Q. HORATII FLACCI

OPERA OMNIA.

VOL. III.

QUINTI HORATII FLACCI

OPERA OMNIA

EX EDITIONE J. C. ZEUNII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN QUINTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1825.

EX EDITIONE SCHREVELIANA,

Lugd. Bat. et Roterod. 1670. 8vo.

NOTÆ VARIORUM

IN

Q. HORATII FLACCI OPERA.

CARMINUM LIB. I.

ODE I. Πραγματική. AD MÆCENATEM. Alios alia delectant: Horatius vero Poëtæ nomen, præsertim Lyrici, affectat, tanquam sibi honorificentissimum futurum; præsertim si eo dignus, vel ipsius Mæcenatis judicio, censeatur.

CARMINUM LIBER I.] Hæc est legitima inscriptio, non vulgaris illa *Odarum libri*, aut *Odæ*. Carmen enim Horatio est, μέλος. Unde μελικοὶ, quos ipse secutus, Græcorum Lyrici.

1 *Mæcenas*] Exordium a natalibus Mæcenatis, cum grata beneficii atque accepti honoris commemoratione: ut qui per Mæcenatem sit Augusto gratus factus et familiaris. *Cruq.* Primam Oden exponit Turneb. XXII. 18. *Atavis*] Atavus proprie avi non pater, sed proavus est. Peculiare autem est auctoribus, ut 'avos' 'atavosque' pro majoribus ponant. Vetustissimam ergo generis nobilitatem intelligit: et ut Propert. III. 9. 1. 'Mæcenas eques Etrusco de sanguine regum.' *Torrent.* *Atavis edite regibus*] Antiquis regibus prognate, cui Menodorus pater, Menippus avus, Cecinna rex Etruscorum fuit atavus.

2 *Præsidium*] Tutela vel propugnatio mea et dulce ornamentum. Ut III. Od. 39. 'Insigne mœstis præsidium reis,' id est, tutela. *Decus*] Ornamentum. Virg. Georg. II. 'O decus, o famæ merito pars maxima nostræ.' Et, 'Principibus placuisse viris non ultima laus est.'

3 *Sunt quos*] Εἰσὶν οὓς. Hellenismus. *Sunt, quos*] Sunt qui ludis delectantur, utpote Olympiacis, in quibus concitari solebat pulvis, quo currentes spargebantur. *Curriculo*] Malim, inquit, Lambinus, *curriculi* nomine hoc loco currum significari, quam spatium in quo curritur. Quocumque autem modo accipiamus, ad curulium certaminum studium referemus, quo non minus Romani ludis suis Circensibus, quam Græci Olympicis insaniverunt. *Torrent.* *Curriculo*] Curru. *Pulverem*] Equorum cursu pulvis excitatur: itaque ex eo quod subsequitur, id quod antecedit intelligere debemus. II. Od. 1. 'Non indecoro pulvere sordidos.' *Lambin.* *Olympicum*] Inter reliquos Græcis ludos longe celeberrimi fuerunt Olympici: sic dicti, propter Jovis Olympii delubrum, quod in Achaia fuit celebratissimum: qui ludi juxta

Pisam et Elidem, in campo, cui Olympia nomen, magno conventu totius Græciæ, certamine equestri, quinto anno celebrari consueverunt, in honorem Jovis Olympii. De ludis Circensibus vide Alex. ab Alex. v. 8.

4 *Metaque fervidis*] Curuli certamine contendentium prima ac præcipua cautio est, ut ipso cursus flexu contingere quidem metam videantur, non impingant tamen. In illo summa artis laus; in hoc summum etiam vitæ periculum. Omnis ergo in circumagendo ad metam certantium labor consistit. unde pulcherrimæ a Circo ad vitam nostram tralationes, uti in oratione pro Cælio: 'In hoc flexu ætatis, fama adolescentis hæsit ad metas.' *Torrent. Metaque evitata*] Terminus (ad quem dirigitur cursus) caute evitatus. *Fervidis*] Rotæ enim currendo fervent.

5 *Palmaque nobilis*] Præmium victoriæ, quæ homines nobilitat. Hic τελεία στιγμὴ ponenda est. Repetendum autem ἀπὸ κοινοῦ *juvat*. Qui hanc Oden primi contaminare aggressi sunt, offendit genus loquendi fortasse duriusculum, sed tamen Flacco usitatum: ut infra: 'Est qui nec veteris pocula Massici Spernit.' Et clarius IV. Od. 1. 'Me nec fœmina, nec puer Jam, nec spes animi credula mutui, Nec certare juvat mero.' *Rutgers.*

6 *Terrarum Dominos*] Periphrasis Romanorum, juxta illud Poëtæ: 'Romanos rerum dominos, gentemque togatam.' Interim Græcorum insaniam deridens, apud quos in Olympiis vicisse, majus erat ac gloriosius, quam Romæ triumphasse. Unde 'Olympionicarum vita,' tanquam felicissima etiam in proverbium abiit. *Torrent.* per *Terrarum Dominos* Herman. Figulus intelligit, Reges et Principes, qualis fuit Hercules, Corœbus, Alcibiades, aliique, qui in Olympiis victores fuisse dicuntur. Alii per *Terrarum Dominos*, Deos intelligunt. *Evehit ad Deos*] Diis æquiparat. Vel hic se Diis immortalibus parem putat, si ad quam maximos honores perveniat: ille, si amplissimas opes consecutus sit. Agricolam autem, qui immoritur studio agellos patrios excolendi, adducere nunquam possis, quin quiete rusticari malit, quam cum periculo mercaturam aggredi. *Rutgers.*

7 *Hunc*] Id est, alium, qui honoribus inservit. *Mobilium*] Multi libri habent *nobilium*, idque proprium videtur illius populi, ob rerum magnitudinem gestarum epitheton. *Torrent. Mobilium turba Quiritium*] Pop. Romanus in suffragiis ferendis semper erat mobilis et inconstans.

8 *Tergeminis*] Maximis atque amplissimis. Turn. III. 20. et XVIII. 12. 'Geminus' enim et 'Tergeminus' et 'septemgeminus,' pro magnis sæpe a veteribus usurpantur, uti et 'duplex.' Possimus etiam pro instauratis sæpius reiteratisque, vel iisdem, vel novis magistratibus *tergeminos* exponere, aut cum Porphyrione ad geminatos populi in theatro plausus referre. *Torrent.* Loquitur enim de eo qui favorem vulgi captans, optet, quum ingressus sit theatrum, plausum sibi edi a populo. Sic enim excipiebantur in theatrum principes, de quibus bene populus sentiebat. Convenit cum hoc loco II. Od. 17. 'quum populus frequens Lætum theatris ter crepuit sonum.' *Stephan.* Vel *tergeminis* quasi a tribus ordinibus, scilicet senatorio, equestri, et plebeio, illatis. *Rutgers. Tergeminis*] Honoribus amplissimis, et maximis, vel, Ædilitate majore, Prætura, et Consulatu. *Tollere*] Extollere ad sublimiorem dignitatis gradum.

9 *Illum, si proprio*] Ita distinguunt vulgo, ut ejusdem viri sit, et agros sarculo findere, et possidere quantum producit Africa. Atqui discrimen nimis manifestum est. Altero enim agricola designatur, sedulus,

beatus parvo: ut Epod. II. altero dives, qualem alibi opponit Trasio: hoc est quod de Mario Plutarchus dicit, *πλοῦτον ἀρκοῦντα βασιλείαις ὁμοῦ πολλαῖς κεκτημένος*. Id enim per 'Africæ messes' Poëtæ volunt. Deinde quid tantopere mirandum est, si quisque immensas opes quiete possidere mavult, quam exigui lucelli caussa infido mari se committere? *Rutgers.* *Illum*] Id est alium hominem qui agriculturam exercet. *Si proprio condidit horreo*] Si factus sit dives et copiosus arator.

10 *De Libycis verritur*] Notatur provinciæ Africæ fertilitas. Nec vero ab uno aliquo verri omnia vult Horatius; sed divitem dicit, cui ex singulis quæ profert Libya abunde satis est. *Torrent.* *Areis*] Agris latis, planis et apricis. *Cruq.* *Libycis verritur areis*] Quicquid colligitur ex agris fertilibus, cujusmodi sunt in Libya regione frumenti feracissima.

11 *Findere sarculo*] Agros ligone fodere; vel, agros colere sarculo, quod est genus rastri, Græci *τὸ σκαλιστήριον* appellant.

12 *Attalicis conditionibus*] Nunquam eum de sententia sua deducas, quamvis regias opes ei offeras, cujusmodi erant Attali regis Pergami.

13 *Nunquam dimoveas*] Lambinus contra omnium exemplarium fidem *demoveas* mavult legere: cum *dimoveas* pro ad aliud studium distrahere, aptissime dicatur. Sensus enim est, effici non facile posse, ut, qui agriculturæ deditus est, ad res nauticas se convertat. *Torrent.* *Cypria*] Cyprus enim omni materia ad navium ædificationem sic abundabat, ut ab ima carina ad summum carchesium, sine subsidiis aliarum regionum, totam navim absolveret, et omnibus armamentis eam instrueret. Turneb. VIII. 15. *Cypria*] Nave ex trabibus Cypriis compacta, pro quavis nave.

14 *Myrtoum mare*] Id mare sive a Myrtoo Œnomai auriga, in illud præcipitato, sive a Myrtilo quodam, sive a muliere Myrtone, quod Pausanias mavult, sit appellatum, pars est Ægæi maris; uti et 'Icarium,' ab Icaro ibi submerso. *Torrent.* *Pavidus nauta*] Aptum hoc loco epitheton. Nam qui mutato, quo natura trahitur, studio, mare ingressus est, non potest non expavescere. Alioqui audaces et intrepidi sunt qui assueverunt mari. *Idem.* *Pavidus secet mare*] Propter naufragii metum.

15 *Luctantem Icariis fluctibus*] Confligentem cum fluctibus Icariis. Sic Græci *παλαίω σοι*. *Africum*] .Qui flat ab occasu hyberno. Recte ergo Virgil. 'Creberque procellis Africus.'

16 *Otium et oppidi*] Non otium sui oppidi, ubi nullum est otium, sed nihil quam negotium et vita sollicita; sed otium et rura sui oppidi, id est, otium rusticum, vitam tranquillam, et ab omni tumultu remotam. *Cruq.*

18 *Ratis quassas*] Naves laceras. *Indocilis pauperiem*] Hellenismus, pro indocilis ad patiendum. Vel qui doceri non potest pauperiem pati.

19 *Est qui nec veteris pocula*] Est aliud genus hominum, qui genio indulgent. *Massici*] Pro quovis vino generoso: nascitur autem in Massicis montibus, qui sunt in Campania. *Lamb.*

20 *Nec partem solido, &c.*] Hoc est diem frangere. Solidus autem dies totus est et integer, administrandis sine intermissione rebus dicatus. *Demere* ergo *partem de die*, est aliquot horas ab agendis rebus, quasi furto sublatas, dare voluptati. Demimus enim partem de toto; sed adimimus totum ipsum. *Cruq.* *Demere de die*] Frangere diem intermittendo laborem, pabuloque corpus reficiendo.

21 *Membra sub arbuto*] Habens membra strata sub arbuto viridi, id est, sub arbuto amœna et conviviis idonea.

22 *Ad aquæ caput*] Caput vocamus, ubi primum erumpunt fontes, et eo-

rum origines. *Sacræ*] Pulchre enim Seneca Epist. XLI. 'Magnorum fluminum capita veneramur: subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes.' Verum quoniam se flumina fere in ramos spargunt, nec uno semper ostio in mare defluunt, hinc factum est, ut, cum diversa esse quodammodo videantur, tot capita eis, quot exitus, attribuantur καταχρηστικῶς. Hinc Rheni capita apud Cæsarem, &c. *Torrent.* *Sacræ*] Omnis fons in origine sacer est, suoque murmure somnos allicit.

24 *Bellaque matribus*] Matres pro nuptis accipio: quæ bellum omne merito execrantur, ob crebras parentum liberorumque et conjugum mortes. *Torrent.*

25 *Detestata*] Propter filiorum interitum. *Manet sub, &c.*] Venatio non modo jucunda et utilis corpori exercendo, verum etiam multis nominibus semper commendata. Vide Xenophontem de Venatione. *Sub Jove frigido*] Ὑπὸ Διὸς, *sub dio.* Periphrasis aëris nocturni, qui ut humidior est, ita et frigidior. Et vide quanta sit assuetudo vitæ cum delectatione, quæ incommoda commodis, dura mollibus anteferat. *Cruq.*

26 *Teneræ conjugis immemor*] Conjugis delicatæ.

27 *Fidelibus*] Mira est canum fidelitas in dominos.

28 *Seu rupit teretes*] Seu effugit aper ruptis retibus, ex tereti, et rotundo fune contextis. *Marsus aper plagas*] Sabellus, pro quovis apro.

29 *Me doctarum*] Nunc per contentionem describit, quo studii genere ipse potissimum recreetur. *Ederæ*] Daphne Apollini dilecta in laurum, Cissus a Baccho adamatus in ederam sibi cognominem (nam eam Græci κισσὸν vocant) conversi fuere. Merito igitur Poëtæ, qui in Apollinis et Bacchi tutela sunt, lauri atque ederæ frondibus coronantur. *Torrent.* *Hederæ præmia frontium*] Poëtæ victores coronis ederaceis donabantur.

30 *Diis miscent superis*] Ad illum animi motum refer, quo divinitus agitati Poëtæ, talia interdum mysteria proferunt, ut cœlestium consortio interfuisse videantur. Hinc et illud est Ovid. VI. Fast. 'Est Deus in nobis, agitante calescimus illo, Impetus hic sacræ semina mentis habet.' *Me gelidum nemus*] Umbrosum, opacum. Nemus autem hic accipe per metonymiam pro Diis Silvanis et Faunis, iis enim cum Nymphis immixtum, dicit se conversari et canere carmina.

31 *Leves cum Satyris chori*] In saltando celeres.

32 *Secernunt populo*] Vel ita me alliciunt, ut nihil commune mihi esse velim cum populo. *Stephan.* Vel me semovent ab urbanis rebus popularique studio. Turn. XI. 26. *Secernunt populo*] Me dignum faciunt, ut propter excellentiam a vulgo segreger. *Si, neque tibias*] Id est, quia Musis ita visum est, quarum favore et munere divina hæc beneficia consecutus sum. *Cruq.* *Si neque tibias*] Id est, quia sic placet Musis, quarum favore hæc beneficia consecutus sum.

33 *Euterpe*] Dulcis enim tibiarum concentus, vehementer animos afficit ac delectat. Innuit autem Euterpen Musam carminis suavitatem et gratiam sibi non denegare. *Cruq.* *Euterpe cohibet*] Una ex Musis, eaque jucunda. *Polyhymnia*] Hanc, Musarum unam etiam, *Polyhymniam* appellant, vel ob multiplicem rerum memoriam, vel ob Harmoniæ facultatem. *Torrent.* *Polyhymnia*] Musarum altera, cui bene dicendi facultas adscribitur.

34 *Lesboum*] A loco nimirum Lesbo insula, idque propter Alcæum et Sappho egregios Lyricos, ex ea insula oriundos. *Lesboum refugit tendere*] Quale barbiton Sappho et Alcæus egregii Poëtæ in insula Lesbo ten-

dere solebant. *Barbiton*] Instrumentum multarum chordarum, quo Poëta Alcæus cecinit. *Cruq.*

35 *Quod si me*] Κατ' ἐξοχὴν effert Mæcenatis judicium in discernendis carminibus lyricis, eumque tanquam Criticum statuit: adeo ut fateatur aliis se satis commendatum iri, modo ab ipso vatibus lyricis adnumeretur. *Quod si me*] Si me, o Mæcenas, inter lyricos Poëtas numerabis, ad cœlum usque evehar, idemque digito attingam, id est, fortunatus ero super mortalium conditionem; vel ero in oculis omnium resplendens, ut sidus inter homines.

ODE II. Προσευκτική. AD AUGUSTUM CÆSAREM. Deos omnes iratos esse Romanis, ob Cæsaris cædem: unam imperii spem in Augusto constitutam; et pro ejus incolumitate, ut parentis patriæ, vota facit.

Cum C. Cæsaris Dictatoris mortem crebra atque horrenda prodigia sequuta fuissent, celebres ejus sæculi Poëtæ in Augusti successoris gratiam ea sic interpretati sunt, ut Dii, cædis illius indignitate commoti, ultionem meditari viderentur. *Turnebus* VI. 8.

1 *Jam satis terris*] Heinsius κακέφατον illud in *satis terris nivis* reprehendit: quodque levi mutatione surrepsisse pro *terræ*, et hoc pro *tetræ* credit. Scribit ergo: *tetræ nivis, diræ Grandinis*, ominosæ: ut quæ tot clades ac calamitates Pop. Rom. portenderet. *Diræ*] Aptissimum hic epithetum, quasi Diis iratis immissæ. *Nivem* adjungit, nec frequentem in urbe, et instantis diluvii incrementum. *Torrent.* *Diræ*] Grandinis formidandæ, ut a Jovis ira provenientis.

2 *Pater*] Jupiter. *Rubente dextera*] Tres esse manubias, quæ Tusco vocabulo Deorum fulmina dicuntur, docet Turneb. VI. 1. et Cruquius in suis notis. Porro tertiam hic significari manubiam, quæ Reipub. statum concutiat, cum ex rubente Jovis ob ignem plurimum dextera, intelligimus, tum ex eo, quod sacras imperii arces, hoc est, ipsum Capitolium, petiverit. *Torrent.* *Rubente Dextera sacras*] Fulmine ex igne rubente.

3 *Jaculatus*] Græce dicitur ἔβαλεν, id est, *feriit*. Turneb. XXI. 20. *Jaculatus arces*] Qui Capitolium, vel templa Deorum quum fulmine percusserit, Romam terruit, id est, cives urbanos timere fecit.

5 *Terruit gentes, ne*] Ἐφόβησε μή. Timorem incussit ne.

6 *Seculum Pyrrhæ nova monstra*] Ne tempus eluvionis rediret, cum Deucalion, et Pyrrha soli ex universo hominum genere relicti Parnassum montem conscenderint, ibi ut se tutos ab aquarum vi conservarent. *Questæ*] Quæ de admirabilibus monstris querebatur.

7 *Omne quum Proteus*] Pecus, commune etiam marinis animalibus nomen. Auget autem monstrum, quod ne Proteus quidem et ipse Deus, et Neptuni Phocarum custos, littus usquam invenerit; sed gregem suum nova visorum spectacula in montes egerit. *Torrent.* *Proteus*] Quum Proteus Phocarum pastor, et custos, pecus, id est, vitulos marinos, eduxit ad visendum altos montes. *Pecus egit Visere*] Hellenismus, pro 'eduxit ad videndum,' ἦγε ἐπισκέπτεσθαι, ad inspicienda pascua insolita incognitaque. *Cruq.*

9 *Piscium et summa, &c.*] Naturæ contraria dicit deluvio contigisse; scilicet, ut in arboribus hærerent pisces: et damæ silvestres in aquis natarent, quas Virg. masculino genere dixit: 'Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.' *Comm.* *Ulmo*] Ulmus ponitur pro quavis arbore.

10 *Fuerat columbis*] Atqui id avium genus in arboribus non nidificat. Ad turtures ergo referendum: 'Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.'

Columbis] Turturibus, vel palumbibus.

11 *Superjecto pavidæ natarunt*] Sibi et terræ superinjecto et superimposito. *Lubin.*

13 *Flavum Tiberim*] Id hujus amnis proprium epitheton: multo magis cum eluviem agris meditans, 'Verticibus rapidis, et multa flavus arena In mare prorumpit.' *Flavum Tiberim*] Tiberim turbidum et arenæ colore flavum. *Turn.* XXII. 7.

14 *Retortis Littore*] Loci hujus sententia est: Tiberim infestum Romanis, veluti studio, retortis ac repulsis ab Etruria undis, et retro in caput et sursum versus actis, urbem inundasse, et urbana ædificia diruisse. Vel vidimus Tiberim retorquentem undas suas ab ostiis Tyrrheni maris Romam versus, ire dejectum, &c. *Littore Etrusco*] Undis repulsis a littore Etrusco, vel a Tyrrheno mari, in quod Tiberis influit.

15 *Monumenta regis*] Regiam Numæ Pompilii.

16 *Templaque Vestæ*] Dionys. Halicarnass. lib. II. tradit, Numam Pompilium ædem Vestæ condidisse extra Romam, quadratam, medio inter Capitolium et Palatium loco, unis mœnibus utroque colle circumcluso: quæ quidem rotunda fuit, eo quod terra, quæ rotunda est, Vesta dicta sit, quod rebus omnibus vestiatur, aut quod vi sua stet, ut Ovid. in Fastis ait. *Cruq.* *Vestæ*] Fuit Vesta Saturni filia ex Ope, foci custos, et præses, cui Numa Pompilius ædem condidit.

17 *Iliæ dum se nimium*] Iliæ Romuli matri, Tiberis uxori, abs qua Julius Cæsar ortum habuit. Turn. VI. 8. *Querenti*] Conquerenti de Cæsaris nece.

18 *Jactat ultorem*] Magnifice gloriatur. *Vagus*] Errans extra alveum. *Sinistra*] Ergo *sinistra*, quia Tiberi currenti urbs a sinistra.

19 *Jove non probante*] Est formula usitata, de eo quod præter æquum fit et bonum. Sic quod recte fit, 'æquo Jove' fieri dicitur. *Jove* ergo *non probante*, est, irato Jove: non quod Tiberis sinistra ripa labatur: sed *Jove non probante*, cædem Cæsaris, id est, quia non probat: participium enim vim Græcam habet, et causam notat. *Heinsius.* *Jove non probante*] Hoc addit, non quod Jupiter Cæsaris necem vindicari ægre ferret, (nam et ipse ultor accessit,) sed quod ei non placeret, conjugali potius amori, quam tuendæ Cæsaris dignitati, tam iniquam ultionem institui, ut templa quoque dejicerentur. *Torrent.* *Jove non probante*] Jove indignante, et pene invito.

20 *Uxorius amnis*] Tiberi suæ uxori nimium indulgens.

21 *Audiet cives*] Versus proximos quatuor tanquam vates interserit Horatius, prædicens secuturam ex bellis civilibus vastitatem.

22 *Graves*] Ab armorum genere. Hi namque, Sarmatarum instar, ferreis laminis, aut præduro corio conserto muniti, turmisque instructi, mirum dictu, quanti roboris, quantæque formidinis existerent. *Cruq.* *Graves Persæ*] Persarum nomine Parthos significat, Crassi cæde, et quod Cæsarem, ultionem Crassi parantem, periisse audierant, ferocientes. *Torrent.*

23 *Vitio parentum*] Parentum culpa.

24 *Rara juventus*] Id est, posteri nostri, pauci admodum ex bellorum civilium reliquiis, ideoque rari, audient cives in civium corpora gladios exacuisse, quibus Persæ, Pop. Romani hostes, perirent melius, id est, justius perirent.

25 *Quem vocet Divum*] 'Απορία. More hominum facit, qui in rebus malis, semperque in deterius vergentibus, cum nihil amplius aut remedii superesse aut consilii sentiunt, ad preces et vota confugiunt, Deisque tutelaribus invocatis, se suaque commendant. Estque quædam παρασκευὴ ad

id quod instituit, nimirum ut Augustum Divum faciat, qui rebus jam prope desperatis in tempore succurrat. *Cruq.* *Quem vocet Divum*] Hactenus de ostentis, nunc ad eorum procurationes ac numinum obsecrationes convertitur. *Quem vocet Divum*] Ergo quem Divum vocet populus? &c.

26 *Imperi rebus*] Est imperium ipsum. *Rebus*] Libertati et dignitati senatus, vergentis ad ruinam. *Prece qua fatigent*] Quibus precibus virgines Vestales impense rogent et obsecrare debeant Vestam?

27 *Virgines sanctæ*] Vestales, perpetuæ virginitatis honore venerabiles. Quare non Deos tantum immortales suis precibus flectere credebantur; sed et apud Principes viros summa illarum in deprecando fuit auctoritas. *Minus audientem*] Obsurdescentem Vestam propter sceleratam necem cognati sui Julii Cæsaris.

28 *Carmina*] Hymnos, et preces supplicantium.

29 *Cui dabit Jupiter, &c.*] Recte Deos invocaturus, Jovem primum tanquam supremum cæli arbitrum agnoscit: aliorum enim potestas omnis a Jove est, qui solus omnia, cæteri quantum ipse permittit, possunt. *Cui dabit*] Cui Deorum dabit Jupiter partes, id est, munus delendi scelus, quod patraverunt Romani in occidendo Cæsare.

31 *Nube candentes*] Ea amicti sunt Dii cum in terras propitii descendunt; candida namque fausta sunt; ut contra, nigra, infansta. Nube ergo amictum Apollinem facit, vel quod Dii cum ad homines veniunt non temere videri volunt, vel nubem pro tenuissimo amiculo accipit. *Turneb.* VI. 8. *Amictus*] Habens humeros candentes, nube amictos.

32 *Augur Apollo*] Apollinem etiam primo loco implorat, quod Trojæ auctor, cum Trojanis omnibus eorum posteris, tum Æneæ atque ejus stirpi, ex qua Cæsar, præcipue faveret. *Torrent.* *Augur Apollo*] Vates, qui præsentit futura. Divinationibus enim Apollo præesse credebatur.

33 *Erycina ridens*] Post Apollinem patrem Augusti, invocat matrem Æneæ (a quo Juliorum familia) Erycinam Venerem, cui Romæ extra portam Collinam magna mole templum extructum ferunt in insigni porticu, Syracusis, ut tradunt, expugnatis a M. Marcello: eoque Deam ex Eryce monte Siciliæ esse translatam Sibyllini carminis monitu: hanc autem meretrices Romæ colebant. *Cruq.* *Erycina ridens*] Venus sic dicta a monte Eryce, ubi religiosissime colebatur.

34 *Quam Jocus*] Circa quam Jocus volat, et Gratiæ.

35 *Sive neglectum genus*] A Venere Æneadum genitrice, ad Martem Romuli patrem convertitur. Nam et hunc 'Patrem' Romani in sacris vocabant: auctor Macrob. Sat. lib. I. *Genus, et nepotes*] Genus ex oculis tuis rejectum (o Mars) qui opem ferre negligis.

36 *Respicis*] Opitularis et faves: nam Dii intuentes, adjuvare putantur. *Auctor*] Mars, pater Romuli, qui Romam condidit.

37 *Heu nimis*] Πάθος a diuturnitate et gravitate bellorum civilium. *Ludo*] Bellis, quæ sunt Martis ludi et oblectamenta.

38 *Leves*] Galeæ expolitæ.

39 *Acer et Mauri peditis*] Hunc locum ad Historiam referas. Notum enim Jubæ regis adversus Cæsarem bellum, et quanto Cæsarianis terrori fuit ejus exercitus, de quo Suetonius, Cæsare cap. 66. *Acer et Mauri peditis*] Virilis et truculentus, qualis erat Maurorum vultus.

41 *Sive mutata Juvenem*] Et sane in Augusto divina semper indoles enituit: atque adeo Apollinis esse filius, vel ob notum parentis ejus Atiæ somnium, de quo Suetonius cap. 94. vulgo existimabatur. Tum ob præstan-

tiam ingenii, bonis artibus exculti; qua magis quam armis adversarios omnes, et inter illos Antonium ipsum, superavit. Mercurius aliis videbatur: nec temere sane; magna enim Mercurio cum Trojanis, unde gens Julia, cognatio erat. *Torrent.* Vel allusum haud dubie ad Græcorum Mercurium, quem 'Promachum' dicebant; qui Eubœos, imitatus Juvenem, dedisse in fugam ab illis fertur. Pausan. Bœot. Augustum ergo 'Promachum' imperii cum Promacho Mercurio contendit, imo tacite eundem innuit. *Heinsius.* *Mutata*] Mutata figura tui in formam Augusti. *Juvenem figura*] Augustum, cui Poëta assentatur, Mercurium eum esse dicens.

42 *Imitaris*] Repræsentas.

43 *Patiens vocari*] Qui pateris te vocari Cæsaris ultorem. Ordo est: Sive, o tu ales, id est, alate Mercuri, filius almæ Maiæ, patieris vocari Cæsaris ultor, imitaris in terris juvenem Augustum, mutata figura.

45 *Serus in cœlum*] Utinam sero in cœlum redeas, et diu vivas in terris.

46 *Quirini*] Romuli; pro Popul. Romano.

47 *Nostris vitiis iniquum*] Nostris contentionibus indignantem.

48 *Ocyor aura*] Nescio an eo alludat, quod credidit antiquitas, nimirum Deos primum cum hominibus familiariter egisse: at postea dolos, eorumque fraudes et cætera vitia cum ferre nequirent, iis desertis, in cælos rediisse. Vide Hesiod. *Cruq.* *Ocyor aura*] Velox ventus ne tollat te in cœlum e conspectu nostro.

49 *Hic*] Romæ.

50 *Pater atque princeps*] Et Augustus nullo unquam honore magis gavisus est, quam cum 'Patris patriæ,' summo consensu omnium, cognomen tulit. *Turneb.* VI. 8. *Pater atque princeps*] Augustus Senatusconsulto Pater Patriæ appellatus est.

51 *Neu sinas*] Vult, ut Augustus post patris ultionem, illatas a Parthis quoque injurias vindicet. 'Equitandi' etiam verbo aptissime utitur, quod gens illa ne urbana quidem negotia, nisi equitando obire, (si Straboni credimus) consuevisset. *Torrent.* *Medos*] Parthos et Medos, quibus bellum inferre Augustus hoc tempore cogitabat. *Equitare inultos*] Ex equo pugnare.

52 *Te duce, Cæsar*] Qui non modo Princeps inter homines, sed Deus etiam effectus: ideoque dux invictissimus.

ODE III. Προσφωνητική. Ad Navim, Virgilium Athenas vehentem. Navi Virgilium Athenas vehenti incolumitatem precatur. Deinde in hominum temeritatem, audaciamque vehementer insurgit, et naturam humanam in vetitum niti, ostendit.

1 *Sic te*] Ordo est: O navis, quæ debes finibus Atticis Virgilium tibi creditum, precor, sic te regat salutare Veneris sidus, &c. ut finibus Atheniensibus eum salvum restituas, veluti rem tuæ fidei commissam. *Diva potens Cypri*] Cypri regina ac domina: κρατοῦσα Κύπρου. 'Cypris' quoque appellata est Venus, ob singularem ejus insulæ amorem. Quod vero navi propitiam optat Venerem, ad originem Deæ referendum est, quæ quod Cœli testiculis, a Saturno filio abscissis, et spuma maris nata fingeretur, 'Αφροδίτη et 'Αφρογένεια a Græcis nuncupata fuit: Quod egregie Ovid. in Epist. expressit, dicens: 'Illa dedit faciles auras ventosque secundos: In mare, nec mirum, jus habet, orta mari.' *Torrent.* Vide et Turneb. IX. 27. Nota et Venus ἀναδυομένη, id est, *ex mari exiens:* de qua Plin. XXXV. 10. Hinc 'marina' dicta ab Horat. IV. Od. 9. 'Qui dies mensem Veneris marinæ Findit Aprilem.' *Lambin.* *Diva potens Cypri*] Venus domina Cypri insulæ, ubi præcipue colebatur.

2 *Fratres Helenæ*] De his Ode 12. hujus libri: 'Quorum simul alba nau-

tis Stella refulsit, Defluit,' &c. Illud vero notandum fratres istos non nisi conjunctos periclitantibus succurrere. Hoc enim est, quod Plin. tradit XI. 37. Castorum stellas, cum simul videntur, salutares credi: cum solitariæ, graves et noxias esse: Helenæ vero stellam diram semper et infestam. *Torrent.* *Fratres Helenæ*] Castor, et Pollux, nautarum opitulatores. *Lucida sidera*]. Nautis sua luce benevola.

3 *Pater*] Æolus.

4 *Obstrictis aliis*] Aliis ventis vinctis, et in utre inclusis, quemadmodum ab Æolo omnes venti dati sunt Ulyssi præter Zephyrum, qui liber et solutus cum deferat in patriam. *Præter Iapyga*] Sunt peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes cœli tractum. Gellius II. 22. Ἰάπυγα, inquit, 'ex ipsius Apuliæ ora proficiscentem, Apuli eodem quo ipsi se nomine Iapygem dicunt. Eum esse propemodum Caurum existimo: nam et est occidentalis et videtur adversus Eurum flare.' Virgilius vero Brundusio solvit Orientem versus. Nulli autem dubium quin ad utrem Ulyssi plenum ventis præter Zephyrum ab Æolo donatum respexerit Horatius. *Torrent.* *Iapyga*] Ventum ex Apulia flantem, iis utilem, qui ex Italia in Græciam navigant.

5 *Navis, quæ tibi*] Navem, tanquam bonæ fidei debitorem admonet, ut quem sospitem acceperit, sospitem reddat. *Torrent.*

8 *Animæ dimidium meæ*] Vitæ meæ dimidium. Amicorum enim una est anima in duobus corporibus.

9 *Illi robur et æs triplex*] Pro triplicati æris robore dictum accipiamus: ut 'æterna ferri robora' dixit Virg. et 'orbem ære cavum triplici,' pro clypeo munitissimo: quasi ferreum æneumve fuisse dicat Poëta, qui primus navigare ausus sit, Gr. σιδηρόφρων et χαλκοκάρδιος. *Torrent.* *Illi robur*] Erat ille animo robusto, et pectore ferreo, qui nullius periculi metu territus, primus navigare ausus est. Illi erat χάλκεον στῆθος. *Æs triplex*] Acron et Lambinus volunt, verbum esse ab usurariis tractum, quorum avaritia, spe lucri vel commercii inventum navigium sit.

12 *Præcipitem Africum*] Africum impetuosum, qui præcipitat quicquid impellit.

13 *Decertantem Aquilonibus*] Colluctantem cum Aquilonibus.

14 *Hyadas, nec rabiem Noti*] Stellas a fratre Hyante sic dictas; noxias admodum, et pluviosas, quia suo ortu et occasu pluvias solent excitare, ἀπὸ τοῦ ὕειν dictæ.

15 *Quo non arbiter Adriæ*] Quo Noto nullus est ventus major dominus maris Adriatici, id est, qui majus obtinet imperium in mare Adriaticum, sive concitare, sive sedare vult fluctus. *Arbiter*] Per arbitrum ergo dominum intellige, et eum, qui alteri suo arbitratu imperat: ut II. Od. 7. 'bibendi arbitrum appellat,' convivii regem, et qui leges bibendi in convivio ponit. *Lamb.* *Adriæ*] Nomen hoc in opt. ac vetustissimis codd. semper cum aspiratione scribitur. *Torrent.*

16 *Seu ponere*] Τίθεσθαι, ad imitationem Græcam, moderari, regere, componere. *Cruq.*

17 *Quem mortis timuit*] Morti proximi sunt qui navigant, scitumque illud Anacharsis apud Laërtium. Cum enim a nauta didicisset navium crassitudinem esse quatuor digitorum, 'Tantum,' inquit, 'a morte absunt, qui navigant.' Eleganter itaque Juvenal. Sat. XII. 'I nunc et ventis animam committe dolato Confisus ligno, digitis a morte remotis Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda.' *Torrent.* Acron tres gradus mortis constituit, fatum, casum, et genituram. *Gradum*] Quod genus mortis timuit? ad quam quasi gradibus imus.

18 *Siccis oculis*] Absque lachrymis, ἄδακρυς. *Monstra natantia*] Cete,

pisces monstrosos.

19 *Turgidum*] Non improbo *turbidum*: illud orituram, hoc jam ortam tempestatem significat. *Torrent.*

20 *Acroceraunia*] Non uno in loco summa montium a Græcis *κεραύνια* dicta invenias, quod crebro fulminibus iciuntur: ea tamen Epiri juga ultro citroque ex Italia et Græcia navigantibus notissima fuere; media nempe, inter Hadriaticum et Ionium. *Torrent.* *Acroceraunia*] Altos montes in Epiro a fulmine sæpe ictos, idcirco infames propter crebra naufragia ibi facta.

21 *Nequicquam Deus*] Frustra Dei providentia dissociavit terras a mari, si homines nihilominus audent navigare. *Abscidit*] Separavit.

22 *Oceano dissociabili*] Sic de elementis Ovid. 'Dissociata locis concordi pace ligavit.' *Dissociabili*] Quem necesse erat a terris secludi propter salutem hominum, aliorumque animantium, quæ usui humano inservientia terræ pabulo nutriuntur.

23 *Impiæ*] Impii homines cum ratibus, qui Dei consilium, in hoc, scilicet navigando, videntur contemnere.

24 *Vada*] Loca in mari periculosissima.

25 *Audax omnia perpeti*] Ὁτιοῦν πάσχειν, quidvis agere et suscipere. Dicit nihil tam esse arduum, nihil tam periculosum, quod mortalium cupiditas inausum relinquat, idque exemplis confirmat. *Audax omnia perpeti*] Parata ad quamvis facinoris pœnam perferendam.

26 *Ruit per vetitum nefas*] Impetu fertur, non ratione ad res lege vetitas.

27 *Iapeti genus*] Prometheus Japeti filius.

28 *Fraude mala*] An aliqua fraus bona? Ulpianus sane Pand. lib. IV. ad ea Prætoris verba: 'Quæ dolo malo facta esse dicentur, de his judicium dabo.' 'Non fuit,' inquit, 'contentus Prætor dolum dicere; sed adjecit malum; quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant, et pro solertia hoc nomen accipiebant.' *Torrent.* *Fraude mala*] Furto. *Intulit*] Hominibus distribuit.

30 *Subductum macies, &c.*] Post ignem e cœlo furtim ablatum. *Nova febrium*] Inaudita morborum multitudo terram occupavit.

31 *Incubuit*] Occupavit terras, obsedit atque oppressit. Incubandi verbo aptissime usus est, quo pervicacia quædam et mira assiduitas significatur: ut apud Virg. 'defossoque incubat auro;' et 'Ponto nox incubat atra.'

32 *Tarda necessitas*] Necessitas mortis, prius tarda et matura senecta venientis, celeravit gradum, et citius advenit.

34 *Vacuum Dædalus aëra*] Aëra apertum, vel inanem, ab hominibus infrequentem.

35 *Non homini datis*] Sed avibus, quibus proprium est volare.

36 *Acheronta Herculeus labor*] Hercules per vim descendit ad inferos, ut inde tricipitem Cerberum ad superos protraheret.

37 *Arduum est*] Difficile est.

38 *Cœlum ipsum petimus*] Cœlum ipsum affectamus, ut olim Gigantes et Phaëthon. *Stultitia*] Stultitiæ vocabulum pro quocunque mentis errore ac vitio accipio. Sensus enim est: Nos cœlum ipsum peccando lacessere, ac Jovem provocare: qui cum scelerum justissimus vindex sit, fieri non posse, ut impuniti maneamus. Culpæ enim pœnam esse comitem necesse est. *Torrent.* *Stultitia*] Per stultitiam, unde nostra vitia enascuntur.

39 *Per nostrum scelus*] Nostris maleficiis et sceleribus videmur quodammodo vim Jovi afferre, eumque cogere, ut assidue fulmen habeat in manibus. *Lambin.* *Per nostrum scelus*]

Per nostram impietatem.

40 *Ponere fulmina*] Deponere fulmina, quæ Jupiter effectus iratus sumit in manus, ut improbos exanimet.

ODE IV. Παραινετική. AD L. SEXTIUM. Ex Veris descriptione occasione sumpta, et communi moriendi conditione ac vitæ brevitate, ad carpenda gaudia hortatur Sextium.

Torrentius existimat hanc Oden scriptam fuisse ad L. Sestium. Anno enim urbis conditæ 730. quo tempore floruit Horatius, consules in Augusti et Murenæ locum suffecti fuere L. Sestius P. F. et Cn. Calpurnius Piso. Atque hic ille est Sestius Bruti amicitia clarus, quam et eo devicto constantissime servavit: ob id, ipsi quoque Augusto commendatus: auctor Dio extrem. lib. XLIII.

1 *Solvitur*] Similis descriptio apud Virg. 'Vere novo gelidus canis cum montibus humor Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit.' Notum quoque 'Aprilem' mensem inde dictum tradi, quod 'terram aperiat' hyeme adstrictam: nam 'rura gelu tunc claudit hyems.' *Torrent.* *Solvitur*] Veris adventu mollescit, et relaxatur terra, quæ fuerat hyemis frigore vincta, et astricta. Hanc Oden Aprili consecratam puto: nam Kal. Aprileis manifesto designant illa: 'Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto, Aut flore terræ quem ferunt solutæ.' Innuit enim morem veterum, quo matronæ Kal. Aprilibus myrto coronatæ lavabant. Caussam reddit Ovid. 'Vos quoque sub viridi myrto jubet ipsa lavari: Caussaque cur jubeat, discite, certa subest. Littore siccabat sudantes rore capillos: Viderunt Satyri turba proterva Deam. Sensit: et opposita texit sua tempora myrto; Tuta fuit facto: vosque referre vetat.' Alterum est, quod Palilium aperte meminit, quæ hoc mense celebrata fuisse, nemo est, qui ignoret. Ea enim respexit illis: 'Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis, Seu poscat agnam, sive malit hædum.' Nam Palilibus, ut e Gratio observavit Hadr. Turneb. in lustratione ovium ei Deo immolabant. Verissimum ergo quod dixi, non alium hac Ode celebrari mensem, quam Aprilem: unde decore Horatius Venerem suo mense choreas agitare fingit: decore quoque navigationis meminit, quod eodem mense eadem præses ejus Dea maria, e quibus orta est, aperire creditur. Et ita Ovidius in Aprili: 'Vere monet curvas materna per æquora puppes Ire, nec hybernas jam timuisse nives.' *Rutgers.* *Acris hyems*] Hyems mordax, aspera. *Grata vice veris, &c.*] Vere in vicem redeunte, quæ vicissitudo post asperam hyemem grata est. *Favoni*] Zephyri, qui verno tempore flare incipit.

2 *Trahuntque siccas, &c.*] Habet et mare suam brumam. Quo tempore quemadmodum terra gelu, sic sævitia tempestatum, clausum etiam mare dicitur. Eoque sensu egregie Horat. II. Sat. 2. 'Atrum Defendens pisces hyemat mare.' Trahendi vero vocabulum ambiguum est: nam quoque trahi eas recte dixeris, cum e pelago in terram submoventur: sed tunc siccæ non sunt. Aptius sane optimus dicendi artifex Virgil. cum intermissa navigatione reponuntur naves, 'Quassatam ventis liceat subducere classem:' et paulo post, 'Subducite naves.' Cum vero rursus exponuntur, 'Deducunt socii naves,' &c. *Trahuntque siccas*] Trahunt in mare ad navigandum naves siccas, atque ideo siccas, quod a principio Novembris usque ad initium Martii conquieverant extra aquam in navalibus. *Machinæ*] Quasi phalangæ, teretes sunt fustes, qui navibus subjiciuntur, cum attrahuntur ad pelagus, aut cum ad littora subducuntur. *Lamb.* *Machinæ*] Instrumenta quæ maximas habent virtutes ad moles suo loco movendas.

3 *Jam stabulis gaudet pecus*] Ut in hyeme. *Aut arator igni*] Mutari dicit usum vitæ, mutatione temporis. Virg. 'Ante focum si frigus erit, si messis in umbra.' *Comm.*

4 *Albicant pruinis*] Albescunt.

5 *Jam Cytherea choros ducit*] Merito Venerem chorearum ducem facit, quod ea vere, et præsertim mense suo Aprili, terras revisens, omnia exhilarat, et, calore ossibus redeunte, amores conciliat, ut Lucret. et Virg. cecinere. *Jam Cytherea*] Clementia temporis etiam invitari dicit animos ad ludum; ita ut de nocte saltationibus vaçent, Venerique. *Comm. Cytherea choros ducit*] Cythera insula est contra Cretam, in quam ferunt Venerem primum vectam concha marina. *Venus*] Venus dux chori jam cum Nymphis et Gratiis ad Lunam saltat imminentem, id est, propinquam, et supra caput lucentem. *Imminente Luna*] Simpliciter ad noctem refer; nam Diis noctu potissimum gratæ sunt terræ, ne mortalium oculis conspiciantur. Quare de nocte sic Statius: 'Tunc Superis terrena placent:' atque hinc nocturnæ magorum ac sagarum choreæ. *Turneb. Advers.* IX. 27. *Imminente*] Tempus præsens, sive incipiens, non aliter quam *tempus imminens* a Græcis, hoc est, ἐνεστὼς χρόνος, dicitur. Principium autem Aprilis Veneri sacrum erat, ut ex Fastis scimus. Venus ergo choros Calendis suis ducit, quas Græci, qui Calendis carent, *imminentem lunam*, ἱσταμένην σελήνην, hoc est, mensis principium aut Lunæ vocant: sive ipsum novilunii tempus, quod imminebat. *Luna imminens* ergo, novilunium. *Heinsius.*

6 *Gratiæ decentes*] Quæ sunt Veneris et Liberi filiæ, nec immerito: Gratiæ enim per horum fere numinum munera conciliantur. Venus sane nulla sine Gratia est, hoc est, comitate illa, qua se mulier commodat viro, ac submittit ultro. Quod in ἐρωτικῷ Plutarchus ostendit. *Turneb.* XXX. 11. *Gratiæ decentes*] Quæ nudæ pinguntur, quia fides aperta et simplex esse debet. *Comm. Gratiæ decentes*] Aglaia, Euphrosyna, Thalia.

7 *Alterno terram quatiunt pede*] Nunc hoc, nunc illo pede terram pulsant numerose saltantes. *Dum graveis*] Dum Vulcanus in Ætna monte cudit fulmina cum gigantibus, quorum opera et ministerio in iis fabricandis utitur. *Dum graveis*] Vel simpliciter intelligendum; quod eo tempore olla Ætnæ montis exæstuare incipiat. Vel per *graves officinas* ipsa membra genitalia significavit, quæ vere naturalem coëundi fervorem accipiunt. *Comm.*

8 *Vulcanus ardens*] Consequens sane, ut qui ob ignis naturam ipse ardeat, quicquid attigerit, perurat: quamquam et ad operis diligentiam hæc referri possunt. *Urit officinas*] Non revera urit, sed Poëta vehementem ignis ardorem exprimit, quo metalla liquescunt. *Urit officinas*] Quod cum veris tempore crebriora existant fulmina, diligentius ea tunc fabricare Vulcanum conveniat: ne Jovi scilicet tela desint. *Torrent. Vulcanus ardens urit officinas*] Cum veteribus libris malo *visit:* quod et in Pinakeriano exstat. Ita III. Od. 28. de Venere: 'Quæ Cnidon Fulgentesque tenet Cycladas, et Paphon Junctis visit oloribus.' Apollonius lib. III. de Vulcano: Ἀλλ' ὁ μὲν ἐς χαλκεῶνα καὶ ἄκμονας ἦρι βεβήκει. *Rutgers.*

9 *Nitidum caput*] Caput unguento delibutum et splendescens. *Impedire myrto*] Implicare atque involvere. At *expedire* contrarium est. Et recte ex arbore 'myrtum' tantum nominat, Veneri nempe sacram, unde et apud Romanos 'myrtea' dicta. Inter flores vero non distinguit: omnes fere Veneri gratissimi. *Impedire myrto*] Coronare caput serto ex myrto, aut aliis floribus, concinnato.

10 *Terræ quem ferunt solutæ*] Quem veris calore laxatæ producunt terræ, quæ hyemis calore fuerant constrictæ.

11 *Nunc et in umbrosis*] Anno jam

expleto, scil. veris tempore. *Fauno decet*] Faunum ac Faunam, quam et Fatuam vocabant, patrios Latinorum Deos fuisse, sic a 'fando' dictos, quod in sylvis, ille viris, hæc mulieribus fata præcinerent. Hinc Faunum etiam Romani sacrificiis et carminibus coluerunt. *Torrent. Fauno decet*] Fauno rusticorum Deo, quem quidam volunt eundem esse atque Pana. *Immolare lucis*] Sacrificare vel agnam, vel hœdum, utrum mavult.

12 *Seu poscat agnam*] Omnes fere Mss. *agna* et *hœdo*, vel *œdo* sine aspiratione, legunt, quod non video cur lectori tantopere displiceat. Cur enim non ut 'facere,' sic *immolare* cum quarto et sexto casu conjungamus? Apud Virgilium sane, 'cum faciam vitula,' et 'cum faciam vitulam,' in diversis exemplaribus optimæ fidei legitur.

13 *Pallida mors*] Mors pallidos efficit. *Æquo pulsat pede pauperum*] Indifferenter et æque fortiter principum fores atque pauperum casas pulsat. *Tabernas*] Domos humiliores.

14 *Regumque turres*] Per *turres*, vel munitas Regum arces intelligo, a terrendo, ut volunt, dictas: vel celsas divitum domos.

15 *Vitæ summa brevis*] Στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος, inquit Plutarchus. Quid enim puncto temporis brevius? et tamen si ad æternitatem respicias, ne puncto quidem temporis vivimus. *Vitæ summa*] Pro paucorum annorum numero. *Comm. Vitæ summa*] Breve vitæ spatium longam sperare vitam nos vetat.

16 *Jam te*] Statim te opprimet mors, quæ, secundum Epicureos, nihil habet præter tenebras. *Fabulæque manes*] Ego *manes* dici *fabulas* existimo, ex Epicureorum sententia, quod nihil præter inane commentum sint: sic enim hoc vocabulo veteres usi sunt; nec dubium, quin Horatium imitari voluerit Persius, Sat. v. 151, cum ait: 'Indulge genio, carpamus dulcia. Nostrum est Quod vivis. Cinis, et manes, et fabula fies.' *Fabulæque*] Fabulosi inferi, de quibus et Poëtæ, et Philosophi tam multa fabulantur. *Manes*] Dii boni *Manes* dicebantur, unde et 'mane' tractum putant: nam 'mane,' apud antiquos bonum dicebatur. *Comm.*

17 *Domus exilis Plutonia*] Non quia ipsæ animæ exiles, hoc est, umbraticæ: vel quia inanis et vacua. Sed arctam et angustam frequenti animarum concursu redditam Plutoniam domum interpretabor. hyperbolice enim Flaccus significat, per assiduas bellorum civilium cædes, tam immanes acervos, hoc est, tantas jam pridem accessiones factas mortuorum, ut metuendum sit, ut vel ipse Acheruns, tametsi maximus et vastissimus capacitate sua, satis porro futurus non sit morituro gregi. *Douza. Domus exilis*] Virgil. 'domos Ditis vacuas,' et 'inania regna' vocat. *Domus exilis*] Ut quid, magnam illam domum, quo paulatim omnes, tanquam ad fatale quoddam πανδοχεῖον, cogimur, *exilem* dixit? Quare aliud excogitandum. Veteres fatalem illum locum, quo nunquam redituri a natura relegamur, *exilium* dicebant. Sic Seneca Herc. Fur. 'Nocentum exilia,' locum illis apud inferos destinatum vocat. Et Flaccus II. Od. 3. 'Et nos in æternum Exilium impositura cymbæ.' Ergo *domus exilii* censerem legendum, quod est exilium. Utere, inquit, ætate tua, Sexti: jam enim nox et manes tibi instant, et exilium illud, quo cum relegatus fueris, neque vino, neque amoribus vacabis. *Heinsius. Domus exilis Plutonia*] Per *exilem domum* intellexit Poëta 'sepulchrum.' Quod cur *exile* vocet, non est, quod rationem afferam, cum cuivis notum sit, quam exigui loco claudamur mortui, qui tanto paratu tam lata terrarum spatia vivi conquirimus. Sepulcrum autem 'domum'

vocavit etiam Tibullus III. 2. 'Post hæc carbaseis humorem tollere velis, Atque in marmorea ponere sicca domo.' Pedo in Consolatione ad Liviam: 'Claudite jam Parcæ nimium reserata sepulchra, Claudite, plus justo jam domus ista patet.' *Rutgers.* *Exilis*] Domus tenuis, et parva sic dicta ob manes exiles illic habitantes, qui aspectum oculorum fugiunt, nec possunt circumscribi. *Quo simul mearis*] Ad quam domum simul ac migraveris.

18 *Nec regna*] Non eris bibendi magister, cui constituenti leges in conviviis omnes parere necesse erit. *Regna sortiere talis*] 'Sortiri judices,' 'provincias.' Romani dicebant, cum qui judices ac provinciarum rectores futuri essent, sorte legebantur. Eam in Repub. consuetudinem ad conviviorum magisteria, tanquam de re magna loqueretur, eleganter transtulit Horatius. *Talis*] Talorum jactu: Veneris enim jactus regem vini efficiebat.

19 *Lycidam mirabere*] Puerum mollem, et delicatulum. *Quo calet*] Cujus amore juvenes nunc ardent.

20 *Mox virgines*] Ubi Lycidas adoleverit, virgines ejus complexu cupient potiri. *Virgines tepebunt*] Amoris ardore paulatim inflammabuntur. *Lubin.* Vel, ut Cruquius explicat, frigidiores erunt, quam ut te jam senio prope et frigore confectum accendere suo calore poterint. Vel 'tepere' dicit, ob sexus fæminei verecundiam.

ODE V. Προσφωνητική. AD PYRRHAM.

Horatius ex Pyrrhæ illecebris, tanquam e naufragio enataverat, cujus amore irretitos affirmat esse miseros.

1 *Quis multa*] O Pyrrha, quis puer tenero, et gracili corpore, id est, quis adolescens ætati puerili proximus, te multis in rosis urget, id est, arcte avideque amplectitur? *Gracilis puer*] Tenere molliterque educatus, imberbes, rerum imperitus, decipi facilis. *In multa rosa*] In odoribus ad lasciviam provocandam. Fortassis intelligit ῥοδουντίαν λοπάδα, id est, genus odorati edulii et scitamenti, in quo rosæ intritæ in olla ad mensam ferebantur, de quo Athen. lib. VIII. *Cruq.*

2 *Perfusus liquidis*] Delibutus unguentis, quæ odores effundunt. *Liquidis odoribus*] Unctionibus, quibus totum sæpe corpus oblini solebat, quæ διαπλάσματα nominabantur. Liquidi vero odores siccis aridisque opponi possunt, quæ διαπάσματα vocant.

3 *Antro*] In fornice, vel lupanari, ubi meretrices aliquando latebant, ut alienos oculos in re pudenda fugerent: aliquando prostabant impudice ad captandam prædam.

4 *Cui flavam*] Cujus gratia crines flavos habes religatos, ut ei placeas.

5 *Simplex munditiis*] Munditias proprie vocat, quæ ad corporis curam spectant; quibus Pyrrham suæ confisam formæ simplici usam significat. *Simplex munditiis*] Simplici munditie contenta, absque sumptuoso corporis cultu. *Heu quoties*] Pathetica exclamatio in adolescentem miserum, quem Pyrrha nunc suis illecebris detinet captivum; tantisper ei suavis et jucunda benignaque futura, dum habet, quod donare possit. *Cruq.* *Fidem*] Promissa in levitatem, et perfidiam mutata.

6 *Deos flebit*] Venerem cum suis pedissequis, scilicet Gratiis, risu, joco, osculis, aliisque hujusmodi, quæ tales amores comitari, facileque mutari solent. *Aspera nigris*] Synchusis: pro æquora nigra ventis asperis. Et cur *nigris ventis?* An quia tempestates, quæ a ventis excitantur, nigræ sunt? idcirco tempestatibus et hyemi nigra pecus immolatur. Ut Virg. Æn. III. 'Nigram hyemi pecudem,' &c. An quia nigra omnia deformia et injucunda sunt? *Lamb.* *Aspera*] Allegoria est ducta a mari ventis agitato, significans meretricum blan-

ditias more tempestatum mobiles esse, et inconstantes.

7 *Nigris*] Tempestates a ventis agitatæ sunt nigræ. *Æquora ventis*] Per æquora significat meretricem fallacem, quæ ex serena et placida facta est sæva et implacabilis.

8 *Emirabitur*] Pro, supra modum mirabitur. *Insolens*] Pro *insuetus*, qui id, de quo dicitur, facere non soleat, ut Donatus inquit. Sic insolens belli, injuriæ. *Insolens* etiam arrogantem et contra legem ac communem vitæ consuetudinem audentem aliquid significat. Sic 'insolens Achilles.' *Torrent.* *Insolens*] Insuetus, et talem in Pyrrha meretricum amorem non expertus.

9 *Te aurea*] Te experitur admodum paratam, promptam, ac liberalem: non asperam, non duram, neque ferream: vel *auream* pulchram accipe et formosam, vel optatam, charam, amabilem. *Lamb.* Vel qui te fruitur charissima sibi, multumque amabili et optata, et sibi instar auri cupita. *Turneb.* IX. 27. *Aurea*] Sic eam vocat, in qua nihil ultra desiderari possit, et auro contra caram, ut Plauti verbis utar. Atque ita Ovid. 'Illa meis oculis aurea semper erit.' *Torrent.* *Aurea*] Te pulchra et amabili. Quid enim auro amabilius?

10 *Vacuam*] Qui sperat, te sibi soli vacantem et paratam fore, aliis omnibus contemptis.

11 *Nescius auræ*] Inconstantiæ muliebris ignarus. 'Varium' enim 'ac mutabile semper fœmina.'

12 *Miseri, quibus*] Miseri sunt ii, quibus non probata neque usu cognita fulges, et amabilis videris.

13 *Intentata nites*] Miseros eos vocat, quibus illa, nondum bene perspecta in amore, placeat ac formosa videatur; ut puta qui non nisi icti sapiant; atque adeo ignari, meretricis illecebra capiantur: evasuri, si tentamenta aliqua amoris ante cepissent. Sic enim Virgil. loquitur Æneid. VIII. 'Neque prima per artem Tentamenta tui pepigi.' *Torrent.* *Nites*] Nitere, ad munditiem pertinet. *Me tabula*] Ab eventu suo docet, quam sint miseri adolescentes, qui se impudicarum blandimentis illaqueari sinunt: sumpta Metaphora a naufragis. *Me tabula, &c.*] *Tabula votiva, sacer paries*, verba sunt rei quam tractat aptissima: ut miseros enim amantes consoletur, se quoque in eadem fuisse navi ostendit, sed facto naufragio enatasse, cujus fidem faciat tabula, ex voto in Neptuni templo de pariete suspensa. *Torrent.* *Sacer*] Sacellum, vel templum Neptuno dicatum. Est Allegoria ducta a naufragis, qui periculo elapsi Neptuno solebant suspendere tabulam, in qua naufragii casus depingebatur.

14 *Votiva paries*] Quam vovi mediis in periculis, id est, Pyrrhæ blandimentis.

15 *Potenti Deo*] Potens, est etiam potiens. *Turneb.* VI. 6. *Potenti*] Neptuno imperium maris obtinenti.

16 *Vestimenta maris*] Naufragi sua vestimenta, in quibus fuerant servati, Neptuno etiam consecrabant.

ODE VI. Ὑποθετική. AD AGRIPPAM.

Varius tragœdiographus bella ab Agrippa gesta decantabit: Horatius vero conviviis tantum et amoribus describendis aptus est et idoneus.

1 *Vario fortis*] Scriberis a Vario, Mæonii carminis alite, id est, majestate carminis Homerici; vel, penna, et stylo carminis Homerici; vel, ab heroico Poëta cantu prædito plane Mæonio, id est, Homerico: fuit enim Homerus aut ex Mæonia, aut Mæonis filius. *Fortis*] Invictus et strenuus imperator. Laus a militari fortitudine. Scribit enim Paterculus, Agrippam, virtute, labore, vigilia, periculo, invictum. Ejus res gestas lege apud Dionem, Appianum, &c. *Cruq.*

2 *Mæonii carminis alite*] Pari cum

Homerico carmine fortuna atque eventu. Varium igitur cum Homero comparat, idque ad Agrippæ etiam gloriam spectat, cujus res gestæ talem præconem sortiantur. Lambinus legi vult *aliti*, et Varium alitem Mæonii carminis vocat. *Torrent. Alite*] Ales etiam metaphoricôs pro Poëta sumi potest, qui canendo, id est Heroica describendo, Homeri instar in altum fertur. *Cruq.*

5 *Quam rem*] Quamcunque rem. *Navibus aut equis*] Omni quidem militiæ genere præstabat Agrippa, sed navali gloria magis enituit, præfectus universæ classi contra Sext. Pompeium, ac post victoriam rostrata donatus corona. Nec otiosum videtur, quod navibus equos adjunxit Horatius: nam antequam bellis Siculis præficeretur, jam consul, res præclare in Gallia gesserat, secundus Romanorum transgressus Rhenum. Galli vero et Germani sine equestris militis robore, non facile vincuntur. *Torrent.*

6 *Peleidæ stomachum*] Pro θυμὸν dixit, et periphrasticôs Iliadem designat. *Stomachum*] Iram implacabilem Achillis, Peleo et Thetide geniti. *Cedere nescii*] Qui placari noluit.

7 *Cursus duplicis*] Id est, Odysseam, periphrasticôs, in quibus duplices Ulyssis cursus describit, id est, errores varios, perque maria spatiosa latos. Et quid si per *duplices* intelligamus, bis decennales? Alii, et rectius, legunt, *duplicis*, id est, versuti, callidi. *Cruq. Cursus duplicis*] Navigationes longas subdoli Ulyssis, qui aliud loquebatur, aliud sentiebat, unde a Græcis dictus est διπλοῦς. *Duplicis Ulyssei*] Recte Lambinus explicat, ut Græci usurpant διπλοῦς ἀνήρ. Neque omittendum quod Florens Christianus annotavit, *duplicem* fortasse dici, quod bis inferos ingressus esset. Unde et a Simmia Rhodio in Ara vocatur δίζωος· Παιδός τε ματρὸς εὐνέτας, φὼρ Δίζωος. Quod Theognis dicit nullum ab inferis rediisse, nisi Sisiphum, et cum illius meminisset, si aut Herculis aut Thesei noluit, Ulyssem saltem Sisiphi, ut fama est filium, omittere non debebat. *Rutgers.*

8 *Nec sævam Pelopis*] Cum Pelopis domum dicit, uberrimam bellorum ac rerum Tragicarum tanquam segetem proponit. *Torrent. Nec sævam Pelopis*] Alludit ad Thyesta, Tragœdiam a Vario conscriptam, in ejus commendationem. *Sævam Pelopis domum*] Sævam propter varia homicidia in eadem familia perpetrata: nam Pelops a Tantalo patre, Atreus et Agamemnon ab Ægysto, Clytemnestra ab Oreste filio est occisa.

9 *Tenues grandia*] Nos, qui tenui sumus ingenio, non audemus dicere grandia, viribus nostris imparia.

10 *Imbellisque lyræ Musa*] Dum Polyhymnia Musa lyrica (quæ potestatem habet in Lyram, imbellem nempe, et ineptam ad res bellicas scribendas) me vetat deterere, id est, diminuere atque extenuare tuas et Cæsaris laudes.

11 *Egregii Cæsaris et tuas*] Bene utriusque laudes conjunxit, cum Cæsaris auspiciis omnia gesta sint: et alioqui nihil illis conjunctius, sive affinitatem, sive amicitiam, respicias; adeo ut certo tempore, si Dioni credimus, in iisdem etiam ædibus vixerint.

12 *Culpa*] Ingenii mei tarditate. *Deterere*] Deterere laudes, dixit, pro adferre laudibus detrimentum: facta enim dictis exæquanda sunt, ut Sallust. inquit.

13 *Martem tunica*] Martem, id est, viros bellicosos tectos et indutos lorica, quæ dura et solida est ut adamas.

14 *Pulvere Troico*] Id est, qui prælii tempore semper inter medios hostes versabatur, neque vulnera extimescebat. Erat autem Meriones Idomenei comes atque amicus. *Lamb.*

15 *Merionem? aut*] Virum fortissimum, pulvere Troico squalidum, et obductum. *Ope Palladis*] Pallas semper opem tulit Diomedi Tydei filio.

16 *Superis parem*] Animo et fortitudine Diis æqualem. Nam Martem et Venerem Diomedes vulnerávit.

17 *Nos prælia, &c.*] Amantium contentiones et lusus: facete admodum alludens ad heroum gesta. Se quoque in præliis versari dicit, sed non duris et multum sanguinolentis: sed mollibus et amatoriis, in quibus non opus est ferro et armis adamantinis; sed unguibus, iisque resectis, ne vulnerentur amantes.

18 *Acrium*] Virgines et puellæ ita acres sunt in juvenes, ut tamen ungues suos ad repugnandum sectos habeant, ne forte pugna sit cruenta, quod raro fit.

19 *Vacui; sive*] Sive quod sumus vacui, id est, valde otiosi, sive quod urimur, id est, aliquantulum amamus. *Sive quod urimur*] Sensus est, eum sive amore vacuum, sive non, semper hæc meditari studia. Nec mirandum si inconstanter amet, qui ita jam consueverit. Quam levitatem suam Epod. XI. et II. Sat. 7. abunde testatus est. *Torrent.*

20 *Non præter*] Nostro more leves, et inconstantes, quod amatoribus proprium est, et usitatum.

ODE VII. Παραινετική. AD MUNATIUM PLANCUM CONSULAREM. Alii alias laudant civitates, et regiones: Horatius vero reliquis anteponit Tibur, ubi natus est Plancus, quem ad diluendas vino curas cohortatur.

1 *Claram Rhodon*] Rhodum, Ephesum, Mitylenen, ut urbes delitiis affluentes, uno versu complectitur Mart. X. 68. ' Cum tibi non Ephesus, non sit Rhodos aut Mitylene, Sed domus in vico Lælia Patricio.' Dictæ autem *Mitylenæ*, a Macarei filia Mitylene; quemadmodum et a patre insula ipsa Lesbos dicta, olim Macaria. *Torrent.* *Claram Rhodon*] Rhodon claram propter elegantem structuram trium civitatum, quæ sunt in eadem Insula: aut *claram*, id est, præclaram portibus, viis, mœnibus, legum præstantia, &c. aut *claram*, id est, semper illustratam radiis Solis, qui puellæ Rhodiæ amore captus, Insulam ab ea nominavit Rhodon. *Mitylenen*] Mitylene urbs est in Lesbo.

2 *Ephesum*] Nobilissimam civitatem ab Amazonibus extructam, et magnæ Dianæ templo nobilitatam. *Bimarisve Corinthi*] Liv. lib. XLV. ' Isthmus duo maria ab occasu et ortu solis finitima arctis faucibus dirimens.' Hoc est, quod *bimarem* hic Horatius vocet. Claudian. in Eutropium, lib. I. ' Ephyreia Lais E gemino ditata mari.' Venustissime enim de meretriculæ quæstu, perinde ac de opulentissimæ urbis copia, loquitur. Ephyra enim dicta fuit Corinthus, ut et διθάλασσος, et ἀμφιθάλασσος, quæ cum maxima oportunitas sit ad ditescendum, ἀφνειόν τε Κόρινθον recte dixit Homerus, Iliad. B. unde et κορινθιάζεσθαι, pro *luxuriari*, ut divitiis affluentes solent. *Torr.* *Bimarisve Corinthi*] Corinthus dicitur bimaris, quod hinc Ionio, hinc Ægæo mari cingitur.

3 *Thebas, vel Apolline*] Thebæ urbs est in Bœotia a Cadmo ædificata, cujus filia Semele Bacchum peperit ex Jovis compressu. *Delphos*] Nobile fuit Delphis Apollinis oraculum.

4 *Tempe*] Loca amœnissima in Thessalia.

5 *Sunt quibus*] Sunt Poëtæ, quibus unicum opus est. *Urbem*] Athenas Minervæ inviolatæ urbem.

6 *Carmine perpetuo*] Quod continua quadam serie nihil aliud tractet, quam Athenarum laudes. *Torrent.* *Perpetuo*] Carmine non interrupto, ut aliud laudent.

7 *Undique decerptam*] Qui enim opere integro Athenas laudare vellet, illi necessario a certamine Neptuni et

Minervæ incipiendum esset. Cyclicus ergo Poëta, cui unum opus esset, carmina perpetuo Athenas celebrare, oleam non modo equo, verum omnibus potius arboribus ac frondibus præferret; Minervæ causa nempe, et urbis quæ ab ea nomen accepit. *Frons decerpta undique*, est ὁτιοῦν φύλλον, *frons quælibet*, id est, arbor quævis. Vide Heinsium in notis, de hac re pluribus disserentem. *Fronti præponere*] Per decerptam undique olivam, Cruquius notari credit, coronam oleaginam detonsam: ut Virg. Georg. III. ‘Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ Dona feram,’ &c. Erant enim apud veteres coronæ tonsiles, quas hic Poëta noster, decerptas undique, id est, detonsas circumcirca vocat, ut essent foliis brevioribus, ornatioribusque. Quod autem pertinet ad novum loquendi genus, præponere fronti, id est, dare omnem operam scribendo ut fronti præponatur, hoc est, ut frons coronetur orneturque, synecdochicōs, pars pro toto. *Cruq.* *Fronti præponere*] Veteres, qui Poëmata se scribere profitebantur, utpote Musis sacri, coronas semper aliquas, tanquam insignia sui studii, præferre solebant. Sic et eos, qui carmine Athenas laudare vellent, in honorem Palladis fronti obtendere olivam dicit: et quidem *undique decerptam*: ostendens per hoc, ex omni eos loco ac materia colligere, quod ad Deæ atque urbis illius laudem ac materiam convertant. *Torrent.* *Undique decerptam*] Frontem Oliva coronare, cujus folia undique, id est, circum circa detonsa, et breviora facta, majorem addunt ornatum. Aliis alia lectio magis arridet, sc. *Undique decerptæ frondi præponere Olivam*, ut sit sensus: Omnibus omnium locorum et terrarum frondibus Olivam anteponere, quæ Palladis est propria.

8 *Plurimus*] Plurimi, id est, multi dicunt.

9 *Aptum equis Argos*] Historiæ hic recordemur, quæ Diomedem, in Italiam venientem, ibi quoque Argos Hippium, patriæ recordatione, condidisse narrat: eaque Argyrippa, et postea Arpi dicta fuit. *Torrent.* *Equis Argos*] Argos equis nutriendis idoneum: unde Homerus appellat Ἄργος ἱππόβοτον. *Mycenas*] Urbem opulentam, in qua regnavit Agamemnon; a Mycena Nympha sic appellatam.

10 *Patiens Lacedæmon*] Lacedæmon dicitur patiens ob severam disciplinam, ubi pueri ad Dianæ aram loris flagellati, usque dum sanguis visceribus exiret, ne ingemuerunt quidem.

11 *Larissæ opimæ*] Ἐριβώλακος, ἐριβώλου. Cum vero plures *Larissæ* fuerint, placet eam intelligi quæ in Thessalia fuit; non tam ob urbis præstantiam, quam ob campi circumquaque ubertatem atque amœnitatem regionis. Tum aliquid magnum dicere voluit Horatius, cum percussum se ait campi illius admiratione, ut et Lacedæmonis patientia. *Torrent.* *Larissæ*] Larissa est urbs in Thessalia, a qua et Achilles Larissæus dictus est. *Percussit*] Permovit, affecit.

12 *Domus Albuneæ*] Nemus delectabile Albuneæ Nymphæ una cum fonte consecratum. *Albuneæ*] De Albuna Lactant. I. 6. Et recte Virgil. Æneid. VII. ejus oracula Latinum regem consulentem facit: cum ait, ‘Lucosque sub alta Consulit Albunea,’ &c. *Torrent.*

13 *Et præceps*] Fluvius Anio de celso scopulo multam aquam deorsum effundens. *Et Tiburni lucus*] Multa exemplaria *Tiburti* legunt. Turneb. XI. 26. et XXII. 3. utramque lectionem defendit. Lucum ergo intelligo, in Tiburni Herois memoriam de more consecratum, ex Papinio. *Torrent.* *Tiburni*] Tiburnus primus Tiburis conditor dicebatur.

14 *Mobilibus*] Pomaria discurrentibus rivis irrigua.

15 *Albus ut obscuro*] Leuconotum

intelligit Poëta. Λευκόνοτοι austri sunt quasi anniversarii, qui certa stataque anni tempestate spirant, ut Etesiæ, et nubila detergent, serenitatemque reddunt: ἀπὸ τοῦ λευκαίνειν τὸν οὐρανόν. *Albus*] Notus serenus. *Obscuro*] Cælo caliginoso.

17 *Sic tu sapiens, &c.*] Id est, facturus es, quod sapientem decet, si finias tristitiam molli mero. *Steph.*

19 *Mero*] Vino suavi, maturo ac tempestivo. *Seu te fulgentia*] Sive militiæ, sive domi tuæ eris. *Fulgentia signis*] Cum imperio Plancum exercitibus præfuisse, initio annotavimus. *Torrent.* *Signis*] Aquila, Dracone, aliisque id genus signis militaribus.

21 *Tiburis tui*] Vel quod villam ibi haberet Plancus: vel quod gens Munatia Tibure oriunda, ut aliæ multæ illustres. *Torrent.* *Tibur.*] Horatius Pindarico more historiam hanc huic Odæ interserit, ut Herois tanti exemplo Plancum suum in rebus etiam adversis ad lætitiam aliquam invitet: et a Teucro exsule sententiam profectam esse ferunt, quam proverbii loco usurpamus ex Aristophanis Pluto: Πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ', ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ. *Torrent.* *Salamina*] Civitatem Telamonis, qui duos habuit filios Teucrum et Ajacem.

22 *Quum fugeret*] Quamvis fugeret.

23 *Tempora populea*] Figulus, Lambinus, et alii populeam coronam censent adscribendam fortitudini, quasi Teucer post magnos ad Trojam exantlatos labores ea se corona dignatus fuisset. Atqui non video quid in fuga sit laudis. Qua de causa Turnebi altera sententia convenientior apparet, qua Teucrum vult, dolore suppresso, spem vultu simulare, sociosque sperare jubere. Sensus ergo est: Quamvis Teucer non sine dolore metuque patrem Telamonem fugeret, tamen dulci Lyæo curas dissolvit, corona populea caput ornavit, Herculique sacra fecit. *Cruq.* *Tempora populea, &c.*] Quod ea arbor Herculi sacra sit, magnis ærumnis laboribusque perfuncto. An potius quod ad bacchantium coronas et genio indulgentium respexit? et probabilius est, ut lætitiam præ se ferret, aliosque bene sperare juberet. *Turneb.* XI. 26. *Tempora*] Caput vino madidum. Lyæus nomen Bacchi ponitur pro vino. *Populea corona*] Herculi sacra, qui eam apud Acherontem fluvium in Thesprotia repertam ab inferis veniens secum attulit. *Torrent.* *Populea fertur*] Corona ex frondibus populi arboris, quæ animi fortitudinem denotat.

24 *Tristeis*] Renitenteis ac invites propter exilium patriæ. *Cruq.*

25 *Melior fortuna*] Melior, quia fortuna mihi patriam dabit, at pater Telamon negavit.

27 *Nil desperandum*] Παρακλήσις a fortitudine: quæ una atque adeo præcipua est ex iis rebus, quas in summo Imperatore duceque requiri scribit Cic. pro Lege Manil. nimirum, scientia rei militaris, fortitudo, auctoritas, felicitas. *Cruq.* *Auspice Teucro*] De Teucro, quamquam Græco, Romanorum loquitur more. Auspicia enim in exercitu penes unum Imperatorem erant, cujus ideo auspiciis geri omnia dicebantur. Possimus etiam ita exponere, ut *auspicem* se vocet, cui jam Deorum monita ac consilia ab Apolline patefacta sint. *Auspicem*] Me Teucro hortatore.

28 *Certus enim*] Apollo non fallax, aut mentiens.

29 *Ambiguam*] Recte *ambiguam*, cujus audito nomine adhuc ambiguus atque anceps sis, de qua agatur. *Torrent.* *Ambiguam*] Promisit duas fore Salaminas, quarum altera nunc est in Attica, alteram ego et vos condemus in Cypro.

30 *Pejoraque passi*] Virg. 'O passi graviora.'

32 *Iterabimus æquor*] Iterum navigabimus.

ODE VIII. Ἐρωτική. AD LYDIAM. Juvenem Sybarin, Lydiæ amore perditum, et voluptatibus colliquefactum, notat.

1 *Lydia dic*] Meretrix delicatula non vulgaris formæ.

2 *Te Deos oro*] Venerem, Cupidinem, cum suis asseclis. *Cruq.* *Sybarin*] Juvenem mollem. *Amando perdere*] Venusta antiphrasis, ut Sybarim Lydia amando perdat; dum amori tantum, nec ulli alii officio, operam eum dare patitur. *Torrent.* *Amando*] Dum tui amore captus est, et ab eo amaris.

3 *Perdere*] Ejus bona abligurire, et corporis vires frangere.

4 *Oderit campum*] Ostendit ergo miserum Sybarim, arte militari ac labore præstantem, meretricis tanquam fascino, non permitti quicquam agere quod ad prioris vitæ consuetudinem pertineret. *Torrent.* *Campum*] Campum Martium cur oderit. *Patiens pulveris*] Quum possit pati pulverem, et solem, et alios etiam labores militares.

5 *Militaris*] Militarem in morem, vel ut hominem militarem decet.

6 *Gallica nec*] Gallicorum equorum ora. *Turneb.* XI. 28. *Lupatis*] Frenis instar lupinorum dentium asperis et inæqualibus, quibus equi ferociores coërcentur.

7 *Temperet*] Moderetur, et sibi parere doceat.

8 *Tiberim*] Vegetius I. 10. 'Romani campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque diluerent; ac lassitudinem, cursusque laborem natando deponerent.' *Cur olivum*] Rogat, luctam cur pejus angue oderit: an quia metuebat olei odore dominam offendere? Insanum illud palæstræ apud Græcos studium, omnibus notum: siquidem Anacharsim refert Laërtius, oleum vesaniæ φάρμακον appellasse; quod eo uncti Athletæ mutuo in se furere viderentur. *Torrent.* Per *olivam* τὸ κήρωμα denotat, id est, *unguentum*, quod ex cera fit oleo subacta quo palæstritæ in lucta utebantur. *Cruq.* *Tiberim tangere*] Tiberim tranare. *Cur olivum*] Cur luctam horret? luctaturi utebantur unguento, quod ex cera fit, oleo subacta.

9 *Viperino*] Sanguine venenoso.

10 *Armis*] Usu et frequenti armorum pondere.

11 *Disco*] Disco nobilitatus: qui quidem ludus erat primo Græcus, deinde a Græcis translatus ad Romanos. *Disco*] Discum dictum volunt, a δισκεῖν, quod est βάλλειν, unde et δισκοβόλος, qui discum jacit. *Lamb.*

12 *Sæpe trans finem*] Sæpe ultra terminum jaculo fortiter et expedite emisso nobilitatus.

13 *Quid latet*] Cur non prodit Sybaris in publicum, sed inter meretrices latet, et emollescit? *Ut marinæ, &c.*] Sybarim juvenem non aliter in meretriculæ contubernio latitantem facit, quam olim inter Lycomedis Scyri regis filias Achillem. *Torrent.*

14 *Filium dicunt Thetidis*] Achillem, qui a matre Thetide habitu puellari indutus, ne agnosceretur, in Insulam Scyrum ad Diomedem est deductus. *Sub lachrymosa Trojæ*] Paulo ante eversionem Trojæ.

15 *Funera*] Etiam Græcorum, quæ ad Trojam contigere. Atqui si *Trojæ funera* pro Trojæ excidio interpreteris, non conveniunt tempora. Achillis enim latebræ totis annis decem præcessere. *Torrent.* *Ne virilis cultus*] Ne vestitus virilis eum in bellum Trojanum protraheret.

16 *Lycias catervas*] Quas nempe Sarpedon, rex Lyciæ post Hectorem fortissimus, Priamo adduxerat. *Torrent.* *Lycias proriperet*] Ponuntur Lycii pro Trojanis, quibus opem ferebant: sic cognominati a Lyco Pandionis filio. *Proriperet*] Raptim vel temere traheret.

ODE IX. Παραινετική. AD THALIAR-

CHUM. Quo magis sævit hyems, eo magis voluptati indulgendum. Sic autem a Marone hyems genialis appellatur.

1 *Stet nive candidum*] Vides, ut Soracte cooperiatur, vel, e longinquo appareat nive plenum?

2 *Soracte*] Mons in Faliscis, quem hodie appellant montem *Divi Sylvestri*, eo quod in ejusdem montis spelunca ad plurimum tempus se continuisse dicitur. *Onus*] Nivis pondus.

3 *Laborantes*] Oneris magnitudine laborantes, et non sustinentes onus nivis.

4 *Gelu acuto*] Equidem acutum dici reor, Græco more, pro acri et vehementi: nam ὀξὺ plerumque significat *magnum* et *vehemens*: et sic dictum ab Horatio, ut a Pindaro χιὼν ὀξεῖα dicitur. *Turneb.* XI. 26. *Constiterint*] Flumina vi frigoris congelata a cursu desistunt superne.

6 *Large*] Copiose pro foci magnitudine. *Benignius deprome*] Athenæus lib. X. quo loco Alcæi versus, quos hic imitatus est Horatius, recenset, hoc inter cætera eleganter addidit, nullam esse anni tempestatem, unde Poëta ille bibendi occasionem non sumpserit. *Benignius*] Largius quam solebas prome de diota Sabina vinum quadrimum, id est, quatuor annorum.

7 *Quadrimum*] Mediæ ætatis vinum poscit, largiori convivio aptius, ne cito nimis ebrietas obrepat. At Venerem sacrificio placaturus, bimi pateram meri postulat, Od. 17. *Sabina diota*] Quia vasa illa vino servanda apta in Sabinis fierent: non quod vinum Sabinum Horatius depromi velit; id enim vilius habebatur. Infra Od. 20. *Torrent.*

8 *O Thaliarche*] Turnebus primam hujus nominis syllabam aspirari vult, quod θαλία Græcis etiam *convivium* significet; nam convivii domino præcepta hilaritatis hic proponere videtur. Nec scio an idem Thaliarchus sit, qui et Symposiarchus: an potius qui celebritati alicui publicæ, in Deorum honorem institutæ, præfuerit, quales septemviri Epulonum. *Torrent. Diota*]. Veteres enim in testis, vasis, doliis, fictilibus, vina horreis reposita servabant, ex quibus ea depromebant largius aut parcius, pro mensæ et convivarum ratione. *Cruq. Diota*] Diota est vas vinarium duas habens ansas, quadraginta et octo sextarios capiens.

9 *Permitte Divis*] Committe cætera Deorum curæ, et procurationi. *Simul*] Simul ac, id est, postea quam ventos inter se concertantes compresserunt.

10 *Stravere ventos*] Tranquillarunt, mitigarunt, sopiverunt. *Fervido*] Mari concitato, ut solet aqua in aheno fervens.

12 *Agitantur orni*] Non commoventur.

13 *Quid sit futurum*] Vult eum in diem vivere. et recte Theocritus: Οἱ θνατοὶ πελόμεσθα, τὸ δ' αὔριον οὐκ ἐσορῶμες. *Torrent.*

14 *Quem fors dierum*] Quemcunque diem tibi dabit fors, id est, fortuna, seu potius Dei voluntas, τύχη δαίμονος. *Lucro*] In lucro deputa.

16 *Puer*] Cum puer es, adolescens, juvenis. *Choreas*] Chorea dicitur a choro, ubi junctis manibus saltatur.

17 *Donec virenti*] Quamdiu tibi juveni, et adhuc virentis ætatis canities (id est, senectus) abest querula.

18 *Campus et areæ*] Postquam campum Martium dixisset, recte addidit *areas*; loca nempe vacua, pura et sine ædificiis, maxime usu publica, conveniendi causa atque inambulandi. Non male Valla, 'Campum' dici ait planiciem terræ amplam: quæ si fuerit angustior, 'area' appellatur. Vide Vitruv. I. 7. *Torrent.* *Campus, et areæ*] Campus Martius, et areæ, id est, loca, in quibus Rom. juventus se exercebat.

19 *Sub noctem*] Paulo ante noctem. *Susurri*] Colloquia quæ edi solent ab amantibus voce leni, et submissa. *Susurri*] Quod ἀλλήλοις ψιθυρίζειν aptissime dixit Theocritus, loco a Lambino citato.

20 *Composita repetantur hora*] Constituere diem aut locum proprie dicimus, cum ex conventione agendum aliquid certo loco aut tempore proponitur. Hinc 'ad constitutum adesse, et venire.' 'Compositam' igitur 'horam' simili ratione dixit Horatius, quæ inter amantes constituta sit. *Torrent.* *Composita*] Hora constituta iterum atque iterum a te usurpentur.

21 *Nunc et latentis*] Et nunc repetatur a te gratus risus, proditor, et index puellæ latentis, id est, in angulum se abdentis, ac delitescere simulantis. Ridet enim puella, ne diu quæratur, sed ut seipsam prodat.

23 *Pignusque dereptum lacertis*] Armilla vi avulsa ex lacertis, aut annulus a digito male, id est, parum pertinaciter retinente. Nam fingunt puellæ se velle retinere, quod cupiunt sibi adimi. *Dereptum* ergo legendum, non *direptum*. Est autem 'deripere' de quovis loco rapere; sed maxime de superiore. 'Diripere' autem est, dilacerare ac discerpere. *Lamb.*

ODE X. Εὐχαριστική. HYMNUS IN MERCURIUM. Quem laudat a facundia, a parentibus, a palæstræ et lyræ inventione, a maxima in furando calliditate, atque ab iis, quibus fungitur, muneribus.

1 *Facunde, nepos*] Eloquentiæ Deus et orationis inventor. *Atlantis*] Maia Atlantis filia Mercurium peperit ex Jove: unde et 'Atlantides' dictus.

2 *Qui feros cultus*] Quod autem Horatius 'voce et palæstra' eos a Mercurio expolitos conformatosque tradit, quasi tunc primum homines esse cœperint, id e Platonis philosophia petitum videtur. Ille enim musicæ ac gymnasticæ, si modo recte exerceantur, totius Reipub. salutem attribuit. Jam Mercurius harum duarum artium inventor esse perhibetur. Neque Hermas tantum, sed et Hermathenas in gymnasiis dedicabant: quo per insertam Mercurio Minervam, apertius adhuc significarent, animi pariter ac corporis conformandi rationem haberi debere. Tum etiam Hermerotas et Hermeraclas legimus, mixtas nempe Mercurii cum Amore et Hercule statuas: quod Oratione, ut nihil amabilius, sic neque robustius, efficaciusque. Pluribus Torrentium de Hermis disserentem suo loco vide. *Feros cultus*] Agrestes hominum primorum mores. *Hominum recentum*] Id est, eorum, qui, feritate mutata per eloquentiam Mercurii, nuper induerant humanitatem. *Cruq.*

3 *Voce formasti*] Eloquentia, vel musica conformavisti. *Catus*] Quasi cautus; doctus, solers. *Decoræ*] Quod viro maxime deceat. Quare apud Græcos ab adolescentia summo omnes in ea studio exercebantur. Et ut palæstras Græci λιπαρὰς, sic Latini 'nitidas,' 'liquidasque' et 'unctas' vocant. *Torrent.*

4 *More palæstræ*] Quis est mos palæstræ? an palæstra? Sed quis ita Latine loquatur? Heinsius itaque concludit scripsisse Poëtam: *et decoræ hu-more palæstræ*. *Humor decoræ palæstræ*, est oleum quo palæstritæ unguntur. *Palæstræ*] Palæstra Græci exercebantur ad tuendam corporis valetudinem.

5 *Deorum nuntium*] Bene Deorum nuntius fingitur Mercurius; nam quæ hominibus melioris vitæ præcepta tradidit, ea cælo attulisse, et Deorum immortalium jussu propagasse, merito credebatur. Mercurius ergo tanquam 'medicurrius,' quod sermo medius inter homines existens, eos inter se conciliet: vel, a 'mercibus,' ut Festus vult; omnibus enim negotiationibus præest. *Torrent.* *Deorum*]

Reliquorum Deorum interpretem.

6 *Parentem*] Lyræ inventorem.

7 *Callidum*] Astutum, et ingeniosum ad furtum occultandum, quod jocum, risumque concitaret.

8 *Condere furto*] Græci sane δόλιον et κλέπτην vocant. Sed et hoc eloquentiæ tribuunt, quæ hominem extra se rapere quodammodo possit, nos ad γοητείαν referimus. At Fulgentius furem vocari vult, quia inter furta ac negotiantium capturas parum interest.

9 *Te boves*] Dum terreret te minis, nisi boves redderes furto sublatas, cum risu expertus est tuam in furanda etiam pharetra versutiam. *Stephanus.* *Boves olim*] Boves Admeti Regis, quos Apollo divinitate privatus pascebat.

10 *Amotas*] Abactas, et furtim ademptas. *Puerum minaci*] Te, qui puerilem vel servili et bubulci formam assumpseras, dum terreret minis.

11 *Viduus pharetra*] Privatus pharetra.

12 *Risit Apollo*] Ridendum sibi putavit.

13 *Atridas*] Agamemnonem et Menelaum. *Duce te superbos*] Qui te ducem Priamo præbebas.

14 *Ilio relicto*] Priamus enim Mercurio duce per castra Græcorum venit ad Achillem, a quo redemit corpus filii sui Hectoris. *Comment.*

15 *Thessalosque ignes*] Thessalicas seu Græcorum excubias. *Iniqua Trojæ*] Castra Trojanis inimica.

16 *Fefellit*] Sic latuit, ut a nemine cognitus, ac ne visus quidem fuerit.

17 *Tu pias lætis*] Id quoque ex puriore philosophia sumptum. Ut enim corpora terræ deberi existimabant veteres, sic defunctorum animas ilico a Mercurio suscipi, ac vel cœlo reddi, vel ad inferos deduci. Ideo illum 'dispensatorem, deductoremque animarum ac janitorem' vocabant.

18 *Lætis sedibus*] Campis Elysiis. *Bond.* *Virgaque*] Virgil. 'Tum virgam capit, hac animas ille evocat orco Pallentes: alias sub tristia tartara mittit,' &c. *Virgaque*] Caduceo, quo Mercurius animas deducit ad inferos. *Levem coërces turbam*] Incorpoream animarum multitudinem.

19 *Superis Deorum*] Diis superis et inferis gratus.

ODE XI. Πραγματική. AD LEUCONOEN. Hortatur Leuconoën, omissa futurorum cura, voluptati indulgere; argumento a vitæ brevitate et celeritate ducto.

Ad Leuconoën meretricem, genesin per Mathematicos inquirentem] Non otiose Leuconoën vocat mulierculam Genethliacorum vanitati fidem adhibentem. nam λευκὰς φρένας ἔχειν hoc est, *alba habere præcordia*, eos dicebant Græci, qui leviter tantum saperent: ut contra, μέλαινας φρένας prudentiæ cujusdam profundioris indicium esse existimabant; ducta Metaphora ab aquis, quæ quo profundiores, eo nigrescunt magis. *Had. Junius Adag. Cent.* III.

1 *Scire, (nefas)*] Lambinus separat dictionem *nefas* ab aliis: ego veterem lectionem sequor: *Tu ne quæsieris, scire nefas, quem, &c.* Illud *nefas* vel pro ἀδύνατον expono, quod sciri nequeat; vel quod homini permissum non sit futura cognoscere. *Torrent.* *Nefas*] Impossibile est, vel malum est.

2 *Finem Di dederint*] Vitæ terminum. *Babylonios*] Horatius dixit *Babylonids numeros;* ut 'Chaldaicas rationes,' et 'Chaldaicum prædicendi genus,' Cicero. nam gentis illius caput Babylon olim fuit. *Torrent.* *Babylonios*] Mathematicos, qui Astrologiam invenisse dicuntur.

3 *Ut melius*] Ut sapias melius pati quicquid acciderit. *Quicquid erit pati*] Ὡς κρεῖττον ὂν πᾶν τὸ ἐσόμενον φέρειν, *Cum melius sit pati quicquid evenerit,* quam a vanissimo illo hominum ge-

nere dependere. *Turneb. Lamb.*

4 *Hyemes*] Annos.

6 *Sapias*] 'Sapere' vocat, quod et vivere vulgo dicimus: ut nimirum Epicuri discipulum decet, cui voluptas summum bonum. *Torr.* Quin tu igitur superstitiosis illis vanitatibus relictis, rectius sapias, si voluptatibus te tradideris, et vina largius bibendo liques, et dissolvas. *Lubin.* *Vina liques*] Liquare nihil aliud est, quam tenuius facere: quod et ad voluptatem factitabant, nive et glacie sæpe admixta: utebantur autem ad eam rem colis, sacculisque. Quinimo, ut plus capiamus sacco frangimus vires: Et sic saccis castrari vina dixit Plin. quemadmodum Græci *ἐξευνουχίζειν καὶ ἀποθηλύνειν τὸν οἶνον* dicunt, pro *σακκίζειν*, quod nos quoque *saccare* dicimus, pro liquare et extenuare, seu defecare. *Vina liques*] Ut vina promas, et fundas. Aut, ut vina percoles: vina enim percolata sunt delicatiora. *Spatio brevi*] Et quum breve sit vitæ spatium ne spem differas in longum.

7 *Dum loquimur*] Egregie hanc vitæ fugam ante oculos ponit Juvenal. Sat. IX. 'Festinat enim decurrere velox Flosculus, angustæ miseræ que brevissima vitæ Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas Poscimus, obrepit non intellecta senectus.'

8 *Carpe diem*] Fruere die præsenti. *Quam minimum*] Nullam pene fidem adhibens diei futuro.

Ode xii. Προσφωνητική. Ad Augustum. Collaudatis Diis, heroibus, virisque aliquot claris, tandem ad divinas Augusti laudes descendit.

1 *Quem virum*] Dion lib. LI. auctor est, post bellum Actiacum decretum fuisse a senatu, ut Augusto, perinde ac Diis immortalibus, hymni conscriberentur. *Torrent.* *Quem virum*] O Clio, quem virum fortem aut heroa semideum suscipies celebrandum? *Lyra vel Tibia*] Tibia acutior est et sonora magis, ideoque hominum laudibus, quæ fere bellicæ sunt, convenit. Lyra ut gravior, modestiorque, ita Deorum præconiis aptior habetur. *Acri*] Tibia acriter sonante.

2 *Sumes celebrare*] Vult Horatius, consueto Poëtarum more, quod ipse canit, Musam ei præcinere videri. *Torrent.* *Clio*] Non sine delectu Clio nominatur. Deorum enim hominumve *laudes* (*κλέα* vocant Græci, unde et Deæ nomen) ex antiquitatis historia petendæ sunt. *Torrent.* *Clio*] Una ex novem Musis.

3 *Recinet jocosa*] Resonabit. *Jocosa imago*] Dicta *imago*, ut Porphyrion vult, per subtractionem literarum, pro 'imitago:' eandem enim vocem repræsentat.

4 *Imago*] Echo, vocis imago, quæ veluti ludens respondet.

5 *Heliconis oris*] Helicon est mons Bœotiæ non procul a Parnasso, Apollini sacer, et Musis: unde Musæ appellatæ sunt Heliconides.

6 *Aut super Pindo, &c.*] Pindus hic inter montes Musis consecratus habetur. Idem de *Hæmo* ac *Rhodope*, qui in Thracia sunt, Liberi patris ac Mænadum cætu nobiles, dicemus. *Torrent.* *Pindo*] Monte Arcadiæ. *Hæmo*] Monte Thraciæ.

7 *Unde vocalem*] Voce præstantem, (*ἔμφωνον*,) qua feras etiam demulserit, atque arboribus auditus fuerit. *Vocalem temere insequutæ*] Orphea sonorum et facundum Poëtam (Calliopes et Apollinis filium) sylvæ secutæ sunt *temere*, id est, *αὐτομάτως*, sua sponte et confuse.

8 *Orphea*] Calliopes filium; at patrem plures Apollinem, nonnulli Œagrum ei tribuunt: ob quam incertitudinem, *arte materna* dicere voluit Horatius. *Torrent.*

9 *Arte materna*] Musica. *Arte materna rapidos, &c.*] Sed quid est, quod Orphea arte materna tigrides ac leones traxisse dicit? Scimus enim, nonnullos e veteribus scribere, Apolline genitum fuisse; sed obtinuit, ut

Œagri fluminis et Calliopes crederetur. ut, Ovid. Eleg. in Ibin: 'Neve venenato levius feriaris ab angue, Quam senis Œagri, Calliopesque nurus.' *Rutgers.*

11 *Blandum et auritas*] Et adeo blandum, ut quocunque voluerit possit ducere quercus auritas, id est, sensu audiendi præditas. *Fidibus canoris*] Cithara canora.

13 *Quid prius dicam*] Cum enim antea a Dea quæsierit, quem illa laudandum sibi sumeret; nunc apertius, *Quid*, inquit, *prius dicam?* et quasi errare non possit, si majorum vestigia sequatur, sibi ipse respondens adjungit: *Solitis parentum laudibus*, eum *qui, &c.* perinde ac si diceret, majorum more a Jove se incepturum. *Torrent.* *Quid prius dicam*] More majorum ab Jove Opt. Max. cœpit, a quo solemnis incipiebatur precatio, e ritu. Lambinus pro *parentum* legit *parentis*. Turneb. XXIX. 29. *Prius dicam*] Quid potius dicam, quam solitas et ab omnibus decantatas laudes parentis, id est, Jovis?

16 *Temperat*] Regit, vel temperatum efficit. *Horis*] Quatuor anni temporibus, Vere, Æstate, Autumno, Hyeme.

17 *Unde nil*] A quo Deo. *Majus generatur ipso*] Quia Deus est Optimus Maximus.

18 *Secundum*] Nihil Jovi est secundum, quia nullus ordo esse potest inter infinitum et finitum.

16 *Proximos illi*] Non refert quanto intervallo præcedat Jupiter, modo inter ipsum et Palladem nemo sit medius. Nec mirum præferri eam cæteris, quæ sine matre ex Jovis cerebro nata sit, ac virgo permanserit. Postea in laudandis aliis Diis nullum ordinem servat, quia Bacchum et Dianam Apollini anteponat. *Torrent.* Pro *occupavit*, Heinsius scribit, *occupabit*. *Proximos illi*] Pallas proxima est Jovi, sed longo intervallo proxima.

20 *Pallas honores*] Minervæ non e muliere concepta, sed Jovis cerebro nata, vera et divina sapientia.

21 *Audax*] Bacchus 'ad prælia trudit inermes.' Dictus Liber, quod animum curis liberat.

22 *Virgo*] Diana venatrix.

23 *Certa*] Adeo certa est, et inevitabilis Phœbi sagitta, ut semper id feriat, quod petit.

25 *Alciden*] Herculem Jovis et Alcmenæ filium. *Puerosque Ledæ*] Ut παῖδας Græci, sic Latini pueros etiam pro filiis dicunt. Et quos a patre Græci διοσκούρους, ipse a matre Ledæ pueros appellat. *Torrent.* *Puerosque Ledæ*] Filios Ledæ.

26 *Hunc equis*] Nempe Castorem equestri prælio nobilitatum. *Illum superare*] Et Pollucem pugna pedestri insignem.

27 *Quorum simul*] Quorum stella serena simul atque nautis apparuit. *Simul alba stella*] Stellas geminas intellige. Solitariæ enim, quod Ode 3. notavimus, obsunt. Hinc ergo inter salutares Deos, quos σωτῆρας vocant Græci, merito recensentur.

29 *Defluit saxis*] Pro, fluere desinit, ut Epist. ad Lollium I. 'Rusticus exspectat dum defluat amnis.' Simile illud Ovid. Fast. III. 'potui dedoluisse semel:' ut in posterum ultra non dolerem: et plura alia. *Torrent.* *Defluit saxis*] Fluit de saxis humor ex nive geluve in aquam resolutus.

30 *Concidunt venti*] Venti desinunt flare. *Fugiunt nubes*] Nubes in fugam vertuntur.

31 *Minax*] Unda nautis minans naufragium, quiescit, quæ vento intumuerat. *Sic Di voluere*] Vulgata exemplaria scribunt, *quod sic voluere*. Codex optimus Laurentianus, *Di sic voluere*. *Voluere*] Filii Ledæ, Castor et Pollux, sic voluere.

33 *Romulum post*] Romæ conditorem. *Quietum*] Numa Pompilius, a Romulo secundus Romanorum Rex, regnum, armis paratum, Religione, Justitia, et bonis operibus stabilivit.

34 *Superbos*] Magnificos et excellentes honores Tarquinii Prisci, non Tarquinii Superbi, commemoratu certe indigni, propter Lucretiæ constuprationem.

35 *Tarquinii*] Qui Thuscis subactis, non fasces tantum, quos aptissime *superbos* vocat Poëta; sed et alia omnia decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet, Romam invexit. *Torrent.* *Fasceis, dubito, an*] Virgarum fasces, quos securibus alligatos lictores primum ante Reges, postea ante Consules ad populi terrorem portabant. *Catonis*] Catonis Uticensis, qui violentas manus sibi intulit, ne vultum tyranni aspiceret, ut inquit Cicero.

37 *Regulum, &c.*] Regulum Carthaginienses resectis palpebris illigatum in machina perpetuis vigiliis necuerunt. *Scaurus*] Quoniam clara extitit virtus in Repubi. administranda.

38 *Prodigum Paulum*] Paulum vitæ contemptorem, qui animam profudit ad Cannas, ubi cum quadraginta et quinque Romanorum millibus est occisus: vide Livium. *Pœno*] Hannibale.

39 *Gratus insigni*] Libens, ut memor meritorum Pauli in Patriam.

40 *Fabriciumque*] Fabricium ter Consulem, de cujus abstinentia, continentia, severitate, aliisque egregiis animi dotibus, vide Plutarch. et Val. Max.

41 *Hunc, &c.*] Fabricium. *Incomtis capillis*] Nam eo tempore floruit, quo barbati Consules optime atque innocentissime Rempub. rexere, intonsi usque ad annum ab u. c. 454. quo tonsores primum in Italiam ex Sicilia P. Ticinius Mena adduxit. *Torrent.* *Incomptis*] Capillis impexis. Turpe est viro bellicoso comam habere comptam, et calamistratam. *Curium capillis*] Curius Samnitibus magnum auri pondus sibi afferentibus dixit, 'Se malle aurum habentibus imperare, quam possidere.'

42 *Tulit, &c.*] Protulit, produxit. *Camillum*] Camillus sexto mense post Romam a Gallis captam eos ex Italia expulit.

43 *Sæva paupertas*] Acris, fortis, atque animosa; aut dura atque aspera; non quod ipsa sibi assuescentibus talem sese præbeat, sed quod tales eos adversus fortunæ casus efficiat, 'vere fœcunda virorum,' ut Lucanus ait. Optima enim ad militiam educatrix ac rectrix paupertas est. *Torrent.* *Sæva paupertas*] Paupertas aspera, et perpessu difficilis. *Avitus apto*] Fundus a suis majoribus sibi relictus.

44 *Cum lare fundus*] Cum domo non sumptuosa, sed quæ fundum deceat.

45 *Occulto velut*] Occulte, veluti arbor, quæ temporis progressu increscit, hominibus non advertentibus.

46 *Fama Marcelli*] Marcellum Octaviæ sororis Augusti filium intelligo, cui ille, vix pueritiam egresso, filiam suam Juliam nuptui dedit. Suet. Aug. cap. 63. *Torrent.* *Marcelli*] Marcellus quinquies Consul fuerat, tandem vero ab equitatu Hannibalis circumventus est, et occisus.

47 *Julium*] A Marcello, qui genti Juliæ jam insertus erat, paulatim ad Augusti laudem descensurus, obiter patris ejus C. Julii Cæsaris, et quidem tanquam in cælum relati, mentionem interjicit. *Torrent.* *Julium*] Stella crinita, quæ visa est septem noctes post Cæsarem occisum, et credebatur esse Cæsaris anima in cœlum subvolans, et in Deorum numerum recepta. *Inter ignes*] Inter stellas.

49 *Pater*] Jupiter.

51 *Fatis data*] Per fata, juxta Stoicorum opinionem, qui Deos immortales fatis obligari volunt ad observanda eorum statuta. *Tu secundo*] Ita regnes, ut Cæsar Augustus sit secundus post te, scilicet ut tu in cœlo regnes, Cæsar in terris.

53 *Ille seu Parthos*] Nihil contra Parthos aut Indos, auditu tunc tantum Romanis cognitos, vel ab Augusto, vel ab ejus ducibus præclare gestum: sed virtutum suarum fama eos ad amicitiam petendam allexit. Et signa militaria, quæ Crasso et Antonio ademerant, reddiderunt. Qua re adeo lætatus est, ut nulla unquam victoria magis: idque tot ejus testantur nummi, cum inscriptione, SIGNIS RECEPTIS. *Latio imminentes*] *Latio imminere* dicit, quicunque populi Romani imperium affectent, aut aliqua ex parte lacessant. *Torrent.* *Latio imminentes*] Insidiantes Latio, quod hic ponitur pro toto Imperio Romano.

54 *Egerit justo*] Seu subegerit, vel in triumphum duxerit.

56 *Seras, et Indos*] Populos in Æthiopia, apud quos altissimæ sunt arbores, quæ non solum folia, sed lanam etiam proferunt tenuissimam, ex qua conficiunt vestimenta.

57 *Reget æquus*] Ille æquus, id est, non invidens tibi, sed æquo animo ferens tuum in cœlo imperium, te minor, id est, se inferiorem te gerens, reget terras. *Latum orbem*] Si *lætum* legamus, quod in tribus exemplaribus Torrentius reperit, melius conveniet cum verbo *æquus:* nihil enim populo jucundius gratiusque æquitate regnantis.

58 *Tu gravi curru*] Tu tonabis; nam ex Jovis curru cœlum quatiente vulgus opinatur tonitru fieri.

59 *Tu parum castis*] Tu mittes inimica, id est, tristia fulmina parum castis lucis, id est, lucis contaminatis et pollutis. *Turneb.* xxv. 14.

60 *Fulmina lucis*] Ea enim fulmina, quum lucis aliquid divinum inesse crederetur, majore cura metuque procurabantur, ut a Jove iracundiore profecta. *Torrent.*

ODE XIII. Ἐρωτική. AD LYDIAM. Moleste fert Telephum rivalem sibi a Lydia anteponi.

1 *Quum tu Lydia*] De qua ante Od. 8. Egregie hic zelotypi affectus sub persona sua describit. Nihil enim amanti gravius, quam non modo amari alium ab ea quam ipse amet, sed coram etiam collaudari. *Torrent.* *Telephi*] Rivalis sui.

2 *Roseam*] Cervicem pulchram instar rosæ. *Cerea brachia*] A mobilitate et agilitate, quæ juvenem maxime decet, cerea Telephi brachia hic laudantur. Græci ῥαδινὸν vocant, ac tam varie usurpant, quam Latini tenerum ac molle. *Torrent.* *Cerea*] Brachia flexibilia, ceræ similia.

3 *Væ, meum Fervens, &c.*] Scribe, *næ meum Fervens, &c.* ἐμφατικώτατα, ut in plane pathetica oratione. Comicus: 'Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant.' *Næ, val.* Græci dicerent μὰ τόν vehementer enim affirmat. *Heinsius.* *Væ*] Interjectio est dolentis.

4 *Difficili*] Tumet jecur ira implacabili, quæ facile sedari non potest. *Bile tumet jecur*] Non modo 'hepar' aut 'fel' Virg. atque Horatius, sed et 'cor' Homerus, iracundiæ tanquam sedem esse voluerunt. Quin etiam quoniam pectus ipsum, in quo hæc viscera sunt, veteres 'stomachum' appellarunt, hinc 'movere stomachum,' pro ad iram concitare, et 'stomachari' pro irasci dixere; maxime quod irati toto pectore intumescimus. *Torrent.* *Bile*] Cholera, qua incalescente in iram insurgimus. *Tumet jecur*] Turgescit cystis fellis jecinori annexa, quæ bilis est receptaculum. *Tumet jecur*] Germanus Valens putat hoc dici de κύστει χοληδόχῳ, id est, *fellis receptaculo:* quod sine dubio hepati est adjunctum; et pro humoris copia aut paucitate intumescit aut extenuatur ac minuitur. *Lamb.* et vide Pet. Vict. Var. Lect. XVIII. 22.

5 *Tunc nec mens mihi*] Sic Catullus de se, 'Odi et amo: quare id faciam fortasse requiris. Nescio, sed fieri

sentio, et excrucior.' *Mens mihi*] Ratio. Nam amantes sunt amentes. *Color*] Animi perturbatio colorem variat, et pallida res amor est.

6 *Humor et in genas*] Lachrymæ doloris interni indicium.

7 *Furtim labitur*] Antequam advertam, et me invito. *Arguens*] Demonstrans.

8 *Quam lentis*] Quam languidis flammis amoris intus tabescam. *Macerer, &c.*] Vim amoris, quo perfrui non possit amans, vel ob pudorem, vel ob aliam caussam, egregie exprimit. Tale est illud Virgilii: 'Est mollis flamma medullas:' et 'tacitum vivit sub pectore vulnus.' *Torrent.*

9 *Uror*] Aspectu crucior.

10 *Immodicæ mero*] Rixæ ultra modum progredientes mero, id est, per ebrietatem et inter pocula ortæ.

11 *Puer furens*] Telephus ardens libidine.

12 *Impressit*] Momordit tibi labra. *Memorem notam*] Ut Telephum odiosum faciat, monet eam stigmatis, quod mordendo labris ejus impresserat Telephus, quasi ea basiandi ratio, non amorem, sed odium futurum portendat. *Cruq. Memorem dente*] Ne amoris sui obliviscare.

13 *Si me audias*] Si mihi credis.

14 *Perpetuum, dulcia*] Non speres perpetuum tibi fore amatorem. *Barbare*] Inhumaniter.

16 *Quinta parte sui*] Quæ oscula Venus quinta parte suæ suavitatis, id est, concubitu, replevit. Quinque etenim sunt partes amoris: Aspectus, colloquium, tactus, osculum, concubitus.

17 *Amplius*] Terque quaterque.

18 *Irrupta copula*] Quorum conjunctio et concordia nullis dissidiis dirimi possit. *Irruptam* ergo *copulam* dixit, imitatus Homericum illud, δεσμὸν ἄῤῥηκτον. *Lambin. Irrupta tenet*] Indissolubilis conjunctio. *Nec malis*] Nec amor divulsus malis querimoniis, id est, litibus et rixis, solvet ultima die citius, id est, ante mortem.

20 *Suprema*] Ultima.

ODE XIV. Παραινετική. Ad Rempublicam bellum civile reparantem. Allegoria perpetua est in hac Ode, ut testatur Fabius, lib. VIII. qui etiam 'navis' nomine Remp. significari, (quum alii potius Brutum intelligant,) fluctuum tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia dici existimat.

1 *O Navis*] Ex Quintiliani sententia omnia ad Rempub. sunt referenda; et eam quidem, quæ exstinctis tandem Pompeianorum partibus sperari aliqua poterat, si inter Antonium et Augustum convenisset. Cæterum cum eos quoque in dissensionem ruere videret Horatius, quod aperte dicere nolebat, id pulcherrima Allegoria texit, periturum funditus imperium significans, nisi tam diuturna bella civilia stabili aliqua pace componantur. *Torrent.* Faber Epist. Criticar. LIV. Probat hanc Horatii Oden non esse allegoricam; sed hunc esse sensum: O navis, quæ mihi tot solicitudines, tot tædia attulisti nuper, dum te utebar, et per medios hostes metu perpetuo anxius ferebar; nunc autem mihi desiderium es, propter tot amicos, quorum abitu maceror; quæ mihi præterea cura non levis es, ne scil. in potestatem hostium deveniant: quid tibi aliud apprecer, nisi ut tot instantium periculorum casus effugias, et quæ jam tempestatum sævitia ad Palinurum pæne oppressa es, eo tandem perveharis, ubi nullus metuendi locus sit, et amici tuto possint consistere? *Faber. In mare*] In periculum.

2 *Fluctus: o*] Bellum civile redintegratum. *Quid agis*] Quam male agis? *Fortiter occupa*] Nullo tibi salutis alio scopo proposito præter portum. *Torrent.* 'Ego in portu navigo.' *Cruq.*

3 *Portum*] Pacem et tranquillitatem.

4 *Nudum remigio latus*] Nudatum remigiis, id est, ut Respubl. destituta est militibus?

5 *Malus*] Malus arbor est, cui velum annectitur: ponitur hic allegorice pro Ægyptio rege, a quo Pompeius est obtruncatus. *Saucius*] Perfractus Africo, id est gravi bello.

6 *Antennæque*] Meliores libri *Antemnæ* legunt. *Antennæque*] Senatores et viri principes. *Sine funibus*] Sine pecuniis, belli nervis. *Ac sine funibus vix durare æquor, &c.*] Id est sustinere atque perferre ac vincere maris vim.

7 *Vix durare*] Lambinus exponit, pro 'perferre.' Sed male, ni fallor. *Durare* enim, cum agendi vim habet, durum efficere significat: ut apud Virg. 'natos sævoque gelu duramus et undis.' Ita ut *durare* absolute hic dixerit, pro subsistere ac permanere: ut Noster alibi. Virg. 'Durate et vosmet rebus servate secundis.'

8 *Imperiosius æquor*] Imperiosum autem æquor aptissime vocat, cui omnino parendum sit: ut a severitate imperiorum Manlio illud odiosum *imperiosi* cognomen adhæsit. *Torrent. Imperiosius*] Severiorem civilis belli tempestatem.

9 *Integra lintea*] Integra vela, id est, integri exercitus.

10 *Non Di, quos, &c.*] Qui sunt illi Dii, quos ei dicit deesse? ego existimo ex consuetudine veterum id esse scriptum, qui in puppi sacrarium quoddam habebant, veluti lararium. *Turneb.* XIX. 2. Torrentius statuit, etiam ad Deorum iram referri posse, qui mutuis civium Romanorum odiis offensi non facile sese invocantibus aures præbeant. *Non Di*] Dii tutelares, ut Castor et Pollux, seu quivis alius Deus, quod erat Navis insigne. *Quos iterum pressa*] Quos nunc sub Octaviano tu oppressa invoces.

11 *Quamvis Pontica*] Quamvis generis nobilitate glorieris, nihil eam curant milites. *Steph. Pontica pinus*] In Ponto magna est arborum copia, unde naves fiant.

13 *Jactes et genus*] Dicit, nihil profuturam populo Romano antiqui nominis gloriam: si, rebus bello civili tantopere afflictis, duces iterum armis contendant. Aut perituram funditus Rempub. nisi Augusti arbitrio regi se patiatur. *Torrent. Jactes et genus*] Quamvis generis claritate, et antiquitate glorieris. *Et nomen inutile*] Et famam, quæ tibi nil proderit.

14 *Pictis timidus*] Non navis picturæ, sed robori et ornamentis fidunt nautæ; sic milites non in generis splendore, sed armis et exercitu spem collocant.

15 *Nisi ventis*] Nisi in naufragio vis fieri ludibrio ventis, id est, inflatis et ambitiosis ducibus.

16 *Cave*] Noli amplius movere bellum.

17 *Nuper sollicitum*] Dupliciter Horatius affectus fuit: nam quamdiu sub Bruto militavit, ob militiæ labores et molestiam, et quod partium illarum imbecillitatem cerneret, ingens tædium sentiebat: postea vero Augusto reconciliatus, tædio quidem nullo nauseans, sed ingenti desiderio publicæ salutis curam retinebat. *Torrent. Nuper sollicitum*] O Respub. quæ mihi ex tuis malis solicitudinem et tædium induxeras.

18 *Nunc desiderium*] Quæ nunc me absentem tui desiderio afficis.

19 *Interfusa nitentes*] Pro *Vites æquora fusa inter Cycladas*. Ostendit autem, non minus periculosum fore afflictæ jam Reipub. diuturnius bellum, quam exarmato ac fatiscenti navigio, si Ægæo in mari, inter tot saxa ac scopulos, agitari contingat. Recte etiam Cycladibus comparemus plures belli civilis duces, omnes æque Reipub. perniciosos. Plura qui velit, Turnebum adeat XIX. 11. *Torrent. Nitenteis*] Cycladas longe apparentes.

20 *Vites æquora*] Suadeo, ut fugias periculorum angustias, quibus te fa-

cile extricare non possis. *Cycladas*] Cycladæ sunt Insulæ in mari Ionio, numero 53. sic appellatæ, quod in cycli formam disponuntur.

ODE XV. Θρηνητική. NEREI vaticinium de ruina Trojæ. Paridi præsertim multa mala denuntiat, suam mollitiem ei exprobrans.

1 *Pastor*] Per contemptum de Paride, qui in Ida monte pastor fuerat. Postquam ergo hospitis sui Menelai uxorem Helenam viro absente ex Sparta rapuisset, non Trojam ilico reversus est, sed plures provincias adiens, tandem in patriam redit. Hinc ergo *trahere* dixit, pro lenta navigatione circumducere. *Steph. Torrent.* *Pastor*] Paris.

2 *Idæis Helenam*] Navibus fabricatis in Ida Phrygiæ monte, ubi Paris fuit educatus. *Perfidus*] Perfidus, quia jura hospitalitatis fregerat.

3 *Ingrato celeres obruit otio Ventos*] Otium ventorum vocat 'sacrum silentium.' Quare? quia jam dicturus erat Nereus. Solent autem silentium ventorum et maris orationibus Deorum præmittere Poëtæ. Nereus ergo, majestate orationis suæ, εὐφημίαν ventis invitis, et, ut Plautus loqueretur, ingratiis, induxit. Ideo *ingratum* vocat *otium*. Heinsius. *Ingrato*] Otio molesto compressit ventos, ne spirarent, nihil enim ventis magis est ingratum, quam non flare.

4 *Fera*] Fata luctuosa, non solum Paridi, sed omnibus etiam Trojanis.

5 *Nereus fata*] Sunt qui *Proteus* pro *Nereus* legendum esse contendunt. Vide Turneb. XIX. 3. et Junium Animadv. IV. 23. *Nereus fata*] Deus marinus, Ponti filius, a mendacio alienus. *Mala avi*] Id tangit Horatius, quod suo tempore vulgare erat: nempe, ut rei bonæ eventum, 'bonis avibus,' malæ, malis cessisse dicerent, ex Augurum observatione. *Avis* ergo hic augurium ipsum et omen denotat. *Erasmus.* *Mala*] O Pari, tu quidem malis auspiciis ad domum paternam ducis Helenam.

6 *Quam*] Quam Græcia cum magno exercitu requiret.

7 *Conjurata*] Omnibus Græciæ proceribus jurejurando in portu Aulidis obstrictis, ad unanimiter dimicandum, donec Helenam essent nacti. *Rumpere*] Dissolvere tuas illicitas nuptias, et evertere antiquum Priami regnum.

9 *Eheu*] Quidam contendunt legendum, *Heu, heu.* *Eheu*] Dolentis est.

10 *Sudor*] Labor bellicus. *Funera*] Quantas strages commoves Trojanæ genti; quæ olim dicta est Dardane, a Dardano qui vixit tempore Moysis, Anno mundi 1738.

11 *Jam galeam Pallas*] Palladem potius, quam Martem nominat, quoniam Dea illa, una cum Junone, Græcorum se veluti ducem præstitit, et alioqui bellis et ipsa præest: unde armata fere, oculis torvis, aspectu virili, capite galeato, ægidem pectore præferens, &c. At 'ægidem' illam horrificam nemo melius expressit Virgilio Æneid. VIII. 'Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma,' &c. Quod vero 'currus' addit, sciendum, quadrigas bigasque bellicas Palladis inventum credi. Jam postremo loco 'rabiem' adjungit, sine qua nullum geritur bellum, quantumvis justum. *Torrent.* *Ægida*] Scutum Palladis.

12 *Rabiem parat*] Furorem belli.

13 *Nequicquam*] Frustra. Nam Venus, cum non sit bellicosa, non potest esse Paridi præsidio. *Ferox*] Animosus.

14 *Pectes*] Ornabis capillum.

15 *Imbelli*] Cithara bello non apta est, sed mensæ ad hilaritatem. *Cithara carmina divides*] Sic dicimus lyram percutere κατὰ μέρος, idem quod sigillatim, distincte, et accommodate, modo hunc, modo alium atque alium lyræ nervum digitis carpere, aut plectro tentare, et hoc est, quod ait Horat. 'imbelli cithara carmina divi-

dere.' *Bernard. Martini.* *Carmina divides*] Minuriendo ad citharam cantillabis, ac sic divides. *Heinsius.* Vel nequicquam carmina distincte, apte, et accommodate lyra canes: carmina aliis atque aliis nervis carptis ac percussis modulaberis. *Lamb.* *Divides*] Nequicquam suis numeris aptum carmen ad imbellem citharam canes. Vel, nequicquam distribues carmina alternatim, ut solent citharœdi: qui dum carmina canunt, modo sua voce, modo lyræ sono utuntur.

16 *Nequicquam thalamo*] Frustra etiam thalamo te continens, belli strepitum vitabis. Sic Torrentius exponit. Sed melius cum sensu convenire crederem, si per *thalamum*, nuptias illas illicitas intelligamus. *Graves hastas*] Hastas odiosas thalamo nuptiali, propter copulæ disjunctionem.

17 *Cnossii*] Sagittas Cretenses: est Cnossos urbs Cretæ, quæ olim claruit arte sagittandi.

18 *Strepitumque, et celerem*] Strepitum pugnantium. *Sequi*] Celerem ad sequendum: erat Ajax tam celer pedibus, ut nemo fugiens eum evaderet.

19 *Serus*] Sero crines tuos adulteros, olim unguentis delibutos, pulvere deturpabis, id est, sero tandem traheris mortuus et cades. *Adulteros crines*] Τοῦ σοῦ μοιχοῦ, tuos adulteri. Tamen *adulterum crinem* Græci dicebant speciem tonsuræ, qua effæminati utebantur. Unde μοιχὸν κείρεσθαι dicebantur, qui sic tonderi solebant. *Heinsius.*

20 *Crines pulvere collines*] Recte crines illos fœdari pulvere ait, qui adulterii irritamentum fuerint. *Torrent.*

21 *Laërtiaden*] Ulyssem Laërtis filium.

22 *Pylium Nestora*] A Pylo urbe Nestor denominatur Pylius.

23 *Urgent*] Insequuntur. *Te Salaminius, &c.*] Sthenelum ut pugnacissimum recenset Horatius, una cum Teucro et Idomeneo, IV. Od. 9. ac singulari rei militia præditum fuisse Homerus ostendit. P. Victor. Var. Lect. XXVIII. 8.

24 *Teucerque et Sthenelus*] Quidam legunt: *Teucer, te Sthenelus.* Alii: *Teucer et Sthenelus.* *Teucerque*] Teucer, qui in Cypro condidit Salamina. *Sthenelus*] Capanei filius, unus eorum qui in equo Trojano se abdiderunt. *Sciens*] Doctus ad pugnandum, et equorum promptissimus moderator.

26 *Merionem*] Vide supra Od. 6.

28 *Tydides melior patre*] Quem Virg. Achilli comparat. Patribus autem deteriores fere nasci filios, videbimus III. Od. 6. *Tydides*] Diomedes, patre suo Tydeo fortior et valentior.

29 *Cervus uti*] Notant autores animalia, quibus cor parvum est, audacia esse: quibus prægrande, pavida. Plin. XI. 26. At homini contra evenit: unde μεγαλόφρων. Quod vero cervinum cor Agamemnoni Achilles apud Homerum objicit, non ad cordis amplitudinem, sed ad naturæ constitutionem referemus. *Torrent.* *Quem tu*] Quem tu, homo mollis et luxuriosus, fugies, sicut cervus fugit lupum visum in altera parte vallis.

31 *Sublimi anhelitu*] Ut fit, cum, agitato pectore, quem haurimus aërem anhelantes reddimus, et in sublime jacimus. *Sublimi*] Anhelitu qui ex alto pectore ducitur.

32 *Tuæ*] Tuæ Helenæ, cui multa de te gloriose jactaveras.

33 *Iracunda diem*] Iracunda classis Achillei (propter ereptam sibi Briseida) proferet diem Ilio matronisque Phrygum. *Proferet Ilio*] Prorogabit tempus, id est, bellum Trojanum producet et retardabit.

35 *Post certas*] Post annos novem a fatis certo decretos. *Achaicus*] Ignis Græcus; nam Achaia est pars Græciæ.

36 *Iliacas domos*] Domos Trojanas.

ODE XVI. PALINODIA. Veniam petit a puella quam Iambis læserat: culpamque transfert in iram, cujus vim indomitam describit.

1 *Pulchrior*] Nunquid mulier hanc

laudem agnoverit, ut dicatur pulchra pulchrior?

2 *Quem criminosis*] Quemcumque voles modum, id est, quamcumque voles rationem, tu præscribes ad mordaces Iambos meos abolendos, quos in te scripsi.

3 *Iambis criminosis*] Iambica, seu carminis genus mordax in puellam hanc scripserat: id ejus nunc arbitrio aboleri expetit. Hinc etiam ἰαμβίζειν apud Græcos, pro mordere et insectari: quique eo scribendi genere delectantur, ἰαμβισταὶ dicti. *Sive flamma*] Solebant enim veteres quicquid detestabantur, vel in profluentem abjicere: et sic in ignem lignis infelicibus, hoc est, de infelici arbore sumptis, ea exurere. *Torrent.* *Turneb.* XVIII. 4. *Sive flamma*] Sive Iambos exurere voles, sive in mare dejicere.

4 *Adriano*] Mare Adrianum ponitur pro quovis mari. *Turneb.* XXI. 15.

5 *Dindymene*] Pulcherrima comparatione vim iræ demonstrat, cum iratum fanatico comparat: æque graviter enim et mente et corpore agitantur. Fanatici autem nomine et Lymphatum, et Ceritum, et Larvatum, et quocunque alio simili furore correptum accipio: cujus morbi, quia obscura ratio est, veteres causam ad Deos retulerunt, quasi numine afflati essent, qui talia paterentur: unde et ἔνθεοι et θεοφορούμενοι vocabantur. *Torrent.* *Dindymene*] Dea Cybele Dindymene dicta a Dindymis Phrygiæ monte, in quo sacra sibi per Corybantes instituit. *Non adytis quatit*] Non ex adytis: locis templi sacris et secretis, ad quæ nulli nisi sacerdoti fas erat accedere.

6 *Incola Pythius*] A Pythone serpente miræ magnitudinis, e terræ putredine statim post diluvium nato, ac Latonam jam gravidam Junonis jussu infestante, ideoque post ab Apolline adhuc juvene sagittis interfecto, Deum sic cognominari voluerunt. Quin et ludi in honorem ejus instituti hinc 'Pythia' vocabantur. *Torrent.* *Incola Pythius*] Apollo, qui in dandis oraculis mentem sacerdotis incolit, id est, quatit, movet, cogit.

7 *Æque: non*] Non æque, sed vehementius ira animos hominum commovet, quam Cybele, Apollo, aut Liber concutit mentem sacerdotum. *Acuta*] Tympana acute sonantia.

8 *Corybantes æra*] Si quis forte sacerdotum mentes a numinibus agitari neget, is æra a Corybantibus pulsa consideret: sciatque non lenius animos nostros ira, quam illa crebro repetitis ictibus impelli, nec minus perturbari quam illi solent, quos assiduus æris sonitus ita affectos reddit, ut, etiam cum nullum audiunt, audire tamen imaginentur. Hinc κορυβαντιᾷν, pro Corybantum more affici et insanire, seu μανικῶς κινεῖσθαι, ut exponit Strabo lib. X. *Torrent.* *Corybantes æra*] Sacerdotes Cybelis, quæ tympanorum pulsu et cornuum cantu Jovis vagitum celabant Saturnum.

9 *Noricus*] Noricus, pro quovis ense. In Norico (quam regionem plerique nunc appellant Bavariam) optimi fiunt gladii ex ferro probatissimo. Homo iratus neque enses, neque quodvis aliud periculum extimescit.

12 *Ruens tumultu*] Descendens cum fulmine tremendo. Pro Jove tonante ponitur.

13 *Prometheus addere*] Japeti et Clymenæ filius, propter singularem ingenii excellentiam, hominem primum ex limo finxisse existimatur, animum vero ex particulis aliorum animalium undique disjectis illi indidisse. Nam a Leone iracundiam, a Sue libidinem, a Vulpe astutiam, et ab aliis aliud mutuatus est. *Principi*] Primo homini ex limo efformato.

14 *Coactus particulam*] Necessitate compulsus, quod in bestiis fingendis omnes naturæ facultates consumpsisset. *Undique*] Ex omnibus animalibus.

15 *Et insani*] Et rabidi leonis furorem. *Insani Leonis*] Hoc ergo est

quod Horus Apollo tradidit, Ægyptios per 'leonem,' perturbationem illam, quam θυμὸν vocant Græci, significasse. *Torrent.*

16 *Stomacho*] 'Stomachum' pro pectore dixit, in quo cor. Sanguine enim ibi ebulliente, perturbatio illa nascitur, qua ad iram concitamur. *Torrent. Stomacho*] Hinc dicunt Latini stomachum movere, pro, iratum facere, et stomachari, pro irasci.

17 *Thyesten exitio gravi*] Thyesti suos filios frater Atreus edendos apposuit, eo quod Thyestes cum Atrei uxore concubuisset.

18 *Stravere*] Dejecere de statu. *Ultimæ*] Extremæ fuerunt causæ, usque ad eversionem; vel quibus nullæ graviores potioresque.

21 *Aratrum exercitus*] Urbs tum esse desinit, cum in ea aratrum sit circumductum: aratro etiam prisci in condendis urbibus utebantur. 'Interea Æneas urbem designat aratro.' Virgil. *Insolens*] Exercitus superbus; quia victoria natura insolens est et superba.

22 *Compesce mentem*] Comprime animum, nec me imitare, quem pœnitet iræ. *Me quoque*] Excusat se Horatius, conferens iræ causam in adolescentiæ fervorem. *Pectoris fervor*] Ira est ebullitio sanguinis circa cor.

24 *In celeres Iambos*] De hoc Epist. ad Pisones: 'Syllaba longa brevi subjecta vocatur Iambus, Pes citus.'

25 *Furentem*] Propter iram. *Nunc ego mitibus*] Nunc studeo mitia persequi, tristia relinquere.

26 *Dum mihi fias, &c.*] Mutato, inquit, scribendi stylo, pro opprobriis laudes dicere non desinam; donec hac satisfactione placata, mecum in gratiam redeas: ut 'recantare opprobria,' sit contrario ea cantu tollere, atque irrita facere. Græci παλινῳδεῖν dicunt, unde παλινῳδία. *Torr. Dum mihi*] Ea conditione, ut fias mihi amica.

27 *Recantatis amica*] Recantatis convitiis atque maledictis, quibus tu etiam me lacerasti, id est, tu quoque recantes in me sparsa convitia, mutataque sententia, me redames. *Cruq.*

28 *Animumque reddas*] Atque ea conditione, ut me in spem ducas tecum in gratiam redeundi.

ODE XVII. Παραινετική. AD TYNDARIDEM. Invitat eam in Lucretilem, commendans ab amœnitate, nec non ostendens commoda, quæ ex ea percipiet.

1 *Velox amœnum sæpe*] Caprinos pedes habent Fauni, velocitati accommodos. *Lucretilem*] Lucretilis mons est in Sabinis, in cujus valle villam habuit Horatius amœnissimam.

2 *Mutat*] Sæpe demigrat in Lucretilem ex Lycæo, qui mons est in Arcadia, in quo sacra Fauno, vel Pani pastorum Deo, celebrabantur. *Faunus, &c.*] Vide Turneb. XIX. 3.

3 *Defendit æstatem capellis*] Prohibet æstum fervidum a meis capellis usque, id est, semper. Victor Var. Lect. XXX. 11.

4 *Pluviosque ventos*] Ventos pluviam ferentes.

5 *Impune tutum*] Sine damno.

6 *Deviæ*] Olentis mariti uxores deviæ, id est, capellæ errantes de recta via quærunt arbutos, &c.

7 *Olentis uxores mariti*] Fœtentis capri, qui a Virgilio dicitur, *vir gregis*, hic maritus: per ἀκυρολογίαν.

8 *Colubras*] Alii legunt, *colubros*.

9 *Hædiliæ*] Lambinus non uno in Codice *Hædiliæ* scriptum meminit, et *hæduleæ* legendum affirmat, quæ sunt hœdulorum septa. Auratus legit *hæduleï*. *Hædiliæ lupos*] Nec hœdorum stabula seu greges metuunt lupos Martiales, id est, lupos Martis tutelæ consecratos: nam vi et insidiis pecora spoliant. Virg. 'Dolus an virtus, quis in hoste requirat?'

10 *Utcunque dulci Tyndari, &c.*] Fauni fistulam interpretor, ex priscorum opinione, qui loca vocis imaginem referentia a Faunis et Satyris

incoli credebant, ut convallem suæ villæ Horatius: sed et eos modo tibia, modo fistula canere credebant. *Turneb.* VIII. 15. *Utcunque dulci*] Ubicunque o Tyndari istæ valles et levia saxa montis Usticæ personuere dulci fistula Fauni vel Panos, qui propulsator est cujuscunque mali a monte Lucretili.

11 *Usticæ cubantis*] Ustica mons est in Sabinis leviter declinans ac depressus, instar hominis cubantis. Sic 'supinum Tybur' dixit.

12 *Levia*] Saxa levigata, vel attrita. *Personuere saxa*] Sonitu fuere completa.

13 *Di me tuentur, &c.*] Αἰτιολογία, cur apud Lucretilem ei sint omnia tuta, ab innocentia, Deorumque cultu, et Musarum studio. *Cruq.*

14 *Musa cordi est*] Carmen meum placet Diis. *Hinc tibi copia*] Ex hoc meo agro, opulenta ruris honorum copia, id est, frugum terræ copia manabit tibi ad plenum. *Ruris honores*, sunt ruri nascentia.

15 *Benigno*] Liberali et largo cornu. Alludit ad Cornu copiæ, quod Hercules cum Acheloo in speciem tauri mutato congressus, ei detraxit: quo significatur omnium rerum ubertas et copia.

17 *In reducta valle*] In valle secreta, quæ flexuosos habet recessus, a ventis tuta. *Caniculæ*] Ex Canicula dies caniculares nomen sumunt.

18 *Teia*] Carminibus Lyricis, quæ sunt paria et similia versibus Anacreontis, cujus patria fuit civitas Teia.

19 *Dices laborantes*] Cantabis amatoria. *Laborantes in uno*] Tale illud Od. 28. hujus lib. 'Quanta laboras in Charybdi.' Et fortasse eo argumento scripsit aliquid Anacreon. Nam Odysseam Homeri Anacreontis Lyræ accinere ridiculum sit. *Torrent.* *In uno*] Ulyssis amore: utraque enim Ulyssem ardenter amavit, quarum altera fuit Ulyssis uxor, altera mulierum veneficarum crudelissima.

20 *Vitream Circen*] Sic a colore *vitream* dici crediderim, eadem ratione, qua cæteros quoque Deos marinos vel 'cærulos' vel 'glaucos' vocamus, et 'virides Nereidum comas' III. Od. 28. *Turneb.* VIII. 15. *Vitreamque Circen*] Circen pulchram et pellucidam instar vitri.

21 *Innocentis Lesbii*] Optimæ quidem notæ vinum pollicetur, quale Lesbium, cui post Chium summa gloria; sed quod temperate sumatur, ne Bacchus Martem provocet. *Torrent.*

22 *Duces sub umbra*] Alludit ad illud Anacreontis, πιεῖν ἀμυστὶ, hoc est, 'uno spiritu exhaurire pocula.' *Cruq.* *Duces*] Hic bibes pocula vini Lesbii innocentis, id est, non onerantis caput propter tenuitatem. *Nec Semeleius*] Nec a vino et poculis ad rixas et arma venietur, quod sæpe contingit inter homines bibaces et ebriosos.

23 *Confundet Thyoneus*] Sunt qui Bacchi hoc cognomen a Thyone ejus matre, quæ Semele quoque dicta fuerit, deducant. Alii a θύω τὸ ἱερουργῶ, vel a θύω τὸ ὁρμῶ: (θύειν enim apud Græcos et sacrificare et proruere atque impetu ferri significat:) et horum sane, vel Horatio auctore, probabilior sententia est. Ad Bacchi enim cognominis hujus proprietatem respexisse Poëtam existimo. Turnebus aliter illum locum interpretatur XII. 8. et XV. 22. *Torrent.* *Confundet*] Commiscebit prælia Bacchus, Semeles filius.

25 *Suspecta*] Nec tu, a Cyro suspecta et observata quod alium ames, metues eum: fuit Cyrus Horatii rivalis, vel Tyndaridis maritus vel amicus. *Ne male*] Ne scelerate tibi imbecilliori petulantes manus injiciat.

26 *Incontinenteis injiciat manus*] *Manus incontinenteis* vocat, qui incontinentem habent herum. 'Manum' au-

tem 'injicere' Jureconsultorum locutio est. Quare et Horatium de Cyro Tyndaridem suo jure vindicante interpretabimur. Passeratii tamen explicatio, quam Lambinus commemorat, mihi non displicet, ut amatorem amicæ viribus impari male ac crudeliter verbera inferentem intelligamus. *Torrent.*

27 *Et scindat*] Coronam e floribus, cujusmodi in conviviis utebantur antiqui.

28 *Immeritamque*] Vestem quæ parum commeruit a Cyro dilacerari.

ODE XVIII. Πραγματική. AD QUINTILIUM VARUM. Vinum moderate sumptum exhilarat animum, at haustum immoderate, furorem concitat.

1 *Sacra vite*] Vite Baccho consecrata. *Prius severis*] Potius plantaveris.

2 *Mite solum*] Cedens atque obsequens, quod facile a cultoribus sibi imperari permittat. *Mite*] Fundum bene excultum, vel mites uvas efferentem. *Tiburis*] De quo vide supra Od. 7. *Catili*] Catilius fuit frater Tyburis, a quo conditum est Tybur. Poëta igitur sua utitur licentia, ponens fratrem pro fratre. *Catili*] Pro Catilli, qui Amphiarai filius fuit: post prodigialem illam patris necem, cum Euandro in Italiam venit, atque ibi Tiburtum, Coram, et Catillum filios procreavit, qui una Tibur condiderunt, ac fratris Tiburti nomine appellarunt. *Torr. Turn.* XXI. 8.

3 *Siccis omnia*] Iis qui sobrii sunt, ac nimis severi, et vino nequaquam madidi.

4 *Mordaces*] Edaces curæ.

5 *Quis post*] Quis bene potus crepat, id est, commemorat, vel queritur militiam esse rem gravem? *Crepat*] Inter alia significat, eundem de re aliqua sermonem sæpius repetere, nec quærendo tantum, sed laudando etiam: cum nihil aliud sit, quam crebrum sermonem usurpare, et ad Bacchum et Venerem referri debet. *Torrent.*

6 *Quis*] Quis non te potius, o Bacche, crepat et prædicat?

7 *Ne quis*] Ne quis supra modum bibat. *Modici*] Vini moderate bibiti. *Transiliat munera*] Verissimum est, quod de Vini natura Plin. scribit XIV. 5. neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud perniitiosius, si modus absit. Muret. Var. Lect. VI. 12. Ang. Politian. Miscell. c. 61.

8 *Lapithis*] Centaurea rixa super mero debellata cum Lapithis monet, &c. id est, pugna a Centauris habita cum Lapithis, inde exorta, quod Centauri inter epulas Perithoi nuptiales plus nimium poti Lapitharum uxoribus vim inferre conarentur. *Rixa*] Veteres ita usi, ut non tam jurgium, quam ex jurgio pugnam, *Rixæ* verbo significarent, præsertim Jurisconsulti nostri. *Super*] Post ebrietatem. *Super mero*] Pro in convivio, sive inter vina dixit: ut et 'super cœnam,' pro inter cœnandum.

9 *Debellata*] Simpliciter pro pugnata ac commissa dixit, cum 'debellare' bellando vincere sit. *Torrent.* *Debellata*] Rixa armis dijudicata. *Sithoniis*] Thracibus non levis, id est, iratus Bacchus dictus Evius, a voce Bacchantium *εὐοῖ*. *Non levis*] Non ad Lycurgi Thracis exitium referendum, quem non vinolentia, sed contemptus numinis perdidit, verum ad turbulenta gentis totius convivia, de quibus mox Od. 27. *Torrent.* *Evius*] Cur ita dictus, incertum est. Probabilior illorum sententia, qui sic appellatum existimant, quod, cum bello Gigantæo strenue admodum se gessisset, Jupiter eum callaudans, *εὖ υἱὲ* dixit. *Idem.*

10 *Quum fas*] Quum licitum et illicitum distinguunt exiguo fine, id est, nullo discrimine. Nam ebrii exiguam differentiam esse volunt inter turpe et honestum.

11 *Avidi*] Cupidi ad explendam li-

bidinem. *Candide*] O bone Bacche! qui Bassareus est appellatus a vestis genere, qua Bassarides, Bacchi sacerdotes induebantur. *Bassareu*] Græci dicunt, non Bacchum modo vocari 'Bassaron,' pro quo 'Bassareus' dicere maluit Horatius, sed et Bacchas 'Bassaras' et 'Bassaridas,' idque a certo seu calceamenti, seu vestis genere, cum vulpinis pellibus, quod *Bassarai*, βασσάραι, dictæ sunt etiam ἀλώπεκες. Ego tamen vestem fuisse malim. Alii ἀπὸ τοῦ βάζειν, pro βοᾷν, 'Bassarum' aut 'Basarum' dictum volunt. *Torrent.*

12 *Invitum*] Tunc homines bibunt Baccho invito, quum bibunt usque ad ebrietatem. *Invitum quatiam*] Ante candidum vocavit, apertum ac sincerum, qualis revera esse creditur. Cæterum quia intemperantia lacessitus, eam severissime punit, negat Poëta se iracundiam ejus provocaturum. 'Quatere' enim movere et exagitare significat. *Torrent. Obsita frondibus*] Operta atque obducta frondibus: hinc 'mystica vannus Iacchi.' Pampinis autem vel hedera cistæ illæ tegebantur, quas commovisse, nulli impune cessit. Quo Plauti locus ille spectat: 'Scis ubi mea commovi sacra, quas turbellas soleam dare.' *Idem. Turneb.* XXI. 21.

13 *Sub divum*] Nec divulgabo arcana tua multis pampinis operta, id est, non proferam in lucem res secretas meæ fidei commissas. *Sæva tene*] Comprime tympana et cornua tua, id est, reprime ebrietatem, quemadmodum tuæ sacerdotes ad furorem accenduntur, tympano tuo audito et cornu Berecynthio, id est, Phrygio.

14 *Cornu tympana*] Et magna quidem sacrorum omnium cognatio erat, sed præcipue matris Deum, ac Bacchi, quod Catulli de Attide carmen manifeste ostendit. *Quæ*] Quæ tympana, id est, quam ebrietatem. *Amor sui*] Φιλαυτία, arrogantia et linguæ incontinentia, sunt tres comites ebrietatis.

15 *Vacuum*] Caput sine cerebro, id est, sine prudentia.

16 *Prodiga*] Fides effusa in secretis prodendis, omnia consilia nudans veluti vitrum, quod nihil occultat.

ODE XIX. Ἐρωτική. DE GLYCERA. Se Glyceræ amore ita uri dicit, ut non bella, sed amores tantum scribere possit.

1 *Mater sæva*] Quod miris modis in amoribus crucientur amantes. *Cruq. Mater*] Venus, crudelis mater est multorum affectuum, qui eam comitantur.

2 *Thebanæque*] Bacchus qui colitur Thebis. *Puer*] Semeles filius.

3 *Licentia*] Otium quod in lasciviam semper resolvitur.

4 *Finitis animum*] Definitis, certis et constantibus. quod dicit, Glyceræ in amorem sui pelliciendi gratia; quod ei gratius id fore intellexerat. *Cruq. Finitis animum reddere amoribus*] Ad amores extinctos animum reducere.

5 *Urit me*] Incendit me Glyceræ pulchritudo. *Turneb.* XXI. 21.

6 *Splendentis*] Quæ splendet clarius marmore candidissimo, quod in Insula Paro effoditur.

7 *Protervitas*] Petulantia vel ira ficta, quæ in puella gratior est amatoribus, quam obsequela, pudor, aut taciturnitas.

8 *Lubricus*] Vultus lubricus aspectu: 'Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!' nam veluti in via lubrica difficile est sine casu vel prolapsione insistere, adeo certe est difficile Glyceræ splendorem aspicere et complexum ejus non expetere.

9 *Tota ruens*] Totas vires effundens.

10 *Cyprum deseruit*] Egregie obsessum se amore describit: siquidem Venus relicta insula sibi longe gratissima, tota in ipsum proruebat. Paphus autem et Amathus et Idalion Cypri oppida fuere. *Torrent. Cyprum*]

Insulam, ubi religiosissime colebatur. *Scythas*] Scytharum et Parthorum bella describere.

11 *Et versis, &c.*] Eodem referendum illud Virgilii: 'Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.' Bland. codd. habent *Aversis*. *Versis*] Parthi fugientes ex equis pugnant.

12 *Nec quæ*] Nec Venus me patitur ea dicere quæ nihil spectant ad amorem, id est, bella dicere.

13 *Hic vivum*] Ad Venerem placandam, ut facilius Glyceræ complexu fruar. O pueri, id est, o servi, ponite et parate mihi cespitem vivum, id est, viridem (cujus herba adhuc viridis est) ut super eam Veneri sacrificem. Nota, quod in rebus longam moram non ferentibus, cespes locum aræ obtinebat. *Cespitem*] Lambinus *cæspitem* per diphthongum scribit. *Turn.* XXI. 21.

14 *Verbenas ponite*] Sic Virgilius: 'Verbenasque adole pingues et mascula thura.' Bene verbenas, cespitem, et thus Veneri promittit, quæ non placatur sanguine. Cum itaque Veneris quoque proprium, atque apud Romanos pene perpetuum cognomen sit *Genitrix*, nefas merito videri posset, cæsis eam hostiis venerari, per quam vita concedatur. Eamque ob causam Erasmus hunc locum sic exponit, ut 'venturam' dicat 'Glyceram leviorem, quam mactata sit hostia.' Nannius Miscell. III. *Acron. Torrent. Verbenas*] Herbas sacras.

15 *Bimi*] Duorum annorum.

16 *Mactata*] Postquam factum fuerit sacrificium, Glycera veniet multo lenior et mansuetior, non proterva.

ODE XX. Πραγματική. AD MÆCENATEM. Invitat Mæcenatem ad convivium, minime sumptuosum.

1 *Vile*] Per se quidem vile, præsertim Mæcenati assueto melioribus, sed multiplici nomine commendandum. Nam et apud se natum, et a se conditum scribit, et quidem eo tempore, quo Mæcenati, tanto totius Pop. Rom. consensu, ob restitutam ei valetudinem in Theatro applausum fuit. Alii *vile* vocant, quia inemptum. Sed illud malim: nullius enim notæ vinum Sabinum. *Torrent. Vile*] Non magni precii. *Sabinum*] Vinum in montibus Sabinis natum.

2 *Cantharis*] In poculis modicis, non admodum capacibus. *Græca testa*] Dolia veterum fictilia fuisse dicit Torrentius: et hinc 'testam' pro dolio dixisse Lambinus negat: nam antiquitus, dicit, condebant vinum in testis, id est, amphoris, seu cadis fictilibus: quarum optimæ erant quæ fingebantur in Græcia. *Græcam* autem *testam*, Cumanam vel Samiam intellige. *Turn.* XVI. 5. *Testa*] Cado fictili, vel amphora, quæ fingebatur in Græcia.

3 *Conditum levi*] Diligentem asservationem vini, quod daturus est, indicat: siquidem testam ipse sua manu obleverat: quod vel cera, vel pice, vel crassiori aliquo gummi fieri consuevit. *Levi* autem et *livi* dicitur, hinc *relinere*. Torrent. *Levi*] Picavi, vel pice illivi, a verbo *lino*.

4 *Quum*] Quo tempore populus in theatro tibi applaudebat, recepta valetudine.

5 *Eques*] In equestri dignitate permanens. *Ut paterni*] Sic, ut ripæ Tiberis et mons Vaticanus simul resonarent ad acclamationem et plausum populi tibi datum, quemadmodum in Theatro excipi solebant viri bene de Republica meriti, mali contra sibilis explodebantur.

6 *Paterni fluminis*] Propter patriam ejus Thusciam, ubi Tiberis oritur. *Comment. Fluminis*] Tiberis, qui fluit ab Hetruria Mæcenatis patria.

7 *Vaticani*] Vaticanus mons est theatro Pompeii vicinus, prope Tiberim.

8 *Imago*] Echo, quæ ultimæ seu extremæ vocis desinentis repercussione jocari videtur.

9 *Cæcubum*] Vinum Campaniæ re-

gionis. *Domitam*] Pressam.

10 *Uvam*] Tu bibes etiam vinum. Calenum, sic dictum ab urbe Calenis. *Mea nec*] Ergo nec Falernum habeo tibi vinum, nec Formianum, quæ illis temporibus vina fuere generosissima. Falernus regio est Campaniæ ubi multi sunt colles vitiferi. Formiæ, urbs est Latina juxta Caietam, quam Lacones condidere.

11 *Temperant*] Id est, pocula mea non sunt temperata vino Falerno, &c. *Lamb.*

ODE XXI. Εὐχαριστική. IN DIANAM ET APOLLINEM. Hortatur virgines et pueros ad canendas eorum laudes.

1 *Dianam*] Latonæ filiam ex Jove, quæ in cælo Luna, in terris Diana, apud inferos Hecate nominatur. *Dicite*] Cantate.

2 *Intonsum*] Ἀκειροκόμης sive ἀκερσεκόμης dictus Apollo, quod comam non tondeat; eadem nempe ratione qua Jupiter Axur sive Axurus, qui etiam intonsa coma pingitur. Comam enim intonsam luctu carentis signum esse tradit Hesychius. Hinc est, quod etiam nobilium pueri, qui ad cyathum stabant, comati erant et splendide culti, ut et citharœdi. *Intonsum*] Capillis prolixis Sol pingitur, quia radios extendit usque in longissima. Pingitur etiam imberbis, quia nunquam senescit. *Cynthium*] Sic dictum a Cynthio sublimi monte, qui Delo imminet, ubi natus est.

3 *Latonamque*] Latona Dianam et Apollinem peperit ex Jove.

4 *Penitus*] Valde, vel familiariter.

5 *Vos lætam*] Vos virgines cantate Dianam, quæ gaudet fluviis et nemorum frondibus, id est, venatione. *Coma*] Quidam *comam* legunt: sed minus recte.

6 *Quæcunque*] Quæcunque nemorum coma prominet, aut in Algido (qui mons est in agro Tusculano, distans ab urbe Roma quindecim millia passuum) aut in Erymantho, monte in Arcadia: aut in nigris, id est, umbrosis sylvis Cragi, qui mons est in Lycia. *Gelido Algido*] Recte eum ab algendo dictum volunt Grammatici. Distat Roma duodecim millia passuum, ad ingressum Regilli lacus. Dianæ sacrum fuisse etiam constat. *Torrent.*

7 *Nigris aut Erymanthi*] Sic IV. Od. 12. 'Cui pecus et nigri Colles Arcadiæ placent.' Virgil. quoque Georg. III. 'Aut sicubi nigrum Ilicibus crebris sacra nemus accubat umbra.' Densitas enim silvæ nigredinem efficit, ut et aquæ profunditas. Virg. Georg. IV. 'Quæ niger humectat flaventia culta Galesus.' Est autem Erymanthus Arcadiæ mons, ob aprum in eo ab Hercule domitum inprimis nobilis. *Torrent.* [*Erimanthis* Schoenborn. 2. ap. Jaeck.]

8 *Cragi*] *Gragi* habent lib. Mss. omnes. Græci Κράγος scribunt. Est Tauri montis pars in Lycia agrestium deorum antris celebris. *Torrent.*

9 *Vos Tempe*] Vos mares, id est, pueri, laudate Tempe, loca amœnissima in Thessalia.

10 *Natalemque*] Delon, in qua nati sunt Apollo et Diana. *Delon Apollinis*] Multi quidem Dianam in Delo natam volunt. Horatius tamen in illorum videtur fuisse sententia, qui Apollinem quidem in Delo, sed Dianam in Ortygia, quæ alia quam Delus insula, natam credunt. Qua de re plura Muretus suis in Catulli Carmen Sæculare commentariis. *Torrent.*

11 *Insignemque*] Laudate etiam Apollinis humerum, insignem pharetra et lyra, quam ipse a fratre Mercurio dono acceperat.

12 *Fraternaque lyra*] Auctor Hyginus, Mercurium, cum Apollinis boves abegisset, deprehensum, ei lyram donasse, ac vicissim ab eo virgulam illam accepisse, de qua supra Od. X. Lyra autem sibi concessa Orpheum Apollo docuit; ac postea inventa a

se cythara, ei lyram concessit. Hinc ratio constat, cur nunc lyra, nunc cythara Apollini tribuatur. *Torrent.*

13 *Hic bellum*] De Apolline ut sospitali ac conservatore, et mala omnia depellente, hic loquitur; quem Græci ἀλεξίκακον appellant: quamvis enim idem et noxius, promptior tamen ad salutem; ad noxiam pigrior credebatur: qua de re pulcherrime Macrob. Saturn. I. 17. *Torrent.* *Hic bellum*] Hic Apollo motus vestra prece a Pop. Rom. et Principe bellum, famem, pestem, abiget in Persas atque Britannos, Pop. Romani hostes. *Miseram*] Fame nihil miserius.

16 *Aget*] Depellet. *Turneb.* VI. 24.

Ode XXII. Προσφωνητική. **Ad Aristium.** Vitæ integritas et innocentia ubique tuta est; idque suo exemplo probat.

[Schoenborn. 2. inscribit, *Ad Fuscum laudando innocentiam.*]

1 *Integer vitæ*] Integrum vitæ vocat hominem, cui totius vitæ ratio optime constat. Vitæ enim integritas perfectum aliquid absolutumque significat. *Torrent.* *Integer vitæ*] Innocens, et qui suam vitam scelere non reddit impuram.

2 *Mauri jaculis*] Optimi codices testantur legendum esse *Mauris;* nam alibi quoque sic loquitur Horatius, ut II. Od. 6. 'Maura unda;' et alibi, 'Mauris anguibus.' *Turneb.* XVII. 5. *Jaculis*] Cujusmodi utuntur Mauri, qui optimi erant jaculatores. Ælian. lib. de Animal. XIV. 5.

3 *Gravida*] Pharetra plena sagittis veneno imbutis.

5 *Sive per Syrtes*] Quascunque Syrtes hic intelligamus et quæcunque itinera vel terra vel mari, nihil ei timendum esse Poëta ostendit, quem Dii ob vitæ innocentiam tueantur; non adversus ferarum vim tantum, sed quævis alia etiam ab homine discrimina. *Torrent.* *Sive per*] Sive iter fecerit per Syrtes (Libyæ solitudines mediterraneas, arenosas, pulverulentas, et siticulosas) sive per Caucasum, Scythiæ montem altissimum, Promethei pœna nobilem.

6 *Inhospitalem*] Inhabitabilem propter æstum.

8 *Lambit*] Præterlabitur et placide tangit, alluit. *Hydaspes*] Hydaspes, Indiæ fluvius, de quo multa fabulosa ab historicis scribuntur.

9 *Me sylva*] Lupus fugit me inermem in sylva Sabina, dum canto meam Lalagen, id est, Lalagæ amicæ meæ laudes, et 'dum vagor ultra terminum,' id est, dum expatior ultra agri mei fines. *Curis expeditus*] Id est, liber a curis.

11 *Expeditus*] Torrentius legendum censet *Expeditis:* ita etiam legit Porphyrion, ποιητικῶς dictum interpretans; ut *curas expeditas* dixerit, cum ipse curis expeditus sit.

12 *Inermem*] Mirum sane hoc, quod ferus lupus Horatium fugerit inermem: vitæ igitur integritati est hoc assignandum.

13 *Quale*] Qualem portentosum lupum.

14 *Daunia*] Apuliæ pars, sic dicta a Dauno illic rege, quem Diomedis socerum fuisse volunt: de qua provincia Plin. III. 11. Alii a Dauno fluvio: alii a Dauno Turni vel avo vel patre (cognomines enim fuere) vocatam malunt. Unde et Apulia ipsa interdum Daunia et Apuli Dauni dicuntur. Horatius IV. 14. de Aufido loquens: 'Qui regna Dauni præfluit Apuli.' *Torrent.* *Militaris* autem dicitur, quia viros effert fortes et ad militiam aptos. *Esculetis*] In sylvis quæ esculis arboribus glandiferis sunt consitæ.

15 *Jubæ tellus*] Mauritania, in qua Juba regnavit, terrarum ultima ad Occasum ac fretum Gaditanum. Plin. V. 1. Quamquam hic pro Africa posuit, quam leones infestant adeo, ut et urbes totas obsideant; captos incolæ cruci affigant, quo similis pœnæ

metu alii a noxa absterreantur. Auctor Polybius, teste Plinio VIII. 16.

16 *Arida*] Propter aquarum penuriam.

17 *Pone me pigris*] Descriptio circulorum, alterius borealis sive arctici, alterius australis, sive antarctici, a frigore, nebulis, et aëris intemperie. *Cruq.* *Pigris ubi, &c.*] Campos assiduo astrictos frigore 'pigros' vocat, instar hominum, qui ipsi quoque nimio frigore ignavi segnesque efficiuntur. Hinc 'iners et ignavum frigus' Poëtæ appellant. *Torrent.* *Pigris*] In frigidis locis Arctico vel Antarctico subjectis, ubi aquæ glacie pigrescunt.

18 *Æstiva recreatur aura*] Tepido temperatur vento.

19 *Quod latus*] Quam partem mundi.

20 *Jupiter*] Malignus et insalubris aër perpetuo premit et occupat.

21 *Sub curru*] Sub Zona torrida, in Africa. *Propinqui*] Sol illic directos dejicit radios, obliquos alibi.

22 *Domibus*] Credebant antiqui Zonam torridam fuisse inhabitabilem; at jam notum est, multis eo navigantibus, eam vitæ humanæ protrahendæ satis esse idoneam.

23 *Dulce*] Dulciter.

ODE XXIII. Λεσχηνική. AD CHLOEN.

Non est cur Chloë viri contactum fugiat, quum sit jam viri potens et ætate matura.

[Codd. ap. Jaeck inscribunt, *Ad Chloe;* et, *Ad Liviam Chloe.*]

1 *Vitas*] Libri meliores scribunt, *Vitat hinnuleo, &c.* Syllabæ ratio mutationem induxit, ut *vitas* scriberetur. Sed Poëtæ id non tam anxie curant, ut multis exemplis videre est. Vide Gul. Canterum Nov. Lect. v. 12. *Hinnuleo*] Sic 'equuleus' et 'hœduleus,' pro equulus et hædulus. Tum 'hinnulus' non cervarum tantum aut caprearum soboles est, ut Varro et Columella testantur; sed equi etiam ex asina fœtus, 'hinnus' dicitur, ut asini ex equa 'mulus.' *Torrent.* Scribitur et *Innuleo* sine *H.* Turn. XXVI. 36. *Hinnuleo*] Similis hinnulo pullo cervino, quo nihil timidius. [Codex Guelpherbitanæ ap. Jaeck, *Vita inuleo.* Cf. Bibl. Crit. Seebode, 1820. II. p. 159.]

2 *Aviis*] In montibus sine viis, qua feræ discurrere solent.

3 *Matrem*] Cervam.

5 *Nam seu mobilibus*] Muretus non uno in codice legi affirmat: *Nam seu mobilibus vitis inhorruit Ad ventum foliis.* Sic et Scaliger legebat. *Seu*] Sive veris adventus inhorruit, et paulo horridior incumbit; id est, tremuit mobilibus foliis. Sed per Hypallagen lege sic: sive folia mobilia inhorruerunt veris adventu. Poëta per veris adventum significat Favonium veris comitem.

6 *Rubum*] Sentem, vel morum agreste. Angl. *the bramble-bush.* [Guelph. *rubrum.*]

[7 *Demovere* codd. ap. Jaeck.]

8 *Et corde*] Et animo et corpore. *Genibus tremit*] Pavor enim incipiens genuum quoque tremore arguitur: ut 'tarda trementi Genua labant.' *Torrent.* [Guelph. *tremunt.*]

9 *Atqui*] Atqui, o Chloë, ego non persequor te frangere, ut aspera Tigris atque ut leo Gætulus. *Tigris*] Tigris truculentum est animal et velocissimum.

10 *Gætulusve*] Africus leo; est enim Gætulia pars Africæ. *Frangere*] Ut te frangam et occidam.

12 *Tempestiva*] Viro apta et matura, annos nata decem et septem. Justinianus 'viripotentem' vocat, quæ jam matura viro sit.

ODE XXIV. Θρηνητική. AD VIRGILIUM, qui mortem Quinctilii deflebat immoderate.

[*Hoc fuit epitaphium Quinctilii defuncti, qui fuit filius Virgilii, laudando eum, et consolando Virgilium, qui de morte filii nimium doluit,* Schoenborn. 2.]

1 *Quis desiderio*] Virgilius Musam alloquitur. Vide Sigonii Emendat. l. II. *Quis desiderio*] O Musa Melpomene cui pater vocem liquidam dedit cum cithara, præcipe, id est, præmonstra, vel doce, cur quenquam pudeat desiderio tam chari hominis affici? aut quis debeat esse finis ejus desiderio?

2 *Lugubres Cantus*] In antiquis libris *lugubris* legebatur. Purus putus Græcismus est, quem non adverterunt docti. *Melpomene lugubris cantus*, est quod Græci dicerent, ἡ τῶν γοερῶν ᾀσμάτων Μελπομένη, cum intelligunt, θεά. Latini, quia articulum non exprimunt, obscuritatem vitare non possunt. *Melpomene lugubris cantus*, est, *lugubris cantus dea*. Quære, inquit, o Melpomene, quis tandem modus futurus sit Quintilium lugendi. *Heinsius*. *Lugubres cantus*] Quernlos cantus, ad deplorandam Quintilii mortem accommodatos.

3 *Cui liquidam, &c.*] Canoram, claram, suavem, non raucam. Macrob. VI. 3. Turneb. XXVI. 36. *Pater*] Jupiter, cujus filiæ dicuntur Musæ ex Mnemosyne.

5 *Ergo*] Vox indignantis aut dolentis est. *Quintilium*] Nisi temporum ratio obstaret, crederem hunc Quinctilium Varum fuisse, de quo supra Od. 18. Ergo alium fuisse necesse est, et eum quidem, ut arbitror, de quo Eusebius Chronic. Olymp. 189. his verbis: Quinctilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur. *Torrent*. Turn. XXX. 28. *Perpetuus*] Perpetua mors occupat. [Schoenborn. 2. a m. sec. *perpetuus dolor*.]

6 *Justitiæ soror*] Egregie: est enim fides, justitiæ fundamentum, ut Cicero inquit, id est, dictorum conventorumque constantia ac veritas. Tum bene veritatem fidei et justitiæ adjungit, quarum nulla sine alia esse aut subsistere potest; Cicero Offic. lib. I.

7 *Incorrupta Fides*] Fides quæ neque prece neque pretio corrumpitur. *Nudaque Veritas*] Veritas aperta, simplex ac sine fuco.

8 *Quando*] Raro aut nunquam.

9 *Occidit*] Mortuus est ille, multis bonis deplorandus.

10 *Nulli flebilior*] Auget quidem his verbis Virgilii luctum, sed paulatim labitur ad consolationem. Cum enim omnibus moriendum sit, neque quisquam ab inferis revocetur, sapientem decet dolori modum ponere. *Torrent*. [*O Virgili* Guelph.]

11 *Tu frustra pius*] Monet cum Diis non esse pugnandum, ne pro pietate in amicum, sit impius in Deos, quorum nutu cecidit Quinctilius, non revicturus unquam pro arbitratu hominis. *Cruq*. *Tu frustra pius*] Tu, quamvis pius es, in vanum poscis Deos, ut Quintilium ab inferis excitatum tibi restituant. *Creditum*] Non ita tibi concessum a Diis, ut nunquam moreretur. Recte enim Lucret. lib. III. 'Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.' Precariam quippe vitam agimus, dantis arbitrio posituri.

13 *Quid si*] Equidem crediderim legendum, *Qui si Threicio, &c.* Propter τὸ *tu frustra pius, &c.* Judicet lector. *Cruq*. *Quod si Threicio*] Quod si tu blandius et delectabilius Threicio Orpheo moderere fidem, id est citharæ chordam, auditam arboribus, id est, quam arbores audiebant et sequebantur; non redeat tamen sanguis vanæ imagini, id est, animæ incorporeæ, quam Mercurius non lenis precibus (sed inexorabilis) ad revocandam fati necessitatem semel compulerit et congregaverit in animarum multitudinem, virga sua horrida, id est, caduceo; de quo vide supra Ode XII. Ad Orphei autem et Eurydices fabulam respicit, omnibus notam. [*Quin si* Bibl. Crit. 1820. II. 2. 581; *Thraicio* Guelph.]

[14 Schoenborn. 2. *mactare* pro *moderere*. Guelph. *fidem arboribus*.]

15 *Vanæ imagini*] Quid imaginem

vocet, optime intelliget, qui meminerit loci illius Virgiliani lib. VI. 'Et ni docta comes tenues sine corpore vitas Admoneat volitare cavæ sub imagine formæ.' [*Num...imagini?* Schoenborn. 2.]

17 *Non lenis*] Qui non est ea lenitate, ut precibus fati nexus, et necessitatem resolvat ac rescindat. *Lenis recludere*] Genus loquendi Græcum. *Lambinus*. *Fata recludere*] Id est, ea quæ fato seu divina voluntate semel statuta, et jam conclusa sint, revocare ac dissolvere. *Torrent*.

19 *Durum*] Durum est talis amici mortem ferre. *Patientia*] Patiendo. Recte igitur Virgil. 'Superanda omnis fortuna ferendo est.' Et Mimographus: 'Feras, non culpes, quod mutari non potest.' [*Durum est!* codd. ap. Jaeck.]

20 *Nefas*] Non licet, vel, non est possibile, ἀδύνατον. [Schoenborn. 2. *nefas est*. Guelph. Q. *est corrigere nefas*.]

ODE XXV. Μεμπτική. AD LYDIAM jam vetulam. Insultat ei, quod jam vetula merito ab amatoribus spernatur.

1 *Parcius*] Rarius quam antea. *Junctas*] Quasi clausas.

2 *Ictibus*] Lapidum jactu. [Codex Græv. *Lactibus crebris*.]

4 *Janua limen*] Janua tua clausa est, nec a limine recedit.

5 *Quæ prius*] Quæ quidem janua crebro olim aperiebatur. *Facileis movebat*] Janua autem quo sæpius, eo facilius ac minore strepitu aperitur, cardine non ita renitente, sed facili ac obsequioso. *Torrent*.

6 *Audis minus*] Audis quotidie minus et minus vocem amatoris exclusi, dicentis: O Lydia, dormis tu longas noctes, dum ego, qui tuus sum, pereo?

7 *Me tuo longas, &c.*] Amantis verba inter gemitus et suspiria, quæ rarius audiri dicit Horatius, corrupta meretriculæ per ætatem forma.

9 *Invicem mœchos*] Quos tu, inquit, florente ætate superba et arrogans amatores contempsisti, iidem te vetulam pari arrogantia ac fastu contemnent; nec flens reperies, qui amare te velint. *Mœchos* igitur καταχρηστικῶς pro quibusvis amatoribus dixit. *Torrent*. *Invicem mœchos*] Tu levis anus et contempta, vicissim flebis arrogantes mœchos, in solo angiportu, id est, cum fueris sola in angiportu derelicta ab amatoribus, Thracio vento bacchante magis sub interlunia. *Arrogantes*] Amatores te fastidientes.

10 *Levis*] Vilis, ac nullius pretii, utpote quæ de noctu in angiportu amatores quærat. *Solum* quoque *angiportum* vocat desertum et infrequentem, ut Virg. Georg. IV. 'Te solo in littore secum, Te veniente die,' &c. *Torrent*.

11 *Thracio bacchante*] Auget abjectissimi scorti vilitatem, quod nocte, et ea quidem frigida ac tempestuosa, nec ulla apparente luna, tam turpes, impellente libidine, conditiones in angiportis sub divo quærit, et ægre invenit. *Turneb*. XXVI. 36. *Thracio bacchante*] Aquilone seu Borea e Thracia furenter flante. *Sub interlunia*] Paulo ante, vel, circiter interlunii tempus, quando sunt noctis tenebræ. Plinius vocat illud tempus 'Lunæ silentium.'

[13 *Quom tibi* Guelph. *amor et cupido* Schoenborn. 2.]

14 *Quæ solet matres*] Quæ solet equas ad libidinis furorem concitare: hinc mulieres libidinosæ dicuntur a Græcis ἱππομανεῖς, id est, *equæ furentes*. *Furiare*] Ad furorem et insaniam adigere. *Turneb*. XIX. 29.

15 *Ulcerosum*] Circa jecur tuum ulceribus madens, propter ardorem libidinis.

16 *Non sine questu*] Non sine querimonia; eo quod juvenes vetulis anteponunt puellas.

17 *Pubes edera, &c.*] Hic pullam

hederam viridi opponit, sicut alibi viridem myrtum vocat, antequam pulla esse incipit. Locus a Poëta ita fuerat conceptus: *pubes hedera virenti Gaudeat pulla magis, atque myrti Aridas frondes, &c.* Quereris, inquit, juventutem magis viridi quam pulla delectari hedera, juvencula videlicet quam anu: quodque aridas myrti frondes abjiciat et Hebro consecret. Cum Poëta ergo simpliciter dixisse poterat, amatores myrtos suas deponere, maluit ἀστεΐζεσθαι et venuste loqui. Myrtos, inquit, suas aridas, cum ætate illius quam amant, quia vetula est, Hebro dedicant; et amorem transferunt. Hactenus *Heinsius*. *Hedera virenti, et pulla myrto*] Juvenculas comparat Horatius hederæ et myrto, fruticibus perpetua coma virentibus: anus extincti floris mulieres aridis frondibus ac caducis, quas ex arboribus ripæ suæ adsitis decidentes, hyeme ingruente, volvit Hebrus. Virens hedera et pulla myrtus similiter viridis. Pulla enim myrtus de arbore, cujus folia etiam tum, quum maxime virent, nigra sunt, colore nempe obscuro ac nigro viridantia. *Salmas.* *Virenti*] Viridiore ætate; puellis nimirum.

18 *Pulla magis atque myrto*] Quodque magis gaudeat pulla myrto, id est, subviridi myrto pene nigra. Metaphora est: nam myrtus nigra ponitur pro forma constante, quæ non facile perit, qualis est in puella subfusca et nigrante: laudant Galli hunc colorem, quum puellam sic coloratam appellant *belle Brunette.*

19 *Aridas frondeis hyemis sodali*] Quod edentulas et rugosas anus ætate frigidas dedicet Hebro Thraciæ fluvio frigidissimo, qui idcirco dicitur hyemis sodalis, quod Septentrioni subjacet, ubi maximum est frigus. De quo in Epist. ad Julium Florum: 'Hebrusque nivali compede vinctus.' Quicquid enim abominamur, in profluentem aut in ignem abjici optamus. Et Scaliger quidem *igni* pro *Hebro* aptius dici potuisse indicat, sed male. Scortillum enim marcidum jam, atque exoletum, cui potius marito, quam Hebro, hyemis sodali, conveniat; at juvencularum, quas ederæ ac myrto comparat, conditio, ob virorem illum tenacissimum, merito expetenda. *Torrent.* *Aridas frondes hyemis sodali Dedicet Hebro*] Inter ea quæ Cæsar Scaliger Horatium perperam dixisse pronuntiat, etiam illud criminatus est, quod aridas frondes Hebro dedicarit, cum eæ flammis potius exurendæ committi debuisse videantur, quam fluminibus absorbendæ tradi. Nimirum non eo modo, quo vulgo legitur, Horatium scripsisse puto: sed mutatione fere nulla: *Dedicet Euro.* ut aridas frondes eodem modo ventis dissipandas donet, quo sequenti carmine: 'Tristitiam et metus Tradit protervis in mare Creticum Portare ventis.' Ac Eurum 'hyemis sodalem' vocat, ut alibi Zephyros 'Veris comites' appellavit. *Rutgers.* [*Dedicet Auro* codex ap. Jaeck.]

ODE XXVI. Εὐχαριστική. AD MUSAM, DE ÆLIO LAMIA. Musarum cultores minus curis, et mœroribus esse obnoxios. Poëta suum Lamiam Musæ Pimpleæ commendat. [*Hic laudat studium cujuscumque officii, vituperando omnes alienis intentos officiis* Schoenborn. 2.]

1 *Musis amicus*] Vera ac solida felicitas est cum Musis versari: ab earum contubernio ægritudo et metus longissime absunt. Semper ibi lætitia, semper cantus et choreæ, ac veluti assidua quædam ebrietas, qua exhilarati animi, ab omni penitus rerum periturarum sollicitudine liberentur. *Torrent.* *Musis amicus, &c.*] Ordo est: Ego amicus Musis tradam tristitiam et metum protervis ventis portare in Creticum mare, id est, ut portent eas animæ ægritudines in mare.

2 *Tradam*] Tradere ventis, est ob-

livioni tradere, perinde ac si diceret, ego omnes curas ex animo ejiciam. Vide P. Victor. Var. Lect. xxx. 8.

3 *Quis sub Arcto, &c.*] Quis, nominativi est casus: Gelidæ autem oræ genitivi. Loquitur autem Horat. de tempore suo, quando male adversus Germanos ac Dacos pugnatum est. Timorem ergo Rom. intelligit, non subditorum regi Scythiæ. *Glarean.* *Quis sub*] Unice securus, id est, non admodum sollicitus a quibus Æolus rex oræ gelidæ metuatur, et quid terreat Tyridatem Armeniæ regem: quasi dicat, Quid nostra interest, qui musas colimus, reges et potentes viros suis affectibus exagitari? *Arcto*] Sub ursa, signo cœlesti. [Guelph. *quam sub.*]

5 *Tyridatem*] Alii *Mithridatem.*

6 *O quæ fontibus*] Ordo est: O Pimplea dulcis, quæ gaudes integris fontibus, necte flores, necte coronam meo Lamiæ. *Fontibus integris*] Integrum dicimus, quidquid firmum, validum, ac sincerum, non affectum, non vitiatum existit. Lucret. enim lib. iv. cum ait: 'juvat integros accedere fontes:' intactos atque illibatos intelligit. *Integris*] Fontibus puris et plenis, id est viris bonis et incorruptis. [*Securus: quæ* Guelph.]

7 *Apricos*] Flores in apricis locis nascentes sunt pulchriores.

8 *Lamiæ*] Qui consul fuit anno octavo post mortem Horatii cum M. Servilio.

9 *Pimplea dulcis*] Musæ a Pimpla Macedoniæ monte et fonte Musis sacro appellantur Pimpleides. *Sine te mei*] Sine Musarum instinctu Poësis mea, in laudem Lamiæ facta, nihil honoris ei acquiret.

10 *Possunt*] Quidam legunt *Prosunt.* *Hunc fidibus novis*] Hunc, id est, Lamiam decet te tuasque sorores fidibus Latinis et plectro Lesbio, id est, carmine lyrico (quali Sappho et Alcæus ex Lesbo uti consueverunt) sacrare, id est, immortalitati consecrare. *Fidibus novis*] Novum etiam dicebant veteres, quicquid mirandum, magnum, aut eximium erat. Ut Virg. 'Pollio et ipse facit nova carmina.' *Torrent.*

[11 Schoenborn. 2. *secure* pro *sacrare.*]

ODE XXVII. Εὐκτική. Ad convivas sodales suos de hilaritate, et ne inter potandum rixentur, et poculis ipsis pugnent, barbarorum more. [*Hic laudat hilaritatem in conviviis* Schoenborn. 2.]

1 *Natis in usum*] Pugnare cum scyphis, natis, id est, natura factis, in usum lætitiæ, est hominum barbarorum, cujusmodi sunt Thraces, gens per ebrietatem rixis dedita. [*Nactis in usum* Vand. ap. Jaeck.]

2 *Pugnare Thracum est*] Thraces bibendo ferociores fieri, ac per vinolentiam illicitos tentare concubitus, unde rixa ac prælia oriuntur, jam ante vidimus. Tum enim pocula, ad hilaritatem comparata, furentibus arma suppeditant: sicut et Virg. Georg. ii. 'Magno Hylæum Lapithis cratere minantem facit.' Græci ἀκρατοπότας eos vocant, uti et Scythas. *Torrent.*

3 *Verecundumque Bacchum*] Et prohibete rixas sanguineas a Baccho, quem cum verecundia et modestia tractare debetis. Hypallage est.

5 *Vino*] A vino et conviviis nocturnis (quæ lucernis indigent) magnopere discrepat ferrum. *Et lucernis*] De lucernarum lychnorumque in conviviis usu, vide quæ Torrentius notavit ad Sueton. Cæsare, c. 37. Tum lucernas cum vino conjungit, quia olim noctu potissimum convivia agitabantur. Vide iii. Od. 8. *Lambin.* *Acinaces*] Thraces enim ferro accincti accumbebant, et bibere æquales cyathos recusantem compellebant: quod æque inhumanum est, ac cogere aliquem sitim pati, ut pulchre Sophocles ait. *Torr.* *Acinaces*] Gladius Persicus, pro quovis gladio.

6 *Immane quantum*] Quam multum

discrepat? id est, mirum in modum, et summopere. *Immane* hic ponitur pro magno.

7 *Lenite clamorem*] Compescite vociferationem et tumultum.

8 *Cubito remanete presso*] Recte Lambinus ex hoc loco colligi existimat quo corporis habitu atque situ veteres olim, tum Græci tum Romani, cœnare sint soliti: ita nempe compositi, ut, capite leviter erecto, suffulto plumis dorso, reclinata in lævum cubitum cervice, infera vero parte in longum porrecta, nec jacere dici possent, nec sedere, sed medium quid, quod proprie 'accumbere.' *Torrent.* *Cubito remanete*] Ne insurgite ad pugnam, sed discumbite cubito innitentes, veterum Romanorum more. [*In cubito remanete* Schoenborn. 2.]

9 *Vultis severi, &c.*] Si vultis ut convivium vobiscum celebrem omissis rixis, sermonem de rebus facetis et festivis inter nos habeamus oportet. *Figul.* *Severi me quoque*] Vini austeri et acrioris saporis, ob nimiam vetustatem.

10 *Dicat Opuntiæ*] Non alia bibam conditione nisi frater Megillæ (unus e convivis) dicat quo vulnere, id est, cujus puellæ amore, sit saucius, et qua sagitta Cupidinis pereat, id est, quam amet puellam.

11 *Megillæ, quo beatus*] Megilla dicta est Opuntia, ab Opunte Locridis urbe, ubi nata est. *Quo beatus Vulnere*] Cujus puellæ amore felix. Occulti enim amoris minor multo voluptas est; ut enim Græci aiunt, *κάλλιον τὸ φανερῶς ἐρᾷν τοῦ λάθρα.* Solere autem veteres in conviviis sortiri, quo quisque ordine aut loco amores suos proponeret, locus ille Propert. l. IV. demonstrat: 'Sit sors et nobis talorum interprete jactu Quem gravibus pennis torqueat ille puer.' Id ergo Flaccus noster, ut sodales a rixa ad lætitiam convertat, extra sortem a sodali suo fieri optat, gratiam ipse bibendo relaturus. *Beatus*] Quomodo beatus qui perit? Lene enim amoris tormentum, quo amantes videntes scientesque pereunt: ut Tibull. lib. IV. 'Uror ego ante alias; juvat hoc, Cherinthe, quod uror, Si tibi de nobis mutuus ignis adest.' *Torrent.* Amans ergo, eo quod potiatur, beatus dici potest: quod serviat autem, et quod semper sollicitus sit, miser est. *Lambin.*

13 *Cessat voluntas*] Multi codices habent *Voluptas.* *Cessat Voluntas*] Negas puellam, quam amas, nominare?

14 *Mercede*] Nullo alio pretio adducar ad bibendum. *Quæ te cunque domat Venus*] Quæcunque Venus aut amica sub suum te jugum mittit, non est cur pudeat pœniteatve te eam amare, quia liberta est, et ingenua.

16 *Ignibus*] Amoribus non ignobilibus. *Ingenuo amore*] *Ingenuum* vocat *amorem*, qui adolescentem bene natum decet. *Ingenuoque semper*] Ingenuam, non servilem aut mercenariam semper amans.

17 *Quicquid habes, age*] Quæcunque ea sit quam amas, age, dic mihi in aurem non vulgaturo.

18 *Depone*] Est enim 'deponere,' fideli custodiæ tradere. Unde 'depositum' pro contractu ipso apud Jurisconsultos, qui vel inprimis bonam fidem desiderat. *Torrent.* *Tutis auribus*] Auribus fidelibus et clausis ad rem creditam continendam. *Ah miser*] Horatius audito puellæ nomine exclamat.

19 *Quanta laboras in Charybdi*] Quanto in periculo versaris! Quam sævam, rapacem, et avaram meretricem (propter voracitatem Charybdi similem) nactus es! *Laboras in Charybdi*] Omnes libri Mss. *Quanta laborabas Charybdi* legunt, quemadmodum et interpretes. Significat enim, detecto jam morbo ac querela in amici sinum deposita, minus quam ante periculum esse: quam lectio-

nem sequor. Recte autem audito rapacissimæ meretricis nomine, eam Charybdi comparat, ut paulo post Chimæræ. *Torrent.* *Charybdi*] Poëtæ dicunt fœminam fuisse voracissimam, quæ quod Herculis boves rapuisset, a fulmine icta, in mare præcipitata sit, et in hujusmodi monstrum versa, quod adhuc pristinam servat naturam: absorbet enim universa. *Erasmus.*

20 *Flamma*] Meliori amore.

21 *Quæ saga*] Quæ mulier venefica et incantatrix, quis Magus poterit te ejus amore liberare? *Thessalis venenis*] Id est, herbis efficacissimis, cujusmodi sunt in Thessalia. [Schoenborn. 2. *quis te solvere Thessalus.*]

23 *Vix illigatum*] Pegasus te illigatum, id est, te in illa implicitum et impeditum, vix solvet ab hac triformi Chimæra. Poëta, ut supra meretricem Charybdi, propter rapacitatem, ita hic Chimæræ, propter varios dolos et libidinum incitamenta, comparat. *Triformi Chimæræ*] Reçte *triformem* vocat: notus enim ille Hesiodi versus: Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα· quem sic vertit Lucretius: *Prima leo, postrema draco, media ipse Chimæra.*

24 *Pegasus*] Pro Pegaso vectus Bellerophon, qui Palladis auxilio miranda illa præstitit. Vide Plutarch. de claris mulieribus, cap. IX. *Torrent.* *Pegasus expediet*] Equus alatus, Bellerophontis Neptuni et Medusæ filius. *Chimæræ*] Chimæra, Typhonis et Echidni filia, monstrum horrendum, tria habuit capita, unum Leonis, alterum Capræ, tertium Draconis, unde dicta est triformis.

ODE XXVIII. Προσαγορευτική. Inducitur Archytas Philosophus et Geometra, nautæ cuidam respondens, quod omnibus sit moriendum, petensque a nauta, ne sinat corpus suum jacere in littore insepultum, sed aliquantulum arenæ corpori injiciat.

Hanc Oden in mortem Archytæ Tarentini conscripsit Horatius: ac primum quidem ipse defunctum alloquitur. postea vero philosophum, tanquam recenti adhuc cadavere, loquentem facit, atque ita carmen deducit, ut ridere Pythagoricos voluisse videatur; Pythagoræ enim discipulus fuit. *Torrent.*

1 *Te maris*] Archytæ cadaver sic nauta alloquitur: O Archyta, parva munera exigui pulveris prope littus Matinum cohibent (id est, continent) te mensorem maris, terræ, et arenæ, quæ caret numero. *Turneb.* VII. 20.

2 *Mensorem*] Ridicule: quoniam Pythagorici omnia constare numeris volebant, etiam arenam metientem fingit. Hinc ἄμμον μετρεῖν in proverbiis. *Torrent.* *Turneb.* XXVI. 1. *Mensorem*] Geometram. [*Messorem* Schoenborn. 2.]

3 *Parva*] Munera parvi sumptus, id est, parvum sepulcrum, quod munus et officium viventes præstare debent mortuis. *Matinum*] Matinus mons est in Apulia, juxta quem Archytas jacet sepultus.

4 *Prodest*] Ad mortem effugiendam.

5 *Aërias*] Quod sis adeo curiosus in astris observandis.

6 *Polum*] Cælum mente peragrasse.

7 *Occidit, &c.*] Deinceps loqui Archytam volunt: sed quia Carmen illud instar Satyræ est, non erret fortassis, qui orationem continuet usque ad versum. *Me quoque devexi;* aptius enim sub alterius quam Archytæ persona renatum illum Pythagoram irriserit. *Torrent.* *Occidit*] Respondet Archytas: Non est mirum, me Mathematicum et Philosophum esse mortuum, cum mors sit omnibus communis. *Genitor, conviva*] Tantalus, qui Deos in convivium recepit.

8 *Tithonusque*] Tithonus, Laomedontis filius, tandem post longissimam vitam in Cicadam transformatus dicitur. *Remotus in auras*] Recte:

longa enim ætate in auras potius evanuisse, quam mortuus esse videri poterat: nam 'longa Tithonum minuit senectus.' Malim tamen hunc locum de avecto Auroræ curru Tithono intelligere. *Torrent.*

9 *Minos*] Minos rex Cretæ, qui nono quoque anno sermones cum Jove conferre solebat.

10 *Panthoiden*] Facete admodum Pythagoræ illam animæ in diversa corpora transmigrationem (quam μετεμψύχωσιν καὶ παλιγγενεσίαν Græci vocant) irridet: et cum Panthoiden, hoc est, Euphorbum, Panthoi filium, appellat eum, qui natura Mnesarchi filius: et cum iterum Orco demissum ait; semel nempe, ut Euphorbum a Menelao, denuo, ut Pythagoram a civibus suis interfectum: qui tamen mortem, ut rem nihili, contemnendam esse docuerit, qua nemo scilicet periret, sed in aliud velut domicilium demigraret. Sic enim Ovid. Met. xv. *Torrent.* *Panthoiden*] Pythagoram, qui animarum transmigrationem in alia corpora suo confirmabat exemplo, dicens, se fuisse apud Trojam Euphorbum Panthoi filium. *Iterum*] Sæpe mortuum, transeunte ejus anima in alios.

11 *Quamvis clypeo*] Quamvis per detractum e poste templi Euphorbi clypeum testatus se Trojanis temporibus Euphorbum fuisse, nihil præter corpus interire sibi persuaserat.

14 *Non sordidus autor*] Nobilissimus indagator naturalis veritatis. *Autor*] Qui omnia, quæ veritatis ac naturæ indagationi obstarent, fortiter contempserit. Verum et hoc loco ridet Horatius. Vide Val. Max. VIII. 7. [*Indice te non s. actor* Schoenborn. 2.]

15 *Una manet nox*] *Una* autem, id est, omnibus communis: nascimur enim morituri. Pro *nox*, Torrent. *mors* legi mallet. *Nox*] Una mortis necessitas omnes expectat.

17 *Furiæ*] A furiis conflantur bella quæ Martis sunt ludi. [Schoenborn. 2. *spectacula morti.*]

18 *Avidis mare*] In multis codicibus *avidum* scribi testatur Torrentius. Nam *avidum mare* vocat, quod tot fluminum haustu, tot absorptis undique divitiis, nunquam saturetur: vel *avidum* pro ingens ac vastum, sumpta ab avaris tralatione, quibus nihil sufficit. [Guelph. *est mare avidum quoque nautis.*]

19 *Mista*] Cujusque ætatis homines interire oportet, quamvis diverso mortis genere. *Densantur*] Torrentius legit, *Densentur*. *Densantur*] Cumulantur.

20 *Proserpina fugit*] Acron Hypallagen esse vult, pro nullum caput Proserpinam fugit, sed male. Ad veterum enim superstitionem respicit Poëta; qua credebant eos, qui morti essent proximi, a Proserpina primum tonderi, nec aliter posse quam si his veluti primitiis Orco auctorarentur: ut Virgil. de Didone; 'Nullum illi flavum Proserpina vertice crinem Abstulerat.' *Torrent.* *Canterus Nov. Lect.* IV. 20. *Proserpina*] Mors; est enim Proserpina mortis et vitæ arbitra.

21 *Devexi Orionis*] 'Από τοῦ οὐρεῖν, Οὐρίων: unde Dores 'Ωρίων, alii 'Ορίων fecere. Notum vero Orionis comitem eleganter dixit Horatius, ut 'veris comites Etesias ventos,' IV. Od. 12. quod quemadmodum illi ver, sic Notus Orionem sequitur. Orion enim inter horrenda sidera, ut Arcturus et Hædi, tempestatem ciet; ut Epod. XV. 'Nautis infestus Orion.' Virgil. quoque 'aquosum' et 'nimbosum' vocat. *Torrent.* *Devexi*] Devexum, intellige, vel qui ad Occasum vergit, vel qui in declivi cœli parte situs est. Nam Orion, sive oriens sive occidens, nimbos et ventos excitat, qui idcirco ipsius comites dicuntur.

22 *Illyricis*] Firmum est castellum vergens ad Illyriam, unde hic Archytas dicitur Firmanus.

23 *At tu*] Archytas nautam orat,

ne remaneat insepultus. Ordo est: At tu nauta, ne parce malignus dare particulam vagæ arenæ ossibus et inhumato capiti, id est corpori meo. *Ne parce*] Quomodo Archytas hic nautam orat, ut terram sibi inhumato injiciat, cum Odæ initio, id jam ante factum fuisse constet? Sed Poëta, tanquam humatione aliqua jam facta, orationem exorsus est: Archytas vero, tanquam projecto adhuc cadavere loquitur. Turneb. XXVI. 1. *Torrent. Ne parce malignus*] Ne sis tam malignus ut parcas. Vel velis hilariter ac bono animo dare, &c. *Cruq.*

25 *Sic, quodcunque*] Adjurantis est, vel comprecantis. Rogat enim, si nauta eum sepeliverit, ut omnes tempestates a navigantibus avertantur in sylvas.

26 *Venusinæ*] Sylvæ Venusinæ luant, pro quibuscunque sylvis. Venusium civitas est Apuliæ.

27 *Te sospite*] Te salvo. [*Plantentur sylvæ* Schoenborn. 2.]

28 *Unde potest*] Undecunque est occasio. *Æquo ab Jove*] A Jove tibi favente.

29 *Tarenti*] Ubi Neptunus devotius colebatur.

30 *Negligis, &c.*] Leve esse putas. Ordo est: 'Forsan tu negligis committere fraudem nocituram postmodo te natis immeritis, id est, paulo post ex te natis.

31 *Fraudem*] Culpam committere, (me non sepeliendo,) quæ sit culpa etiam tuis liberis immerentibus nocitura. *Committere forsan*] Quidam legunt, *forsit*, vel *forset*: alii *fors*. Muretus, *Committere? fors et.* Canterus Nov. Lect. IV. 8.

32 *Debita jura*] Si me inhumatum relinquas, justa sepulturæ cadaveri insepulto debita, et pœnæ graves reciprocæque superbis factis dignæ te expectent. *Vicesque superbæ*] Nempe ut insepultus vicissim ab aliis tam superbe negligaris; nam tu me nunc negligis. Notum autem Simonidis somnium, quo hæc sepeliendi etiam ignotos pietas unice commendatur. *Torrent.* [Chisian. 2. Fex a m. sec. *vicesque sepulchri.*]

33 *Precibus inultis*] Veteres autem, quod justa ex causa diris testationibus alicui imprecabantur, id ita credebant eventurum. *Torrent. Inultis*] Execrationibus et diris meis frustratis, ac si diceret, eventura precatus sum. [*Te moneant* . . . *inultus* Guelph.]

34 *Teque*] Nulla te sacrificia expiabunt, nisi meo cadaveri terram injeceris. [Schoenborn. 2. *piacula nostra.*]

35 *Non est*] Persuadet a facili.

36 *Injecto ter pulvere*] Simplicissimum sepulturæ genus erat, quod injecta terra vel arena fiebat; idque sine piaculo ab eo, qui in cadaver insepultum inciderat, omitti haud posse credebatur. Quare 'præcidaneam porcam' a veteribus dictam Festus tradidit, quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo justa non fecisset, hoc est, glebam non objecisset; quod mos erat eis facere priusquam novas fruges gustarent. Sic ille pontificali gleba in os injecta religiosus fieri locus dicebatur. *Torrent.* Cælius IX. 45. *Ter pulvere*] Ter manes vocabant. Virgilius: 'Et magna manes ter voce vocavi.' *Curras*] Licebit ut naviges. *Muret. Var. Lect.* I. 11.

ODE XXIX. Λεσχητική. AD ICCIUM. Mirum est, et monstri simile; Iccium Philosophum, studio intermisso ad militiam transiisse, divitiarum cupiditate. [*Ad Hiccium* codd. ap. Jaeck.]

1 *Beatis*] Divitiæ (ut putat vulgus) beatos efficiunt. *Turn.* IX. 13. *Invides*] Æmularis Arabum divitias, quarum particeps cupis fieri per militiam.

3 *Devictis*] Regibus, non a Romanis, sed olim ab Alexand. devictis.

4 *Regibus*] Militiam paras contra Reges Sabææ, quæ Æthiopiæ est Metropolis, et civitas regia.

5 *Nectis catenas*] Ut in miseram

servitutem abducas. *Nectis*] Fabricas. *Quæ tibi*] Quæ virgo tuæ serviet libidini (virgo quidem barbara quamvis pulchra) postquam sponsus ejus erit a te occisus.

[6 Schœnborn. 2. *Sponso necato quæ tibi serviet?*]

7 *Puer ex aula*] Pueri commendatio, quod et genere regio natus, et ab extrema usque India petitus. Hoc enim auget pretium: ut in Terent. 'Ex Æthiopia est usque hæc.' *Torrent.* *Ex aula*] Puer regius, vel, nobili genere natus.

8 *Ad cyathum*] De veterum consuetudine, qua pueri nobiles ad pocula divitibus ministranda adhibebantur, Athen. x. 7. Eleganter ergo et absolute, 'pueros ad cyathos' dicebant, pro pincernis. Vide Turneb. III. 23. Canter. Novar. III. 20. *Ad cyathum*] Ad ministrandum tibi pocula. *Unctis*] Capillis unguento delibutis.

9 *Sericas*] Doctus optime sagittare, ut Seres, populus Parthis vicinus.

10 *Quis neget, &c.*] Recte monet Porphyrion, id ex proverbio dici, desumpto ex Euripidis Medea; Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί. *Sursum versus sacrorum fluminum feruntur fontes.* cujus versus initium, Ἄνω ποταμῶν, omissis cæteris, proferunt Græci, cum adversus naturæ ordinem fieri aliquid significant. Quasi Horatius credidisset prius naturalem rerum ordinem potuisse inverti, quam ab eo philosophiam relinqui. *Erasmus. Torr.* *Quis*] Ordo est: Quis neget relabi posse rivos pronos arduis montibus, et Tiberim posse reverti, quum tu, pollicitus meliora, tendis mutare loricis Iberis libros nobiles Panætii, undique coëmtos, et domum Socraticam?

[13 *Dum tu ... nobilis* Guelph. aliique codd. ap. Jaeck.]

14 *Libros Panætî*] Quales libri illi tres, quos περὶ τοῦ καθήκοντος, sive *de Officiis*, ut vertit Cicero, accuratissime scripsit. *Socraticam, &c.*] Scripta autem Socratica pæne in proverbium abierunt, quamvis nihil ipse scripserit. *Torrent.* *Panætî*] Philosophi sectæ Stoicæ nobilissimi. *Domum*] Familiam Socraticam, Platonem, Xenophontem, et alios veteres Academicos. [*Libro P. S. aut domum* Schoenborn. 2. *Libros P. et S. domum* Guelph.]

15 *Mutare*] Philosophiæ studio omisso, arma capere. *Loricis Iberis*] Quæ præ cæteris commendabantur, ob ferri, ut arbitror, temperaturam. *Torrent.* *Iberis*] Loricis Hispanicis.

16 *Pollicitus meliora*] Quam militiam persequi, et rei militari operam dare. *Tendis*] P. Victorius Var. Lect. XVII. 18. legendum esse contendit, *temnis*. Quasi diceret, non dubitas, non vertis religioni, audes. *Tendis*] Contendis et in animo habes? Vel urges, pergis?

ODE XXX. Εὐκτική, vel κλητική. AD VENEREM. Rogat Venerem, ut in ædem Glyceræ sibi dedicatam veniat.

1 *Cnidi*] Est Cnidus urbs Cariæ, ubi Venus sanctissime colebatur. Paphos urbs in Cypro insula, de qua supra Ode 19. Vide Strabonem l. XIV. et Plin. XXXVI. 5.

2 *Sperne*] Minoris facito. *Dilectam Cypron*] Merito illi dilectam: tum quod universa illa insula ejus numini devota esset; tum quod tot præclara in ea templa diversis locis ædificata: unde et Paphia, Idalia, &c. dicta est, a totidem Cypri oppidis. *Torrent.* *Vocantis*] Glyceræ, te invocantis, et tibi sacrificantis.

4 *Transfer*] Migra in sacellum, a Glycera tibi consecratum.

5 *Puer*] Cupido.

6 *Solutis Gratiæ zonis*] Veneris comitatum describens, recte illi Gratias adjungit, ut supra Od. 4. Ipsius enim et Liberi filiæ sunt, nec immerito. Gratiæ enim per horum fere numinum munera conciliantur. Tum

Gratias et juvenes et virgines esse ferunt, ac *solutis zonis*, vel ob eam, quæ in nubentibus requiritur, obsequii conjugalis facilitatem, qua zona solvitur virginea: vel quia natura munifici omnibus patent, ac minime tecti vel fraudulenti sunt. Quare nudæ quoque aut veste certe pellucida Gratiæ nobis proponuntur. *Torrent.* *Turneb.* II. 13. *Gratiæ*] Gratiæ, tres sunt virgines, Veneris comites; quæ pinguntur solutis ac perlucidis vestibus, quia amicorum animi soluti inter se et aperti esse debent. *Nymphæ*] Nympharum varia sunt genera: Naiades, Orcades, Dryades, &c. [*Gratiæ nodis* Schoenborn. 2.]

7 *Parum comis*] Juventas severa et tristis sine te, id est, sine rebus Venereis. *Juventas*] Ut Ganymedes Jovi, sic Juventas Diis cæteris pocula ministrat. Horam quoque eam vocabant veteres: et ut Heben Græci Herculi, ita Horam Romani Quirino suo uxorem dedere. Venerem ergo Juventas comitatur, quia utraque alteri decorem conciliat. At illa juvenilis ætatis alacritas ac gratia omnis a Venere proficisci creditur. *Torrent.* *Juventas*] Juventas Dea, Jovis et Junonis filia, quam Græci appellant Ἥβην, id est, *pubertatem.*

8 *Mercuriusque*] Multum valet Eloquentia ad amorem conciliandum.

ODE XXXI. Εὐκτική. AD APOLLINEM. Non divitias petit ab Apolline, sed tranquillam hilaremque vitam, et ut sit mens sana in corpore sano.

1 *Dedicatum*] Apollinem, divinis honoribus affectum, cui Augustus in Palatio templum dedicaverat.

2 *Vates*] Horatius de se loquitur in tertia persona. *De patera*] De calice fundens vini primitias, sacrificantium more. *Novum liquorem*] Eo sensu, quo Virg. Eclog. v. 'Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.' Novum autem vocabant quicquid pulchrum admirandumque esset. Qualia Diis immortalibus offerebantur. *Torrent.*

3 *Opimas Sardiniæ*] Omnino consentientibus sex libris Mss. legendum censeo, *Opimæ Sardiniæ segetes feraces.* Seges enim hic pro agro ipso sumitur. Festus: 'Seges dicitur ea pars agri, quæ arata et consita est, a serendo dicta.' Virg. 'Nec Cereri oportuna seges,' &c. *Torrent.*

4 *Sardiniæ*] Horatius non poscit agros fertiles pinguis Sardiniæ, quæ insula est in mari Tyrrheno a Sardo Herculis filio sic nominata. Vide Solin. cap. 10.

5 *Æstuosæ*] Calabriæ Solis ardore torridæ, quæ est ora Italiæ proxima Siciliæ, omni bonorum genere plena, equorum præsertim.

6 *Indicum*] Virgilius: 'India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.'

7 *Lyris quieta*] Lyris est Campaniæ fluvius lenis, et altus.

8 *Mordet*] Alluit, vel lambit, ut supra Od. 22.

9 *Premant*] Calcent in torculari uvas abscissas cultello instar falcis, quæ Calena dicitur a Calibus oppido in agro Sabino, ubi optima nascuntur vina.

10 *Dives*] Ordo est: Et dives mercator charus Diis ipsis, quippe ter aut quater anno impune revisens Atlanticum mare, exsiccet vina aureis culullis reparata merce.

11 *Exsiccet*] Bibat in poculis vina empta, vel permutata Syriis mercibus. *Culullo*] Cululli proprie sunt calices fictiles, quibus Pontifices, virginesque Vestales utebantur. Pro vasis potoriis utitur et Horatius ad Pisones: 'Reges dicuntur magnis urgere culullis,' &c. Turneb. IX. 14. diminutivum a culeis esse vult. *Torrent.*

12 *Syra merce*] Siquidem Syria nardum ac balsamum, multaque alia odoribus et unguentis apta mittebat, quibus vina permutari solere ostendit, etiam IV. 12. *Reparata* autem *Syra merce* vocat *vina*, non quod empta sint

nummis ex venditione Syræ mercis confectis, ut ex Francisco Duareno Lambinus annotat: sed tanquam vicissim seu invicem parata, ut fieri inter permutantes solet. Utrimque enim paratur aliquid seu acquiritur. Nec opus est circuitione. Ipsa enim merce, non solum mercis pretio, vina parari poterant. 'Parandi' namque verbum generale est, sive per emptionem, sive per permutationem, sive aliter acquiramus. Similia ferme sunt 'scribere' et 'rescribere,' 'ponere' et 'reponere,' 'tractare' et 'retractare,' quo verbo eleganter lib. IV. usus est Lucretius: 'Ardet abundans Natura et Venerem salientum læta retractat.' *Torrent.*

13 *Dis charus*] Nimirum Dioscouris, Castori et Polluci, navigationis Diis ἀλεξικάκοις. *Cruq.* [*Dis carus ipse: q. t. aut quater* Schoenborn. 2.]

14 *Atlanticum*] Mare remotissimum.

15 *Impune*] Sine naufragio, ergo Diis charus est mercator. [Codd. ap. Jaeck. *pascant*, vel *premant.*]

16 *Cichorea*] Græci κιχώριον, nomen esse Ægyptium volunt. Latini *intybum* et *ambubejam* appellant. Horatius hic poëtica libertate penultimam produxit, secundam corripuit. *Torrent.* *Cichorea*] Herba est notissima. *Levesque malvæ*] Malvæ lubricæ, quæ ventrem gravem levant et molliunt.

17 *Paratis*] Iis quæ ego paravi. *Valido*] Mihi sano.

18 *Latoë dones*] O Apollo Latonæ fili. Ordo est: O Latoë, precor ut dones mihi valido frui paratis, cum mente integra, et dones degere senectam nec turpem, nec cithara carentem. *Integra*] Cum mente sana. Orandum ergo, ut sit mens sana in corpore sano.

19 *Nec turpem*] Non delirantem, vel inhonoratam senectutem, sed laudabilem, et jucundam.

ODE XXXII. Προσφωνητική. AD LYRAM. Alloquitur Lyram, eamque poscit, ut sibi adsit, et secum canere non desinat.

1 *Poscimus*] Bland. cod. tres habent *Poscimur:* hoc sensu: O barbite: poscimur a Mæcenate, id est, precatur nos Mæcenas, ut si quid in occulto scripsimus, in publico canamus. *Cruq.* *Canterus Nov. Lect.* v. 11. *Poscimus*] Poscimus te, o Barbite, si quid memoria dignum in occulto per otium scripsimus, ut id evulgetur, et in publicum prodeat. *Vacui*] Tunc optime canit Poëta, cum hoc agit, nec aliis sese curis distrahi patitur. *Torrent.* *Vacui*] Otiosi et a negotiis liberi.

2 *Lusimus*] Cecinimus. [Guelph. *quod adhuc in annum.*]

3 *Latinum*] Cujus ego sum author, et princeps.

4 *Barbite*] *Barbitos* dici volunt quasi βαρύμιτος, quod citharæ quoddam genus sit, graviorem sonum emittens. A lyra vero vix discrepasse primum Anacreontis carmen ostendit. *Torrent.*

5 *Lesbio primum*] Qui primum usurpatus es ab Alcæo ad canendos versus Lyricos. Nota quod Participium Verbi deponentis Passive proferatur. [*Lesboo* codd. ap. Jaeck. *modulare* Guelph.]

6 *Qui ferox*] Qui quidem Alcæus vir militaris, et bellicosus, tamen sive bella gereret, sive in portu a navigatione conquiesceret, citharæ solatium et studium non omisit.

[8 Guelph. aliique codd. quamplurimi, *navem.*]

9 *Liberum*] Convivia, quæ vino abundant.

10 *Illi semper hærentem*] Sic Cic. pro Roscio, 'hærere gladiatori,' pro assiduo sequi. Cupido autem Veneris assiduus comes est. *Torrent.* *Puerum*] Cupidinem.

11 *Lycum*] Puerum, quem Alcæus amabat.

12 *Crine*] Prisci laudabant in pue-

ris et puellis, oculos, et crines nigros.

13 *O decus Phœbi*] Barbiton hic recte *Phœbi decus* appellat. Nam et cytharam ipse invenit, et lyram a Mercurio donatam tanquam suam usurpavit. *Torrent.*

14 *Grata*] O cithara, supremi Jovis epulis apta.

15 *Mihi cunque, &c.*] Laborant enarratores in expositione τοῦ *cunque*. Equidem credo παρέλκον esse; sicut et πως Græcis non raro est inclinativum, et vel ornat atque explet solum: ut apud Thucyd. διαλαθών πως, latitans utcunque. *Cruq.* *Mihi cunque*] Salve cithara dulce solatium mihi te cunque, id est, te quovis tempore vocanti. [*Dulce levamen* nonnulli codd. ap. Jaeck.]

ODE XXIII. Παραινετική. AD ALBIUM TIBULLUM. Ne plus æquo doleat, rivalem a Glycera indigne anteponi.

1 *Albi*] Hunc Albium Tullum fuisse, cujus Elegi nunc quoque tantopere ob summam elegantiam, ac Latini sermonis puritatem, a doctis omnibus laudantur, nemo temporum peritus negaverit. Exemplis autem obtestatur eum, ne in se fieri doleat, quod passim etiam aliis contingit. *Torrent.* *Ne doleas*] Ne forte doleas plus multo. [Schoenborn. 2. *immemor.*]

2 *Immitis*] Glyceræ crudelis, quod amantem non redamet, sed fidem datam violet. *Miserabiles*] Rebus miserabilibus carmen Elegiacum imprimis erat attemperatum.

3 *Cur tibi junior*] Pro, quod tibi junior. Juniorem intelligo non ætate, sed amoris obsequio. Duplici enim nomine dolebat Albius, et quod novum illa præferebat, et quod fregerat fidem. 'Prænitere' pro 'præferri' dixit: quo enim quisque 'nitidior,' eo ob spem lucri etiam gratior. *Torrent.* *Cur tibi*] Quod rivalis junior tibi anteponatur, et pluris fiat a Glycera.

4 *Læsa præniteat*] Fracta fide, quam tibi dederat Glycera.

5 *Insignem tenui, &c.*] Exemplo ostendit, quanta sæpe in amoris jugo sit disparitas. *Torrent.* *Insignem*] Ne forte doleas plus justo, hoc te scire volo, quod Lycoris Cyri amore incenditur, at Cyrus spernit Lycorida. *Tenui*] Tenera ac levi: vel, ut aliis, parva fronte.

6 *Torret*] Inflammat.

7 *Declinat*] Cyrus propensus est in amorem Pholoës asperæ, et protervæ. *Apulis*] Pro quibusvis lupis.

9 *Quam*] Quam Cyro morem gerat Pholoë. *Turpi adultero*] Turpem vocat, quem Pholoë honeste admittere nequeat, cum Glyceram nulla justa caussa contempserit. Cyrum quidem desultorie amasse indicio est, quod Tyndaridem quoque Horatii amicam appetiverat. supra Od. 17. *Torrent.* *Adultero*] Amatore: sic infra amatorem nominat adulterum, Od. 36.

10 *Sic visum Veneri*] Quotiescunque ratio non apparet, *Sic visum*, interponitur. *Turneb.* VI. 22. *Sic visum*] Sic placitum est Veneri una cum sævo joco, id est, Cupidine. *Impares*] Formas inæquales, et discordes inter se jungere, utpote, quum deformis formosam, senex puellam, vel quis alius forma, vel moribus disparem amat.

11 *Sub juga*] Subjugus item homo, non qui suo arbitratu, sed alieno jussu quippiam facit, dicitur. *Erasmus.* *Sub juga*] Sub durum et difficilem amorem, quum maritus cogitur omnia facere, non suo, sed conjugis arbitratu. Atqui, 'Non bene inæquales veniunt ad aratra juvenci.'

12 *Sævo cum joco*] Venus enim miseros amantes, male conjugatos, crudeli quadam voluptate sibi ludum facit: uti Fortunæ ludus, rerum humanarum perturbatio est. Hinc 'perfidum ridens Venus,' III. Od. 27. *Torrent.*

13 *Melior*] Quum elegantior puella me expeteret.

14 *Grata compede*] Hoc est, splendida quidem, sed stulta servitute. Stulti enim est, ut ait Seneca, compedes suas, quamvis aureas, amare. Loquitur de uxore formosa. *Figulis*. *Grata*] Grata servitute me devinxit. *Myrtale*] Nomen concubinæ. *Myrtale libertina*] Pro liberta dixit, hoc est, quæ ex servitute libera facta sit. Grata autem a Myrtale compede se detentum dicit, quod servitus illa, qua tali dominæ serviat, ipsi non injucunda sit. *Torrent*.

15 *Acrior*] Amicæ dominantis impotentiam cum maris sævitia comparat. *Curvantis sinus*] Eo maris æstum ostendit, cum in terram receptum, sinus portusque efficit. *Torrent*. *Acrior*] Iracundior fretis Adriæ: vel potius durior et protervior.

16 *Curvantis*] Quod Calabriam ambit, vel, quod sese in Calabriam insinuat. Hoc quoque maris æstum ostendit, cum in terram receptum sinus efficit. [*Pulsantis C. sinus* Bentl. in Curis Postr.]

ODE XXXIV. Διασταλτική. AD SE IPSUM. Quem pœnitet, quod Epicureos sequutus, parum studiose deos coluerit.

1 *Parcus*] Frequenter, 'parcere' apud veteres, pro omnino nolle, ac penitus abstinere accipitur: ut 'parcit diffundere vinum.' Virg. 'Parce pias scelerare manus.' *Torrent*. *Parcus*] Tardus. *Infrequens*] Rarus, non assuetus, insolens.

2 *Consultus*] Vocabant *consultum* virum bonum, ac juris publici peritum, qui consilii caussa ab imperitioribus adibatur. Plerunque tamen addebant id, cujus peritiam profitebantur: venuste vero hic pro Epicureo ponitur. *Torrent*. *Consultus*] Dum erro consultus, hoc est, peritus Epicureæ sapientiæ: quæ docet contemnere omnes religiones. *Nunc*] Nunc mutare consilium cogor. Metaph. a nautis ducta, qui, quum aberraverint, retro navigant.

4 *Atque iterare cursus*] Atque recurrere, et eadem redire via, fortasse ab Epicureis ad Stoicam professionem.

5 *Diespiter*] Jupiter diei, et lucis pater.

6 *Igne*] Fulmine nubes dirumpens.

7 *Plerumque per purum*] Ex vulgi opinione hæc a Poëta dicta sunt. Non enim alia ex caussa cœlo sereno tonat, quam nubilo, nempe aëre inter se colliso: quia tamen id rarius, nec caussa æque cognita, ideo et significantius creditur, et inter prodigia omnium opinione gentium refertur. *Torrent*. Turneb. IX. 9. et 13. XXII. 20. XXIV. 31. &c. *Per purum*] Per aëra, vel cœlum serenum: fulmina puro cœlo facta portendunt hominibus tristia: Poëta igitur, non vano Deorum metu perterritus, resipiscit.

8 *Egit equos*] Tonuit. *Currum*] Vide supra, Od. 12. vs. 58.

9 *Quo bruta tellus*] Non male hic Porphyrion: 'Bruti,' inquit, 'graves et tardi dicuntur, quod terræ perpetuum est.' Unde et 'bruta fulmina,' quæ et vana, quod nulla eveniant ratione naturæ. Atqui talia pro certissimo divinitatis indicio habebantur. *Torrent*. *Bruta tellus*] Tellus immobilis, gravis, et sine sensu.

10 *Styx*] Inferorum palus. *Invisi*] Tænari odiosi sedes. Est Tænarus urbs Laconiæ, vel promontorium, unde fingunt Poëtæ descensum esse ad inferos. [Schoenborn. 2. *Styx invisi et horrida*]

11 *Atlanteusque finis*] Atlas mons est in ultimo Oceani sinu, cujus cacumen cerni non potest.

12 *Valet ima summis*] Recte humanæ vitæ commoda divino arbitrio dari atque auferri credebant veteres, sed iidem, ex Stoicorum maxime placitis, animum in Hominis potestate esse, dicebant, qui utramque fortunam juxta ferre posset. *Torrent*. Muretus recte annotat Horatium hanc senten-

tiam ab Hesiodo mutuatum esse: 'Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει. *Valet ima summis*] Deus alta potest humilia reddere, humiliaque in altum attollere.

13 *Attenuat*] Deus obscurat et deprimit excellentem.

14 *Obscura*] Quæ non apparent, aperiens. *Hinc apicem*] Ab hoc homine apicem, id est, summitatem potestatis aufert Fortuna, id est, Deus hic posuisse gaudet, id est, in alium opes et honores transfert. Poëta Fortunam, et Deum pro eodem hic ponere videtur. Vel potius Fortunam Dei ministram vocat, quandoquidem paulo ante ipsum Deum auctorem fecit. [Codd. ap. Jaeck, *hic, hinc, huic, huc, apicem:* et mox similis variatio in iisdem codd.]

15 *Cum stridore acuto*] Malim hic *stridorem* pro sonitu migrantis Fortunæ interpretari, quam pro fletu et ejulatione eorum, a quibus migraverit, ut interpretes voluerunt. De hac vero rerum vicissitudine multa præclare Seneca Thyeste extremo Act. III. *Torrent. Stridore acuto*] Cum strepitu luctuoso.

ODE XXXV. Προσευκτική. AD FORTUNAM. Obsecrat eam, ut Cæsarem conservet in Britannos iturum.

Placet Torrentio vetusti codicis inscriptio: Ad Fortunam quæ Antii colitur. Antium enim Latii oppidum inprimis nobile, et Volscorum olim caput (nunc *Neptunium* vocant) templum Fortunæ, cujus etiam in tutela erat, habuisse traditur celeberrimum, uti et Præneste; atque utroque loco sortes historicis omnibus cognitæ. Vide Macrob. Sat. I. 10. et V. 16.

1 *O Diva*] Lege Franc. Luisini Parerg. I. 22. ubi hæc Ode declaratur. *O Diva*] O Fortuna Jovis subministra. *Gratum*] Et ob coloniæ celebritatem, et ob templi donis opulenti amplitudinem. *Antium*] Quæ præsides Antio urbi, in qua templum tibi consecratur. [*O Diva quæ gratum* Guelph.]

2 *Præsens vel imo, &c.*] Hoc est, 'Valet ima summis mutare,' &c. Et facete Æsopus interrogatus, quid ageret Jupiter, respondit: Τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῖ, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῖ, hoc est, *excelsa deprimit, humilia extollit.* Unde manifestum est, nihil esse id quod *Fortuna* dicitur, sed divina providentia cuncta disponi. Optime etiam Juvenalis ait, Sat. X. 'Nullum numen habes, si sit prudentia: sed nos Te facimus Fortuna Deam, cœloque locamus.' Perinde ac si diceret, nostra temeritate et inconstantia fieri, ut Fortuna, quæ per se nihil est, etiam in Deorum numero collocetur. *Torrent. Præsens*] Potens, et parata hominem de ima plebe in altum efferre.

4 *Vertere*] Mutare in cædes et funera.

5 *Ambit*] Te rogat.

[*Ruris, colonus, te dominam, &c.* Wolf. ap. Jaeck.]

7 *Quicunque*] Omnis te rogat, qui lacessit, id est, qui navigat, et remis impellit pelagus Carpathium Bithyna carina, qua merces ex Bithynia ferentur. [*Quæcunque* Schoenborn. 2.]

9 *Dacus*] Gens bellicosa juxta Istrum fluvium degens. *Profugi*] Scythæ in plaustris tanquam in domibus habitantes, certam sedem nusquam habentes.

10 *Latium ferox*] Animosum atque elatum, tum per se, tum quod in eo sita esset Roma, tot gentium imperio superba. Unde factum existimo, ut sublata Republ. imperio in unius potestatem redacto, Cæsares quoque, qui rerum potiebantur, aureum Fortunæ simulachrum per manus traditum in interiore cubiculo servaverint, quæ una cum Imperio successori tradebatur. Hinc etiam factum, ut per Fortunam Cæsaris juraretur. *Torrent.*

11 *Matres*] Solent matres timere liberis.

12 *Purpurei*] Reges purpura ornati.

14 *Stantem columnam*] Porphyrion hic *columnam* sumit, pro incolumitate dignitatis ac domus regiæ. Sed quare non Tyrannum ipsum *columnam* vocet? qui dum viget velut ingens colossus aliquis, aut inscripta notis publicis columna, admirationi est omnibus: at imperio deturbatus, ut illa ætate consumpta, contemnitur. *Torrent.* Per *Columnam stantem* Cruquius putat designari Cæsarem, a cujus salute et incolumitate vult dependere sustinerique culmen imperii Romani. *Stantem columnam*] Statum imperii ne evertas. *Neu populus*] Neve populus congregatus concitet quietos ad arma et destruat Imperium.

17 *Sæva Necessitas*] Acron et Porphyrion legunt *Serva Necessitas*, sed nullo sensu idoneo. Et inepte sane *servam* vocemus illam, quæ clavos, cuneos, uncos, ac plumbum gestans, alios coërceat, ipsa insuperabilis. Vide Turneb. IX. 14. *Torrent. Necessitas*] Idcirco Necessitas dicitur Fortunam præcedere, quod certiora sunt, et stabiliora, quæ fiunt necessario, quam quæ fortuito.

18 *Clavos trabaleis*] Si hæc de Fortuna tanquam de ministra providentiæ sive decreti accipiamus, *clavos uncosque ac cuneos, liquidumque plumbum*, non pro pœnis tormentisque exponemus; sed pro vinculis illis, quibus Necessitas Fortunam antecedens, quod semel constitutum est, nodo plus quam Herculano firmat ac munit: sin vero ipsi Fortunæ dominatum tribuamus, tum Necessitatem, tanquam lictoris fungentem officio, hisce instructam veluti securibus præire dicemus, quibus inviti quoque ad parendum compellantur. Sed prior ratio magis placet. *Torrent.* Vide et Lambin. Turneb. XXII. 27. *Clavos trabaleis*] Trabales sunt clavi magni, quibus trabes configuntur, vel, ut alii volunt, sunt prægrandes pali ad instar clavorum cuspidem habentes, ad torquendum et cruciandum noxios parati. *Cuneos manu*] Quibus insertis non solum res finduntur, sed etiam combinantur.

19 *Nec severus uncus, &c.*] Vide Turneb. IX. 14. et XXIII. 27.

20 *Uncus abest*] Unco utebantur antiqui ad maleficiorum pœnas, sed hic significat hamum ferreum, quo saxa et cæmenta firmissime inter se devinciuntur, præsertim plumbo liquido adjecto.

21 *Te spes*] Ut fortunam anteit *Necessitas*, dura nimis atque immitis, sic sequitur *Spes*, solatium ac lenimen laborum. Quod et Pandoræ arcula significat. Mirandum vero, ita innatam esse omnibus mortalibus spem, cum rerum exitus in nullius nostrum sit potestate, ut frequenter ab Homero monemur, cum ait: καὶ ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. *Te spes*] Ordo est: Te Spes albo velata panno, et rara Fides colit. Alludit ad candidatos, qui veste candida induti, quum peterent Magistratum, aut dignitatem, sperabant se εὐτυχεῖς futuros. *Albo panno*] Hunc locum Servius explicat Æneid. X. 'Cana fides et Vesta.' Et supra Od. 24. 'Incorruptam Justitiæ sororem' vocat; ideo stola alba indutam esse convenit, quæ tota pura sit ac candida, neque a recto ullis deterrita minis discedat. *Torrent. Rara*] Fides nuda et simplex: vel quæ a paucis colitur.

22 *Nec comitem*] Nec ipsa (Fides scilicet) ibi comes esse recusat; fidelis enim amicus non deserit amicum olim florentem, nunc miserum. [Bentl. in Curis Postr. *nec comitem se abnegat*, teste Jaeck, sed contra metrum. V. *nec* deest in ed. Schrevel.]

23 *Utcunque*] Quandocunque tu, facta inimica, linquis et deseris, quos antea beaveras, veste tua mutata, aut luctu aut pauperie. [Schoenborn. 2. *potentis.*]

24 *Veste mutata*] Intelligo vero vestem mutatam non a Fortuna, sed ab his quos afflictos, ac proinde in

luctu constitutos reliquerit: quem mutandæ vestis morem nemo ignorat. *Torrent.*

25 *Retro*] Retrocedit et diffugit re mutata et adversa.

26 *Cadis cum fæce*] Amicitiam nempe fingunt, quamdiu vel minimum aliquid superest, quod absumant. Atqui ultra modum vino deditum esse oportet, qui amphoram exsiccat et fæcem quoque exsorbet. Tales vero nunc 'Mensæ amicos' appellamus: unde elegans dictum illud ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία. *Fervet olla, vivit amicitia.* Erasmus Chiliad. *Torrent.*

28 *Ferre jugum, &c.*] Puto dolosos pariter jugum ferre, qui non syncere se consortes præbent, neque bona fide, ideoque in rebus adversis deserunt. *Turneb.* IX. 14. *Pulmann.* *Dolosi*] Amici dolosi et fraudulenti in ferendo pariter jugo cum amicis calamitate affectis diffugiunt, consumptis amicorum divitiis.

29 *Serves iturum*] O Diva gratum quæ regis Antium, serves iturum Cæsarem, &c.

30 *Et juvenum*] Et serva novum exercitum, ex juvenibus conscriptum, Eois, id est, orientalibus partibus, Medis, Persis, &c. horribilem.

32 *Oceanoque*] Et formidolosum Britannis, qui incolunt partem mundi Solis occasui propinquam, cujus radiis Oceanus quasi rubescit.

33 *Cicatricum*] Pudet vulnerum in bello civili acceptorum.

34 *Fratrumque*] Fratrum interfectorum, qui contrariarum erant partium. *Quid*] A quo scelere refugimus nos, qui sumus dura ætas, id est, homines hujus ætatis, sine misericordia?

35 *Nefasti*] Nefarii. [Guelph. *quicquid intactum.* Schoenborn. 2. *nefandi.*]

37 *Metu*] Religione adversus Deos. *Quibus*] Quæ templa Deorum non violavit Juventus.

38 *O utinam*] O Fortuna, utinam nova incude diffingas, id est, de novo fingas et refabrices ferrum retusum in bello civili, quod non in cives, ut in prima fabricatione, sed in hostes Massagetas et Arabes formari debeat. Ego certe hanc explicationem (cum bona Lambini venia) neque pinguem esse puto, neque elegantia Horatiana indignam, sed cum genuino sensu totius Odæ optime consentire.

39 *Diffingas retusum*] Lambinus priore editione *destringas recusum* substituit: postea mutata sententia a Guil. Cantero VII. 30. monitus, illud suum *destringas* in *defigas* vertit, sed *recusum* retinuit. *Turneb.* II. 14.

40] *Massagetas*] Populum Scythicum ultra mare Caspium.

Ode XXXVI. Εὐχαριστική. Ad Pomponium Numidam. Ob cujus ex Hispania reditum gaudio exultat, et hortatur eum ad lætitiam.

1 *Et thure et fidibus*] Hæc sacrificiis omnibus communia; nullum enim sine thure ac musica. Illud vero peculiare, ut, vel pro voti ratione, vel cujusque Dei cultu, hostiæ mutarentur. *Torrent.* *Fidibus*] Carmine lyrico.

2 *Sanguine debito*] Vel ob voti religionem, vel ob amicitiæ pietatem: ut omittam consuesse veteres amicos peregre abeuntes redeuntesque conviviis excipere, quæ 'adventitia' ac 'viatica' vocabant, quale nimirum ob Numidæ sui reditum his celebrat Horatius. Inter Deos vero peregrinantium custodes, vel præcipue colebatur Mercurius: unde et εὐόδιος, teste Hesychio. *Torr.* *Debito*] Debito, vel voti, vel officii causa.

3 *Deos*] Castorem et Pollucem navigationis præsides, iratos forsan futuros, nisi sacrificia eis promissa persolveret.

4 *Qui nunc*] Ordo est: Qui nunc sospes reversus ab ultima Hesperia, dividit multa oscula charis sodalibus, nulli tamen plura, quam dulci Lamiæ, memor pueritiæ actæ non alio rege, et memor simul mutatæ togæ. *Hes-*

peria ab ultima] Numidam tunc a bello Cantabrico rediisse crediderim, ut *ultimam* vocet *Hesperiam*, eam Hispaniæ partem, quæ ad septentrionalem est Oceanum: in qua multa bella ab Augusti ducibus, nec sine clade, gesta. *Torrent.* *Hesperia*] Hispania: non ab ea Hesperia, quæ apud hunc Poëtam sæpe pro Italia ponitur. [Schoenborn. 2. *sospes in ultima.*]

6 *Dividit oscula*] Erant quotidiana Romanis oscula, quæ obvii, quamvis non magna familiaritate juncti, invicem impertiebantur. De quibus conqueritur Martial. XI. 29. Sed ea tum maxime præbebant, cum jam profecturi valere dicebant, vel reversi peregre, salvere jubebant suos. *Torrent.*

7 *Memor*] Memor pueritiæ exactæ sub eodem magistro, et communi doctore.

8 *Actæ non alio rege puertiæ, &c.*] Ego non de magistro explicandum censeo, sed de eo rege quem pueri συνομήλικες, et ejusdem ætatis ac viciniæ, solent sibi per ludum, sorte aut suffragiorum numero, eligere, quem sequantur, cujusque jussis obtemperent. Huic explicationi suffragatur aperte, quod statim sequitur, 'mutatæque simul togæ.' Hoc scil. vult Horatius, maxime Lamiam a Numida fuisse amatum, quod cum ambo æquales essent, eodem et communi rege pueri simul luserant, et grandiores facti, uno eodemque tempore, virilem togam simul sumpserant. Ludi istius mentionem facit Pollux, quem vide in βασιλίνδα. *Bernard. Martini.* *Non alio rege puertiæ*] Rex pueritiæ, de quo tam multa frustra viri docti, est παιδόναξ: ut ἱππόναξ, χειρόναξ. Rex enim non est βασιλεὺς hoc loco, verum ἄναξ, ὁ φροντιστὴς, *curator* et *inspector*. 'Ανακῶς enim est ἐπιμελῶς, *diligenter*, et *cum cura*. Qui ergo adolescentum præsunt moribus, custodes scilicet, ad verbum παιδόνακτες, sunt *puerorum reges*. Ergo παιδόνακτες iidem qui ἀκόλουθοι Platoni. Duobus enim aut pluribus nobilioribus pueris idem rex pueritiæ, hoc est, custos, dabatur. *Heinsius.* [Schoenborn. 2. et Guelph. *pueritiæ.*]

9 *Mutatæque simul togæ*] Cumque essent ætate pares, simul et eodem tempore prætexta deposita, togam virilem sumpserunt. *Turn.* IX. 14.

10 *Cressa ne careat*] Cretensi seu creta, vel niveo lapillo notetur hæc dies. *Cressa nota*] Candidum calculum cressam notam appellat, qua veteres dies fortunatos signare consueverunt. Sunt qui hoc loco pro *Cressa* legunt *Thressa*, quod hic mos fuisse perhibetur Thracibus. Vide Plin. VII. 4. *Erasmus.* [*Nec Cressa careat* Schoenborn. 2. et Guelph.]

11 *Neu promptæ*] Neve in bibendo sit mensura, sed promatur vinum in amphora magna.

12 *Neu morem in Salium*] Nec cessent saltus et tripudia in morem Salium, id est, ut saltant Salii, Martis Gradivi sacerdotes, a Numa Pompilio primum instituti. Salium est Adjectivum quarti casus.

13 *Neu multi Damalis*] Torrentius Damalim, si modo Numidam amaverit, ei, ut mulierum mos est, pepercisse potius credit. Atque sic Horatii verba interpretatur, ut, postquam nullum amphoræ modum constituerit, ad Thraciam sive Scythicam potationem convivas invitet. In qua Basso victoriam pollicetur, potori adeo strenuo, ut ne Damalis quidem bibendo eum superare possit. *Neu multi Damalis*] Neque Damalis, quæ multi meri est, et mulier bibacissima, Bassum vincat in potando, sed cum Numida potius contendat bibendo. [Bentl. ap. Jaeck, *Damalis meri Bassus.*]

14 *Amystide*] Thraces et Scythæ acerrimi erant potores. Ab his natum potandi genus quod ἄμυστιν vocant: hinc ἀμυστὶ πίνειν, et uno verbo ἀμυστίζειν dicebant Græci. Vide Tur-

neb. XVIII. 27. *Cœlius* IV. 26. *Amystide*] Poculo capacissimo, quod sine interspiratione haustim, et labris non clausis epotabatur. Alii dicunt amystidem hoc loco non poculum significare, sed intemperatum inter Thracas bibendi genus, in quo compotatores potum in alvum non secus atque in dolium infundebant, idque confertim, et sine respiratione: cui sorbillare paulatim, est contrarium. Angli appellant *Carousing or drinking of healths*.

15 *Neu vivax apium*] Apium diu virens. *Breve lilium*] Lilii flos magnus est, sed durat brevi tempore.

17 *Omnes in Damalim putres*] Omnes defigent et conjicient in Damalim suos oculos putres, id est, oculos ebrios, fluidos, ac solutos, quales strenue potantium esse solent, quos 'nare' eleganter dixit Lucret. lib. IV. vel libidine fractos. *Turneb.* XXVIII. 27. XXIV. 23.

18 *Deponent oculos*] Defigent, conjicient. Vel *deponent*, condent et quasi sepelient. Nam depositi dicuntur deplorati et quasi desperati. *Lambin.* *Nec Damalis novo*] Non tamen illa divelletur a novo amatore Pomponio Numida. [*Deponant* Guelph.]

20 *Ambitiosior*] Eum arctius ambiens, quam ederæ complectuntur arbores.

ODE XXXVII. Προσφωνητική. AD SODALES. Quos hortatur ad indulgendum Genio, ob victoriam Actiacam Augusti.

1 *Nunc est bibendum*] Ob eam etiam victoriam templum Apollini illic institutum, et ludi quinquenales, et urbs dicta Nicopolis. Ea enim victoria Augustum orbis terrarum dominum fecit. *Torrent.* Vide et Brodæi Miscell. I. 21. *Nunc pede libero*] Nunc post Augusti victoriam libere tripudiandum est.

2 *Saliaribus*] Unde et in proverbio erat, 'Saliares cœnas' dicere opiparas et copiosas. Loquitur hic de his epulis, quæ decreta ob res bene gestas supplicatione, Deorum lectisterniis, ad pulvinaria quam fieri poterat amplissime de more apponebantur: de cujus superstitionis ad placandam Deorum iram initio Livius, lib. V. et Valerius I. 11. *Torrent.* *Saliaribus*] Dapibus opiparis, et delicatis, cujusmodi Salii, Martis sacerdotes, uti consueverunt.

3 *Pulvinar Deorum*] Lectulos, et pulvinos, quibus Dii imponebantur. Turneb. VII. 17.

4 *Tempus erat*] Recte sic edi Lambinus curavit, ut veluti cessantes accuset; omnes enim ad demonstrandam publicam lætitiam odiosa est mora. *Torrent.* *Tempus erat dapibus*] Tempus est. [*Tempus erit* quidam codd. ap. Jaeck, Feam, et Lamb. duo Lips. Locher. Venett. 1492. 1509. et Ascens.]

5 *Antehac nefas depromere Cæcubum*] Antehac nefas erat, in luctu scil. e cellis avitis depromere vinum Cæcubum, id est, vinum generosum. Cæcubum dictum a Cæcubis Campaniæ populis, apud quos nascitur, sed nunc devicto Antonio cum Cleopatra, hoc erat illud tempus, in quo decebat epulari.

6 *Cellis avitis*] Cellæ avitæ denotant vini vetustatem, in qua laus summa est. *Dum Capitolio*] Interea dum demens Cleopatra ruinam et eversionem urbi et Reipub. Rom. moliretur.

7 *Regina*] Nulla facta Antonii mentione, caussam belli omnem Cleopatræ Ægypti reginæ imputat. Causa enim præcipua obtendebatur, quod mulier Ægyptia Romanum affectaret imperium. *Torrent.*

8 *Funus*] Exitium.

9 *Cum grege*] Scaliger et Cruquius legendum contendunt, *congrege*; et per Synchysin exponunt, congrege virorum turpium, id est, congregibus viris turpibus, morboque contaminatis. *Turpium Morbo*] Eunuchos ergo *turpes morbo viros* appellat, qui nempe ex

gynæceo desumpti, inter fœminas viri, inter viros fœminæ essent: quosque ex ædilitio edicto redhiberi olim potuisse, etiam apud Gellium legimus, si forte emptor Eunuchum esse, cum emeret, ignoravit. *Torrent.* Vel per *morbum*, impudicitiam eorum intelligit, ut Pulmannus vult. Vide Turn. IX. 43. *Turpium Morbo*] Cum grege Eunuchorum, turpi morbo laborantium, quos Cleopatra cubicularios habebat.

10 *Quidlibet impotens*] In eo impotens, quod se continere non poterat, quin ea speraret, quæ speranda non erant. [*Verbo* pro *Morbo* nonnulli codd. ap. Jaeck.]

11 *Fortuna dulci Ebria*] Ἄοινον μέθην, hoc est, *citra vinum temulentiam.* Vide Muret. Var. Lect. v. 16. et Junium Animad. III. 6.

12 *Ebria*] Rebus secundis elata, et ob hoc improvida, ut solent esse ebrii. *Sed minuit furorem*] Sed ejus in sperando insaniam compressit vix una navis superstes, in qua fugit Cleopatra.

14 *Lymphatam Mareotico*] Mentem furiosam vino, quod apud Mareotidem in Ægypto paludem nascitur, vel, mentem fanaticam Mareotici regni, id est, regni Ægyptiaci opulentia dementatam. *Mareotico*] Mareoticum vero vinum quod fuerit, Stephani de Urbibus verba declarant: Μάρεια πόλις καὶ λίμνη τῇ Ἀλεξανδρείᾳ παρακειμένη· ἣ καὶ Μαρεῶτις λέγεται; ἀφ' ἧς καὶ Μαρεώτης οἶνος. Vide et Turneb. VIII. 11. [Guelph. *Mentem lymphaticam a mareotico.*]

15 *In veros timores*] Actiaco enim prælio, ipso statim initio, fugam meditabatur Cleopatra: sed cum Cæsaris Liburnicæ acriter instarent, tum demum vehementer extimuit. *Torrent.* *In veros timores*] In timores mentem ejus graviter concutientes.

16 *Volantem*] Celeriter fugientem.

17 *Remis adurgens: accipiter velut*] Ordo est: Cæsar remis adurgens, id est, celeri navigatione Cleopatram persequens (velut accipiter, &c.) ut illam in vincula conjiceret, quasi monstrum fatis sibi reservatum.

20 *Æmoniæ*] Non Thraciam, sed Thessaliam, aut Thessaliæ, qua Macedonas attingit, partem, sic vocat: ab Æmone Deucalionis filio, non ab Æmo monte Thraciæ. *Torr.* *Æmoniæ*] Thraciæ, ab Hæmone monte frigido, et nivoso.

22 *Nec muliebriter, &c.*] Arrepto enim ferro sibi manum intulisset, nisi Proculeius, a Cæsare intra sepulcrorum claustra ad eam missus, obstitisset. *Torr.* *Nec muliebriter*] Nec more mulierum extimuit ensem, nec celeri navigio in abstrusas Ægypti latebras se contulit, ubi latitaret.

24 *Classe cita reparavit, &c.*] Quod erga ultimos regni sui fines non instauravit, non formidini attribuendum: qui hoc ipso, forti eam animo fuisse demonstrat; quod mori maluerit, quam ingenti subditorum clade, ipsa impar hosti, infelix bellum trahere. *Torrent.* Vide et Canterum Nov. Lect. IV. 30. Turn. IX. 14. [Vaticanus Romanus 1. ap. Feam a m. sec. *repetivit oras.*]

25 *Jacentem visere*] Regnum suum desperatum, et dejectum.

26 *Et asperas*] Et fortis, id est, impavida ad apponendos suo corpori serpentes seu aspides.

27 *Atrum*] Ideo atrum, quia veneno interempti, plerumque nigrescunt et inflantur.

29 *Deliberata morte ferocior*] Propter deliberatam et præmeditatam mortem promptior effecta, ferocior, quam prius fuerat.

30 *Sævis Liburnis*] 'Sævas' vocat Horatius ob belli usum, maxime adversus Cleopatram, quam regno exuere; futuræ sæviores, si ad triumphum vehere licuisset. *Torr. Pet. Victor. Var. Lect.* X. 9. *Sævis Liburnis*] Sc. invidens, id est, nolens ad triumphum Cæsaris Romam deduci sævis

Liburnis, id est, in hostilibus navibus Liburnorum, quorum auxilio parta fuerat Augusto Victoria.

31 *Privata deduci superbo*] Invidens etiam, quod tanquam privata (non amplius regina) duceretur in superbo Cæsaris triumpho, existens mulier non ignobilis, sed summo loco nata.

ODE XXXVIII. Προσφωνητική. AD MINISTRUM. Vult famulum suum nihil aliud adhibere ad externum convivii apparatum, quam myrtum. [*Ad Puerum* Guelph. ap. Jaeck.]

1 *Persicos odi*] Odi regales et sumptuosas delitias, scilicet odores, unguenta, coronas operosas, quibus uti solebant Persæ in conviviis. *Persicos*] De Persarum, sed regum præcipue ac satraparum, in conviviis luxu ac splendore, cum alii, tum Athenæus IV. Verum quoniam contra decorum esset Poëtam id dicere se odisse, quod ne optare quidem ausit, regios nempe apparatus, de unguentis odoribusque Persicis loqui Horatium existimo. Id enim Persarum gentis inventum esse, auctor est Plin. XIII. 1. unguentis enim perpetuo madent. Unde et Plautinum illud: 'Non omnes possunt olere unguenta exotica.' Persicos etiam odores commemorat Spartianus in Vita L. Ælii Cæsaris. Alioqui de modesto veterum Persarum, nihil ad panem præter nasturtium, adhibentium, victu, corporumque exercitatione, multa præclara Xenophon de Cyri Institut. lib. I. Vide et Victorium Var. Lect. X. 15. *Torrent.*

2 *Nexæ coronæ*] Puras se amare suo in convivio coronas, ait, non unguento imbutas, ac lemniscis ornatas. Sed et Servius in illud Virgil. Æn. V. 'Puniceis ibant evincti tempora vittis,' intelligi ait 'lemniscatas coronas,' quæ de frondibus sint et discoloribus fasciis. Nec vero coronas tantum veteres, sed et palmas quibus victores decorabantur, lemniscis ornabant, quæ et lemniscatæ, tanquam cæteris insigniores, dicebantur: ut in Oratione pro Roscio: 'Audio multas ejus infames esse palmas, hanc etiam lemniscatam.' Addam Ausonii versus: 'Et quæ jamdudum tibi palma Poëtica floret, Lemnisco ornata est, quo mea palma caret.' Hæ vero coronarum fasciolæ, seu teniæ, ex lana olim fiebant, uti nunc quoque ex linteolo fieri cernimus, postea ex arborum libris, tiliæ præsertim, quam etiam philyram vocant Græco vocabulo, et hic Horatius, et Ovid. Fast. V. 'Ebrius incinctus philyra conviva capillos Cantat.' At Plin. XVI. 14. Philyras appellat non arbores ipsas, sed tenuissimas illas tunicas, multiplici membrana, coronarum lemniscis celebres; quem locum vide, et Ulpianum lib. de Legat. III. Postremo ad similitudinem lemniscorum in coronis, Medici lineamenta illa oblonga, quæ vulneribus indi solent, lemniscos vocant; ut Celsus VII. 18. Vide Politian. Miscell. cap. 72. Turneb. XVIII. 29. *Torrent.* *Philyra coronæ*] Tenuissima tiliæ membrana, qua flores floribus annectebantur.

3 *Mitte sectari*] Omitte studiose quærere, quo in loco succrescant rosæ tardius enascentes, ex quibus fiunt coronæ.

4 *Sera*] Rosa serotina, quæ, elapso suo tempore, non nisi in raris locis invenitur. *Moretur*] Maneat et ultra cæteras rosas duret. *Sera moretur*] Hunc sui quoque sæculi luxum graviter notat Seneca Epist. 23. his verbis: 'Non vivunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam, fomentoque aquarum calentium, et colorum apta imitatione, bruma lilium florem vernum exprimunt?'

5 *Simplici Myrto*] Myrti in coronis usum, eamque conviviis etiam adhiberi solitam, dicemus II. Od. 7. Suidas etiam μυῤῥινῶν pro ἀρχῆς ἐπιθυμιῶν dici solere ait, quod qui principatum gerebant, myrto coronabantur. *Torr.*

6 *Sedulus curo*] Sedulo curo, ut nihil laboriose addas ad convivium condecorandum præter myrtum.

7 *Myrtus, neque me*] Myrtus Veneri gratissima, et ad discutiendum vini vaporem utilissima, non faciet te minoris esse gratiæ, neque me sub spissa et umbrosa vite bibentem. *Sub arcta vite*] Negat tenuitati suæ eos sumptus convenire. Tale ergo illud Juvenalis, 'Non capit has nugas humilis domus.' [Post hanc Oden duas supposititias (Vid. Prolegom. p. 37.) inserunt Forstenberg. et Jaeck. Vid. Villoison. Animad. ad Long. p. 310.]

CARMINUM LIB. II.

Ode I. Πραγματική. Ad C. Asinium Pollionem. Pollionem monet, ut Tragœdiarum de Bellis Civilibus scripturam tantisper intermittat, dum Respublica sit composita. Deinde commendat illius scripta.

Epigraphe vetusti codicis talis est, *Ad Asinium Pollionem, virum consularem, ut intermissis tragœdiis, belli civilis describat historiam.* Turnebus x. 21. [*Ad Pollionem Tragœdum* codd. ap. Jaeck.]

1 *Motum ex Metello consule*] Tu Pollio tractas motum civilem ex Metello, id est, ex eo tempore quo Metellus fuit Consul, &c. periculosæ plenum opus aleæ, &c. Intermitte hanc scriptionem, &c. Et sine Musam tragicam paulisper desiderari in theatris. *Ex Metello consule*] Consulem vocat Horatius, qui ante consul fuerit, belli civilis una cum Lentulo veluti tuba quædam et præcipuus auctor. Quamquam fortassis Pollio, paulo altius historiam suam exordiens, ab illo anno incepit, quo Pompeius consul factus, tandem Metellum Scipionem collegam assumpsit, Anno U. C. 701. Tunc enim lata lex de jure magistratuum, quæ absentes a petitione honorum submovebat, ne Cæsare quidem excepto, unde belli origo cœpit. Vide Suet. Cæs. cap. 28. *Torrent.*

2 *Causas, et*] Dominandi cupiditatem. *Vitia, et*] Arrogantiam, Avaritiam, Ambitionem. Pompeius enim non ferebat parem, nec Cæsar superiorem. *Modos*] Modos, quibus Fortuna lusit in his contentionibus, nunc adversa, nunc prospera.

3 *Gravesque*] Amicitias noxias et infidas.

4 *Principum amicitias*] Cæsar, Pompeii ope factus consul, et M. Crassum ei reconciliavit, et cum utroque societatem iniit, ne quid in Repub. fieret, quod displicuisset uni e tribus. Cum autem ii non Reipub. salutem respicerent, sed suam quisque potentiam augere niteretur, et sibi et Reipub. exitio fuere: hoc est, quod 'graves principum amicitias,' dixit. *Torrent. Principum*] Octaviani, Lepidi, Antonii. *Et arma*] Et arma sanguine civili oblita, nondum lota, nec aliqua expiatione pura effecta.

5 *Nondum expiatis*] Videtur ad veterum ceremonias respexisse, quibus a cæde commissa expiabantur rei. *Turn.* x. 21.

6 *Periculosæ plenum opus aleæ*] Antiqui vocabant 'aleam,' non ludum tantum, taloeve quibus luditur; sed quicquid incertum ex fortuito penderet eventu. Eadem etiam ratione belli civilis historiam 'opus plenum periculosæ aleæ' dicit, ob incertas eorum voluntates, de quibus quis, tam recenti adhuc hominum memoria,

scripserit, ut ultor facile ad manum sit. *Torrent.* *Aleæ*] Opus plenum fortunæ, quæ, ut 'alearum' lusus, dubium habebit eventum, tibique periculosum, quod multorum vitia quum tu notaveris, in eo non paucis displicebis.

7 *Et incedis per ignes*] Allegoria amœnissima: namque ut ex scintillis reconditis, si moveantur incautius, maximæ sæpe flammæ, omnia quæ sunt obvia secum rapiunt: ita principum vitia vel minima, si minus caute notentur, mox recrudescit memoria, et id vel ipsa morte gravius ferunt. *Cruq.*

8 *Cineri doloso*] Cineri, qui tegit ignes subjectos. [*Suppositis* codd. ap. Jaeck.]

9 *Paulum severæ Musa*] Paulisper intermittat tua Musa tragœdias scribere, easque scenæ committere. *Turneb.* x. 21.

10 *Ubi publicas*] Postquam belli civilis historiam (quæ res publicas continet) soluta oratione et ordine conscripseris. [*Abeit theatris* Angelic. 1. a m. sec. aliique codd. ap. Jaeck.]

11 *Grande munus*] Tragœdiæ scriptionem, quæ grandia continet, revocabis. [Guelph. *et grande.*]

12 *Cecropio cothurno*] Sublimitate eloquentiæ, et stylo Tragico. Heinsius scribendum credit, *Cecropii repetes cothurni. Cecropio repetes*] Atheniensi cothurno (quo tragœdi in theatris calceabantur) sic dicto a Cecrope Athenarum rege, qui primus scripsit tragœdias.

13 *Insigne mœstis*] O Pollio, qui rei insignis es patronus, et curiæ, id est, senatui, in statuendo de Rep. das consilium, id a te expetenti. *Insigne præsidium*] Pollionis etiam oratoris laudem adjicit. *Præsidium reis*] Id est, qui et causis agendis, reisque defendendis et consilio dando, sententiaque dicenda, cum in senatu magnis de rebus consultatur, multum vales. *Lamb.*

14 *Et consulenti, &c.*] Imperatori, historico, poëtæ, oratori etiam optimi senatoris laudem accumulat. *Torrent.*

15 *Laurus æternos*] Victoria, quæ laurum meruit. *Æternos honores*] Nihil enim Romæ majus quam triumphasse. *Torrent.*

16 *Dalmatico peperit*] Salonam Dalmatiæ civitatem vicerat Pollio, de qua egerat triumphum.

17 *Jam nunc*] Tam graphice exprimis res gestas, o Pollio, ut jam mihi videar non audire, sed interesse præliis quæ narras. *Minaci murmure*] Murmure mortem minitanti.

18 *Perstringis aures*] Percutis, vel obtundis aures.

22 *Non indecoro pulvere*] Pulvere glorioso sordidos, qui fortiter pugnantes pro patriæ libertate ceciderunt.

23 *Et cuncta terrarum*] Et omnes terrarum partes imperio Rom. a Cæsare subjugatas, præter invictum animum Catonis.

24 *Præter atrocem animum*] Ingens magni illius Catonis laus, citius orbem terrarum domari potuisse, quam viri unius animum inflecti. *Atrocem* autem Catonis *animum* vocat crudum, ac nullo unquam vitio tentatum: hoc enim 'atrox' apud veteres significat, teste Nonio. [*Propter atrocem* Guelph.]

25 *Juno et Deorum, &c.*] Juno et alii Dii, qui Numidis faverunt in bello Jugurthino, et Afrorum calamitate, neceque Jugurthæ offensi, victores ipsos, nempe Romanos, eorumque posteros, Jugurthæ Manibus, tanquam victimas, mactarunt ac parentarunt. *Lambin. Amicior*] Qui faverat Numidis in bello Jugurthino.

26 *Inulta cesserat impotens*] Ab Africa discesserat, haud potens suum odium explere.

27 *Victorum nepotes*] Romanorum posteros nuper cæsos in Africa mactavit, tanquam victimas Jugurthæ manibus immolandas.

28 *Inferias Jugurthæ*] Dictæ *inferiæ*

mortuorum sacra, quod inferis solvantur, ad placandos Manes. Sic Pallanti apud Virg. juvenes inferuntur. Ad hunc itaque morem respexit Horat. quo mox sublato introducta gladiatorum paria, qui ante sepulchra dimicarent: unde et 'bustuarii' appellati sunt. *Torrent.* Sub Jugurtha Annibalem quoque intelligi vult et omnes Afros.

29 *Quis non Latino sanguine pinguior*] Qui campus, factus pinguior Romanorum sanguine, et sepulchris, non testatur impia prælia, in quibus civem civis trucidavit? quasi diceret, Omnis campus est pinguior Romanorum sanguine.

31 *Auditumque Medis*] Auditum ab extremi orbis habitatoribus pro stragis magnitudine.

32 *Hesperiæ*] Italicæ ruinæ.

33 *Qui gurges*] Quæ aquarum congeries? Est lamentatio belli navalis.

34 *Dauniæ*] Ex Daunia sive Apulia fortissimi olim milites; quare et 'militarem' vocat supra Od. 22. Cædes vero pro cæsorum militum sanguine dicere videtur. *Torrent.* *Dauniæ*] Italorum cædes Dauniæ dictæ, a Dauno, rege Apuliæ, quæ pars est Italiæ.

35 *Decoloravere*] Sanguine infecere, et a proprio colore mutavere. Lucan. 'Tum primum rubuit civili sanguine Nereus.'

37 *Sed ne relictis Musa procax jocis*] Poëta, dum tragicum laudat, ipse pene tragicus factus est: revocat igitur suam Musam a luctu et lamentis ad res amœnas, et amatorias, carmini lyrico aptiores. Ordo et sententia horum verborum hæc est: Sed tu, o procax, id est, (petulans) Musa, ne iterum tractes lugubre carmen, primo inventum a Simonide poëta in Insula Cea nato, jocis (id est, rebus lascivis) relictis: quære mecum modos (id est, versus) faciliori stylo sub antro Dionæo, (id est, sub antro Venereo) in quo res leves et Venereæ sunt canendæ.

38 *Ceæ retractes munera næniæ*] Turneb. xxi. 27. *Næniæ*] Nænia, carmen est lugubre, quod cum lamentatione extremum atque ultimum defunctis canitur.

40 *Plectro*] Plectrum, Latine pecten, est instrumentum citharœdi, quo fides plectuntur, id est, percutiuntur, a πλήττω, *percutio.* [Codd. apud Jaeck, *meliore plectro.*]

ODE II. Προσφωνητική. AD C. SALLUSTIUM CRISPUM. Proculeium laudat ob liberalitatem in fratres. Contemptus pecuniæ cupiditatumque refrænatio solum regem efficit et beatum.

1 *Nullus argento color*] Pulcherrimum quidem aurum et argentum, quæ duæ metalli species, splendoris sui veluti radiis, intuentium oculos perstringunt, sed perire colorem illum nitoremque significat Horatius, cum nullum inde vitæ fructum commodumque accipimus; splendorem in usu ipso, non materia consistere affirmans: carere enim satius est, quam non uti cum habeas. *Torr.* *Nullus argento*] Ordo est: O Crispe Salusti, inimice lamnæ, (id est, laminæ) ab avaris in terris abditæ, et defossæ, nullus est color, vel splendor argento, (id est, argentum nihil habet pulchritudinis,) cujus nullus est usus moderatus. *Turneb.* x. 21. Alii leg. *Abdito.*

2 *Inimice lamnæ*] Cum Salustium inimicum lamnæ dicit terris abditæ, ad 'laminam Salustianam,' sive 'æs Salustianum' vulgo dictum, sine dubio allusit: quod in Centronum Alpino tractu primus effodit Sallustius, de quo Plin. xxxiv. 2. cum de orichalco agit. *Heinsius.*

3 *Crispe Salusti*] Qui ad C. Sallustium Crispum, rerum Romanarum auctorem, carmen hoc scriptum fuisse arbitrantur, quod interpretes om-

nes facere video, hi non satis exacte temporum rationem observant. Credo ergo nepotem ejus fuisse, quem Annalium suorum initio commemorat Tacitus, omnium Liviæ et Tiberii secretorum sub Augusti exitu conscium. *Torr.*

5 *Extento*] Ævo producto ad posteros, id est, Proculeius vivet in æternum. *Proculeius*] Exemplo probat, quod ante docuit. Atque equidem C. Proculeium intelligo, Terentiæ, uxoris C. Mæcenatis fratrem. De quo Dio initio lib. LIV. Hic enim Augusti temporibus gratia et auctoritate plurimum potuit, ejus bellis omnibus civilibus comes, quod ex Plutarcho in Vita Antonii et Plinii VII. 45. facile constat. *Torrent.* Turn. XXVIII. 24.

6 *Notus in fratres*] Fratres Proculeii, quibus bello civili spoliatis, diviso patrimonio ille succurrerit, 'Cæpionem' et 'Murenam' vocat Acron. Atque equidem L. Licinium Varronem Murenam (de cujus una cum Fannio Cæpione in Augustum conspiratione Suetonius et alii) Proculeii ac Terentiæ fratrem fuisse autor est Dio initio lib. LIV. Acron existimabat Cæpionem fratrem Murenæ, quem conjurationis socium fuisse audiverat. *Torrent.* *Notus in*] Nobilitatus propter animum paternum in suos fratres, qui hostes publici post Cæsaris victoriam judicati omne patrimonium amiserunt.

7 *Illum aget*] Porphyrion legit *agit*, ut et in vetustissimis exemplaribus scriptum est. Aptissime etiam Horatius Famæ pennam tribuit, 'pedibus celeri ac pernicibus alis.' Unde et 'volare famam' vulgo dicimus. Et quia, quæ metuimus, ea ne contingant diligentissime cavemus, factum est, ut 'metuere' pro 'cavere' dicatur. *Torrent.* Muret. Var. Lect. I. 7. *Illum aget*] Fama perennis Proculeio superveniens extollet eum penna cujus nulla unquam dissolutio futura est: significatur æternitas, quæ neque perit, neque perire metuit.

9 *Latius regnes, &c.*] Postquam liberalitatem commendavit, ostendere voluit, quomodo contrarium ei vitium tolli possit: docens interim, quanto gloriosius sit, sibi ipsi quam aliis imperare: non quo Salustium instruat; sed ut vitæ ejus institutum collaudet. Pulcherrimum ergo regnum se ipsum regere. Nam terrarum orbis suis finibus concluditur; humanus vero animus nullis spatiis continetur, quod Alexandri Macedonis immensa cupiditas ostendit. Stoici enim dicunt tollendos esse affectus, non tolerandos: et Poëta III. Od. 14. 'Eradenda cupidinis pravi sunt elementa.' *Torrent.* *Latius regnes*] Latius possis regnare, si animum tuum a cupiditatibus refrænes, quam si orbem universum possideas.

10 *Remotis*] Gadibus disjunctis, et procul sitis ab ipsa Libya. Gades oppidum est Hispaniæ a Pœnis conditum.

11 *Et uterque Pœnus*] Tam Carthago, quæ est in Africa, quam illa Carthago, quæ est in Hispania, 'Spartica' dicta. *Uterque Pœnus*] Id est, Eous et Occiduus, qui Gaditanus est. *Turneb.* XXX. 5.

12 *Uni*] Tibi uni. [*Serviet illi* Guelph.]

13 *Crescit indulgens*] Hydropicus dum bibendi desiderio obsequitur, morbum suum auget. *Dirus hydrops*] Hydrops morbum ipsum significat, quo corpus intumescit contra naturam, et qui eo morbo laborat 'hydropicus' dicitur. Atqui hoc loco morbi nomen ad ægrum transtulisse videtur. *Torrent.*

14 *Caussa morbi*] Caussa morbi proxima, est nimius ille humor, depravato jam sanguine a jecinore vehementer refrigerato, dimanans; qui

quamdiu venis hæserit, fieri nequit, ut sanetur æger. *Torrent.*

15 *Fugerit venis*] Fugerit e venis, id est, ex hepate infirmato. *Et aquosus*] Et nisi fugerit ex pallido, et pigro corpore ipse hydrops, qui aquam inducendo facit languorem in corpore.

17 *Redditum Cyri*] Lambinus in historia parum diligens est. Nos lectorem obiter monebimus, ut si locum hunc penitius velit intelligere, Justinum adeat loco infra citato, et Dionem extremo lib. LIV. Phraate enim ob tyrannidem in exilium a suis acto, regnum Tiridates occupavit. Sed Augustus Phraaten restituit, Tiridatem Romæ regifico sumptu aluit. Sumpta ergo hinc occasione, Poëta noster ex decreto philosophiæ, negat Phraaten, quia regno restitutus sit, in beatorum numero collocandum: cum solus beatus ille sit, solus rex, qui se ipso contentus, ac ingentes divitiarum acervos despicit ac contemnit. *Cyri* igitur *solium* Parthorum regnum vocat. Vide Justin. lib. XLII. *Torrent. Turneb.* VI. 2. *Redditum Cyri solio, &c.*] Ordo est: Virtus dissidens plebi (id est, virtus a plebe discrepans) eximit numero beatorum (id est, beatum non reputat) Phraaten redditum solio Cyri, (id est, in Cyri sedem restitutum,) et virtus dedocet, (id est, virtus secus docet,) populum uti falsis vocibus, deferens uni (id est, sapienti) regnum, et tutum diadema, et deferens propriam laurum, id est, gloriam specialem, et perpetuam, ei, qui spectat ingentes acervos (id est, qui intueri potest pecuniæ cumulos) oculo irretorto, (id est, oculo continenti,) qui ad aspectum pecuniæ non magis movetur, quam lapis. *Phraaten*] Persarum regem, Cyri filium. Glareanus *Phraorten* legendum censet.

18 *Dissidens plebi*] Ad naturæ enim præscriptum, non vulgi opinionem vivendum. Cruquius veriorem credit lectionem esse codicum Bland. *Dissidens plebis*, ita ut τὸ *Dissidens* verbale, cum genitivo *plebis*, perpetuam quandam et quasi naturalem discessionem a plebe denotet. Judicet lector doctus. [*Diffidens* nonnulli codd. ap. Jaeck, qui edidit: *Dissidens plebi*, n. *beatûm;* et sic Fea ex plurimis codd. et edd. vett. *plebis* Guelph.]

19 *Populumque*] Populus inter beatos, reges, ut omnes alios divites, numerat.

23 *Oculo irretorto*] Et cum plurima in oculis animi sint indicia, tum illud præcipuum fortitudinis et constantiæ, non connivere, præsertim ad ullam comminationem, quod qui præstat, invictus sit. Ergo Horatius oculos irretortos vocat, qui non nictent, neque conniveant: quos quoniam auri fulgor non præstringat, signum sit animum quoque adversus omnem cupidinem esse invictum. 'Rectis' ergo 'oculis intueri,' idem est, quod *irretortis*, non obliquis, non strabis, ut invidi ac male affecti solent. Nam qui aliquid, quod nolint, vident, quique præ invidia strabi identidem redduntur, iis etiam *oculos dolere*, antiquitus dictum. *Torrent. Turneb.* X. 21.

ODE III. Παραινετική. AD DELIUM. Moderate ferenda utraque est fortuna, et hilariter vivendum, quum omnibus impendeat æqua moriendi conditio.

1 *Æquam memento*] Mentem æquabilem, non fractam in rebus adversis.

2 *Ab insolenti*] A gestiente, et profusa hilaritate temperatam in rebus secundis.

4 *Moriture Deli*] Torrentius *Delli* scribendum esse contendit: quia credit hunc Dellium fuisse, cujus non uno in loco lib. I. apud Dionem fit mentio. Paulo enim ante pugnam Actiacam ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Sed et Plutarchus amorum Antonii et Cleopatræ Dellium quodammodo con-

cilliatorem facit. Deinde dubitat etiam Torrentius an non *Dillius* legendum pro *Duillius* sive *Duellius*. In antiquissimo codice Bland. invenit Cruquius *Bellium*, quod pro *Gellio* positum credit. *Moriture Deli*] O Deli, qui moriturus es, sive mœstus vixeris, sive hilaris.

6 *Seu te in remoto*] Seu te recumbentem ad bibendum feceris beatum in gramine remoto, id est, in loco herboso a frequentia hominum remoto, et secreto.

7 *Bearis*] Hoc est tantisper, dum voluptatibus istis frueris, beatum feceris. Beatam enim vitam in securitate atque indolentia ponebat Epicurus; nec aliud ei *beate vivere*, quam cum voluptate vivere. *Torrent.*

8 *Interiore nota*] Turneb. Adv. I. 1. et Joh. Brodaus, Miscell. I. 3. *Interiore nota*] Vino optimo, et vetustissimo, quale erat Falernum in interiore parte cellæ vinariæ reconditum, Consulum nominibus vini cadis inscriptis, ad tempus, et vini præstantiam significandum.

9 *Quo pinus*] Lambinus legit, *Qua*. *Quo pinus*] In qua gramine. *Albaque populus*] Populus arbor, cujus frondes internæ sunt albæ.

10 *Amant*] Φιλοῦσιν, id est, *solent*, more Græco, quod Cruquio non placet. *Amant*] Amanter consociant suos ramos ad umbram faciendam, quæ velut hospitium sit epulantibus.

11 *Obliquo laborat*] Rivus enim quo incurvus magis ac tortuosus, eo et luctatur magis ac sonorior est: unde et 'loquaces Nymphæ' III. Od. 13. a strepitu nempe illo quem aqua, cum obliquis fertur spatiis, jucundiorem reddit. *Torrent.* [*Ramis quo obliquo* Guelph. Alii codd. ap. Jaeck: *Ramis qua, quid*, vel *quia*.]

12 *Lympha fugax*] Bene 'fugacem' vocat 'lympham,' quæ propter fluorem illum, et quia natura deorsum fertur, consistere nequit. 'Trepidare' autem quasi strepitare dici volunt, a pedum strepitu, qualis repentino aliquo motu concursantium esse solet. Unde etiam pro timere ac festinare accipitur. *Torrent.* *Trepidare rivo*] Trepide fluere, et cum murmure.

13 *Huc vina*] Ad hunc locum. *Nimium breves*] Etsi parum refert, tamen *brevis* mallem secundo casu, ut 'breve lilium' dixit. Recte ergo et Juvenal. Sat. IX. 'Festinat enim decurrere velox Flosculus, angustæ miseræque brevissima vitæ Portio.' Adolescentiam 'flosculum' vocans, quæ et 'bona ætas' appellatur teste Nonio. *Torrent.* *Brevis*] Rosæ cito deflorescentis. Virg. 'Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum est.'

14 *Flores rosæ*] Flos ipse rosa est. Aptissime autem vina, unguenta, ac rosam Gratiis Amoribusque dicatam conjungit, ut sæpe Anacreon. *Torrent.* [Guelph. *Huc vinum ... jubes rosæ*.]

15 *Dum res*] Dum res familiaris, et ætas juvenilis patiuntur, et dum Parcæ etiam patiuntur, quarum fila dicuntur atra, quod omnibus mortem minentur.

17 *Cedes coëmptis*] Discedes ab omnibus divitiis, et a villa etiam quam Tiberis præterfluit.

18 *Flavus quam*] Vide I. Od. 2. *Tiberis lavit*] Dicimus 'lavere' et 'lavare:' sed 'lavere' frequentius, pro humectare, si Prisciano credimus. [Quidam codd. ap. Jaeck, *lavat*.]

19 *Et extructis*] Et divitiis coacervatis potietur hæres, fortasse ingratus.

21 *Inacho*] Argivorum rege.

[22 *Nihil interest* Guelph.]

23 *Sub dio*] An vivas sine domo, et sub cœlo nudo habites. *Sub dio*] Miror sic ubique Lambinum scribere, cum et vetusta exemplaria *sub divo* habeant. *Torrent.*

24 *Victima nil*] Tu existens victima Plutoni mactanda, id est, qui es moriturus. *Nil miserantis Orci*] Ab

urgendo *Orcus* dictus, auctore Festo, quod is Deus maxime ad mortem urgeat: unde proverbium, 'Orco implacabilior.' *Nil miserantis Orci*] Orci, quem nullius miseret.

25 *Omnes eodem*] Omnes ad mortem compellimur. *Omnium versatur urna*] Janus Douza sic hunc locum legit, *Omnium Versatur urna serius, ocyus, Sors exitura.* Urna enim auferendi, non nominandi casu posita hoc loco. *Omnium*] Ordo est: Sors omnium exitura serius, vel ocyus, et nos impositura cymbæ in æternum exilium, versatur in urna.

26 *Versatur urna*] Idem est, 'versari' ac 'moveri' urnam: quod priusquam sortes extrahant, confundi eas urnæ agitatione solenne sit. Et cum non constet ratio, cur alii aliis citius tardiusque moriantur, quadam veluti sortitione mori videntur. *Torrent. Urna*] In urna fatali, in quam conjiciuntur omnium sortes vitæ mortisque. *Serius, ocyus*] Sive tardius, sive celerius moriendum est.

27 *Æternum Exilium*] Sortiti enim hunc terrarum orbem veluti domicilium quoddam, morte mutamus solum, nunquam redituri. Plures libri *Exitium* legunt. *Torrent.*

28 *Cymbæ*] Navi Charontis, quæ animas per Acherontem fluvium traducit.

ODE IV. Προσφωνητική. AD XANTHIAM PHOCEUM. Non est cur Xanthias erubescat, quod Phyllida ancillam amet, quum multis magnis viris idem usu venerit.

1 *Ne sit ancillæ, &c.*] Romani contemptim 'ancillariolos' vocabant eos, qui tam humilem ac sordidam Venerem sectarentur, ut Martialis lib. XII. 'Ancillariolum tua te vocat uxor, at ipsa Lecticariola est: estis Alarda pares.' *Ne sit ancillæ*] Ut non pudeat te amare ancillam Phyllidem.

2 *Prius insolentem*] Achillem antea non amare solitum. *Insolentem Achillem*] Arrogantem et ferocem et factorum suorum superbia elatum. 'Insolens' enim, ut Donatus ait, est qui præter legem agit humanam ac naturalem: qualem reponi vult Horatius ad Pisones: 'Jura neget sibi nata, nihil non arroget armis.' *Torrent.*

3 *Serva Briseis*] Ex Lyrnesso capta: ergo serva, jure belli. *Niveo colore*] Colore candido, id est, sua pulchritudine.

5 *Telamone natum*] Non Ajacem, qui fuit Oilei filius.

6 *Forma captivæ*] Pulchritudo Tecmessæ, quæ ex Ajace filium peperit Eurysacen.

7 *Atrides medio*] Agamemnon Atrei filius in media victoria vehementer amavit Cassandram. *Medio in triumpho*] Triumphum vocat ἅλωσιν Trojæ, triumpho dignam. *Torrent.*

8 *Virgine rapta*] Cassandra Priami filia, e templo Palladis rapta a Græcis.

9 *Barbaræ postquam*] Phrygiæ turmæ, quia Phryges proprie barbari dicebantur.

10 *Thessalo victore*] Recte Achillem victorem vocat; quamquam enim ante captum Ilium a Paride interfectus fuerit; vicisse tamen videtur, per quem factum est, ut cæso Hectore, ac tot viris fortissimis, Troja caperetur. Tum sequitur *Ademptus Hector tradidit:* pro adempto Hectore factum ut traderentur Pergama. *Torrent. Thessalo victore*] Achille, qui fuit ex Laryssa urbe Thessaliæ. *Et ademptus Hector*] Et postquam Hector morte peremptus ab Achille, tradidit, Græcis decennali bello fessis, Pergama leviora tolli, id est, faciliora, ut tollerentur et everterentur.

11 *Fessis*] Sic Virgilius: 'Fracti bello fatisque repulsi Ductores Danaum tot jam labentibus annis.'

13 *Nescias, an*] Fortasse tali loco nata Phyllis est, ut tibi honestum sit eam amare. *Lambin. Nescias, an*] In-

certum est, an pulchra Phyllis (quamvis captiva) sit summo loco nata. *Beati*] Parentes nobiles et divites.

15 *Regium genus mæret*] Id est, mœrendo commemorat, non quod generis eam pœniteat. *Penates iniquos*] Qui scilicet tutelæ ipsorum fidentem tam dura sorte in servitutem cadere permiserint. *Torrent.* *Iniquos penates* censet Cruquius, quibus augendæ rei familiaris nulla cura est. *Regium certe*] Dolet certe se tam regiis parentibus ortam penates sibi habere inimicos, adeo ut jam captiva sit, et præ paupertate suo stemmati respondere nequeat.

17 *De scelesta plebe*] Scelestus, interdum est ἀτυχὴς, non semper ὁ μιαρὸς, id est, *infelix*. Plaut. in Mostell. 'Scelestiorem ego annum argento fœnori Nullum unquam vidi.' *Heinsius.* *De scelesta*] Impura, et abjecta plebe esse natam.

18 *Plebe delectam*] Tres codices habent *dilectam*. Atque ita haud dubie scribendum est, auctore Festo. *Di* enim et *dis* segregativæ, ut ita dicam, particulæ sunt. Secernimus enim a multis quos retineamus; atque hinc *diligere* etiam amare significat. Et alioqui minus hic dubitandum; non enim pro arbitrio Phyllidem hanc sibi legit Xanthias, sed belli sorte oblatam adamavit. Atqui in dilectu faciendo judicium præcedit. *Torrent.* *Neque sic fidelem*] Hæc ad Phyllidis laudem pertinere dicunt, Cruquius contra ironicôs accipienda putat. *Neque sic fidelem*] Neque crede mulierem tam fidelem, et a lucro abhorrentem potuisse nasci a matre erubescenda, id est, a matre, quæ propter vitæ turpitudinem suis liberis est pudori.

19 *Lucro aversam*] Libri meliores *adversam* habent. *aversam* tamen retineo, ut 'aversus mercaturis.' Generosum autem animum lucri contemptus arguit. *Torrent.*

21 *Teretesque suras*] Tibias longas et rotundas.

22 *Integer laudo*] Integre se ac sincere laudare Phyllidem dicit. *Fuge*] Pro noli. Id nunc credi vult ob ætatem quoque, natus annos quadraginta: tunc enim calor ille adolescentiæ deferbuit. *Torrent.* *Integer laudo*] Castus laudo. *Fuge suspicari*] Noli suspicari me Phyllidis amore esse captum, quod eam laudo, quippe quadragenarius sum, id est, languidior ad res venereas, quam adolescens annos viginti natus.

23 *Trepidavit ætas*] Cujus ætas properavit finire octavum lustrum, id est, quinquennium octavum, scilicet 40. annos.

ODE V. IN LALAGEN. Pulcherrima Lalage est virgo viro immatura, ergo ab ejus cupiditate mens revocanda.

1 *Nondum subacta, &c.*] Pulcherrima intactæ adhuc bovis cum immatura virgine comparatio, atque adeo tota hæc Oda allegorica est, nisi quod sub finem juvencæ nomine Lalagen se intelligere ostendit. 'Juges' autem, inquit Festus, 'ejusdem jugi pares:' unde et 'conjuges,' 'sejuges.' Et quia ut jugi, sic matrimonii quoque onera pariter ferenda sunt: hinc factum ut 'jugi' vocabulum, et ea quæ a jugo veniunt, ad matrimonium et ad res matrimoniales passim transferantur. *Torrent.* *Nondum subacta*] Lalage nondum est ad concubitum matura. Metaph. est perpetua, ducta a juvenca, quæ nondum subiit jugum, nec taurum irruentem ferre queat.

2 *Cervice*] Cervice subacta, id est, supposita: vel domita. *Nondum munia*] Nondum officia conjugii valet exæquare cum suo pari, id est, marito. *Munia comparis*] Idem, ut si 'conjugis' diceret.

3 *Nec tauri*] Persistit in Allegoria. Jurisconsulti autem nostri 'virum ferre' ac 'virum pati' posse dicunt virgines, quæ jam nubiles sunt ac maturæ viro; eademque ratione 'viripo-

tentes' appellant, venusta admodum compositione. *Torrent.* *Tauri ruentis*] Pondus viri robusti ad concubitum prompti.

6 *Juvencæ*] Tuæ puellæ.

7 *Solantis æstum*] Refrigerantis æstum.

9 *Prægestientis*] Vehementer cupientis ludere non cum tauris morosis, sed cum vitulis lætis in udo salicto, id est, in loco, salicibus conserto. *Tolle cupidinem*] Est alia Allegoria ducta ab immatura.

10 *Immitis uvæ*] Puellæ impuberis, ad concubitum propter teneriorem ætatem ineptæ. *Lividos distinguet*] Jam tibi, inquit, Autumnus ipse colore indicium faciet, quid tuto carpas, quidque adhuc relinquas.

11 *Distinguet Autumnus*] Autumnus tibi fructus maturos depinget, id est, tempus subsequens istam tibi virginem maturabit.

12 *Purpureo varius colore*] Id est, distinctus et ornatus purpureo colore, id est, pomis et uvis purpurei coloris. *varius*, ni fallor, idem fere valet, quod πεποικιλμένος, id est, *distinctus ac depictus*. Torrent.

13 *Jam te sequetur*] Puella, quæ propter ætatem immaturam te nunc refugit, propediem matura, te ultro petet. *Currit, &c.*] Non tarda est ætas, cito pede labitur. *Ferox ætas*] Sic juventutem vocat, quod ætas illa ob sanguinis fervorem feroces nos faciat. *Torrent.*

14 *Et illi, quos*] Et ætas, id est, tempus adjiciet tuæ Lalagi florentes annos, quos tibi detraxit, id est, illa maturescet, tu vero senesces. *Quos tibi dempserit*] Tibi, hoc est, ætatis tuæ flosculo, ut quod tibi decedit, illi accedere quodammodo videatur. *Torrent.*

15 *Jam proterva*] Jam vel ipsa tacente, vultus ille protervus ac lubricus indicio erit, ultro eam maritum appetere. *Jam proterva*] Jam tua Lalage te maritum petet fronte inverecunda, id est, non pudebit eam maritum petere.

17 *Dilecta, quantum*] Dilecta a quocunque, qui eam viderit, magis quam Pholoë et Chloris, fœminæ pulcherrimæ. *Fugax*] Viros fugiens, ut inde plus ametur.

18 *Albo sic humero*] Lalage sic splendens humeris albis, quemadmodum luna pura, id est, luna nullis nebulis obducta, resplendet in mari tempore nocturno.

20 *Cnidiusve Gyges*] Puer formosissimus Cnidius dictus ex Cnido insula Veneri dicata.

21 *Quem si puellarum*] Quem Gygen si inter puellas prostitueres, discrimen obscurum, id est, parva differentia, falleret peregrinos quantumvis acutos et perspicaces. Nam ignoraretur ille ab hospitibus, qui eum aspiciant, quia crinibus longis utitur, et intonsis, faciemque habet tam venustam, et politam, ut ambigi possit, sitne puer, an puella.

[22 *Mire sagacem falleret hospitem* codd. nonnulli ap. Jaeck.]

23 *Discrimen obscurum*] Incertum, quod ægre internosci queat.

24 *Ambiguo vultu*] De quo ambigeres ad obtutum, masculusne esset, an puella. *Cruquius.*

ODE VI. Προσφωνητική. AD SEPTIMIUM. Optat habere suæ senectutis sedem, Tibur, et Tarentum, quorum laudat amœnitatem.

1 *Septimi Gades*] Porphyrion vocat hunc Septimium equitem Romanum, Horatii commilitonem. Amicum certe fidelissimum fuisse necesse est, qui ad tam longinqua et dissita loca comitem se offerat. *Torrent.* *Gades aditure*] Qui, si opus est, mecum aditurus es Gades ultimam Hispaniæ insulam. [Schoenborn. 2. non agnoscit copulam *et*.]

2 *Cantabrum indoctum*] Cum hæc scribebat Horatius, nondum Agrippa Cantabriam Augusti auspiciis perdomuerat. *Torrent.* De Cantabrorum

moribus et vitæ genere, Strabo lib. III. De victoria Cæsaris in Cantabros, Astures, &c. Florus IV. 12. *Cantabrum indoctum*] Populum Hispaniæ ferocissimum, qui nondum didicit Romano Imperio obedire.

8 *Barbaras Syrtes*] Syrtes inhospitales. Vide I. Od. 22. *Ubi Maura*] Ubi unda Africana veluti fervens exundat. *Maura unda*] Cruquius dubitat, an non legendum *Malva*, quod flumen esse dicit maximum ab Oriente ad Mauritaniam Tingitanam, quæ Africæ est ultima. Orosius I. 2.

5 *Tibur Argeo*] Duo fidelissimi codices *Argivo*. *Positum colono*] Tibur conditum a Tiburno colono Argivo.

[6 Schoenborn. 2. *iterum senectæ*.]

7 *Sit modus*] Utinam Tibur sit finis mihi, navigationibus, itineribus, et militia defatigato.

9 *Unde, si Parcæ*] A quo Tibure si Parcæ, id est, tres sorores lanificæ (Erebi, et Noctis filiæ) me prohibent.

10 *Pellitis ovibus*] De ovibus Tarentinis, quas et Græcas vocabant, loquitur; quæ ad hirtarum differentiam 'tectæ' etiam et 'pellitæ' dicebantur; quod pellibus desuper adversus aëris injuriam tegebantur, uti cæteris molliores. Varro XI. 11. R. R. Colum. VII. 4. Errant itaque qui 'pullatis' legi debere contendunt. *Torrent*. *Pellitis ovibus*] Adibo Galesum Calabriæ fluvium juxta Tarentum, ubi oves aliis pellibus præterquam suis sunt coopertæ propter excellentem lanæ bonitatem, ne sua vellera inquinentur ad tincturæ nocumentum.

11 *Et regnata petam*] Et adibo Tarentum, in quo regnavit Phalantus Lacedæmonius, quo duce Lacones Apollinis oraculo Tarentum condiderunt. *Regnata petam Laconi*] Tarentum dicit, quæ urbs fuit magnæ olim Græciæ clarissima, sita in peninsula: unde et 'angulum' appellat Poëta: et originem quidem a Cretensibus habuit, quorum Dux Taras, Neptuni filius, ei nomen dedisse traditur; idque veteres etiam nummi attestantur; postea vero Parthenii Lacedæmone incertis patribus orti, duce Phalanto, locum occuparunt, ac cum pleraque alia, tum flumen ibi repertum patriis nominibus appellarunt. Vide Justin. lib. III. *Torrent*.

14 *Ridet, ubi non*] Arridet, placet. *Ubi non Hymetto*] Ut inter vina 'Falerno,' sic inter mella *Hymetto*, palma olim dabatur. At Tarentina mella cum Hymettiis contendere vult Horatius, cum *decedendi* verbo utitur. Nemo enim inferiori, aut etiam pari de via cedit, vel prætereunti assurgit. Qui honor cum majoribus tantum tribuatur, hinc μεταφορικῶς 'decedere' et 'assurgere' dicimus, pro imparem se fateri. *Torrent*. *Hymetto*] Ubi mella non dant locum, id est, ubi mella non sunt deteriora melle suavissimo, quod colligunt apes in Hymetto Atticæ monte, thymo, aliisque herbis odoriferis abundante. [Schoenborn. 2. *Hymetta*.]

[15 Idem codex, *Mella discedunt*.]

16 *Bacca Venafro*] Et ubi oliva propter bonitatem contendit cum oliva, quæ oritur in Venafro, oppido in Campaniæ littore sito: vel pro agro ei oppido vicino: oleumque Venafranum commendat II. Sat. 2. et 8. De quo etiam Plin. XV. 2. unde et Martialis distichon illud lib. XIII. intelligitur: 'Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri: Unguentum, quoties sumis, et istud olet.'

18 *Juppiter*] Aër. *Aulon Fertili Baccho*] Sic pleraque exemplaria. Canterus tamen et Passeratius existimant legendum esse *Fertilis*. Ego veterem lectionem servo, ut Aulon Baccho-fertili *amicus* ab Horatio dicatur, quemadmodum 'Bacchi cura Falernus ager' a Tibullo. Possumus etiam sic interpretari, ut *Fertili Baccho* sexti casus sit per Metonymiam pro vite, cujus feracitate Aulon amicus sit dominis, nempe ob commoda quæ

inde proveniunt. *Torrent.* *Aulon*] Aulon mons est Tarento vicinus, ferax, fertilis uvis, cujus uva non invidet, id est, non cedit, neque est deterior uvis Falernis. De Aulone monte Martialis: 'Nobilis et lanis et Baccho fertilis Aulon, Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.' [*Jupiter umbras et amicus Alcon* cod. ap. Jaeck.]

[19 *Fertile Baccho nimium* codd. ap. eundem Jaeck.]

21 *Ille te mecum*] Ille locus, ubi hæc omnia sunt. *Beatæ*] Beatæ arces, id est, fertiles montes.

22 *Postulant arces*] Non frustra *arces* dixit, ob arcem illam Tarenti olim munitissimam, de qua Polybius Fragmento lib. VIII. et Liv. lib. XXV. et alioqui loca omnia editiora *arces* vocant poëtæ. *Torrent.* *Ibi tu calentem*] Ibi tu mihi mortuo justa persolves, favillam calentem, id est, cineres meos, lachrymis conspergens.

23 *Debita sparges*] Quod supremum est lugentis defunctum amici munus, postulat, ut conditos urna cineres lacrymis spargat. hinc illa passim obvia in Epitaphiis verba, CUM LACRYMIS POSUIT. Quin et ampullæ in urnis reperiuntur exiguæ, quas impletas lacrymis sepulcris inferebant: usque adeo et non humari et sine lacrymis humari infaustum erat: ut, 'Nos viles animæ inhumata infletaque turba.' *Torrent.* *Debita sparges*] Lachryma debita propter nostram amicitiam.

24 *Vatis amici*] Tui Horatii.

ODE VII. AD POMPEIUM; vel, ut alii, POMPILIUM VARUM. Cui reditum gratulatur in patriam.

[*Ad Pompeium Romanum* codd. ap. Jaeck.]

1 *Sæpe mecum*] Ordo est: O Pompei prime meorum sodalium, sæpe deducte mecum in ultimum tempus, (id est, qui sæpe mecum deductus fuisti a Bruto in periculum mortis,) quis redonavit te Quiritem Diis patriis Italoque cœlo? id est, quis te, patria ejectum, iterum fecit civem Romanum? *Tempus in ultimum*] Vocat *ultimum* tempus, ut alioubi 'supremum,' quo morti proximos nos esse credimus.

3 *Redonavit*] Tanquam postliminio reversum alloquitur, hoc est, qui ab hostibus captus, ad patriam remeaverit, et jus Quiritum recuperaverit. *Torrent.*

4 *Diis patriis*] Sic Virg. Æneid. II. 'Di patrii servate domum.' ut apud Græcos θεοὶ πάτριοι et πατρῷοι. Macrob. III. 4. *Italoque cœlo*] Italæ regioni.

5 *Prime sodalium*] Princeps, vel amicissime meorum sodalium.

6 *Morantem sæpe*] Diem longum, æstivum.

7 *Fregi*] Diem frangere, est partem diei in vino et poculis ponere, et transigere. Vide I. Od. 1. *Coronatus nitentes*] Habens capillos coronatos, et delibutos Malobathro, quod est unguentum Syrium pretiosissimum, factum ex folio in Indicis paludibus nascente sine radice.

8 *Malobathro Syrio*] Jos. Scaliger in Propert. 'Syrium' dici vult, non quod in Syria nasceretur, sed quod ex India, ubi nascitur, Antiochiam Syriæ emporium adveheretur. Græci μαλάβαθρον scribunt, et per antonomasiam φύλλον appellant, ut Latini *folium*, unde 'foliatum.' Vide Plin. XII. 4. *Torrent.* [*Corobatio Syrio* Guelph.]

9 *Philippos*] Ubi Cassius et Brutus sunt victi.

10 *Sensi, relicta*] Vidi, et expertus sum. *Relicta parmula*] Probrosum enim militi hastam clypeumve metu abjicere; quod qui faciunt ῥίψασπιδες appellantur. Atque adeo apud Græcos omnes infamia notabantur, qui ordinem deserebant, aut clypeum abjiciebant. Sed et Modestinus Jurisconsultus l. III. de re Militari: 'Miles,' inquit, 'qui in bello arma amisit, vel alienavit, capite punitur.' *Torrent.*

Non bene parmula] Indecore, quia fugi clypeo abjecto.

11 *Quum fracta virtus*] Bruti scilicet, sub quo tunc militavit Horatius. Nam ad Bruti exitum eum respexisse arbitror. Desperatis enim rebus suis cum mori decrevisset, frustra se virtutem coluisse, quæ inane tantum nomen esset, re ipsa Fortunæ serviret, conquestus est. Dio lib. XLVII. *Torrent. Et minaces*] Quum Cassius et Brutus, vel eorum milites, de virtute sua gloriantes turpiter ceciderunt.

12 *Turpe solum*] Terram cruore fœdatam cum suis mentis tetigere. *Solum tetigere mento*] Solent qui in vulnera procumbunt prono capite dentes labris infigentes mordicus terram oppetere, et quidem ferocissimi quique, ne dolore victi vocem aliquam edant indignam sua existimatione ac priore vita. Sic Virg. 'Procubuit moriens et humum simul ore momordit.' *Torrent.*

13 *Mercurius celer*] Hic Mercurio salutem suam acceptam fert, quod Philippensi acie non perierit; alibi Fauni, alibi Musarum beneficio periculum arboris bellique evasisse. Facete autem de se ipso narrat, quod de Hectore, de Ænea Homerus, quos Venus atque Apollo caliginoso tectos aëre, præsenti periculo eripuere. *Torrent.*

14 *Denso aëre*] Nube, quæ densior est aër.

15 *Resorbens*] Retrahens; Metaph. ducta a Charybdi, qua significat, Pompeium cum impetu mentis et furore correptum, ad Bruti partes esse reversum. [*Te rursum in* Guelph. *bella resolvens* Schoenborn. 2.]

16 *Fretis æstuosis*] Æstus marinos appellant boni scriptores maris accessus et recessus: maris fervorem. *Undam* autem resorbentem dixit, ut exprimeret vim nominis Græci *ἄμπωτις*, quasi *ὕδατος ἀνάποσις*, id est, *aquæ resorptio* aut *repotio*. Lamb. *Fretis æstuosis*] Per freta æstuosa, id est, bella ferventia.

17 *Ergo obligatam*] Vult, ut voti reus votum solvat, ipse ei cœnam adventitiam daturus, ut Numidæ dedit I. Od. 36. *Dapem* igitur pro sacrificii adipe interpretor. Alii cœnam ipsam a reduce ipso posci volunt, non ab Horatio præberi; sed repugnat, quod sequitur: 'Latus Depone sub lauru mea,' &c. *Torrent. Obligatam redde dapem*] Promissum, ac debitum redde epulum.

18 *Latus*] Pro corpore: latera namque corpus utrimque ut validi muri suffulciunt: hinc ad sanitatis conservationem et corporis firmationem monuerunt majores, lateribus parcendum. *Cruq. Latus*] Corpus.

19 *Sub lauru*] Sub meo patrocinio; nam laurus est incolumitatis, et custodiæ symbolum.

20 *Destinatis*] Vasis vinariis ad tuum reditum reservatis.

21 *Oblivioso*] Imple ad summum et ebibe ciboria levia, (id est, expolita, pocula capaciora) Massico oblivioso, id est, vino Campaniæ impleta, quod vinum liberius epotum oblivionem malorum affert, vel per se, vel propter somnum subsequentem.

22 *Ciboria*] Κιβώριον Ægyptium nomen esse testatur Hesychius de certo poculi genere. Idem affirmat Athenæus initio lib. III. non quod proprie poculum significet, sed fabæ Ægyptiæ sive folium, sive florem, aut fructum potius, ad cujus similitudinem facta pocula *ciboria* appellentur. Vide Had. Junium Animad. I. 10. *Torrent. Turneb.* I. 10. *Exple*] Ad puerum, infunde ad summum usque. *Cruq.*

23 *Unguenta*] Nullum apud veteres solenne sine unguentis et coronis floribusque convivium. *Torrent. Conchis*] Testis, in quibus unguenta servabantur.

24 *Udo Apio coronas*] Cum 'udum' dicit, eam ut puto, apii speciem intelligit, quod 'eleoselinon' seu 'pa-

lustre' vel 'rusticum' vocant, ripas amans. Quamquam ad coronamenta quod attinet, idem hortensis apii, qui et rustici, usus: ut IV. Od. 11. Verum merito dubitari posset, cur ad conviviorum coronas usi olim sint apio, cum mœstum ac lugubre semper habitum fuerit. Sepulcra enim apio coronari sunt solita: unde τοῦ σελίνου δεῖσθαι, id est, *apio indigere*, ægrotantem dicebant, cum exigua esset spes. Idem de myrto dici potest. An dicemus, ideo fortassis eadem quæ funeribus, etiam conviviis admiscuisse veteres, ut mortalitatis memores, tanto hilarius agerent? An potius diversis rationibus eadem re, cujus variæ naturæ sint, aliter atque aliter nos uti posse? Apium resistere creditur ebrietati, et Myrtus Veneri sacra. Conviviali itaque lætitiæ conveniunt. Vide Torrentium hac de re pluribus in hunc locum disserentem. Victor. Var. Lect. XVI. 2. *Deproperare*] Celeriter nectere, et ex Apio et Myrto concinnare coronas in conviviis assuetas.

25 *Venus arbitrum*] Venereus talorum vel tesserarum jactus regem bibendi conviviique magistrum efficiebat, quem jactum alii putarunt esse numerum ter senarium; alii, quum omnes tali jacti cadebant dissimiliter, vultuque diverso apparebant.

26 *Dicet bibendi*] Eleganter Poëta juris verbo usus est. Prætor enim ut 'dare,' sic 'dicere' quoque et 'addicere judicem' vel 'arbitrum' dicitur, quem caussæ cognitioni præficit. *Torrent. Arbiter bibendi*] Συμποσίαρχος, *præfectus convivii*. Franc. Luisinus II. 22. *Dicet bibendi*] Dabit. *Non ego sanius*] Certe ego Horatius, in hoc lætissimo nostro convivio, etiam ad furorem usque lætus ero; et non temperantius, non sanius bacchabor et bibendo insaniam, quam Edoni Thraciæ populi bibacissimi et furiosi. Quippe te tanto amico præter omnem spem et exspectationem recepto, dulce mihi et gratum est furenter potare, bacchari et insanire; atque ebrium discurrere et saltare. *Lubinus*.

27 *Edonis*] Thraciæ populo bibacissimo. *Recepto*] Amico præter spem mihi reddito.

28 *Furere est*] Furenter potare et bibere.

ODE VIII. Προσευκτική. IN JULIAM BARINEN. Non est cur Barini juranti credatur, quum nullas perjuriorum det pœnas, sed potius ex iis pulchrior exoriatur.

1 *Juris pejerati*] Jurare est religiose aliquid affirmare, quod perinde servetur, ac si jus esset; unde et 'jurejurare' idem quod 'jurare:' sic et 'jus pejerare' dixit Horatius; et 'jus pejeratum' pro perjurio. Cujus pœnæ si ullum, inquit, in te vestigium exstaret, possem juranti credere; nunc vero cum pejerasse etiam prosit, quid dicam aliud, quam amantium perjuria Deos negligere? *Torrent. Juris tibi pejerati*] Jurisjurandi abs te violati, id est perjurii.

3 *Dente si nigro*] Ridicule, quæ perjuræ meretrici metuendæ sunt pœnæ, enarrat. Credebat enim veterum superstitio eos, qui Deos pejerando lædere veriti non fuissent, aliqua corporis parte mutilari debilitarique. *Torrent.* · *Turneb.* XXVI. 31. *Dente si nigro fieres*] Si minima parte corporis fieres deformior.

[*Turpior ungue* Schoenborn. 2.]

5 *Crederem*] Crederem tibi juranti, vel crederem, Deos esse vindices perjurii in rebus amatoriis. *Sed tu, simul obligasti*] Hoc est, tuo ipsius voto malum tibi imprecata es. In omni enim jurejurando tacita quædam inest execratio, qua ob contemptam religionem obstringitur is qui pejerat. Quod autem capiti precamur, toti homini precamur. Caput enim principale est: unde cujusque imago qualis sit cognoscitur. Quare locus ille religiosus efficitur, ubi ca-

put sepultum est, non etiam ubi cætera membra sine capite. *Torrent.* *Simul obligasti*] Simulac, id est, postquam per caput tuum jurasti ac te obstrinxisti. Nam qui vota facit ac se devovet, ligare se intelligitur. *Salmas.*

[Schoenborn. 2. *enitesces.*]

8 *Publica cura*] In publicum prodis a multis juvenibus unice amata.

9 *Expedit matris*] Utile est tibi et aliis (si perjuria non puniantur) matri mortuæ promissa non persolvere. *Matris cineres*] Cujus manes sc. per eos pejerando læserit, ac tantam cineri atque ossibus ejus injuriam intulerit. Per ossa enim et cineres suorum jurare et obtestari solitos antiquos, notum est ex Tibull. lib. III. 'Parce per immatura tuæ precor ossa sororis, Sic bene sub tenera parva quiescat humo.' *Torrent.* [Schoenborn. 2. *apertos.*]

10 *Et toto taciturna*] Et omnem mundi majestatem fallere, scilicet sydera quæ sunt visa nocte silenti. *Toto taciturna, &c.*] Tale hoc Æneæ jusjurandum Virg. Æn. IV. 'Per sidera juro, Per superos, et si qua fides tellure sub ima est.' Et Æn. XI. 'Cœlum hoc et conscia sidera testor.'

12 *Morte carentes*] Deos immortales ἀθανάτους. Nihil enim vulgatius quam per illos jurare.

13 *Ridet hoc Venus*] Hæ perpetuæ amantium inter se querimoniæ. Qualis illa etiam Ariadnes longe pulcerrima apud Catull. 'Nunc jam nulla viro juranti femina credat.' Quod ergo 'Venerem ridere' ait Horatius, id ad consuetum muliercularum jusjurandum referemus, per Junonem suam Veneremque jurantium. *Torrent.* *Ridet hoc*] Hoc deridet Venus Tibull. 'Perjuria ridet amantum Jupiter, et ventos irrita ferre jubet.'

14 *Simplices Nymphæ*] Nymphæ faciles, minime malæ, non iracundæ Veneris comites, nimirum Jocus, Risus, Fletus.

16 *Cote cruenta*] Quam Deus scilicet ille telis acuendis non aqua, ut fieri solet, sed cruore perfundat, amantium malis gaudens. *Torrent.* *Cote cruenta*] Cote aspersa sanguine sagittarum, quæ in illa cote acuuntur, vel, cruenta dicitur cos, propter cædes ex amore orientes, vel, quod immoderatus amor exitium amantis maturet.

17 *Pubes tibi crescit*] Juventus perjurii tui, et doli meretricii ignara.

18 *Servitus crescit nova*] Amatores accedunt novi, qui tibi serviant. *Nec priores*] Nec veteres amatores domum tuam relinquunt, quamvis id sæpe minentur propter tuum perjurium.

[19 Bentl. apud Jaeck, *Improbæ tectum.* Schoenborn. 2. *relictum.*]

20 *Sæpe minati*] Ut de se Tibullus ait: 'Juravi quoties rediturum ad limina nunquam? Cum bene juravi, pes tamen ipse redit.'

21 *Juvencis*] Matres filiis suis juvenibus metuunt, ne a te corrumpantur. [Schoenborn. 2. *metuunt viventis.*]

22 *Te senes parci*] Senes etiam metuunt, ne dilapidetur patrimonium liberis suis relictum. *Miseræque nuper Virgines*] Id est, quæ minus formosæ sunt et amabiles, juvenibusque nuper in matrimonium collocatæ, metuunt, ne tua popularis *aura*, ne publicus favor raræ tuæ pulchritudinis et venustatis, illorum maritos in tui amore occupatos detineat et retardet, illosque in se amandis segniores reddat. *Lubin.*

24 *Aura maritos*] Torrentius *auram* pro vento interpretatur, ut eleganti similitudine novos maritos meretriculæ forma, veluti vento aliquo, in via retardari detinerique significet. *Aura maritos*] Ne tui odores, venustas, et blanditiæ, maritos suos ab sese alienent, inque tuo amore occupatos detineant.

ODE IX. Παραινετική. AD VALGIUM.

Ut tandem aliquando mortem pueri sui Mystæ deflere desinat.

1 *Non semper*] Primi versus octo nihil quam continent, ab adjunctis, hyemis inertis et penitus inamænæ descriptionem, ita ut eorum sententia sit, non semper est hyems. Quo argumento et ordine naturæ vult monere Valgium, non semper esse dolendum. *Cruq.* *Non semper imbres nubibus*] Imbres e nubibus non semper manant in agros asperos, horridos, et senticosos, id est, non est semper hyems.

2 *Mare Caspium*] Mare in Scythia.

3 *Vexant inæquales*] Recte 'vexari mare inæqualibus procellis' dicit. Mare enim natura planum est, unde et 'æquor' appellatum. Commotum vero exasperant ventorum procellæ; quod 'vexare' vocat Horatius, quoniam quietum esse non sinunt. *Torrent.* *Inæquales procellæ*] Procellæ tempestuosæ, quæ mare reddunt inæquale. [*Versant* Vat. Rom. 1. quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. Cf. Virg. Æn. III. 196. Plin. IX. 3. Lucr. VI. 114. Mel. III. 5. et Nostr. II. Epist. I. 90.]

4 *Usque*] Semper. *Armeniis in oris*] Armeniæ regio est in Asia inter montes Taurum et Caucasum sita.

5 *Iners*] Glacies, quæ fluvios et agros efficit pigros atque otiosos.

7 *Querceta*] Cruquius, ex Bland. codice, probat legendum esse *Querqueta*. *Querceta Gargani*] Quercus altæ in Gargano Apuliæ monte non semper ventis agitantur.

8 *Foliis viduantur*] Vide I. Od. 10. *Et foliis*] Nec foliis semper nudantur orni, id est, fraxini sylvestres.

9 *Tu semper*] Tu assidue insequeris Mysten mortuum carminibus Elegiacis ad fletum provocantibus. *Urges flebilibus, &c.*] Ut 'urgere opus' dicimus, pro assidue esse in opere, sic dictum hoc ab Horatio, tu Mysten mortuum assidue deploras ac defles. *Lamb.*

10 *Nec tibi Vespero*] Pulchre ait Varro Rei Rust. III. 5. 'Lucifer interdiu, noctu Vesperus dicitur.' Horatius minus accurate Vesperum vocat etiam interdiu. Vide Plin. V. 8. *Torr.* *Nec tibi Vespero*] Nec mane, nec vesperi Mystis amor te deserit. Est Vesper stella Veneris, quæ Solem occidentem subsequens, dicitur Vesper; orientem vero antegrediens nuncupatur Hesperus, vel Lucifer. [*Urgente decedunt* Guelph. *Surgente recedunt* codd. nonnulli ap. Jaeck.]

12 *Fugiente Solem*] Hoc est, ante Solis ortum illucescente. *Cruq.*

13 *Ter ævo functus*] Nestorem significat. Sciendum præterea, 'ætatis' appellatione, annos triginta intelligi et errare illos qui autumant Nestorem trecentos annos vixisse. *Lambin.* *Hartungius.* *Ter ævo functus*] Nestor (qui tertiam ætatem hominum vivebat, id est, nonaginta annos) non semper ploravit Antilochum filium suum ex Euridice, cæsum in prælio ab Hectore.

14 *Amabilem Antilochum*] Meritis sane suis *amabilem* dixit Antilochum, qui patri Nestori, jam saucio, in acie periclitanti adversus Memnonem succurrens, ipse pro patre occubuerit. *Torrent.*

15 *Impubem parentes*] Imberbem Troilum Priami filium.

16 *Aut Phrygiæ sorores*] Aut Troili sorores, Polyxena, Cassandra, &c.

17 *Desine mollium*] Desinere pro relinquere apud optimos auctores quarto fere casui adjungitur. Cic. 'Libenter me hercule artem desinerem.' Et Gellius, 'desinere artem athleticam.' *Torrent.* *Desine mollium*] Desine a muliebribus querelis: Græcorum more ponitur Genitivus post Verbum finiendi.

19 *Trophæa*] Cæsaris victorias; sunt enim trophæa victoriæ signa. Legendum *Tropæa*. Vide Luisin. II. 12.

20 *Et rigidum Niphaten*] Et cantemus Niphaten, qui vel frigidus est Scythiæ fluvius, vel mons est Armeniæ

nive horridus et inaccessus. *Rigidum Niphaten*] Bene *rigidum;* quod ipsa nominis ratio ostendit: a nivis enim defluxu dictus Niphates, qui Armeniæ mons. Et per *Medum flumen*, Euphraten intelligit. De Parthis ergo sive Medis hic loquitur Poëta, qui et Armenia hinc cesserant, et signa militaria Augusto restituerant. *Torr.*

21 *Medumque flumen gentibus*] Et cantemus Mediæ flumen, adjunctum gentibus nimirum Armeniis, Parthis, et aliis a Cæsare victis. Cantemus (inquam) hos fluvios, quia minores aquarum globos jam volvunt; nam sentientes se cum Armeniis et Medis esse debellatos, angustius fluunt propter acceptæ cladis dolorem. *Gentibus additum*] Quin cantemus rigidum illum et frigore horridum Niphatem, et Medum flumen, quasi acceptæ cladis sensu triste et dolore affectum, suisque gentibus, Parthis, Medis, Augusti virtute devictis additum, vicinum, et adjacens, una lugere, minusque superbe de se sentire, minus tumide fluere, minores aquarum globos ac vortices volvere, seque pudore quasi constringere. *Lubin.*

23 *Intraque præscriptum Gelonos*] Et cantemus Gelonos, Scythiæ Europææ populos, intra exiguos terminos ab Augusto præscriptos equitare, id est, non excurrere et vagari ubi libuisset.

ODE X. Προσευκτική. AD LICINIUM. Mediocritas et animi æquabilitas in utraque fortuna est ferenda. [*Optimum esse medium vitæ statum. Proceutice* Bamberg.]

Ut ex Epigraphe quadam conjicit Torrentius, is fuit L. Licinius Varro Muræna, Terentiæ, Mæcenatis ac Proculeii frater: qui si Horatii præceptum ac fratris Proculeii exemplum secutus, fortunam ferre potuisset, non tam tristem exitum, in Augusti perniciem conspirans, sortitus esset. De quo Dio initio lib. LIV. Lubinus M. Licinium Crassum Prætorem Romanum fuisse indicat.

1 *Rectius vives*] Exorditur allegoricôs, a remotione vitæ in Repub. nimis splendidæ, propter æmulationis pericula, et omnino abjectæ, propter convicia: hortaturque Licinium, viam vitæ mediam ut ingrediatur, si volet bene tutoque vivere. *Cruq.* *Rectius*] Facilius, commodius. *Neque altum*] Est Allegoria, qua significat, neque sublimia nimis appetenda, neque quod ad infima et sordida metus gratia sic debemus descendere, ut nulla habeatur dignitatis ratio. *Altum*] Pro alto mari. *Altum* enim nunc, quod superius, nunc quod inferius est, significat: nunc quod magnum et gloriosum, nunc quod pressum et obscurum. Exempla Nonius suppeditabit. *Torr.* [Guelph. *vivas L. n. altis.*]

2 *Semper urgendo*] Semper occupando profundum mare, in alto mari semper navigando.

3 *Cautus*] Cautus reformidas. Bamberg. *neque procellas*, sine *dum*.]

4 *Littus iniquum*] Littus flexuosum et clivosum: vel littus nautis, propter vada et saxa, periculosum.

5 *Auream mediocritatem*] 'Aurea' vocamus, quæcunque vel pulcra vel pretiosa sunt. Nihil autem mediocritate aut pulcrius, aut pluris æstimandum. Atque adeo in omni vita medium illud consectari debemus, in quo consistit, quod rectum est atque perfectum. Ut Aristoteles De Morib. ad Nicomachum lib. XI. *Torrent.*

6 *Obsoleti*] Domicilii, paupertate squalidi.

7 *Invidenda*] Caret aula sumptuosa, quæ propter magnificentiam cadit in invidiam.

[9 *Sævius* codd. Sorb. ap. Valart. receperunt etiam Fea, Bothe, et Jaeck.]

10 *Graviore casu*] Hinc illud Juvenalis: 'Tolluntur in altum Ut casu graviore ruant.'

11 *Decidunt turres*] De alto ruunt.

12 *Fulmina montes*] Lambinus ait, in codicibus aliquot se reperisse *Ful-*

gura, eamque lectionem complectitur. At omnes Torrentii codices *Fulmina* habent, quod et melius est.

13 *Sperat infestis, metuit secundis*] Pectus bene præparatum, id est, animus bene institutus, in rebus adversis fortunam bonam sperat, in secundis metuit alteram sortem, id est, fortunam malam.

15 *Informes hyemes*] Hyemes assiduis imbribus terram deformantes.

17 *Summovet*] Idem abducit. *Non si male nunc, &c.*] Posthac. Non semper eadem manet fortuna.

18 *Quondam cithara tacentem*] Apollo non est semper iratus, sed quondam, id est, interdum citharam ad cantandum provocat. [*Quando cythara* codd. ap. Jaeck.]

21 *Rebus angustis animosus*] In rebus difficilibus fortis esto, animoque plenus, in secundis humilis esto, et animum contrahe.

22 *Idem*] Quisquis es.

23 *Contrahes vento*] Canterus Novar. Lect. IV. 2. in codice, ut ait, pervetusto, *Contines* scribi affirmat: ipse autem *Contine* legendum existimat. *Contrahes vento*] Supprimes vela vento nimium prospero et secundo inflata et turgida.

ODE XI. Συμβουλευτική. AD Q. HIRPINUM. Omissis curis, vivendum est hilariter. [*Ad Quinctium Hyrpinum. Prosentice. Non esse cogitationes nostras in diversa mittendas.* Bamberg.]

1 *Quid bellicosus*] Ordo est: O Q. Hirpine, remittas quærere quid cogitet bellicosus Cantaber, et quid cogitet Scythes divisus objecto Adria. *Cantaber et Scythes*] Eodem tempore, quo gestum in Hispania bellum, Scythæ quoque tumultuabantur. Quo se macerare Quinctium vetat, timentem ne quid inde damni accipiat. *Torrent. Cantaber, &c.*] Populus Hispaniæ: vide supra Od. 6. *Scythes*] Gens orientalis: vide I. Od. 35. [*Herpine* Guelph. *cogitat* Bamberg.]

2 *Quincti*] Gentis Quinctiæ cognomina Cincinnatus, Barbatus, Capitolinus, Crispinus: an etiam Hirpinus nescio. Hirpini sane Apuliæ populi. Cæterum Quinctii Alba Romam traducti fuere. *Torr. Adria Divisus*] Loci intercapedo et Adriatici maris interfusio inter Romanos et Scythas faciunt ad securitatem Quinctio promittendam, ne ita sollicitus sit ad quemvis rumorem. *Cruq.*

3 *Divisus objecto*] Scythes sejunctus a nobis maris Adriatici interfusione. Adria in neutro genere ponitur pro mari Adriatico.

4 *Nec trepides in usum*] Nec festines quærere in hac ætate juvenili, parcendo in usum ævi, id est, vitæ totius, etiam senilis, quæ paucissimis est contenta. *Cruq. Nec trepides in usum*] Nec sis anxius propter usum vitæ, quæ pauca poscit, quia vita brevis est. [Codd. ap. Jaeck, *ne trepides in usus.*]

5 *Fugit retro*] Imberbis juventus tandem senescit.

6 *Levis Juventas*] Vid. I. Od. 30. Deæ nomen est Juventas; hic ætatem significat, ut et IV. Od. 4. *Laevis* autem mallem a λεῖος. *Arida Canitie*] Vel a corporis constitutione sicca et frigida, quæ canos facit, vel μεταφορικῶς, ut 'aridum victum,' 'aridam vitam' dicimus, 'hominem' quoque 'aridum,' qualis Menedemus ille Terentianus, et quales fere senes omnes, aridi, parci, miseri. *Torr. Levis juventas*] Volucris et acer, ut Cruquius exponit. *Arida*] Sicca senectute Venerem abigente, et somnum facilem, id est, somnum gravem et longum: nam somnus senibus difficilis est, et brevis propter caloris defectum, et morborum molestiam.

9 *Non semper idem, &c.*] Hac successione florum vicissim occumbentium mortalitatis nostræ admonemur. Si ergo nihil tam venustum, nihil tam nitidum, cujus decor diuturnus sit, quod florum ac lunæ exemplo cerni-

mus, cur animum imbecilliorem, quam ut æternum aliquid consulere aut statuere possit, inani cura fatigamus? Florum vero 'honorem' vocamus nitorem illum jucundissimum; ut 'ruris honores,' fruges ipsas. *Torr.* *Honos*] Pulchritudo.

[10 *Luna nitens rubet* unus ap. Jaeck.]

11 *Minorem*] Inferiorem quam ut futura Dei consilia comprehendat.

13 *Cur non sub alta*] Ordo est: Cur non potamus uncti dum licet jacentes sic temere, id est, in umbra jacentes, sine ullis ceremoniis, ut casus tulerit, nulla habita personarum ratione?

14 *Sic temere*] Qualemcunque sedem vel locum ex tempore præbebit humus; vel platanum pinumve ostendere videtur, sub qua sine exquisito aliquo cultu, rosa et nardo delibutus, potare velit. *Torrent. Steph.*

15 *Canos odorati capillos*] Quid? an Horatius, sui parum memor, velit Hirpinum in juventa, in ætatis flore canescere, et ad amores hortari, a quibus abhorret arida canities? an *canos capillos* interpretabimur unguento delibutos, et candidos, resplendentesque? An alludit ad albam rosam, qua capillos velit internecti. *Cruq.* *Odorati capillos*] Habentes capillos odoratos rosa, id est, rosæ succo, vel ipsa rosa internexos. [Bamberg. *adorati*. Chisian. 3. a m. sec. unus ap. Oberlin. aliique codd. ap. Jaeck, *odorata*.]

16 *Assyriaque nardo*] Unguento nardino. Est nardus herba in unguentis componendis laudatissima. *Assyria* pro Syria, non quod in Syria nardus nascitur, sed quod montis, in quo oritur, pars una ad Syrios, pars altera ad Indos flectitur, unde dicta est Nardus Indica. Diosc. lib. I.

17 *Euius*] Bacchus.

18 *Quis puer ocyus*] Loquitur Poëta, quasi jam sit in convivio, dicens, quis servus refrigerabit pocula ardentis vini Falerni prætereunte lympha, id est, quis refrigerabit pocula aqua fluviatili diluta, ne in ebrietatem incidatur?

20 *Prætereunte lympha*] Ergo et fontis rivulum ibi fluxisse cogitemus. Quamquam et *prætereunte lympha* dicere videri posset, pro obiter, ac proinde parce ac leviter infusa, quæ vini ardorem restingueret. *Torrent.*

21 *Quis devium scortum*] Quis evocabit e domo sua Lyden, meretricem non publicam, sed secretius cognitam? quæ quum sit devia, id est, a via publica semota, minus est vulgaris, minusque omnium libidini exposita. *Devia* enim Latini vocant, quæ viam non habent, τὰ ἄνοδα, difficilia et ardua. *Salmas.* *Devium scortum*] Quod deviando, domos cognitas oberrando, corpore merendo, cithara canendo, quæstum faceret. *Cruq.* *Eliciet domo*] Hoc quoque meretriculæ nobilitatem arguit, quæ precibus blanditiisque perducenda esset, non ultro occurreret. *Torrent.*

22 *Eburna, dic age, cum lyra*] Ego cum Cruquio locum hunc sic ordinandum intelligendumque censeo: o puer age, dic Lydiæ, ut maturet venire cum lyra eburnea (erat enim fidicina) habens comam religatam in nodum comptum more Lacænæ, id est, pexum tantum, et negligenter compositum more mulieris Laconicæ. Festinantes enim mulieres pexum tantum capillum in nodum colligere consueverunt.

23 *Maturet incomptum*] Sic plures et meliores codd. Alii vero legunt, *in comptum*, separatim. Verba hæc perturbata admodum sunt, adeo ut mendum subesse suspicer. Nam si *incomptam* et *nodo* legerimus, ut Xiphilinus legit, nihil planius aut apertius. Retenta vero communi scriptura, veteres sequor interpretes: ut, *maturet* et properet venire *Lyde religata comam* in nodum Lacænæ more comptum. Vetat enim eam magno

studio ornare comam. Nodum tamen, quo comam nulla alia arte excultam cohibebant, non vulgarem fuisse crediderim, sed aliquo ornamento comptum, quod amatorem allicere posset. Addam postremo Porphyrionem legere *religare*, pro *religate*, nec displicet. *Torrent.*

ODE XII. Προσφωνητική. AD MÆCENATEM. Res graves et tragicæ carmini lyrico non conveniunt: soluta autem oratione res gestas Augusti Mæcenatem ipsum melius perscripturum: se nihil præter Lycymniæ formam, et res amatorias canere. [Bamberg. *Non esse levi carmine res magnas dicendas. Prosphonetice tricolos.*]

1 *Nolis longa*] Ne velis, nolle debes, ne jubeas, æquum est te nolle. *Numantiæ*] Numantiam post bellum 18. annos, inter Romanos et Carthaginenses gestum, Scipio Africanus funditus delevit.

2 *Durum Annibalem*] Annibalem fortem et laborum patientem: alii legunt *dirum*, id est, crudelem. *Siculum mare*] Duilius Consul in mari Siculo primus omnium Carthaginenses prælio navali superavit, captis navibus 31. mersis 13. tribus hominum millibus cæsis, captis 7000.

4 *Aptari citharæ*] A me decantari Lyricis carminibus.

5 *Lapithas*] Lapithas ab Hercule in nuptiis Pirithoi devictos.

6 *Hylæum*] Concinne etiam Virgilius: 'Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.' Aptiora enim, talis cum esset, arma habere non potuit. *Torrent. Hylæum, domitosque*] Unum e Centauris mero nimium, id est, ex nimio meri potu superbum et intolerabilem. [Guelph. *domitos H. manu.*]

7 *Telluris juvenes*] Gygantes terræ filios, Herculis subsidio superatos, bellum Diis indixerant. *Unde periculum*] Unde, id est, a quibus cœlum timuit periculum.

9 *Pedestribus*] Historiis scriptis prosa oratione, quæ constat numeris, et pedibus, sed non certa lege strictis: sic Græci πέζον λόγον nominant.

11 *Ductaque per vias*] Vias intelligo vicos urbis, per quos a Porta triumphali, et ejusdem nominis ponte, triumphi pompa usque in Capitolium ducebatur. *Torrent.*

12 *Regum colla*] Regum, quos Cæsar subjugaverat, et in triumphum duxerat. *Minacium*] Mallem *minantium*: ut catenati etiam adhuc minari videantur, quod triumphantis auget gloriam, qui tam feroces subegerit. *Torrent.*

13 *Me dulceis dominæ*] Multo plures codices *dulcis* habent, nec male: ut *dominam* quidem amantium more vocet, sed *dulcem* tamen quod leniter imperet, aut saltem amanti non injucunda sit servitus. *Torrent.* Turneb. XXI. 6. *Lycymniæ*] Amicæ tuæ et dominæ; alii legunt *Liciniæ*, vel *Licinniæ*.

14 *Me voluit dicere*] Musa me voluit dicere et carmine celebrare dominæ tuæ dulces et amatorios cantus, ejusque oculos dulce lætumque ridentes, et lucide fulgentes et resplendentes, et pectus te amantem redamans, et mutuis amoribus bene fidum et constans. *Lubin. Lucidum*] Lucide fulgentes oculos. [Codd. ap. Jaeck, *lucidum et Fulgentes.*]

15 *Fidum pectus*] Pectus valde fidele.

17 *Quam nec ferre*] Quam non decuit saltare.

18 *Nec certare*] Nec facetis dictis certare, vel jocose gesticulari. *Dare brachia*] Hoc quoque ad choreas referendum, quas non minus brachiorum motu, quam pedum pulsu agitabant. Quod autem Lycymniam virginibus immiscet, et quidem sacro Dianæ die, furtivos adhuc ejus amores fuisse dicemus, ita ut pro virgine haberetur. *Torrent.*

19 *Ludentem nitidis*] Quam non de-

decuit brachia, manusque dare pulchris virginibus, quum inter illas saltares. *Sacro*] Die festo Dianæ.

21 *Num tu*] Ordo est: Nunquid tu permutare velis crine Lycymniæ regna vel bona, quem tenuit dives Achæmenes, aut Mygdonias opes pinguis Phrygiæ: aut plenas Arabum domos, id est, domos omnium rerum copia refertas? *Achæmenes*] Persarum rex: unde Persæ, Achæmenii dicti.

22 *Aut pinguis*] Aut fertilis Phrygiæ opes, dictas Mygdonias a Mygdone Phrygiæ rege. *Mygdonias opes*] Mygdones Macedoniæ populi Thraciam versus, inde in Asiam profecti, partem magnæ Phrygiæ occuparunt, quam a patriæ nomine 'Mygdoniam' appellarunt. *Torrent.*

24 *Plenas aut*] Domos opulentas propter aromata. Sensus Poëtæ hic est: Tu non potes regum opes pluris facere, quam Lycymniæ amorem.

25 *Flagrantia*] Alii *fragrantia*. *Detorquet*] Avertit cervicem.

26 *Aut facili*] Aut ficta sævitia negat oscula, quæ magis gaudeat sibi eripi, quam ille (nempe amans) qui oscula poscit. *Facili sævitia*] Sævitia simulata: quod simile est, ac si diceret, facili difficultate, ut declarant ea verba, quæ deinceps sequuntur. Ostendit autem artem astumque puellarum, quæ sæpenumero dissimulant id se cupere, quod vehementer exoptant. *Lamb.*

27 *Quæ poscente*] Liber unus pervetustus *Quæ a poscente*, atque ita legendum esse Torrentius credit. Cogi enim videri volunt puellæ; quæ nolunt ubi velis, ubi nolis cupiunt ultro.

28 *Interdum rapere*] Quæ interdum osculum rapere antevertat, atque prior osculetur, ut irascenti amatori satisfaciat. O astum meretricium!

ODE XIII. Πεμπτική. IN ARBOREM, CUJUS CASU REPENTINO IN AGRO SABINO PENE OPPRESSUS FUERAT. Nunquam homini satis certum est, quid cavere debeat.

1 *Ille nefasto*] Nefastum intelligo diem, atrum, ominosum ac nefarium. Nam nec eo die lege agere licebat: quod declarat vulgatissimus ille Ovidii versus: 'Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.' Tria illa verba sunt 'do,' 'dico,' 'addico,' quæ sunt prætoris. Nefasti illi dies ἀποφράδες ἡμέραι dicebantur. Vide Macrob. I. 16. Principio admodum perturbato utitur Horatius, veluti recenti adhuc discrimine, et arborem et arboris auctorem pariter detestatur: eorum enim quos odimus etiam parentes execramur. *Torr.* Vide A. Gellium IV. 9. *Lamb.* *Ille et nefasto*] O arbos, ille te plantavit infausto die.

3 *Produxit*] Progenuit et protulit in posterorum perniciem, et totius vici ignominiam.

4 *Opprobriumque pagi*] Rem ridiculam egregie exornat, perinde ac si ut commune nefas toti populo probro verti posset, dominum arboris suæ casu oppressum occumbere. *Torrent.*

5 *Crediderim*] Credere possim.

6 *Fregisse cervicem*] Æque ridiculum illud Epod. III. 'Parentis olim si quis impia manu Senile guttur fregerit, Edit cicutis allium nocentius.' *Penetralia*] Partem interiorem domus.

7 *Cruore Hospitis*] Vide Gellium V. 13.

8 *Venena Colchica*] Lambinus in nonnullis *Colcha* se reperisse testatur. Ego, si quid mutandum sit, *Colchi* mallem. *Torrent.* *Colchica*] Venena præsentissima. Colchis est Scythiæ regio, venenorum et mulierum veneficarum feracissima.

11 *Caducum*] Vocamus *caducum* quod casum minetur: sed hic dicunt *caducum* quod jam ceciderit, ut 'caducum fulmen,' jam immissum. 'Glandem' quoque 'caducam' quum ex arbore cecidit. *Triste* autem, id est,

infelix et abominandum. *Torrent.* *Caducum*] Te lignum ruinosum, quod in caput meum nil mali meritum incidisti. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *te cadentem.*]

[12 Schoenborn. 2. *nil merentis.*]

13 *Quid quisque vitet*] Arboris casum in pulcerrimæ sententiæ occasionem arripit, quam esse verissimam tot repentinæ ac fortuitæ hominum mortes declarant. *Torrent.*

14 *In horas*] Per singulas horas. *Bosporum*] Bosporus ponitur pro quolibet mari, et Pœnus pro quovis nauta. Bosporus est Ponti fretum, propter angustias valde periculosum: nam mare quo angustius, eo periculosius.

15 *Pœnus*] Et Pœni olim gentes omnes navigandi ad remotissimas terras gloria superarunt: imprimis Hanno ille Carthaginensium dux, de quo Pomp. Mela lib. III. *Torr.* *Neque ultra*] Neque aliunde metuit improvisa fata, id est, neque sibi metuit ab alio exitio quam a Bosporo.

16 *Cæca timet*] Cæca autem sunt, quorum causæ ignorantur. Præterea animadverte hic tribrachyn poni pro dactylo, *met ali*, ut sæpe alias. *Lambin.*

17 *Miles sagittas*] Miles Romanus timet sagittas, et celerem fugam Parthi, qui fugiens pugnat. Vide I. Od. 19.

20 *Vis rapuit*] Sed violentia et mortis necessitas rapit unumquemque nunc hoc, nunc illud timentem.

21 *Quam pene*] Quam parvo interstitio ab inferis abfui, id est, a morte. *Furvæ Proserpinæ*] 'Furvum,' atrum seu nigrum: unde et furtum dictum, si Varroni credimus, quod fures atra nocte facilius furentur. Vide Gellium I. 18. 'Flavam' etiam vocare licebit, quia senis anni mensibus apud superos versari creditur. *Torr.* *Furvæ regna*] Nigræ Proserpinæ, quæ Plutoni uxor est, inferni regina. Vide I. Od. 28.

22 *Æacum*] Patrem Achillis, inferorum janitorem et judicem.

23 *Sedeisque descriptas, &c.*] 'Describere' pro partiri hic sumitur, ac suum cuique locum ac regionem attribuere. Verum Torrentius legendum censet *discretas;* quo non tam distincta inter se ac separata priorum concilia significare voluit Horatius, quam universum Elysium longe ab illa sede remotum. *Sedesque descriptas*] Campos Elysios, in quibus umbræ beatorum placide quiescunt. [*Sedesque desertas* codd. ap. Jaeck.]

24 *Æoliis fidibus*] Æolis dicta quæ ante Mysia, minoris Asiæ regio notissima, a Troade ad Ionium extensa. Cui Lesbos adjacens universæ Troadi dicitur imperasse. Idem ergo Æolium carmen quod Lesboum. Bene ergo Horatius Alcæum et Sapphonem, Lyrici carminis principes, ipse Lyricus, in Elysio collocavit. *Torrent.* *Æoliis fidibus*] Et Sappho Graiis chordis murmurantem. Scripsit Sappho Æolice, quæ de puellis Lesbiis querebatur, quod sibi in amore non responderent; nam mortuo suo marito, multas puellas et pueros adamavit, unde a Poëta dicitur 'mascula.'

25 *Puellis de popularibus*] Lesbiis scilicet, vel quod Phaoni, quem ipsa perdite amabat, adhærebant: vel quod eas turpiter amanti non obsequerentur. *Torrent.*

26 *Et te sonantem*] Et quam pene vidimus te, o Alcæe, lyra canentem dura mala navigationis, fugæ, et belli, aureo plectro, id est, excellenti stylo, quo tyrannos es insectatus. *Sonantem plenius*] Cum ob ingenii vires, tum ob materiæ gravitatem. *Aureo plectro*] Eam Alcæi operum partem hic intelligit, in qua 'aureo donatum plectro' Quintilianus eum ait. Quam poëmatum partem Strabo lib. XIII. ea continuisse testatur, quæ ad domesticas seditiones ac tyrannos pertinebant. Quibus describendis sic poëta ille natura gravis entuit, ut communi

eruditorum consensu 'auream' illi 'plectrum' deferretur. *Torrent.* Vel *aureo* propter libertatem auream populi, quam ipse tutari conatus est. *Cruq.*

27 *Alcæe plectro*] Fuit Alcæus Poëta Lyricus in eloquendo brevis, et magnificus, plurimumque Homero similis. *Quintil.*

28 *Fugæ mala*] Exilii, vel fugæ e prælio.

29 *Utrumque*] Alcæum et Sapphonem mirantur umbræ, quum res canant religiosissimo silentio dignas. *Sacro digna silentio*] Carmina quæ digna essent sacrariis Ditis. Sed locum ab Horatio poni dico pro iis qui ipsum incolunt, ut Deos infernos intelligamus. Cur vero 'silentium' locus ille appellatur? quia eum silentes incolunt. Cur 'sacrum' addidit? quia per locum vult ipsos Deos, qui suam ibi sedem habent, intelligi. Mirentur ergo umbræ Alcæum et Sapphonem dicere quæ suorum Deorum auribus digna sunt. *Steph.* Vel 'silentium' dictum est pro silentibus. *Cruq.* *Sacro silentio*] Altum silentium intelligo, quali nempe sacris intenti esse per præconem jubebantur. *Torrent.*

30 *Sed magis*] Ordo est: Sed vulgus densum humeris bibit aure pugnas, et exactos tyrannos, id est, turba umbrarum frequens, et conferta attentius audit pugnas et tyrannorum exactiones, quam res amatorias.

[31 Vanderbourg. ap. Jaeck, *et exactos triumphos.*]

32 *Densum humeris*] Dicit vulgus animarum apud Inferos ipsius Alcæi humeris densum, frequens, et confertum a tergo audiendi aviditate adhærere. *Lubin.* Cruquii vero expositio mihi non placet, qui per *densum humeris* intelligit vulgus umbrarum robustiorum, alludens ad umbras virorum militarium. *Bibit aure*] Auditoris ingentem aviditatem significat.

33 *Ubi illis carminibus*] Quando ad audiendum illa carmina Cerberus Orci custos stupefactus atras demittit aures.

34 *Demittit aures*] Videmus enim in animantibus quoque signa lætitiæ, cum ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant. *Bellua centiceps*] Serpentum enim turmam adjungit, unde et illi tot capita noster hic poëta appingit, cum per se tantum τρικάρηνος, sive *triceps* sit. *Torrent.* *Turneb.* XXI. 22. *Demittit aures*] Desinit irasci, horrendoque latratu manes territare, sopiturque lyræ dulcedine. *Cruq.* *Centiceps*] Numerus finitus pro infinito: vel, Cerberus dicitur centiceps propter centum angues, qui a capite ipsius crinium loco dependebant. [*Demittit a. b. Cerberus* codd. ap. Jaeck.]

[35 Codd. ap. eundem Jaeck, *intortis capillis.*]

36 *Eumenidum*] Eumenides sunt tres Furiæ infernales, Alecto, Megæra, Tisiphone, cædis et flagitiorum ultrices, quarum capillis intorquebantur angues. *Recreantur*] Delectantur.

37 *Et Pelopis parens*] Et Pelopis parens Tantalus, non amplius ab aquis retro fugientibus, sed a dulci sono et cantilena de laboribus et egregiis rebus gestis Alcæi decipitur, et tanquam non excrucietur pœnarum suarum obliviscitur. *Lubin.* *Prometheus*] Hunc Noster apud Inferos collocat: alii Caucaso alligant, quamvis ab Hercule postea liberatum. *Torrent.* *Pelopis parens*] Tantalus carminibus Alcæi delectatus, laborum obliviscitur, quos in vita sustinuerat.

38 *Dulci laborum*] Porphyrion videtur legisse *laborem;* ut *decipi laborem,* audaci figura, dixerit Poëta, eum qui laborem dulci illa Alcæi modulatione fallat, sive decipiat. ut Virg. 'Infandum si fallere possit amorem:' pro, aliud agendo subterfugere ac decipere. Turnebus, *laborem* retinens, ad

Alcæi labores refert, quorum sono auditor decipitur, dum non sentit pœnas. Et ita sane loqui videtur Horat. I. Sat. 3. 'Amatorem Turpia decipiunt cæcum vitia,' hoc est, fallunt, fugiunt ac latent, dum amando recto judicio destituitur. *Torrent.* *Decipitur laborum*] Exemplo Græcorum, qui ita loquuntur, ἐπιλανθάνεται πόνων, id est, decipitur, vel fallitur, vel obliviscitur laborum. *Lambin.* *Turn.* x. 21.

39 *Nec curat Orion Leones*] Nec curat Orion venator Leones aut Lyncas apud inferos persequi, dum Alcæum, et Sapphonem canentes audit, sed venationi præfert eorum carmina. Fingunt poëtæ umbras apud inferos iisdem rebus delectari, quibus viventes hic gaudebant.

40 *Lyncas*] Lynx ex genere est luporum cervariorum, maculosa fera, de qua Arist. Plin. VIII. 38. *Cruq.*

ODE XIV. Παθητικὴ καὶ προσφωνητική.

AD POSTHUMUM. Vita brevis, et mortem vitari non posse.

1 *Eheu fugaces*] Dolentis est. *Posthume, Posthume*] Torrentius legendum esse contendit *Postume*, et a *post*, dictum vult: et ostendit eum *Postumum* vocari, qui postremo loco natus est, sive quem inter liberos nemo sequeretur. Usus vero obtinuit, ut soli post mortem patris nati, *postumi* appellarentur; hinc quoque factum ut in cognomen transierit. Vide Gul. Canter. Nov. Lect. II. 10.

2 *Nec pietas*] Ob religionem tu neque tardius morieris.

4 *Indomitæque*] Morti inexorabili, vel inexpugnabili.

5 *Non si tricenis*] Legendum *trecenis*, pro trecentenis. Sensus est: Ne tribus quidem in dies hecatombis exorari posse Plutonem, quo minus, quum supremum tempus aderit, moriamur. Hecatombe enim, maximum olim apud Græcos sacrificium, centum boum erat, aut interdum etiam aliorum pecorum, a Laconibus ortum; quorum ditio ἑκατόμπολις erat: eoque ad sedandam pestilentiam aliæ quoque nationes utebantur, ut pro Imperatorum etiam salute Romani. *Torrent.* *Non si tricenis*] Amice Posthume, tu neque senectam, neque mortem effugies, etiamsi quotidie trecentos tauros Plutoni immoles. *Quotquot*] Singulis diebus. [*Quod si trecenis* Schoenborn. 2.]

6 *Places*] Si placare studeas Plutona lachrymis non flectendum. *Illacrymabilem*] Proprie *illacrymabile* dicitur id, quod dignum sit lacrymis. Horatius hic usus est, pro eo qui lacrymis flecti moverique nequeat. Nove sane. Quare sic potius exponi posse crediderim, ut *illacrymabilem* vocet Plutonem, cujus sævitiæ memores, illacrymemus. *Torr.*

7 *Qui ter amplum*] Ordo est: Qui compescit ter amplum Geryonem, et Tityum tristi unda omnibus enaviganda, quicunque vescimur terræ munere, sive erimus reges, sive erimus inopes coloni. *Ter amplum*] Et Geryoni et Tityo conveniens epitheton est. Nihil ergo tam amplum quod non Orcus capiat. *Torrent.*

8 *Geryonem*] Geryonem trimembrem; fuit Geryon rex Hispaniæ, qui ob triplex regnum corpore triplicato fertur constitisse. Hunc Hercules interfecit boves suos suffurantem. *Tityonque tristi*] Jovis filium ex Elara, cujus corporis magnitudinem Poëtæ dixerunt fuisse novem jugerum. Vide I. Od. 4.

9 *Compescit unda*] Stygia palude omnibus cum Charonte enaviganda, quia mors omnibus communis.

10 *Quicunque terræ*] Quicunque vivimus. *Munere vescimur*] Terræ fructu.

11 *Enaviganda*] Λίμνην πάγκοινον vocat Sophocles.

13 *Frustra cruento*] Frustra vel hoc vel illud periculum vitabimus ad vitam diu producendam, quandoquidem inopinato mortis genere nobis fortasse erit moriendum.

14 *Adriæ*] Adriæ sonori, et tempestuosi maris. Ponitur Adria in neutro genere, ut supra Ode 11. [Schoenborn. 2. *raucis fluctibus adire.*

15 *Autumnos nocentem*] Autumno (inquit Hippocr. Aphor. III. 9.) morbi sunt acutissimi atque exitiales maxima ex parte. Causas citat Gal. quinque, quem consule (si placet) in eundem Aphor.

16 *Austrum*] Austri auditum hebetant, caliginem offundunt, caput gravant, tarditatem motus, ac languorem inducunt. Gal. in Aphor. III. 5.

17 *Visendus ater*] Ordo est: Ater Cocytus flumine languido est visendus, id est, moriendum est. *Flumine languido*] Aqua pigre fluente, propter ejus crassitiem. [*Visendus at*, i. e. *autem*, Guelph.]

18 *Cocytus errans*] Virg. Æneid. VI. 'Cocytusque sinu labens circumfluit atro.' Græci Κωκυτὸν vocant ἀπὸ τοῦ κωκύειν, quod cum *gemitu flere* atque *ejulare* significat. *Torrent.* *Cocytus errans*] Cocytus est fluvius flexuosus infernalis, a Styge derivatus. *Et Danai*] Et Danai filiæ infames, quod una nocte patris jussu maritos suos interficerent. *Danai genus*] Filiæ 50. Danaides dictæ, a patre Danao Beli filio, a quo et *Belides* ab avo nuncupatæ. *Cruq.*

20 *Sisyphus*] Mortalium omnium astutissimus, si Homero credimus. Unde Σισύφου μηχαναὶ, seu *Sisyphi artes*, in proverbium abierunt: ut et 'Sisyphi saxum,' quem ille perpetuum laborem malarum artium mercedem retulit. *Torr.* *Sisyphus*] Sisyphus Æoli filius sic damnatus, ut longum laborem nunquam finiret.

22 *Neque harum*] Ordo est: Neque ulla harum arborum, quas colis, sequetur te brevem dominum, (id est, te brevi victurum,) præter cupressos invisas, id est, funebres et Proserpinæ consecratas. *Quas colis*] Ad delicias et voluptatem comparatas, quales sunt platanus, &c.

23 *Invisas cupressos*] Duo nostri libri *cupressus* habent: ut autem hic *invisas*, sic Epod. v. 'funebres;' et Virg. Æn. VI. 'ferales' vocat. Ac funeream esse cupressum, atque adeo Diti et Proserpinæ sacram, et funeris indicio ante mortuorum domos collocari, omnibus notum. *Torrent.*

24 *Brevem dominum*] Brevis vitæ dominum, ut 'breve lilium.' [*Vita brevem, &c.* Bamberg.]

25 *Absumet hæres*] Hæres tuus effusissime consumet, quæ tu nimis parce conquisivisti. *Cæcuba*] Vina accuratissime servata. *Dignior*] Te dignior, quia utitur quæ possidet, quum tu parcas, ut sacris.

27 *Tinget pavimentum*] Hæres avari divitis luxuriosus vino, quod ille vix gustare ausus fuerit, sic abutitur, ut eo etiam pavimenta per ebrietatem respergat, ac dum bibit et vomit, 'Marmoribus rivi properent.' *Superbo*] Vocat merum superbum, vel ob nobilitatem ac pretium, vel quod in dominum tam superbum inciderit. Quidam legendum censent, *superbum*. Torrent. *Tinget pavimentum superbum*] Resperget magnificum triclinii pavimentum vino meliore, quam quod datur in cœnis pontificum. [*Signet pavimentum* Guelph.]

28 *Pontificum cœnis*] Id est, sumptuosis, opiparis. Vid. I. Od. 37. 2. Cælius VII. 26. [Codd. ap. Jaeck, *potiore cena*, vel *cœnis*, vel *scena*, vel *cenis.*]

ODE XV. Μεμπτική. In sui Sæculi luxum. Luxum circa ædificia ingentem reprehendit: et veterum contra frugalitatem commemorat. [Bamberg. *Hæc de præsenti luxuria temporis dicit.*]

1 *Aratro jugera*] Ad arandum: quum omnis pene ager sumptuosus domibus, piscinis, et hortis vix sufficiat. *Regiæ moles*] Sic sumptuosissimas sui sæculi villas vocat, in urbium pæne modum ædificatas; Structuras operosas et sumtus infiniti. *Torrent.* *Re-*

giæ Moles] Sumptuosa ædificia, quæ regibus conveniant, instar molis.

2 *Undique latius*] Conqueritur, privatorum stagna sive piscinas latius extendi, quam Lucrinus pateret lacus. Macrob. Sat. II. 11.

3 *Extenta visentur*] Stagna latius producta, et ampliora lacu Lucrino in sinu Baiano conspicientur: vel ad quæ videnda omni ex parte concurretur.

4 *Platanusque cælebs*] Sic 'steriles platani,' Virg. Georg. II. Platanus enim et ipsa sterilis est, nec aliarum arborum fertilitatem juvat, nulla re, quam umbræ opacitate, ac frondium pulchritudine celebrata; atque inde etiam nomen adepta, quod umbram latissime diffundat. Quo et Virgilium respexisse crediderim, cum ait: 'Jamque ministrantem platanum potantibus umbram.' *Platanusque cælebs*] Platanus non maritata vitibus, ut ulmus, sed deambulationi tantum inserviens propter opacitatem evincet ulmos, id est, major erit numerus platanorum ad voluptatem, quam ulmorum ad utilitatem.

5 *Tum violaria et Myrtus*] Alii legunt, *Tum violaria Myrtusque et omnis, &c.* *Tum violaria et Myrtus*] Violaria sunt loca, in quibus violæ nascuntur. Ordo est: Tum violaria et myrtus et omnis copia narium spargent odorem olivetis fertilibus domino priori.

6 *Omnis copia narium*] Pro odorum copia, qua nares veluti pascamus. Id est, flores, virgulta, ex quibus odor suavis naribus afflatur: ut et ea omnia quæ ad narium delectationem nata sunt, *narium copiam* appellat. Perinde ac si flores illos odoriferos, copiam, opes, sive divitias narium vocitaret. *Lambin. Stephan.* *Copia narium*] Copia narium, significat omnes flores, qui naribus afflati delectationem afferunt.

7 *Olivetis odorem*] In locis ubi antea crescebant olivæ, quæ sub priore domino loca erant fertilia, nunc infrugifera.

9 *Tum spissa laurea*] Laurus non tam umbra, quam perpetuo illo virore a fulmine intacto commendatur. Vide Val. Max. IX. 1. Plin. XVII. 1. *Torrentius.* Cruquius vult hæc ad hortos operis topiarii pertinere, ex lauro et id genus aliis fruticibus qui gradatim modicis intervallis inflecti, annectique et cancellatim pangi possunt. Plin. XV. ult.

10 *Ictus*] Calores solis. *Non ita Romuli præscriptum*] Non ita, inquit, Romuli et Catonis auspiciis præscriptum est: Catonem Romulo adjungens, quod vir ille exotica omnia et peregrina detestabatur, Græcis infestissimus. *Intonsi*] Notum autem quam sero Romæ tonsores visi fuerint; unde 'barbati' atque 'intonsi' pro antiquis. *Torrent.*

11 *Præscriptum*] Præceptum, Metaph. ducta a ludimagistris.

12 *Auspiciis*] Legibus et potestate Romuli Romæ conditoris, et Catonis intonsi, id est, hirsuti et severi. *Veterum norma*] Vitæ scilicet regula, quam nobis ad vivendum præscripserunt, suoque exemplo comprobarunt. *Lubin.*

13 *Privatus illis census*] Illi parvam et angustam habebant rem familiarem.

14 *Commune magnum*] Rempublicam magni æstimabant. *Nulla decempedis Metata, &c.*] Decempedam nominat Horatius metandis porticibus. Fortassis nec decempeda ibi sit accipienda de pertica decem pedes longa metiundis porticibus apta: aliud quippe 'metari,' eligere vel metas ponere et constituere: aliud 'metiri,' mensurare, vel definire quot pedum vel passuum sit locus aliquis. Ergo de area porticus per decempedam metanda et dirigenda ad lineam videtur intelligere Poëta, non de fabricæ mensura colligenda. Decempeda vero an groma fuerit, vide Salmas. Plin. Exercit. pag. 682. b. *Nul-*

la decempedis Metata] Nemo privatus habebat porticum Septentrionibus objectam (in qua æstivo tempore inambularet) adeo amplam, ut ea perveniret ad mensuram decem pedum. Decempeda est pertica decem pedum, in qua fabricæ mensura colligitur.

15 *Metata privatis*] Decempedis mensurata. [*Metatam* Guelph. *apricam* Bentl. ap. Jaeck.]

16 *Arcton opacam*] Recte *opacam* vocat, Septemtrioni nempe expositam, ac proinde aversam solibus, quales æstivis caloribus expetuntur. *Torrent.* *Arcton*] Ursam, astrum boreale. [Schoenborn. 2. *excipiebat Archon.*]

17 *Nec fortuitum*] Sensus est: Leges vetabant Romanos villas sumptuosas, et porticus ædificare, quapropter vitam agebant simplicem, et sine ambitione, nec omnino curabant privatas opes, ut qui omne studium publico ornatui, et templis impendebant. *Fortuitum spernere cespitem*] Præclare de Tiberio Sueton. 'Trans Rhenum eum vitæ ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet, sæpe sine tentorio pernoctaret.' *Torrent.* Cruquius vero per *μείωσιν* accipiendum putat *cespitem*, pro hærediolo a majoribus relicto, in quo acquiescere, non etiam id dilatare legibus cautum erat: quæ *spernere*, id est, ampliare, leges et instituta patrum non sinebant. *Turneb.* x. 21. *Fortuitum cespitem*] Nec permittebant leges humilia ædificia et casulas, vel etiam cespitem fortuito casu oblatum, cui quis indormiret, spernere, et splendida ædificia in privatum usum ab aliquo exstrui, sed privatas opes ad publicos usus referri jubebant. *Lubin.*

20 *Novo saxo*] Veteres vocabant *novum*, quicquid ornatum erat atque elegans. Quod vero toties et hic et alibi templorum refectionem commendat Horat. videri possit ad Augusti laudes referendum. De quo Suet. cap. 30. *Torrent.*

ODE XVI. Ὑποθετική. AD GROSPHUM.

Omnes expetunt animi tranquillitatem, quæ neque divitiis, neque honoribus potest acquiri, sed cupiditates tantum coërcendo. [Bamberg. *Ypotetice Grospho.*]

1 *Otium*] Hoc loco commendat otium, non iners illud atque ignavum; sed honestum, quod in animi bene compositi tranquillitate consistit: quale viri sæpe maximi post Reipubl. labores exoptant, sed pauci consequuntur. *Torrent.* *Otium*] Vitam quietam petis a Castore et Polluce.

2 *Prensus Ægæo*] Is qui a tempestate deprehenditur in lato mari Ægæo, sic dicto ab Ægæo, qui in illud mare se præcipitem dedit. *Ægæo*] Alii a scopulo potius, inter Tenedum et Chium, Æge nomine, qui capræ speciem habet: Varro tamen a pluribus ejus sinus insulis, quæ capris similes sunt, sic vocatum tradit. Sed optime Strabo ab Ægis, quod Euboiæ insulæ oppidum fuit, *Ægæum* appellari pelagus scribit. *Torrent.* *Simul atra, &c.*] Statim ut nubes abscondidit Lunam.

3 *Certa fulgent*] Sydera nautis certe cognita, ut ursa et similia. [*Condidit lumen, neque clara* codd. ap. Jaeck; *lumen* etiam Vat. 1. a m. sec. ap. Feam, et unus ap. Valart. quod non spernit Fea.]

5 *Otium bello*] Nationes bellicosæ, ut Thraces et Medi, pacem etiam expetunt. *Thrace*] Thracia, id est, Thrax bellicosus.

7 *Grosphe*] Hic, opinor, Pompeius ille Grosphus, quem Ictio in Epistola commendat, *Utere Pompeio Grospho.* Porphyrion equitem Romanum facit, sed Siciliensem. *Torrent.* *Venale, nec*] Animi tranquillitas non potest emi gemmis, nec purpura, nec auro, quia solum provenit ab appetitu rationi obtemperante.

9 *Gazæ, neque*] Non immensæ di-

vitiæ, neque magistratus, aut imperia removent animi perturbationes. *Consularis Summovet lictor, &c.*] Erant et aliis nonnullis magistratibus sui lictores; sed præcipui consulares 12. numero. Dictatura vero extra ordinem erat, ac veluti duplex imperium, ideo lictores 24. Dictatori dabantur. Lictoris autem officium præire et aperire venienti magistratui viam, ac summovere turbam, ut pulcre Turneb. xv. 10.

10 *Summovet lictor*] Significat, consulares lictores, non habere potestatem summovendarum curarum et aliarum mentis perturbationum, quemadmodum turbam summovere solent ante incedentem Consulem. *Miseros tumultus*] Animi perturbationes, curas, angores, ægritudines, quibus concitatus tumultuatur ac trepidat. *Lamb. Lictor miseros*] Publicus minister, qui ante Consulem fasces et secures præferebat.

11 *Et curas*] Et curas discurrentes circa domos, et tecta divitum, laquearibus ornata.

13 *Vivitur parvo*] Ostendit otium illud, quod omnes optant, pauci assequuntur, non in magnis opibus ac potentia situm esse, sed iis potius contingere, qui parvo contenti sint, atque ab omni cupiditate liberi. *Torrent. Vivitur parvo*] Ab eo bene beateque vivitur, id est, bene vivit is parvo, qui tenui victu, et modico apparatu contentus est. *Paternum salinum*] Salinum a patre relictum filio, pro quavis supellectile paterna. Salinum vas est, in quo sal continetur.

14 *Salinum*] Salini autem, nec alterius apparatus meminit, quod salem semper primo loco apponimus. Quo apposito atque una Deorum simulacris, ut Arnobius lib. II. tradidit, mensa sacra fieri credebatur: nec cibariis ullis sine sale vescimur. Quare veteres plerique, tametsi vas nullum argenteum possidebant, salinum tamen ac patellam Deorum ex argento habebant: libentiusque poculo et salino a parentibus per manus tradito utebantur. Turnebus x. 22. Salis ergo nomine frugalem victum innuit. *Torrent.*

15 *Timor, aut*] Metus perdendi, aut sordida cupiditas quæstus faciendi.

17 *Quid brevi fortes*] Tale illud ferme I. Od. 11. 'Et spatio brevi Spem longam reseces.' Vetat enim Poëta tam angusto conclusos melioris ævi spatio multa appetere, quæ feliciores nos efficere nequeant. *Jaculari* ergo μεταφορικῶς, pro intento aliquid animo petere. *Torrent. Quid brevi fortes*] Quorsum nos exiguo tempore victuri multa desideramus? *Jaculamur*] Cur jaculamur, et sagittas dirigimus ad multa, id est, cur multa petimus?

18 *Quid terras*] Quorsum proficiscimur in terras longinquas, patria relicta? *Terras alio calentes Sole*] Expressisse videtur Græcorum proverbium, γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνομαι. *Erasmus Chiliad.*

19 *Patriæ quis exul*] Venustius quidem, ob παρονομασίαν, Græce hoc exprimitur: Τίς πατρίδος φυγὰς ὢν καὶ σαυτὸν ἔφυγε; sed tamen et Latini 'fugere' pro in exilium ire, et 'fugam' pro exilio dixere. Et pulcre Seneca de Tranq. vitæ: 'Hoc se quisque modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit? Sequitur se ipsum, et urget gravissimus comes.' *Torrent. Patriæ quis exul*] Quis patriæ dulcedinem, et se, id est, suos affectus et naturæ propensionem, obliviscitur?

21 *Æratas vitiosa*] Naves rostratas et robustas.

23 *Ocyor cervis, et agente*] Cum est velocior cervis, et ipsis ventis, qui nimbos agitant: non potes igitur eam fugere, sive navim, sive equum conscenderis.

24 *Euro*] Eurus est ventus flans ab Oriente.

25 *Lætus in præsens*] Stulti enim

vitæ semper in futurum fertur, sapiens præsentibus, ita ut evenerint, utitur. *Torrent.* *Lætus in præsens*] Gaudeat animus donis præsentibus; quod futurum est, minime curet. *Quod ultra est*] Quod futurum est: nam præsentia duntaxat nos attingunt: futura autem nondum ad nos pertinent. *Lambin.*

26 *Læto Temperet risu*] Torrentii exemplaria habent *lento*. Et cum dicit 'lentum risum,' severitati propriores esse debere nos admonet, eumque saltem debere esse moderatum.

27 *Nihil est ab omni Parte beatum*] Similis ille Græcorum senarius: Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. *Erasm. Chiliad.*

30 *Tithonum*] Tithoni senectus etiam proverbio locum fecit. Auroræ enim succo perfusus senectutem quidem non evasit, sed mori non potuit. Pertæsus ergo longissimæ ætatis, exsiccato jam corpore, membrisque contractis, precibus obtinuit, ut in cicadam mutaretur. *Torrent.* *Tithonum*] Senectus Tithonum minuit, vitamque ejus reddidit insuavem, quamvis immortalitatem ab Aurora impetraverat.

[31 Schoenborn. 2. *tibi quos negarit.*]

32 *Hora*] Tempus.

33 *Te greges centum*] Circum te. *Siculæque circum*] Hinc Porphyrion colligit Grosphum hunc Siciliensem fuisse. *Torr.* *Siculæque circum*] Vaccæ pinguissimæ.

34 *Tibi tollit hinnitum*] Tibi edit hinnitum equa certaminibus curulibus apta: quadrigæ sunt quatuor equi ad currum vincti.

35 *Apta quadrigis equa*] De quadrigis Circensibus loquitur, quibus nobilissimi jungebantur equi, ac summi sæpe pretii. Ad circum igitur equos aluisse Grosphum indicat Horatius. Novum vero quod 'hinnire' etiam equam facit. *Torrent.*

36 *Murice tinctæ*] Te vestiunt lanæ bis tinctæ purpura Tyria, quam M. Tullius 'dibaphum' nominat. *Murex* color purpureus ex sanguine piscis Muricis conficiebatur.

37 *Mihi parva rura*] Ordo est: Parca non mendax dedit mihi parva rura, et tenuem spiritum Graiæ Camœnæ, et dedit mihi spernere malignum vulgus, id est, invidum vulgus nibili facere. [Guelph. *parva rura* sine *et.*]

38 *Graiæ tenuem Camœnæ*] Parca non mendax, id est, fatum immutabile, mihi tribuit facultatem poëticam ex Græcis Poëtis desumptam. *Graiæ* est nomen Adjectivum Genitivi casus singularis.

39 *Parca non mendax*] Credebant veteres suum cuique in hanc vitam prodeunti adnasci genium. Deinde septimo a quo quisque natus fuerat die, Parcas statuere, qua fortuna ille per omnem vitam uteretur.

40 *Malignum vulgus*] Proprium vulgi epithetum, quod consuetudine quadam malevolum est, ad cujus opinionem qui vivere velit, beate vivere non poterit. Turba igitur vitanda ei, qui nolit fieri deterior. *Torrent.* *Turneb.* XIII. 22.

ODE XVII. Παραινετική. AD MÆCENATEM ÆGROTUM. Quo mortuo, negat se velle vivere, eique superstitem esse. [Bamberg. *Symbouleutice.* Alii codd. ap. Jaeck, *Ad Mæcenatem ægrotum.*]

1 *Exanimas tuis*] Occidis, mœrore afficis.

2 *Nec Dis amicum*] Volunt Muretus Var. Lect. II. 12. et Lambin. a Græcis sumi hoc loquendi genus, οὐ θεοῖς φίλον. Quasi vero non eadem Latinis, quæ Græcis, utendi istiusmodi translationibus libertas sit, ut quicquid gratum acceptumque est alicui, id ei amicum esse dicant. *Torrent.* *Nec Dis amicum*] Non est gratum, neque placet Diis.

4 *Grande decus*] Ornamentum, et

firmitas bonorum, et facultatum mearum. Sic I. Od. 1.

5 *Ah, te meæ*] Ah, si celerior mortis violentia rapiat te, qui animæ meæ pars es una. *Meæ partem animæ*] Tale illud est I. Od. 3. 'Et serves animæ dimidium meæ,' quo summa atque inseparabilis amicitia declaratur. Quod hodie quoque omnibus in ore est, ut quos eximie amicos esse cernimus, unam utrumque habere animam dicamus. *Torrent.*

6 *Quid moror*] Cur ego vivam, qui sum animæ tuæ pars altera.

7 *Nec carus æque*] Neque tanti se fore dicit, quanti antea fuerat, talis amici gratia potens: neque tam integrum, quod dimidium sui perdiderit. *Torrent.* *Nec carus æque*] Nec mihi tam charus futurus, ut antea, nec integram vitam habiturus te mortuo, qui es animæ meæ medietas.

8 *Ille dies*] Eodem die uterque nostrum ruet, et morietur.

9 *Non ego perfidum*] Allusio ad militare sacramentum: et secuturum se ait, quocunque præcesserit Mæcenas, atque una moriturum potius, quam ut ducem deserat. Et hoc fere contigisse Dion testatur: si quidem Mæcenatis ille mortem refert in annum U. C. 746. Horatius vero obiit anno imperii Augusti 34. qui fuit urbis conditæ 745. *Torrent.* [Codd. ap. Jaeck, *nec ego*; vel, *non ego*.]

10 *Dixi sacramentum*] Ego non pejeravi, ut milites, qui sacramento obstricti, fidem violarunt.

11 *Utcunque*] Quandocunque præcedes sive ætate sive sorte correptus. *Supremum carpere iter*] Extremum vitæ diem tecum obire parati. *Lambin.* [*Utcunque præcedis* Schoenborn. 2.]

12 *Comites parati*] Tecum ibimus, ut comites in morte parati.

13 *Chimæræ spiritus*] Ignis spirans ex tricipite Chimæræ capite, de qua vide I. Od. 27.

14 *Centimanus Gyas*] Libri fere impressi omnes *Gyges* habent, veteres vero membranæ summo consensu *Gygas*, quam lectionem etiam prisci sequuntur Interpretes, nec video quomodo jure displicere possit. Gigantis enim appellatione unum aliquem ex centimanis illis Terræ filiis intelligit. *Torrentius.* *Muretus Var. Lect.* VI. 12. *Gyas*] Gyas Cœli, et Terræ filius, qui centum habuit manus, et capita quinquaginta.

15 *Divellet*] Nec me unquam separabit a proposito meo non vivendi post mortem tuam.

16 *Justitiæ placitumque Parcis*] Quare Justitiam cum Parcis conjungit? An quia per Parcas divinæ legis, cui nemo queat resistere, potentia significatur, atque ea vera et perfecta justitia est? *Torrent.* *Justitiæ placitumque Parcis*] Sic enim Justitiæ omnipotenti, quæ fidem frangere prohibet, et *Parcis*, Fato, divinæque providentiæ placitum est, ut una vivamus et moriamur. *Lubin.* *Justitiæ placitumque Parcis*] Duplicem reddit rationem arctæ amicitiæ: Justitia id poscit propter accepta a Mæcenate beneficia: Parcæ id poscunt, quia Mæcenas et Horatius nati erant sub eodem sydere, quod multum valet ad amicitiam contrahendam.

17 *Seu Libra, seu, &c.*] Quo astrorum situ natus sit, non aperit: sed quicunque ille fuerit, cum natalitia Mæcenatis hora convenire affirmat: vocant autem ὡροσκόπον Græci eam circuli Zodiaci in duodecim signa distincti partem, quæ tempore cujusque genituræ emergit in hemisphærium nostrum: hoc est ortum ipsum cœli, cum nascimur, unde potissimum natalitias prædictiones colligunt Astrologi. Hinc 'aspiciendi' verbo utitur Horatius, quasi signum illud nos aspiciat, quod in ortu nostro notamus. Scorpium vero 'formidolosum' vocat, non tam quod signum illud, sed quod Mars signi dominus horrendus sit. *Torrent.* *Seu Libra, seu*] Ordo

est: Utrumque nostrum astrum (id est, astrum tuum, et astrum meum) consentit incredibili modo, seu Libra me aspicit, seu Scorpius. Idem erat situs astrorum in tuo horoscopo, qui fuit in meo.

18 *Formidolosus*] Metuendus, quia Scorpius attribuitur Marti, cujus stella malefica est, et inclemens. *Pars violentior*] Qui Scorpius natalis pariter et lethalis horæ violentior pars est, dum sub se natis brevem vitam pollicetur; seu denique Capricornus, qui Hesperiæ undæ in oceano occidentali violentus tyrannus est, illudque mare, dum Sol in Capricorno versatur, tempestatibus inquietat; seu quæcunque alia constellatio fuerit, quæ nos nascentes respicit; incredibili modo utrumque nostrum et meum et tuum astrum inter se consentit, nostrosque animos, mores, et studia æterno concordiæ vinculo conjunxit. *Lubin.*

19 *Tyrannus Hesperiæ Capricornus*] Quod Occidentis partes ei signo subjacere traduntur. Et alioqui cum hyemale sit ac frigidum, cujus nempe ingressu solstitium est, tempestates ciet, atque infestat maria. *Torr.* *Tyrannus*] Idcirco Capricornus Italiæ tyrannus dicitur, quia Saturnus in Capricorno gravissimas pluvias excitat, maxime in Italia.

22 *Jovis impio Tutela Saturno*] 'Jovis tutelam' dixit, pro Jove ipso conservatore, qui refulgens Saturno vim diri sideris irritam fecerit, seu contra fulgendo infregerit. Sed cur 'impium' Saturnum vocat? an quia impius in liberos suos fuerit, an quia sævos atque impios suo sidere facere creditur? *Torrent.* [*Consentit austrum* Schoenborn. 2. *Consensit astrum* Vat. 4. Vallicel. 2. et al. ap. Jaeck.]

23 *Tutela Saturno*] Jovis stella, quæ te tuetur, Saturni malignitatem discussit et avertit. *Refulgens*] Suo aspectu subveniens, et Saturno repugnans.

24 *Volucris fati*] *Volucris* dicit ob subitas et repentinas hominum mortes. *Fati* ergo *volucris*, id est, mortis nimis propere advolitantis alas tardavit ac remorata est, tibique longum vivendi tempus indulsit.

25 *Tardavit alas*] Mortem impendentem repressit. *Quum populus frequens*] Libri Mss. duo, *tum populus*, nec sane displicet. [Guelph. *alis: tum populus.* Bamberg. *tunc populus;* al. ap. Jaeck, *te populus.*]

26 *Lætum theatris, &c.*] Turneb. XVIII. 12. *Ter crepuit sonum*] Ter applausit, et jucundis acclamationibus congratulatus est. Vide I. Od. 20. [*Faustum t. t. strepuit* cod. ap. Jaeck. *solum* Guelph.]

27 *Truncus illapsus cerebro*] Arbor irruens in caput me interemisset, nisi Faunus sylvarum Deus ictum sustinuisset. [Schoenborn. 2. *truncus illæsus.*]

28 *Faunus ictum*] Faunum Mercurialium virorum custodem vocat; ita ut Mercurio quidem suam salutem asscribat, qui eum etiam in Philippis servavit: verum quod ruri contigit, sine Fauni mentione præterire non potuit. Faunus ergo ictum avertit, sed Mercurio gratificans. Et alioqui magna utrinsque Dei cognatio est. *Torrent.*

29 *Dextra*] Ipse Faunus dexter et propitius. *Cruq.* *Mercurialium, &c.*] Custos virorum doctorum; quales sunt Poëtæ, qui sunt sub Mercurii tutela.

31 *Ædemque votivam*] Templum quod Mæcenas ægrotans Saluti promiserat, si salvus evaderet.

32 *Nos humilem, &c.*] Videtur alludere ad sacrificandi morem, qui Diis terrestribus humi fieri solebat, non in aris erectis. *Cruq.* *Nos humilem*] Nos parvum sacrificium offeremus, conveniens nobis, qui humiles sumus. Fauni autem hostiæ, agnæ, hœdus, caper.

Ode xviii. Παραινετική, ἢ ὑποθετική. Re tenui se contentum dicit, ubi alii cupiditatibus suis et divitiis student, et nullum ædificandi, nullum rapiendi modum faciunt, nihil de morte cogitantes. [Bamberg. *Ad Varum: de continentia scribit, et paupertatem suam omnibus divitiis præferri, culpans eos, qui obliti brevis vitæ cupiditatibus et divitiis indulgent.* Alii codd. ap. Jaeck, *Ad Avarum.*]

1 *Non ebur*] Neque eburneum, neque aureum lacunar renidet, id est, resplendet in domo mea.

2 *Renidet*] An proprie 'renidere' de homine dicatur, uti et 'ridere,' ac per translationem etiam de rebus inanimatis, pro splendere, incertum est. Lambinus hilaritatem quandam præ se ferre id vocabulum ait, et tamen de inanimatis proprie dici judicat. *Lacunar*] Isidorus inter ædificiorum venustates tectorum auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustas et colorum picturas enumerat. Addit a similitudine lacus dici, hincque diminutivum *lacunar* fieri, unde et *lacunarium*, et per Antistœchon 'laquearium.' *Torrent.* [Fea, Bothe, et Jaeck, *domu.*]

3 *Trabes Hymettiæ*] Hymettii marmoris. Significat ergo Horatius columnis ex Africa trabes Atticas impositas. Plin. xxxvi. 7. Turneb. x. 22. *Torrent. Hymettiæ*] Trabes marmoreæ, non ligneæ, ex monte Hymetto petitæ, quæ ex transverso columnis superimponuntur.

4 *Ultima recisas Africa*] Numidicas intelligo. Numidia enim præter marmoris Numidici ferarumque proventum, nihil aliud habet insigne. *Ultima* autem *Africa* dicit, quo majorem luxum significet; nam quo remotius, eo et pretiosius. *Torrent. Ultima recisas*] In Numidia, quæ est pars Africæ interior, ubi lapis erat optimus ad columnas.

5 *Neque Attali*] Neque fraude, aut malis artibus cujusquam hæreditatem expugnavi, veluti P. Rom. qui juris simulatione Attali regiam, id est, regias opes sibi vendicavit. *Neque Attali*] Attalus cognomento Philometor. Nec tamen hic pop. Romanum notari crediderim (non enim *ignotus hæres* recte vocabitur, quem graves ob caussas testator instituit) sed Andronicum potius, qui post mortem Attali, stirpis regiæ mentitus originem, regnum illud occupaverat. *Torrent.*

6 *Ignotus hæres*] Non legitimus hæres, sed peregrinus et dolo malo factus.

7 *Nec Laconicas mihi*] Nec honestæ vicinæ, meorum clientium uxores, lanas mihi nent purpureas, ex quibus faciam vestes, quum magistratum obtinuerim. Circa Tenarum Laconicæ regionis promontorium capitur piscis Murex, ex cujus humore fit color purpureus. *Laconicas*] *Purpuras Laconicas* nove dixit pro lanis, quæ ad pretiosarum usum vestium Laconica purpura imbuebantur. Plin. ix. 36. *Torrent.*

8 *Clientæ*] Vetusti codices *Clientes* habent. Sic et 'hospita' et 'antistita' optimi auctores dixere; quamquam 'hospes' et 'antistes,' ut 'cliens' quoque generis communis sint. Mos autem veterum, domestico mulierum lanificio fere ad vestitum uti: copiam vero significat atque luxum, ubi non domesticarum tantum, sed et libertarum, clientarumque quantumvis honestæ sint, operæ exigantur, ut *honestæ* nempe vocet, quibus honor debeatur. *Torrent.* [Guelph. *purpura clientes;* Bamberg. etiam *clientes.*]

9 *At fides et ingeni*] Damnatis per contentionem fortunæ bonis, nunc ait, se bonis animi gaudere, præterque usum rerum moderatum, nec Deos, nec amicos amplius quid poscere. *Cruq.*

10 *Benigna vena est*] At larga est ingenii vena. Metaph. ducta a Metallis, vel fontibus, quorum venæ aliæ

latiores, aliæ sunt angustiores.

11 *Petit*] Propter fidem meam et ingenium, dives appetit meum favorem. *Nil supra*] Non plura a Diis peto.

12 *Nec potentem*] Nec Mæcenatem ampliora rogo. [Bamberg. *potentum amicum.*]

14 *Satis beatus unicis Sabinis*] Satis dives unico agro Sabino, qui in Sabinis erat.

15 *Truditur dies*] Propositio ex interrupto, quasi ἀγανακτικῶς inserta, in eos qui velut perpetuo victuri, nihil quam ædificant, rapiunt, quo jure, quave injuria. Etiam hoc eleganti comparatione ostendit Ovid. 'Velut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens, urgetque priorem, Tempora sic fugiunt.' Vide IV. Od. 7. *Cruq.* *Truditur dies die*] Diem dies subsequitur, et integri menses cito transeunt.

16 *Novæque Lunæ*] Lunæ accrescunt et decrescunt.

17 *Tu secanda marmora*] Tu avare conducis homines mercenarios, qui tibi secent marmora ad ædificiorum structuram: sub ipsum funus, id est, paulo ante mortem.

20 *Marisque Baiis obstrepentis*] Ædificas in mari, quod suo sonitu Baiis obstrepit. Baiæ civitas est Campaniæ a Baio Ulyssis socio illic sepulto. 'Nullus in orbe locus Baiis prælucet amœnis.' *Urges*] Instas fabris, ut maris undas excludant, et littora ulterius protendant. *Urges summovere littora*] Hunc sæculi sui luxum jam ante damnavit Od. 15. hujus libri, et III. Od. 1. Proprie autem *summovere littora*, dixit, ut summovere projectis molibus maria.

22 *Continente ripa*] Terra continente non contentus, sed quod mare fuit, in terram convertis.

23 *Quid? quod usque*] Quid? quod usque, id est, semper removes agri terminos, qui sunt inter te et vicinum.

24 *Revellis agri terminos*] Jurisconsulti *Terminos* vocant limites agrorum possessionumque, finium nempe caussa positos, sive lapides sive arbores, quibus fines discernuntur. *Torrent.* *Et ultra*] Et transilis ultra limites vicinorum alieni fundi cupidus.

25 *Limites clientium*] Ea gravior multo injuria est, quæ clientibus infertur. Vide Gellium XX. 1. et V. 13. *Torrent.*

26 *Pellitur*] Eliminatur. *Paternos In sinu ferens Deos*] Auget facti invidiam pulsi clientis pietas; qui nihil præter paternos lares ac liberos suis e sedibus auferat.

27 *Deos*] Penates.

28 *Sordidosque natos*] Revera sordidos. Indicans, ita urgeri ab illis qui eos expellunt, ut ne ad sordes quidem natis abluendas otium esse possit. *Steph.* *Sordidos* autem *natos* dicit, vel ob calamitatem lugentes, vel ob inopiam neglectos, aut pannosos: vel quod perpetuum sit infantium, rusticorum maxime, epithetum. *Torr.* *Sordidosque natos*] Natos ob paupertatem squallidos.

29 *Nulla certior tamen*] Utcunque dives avarus ædificet, atque agros agris tanquam perpetuo hic mansurus adjungat, moriturum tamen, atque ad Orci aulam abiturum, quæ rerum omnium finis est. Servius Æneid. VI. 'Sedibus hunc refer ante suis,' ita hæc Horatii verba exponit, ut *sede destinata* pro *fine* legisse videatur: quæ sane lectio et apertior et melior est, sed in nullo codice servata. *Torrent.* *Nulla certior tamen*] Ordo est: Nulla tamen aula manet divitem herum certior, destinata fine rapacis Orci, id est, nulla tamen tibi certior domus est reservata, quam inferorum sedes.

30 *Rapacis Orci*] Orcus omnes mortales rapit. *Fine destinata*] 'Finem' usurpavit in fœminino genere; concordat autem cum *destinata*. [Vallicell. 1. 2. ap. Feam, *fine destinato*.]

31 *Manet*] Expectat divitem.

32 *Quid ultra tendis*] Quid plura cupis?

33 *Recluditur*] Terra pauperi et regibus aperitur æqualiter: sic I. Od. 27.

34 *Regumque pueris*] Vide I. Od. 12. *Satelles Orci*] Lambinus Charontem interpretatur, a quo dissentit Cruquius, qui hic mortem vult intelligi, quia hæc congregat, hæc militat Orco: vivus enim non invocat Charontem aut metuit. *Satelles Orci*] Charon, qui animas cymba sua transvectas nunquam revehet.

35 *Callidum Promethea*] Ideo Promethea callidum appellat, quia Jovi ignem vitalem eripuerat.

36 *Revexit*] Vitæ restituit. Si *revexit* servamus, Orci satellitem Charontem vocat, Orci nempe portitorem, ut eum Juvenalis appellat. Sin vero *revinxit* legerimus, (ut plura vetustæ notæ exemplaria,) satellitem Orci, unum aliquem alium ex Rhadamanthi sive Æaci lictoribus intelligere poterimus, qui auro capi nequeat. Sed *revexit* magis placet, ne 'revincere' pro 'solvere' interpretari cogamur, qua significatione non memini me legisse. *Torrent.* [Codd. quidam ap. Jaeck, *Devexit auro.*]

Captus] Auro corruptus. *Hic*] Charon.

37 *Tantalum atque, &c.*] Ante etiam Od. 13. Prometheum cum Tantalo, quem Pelopis patrem ibi vocat, conjunxit, et quidem utrumque laborantem facit. Pelopis autem progenies erant Atreus et Thyestes, Tantali nepotes: 'Superbus' autem Tantalus, qui Deos omnes convivio exceptos offendere ausus. Sed et 'Tantali divitiæ,' quibus superbiebat, proverbio celebrantur. *Torrent.*

38 *Genus coërcet*] Tantali posteros, Pelopem, Atreum, Agamemnonem, Orestem. *Hic levare*] De satellite Orci, proinde ac de Orco ipso seu Plutone loquitur; nam quod quis per alium facit, ipse facere videtur. Et suo more *audit levare* dicit, pro audit ut levet: nisi cum verbo *vocatus* construere malis. *Torrent.* Vel sic etiam exponi potest: Hic vocatus et non vocatus levare, id est, ut sublevet, pauperem functum laboribus, id est, continuis molestiis et miseriis vitæ defatigatum pertæsumque, *audit*, id est, præsto adest, et velit nolit pauper, ei moriendum est. Vel *audit*, vocatus a paupere, et non vocatus a divite. *Cruq.* *Hic levare functum*] Ordo est: Vocatus, atque non vocatus audit levare pauperem functum laboribus, id est, audit, ut sublevet, et liberet pauperem, qui vitam egit laboriosam.

40 *Vocatus, atque non vocatus*] Erasmus inter Laconum proverbia citat καλούμενός τε καὶ ἄκλητος θεὸς παρέσται. *Vocatus, atque non*] Velit nolit pauper, Charon Orci satelles ei præsto est.

ODE XIX. Ἐνθουσιαστική. IN BACCHUM. Bacchi laudes, ejus numine plenus, canit Poëta. [Codd. ap. Jaeck, *In Bacchum.*]

1 *Bacchum*] Tanquam divino furore percitus hanc Odam scripsit Horatius, et Bacchum docentem describit. Cæterum alii fere Sileno hoc munus imponunt. *Torrent.* *In remotis*] Non in strepitu, ambitioneque forensi, ubi nihil divini. *In remotis*] In secretis nemoribus. *Carmina*] Divina præcepta carmine descripta. *Cruq.*

2 *Credite posteri*] Credite vos, qui venturi estis; et fidem adhibete talia docenti.

3 *Nymphasque discentes*] Per Nymphas, animos auditorum simplices accipimus, paratos ad discendum, ab omni terrenæ fæcis cupidine liberos, apertos, candidos. *Cruq.* *Nymphasque discentes*] Vidi etiam Nymphas ad discendum paratas.

4 *Aures Capripedum acutas*] Poëtica Satyrorum descriptio, quales hodie-

que in antiquis marmoribus cernuntur, acutis auribus, depressis naribus, ipsi quoque calvi, ut Silenus. Hoc vero Pani similes, quod et cornua habent exigua, et caprarum pedes, unde et 'bicornes' et 'capripedes' dicti. Et arrectæ quidem aures quid significent, ex iis quæ jam dicta sunt constat: pedes vero caprini, quid aliud quæso, quam nihil eis inaccessum esse, qui arcanæ illi doctrinæ sese mancipurunt, &c. *Torrent. Turneb.* XVIII. 8. *Capripedum Satyrorum*] Habent Satyri pedes instar caprarum. *Acutas*] Aures quoad formam acutas, in acumen fastigiatas, et ad audiendum erectas.

5 *Euæ, recenti mens*] Vocem sibi ipse dat, qua mulieres bacchantes furore plenæ uti consuerunt: Cruquius interjectionem admirantis vult esse. *Recenti mens trepidat metu*] Egregie exprimit id quod repente divino, ut credebatur, olim furore extra se positis evenire consuevit. Ita enim *metum* hic pro furore et insania expono: ut et *φόβος* Græcis est, *μανία, ἐνθουσιασμός*. *Torrent. Heinsius. Trepidat metu*] Subsultat mens, et conturbata est.

6 *Turbidum lætatur*] Tale ferme illud Virgil. 'Mistoque ingens exorta tumultu Lætitia.' Religionis enim horror consistere mentem non patitur. *Torrent.* Heinsius pro *lætatur* legendum censet, *lymphatur*. *Turbidum*] Et mens turbide lætatur, id est, turbida lætitia afficitur.

7 *Parce, parce*] Εὐχή deprecatur enim Liberi vehementiorem vim in afficiendo suo pectore, ne fortasse *νυμφόληπτος* maneat sine spe mentis aliquando recuperandæ, in ultionem visi numinis, quemadmodum Actæoni contigisse fabulantur. *Cruq.*

8 *Gravi metuende thyrso*] Macrob. Saturn. I. 19. Deum Liberum ac Martem eundem esse ostendere conatur. Quicquid sit, Liberi hasta thyrsus est, celata illa cuspide metuendus, alioqui tener ac mollis, ederis nempe aut pampinis etiam obvolutus. *Torrent.* Per 'thyrsum' Cruquius intelligit, venerandam ex thyrso coronam capiti inductam, ad divinitatem denotandam. *Thyrso*] Virga, nempe hasta Bacchica, pampinis involuta.

9 *Fas pervicaceis Thyadas*] Postquam Deum videre potuit, licere sibi sit, sacra ejus carminibus celebrare. *Thyades* autem Bacchæ παρὰ τὸ θύω τὸ ὁρμῶ, hoc est, ab impetu illo quo ruebant: quas *pervicaces* appellat Poëta, ob cœpti semel furoris pertinaciam. *Torrent. Fas pervicaces*] Nunc certus de Baccho sibi propitio, ad imitationem poëtarum veterum sub involucris fabularum canit honorum præmia, rerumque omnium cum pace tranquillitateque copiam a Deo acceptandi, dum in cultu divino honeste viverent: et contra malorum miseriam, suppliciaque eorum præsertim, qui in Deum essent impii: quos Bacchus ipse vindex impietatis ad Inferos usque persecutus est. *Cruq. Fas pervicaces*] Licet mihi, vel, possibile est, δυνατόν ἐστι. *Thyadas*] Protervas Bacchi sacerdotes et ministras.

10 *Vinique fontem*] Hæc ad miracula illa referenda, quæ vi numinis hujus fieri stulta credebat antiquitas: nempe ut percussa thyrso terra, seu rupe aliqua, aut arboris trunco, vinum, lac, aut mel manaret. *Torrent.*

12 *Iterare mella*] Iterum atque iterum cantare mella cavis arboribus defluentia.

13 *Conjugis additum*] Ariadnæ, quam a Theseo relictam Bacchus in uxorem adoptavit.

14 *Honorem, tectaque*] Coronam nuptialem inter sydera collocatam. *Tectaque Penthei*] Hanc quoque fabulam prolixe refert Ovid. Met. III. et argumentum est Tragœdiæ Euripid. *Bacchæ. Torrent. Penthei*] Thebarum regis.

15 *Non levi ruina*] Torrentius con-

tendit legendum esse *lexi*, ob carminis legem: nusquam enim eo loco Iambum reperias. *Non levi ruina*] Alii, *læva*. Ruina læva ab irato Deo illata, quod mulieres bacchantes spectaret.

16 *Lycurgi*] Fuit Lycurgus rex Thraciæ, Dryantis filius, qui a Baccho in furorem versus, et vites intersecare conatus, crura sua sibi amputavit.

17 *Mare barbarum*] Mare Indicum domas; nam Indos Bacchus superaverat.

18 *Uvidus in jugis*] Tu ebrius, et vino madidus in remotis montibus, colligis in nodum mulierum Thracarum comas serpentibus implicitas.

19 *Nodo coërces*] Tu Bistonidum Bacchantium et te colentium crines nodo aliquo constringis et coërces, cui viperæ implicatæ sunt, idque impune, sine fraude et periculo; viperæ enim ipsis nihil nocent. *Lubin.*

20 *Sine fraude*] Frequens apud Jurisconsultos clausula, pro sine pœna, sine periculo, impune. *Torrent.* *Sine fraude*] Sine ullo damno.

21 *Per arduum*] Per arduos montes inter se superstructos.

23 *Rhœcum*] Libri Mss. omnes vel *Rhætum*, vel *Rætum*. *Rhætus* itaque retinendum censeo, pro Gigante. *Rhœcum*] Rhœcum Gigantem tu in Leonem conversus dejecisti. *Leonis unguibus*] Ipse scilicet in leonem tum versus. *Torrent.* [Codex ap. Jaeck, *Rathum retorsisti et leonem.*]

24 *Mala*] Maxilla leonina.

27 *Ferebaris*] Dicebaris.

28 *Mediusque belli*] Ad utrumque paratus, sive bellum esset gerendum, sive pax colenda. Poëta hoc significat, vinum aliquando homines ad arma excitare, interdum animos feros, et truculentos mitigare. *Turneb.* x. 22.

29 *Insons Cerberus aureo*] Cerberus non nocens tibi ad Inferos descendenti, ut inde Ariadnen uxorem reduceres. *Aureo cornu*] Baccho etiam cornua tribuuntur: hinc a Græcis ei data cognomina, κεραῖος, κερασφόρος, δίκερως, κ. τ. λ. causamque addunt, quod immodico vino obruti, truces et contumeliosi efficiuntur. Alii alias rationes addunt. Nec tacendum, quæ de cornuum apud veteres pro poculis usu Athenæus tradidit; unde enim Baccho cornua tradit. Magis tamen crediderim Bacchi cornibus immortalitatem ei concessam indicari: nam divinitatis ac potentiæ cujusdam majoris, quam humanæ signa esse. *Torr.*

30 *Cornu decorum*] Poëtæ idcirco cornua affingunt Baccho, quod bibaces plerumque sunt pugnaces; vel, ut alii volunt, quod Bacchus primus terram junctis bobus excoluit. *Leniter atterens*] Leni motu caudam agitans, quod faciunt canes suis dominis, aut notis adulantes. [*Decorum cornu leviter* Guelph.]

31 *Et recedentis trilingui*] Et ore suo trilingui tetigit pedes, tuaque crura redeuntis ad superos.

ODE XX. Ἀλληγορική. AD MÆCENATEM. Horatius in cygnum versus, per universum provolabit orbem; unde sibi promittit suæ Poëseos immortalitatem.

1 *Non usitata*] Pulcra Allegoria, idem fere argumentum tractat, quod Oda postrema lib. III. Permittitur autem poëtis, ut sibi immortalitatem nominis polliceantur. At Ovidius pæne in Deos contumeliosus est, cum ait: 'Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignis, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.' Illud vero vulgarius, quod iis quoque, quos carminibus celebrant, immortalitatem promittunt. *Torrentius.* Vide et Franc. Luisin. Parergon. III. 13. *Non usitata*] Ordo est: Ego vates biformis ferar per liquidum æthera, non usitata nec tenui penna, sed penna sublimi, Latinis auribus ante me inaudita.

2 *Biformis per liquidum*] Nuper homo, nunc cygnus, vel, vates Lyri-

cus, et vates Satyricus.

3 *In terris*] Plures codices, *in terra.*

4 *Invidiaque major*] Invidia virtutem et præclara facinora omnia, non aliter quam umbra corpus sequitur. Nam quo altius quis ascenderit, eo subjectior est invidiæ. Paribus enim aut non multo sublimioribus invidemus. Atqui in excelsum elata virtus, tanquam extra humanam sortem posita, admirationem potius excitat, ut subtiliter disputat Arist. Rhet. xi. ad Theodecten. Adde iv. Od. 3. *Torrent. Invidiaque major*] Cujus gloria superat invidiam.

5 *Urbes relinquam*] Æthera petens. *Non ego pauperum Sanguis*] Quasi obscuritas parentum (erat enim libertino patre natus) ei data vitio, sit impedimento, quo minus Romanis esset celebrior: quod satis indicat iv. Ode 3. i. Sat. 4. et 10. *Cruq. Pauperum sanguis, &c.*] Quippe, o dilecte Mæcenas, ego quamvis pauperum parentum sanguis et filius (quem et qualem tu me vocas et appellare soles) mortem non obibo, nunc, &c. *Lubin. Non ego pauperum*] Non ego obscuris parentibus sum ortus.

6 *Non ego, quem vocas*] Hic ordo, et horum verborum sensus mihi præ reliquis placet: O Mæcenas, ego non obibo mortem, quem (licet pauperem) tu vocas, o dilecte Horati. *Quem vocas dilecte*] Ὃν καλεῖς, ὦ φίλε. Hoc est, quem amici nomine dignaris. *Heinsius.* [Codd. ap. Jaeck, *quem vetas...obibo;* vel, *quem vetas...obire.*]

8 *Nec Stygia*] Ut alii, quorum fama cum morte interiit. De Styge vide i. Od. 33.

9 *Residunt*] Hærescunt, insidunt.

10 *Album mutor in*] De cygno loqui Poëtam ostendit, quod mox sequitur, 'canorus ales:' et sane aptissima cygni ad poëtam comparatio est; nam et poëtæ in Apollinis tutela sunt; et cygni quoque ei Deo sacri perhibentur; non solum ob cantus suavitatem, sed quia uti in poëtis, sic et in alite illo divini aliquid esse creditur. *Torrent.* Et Horatium hic respexisse ad mutationes Pythagoricas a Platone celebratas, Pulmannus censet. *Turneb.* x. 22. *Mutor in alitem Superne*] Scribe cum Mureto, *Superna*, quicquid dicunt alii. *Superna*, est τὰ ἄνω. *Heinsius.* Sed Lambin. et Torrentius legendum esse contendunt *Superne*, ut et apud Virg. Georg. 'Flos apprime tenax,' non 'apprima.' *In alitem*] In cygnum. [*Pennæ, et* Guelph.]

11 *Superna: nascunturque*] Mutor a partibus superioribus.

13 *Dædalæo ocyor Icaro*] Ocyor Icaro Dædali filio, qui una cum patre a Creta fugiens, fretus alarum fiducia, decidit in mare.

14 *Gementis littora Bospori*] Bosphori murmur emittentis. De Bosphoro vide supra Od. 13.

15 *Syrtes Getulas*] Syrtes Libycas, vide i. Od. 22.

16 *Ales*] Cygnus. *Hyperboreosque campos*] Plus dicere non potuit, quam fama etiam Hyperboreis sese celebrem futurum. Qui autem illi sint populi, vide Melam et Plin. iv. 12. Horatius per *Getulas Syrtes* et *Hyperboreos campos*, extremas ad meridiem et septentrionem terræ oras intelligit, ultra quas progredi non licet, si nostrum hemisphærium complectamur. *Torrent. Hyperboreosque campos*] Montes sub polo, et cardine cœli positos, unde spirat Boreas, ubi dies est sex mensium, et nox totidem, anno in duas partes diviso.

18 *Marsæ cohortis Dacus*] Marsæ sunt populi Italiæ, quos Dacus, quamvis revera timet, fingit tamen se non timere.

19 *Ultimi Geloni*] Scythiæ populi, vide supra Od. 9. *Peritus discet Iber*] Antiqui codd. *Hiber* vel *Hyber* scribunt. Sed quare 'peritum' vocat Horatius? an propter longas et assiduas navigationes, quibus Hispani

olim claruere? id quidem Lambinus existimat. Torrentius locum hunc sic exponit: Ut una cum Romano Imperio Poëta nomen suum propagatum iri dicat, apud eos, qui Romanarum rerum periti esse velint. Quod de Hispanis maxime ac Gallis promittere sibi potuit, utraque enim provincia jam tum Romanorum coloniis frequentabatur, unde etiam Augusti ætate præclara ingenia provenere.

20 *Iber*] Hispanus usu peritus propter longa bella et navigationes assiduas. *Rhodanique potor*] Gallus Lugdunensis. Rhodanus est Galliæ fluvius, ortum ducens ex Alpibus, quæ Italiam a Gallia dividunt. [*Discet Iber* codd. ap. Jaeck.]

21 *Absint inani funere*] Bene *inani funere*, cum non moriturum se, sed in cygnum mutatum iri ante dixerit. Simile huic est, quod 'inanem tumulum' vocat Virg. Æneid. III. in quem corpus illatum non esset, sed memoriæ tantum caussa exstructum, Græci κενοτάφιον appellant. Suet. 'honorarium tumulum' vocat. *Torrent.* *Absint inani funere næniæ*] Absint næniæ, id est, absint carmina funebria a funere meo inani: 'inane' appello, quia mihi mortuo funus nihil proderit, nam in sepulchro contineri non possum, sed immortalis futurus poëtarum ales.

22 *Luctusque turpes*] Si funus inane, luctus quoque turpes esse sequitur. Nec dubium quin ad notum illud Ennii poëtæ Epitaphium respexerit Poëta: 'Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu Faxit. Cur? volito vivu' per ora virum.' *Torrent.*

24 *Mitte*] Omitte.

CARMINUM LIB. III.

Ode I. Πραγματική. Vita beata non opibus aut honoribus, sed animi tranquillitate efficitur.

1 *Odi profanum*] Notat Servius in illud Æneid. VI. 'Procul o, procul este, profani,' a Callimacho id sumpsisse Virg. Ἑκὰς, ἑκὰς ἔστε βέβηλοι· [i. e. ὅστις ἀλιτρὸς ap. Callimach. H. in Apoll. 2.] ac 'profanos' dici non initiatos, quos Græci ἀμυήτους, ἀμυστηριάστους vocant. Unde sacra et aræ, et signa quoque Deorum quædam ἀβέβηλα dicta, quæ adiri ab hominibus tangive nefas erat. Vide Adr. Junium Animad. I. 8. Tales igitur præconis voce a sacris arcebantur: notaque gravissima adversus Alcibiadem accusatio, quod profanus sacris Eleusiniis interesse ausus fuisset. *Torrent.* *Profanum vulgus*] Odi vulgus indoctum: nam imperitos homines, et a Musis alienos Horatius arcet ab his carminibus, tanquam profanos a sacris.

2 *Favete linguis*] Seneca lib. de Vita Beata: 'Hoc verbum,' inquit, 'favete linguis,' non ut plerique existimant, a favore trahitur; sed imperatur silentium, ut rite peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente.' *Favete linguis*] Attendite cum silentio, vel bona verba dicite, εὐφημεῖτε, id est, τὰ ἀγαθὰ ἐνθεαστικῶς λέγειν. *Carmina non prius*] Ego Musarum sacerdos canto virginibus puerisque carmina non prius audita a Romanis, lyrica scilicet, exacte et ad plenum facta.

3 *Musarum sacerdos*] Poëtæ enim Musarum sunt ministri et antistites,

quarum spiritu afflati divina canunt poëmata et civilia præcepta, ad vitam præclare instituendam cumprimis utilia et necessaria nobis præscribunt. *Figul.*

4 *Virginibus, puerisque*] Non quod ii auditores sint idonei, sed ea cantare se profitetur Horatius, quæ virgines et pueri ingenui ad Deorum ac virorum virtute præstantium laudes referendas addiscere debeant. *Torrent.* *Virginibus, puerisque*] Quo rectius suam vitam instituant.

5 *Regum timendorum*] Dicit ‘ timendos,’ qui imperii gladium gestant, et in quorum potestate sunt leges, quique soli plus cæteris omnibus possunt, adeo ut cum Plauto ‘ humanos ’ quosdam Joves eos recte appellaveris. Sed tunc feliciter imperant, cum divino se regi arbitrio recordantur. *Torrent.* *Regum*] Ordo est: Imperium regum timendorum est in proprios greges. Imperium Jovis clari giganteo triumpho, et cuncta moventis supercilio, est in ipsos reges. *Timendorum, in proprios*] Reges a subditis timeri debent, at amari magis.

6 *Reges in ipsos*] Reges ipsi, qui habent imperium in sibi subditos, habent etiam Deum suum regem omnis iniquitatis, et violentiæ vindicem.

7 *Clari giganteo triumpho*] Atque ea quidem Jovis summa gloria est, quod impii, qui per gigantes notantur, debitis suo sceleri pœnis divinitus afficiuntur. *Torrent.* *Clari giganteo triumpho*] Jovis magnifici, qui potuit immanissimos gigantes supercilio, id est, nutu, et majestate superare.

9 *Est, ut viro vir*] Sic loquuntur Græci. ἔστιν ὡς, vel ἔστιν ὅπως, id est, *fieri*, vel *evenire potest*. Ostendit varia hominum esse ingenia ac studia. *Lambin.* *Est, ut viro vir*] Fieri potest, ut alius alio plures possideat agros, in quibus arbores in ordinem redactas plantet, alius honores ambiat, alius alia sectetur, &c. Mortis tamen conditio est omnibus æqua.

[10 *Arbusta in sulcis* Schoenborn. 2.]

11 *In campum petitor*] *Petitor* Jurisconsultis, et Ciceroni ipsi actorem in judicio, hoc est eum qui alteri litem movet, significat. Horatius pro candidato hic posuit. *Torrent.* *In campum petitor*] In campum Martium, ubi alicujus Magistratus est petitor, hic generis claritate, ille suis virtutibus, alius amicorum numero celebris.

12 *Moribus hic melior*] Hoc est, vitæ innocentia fretus et recte factis. *Illi turba clientium*] Comitatu et fautoribus, quorum suffragiis clamoribusque meliorem superet in magistratu petendo. *Cruq.*

[13 *Contendit ; i. t. clientum* Schoenborn. 2.]

14 *Æqua lege*] Necessitas tamen, id est, Mors æqualiter sortitur, id est, sorte, et sine delectu sumit omnes tam claros, quam obscuros. *Necessitas*] Græcis ἀνάγκη, ab ἄναξ ἄνακτος, vel ab ἀνάσσω, πάντων γὰρ ἐπικρατεῖ. Atque adeo Deam esse volunt, quæ regat omnia. Erudite igitur Horatius, hic et alibi ‘ necessitatis ’ vocabulo utitur, ut nihil aliud quam Dei voluntas sit, quam ‘ Parcam ’ Poëtæ sive ‘ Fatum,’ Stoici fere ‘ Decretum ’ appellant. *Torrent.*

16 *Movet urna*] Volvit ad sortiendum fatum. Vide II. Od. 3.

17 *Districtus ensis cui semper*] De Damocle Dionysii assentatore, vide M. Tullium, Tusc. lib. v.

18 *Siculæ dapes*] Siculorum et maxime Syracusanorum mensæ, pro lautis atque opiparis proverbio celebrabantur: quin et ex Sicilia, ob variam condiendi artem, coqui, teste Athenæo, præcipue laudabantur. *Torrent.* *Siculæ dapes*] Dapes a Dionysio Siciliæ tyranno apparatæ, quæ erant exquisitissimæ, et regio luxu instructæ.

19 *Elaborabunt*] Non *elaborarunt* legendum. Hoc est, magna cura, præstantique arte conditæ non sa-

pient, sed erunt insipidæ penitus, intuenti mortem præsentem. *Cruq.* *Elaborabunt saporem*] Non reddent.

[20 Bentl. ap. Jaeck, *citharæve cantus.*]

21 *Somnum reducent*] Non somnum restituent, quem metus abstulit. *Somnus agrestium*] Ex antithesi docet humilioribus rusticis frugalibusque omnia longe suaviora quam ditioribus; ut quibus tutiora sunt omnia, cibus, potus, somnus, et quæcunque vitam beare possunt, non enim desiderant, nisi quod satis est. *Cruq.* *Somnus agrestium*] Ordo est, et sensus: Somnus levis non aspernit humiles agrestium domos, neque umbrosam ripam, aut amœna Thessaliæ loca Zephyris agitata.

[22 *Levis virorum* Schoenborn. 2.]

25 *Desiderantem*] Qui desiderat, quod satis est ad victum et vestitum, non navigat, neque se maris periculo exponit, ut rem familiarem augeat. *Quod satis est*] Naturæ scilicet, ut Ep. 2. 'Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.' Recte enim et illud Epicurus, teste Seneca: 'Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: si ad opiniones, nunquam eris dives.'

26 *Sollicitat mare*] Tumultuosum mare non reddit eum sollicitum.

27 *Arcturi cadentis*] Arcturus stella est in cauda Ursæ, quæ propter tempestates, quas oriens excitat, est vehemens, sed occidens est multo vehementior.

28 *Hœdi*] Hœdi duæ sunt stellæ exiguæ in sinistra manu Erichthonii, quibus orientibus sævit mare.

30 *Fundusque mendax*] Fundus infructuosus, qui votis agricolæ non respondet. *Arbore nunc*] Arbore, quæ nec flores, nec fructus profert, modo pluvias culpante, modo sydera, id est, æstum immoderatum e vi syderum provenientem.

33 *Contracta*] Æquora angustiora facta. [Bentl. ap. Jaeck, *æquora sentiunt.*]

34 *Jactis in altum molibus*] Sæculi sui in ædificando luxum graviter damnat Poëta II. Od. 15. et 18. Unde datam tunc Augusto occasionem crediderim, ut ædificiis modum imponeret: Sueton. cap. 89. Verum hoc loco omittere nolim, recte Acronem monuisse, verbo ædificantium usum esse Poëtam, cum 'moles' dixit: nam et apud Jurisconsultos nostros proprie 'moles' dicuntur in mare vel in flumen projectæ. *Torrent.* *In altum molibus*] In profundum mare. Vide II. Od. 15. *Huc frequens*] In hoc altum mare.

35 *Cæmenta demittit*] Antiqui fere codd. *cementa* sine diphthongo. 'Cæmentum' enim Architecti vocant, non certum aliquod saxi genus; sed materiam illam omnem, qua ad substructiones operumque fundamenta ex rudi plerumque saxo, lapidumque cæsorum fragmentis uti solent: unde et 'cæmentitii parietes,' quales fere rusticani, nulla venustate, et tanquam fortuita congestione lapidum exstructi. *Torrent.* *Cæmenta demittit*] Lapides cæsos ad fundamentum substruendum, ubi ædificium consistat. *Redemptor Cum famulis*] Nam redemptor opus faciendum suo periculo, certa mercede constituta, assumit, cum famulis suis conductis, et dominus luxuriosus, qui terræ jam fastidiosus est, huc in mare frequens et assiduus lapides rudes et cæmenta ad ædificii fundamentum dimittit ac projicit. *Lubin.* *Redemptor Cum famulis*] Operum conductor ἐργολάβος, Angl. *An Undertaker, a Contractor.* [Guelph. *remittit.* Markland. ap. Jaeck, *demittat.*]

37 *Sed timor et minæ*] Hoc est, quicquid agit, non deseritur a suis affectibus, qui non sinunt eum quiescere. *Cruq.*

39 *Ærata triremi*] Vide II. Od. 16.

40 *Post equitem*] In clunibus equi. *Atra cura*] Pro molesta, odiosa. *Turn.* IV. 14. XIX. 9. [Bamberg. et Scho-

enborn. 2. *triremi*, sine *et*.]

41 *Quod si dolentem*] Quod si neque ædes sumptuosæ, neque vestes purpureæ, neque vina Falerna, neque unguenta preciosissima mentem dolentem, ac perturbatam mitigent; cur ædificia magnifica, aut divitias magno dolore acquisitas concupiscam? *Phrygius lapis*] Phrygium marmor rubris asperum maculis, ex Attidis, ut quidam fabulantur, sanguine natis, ingentibus etiam columnis, quales multæ Romæ conspiciuntur, aptum est. Quo tamen in genere Sinadicum, ab oppido Sinada sic dictum, præcipue commendatur: meminit ejus Plin. XXXV. 2. et prolixe Strabo lib. XII. *Phrygius lapis*] Columnæ ex lapide Phrygio, quæ domos sumptuosas fulciebant.

43 *Delenit usus*] Mitigat. *Nec Falerna vitis*] In vulgatis impressum est *Falernæ vitis:* quam lectionem qui recipiunt, subintelligunt ἀπὸ κοινοῦ *usus*. Lambin.

44 *Vitis*] Nec vinum Falernum. *Achæmeniumque costum*] Unguentum Persicum, sic dictum ab Achæmene rege Persiæ, unde venit Costum. Vide II. Od. 12.

45 *Cur invidendis*] Cur extruam sublime atrium: vel sublimem domum postibus marmoreis, invidia nimirum laborantibus, propter luxus magnificentiam?

[46 Bamberg. *ritu molior*.]

47 *Cur valle*] Cur relicto meo agro Sabino, in quo vitam ago tranquillam, divitias appetam molestiarum plenas, magnaque opera comparatas?

ODE II. Εὐκτική. AD AMICOS. Pueri a teneris annis paupertati, militiæ, et vitæ laboriosæ sunt assuefaciendi.

1 *Angustam amici*] Libri veteres, quotquot vidi, *amice* habent, non *amici:* in uno etiam adscriptum, 'amice, esse adverbium.' Nec displicet: ut quicunque in Repub. magnus futurus sit, a pueritia paupertatis familiaritati assuescat, ut amare eam etiam videatur. Puer ergo *amice*, id est, libenter et benigne, pati pauperiem discat, hoc est, amare frugalitatem sobrietatemque. Et sane prisci illi Romani nulla re magis quam paupertatis patientia claruerunt. *Torr. Cruq.* *Angustam pauperiem*] Pauperiem duram et difficilem.

2 *Robustus*] A Jurisconsultis 'robusta ætas' appellatur, quæ 25. annorum est. Sed Horatius 'robustum puerum' quum dicit, respectu puerilis ætatis sic eum vocat, qui adolescentiæ proximus sit, et militiæ rudimentis aptus. *Torr.* *Acri militia*] Rigida, dura. Cum acri ergo militia discat puer amice pati pauperiem. *Cruq.* *Robustus acri*] Puer factus robustus per acrem militiam.

3 *Parthos feroces*] Parthos, pro quibuslibet hostibus.

5 *Vitamque sub dio*] Non satis ergo est futuro militi, amice ferre pauperiem, sed oportet eum quoque esse φιλόπονον, id est, libenter tolerare labores militares, aliaque corporis incommoda. Pro *sub dio*, pleraque scripta habent, *sub divo*. Cruq. *Sub dio*] Sub sole extra tectum vivat, et in rebus formidolosis. *Trepidis in rebus*] Quales in tumultu bellico esse solent, maxime vicino jam hoste.

6 *Illum ex mœnibus*] Illum nempe militem Rom. prospiciens ex mœnibus hostilibus, uxor regis alicujus barbari, cum quo bellum gerat populus Rom. suspiret hoc modo, atque hæc queribunda voce loquatur. *Lambin.* [Schoenborn. 2. *hostibus*.]

7 *Matrona bellantis*] Uxor tyranni alicujus barbari.

8 *Adulta virgo*] Virgo nobilis, et matura viro.

9 *Suspiret: Eheu ne*] Voce querebunda hæc verba loquatur: Eheu, ne regius sponsus rudis agminum lacessat leonem asperum tactu, quem rapit cruenta ira per medias cædes. *Eheu*] Exclamatio pathetica virginis,

suo sponso metuentis. *Cruq.* *Rudis agminum*] Rei militaris inscius.

10 *Regius sponsus*] Sponsus regia stirpe progenitus.

11 *Leonem, quem*] Militem Rom. in conflictu sævum, est Allegoria. *Quem cruenta ira*] Id est, hostilis animi rabies per medias hostium cædes rapit atque impellit. *Lubin.*

13 *Dulce et decorum est*] Perinde ac si parum esset, *decorum* dicere; addit etiam *dulce* ac jucundum esse mori pro patria: quæ, ut præclare ait Cicero, una omnes omnium caritates complexa est. Quod et Homerus testatur noto illo versu Odyss. I. Ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκήων Γίγνεται. *Torrent.*

14 *Mors et fugacem*] Confirmat ante dictam sententiam. Si enim omnibus moriendum est, stultum est mortis metu vitam agere ingloriam atque ignavam, qualem sæpe etiam citius mors occupet, quam strenuam atque exercitatam, ut Simonidis versus indicat: Ὁ δ' αὖ θάνατος ἔφηκε καὶ τὸν φυγομάχον. De quo Muret. Var. Lect. IV. 9. *Torrent.* *Fugacem persequitur*] Qui fugiendo consulunt saluti, sæpius periclitantur, quam qui fortiter pugnant.

16 *Poplitibus, timidoque*] Juvenibus ignavis, quorum poplites, quemadmodum et terga, cernuntur dum fugiunt.

17 *Virtus repulsæ nescia*] Non quia homines virtute præstantes, et honores petant, et sæpe etiam repulsam ferant; sed quia nullum inde virtus detrimentum patitur, quæ suo semper robori innitens, eadem est in adversis rebus, quæ in secundis; illas superat, has moderatur. *Torrent.* *Nescia sordidæ*] Virtus, repulsæ ignominiosæ ignara, puris honoribus fulget; nam viri virtute præstantes non petunt a populo honores.

18 *Intaminatis*] Nullis corruptelæ, ambitionis, largitionum maculis conspurcatis aut obscuratis: quia sibi bene conscia contemnit vanos et populares honores. *Cruq.*

19 *Nec sumit aut ponit*] Vult Horatius virtuti suum semper honorem constare, qui nec minui, nec augeri fortuitis possit. Omnia in se posita habet, nec a vulgi opinione dependet, sed sibi ipsa gloriam concilians ad cœlum affectat viam. *Torr.* *Secures*] Honores aut magistratus, quorum insignia sunt secures, et fasces. [*Nec ponit aut sumit honores* codd. ap. Jaeck.]

20 *Auræ*] Favoris, id est, prout mobili, et levi populo placuerit.

21 *Virtus recludens*] Virtus aperiens cœlum iis, qui non mortem, sed immortalitatem sunt meriti, iter patefacit et sibi et suis per vias difficiles et interclusas.

22 *Negata tentat iter*] Incognita vulgo et neglecta propter difficultatem et labores. *Tentat*] Ingreditur: viliumque hominum in terris degentium vulgares cœtus et conventus, atque adeo hanc omnem humum turbidam, cœnosam, et udam, veloci sua penna e rebus mortalium fugiente et supra terrena alte in cælum sublevata, spernit et ex alto despicit. *Lubin.*

24 *Humum fugiente*] Res terrenas spernit, quærens immortalia.

25 *Est et fideli silentio*] Commendata animi fortitudine, nunc fidem, quæ silentio præcipue probatur collaudat, et perfidiæ pœnam comminatur, ac veluti divino numine afflatus, diversas sententias in unum carmen conjicit. Pulchre autem 'fidele silentium,' dixit: ut, 'fida silentia sacris,' Virgilius. *Torrent.* *Est et fideli tuta*] Laus silentii.

26 *Vetabo, &c.*] Neque mecum habitabit, neque mecum in eadem navi vehetur, qui sacra Cereris, id est, quodvis arcanum evulgarit, homo scilicet rimarum plenus. *Qui Cereris sacrum vulgarit*] 'Arcanam' vocat Cererem, cujus sacra illa Eleusinia reli-

gioso quodam silentio peragebantur. Qua de superstitione qui plura scire velit, Tertullianum adeat, initio lib. contra Valentin. Et Augustin. De Civitate Dei, VII. 20.

28 *Trabibus*] Sub eodem tecto.

29 *Phaselum*] Navem velocem, et oblongam. *Diespiter*] Jupiter (diei et lucis pater) non cultus sæpe castos et innocentes punit cum impiis et incestuosis.

30 *Incesto addidit integrum*] Nempe cum ob infanda paucorum scelera, publica immittuntur mala, quæ veteres sacrificiis ac supplicationibus avertere solebant, aut expiare. *Torrent.*

31 *Raro antecedentem scelestum*] Pulchra Poëtæ nostri de divina justitia sententia. Quamvis tarda sæpe, attamen certa scelerum vindicta. Quo bene proverbium illud refert Porphyrion, 'Dii laneos habent pedes.' *Raro antecedentem scelestum*] Pœna tardo pede incedens, raro patitur scelestum hominem præeuntem effugere, sed eum aliquando assequitur, et comprehendit.

32 *Deseruit*] Ostendit culpæ comitem esse pœnam, ut IV. Od. 5. 'Culpam pœna premit comes.' [Schoenborn. 2. *pede claudo*.]

ODE III. Πραγματική. Vir virtute præditus nihil extimescit. Oratio Junonis de Troja eversa, de bello Trojano finito, deque Imperio Rom. a Trojanis initium capturo.

1 *Tenacem propositi*] Ἐπιεικείας καὶ χρηστότητος, id est, *æquique bonique*, quæ in Repub. ita vigere necesse est, ut sine iis esse non possit, nedum florere. *Cruq.* *Tenacem propositi*] Virum proposito recto perseverantem.

2 *Non civium*] Non seditio civium iniquas leges ponentium, quæ cum æquo et bono pugnant. [Schoenborn. 2. *parva jubentium*.]

3 *Instantis tyranni*] Tyranni præsentis.

4 *Mente quatit*] De sententia dimovet, id est, non efficit inconstantem.

5 *Dux inquieti*] Arbiter Adriæ. Vide II. Od. 3. Est Adria generis neutri contra regulam.

7 *Si fractus illabatur orbis*] Allusit ad Græcorum proverbium, quod in eos citatur, qui in tutissimis rebus ridicule timent. *Erasmus.* *Si fractus illabatur*] Si cœlum ruat, vir justus illius ruinam non expavescet.

8 *Impavidum ferient*] Qualis in sapientem ac constantem virum cadat metus, ex Epicteti Διαλεξέων lib. V. ostendit Gell. XIX. 1. *Torrent.*

9 *Hac arte Pollux*] Castorem non nominat Pollucis fratrem: quod ille cum immortalis esset, Jovem exoravit, ut immortalitatem suam fratri communicare posset: quamquam utrumque nomen utrique commune est, Castoris præsertim, de quo ad Sueton. Cæsare cap. 10. et IV. Od. 5. Bene etiam 'vagum' vocat Herculem, ob pererratum orbem terrarum. *Torr.* *Hac arte Pollux*] His virtutibus, constantia nimirum et justitia, Pollux, Hercules, Bacchus, Romulus ex mortalibus facti sunt immortales. *Vagus Hercules*] Hercules longinquas terras et multa maria peragravit ad varia monstra domanda.

10 *Innixus*] Tres codices *innisus*, unus etiam *enisus*, quemadmodum et in emendatis Virgilii exemplaribus, Æn. X. 'Toto connisus corpore ferrum Conjicit.' *Torrent.* Cruquius vero retinuit *enisus* propter significationem participii cæteris magis commodam in laboribus suscipiendis, cui bene respondet φιλοτιμούμενος. *Igneas*] Arces syderibus micantes, id est, cœlum.

11 *Quos inter Augustus*] De Augusto adhuc vivente (nam multis ante Augustum annis obiit Horatius) perinde ac de numine aliquo loquitur. Et merito quidem, ut dicemus Od. 5. hujus libri. Augustus enim cœlo de-

scendisse, ac terris commendatus esse credebatur. qua de re I. Od. 2. *Torrent.* *Recumbens*] Accumbens. Virg. 'Tu das epulis accumbere Divum.'

12 *Purpureo bibit*] Augustus ore suo roseo et pulchro bibit Nectar, jam divus factus etiamnum in terra vivus. Virgilius: 'O Melibœe Deus nobis hæc otia fecit.' Id est, Augustus. Quidam *bibet* legunt, sed male.

13 *Hac te*] Hac virtutis via. *Merentem*] Te merentem honores divinos, vel, merentem, id est, militantem.

14 *Vexere tigres*] Medi *tigrim* appellant sagittam, unde et fluvio et animali, ob eximiam nempe velocitatem, idem nomen obtigit. Animal certe Soli sacratum, vel ob pernicitatem, vel quod simul atque in lucem editum est, duos pedes orientem versus tanquam adorabundum sustollere creditur. Idem autem Bacchus, qui et Sol, in veterum sacris. Quamquam Baccho peculiari ratione animal illud sacrum videri potest: vel quod nihil tam varium, tam multiplex, ac subdolum, quod non detegat ebrietas: vel quod nihil tam ferum atque indomitum, quin Bacchi consuetudine mansuescat, non tam ob vini usum, quam ob Musarum commercia: 'Nemo enim adeo ferus est, ut non mitescere possit, Si modo culturæ patientem commodet aurem.' *Torrent.* *Indocili jugum*] Tigrium collum suapte natura est indocile, Bacchi tamen jussui obsequitur.

15 *Quirinus*] Romulus patris sui equis, id est, arte militari fugit Acheronta, paludem infernalem, et ad superos evasit.

16 *Martis equis*] Equus Marti sacer: 'Bello' nempe armantur 'equi, bellum hæc armenta minantur.'

17 *Gratum eloquuta*] Junone rem gratam Diis secum deliberantibus eloquuta, quod veteres inimicitias ex animo jam deposuisset. *Consiliantibus*] Divis consilium habentibus de recipiendo Romulo in numerum Deorum.

18 *Ilion, Ilion*] Hinc incipit Junonis Oratio in divorum cœtu habita, super Romuli consecratione.

19 *Fatalis incestusque judex*] Perudite Horatius Trojæ exeidium non Græcorum viribus asscribit, sed unius Paridis cum muliere peregrina adulterio, unde atrocissimum illud bellum exortum. *Torrent.* *Fatalis*] Exitialis, et fati Trojani, id est, perniciei et subversionis Trojanæ causa et auctor. *Cruq.* *Fatalis, incestusque judex*] Paris a fatis datus judex de aureo malo Veneri dato.

20 *Et mulier*] Et Helena a Paride rapta.

21 *Ex quo destituit*] Ex quo tempore Laomedon pater Priami destituit, id est, fraudavit promissa mercede Deos, Neptunum nempe et Apollinem, qui Jovis jussu Laomedonti suas operas locarant, ad muros Trojanos extruendos.

23 *Damnatum*] Glareanus legendum esse contendit *damnatam.* sicut IV. Od. 9. *Non semel Ilios vexata. Damnatum Minervæ*] Ilion mihi et Minervæ damnatum propter injuriam nobis illatam in malo pulchritudinis, Veneri dato. [Quidam ap. Jaeck, *damnatam.*]

24 *Duce fraudulento*] Laomedonte.

26 *Famosus hospes*] Paris infamis hospes Helenæ.

27 *Perjura*] Perjura propter Laomedontis fraudem.

28 *Hectoreis opibus*] Hectoris auxiliis.

29 *Nostrisque ductum seditionibus*] Queritur ea de re in Deorum consessu ipse Jupiter apud Virg. Æn. x. 'Nec vestra capit discordia finem,' &c. Tum Ovid. Trist. I. 'Mulciber in Trojam, pro Troja stabat Apollo: Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.' Et: 'Sæpe premente Deo, fert

Deus alter opem.' *Ductum seditionibus*] Et bellum nostris discordiis productum in decennium, resedit, id est, finitum est, et compositum.

30 *Bellum resedit*] Hoc est, quievit tandem, ut 'residere iram' atque 'odium' dicimus. *Torrent.* *Protinus*] Deinceps. [*Bellum cessavit* nonnulli ap. Jaeck.]

31 *Nepotem*] Romulum, Junonis nepotem per Martem, qui eum genuit ex Ilia. Et Juno Martem peperit ex Jove. Hom. Iliad. E.

32 *Marti redonabo*] Marti reddam et remittam; quamvis enim Romulus sit de genere Trojana, Marti tamen filio meo, et patri suo concedam, ut Romulus sit primus rex Romanorum.

34 *Inire sedes*] In cœlos ascendere. *Ducere succos*] Porphyrion tamen non *ducere*, sed *discere* videtur legisse, pro assuescere saporibus nectareis, ut ipse exponit; quam sane lectionem in duobus Mss. codicibus reperi. *Torrent.* *Ducere nectaris*] Divinos liquores bibere, et divinis adnumerari.

35 *Adscribi quietis Ordinibus*] Adscribi Deorum ordinibus dixit, perinde ac si de militiæ numeris et ordinibus ageret (nam et Deos in classes quasdam distribuunt poëtæ) 'quietos' vocans ex Epicuri disciplina, uti et Virgil. cum ait: 'Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat.' *Torrent.*

37 *Dum longus*] Ordo est et sensus: Dummodo longus pontus intercurrat inter Trojam et Romam, qualibet in parte orbis regnanto, Trojani felices et beati, exules tamen, regnanto, sic ut Trojano imperio fruantur nunquam.

40 *Busto*] Paridis sepulchro.

41 *Et catulos feræ*] Et dummodo Troja sit ita discreta, ut in ea et armenta pascere, et feræ suos catulos occultare possint inultæ, id est, illæsæ et securæ, nemine prohibente, ea lege stet Capitolium, &c.

43 *Triumphatisque*] Medis devictis, et per triumphum ductis. [Vat. Rom. 9. Chisian. 3. aliique codd. ap. Jaeck, *triumphantisque*.]

44 *Dare jura Medis*] Id est, jura det. Solenne autem erat Romanis, ut regno aliquo in provinciam redacto, eo mitterent certo numero viros aliquos insignes, qui provinciam ordinarent, hoc est, quo jure deinceps uterentur, præscriberent. Nec temere Medos nominat Poëta, Parthos ab Augusto tunc signa reddere coactos intelligens, ut mox Od. 5. videbimus. *Torrent.* Vide et Canteri Novar. Lect. II. 11.

45 *Horrenda late*] Aptum Romæ victricis epithetum: quod tamen non tam ad metum armorum retulerim, quam ad admirationem quandam ex veneratione ortam: ut cum ait Virgil. Æn. VI. 'Horrendæque procul secreta Sibyllæ.' *Torr.* *Horrenda late*] Roma barbaris gentibus formidanda, extendat nomen in oras ultimas.

46 *Medius liquor*] Mare Gaditanum.

[47 *Decernit Europen* codd. ap. Jaeck. *Secernit Europam* Guelph.]

48 *Qua tumidus rigat*] 'Tumidum' vocat ob statam illam quotannis inundationem, omnia, ut inquit Plinius, miracula excedentem. Irrigat enim Nilus Ægyptum; et cum tota æstate obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitosque et oblimatos agros ad serendum relinquit, ut pulcre Cic. Nat. Deor. lib. II. *Torr.* *Nilus*] Nilus Ægypti fluvius, sic dictus a Nilo rege, vel, quod trahit νέαν ἰλὺν, id est, *novum limum*, quo tota Ægyptus redditur fœcundior post suam inundationem.

49 *Aurum irrepertum*] Aliqui *inrepertum* habent. Merito autem priscos illos Romanos ob auri contemptum commendat, quorum nempe imperium nulla ulla virtute magis quam abstinentia creverit; tunc labefactatum cum illud avaritiæ pestis invasit. *Torrent.* *Aurum*] Ordo est: Horren-

da Roma nomen suum in ultimas terrarum oras extendat. Roma (inquam) fortior spernere, id est, fortior ad spernendum aurum, quam cogere. *Irrepertum*] Aurum nondum ex auri fodinis effossum.

50 *Spernere fortior*] Roma fortior et magis munita sit hoc ipso, quod aurum irrepertum et nondum visum (et sic cum terra illud celat ibi melius situm, quam cum inter homines versatur) alto animo possit spernere, quam Deorum simulacra, et gentium devictarum sacrum, vi bellica et rapiente dextera in humanos usus cogere, et Diis consecrata ad res necessarias convertere. *Lubin.* [Bamberg. *cedat:* Guelph. *celet.*]

51 *Cogere humanos in usus*] Recte *cogere:* vim enim intulisse videtur; qui aurum, intimis terræ visceribus reconditum a natura, in humanæ vitæ perniciem protulerit, ab optimis quibusque convitium proscissum. Nam 'Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames!' *Torr.*

52 *Rapiente dextra*] Dextra, quæ sacris non parcit.

53 *Mundo terminus*] Ita tres codices legunt, non *mundi:* et mox etiam plures *tanget* pro *tangat.* *Mundum* autem hic vocat Poëta, terræ partem habitabilem, quam Romani armis perscrutati sunt. *Torr.* *Terminus obstitit*] Polus Septentrionalis et Australis.

54 *Hunc tangat*] Arma usque eo Roma inferat. [Guelph. *insere gestiens.* Markland. *vincere gestiens.*]

55 *Qua parte*] Juxta torridam Zonam, ubi sævit ingens solis æstus. Vide I. Od. 21. [Guelph. *debacchantur.*]

56 *Qua nebulæ*] Circulum intelligit utriusque poli, ubi mundus perpetua glacie obrigescit.

57 *Fata Quiritibus*] Hæc fata Romanis prædico et confirmo, ut totius mundi sint Imperatores; verum sub conditione, nempe ne nimium pii, id est, ne nimium amantes Trojæ (unde sunt orti) velint reparare, &c.

59 *Rebusque fidentes*] Potentissimo imperio freti. *Avitæ Trojæ*] Roma enim Trojanorum veluti colonia erat. Quare imperio potiti jam Romani, Ilienses magnis sæpe beneficiis affecere. Quod ergo Junonem hic monentem fingit Horatius, Romani minime observarunt: quin imo deletum bello Mithridatico, a C. Fimbria Sullæ legato, Ilium et restaurarunt et immunitate donarunt. Vide Livii Epitomem LXXXIII. *Torrent.*

61 *Trojæ renascens*] Ordo est: Fortuna Trojæ renascens alite lugubri, id est, malis auspiciis iterabitur tristi clade, me (conjuge et sorore Jovis) ducente victrices catervas.

62 *Tristi clade*] Flamma et ferro iterum vastabitur.

66 *Authore Phœbo*] Moretus et Cruquius *Ductore* legi malunt: receptam tamen lectionem servo, non ob notum illum Virgilii versum, e tertio Georg. 'Trosque parens et Trojæ Cynthius auctor:' nam Cynthius ibi non Apollinis cognomen, sed antiqui Trojanorum regis nomen est: sed quoniam pro Trojanis stetisse semper Apollinem notum est; atque hinc ait Juno, ne tanto quidem auctore resurgentem Trojam mansuram incolumem. *Torrent.* *Auctore Phœbo*] Etiamsi Apollo sit operis Autor, tamen ter pereat, &c.

67 *Excisus Argivis*] Expugnatus ab Argivis meis, qui me Argis colunt. *Uxor*] Hecuba vel Andromache.

68 *Virum, puerosque*] Maritum, et filios cæsos ploret.

69 *Non hæc jocosæ conveniunt lyræ*] Lyrico carmini res graves non conveniunt. Musam igitur Poëta monet, ut humili carmine sermones Deorum non imminuat. Alii legunt, *Non hoc conveniet.*

70 *Pervicax*] Desine Musa licentiosa et audax referre sermones Deo-

rum, &c. [Alii ap. Jaeck, *tendes?*]

71 *Et magna, &c.*] Et desine res amplas Lyricis modulationibus extenuare.

Ode iv. Προσφωνητική. Poëta se a multis periculis Musarum ope ereptum fuisse dicit, omnibusque male cessisse, qui adversum Deos aliquid moliri voluerint. [*Ad Calliopen Musam* Bamberg.]

1 *Descende cælo*] Veterum more Calliopen huic Hymno e cœlo advocat: habent enim Musæ suas etiam in cœlo sedes, et quidem distinctas, pro cujusque dignitate. Macrob. II. in Somn. Scipionis. *Torrent.* *Descende*] Ordo est: O Regina Calliope descende cœlo et age, dic tibia longum Melos, id est, longam et suavem cantilenam. *Cælo*] Habent Musæ etiam sedem in cœlo, ut Jovis filiæ.

[3 Schoenborn. 2. *nec majus.*]

4 *Citharave Phœbi*] A Phœbo nempe inventa. Vide I. Od. 21.

5 *Auditis? an me*] Sodales mei, nunquid auditis Calliopen canentem, an me fallit poëtica insania? *Amabilis insania*] Sic II. Epist. 2. 'Mentis gratissimus error:' qualis nempe in maniacis (nisi ex atra bile morbus processerit) cerni solet. *Torrent.*

6 *Audire, et videor pios*] Videor mihi audire Calliopen, quodque ipsa discurrit per lucos pios, id est, per lucos, quos Dii incolunt.

7 *Errare per lucos*] In lucis et nemoribus primi homines, et locis maxime solitariis, Deorum delubra constituerunt. *Cruq.*

8 *Aquæ subeunt et auræ*] Recte: auras enim aspirant aquæ. Quod cum Anauri fluminis in Thessalia accolæ peculiari aliqua ratione non ita sentirent, inde flumini factum nomen volunt. *Torrent.* *Subeunt, et auræ*] Quos lucos aquæ jucundæ præterfluunt, et in quibus gratæ spirant auræ.

9 *Me fabulosæ*] Caussam narrare videtur Poëta, ob quam præ aliis omnibus ipse Musas audire ac cernere canentes mereatur, nempe quod a pueritia usque Deorum tutela ac præsidio protectus fuerit. Dubitatur autem inter Grammaticos an dictio *fabulosæ* ad *palumbes* referenda sit, an vero ad *Apuliam?* Lambinus ad *palumbes* refert, a quo dissentio; quid enim ineptius, quam fabulosas hoc loco dici palumbes, cum ut rem vere gestam narret Horatius? et alioqui si cui provinciæ epitheton hoc convenit, illa certe Apulia est. Quamquam meo judicio *Apulia* hic nutricis ipsius Horatii, non provinciæ nomen est: quomodo enim ea quæ narrat Poëta in Vulture, qui non hic tantum, sed et apud Lucanum Apuliæ mons est, contingere potuerunt, ut non intra provinciam contigerint? In Apulia igitur, sed extra nutricis Apuliæ limen contigisse dicendum est. Omnes autem nutrices garrulæ ac fabulosæ; minus tamen merentur fidem, si quid apud se remotis arbitris factum narrent. Addam interpretes non *altricis*, sed *nutricis* legere. Dicere etiam possimus *Apuliæ* nomine non provinciam hoc loco, sed oppidum sic dictum, ubi enutritus sit Horatius, significari. Lector quam volet opinionem sequatur, ego adhuc ambigo: et si conjecturæ locus esset, *fabuloso* legerem, ut Vulturi aptetur. Montes enim vicinorum fere fabula celebrantur, ut in Faliscis Soracte, in Apulia Garganus quoque: *fabulosæ* autem scripsere, qui bina epitheta uno in loco sine conjunctione poni non tulerunt. *Torrent.* *Me fabulosæ Vulture*] Ordo est et sententia: Palumbes fabulosæ (id est Palumbes de quibus Poëtæ multa fabulantur) me puerum ludo fatigatum, et somno victum texere, et cooperuere nova fronde (id est fronde recenti et viridi) in Vulture Apulo (id est in Vulture monte Apuliæ) extra limen Apuliæ altricis, id est, nutricis meæ et soli natalis.

[*Velture in abdita* codd. ap. Jaeck.]

[10 Bamberg. *limina Pulliæ;* unde Jaeck, *Publiæ.*]

11 *Somno, &c.*] Scilicet victum, oppressumque et humi stratum. *Cruq.*

14 *Acherontiæ*] Acherontia est urbs Lucaniæ admodum parva, in sublimitate montis posita, ideoque eam nido comparat: vel, per nidum domum propriam significat.

15 *Saltusque Bantinos*] Sic quidem Mss. et nonnulli etiam typis editi. Nec displicet: nam et Plin. III. 11. Bantinos inter Lucanorum mediterranea collocat; et Bantiam urbem in Apuliæ finibus, inter quam et Venusiam cæsus olim ex insidiis Marcellus consul. Livius lib. XXVII. *Torrent.* Alii legunt *Batinos.* Batina est oppidum Apuliæ pascuis abundans.

16 *Humilis Ferenti*] Ferentum est urbs in humili et depressa valle posita. [*Farenti* Bamberg.]

17 *Ut tuto ab atris*] Admirabile præsagium omnibus, quo pacto dormirem corpore tuto, &c.

18 *Ut premerer sacra*] Quod premerer lauro sacra, id est, lauro Apollini dicata, quæ quidem laurus præsagiebat, eum futurum Poëtam.

19 *Collataque Myrto*] Et myrto comportata a palumbibus, quæ Veneri consecrata; significabat eum res amatorias et lyrica cantaturum.

20 *Non sine Dis*] Non sine protectione Deorum sanus et integer. Hæc grati est animi significatio: agnoscit enim se infantem pericula serpentum, ferarumque, evasisse beneficio Apollinis et Musarum. *Cruq.* *Non sine Dis*] Non sine divino numine ego infans impavidus. *Animosus infans*] Qui non terrerer, neque ab ursis neque a viperis. *Lambin.*

21 *Vester, Camœnæ*] Ubicunque fuero, o Camœnæ, vester sum. *Arduos Sabinos*] *Arduos,* ut opinor, vocat situs ratione, quod Roma illuc iter tenentibus adscendendum sit.

22 *Tollor Sabinos*] In montes excelsos Sabini vehor. *Frigidum*] Non ideo frigidum, quia Præneste in monte positum est, sed propter frigidas aquas ibi e fontibus profluentes, ad varios morbos salutares.

23 *Præneste frigidum*] Ipso nempe situ minus obnoxium caloribus. De qua urbe Stephanus: Πραίνεστος, inquit, πόλις Ἰταλίας ἀπὸ Πραινέστου τοῦ Λατίνου τοῦ Ὀδυσσέως καὶ Κίρκης υἱοῦ. Dicimus 'Præneste' et 'Prænestis,' urbs Fortunæ templo imprimis nobilis, ac situ ipso longe fortissima. *Torrent.* *Supinum*] In ascensu montis constitutum.

24 *Liquidæ Baiæ*] Non tam propter aquas calidas, quam propter aërem mollem ac purum, quo locus ille præcipue commendatur. 'Nullus in orbe locus Baiis prælucet amœnis.' *Torrent.* *Liquidæ placuere Baiæ*] Baiæ est urbs Campaniæ, aquis calidis nobilitata.

25 *Amicum fontibus et choris*] Ordo est: Me amicum vestris fontibus et choris non extinxit Philippis acies versa retro, non arbos, &c. Vid. II. Od. 7.

26 *Philippis versa acies retro*] Philippi est urbs in Thracia, ubi versus erat in fugam Bruti et Cassii exercitus, in quo Bello Horatius erat Tribunus militum.

27 *Devota*] Arbor scelerata. Vide II. Od. 13. et 17.

28 *Sicula Palinurus*] Lucaniæ promontorium prope Veliam oppidum. Quæ loca (teste Plinio III. 5.) quia ante Lucanos Siculi olim tenuere, hinc, ni fallor, *Sicula unda* hic addit. *Torrent.* *Palinurus unda*] Promontorium Lucaniæ, sic denominatum a Palinuro navis Æneæ gubernatore, ubi Horatius in summo periculo est versatus cum ex bello Philippensi in Italiam rediret.

29 *Utcunque*] Quandocunque.

30 *Insanientem navita Bosphorum*] Mare Bosphorum æstuosum. Vid. II. Od. 13. et 20.

31 *Arentes arenas*] Quidam, e manuscriptis, rectius scribi credunt, *urentes*, id est, æstu intolerabiles. *Fabritius*. *Arentes*] Arenas calentes.

33 *Britannos hospitibus feros*] Britanni (inquit Acron) hospites mactabant pro bestia. Feri igitur et inhospitales tunc temporis erant, neque id mirum, nam ut a sole longe distabant, sic certe quamdiu illorum mentibus divina gratia non illuxerat, ab omni humanitate, clementia, mansuetudine, et id genus virtutibus procul aberant. Verum ubi Deus (cujus providentia in regnorum mutationibus est admirabilis) pro sua misericordia hanc gentem ad fidem Christianam vocaverat, sensim evanuit feritas, indies exulavit immanitas, corruit crudelitas, omnis barbaries in exteras (nescio quas) nationes transmigravit, et Britannia (quæ a nostro Poëta hic dicitur fera) facta est gens perhumana, hospitalis, liberalis, comis, atque effabilis.

34 *Lætum sanguine Concanum*] Libri duo *Conchanum*. Non de Cantabris Poëtam nostrum, sed de Scytharum gente aliqua loqui arbitror. Virgilius sane Bisaltis hoc Gelonisque tribuit, Georg. III. *Torrent*. *Concanum*] Concani erant Hispani, vel (ut alii volunt) Thraces, quibus sanguis ex equini cruris venis subtractus, et lacti commixtus, potus erat familiaris.

35 *Gelonos*] Scythiæ populum sagittis potentem. Vide II. Od. 20.

36 *Et Scythicum*] Et inviolatus, id est, salvus Musarum præsidio, visam Tanaim. Vide Plin. III. 1.

37 *Cæsarem altum*] Cæsarem magnum et triumpho sublimem. Ordo est: Vos recreatis Pierio antro Cæsarem quærentem finire labores, simul atque abdidit oppidis cohortes fessas militia.

38 *Fessas cohortes abdidit oppidis*] Ego hic Horatium de eo tempore loqui existimo, quo finitis bellis civilibus Augustus veteranos per colonias distribuit, ipse quietem sibi optare ac vacationem a Repub. petere non desinens, ut II. Od. 16. notavimus. Tunc ergo potissimum a Musis solatium quærebat. Lambinus monet in quibusdam codicibus legi *reddidit*. Prisci tamen interpretes *abdidit* servant, quod cum verbo *fessas* melius convenit. *Torrent*. *Abdidit oppidis*] Simul ut in hybernis constituit exercitum, propter anni tempus ad bellum gerendum ineptum.

[39 *Lenire q. labores* Markland. ap. Jaeck.]

40 *Pierio antro*] Per *antrum Pierium*, Musarum recessus et Poëtarum secessum significat. *Lambinus*. *Pierio recreatis antro*] Antro Musis sacro et secreto, id est, vos Cæsarem oblectatis arte Poëtica.

41 *Vos lene consilium*] Magna Musarum laus, quarum consilio, quod ipsa prudentia est, etiam Jupiter adversus Titanas victor evaserit. *Lene* autem *consilium* dixit, ut alibi: 'Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Læli.' Nihil enim sapientis animo lenius atque tranquillius. *Torrent*. *Lene consilium*] Consilium ab immanitate remotum, quo usus est Cæsar in subjugandis barbaris. *Datis et dato Gaudetis*] Gaudent Musæ leni dato consilio: hoc enim lætitia perfundit auctorem suum, propter exitum felicem, quem in rebus agendis sortitur prudentia. *Cruq*.

42 *Scimus ut impios*] Declaratio exemplaris ad hujus sententiæ confirmationem, qua fingitur Jupiter prudenti consilio devicisse Titanum vires, immensas quidem, sed inconsultas et temerarias. *Cruq*. *Impios Titanas*] Gigantes cum Diis belligerantes.

[43 Codd. ap. Jaeck, *gigantumque turbam*.]

44 *Caduco*] Fulmine in caput Titanum cadente.

45 *Terram inertem*] *Inertem* vocat,

quæ sola inter elementa motu nullo agitetur. Qua ratione 'brutam' quoque appellat I. Od. 34. gravem nempe ac tardam. *Torrent.* *Inertem*] Terram immobilem.

46 *Regnaque tristia*] De statu suo semper sollicita. Nam 'regnum triste,' non inferos, sed tyrannidem interpretatur Cruquius: idque propter τὸ *urbeis*, quas inferis non apte posse conjungi credit. *Regna tristia*] Sedem inferorum, ubi omnia sunt tristia.

47 *Mortalesque turmas*] Quotquot vidi exemplaria *turmas* habent. Lambinus *turbas* legit. *Torrent.*

48 *Imperio unus æquo*] Solus Jupiter.

49 *Magnum illa terrorem*] Vis enim potentiaque primum terrorem incutiunt, sed collata prudentia consilioque, dicto citius evanescunt, instar bullæ. *Cruq.* *Magnum illa terrorem*] Ordo est: Illa Juventus horrida fidens brachiis, magnum terrorem intulerat Jovi. [Guelph. *intulerit.*]

51 *Fratresque tendentes*] Gigantes, ex terra nati: contendentes montem monti imponere. *Opaco*] Olympo umbroso.

53 *Typhœus*] Typhœus, Mimas, Porphyrion, Rhœcus, Enceladus sunt nomina gigantum.

54 *Minaci Porphyrion statu*] Ipsa magnitudine formidabilis, ut 'minas murorum' ob altitudinem dixit Virg. ac de Epei machina: 'Mediæque minans illabitur urbi.' *Torrent.* *Minaci statu*] Ingenti statura.

55 *Quid Rhœcus*] *Rœtus* legendum esse admonui II. Od. 19. *Evulsisque truncis*] Enceladus tam fuit robustus, ut arbores eradicatas jacularetur in hostes.

56 *Enceladus*] Hic quoque Virgilii versibus notissimus, quandoquidem illi Ætnam montem imposuit, Æneid. III. et Famam sororem dedit, Terra matre. *Torrent.*

57 *Palladis ægida*] De Ægide dictum I. Od. 15. Hoc tantum hic dicam, cum de Gigantum bello loquatur, non satis recte videri eum Palladem ægide armasse: id enim tunc Jovis scutum fuit: quod postea bello Trojano Palladi donavit. Vide Serv. Æneid. VIII. 'Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma.' Nec mirum idem Palladi quod Jovi scutum tribui, postquam etiam fulmine armata in vetustis monumentis cernitur. *Torrent.* *Ægida*] Contra Minervæ clypeum, quo Jupiter etiam usus est contra gigantes. Contra Jovis sapientiam nil possunt gigantes.

58 *Ruentes*] Ad terram ruentes: vel inconsiderate venientes. *Hinc*] Ex parte Jovis in hac pugna. *Avidus stetit*] Vulcanus dicitur avidus propter ignis rapacitatem: vel quia pugnæ est avidus. [*Pollent* codd. ap. Jaeck.]

59 *Matrona Juno*] Vocat illam 'matronam,' vel quia matrimoniis præest, unde et 'pronuba' et 'juga' et 'cinxia' a Romanis, uti a Græcis γαμηλία et ζυγία dicta est, 'cui vincla jugalia curæ' essent: vel quod justa Jovis uxor. Sic enim ipsa apud Ovid. Fast. VI. 'Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis.' *Torrent.* [*Volcanus* Bamberg. cui consentit Mitscherlich.]

60 *Positurus arcum*] Apollo qui semper arcum gestat.

61 *Rore Castaliæ*] 'Roris' vocabulo utitur Horatius, non tam pro levi solum aspergine per metaphoram, quam pro ingenti copia liquoris, ut 'rorantia fontibus antra,' dixit Ovid. *Torrent.* *Rore puro Castaliæ*] Aqua sincera fontis Castalii, sic dicta, a Castalia puella, quam Apollo adamavit.

62 *Crines solutos*] Crines humeris sparsos. *Lyciæ tenet*] In Lycia fons est Castalius. [*Deserta* Bamberg. Markland. sic interpungit: *natalemque silvam Delius, et Pat.*]

63 *Natalemque sylvam*] Sylvam, in qua natus est Apollo, dictus Patareus

a Patara, Lyciæ civitate, ubi maxime colebatur.

64 *Delius et Patareus Apollo*] Quia 'Lyciæ dumeta' et 'natalem silvam' dixerat, optime duo adduntur epitheta: *Delius*, ob natale solum: *Patareus* ob Pataram Lyciæ urbem, in qua Apollinis delubrum, opibus et oraculi fide Delphico olim simile. Musarum ergo gratia, laudes Apollinis obiter hic inserit. Porro gigantum bellum, et in eo præstitam ab Apolline operam, atque adeo omnem illam fabulam pulcherrime explicat Macrob. Saturn. I. 20. *Torrent.*

65 *Vis consili expers*] Hoc respicit Claudian. 'Non solis viribus æquum Credere: sæpe acri potior prudentia dextra.' Ac notus ille Euripidis versus: Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας Νικᾷ. Quo prudenti uno consilio multas vinci manus testatus est. *Vis consili*] Robur corporis, sine prudentia, suo labitur impetu. [*Vis consilii expers mole sua ruit* Guelph.]

66 *Vim temperatam*] Vires consilio gubernatas Dii augent.

68 *Moventes*] Vires cogitantes iniquitatem.

69 *Centimanus Gigas*] In quibusdam veteribus, *Gyas*. Vide Muret. Var. Lect. VI. 13. *Centimanus Gyges*] Briareus, de quo vide II. Od. 17.

70 *Integræ Dianæ*] Castæ Dianæ.

71 *Tentator Dianæ*] Hoc est, stupri sollicitator. Sic enim Val. Max. VI. 1. 'Citatus itaque Scantinius reus, uno teste, qui tentatus erat, damnatus est.' 'Tentatum,' vocat adolescentem, quem de stupro sollicitaverat Scantinius. Cujus factum improbum legi Scantiniæ, quæ de pudicitia erat, nomen dedisse volunt. Nec dissimile est, quod 'judicium tentare pecunia' dicit Cic. pro Murena. De Orione diximus II. Od. 28. *Torr. Orion Dianæ*] Orion venator, stuprare conatus Dianam, ejus sagittis est confossus.

73 *Injecta monstris Terra*] Ordo est: Terra mater, imposita monstrosis gigantibus suis filiis, dolet, et mœret, suos partus esse fulmine missos ad Orcum, id est, ad Plutona, supra modum pallidum, et inferno colore fœdatum. *Injecta monstris*] Pathos maternum, quod ipsamet cogatur esse ultrix suorum filiorum. *Cruq.*

75 *Nec peredit*] Amplificatio ab æternitate supplicii damnatorum. *Cruq.*

76 *Ætnam*] Siciliæ montem, Encelado giganti injectum.

77 *Incontinentis*] Proprie *incontinentes* atque *intemperantes* vocamus eos, quos ἀκρατεῖς et ἀκολάστους Græci: qui tactu gustatuque, seu Venere ac gula, delinquunt. Quas sensuum istorum voluptates quia communes habemus cum belluis, ideo illis quam aliis delinquere detestabilius habetur. Quomodo vero differant ἀκρατὴς et ἀκόλαστος, Arist. tradit de Moribus lib. 7. Vide Gellium XIX. 2. et Macrob. extremo lib. II. Saturn. *Torrent. Incontinentis nec Tityi*] Nec vultur relinquit peredere jecur Tityi luxuriosi, qui Latonæ stuprum inferre conatus est.

78 *Nequitiæ additus*] Intemperantiæ ipsius appositus custos, ut ei sit infestus. Vide Gellium VII. 11. *Nequitiæ additus custos*] 'Nequitiam' hic pro libidine poni, inde manifestum est, quod Tityum, de quo adhuc loquitur, incontinentem vocat. Sed de 'nequitiæ' vocabulo egregie Gellius VII. 11.

79 *Amatorem*] Invidiose atque omnino in malam partem sic appellat Pirithoum, qui una cum Theseo Proserpinam rapere ausus fuerit: qua de re plura IV. Od. 7. *Torrent.*

80 *Pirithoum cohibent*] Ixionis et Diæ filium, amatorem Proserpinæ, quam rapere quum tentaret Pirithous, catenis dicitur implicitus esse apud inferos.

ODE V. Παραινετική. Divi Augusti laudes, Crassi vituperium: Reguli constantia, et ad Pœnos reditus.

[Bamberg. *Ad ducem Augustum.*]

1 *Cœlo tonantem*] Quia carminis hujus ordo paulo perturbatior est, paucis argumentum adjungam. Nam M. Attilii Reguli laudes celebraturus ab Augusto incipit. Qui quod inter alia præclare gesta, ignominiam a Crasso, atque ejus milite, Romano nomini inustam, signis receptis a Parthis diluisset, divinos honores merebatur. Hinc sequitur Crassi militis vituperatio; ac facta comparatione, Reguli prudentiam extollit. *Torrent.* *Cœlo tonantem*] Amphibolia est in τὸ *cœlo*, determinetne τὸ *tonantem*, an τὸ *regnare*: ut sensus sit: Crediderunt Jovem in cœlo regnare, quando tonat: vel crediderunt Jovem Deum regnare, eo quod tonet cœlitus. *Cruq.* *Cœlo tonantem*] Ut tonitrua demonstrant Jovem esse cœli regem, sic Cæsaris victoriæ divinitatem ejus arguunt. [Guelph. *tonantem si credimus.*]

2 *Præsens Divus*] Dum es in vivis, et inter homines versaris.

3 *Adjectis Britannis*] Atqui Suetonius, post D. Julium, ad Claudii usque tempora a nullo tentatam fuisse Britanniam scribit. Quid ergo est, quod ab Augusto Britannos adjectos imperio hic ait Horatius? Nodum hunc Dion Cassius dissolvit. Is enim Cæsarem Octavianum adolescentem adhuc, ante bellum cum Antonio, ut in Britanniam trajiceret, jam in Galliam venisse, sed novis in Dalmatia tumultibus revocatum tradit. Poëta igitur bellum, quod jam parabatur, pro confecto habens, hæc scripsit. Eodem fere tempore natam arbitror I. Od. 35. ob hos versus: 'Serves iturum Cæsarem in ultimos Orbis Britannos,' &c. *Torrent.*

4 *Imperio*] Imperio Rom. additis Britannis tanquam coronide suarum victoriarum, qui ab Augusto per Drusum privignum superati sunt. *Gravibusque Persis*] Propter Crassi cladem Persæ vel Parthi graves et perniciosi habebantur, qui tamen Augusto facile cesserunt, signaque militaria, Crasso et M. Antonio adempta, reddiderunt.

5 *Milesne Crassi*] Ut Augusti ob recepta signa militaria gloriam extollat, Crassi militum ignominiam ostendit; qui tanquam parum esset, hostium se tradere potestati, etiam in eorum mores transierunt. *Torrent.* *Conjuge barbara*] Cum conjuge alienigena.

6 *Turpis maritus*] Vocat 'turpem maritum,' qui contra leges patrias, Romanus, Barbaræ mulieris matrimonium inierit. Justæ enim sunt nuptiæ, ut Jurisconsulti tradunt, quas inter se cives Romani contrahunt. *Torr.* *Turpis maritus*] Ut servus et captivus vixit?

7 *Pro curia*] Apte inserta exclamatio, Senatus, vel o curia, quam indignas res passa es contra majestatem populi Rom. et o mores, quam inversi et corrupti estis, ut Rom. milites jam barbaris serviant, qui iis olim dominari solebant!

8 *Consenuit*] Auget facti invidiam ipsa diuturnitas, nam is etiam, qui citra ignominiam ab hoste captus est, si cum redire possit, non redeat, pro transfuga habetur. Jam vero omnium turpissimum est eos, qui per ignaviam se capi permiserint, non connubiis tantum hostium, sed et armis assuescere. *Torrent.*

9 *Sub rege Medo*] Hoc quoque loco apparet, Medorum, Persarumque et Parthorum nomina confundi solere. *Torrent.* *Marsus, et Apulus*] Marsi et Apuli inter Rom. milites erant clarissimi, qui cum Crasso superati et capti, uxores acceperunt a Medis et Persis, ut ibi velut in propriis sedibus omnem ætatem agerent.

10 *Anciliorum, et nominis, &c.*] Vide Florum lib. III. 'Ancilia' autem et 'Vestam' addidit, ob Romani imperii æternitatem, ancilium unius, quod e cœlo ceciderat, et Vestæ ignis custo-

dia denotatam. *Torrent.* *Anciliorum, et nominis*] Ignavi erant milites sub Crasso, qui obliviscerentur ancilia, id est, scuta brevia, numero duodecim, in æde Martis servata, ex quibus unum de cœlo lapsum credebatur: nam datum est pro oraculo, ibi fore Imperium, ubi fuisset ancile. 'Ancilia' hic pro virtute ponuntur, 'toga' pro dignitate.

11 *Æternæque Vestæ*] Æterni ignis, qui in templo Vestæ a virginibus custoditus nunquam extinguebatur.

12 *Incolumi Jove*] Salvo Capitolio quæ Jovis erat sedes, quasi dicat: Non deserta urbe a suis Diis: turpe igitur militibus Rom. ut sub armis hostilibus senescerent.

13 *Hoc caverat*] Regulus hoc providerat, ne quis suo exemplo spem vitæ in captivitate poneret. *Mens provida Reguli*] Περιφραστικῶς, pro ipse Regulus. De Reguli autem, ne captivi cum Carthaginiensibus permutarentur, in senatu sententia, præter Cic. lib. I. et III. de Officiis, pulcre Gellius VI. 4. *Torrent.*

14 *Conditionibus*] A conditionibus fœdis. Noluit enim Regulus captivos Afrorum pro se reddi. [Schoenborn. 2. *seditionibus.*]

15 *Et exemplo*] Et dissentientis ab exemplo, quod traheret perniciem in posterum tempus, nisi pubes captiva periret immiserabilis, id est, sine misericordia. Nam tali exemplo milites deinceps ignavius pugnarent. *Exemplo trahentis*] Sic prior Lambini editio habet, ut et libri Mss. omnes. Primus Guil. Canterus Nov. Lect. IV. ult. *trahenti* legendum esse censuit. Ego vero nihil immuto. Eodem enim sensu dictio *trahentis* ad Regulum referri poterit; dissentientem de captivorum permutatione, non in præsens modo, sed propter exemplum sæpe alias nocitura. *Torrent.*

18 *Signa ego*] Hæc est Reguli Oratio, in Senatu Rom. habita. Genus est deliberativum. *Punicis*] Ego vidi arma, Africanis templis affixa, quæ nostri milites hosti tradiderunt sine cæde.

21 *Direpta*] Alii *Derepta*, Lambinus *Erepta* legi malit. Ego *Arepta* pro *Abrepta*, ut 'afuit' pro 'abfuit,' et similia. *Vidi ego civium*] Quomodo civium, si jam captivi, ac proinde capite diminuti? *Cives* ergo vocat, qui tales erant cum caperentur, atque adeo cives manere poterant, si fortiter restitissent. Eadem ratio ejus, quod sequitur, 'Retorta tergo brachia libero.' *Torrent.*

22 *Retorta tergo brachia libero*] Vidi brachia Rom. revincta tergo quondam libero.

23 *Portasque non*] Portas Carthaginis apertas, quod arguit Carthaginensium securitatem. *Et arva*] Et vidi eos agros coli, qui fuerant a nobis antea devastati.

25 *Auro repensus*] Scilicet miles, auro redemptus, ad pugnam fortior redibit. Ironia est.

26 *Flagitio additis Damnum*] Loci hujus sententia est, ignominiæ turpi, militum deditione Reip. inustæ, etiam damnum addi, si auro publico captivi redimantur. *Auro repensus* dixit, quod veteres non numerato, sed appenso ære fungerentur. *Torrent.*

27 *Additis Damnum*] Turpitudinem damno cumulatis, dum milites ignavos auro redimitis. *Amissos colores*] Hinc 'decolorare' cum nativus color amittitur. Virg. Georg. II. 'Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.' *Torrent.*

28 *Lana refert*] Candida lana alio colore tincta non resumit candorem genuinum amissum. *Fuco*] Colore. 'Fucus' herba est qua tinguntur vestes. Inde, 'Fucum facere.'

30 *Curat reponi*] Vera virtus non solet restitui, aut reparari ab iis, qui corrupti jam ac depravati sunt. *Deterioribus*] Virtus enim semper incrementum amat, nec contigit, nisi animo

assidua exercitatione ad summum perducto, ut recte Seneca inquit. *Torr.*

31 *Si pugnat*] Si fieri potest, ut cerva e retibus expedita pugnare audeat.

33 *Qui perfidis*] Qui hostium potestati se permisit.

34 *Et Marte*] Et altero prælio Carthaginienses subiget is, qui lora, &c. [*Et morte* codd. ap. Jaeck.]

36 *Sensit iners*] Si Reguli orationem omnem recte expendimus, milites, de quibus in senatu tunc agebatur, non quod capti essent, damnat, quippe et ipse captus: sed quod armati, sine cæde ac sanguine, hostium potestati sese dedidissent. *Torr.* *Sensit iners*] Ignavus.

37 *Hic unde vitam*] Stephanus pro *inscius*, mavult legere *aptius*, hoc sensu: Hic miscuit pacem bello, e quo tamen aptius vitam sumere potuisset, quam e pace. Id est, quum tamen bellica fortitudo aptior illi ad vitam conservandam, sive ad consulendum saluti suæ esset. Cum *inscius* legitur, sensus est: Hic, quum nesciret qua ratione saluti suæ consulere posset, tandem id se consequuturum miscendo pacem bello, speravit. *Hic unde vitam sumeret inscius*] Nunc etiam inscitiæ militem accusat, qui armatus in acie consistens, aliunde quam ab armis salutem petat, et pacisci malit, quam pugnando acriter se defendere ac ferire hostem. *Torrent.* *Hic unde vitam sumeret inscius*] Hic miles nesciens vitam armis, non deditione, esse retinendam, pacem cum bello confudit. Nam in ardentissima pugna, tanquam in pace, se hostibus credidit.

40 *Altior Italiæ ruinis*] Nobilior turpibus Italiæ ruinis.

41 *Fertur pudicæ*] Regulus dicitur a se removisse, id est, non admisisse conjugis osculum.

42 *Ut capitis*] Ut capite diminutus, id est, ut servus factus per captivitatem. *Capite minor*] Capite diminutus. Est autem 'capitis diminutio,' prioris status immutatio. 'Caput' enim hic 'statum' significat. Fieri autem eam tribus modis volunt. nam aut libertas simul et civitas amittitur, quæ maxima capitis diminutio est: aut civitas tantum, retenta libertate, quam mediam appellant: aut vero retenta libertate et civitate, familia tantum mutatur, ut puta per adoptionem, quæ et minima dicitur. Porro qui bello capti in hostium erant potestate, quamquam propter jus postliminii non tam perdidisse libertatem civitatemque quam in suspenso esse videbantur; tantisper tamen dum aberant, nec cives, nec liberi habebantur: hoc igitur est, quod nec conjugem, nec liberos agnoscebat Regulus. *Torrent.*

44 *Torvus humi*] Et dicitur torvo vultu oculos in terra defixos habuisse, donec consilio nunquam alias dato, id est, donec argumentis inauditis firmaret patres labantes dubitantesque.

45 *Labantes firmaret*] 'Labare' est jam incipere minari casum. Patres itaque in eam jam inclinantes sententiam, ut disciplinæ militari, qua difficiles semper in captivos fuere Romani, salutem Reguli præferendam esse decernerent, ipse remoratus est, atque in officio continuit. *Torrent.*

46 *Autor nunquam*] Suasor sive monitor.

48 *Egregius exul*] Vere *egregius*, qui non ut alii exsules judicum sententia, aut metu saltem judicii, patriam reliquerit; sed et ipse suo se suffragio, ob patriæ caritatem, fideique constantiam, non tam exsilio, quam certa morte multarit. *Torrent.* *Exul*] Exul per captivitatem egregius, id est, nunquam satis laudatus.

49 *Atqui sciebat*] Non ignorabat Regulus, se ad exquisita supplicia proficisci. Cic. de Off. lib. III. *Barbarus tortor pararet*] De Reguli sup-

plicio alii aliter tradidere. Ciceronis verba adscribam: 'M. Regulum illigatum in machina, resectis palpebris, Carthaginienses vigilando necaverunt.' 'Machinam' autem illam sunt qui 'arcam,' sunt qui 'armarium' appellent. Vide et Gellium VI. 4. Val. Max. IX. 2. *Torrent.*

51 *Obstantes propinquos*] Amicos contradicentes, precantesque ne ad hostes rediret.

52 *Populum reditus*] Populum, qui reditum suum tardabat.

53 *Quam si clientum negotia*] Non secus ac si patronus fuisset, et clientum suorum longa negotia (lite jam dijudicata, pronuntiataque sententia) tandem relinqueret, et post multas molestias tandem animi gratia in secessu aut otio rusticano sese oblectare et in villam suam sese exspatiari vellet. *Lubin.*

54 *Dijudicata lite relinqueret*] Lite finita et decisa, sententia scilicet pronuntiata.

55 *Tendens Venafranos*] Iter habens Venafranum Campaniæ civitatem, animi relaxandi gratia. Vide II. Od. 6.

56 *Tarentum*] Oppidum a Phalanto Lacedæmonio conditum.

ODE VI. Συλλογιστική. AD ROMANOS. Corruptos suæ ætatis mores insectatur.

1 *Delicta Majorum*] Ob culpam Majorum dabis pœnas, quas non es meritus. *Immeritus lues*] Cum *immeritus* dicit, Romanorum leges respicit, apud quos nullum patris delictum innocenti filio pœnæ erat, etiamsi perduellionis crimine deliquisset. testis Ulpianus de Decurionibus lib. II. *Torr.*

2 *Refeceris*] Donec reædificaveris, vel reparaveris templa deorum decidentia. Vide II. Od. 15.

[3 *Sedesque labantes* codd. ap. Jaeck, et Angelic. 1. ap. Feam.]

4 *Fœda nigro*] Simulachra situ vetustatis sordentia.

5 *Dis te minorem quod geris*] Sic Livius, apud quem diligentissimus religionum cultor Camillus, Oratione qua populum Romanum Veios migrare prohibuit. 'Intuemini,' inquit, 'horum deinceps annorum vel secundas res, vel adversas, invenietis omnia prospere evenisse sequentibus Deos, adversa spernentibus.' *Torrent.* Significat ergo imperii Romani perpetuitatem, cæremoniis, religione, auspiciis, et solemnium sacrorum ritu maxime contineri. *Lambin.* *Dis te minorem*] Quia Deos colis, idcirco imperas, Romane.

6 *Hinc omne principium*] Mallem, ut in nonnullis Mss. *Hoc omne principium.* Torrent. *Hinc omne principium*] A pietate in Deos, tuum habes initium. *Huc refer exitum*] Ad Deos neglectos tuas refer calamitates. Alii hunc versum sic interpretantur, ut sit sensus: In exordio rerum Deos invoca: eisdem in exitu gratias agito.

7 *Neglecti dederunt*] Dii minus studiose culti.

8 *Hesperiæ mala luctuosæ*] Italiæ lugubri.

9 *Jam bis Monæses*] Alii *Monæsis.* Monæses iste ac Pacorus Orodis Parthorum regis filii fuere, et bellis civilibus post Cæsaris necem turbata Repub. adjuvante T. Labieno Syriam invasere, rebusque feliciter diu gestis, tandem Pacorus duce Ventidio magna suorum strage occubuit. Quo cæso cum Orodes pater Phraati regnum vivus detulisset, isque cæso patre ac fratribus, crudelissime imperaret, Monæses ad Antonium transfugit, eumque adversus Phraatem juvit, sed infelici exitu belli. Justinus lib. XIV. *Torrent.* *Monæses et Pacori manus*] Monæses et Pacorus Parthorum reges: *bis*, id est, primo Crassum, secundo Labienum cum omni exercitu deleverunt, nostrosque conatus inauspicatos, (id est, quia contempsimus auspiciorum necessariam

veritatem) inanes reddiderunt.

10 *Non auspicatos*] Alii legendum censent, *Inauspicatos*. Vid. Turneb. XVI. 6. Canterus Novar. Lect. v. 20.

12 *Torquibus*] Parthis, ut et Gallis olim, nunc etiam Germanis, solenne erat torques aureos gestare. *Renidet adjecisse*] Hoc est, renidendo gaudere se ostendit, quod torquibus ante exiguis non leve ex præda pondus adjecerit. II. Od. 18. *Torrent.* *Renidet*] Gaudet se adjecisse prædam aureis suis torquibus, qui ante nos devictos, erant exigui, jam vero facti sunt ampliores. [Bamberg. *renitet.*]

13 *Seditionibus*] Bellis civilibus.

14 *Dacus et Æthiops*] *Dacos* etiam *Dauos Daasque* vocarunt veteres: Græci vero *Getas*, ut Stephanus tradidit. Nunc *Transsilvani*, *Walachi*, et *Moldavi* dicuntur; perdomiti olim a Trajano, teste columna ejus in foro erecta adhuc superstite. De Æthiope vero incertior historia est. Sunt qui Ægypti bellum intelligant, quod Cleopatra classi suæ Arabas Æthiopas adjunxerit; ut hoc sit quod 'classe formidatum Æthiopem' dicit: sed tamen ut Daci, sic et Æthiopes peculiari bello, illi Panoniam, hi Ægyptum vastarunt. Dacos autem M. Crassus, Crassi divitis filius, Æthiopes eorumque reginam Candacem C. Petronius, Augusti auspiciis, vicerunt. Dio lib. LI. et LIV. *Torrent.* *Dacus, et Æthiops*] Scythæ et Ægyptii sub Antonio et Cleopatra.

15 *Classe formidatus*] Classe, quam Cleopatra instruxerat. *Ille*] Ille Dacus: Scytha multo peritior in mittendis sagittis.

17 *Fœcunda culpæ sæcula*] Vult ex matrimoniorum corruptela et adulteriis omnia Reipub. mala manasse. *Lambin.* *Fœcunda culpæ sæcula*] Sæcula, in quibus homines assidue culpam committunt.

19 *Hoc fonte*] Merito nuptiarum corruptelam malorum omnium in Repub. fontem atque originem facit; nam præter flagitii per se turpitudinem ac mariti injuriam, civitas ipsa ob prolis incertitudinem, familiarumque et hæreditatum confusionem, gravissime læditur. Sed et Suidas verbo δακνόμενος Lacedæmoniorum certam execrandi formulam refert, qua inter cætera, ei, quem odissent, imprecabantur, ut adulterum foveret uxor, tanquam summum malum. *Torrent.* *Hoc fonte*] Ex adulteriis.

21 *Motus Ionicos*] Molles, lasciviores. Vid. Turneb. IV. 21. Iones enim præ cæteris Asiaticis voluptate ac mollitie infames fuere. Vide et Valer. Maximum II. 6. In omnibus ergo delicati nimis ac teneri; sed peculiari quodam gentis vitio choreis præcipue ac saltatiunculis addicti. Qua de re non pauca Athen. lib. XII. Eorum risus etiam tanquam dissolutior, in proverbium abiit, γέλως Ἰωνικός. De Saltandi studio vide Macrob. Sat. III. 14. *Torrent.* *Motus Ionicos*] Saltationes lascivas, quas primum Iones invenerunt.

22 *Matura virgo*] Addit *matura*, quod magis inverecundum sit, eam lascive saltare, quæ pueritiæ annos excesserit. *Et fingitur artubus*] Virgo in ludo saltatorio arte illa motoria ac cinædica sic componere artus assuescit, ut exossis quodammodo videri possit. Si quis cum Lambino *artibus* malit, non pugnabo. Sunt enim multæ artes, quibus puellæ ad amoris illicium uti possint. Sed et *frangitur artubus* pro *fingitur*, non vanis rationibus defendi posset: periti enim saltatores tam mollia habent membra, ut sine nervis atque ossibus esse videantur. *Torrent.* *Fingitur artibus*] Docetur corpus molliter movere et saltare secundum artem.

24 *De tenero ungui*] Græcorum esse proverbium ostendit Cic. Epist. ad Lentulum: 'Sed præsta te eum, qui mihi a teneris, ut Græci dicunt, unguiculis es cognitus, ἐξ ἁπαλῶν τῶν ὀνύχων.' Latini enim 'ab incunabulis'

dicunt, et 'cum lacte nutricis.' *Torrent.* *De tenero meditatur*] A teneris annis discit et exercet amores flagitiosos.

25 *Mox juniores*] Post nuptias celebratas quærit amatores marito suo juniores, id est, robustiores.

26 *Inter mariti vina*] Talem maritum dicit, qualem Juvenal. Sat. I. qui, 'Doctus spectare lacunar, Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso.' Quem vide. *Inter mariti vina*] Inter epulas nuptiales. *Neque eligit*] Nullum adhibet delectum.

27 *Impermissa gaudia*] Muretus legendum affirmat *improvisa.* et Lambin. pro *gaudia, Oscula* in duobus Codd. se reperisse dicit. Certe plus quam *Oscula* dicit Poëta, rem fœdam honesto vocabulo tegens. *Torrent.* *Impermissa raptim, &c.*] Illicitas stupri voluptates.

28 *Luminibus remotis*] Lucernis remotis, ne sint testes pollutæ verecundiæ.

29 *Sed jussa coram*] Sed, velut publica meretrix ab adultero arcessita, e lecto surgit, vidente et consentiente marito, qui tanquam leno pretium concubitus accipit.

30 *Institor*] Quanquam nomen 'institoris' generale sit, pro eo qui tabernæ, vel alii cuilibet negotiationi præponitur, quod et nominis ratio demonstrat: ex eo enim dicitur quod negotio gerendo instet, ut Ulpianus ait: *navis* tamen *institor* non recte dicitur: Græci ἐπιστάτας vocant. *Torrent.* *Institor*] Negotiator.

31 *Navis Hispanæ magister*] Paulus Jurisc. lib. LVII. de Verb. Sign. scribit 'Magistros' dici, quibus præcipua cura rerum incumbit, et qui magis quam cæteri diligentiam et sollicitudinem rebus, quibus præsunt, debent. Hinc omnium fere rerum 'magistri' dicti. 'Magister' ergo 'navis' est, cui totius navis cura mandata est. *Torrent.* *Magister*] Nauclerus.

32 *Dedecorum*] 'Dedecora' ea ratione dixit, qua 'probrum' dicebant veteres, pro stupro et flagitio, ut Festus ait. Unde 'fœminæ probrosæ,' eædem quæ et 'famosæ,' ob stuprum. *Pretiosus emptor*] Vocat 'pretiosum emptorem' qui stuprum quovis pretio sollicitet. *Torrent.* *Dedecorum pretiosus emptor*] Flagitiorum emptor liberalis.

33 *Non his juventus*] Non tam libidinosis parentibus nati sunt illi Romani, qui navali bello Pœnos superarunt. Vide II. Od. 12.

35 *Pyrrhumque*] Epirotarum regem a Curio Fabricioque in Lucania victum.

36 *Antiochum*] Syriæ Regem a M. Acilio superatum. *Annibalem dirum*] Quatuor codices habent *durum*, et quidem duo ex his longe optimi. *dirum* tamen defendit Pet. Victorius Var. Lect. II. 24. [*Antilochum A. durum* Schoenborn. 2.]

37 *Rusticorum mascula, &c.*] Inter M. Catonis de Re Rust. oracula, hoc primo loco ponit Plin. XVIII. 5. quod fortissimi minimeque male cogitantes, ex agricolis gignuntur. Patiens enim illic operum, 'parvoque assueta juventus,' ut Virgil. noster cecinit. *Torrent.* *Mascula militum*] Proles virilis, non effœminata.

38 *Sabellis docta ligonibus*] Sabinis: pro quibusvis ligonibus, et ferramentis rusticis.

39 *Versare glebas*] Arare.

41 *Portare fustes*] Portare lignum domum post laborem finitum ad ignem alendum, si matres severæ sic juberent. *Sol ubi montium*] Rustica quidem, sed venusta et huic loco apta vespertinæ horæ descriptio, qualis illa Virg. Ecl. II. 'Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci, Et Sol crescentes discedens duplicat umbras.' Sol enim discedens, uti et adveniens, quo magis ex transverso ferit, eo longius jacit umbras, quas 'duplicari' ait Virg. 'mutari' vero Horat. quia repente extenduntur.

Tempus illud vespertinum βούλυτος, a boum solutione, dicitur. *Torrent.* [*Portare fustis* codd. ap. Jaeck.]

42 *Mutaret umbras*] Vesperi; nam Sol descendens mutat umbras.

44 *Agens abeunte*] Adducens tempus gratum, id est, noctem, in qua quiescimus, curru suo, in quo vehitur, recedente.

45 *Damnosa quid non imminuit dies*] Carmen pulcerrimum aurea plane concludit sententia, et ea quidem verissima, si res singulæ considerentur. Omnia enim orta occidunt et aucta senescunt. Verum omnis ætas de suo sæculo questa est; quodque legum morumque nunc exacta, nunc neglecta observatione contingit, ut deteriores vel meliores simus, id tempori imputamus. *Torrent.* *Damnosa quid non imminuit dies*] Dies, id est, tempus, omnibus rebus damnum et interitum afferens, quid non consumit?

47 *Mox daturos*] Paulo post. Hic observa elegantem gradationem in tribus versiculis: Avis parentes, parentibus nos, nobis nostri liberi sunt deteriores.

ODE VII. Συμβουλευτική. AD ASTERIEN. Consolatur eam, de viri sui absentia mœstam, monetque, ut fidem conjugalem ei datam servet.

1 *Quid, fles, Asterie*] Ordo est, et sensus: O Asterie, quid fles? id est, quid flendo desideras Gygen juvenem constantis fidei, quem, Thyna merce beatum, candidi Favonii, id est, sereni venti occidentales primo vere tibi restituent. *Tibi candidi Primo restituent vere Favonii*] Favonios Gygen reducturos promittit: non quod Orico navigantibus in Italiam ventus ille propitius sit, sed quia quod II. 47. Plinius ait, Ver aperit navigantibus maria; cujus in principio Favonii hibernum molliunt cœlum. Perinde igitur est, ac si 'primo vere' dixisset Horatius redituram, non addita mentione Favonii. 'Candidos' autem vocat Favonios, ut læta et fausta omnia 'candida' dicimus, 'atra' vero his contraria. *Torrent.* *Glarean.*

3 *Thyna merce*] Idem quod Bithyna, ut 'Thyniam' pro 'Bithynia' alicubi Catullus; a Thynis enim Thraciæ populis, ejus regionis, quæ Troadi proxima est, incolæ nomen traxisse creduntur. Testis Strabo l. VII. et Claudianus cum ait: 'Thyni Thraces arant, quæ nunc Bithynia fertur.' Bithyniam autem mutandis mercibus opportunam fuisse, docet Horat. I. Od. 35. *Thyna merce*] Locupletatum merce advecta e Cilicia.

4 *Constanti juvenem fide*] Lambinus legit, *Constantis juvenem fide.* At nostri codices omnes *fidei* habent, et est Synæresis: nisi quis *fidii* forte malit. Nam sic quoque dixerunt veteres, ut 'pernicii' etiam Cic. in Orat. pro Sex. Roscio, teste Gellio IX. 14. Et ex Cæsaris de Analogia libris, etiam 'facie' et 'die' in secundo casu dici solere, invenies. *Torrent.*

5 *Ille Notis actus*] Ille inquit, Notis seu Austris pulsus ad Oricum, noctes frigidas traducit, ipse insomnis. Significat autem Gygen non sua sponte tam diu abesse a patria et a suis, sed tempestate retentum, atque a reditu prohibitum. *Lambin.* *Notis actus ad Oricum*] Id est, quibuslibet ventis compulsus ad Oricum, urbium primam in Epiro.

6 *Post insana*] Post magnas tempestates Capræ occasu excitatas. *Insana Capræ sidera*] Capella, quam pluvialem vocat Plin. ut Virg. Hœdos, et ortu et occasu tempestatem ciet. Oritur vero IV. Kal. Octobris: Hœdi postridie. Ab eo ergo tempore Gygen Orici desidentem facit; et, quod certum amoris indicium est, noctes totas cum lacrymis vigilantem. [*Post insana, caper, fœdera* Schoenborn. 2.]

8 *Insomnis*] Non dormiens.

9 *Atqui sollicitæ nuntius hospitæ*]

Ordo est, et sensus: Atqui vafer nuntius sollicitæ hospitæ (nempe nuntius a Chloë ad virum tuum missus) tentat illum mille modis, dicens, Chloën miseram suspirare et uri tuis ignibus, (id est, uri eo amore quo tu virum tuum complecteris,) et refert ut perfida mulier (sc. Antea) impulerit Prœtum, credulum falsis criminibus, maturare necem casto Bellerophonti.

10 *Tuis ignibus*] Qui te quoque urunt, qui te macerant, ut *Chloë*, non minus quam Asterie, in eodem Gyge laboraverit. *Torrent.*

13 *Mulier perfida*] Prœti nempe uxor, ac Prœtidum mater, Antea ab Homero dicta: at si Tragœdiarum scriptoribus fides habenda, Stenobœa nominabitur. Apollodor. l. II. *Cruq.*

14 *Criminibus*] Criminationibus.

16 *Maturare necem*] Accelerare mortem.

17 *Narrat pene datum Pelea*] Ordo est: Et nuntius Chloës narrat, Pelea pene datum Tartaro (id est, Pelea prope occisum fuisse) dum abstinens fugit Magnessam Hippolyten, et idem fallax nuntius monet, id est, proponit Gygi viro tuo alias historias, quæ peccandi viam docent, sed frustra. *Datum Pelea Tartaro*] Creteis seu Hippolyta, Acasti uxor, Pelei amore capta, cum eum ad stuprum sollicitasset, neque ei persuadere potuisset, dolore odioque incensa, prior eum apud Acastum criminata est, ut improbum et vim sibi inferre conatum. *Lambin.*

18 *Magnessam Hippolyten*] Pindarus Nem. Car. 5. Hippolytam vocat et quidem Κρηθηΐδα. Quod interpres sic exponit, ut *Cretheis* proprium ejus fuisse nomen videatur; Hippolytæ vero a patre Hippolyto sumptum. Fuit autem Acasti Magnesiæ Thessaliæ orientem versus adjacentis (in qua Golcos oppidum) regis uxor; unde Magnessam appellat Horatius. *Torrent.*

19 *Et peccare docentes*] Exempla quæ hactenus retulit Horatius, metu mali flagitium suadent. Sunt et aliæ historiæ, quæ, quod probro dandum sit, laudi ducunt: qualis in Terentii Eunucho Jovis ac Danaës tabella. Exempla autem Anteæ et Hippolytæ similium adhuc octo enumerat Muretus Var. Lect. I. 12. et Canterus Nov. Lect. VI. 2. Nec omisisse velim, quod pro *monet* in tribus exemplaribus legitur *movet:* nec male, ni fallor. *Torrent.*

20 *Fallax historias monet*] Id est, narrat historias, quæ docent peccare, scilicet in amore: hoc est, narrat quam plurimos, qui non servatis amoribus antiquis, novis quoque non injucunde dederunt operam: quorum exemplo Gygi liceret Chloën amplecti. *Cruq.* [*Fallax historias monet* Schoenborn. 2.]

21 *Scopulis surdior*] Recte enim 'surdum' dicimus, qui quæ audit interiorem ferire sensum non patitur. *Torr.* Significat eum non moveri, neque flecti verbis nuntii illius a Chloa missi. *Lambin.* *Scopulis Icari*] Scopulis Icarii maris surdior audit integer, (id est, incorruptus,) ita ut verbis nuntii, a Chloë missi, non commoveatur, sed continens, eamque contemnens, permaneat.

23 *Enipeus*] Nomen est vicini libidinosi, qui eam amabat.

25 *Flectere equum*] Æque peritus in equitandi scientia.

26 *Gramine Martio*] In campo Martio, ubi se exercebat Rom. juventus, ut equo uti bene scirent.

28 *Tusco denatat*] Tiberino fluvio, qui Tusciam a Sabino dividit. Vide I. Od. 20.

29 *Prima nocte*] Noctis initio. *Domum claude*] Refert Plutarchus Præceptis connubial. olim Phidiam Eliensibus finxisse Venerem calcantem testudinem: quo significabatur mulieris esse munus, et domum servare et silentium. *Torrent.* *Neque in vias*]

Neque in vias deorsum despice ex alto.

30 *Querulæ despice tibiæ*] Vocat 'tibiam querulam,' non qua amator querelas suas accineret, (quid enim si aliud aliquid?) sed molliter ac suaviter sonantem. de quo Epod. XI. 'Queruntur in sylvis aves,' &c. *Torr. Querulæ despice*] Querentis se immerito abs te contemni.

31 *Et te sæpe vocanti*] Denique, o Asterie, mane inexorabilis Enipeo, te ferream et sævam sæpe vocanti.

ODE VIII. Ἐρωτηματική. AD MÆCENATEM. Quum uxorem non habeat, nihilominus Calendas Martias cur celebret, Mæcenas mirari non debet.

1 *Martiis cælebs*] Ut Saturnalibus viri, mense Decembri, sic Kalendis Martiis fœminæ, inter se, et hæ illis, et illi his, munuscula missitabant. Neque hoc tantum, sed et servis olim cœnas tunc apponebant matronæ, sicut domini Saturnalibus: illæ, ut principio anni ad promptum obsequium honore servos invitarent; hi, quo gratiam perfecti operis exsolverent. auctor Macrob. Saturn. I. 12. Et quod Martias Kalendas celebrabant, caussam fuisse Festus tradidit, quod eo die Ædes Junonis Lucinæ coli cœpta. Sane Kalendas omnes in Junonis ditione fuisse constat. Quare et Kalendis ædem illi dedicatam fuisse mirum non est, et quidem Martiis. Mars enim, Junonis filius, ut Romanæ gentis auctor celebratur. Unus ille scrupulus restat, quomodo celebritas illa, quæ fœminarum erat, ad viros pertinuerit: nam pertinuisse, modo cœlibes non essent, ostendit Horatius. Sed hic Acron nobis auxiliabitur, qui eodem die maritos pro conservatione matrimonii supplicare solitos tradit; quod sane verisimile est, postquam fœderis raptarum intercessione initi memoriam eo etiam die celebrasse Romanos Servius et Ovidius tradiderunt. *Torr. Martiis*] Ordo est: Mæcenas docte sermones utriusque linguæ tu miraris, quid ego cœlebs agam in Martiis Kalend. *Cælebs*] Optimi quique et antiquissimi codd. *celebs* fere sine diphthongo scribunt. Sed Festus *cælibem* inde dici vult, quod dignam cœlo vitam agat. *Torr. Cælebs*] Sine uxore. *Calendis*] Quas mariti celebrabant, ut uxores castas et pudicas haberent domi.

2 *Flores et acerra*] Simile sacrificium adornat Veneri I. Od. 19. Atqui Libero sacrificat; sed eodem, ut videtur, ritu, quo Junoni eo ipso die matronæ. *Torr. Acerra thuris*] Thuribulum, vel patera fictilis, quæ arcula est in qua thus ponebatur.

3 *Positusque carbo*] Ignis paratus super aram ex vivo cespite erectam. Vide I. Od. 19.

5 *Utriusque linguæ*] Linguæ Græcæ et Latinæ.

6 *Voveram dulces*] Privata religione se eum diem celebrare dicit, non publica. *Album caprum*] 'Baccho caper omnibus aris Cæditur.' Vide Ang. Politianum Misc. cap. 24.

7 *Libero caprum*] Diis superis alba victima, inferis nigra immolabatur. *Prope funeratus*] Prope morti datus casu arboris in caput suum procumbentis. Vide II. Od. 13.

9 *Hic dies anno redeunte*] Dies festus anniversarius. Anno vertente: περιπλομένου ἐνιαυτοῦ. Horat. II. Sat. 2. 'Sive diem festum rediens advexerit annus.' Ἔτυμον Græci nominis ἐνιαυτὸς, quasi *in seipsum revolutus*. Lamb. *Anno redeunte*] Anno vertente, id est, singulis.

10 *Corticem adstrictum*] Turneb. XXX. 6. *Dimovebit Amphoræ*] Pro movebit de amphora. *Pulmann. Corticem adstrictum*] Corticem pice illitum, id est, superpicatum: hinc picare vasa. [*Cortice* Guelph.]

11 *Institutæ*] Amphora quæ cœpta est fieri fumosa, id est, vetusta: intelligit vinum valde vetustum, in utribus ita exsiccatum, ut depromi non posset, neque bibi, nisi aqua

dilutum. Vide Plinium XXIII. 1.

12 *Consule Tullo*] L. Volcatius Tullus Consul fuit, cum M. Æmilio Lepido, A. U. C. 687. Atqui tanto temporis intervallo vinum poterat sine fumo vetustescere. Anno autem post Tullum Cos. natus Horatius. *Torr.* *Consule Tullo*] In amphoræ fundo nomen Consulis scribebant, quando vinum in cella vinaria erat repositum, ad significandam vini ætatem. Vide I. Od. 20.

14 *Sospitis centum*] Amici incolumis et salvi ab arboris illius casu. *Et vigiles lucernas*] Et producito vigiles, id est, accensas lucernas in lucem, id est, totam noctem compotemus. *Vigiles lucernas*] Compotationes et cœnas sumptuosiores ac liberaliores noctu fieri solitas, cum ex hoc Poëta, tum ex multis aliis scriptoribus, intelligere licet. *Lamb.*

15 *Profer*] Alii legunt, *Perfer*. [Codd. ap. Jaeck, *Præfer*, *Profer*, *Prefer*, *Refer*.]

16 *Clamor*] Vide I. Od. 27.

17 *Super urbe curas*] Tanquam urbis præfectum sic alloquitur: hoc enim munus Augustus illi detulerat, et absentis Cæsaris partibus fungebatur. *Torr.* *Super urbe*] De urbe.

18 *Daci Cotisonis*] Libri meliores *Cotisontis* habent. 'Cotisontem' tamen vocat Suetonius, Augusto, Getarum regem. atqui 'Dacum' appellat Horatius. Verum hanc controversiam Plinius resolvet; qui Getas a Romanis 'Dacos' dici tradit IV. 14. *Torr.* *Daci Cotisonis agmen*] Cotison rex fuit Dacorum, quos Octavianus superavit.

19 *Medus infestus*] Persis, Medis, ac Babyloniis imperabant Parthi, quos, ante Phraatis (qui signa Augusto reddidit) imperium bene constitutum, inter se graviter dissedisse Strabo demonstrat lib. XVI. Ante recepta ergo signa militaria carmen hoc scripsit Poëta. *Torrent.* *Medus infestus*] Medi seditionibus civilibus inter se dissentiunt.

22 *Cantaber*] Cantabri populi erant Hispaniæ, quos bellum sex annos cum Romanis gerentes devicit tandem Agrippa.

23 *Laxo meditantur arcu*] Remisso arcu, id est, armis depositis.

25 *Negligens, ne qua*] Quia igitur tu, cum privatus sis, nullumque magistratum geras, aliquandiu negligens et parvi pendens, ne qua fortasse in parte Romanus populus tua opera et consilio indigus laboret, illudque solus præcavere nimisque de illo sollicitus esse, parce ac desine, et reliquis etiam aliquid curandum relinque. *Lubinus.* Quærit hic Heinsius, quid sit *negligens parce:* et quomodo privatus esse potuerit Mæcenas, si præfectus urbis fuerit. Scribendum ergo jubet: *Negligens, ne qua populus laboret Parte privatus nimium cavere: ac, &c.* *Populus privatus* sunt οἱ πολλοί. *Negligens, ne qua*] Negligens esto, non solicitus, ne in re aliqua populus periclitetur.

26 *Parce privatus*] Equestri ordine contentus Mæcenas, nullum quidem magistratum gessit, atque hac ratione *privatum* vocat Horatius; quod vero de præfectura urbis diximus, ea officium erat, non magistratus. Sueton. Augusto cap. 37. *Privatus nimium*] Quum magistratum non geras, parce, id est, noli nimium curare Remp. [*Parce privatis* Markland. ap. Jaeck.]

27 *Dona præsentis cape*] Sic plures libri habent. Ex Lambini sententia *rape*, mihi magis placet: nam ita res humanæ sunt, ut, si quid boni evenit, eo non nisi raptim frui liceat. Particula vero *at*, quæ sequitur, abest a veteribus exemplaribus. *Torr.* *Dona præsentis rape lætus*] Rape, quod præsens hora donat.

ODE IX. Ἀνταποδοτική. IN LYDIAM. Dialogus est de præteritis amoribus eisdemque renovandis, inter Horatium et Lydiam.

1 *Donec*] Observet lector legem carminis amœbæi ab Horatio egregie esse servatam; ut qui posterius dicit

priorem vincat, ut et a Marone Eclog. VII. cui titulus 'Melibæus.' Obiter et hoc monebo, probatissimæ notæ libros *Lidiam* semper scribere per *i*, et *Cloën* sine aspiratione. *Torrent.* *Donec*] Quamdiu.

2 *Nec quisquam*] Quem pluris faceres.

4 *Vigui*] Florui, vixi.

5 *Non aliam magis*] Mureti editio, *non alia magis;* sed veteres et meliores notæ codices, *aliam* legunt; ut, 'Coridon ardebat Alexin.' Nec refert quod alibi, 'ardere virgine rapta,' dixit Horatius; nam ipsa illa varietas decora est: et Ovidius 'ardere in virgine' dicere maluit. *Torr.*

6 *Arsisti*] Quamdiu non alienam magis amasti. *Neque erat Lydia post Chloën*] Neque erat Lydia minus dilecta quam Chloë, vel neque Chloën mihi anteponebas. [Guelph. *nec erat.* Markland. ap. Jaeck, *neque eram Lydia.*]

7 *Multi Lydia nominis*] Ego Lydia magnæ famæ.

8 *Romana clarior Ilia*] Quanquam enim magnus ille, qui regem regum se scribebat, ut Persarum rex; at illa multo major quæ Martis dignata concubitu, Romani nominis auctorem peperit, et relata inter Nymphas, Tiberis uxor vocari meruerit; de qua I. Od. 2. *Torrent.* *Ilia*] Romuli matre.

9 *Thressa Chloë*] Duo libri *Cressa* habent; ut 'Cressa genus Pholoë,' apud Virg. Æn. v. Optimus vero *Tressa*, sine aspiratione, ut 'Trex' pro 'Thrax' non uno Horatii loco. Græci sane et Θρῆξ dicunt et Θρηΐξ, atque Θρῆσσα et Θρηΐσσα. Nos quoque 'Thracius' et 'Threicius,' 'Thressa' et 'Threissa.' *Torrent.* *Thressa Chloë*] Chloë ex Thracia mihi imperat, et me habet. [*Me nunc animæ* nonnulli ap. Jaeck.]

10 *Modos*] Musicæ numeros.

12 *Si parcent animæ*] Si mea morte assequar, ut sit mihi superstes: quasi diceret, Chloën animæ suæ esse dimidium.

13 *Me torret face mutua*] Ordo est: Calais filius Thurini Ornithi torret me face mutua, id est, amore mutuo me urit.

14 *Calais*] At bona ista Lydia alibi 'Sybarim,' alibi etiam 'Telephum' amat; si modo eadem est, quæ I. Od. 8. et 13. Telephum sane Horatii rivalem fuisse constat. *Torrent.* *Calais*] Calais est nomen amantis, qui fuit ex Thurio civitate, in sinu Tarentino.

15 *Pro quo bis patiar mori*] Moriturum se pro amicæ salute dixerat Horatius: at Lydia, tantum abest ut cedat, bis morituram se profitetur, si ea ratione Calais sui vitam redimere possit. Idque veterum superstitione, qua se pro aliorum vita morti devovebant. Adi Sueton. Caligula, cap. 14. *Torrent.*

16 *Puero fata superstiti*] Si futurum est, ut sit superstes. Si modo fata ei parcere velint, ut mihi sit superstes. *Steph.* *Puero*] Calai.

17 *Quid, si prisca, &c.*] Hic vide ex mutuo colloquio amoris redintegrationem, scintillasque per æmulationem reconditas exire in apertam flammam. *Prisca Venus*] Est intermissa Venus; et sic dicta ob amoris impatientiam, cujus intermissio brevicula videtur amanti sæculum. *Cruq.* *Quid si*] Quid, si Venus intermissa redit, nosque discordes copulat jugo aheneo, id est, amore indissolubili? [*Quod si* codd. ap. Jaeck.]

18 *Diductos*] Divulsos, diremptos, discordes. *Lambin.* *Jugo cogit aheneo*] Hoc est, sejunges conjungere. Quod autem *aëneo* addit Poëta, diuturnitatem significat, ut I. Od. 33. Hoc tantum interest, quod ibi etiam moribus impares, Venere sic volente, amoris vinculo expedire nequeunt: hic de perpetua quadam consensione amoris agitur. *Torrent.*

19 *Excutitur Chloë*] Quid, si Chloë ejicitur e pectore meo?

20 *Rejectæ Lydiæ*] Lydiæ repudiatæ. [*Rejectæque placet* alii ap. Jaeck.]

21 *Sidere pulchrior*] Sic 'purpurarum usus sidere clarior,' eodem lib. I. Luciferi autem præcipua pulchritudo in proverbium abiit. *Torrent.*

22 *Ille est*] Calais. *Levior cortice*] Cortex omnium arborum dicitur: sed suberis cæteris crassior est, ac sæpe renascens: hinc 'cortex' pro subere accipitur: sicut apud Græcos φέλλος. Nota autem suberis levitas, et hinc multiplex ejus usus: atque ita 'levior cortice,' et 'nare sine cortice,' proverbialiter dicuntur. *Torrent.* *Levior cortice*] Levior subere, quod ob levitatem fertur super aquas. *Improbo*] Æstuoso mari Adriatico: vide II. Od. 33. [*Ille tu levior* Bamberg.]

23 *Iracundior Adria*] Notat suam ipse iracundiam Horatius, idque vitium etiam in Epistolis fatetur, sicut et in Sermonibus. Nec dissimilis locus hujus libri Od. 27.

ODE X. Πραγματική. IN LYCEN. Lycen monet ut posita duritie sibi supplici parcat.

Genus hoc carminis est, quale παρακλαυσίθυρον vocant Græci, quod ad amicæ fores lamentabili voce caneretur, ut I. Od. 25.

1 *Extremum Tanaim*] Non contentus *Tanaim* dixisse flumen immane ac barbarum, *extremum* addidit, hoc est, ad fontes ipsos, ubi remotissimus sit a civili consuetudine. Jam *Tanaim bibere*, pro accolere, Poëticum est. *Torrent.* *Extremum Tanaim*] O Lyce, si extremum Scythiæ fluvium biberes, id est, si barbara esses et Scythæ nupta. [Guelph. *si biberis;* Schoenborn. 2. *si viveres.*]

2 *Asperas fores*] Fores puellæ asperæ et inexorabilis. *Lamb.* [Schoenborn. 2. *asperum;* Guelph. *asperis.*]

3 *Porrectum, &c.*] Me dormientem ante tuas fores, mihi quidem asperas et iniquas, non patereris, imo plorares me (inquam) exponere ventis septentrionalibus, qui in Scythia oriuntur. *Incolis Plorares Aquilonibus*] Scythiæ fl. Tanais est. Scythia autem ad Septentrionem est: unde flat Aquilo: quem eandem ob caussam alibi *Thracium* vocat. *Torrent.* [Bamberg. *foras.*]

5 *Nemus inter tecta*] Festus ait, 'nemora' proprie esse amœniores sylvas. Recte igitur Horatius hic, uti et Tibullus III. 3. de divitum deliciis: 'Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.' Quam habendi nemora in domibus consuetudinem docet etiam Horatii ad Arist. Fuscum Epistola, ubi ait: 'Nempe inter varias nutritur sylva columnas, Laudaturque domus longos quæ prospicit agros.' Rus enim ipsa in urbe quæri ostendit. Quin eo quoque dementiæ venerant, ut in ipsis domorum fastigiis nemora sererent. Seneca Epist. 123. *Torrent.* *Nemus*] Viridarium.

6 *Inter pulchra situm*] Quidam libri veteres habent *satum* pro *situm:* nihil tamen mutandum censeo. *Remugiat*] Resonet: strepitu scilicet a vento excitato. [*Inter p. sacrum* codd. ap. Jaeck.]

7 *Et positas ut glaciet nives*] Et quomodo Jupiter, id est, æther convertat in glaciem nives demissas puro numine, id est, aperto et sereno cœlo? Vid. Turneb. XXII. 24.

8 *Puro numine Jupiter*] Canterus Novar. Lect. IV. 2. quodam in codice *limine* scriptum se invenisse affirmat, unde *lumine* legendum esse pronuntiat; simile enim mendum irrepsisse in Virg. Ecl. V. 'Candidus insuetum miratur limen Olympi,' cum 'lumen' legi debeat. Eo sensu: Cernis enim, ut nocturnus Jupiter vel aër, *puro lumine* et sereno cœlo, quod magis frigidum est, positas et jacentes nives in glaciem constringat, &c. *Lubin.*

9 *Pone superbiam*] Abjice et depone superbiam.

10 *Ne currente retro funis eat rota*] Torrentius existimat 'funem' pro 'sufflamine' non incommode accipi posse. 'Sufflamen' autem vocabant veteres sive funem, sive catenam, quo rotæ procurrentis impetus, maxime in declivi, retineri aut sisti posset. Loci ergo hujus sententia est, cavere debere Lycen, ne, si sæva nimis ac superba esse pergat in tam prospero fortunæ cursu, rupto veluti retinaculo, in præcipitium deferatur. Quod vero de funali equo Lambin. refert ex Turn. Advers. XXII. 24. et XXVII. 9. id ita refert, ut quid funalis fuerit equus se nescire ostendat, de quo nos ad Sueton. Tiberio cap. 6. *Torrent.* *Ne currente retro funis eat rota*] Ne fortuna, quæ nunc tibi favet, retrocedat. Similitudo est ducta a rotis fune circumactis, quo rupto, rotæ retrocurrunt.

11 *Non te Penelopen difficilem*] Tu non es Penelope uxor Ulyssis, et quæ in procos fuit sæva et difficilis. *Tyrrhenus*] Id est, Italus pater, non genuit te talem.

13 *O, quamvis*] Sequentia verba nonnihil difficultatis habent. Fatetur eam nec muneribus, nec precibus, nec amantium pallore, quodque magis est, ne mariti quidem contumelia flecti: et tamen mox sequitur: 'Supplicibus tuis parcas.' In quo ipse sibi contrarius est; nisi forte per *preces* verba tantum, de more dicta intelligamus: quæ si ad exorandum non sufficiebant, at supplici saltem, hoc est, flexis genibus oranti, ut exponunt Grammatici, ac totum se ejus in potestatem dedenti, parcere debebat, neque abuti tanti amantis patientia. *Torrent.*

14 *Nec tinctus viola*] Plura genera violarum sunt, et coloribus maxime distinguuntur; sunt enim purpureæ, luteæ, albæ, ut Plin. inquit, XXI. 6. 'Albas' vero pallentes vocat, quarum colorem in amantium facie apparere vult Horatius. *Torrent.* *Tinctus viola*] Color pallidus, violacei coloris particeps.

15 *Nec vir Pieria*] Et quamvis maritus tuus Pieriæ fidicinæ amore captus, non te flectit in amorem meum.

16 *Curvat*] Flectit, ab instituto tuo detorquet. *Lambin.* *Supplicibus tuis*] Miserere tamen mei supplicis tui. [Markland. *Flectit* pro *Curvat.*]

17 *Nec rigida mollior æsculo*] Quæ neque æsculo es flexibilior, nec mitior animum, id est, nec mitiorem habes animum, quam serpentes Mauritaniæ. [Schoenborn. 2. *nec frigida mollior æsculo.*]

19 *Non hoc semper*] Non semper ero juvenis, ut possim super limen januæ tuæ cubare, idque cœlo pluvioso: noli igitur occasionem amoris mei potiundi præterire. *Aquæ*] Pluviæ.

ODE XI. Προσφωνητική. AD MERCURIUM. Mercurium rogat, ut cantus sibi dictet, quibus animum Lydes flectat in ejus amorem, proposita Danaidum fabula. [Bamberg. *Prosphonetice Mercurio Lydæque.*]

1 *Mercuri*] Ordo est: O Mercuri, dic modos quibus Lyde obstinatas aures applicet: nam te magistro docilis Amphion movit lapides canendo, &c. *Nam te docilis magistro*] Ostendit nihil se a Mercurio petere, quod non facile præstare possit: siquidem arte ab eo tradita Amphion, Thebanæ arcis conditor, etiam lapides moverit; quanto ergo facilius Lyden, quamvis obstinatam adhuc. A discipuli ergo præstantia magistrum commendat. Simile quid vide I. Od. 22. *Torrent.*

2 *Amphion lapides canendo*] Amphion, Jovis ex Anthiopa filius, citharæ cantu traxit post se lapides, ex quibus muri Thebani sunt extructi.

3 *Testudo resonare*] De Mercurii lyra seu testudine loqui videtur: quam chordarum septem facit, cum veteres, si Macrobio credimus Sat. I.

19. tetrachordum Mercurio attribuerint: quo numero vel totidem plagas mundi, vel temporum vices, quibus annus includitur, significare voluerunt. Verum Poëta noster ad Romanorum consuetudinem respicit, qui lyris septem chordarum, quas et barbita vocabant, in omnibus cerimoniis utebantur. *Torr.* *Testudo resonare*] Ex qua testudine Mercurius fecit lyram.

4 *Callida nervis*] Perita, quæ scite scis resonare septem chordis.

5 *Nec loquax*] Quæ non eras sonora, antequam Mercurius te chordis instruxisset.

6 *Divitum mensis*] Nulla enim apud veteres, neque sacri, neque convivii sine Musica celebritas. Addi poterit perelegans de tibicinum Romæ collegio historia relata apud Liv. lib. IX. de conviviis satis dictum, I. Od. 12. *Torr.* *Templis*] Deorum sacris veteres Musicam adhibebant.

7 *Obstinatas*] Aures contumaces et a me aversas admoveat.

9 *Latis equa trima*] Non absimilis alterius puellæ cum juvenca comparatio II. Od. 5. At vero jam robustam, et in amoris arena versatam, subductis forte amoribus suis irascentem, leænæ confert hoc eodem libro, Od. 20. *Torrent.* *Trima campis*] Equa trium annorum. [*Quæ, velut campis e. t. latis* Schoenborn. 2.]

10 *Exultim*] Per saltationem. *Metuitque tangi*] Cavet ne tangatur.

11 *Nuptiarum expers*] Non nupta, ἄγαμος.

12 *Cruda marito*] Immatura viro petulanti.

14 *Morari*] Tardare. Alludit ad Orphei fabulam. Vide I. Od. 12.

15 *Immanis tibi*] Ingentis, et vastæ aulæ, quæ omnium mortalium est capax. *Blandienti*] Tibi blande canenti, quum Orpheus suam Eurydicen ab inferis reduceret.

17 *Cerberus*] Vide II. Od. 13. ubi eadem ferme accidisse Alcæo canenti apud inferos refert, quæ hic Eurydicen repetente Orpheo.

18 *Angues caput ejus*] Vide II. Od. 12. [17. 18 Plures hos duo vss. emendare volunt ita: *Cerberus; quanquam f. c. Muniunt angues caput, ejulatque.* Conf. Bibl. Crit. 1820. 1.]

19 *Spiritus teter*] Anhelitus niger. *Saniesque manet*] Et quamvis atrum venenum, seu corruptus humor fluat ex triplici ore.

21 *Ixion*] Ixion, Junoni stuprum conans inferre, hac pœna apud inferos cruciatur, ut, rotæ inter serpentes alligatus, assidue et sine requie circumagatur. *Tityosque vultu*] Tityos est nominativus Græcus. Vide Od.4. hujus libri.

22 *Risit invito*] Risit propter lyræ dulcedinem, sed vultu invito propter pœnæ acerbitatem. *Stetit urna paullum*] Belides suum laborem intermiserunt, dum tu eas grato carmine oblectas.

23 *Danai puellas*] Danai prolem vocat Tibullus I. 3. 'Et Danai proles Veneris quod numina læsit, In cava Lethæas dolia portat aquas.' Vulgo 'Danaides' vocantur, a patre Danao, ut ab avo Belo etiam *Belides.* Beli enim filii Ægyptus et Danaus, quorum ille filiis suis quinquaginta numero, totidem fratris filias uxores petiit: unde et 'Danaidum dolium' proverbio celebratur, pro inutili labore, ut et 'cribro aquam haurire.' *Torrent.* *Puellas*] Danai filias.

25 *Audiat Lyde scelus*] Audiat Lyde, quas pœnas apud inferos luant, quæ suis amatoribus inhumanæ fuerunt. *Notas pœnas*] Aut ex narratione cognitas; aut insignes immanesque. *Cruq.*

27 *Dolium fundo*] Dolium aquæ vacuum, quia pertusum est et sine fundo.

28 *Seraque fata*] Vocamus *fata*, quæcunque nobis eveniunt, etiam mortem ipsam. Hoc vero loco *fata* vocat, pœnas illas, quæ post obitum

sceleratorum animis inferuntur. *Sera*, quia viventes etiam punitos oportuit esse. *Torr.* *Seraque fata*] Fata tarde venientia ad ultionem, ut eo gravius puniant. [*Certaque fata* Markland. ap. Jaeck.]

29 *Quæ manent culpas*] Id est, scelera in vita commissa; seu potius sceleratos ipsos. Et verbo 'manere' sic utitur etiam Virg. Æneid. I. 'Nostros ea fata manere nepotes.' Recepta enim veterum sententia est, non expiari sceleris pœnas, post mortem quoque sustineri. De quo I. Od. 4. *Torrent*. Quæ ergo fata, quæ quidem non properant, sed manent et exspectant culpas, crimina, scelera, etiam sub Orco luenda. *Cruq.*

30 *Impiæ, &c.*] O impiæ sorores, nam quid majus impium potuerunt perpetrare? *Quid potuere majus impiæ*] Sic habent codices Bland. ut interrogationis nota subsequatur τὸ *impiæ?* reliqui variant, et notam interrogationis subdunt τῷ *majus?* Sed Glareanus vult, ut in parenthesi contineantur hæc verba (*Nam quid potuere majus Impiæ?*) atque etiam interrogative legantur. [Codd. ap. Jaeck, *quid nam*.]

31 *Duro ferro*] Crudeli gladio. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *potuere ferro Perdere duro*.]

33 *Una de multis*] Hypermnestra ex quinquaginta sororibus sola suo pepercit viro, Lynceo scilicet. *Face nuptiali digna*] 'Faces,' inquit, Sext. Pompeius Festus, 'in nuptiis in honorem Cereris præferebant, aquaque spargebatur nova nupta, sive ut casta puraque ad maritum perveniret, sive ut ignes atque aquam cum viro communicaret.' Plures rationes Plutarchus Problem. attulit, Plin. XVI. 18. *Face nuptiali*] Honore matrimonii digna; cum facibus enim nuptiæ fiebant vesperi apud antiquos.

34 *Perjurum parentem*] Vocat *perjurum*, qui eos, quibus filias desponderat, trucidaverit, fratremque defraudaverit. *Torrent.*

35 *Splendide mendax*] Laudabiliter mendax; nam honestum est pro justitia mentiri, in iis præsertim quæ sunt contra Deum et naturam. *Virgo*] Mulier.

37 *Quæ dixit*] Quæ Hypermnestra juveni suo marito, vel ex somnolentia, vel ex amore moras nectenti, Surge, dixit, surge inquam o marite, ne fortassis longus ipsius mortis somnus tibi a socero tuo, unde et a quo non times neque speras, detur et inferatur; et ne cogaris æternum dormire. *Lubin.*

38 *Longus tibi somnus*] Mortis periphrasis est, ut I. Od. 24. 'perpetuus sopor.' Et Catullus mortem intelligens: 'Nox est perpetua una dormienda.' Nam ut Hesiodus canit, 'Somnus mortis frater est.' Unde Virgil. 'consanguineus leti sopor.' Atque ita 'somnus,' 'sopor,' 'quies,' adjuncto aliquo epitheto ad hoc efficaci, sæpe pro morte accipitur. *Torr.* *Longus tibi somnus*] Mors. Μακρὸς ὕπνος. *Unde*] A quo.

40 *Falle sorores*] Effuge, λάνθανε.

41 *Quæ velut nactæ*] Ordo est: Quæ velut Leænæ nactæ vitulos (eheu) lacerant singulos. [Bamberg. *catulos leænæ*.]

[42 *Singulis heu heu lacerant* Guelph.]

43 *Mollior, nec*] Ego illis humanior, nec te occidam, nec clausum tenebo.

45 *Me pater*] Esto, quod pater me in vincula conjiciat, vel in exilium pellat, idque classe, ut difficilius sit redire, quod viro, &c.

[46 *Quod v. demens* codd. ap. Jaeck.]

48 *Classe releget*] Classem dicit, cum de una tantum loquatur navi, teste Servio, initio Æneid. V. ubi classem ἀπὸ τῶν κάλων, id est, *a lignis* dici ait. *Torrent.*

49 *I, pedes quo te*] Fugam accelera, sive terra, sive mari iter facere vo-

les: idem quod remis velisque, ut in proverbio est. *Auræ*] Venti.

50 *Dum favet nox*] Ab opportunitate temporis. *Favet Venus*] Amor in te meus.

52 *Sculpe querelam*] Libri, quos vidi, omnes, *Scalpe* habent, non *Sculpe*: neque aliter legunt antiqui interpretes. Lambinus, quia 'scalpere,' ut ait 'fodere' significat, quod huic loco parum convenit, *Sculpe* restituit. Quasi vero non etiam 'gemmam scalpere' dicamus, ut 'infabre scalptum' II. Sat. 3. dixit Horat. Et alioqui quovis modo exstare viri de pietate sua testimonium mandat Hypermnestra, etiamsi unguibus sit exarandum. Taceo Diomedem Grammaticum, qui 'Scalpo' non 'Sculpo' dici debere tradidit. *Torr.* *Sculpe querelam*] Et scribe Epitaphium, cujus memoria, ob vitam tuam servatam, sit sempiterna.

ODE XII. Παραινετική. AD NEOBULEN. Neobule Hebri adolescentis amore capta, vitam agit inertem, et desidiosam.

[Vanderburgius, Latina metro suo Francogallico æquaturus, hanc Oden in quadraginta versiculos descripsit, ut ante fecerat Prædicowius in ed. Horatii, 1806.]

1 *Miserarum est*] O Neobule miserarum est, id est, miseræ sunt mulieres, quæ in amore non capiunt voluptatem, neque vino sic hilarantur, ut a se pellant curas, et quæ metu exanimantur propter patrui objurgationes: solet enim patruus fratris liberos severius reprehendere, quam pater ipse. *Neque amori*] Neque in amore colludere vel amori indulgere. Vid. Turn. XXIV. 11.

2 *Dulci mala*] Amoris mala intelligo, quæ vino eluantur. *Lavere, aut*] Diluere curas, a 'lavo, is,' tertiæ conjugationis. *Exanimari*] Vehementer cruciari.

3 *Exanimari*] Hoc est, perinde cruciari, ac si tristior aliquis patruus sævis objurgationibus perpetuo molestus sit. *Torrent.* *Metuentes patruæ, &c.*] Miserum est, vos puellas, patruæ asperæ et objurgatoriæ linguæ parentum vel patruorum, verbera, castigationes et objurgationes, nimium metuentes, perturbari et timore prope exanimari. *Lubin.* *Patruæ linguæ*] Patruorum in fratrum filios severitas apud Romanos proverbio celebratur; ut hic *patrua lingua*, pro lingua objurgatrice: et quod ait, II. Sat. 3. 'Ne sis patruus mihi,' pro ne magister et censor accedas. *Torrent.* [Schoenborn. 2. *examinari*. Guelph. *metuentis.*]

4 *Tibi qualum*] Tantum abesse ostendit, ut Neobule interdum amoris ægritudinem vel vino vel ludo levet, ut ne consueti quidem operis aliquid præstet, mentem in Hebro fixam gerens. 'Qualus' autem viminei vasis genus, ad multarum rerum usum; quo vocabulo pro cistella seu calatho ad feminarum pensa utitur hic Horatius. *Qualum Cythereæ puer*] Calathum pro lanificio. *Ales*] Cupido alatus filius Veneris, quæ a monte Cythero dicta est Cytherea.

5 *Tibi telas, &c.*] Cupido omnes virginales operas, studia, et exercitia tibi aufert: tibi, o Neobule, eximius ille nitor et pulchritudo Hebri juvenis, ex Lypara insula oriundi, qualum et lanificium, tibi telas et texendi exercitium, operosæ illius ac sedulæ Minervæ, adimit, tibique e manibus excutit: simul speciosos humeros suos, oleo unctos, in vicini fluminis undis, post exercitia, abluit, &c. *Lubinus.* 'Operosam' vero Minervam appellat, non uti operi intentam, sed diversarum artium effectricem, et nihilominus belli dominam. *Torrent.* [Guelph. *tibi tedas.*]

6 *Studium aufert*] Studium lanificii, cui maxime præest Minerva Dea operosa. *Lyparæi nitor Hebri*] Pro Hebrus ipse, patria Liparæus, περιφραστικῶς, ut passim loquuntur Poë-

tæ. Sed hoc loco illud insolens, quod cum *nitor Hebri* dixerit, sequitur: *Eques ipso melior Bellerophonte;* non secus ac si Hebrus dixisset; qualis sane locutio exemplo caret. Libri autem Mss. sex post dictionem *Hebri* versum 9. *Simul unctos, &c.* interserunt. Qui ordo omnino servandus est, non ob sermonis tantum insolentiam, sed quia aliter sententia non constat. *Torrent. Lyparæi nitor Hebri*] Pulchritudo Hebri adolescentis, qui fuit ex insula Lipara, eques sane melior ipso Bellerophonte, neque arte pugili, neque cursu pedestri victus.

7 *Melior Bellerophonte*] Qui Pegasum Neptuni beneficio nactus, aëri quoque ac nubibus insultare posset. Sed cœlum tentans fulmine periit. Equo autem uti, Bellerophontis inventum esse tradit Plin. VII. 56.

9 *Simul*] Simulatque, mox ubi.

10 *Catus idem*] Ingeniosus, vel peritus jaculandi, id est, configendi cervos jaculis. *Per apertum*] Per campum non arboribus consitum. [Guelph. *per aperta*. Bamberg. *Fugientis*. Guelph. *jaculari*, sine *et*.]

12 *Celer alto*] Bland. antiquiss. legit *arto* pro denso, quod fortassis est aptius. *Cruq. Fruticeto*] Ubi frutices crescunt. *Excipere aprum*] Celer ad excipiendum aprum. *Excipere*, verbum est proprium venatorum, qui ex insidiis aprum capiunt incautum. Vide Nonium, in 'Excipere.'

ODE XIII. Προσευκτική. AD FONTEM BLANDUSIAM. Sacrificium fonti promittit, ejusque amœnitatem summopere commendat. [Bamberg. *Ad fontem Bandusium, qui est in Sabinis.*]

1 *O Fons Blandusiæ*] Dicimus et fontem Blandusium: et fontem Castalium et Castaliam absolute; ut eodem lib. Od. 4. 'Qui rore puro Castaliæ lavit Crines solutos.' Male ergo qui Blandusiam regionem ipsam in Sabinis sic dictam volunt, nullo idoneo auctore. Cruquius legit *Blandusiæ. O Fons Blandusiæ*] Erat hic fons in agro suo Sabino. *Splendidior vitro*] Sic 'pellucidior vitro,' I. Od. 18. Et vide quæ notavimus I. Od. 17. 'Vitreamque Circen.' *Torrent. Splendidior*] Fons lucidior vitro.

2 *Dulci digne mero*] Veteres non hominibus modo singulis, sed et fluminibus et fontibus, regionibus quoque atque urbibus, suos cuique Genios attribuerunt, atque adeo nullam pœne rem, in qua perspicerent aliquid eximium, sine numine esse crediderunt. Id porro numen, sive Genium, vino et floribus venerabantur: vino autem et floribus peculiaris aliqua hostia accedebat, ut hic fonti hœdus: et Od. 22. pinui arbori, verres. vide et Plin. XVI. cap. ultimo. *Torrent. Dulci digne mero*] Digne mero in sacrificiis exhibito; veteres enim fontibus sacrificabant tanquam Diis. Vide I. Od. 1. *Floribus*] Floribus, quibus veteres spargebant fontes, vel, quibus hostias coronabant.

3 *Cras donaberis*] Cras tibi hœdus immolabitur.

4 *Turgida cornibus*] Frons hædi turget, ubi in fronte quidam quasi globuli apparent, unde post paullo erumpunt cornua: quales sunt gemmæ in vitibus arboribusque, unde palmites enascuntur et rami, ut, 'turgent in palmite gemmæ.' *Cruq.* [*Cui fons* Schoenborn. 2.]

5 *Primis et Venerem*] Cornibus nuper natis, et erumpentibus. *Venerem et prælia destinat*] Tale illud Od. 22. 'Verris obliquum meditantis ictum Sanguine donem.' 'Destinare' enim hic dicit, quod ibi 'meditari.' *Torrent.* Et qui jam aptus ad pugnam et Venerem esse incipit. *Destinat*] Hœdus quasi deliberat secum, et deligit Venerem, cui operam det, aliumque hœdum constituit adversarium, cum quo possit præliari, sed frustra; nam morte prævenietur, et immolabitur. [Schoenborn. 2. *destinet*.]

6 *Inficiet tibi*] Tinget tibi, id est,

in tuum honorem.

8 *Lascivi soboles gregis*] Gregis luxuriosi; est enim capra animal lascivum.

9 *Atrox hora Caniculæ*] Vocat 'horam Caniculæ,' totum hoc tempus, quo sidus illud grave mortalibus incumbit: ut Epist. ad Quinctium: 'Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.' 'Septembres horas' pro mense ipso, atque adeo pro Autumni tempestate posuit. Oritur autem Canis XVI. Kal. Augusti, occidens post dies 40. qui et 'Caniculares' inde appellantur: in ejusque ortu Solis vapores incenduntur, et canes toto eo spatio maxime in rabiem aguntur, perinde scilicet ac si nominis ratio quandam sideris atque animalis συμπάθειαν inducat. *Torrent.* *Caniculæ*] Caniculæ exortus quindecim dies ante Calendas Augusti ingentes calores infert.

10 *Nescit tangere*] Nequit tangere propter frondes, quæ solis ictus abs te excludunt. *Frigus amabile*] Διαστολή. Est enim aliquod frigus naturæ inimicum et mortiferum. *Præbes* ergo *frigus pecori*, quasi diceret: Defendis æstatem pecori vago, nempe ovibus et capellis. *Lambin.* [*Nescis* Guelph.]

12 *Præbes, et pecori*] Tu frigus suppeditas pecori sitibundo delectabile, propter aquæ potum.

13 *Fies nobilium*] Tu quoque unus efficieris ex nobilibus fontibus, me canente ilicem cavis impositam saxis, e quibus decurrunt lymphæ tuæ loquaces, id est, cum murmure sonantes.

14 *Cavis impositam ilicem*] Hæc scilicet caussa est frigoris, quod ante dixit, et ob loci situm, et ob impendentem ilicis umbram. *Torrent.*

15 *Loquaces*] Ob strepitum, ac gratum illud murmur, quo mire delectamur, neque aliter quam cantu aliquo symphoniaco afficimur. Eademque ratione poëtæ arbores etiam ac ventos loquaces faciunt: Virg. Eclog. VII. 'Argutumque nemus, pinosque loquentes.' *Torrent.*

ODE XIV. Παραινετική. AD POPULUM ROMANUM. Hæc Ode laudes continet Augusti ex Hispania devictis Cantabris revertentis.

1 *Herculis ritu*] Duo tantum bella externa, si Suetonio credimus, per se gessit Augustus; Dalmaticum adolescens adhuc, et Antonio devicto Cantabricum. Cujus belli gerundi caussa profectus in Hispaniam, Tarracone diu ægrotavit, atque ibidem A. U. C. 727. ac sequenti duos consulatus iniit; rem interea per duces suos atque legatos feliciter gerens. Inde igitur cum reverteretur, carmine hoc populum Rom. ad lætitiam invitavit Horatius. *Torrent.* *Herculis ritu*] Ordo est: O plebs, Cæsar, dictus petiisse laurum venalem morte, modo victor ab Hispana ora repetit penates Herculis ritu, id est, ut olim Hercules, extincto Geryone. *Modo dictus*] Id est, qui dictus est ab aliquibus ad Herculis æmulationem, qui Geryonem cecidit innocuum, quasi alter Hercules, spe prædæ insontes velle lacessere, nec tale quid promeritos Cantabros. *Cruq.*

2 *Venalem petiisse*] Victoriam mortis contemptu emendam: lauro enim coronabantur victores.

3 *Repetit penates*] Domum redit.

5 *Unico gaudens mulier*] Matronæ periphrasis, maxime Liviæ Drusillæ Augustæ, cujus laudata in primis pudicitia, quamvis et formosissima esset, et mariti amorum non ignara. Quare rogata qua ratione Augustum sibi ita obnoxium fecisset, Pudicitia respondit atque obsequio, atque res ejus Venereas nec inquirendo, nec persequendo. Eadem nudos quosdam sibi obvios, cum veluti majestatis reos periclitari cerneret, morti eripuit; quod diceret apud mulieres pudicas, nudos illos nihil a statuis differre. Auctor Dio lib. LVIII. Sunt

qui ad Monogamiæ laudem referant. *Torrent.* *Unico gaudens mulier marito*] Matrona casta et pudica, quæ unico marito est contenta, prodeat.

6 *Justis operata divis*] *Justis*, inquit Lambinus, id est, 'patriis usuque ac consuetudine receptis.' Ego ex veterum interpretum sententia 'justos' vocari malim, qui tam insignem Cæsari merenti victoriam annuerint. *Torrent.* *Operata*] Operari, et facere, pro sacrificandi verbo usurpant Latini, ut ῥέζειν Græci ἐπὶ τοῦ θύειν. Virg. Georg. I. 'lætis operatus in herbis.' *Lambin.* *Operata divis*] Sacra faciens Divis.

7 *Et soror*] Octavia Augusti soror, Antonii uxor.

8 *Supplice vitta*] *Vitta* proprie matronarum erat, et quidem insigne pudoris. 'Vittam' ergo 'supplicem' sumi Poëta vult, quali scilicet matronæ in sacrificiis supplicationibusque utebantur. *Torrent.* *Supplice vitta*] Et fœminæ supplice vestitu ornatæ.

9 *Virginum matres*] Primo loco Liviam et Octaviam, uti principes, invocaverat; nunc matronas reliquas alloquitur. Nam illud, *Virginum matres juvenumque*, nuptarum circumlocutio est. Quod vero *nuper Sospitum* adjicit, id ad juvenes tantum referendum, qui una ad expeditionem Cantabricam profecti redierant: aut si ad virgines etiam, 'sospites' intellige, per Cæsarem sospitem, cujus salute salus publica contineretur. *Torrent.* *Juvenumque nuper*] Et matres juvenum, qui nuper e bello salvi redierunt.

10 *Pueri et puellæ Jam virum expertæ*] Quare addit *Jam virum expertæ*, ignorare equidem me fateor: pueros enim virginesque plerumque conjungimus. Quinetiam quia hactenus sic loquitur, ut de muliebri sacro agere videatur, merito fortassis vox *pueri* suspecta sit. Pro qua sane *puerœ* legi velim: veteres enim æque 'pueras,' ut 'pueros' dixere. Quod si quis 'pueros' omnino hic relinquendos esse, nec prohiberi quin feminarum sacris etiam pueri intersint, contendat; tunc post dictionem *puellæ* particulam *et* adjungi velim. Aliter hunc quem dixi scrupulum eximere non possum. *Torrent.* [*Sospitem* Schoenborn. 2.]

11 *Expertæ, &c.*] Nuptæ. *Male ominatis*] Lambinus *nominatis* legit. Religiose ergo cavebant veteres, ne quid dictu factuque inauspicatum inter sacra accideret. Quare 'favere lingua' et 'bona verba fari,' atque e diverso 'malis verbis parcere' admonebantur. Atqui in sacris faciendis id ad animum potius referendum est, ne quid ore proferamus, quod mentem a divinis alienam esse arguat. Quare, 'Hoc age,' etiam inter cætera acclamabat præco: qua voce, si quis forte minus attentus esset, totum se rei divinæ dare admoneretur. *Torrent.*

12 *Parcite verbis*] A malis verbis, seu imprecationibus abstinete, Favete linguis. Vid. Od. 1. hujus libri.

13 *Atras*] Tristes curas, quæ atram bilem excitare valeant.

14 *Nec tumultum*] 'Tumultus,' si vim vocabuli, ut veteres eo usi sunt, consideremus, bello gravior est. Itaque majores nostri 'tumultum Italicum,' quod erat domesticus, nominabant. Et apud Cic. 'tumultus' proprie esse dicitur perturbatio tanta, ut major timor oriatur. *Torrent.* *Tumultum*] Civilem furorem.

16 *Cæsare terras*] Augusto terrarum imperium obtinente.

17 *Unguentum puer*] Unguento homines elegantiores cæsariem in conviviis madefaciebant. [Vanderbourg. *O puer.*]

18 *Et cadum Marsi*] Cadum Marsico bello conditum poscit Horatius. *Marsi* pro *Marsici* dixit. Idem quod Italicum et Sociale. Dictum autem Marsicum quod a Marsis primum, duce Popedio, commotum sit, cupidi-

tate adipiscendæ civitatis Romanæ, A. U. C. 662. Annis vero post duobus de viginti, suscitatum servile bellum, ducibus Spartaco, Œnomao, et Orixo gladiatoribus, cum aliis numero simul 74. qui Capuæ ludo gladiatorio Lentuli effugerant. *Et cadum Marsi*] Vinum in cella conditum, cum bello Marsico Italia arderet.

19 *Spartacum*] Si qua ratione testa, vel cadus potuit latere. Spartacum ex Apennino ad Alpes, ab Alpibus in Galliam vagantem, in illo servili bello, quod cum populo Rom. gessit anno fere 16. post bellum Marsicum. *Si qua*] *A*, ut ego arbitror, contra Grammaticorum regulas produxit. *Torrent.* Vel legendum *si quæ*, pro *si qua*, ut Lambinus vult. [Bamberg. *Spartagum.*]

21 *Dic et argutæ*] Dic et Neæræ canoræ fidicinæ, ut properet colligare crinem nodo, id est, religare crinem in nodum, ut veniat semicompta, ad lætitiam repentinam significandam. Vide II. Od. 11. [Fea et Bothe tacite, *Neatæ.* Guelph. *argute.*]

22 *Myrrheum*] Duo veteres libb. *Murrheum.* Vocat ergo *Myrrheum crinem* vel a colore, vel myrrha delibutum. Ejus enim non in unguentis modo, sed et in vino odorem commendarunt veteres. *Torrent.* *Myrrheum*] Crinem subflavum myrrhei coloris, vel myrrhino unguento delibutum. [*Murreum nolo cohibere* Guelph.]

23 *Si per invisum*] Si non statim a janitore admittare, noli esse molestus, sed abito.

25 *Lenit albescens*] De affectuum pro cujusque ætate, vel fervore, vel remissione, multa erudite Arist. lib. II. Rhetor. ad Theodecten, ubi juvenum senumque discrimina recenset. Sanguinis enim abundantiæ ac calori tribuit Plutarchus, quod acriores concitatioresque in juventute sumus. *Torrent.* *Lenit albescens animos*] Quasi dicat: Ego jam vergo ad senectutem, patienter idcirco feram Neæræ contumeliam, sed in juventute ad ultionem devenissem. *Capillus*] Canus capillus mitigat animum jam olim litis et rixæ cupidum.

27 *Non ego hoc ferrem*] Non ferre potuissem fervidus juventute, si me aliquis fastidiret.

28 *Consule Planco*] Consule Planco, Horatius fuit natus annos viginti tres, anno scilicet ab urbe condita 720. [*Plauto* Guelph.]

ODE XV. Μεμπτική. IN CHLORIM.

Ut, jam vetula, petulantiæ et libidini modum constituat. [Bamberg. *Mentice ad Chloriden.*]

1 *Uxor pauperis*] Verisimile est Chlorim hanc, matura jam ætate, cum amari desineret, quo honestior videretur, Ibyco nupsisse, pauperi, sed obsequioso: quales sibi vetulæ meretrices maritos optant, filia interim ad senectutis præsidium prostituta. Matrem igitur merito reprehendit Poëta, quod, cum neque ætas, neque fortuna ejus paterentur, amoribus nihilominus operam daret. *Torrent.* *Uxor pauperis Ibyci*] Tu Chlori, quæ uxor es pauperis Ibyci, tandem pone modum lascivæ et obscœnæ libidini.

2 *Fige modum*] Muretus legendum censet *pone.*

3 *Famosisque laboribus*] Ita meretricum amores vocat, et proprie quidem. Famosas enim vocabant fœminas, quæ stupro aut lenocinio infames erant. Cic. de Repub. lib. IV. apud Nonium: ' Atque etiam, si qua erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.' *Torrent.* Pro *laboribus*, Heinsius legendum censet *caloribus.* *Famosisque laboribus*] Turpibus, et meretriciis laboribus.

4 *Maturo propior*] Desine inter virgines ludere, quum sis propior funeri, id est, morti propinqua. [Vanderbourg. *proprior.*]

6 *Et stellis nebulam*] Et virginibus formosis te seniculam aridam immis-

ere. [Bamberg. *candidus.*]

7 *Non, si quid*] Non, si quid satis Pholoën filiam tuam decet, hoc etiam decet te.

8 *Filia rectius*] Filia tua rectius, quam tu, ad juvenum fores ultro currit, inque eas irrumpit, veluti Thyas Bacchi sacerdos, tympanorum pulsu concitata.

9 *Expugnat*] Non quod juvenum fores vi, manibus aut saxis effringat; sed quod mulieris forma, et flos ætatis, hastarum et gladiorum instar, vires etiam constantissimos labefactet ac prosternat. *Lamb.* *Expugnat juvenum domos*] Nullum tam esse continentem indicat, quem Pholoë non facile pervertat. Simile est quod Venerem IV. Od. 1. abire ad juvenum domos jubet. *Torrent.*

10 *Thyas*] Græci Θυὰς scribunt, παρὰ τὸ θύω, τὸ ὁρμῶ· unde et Bacchus ipse 'Thyoneus.'

11 *Nothi*] Nothus est nomen amatoris.

12 *Capreæ*] Alibi equæ, alibi juvencæ, hic capreæ amore lascivientem puellam comparat.

13 *Te lanæ prope*] Ætas tua lanificio magis apta est, quam luxui et ebrietati.

14 *Tonsæ Luceriam*] Solenne enim, ut meretriculæ, inclinante ætate, a quæstu illo ad lanam ac colum transeant. Tibull. I. 6. 'Nam quæ fida fuit nulli, post victa senecta Ducit inops tremula stamina torta manu.' *Torrent.* *Luceriam, non*] Luceria civitas est Apuliæ, circa quam lanæ optimæ tondebantur. Plin. VIII. 48.

15 *Nec flos purpureus rosæ*] Sertum ex rosis.

16 *Nec poti vetulam*] Nec cadi, potati usque ad fæcem, te vetulam decent. *Vetulam*] Sic libri nostri omnes. *Vetula* tamen legisse videntur Interpretes, cum per *fæcem vetulam* vetus vinum significari aiunt, atque ita scriptum se reperisse testatur Guil. Canterus, nec mihi sane displicet. *Vetulam* scripsere qui ultimo versu *sed* pro *nec* legendum esse existimabant et bibacem anum, ut pleræque sunt omnes, ab amoribus ludisque Venereis ad amphoram ablegari. *Torrent.*

ODE XVI. Ὑποθετική. AD MÆCENATEM. Auro omnia patent, Horatius vero contentus est sua sorte, unde beatus existit.

1 *Inclusam Danaën*] Hoc carmine sane pulcerrimo primum auri vim et potentiam ostendit: mox magnas opes absque magna sollicitudine possideri non posse adjiciens, majorem in mediocritate felicitatem constituit, ac tandem sua sese sorte rebusque ad honestum vitæ modum a Mæcenate donatis, contentum esse prædicat. *Torrent.* *Danaën*] Acrisii filiam.

2 *Vigilum canum*] Talem custodiam minus mirabitur, qui de canum fide, robore, atque in pugnando audacia Plinium loquentem audierit, VIII. 40.

3 *Tristes excubiæ*] Ab effectis, quod Danaën tristem redderent.

4 *Adulteris*] A corruptoribus, qui noctu sæpius ambulant.

5 *Acrisium, virginis abditæ*] Danaës patrem, qui eam acerrima custodia septam tenebat, quod ab Oraculo responsum tulerat, se ab eo, qui e filia sua nasceretur, interfectum iri.

7 *Risissent*] Illusissent. *Fore enim tutum, &c.*] Sciebant fore. [Codd. ap. Jaeck, *ac Venus Risisset.*]

8 *Converso in pretium Deo*] Non quod Deo aliquid impervium; sed quid nos fabula illa doceat, aperit Horatius: nihil esse pudicum, quo dedecorum pretiosus emptor accedat: ut enim omnibus in ore est, et Sacræ etiam testantur litteræ, 'pecuniæ obediunt omnia:' quod lepido illo versu explicat Aristoph. in Pluto: Ἅπαντα τῷ πλουτεῖν γάρ ἐσθ' ὑπήκοα. *Torrent.* *In pretium Deo*] In aurum.

10 *Amat saxo*] Solet perrumpere

saxa, id est, loca munita quæ viribus expugnari non possunt. *Potentius ictu fulmineo*] Plinius lib. XXXIII. scribit fulmen nonnunquam quinque altius pedibus descendere in terram. At auri illa sacra fames, ire nos in terræ viscera, et in sede manium illud quærere cogit. *Torrent.*

11 *Concidit auguris*] Corruit Amphiarai vatis familia, nimirum ipse, et uxor, et liberi ob monile aureum, quod Eriphyle ejus uxor ab Adrasto acceperat. *Auguris Argivi*] Amphiaraus augur, Oiclei filius, Argivus; uxorem habuit Eriphylem, Talai ex Eurynome filiam, Adrasti sororem.

13 *Demersa excidio*] Multo plures libri *exitio* legunt, et recte. *Diffidit urbium*] Arietis ergo loco ei munera fuere. *Diffidit* autem a verbo diffindo. *Torrent.* *Demersa excidio*] Terræ hiatu absorpta. *Diffidit urbium*] Refregit, vel prostravit.

14 *Vir Macedo*] De Philippo historici scripsere, ut non tam ipse, quam ipsius aurum Græciam everterit. Nec mirum hercule: si quidem Apollinis Pythii oraculum consulenti responsum a Deo ad hunc modum ferunt: Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα κρατήσεις. Quo versu argenteis pugnanti hastis victoria promittitur. Deum ego consilii sui auctorem habuit. His ergo instructus armis Philippus Olynthum urbem, corrupto Lasthene proditore, cepit. *Torr.* *Vir Macedo, et subruit æmulos*] Philippus, rex Macedoniæ, omnia castra expugnari posse dicebat, in quæ asellus, auro onustus, possit ascendere.

15 *Munera navium*] Munera irretiunt sævos navium duces, id est, piratas: vel, munera navium, id est, merces peregrinæ, quæ navibus ad nos advehuntur, sævos duces illaqueant.

17 *Cura pecuniam*] Cura servandi.

18 *Majorumque fames*] Et majorum divitiarum cupiditas. *Jure perhorrui*] O Mæcenas, equitum ornamentum, ego merito metui caput meum attollere, id est, ad summas divitias et nimiam potentiam ascendere. [Schoenborn. 2. *sæpe perhorruit.*]

19 *Late conspicuum*] Diffuse celebrem.

21 *Quanto quisque sibi plura*] Quanto plura quispiam suæ cupiditati denegaverit, (id est, quanto paucioribus contentus esse voluerit, suæ cupiditati morem non gerens, vel suam cupiditatem refrænans,) tanto majorem Deorum in se liberalitatem experietur, et tanto ditior ab illis reddetur: utpote jam contentus iis quæ habet. Tritum etiam illud: 'Quis plurimum habet? is qui minimum cupit.' *Stephanus.* *Plura negaverit*] Pauciora desiderabit.

22 *Feret*] Accipiet. *Nil cupientium*] Omnia enim sibi negat, qui nihil eorum, quæ vulgus, poscit: ut Cynici olim et Gymnosophistæ; ad quorum institutum, cum *nudus* dicit, alludere videtur Horatius. *Torrent.*

23 *Nudus castra peto*] Pauper. O divinum Horatium, quem in hoc utinam Christiani imitarentur! *Et transfuga divitum*] Et tanquam transfuga, et fugitivus.

25 *Contemptæ dominus*] Acron legit *Contentæ*, id est, compositæ et mediocris, ut ipse interpretatur. Nec ab eo dissentit Porphyrion. Et hanc lectionem sequitur Canterus Nov. Lect. IV. 2. damnat tamen Lambinus, nec satis verecunde. Ego receptam lectionem præferam. Sapiens enim sua sorte contentus vivens, non ipsi pecunia, sed pecuniæ ipse imperat, et nullam in ea felicitatis partem ponit. 'Contemptam' itaque 'rem' appellat, qua neque possessor ipse magnopere afficiatur, et quam ob parvitatem, divitum vulgus rideat, ac pro nihilo ducat. *Torrent.* *Contemptæ dominus*] Nam magis possidemus ea, quæ contemnimus, quam ea, quibus non utimur, si possidemus. [*Concepta* Guelph.]

26 *Non piger Apulus*] Nostri libri Mss. septem habent *impiger Apulus*. Torr. *Non piger Apulus*] Laboriosus.

27 *Occultare meis*] Recte; non enim divitiis affluere malum est, sed congestis incubare, summa miseria et extrema paupertas est. *Torrent*. *Occultare meis dicerer horreis*] Habere reconditum.

28 *Magnas inter opes*] Tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.

29 *Puræ rivus, &c.*] Suas nunc divitias explicat Poëta, de quibus II. Sat. 6.

30 *Certa fides meæ*] Spes indubitata segetis meæ, vel, fundus meus fidelis fallit, hoc est, latet eum: vel, ignoratur ab eo qui Africæ imperio fulget, beatiore esse sorte, quam ipsius ingentes opes. Sic Lambinus hunc locum (me judice) exponit acutissime.

31 *Fulgentem imperio fallit*] Horum verborum sententia Græce nescientibus obscura est. Ait autem hanc possessiunculæ suæ in Sabinis sortem, meliorem multo ac beatiorem esse fertilis Africæ imperio, quamvis eum, qui ibi imperet, hoc fugiat. Græci ergo sic verbo λανθάνειν utuntur, ut Horatius verbo 'fallere,' ut λανθάνειν τινὰ ποιούμενός τι ille dicitur, qui quid faciens alium fallit, hoc est, clam illo facit ac latet. *Torrent.*

32 *Fallit sorte beatior*] Meus fundus beatior, id est, non parum beatus fœcunditate amœnitateque *fallit*, id est, latet sorte fulgentem, id est, sortito fortuitoque imperio fertilis Africæ, hoc est, Rex Africæ, cui sorte divina humanaque contigit Africæ regnum amplissimum. *Cruq.*

33 *Calabræ*] In Calabria sunt flores apibus gratissimi.

34 *Læstrigonia Bacchus, &c.*] Formianum vinum dicit, quod commendat etiam I. Od. 20. Læstrigones enim populi immanissimi, ita ut humana carne vescerentur, ea in parte Campaniæ fuere, ubi et Hermiæ, postea Formiæ dictæ. 'Languescere' vero 'Bacchum' cum dicit, de vini perinde ac de hominis ætate loquitur. Languescimus enim senectute. Et sic infra Od. 20. 'Promere languidiora vina.' *Torrent.* *Læstrigonia Bacchus*] Amphora Formiana a Formiis, oppido Campaniæ, ubi suas sedes habuerunt Læstrigones, qui et Cyclopes dicti sunt, olim in Sicilia habitantes.

35 *Languescit*] Senescit. *Pinguia Gallicis*] Fœcunda vellera. Mart. 'Me pinguis Gallia nutrit.'

37 *Importuna tamen*] Pauperies molesta et extrema, in qua nulla est requies. *Importuna pauperies*] Vocat 'importunam pauperiem,' quæ egentem importunum esse cogat.

39 *Contracto melius*] Refrænata et coërcita divitiarum cupiditate, melius tributum, et vectigal persolvam, quam si Lydiam Phrygiæ adjungam, ut sit sensus, Parvo contentus plus possidet, quam qui multum habet. *Contracto cupidine, &c.*] Canterus dicit *Contenta* se pro *Contracto* in cod. Ms. legisse.

41 *Mygdoniis regnum, &c.*] Mygdones ex Macedonia, quæ Thraciæ finitima est, oriundi, bonam Phrygiæ partem occuparunt atque a se nominarunt, ut II. Od. 12. Alyattes vero, Crœsi pater, Lydiæ olim imperavit teste Herodoto lib. I. Vel eum igitur, vel, quod magis puto, Crœsum ejus filium, Alyatticum vocat Horatius. *Torrent.* *Mygdoniis regnum*] Campis Phrygiis; Mygdon enim Phrygiam tenuit. *Alyattici*] Regis Lydiæ, Crœsi patris.

42 *Multa petentibus, &c.*] De hac sententia Gellius IX. 8. eum vide. Simile fere illud Stoicorum: 'Quid refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.'

43 *Bene est, cui Deus*] Bene est ei, cui Deus dedit parca manu, et tamen dedit, quantum sufficit ad vitam degendam. [*Bonum est* Guelph.]

ODE XVII. AD ÆLIUM LAMIAM. Lamiæ nobilitatem laudat, deinde admonet, ut diem crastinum hilariter exigat. [*Parænetice Ælio Lamiæ* Bamberg.]

1 *Æli vetusto*] Ælia gens in primis clara, non tamen patricia, multis distincta cognominibus, atque in diversas familias propagata, omnes Romæ honores, ac tandem etiam imperium adepta est, atque optimos orbi terrarum principes Antoninos dedit. Tum generis vetustas effecit, ut 'Lamias' pro nobilibus usurpaverint auctores. Juvenal. de Domitiano principe nobilitati infestissimo. Sat. VI. fœminam notans in primis nobilem: 'Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti.' Fuit ergo quidem Q. Ælius Lamia Augusti bello Cantabrico præfectus, rebus gestis clarus, cujus, ni fallor, mentio I. Od. 26. et Od. 36. ut vix dubitem, quin eum hic quoque celebret. *Torrent.* Vide et Turneb. XXII. 15. *Ab Lamo*] Ab Lamo Formiarum vel Læstrigonum rege, et conditore, Neptuni filio.

2 *Quando et priores*] Siquidem hinc, id est, ab eo antiquo Lamo.

[3 Schoenborn. 2. *nepotem.*]

4 *Per memores genus*] Hic locus varie potest ordinari: aut hoc modo: et ferunt genus omne nepotum denominatum ab Lamo per fastos memores: aut, quod magis placet, ferunt fastos memores nepotum per omne genus. *Cruq.* *Per memores genus omne*] Per fastorum libros, in quibus res annuatim, et breviter ad posterorum memoriam notabantur.

6 *Qui Formiarum mœnia*] Lamum intelligit; quamquam Formiæ nondum erant, cum ille genti immanissimæ Læstrygonum imperabat: siquidem urbs illa, ut lib. V. tradidit Strabo, a Laconibus condita, et 'Hormiæ' prius appellata est, διὰ τὸ εὔορμον, hoc est, *ob portus commoditatem.*

7 *Princeps*] Primus. *Innantem Maricæ Lyrin*] Lyris notum omnibus flumen (Græci Λεῖριν vocant) Latium a Campania felici dividens, ac Minturnas interfluens. Sed quid est, quod eum Maricæ littoribus innantem facit Horatius? Servius in illum Virg. versum Æn. VII. 'Hunc Fauno et Nympha genitum Laurente Marica.' (De Latino autem rege loquitur) hunc Poëtæ nostri locum citans, 'Maricam,' ait, 'Minturnensium littoris Deam fuisse.' Sed Lactant. Instit. lib. I. 'Solent,' inquit, 'mortuis nomina immutari, nam et Romulus post mortem Quirinus dictus est, et Circe Marica.' Vide et Plin. III. 5. *Littora* ergo *Maricæ* vocari arbitror ripas, seu arva illa, quibus Marica præfuit. *Torrent.* Vide et Turneb. XXI. 22. [Schoenborn. *et nautem.* Markland. dubitat de voce, *innantem.*]

8 *Lyrim*] Fluvium innantem littoribus Nymphæ Maricæ, uxoris Fauni, influentem scilicet in Minturnas oppidum Campaniæ, ubi Marica colitur. [*Liram* Schoenborn. 2.]

9 *Late tyrannus*] Late regnans: εὐρυκρείων. Homer. *Cras foliis nemus*] Ordo est: Cras tempestas demissa ab Euro sternet nemus multis foliis, et sternet littus alga inutili.

10 *Alga littus*] Alga herba est nullius usus, quam mare ad littus projicit; hinc proverbium, 'vilius alga,' pro re vilissima, et nullius pretii.

13 *Annosa cornix*] Cornix diu vivens, quæ sua crocitatione pluvias prognosticatur. *Dum potes aridum*] Impendente tempestate maturo jam Autumno, Lamiam jubet focum instruere, et in diem crastinum genio, una cum familia ab operibus vacua, indulgere. Errat autem Lambinus, qui sacrificium institui existimet: de curanda enim cuticula agitur. *Torr.* [Guelph. *potes;* alii codd. ap. Jaeck, *potest.*]

14 *Compone lignum*] Extrue lignum, quod cito flammam concipiat ad frigus propulsandum. *Cras genium mero Curabis, &c.*] Errant, qui ex eo quod

Genii fiat heic mentio, de natali die sensisse Horatium existimant: quid? an igitur nunquam nisi die natali Genio faciebant sacra? imo vero quoties hilarius se excipiebant, toties Genium se placare veteres autumabant: unde illa genera loquendi manarunt, 'curare Genium.' 'Genium defraudare,' &c. hoc igitur vult Horatius, debere Lamiam mature focum componere et cætera parare ad diem genialiter agendum. cur autem? non sane quod Lamiæ natalis esset; verum quia cessatura sit universa familia ab opere, impedita tempestatis obscænitate, quam imminere in diem crastinum, tanquam vates illi denuntiat, cum canit: *cras foliis nemus Multis et alga littus inutili, &c.* Casaubon. *Cras genium mero Curabis, et porco*] Cras genium curabis mero, et porco duorum mensium ad convivium cum familiaribus habendum, non ut Genio immoles.

15 *Porco bimestri*] Antiqui Codd. habent *Bimestri*, ut fere semper. Bene autem vino porcellum adjungit, animal, ut ait ille, propter convivia natum. *Torrent.* [Nonnulli ap. Jaeck, *porca bimenstri.*]

16 *Cum famulis operum solutis*] Cum famulis ab opere vacantibus.

ODE XVIII. Προσευκτική. AD FAUNUM. Deum sylvestrem precatur, ut per suos transiens agros, sibi suisque sit propitius; ac vult esse memorem eorum, quæ quotannis ipsi religiose præstat.

1 *Faune Nympharum*] Fauno (quem Græci Pana appellant) sacrificabant Romani Vere ineunte, et Nonis Decembr. *Nympharum fugientum amator*] Mire salax totum illud agrestium deorum genus, quos Panas, Faunos, Satyros, &c. appellamus. De quorum non in Nymphas tantum, sed et in mulieres lascivia, cum alii, tum Augustinus de Civitate Dei XV. 23. *Torrent. Nympharum*] Dryadum et Hamadryadum, quæ silvarum sunt et arborum. *Cruq. Fugientum amator*] Fugiunt Nymphæ propter Fauni salacitatem, ne virginitatem amitterent.

3 *Lenis incedas*] Propitium sibi optat eum, quem Porphyrion hic inferum et pestilentem Deum appellat. Inter eos certe, quos χθονίους et ὑποχθονίους vocant Græci, referri posse Faunos, non negaverim. Noctium vero ludibria Fauni immittere credebantur. sic enim de Pæonia herba Plinius XXV. 4. 'Hæc medetur et Faunorum in quiete ludibriis.' *Torr. Lenis incedas*] Precor ut incedas mitis sine iracundia, atque transeas parvis meis agnis et hœdis innocuus.

4 *Æquus alumnis*] In vetustissimo codice *latus* scriptum repperi. *Torrent.* Sunt qui 'alumnos' vernulas et pueros interpretentur, nam et Faunos pueros vexare, erat opinio; ut Alex. ab Alexand. II. 25. Tum Nonius vult vocem 'alumnus' active et passive accipi, tam pro eo, qui nutrit, quam qui nutritur. *Cruq.*

5 *Si tener*] Ita propitium sibi Deum optat, si et ipse ei quem debebat honorem impendit, veritus fortassis, ne si Deus negligentiorem deprehenderet, frustra precibus interpellaret. 'Silvanus' idem qui 'Faunus' aut illi germanus: sicut et 'Pan.' Hinc 'Panica' dicta, quæ subitos ac repentinos terrores creant. *Torr. Si tener pleno cadit hœdus anno*] Siquidem tener hœdus anno completo tibi immolabitur.

6 *Veneris sodali*] Vocat crateram 'Veneris sodalem:' ut Lucret. lib. II. 'Ploratus mortis comites et funeris atri.' Veneris autem, qualis cum Baccho societas, omnibus notum. Veneris enim veluti nutrimentum quoddam vinum est. Quare et lac ejus appellat Aristophanes apud Athenæum lib. X. 'Ἡδύς τε πίνειν οἶνος Ἀφροδίτης γάλα. *Torrent. Sodali*] Cratera idcirco dicitur sodalis, vel amicus Veneris, quia sine Cerere et Bac-

cho friget Venus. [Guelph. *sodalis.*]

7 *Cratera*] Sic libb. Mss. omnes recte; non *crateri*. Torrent. *Vetus ara multo*] Ara per multos jam annos tibi instituta.

9 *Ludit pecus omne*] Faunum rei pecuariæ præfuisse illud ostendit, quod ædes ejus Romæ ex pecunia pecuariorum multatitia olim exstructa fuit. Idem de Pane tradunt Græci, quem et Νόμιον inde vocant. *Torrent. Ludit herboso pecus omne*] Quasi pecudes sentirent Faunum suum esse custodem, hoc præsertim die, nempe Nonis Decembr. quo tempore Faunalia anniversaria in pratis et sylvis celebrabantur.

[10 *Decembris* Bamberg.]

11 *Festus in pratis*] Pagus tua festa celebrans vacat ab opere.

12 *Cum bove pagus*] Quod Muretus annotavit in vetustis exemplaribus *pardus* legi, id et ego inveni. Displicet tamen: tum quod Faunus a Latinis et Romæ cultus: atque illic pardi nulli: tum Pardus eo tempore non cultus. Vide et Car. Sigonii Emendation. lib. I. *Torrent.*

13 *Inter audaces lupus*] Inter audaces agnos lupum illo die non metuentes, tui numinis præsidio fretos.

14 *Tibi sylva frondes*] In tuum honorem. [Marklandus dubitat de voce *sylva*.]

15 *Invisam*] Cujus opere toties fatigatus ludum et otium desiderat. Tibull. I. 2. 'Agricola assiduo primum satiatus aratro Cantavit certo rustica verba pede.' Quod 'certo pede' dicit, id quoque Horatii interpretationem adjuvat. Nam illud *ter*, ad pedis ictus, ac saltationis sive modos sive numeros referendum est. IV. Od. 1. *Torrent*. Vid. Turneb. XXI. 3. *Invisam pepulisse fossor*] Invisam propter annuum laborem, quem fossor in terra colenda sustinet. *terram pellere*, idem valet, quod saltare. [Guelph. *repulisse*]

ODE XIX. Διασταλική. AD TELEPHUM. Reprehendit eum jocose, quod veteres historias describens, ea negligat, quæ ad jucunde vivendum pertinent.

Telephum Poëtam et Horatii sodalem vocat Acron. Rivalem sane fuisse in amanda Lydia, ex I. Od. 13. constat. [*Diastolice ad Telephum Murenam Augurio honoratum* Bamberg.]

1 *Ab Inacho Codrus*] Ille Argis, hic Athenis imperavit; et quidem Argis ille primus, hic Athenis ultimus. Telephus igitur de Græcorum antiquitate agebat. Argis sane primo in Græcia imperari cœptum, neque post Codrum aliquem illic regis nomine imperasse invenias. De Codri vero morte Justinus lib. II. et Val. Max. V. 6. Hinc 'Codri jurgia' poëtarum materies. *Torr. Inacho*] O Telephe, tu narras (historiam contexens) quot anni intercedant inter Inachum, primum Argivorum Regem, et Codrum, ultimum Regem Atheniensium.

2 *Pro patria non timidus*] Codrus pro salute patriæ habitum servilem indutus, in medios hostes se immisit, ut incognitus interficeretur.

3 *Et genus Æaci*] Jovem, Æacum, Peleum, Achillem, Pyrrhum, &c.

4 *Sacro sub Ilio*] Non pro execrando hic accipio; sed pro diis ejus urbis custodibus dicato. Et alioqui apud veteres, tam urbes ipsæ, quam quæ ad urbium custodiam spectabant, muri præsertim, ab omni injuria defensi, inter sacra aut sancta potius habebantur. Ilium ergo, et quia urbs, 'sacrum' recte dicitur, et peculiari etiam ratione, ob tot templa Diis immortalibus olim illic consecrata. *Torrent. Sacro bella sub Ilio*] Sub Ilio, a Diis instructo. Vide Od. 3. hujus libri.

5 *Quo Chium*] Inter Græca vina Chio, inter Italica Falerno, primas dedere Romani: qua de re Epod. IX. Telephum jam in convivio super cœnam multa de Græcorum rebus non suo tempore narrantem ex abrupto

interpellat, et convivales ab eo sermones flagitat. *Torr.* *Quo Chium pretio*] Taces, id est, non narras, quo pretio emamus cadum vini Chii, vini optimi et laudatissimi.

6 *Quis aquam temperet, &c.*] Si de apparanda cœna loqui Poëtam credimus, verba hæc de calefaciendo balneo commodius intelligentur: sin vero inter canendum sic Poëta loquitur, ad pueros, qui potantibus ministrent, melius referentur. *Aquam* ergo *temperare ignibus* erit idem, quod alibi dicit, 'ardentis Falerni pocula restinguere.' Nec tantum frigidam miscebant ad temperandam vini vim; sed calidam interdum, ut vini frigiditas, aut nive aut glacie quæsita, non noceret. Unde Juvenal. Sat. v. 'Quando vocatus adest calidæ gelidæque minister.' *Torrent.* *Quis aquam temperet ignibus*] Quis balneum calfaciat; nam veteres non nisi loti et uncti discumbebant.

7 *Quo præbente domum, &c.*] Rogari a se inter alia vult Horatius, quæ una cum vicinis ruri vivens convivia mutuo celebraret, et a qua hora focum accendere et accumbere soleret. Id, si Gellio credimus, 'mutitare,' vel ut alii volunt, 'mutuitare' vocabant, quod in vices hospitem invitarent. Eamque ruris voluptatem non omisit. Virg. Georg. I. 'Mutuaque inter se læti convivia curant.' *Torrent.* *Quo præbente domum*] Taces cujus domi, et quota hora, cœnantes Pelignum frigus truculento foco propulsemus.

8 *Pelignis caream*] Pelignum, est oppidum apud Samnites, propter montes frigidum.

9 *Da lunæ, &c.*] Interrupto Telephi sermone minime convivali, ut invitatione lætitiam excitet, arrepto calice, triplici nomine sibi infundi jubet. Dubitans vero quot unoquoque nomine cyathos posceret, singulosne, qui simul tres, Charitum implerent numerum, an ternos potius, in Musarum gratiam, qui una novem conficerent; tandem inquit, 'Insanire libet,' &c. ut verisimile sit eum, quod vatem decebat, novem cyathos hausisse. *Torr.* Vid. Turneb. XXIV. 25. *Da Lunæ propere novæ*] Horatius alloquitur pincernam puerum, quasi jam sit in convivio, dicens puero: Da festinanter in honorem lunæ novæ poculum, id est, lunæ vespertinæ et orientis, quia ab hoc tempore cœna initium capit. Da in gratiam noctis mediæ poculum; nam ad mediam noctem cœna producebatur. Da auguris Murenæ cyathum, id est, in honorem Murenæ, qui augurio pollebat.

11 *Murenæ*] Fuit L. Licinius Varro Murena Terentiæ Mæcenatis frater (de quo hic loqui Horatium crediderim) forte Augur factus cum hæc scriberentur. Vide Turneb. XXIII. 27. *Torrent.* Alii volunt per *Augurem Murenam* tempus matutinum designari, quia augures auguria captabant, aviumque volatus et garritus observabant sub ortum Solis. Ita ostendit Horatius se et sodales suos totam noctem compotaturos, compotationemque ad lucem producturos. Turn. XVI. 11. *Lamb.* *Tribus aut novem*] Cum paucissimi sunt convivæ, non pauciores essent, quam tres, et cum plurimi, non plures, quam novem, ne rixæ excitentur ex ebrietate.

12 *Miscentur*] Poëta velut Bacchi numine plenus furit ac lymphatur, ac nil nisi cyathos ac vina postulat. *Da lunæ, &c.* *Tribus aut novem Miscentur cyathis pocula commodis.* Sed τὸ *Miscentur* mihi nimis languidum pro bacchanti, ac velut entheo furore concitato videbatur, legebamque *Miscentor.* Recte ac pro imperio. Sed quid est *cyathis commodis?* Interpres vetus exponit 'aptis.' Hoc est, opinor, ut diffusius alii, 'convenientibus cuique suis; ut qui in Musarum sunt tutela, ad illarum numerum novem sumant pocula; qui vero Gratiis seu Charitibus placere volunt, duntaxat

tria.' Est qui 'minoribus, et ad voluptatem tantum' explicet: hoc est, ut interpretatur alius, 'ebrietatem non inducentibus.' Sed illis responderet Horatius: 'Parcentes ego dexteras Odi.' Quid enim tota hæc Ode aliud, quam vatem potandi amore furentem spirat? Quare aliud quærendum est. Romani id cui nihil deest, sed perfectum, omnibusque numeris plenum est, vocant 'commodum.' Ita 'talentum commodum' a Plauto. Cicero lib. Œconom. 'Tum autem quod simplex natura non omnes res commodas amplecti volebat, idcirco alterum alterius indigere voluit,' &c. Res 'commodas' vocat perfectas, ac quibus nihil deest. Scævola lib. XVIII. Digestor. 'Alimenta commoda, quæ vivam præstabat, dari jusserat,' hoc est, quæ omnibus numeris absoluta sunt, hoc est, quæ victum et vestitum, atque etiam habitationem continent. Ita igitur Horatius 'commodos' vocat cyathos, plenos, quibusque ad justam mensuram nihil desit. Et tales certe poscere debebat is, cui e vino insanire constitutum erat. *Rutgers.* *Commodis cyathis*] Cyathis convenientibus cuique suis.

13 *Impares*] Musæ sunt numero novem.

14 *Ternos ter cyathos*] Novies bibet. *Attonitus petet*] Ἐμβρόντητος, quod perpetuum excellentis poëtæ epithetum est. Totum enim illud genus θεῖον καὶ ἐνθουσιαστικὸν vocat Plato, ut puta qui natura melancholici fere sint. At vero bili cum vinum affunditur, tum duplici calore agitata mente, magis etiam insaniunt. *Torrent.* *Ternos attonitus ter cyathos petat* Bamberg. *potet* Guelph.]

15 *Vates*] Poëta attonitus, et quasi jam stupescens ex nimio vino.

17 *Nudis juncta*] Nudæ idcirco finguntur Gratiæ quia sine fuco esse debent.

18 *Insanire juvat*] Relictis Gratiis modestioribus, venit ad Musas poëtici furoris præsides: et per quandam ἀγανάκτησιν, cum juvet, inquit, insanire, Musisque libare vina, cur Musarum non sunt omnia plena, cur non inflantur tibiæ Phrygiæ, cur tacet fistula, cur lyra non resonat? *Cruq.* *Juvat*] Juvat me inebriari et furere. *Cur Berecynthiæ*] Cur cessant soni tibiæ Phrygiæ, quæ sacris Berecynthiæ matris Deorum adhiberi consueverat. Vide IV. Od. 15.

21 *Parcentes ego dexteras*] Manus otiosas a tibiæ cantu, vel parce ministrantes.

22 *Sparge rosas*] O puer insperge rosas mensæ.

23 *Dementem strepitum*] Nostræ hilaritatis indicem. *Lycus*] Lycus vicinus.

24 *Et vicina*] Et strepitum nostrum audiat vicina puella, quæ Lyco seni non est apta. *Et vicina seni non habili Lyco*] Acro sic legit et explicat: 'Uxor quæ seni puella inhabili conjuncta esset: unde et zelum ejus ostendit, dum *inhabilem* dicit.' Sed cur *vicina*, quæ erat uxor? Nimirum quod cum et puella et vegeta, et in ipso flore ætatis; Lycus autem confectus senio, et ad Veneris opus peragendum jam inhabilis, non quasi uxor, hoc est, ea consuetudine, quam conjugii ratio postulat, cum marito ageret, sed in talia, ac non aliter quam vicina cum vicino, cum Lyco degeret. *Rutgers.* [Marklandus dubitat de voce *vicinia*.]

25 *Spissa te nitidum*] Ordo est: O Telephe, tempestiva Chloë petit te nitidum spissa coma, et puro similem vespero. Merito ergo a puellis expetebatur, ut hic et I. Od. 13. et IV. Od. 11. *Coma*] Adolescentes densum habent capillum, senes vero caloris defectu calvescunt.

26 *Vespero*] Vespertino syderi.

27 *Tempestiva petit*] Chloë nubilis, et viri potens. *Chloë*] In manuscriptis duobus, *Rhode.*

28 *Me lentus, &c.*] Contabescere se languentem amore significat, ut I. Od. 13. et pulcre Tibull. I. 4. 'Eheu quam Marathus lento me torquet amore!' Id est, longo ac difficili, quique solvi nequeat, ut 'lenta vincula' Plautus dixit. *Torrent.* *Lentus Glyceræ amor*] Languidus amor, qui lente, et diu protractus, me languore afficit. *Torret amore*] Interius consumit.

ODE XX. Μεμπτική. AD PYRRHUM. Ne formosum Nearchum a sua meretricula abstrahat. [*Symboleutice ad Pyrrham, temptando, quin Nearchum sollicitet* Bamberg.]

1 *Moveas periclo*] Eripere coneris: pro 'amoveas.'

2 *Getulæ catulos leænæ*] Leonum nutrix Africa; ut de Mauritania dixit I. Od. 22. leæna autem fœta pro catulis dimicante nihil terribilius. Plin. VIII. 16. Bene igitur Horatius feminam, cui amores subtrahantur, ferocissimæ illi belluæ comparat, cui raptor, impar viribus, diu resistere non ausit. *Torr.* *Catulos leænæ*] Cruquius credit hic alludi ad lenam, quæ catulos, id est, pueros alebat meritories lucri gratia, inter quos erat Nearchus, quem rapere invita lena, non erat tutum. *Leænæ*] Per leænam intelligit puellam; per catulum, Nearchum; per raptorem, Pyrrhum.

3 *Inaudax*] Timidus raptor.

5 *Obstantes*] Impedientes et dissuadentes, ne per vim repetat Nearchum. *Cruq.* *Juvenum*] Qui Pyrrho æquali suo faveant, ut in nuptiis fieri consuevisse Catullus ostendit pulcerrimo illo carmine, 'Vesper adest, juvenes consurgite,' &c. [*Quæ per* Bamberg.]

6 *Ibit insignem*] Quum ibit meretricula. *Nearchum*] Talis hic isti feminæ, qualis apud Tibullum Sulpiciæ Cerinthus. *Torrent.*

7 *Grande certamen*] Magna contentio erit inter vos, utrum tu vinces, an illa, id est, uter vestrum Nearcho sit potiturus.

8 *Major*] Utilior et gratior, tibine ob amorem, an illi ob lucrum. *Cruq.*

9 *Interim dum*] Manet Poëta in suavissima Allegoria.

10 *Hæc dentes*] Et dum hæc dentes acuit. *Dentes acuit timendos*] Id facere apri solent, quod et Virg. Georg. testatur: 'Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus, Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,' &c.

11 *Arbiter pugnæ*] Ad similitudinem eorum, qui ludis sive scenicis, sive gymnicis præerant, ac victoribus sua præmia deferebant. Græci βραβευτὰς et ἀγωνοθέτας vocant. Idem hic ergo certaminis judex, qui et prædæ fuit. *Torrent.* *Arbiter pugnæ*] Ille Nearchus quasi pugnæ judex dicitur habere in sua potestate victoriam, ut utri velit, victoriam adjudicet.

12 *Sub pede palmam*] Dicimur ea 'sub pedibus ponere et habere,' quæ plane in nostra sunt potestate, ita ut preterere et calcare liceat, cum lubet: et sic Græci ὑπὸ πόδας τίθεσθαι et πατεῖν. P. Victorius Var. Lect. XV. 4. Nearchum ergo adolescentem securum esse ostendit atque eorum negligere contentionem, qui de re, quæ in ipsius arbitrio sit, litigent. *Torrent.* Vide et Franc. Luisini Parergon II. 26.

13 *Et leni recreare*] Fertur recreare, &c. [Codd. ap. Jaeck, *levi recreasse.*]

15 *Nireus fuit, aut*] Rex Naxi, omnium Græcorum, qui ad Trojanum bellum venerunt, excepto Achille, formosissimus: et cujus forma in proverbium abiit. [Schoenborn. 2. *Qualis et Nereus fuit aut aquosa.* Bamberg. etiam, *Nereus.*]

16 *Raptus*] Ganymedes. *Ida*] Ida Phrygiæ mons est fontibus abundans, unde duo refluunt fluvii, Scamander, et Simois.

ODE XXI. Παραινετική. AD AMPHORAM. Jocose eam admonet, ut vinum vetustum in Corvini gratiam effundat, unde, occasione oblata, vini laudes commemorat.

1 *Nata mecum Consule Manlio*] L. Manlio Torquato, et L. Aurelio Cotta Consule, natum Horatium jam ante ostendimus, Od. 14. Quare suum Consulem vocat Torquatum Epod. XIII. *Torrent.* *Nata mecum Consule Manlio*] O pia testa nata mecum, id est, cum ego nascerer Venusii in Apulia.

2 *Seu tu querelas*] Optat harum rerum magister optimus, Arist. Problem. Volum. XXX. idem in corpore humano vinum, quod atram bilem efficere. Nam pro cujusque indole ac natura, humorumque temperatione, diversas quoque affectiones cernimus. *Torr.* *Seu te querelas*] Varii sunt vini effectus, juxta varia hominum temperamenta et ingenia. Exempli causa, si quis biliosus, et iracundus natura, paulo liberius bibat, ille suam iracundiam statim declarat; et sic de cæteris.

5 *Quocunque lectum nomine*] Corrigere quodammodo errorem videtur. nam qui paulo ante Manlio Consule amphoram, anno suo natali, natam dixerat, ne temere illud affirmare videatur; nunc sive illo, inquit, sive alio Consule, ac forte etiam melioris notæ conditum servas Massicum, descende. Vini enim ætas a Consulibus numerabatur, atque Consules vino nomen ac titulum dabant, teste Plinio, XIV. 13. De Massico autem diximus I. Od. 1. *Torrent.* *Quocunque lectum nomine*] Cujuscunque Consulis nomine notaris, et servas vinum Campanum in Massicis montibus natum, 'electum' pro optimo. [*Quodcumque factum numine* Bentl. *letum nomine* Schoenborn. 2.]

6 *Bono die*] Die festo.

7 *Descende, Corvino*] Ex verbo descendendi colligere licet, vasa vinaria tunc temporis in apothecis editioribus fuisse locata, fortasse, ut fumosa fierent. *Corvino jubente*] Non dubito quin is fuerit M. Valerius M. F. M. N. Messalla Corvinus, quem et Tibullus celebrat, vir Augusti temporibus maximus; qui etiam A. U. C. 723. Cos. fuit, et quadriennio post de Gallia triumphavit. Tanto igitur viro jubente, hoc est, in tanti viri honorem, merito optimæ notæ vinum poscit Horatius. *Torr.* *Descende promere*] Id est, ad promendum, Hellenicōs. *Cruq.*

8 *Languidiora vina*] Ob senectutem, quemadmodum Od. 16. diximus, in quibus scilicet quicquid juvenile ac recens fuerat jam deferbuerit. Poterit, ni fallor, ille languor etiam ad saporem referri. *Torr.* *Languidiora vina*] Vina vetustate mitiora.

9 *Non ille, quanquam*] Quamvis Corvinus philosophia Socratica sit refertus, non tamen ita erit horridus, ut te negligat, sed magno in honore illi es futura.

10 *Te negliget horridus*] Id est, non erit tam horridus, ut te negligat. *Steph.*

11 *Prisci Catonis*] Id ad Catonem Uticensem potius, quam ad Censorium referendum; nam hujus quidem tempestiva convivia et Plutarchus et Cicero commemorant: at illi etiam temulentia ab inimicis objiciebatur. Sed si de Catone Minore loquitur Poëta, cur 'priscum' illum vocat? Ego vocabulum hoc non ad ætatem, sed ad morum severitatem referendum arbitror; veteres enim severiores fuisse, recentior semper ætas credit: hinc 'priscus,' pro severo ponitur. Verbum tamen, *narratur*, Catoni Majori melius convenit, alterum enim florentem Poëta vidit. Jam Catonis virtus, pro Catone poni, notum est. *Torr.* *Catonis*] Catonis virtus, id est, prudens Cato, vino parce sumpto hilaris fuisse dicitur.

13 *Tu lene tormentum*] Laus vini. Per te (o pia testa) quasi per eculeum, et lene tormentum ingenia severiora explorantur, qualia sint. *Tormentum ingenio duro*] Vocat 'durum ingenium,' asperum ac severum, quale Demeæ Terentiani erat, et omnium serio philosophantium esse solet. Ei lene tormentum vino admoveri ait Horatius, quod largius haustum tris-

titiam illam sensim ac latenter expugnet. Quare interdum etiam ad ebrietatem se invitare sapientes permittunt, non quæ mergat nos, sed quæ deprimat curas. *Torr.* Sed Cruquius *tormentum* dici ait *κατ' ἀντίφρασιν* pro lenimento, sumpta Metaphora a quæstionibus. Significat ergo Horatius ingenia severiora vino interdum leniri ac temperari: vel vino tanquam tormento quodam explorari, qualia sint. *Lene* autem dixit, quia alia tormenta aspera, gravia, &c. *Lamb.* Celebratur cujusdam Persæ Apophthegma, qui negavit tormentis opus esse ad exquirendum verum, vino enim rectius elici. Vide Erasmum in Proverb. 'In vino veritas.'

15 *Curas, et arcanum jocoso*] Graviores cogitationes, et consilium reconditum vino hilari prodis, et in lucem profers. [*Cura* Guelph. et ab al. m. *Curam.*]

16 *Lyæo*] Vino. Lyæus unum est ex nominibus Bacchi. [*Lyçæo* Jaeck.]

18 *Cornua pauperi*] Addis audaciam et confidentiam. Baccho cornua affinguntur. Vide II. Od. 19. Ordo est: Tu addis cornua pauperi, post te (id est, postquam te sumpserit) nec trementi apices regum, (id est, regum majestatem) nec arma militum.

20 *Regum apices*] Proprie 'apex' sacerdotum insigne, teste Fest. Horatius ad regum diadema transtulit. *Torrent.*

21 *Te Liber, et, si læta*] O pia testa, Bacchus, Venus, Gratiæ et lucernæ producent te, id est, producent convivium, in quo tua pocula bibentur totam noctem. [*Te Liber testa, et, si læta aderit, Venus* Schoenborn. 2.]

22 *Segnesque solvere*] Id est, quæ plane insolubiles sint: ut parcus Deorum cultor, qui Deos prorsus non colat. Vide II. Od. 30. Turn. XIX. 29. et XXX. 11. *Torr.* *Segnesque nodum*] Ægre distrahuntur, quos Gratiæ conjungunt.

23 *Vivæ lucernæ*] Vivunt enim, quamdiu accensæ lumen illud jaciunt, ad quos totas sæpe noctes pervigiles potitabant. *Vivæque producent*] Ardentes lucernæ. [Guelph. *producunt.*]

24 *Dum rediens fugat*] Dum redit aurora.

ODE XXII. Εὐχαριστική. IN DIANAM. Dianæ, cujus officia celebrat, pinum villæ suæ imminentem consecrat. [*Eucharistice, Hymnus in Dianam* Bamberg.]

1 *Montium custos, &c.*] Sic in Carmine Sæculari: 'Silvarumque potens Diana.' Dicta autem Diana vel a duplici via, quasi 'Diviana;' vel ab eundo, quasi 'Jana.' Et Lucina dicta, quod luci præsit: sive a producendo in lucem fœtu: Junonis etiam nomen ei a juvando tribuitur. Et 'Opiferam' et 'Opigenam' matronæ colebant, quod ferre opem in partu laborantibus credebant, teste Fest. Et 'Ilithya' vocata, Græce εἰλείθυια, ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι, quod *evolvere* significat, vel ἀπὸ τοῦ ἐλεύθω, ὅτι εἰς τὰς τικτούσας ἐλεύθει, id est, *quod parientibus adveniat*, atque opem ferat. Qua ratione etiam λυσίζωνος nuncupata est, teste Hesychio, quod *zonam solveret*. Torr. *Montium custos*] Diana venatrix per montes vagatur.

2 *Laborantes utero puellas*] Parturientes audis, unde appellatur Lucina, quod infantibus in lucem venientibus opem ferat.

3 *Ter vocata audis*] Numerus ternarius religioni tribuitur. *Adimisque letho*] Quæ præstas ut mulieres salvæ pariant, et incolumes.

4 *Diva triformis*] Τρίμορφος, τριπρόσωπος. Unde et Virgil. 'Tergeminamque Hecaten, tria Virginis ora Dianæ.' Sive quod alia videatur dum crescit, alia cum plena est, et iterum dum decrescit, sive quod triplici sit potestate, et in cœlo, et in terra, et apud inferos. Quin et 'Triviam' appellari volunt, non tam quod in triviis colatur, quam ob triplicem

ejus in cœlo viam: movetur enim in altitudinem, latitudinem, et longitudinem, quæ Varronis sententia est. *Torrent.* *Diva triformis*] Triplicem personam gerens, in cœlo, in terris, apud inferos: unde triplex sortitur nomen, Lunam, Dianam, Proserpinam.

5 *Imminens villæ tua*] Volo ut pinus sit tua, et tibi sacra, quæ fundo meo imminet. *Tua pinus esto*] Quid ad Dianam pinus? An ob id forte Deæ perpetuo virgini convenit, quod semel excisa non repullulascit? An ideo potius, quod multis rationibus probari facile possit, eandem esse Cybelen et Isidem: nec Isidem differre a Diana? At Cybeles arbor pinus est. *Torr.*

6 *Exactos ego lætus annos*] Per finitos, et confectos annos, id est, quotannis.

7 *Verris obliquum*] Verres est porcus non castratus. Vid. Turn. XXIX. 25.

8 *Donem*] Quam pinum ego donem sanguine verris meditantis obliquum ictum, id est, conantis morsione obliqua eum vulnerare, a quo cædatur in sacrificium.

ODE XXIII. Προσφωνητική. AD PHIDILEN. Ab illa posse placari Lares exiguis etiam sacrificiis dicit, et minime sumptuosis: modo hæc a puris manibus proficiscantur. [Bamberg. *Prosentice monocolos Phyllidæ.*]

1 *Cœlo supinas*] Exordium ab hypothesi: si Deo supplicaveris, sacraque pie feceris, multa mala effugies. *Supinas*] Supinum prono opponitur. At hic et in similibus, 'supinus' est sublimis, cœlum versus: qui gestus est supplicantium. *Cruq.* *Supinas si tuleris manus*] Manus supplices, et ad cœlum expansas.

2 *Nascente Luna*] Luna mater est plantarum, idcirco rusticæ mulieres in novilunio ei sacrificabant. *Rustica Phidile*] Suam, ut puto, rusticam alloquitur. Solent autem villicæ prócliviores esse in superstitionem. Et veteres, cum in rebus omnibus, tum in agricultura, nihil illis recte succedere existimabant, qui deorum cultum negligerent. Bene igitur Virgil. 'Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ Sacra refer Cereri.' Tum *nascente luna* quod ait Horatius, ad Kalendas, veterum more referri debet. *Torrent.*

3 *Horna fruge*] Hoc est, præsentis anni: ut, 'horna vina' dixit Epod. XI. At qui prorsa scripsere oratione, 'hornotinum' dicere maluerunt. Videntur autem veteres in sacrificiis suis frugibus recentibus magis usi: tum et frugum primitias Laribus dabant. De quo II. Sat. 5. 'Ante Larem gustet,' &c. *Torr.* *Horna*] Hujus anni vino novello. [*Saturæ placaris* Bamberg.]

4 *Avidaque porca*] Propert. IV. 1. 'Parva saginati lustrabant compita porci.' Atqui 'compita' Laribus sacrata fuisse constat; unde et 'compitales Lares,' quod, ut inquit Ovid. 'Compita servant,' &c. Quod ergo *porca* dixit Horatius, enallagen esse arbitror, pro *porco*. At vero Cereri porca immolabatur. Sed et Mania Larium sive mater, sive avia, communi cum Laribus sacrificio colebatur. Maniæ autem porca convenit. *Torr.* *Avidaque porca*] Edaci, et inexplebili porca. Laribus, id est, Diis familiaribus porca immolabatur propterea, quod hæc pecus tantum utilis est ad escam, qua familiam abundare optamus.

5 *Africum*] Ventum inferentem vitibus pestem, qua vites sterilescunt.

6 *Fœcunda vitis*] Rubigine nigrescit spica, et fit infœcunda.

7 *Alumni*] Dulces liberi. Ordo est: Aut dulces alumni grave tempus non sentient anno pomifero, id est, anni parte pomifera, nempe Autumno, quando pueri pomis vehementer delectantur.

8 *Grave tempus*] Tempus pestilens et insalubre.

9 *Nam quæ nivali*] Αἰτιολογία ejus quod dixit, Lares placari farre et fruge, ne sollicita sit Phidile de victima pingui et magnifica, qualem decet mactare Pontifices pro salute populi. *Cruq.* *Nam quæ nivali, &c.*] Ordo est: Nam victima quæ pascitur nivali Algido inter quercus et ilices, aut quæ crescit in Albanis herbis, tinget secures pontificum cervice, id est, Magnæ victimæ a Pontificibus sunt immolandæ. *Algido nivali*] Lib. I. Od. 21. 'gelidum' vocat. *Nivali*] In monte nivibus cooperto.

10 *Devota*] Victima ex voto Diis promissa et aris destinata.

11 *Albanis*] In pascuis Albani montis. [*Ut crescit* Guelph.]

12 *Pontificum secureis*] Non satis proprie locutus videtur Horatius: ante enim securi feriebant hostiam, at prostratam postea suppositis cultris jugulabant, quos 'cultrarios' appellabant. Sic enim Virgil. 'Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem Excipiunt pateris.' Cervicem tamen victimæ ferire solitos, non solus hic Horatius ostendit, sed etiam Virg. Æneid. II. 'Et incertam excussit cervice securim,' &c. Ideo autem non frontem victimæ, sed tempora feriri solitos crediderim. *Torr.*

13 *Tinget*] Madefaciet. *Te nihil attinet*] Ordo est: Te coronantem parvos deos marino rore et fragili myrto nihil attinet tentare ipsos Deos multa cæde bidentium.

14 *Tentare multa cæde*] Placare parvos deos, id est, Lares, vel Penates, mactando multas bidentes. *Multa cæde bidentium*] 'Bidentes,' ut arbitror, pro quocunque pecore dixit, ex veterum sententia, de qua Gellius XVI. 6. et Macrob. VII. 9. 'Bidentes' enim quasi biennes: aut ut alii malunt, duos dentes longiores cæteris habentes. *Tentare* autem *Deos bidentium cæde*, est experiri quid per sacrificia ab ipsis obtineri possit. *Bidentium*] Ovium bimarum.

15 *Parvos coronantem marino*] *Parvos* vocat minime arte aut materia sumptuosos, quales in villa esse convenit. Et rorismarini quidem usum ad Deorum corollas hic locus probat, quare et inter στεφανωματικὰ a Dioscoride numeratur: Turn. vero XIII. 21. etiam aspergillum inde, sicut et ex lauro, fieri in sacris solere tradit. *Torrent.*

16 *Rore Deos*] Rosmarino. *Fragilique myrto*] 'Fragilem' vocat, ut 'teneras defende a frigore myrtos,' dixit Virg. Ecl. VII. Addunt etiam vita brevem esse. Antiqui et 'myrtum' et 'myrtam' dicebant. Vide II. Od. 7. *Torrent.*

17 *Immunis aram si tetigit manus*] Proprie dicitur 'immunis' sine munere, otiosus. Horatius vero absolute 'immunem manum' dixit, pro immuni a culpa aut scelere, ac plane plura. 'Tangere' autem 'aram' dixit, pro precari Deos. Credebant enim veteres orationem non litare, nisi is qui Deos precaretur, etiam aram manibus apprehenderet. Unde aras primum 'ansas' dictas fuisse Varro tradidit, et Macrob. Saturn. III. 2. Nec solum id in obsecrationibus solenne erat, sed et de re magna aliqua juraturi templa adibant, tactisque aris jurejurando se obstringebant. Plin. II. 7. *Torr.* *Immunis aram si tetigit manus*] Immunis manus, sine dubio, est vacua munere, non immunis a scelere: sequens enim versus sententiam Platonicam continet, sumptuosas victimas non esse θεραπείαν Deorum, sed κολακείαν. Ita igitur accipe: manus vacua, non autem illius, qui ut Diis blandiatur sumptuosas eorum aris hostias admovet: sacra Penatibus faciens, litabit farre, aut alio quamlibet tenui munusculo, quod ab animo pio proficiscatur. *Casaubon.* *Immunis aram si tetigit manus*] Si tua manus immunis a scelere

aram tetigit, certe placabit iratos deos, quæ quidem manus nihil gratior aut acceptior iis fuerit, propter sumptuosam hostiam, quam si far, aut micam salis offerres; id est, Non magna munera, sed mens sincera deos placat.

18 *Non sumptuosa*] Si pura aram tangat manus: eo ipso quod sumptus aberit, Diis gratior, et ad exorandum efficacior, mollibit, &c. *Torrent.*

20 *Farre pio, &c.*] Est 'molæ salsæ' periphrasis, quæ nihil aliud erat, quam far tostum aspersum sale. 'Molam' autem vocabant, quod molito ad id farre utebantur. Veteres autem Græci integro hordeo sive solido, in priscæ vitæ memoriam, nondum tunc inventa molendi fruges ratione, utebantur. *Torr.* Vide et Turn. VII. 13. *Farre pio*] Farre pie oblato. *Saliente mica*] Mica saltante vel crepitante; nam sal igni tactus saltat et crepitat. Cruquius exponit *saliente*, far salsum reddente.

ODE XXIV. Προσφωνητική. IN DIVITES AVAROS. [Bamberg. *Laërchetice.*]

1 *Intactis opulentior*] Intactos hic Arabum thesauros dicit, ut II. Od. 12. 'Plenas Arabum domos:' quas nondum scilicet Romanorum avaritia exhauserat. Tum nove *thesauris opulentior* dixit Poëta, pro his qui thesauros illos possideant, hoc est, pro Arabibus ipsis. *Torrent.* *Intactis opulentior*] Romani Arabes nondum invaserunt. Ordo est: Licet tu opulentior thesauris intactis Arabum, et divitis Indiæ, occupes mare Tyrrhenum, et Punicum tuis cæmentis, tamen tu non expedies animum metu, &c.

2 *Arabum*] Ex Arabia proveniunt aromata in omnes partes orbis. *Indiæ*] India, auro, argento, lapillisque preciosissimis abundat.

3 *Cæmentis*] Saxis cæsis ad ædificandum in mari. Vide Od. 1.

4 *Tyrrhenum omne tuis*] Mare Tuscum omne: per Hyperb. exprimit insana ædificia illius sæculi. *Mare Ponticum*] Lambinus *Apullicum* substituit Torrentius in tribus codicibus Mss. *Apulicum* simplici *l* reperit, et placuit: ut utrumque Italiæ littus intelligamus, superi maris per *Apulicum*, inferi maris per *Tyrrhenum*. Torr. Alii legunt *Publicum*, cum hac adnotatione, id est, late patens. *Cruq.*

5 *Si figit adamantinos*] *Clavos adamantinos* dixit, ut 'tunicam adamantinam' I. Od. 6. Ab ejus lapidis duritia. Quomodo autem 'necessitatis' vocabulum accipiat Horatius Od. 1. hujus libri diximus. Cujus ut inevitabilem illam vim ob oculos poneret, ei adamantinos clavos attribuit, quos etiam summis verticibus, nihil regum morata apices, figit, nec summis etiam capitibus seu viris in excelso gradu positis parsit. *Torr.* *Si figit*] Si fato mors ingruat, non te liberabunt tuæ divitiæ, quamvis amplissimæ. *Adamantinos*] Clavos firmissimos et infrangibiles, ut est Adamas. vide I. Od. 35. [*Sic f. ad. S. v. dura, &c.* Markland.]

6 *Dira necessitas*] Triste fatum.

8 *Expedies caput*] Non extricabis caput.

9 *Campestres melius Scythæ*] Scythæ in campis, non domibus habitantes: quæ gens vaga dicta est a mutandis pascuis.

10 *Plaustra vagas, &c.*] Ob hoc 'profugos' vocat I. Od. 35. Græci etiam ἁμαξικοὺς καὶ ἁμαξοβίους.

11 *Rigidi Getæ*] Qui Scythis ut regione, sic moribus proximi. 'Rigidos' autem appellat Poëta, vel ob vitæ austeritatem, in qua nihil cultum, nihil urbanum: vel ob frigoris duritiem. *Torr.* *Rigidi Getæ*] Getæ propter frigidam regionem dicuntur asperi, qui carentes rebus ad victum necessariis equas mulgent, et lac earum vasis exceptum potant. Apellant Græci, ἱππημόλγους.

12 *Immetata jugera*] Vocat autem

jugera, illa agri spatia, quæ sibi quisque non certis cum vicino finibus, sed pro necessitatibus atque indigentiæ modo, eo forte anno colenda desumpsisset. *Torrent.* *Immetata quibus jugera*] Quibus jugera nullis metis distincta fruges efferunt liberas, id est, non unius proprias, sed omnibus communes.

14 *Nec cultura*] Nec plus ferunt, quam ad annum sufficiat.

15 *Defunctumque laboribus*] Ad colendum agrum singulis annis succedit alius alii, sicut eum (qui annum laboravit, suisque laboribus est defunctus) vicarius recreat æquali sorte, id est, simili labore; nam ipse quoque annuum laborem explet.

16 *Æquali recreat sorte*] Ille enim culturæ labor in circulum redibat, sese mutuo sublevantibus, atque alternatim quiescentibus; nam qui vices alterius gerit, proprie *vicarius* dicitur. *Torrent.*

17 *Illic matre*] Illic noverca non sævit in privignos.

18 *Privignis*] Satis fuisset *privignis* dixisse. Iteratio igitur est: nisi enim matre careat, privignus non est. *Torrent.* *Temperat*] Parat pocula. Nam et Ovidius de suo conquerens tempore, ait: 'Lurida terribiles miscent aconita novercæ.' Quæ expositio Acronis et Glareani est. *Temperat innocens*] Parcit, mitis et benefica est in privignos. [Schoenborn. 2. *temperet.*]

19 *Nec dotata regit virum*] Qualis in Plauti Asinaria Artemona: cujus maritus Demænetus notum illum omnibus versiculum protulit: 'Argentum accepi, dote imperium vendidi.' Tum alibi Megadorus: 'Nam quæ indotata est, in potestate est viri: Dotatæ mactant et malo et damno viros.' *Torrent.* *Regit virum*] Nec imperat viro, aut domina est mariti.

20 *Fidit*] Qui adversus leges et maritum, adulteram defendat. *Torr.* *Nec nitido fidit adultero*] Nec in splendido, compto, et unguentis delibuto adultero ponit fiduciam. [Codd. ap. Jaeck, *nec timido f. adultero.*]

21 *Dos est magna parentium virtus*] 'Parentium virtutem' dicit, non genus aut nobilitatem: siquidem non minor timenda viro, qui uxori impar sit, a generis quam dotis exprobratione, molestia est. Recte enim Satyricus: 'Malo Venusinam, quam te Cornelia mater Gracchorum, magnis si cum virtutibus adfers Grande supercilium, et numeras in dote triumphos.'

21 *Et metuens*] Et castitas nolens ab alio viro tangi.

23 *Certo fœdere castitas*] Copula conjugali, in qua fœdus initum est, ut alter alteri fidem servet.

24 *Et peccare nefas, aut*] Et apud eos matrimonii fidem violare est nefas, id est non licet: aut si violent, pœna adulterii mors est.

25 *O quisquis*] Εὐχή. Optat Horatius sibi dari virum fortem, qui compescat insanam effrenemque civium licentiam, Scytharumque in morem componat politicum statum, quo pater patriæ suæ statuæ inscribi, posterisque immortalis esse possit. *Cruq.* *O quisquis*] Ex peccandi licentia emanant maleficia, quæ a bono principe legibus severissimis sunt coërcenda.

26 *Civicam*] Civilem seditionem.

27 *Si quæret*] Si cupiet hoc hypogramma suæ statuæ opponi, ut pater patriæ appelletur. Juvenalis: 'Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.' *Pater urbium*] Quo titulo ne apud Romanos quidem quicquam illustrius: neque ante Cæsarum tempora ulli alii, quam Camillo et Ciceroni contigit, ut 'Pater patriæ' appellaretur. Ipse certe Augustus nullo unquam honore magis lætatus est, quam cum Senatus ipsum cum populo Romano consentiens consalutavit 'Patriæ patrem.' Sueton. c. 8. *Torrent.*

29 *Refrenare licentiam*] Comprimere cupiditatem insatiabilem.

30 *Clarus postgenitis*] G. Canterus Novar. Lect. VII. 30. *carus* et *clarus* se legisse in quodam codice testatur. Unus vetustiss. idemque optimus, *Pregenitis* pro *postgenitis*: nihil muto. *Quatenus*] Quoniam, quousque, vel in quantum. Dolet tantam esse sui sæculi hominum invidiam, ut viventum virtutes negligant atque oderint, &c. Ovid. 'Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.' 'Tum denique nostra bona intelligimus, quum illa quæ habuimus, amisimus.' *Clarus postgenitis*] Clarus, non apud homines suæ ætatis; sed clarus posteris fama et nominis gloria futurus, propter severitatis, et correctionis leges, et instituta. *Quatenus*] Quoniam adeo sumus invidi, virtutem odimus eorum, qui vivi sunt, et incolumes; viros autem virtute præstantes, quando sunt mortui, desideramus, requirimus, extollimus, proh nefas!

32 *Quærimus invidi*] Eleganter 'quærere' pro desiderare dixit, sive amissæ rei desiderio teneri, ut Græci quoque verbo ζητεῖν et ἐπιζητεῖν, pro ποθεῖν et ἐπιποθεῖν usi sunt. *Torrent.*

33 *Quid tristes*] Quid tristes prosunt querelæ?

34 *Si non supplicio culpa*] Lex inutilis est, si de improbis pœnæ non sumantur.

35 *Quid leges*] Nihil valent leges sine moribus, id est, si cives a pueris non sunt bene instituti, atque ad virtutem informati. Ego vero 'mores' hic interpretor cum Varrone, rectum animi propositum, et reverentiam, cultumque numinis, populi consuetudine firmatum, quibus rebus cum destitutæ sunt leges earum, inanis, ac prope sepulta vis jacet. *Sine moribus*] Hoc est, quibus mos non geritur, quibus non obtemperatur: quæ telis aranearum similes perrumpuntur a potentioribus. *Cruq.*

37 *Pars inclusa*] Regio, Zonæ torridæ subjecta. [*Pars i. laboribus* Schoenborn. 2.]

38 *Finitimum latus*] Id est, nobis vicinum, ut Acro exponit. Vel potius, *Nec latus finitimum Boreæ*, id est, gelido climati, abigit mercatorem. *Latus*] Plaga septentrionalis. [Guelph. *latum*.]

39 *Durataque*] Si nives glacie adstrictæ solo, id est, ad solum, non repellent mercatorem.

40 *Mercatorem abigunt*] Indocilem scilicet pauperiem pati, atque illam per saxa, per ignes, per mare fugientem. *Horrida callidi*] Si horrorem æquorum docti et scientes, navitæ non formidant. [Guelph. *abigit?*]

42 *Magnum pauperies opprobrium*] Hoc ex vulgi opinione accipiendum, cui virtus post nummos sit: quique si 'Uno forte minus locuples quadrante periret, Ipse videretur sibi nequior.' *Pauperies opprobrium jubet*] Pauperies putatur probrosa, avaris præsertim. *Pauperies* hic non est inopia importuna, quæ inimica est bonis moribus: sed tolerabilis victus, qui viris fortibus satis est ad vitam tranquillam. *Cruq.*

44 *Virtutis arduæ*] 'Arduum' non tantum difficile et molestum, sed excelsum quoque et sublime, et quidem magis proprie significat. Nam quia quæ excelsa sunt difficilem habent aditum, hinc fit ut arduum pro difficili capiatur. Vide Gellium IV. 15. *Torrent. Ardua*] Virtutis via dicitur ardua, vel quia laboriosa est, vel quia homines efficit claros et deorum similes.

45 *Vel nos in Capitolium, &c.*] Quare illuc? an exemplo matronarum, quæ, Republ. in discrimine constituta, mundum omnem muliebrem olim ad belli sumptus in Capitolium comportarunt? Eo sane respicere poëtam, Germanus Valens, si Lambino credimus, existimabat: De consecranda ergo, si quis forte ambitiosior existat, Diis immortalibus pecunia loquitur.

Torr. *Vel nos in Capitolium*] Quandoquidem divitiæ sunt bonis moribus impedimento, ergo in Capitolium eas deferamus ad ornamentum templi, vel in mare proximum projiciamus, quod suasit olim Crates Philosophus, quia tot inde mala oriuntur.

46 *Quo clamor vocat*] Ostendit id plausibilius futurum. 'Clamoris' autem vocabulo sic etiam usus est Epist. 2. ad Lollium: 'Scis quo clamore coronæ Prælia sustineas campestria.' *Clamor vocat, et turba*] Strepitus popularis.

47 *Vel nos in mare*] Id est, in navalia, quibus mare a piratis aut hostibus tutum sit navigationi. *Cruq.*

48 *Gemmas et lapides*] Jurisconsulti 'gemmas' vocare videntur, quæ pellucidæ sunt materiæ, ut sunt smaragdi, amethysti: 'lapillos' vero contrariæ hic naturæ, quales Obsidiani, Veietani. *Margaritas* autem nec gemmis, nec lapillis annumerant. *Torr.* *Inutile*] Inutile est aurum, si materia est mala.

50 *Si bene pœnitet*] Si vere nos flagitiorum pœnitet, et animum ad honestatem ac meliorem vivendi rationem convertere volumus, necesse est, ut ipsa elementa, ex quibus nascitur avaritia, radicitus e pectoribus nostris extrahamus. *Bene pœnitet*] Si vere pœnitet. [*Mutamus. Sceleris, &c.* Guelph.]

52 *Elementa*] Primordia cupiditatis sunt radicitus extirpanda. *Teneræ nimis*] Ut ab ipsis cunabulis sapere discamus, quæ sane veterum Persarum ac Lacedæmoniorum ratio fuit: 'Adeo a teneris assuescere multum est.'

53 *Asperioribus*] Studiis fortioribus.

55 *Hærere ingenuus*] Nescit hærere in equo, id est, equitare nescit puer generosus adhuc rudis.

56 *Venarique timet: ludere*] Et venari non vult, ad ludendum doctior, seu, &c.

57 *Græco trocho*] Quemadmodum, quod lusus illud genus fuerit, non facile dixerim, sic 'turbinem' non fuisse, (ut vulgo creditur,) constanter affirmaverim. Libentius illis assentior, qui κρικηλασίαν, hoc est, *circuli impulsionem*, de qua Oribasius Medicus Collect. lib. VI. aut aliud quid illi proximum fuisse volunt; quod diligens lector ex Martial. XI. 22. non difficulter intelliget. Studium quoque aliquod et meditationem requirere, neque solis pueris convenire et medici testantur, et Horat. ipse satis indicat de Arte, cum ait, 'Indoctusque pilæ, discive, trochive quiescit.' *Torrent.* *Trocho*] Turbine Græco, a Græcis invento, quam Virgilius appellat 'volubile buxum.'

58 *Vetita legibus alea*] Legibus vetitam fuisse, titulus ille de Aleatoribus lib. XI. Pandectarum satis manifeste ostendit. Probrosum etiam fuisse aleæ lusum, hoc quoque testatur, quod Decembri tantum mense, Saturnalibus maxime, permittebatur. Addam etiam ad Ædiles spectasse eam coërcitionem. Alciatus quoque Parergon lib. VI. 'Talariam' antiquitus vocatam legem autumat, ad quam hoc loco respexerit Horatius. *Torrent.* *Alea*] Aleæ lusus puniebatur lege Cornelia, et lege Titia.

59 *Perjura patris fides*] Quomodo *fides*, si *perjura*? ut ἄδωρα δῶρα, hoc est, *munera nec munera*, vocamus, quæ ab hostibus in perniciem nostram dantur: sic perjuram fidem dixit Horatius, quæ jurejurando firmata sit, ut incautum aliquem facilius fallamus. *Torr.* *Perjura patris fides*] Fides perjurio violata.

60 *Consortem socium*] Societatem significat, quæ ex conventione inita sit, vel partis alicujus, vel omnium bonorum. Societas autem bonæ fidei contractus est. Quo detestabilior qui socium fallit. De hospitii vero jure sanctissimo alio loco dicemus. *Torr.* Passeratius vero legendum censet:

Consortem socium, &c. Et ' consortes' vocat, ad quos aliquid sorte dividendum: unde *consortes hæredes* Græci συγκληρονόμους, Latini *particulones* vocant. Tibull. ' Mænia consorti non habitanda Remo.' [*Fallat consortem socium et hospites* Guelph.]

61 *Indignoque pecuniam*] Et filio prodigo pecuniam properet, id est, properando accumulet, qui per luxuriam consumet, quod pater per nefas conquisivit. Nam ' male parta, male dilabuntur.'

62 *Hæredi properet*] Cito et propere hæredem locupletare studeat. *Lamb.* *Improbæ*] Divitiæ dicuntur improbæ, vel, quia improbe sunt coacervatæ, vel quia improbos efficiunt. [Marklandus, *Sed licet*, vel *Cui licet* i. *Crescant divitiæ.*]

63 *Tamen curtæ, &c.*] Post multas divitias partas, aliquid semper videtur avaro deesse: ' Multa' enim ' petentibus Desunt multa.'

64 *Curtæ nescio quid semper abest rei*] Aliquid semper abest rei, ita ut illi curta esse videatur: ita ut avarus eam curtam esse existimet. *Steph.*

ODE XXV. Ἐρωτική. AD BACCHUM. Bacchi instinctu afflatuque concitatus, nova quædam carmina Lyrica de Augusto est dicturus. [*Erotice. Liberum patrem invocat, laudes Cæsaris dicturus* Bamberg.]

2 *Plenum*] Me tuo numine afflatum. *Quæ in nemora*] Mallem ut in duobus libb. Mss. *Quæ nemora, aut quos agor in specus?* Torrent. *Agor in specus*] Quas ducor in speluncas? sic II. Od. 19.

3 *Velox mente nova*] Expeditus mente non mea, sed divina. *Quibus*] In quibus locis secretis. Ordo est: Quibus antris meditans, audiar inserere stellis et concilio Jovis æternum decus egregii Cæsaris.

4 *Antris*] Per ellipsin τοῦ *ex:* alludit enim ad antra seu adyta Deorum, unde reddebantur oracula: perinde ac si carmen hoc sit vaticinium, de Cæsare in Deorum numerum adserendo ex antris auditum. *Cruq.*

6 *Stellis inserere*]. Tale illud Catulli ad Fanium: ' Volo te ac tuos amores Ad cœlum lepido vocare versu.' Possumus etiam exponere hunc locum, ut de Divi Julii Cæsaris consecratione in Augusti gratiam loquatur. Vide Sueton. cap. 88. Et hanc sententiam juvant ea verba quæ sequuntur, ' Et concilio Jovis.' quæ sane commode de Augusto adhuc superstite dici nequeunt, nisi forte eundem versari in terris, et Deorum interesse posse concilio astruamus. Ut I. Od. 2. ' Sive mutata juvenem figura.' Nec siluerim in pluribus libris *consilio* legi. Recte, ut arbitror: plus enim est Jovi esse in concilio, quam ' adscribi quietis ordinibus Deorum.' *Torrent.* *Stellis inserere, et concilio*] Cœlo consecrare, et Deorum cœtui.

8 *Indictum*] Sic Virg. Æneid. VII. ' Nec tu carminibus nostris indictus abibis.' *Indictum ore alio*] Carmen Lyricum, quod primus Latinorum protuli. *Non secus, &c.*] Non aliter Baccha miratur Thraciam barbaro carmine illustratam et celebrem factam, quam mihi libet decantare ripas, id est, Italiam, resque Romanas, devio pede, seu carmine Lyrico. *Non secus in jugis*] Non aliter, sed sic; *Euias* Bacchi sacerdos concitari solet, ut ego nunc commoveor ad Augusti laudes meo carmine decantandas.

9 *Exsomnis stupet*] Lambinus *exsomnis* uno verbo legit, nostri codd. variant. Solent autem divino furore perciti tandem in somnum incidere, unde experrecti obstupescunt. Tum in quinque exemplaribus *Euchias*, pro *Euias* vel *Euhyas* scriptum repperi. *Torrent.* *Exsomnis stupet*] Vigilans, vel experrecta. Nam hæc sacra tempore nocturno celebrabantur.

10 *Hebrum prospiciens*] Thraciæ fluvium, quem hyemis sodalem appellat I. Od. 25.

11 *Thracen, ac pede*] Regionem septentrionalem frigidissimam. *Pede barbaro Lustratam*] *Lustratum* habet optimus codex, nec male fortassis. *Lustratam* autem *pede barbaro* dixit, ut Virg. 'Bacchatamque jugis Naxon.' Et, 'Virginibus bacchata Lacænis.' *Torrent.*

12 *Rhodopen*] Thraciæ montem, quem Thraces barbari peragrant, aut sacris Bacchi, et Mænadum cœtu celebrant et illustrant, Orpheo primum imitante. *Ut libet*] Pro mirum quam libet, et supplendum est, *non secus.* Glareanus. *Ut mihi devio*] Quo modo mihi libet a via usitata aberranti, id est, versus lyricos scribenti, flumina et desertum nemus mirari? 'Sunt hæc verba Poëtæ admirantis, non sunt comparationis redditio, ut multi existimant.'

13 *Ripas*] Muretus *Rupes* substituit. *Vacuum nemus*] Desertum, a tumultu et strepitu liberum, semotum a populo. *Cruq.*

14 *O Naiadum potens*] O Bacche qui potestatem habes in Naiades (fluviorum Nymphas) et in Bacchas tuas sacerdotes, quæ tuo numine percitæ, possunt supra vires humanas suis manibus fraxinos evertere.

17 *Aut humili modo*] Libri optimi quinque *humile* habent.

18 *Dulce periculum*] Periculosum est, o Bacche, res tam magnas et inauditas dicere, at dulce est id facere Deo ducente, qui viridi pampino coronat, quos charos habet.

19 *O Lenae*] Bacchi et hoc cognomen est, et quidem Græcum, ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, id est, *a torculari*, quo vinum exprimitur, deductum. Donatus tamen Latinum efficere conatus est, a 'leniendo.' Virg. Georg. 'Huc ades o Lenæe pater.' Ληναῖα quoque festa Dionysiaca. Hinc *Lenæos latices*. Bacchus sane nullo nomine Atheniensibus celebrior fuit. *Torrent.* *O Lenae*] Bacchus Lenæus. [Guelph. non agnoscit τὸ *est*.]

ODE XXVI. Προσευκτική. AD VENEREM. Senectute jam confectus, lyræ et rebus amatoriis valedicit. [*Ad Venerem loquitur, quod neque amare, neque scribere possit propter ætatem* Bamberg.]

1 *Vixi puellis nuper*] Ne cogitato Horatium ætate, sed Chloës amoris impatientia victum, hæc scribere serio, sed ut his quasi minis Chloës animum adhuc rigidum flectat erga se, mollioremque solito efficiat. *Cruq.* *Nuper idoneus*] Cum essem ætate integra.

2 *Militavi non sine gloria*] Amori operam dedi. Ovid. 'Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido.'

3 *Nunc arma*] Paries hujus templi (quod Veneri consecratur) habebit nunc arma mea militaria, nempe funalia, barbiton, versus lyricos, vectes et arcus. *Defunctumque bello Barbiton* De Barbito instrumento musico, dictum I. Od. 1. Venuste autem inter Veneris arma enumerat illud Horatius, defunctumque bello dicens, que non ultra ad canendas res ludicras uti velit. Sua autem etiam Veneri militia constat. *Torrent.* *Defunctumque bello Barbiton*] Et barbiton, quod finivit et absolvit bellum susceptum, amoris nimirum.

5 *Lævum marinæ*] *Marinæ* hic vel simplex Deæ epithetum est, quod orta mari scilicet; unde et 'Pelagiam' et 'Pontiam' Græci vocant: vel Venerem illam ἀναδυομένην, ab Augusto olim dedicatam significat Poëta eruditissimus: de qua I. Od. 3. ubi cur Venerem tanquam propitiam navigantibus invocet, declaravimus. Nec eruditione etiam caret, quod *lævum Veneris latus a pariete custodiri* ait: ad veterem enim morem alludit, quo qui alteri comes ibat, ipse fortuna minor, lævum illi tegebat latus: ut II. Sat. 5. videbimus. *Torrent.* Vid. Turneb. XIX. 17. *Lævum marinæ qui*] Id est, paries, qui proximus est lævo lateri Veneris marinæ, (id est,

Veneris ex spuma maris genitæ,) habebit barbiton.

7 *Funalia et vectes*] Pergit enumerare amore insanientium arma, cum igne et ferro eversuros se occlusas januas minantur. Vectes perfodiendis parietibus foribusque servivisse, illud etiam ostendit, quod proverbii loco ait Cato, 'Vecticulariam vitam vivere,' pro repente largiter habere, repente nihil; ut hi solent, qui grassando quæstum faciunt. Græci τοιχωρύχους appellant. Jurisconsulti nostri 'effractores.' Atque alibi etiam vectes muniendis asservandisque foribus in usu fuisse, demonstrat Nonius. Sic enim de Jani sive belli portis Virg. Æn. VII. 'Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri Robora.' Nec mirum, cum ferrum sit aut lignum oblongum, cujus usus multiplex. *Torrent.* *Funalia*] Funalia nocturnis ambulationibus inservientia. *Vectes, et arcus*] Instrumenta, quibus amatores a meretricibus non admissi fores et fenestras effringerent. Sic Thraso Thaidis domum expugnaturus inquit: 'Procede huc cum vecte, Dorax.'

8 *Oppositis foribus*] Foribus clausis.

9 *O, quæ beatam diva*] O Venus, te precor, ut Chloën hactenus amantibus superbam, gravi amoris plaga semel percutias. *Tenes Cyprum*] Κρατεῖς Κύπρου. Alii annotant, *tenes*, hoc loco idem valere, quod Græcum ἀμφιβέβηκας. Libri aliquot veteres habent *regis*. Lambin. *Cyprum*] Insulam opulentam, in qua Venus præcipue colebatur. Vide I. Od. 3. [Bamberg. et Schoenborn. 2. *regis Cyprum*, sine *et*.]

10 *Memphim*] Veneris plures in Ægypto urbes fuisse, diligens Lector apud Strabonem inveniet. De Memphi vero post Alexandriam nobilissima, nihil quod ad Veneris tutelam spectet, legisse memini. Μωμέμφιν sane memorat Strabo, ubi Venerem cultam fuisse ab incolis tradit, lib. XVII. Illud vero *carentem Sithonia nive*, lubens reprehenderem, si ab alio quam Flacco nostro dictum foret. *Torrent.* *Memphim carentem*] Urbem in Ægypto, quæ nive caret, quod regio est calida. *Sythonia nive*] Thracia nive.

11 *Sublimi flagello*] Flagello in altum sublato, ut ictus sit vehementior.

12 *Tange Chloën*] O Venus, Chloën illam arrogantem et amatores suos supine contemnentem, tandem sublimi tuo flagello tange, vehementique amoris plaga percute, ut tandem tuo numine domita, mitior esse discat. *Lubin.* *Arrogantem*] Superbam propter pulchritudinem.

ODE XXVII. Προσφωνητική. AD GALATEAM NAVIGATURAM. Dehortatur eam præcipue ab exemplo Europæ. [*Prosphonetice. Ad Galateam sui non esse memorem* Bamberg.]

1 *Impios parræ*] Poëta, impios, quos nulla tangit religio, re ipsa experiri optat, quid sit adversis auspiciis longum aliquod iter ingredi: quemadmodum fere evenit, cum omen captanti, vel parra recinit, vel prægnans canis occurrit, &c. At cujus ipse salutem amet, cujus vitæ timeat, illum tanquam providus auspex non ante dimissurum se dicit, quam captis sereno cœlo auspiciis, admittant aves. His ita dictis, modo abire jam omnino Galatea constituat, ut bono eat omine precatur. Alia tamen ratione eam deterret, ob imminentem scilicet tempestatem atque Hadriatici maris furorem. *Torrent.* *Impios parræ*] Homines impii, et scelerati iter facientes opto, ut habeant hæc mala suorum inceptorum omina, nimirum parram avem, (cujus vox tristis est,) ravam lupam, fœtam vulpem, et serpentem velocem, sed tibi jam navigaturæ nihil tale est metuendum, ego enim auspicium feci, &c. sed tamen vides anni tempus, &c. *Parræ*

recinentis] Oscines aves sunt, ut Festus ait, quæ ore canentes faciunt auspicium, ut cornix, noctua, &c. Alites, quæ alis ac volatu, ut buteo, aquila, &c. Picus autem Martius et parra, et in oscinibus et in alitibus habentur. Festo Gellius accedat VI. 6. ubi quas 'alites' Festus; ipse 'præpetes' appellare videtur, præsertim si altius sublimiusque volitent: easdemque videtur Homerus τανυπτέρυγας appellasse, quoniam eas potissimum Augures spectarent, quæ ingentibus alis patulæ atque porrectæ prævolarent. Optime Virg. Æneid. III. 'Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ.' 'Oscines' enim et 'alites' uno versu complexus est. Parra igitur et voce et volatu auspicium, sed adversum facit: Turneb. IX. 19. *Torrent.* De parra Plin. XVIII. 29. *Omen*] Si Festo credimus, tanquam 'oremen' dictum. Quare *omen* proprie esse volunt Grammatici, quod ori hominum tanquam prænuntiatio aliqua rei futuræ inciderit. Auctores generaliter pro quocunque augurio sive auspicio usi sunt: ut *parræ omen* hoc loco. Hinc bonis aut malis ominibus egredi, atque egredientem prosequi, passim legimus; quomodocunque illa sive per aves, sive aliter, acciderint. *Torrent.* *Recinentis omen*] Parræ iterum atque iterum canentis.

2 *Ducat, et prægnans canis*] Dux sit itineris, eo nimirum, ut impii male pereant.

3 *Rava*] Vel ob vocem raucam: vel ob oculorum colorem, inter flavum et cæsium. *Torrent.* Vide Cælium XIII. 8. *Rava decurrens lupa*] Lupa, coloris ravi, inter flavum et nigrum. *Lanuvino*] Undecunque. Species pro genere.

4 *Fœtaque vulpes*] Vulpes gravida. [*Festaque volpes* Bamberg.]

5 *Rumpat et serpens, &c.*] Turneb. XXX. 29.

6 *Si per obliquum*] Cum serpens transversa ex parte terruit mannos, id est, equos currum trahentes, aurigæ manibus assuetos, quod erat mali ominis. *Similis sagittæ*] Plin. VIII. 23. de serpentibus loquens: 'Vulgatum est,' inquit, 'jaculum ex arborum ramis vibrari, nec pedibus tantum cavendas serpentes, sed et missili volare tormento.' Sed et Ælianus de Hist. Animal. VI. 18. serpentes, quæ id faciant, a re ipsa ἀκοντίας vocatas tradit, quod in modum sagittæ ex ramis arborum in viatores se vibrare solent. *Sagittæ*] Non quæ a sagittario mittitur, sed 'sagitta' hoc loco significat eam surculi partem, quæ in vitibus incurva, et contorta pangitur; est enim serpenti similis.

7 *Terruit mannos*] Prisci interpretes annotarunt, *mannos* vocari solere burichos et burdones: unde et 'mannuli.' Nos, ni fallor, 'gradarios' dicimus, qui tollutim et nulla vectoris molestia incedunt. Vide Epod. IV. 'Appiam mannis terit.' *Torrent.* *Ego cui timebo*] Interrogationis nota eradenda est. Cum autem *providus auspex* de se ipso loquens ait Horatius, privatum se augurium capere velle significat, quod a publico distare vel illud indicio est, quod privati augurii libros scripsisse Nigidium, auctor est Gellius VI. 6. *Torrent.* *Ego cui timebo*] An tibi timebo? nequaquam: quia nec impia es, nec talia monstra tibi tristem eventum prænuntiant.

8 *Providus auspex*] Futurorum providus.

9 *Ante quam stantes repetat paludes*] Paludes quietas, ut stagna, quæ non fluunt. Vide Festum in 'Stagnum.'

10 *Imbrium divina*] Omen se petiturum cœlo adhuc sereno dicit Horatius, et antequam hiems aut tempestas incumbat; quam terrestres volucres significant, quum contra aquam clangorem dant, perfundentes sese, sed maxime cornix. Plin. XVIII. 35. *Torrent.* *Divina avis*] Cornix, imbrium præscia et prænuntia. [Bamberg. *iminentem*, cum gl. *imminentium*; Guelph.

imminentium.]

11 *Oscinem corvum*] Qui augurium agebant, ad Orientem maxime spectabant; illic anticam, ad Occidentem vero posticam constituentes: Meridies ad dextram, ad lævam erat Septentrio. Tum signa sibi certa ac clara intra eam cœli regionem fieri precabantur. Inter oscines ergo corvus ab ortu Solis ratum faciebat, uti et ab dextra: cornix vero ab læva. *Torrent.* Vide Pet. Crinitum, XXI. 15. Turneb. VI. 26. *Oscinem corvum*] Oscinem corvum invocabo, ut ab ortu Solis felix augurium clare occinat. 'Oscines' quasi oricines dicuntur aves, quæ ore canentes futura prædicunt, ut corvus, cornix, noctua.

13 *Sis licet felix*] Ante dixit bonis se prosecuturum ominibus eum quem diligat; nunc conversus ad Galateam, tanquam sibi dilectam: Per me, inquit, sis felix quocumque ieris, nostri memor, neque sinistrum aliquod auspicium occurrat. Lambinus *vetat* pro *vetet* legendum esse contendit. 'Lævum' et pro contrario, noxio, aut importuno accipiemus. *Torrent.* *Sis licet felix ubicunque mavis*] Ordo est: Galatea sis felix, et memor nostri, licet vivas ubicunque mavis, id est, etsi mavis esse sine me, sis felix tamen.

15 *Picus*] Martius, vel picus arborarius a læva volans erat mali ominis. [Guelph. *levis vetet.*]

16 *Vaga cornix*] Vagans volatu.

17 *Sed vides quanto*] Dehortatur Galateam a navigatione: vides, inquit, quantam tempestatem Orion vergens ad occasum denuntiet, &c. Vide I. Od. 28. *Tumultu*] Vides quanto aëris motu ex vento, pluviis, aut fulmine trepidet Orion.

18 *Pronus Orion*] In Occasum scilicet. Occidens enim gravissimas tempestates ciet. Vide I. Od. 28. *Quid sit ater*] Vides quam infestus et periculosus sit Adriæ sinus. Vide Od. 9.

20 *Peccet Iapyx*] De Iapyge I. Od. 7. 'Album' autem vocat simili ratione, qua et notum, ibid. *Iapyx*] Vides quid Calabriæ ventus albus, (id est, serenus,) peccet, (id est, peccare soleat.)

21 *Hostium uxores, puerique*] Usitatissimum est scriptoribus mala hostibus optare, quos perire cupiunt. *Cæcos*] Motus obscuros. [Marklandus ap. Jaeck, *puerique sævos S. motus, &c.*

22 *Orientis Austri*] Muretus *Hædi* legit, quod et ego mallem, ut Od. 1. hujus lib. quamquam et alibi 'rabiem Noti' vocat. 'Notus' autem idem, qui 'Auster,' Hadriatico mari infestissimus. *Torrent.*

23 *Nigri fremitum*] Æquoris tempestuosi. *Et trementes*] Et sentiant littora, quæ videntur tremere, undarum ictu conquassata.

25 *Sic et Europe niveum*] Quemadmodum taurus decepit Europam; sic tu, ni caveas, ab Austro decipieris. [Guelph. *nimium doloso.*]

26 *Credidit tauro latus*] Commisit latus fraudulento Jovi, in taurum mutato. *Scatentem*] Extimuit mare Bosphorum belluis marinis repletum, et quamvis ante audax fuerat cum Taurum ascenderet, jam vehementer metuit Jovis fraudes in medio dolo cognitas, non ante suspectas.

28 *Palluit*] Timor enim pallorem inducit; unde 'pallere' ἐνεργητικῶς pro timere dixit. *Medias* autem *fraudes* vocat pericula, in quæ incidisse se videbat. *Torrent.* Vid. Turneb. X. 1.

29 *Studiosa florum*] Sic de Proserpina, cum a Dite raperetur, Claudianus: et venustissime Ovid. Met. V. 'Quodam Proserpina luco Ludit, et aut violas, aut candida lilia carpit,' &c. *Studiosa florum*] Studiosa, ut Nymphis floreas necteret coronas.

30 *Debitæ Nymphis*] Debitæ ex promisso.

31 *Nocte sublustri*] Nocte aliquantulum luminosa.

33 *Quæ simul*] Quæ Europe statim ut tetigit, &c.

34 *Creten*] Creten Homerus appellat ἑκατόμπολιν, Ἰλ. Β. *Pater o relictum*] Dixit, o nomen Pater relictum, id est, nomen *pater* neglectum a filia, o pietas insano amore tauri victa. Hæc et quæ sequuntur, fere usque ad finem Odæ, sunt verba Europæ ingemiscentis. [*Cretam. Pater! o relictum Filiæ pietasque*, sine *nomen*, Guelph. et Schoenborn. 2.]

35 *Filiæ nomen*] Male autem qui *numen* legunt. *Pietasque dixit*] Pietas est grata voluntas in parentes.

37 *Unde? quo veni*] Erotemata incisa, vehementiam doloris, et mentis emotionem denotant. *Cruq. Levis una mors est*] Una mors levior pœna est, quam quæ sufficiat virginitati amissæ, id est, pudor violatus in virgine multas meretur mortes.

38 *Virginum culpa*] *Culpam* pro probro dixit, ex virginis persona: virgines enim graviorem nullam culpam agnoscunt, quam cum stupro conjunctam. *Torrent. Vigilansne ploro*] An sine vitio sum, an species vana, id est, phantasma in somnis mihi occurrit, et me decipit? [*Virginum culpa* Bamberg. *Virginis culpæ* Markland. ap. Jaeck.]

41 *Porta fugiens eburna*] Vide Macrob. de Somnio Scipionis I. 3. et Turneb. IV. 14. *Eburna*] Per portam eburnam vana somnia emittuntur. De somni portis, vide Virg. Æneid. VI. 'Sunt geminæ somni portæ,' &c.

45 *Si quis infamem*] Si quis in potestatem mihi redigat taurum turpem et infamem: Enitar, &c.

47 *Frangere enitar*] Cornua discerpere. Est hoc imprimis muliebre, ut suis manibus injurias ulcisci cupiant. *Modo multum amati*] Cujus ori flores virgo admoverat, cujus cornua floribus cinxerat, cujus pectora manibus plauserat. *Modo multum amati*] Paulo ante.

48 *Cornua tauri*] Bland. omnes habent *monstri*, cum adnotatione, 'alias *tauri*,' nec displicet. *Cruq.*

49 *Impudens liqui patrios penates*] Inverecunda sum bifariam, quod patrem reliquerim, quodque post tale scelus admissum maneam in vita.

50 *Orcum moror*] Festus *Orcum* dici existimat, quod ille Deus nos maxime urgeat, unde et 'Uragus' dixisse veteres pro 'Orcus.' Quid igitur, inquit Europa, mortem exspecto? quia eam mihi ipsa infero? *Torrent. Orcum moror*] Orcum, vel Plutonem morari, est, non mori cum oporteat.

51 *Utinam inter errem*] Utinam errem nuda inter leones, atque ab iis devorer, antequam contabescam. [*Si quis hoc* codd. ap. Jaeck. *audit* Schoenborn. 2.]

53 *Antequam turpis*] Puellaris cura: ut integra enim forma pereat, Deos rogat. [*Antequam turpes maculæ decentes Occupent malas* Bamberg.]

54 *Malas*] Maxillas pulchras. *Teneræque*] Antequam viriditas, vel pulchritudo mihi dilabatur, cupio prædæ esse tigribus et leonibus. [*Occupat* Schoenborn. 2.]

57 *Vilis Europe*] Perdito jam virginitatis flore, vilem ac se contemptam vocat. Lambinus *Europæ* tertio casu legendum putat, ut vilem ei patrem Agenorem fuisse dicat, quæ debitæ patri pietatis usque adeo non meminerit, ut raptori se permitteret. *Torrent. Vilis Europæ*] Nam et ipse pater tuus (qui tibi Europæ vilis fuit, dum præ tauro ipsum contempsisti) ille absens urget ac stimulat te ut moriaris. *Lubin. Vilis Europæ*] Pater meus absens corpore, sed animo præsens, vilis habitus, et neglectus mihi Europæ suæ filiæ me urget, prosequitur, et flagitii conscientia excruciat.

58 *Quid mori*] Europa seipsam alloquitur.

60 *Lædere collum*] Muretus legit *elidere collum. Lædere collum*] Te sua-

pendere potes zona (in usum laquei) quam tecum commode attulisti. [*Lædere collum* Schoenborn. 2.]

61 *Sive te rupes, &c.*] Quale Leucatæ olim promontorium in Acarnania ad sinum Ambracium, cum Apollinis templo: unde Sappho olim et Cephalus amoris impatientia sese præcipitarunt. *Torr.* *Acuta letho*] Quæ saxa, ut morbi acuti, te celeriter exanimeut.

[62 *Saxa delectent* Schoenborn. 2.]

63 *Crede veloci, nisi*] Committe te procellæ, quæ te scopulis illidat. *Herile mavis*] Nisi mavis lanam certo pondere traditam, et ab hera imperatam in fila ducere.

65 *Regius sanguis*] Regis filia.

66 *Barbaræ*] Immiti. *Pellex*] Concubina mariti. *Querenti*] Europæ querenti.

67 *Perfidum ridens*] Aptum Veneris epithetum est: et Veneris ille risus dolosus esse creditur. Id vere proprie 'renidere' dicebant veteres. Passeratii sententia, qui *perfidum* cum *querenti* conjunxit, relata a Lambino, mihi non placet. Ridebat autem Venus quod Jovis amoribus favens, virginem tam lepide decepisset. *Torrent.* *Perfidum ridens*] Ridens perfide et dolose, non ex animo.

68 *Filius arcu*] Aderat Cupido: arcu suo jam laxato sagittariorum more, ubi jaculari desinunt.

69 *Mox ubi lusit*] Postquam Venus Europam satis est ludificata. *Abstineto irarum*] Poëta Græco more locutus est, quemadmodum II. Od. 9. 'Desine mollium Tandem querelarum.' 'Rixam' cum dicit, puellæ minas respicit, quæ laceraturam serio se Tauri cornua jactitaverat. *Torrent.* *Abstineto*] Abstineto ab iris, est Hellenismus, Genitivus pro ablativo, ut ἀπέχου τῶν ὀργῶν.

70 *Calidæque rixæ*] Rixæ, quæ venit a calore sanguinis.

71 *Quam tibi*] Antiqui interpretes *Non tibi* legunt, nec sane displicet, nihil muto tamen. *Torrent.* *Quum tibi*] Ironice: nam antea minabatus se cornua Tauri fracturam. [Codd. ap. Jaeck, *reddit Cornua taurus*; vel, *reddent Cornua tauri.*]

73 *Uxor invicti Jovis*] Vel Græce more hic quoque locutus est, ut Lambinus censet: οὐκ οἶσθα τοῦ Διὸς γυνὴ οὖσα· id est, *An te Jovis uxorem esse ignoras?* Vel quod ego malim, eam rogat an ita se gerere non queat, ut Jovis uxorem decet. Nec erraverit fortasse, qui ad veram historiam hic respexisse Horatium credat, ut Jupiter Cretæ rex, nave, cui Taurus insigne fuit, eam ex Phœnicia in Cretam transvexerit, atque uxoris loco habuerit. *Torrent.* *Uxor invicti Jovis*] Nescis te gerere tanquam uxorem invicti Jovis.

74 *Mitte singultus*] Singultus omitte. *Bene ferre*] Disce secundam fortunam ferre moderate et composite, quod non est cujuslibet.

75 *Tua sectus orbis*] Una pars orbis in tres divisi, tuo nomine appellabitur Europa, altera Asia, tertia dicetur Africa.

ODE XXVIII. Συλλογιστική. AD LYDEN. Hortatur Lyden, diem Neptuno sacrum in potu et cantu hilariter transigere. [Bamberg. *Syllogistice, Lydæ.*]

1 *Festo die Neptuni*] Ejus festi meminit Plin. XVIII. 13. raporum naporumque sationem justam esse dicens inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Columella vero locis riguis ab solstitio, siccis ab ultima parte Augusti, vel prima Septembris. Hinc qua anni parte 'Neptunalia' fuerint, Lector cognoscet. *Torrent.* *Festo quid potius die*] Ordo est, Lyde prome reconditum vinum Cæcubum, ut bibam; quid enim potius festo Neptuni die facere possum? *Quid potius die*] Erotema deliberantis est de re certa: ita namque fere fit in otio, ut sodaleis interrogemus ea de re, quam et apud nos statuimus, et eis non ingratam fore judi-

camus. *Cruq.*

3 *Strenua*] Strenue, mox.

4 *Munitæque adhibe vim*] Aliis verbis idem dicit, quod Ode 21. 'Tu lene tormentum ingenio admoves Plerumque duro.' *Munitæque adhibe vim sapientiæ*] Sapientiæ septæ, ac munitæ contra voluptates vim infer, eamque vino, et lætitia expugna, ut joco, et ludo aliquis sit locus.

5 *Inclinare meridiem*] Sentis diem decrescere, et ad occasum vergere.

6 *Ac veluti stet*] Ac quasi dies non celeriter abeat, parcis, &c. *Stet volucris dies*] Venuste: nihil enim horis velocius. At Lyde, quamquam labi tempus sentiret, nihilo magis properabat, quam si staret. Canterus Nov. Lect. IV. 4. *Torrent.* [Markland. ap. Jaeck: *Sentis ac veluti.*]

7 *Parcis deripere*] Pro rapere de horreo. Cessas deripere horreo vini cadum Bibuli consulatu reconditum. *Deripere horreo*] Cum dicimus 'horreum,' proprie frumentarium intelligitur: quod a 'farre,' quo solo utebantur antiqui, 'farreum' vocabant, teste Festo. Cella vero proprie vinaria est. 'Horreum' tamen hoc loco Horatius pro vini apotheca dixit, ut IV. Od. 12. Atque ita etiam Jurisconsulti quarumcunque mercium 'horrea' dicunt, unde et 'horrearii,' eorum custodes: cum vero de vino agitur, addunt "'vinarium.' Qua vero ædium parte vini apothecas habuerint veteres, dubitari possit: eas vero editiore aliquo loco fuisse putaverim, maxime si vina in multam usque ætatem servari vellent. Quamquam apothecarum habendarum ratio diversa semper fuit, pro locis regionibusque; et quod ante omnia considerari debet, pro ipsius vini natura: nam quo validius, eo melius cœlum fert. Plin. XXIV. 21. *Torrent. Horreo*] Antiqui in horreis testas vini condebant.

8 *Bibuli consulis*] Consul fuit M. Calpurnius Bibulus cum C. Julio Cæsare A. U. C. 714. *Cessantem Bibuli Consulis amphoram*] Amphoram, quæ diu remanserat in vini Apotheca.

9 *Invicem*] Per vices, vicissim. [Codd. ap. Jaeck: *invices; in vices; per vicem.*]

10 *Neptunum, et virides*] Deum marinum Saturni filium in diei festi honorem. *Virides comas*] Vide quæ notavimus I. Od. 17. 'Vitreamque Circen.' *Nereidum comas*] Nereides sunt maris Nymphæ Nerei filiæ.

11 *Tu curva recines lyra*] Tu iterum, iterumque canes.

12 *Celeris Cynthiæ*] Luna enim nihil celerius, quæ quia terris proxima, inde in montibus perpetuo versari creditur. Spicula quoque ei perinde, ut Soli dantur; unde ἰοχέαιραν Græci, Latini *jaculatricem* vocant. *Torrent. Cynthiæ*] A Cyntho monte Deli, Diana appellatur Cynthia, quæ *celeris* dicitur, quia venatrix est.

13 *Summo carmine Cnidon*] Meliores libri *Gnidon*, et mox *Paphum*. Utraque insula Veneri dicata. Quod autem *summo carmine* Venerem cantari vult, id amantem decet. Alioqui tres in convivio statui solere crateras tradunt, primum Mercurio, secundum Gratiis, tertium Jovi Liberatori: quorum unus amoris epulis libationi et invitationi relinquebatur: qua de re etiam Turneb. XXI. 13. Quamquam nihil certi de his tradi potest. Nam pro sua quisque religione aliter atque aliter factitabant. *Torr. Summo carmine*] Ultimo, seu supremo carmine, extrema carminis parte, Venerem celebrabimus: quæ tenet Cnidon urbem Cariæ. Vide I. Od. 30. [*Gnido* Bamberg.]

14 *Cycladas, &c.*] Vide I. Od. 14. *Paphon*] Urbem in Cypro clarissimam.

15 *Junctis visit oloribus*] His non obscure notat Venereum carmen junctim canendum, idque fore supremum: ait enim noctem desiderare

suam næniam, quasi velit in gremio Lydæ velut in cunis vagire sopirique: et nescio an non alludat ad eam cantionem, qua nutrices uti solent, infantibus sopiendis et demulcendis. *Cruq.* *Oloribus*] Junctis Cygnis, quibus ad currum suum trahendum utitur Venus. Vid. IV. Od. 1.

16 *Nænia*] Nox etiam cantabitur carmine debito, tristi scilicet, et lugubri, quod somno, et tenebris (quæ sunt mortis imago) optime convenit. Quid *Nænia*, ante vidimus II. Od. 1. [Bamberg. *nenia.*]

ODE XXIX. Παραινετική. AD MÆCENATEM. Invitat eum ad cœnam hilarem, publicis curis omissis. [Bamberg. *Prosphonetice ut parænetice, Mæcenati.*]

1 *Tyrrhena regum progenies*] Ab Hetruscis regibus oriunde. Sic I. Od. 1. Ordo est: O Mæcenas Tyrrhena progenies regum, jamdudum apud me est tibi lene merum, non ante verso cado, cum flore rosarum, et balanus pressa tuis capillis. *Tibi*] In tuum honorem.

2 *Non ante verso cado*] Cadi autem sive amphoræ os superne erat, ut verti necesse esset, quo depromi vinum posset; et tanto quidem altius, quo plus inde depromeretur. Ut autem 'cadum vertere;' sic et 'crateras vertere' dicebant, pro ebibere, quod pari ratione vinum ebibendo scyphum inverterent. Hinc porro factum, ut 'vertere fundo' dixerit Virg. pro funditus destruere, ducta, ut arbitror, ab inversis cadis Metaphora. *Torrent.* *Non ante verso*] Cado non ante prompto, in eumque diem asservato; cado non ante inverso ad vinum depromendum.

4 *Pressa tuis balanus*] Glans unguentaria pressa, id est, oleum balaninum ex ea expressum pro capillis tuis. *Balanus*] Βάλανον vocant Græci, quam Latini *glandem*, earum scilicet arborum fructum, quas 'glandiferas' inde appellamus, qualis 'quercus,' 'robur,' &c. Verum hoc loco Βάλανος μυρεψική intelligenda est, id est, *glans unguentaria*, quam uno verbo μυροβάλανον vocat Plin. XII. 21. Ea porro a diversis regionibus ubi nascitur, et Æthiopica, et Arabica, et Syriaca nominatur. Sed laudatissima, a Petra, oppido juxta Judæam, Petræa, unde expressum 'oleum Balaninum' dicitur, in unguentis laudatum. Tale igitur se Mæcenati suo servare hic ait Horatius. Vide et Plin. XIII. 1. et XXIII. 4. *Torrent.*

5 *Jamdudum apud me est*] Jam diu domi meæ est. *Eripe te moræ*] Hoc est, iis rebus, quæ tibi sunt in mora, quæ te remorantur, et detinent, quo minus ad nos venias. *Cruq.* *Eripe te moræ*] Te nihil impediat, quo minus ad nos venias.

6 *Ne semper Æsulæ*] Libb. Mss. omnes habent *Nec semper*, aut *Non semper*. Tum *Esulæ* etiam aut *Effulæ*. Sed nihil muto. *Torrent.* *Udum Tibur*] Udum propter copiam aquarum, quæ faciunt Tibur insalubre. *Æsula*] Æsula est oppidum in latere montis collocatum, Tiburi propinquum.

[7 *Proclive contempleris* Vand. ap. Bothe, aliique codd. ap. Jaeck.]

8 *Telegoni juga*] Et Tusculum, urbem conditam a Telegono Ulyssis ex Circe filio; qui patrem imprudens interfecit.

9 *Fastidiosam desere copiam*] Copiam, quæ fastidium parit. Nam copia satietatem, satietas parit fastidium.

10 *Molem propinquam nubibus*] Turrim in hortis tuis in sublime exstructam, unde totam fere Romam prospicis. Quamquam divitum omnium ædes turrium instar erant, ut I. Od. 4. ostendimus. Tandem vero ob frequentes ruinas ab Augusto cautum, ne ædes altius pedes 70. tollere liceret. Suet. cap. 89.

12 *Fumum*] Auram popularem, vel ambitionem, per Metaph.

13 *Vices*] Varietates quæ tædium

tollunt.

14 *Mundaque parvo*] Cænæ frugales, quæ sunt neque sordidæ, neque nimis sumptuosæ.

15 *Ostro*] Sine vestibus purpureis.

16 *Sollicitam explicuere frontem*] Frontem tristem exhilararunt: lætitia frontem explicat, mœstitia in rugas contrahit. *Explicuere frontem*] 'Explicare' et 'exporrigere frontem' lætitiæ signum est, 'contrahere' diversum. Ex fronte certe quo quisque animo sit perspicitur. *Torr.*

17 *Andromedes pater*] Andromedes Cephei Æthiopum regis ex Cassiope filia, Perseo a quo liberata erat nupsit: ac tandem beneficio Minervæ et ipse et Cepheus, una cum uxore et filia, in cœlum sublati, et astris inserti sunt. Et Cepheus quidem a tergo minoris ursæ constitutus, et circulo Arctico ita inclusus, ut præter caput et humeros ejus nihil occidere videatur. Eamque ob causam, ut puto, *occultum ignem* dixit Horatius. *Torrent.* Cruquius exponit *occultum*, corporibus noxium, eo quod ea sidera ex occulto lædant. *Pater*] Cepheus Æthiopum rex inter sydera collocatus.

18 *Ostendit ignem*] Denuntiat æstatem. *Procyon furit*] Anticanis: stella est quæ ante Caniculam oritur. [*Procyon fugit* Schoenborn. 2.]

19 *Et stella*] Signum septentrionale, in quo fit solstitium æstivum. [Guelph. *vexani leonis.*]

20 *Siccos*] Dies æstuosos. [Bamberg. *dies r. siccas.*]

21 *Languido*] Grege æstu solis fatigato.

22 *Horridi Sylvani*] Sic libb. nostri omnes; Lambinus etiam *horrida* legi affirmat. 'Sylvanos' autem cum dicit, totum illud capripedum genus intelligit. *Torrent.*

23 *Sylvani*] Sylvano consecrata sunt dumeta, quæ sua densitate solem excludunt.

24 *Taciturna ventis*] Murmur non edens: significat poëta tempus ventosum jam transiisse. [*Ripa magis* Schoenborn. 2.]

25 *Tu civitatem*] Vide supra Od. 8. 'Mitte civiles super urbe curas.'

27 *Seres, et regnata*] Populi Asiæ Scythicæ, et a Sera urbe sic dicti.

28 *Bactra parent*] Tu curas, quid Seres, et Bactra præparent, in quibus Cyrus regnabat. *Tanaisque discors*] Ob Scythas tunc cum Parthis Medisque discrepantes. 'Scythicum' certe 'amnem' alibi appellat. *Torrent.* *Tanaisque discors*] Fluvius Asiam ab Europa disterminans qui perluit populos discordes, et belligerantes.

30 *Caliginosa nocte*] Exitum nobis ignotum volvit.

31 *Ultra*] Ultra id, quod ei licet, laborat. [Codd. ap. Jaeck, *mortales u. F. trepidant;* vel, *mortalis u. F. trepidet.*]

32 *Quod adest, memento, &c.*] Monent hæc proverbia Græcis celebrata, τὸ παρὸν εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ παρὸν εὖ τιθέναι· nempe ut, quod adest, boni consulamus rebusque præsentibus acquiescamus. Nam et quod præteriit redire nequit, et futura in nostra non sunt potestate. Unde elegans ille apud Athenæum versiculus, lib. x. Καὶ τοῖς παροῦσιν τὸν βίον διάπλεκε. *Quod adest, memento*] Quod præsens est, memento administrare, et cum æquitate, et tuo arbitratu finire.

33 *Cætera fluminis*] Futura cursum suum habent, instar fluminis delabentis in mare Tyrrhenum: nunc placide et quiete, nunc rapide et violenter.

[34 *Ritu feruntur* codd. ap. Jaeck.]

35 *Cum pace*] Placide, ἡσύχως, seu ἡσυχῇ.

36 *Nunc lapides adesos*] Descriptio perelegans inundationis fluvialis, quæ ex altis decidens rupibus, quicquid obvium est secum trahit. *Cruq.* *Lapides adesos*] Excavata rupium saxa.

[Schoenborn. 2. *lapides abesse.*]

37 *Stirpesque raptas*] Arbores extirpatas.

40 *Cum fera diluvies*] *Diluvies* dixit, ut 'illuvies,' 'proluvies,' neque hoc tantum loco, sed et IV. Od. 14. 'Horrendamque cultis Diluviem meditatur agris.' Nonius tamen 'diluvium' frequentius usurpari ait: quo sane Virgil. uti maluit Æn. XII. 'Non si tellurem effundat in undas Diluvio miscens.' Atque ita 'proluvium' quoque dixere veteres, teste Nonio. *Torrent.* *Quum fera diluvies quietos*] Cum tempestas incitat et quasi ad iracundiam provocat amnes quietos, id est, cum diluvies ex imbribus oritur. [Guelph. *diluvie.*]

41 *Irritat amnes*] 'Irritare,' vel ab ira, vel, ut Donatus vult, a canibus deductum; qui restrictis dentibus *r* litteram imitantur, quam ideo caninam appellamus. Quin et ejus litteræ sono provocati irruunt. Sed Cruquius deducit a verbo, 'ruo,' cum præpositione 'in,' quasi 'inritat?' ita ut inritare seu 'irritare,' sit incitare, provocare; lacessere. 'Diluvie' autem 'irritantur amnes,' quod lapsis de cœlo imbribus, novo aquarum agmine aucti, ad stragem inferendam provocari quodammodo videantur. *Torr.* *Ille potens sui*] Ille liber est, et compos sui juris, hilarisque vivet, cui licet dixisse, Vixi in diem, id est, bonis præsentibus fruor, futura non curo.

42 *Cui licet in diem*] Quare tantum boni contingere ei dicit, qui in diem vivat? quoniam, ut ante dictum, summa tranquillitas est, præsentibus acquiescere, et omnia virtuti, nihil fortunæ tribuere, quæ solida ac vera animi sua sorte contenti lætitia est. *Torrent.* [Codd. ap. Jaeck: *degit cui libet.*]

43 *Cras vel atra*] Cras sit cœlum nubilum an serenum, nihili æstimat, id est, non pendet ex fortunæ inconstantia, sed parvi facit, utrum adversa sit, an felix futura fortuna [Nonnulli ap. Jaeck: *Dixisse: Vixi, cras, &c.*]

44 *Polum pater*] Cœlum atra nube Jupiter occupet. [Quidam ap. Jaeck, *Nube polum o pater.*]

45 *Non tamen irritum*] Hoc solum nostrum esse dicit, quod viximus: quæ sententia, nisi eam ex Sardanapali moribus astruamus, minime damnanda est. Nam quod recte feceris, id merito factum gaudeas; nullum enim in præterita fortunæ jus competit. *Torrent.*

46 *Quodcunque retro est*] Quodcunque jam præterit, non potest mutari.

47 *Diffinget*] Neque destruet, vel immutabit. [Codd. ap. Jaeck: *Definget; Defringet; Diffindet.* Schoenborn. 2. *infectum neque reddet.*]

49 *Sævo læta negotio*] Fortuna in rebus adversis gaudens sævire, et pertinaciter ludere ludum novum. 'Juveni quoties voluit fortuna jocari.'

[52 *Non mihi, nec alii benigna* codd. ap. Jaeck.]

53 *Laudo manentem*] Recte ex Stoicorum sententia. Vir sapiens enim divitias honeste partas non aspernabitur; sed ita se comparabit, ut nulla sua culpa auferri eas, non moleste ferat. 'Levis' enim 'est fortuna, cito reposcit quæ dedit.' *Torrent.* *Manentem*] Fortunam stabilem. *Si celeres quatit*] Si fugit et adversa est.

54 *Resigno quæ dedit*] Dicimur et ea 'signare,' quæ signo impresso claudimus, et ea quæ in rationes accepta ferimus: contra vero 'resignare,' quæ vel aperimus, ut puta testamenti tabulas, vel expungimus aut reddimus: atque ita 'scribere' aut 'rescribere,' ut II. Sat. 3. videbimus. *Torr.* *Resigno*] Reddo. *Et mea*] Et meis me viribus orno, non rebus externis; est Metaph. ducta a vestibus, quibus involvimur.

55 *Virtute me involvo*] Hoc est, munio et defendo adversus Fortunæ

injurias, cui nihil in me posse permitto. *Probamque pauperiem*] Honestæ paupertati me familiarem facio, ejusque vel nudæ ac prorsus indotatæ contubernium exopto, atque ei me mancipo. *Torr.* *Probam pauperiem*] Pauperiem cum virtute conjunctam sine opibus quæro. [*Virtute in volvor* Bamberg. *Virtute me involvam* alii codd. ap. Jaeck.]

57 *Non est meum*] Quippe qui Fortunæ servire nolim. *Non est meum*] Nec vitæ, nec propositi mei est, navigationis periculo me committere, ut rem augeam. etenim pauper esse malo. *Africis procellis*] Vel a vento Africo, vel ab Africa terra. *Torrent.* [Vand. ap. Bothe, *si mugiet*.]

58 *Malus*] Arbor navis.

59 *Votis pacisci*] Ut in magna tempestate navigantes solent. 'Tunc enim præcipue votorum locus est, cum spei nullus est,' ut eleganter Plin. VIII. 10. *Torr.* *Et votis pacisci*] Cum Diis quodammodo votis et precibus pacisci, ne merces meæ in mari pereant. [*Me currere* Bamberg.]

60 *Cypriæ, Tyriæque merces*] Merces Cypriæ, pro mercibus quibuscunque, species est pro genere. [Markland. ap. Jaeck, *Tyriæve*.]

61 *Avaro mari*] Mari insatiabili, quod omnia absorbet.

62 *Tunc me biremis*] Interpretes ea quæ sequuntur dici volunt *εἰρωνικῶς*, ut ridendo dicat, tunc scilicet, cum voti se reum fecerit, deorum beneficio enavigaturum. Placet; nam jam ad preces se venturum negaverat. *Torr.* *Tunc me biremis præsidio*] Quando maris periculo me expono, tunc Aura, et geminus Pollux feret me per Ægæos tumultus tutum præsidio biremis scaphæ, quod nunquam est futurum. *Scaphæ*] Scapha parva navis est, qua tuto navigare potest nemo in mari Ægæo.

63 *Ægæos tumultus*] Sic ventorum Ægæo mari depræliantium motus vocat. Est autem Ægæum admodum procellosum ac periculosum nautis. Nomen ergo quidam deducunt ab Ægæo patre Thesei, alii a scopulo capræ similitudinem præferente: quidam ab *αἶγες*, quod apud Dores *fluctus* significent, unde *αἰγίζω* et *ἐπαιγίζω*. Denique Strabo Ægæi maris nomen ab Ægis, Eubœæ insulæ oppido, dictum mavult. Et Græci sane non *Αἴγειον*, sed *Αἰγαῖον* scribunt, ita ut Strabonis sententia cæteris præferenda videatur. *Αἰγαὶ* enim oppidi nomen. Scribendum ergo *Ægæum*. Torrent.

64 *Geminusque Pollux*] Castor et Pollux gemini nati nautis favent.

ODE XXX. *Ἀποτελεστικὴ, προσφωνητικὴ καὶ εὐχαριστική*. AD MELPOMENEM MUSAM. Horatius Lyricos versus scribendo æternam gloriam est consecutus. [Bamberg. *Dicit se aposteletice scriptis semper victurum.*]

1 *Exegi monumentum*] Sic Ovid. Met. XV. 'Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.' *Exegi monumentum*] Perfeci carminum volumen, ingenii mei monumentum æneis statuis durabilius.

2 *Regalique situ*] Dixit 'situm Pyramidum,' ut castrorum oppidorumque situm dicimus: 'regalem' addens, quod Pyramides regum Ægypti peculiare quoddam monumentum extiterint, eorumque pecuniæ stulta atque otiosa quædam ostentatio, quarum una in altitudinem 363. pedum ascenderit. Merito ergo Pyramides inter orbis miracula recensebantur. Plin. XXXVI. 12. *Torr.* *Regalique situ Pyramidum altius*] Altius regali constructione pyramidum, quæ sunt regum Ægyptiorum sepulcra.

3 *Aquilo impotens*] Ut Epod. XVI. 'Nullius astri Gregem æstuosa torret impotentia.' *Impotens*] Aquilo vehementer sæviens, ut qui sibi non possit temperare.

5 *Annorum series*] Temporis longinquitas, et cursus temporum.

6 *Non omnis moriar*] Non totus moriar. *Multaque pars mei*] Mens vel ingenium.

7 *Vitabit Libitinam*] Cœlius XXIX. 18. locum exponit. *Vitabit Libitinam*] Effugiet mortem. Libitina est Dea funerum: significat etiam capulum, vel feretrum, in quo cadavera efferuntur ad sepulturam. *Usque ego postera*] Nam ego postera futurorum hominum laude semper renovatus et recens, incrementum sumam, usque dum imperii Romani æterni futura memoria est, et donec Pontifex Max. Idualia celebrabit, et cum tacita et verecunda, propter sacrorum reverentiam, virgine Vestali in Capitolium ad sacra facienda ascendet. *Lubin. Usque ego postera*] Semper ego recens crescam postera laude, dum pontifex scandet Capitolium cum tacita virgine.

8 *Recens*] Non senescens. *Dum Capitolium Scandet*] Per Capitolium, urbis atque Imperii æternitatem intelligo. Tum in omnibus sacrificiis publicis Vestales intervenisse constat. Posset et eo referri, quod virgo Vestalis a Pontifice capta, atque in atrium Vestæ deducta, inde forte diis supplicandi caussa in Capitolium ascendebat. Sed quomodocunque ascenderit, nominis sui perpetuitatem Poëta iis verbis significat. Romam enim credebant æternam fore. Hinc illæ numismatum inscriptiones, ROMA ÆTERNA. 'Tacitæ' autem epithetum merito Virgini Vestali tribuit, quod sacrorum consciam, et 'Trojanam soli cui fas vidisse Minervam,' nihil magis quam silentium deceat. *Torrent. Dum Capitolium*] Donec Imperium Romanum durabit.

9 *Scandet cum*] Dum pontifex ascendet in Capitolium ad sacra Idualia peragenda cum virgine Vestali tacita, id est, cum virgine tacente, dum sacra celebrantur. *Cum tacita Virgine*] Turneb. XVII. 7. et XX. 35.

10 *Dicar, qua violens*] Ordo est: Ego potens, ex humili princeps, dicar deduxisse Æolium carmen ad Italos modos, qua obstrepit violens Aufidus, et qua pauper aquæ Daunus regnavit agrestium populorum. *Aufidus*] Violentus Apuliæ fluvius, ubi natus est Horatius.

11 *Pauper aquæ Daunus*] Quia aridæ ditioni præfuit. Nam ad Aufidum Apuliæ fluvium quod attinet, quamquam is Dauni regna præfluebat, non ideo minus æstuosa Apulia. Vide I. Od. 14. *Torr. Daunus agrestium*] Daunus rex Apuliæ fuit, a cujus nomine fluvius sic appellatus est, qui fluvius ob vehementes ibi calores pauper aquæ dicitur.

12 *Regnavit populorum*] Sic prisci quoque interpretes legerunt, nec primus hunc locum ex Servio restituit Lambinus. Libri tamen Mss. omnes, quos videre contigit, *regnator* habent: tantum potuit Grammaticorum audacia. Solent autem nobiles Poëtæ hujusmodi locutionibus hic illic aspersis excitare Lectorem; idque vel subaudiendo aliquid, vel imitatione Græcorum. Tale illud Virgilii: 'Justitiæne prius mirer, belline laborum?' Et: 'Nec veterum memini lætorve malorum.' Et: 'Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.' Sic 'desine querelarum,' 'Abstineto irarum,' 'Invidit avenæ,' 'Decipitur laborum,' 'Soluti operum,' apud Horat. 'Desipiebam mentis,' 'Mille annorum vivunt,' 'Pendet animi,' 'Dignus salutis,' apud Plautum: et similia multa a Nonio congesta. *Torr. Regnavit populorum*] Quidam legunt *Regnator populorum*. *Regnavit populorum*] Rex fuit agrestium populorum. Græca est structura, ἐβασίλευσε τῶν λαῶν. *Ex humili potens*] Qui libertino patre natus, potens et clarus extitit.

13 *Princeps*] Omnium primus. *Æolium carmen*] Vide II. Od. 13. 'Æoliis fidibus querentem.' *Æolium carmen ad Italos*] Carmine Æolio usus est Alcæus a Lesbo insula, in qua regna-

vit Æolus.

14 *Sume superbiam*] Sume spiritus justos et tibi jure debitos, nempe ingenio partos. Nam cum Musam alloquitur, eamque laudat, sibi eodem tempore, eademque opera blanditur et favet. *Lamb.* *Sume superbiam*] O Melpomene, sume superbiam, id est, gloriam, et nobilitatem quæsitam meritis, id est, virtutibus, et volens cinge mihi comam Delphica lauro. [*Deduxisse nothos* Schoenborn. 2.]

15 *Quæsitam meritis*] Hoc est, nobilitatem propriis virtutibus conciliatam, non majorum imaginibus. Nam eos nobiles dicebat esse Antisthenes, qui virtute præditi sunt. Habent enim id unde vera nascitur nobilitas. *Figulinus.* *Delphica lauro*] Idem quod *Apollinea*, vel *Apollinari*. IV. Od. 2.

16 *Lauro cinge, &c.*] Corona ex lauro consecrata Apollini, qui Delphis edidit oracula sub monte Parnasso, et summa veneratione ibi colebatur.

CARMINUM LIB. IV.

ODE I. Εὐκτικὴ, ἐρωτική. AD VENEREM. Horatius, jam ea se esse ætate, ut a rebus amatoriis, et carminibus ludicris alieno esse animo debeat, et tamen Ligurini vesano amore torreri dicit.

Torrentius scribit, Codicem Laurentianum, omnium fideliss. libro huic hunc præposuisse titulum, *Carminum liber* IV. *ad Fabium Maximum.* Duo autem ea tempestate Fabii floruerunt, cognomine *Maximi.* Prænomen alteri *Quintus,* alteri *Paullus* fuit, uterque Quinti filius scribitur.

[1 *Intermissa diu, Venus*, codd. ap. Jaeck, et Vat. Rom. 9. ap. Feam.]

2 *Bella moves*] In militiam Veneris urges. Ovid. 'Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido.' [Codd. ap. Jaeck et Feam, *mones.*]

3 *Bonæ Cynaræ*] Bene Lambinus 'bonam' appellari ait, quæ Horatio nihil etiam adferenti sese fruendam dederit, rapax alioqui et avara. *Torrent.*

4 *Sub regno Cynaræ*] Non tam hic 'regnum' ad graves et superbos amores, quam ad dignitatem, majestatem et benevolentiam Cynaræ declarandam pertinere videtur. *Cruq.* *Sub regno Cynaræ*] Sub Cynaræ dominio. Qui amant, serviunt. Cynaram bonam appellat fortasse quod esset ipsi inter cæteros amatores benevolentior, idque sine mercede. *Dulcium Cupidinum*] Et Cupidines quidem tot, quot amorum species esse nonnulli voluere; quibus initio nihil blandius; postquam vero admissi nos sub Veneris jugum pertraxere, tunc sentire quisque incipit in quantis versetur malis. *Torr.* Turn. XXVIII. 10.

5 *Sæva Cupidinum*] Venus aliquando crudelis est, et sæva inter dulces voluptates.

6 *Circa lustra*] Cum nunc annos quinquaginta sim natus. *Mollibus Imperiis*] Non quæ animos molliant: sed quæ jam ante mollitos, hoc est, ætate ipsa pronos ac faciles ad amandum, decent. *Torr.* *Mollibus imperiis*] Imperiis voluptuosis, quæ molliunt animos.

7 *Jam durum*] Me jam senio induratum.

[8 Bamberg. *ter evocant;* al. ap. Jaeck, *te revocent.*]

9 *Tempestivius*] Oportunius, tem-

pore magis idoneo. *In domo Paulli*] Paullum Fabium Maximum, Paulli, aut certe Quinti filium significat. Nam ea quæ sequuntur, ad illum qui quadriennio post sit factus Consul, referri nequeunt. *Torrent.* [Bamberg. *in domu;* al. ap. Jaeck, *tempestivior in domo.*]

10 *Purpureis ales oloribus*] Noster III. Od. 28. olores etiam Veneris currui junxit. Verum quæritur quomodo 'purpureos' vocet, cum cygni candor etiam proverbio locum fecerit, et Poëta ipse Ode ultima lib. II. per 'album alitem,' cygnum significaverit? Sunt qui 'cygnos' ab 'oloribus' differre velint, quod nec ego negaverim; sed Poëtæ tamen promiscue usi sunt. His olim adductus rationibus Lambinus *marmoreis* hic reponendum esse censuit. Verum huic sententiæ exemplaria omnia repugnant. Cruquius vero Cytheram insulam, Veneri sacram, Porphyrin olim nominatam tradit, Plinio et Mela testibus: huc igitur respexisse Poëtam credit. Verum Porphyrionis hic et Servii Æn. I. opinio, ut simplicissima, sic et verissima, mihi placet, ut *purpureis* pro pulchris exponamus. Sic enim. 'Lumenque juventæ Purpureum,' &c. *Torr.* Vel poëtica ad miraculum audacia est usus, ut quem rerum natura non procreat in eo avium genere colorem, eum fucaret. *Turn.* XV. 22. et XXVIII. 10. *Pulmann.* *Ales oloribus*] Quæ velox es, et celeriter vehi soles in curru oloribus juncto.

11 *Comessabere*] Lambinus contendit scribi debere *Comissari* aut *Comessari.* Non enim hic agitur de epulis, aut diis ad epulas adhibendis: sed hoc dicit Horatius, Venerem tempestivius et oportunius suis artibus, suoque jure usuram in domo Paulli, quam in sua. *Lamb.* Ego ubique scriptum reperi *Comessabere,* uti et in Suetonii Vitellio cap. 13. quem locum ibi vide. Tantum adjiciam 'comessari' proprie post cœnam dici solere. *Torr.* *Comessabere*] Jocabere, et libidinose vives. [*Commutabere* Guelph.]

12 *Torrere jecur*] Cur iratis tumescere, sive ardere, et uri jecur dixerint auctores, I. Od. 13. declaravimus. id enim flavæ bilis, seu fellis potius folliculo, qui in medio hepate est, tribuimus. Vide et I. Od. 25. *Torrent.* *Jecur quæris idoneum*] Jecur amoribus aptum. Jecur enim est sedes libidinis.

13 *Namque et nobilis, et decens*] Paulus Max. juvenis nobilis, formosus, et facundus erat, quæ omnia exornant amantem.

14 *Et pro sollicitis*] Et pro iis, quorum causa in periculo versatur, patronus non mutus, sed eloquens.

15 *Et centum*] Et multis artibus instructus juvenis.

16 *Late signa feret*] Multum amabit, et animo libenti.

17 *Et quandoque*] *Quandoque* pro 'quandocumque' etiam proxime sequenti Oda dici videbimus. Pro *largis* autem *largi* habent duo optimi codd. nec male. *Torrent.* *Et quandoque potentior*] Et quandocunque Paulus riserit, id est, hilaris erit, plus valens apud amicam, quam larga rivalis munera, ille marmoream eriget tibi statuam, prope lacus Albanos.

18 *Riserit*] Lætus fuerit, ex eo scilicet, quod rivalis seu æmuli munera, quantumvis larga, nihil apud amicam valuerint, neque effecerint, ut minoris ab amica fiat, quam æmulus. *Lambin.* [Markland. *vicerit æmuli.*]

19 *Albanos prope te lacus*] Olim Alba inter montem excelsum lacumque magnum exstructa fuit: auctor Dionysius. Lacus ejus meminit Cic. l. I. De Divinatione. Verisimile autem est, eo loci suburbanum habuisse hunc Maximum. *Torrent.*

20 *Ponet marmoream*] Tale illud Virg. Ecl. VII. 'Custos es pauperis horti: Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu, Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.' *Sub trabe*

Cypria] Plures quidem libri *Cypria* habent, sed duo meliores *Citria* et *Citrea*. Si quis *Cypriam* retinere malit, (nam sic prisci legunt interpretes,) æream fortassis interpretari liceat, quod Cyprus eo metallo abundet. Unde 'ærosam' olim nominatam fuisse tradit Festus. Addet hoc quoque aliquid gratiæ, quod deæ ex Cypro usque insula, illi longe gratissima, petitas trabes promittit. Atque ita sane interpretari malim, quam pro æde, qualem in Cypro habuerit, ut quidam faciunt. *Citrea* tamen magis placet: Citrum enim et odoratissimam, et maximi pretii apud Romanos in delitiis fuisse, signant tabulæ, lectuli, mensæ Citreæ illæ memorabiles, de quibus Cicero in Verrem vi. Turn. viii. 15. Plin. v. 1. et xvi. 43. 'Trabem' autem cum dicit, ædem aut ædiculam Veneri dedicatam significat Horatius. *Torr. Cruq.* *Sub trabe Cypria*] In templo arboribus odoratis ædificato.

21 *Illic plurima*] Illic bibes naribus plurima ex thure sacrificia.

22 *Berecynthiæ*] Tibiæ Phrygiæ, a monte Berecyntho, ubi primum inventa dicitur tibia. [*Dulces* nonnulli codd. ap. Jaeck.]

24 *Non sine fistula*] Tria hic organa musica enumerantur, lyra, tibia, fistula: quæ, ut inter se differunt, ita ab aliis atque aliis inventa sunt: lyra enim ab Apolline, seu, ut alii volunt, a Mercurio; tibia a Marsya; fistula a Pane. *Lambin.*

25 *Bis pueri die*] Mane et vesperi.

28 *In morem Salium*] In morem Saliorum Martis sacerdotum saltabunt. *Ter quatient humum*] Sic iii. 17. 'Gaudet invisam pepulisse fossor Ter pede terram.' Ad pedis enim ictum hoc referendum est.

29 *Me nec fœmina*] Me nec fœmina juvat hoc, &c. [Schoenborn. 2. *ne puer.*]

30 *Mutui*] Ut mutuo amer ab ea, quam amavero.

31 *Nec certare*] Nec juvat contendere poculis, nec caput in epulis coronare.

33 *Sed cur heu Ligurine*] Quanto minus ætati suæ convenire amorem jam ante dixit, tanto potentiorem Ligurini pueri formam esse significat, quæ vel invitum trahat. De eodem mox, Od. 11. *Torr.* *Sed cur, heu*] Apostrophe pathetica, ac si diceret, Eheu Ligurine, quamvis ætate jam ingravesco, amore tamen tui incensus ad pristinas revocor lascivias.

34 *Manat rara*] Eadem vehementissimi amoris indicia, quæ ante retulit, i. Od. 22. repetiturus Epod. xi. *Torrent.* *Rara meas lachryma per genas*] Lachrymis guttatim et raro defluens, non amoris parvitate, sed ætatis vereenndia: nam turpe est seni præ amore flere.

[35 *Cur facunda* Schoenborn. 2.]

36 *Inter verba cadit*] Cur lingua in medio sermone titubat? quod nimii amoris est indicium.

37 *Nocturnis te ego somniis*] Quo quisque in studio diem conterit et quibus in curis est occupatus, eas res plerumque somniare solet: Virg. 'An qui amant ipsi sibi somnia fingunt?' *Lambin.* *Nocturnis ego te somniis*] Ego te (quem vigilans cupio) nocturno tempore plerunque somnio.

38 *Teneo, jam*] Tenere videor. *Volucrem sequor*] Te ex meo complexu evolantem sequor, quasi ludentem in campo Martio, te sequor quasi denatantem in Tiberi, qui fluit juxta campum Martium, in quo juventus Romana se cursu, lucta, equo, natatione exercebat.

39 *Per gramina Martii*] Studiis illis campestribus forte Poëtam in sui amorem pertraxerat Ligurinus, quare et somnianti occurrebant. *Torrent.* Turn. xxviii. 10.

40 *Dure*] O Ligurine inexorabilis.

Ode ii. Ἐγκωμιαστική. Ad Iulum Antonium, M. Antonii Triumviri filium. Antiquos Poëtas et

præcipue Pindarum imitari periculosum est.

1 *Pindarum quisquis*] Pindarum inter Lyricos Poëtas facile principem si quis imitari velit, is suos conatus irritos sentiat, ut olim Icarus volare tentans, in mare decidit.

2 *Ope Dædalea*] Vel ad Dædali fabulam respicit; qui, 'Fugiens Minoia regna, Præpetibus pennis ausus se credere cœlo est:' vel quia artificiosa omnia 'Dædala' vocamus; ut 'Dædali ars' proverbio locum fecerit. *Ceratæ* quoque *pennæ*, pro cera illitæ atque annexæ. *Torrent.*

3 *Nititur pennis*] Tres codices manuscripti Bland. hic et ubique in aliis Odis, habent *pinnis* pro *pennis*. Crnq. *Nititur pennis*] Sustentatur pennis cera junctis Dædali patris artificio. *Vitreo daturus*] Ponto pellucido instar vitri: vel potius ejusdem coloris cum vitro, quod ab Icaro mare Icarium est appellatum. *Daturus nomina*] Hoc est, ut Icarus ille, qui ponto nomen dedit, periturus, atque impar discessurus. *Torrent.*

5 *Monte decurrens*] Ordo est: Fervet Pindarus velut amnis monte decurrens, quem imbres aluere super notas ripas, et ruit immensus ore profundo. Significat Horatius Metaphorice copiosam Pindari sapientiam, et celerem in dicendo ubertatem.

6 *Aluere ripas*] Duo vetusti codices habent *Saliere:* quam lectionem non tam ineptam esse, quam Lambinus existimat, facile ostenderim, nisi 'alendi' verbum hic mirifice placeret. Apud veteres enim 'augere' significat: unde et 'alescere' pro crescere, multis apud Lucretium locis. *Torr.* *Aluere ripas*] Ita auxere, ut extra ripas erumpat.

7 *Immensusque ruit*] Adeo, ut nonnullis nimis opima pinguique esse facundia existimatus sit. Gellius XVII. 10. *Immensusque ruit*] Propter diluvium.

9 *Laurea donandus*] Coronandus lauro Poëtis consecrata. Vide Od. ult. lib. III.

10 *Audaces dithyrambos*] Hunc locum prolixe et pereradite sane explicat Turn. Advers. I. 4. Quanquam Dithyramborum ratio mihi, ut ingenue fatear, obscurissima est. Hoc tantum constat, Bacchi laudibus carmen illud dedicatum fuisse, ita ut aliud nullum ejus argumentum quam Liber pater extiterit. Unde et nomen ei contigit; siquidem id cum Deo ipso commune est, quem 'Dithyrambum' vocatum tradit, ob varias rationes: vel quod duabus veluti januis, semel ex matris utero, semel ex patris femore in vitam prodiit. Est et alia ratio quo simplicior, eo et melior, quod vino capti et pectora et ora simul aperta gerant. *Torrent.* *Audaces nova*] Dithyrambi vel numeris innumeris, et pedibus lege solutis constant, vel sunt versus valde vehementes ad animos concitandos. *Dithyrambis*] Hic non dubitarim tam ad cantionem ipsam rhythmicam, quam ad chorum Bacchicum referri Dithyrambos; qui ad numeros ipse, nunc in dextrum, nunc in sinistrum, magno et corporis et vocis impetu contendebat: quod ideo inventum est, ne qua pars corporis religione vacaret, quasi penitus sacro numine afflati, et quodam furore capti essent. Vide Alex. ab Alex. IV. 17. *Cruq.* *Dithyrambos*] Dithyrambi sunt metri genus liberius in honorem Bacchi compositum.

11 *Devolvit*] Deorsum volvit, id est, verba grandia loquitur. *Numeris lege solutis*] Atqui numeri sine lege esse nequeunt. 'Legem' ergo intelligamus, qua Lyrici seu Melici versus adstricti sunt ob strophas illas et antistrophas sive conversiones, quas in Pindaricis carminibus cernimus. Dithyrambi enim multo concitatiores, ac veluti a Lymphatis effusi, majore licentia profluebant. *Torr.* *Fertur*]

Pindarus velut vates rapitur numerorum Dithyrambicorum majore licentia.

12 *Seu deos, regesque canit*] 'Deos,' ut Apollinem: 'Reges,' ut Hieronem Syracusanum, qui suo tempore regnavit in Sicilia. *Deorum sanguinem*] Prisci autem reges illi omnes suam ad Deos originem referebant. Et alioqui βασιλέας καὶ ἄνακτας vocabant Græci, viros quoscunque excellentes ac magna apud suos gloria præditos, quamquam non imperarent. *Torr.*

14 *Per quos cecidere justa*] Per quos (Herculem et Pirithoum) divicti sunt Centauri Thraciæ populi, qui a Poëtis finguntur esse media parte viri, et media equi, originem ab Ixione trahentes. [Marklandus ap. Jaeck: '*cecidere*. An *justo Marte?*']

16 *Flamma Chimæræ*] Per Bellerophontem cecidit Chimæra, cujus tria capita ignem efflant. Vide I. Od. 27.

17 *Sive quos*] Sive dicit, et laudat eos, quos victoria apud Elidem parta domum reducit cœlestes, id est, cœlestibus ob gloriam comparandos. *Elea cœlestes*] De Elide, Peloponesi ad occasum et oppido et agro, multi multa scripsere. Vide Plin. IV. 5. Hinc ergo 'Eleus campus,' et apud Virg. 'Eliades equæ,' &c. Appellat autem victores Olympiæ Cœlesteis, quod Deos gloria proxime contingant: si quidem idem erat vicisse in Olympiis, quod Romæ triumphasse. *Torrent.*

18 *Pugilemve, equumve*] Lyrici carminis materia. 'Et pugilem victorem et equum certamine primum, Et juvenum curas, et libera vina referre.' *Pugilemve, equumve*] Seu pugilatu, seu equorum cursu superiorem dicit.

19 *Centum potiore signis*] Hoc ideo dicit, quod victoribus omnibus statuæ publice ponebantur. *Torrent.*

20 *Munere donat*] Carminibus donat, quæ sunt centum statuis diuturniora.

21 *Flebili sponsæ*] Dignum fletu ac lacrymis: ut I. Od. 24. 'Multis ille quidem flebilis occidit.' *Flebili sponsæ*] Sive in Epitaphio exprimit ploratum flebilis sponsæ, propter juvenem sponsum immatura morte sibi ereptum.

22 *Vires, animumque*] Sunt qui *vires* pro virtute exponant. Alii *vires animumque* pro animi viribus, hoc est, pro fortitudine accipiunt, quasi vero non etiam corporis vires sæpe laudet Pindarus. *Torrent.*

23 *Aureos deducit*] Et bonos mores ejusdem juvenis effert ad astra. *Educit in astra*] Sic quidem tres nostri codices: sed plures ac meliores *reducit* habent: ut II. Sat. 'Di tibi dent capta classem reducere Troja.' Ubi vulgati libri similiter 'deducere' legunt. *Torrent.*

24 *Invidet Orco*] Invidet morti, id est, a morte et oblivione eum vindicat.

25 *Multa Dircæum*] Lycus Thebarum rex, repudiata uxore Antiopa, Dircen duxit. Antiopam compressit Jupiter, quam Dirce suspicata cum marito adhuc consuescere, in vincula conjecit. unde illa Jovis miseratione liberata, in Citheronem montem confugiens, Zethum ibi et Amphionem peperit. qui adulti, interfecto Lyco, matris æmulam, equi indomiti caudæ alligarunt. Quæ diu raptata, Diis tandem commiserantibus, in fontem non procul a Thebis conversa, ei nomen dedit. Hinc 'Amphion Dircæus.' Et 'Dircæus cycnus' Thebani poëtæ seu Pindari, periphrasis est: ut 'Teius cycnus' Anacreontis. Et cur cycnis comparentur poëtæ ante dictum est, II. Od. 20. Nunc addam simili ratione ob cantus dulcedinem, etiam 'Sirenas' eos vocari. *Torr.* *Dircæum levat aura*] Pindarum Poëtam Thebanum, sic dictum a Dyrce fonte Thebano. *Cygnum*] Poëtam; nam ut cygnus aura, et vento levatus in altum volat; sic Pindarus,

quoties Deorum et regum canit laudes, sua eloquentia sublimis volat, et suaviter canit.

27 *Nubium tractus*] In eam usque regionem cœli, ubi nubes condensantur, id est, in cœlos ipsos. *Ego apis Matinæ*] Ego, ut apis Calabra in Matino monte pascens, carpensque grata thyma, id est, scribens depresse, suavi tamen stylo fingo carmina, &c. *Apis Matinæ*] Apis autem circa flores studium, et in congerendo melle sedulitas, merito cum poëtarum oratorumque eloquentiæ suavitate comparatur. Quare et in Pindari et in Platonis labris apes consedisse memorantur; certum futuræ facundiæ auspicium. Plura Muretus Var. Lect. VIII. 1. *Torrent.*

30 *Uvidi Tiburis*] Tiburis aqua abundantis.

31 *Operosa carmina*] Quæ plurimum operæ atque industriæ requirant: ut 'operosas divitias,' quibus et parandis et conservandis plurimo labore opus sit. Vid. III. Od. 1. *Torrent.* [Guelph. *parvis.*]

32 *Carmina fingo*] Carmina compono laboriosa, existens parvus.

33 *Concines majore plectro*] O Poëta, tu canes Cæsarem stylo grandiore, id est, carmine heroico.

34 *Quandoque trahet*] Quandocunque Cæsar, merita laurea decorus, trahet per sacrum clivum *Sicambros*, id est, Germaniæ populos, quos hodie *Gheldrenses* appellamus.

35 *Per sacrum clivum*] Non dubito, quin 'clivum Capitolinum' viæ Sacræ adhærentem significet. Triumphantes enim ingressi urbem porta Triumphali, per Velabrum et Forum, ab æde Saturni juxta Concordiæ et Jovis Tonantis, qua via Sacra clivo proxima erat, in Capitolium adscendebant. *Torrent.* *Per sacrum clivum, &c.*] Per sacram viam triumphantes in Capitolium vehebantur.

36 *Sicambros*] Hos 'cæde gaudentes' vocat IV. Od. 14. Rheni ab utraque parte accolæ fuerunt; quos Drusus eodem quo Cheruscos et Suevos terrore subegit; Augustus postea ipsos ac Suevos in Galliam traduxit. Florus lib. IV. Libri aliquot manuss. *Sigambres* legunt. *Torrent.*

37 *Quo nihil*] Quo Cæsare.

38 *Bonique divi*] Divi largi.

39 *Quamvis redeant in aurum*] Quamvis redeant aurea sæcula, vel aureæ ætatis mores. [Unus Vand. ap. Bothe, al. ap. Jaeck, *redeunt in ævum.* Zurck etiam *ævum*, sed in Var. Lect. *annum.*]

41 *Concines lætosque dies*] Decantabis etiam festos dies, et publicam civitatis lætitiam pro Augusti reditu a Diis impetrato et concesso.

42 *Super impetrato reditu*] Oda lib. præcedentis 14. lætitiæ ob Augusti reditum ex Hispania argumentum continet. Sed bello Cantabrico multis annis extracto, repetita interea Hispania, iterum desideratus, cum S. P. Q. Romani precibus rediturum se pollicitus fuisset, nec tam cito quam pollicitus fuerat rediisset, huic quoque carmini materiam præbuit. *Torrent.*

[43 Schoenborn. 2. *reditum.*]

44 *Forum litibus orbum*] Ob dies festos ac ludos publicos cessantibus judiciis. *Torr.* *Litibus orbum*] Et cantabis forum contentionibus vacuum, propter ferias, seu potius propter Cæsaris æquitatem. *Forumque litibus orbum*] De justitio hoc intelligendum, quod festorum dierum, ludorum, pomparum ac supplicationum tempore, parta victoria, ductoque triumpho, nihil judicabatur, tacerentque forenses causæ, dum panegyris agitur. De publica ergo lætitia festum diem intelligas. Ut enim inter arma silent leges, ita in communi totius populi gaudio triumphoque lites forenses tacebant. *Schott.*

45 *Tum meæ (si quid loquar)*] Tum magna mei carminis pars addetur tuo poëmati, si quid loqui possum auditu

dignum. [*Dum meæ* codd. ap. Jaeck. *Tunc ego si quid* Guelph.]

48 *Cæsare felix*] Et Cæsare a periculis belli erepto, ego beatus, felix hæc canam. O Sol pulcher, id est, o dies pulcher, laudibusque celebrande, quo victor Cæsar urbem ingressus est.

49 *Tuque dum procedis*] Quis enim præter Imperatorem in triumpho procedit, cum in Capitolium vehitur? Cui nisi Imperatori triumphus clamatur? cujus denique gratia populus rem sacram facit, nisi ejus qui triumphat? Adhæc omnia nunc de Iulo Antonio qui consul fuit 743. anno, ad quem scribit, dicuntur, quem tantum ut Poëtam commendat. Sed certo credo scriptum fuisse *Duque*, extrita una, ut solet, littera, quod est *Duxque*. Vera autem lectio est, *Duxque dum procedit, &c.* Heinsius. Cruquius legit, *Teque dum procedis*. *Tuque dum procedis*] Et o triumphe nos (omnis civitas) non semel dicemus Io, Io, triumphe.

52 *Benignis*] Divis liberalibus erga nos, illius reditu.

53 *Te decem tauri*] Ut Prætorem, ac forte jam designatum Consulem, Cæsarisque affinem, magna dare præcipit, ipse vitulo liberandus. *Torr.* *Te decem tauri*] Liberabunt te a voto, quo obligaris ex Cæsaris reditu.

54 *Me tener solvet*] Dicimur 'vota facere' ac 'suscipere,' cum vovemus aliquid. 'Nuncupata' enim 'vota' dicebantur, quæ Magistratus ituri in provinciam faciebant, multis nempe præsentibus; quæ et in tabulis referebantur, ac signata interdum etiam deorum genibus figebantur. 'Reddere' autem 'vota' est solvendo se liberare. *Torr.* *Me tener solvet*] Parva victima, nempe vitulus a matre, id est, a vacca depulsus me solvet a votis, quæ pro Cæsaris incolumitate Diis feci. [*Me tener solvit* tres Vandd. ap. Bothe.]

56 *Juvenescit herbis*] Qui fit juvencus. [Guelph. *juvenescet*. Marklandus, *qui lætis juvenescit*.]

57 *Fronte curvatos*] Qui cornua habet parva et curva instar Lunæ, tertio die a suo novilunio.

59 *Qua notam duxit*] Qua parte notabatur, id est, in fronte candidus erat, sed fulvus reliquo corpore. *Videri*] Niveus videri, Græca est loquendi figura, ut, Certus amari. [*Quam notam* Guelph.]

60 *Cætera fulvus*] Τἄλλα. Genus loquendi Græcum est. Virg. Æneid. III. 'Consertum tegmen spinis: at cætera Grajus.' *Lambin.* *Cætera fulvus*] Per Synecdochen, id est, habens cætera fulva.

ODE III. Προσευκτική. AD MELPOMENEM. Natus est Horatius ad artem Poëticam, cujus beneficio immortalem gloriam est consecutus.

1 *Quem tu, Melpomene*] Hic *Melpomenem*, alibi 'Euterpen,' aut aliam aliquam ex Musarum choro arripit: quamquam enim nominibus differunt, et aliæ aliis studiis præesse traduntur, pari tamen omnes in omnibus sunt facultate, quique unam invocat, auditur ab omnibus. Neque erraverit fortassis, qui ad vim orbium cœlestium, quibus singulæ præficiuntur Musæ, Poëtam respicere existimet; quamvis hæc ego ad dulcissimum cœli concentum referre malim. Sententia ergo hujus loci est, eum, cui nascenti aspirent Musæ, quique ad Musarum studia trahatur ipsa natura, nullius cupiditate gloriæ inde avelli posse, idque suo deinde exemplo ostendit. *Torrent.* *Quem tu, Melpomene, semel*] Melpomene, quem tu semel oculis benevolis aspexeris nascentem, is non athleta, neque miles, sed Poëta.

3 *Labor Isthmius*] Sic 'Eleos labores' pro sacris certaminibus dixit Statius. 'Isthmium' vero absolute cum dicimus, Corinthiacum, sive Achaicum, utpote omnium celeberri-

mum, intelligimus; qui angustis faucibus, inter duo maria Ægæum et Ionium, Achaiam Helladi conjungit. Unde 'Isthmia certamina' dicta. *Torr.* *Isthmius*] Labor susceptus in ludis Isthmiis a Sysipho in honorem Neptuni institutis.

4 *Clarabit*] 'Clarare' pro declarare dixit; voce enim præconis victorum nomina declarabantur. Lucret. lib. IV. *Torr.* *Clarabit pugilem*] Clarum faciet pugilem. [*Declarat pugilem* unus Vand. ap. Bothe.]

5 *Curru Achaico*] Id est, qui curru in Isthmiis vicerit. *Achaico* enim pro 'Isthmio' dixit. Et hactenus quidem de summa apud Græcos gloria; sequitur proprius Romanorum honor, devictis hostibus triumphasse. *Torr.* *Curru ducet*] Curru Græco, vel Eleo, id est, quadrigali certamine.

6 *Neque res bellica*] Neque res bellica bene gesta ostendet eum Capitolio ducem ornatum foliis Deliis, quod contuderit tumidas minas regum, id est, quod minantes et superbos reges superaverit. *Deliis*] Laurea Apollinari a Delo insula, Apollini sacra.

9 *Ostendet Capitolio*] Eo nempe recta ascendebant triumphantes, Diis acturi gratias. Is enim pulcerrimus eorum victoriæ fructus erat. Hinc frequens illa veterum Jurisconsultorum conditio, 'Si Capitolium ascendero,' pro si triumphavero. *Torrent.*

10 *Sed quæ Tibur aquæ*] Non hæc supra memorata eum reddent nobilem, sed aquæ, quæ præterfluunt fertile Tibur ab eo descriptæ Æolio carmine, facient clariorem. *Fertile profluunt*] Sic in omnibus melioris notæ libris scriptum repperi. Nam particula 'præ,' non tantum 'ante' significat, sed auget significationem verbi, cui jungitur; et interdum etiam pro 'pro' accipitur. Gellius VII. 9. *Torr.* *Tibur fertile*] III. Od. 29. Udum appellat Tibur, ubi carmina sua conscribebat.

12 *Fingent*] Efficient nobilem. *Æolio carmine*] Carmine Sapphico et Alcaico. Vide III. Od. 30. et II. Od. 12.

13 *Romæ principis*] Posteritas Romæ (quæ urbium princeps est et caput) dignatur me numerari inter Poëtas lyricos, qui canunt amabilia. *Romæ soboles*] Id est, Romana juventus. Et *suboles* quidem scribi debere ratio ostendit, si quidem a 'sub' et 'olesco' vocem hanc deducunt Grammatici, sed auribus aliquid tribuendum est. *Torrent.*

16 *Et jam dente*] Et jam virtute supero invidiam.

17 *O testudinis aureæ*] O Pieri Melpomene Musa, quæ moderaris dulcem cantum aureæ et excellentis lyræ.

18 *Testudinis strepitum*] *Strepitum* dixit, respectu vocis: quia illa sola perfecta est, et veros habet sonos; in his stridulum semper aliquid et obstreperum; imitantur enim vocem, quoad ejus fieri potest: at suavitatem illam assequi nequeunt. Recte igitur *strepitum* vocat Horatius. *Torrent.* Turn. XXIV. 25. [Schoenborn. 2. *temperes.*]

19 *Mutis quoque piscibus*] Duo Græcorum proverbia in unum contulit. Nam et piscium ἀφωνία, et cycnorum cantus suavitas in proverbium abiere. Vide II. Od. 20. *Torrent.* *Mutis quoque piscibus*] Muti sunt pisces, quia (paucis exceptis) non spirant, neque respirant; nam pulmonem non habent, nec pulmone indigent, eo quod non habent sanguinem, quo cordis calor refrigeretur.

20 *Sonum*] Cantus dulcedinem. Nam cygni ante mortem canunt dulcissime.

21 *Totum muneris tui est*] Hoc munus est mihi datum.

22 *Quod monstror digito*] Hinc Persius: 'At pulchrum est, digito monstrari et dicier, Hic est.' Quo sensu etiam Græci δείκνυσθαι τῷ δακτύλῳ dixere, pro ἐπίσημον εἶναι ἐν πλήθεσι.

Quod monstror] Sic olim Demosthenes: οὗτος ἐκεῖνος Δημοσθένης. *Hic est ille Demosthenes.*

23 *Fidicen lyræ*] Lyricus Poëta.

24 *Quod spiro et placeo*] Bene: nam qui indocti incultique vitam sicuti peregrinantes transiere, eorum, inquit Salustius, vitam mortemque juxta æstimo. Quod vero addit, *si placeo*, id civiliter intelligendum est. Nam ante non solum placere se, sed et admirationi esse Romanis dixerat. *Torrent. Quod spiro*] Quod vivo.

ODE IV. Προσφωνητικὴ, ἐγκωμιαστική. AD URBEM ROMAM DE INDOLE DRUSI, EJUSQUE INSTITUTIONE SUB AUGUSTO. [*Drusi laudes* codd. ap. Jaeck.]

1 *Qualem ministrum*] Longum est hic hyperbaton: sensus est: Qualis est Aquila in ovium greges, ejusque pugnandi cupiditas in draconem, aut qualis est catulus leonis in capream, ejus dentibus jam dilacerandam, talem Rhœti, et Vindelici videre Drusum, &c. *Fulminis alitem*] Periphrasis aquilæ: de cujus in volucres regno, et cur 'Jovis ales' dicta, varii varia tradidere. Horatius regni causam ad obsequium in rapiendo Ganymede præstitum retulit. Vide Plin. x. 3. *Torrent. Alitem*] Aquilam Jovis armigeram.

3 *Permisit*] Propter ejus fidem erga Jovem.

4 *In Ganymede flavo*] In pulchro Ganymede, Jovis pocillatore.

5 *Olim juventas*] Tria reperiuntur apud Nonium, 'Juventus,' id est, juvenes, ut ait, et 'Juventa,' ætas ipsa; et 'Juvenilitas,' quod ὁρμὴν vel πάθος Græci vocant. His porro *Juventas* accedat, quo vocabulo delectari videtur Horat. noster. Significat autem tum Deam ipsam juventutis, ut I. Od. 30. diximus, tum ætatis ejus florem fervoremque atque impetum, Græci ἀκμὴν appellant, ut hic, et II. Od. 11.

6 *Nido laborum propulit*] E nido extrusit volandi et prædandi inscium. *Propulit*] Ita habent tres Mss. sed plures et meliores *protulit*: quod miror equidem. Nam *propulit* ἐμφατικώτερον est, ut quoniam sola avium aquila pullos suos odisse, nec, ut par est, enutrire, sed fugare ante tempus traditur, id indoles illa generosi alitis innato sibi vigore antevertat quodammodo, nec matris injuriam exspectet. De adulto autem vere loquitur Horatius, 'jam remotis,' ut ait, 'nimbis,' hoc est, instante æstate; totum enim ver imbriferum est. Sequuntur Etesiæ, quorum flabris veluti cortice adjuti pulli, volandi tirocinium exercent, ac pennis niti discunt. *Torrent.*

8 *Insolitos nisus*] 'Niti' proprie conari est, unde *nisus* pro conatu; sumitur etiam pro volatu, ut hic. *Torrent. Insolitos*] Primos, non assuetos volatus.

9 *In ovilia*] Ut agnos rapiat.

10 *Vividus impetus*] Sic Virgilius Æneid. II. 'Possit quid vivida virtus.' Et alibi: 'Vivida bello Dextera.' [*Dimisit* unus Vand. ap. Bothe.]

12 *Egit amor dapis*] Mira ἔκφρασις naturæ et sagacitatis aquilæ: primum nido propellitur naturali vigore: deinde fame fertur ad prædam: postremo, vivido impetu ad pugnam rapitur. *Cruq. Dapis, atque pugnæ*] Amor dapis egit, ut agnus sit sibi esca; amor etiam pugnæ egit in dracones, propter mutuum inter se odium. [*Qualemve latis* unus Vand. ap. Bothe.]

15 *Lacte depulsum*] Quin et 'depellere fœtus' absolute pro a lacte removere dici notat Servius in Ecl. I. *Lacte depulsum leonem*] Leonem a lacte remotum.

16 *Dente*] Dente leonini catuli nondum prædæ assuefacto. [Codd. ap. Jaeck, *videt*.]

17 *Videre Rhæti*] Rhœti, si Straboni credendum, et Rhœtis vicini Vindelici, eas Alpium partes teneant quæ ad Orientem spectant, et in Austrum vergunt, Helvetiis Boiisque fi-

nitimi; quorum enim campis imminent, et ea Italiæ loca complectuntur, quæ supra Veronam et Conium sunt. *Videre Rhæti*] Talem Rhœti, et Vindelici viderè Drusum sub Alpibus bella gerentem, a quo erant subjugati.

18 *Vindelici*] Ita libri omnes, non *et Vindelici*, ut Mureti habet editio. Ita ut Rhœti, propinquiores Italiæ, summa etiam Alpium tenuerint: Vindelici ulteriora, versus Noricum. Vide Od. 14. *Torrent. Quibus*] Qui Vindelici cur securibus in prælio (Amazonum more) utantur, non jam quærendum censui. Ordo est: Quibus ut mos obarmet suas dextras Amazonia securi, unde deductus sit, quærere distuli.

20 *Amazonia securi*] Plin. lib. VII. tradit, *Securim* Penthesileæ Amazonum reginæ iuventum fuisse. Et Virg. de Camilla tanquam de Amazone quadam loquens, ait: 'Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.' Porro eo ipso quod *Amazoniam securim* appellat Horat. quamquam dissimulans, satis aperte indicat cur ea se armaverint Rhœti; nempe ut ex Servio discere est, ab Amazonibus, ac proinde a Scythis oriundi. *Torrent.*

22 *Nec scire fas est*] In duobus codicibus Bland. legitur, *nescire fas, &c.* Utra lectio rectior sit, judicet lector. *Cruq. Fas est*] Pote est; δυνατόν. Vide I. Od. 2.

23 *Victrices catervæ*] Rhœti semper ante victores, nunc consiliis Drusi vicissim victi, sensere, et experti sunt, quid, &c.

24 *Consiliis revictæ*] Duo Mss. habent *revinctæ*, sed male: *victrices* enim *revictas* dicit. De quo loquendi genere I. Od. 1. *Torrent.*

25 *Indoles*] Innata virtus.

26 *Augusti paternus, &c.*] Recte: cum enim Augustus Liviam a priore marito Tib. Nerone, et quidem volente, sexto jam mense gravidam, in matrimonium accepisset, eaque tertio post mense natum Drusum patri Tiberio reddidisset: moriens Tiberius et huic Druso, et prior filio Tiberio, Augustum tutorem testamento reliquit. Hinc ille paternus ejus in Nerones animus. *Torrent.*

28 *In pueros*] Tiberium et Drusum. [Unus Vand. ap. Bothe, *Inp. a. Neronis.*]

29 *Fortes creantur fortibus*] Ob id tantopere æstimata nobilitas, quia majorum virtus in posteros quoque dimanare creditur. Huic autem Horatii sententiæ, his verbis expressæ, non parvam conciliat gratiam, quod Nero gentis Claudiæ et prænomen et cognomen lingua Sabina *fortem* significat. At Claudii ex Sabinis orti. Gellius XIII. 21. Quod autem ait *fortibus* et *bonis*, de animi fortitudine loqui se ostendit, non corporis viribus. *Torrent.*

31 *Nec imbellem feroces*] E squilla non nascitur rosa.

33 *Doctrina*] Doctrina, et educatio, virtutum igniculos, nobis natura insitos, provehit ad perfectionem.

34 *Rectique cultus*] Recti amor, et studium, id est, rectæ disciplinæ, et bonæ institutiones, mentem muniunt, et robustam reddunt.

35 *Utcunque defecere mores*] Ubicunque boni mores deficiunt, culpæ, id est, facta improba, illam naturæ bonitatem deturpant, dedecoreque afficiunt.

37 *Quid debeas Neronibus*] Hoc est, ei Claudiæ gentis stirpi seu familiæ, cui cognomen Nero. Claudiam quoque gentem patriciam intellige. Fuit enim et plebeia, nec potentia minor, nec dignitate. At Neronum nemo unquam Reipub. nocuit. Quia tamen dignitatis ac potentiæ patriciorum acerrimi semper assertores fuere, populo iniquiores atque infestiores habebantur. Val. Max. II. 9. et Suet. Tiberio c. 3. *Torrent.*

38 *Metaurum flumen*] Flumen Umbriæ, ubi Asdrubal cum quinquaginta sex millibus hominum, Claudii Nero-

nis opera, cæsus est. *Asdrubal*] Asdrubal in Italiam venerat fratri suo Hannibali auxiliaturus.

39 *Et pulcher fugatis*] Et felix ille dies fuit, fugatis tenebris ex Latio, id est, Carthaginensibus et Afris ex Italia pulsis.

41 *Alma risit adorea*] *Ridere* etiam dicuntur inanima. Frumenti autem genus antiquissimum 'far,' quo annis 300. usum fuisse populum Rom. apud Plinium auctor est Verrius. Id olim 'ador' et 'adoreum' vocabant, et, si Festo credimus, etiam 'edor.' Nunc Græco nomine 'zeam' appellamus. *Risit adorea*] Qui lætus est bellica gloria. Farris, et frugum copiam significat. *Adorea*] Qua abundantem, putabant gloriosum.

42 *Dirus per urbeis*] *Ut*, id est, postquam crudelis Annibal equitavit, et aufugit per urbes Italas, veluti flamma per tædas, vel Eurus Siculas percurrit undas. Vide Muretum Var. Lect. I. 10. *Afer ut Italas*] *Ut* non *it* legendum esse omnes consentiunt. Et *ut* pro postquam: et *equitavit* pro equitaverat. Tum Cruquius ita etiam exponi posse credit: Ille dies pulcer, tenebris fugatis Latio, qui primus risit, &c. *quo dirus Afer it*, hoc est, statim fugit per urbes Italas sibi socias.

45 *Post hoc secundis*] Post cædem Asdrubalis, et victoriam a Nerone partam, prosperis semper præliis creverunt Romani.

46 *Impio tumultu*] Recte bellum illud Punicum *tumultum* vocat, ut III. Od. 14. notavimus. Addit 'impium' ob violata deorum templa. *Torrent. Impio tumultu*] Impiorum et barbarorum clamore bellico.

48 *Fana Deos*] Fana statuas Deorum habuere erectas, quæ a Carthaginensibus fuerant de suis sedibus deturbatæ. *Deos habuere rectos*] Turnebus forte aliud agens, XXIV. 35. *rectos* pro æquos atque propitios exposuerat. Eam expositionem tacito auctoris nomine exagitat Lambinus, inepti hoc hominis somnium vocans, ipse, in hoc, multo ineptior. *Torr.*

49 *Perfidus Hannibal*] De Hannibale sic Livius lib. XXI. 'Has tantas virtutes ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica: nihil veri, nihil sancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio.' *Perfidus Hannibal*] Hannibal primus violavit fœdus inter Romanos et Afros initum.

50 *Cervi luporum*] Oratio Annibalis ad suos milites. Nos (inquit) Carthaginenses, tanquam cervi, Romanos, veluti lupos, insequimur.

52 *Fallere, et effugere*] Quos latere, et fallendo effugere magnifici triumphi loco ducere debemus. [Bamberg. *et fugere triumphus*, sine *est*.]

53 *Gens, quæ*] Gens Rom. quæ originem duxit a Troja.

54 *Sacra, natosque, &c.*] Hoc nimirum erat Illium in Italiam portare, ut invidiose apud Virg. loquitur Juno illa, iniqua Teucris. *Torrent. Sacra*] Deos penates.

55 *Natosque, maturosque*] Virg. 'Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque penates Commendo sociis,' &c.

56 *Ausonias ad urbes*] Ad Italiæ urbes.

57 *Duris ut ilex tonsa*] Ut ilex ramis spoliata magis repullulat, sic Romani adversis præliis magis invalescunt. [Bamberg. *tunsa bipennibus*.]

58 *Nigræ frondis*] Frondis umbrosæ. *Algido*] Algidum mons est in agro Tusculano. Vide I. Od. 21.

60 *Ducit opes*] Acquirit vires et incrementum et audaciam ab ipsis cædibus. Vide Virg. Æn. II.

61 *Non Hydra, &c.*] De Hydræ neque forma, neque interitu, inter poëtas satis convenit. Sunt qui illi capita centum, sunt qui quinquaginta dent, sunt qui novem, alii etiam pauciora. Verum hic poëtarum lu-

dus est. *Torrent.* *Hydra secto corpore*] Hydra serpens monstrosa in Lerna delitescens, cujus uno capite ab Hercule abscisso, septem subito renascebantur. *Firmior*] Subintellige, 'quam fuit hæc gens in nos.'

62 *Dolentem crevit*] Qui dolebat, se ab aliquo vinci. *Crevit*] Multiplicata est.

63 *Monstrum summisere*] Non tauros ignem vomentes, nec pervigilem draconem cum Lambino intelligo: sed terrigenas illos, qui satis draconis dentibus, tam Colchis quam Thebis, serente illic Jasone, hic Cadmo, exiliere. Pulcre vero verbum 'summittere' rem ipsam veluti ante oculos ponit: sic enim Lucret. 'Tibi Dædala tellus Summittit flores.' Item 'summittere vites,' 'arbores,' 'pecudes,' in locum demortuarum. *Torr.* *Monstrumve summisere*] Nec Colchi ediderunt majus monstrum, aut urbs Thebana, quam sunt ipsi Romani. Hæc est hujus loci sententia. Non tantum duo dracones ex dentibus disseminatis pullularunt, quantum gens Trojana ex suis damnis, et præliis adversis. [Nonnulli ap. Jaeck, *Monstrumque*.]

64 *Echioniæve Thebæ*] Thebæ conditæ ab Echione Cadmi genero.

65 *Merses profundo*] Noster I. Epist. 1. 'Mersor civilibus undis.' Notandumque hanc vel similem apud Livium referri Annibalis sententiam, non de C. Claudio Nerone, quem celebrat hic Horatius, sed de M. Claudio Marcello, cum vidit illum iterum tentantem fortunam belli, seque prementem. *Torrent.* *Merses profundo*] Quamvis in mari Romanum merses: a verbo inusitato 'merso, as.' *Pulchrior*] Fortior emergit. [Codd. ap. Jaeck, *pulchrior exiet*.]

66 *Luctere, multa proruet integrum*] Si luctere, et pugnes, ipse prosternet, et evincet te hostem integrum, id est, hostem incolumem, cui exercitus non sit imminutus. [Codd. ap. Jaeck, *Luctore, Ductore, Luctare*. Guelph. *Lucteris*.]

67 *Victorem*] Qui paulo ante viceras.

68 *Conjugibus loquenda*] Vel quæ victores reversi domum uxoribus narrent. Sic enim ad Ulyssem suum Penelope: 'Narrantis conjux pendet ab ore viri.' *Conjugibus loquenda*] Prædicanda a conjugibus, lætitia, dolore, vel alio muliebri affectu permotis.

69 *Ego nuntios*] Ego Hannibal (occiso jam Asdrubale) posthac desinam superbos mearum victoriarum nuntios Carthaginem mittere.

70 *Occidit, occidit*] Spes omnis interiit.

73 *Non efficient manus*] Plures et meliores libri habent *perficient*. Sunt autem Horatii verba, non Hannibalis: quod et prisci interpretes notarunt. *Claudiæ* vero *manus*, hoc est, Nerones ipsi, qui nec sibi desint, et propitium habeant Jovem. Lambinus hæc quoque Hannibali tribuere videtur. *Torrent.* *Manus*] Vires Neronum perficient omnia.

75 *Curæ sagaces*] Industria et cura cum consilio conjuncta.

76 *Expediunt per*] Expeditum faciunt per subtilitates belli, quæ a Græcis στρατηγήματα nominantur. *Per acuta belli*] Id est, per maxima quæque discrimina. *Acuta* autem *belli* dixit, ut 'subita et incerta belli.' Bellum autem omne, propter varios rerum eventus, anceps inprimis atque arduum est: incerta enim, ut aiunt, Martis alea. Sed hæc omnia, inquit, Nerones facile superabunt: quorumque *curæ sagaces*, hoc est, provida animi sollicitudo, ab omni ipsos discrimine tueri poterit atque defendere. Nam recte Livius: 'Multa quæ natura impedita sunt, consilio expediri.' *Torrent.*

ODE V. Προσευκτική. AD AUGUSTUM. Ut tandem in urbem redeat. [Bamberg. *Proseutice*. *Ad Cæsarem Augustum absentem*.]

1 *Divis orte bonis*] Hoc vel ob gentis Juliæ, cui adoptione insertus Augustus, ductam a Venere originem dicit, vel ob Divi Julii consecrationem, (unde illa frequens ejus numismatum inscriptio, *Cæs. Aug. divi filius*,) vel denique quod Apollinis filius videri voluit: de quo I. Od. 2. *Torrent.* *Divis orte bonis*] Divis propitiis, et beneficis orte. *Romulæ*] Romanæ, a Romulo Romæ conditore.

2 *Romulæ Custos gentis*] Sex optimi codd. habent *Romuleæ*. Sed 'Romula tellus' etiam Virg. dixit, ut 'Dardana arma,' 'Dardana pubes,' &c. *Romulæ* autem *gentis custodem* vocat Cæsarem, ut 'gentis humanæ custodem' ipsum Jovem, I. Od. 12. *Custos* enim a cura derivant Grammatici. At populi cura ad principem spectat. Quare et φύλακας peculiari quadam ratione Plato vocat principes ac magistratus. *Torrent.*

3 *Patrum Sancto concilio*] Pro senatu: quem ut Noster, sic et Virg. 'sanctum' vocat Æneid. I. 'Jura magistratusque legunt sanctumque Senatum.'

4 *Sancto concilio, redi*] Sancto senatorum cœtui.

5 *Lucem redde*] O bone Auguste, redde te patriæ, cui lux es.

6 *Instar veris enim vultus*] Quando vultus tuus ad similitudinem Veris affulserit populo, major est dierum serenitas.

8 *Et Soles melius nitent*] Sic Od. 2. hujus libri: 'O Sol Pulcer, o laudande, canam recepto Cæsare felix.' *Nitent*] Nitere videntur.

9 *Ut mater*] Ordo est: Ut mater vocat votis, ominibus, et precibus juvenem cunctantem trans æquora Carpathii maris, quem Notus invido flatu detinet a dulci domo longius anni spatio, nec, &c. *Juvenem quem*] Filium suum. *Quem Notus invido*] Tres fidelissimi libb. habent *Uvido*. illud tamen magis placet. *Torrent.* *Invido*] Adverso flatu.

10 *Carpathii maris*] Carpathus insula est, inter Rhodum et Cretam, Ægyptum versus, unde in Italiam navigaturis Notus non usque quaque obstaret. 'Carpathium' ergo pro quocunque mari dixit: aut Notum, si mavis, pro quocunque vento. minime enim anxium esse convenit Poëtam. *Torrent.* *Carpathii trans maris*] A Carpatho insula contra Ægyptum posita, a qua vicinum mare ad Ægyptum vergens Carpathium dicebatur.

11 *Cunctantem spatio*] Morantem ultra annum.

12 *Detinet a domo*] Libri Mss. omnes, *destinat*, vel *destinet* legunt: nullus *detinet*. Et paulo post, *dimovet* magno omnes consensu, non *demovet*. Torr.

13 *Votis ominibusque*] Non adulatur Cæsari, sed historiam refert. Cujus rei fidem tot nummi veteres, marmorumque inscriptiones faciunt, nec uno in loco Dion Cassius. *Ominibusque*] Bonis verbis. [Schoenborn. 2. *Votis omnibus, et quæ precibus vocat.*]

14 *Littore dimovet*] Cruquius mavult cum Lambino legere *demovet*: motus auctoritate Terentii in Adelphis: 'Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam demoveas tuos.' *Dimove*] Nec faciem movet de littore, ad quod filium appulsurum sperat.

15 *Desideriis icta*] Sic patria justis desideriis affecta.

17 *Tutus bos*] Extant vetera numismata cum simulacro Apollinis, in cujus tutela erat Augustus: ab altera vero parte vir arans; adscriptum IMP. CÆS. Quo veluti symbolo temporum quies, cœlique temperies, et terræ fertilitas significatur. Suet. cap. 98. *Torrent.* *Tutus bos etenim*] Te præsente, o Cæsar, omnia terra marique sunt tranquilla.

18 *Faustitas*] Felicitas.

19 *Pacatum volitant*] Nautæ sine metu piratarum navigant.

20 *Culpari metuit*] Fides cavet commisisse quamobrem culpetur, id

est, nemo fidem fallit.

22 *Mos et lex*] Bene conjunxit. Quid enim leges sine moribus proficiant? legem autem Juliam de Adulteriis et Pudicitia intelligo, quam alii perperam divo Julio attribuere. Vide Sueton. Augusto, cap. 34. *Torrent.* *Mos et lex*] Boni mores, et lex Julia de adulteriis coërcendis sustulerunt turpe, et immundum nefas. *Maculosum*] Ut macula turpitudo est, ita maculosum sordidum, turpe, immundum. *Cruq.*

23 *Laudantur simili*] Filii sunt parentibus similes. Non generantur spurii. *Simili prole*] Qualem Manlio Torquato nasci mollissimis versiculis optat Catullus: 'Qui facile insciis Noscitetur ab omnibus, Et pudicitiam suæ Matris indicet ore.' Et Martial. VI. 27. 'Est tibi, quæ patrii signatur imagine vultus, Testis maternæ nata pudicitiæ.'

24 *Culpam pœna, &c.*] Vide III. Od. 2. in fine. Hoc autem est, quod a Jurisconsultis traditur, eum, qui delinquit, tacito quodam consensu admittere pœnam, atque ad eam quodammodo ex contractu obligatum teneri. *Torrent.* *Culpam pœna premit comes*] Sic valent leges, ut pœna celeriter sequatur culpam.

25 *Quis Parthum paveat*] Parthi signa militaria, quæ Crasso et Antonio ademerant, poscenti Augusto reddiderunt. Scythæ, virtutis moderationisque ejus fama commoti, amicitiam ultro petiverunt. Germanos ultra Albim fluvium summovit, Hispaniam universam subegit. Merito igitur securum jubet esse populum Romanum Horatius. *Torrent.* *Quis Parthum paveat*] Bella jam cessant salvo Cæsare. Nemo enim extimescit Parthos, &c. *Gelidum Scythen*] Scythia multo frigore et nivibus est frigida.

26 *Quis, Germania*] Quis extimescat fœtus, id est, homines quos horrida Germania parturit.

28 *Iberiæ*] Bellicosæ Hispaniæ, a flumine Ibero.

29 *Condit quisque diem collibus in suis*] Quisque diem finit in operibus rusticis.

30 *Viduas ducit*] Ad ulmos, populos, et similes arbores, quæ viduæ dicuntur, antequam junguntur vitibus.

31 *Alteris Te mensis, &c.*] Nihil aliud poëta intelligit, quam δαίμονα ἀγαθὸν, quem secundis mensis Græci adhibebant. Nam confecto jam epulo, vinum exquisitissimum promebant: quam potionem ἀγαθοῦ δαίμονος vocabant. Eo nomine intelligebant Deum non eundem omnes, neque certum aliquem, sed quem quisque sibi propitium volebat, aut quem quisque præ cæteris colebat. Horatius ergo hic nihil aliud voluit, quam Augustum Cæsarem, ἀγαθὸν δαίμονα Romanis esse, et mensæ secundæ Deum. *Heinsius.* *Alteris Te mensis, &c.*] Libet hic adscribere ea, quæ ad optimi cujusdam libri marginem notata repperi: 'Antiquorum consuetudo fuit, ut, sublata prima mensa, poneretur secunda: atque in ea positis pomis, infusoque vino, libaretur Diis.' His consona sunt, quæ scribit Servius in illud Æneid. I. 'Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.' Non solum Diis libabant, verum etiam amicis, absentibus maxime. *Torrent.* *Alteris Te mensis*] Secundis mensis tibi honor exhibetur cultu divino. Veteres, prima mensa sublata, secundam eleganter apparatam in Deorum honorem exhibebant.

33 *Te prosequitur mero*] Tibi sacrificat. [Codd. ap. Jaeck, *prosequimur mero.*]

34 *Defuso pateris*] Sic Lambin. restituisse se ait, cum libb. omnes, ut inquit, *diffuso* habeant. Ego *defuso* in quatuor exemplaribus inveni, et sic omnino legendum. Nam *diffundere* longe aliud est. *Torrent.* *Defuso pateris*] Vino de pateris fuso. *Et Laribus tuum*] Quisque colens Lares, simul et tuum nomen colit. *Laribus*

miscet numen] Posset et hoc ad publicam religionem referri; (nam et aras Genio Augusti inscriptas legimus, et verisimile est, populum Romanum eundem ipsi, quem Laribus, per compita honorem habuisse;) mallem tamen de privato civium cultu intelligi, quod eum passim omnes in suo quoque larario venerarentur. *Lares* autem, auctore Festo, animæ putabantur esse hominum, redactæ in numerum Deorum. *Torrent.*

35 *Uti Græcia Castoris*] Quemadmodum Græcia Herculem, Castora, et Pollucem inter Deos penates enumerat, sic nos te.

36 *Memor Herculis*] Ob beneficia ab illis accepta.

37 *Ferias*] Dies festos, id est, otiosam pacem.

38 *Hesperiæ*] Italiæ. *Integro die*] Vide I. Od. 1. et Turneb. Advers. XXIV. 35. *Integro die*] Primo mane, quando nihil bibitum est, nihil gustatum.

39 *Sicci mane die: dicimus*] Non poti, sed sobrii. *Uvidi*] Madidi, et vino pleni. [Bamberg. *dicemus*. Guelph. *avidi*.]

40 *Cum sol Oceano*] Cum sol est sub Oceano, id est, vesperi.

ODE VI. Προσευκτική. AD APOLLINEM et DIANAM. Carmen Sæculare.

[*Eucharistice. In Apollinem* Bamberg.]

1 *Dive, quem*] O Apollo. *Proles Niobæa*] Niobe Tantali filia, soror Pelopis, Amphionis Thebarum regis uxor, Latonæ ob sobolis et numerum et pulcritudinem sese præferre ausa: masculis ab Apolline, feminis a Diana sagitta confixis, ipsa mœrore confecta, atque in saxum versa, arrogantiæ pœnas dedit. Vide et Gellium XX. 7. et Ovid. Met. VI. *Magnæ Vindicem linguæ*] *Magnam* vocat, quod Niobe de rebus suis, quantumvis per se bonis atque laudandis, superbe nimis ac magnifice loqueretur: ut de eadem Statius: 'Magnificos luit improba flatus Tantalis.' *Torrent. Proles Niobæa*] Sex filii Niobes. *Magnæ*] Vindicem magnificæ et superbæ linguæ, quod, liberorum multitudine et pulchritudine, Niobe Latonam præ se contemneret.

2 *Tityosque raptor*] Lib. Mss. fere *Tytium* et *Ticium* vocant. Græci Τίτυος scribunt. *Titius* autem Jovis ex Elara Nympha filius, matre Junonis metu intra terræ viscera occultata, miræ magnitudinis infans prodit, Terræ ob id progenies creditus. *Torrent. Tityosque raptor*] Tityus stuprum Dianæ inferre voluit. Vide III. Od. 4.

3 *Prope victor altæ*] Cur prope victor? quia Hectorem interfecit, quo pacto facilius Troja capi potuit.

4 *Phthius Achilles*] Erat Phthia Achillis patria, Thessaliæ urbs.

5 *Tibi miles impar*] Tibi impar, quia a te, sub figura Paridis, Achilles fuit occisus: vel, quia tuo consilio ab ipso Paride fuit interemptus: juxta illud Virg. 'Dardana qui Paridis direxti tela manusque Corpus in Æacidæ.'

6 *Filius quamvis*] Meliores codices *quamquam* habent. *Marinæ*] Thetis, Dea marina, fuit filia Nerei, mater Achillis.

8 *Cuspide pugnax*] Pugnax hasta, quam nemo præter Achillem poterat vibrare.

9 *Ille, mordaci*] Achilles ruit velut arbor cadens. *Mordaci velut icta*] Frequenter Homerus heroas bello cadentes cum excisis arboribus confert. Et Virgilii nostri de Entello prostrato versus apponam: 'Concidit, ut quondam cava concidit, aut Erymantho, Aut Ida in magna, radicitus eruta pinus.' *Icta ferro*] Velut icta securi, quæ quasi mordet, et paulatim exest arborem incisam.

11 *Procidit late*] Procidit in latum, unde denotatur violentus casus Achillis, et corporis ejus magnitudo. *Posuitque collum*] Vulgata editio non ha-

bebat particulam *in*, recte quidem a Lambino additam: sed eam optimi codices initio extremi versiculi adjungunt, *in Pulvere Teucro*. Torrent. *Posuitque collum*] Occubuit.

12 *Pulvere*] Apposita vox, equis et militaribus viris, atque adeo omnibus exercitiis, non corporis tantum, sed et metaphoricôs animi: nam sine pulvere contingere dicitur, quod quis facile aut nulla opera consequitur: hinc ἀκονιτὶ sine pulvere, citra pulveris tactum. *Cruq.*

13 *Ille non inclusus*] Achilles non insidiis, aut dolo, sed aperto Marte Trojam expugnasset, nisi a Paride tua opera, et impulsu, prius esset interfectus. *Equo Minervæ*] In equo ligneo, qui Minervæ sacra mentiebatur, et simulabat. Nam Græci ideo equum fabricatum fingebant, ut Palladem offensam placarent.

14 *Male fériatos*] Id est, ignavo inutilique otio vacantes, ut Budæus ait: malim tamen *male feriatos* interpretari, temere ab armis cessantes: quod turpe est in viris militaribus, qui soli, etiam ferias agente multitudine, non debent omnia, vel hoste victo superatoque, tuta putare. *Cruq.*

16 *Falleret aulam*] Achilles non fefellisset Trojanos suo malo otiantes, et dies festos celebrantes. *Aulam*] Domum regiam Priami, et ita totam urbem. *Lambin.*

17 *Sed palam victis*] Unus librorum nostrorum *Sed palam victor* habebat. et paulo post pro *latenteis, jacentem*, alii omnes *latentem*, quod sequor, et Lambinum fugisse miror. Est autem non inconcinna numeri mutatio. *Victor* etiam non displicet, quamquam *victis* fortasse legendum sit. *Torrent. Sed palam victis gravis*] Sed aperto bello sævus, et immitis, etiam parvos infantes, et materno ventri inclusos combussisse. Alii legunt *captis*. [*Sed palam gravis, heu nefas! heu!* sine *captis* in Bamberg.]

21 *Ni tuis victus*] Cruquius ex veteri codice legit *flexus*, non videns id ex commentatoris glossario in contextum venisse. *Torrent. Ni tuis victus*] Nisi Juppiter flexus tuis et placidæ Veneris precibus concessisset Æneæ laboribus muros Romanos *ductos*, id est, ducendos et erigendos potiore alite, id est, melioribus auspiciis.

23 *Potiore ductos*] Urbem enim suam credidere Romani sempiternam fore. Hinc ROMÆ ÆTERNÆ et in nummis et in marmoribus antiquis scriptum cernimus. Ut vero Horatius 'alitis' vocabulo et pro avis et pro auspicio utitur; et Græci οἰωνοὺς vocant ipsa etiam auspicia. Vide I. Od. 6. *Torrent.*

25 *Doctor argutæ*] In tribus codicibus scriptum repperi, *Ductor Argivæ fidicen Thaliæ:* et recte ni fallor. Μουσηγέτης enim celebre apud Græcos Apollinis cognomen, quo ducem comitemque Musarum esse significabant. Medici ergo, ut Plutarchus refert Sympos. Æsculapium et Apollinem, qui Pæan cognominetur, invocabant, non qui Musagetes, is enim Poëtis convenit. Quare eum implorat Horatius; ut, sicut Argiva, ita et Daunia illi Musa cordi sit. *Torrent. Doctor argutæ*] O Phœbe fidicen, qui doces Thaliam Musam argute canentem.

26 *Xantho amne*] Παρὰ τὸ ξανθὰς τρίχας ποιεῖν τοῖς λουομένοις ἐκεῖσε· hoc est, *quod in eo loti flavi fiant capilli*. Eo ni fallor respexit Horatius. Nota enim Apollinis capillitii pulcritudo. *Torrent. Xantho amne*] Trojæ fluvio.

27 *Dauniæ*] Patriam suam respicit: ut III. Od. 30. Ita enim 'Ceæ Camœnæ,' 'Calabræ Pierides,' pro Simonidis et Ennii versibus dixit. *Torrent. Dauniæ*] Latinæ Camœnæ, id est, carminis sui Lyrici.

28 *Lævis Agyieu*] Mirum dictu, quam varie hoc Apollinis cognomen proferant antiqui codices. Nam et

Agieu, et *Ageu*, et *Agileu*, et quod placet *Agyieu* scriptum reperi, eamque lectionem veram esse Pet. Bembus in Culicem Virg. monuit. Dictus autem 'Agyieus' Apollo, quod viis præsit: de quo omissis Græcis Macrobium Saturn. I. audiamus: 'Apud Græcos Apollo colitur, qui θυραῖος vocatur, ejusque aras ante fores celebrant, ipsum exitus et introitus demonstrantes potentem. Idem Apollo apud illos et Ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi viis præpositus urbanis. Illi enim vias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant.' *Torrent.* Cruquius legendum censet *Agylleu:* nam Agylleus est villanus, quia in villis et vicis Apollo responsa dabat. *Lævis Agyieu*] Imberbis Apollo, qui 'Agyieus' dicitur, eo quod in viis publicis ei solebant sacrificare.

29 *Spiritum Phœbus*] Cum *spiritum* dicit, indolem illam poëticam significat: cum *artem*, id quod doctrina et exercitatione acquirimus. Utrumque vero Apollini acceptum fert, uti et poëtæ famam: ne, si illa sibi tribuat, una cum Niobe divini numinis iram provocet. *Torrent.* *Spiritum*] Divinum furorem.

31 *Virginum primæ*] Clarissimorum civium filias intelligit: quibus etiam claris ortos patribus filios adjungit. Nam ter novem pueri prætextati, totidemque virgines, patrimi ac matrimi, Græca Latinaque voce carmina Apollini et Dianæ concinebant, ac rem Romanam diis immortalibus commendabant; ut ante vidimus I. Od. 21. 'Intonsum pueri dicite Cynthium.' *Torrent.* *Primæ, puerique claris*] Primariæ et nobiles.

[32 *Matribus orti* codd. ap. Jaeck et Bothe.]

33 *Deliæ tutela*] An in Dianæ tutela etiam pueri fuere? Dianam certe et educendis in lucem et nutriendis prolibus profuisse ante ostendimus. *Fugaces* vocat ad fugam celeres. *Torrent.* *Tutela Deæ fugaces*] Qui estis sub protectione Dianæ.

34 *Cohibentis*] Fugam cohibet, qui jaculis fixos remoratur: ut venatrix illa et pharetrata et jaculatrix Diana. *Torrent.* *Cohibentis arcu*] Comprehendentis, et vulnerantis lyncas, et cervos.

35 *Lesbium servate pedem, &c.*] Sapphicum pedem. Nam Sappho fuit Lesbia.

36 *Pollicis ictum*] Modulationem Lyrici carminis. Quod dicit, quasi lyram ipsam percutiat. *Stephan.* *Ictum*] Lyræ meæ strepitum.

37 *Rite Latonæ*] Ex veterum instituto, et solenni consuetudine canentes Apollinem Latonæ filium.

38 *Face*] Crescentem lumine. *Noctilucam*] Græcorum expressit epithetum νυκτιλαμπὴς, quod Muretus admonuit. Sed *Noctiluca* apud Latinos ipsius Lunæ nomen potius, quam epithetum est. Vide Turneb. XX. 35. *Torrent.* *Noctilucam*] Lunam nocte lucentem, quæ singulis mensibus crescit et decrescit. [Bamberg. *noctilucæ.*]

39 *Prosperam frugum*] Quæ fruges prosperat. Nocturnus enim Lunæ humor vel maxime fruges alit. *Prosperam frugum*] Luna plantandi et vegetandi vim habet, suoque nocturno humore fruges prosperat. Nota quod adjectivum verbale cum patrio casu jungitur. *Celeremque pronos*] Celerem ad volvendos menses. Nam Luna 18. circiter diebus orbem suum conficit.

41 *Nupta jam dices, Ego Dis*] Cum fueris nupta, hoc dices: Ego, docilis modorum vatis Horatii, reddidi carmen amicum Diis, sæculo referente festas luces. Poëta unam e puellis alloquitur omnium nomine. *Amicum*] Carmen Diis gratum, et amabile.

42 *Sæculo festas*] Anno centesimo festos dies referente.

43 *Reddidi carmen*] Ego, quæ facile didici versus Horatianos, eosdem cecini et recitavi.

[44 *Votis orali* codd. ap. Jaeck.]

ODE VII. Παραινετική. AD L. MANLIUM TORQUATUM. Veris adventu, et æqua omnibus moriendi conditione, sine spe reviviscendi, omniumque rerum mutatione et vicissitudine proposita, invitat ad hilariter jucundeque vivendum.

Libri veteres alii *Mallium* alii *Manlium Torquatum* vocant eum, cui carmen istud scripsit Horatius. Cruquius hujus Manlii consulatu natum esse Horatium credit, qui manifestus error est. *Torrent.* [Bamberg. *Verni temporis descriptio, et de mortalitate refert enim.*]

1 *Diffugere nives*] Veris adventu hyems in fugam vertitur. *Redeunt jam gramina campis*] Virgil. 'Viridi se gramine vestit Tellus.' Et Mart. 'Vestitur humus, vestitur et arbor.' *Gramina*] Herbæ.

2 *Comæ*] Frondes.

3 *Mutat terra vices*] Ante clausa atque iners, nunc aperta et exercita. *Et decrescentia ripas Flumina*] Salmasius legendum censet, *recrescentia ripas, &c.* Dicit enim, vere, solutis nivibus, recrescunt ac abundant flumina, ripasque suas superfluunt: nugas agunt, qui *decrescentia* vulgata notione ibi accipiunt: nam 'decrescere' hic significat valde crescere, ripasque transcendere. *Mutat terra*] Mutatur anni tempus. [Codd. ap. Jaeck, *rupis* pro *ripas*]

4 *Flumina prætereunt*] Flumina intra suas ripas fluunt, neque eas transiliunt, ut hiberno tempore.

5 *Gratia cum Nymphis*] Gratiæ et Nymphæ veris amœnitate ad ludum provocantur. Sunt Gratiæ tres, Aglaia, Thalia, Euphrosyne. Vide I. Od. 30. *Audet Ducere nuda*] Sic I. Od. 4. 'Junctæque Nymphis Gratiæ decentes,' &c. Verbum enim *audet* hoc loco eleganter positum, sive ob frigoris remissionem, sive quod nuda sit. *Torrent.*

6 *Ducere nuda*] Gratiæ pinguntur nudæ, quia beneficia omni fuco et velamine carere debent. Manus ipsarum inter se connexæ notant perpetuum amicitiæ fœdus, gratiamque a gratia disjungi non posse. Stant hilari vultu, ut intelligamus, parata et prompta debere esse nostra in amicos obsequia: pinguntur juvenes, quod accepti gratia beneficii non debeat consenescere. Circumjaciuntur velamine pellucido, quandoquidem vera amicitia in rebus honestis consistere debet. Earum autem una aversa pingitur, duæ vero ad nos conversæ, quia ab accipiente gratiam duplicem reverti decet. *Cruq.* *Choros*] Cur gratiæ fingantur nudæ, vide III. Od. 19. Sed hic fortasse nudæ ducebant choros propter veris calorem: nam frigora mitescunt Zephyris.

7 *Immortalia ne speres*] Annus, ejusque varietates docent nos, ne immortalia speremus: nam cum tempus ipsum semper sit in fluxu, nihil sub tempore potest perpetuo durare. *Et almum diem*] Vocat *almum*, quod sol, qui diei præest, omnia alat ac nutriat. Duo exemplaria, et quidem fide digna, *album* habent, pro *almum*. Torrent.

9 *Mitescunt Zephyris*] Frigora mitigantur a vere, cujus nuntii sunt Zephyri, venti tepidi et sicci, ab occasu Æquinoctiali flantes adversus Eurum. *Ver proterit æstas*] Ver sequitur æstas et consumit. [Codd. ap. Jaeck, *ver protrahit ;* Guelph. *præterit.*]

10 *Simul*] Postea quam.

12 *Bruma recurrit*] Bruma facit pigros et inertes. [Codd. ap. Jaeck *Pruma*, vel *Pruina recurrit.*]

13 *Damna tamen*] Quasi diceret: Tempora assiduo lapsu fluunt, redeunt tamen; sed nos semel extincti nunquam renascimur. *Celeres reparant, &c.*] *Celeres* appellat Lunas; ut 'Celerem pronos volvere menses Dianam' dixit Oda præcedente. Jam vero quia temporum fugæ vitam nos-

tram comparaverat, prudenter admonet, ne ut tempora redeunt, ac proinde nihil cœlo deperit, ita nos quoque redituros aliquando existimemus: 'Soles,' inquit Catullus, 'occidere et redire possunt, Nobis, cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetua una dormienda.' Lunæ autem hanc temporum reparationem attribuit Poëta eruditissimus, quia ejus potissimum sideris cursu tempora metimur. *Torrent.* *Celeres reparant*] Lunæ dicuntur celeres, quia brevissime tempore orbem suum metiuntur. *Cœlestia lunæ*] Damna, quæ sunt in vicissitudine ortus et interitus.

14 *Nos ubi decidimus*] Postquam nos decidimus, scilicet ad inferos, non (ut anni tempora) redimus, sed transimus in pulverem.

15 *Quo pius Æneas*] In quem locum Æneas decidit. *Tullius dives et Ancus*] Sex libri mutato ordine: *Quo dives Tullus et Ancus.* Sic autem Epistola ad Numicium: 'Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.' Ancus sane cuilibet superiorum regum, teste Livio, belli pacisque artibus et gloria par fuit: ut non temere veteres Poëtæ ejus exemplo usi sint, cum alios consolabantur. *Torrent.* *Tullus dives*] Tullus et Ancus reges Romani fuerunt admodum divites. [Withof. confidentius emendat, *quo Tullus ivit et Ancus.* Alii, *dives Iulus et Ancus.*]

16 *Pulvis*] Ἄνθρωπός ἐστι πνεῦμα καὶ σκιὰ μόνον. Eurip. 'Homo bulla.'

17 *Hodiernæ crastina summæ*] Non displicet quidem hæc lectio: sed dissimulare non possum libros multo plures *vitæ* pro *summæ* legere. Bene autem Martial. 'Sera nimis vita est crastina: vive hodie.' *Torrent.* *Summæ*] Numero dierum, quos usque ad hodiernum diem viximus.

19 *Cuncta manus*] Hortatur ad liberalitatem. Quæ tu consumpseris, ad avarum hæredem non pervenient. *Amico Quæ dederis animo*] Non possum non assentire Lambino, ut solum hoc nostrum esse dicat Horat. neque ad hæredis manus perventurum, quod, dum vivimus, nobis ac genio nostro impertimur. 'Vive enim memor quam sis ævi brevis.' Neque sane ulla melior defraudandi hæredis ratio est, quam ut liberaliter parta omnia absumendo nobis ipsis heredes simus. *Torr.* *Amico*] Liberali animo.

21 *Quum semel occideris*] Ubi semel mortuus fueris et inferis per Minoa adjudicatus, non iterum revivisces. *Splendida Fecerit arbitria*] Dixit *arbitria facere*, ut 'facere judicia' M. Tullius, et alii, pro 'exercere.' Et apud antiquos 'arbiter' non pro judice tantum, sed et pro teste et auctore, cujus dicto stabant, ponebatur. *Arbitria* ergo pro judiciis accipiemus. Quod vero *splendida* addidit, ad tribunalis, cui Minos præerat, dignitatem referemus. *Splendida*] Splendor non semper est λαμπρότης, sed plerumque σεμνότης· quæ est gravitas in moribus quædam ac majestas. *Splendida* ergo *judicia* vocavit, majestatis plena. *Heinsius.* Aut, quod nonnulli volunt, εἰρωνικῶς dictum esse intelligemus: apud inferos enim exilia omnia et abjecta faciunt Poëtæ. Magis tamen placet antiqui interpretis expositio, ut *splendida* sint, quorum sine fuco ullo, aut fallacia manifesta veritas apparet. *Torr.* *Minos*] Minos Judex inexorabilis apud inferos.

22 *Splendida arbitria*] Judicia æquissima.

24 *Genus*] Generis nobilitas.

25 *Infernis neque*] Non possunt Dii mortem propulsare ab iis, quos charos habent. Quis igitur ab ea liberabitur unquam? *Diana Hippolytum*] Hippolytus Thesei filius, a Phædra noverca adamatus, eum, quem alii multi, (de quibus III. Od. 7.) exitum sortitus est, ut libidinosæ mulieris, cui obsequi noluerat, criminatione perierit. Nam, ad patris Thesei preces, Neptunus quadrigarum curriculo in littore sese

exerceuti belluam marinam repente immisit: qua exterriti equi, infelicem juvenem per avia raptantes, miserrime dilaniarunt. Vide Ovid. Met. xv. et Claudianus bello Getico: 'Et juvenem spretæ laniatum fraude novercæ Non sine Circæis Latonia reddidit herbis.' *Torrent. Pudicum*] Hippolytum, castum, qui sua temperantia compressit libidinem Phædræ suæ novercæ.

27 *Nec Lethæa valet Theseus*] De Thesei ad inferos descensu ingens Grammaticorum contentio est; inde potissimum exorta, quod Virg. cum Thesea inter eos nominasset qui inferos adissent, dixissetque: 'Quid Thesea magnum, Quid memorem Alciden?' postea tamen intulit: 'Sedet æternumque sedebit Infelix Theseus.' Hunc scrupulum teste Gellio x. 16. Julius Hyginus olim movit. Æternum enim illic sedere non potuit. et idem ab Hercule liberari. Respondemus cum Joviano Pontano, Herculis quidem ope incolumem rediisse; sed postea morientem, æternis ob mortem Hippolyti filii vinculis adstrictum sedisse. Vide III. Od. 4. in fine. *Torr. Lethæa valet*] Vincula infernalia a Lethe flumine apud inferos. *Theseus*] Theseus et Perithous inter rarissima illa quatuor amicorum paria enumerantur; qui ad inferos descendentes, ut inde Proserpinam raperent, ibidem victi remanserunt. Vide Plut. in Vita Thesei.

ODE VIII. Ἐγκωμιαστική. AD MARTIUM CENSORINUM. Nihil est, quod homines magis immortales reddere possit, quam Poëtarum carmina. [Bamberg. *Comparatio poëtica vitiorum simul et virtutis, encomiastice.*]

1 *Pateras*] Vasa argentea, quibus olim Pontifices et sacerdotes in sacrificiis utebantur. *Commodus*] In nostris Mss. omnibus *commodis* legitur, et sic ab Horatio scriptum fuisse crederem. Illis enim plerumque donamus, qui vel commodaverunt nobis, vel commodare possint. Nec tam liberalitatem et beneficentiam hic promittit Poëta, quam gratitudinem; ipse haud dubie a Censorino insigni aliquo beneficio ante affectus. *Torr. Commodus*] Commodus donarem, id est, in eo commodus essem, et benignus, quod donarem pateras meis sodalibus, &c.

2 *Æra sodalibus*] Statuas, vel pocula ex ære facta.

3 *Donarem tripodas*] Duorum generum tripodes fuere: alterum qui ἐμπυριβήτης dicebatur, quo aqua calefiebat: alterum in quo vinum diluebatur; quem quia igni non admovebant, ἄπυρον vocabant, ut et ἀναθεματικόν· qui etiam ad ædium templorumque ornatum servabatur, de quo etiam Athenæus lib. II. olim militare donum, ut frequenter apud Homerum cernimus, ac Virg. Æn. v. 'In medio sacri tripodes,' &c. Vide et Hadr. Junium Animad. II. 3. *Torrent. Tripodes*] Mensas militares, quod donum apud Græcos erat egregium. Tripus tres pedes pro sustentaculo habebat, ut fortiter staret, et viris fortibus dari solebat in signum victoriæ. [Codd. ap. Jaeck, *neque turpissima munerum.* et sic Vat. Palat. 5. et Venet. 1486.]

5 *Ferres*] Neque tu auferres, et acciperes pessima munera. *Divite me artium*] Si essem dives, et abundarem artibus, id est, signis et tabulis pictis, quas, &c.

6 *Protulit*] Quas artes evulgavit populo Parrhasius, pictor clarus, natus Ephesi, vel (ut alii volunt Athenis. *Scopas*] Sculptor, statuarius insignis.

7 *Hic saxo*] Hic Scopas. *Ille coloribus*] Ille Parrhasius.

8 *Solers ponere*] Sic Græci τιθέναι pro fingere sive facere. Horat. de Arte: 'Quia ponere totum Nesciet.' Vid. Turn. IX. 31. *Solers nunc hominem*] Peritus ad ponendum, et formandum nunc hominem, nunc Deum. [*Solers . . . pingere* codd. ap. Jaeck, et

Vand. ap. Bothe.]

9 *Sed non hæc vis*] Honesta excusatio, a tenuitate fortunæ. *Vis*] Hæc facultas mihi non est.

10 *Res est*] Res familiaris. Abundas tu quidem talibus deliciis cum re, tum animo. *Deliciarum*] Quæ vulgus habet in deliciis. [Codd. ap. Jaeck, *divitiarum*.]

12 *Pretium dicere muneri*] Elegantius quam *muneris*. Pretium autem ponit, aut dicit muneri suo Poëta; cum verbis illud ornando, quanti faciendum sit, ostendit; immortalitatem etiam nominis ejus quem celebrat pollicendo. *Torr. Pretium dicere muneri*] Non vult sua carmina esse munus aliquod, quæ donare potest: verum dicere illorum pretium, æstimationem; nempe quod amplius præstare possint, quam saxa, aut marmora notis incisa, &c. *Cruq. Et pretium dicere*] Possumus dicere quam pretiosum sit munus carmen, et quanti æstimandum.

13 *Non incisa notis, &c.*] Sensus talis est: Marmora publicis notis incisa, et statuæ; tum picturæ, in quibus fuga Annibalis et incendia Carthaginis expressa sunt, non clarius indicabant laudes ejus Scipionis, qui cognomen Africani adeptus est, quam Calabræ Pierides. *Incisa notis publicis*] *Marmora notis publicis incisa* vocat, quæ publice proposita magnorum virorum res gestas compendio continebant. Quare 'notas' potius quam 'litteras' appellat: loci enim angusti, sive in arcuum triumphalium fronte, sive in statuarum basi, integre perscribere omnia non sinebant. Notis ergo fere utebantur. Quod vero *publicis* adjungit, id eo etiam referre possit, quod non nisi publica Senatus ac populi Rom. ut postea principum auctoritate, jus statuæ usurpare permittebatur. *Torrent. Non incisa notis*] Statuæ marmoreæ titulis a Repub. datis notatæ non reddiderunt Scipionem clariorem, quam Ennii scripta.

14 *Per quæ spiritus*] Quæ efficiunt, ut homines fortes etiam mortui quodammodo reviviscant.

15 *Celeres fugæ*] Annibalis scilicet, cum, traducto per Scipionem in Africam bello, deserere Italiam, cui infesto exercitu incumbebat, et patriæ ferre auxilium cogebatur. *Torrent.*

16 *Rejectæque retrorsum*] Repulsæ in Africam, quando ex Italia fugatus est Annibal. [Codd. ap. Jaeck et Feam, *Dejectæque*.]

17 *Impiæ*] Carthaginis fœdifragæ. Nam contra fœdus cum Romanis initum, bellum renovabant Carthaginenses. [Al. ap. Jaeck, *Non stipendia*.]

18 *Ejus*] Conjunge *ejus* cum voce *laudes*. *Ejus*] Scipionis, qui ab Africa domita dictus est Africanus.

20 *Calabræ Pierides*] Ennii scripta. Ennius autem Rudiis, quod Calabriæ oppidum fuit, natus est, teste Gellio lib. XVII. cap. ult. A. U. C. 514. Q. Valerio Faltone, et C. Mamilio Turrino Coss. P. Scipioni Africano, quem maxime coluit, unice carus, cujus etiam res gestas Annalium libris complexus est. *Calabræ Pierides*] Quam versus Ennii, qui fuit Calaber. Musæ dictæ sunt Pierides, a Piero monte Bœotiæ, ubi natæ sunt ex Jove et Mnemosyne.

21 *Si chartæ sileant*] Si nemo recte facta literis mandaverit, nulla erit eorum merces, nullum præmium: erunt autem tenebris sepulta sempiternis. [Guelph. *qui bene feceris;* Vand. ap. Bothe, *quod bone.*]

22 *Mercedem tuleris*] Præmium acceperis. *Quid foret Iliæ*] Quid foret Romulus Iliæ, et Martis filius, si nemo sui nominis memoriam posteritati proderet?

24 *Invida Romuli*] Silentium de rebus præclare gestis videtur illorum gloriæ invidere, de quibus siletur.

25 *Ereptum Stygiis*] Æacum ereptum morti et oblivioni. *Æacum*] Hunc Jove et Ægina natum, cum Minoë et Rhadamantho, ob insignem

justitiam, Poëtæ post mortem etiam apud inferos exercere judicia, tradidere. Quomodo hic Noster Æacum in Elysio collocat? Ego Elysium vocari crediderim, quicquid apud inferos extra sedem illam sceleratam, ubi sontes plectuntur animæ, jacet. *Torrent.*

26 *Virtus*] Vis ingenii. *Potentium*] *The tongue or pen of powerful poets.*

27 *Divitibus insulis*] Μακάρων νήσους Græci vocant. 'Divites' appellat, perinde ac si idem esset 'dives' et 'beatus.' *Torrent.* *Insulis*] Insulis fortunatis, vel Elysiis campis, id est, consecrat immortalitati.

28 *Dignum laude virum*] Nam absque Poëtarum monumentis esset, idem tumulus, qui corpus, etiam nomen obrueret. Nimirum virum egregium et immortali laude dignum, non virtus et egregia facta, quæ alias facile ignorantia involvit, sed Poëtarum carmina et Musa in cœlum laudibus attollit, et cœli habitatione felicem et beatum reddit. *Lubin.*

29 *Cœlo Musa beat*] Duo Deorum genera faciebat antiquitas, eos qui semper dii habiti fuissent, selecti scilicet et majorum gentium, nec plures XII. numero, sex mares et totidem feminæ: eosque qui per ἀποθέωσιν in cœlum venissent. Cicero de Legibus lib. II. 'Divos, et illos qui cœlestes semper habiti, colunto: et illos quos endo cœlo merita vocaverint, Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum.' Eosdem dempto Æsculapio enumerat hic Horatius, consecrationem ipsorum Musarum beneficio tribuens, quippe ob Poëtarum scripta, quibus in cœlum usque laudibus illi efferuntur. Verum Tertullianus, Lactantius, Arnobius, Clemens, Justinus, et alii auctores Christiani omnes, in universum priscorum Deos, vel ob potentiam, vel ob meritum aliquod divinum nomen adeptos esse tradunt. Et sane si verum fateamur, sola ipsos Poësis in cœlum evexit: quamquam ne Poësis quidem: nam si fucos ei et præstigias auferamus, unum tantum Deum, nullo certo nomine, nullo sexu, æternum atque immobilem reperimus. *Torrent.* *Cœlo Musa*] In cœlo collocans beatum efficit. *Sic Jovis interest*] Per carmina.

31 *Clarum Tyndaridæ*] Tyndaridæ, id est, Castor et Pollux, fratres, filii Tyndari, clara sydera, Poëtarum carminibus dignoscuntur esse Dii, qui naves tempestate quassatas ab imis æquoribus eripiunt.

33 *Ornatus viridi tempora pampino*] Sic per carmina Poëtarum Bacchus habens sua tempora viridi pampino ornata, vota et preces hominum perducit ad bonos exitus. [Schoenborn. 2. *tympana pampino.*]

34 *Liber vota bonos, &c.*] Hinc Suidæ dictus est Διόνυσος, παρὰ τὸ διανύειν ἑκάστοις τὸν ἄγριον βίον ζῶσιν *quod viventibus vitæ feritatem mitiget.* Cruq. [Tres Vand. ap. Bothe, aliique ap. Jaeck, *duxit ad exitus.*]

ODE IX. Εὐχαριστική. AD LOLLIUM.

Scripta sua nunquam interibunt: virtus, sine carminum ope, oblivione deletur. Lollii laudes ille cantabit, cujus virtutes etiam celebrat.

Quoniam ad M. Lollium et Odam hanc et Epistolas binas scripsit Horatius, libet quis hic Lollius fuerit lectori declarare. M. Lollium igitur C. Cæsari Augusti filio in Armeniam proficiscenti moderatorem datum fuisse auctor est Paterculus, tunc, ut ait, Tribunus militum et ipse Cæsarem secutus. Idem ex Suetonii Tiberio colligimus cap. 13. Magnum certe virum fuisse oportet, cujus fidei ac custodiæ prudentissimus ille princeps filium commiserit. *Maximum* vocat Flaccus noster priore ad ipsum Epistola, nec quidem cognomine, ut nonnulli perperam voluere, sed ob animi præstantiam: sicut et altera Epistola 'liberrimum.' Dubitari vero merito possit, an hic idem Lollius, sub quo

in Germania accepta clades, quam 'Lollianam' appellat Sueton. Augusto cap. 23. Vide Torrentium in hunc locum, et Dionem l. LIV. [Bamberg. *De immortalitate carminum suorum.*]

1 *Ne forte credas*] Ordo est: Ne tu forte credas, id est, ut non credas interitura ea verba, quæ ego Horatius, natus ad Aufidum longe sonantem, loquor, &c.

2 *Aufidum*] Flumen Apuliæ.

3 *Non ante vulgatas*] Per novas, et inusitatas artes, scilicet apud Latinos; primus enim erat poëta lyricus Latinus.

4 *Chordis*] Verba loquor lyræ fidibus aptanda.

5 *Non si priores*] Lollius ne dubitet, quin etiam Horatii carmina in omne ævum duratura sint: cum neque excellentia Homeri, aliorum, qui secuti sunt, luminibus ita obstruat, ut non et ipsi cum laude legantur. *Mæonius*] Homeri patriæ incertitudo complura ejus cognomina conflavit, inter quæ etiam 'Mæonides' et 'Mæonius,' pro Homero. *Torrent.* *Non, si priores*] Quamvis Homerus priores sedes in Arte Poëtica obtinet, non tamen Pindarus, Simonides, &c. sunt obscuri. *Mæonius tenet*] Vide I. Od. 6.

7 *Ceæque*] Id est, Simonidis Cei, in Julide nobili illius insulæ, quæ Latinis Cea et Ceos, Græcis Κέως, Κόως et Κῶς dicitur, oppido nati: unde et Bacchilides poëta nobilis. Hinc Κεῖος et Κῷος, Latine *Ceus* et *Cous:* ut 'Ceæ' et 'Coæ vestes.' *Torrent.* *Ceæ Camœnæ*] Camænæ Simonideæ. Vide II. Od. 1. *Alcæi minaces*] Alcæus adeo amarus erat, præsertim Tyrannis, ut acribus suis versibus multos e civitate ejiceret: minaces igitur erant ejus Camænæ. [*Alceæ* Guelph.]

8 *Stesichorique graves Camœnæ*] Stesichorus poëta fuit ex Himera, civitate Siciliæ, qui maxima bella, et clarissimos cecinit duces: graves ergo erant ejus Camænæ. Vide Plin. x. 29.

9 *Lusit Anacreon*] Vere lusit: nam et materia omnis illius poëtæ ludicra ac pene ridicula est, eamque tanta facilitate ac securitate tràctat, ut potius quidvis aliud agere, quam versus scribere videatur. Quare Epod. XXIV. 'non elaboratum ad pedem' eum cecinisse ait. Græci hujusmodi lusus *παίγνια* vocant, et scriptores ipsos *παιγνιογράφους*, inter quos vel præcipuus Anacreon. *Torrent.* *Lusit Anacreon*] Cantavit Anacreon. Lusit vero, quia res amatorias scripsit.

10 *Delevit ætas*] Consumpsit vetustas. *Spirat adhuc amor*] Nam Sappho Phaonem puerum in Siciliam navigantem elegantissimo carmine est prosecuta: amoris tandem ita impatiens fuisse dicitur, ut sese e Leucade in mare præcipitem daret. *Cruq.* *Spirat adhuc amor*] Recens est adhuc amor, quem Sappho Poëtria suis lyricis versibus commisit.

11 *Commissi calores*] Quos Sappho versibus suis commendare dignata est: ut 'committere' idem sit quod credere. Ita ipsius Sapphus et quorumcunque aliorum amores spirare adhuc et vivere mulieris unius beneficio, quæ immortali carmine eos celebravit. *Torrent.*

12 *Æoliæ fidibus*] Sappho fuit ex Æolia, in qua Lesbos, unde Lesbia sæpe appellatur.

13 *Non sola comptos*] Non sola Helena Lacæna arsit, id est, vehementer amavit Paridis crines accurate pexos, &c. Intelligit Poëta multas ante Helenam amasse, quæ belli causam præbuerant, et magna olim bella esse gesta memoria digna, sed hæc omnia fuisse oblivioni tradita, quod poëtæ, vel scriptores deessent, qui posterorum memoriæ ea commendarent. *Arsit adulteri Crines*] Vide I. Od. 15. 'Adulteros crines pulvere collines.' Bene autem Paridi comptum capillitium tribuit, quem inter heroas omnes solum unguentis delibutum Homerus descripsit, teste Athenæo.

14 *Aurum vestibus*] Vestes aureas, vel auro ornatas.

16 *Et comites, Helene Lacæna*] Comites Paridis in itinere, cum Lacedæmona peteret.

17 *Primusque Teucer tela*] Teucer non primus fuit bonus jaculator. *Cydonio Arcu*] Arcu Cretensi a Cydone urbe in Creta, ubi primum de pecudum cornibus arcus curvati, et facti sunt. Vide I. Od. 15.

18 *Ilios*] Troja, quæ prius ab Hercule fuerat expugnata.

19 *Non pugnavit*] Non solus pugnavit, prælia Idomeneus, &c.

20 *Sthenelusve*] Sthenelus, sciens pugnæ. Vide I. Od. 15.

22 *Hector, vel acer Deiphobus graves*] Non solus Hector ab Ajace, vel solus Deiphobus a Merione fuit vulneratus, sed multi alii in bello Trojano fortiter pugnarunt, quorum quia Homerus non meminit, oblivione hominum jam sunt sepulti.

26 *Illachrymabiles*] De hoc vocabulo II. Od. 14. 'Illachrymabilem Plutona.' *Illachrymabiles*] Propter quos in bello cæsos nemo lachrymat.

27 *Urgentur*] Urgentur longa nocte, id est, æterna oblivione obscurantur.

28 *Carent quia*] Quia nullum habuere Poëtam, a quo egregia sua facta memoriæ mandarentur.

29 *Paulum sepultæ*] Virtus non laudata, et incognita, non multum differt a vita ignava. Nota quod verbum *distat* cum dandi casu jungitur. *Sepultæ distat inertiæ*] Perinde esse aiunt Jurisconsulti, non esse, et ignorari. Sed venuste Horatius 'sepultam' appellat eorum inertiam, quibus, perpetuo torpentibus otio, anima veluti pro sale sit, tantum ne computrescant. Mortui enim æque censendi, atque hi qui terra conditi in cinerem defluxere. *Torrent.* [Chisian. 1. ap. Feam, *sepulta distat inertia.*]

31 *Inornatum sileri*] Primus Canterus Novar. Lect. VI. 14. in duobus vetustis codicibus *silebo* scriptum esse affirmavit: ego ubique *sileri* repperi. Sic autem locutus est Horat. I. Od. 12. 'Præliis audax neque te silebo Liber.' Nec dissimile illud Virgilii: 'Quis te magne Cato tacitum, aut te Cosse relinquat?' Perinde ac si indignum sit, poëtam præclaræ virtuti meritum laudis præmium non reddere. *Torr.* *Inornatum sileri*] Te non illustratum.

32 *Totve tuos patiar labores*] Nam M. Lollius iste gravissima bella et in Thracia, et in Galatia, et in Germania gessit. Nondum autem, cum hæc scripsit Horatius, Caii Cæsaris cura ei commissa fuerat; in cujus comitatu perfidiæ et avaritiæ notam incurrit. *Torrent.*

33 *Impune, Lolli, carpere lividas*] Non patiar invidas obliviones immerito carpere, id est, imminuere tot tuos labores.

35 *Rerumque prudens*] Sic mox 'abstinens pecuniæ,' locutione Poëtæ nostro atque optimis quibusque auctoribus peculiari. *Rerumque prudens, et secundis*] Rerum cognitione præstans. Ergo vere es Philosophus.

36 *Rectus*] Æquabilis in utraque fortuna.

37 *Vindex avaræ fraudis*] Punitor avaritiæ, et abstinens a pecunia, cui omnia parent.

39 *Consulque non unius anni*] De Lollii animo perinde ac de ipso Lollio loquitur. Et recte: nam animo sumus quidquid sumus. Ait igitur Poëta, Lollium tam præstanti animo præditum, non illo tantum anno, quo Cæsaris populive suffragio honorem hunc adeptus sit, Consulem fuisse; sed quoties præclarum aliquod virtutis suæ specimen edidit, et illo et majore etiam nomine appellandum fuisse. *Torr.* *Consulque non unius anni*] Estque tuus animus non unius anni consul, sed semper est ille Consul, semper rex qui suis cupiditati-

bus imperat, qui honestatem præfert utilitati, qui hominum nocentium muneribus non corrumpitur.

42 *Alto vultu*] Erecto vultu, et animo excelso. Nam alti animi est pecuniam contemnere. [Duo Vandd. ap. Bothe, *Dejecitque*. Guelph. *Rejecitque alto*. Bamberg. *nocentum*.]

43 *Per obstanteis catervas*] Cupidinis voluptatisque illecebrarum agmina intelligo, quæ fortis et constans animus, virtutis instructus armis, perrumpat ac palmam auferat. Notandumque in omnibus Mss. post verbum *vidi*, et post verbum *vultu*, abesse *et* particulam minime certe necessariam. *Torrent*. *Per obstantes catervas*] Per mediam hostium aciem, id est, per munera, et largitiones tanquam victor exprompsit sua arma, id est, suam integritatem et abstinentiam. Est optima Allegoria. [*Vultu per* Bamberg. et Guelph.]

45 *Non possidentem*, *&c.*] Ostendit divites non recte dici beatos, sed eos qui sapientes sunt, donisque Deorum cum mediocritate utuntur, paupertatem non minus æquo animo ferunt, quam divitias: mori malunt, quam indignum facinus in se admittere. *Figulinus*. *Possidentem multa vocaveris*] Non recte vocaveris beatum, qui multa possidet.

46 *Rectius occupat*] Merito.

49 *Callet pauperiem pati*] Sapit, et acute novit.

50 *Pejusque letho flagitium timet*] Et turpitudinem odit pejus letho, id est, mori maluit, quam flagitium committere.

51 *Non ille pro charis*] Ille, id est, vir talis non timet mori pro amicis, aut patria. [52 Duo Vandd. a m. pr. et al. ap. Jaeck, *peribit*.]

ODE X. Ἐρωτική. AD LIGURINUM PUERUM SPECIOSUM. Futurum dicit, ut Ligurinum suæ adversus amatores arrogantiæ pœniteat, cum flos ætatis suæ exaruerit.

Primo hujus Libri Carmine se, quamquam jam senescentem, Ligurini amore torqueri vel invitum confessus est, nunc veluti se ulciscens puerum admonet, ne formæ nimium confidat; futurum enim ut ea mox pereunte superbiæ ipsum pœniteat. *Torrent*. [*Ad Ligurinum puerum speciosum* Bamberg.]

1 *Muneribus potens*] Pulcritudine, et forma potens.

2 *Pluma superbiæ*] Quum barbæ lanugo, quem adhuc non times, veniet, et adjicietur tuæ superbiæ, id est, levitati oris et corporis tui. *Superbiæ tuæ*] Id est, tibi superbo: sic enim loquuntur optimi sæpe auctores. 'Plumam' vero illam primam pubescentium lanuginem vocat; modestius sane, quam 'capitis nives' pro canitie dixit. [Bamberg. et Schoenborn. 2. *cum veniat*.]

3 *Et, quæ nunc*] Et cum vir factus eris, et detonsa erit coma, quæ humeris tuis jam passa est et diffusa. 'Pueri concubini puellarum more comam alebant.' *Humeris involitant*] Sic de Gyge puero II. Od. 5. et alio quodam III. Od. 20. Apud veteres enim pueri non impudici tantum, quique ad cyathos stabant, sed et ingenui atque honeste habiti, pœne puellarum in morem comam per cervicem atque humeros demittebant. Unde 'comati' quoque et 'capillati' impuberes sæpe appellantur. Verum delicati ac molles majore cura, ac diutius quoque comam nutriebant; semper solliciti, ut virilitatem, (sic enim Plinius loquitur,) effugerent. Honestioribus vero, mox ut puberes facti fuerant, comæ in pubertatis signum præcidebantur. Porro delicatuli isti, cum vel ætas amores ultra non permitteret, vel uxorem ducerent domini, quorum libidini servierant, solenni quodam more tondebantur: idque ut fieret ipsa præcipue sponsa allaborabat. Sic enim Mart. 'Flammea texuntur sponsæ, jam tæda parata est; Tondebit pue-

ros jam nova nupta tuos.' Quin etiam si quis insigniter insaniret, cæsariem illam Deorum alicui, maxime Apollini, ideo credo quod et ipse comatus nobis fingitur, consecrabant. *Torrent.*

4 *Prior flore rosæ*] Melior flore purpureæ rosæ. [Guelph. *punicæ color prior rosæ.*]

5 *Ligurinum*] Optimi duo et vetustissimi codd. *Ligurine* habent, quod sane multo venustius est. *Ligurinum* scripsere, qui vim verbi 'vertere' ignorarunt: eo enim vocabulo sæpe absolute usi sunt auctores. Virg. Æneid. I. 'Tum prora avertit, et undis Dat latus.' Ubi Servium vide. *Torr.* *Hispidam*] In faciem pilosam et horridam. [Bamberg. et Schoenborn. 2. *verterit in faciem.*]

6 *Quoties te speculo*] Jure huic Cinædo tanquam fœminæ speculum tribuit, ut Earino Martialis, 'consilium formæ' pereleganter vocans, quod ab eo componendæ formæ consilium omne sumitur. *Alterum* autem dicit, pro tam dissimili, ut alius videri possit, nunc hispidus, ante lævis. Tib. I. 8. 'Carior est auro juvenis, cui lævia fulgent Ora, nec amplexus hispida barba terit.' *Torr.* *Alterum*] Videris mutatum.

7 *Quæ mens est hodie*] Quasi diceret: Utinam in puerili ætate præcogitassem faciem meam futuram hispidam, ex qua quæstum meretricium deperdere sit necesse: vel utinam levis, et glabra pueri facies nunc rediret ad hunc animi mei sensum, id est: Utinam sensus ille fuisset in pueritia, aut pueri forma rediret ad hunc sensum.

8 *Incolumes non*] Genæ imberbes. Nam genæ barbatæ tanquam mortuæ habebantur, quia ad amores puerileis erant ineptæ.

ODE XI. Ἐρωτική. AD PHYLLIDEM.

Die natali Mæcenatis, qui erat Id. Aprilis, invitat eam ad epulas. [Bamberg. *Pragmaticæ. Ad Phyllidam. De die natalis sui et Mæcenatis.*]

1 *Plenus Albani cadus*] Albano tertiam inter vina palmam dat Plin. XIV. 6. Quin et Juvenal. Sat. V. cum ait: 'Cras bibet Albanis aliquid de montibus aut de Setinis.' Vini hujus et ipse nobilitatem ostendit, utpote quod Setino conferri possit. Loquitur autem de divite luxurioso, qui pridianæ cœnæ cruditatem Albano aut Setino velit corrigere. *Torrent.* *Albani cadus*] Vini Albani.

3 *Nectendis apium coronis*] Inter coronarias herbas enumerandum ergo est *apium*, ut ante vidimus II. Od. 7. neque illud tantum quod ἐλειοσέλινον Græci vocant, seu *palustre* ac rusticum: verum etiam sativum atque hortense, ut ex hoc loco manifestum est, et de eo etiam loquitur Plin. XX. 11. cum peculiarem in condimentis habere gratiam scribit, quod hodie vulgo 'petroselinum' appellamus, eoque in cibis et jucunde et utiliter utimur. Quamquam plura sint apii genera, non æque omnia laudata. nam illud quod in Sardinia nascitur, venenatum est. *Torrent.* *Apium coronis*] Apium ebrietatem pellit, et ab Horatio in rebus lætis adhibetur, quamvis Græcis semper fuit lugubre. Vide I. Od. 36.

4 *Est ederæ vis*] Est mihi magna copia hederæ, quæ Baccho consecrata est. *Ederæ vis Multa*] Horatius Phyllidem edera coronat: vel quod ea peculiariter oblectabatur; vel consueta poëtarum libertate: nam quas cuique velint coronas nectunt. Et alioqui edera sacra Baccho, sine quo nulla lætitia est. Poterat etiam poëtica videri velle Phyllis, ederam ideo gestans. Sic etiam Amaryllidi suæ pastor apud Theocritum Idyl. III. coronam ederæ folliculis et odorato apio implexam servat. *Torr.*

5 *Qua fulges, &c.*] Delectari Phyllidem corona ederacea significat: ideoque ederæ copiam non minorem,

quam apii apud se esse dicit. *Qua crines religata*] Qua (scilicet corona ex hedera facta) tu comam habens religatam, fulgere soles.

6 *Ridet argento domus*] Domus splendet argento. *Ara castis vincta verbenis*] Noster I. Od. 19. 'Hic vivum mihi cespitem, hic Verbenas pueri ponite.' Virg. Æn. XI. 'Velati limo et verbenas tempora vincti.' Ex quibus locis constat, quis verbenæ in sacrificiis usus fuerit: siquidem ea non aræ tantum circumligabantur, sed et capita poparum qui immolabant hostias. Verbena etiam utebantur legati, cum ad hostes clarigatum, id est, res raptas clare repetitum mittebantur. Plinius XXXII. 2. addens e legatis unum 'Verbenarium' vocatum fuisse, et quidem, ut ego arbitror, legationis principem. Eadem autem 'sagmina' quæ et 'verbenæ,' teste etiam Festo: 'vel quod ex loco sancto arcebantur: vel a sanciendo, id est, confirmando.' 'Arcere' enim pro arcessere dixit vel adciere. Frondes ergo omnes sacratæ et quocunque loco puro decerptæ, 'verbenæ' dicebantur, teste Servio. *Torrent.*

7 *Verbenis avet immolato*] Castis, et puris herbis, frondibusque festis ad aras coronandas.

8 *Agno*] Agni mactati sanguine adspergi et imbui avet, id est, videtur cupere.

9 *Cuncta festinat manus*] Miro artificio quam carus ipsi Mæcenas sit ostendit, cujus natalem tanto apparatu celebret. Nihil etiam significantius verbis illis, quibus glomeratum ex flamma fumum describit. *Torrent. Cuncta festinat manus, huc, et illuc*] Omnes adhibent diligentiam.

11 *Sordidum flammæ*] Flammæ generantes nigrum fumum in verticem cum trepido motu sursum feruntur.

[12 *Vertere fumum* al. ap. Jaeck.]

13 *Quibus advoceris*] Ut intelligas ad quod convivium inviteris.

14 *Agendæ*] Idus celebrandæ.

15 *Veneris marinæ*] Vide quæ dicta sunt III. Od. 26. et I. Od. 3.

16 *Findit Aprilem*] Findere pro dividere dixit. Cur autem Aprilis Veneri sacer, et unde id illi mensi nomen, explicat Macrob. Sat. I. 12. et 21. Græci vero, teste Suida, mensis hujus tutelam Apollini tribuunt; a cujus Festis, quæ θαργήλια vocant, etiam mensi nomen. *Torr. Findit Aprilem*] Dividit Aprilem Veneris mensem. Aprilis deducitur ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ, id est, *a spuma*, ex qua, et cruore genitalium Saturni in mare projectorum, Venerem progenitam fabulantur Poëtæ. Vide III. Od. 26.

17 *Jure solennis mihi*] Merito mihi celebrandus, ut dies festus statns, et fixus quotannis.

18 *Quod ex hac*] Quia ab hoc die Mæcenas meus accrescentes annos suæ ætatis ordine numerat.

20 *Ordinat annos*] Hoc est, ordine componit ac digerit vitæ suæ seriem: ut enim a Consulibus publice, sic privatim a natalibus quisque annos computabat. Hinc 'ordinarii Consules,' qui et anno nomen dabant, ad differentiam eorum qui suffecti dicebantur. Cruquii commentum non placet. *Torr.* [Unus Vand. ap. Bothe: *Ordinet annos.*]

21 *Telephum*] Hujus Telephi amore etiam Lydiam, et alibi Chloën quoque pereuntem describit I. Od. 13. et III. Od. 19. Ingeniose autem Poëta jam senior Phyllidem a Telephi amore deterret; hortaturque ut quæ consequi nequeat relinquens, ea quæ parata atque obvia sunt amplectatur: proinde ad se veniat, cui minus impar sit quam Telepho, a tot aliis potioribus expetito. Illud igitur quod sequitur, *Non tuæ sortis*, cum verbo *juvenem*, quam cum verbo *puella*, jungi mallem. *Torr. Quem tu petis*] Quem tu amas.

22 *Non tuæ sortis juvenem*] Juvenem tibi valde dissimilem loco, re, genere.

24 *Compede vinctum*] Grata servitute. [Vand. 1. et 5. a m. pr. *Compede victum*.]

25 *Terret ambustus*] Exemplis docet Phyllidem, debere omnem spem Telephi deponere, cum ille sit supra fortunam suam. Phaëthon vetat avide sperare, qui negotium supra vires suscipiens, scilicet paterni currus moderationem, igni combustus periit. *Avaras spes*] Avarus ab avendo dicitur, non æris tantum, sed et aliarum rerum appetens: neque enim semper in reprehensione est avarus, sed interdum etiam ad res honestas refertur, ut cum 'Græcos præter laudem nullius avaros' dicit Horat. *Avaras* igitur *spes* interpretor, per quas ea, quæ supra vires nostras sunt, assequi posse confidimus. Nigidius compositum esse vocabulum credidit, pro 'avidus æris.' Vid. Gell. x. 5.

26 *Ales*] Pegasus penniger, vel alatus.

27 *Terrenum equitem gravatus*] 'Gravari' cum accusandi casu, pro gravate ac moleste ferre, vocabulum Suetonio et Quinctiliano, ejusdemque ætatis scriptoribus frequens. Bellerophontes autem, ante Hipponemus dictus, nomen hoc vel a Bellero Corinthiorum principe, quem adolescens occidit, retulit, ut in fabulis narratur. Vide Erasmum proverbio, 'Bellerophontis litteræ.' *Torrent*. *Gravatus*] Gravatim ferens Bellerophontem, qui cœlos conscensurus, ut, quid rerum ageret Jupiter cognosceret, in terram decidit. [Bamberg. *gravitatis;* Guelph. *gravitatu*.]

29 *Te digna sequare*] Ut sequare res tibi aptas. *Et ultra*] Ordo est: Et vites disparem, putando nefas esse, sperare ultra quam licet.

31 *Age jam meorum*] O Phylli, quam omnium postremam amare constitui, condisce lyræ modos, quos suavi et amabili voce decantes.

33 *Calebo*] Non alia incendar, id est, non aliam amabo.

34 *Condisce modos*] Obliviscere ergo Telephi, et meos versus, quos amabili tua voce recites et cantes, condisce, et sollicitudini ob amorem Telephi contractæ valedicas. *Lubin*.

35 *Atræ curæ*] Id est, tristes, quod niger color infaustus sit: sic Homer. μελαίνας ὀδύνας dixit. Vide Turneb. IV. 14. *Pulman*.

ODE XII. Παραινετική. AD VIRGILIUM. Describit Veris adventum, et Virgilium ad convivium sub conditione invitat.

Non displicet titulus, quem in tribus codd. Mss. repperi: *Ad Virgilium unguentarium, urbis descriptio; Parænetice*. Unguentarium autem fuisse illud ostendit: 'Cum tua velox merce veni:' quo etiam referendum quod sequitur: 'Verum pone moras et studium lucri.' Illis certe non assentior, qui Odam Virgilio poëtæ inscribunt.' *Torrent*.

1 *Temperant*] Quæ mare tranquillum reddunt.

2 *Impellunt animæ*] Thracii venti, id est, Favonii, impellunt vela. *Animæ Thraciæ*] Thracium ventum Aquilonem aut Boream proprie esse ostendimus, I. Od. 15. An ergo et hoc loco 'animas Thracias' pro ventis Aquilonaribus dixit Horatius? Id si ita est, cur eos *veris comites* appellat? Vere enim Favonii flant, hibernumque molliunt cœlum, et navigantibus aperiunt mare, ut III. Od. 7. dictum. *Animæ* ergo *Thraciæ* non invenustè dicuntur venti omnes, quorum veluti sedes ac domicilium quoddam Thracia est. Quod vero addit *veris comites*, et *quæ mare temperant*, perinde est, ac si cum 'venti' dixisset, adjungeret 'Favonii,' quo de certo ventorum genere se loqui ostenderet: id enim ad alios quam Favonios referri nequit. *Torrent*.

3 *Rigent, nec fluvii*] Non glacie durescunt.

4 *Turgidi*] Aucti.

5 *Ityn flebiliter gemens*] Nota om-

nibus ex Ovidii Met. vi. Pandionis filiarum et Terei fabula, qua ipse in Upupam, illarum altera in Lusciniam, altera in Hirundinem, filius Itys in Phasianum, aut, quæ paucorum opinio est, in Carduelem conversi traduntur. De hirundine hic Horatium loqui nemo negaverit; veris enim adventum avis illa nuntiat: quæ vero sequuntur, proprie ad Prognem spectant. Hæc enim et quod Barbaro nupserit, et quod infandum illud scelus struxerit, Cecropidarum nomini æternum opprobrium intulit.

6 *Infelix avis*] Hirundo, olim Progne Pandionis regis Atheniensis filia, flebiliter Ityn filium gemens a se interfectum, jam nidum ponit. *Cecropiæ domus*] Codex Laurentianus *Cecropidæ* legit. Cecrops autem natione Ægyptius, ad Acteum seu Acteonem, in Actam, quæ post Attica dicta est, veniens; filia ejus uxore ducta, oppidum a se appellavit 'Cecropiam,' ubi, ut inquit Plin. vii. 56. nunc est arx Athenis. 'Cecropiam' ergo 'domum,' quod recte monet Lambinus, non pro stirpe Cecropis, sed simpliciter pro regno, quod fundavit ipse, accipiemus. *Torr. Cecropiæ domus*] Familiæ regum Atheniensium perpetua infamia, propter immanem in suum filium crudelitatem. Cecrops dux erat Atheniensium, unde domus Cecropia, pro familia Atheniensi.

8 *Regum est ulta libidines*] Infelix quod Terei mariti sui barbaram libidinem in Philomela constupranda ulta est male, id est, parricidio. [Markland. ap. Jaeck, *Threcum est.*]

9 *Dicunt in tenero gramine pinguium*] Pastores modulantur carmina in honorem Panos.

11 *Deum, cui pecus*] Delectant Pana fistulæ inventorem. *Nigri colles Arcadiæ*] Ita i. Od. 21. 'Nigras Erymanthi sylvas' dixit. Atqui Erymanthus mons Arcadiæ est: nam loquitur hic de collibus sylvisque ad pascendum idoneis. *Torr. Nigri colles Arcadiæ*] Colles feraces, quia terra nigra frumentis est optima. vel nigri colles, id est, colles umbrosi propter sylvas.

13 *Adduxere sitim tempora Virgili*] O Virgili, hæc tempora, id est, veris amœnitas, et aëris temperies suadent lætitiam, et invitant ad voluptatem. [*Aduxere* Guelph.]

15 *Si gestis*] Si vehementer cupis vinum Calenum bibere. *Juvenum nobilium*] Ad Caium et Lucium Cæsares, Augusti filios, referre malim: hi enim 'principes juventutis' dicti fuere, ut in Augusti nummis legitur: C. L. CÆSARES AUGUSTI F. COS. DESIG. PRINC. JUVENT. Vel simpliciter de Romana juventute intelligi poterit; nisi forte Virgilium una cum Cæsaribus Neronibusque ad cœnam invitet. *Torrent. Juvenum nobilium cliens*] Claudii et Drusi privignorum Augusti.

16 *Nardo vina merebere*] Propter unguentum ex Nardo per te allatum tu accipies a me vinum Calenum. Vide i. Od. 31.

17 *Nardi parvus onyx*] Vinum præstantissimum convivis præbiturus, a Virgilio vicissim collectam sive symbolam exigit. Cœnam ergo collativam instituit Horatius, et cadum integrum vini optimi, exiguo nardi vasculo elici posse ait. *Onyx* ergo pro vasculo ad unguenta ex onyche lapide confecto accipitur. Qui lapis ab unguis humani similitudine in nominis quoque societatem venit, dictus etiam 'alabastrites.' Initio quidem rarior, post invalescente luxu, etiam in columnas ac pavimenta transiit. Et quoniam 'onychis' præcipuus olim ad unguenta usus, hinc factum, ut quodcunque vasculum unguentarium, etiam alterius materiæ, *onyx* diceretur. Vide Plin. xxxvi. 7. et xxxvii. 6. *Torrent. Onyx eliciet cadum*] Parum unguenti multum vini eliciet. *Onyx* hic significat vasculum ex ony-

che factum, ad servandum unguentum.

18 *Sulpitiis accubat*] Liber optimæ notæ habet *accubat;* nec displicet. Interiore enim horrei parte latere ac veluti sepultum jacere cadum significat: unde vini præstantia notatur. *Torrent. Horreis*] Apothecis vinariis, cujusmodi habebat Romæ Sulpitius Galba, in quibus oleum, vinum, fruges, iisque similia condi solebant.

19 *Spes donare novas largus*] Liberalis ad donandum spes insolitas. *Amaraque*] Amaras curas, vel amaritudines curarum.

21 *Cum tua*] Cum parvo nardi onyche.

22 *Non ego te meis*] Non est mihi in animo te vino madefacere sine munere, ut faciunt divites.

23 *Immunem*] 'Immunis,' inquit Festus, vacans munere, sine officio. Unde 'immunes civitates,' quod ab omni onere liberæ, nihil penderent. Pulcre igitur Horat. *Immunem* hoc loco vocat, quem ἀσύμβολον Græci, qui *nihil conferat*, inanis, vacuus. Venuste etiam Flaccus in Epist. 'Quem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci.' Quod avarissimæ meretrici nihil daret. Vide III. Od. 23. *Tingere* etiam emphasis est, pro imbuere ac totum madefacere, ut lanæ colores imbibunt. *Immunem meditor tingere poculis*] Te nihil afferentem. Hæc verba olent jocum non infacetum, fortasse tamen Virgilium taxant tenacitatis. [Guelph. *cingere poculis.*]

24 *Plena dives ut in domo*] Excusat quod collectam flagitat, cum solorum divitum sit gratuita præbere convivia, ut in novis magistratibus sacerdotiisque facere illi solent. Græci εἰλαπίνας vocant; ut contra ἐράνους ea, quæ ex symbola fiunt. In quibus plus jucunditatis et gratiæ, atque impensa minor, quo nomine a veteribus maxime commendabantur. *Torrent.*

25 *Pone moras*] Depone moras, et cupiditatem lucri: hinc licet conjicere hunc Virgilium fuisse negotiatorem. *Et studium lucri*] Stephanus de Virgilio Poëta dici credit: nam ut dicimus, eum qui studiis literarum avocatur, velut a lucro avocari: sicut illius temporis jacturam facere dicimur, quod in ea non collocamus. Quid? nonne qui plura indies discit, proficere dicitur? qui autem proficit, nonne is lucrum facit? Sic et Cic. initio Officior. locutus est. Quidni enim Virgilius, mercator et ipse bonarum artium, ab Horatio, volente ἀπεῖξεσθαι, 'lucri studium ponere,' id est, intermittere, jubeatur? Possumus etiam fortasse lucrum de præmiis illis intelligere, quæ Virgilius ab Augusto ob sua poëmata exspectabat. Tum quod 'juvenum nobilium cliens' datur, merito id mihi suspectum, non intelligi posse de Virgilio negotiatore: tum, cum dixit, 'Nardo vina merebere,' innuit, afferendam ab eo esse nardum, quam ex illorum nobilium juvenum liberalitate accepisset: quod cum alia munera ab illis accipere, tum etiam unguentis donari soleret. *Stephan.* [Schoenborn. 2. *moras studiumque lucri.*]

26 *Nigrorum memor*] Mortis memor: nam rogos, sive ignes funebres, quibus cadavera cremabantur, appellat nigros, id est, tristes ab effectis.

27 *Misce stultitiam*] Misce seriis ludicra, ita tamen, ut sis brevis in stultitia.

28 *Dulce est desipere*] Jucundum est aliquando, cum tempus et locus ferunt, desipere, id est, a severitate animum joco remittere. *In loco*] Ἐν καιρῷ, *opportune.*

ODE XIII. Μεμπτική. IN LYCEN MERETRICEM VETULAM. Insultat ei mordacissime, quod jam anus facta, et libidine flagrans, contemnatur a juvenibus. [Bamberg. *Ad Licen vetulam meretricem.*]

1 *Lyce*] Mulierculæ hujus immitissimæ fastum, cum ab Horatio, meliore adhuc ætate, amaretur, jam ante

vidimus III. Od. 10. Quod ergo tunc iratus ei imprecabatur Poëta, id nunc evenisse gaudet. *Torrent.*

2 *Fis anus*] Hæc votorum Horatii summa erat, ut contemptui esset his, quos ipsa ante contempserat, nec delinimentis quicquam proficeret, ut a quoquam peteretur. *Torrent.*

3 *Vis formosa videri*] Peculiare est mulieribus, ut, quod formæ per ætatem decidit, id arte et blanditiis corrigere studeant, frustra. *Torrent.*

4 *Ludisque et bibis impudens*] Adeo es impudens ut ludas et bibas. *Steph.* *Ludisque*] Tu ludis ludos amatorios, et vinum bibis impudenter.

5 *Et cantu tremulo pota Cupidinem*] Falluntur eruditi viri, qui 'tremulum cantum' interpretantur 'anilem:' lasciviæ enim vox illa significationem habet: cujus interpretationis testem habemus veterem interpretem. Sic κλαδαρὸν Græci pro *lascivo* ac *molli*, et κλαδαρὸς idem ac *tremulus*. Casaubon. *Et cantu*] Vetularum vox senectute intremiscit. *Pota Cupidinem*] Tu pota lentam excitas amoris flammam in te pene emortuam, vel, excitare vis erga te amorem in adolescentibus, quorum amor in vetulas tardus est, et piger. [*Cupidine* Schoenborn. 2.]

6 *Lentum*] Eadem significatione Propertius: 'Hostibus eveniat lenta puella meis.' *Ille virentis*] Cupido semper vigilat in pulchris genis Chiæ puellæ ætate florentis, et canendi peritæ, cum in te sit sopitus.

9 *Importunus enim*] Non quiescens; sic 'importuna pauperies,' III. Ode 16. *Aridas quercus*] Informe spectaculum, et prorsus inamœnum atque horridum. Codex vetustus *frondes* pro *quercus* habet. Sed translatum suspicor ex margine ab aliquo, qui ante legisse meminerat: 'Aridas frondes hyemis sodali Dedicet Hebro.' *Torrent.* *Aridas*] Vetulas, consumptas, et exangues.

10 *Luridi*] Dentes illuvie squalidi.

12 *Turpant*] Te deformem reddunt. *Nives*] Nives, pro Canitie.

13 *Nec Coæ*] 'Coas purpuras' a patria commendat, ut alibi 'Tyrias Laconicas.' neque enim de certo vestium, quas 'Coas' vocabant, genere hic loqui Poëtam crediderim: de quibus I. Sat. 2. dicemus. Illæ namque tenuissimæ ac pæne pellucidæ fuere. *Torr.* *Nec Coæ*] Nec elegantia vestium, nec gemmæ pretiosæ reducent tibi tempora præterita, id est, pulchritudinem amissam. In insula Coo tenuissimæ vestes ex bombyce texebantur, et optima purpura tingebantur.

14 *Clari lapides*] Duo optimi codices *cari* habent, quod sane non displicet. Nam gemmis et lapidibus convenit, *clari* non ita. *Tempora*] Præterita tempora nunquam redeunt, sed volucris dies, id est, decurrens ætas, ea semper condita, et in publicis fastis perscripta inclusit et sepelivit.

15 *Notis condita fastis*] Id est, præterita, ut prisci interpretes annotarunt: recte ex Romanorum more, qui tempora fastis suis publicis metiri solent. Unde et annos a Consulibus computabant; atque adeo 'Consulem' pro anno posuit Martialis lib. I. 'Bis jam pæne tibi Consul tricesimus instat.' *Torrent.* *Fastis*] In fastis Romani cum res foris gestas, tum acta urbana singulorum annorum publicæ memoriæ causa perscribebant.

17 *Venus*] Quo fugit venustas, quam olim habebas Lyce? *Heu*] Est Ironia.

18 *Motus*] Agilitas corporis, et saltatio. *Quid habes illius*] Quid habes illius Lyces, quæ olim fuit puella pulcherrima? nihil omnino.

19 *Quæ spirabat amores*] Quæ adeo formosa fuit, ut amores expiraret.

20 *Me surpuerat mihi*] Nec mirum; anima enim est amica amantis. Vel quæ me ipsum et optimam mei par-

tem, rationem, mihi surripuerat, meque a mente alienum fecerat. *Lubin.* *Surpuerat mihi*] Subripuerat. Quæ optimam mei partem mihi furtim ademerat. [Interrogandi nota post *mihi* Bentleio debetur.]

21 *Felix post Cynaram*] Tam pulchra, ut soli Cynaræ cedas, vel, post Cynaram mortuam ei secunda es in pulchritudine. *Artium Gratarum facies*] Quæ oculis, nutu superciliorum, capitis gratia, totiusque denique corporis placet. His fingi artibus puellam ait Horat. I. Od. 6. in eoque genere præstantem fuisse Sulpiciam significat Tibullus, mellitissimis versibus: 'Illam quicquid agit, quoquo vestigia vertit, Componit furtim subsequiturque decor.' Hæc præsidia ubi formæ accesserint, regnat Venus. Tum hoc monendum, quod *Cynara* in omnibus pæne exemplaribus per iota scribitur: et *delapsam* pro *dilapsam*. Quod Lambino non placet. Lector judicet. *Torrent.*

22 *Facies*] Facies artificioso cultu ornata, vel, facies instructa iis rebus, quæ amorem valent allicere, cujusmodi sunt oculorum splendor, frontis lævor, vultus hilaris, labrorum nativus rubor, genarum candor puniceo colore temperatus, cervicis volubilitas, et similia. [Marklandus ap. Jaeck: *notaque, et artium Gratarum: facili sed Cinaræ.*]

23 *Fata dederunt*] Sed fata, quæ servatura sunt Lycen temporibus cornicis parem, dederunt breves annos Cynaræ, tibi autem dederunt annos multos, ut juvenibus fias ludibrio.

24 *Servatura diu parem*] Dicit eam futuram parem, sive effectum iri parem. Vel servatura donec effecta sit par.

25 *Vetulæ temporibus*] Cornix dicitur centum annos vivere: hinc 'annosa cornix,' III. Od. 17.

26 *Fervidi*] Juvenes tui amore olim incensi. [*Possint* Bamberg. et Schoenborn. 2.]

28 *Dilapsam in cineres facem*] Ut te tanquam facem consumptam, id est, pulchritudinem tuam olim eximiam, nunc versam in deformitatem, juvenes possent visere.

ODE XIV. Ἐγκωμιαστική. AD AUGUSTUM. A Senatu, populoque Romano, honores Augusto tribui non possunt, qui virtutes ejus æquare valeant. [*Laudes Augusti* Bamberg.]

1 *Quæ cura patrum*] Cum 'populum' dicimus, tota unius ejusdemque cœtus universitas intelligitur: cum 'patres,' Senatus tantum: cum 'plebem,' cæteri cives absque Senatoribus. Ergo et Horatius *patrum* ac *Quiritum* nomine omnes ordines complexus est: quos cum in ornando pariter Augusto summo studio occupatos cerneret, præclare admodum et ex abrupto in hæc verba prorumpit, *Quæ cura, &c.* concludens Augusti laudes nullo unquam studio hominum impleri posse. *Torrent.* *Patrum*] Senatorum. *Quiritium*] Populi Romani.

2 *Plenis honorum muneribus*] Quæ cumulate et ad plenum, ut alibi loquitur, virtutem honore ac gloria compensent. Percontando igitur, quis populi Romani cura ad hoc sufficere possit, perinde facit, ac si fieri posse neget: summa enim et perfecta virtus (qualem Augusto tribuit) divinæ similis, humana omnia præmia excedit. *Torrent.* *Muneribus*] Statuis et monumentis.

4 *Per titulos*] Per titulos statuis inscriptos, et fastos qui memoriam annorum rerumque gestarum continent.

5 *Æternet*] Possit virtutes tuas æternas reddere. *O qua Sol*] Ordo est: O maxime principum, qui terram incolunt, qua parte Sol illustrat oras mundi habitabiles, id est, o Princeps maxime omnium qui ubique sunt. *O qua Sol*] Exclamatio paræ-

netica, continens per enumerationem, res fere omnes ab Augusto, et illius auspiciis gestas. *Cruq.*

7 *Quem legis expertes Latinæ*] Quem Vindelici expertes legis Latinæ, id est, civilitatis et humanitatis nescii, didicere nuper, quid posses Marte, id est, in re militari. De Vindelicis vide supra Od. 4. *Expertes legis Latinæ*] Quibus necdum victor Romanus leges imposuerat.

9 *Milite nam tuo*] Militibus, et auspiciis tuis acer Drusus, plus quam semel dejecit Genaunos et Brennos, Galliæ populos immanissimos et implacabiles.

10 *Genaunos*] Mira in nostris quoque codicibus utriusque nominis hujus varietas. Plin. III. 2. de his gentibus, a mari supero usque ad inferum devictis, titulum recensens, *Tenauos*, seu *Genauos*, aut *Genaunos* si mavis, omittit, *Breunos* exprimit. Quare *Breunos* legendum censeo. *Implacitum* quoque in uno codice scriptum reperi, pro *implacidum*. Torrent.

12 *Tremendis*] Propter hostium crudelitatem.

13 *Plus vice simplici*] Non uno congressu, sed iterum, atque iterum.

14 *Major Neronum*] Inepta lectio est, in Acrone vulgato, ubi Drusus est major Neronum, contra fidem historiæ: nam Drusum enixa est Livia intra Cæsaris Penates, auctore Velleio; Tiberium autem secum attulit. Itaque aut propter fratrem Drusum vulneratum missus est Tiberius, aut certe post mortem Drusi, Tiberius Rhætos aggressus, mox stravit, et in provinciæ formam redegit. *Cruq.* *Major Neronum*] Claudius Tiberius Nero submissus est Druso in auxilium ab Augusto ad bellum conficiendum, ejusque in Imperio successor fuit.

15 *Immanesque Rhætos*] Id quoque nomen quomodo scribendum sit, et qui Rhæti fuerint, jam ante declaravimus.

16 *Auspiciis*] Auspiciis tuis.

17 *Spectandus in*] Dignus, qui spectaretur in bello, quantis ruinis, et cladibus fatigaret Rhætorum pectora, mortem non timentia propter libertatem.

18 *Devota morti pectora*] Hoc est, Rhætos ipsos, qui ex voto honestam in libertate mortem oppetere, quam in servitute turpiter vivere mallent. Quanto autem ferocior hostis, tanto gloriosior victoria est. *Torrent.*

20 *Indomitas prope qualis undas*] Ordo est: Tiberius tam impiger vexare hostium turmas, et mittere frementem equum per medios ignes, qualis propemodum est Auster, cum undas exercet, Pleiadum choro scindente nubes.

21 *Exercet Auster*] Agitat Auster. *Auster Pleiadum, &c.*] Austro, quo non alius ventus concitatior, bene Pleiades, sive Vergilias, ortu et occasu tempestuosas adjungit; ut Tiberii ducis impetum apertius ante oculos ponat. De Pleiadibus autem pulcerrime Ovid. Fast. IV. *Torrent.* *Pleiadum choro*] Vergiliarum ortus, et occasus pluviosus est, et tempestuosus, nubibus a vento scissis.

24 *Medios per ignes*] Per medium pugnæ fervorem, per summa discrimina.

25 *Sic Tauriformis*] Ταυρομόρφους vocant fluvios Græci, Acheloum maxime, totius Græciæ vetustissimum, qui et sub tauri forma congressus est cum Hercule, victusque alterum cornu amisit: qua de re sic in vetustis Horatii membranis scriptum repperi: 'Flumina cum cornibus pinguntur, quia mugitum habent veluti boves, eorumque cornua arundinibus coronantur, quoniam ripæ arundinetis præfiguntur.' Virg. 'Tardis ingens ubi flexibus errat Mincius, et tenera prætexit arundine ripas.' Addam et Festum: 'Taurorum specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus, quia sunt atrocia ut tauri.' *Torr.*

Aufidus] Aufidus, Appuliæ fluvius, dicitur Tauriformis, propter ejus impetum et mugitum, vel, quod imbribus auctus, relicto suo alveo, exundabat sæpius.

26 *Dauni*] Dauni Appulorum regis. *Præfluit*] Sic in omnibus melioris notæ libris scriptum repperi, ut et Od. 3. hujus libri annotavimus.

27 *Quum sævit*] Cum eum auxerit cœlestis imber.

28 *Diluvium minitatur*] *Minitatur* pro *meditatur* magistellus aliquis adscripsit. Quare non est quod Nonio auctore, qui et ipse forsitan corruptus est, elegantissimum vocabulum loco moveamus: sic enim princeps Poëtarum: 'Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis Ulla dolum meditantur.' *Torr.* *Meditatur agris*] Metaph. est a re animata ad inanimatam: alii legunt *minitatur*.

29 *Claudius*] Tiberius Nero.

30 *Ferrata vasto*] Agmina ferro et armis munita.

31 *Primosque*] Totam Asiam cædendo. Sic Virg. 'Proxima quæque metit gladio.'

32 *Stravit humum*] Nemo dubitet, quin ita scribendum sit, non *humi:* ut 'Sternere humum foliis,' &c. *Stravit humum*] Operuit humum victor, sine ulla suorum militum jactura. [Markland. ap. Jaeck, *sine fraude victor*.]

33 *Te copias*] Pulcerrime expressit, quid sit alterius auspiciis vincere. Notandumque jure antiquo militari penes solum Imperatorem auspicia fuisse. Quare et ejus auspiciis, quamquam absens esset, bella geri dicebantur. Bella ergo legatis committere, hoc ipsum est dare auspicia, et præbere Deos suos, quibus illi auctoribus nitantur. Eoque referendum illud ex I. Od. 8.

34 *Præbente Divos*] Te suppeditante Divos tuos, id est, Divos tibi faventes. *Quo die*] Dion Cassius lib. LI. pugnatum quidem scribit apud Actium IV. Non. Septembr. A. U. C. 723. sed quo sequentis anni die Alexandria capta sit, non exprimit: tantum addit, inter alios post victoriam Actiacam Augusti honores, sancitum fuisse, ut dies, quo capta erat Alexandria, festus haberetur. *Torrent.* *Quo die*] Eodem, quasi fatali die, Alexandria ab Augusto fuit capta, quo Drusus Vindelicos superavit, tertio lustro (id est, quindecim annis) interposito.

35 *Alexandreia supplex*] In Alexandriam Antonius et Cleopatra confugerant.

36 *Aulam*] Domum regiam hoste vacuam. Nam devicta erat Cleopatra, et Antonius extinctus.

39 *Optatum peractis*] De Tiberio loquitur, et quidem, ut arbitror, peracto jam non solum Rhætico Vindelicoque, sed et Pannonico bello, longo et difficili: quas ob res ovans Urbem ingressus est. At de Germanis etiam triumphavit: sic enim de ipso Sueton. atque hoc ipsum est, quod ait Horat. *peractis imperiis*. Tot enim bellis dux ab Augusto constitutus, et a militibus Imperator de more appellatus, tandem quinto et decimo post captam Alexandriam anno, summum decus assecutus est, cum victis hostibus triumphavit. *Torrent.*

40 *Arrogavit*] Fortuna peperit divinos honores tuis imperiis jam finitis attribuendos: ut Horatius in Epist. 'Præsenti tibi maturos largimur honores; Jurandamque tuum per nomen ponimus aras.'

41 *Cantaber non ante*] Te miratur populus Hispaniæ a nullo ante Cæsarem victus. Vide II. Od. 6. III. Od. 8.

42 *Profugus Scythes*] Scythes campestris huc illuc vagatur, nec in eodem loco manet. Vide I. Od. 35. et III. Od. 24.

43 *Miratur*] Plus dicit, quam vulgus existimet. 'Mirari' enim, ut ait Nonius, significat novo aliquo ob-

stupefieri, in quo horror quidam ac sæpe etiam veneratio est. Pulcre de apibus Virg. regis majestatem describens: 'Ille operum custos, illum admirantur,' &c.

44 *Dominæque Romæ*] Recte, ut et Romanos rerum dominos' dicimus. Atqui si Augustum 'dominum' appellasset, et graviter offendisset, et minus ei laudis tribuisset: 'domini' enim nomen ne per jocum quidem tulit, si Suetonio credimus: et multo speciosius est, patriæ, quam sibi imperium quærere. *Torrent*. *Dominæque Romæ*] Romæ principis urbium. Vide supra Od. 3.

45 *Te fontium*] Nilus Ægypti fluvius, qui celat originem suorum fontium (id est, cujus fontes et origines adhuc nemo scivit) audit te, id est, te colit, et veneratur.

46 *Ister*] Danubius fluvius permagnus. *Tigris*] Tigris est Armeniæ fluvius, adeo velox, ut aliquando saxa ingentia secum rapiat.

47 *Belluosus*] Novum, sed perelegans Oceani epithetum, et quidem verissimum: si quidem Tiberio principe in insulam quandam contra Lugdunensis provinciæ littus, trecentas amplius belluas reciprocans, destituit. Plin. IX. 5. *Belluosus qui remotis*] Te audit Oceanus, qui ingentes belluas in se continens Britannos circumsonat a nobis longe sejunctos.

49 *Non paventis funera*] Druidæ enim imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime ad virtutem excitare putant, metu mortis neglecto. Cæsar de B. G. VI. *Funera Galliæ*] Galli mortem non extimescebant, vel, propter ingenitam ferocitatem, vel, quia sibi persuadebant, quod aliquando renascerentur. [*Te, non feroces, &c.* Var. Lect. ap. Jaeck.]

50 *Duræque tellus*] Laboriosæ Hispaniæ.

51 *Sicambri*] Hos, quemadmodum et Suevos, in Galliam traduxit Augustus, locumque eis assignavit. quam clementiam experti victi, merito victorem venerabantur. *Torr.* *Sicambri*] Germaniæ populi bellicosi. Vide supra Od. 2.

52 *Compositis venerantur armis*] Armis in uno loco simul positis, et conditis, id est, bello sedato et finito.

ODE XV. Ἐγκωμιαστική. AUGUSTI LAUDES.

Hæc Ode invenitur in Cod. Ms. adhærere præcedenti indivisa: ea fortasse de caussa, quod eisdem numeris et modis esset descripta, et esset ejusdem argumenti. *Cruquius.* Poëta novam laudandi Augustum occasionem arripuit, et tanquam a Phœbo admonitus, ne bella Lyricis numeris adoptet, leviora scribenda sumit: ut ante belli, sic nunc pacis arteis in optimo principe collaudans. *Torrent.* [*Ad Divum Augustum* Bamberg.]

1 *Phœbus volentem prælia*] Apollo increpuit, id est, objurgavit et admonuit me volentem prælia, et victas urbes loqui lyra, id est Lyrico carmine. ['Marklandus: *volente ... lyram;* quam tamen notam postea delevit.' *Jaeck.*]

2 *Increpuit lyra*] Dictio *lyra*, paulo remotius a verbo *loqui* posita, nonnihil difficultatis parit: satis aperta tamen sententia est. Si quis tamen totum illud *increpuit lyra* ad Phœbum referre malit, me volente id faciet: vel quod lyram tenens, ut fere pingitur, vel quod etiam lyra accinens, Poëtam objurgaverit. Apertissima esset sententia si pro *volentem*, *volente* legeretur: tum eleganter diceretur *increpuit lyra*, pro insonuit lyra: quo Dei concitatioris indignatio quædam exprimitur. Ovid. Fast. VI. 'Annuit Alcides increpuitque lyra.' Quid ergo si Phœbus sic vatem nostrum loqui prœlia volentem lyræ impulsu deterruit?

3 *Ne parva Tyrrhenum per*] Ne res grandes tenui Musa canerem. Alle-

gorice significat id æque periculosum esse, ac si parvo navigio in mari Tyrrheno navigaret.

5 *Uberes*] Copiosas fruges.

6 *Et signa nostra*] Signa, quæ Crassus amiserat a Parthis interfectus. *Nostro restituit Jovi*] *Nostro* vel Capitolino exponere licebit; vel nobis, id est, Romanis propitio. Nulla autem re magis gavisus Augustus, quam quod signa a Crasso et Antonio capta Parthi volentes ei restituere: quod passim testantur veteres nummi, cum hac inscriptione: SIGNIS RECEPTIS. *Jovi*] Jovi Capitolino, ubi signa militaria servari solebant.

7 *Direpta Parthorum superbis*] Signa detracta a superbis postibus Parthorum: qui, ne victi viderentur, signa Crassiana, sua sponte Romam ad Augustum remiserunt.

8 *Vacuum duellis*] Hunc locum Torrentius, in Suet. commentariis declaravit, cap. 22.

9 *Janum Quirini*] Joh. Passeratius legi posse putat *Fanum Quirinum*, quæ lectio Lambino non displicet. *Janum Quirini clausit*] Et tua ætas clausit Janum Quirini, id est, clausit Jani templa apud Romam, facta pace per universum terrarum orbem. Nam belli tempore templum Jani patebat.

10 *Et vaganti*] Vetus interpres Porphyrion *evaganti* legit, et pro perturbanti ordinem rectum exponit: quod licentiæ proprium est, ut legibus tanquam frenis coërcenda sit. Atqui id præcipuum magni in Repub. viri munus est: ut quod alibi inquit Flaccus noster: 'Indomitam audeat Refrenare licentiam.' Augustum vero præclare hoc munus explevisse, et hic et alibi sæpe ostendit, maxime paucis illis quidem, sed pulcerrimis verbis: 'Res Italas armis tuteris, moribus ornes, Legibus emendes.' 'Evagari' autem 'ordinem,' pro extra ordinem vagari interpretabimur. *Torr.*

11 *Injecit*] Et injecit fræna licentiæ extra ordinem rectum vaganti, id est, bonas leges constituit, quæ peccandi licentiam veluti frænis reprimerent. *Emovit*] Eruit, extirpavit, ut nulla amplius vestigia supersint: et multo efficacius est, quam *amovit*. Torrent. *Emovitque culpas*] Gravibus pœnis in improbos constitutis.

12 *Veteres revocavit artes*] Quibus nempe, et majorum virtute, res Romana in tantam amplitudinem excrevit. Et qua ratione ea conservari posset ostendens, ait: 'Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem, Parcere subjectis et debellare superbos.' In pace enim bonis legibus moribusque, in bello fortitudine et clementia Respub. felicissime geritur. *Torrent.* *Artes*] Pristinas Romanorum virtutes.

14 *Imperi Majestas*] Optimi quique codices *Imperii* scribunt, et mox *orta* pro *ortum*. Verum illud notatu dignum, quod duo illa vocabula *Imperii majestas* Poëta doctissimus felicissime conjunxit. Majestas enim in Imperio est, atque omni populi Romani dignitate. *Torr.*

15 *Porrecta majestas*] Majestas est amplificata.

16 *Ab Hesperio cubili*] Ab occasu Solis.

17 *Custode rerum*] Jovis enim cura Cæsar, Cæsaris Roma. Extant nummi veteres, quos S. P. Q. R. AUGUSTO PARENTI CONSERVATORI suo inscripsit. *Furor*] Non bellum civile, aut violentia ejiciet pacem.

18 *Aut vis eximet*] Porphyrion legit *exiget*, id est, turbabit et expellet: alii *exuet*, minus bene. *Fabric.*

19 *Procudit enses*] Procudi facit.

20 *Inimicat urbes*] Inimicas reddit urbes.

21 *Qui profundum*] Thraces, Germani, et aliæ gentes.

22 *Edicta Julia*] Non solum C. Cæsaris Dictatoris, sed et Augusti in gentem Juliam adoptati, leges 'Juliæ' appellabantur; addita peculiari cujusque legis nota aliqua, unde aliæ

ab aliis distinguantur: ut puta 'Julia Majestatis,' 'Julia de Adulteriis.' Inter quas celeberrima illa 'De Maritandis Ordinibus,' sive 'Papia Poppæa,' sero ab Augusto perlata. *Torrent.* *Edicta rumpent Julia, non Getæ*] Leges Julias non violabunt de adulteriis, vel alias leges quascunque.

23 *Infidive Persæ*] Infideles, quia Crassum simulata pace occiderant. [Unus Vand. *inridique.*]

24 *Non Tanaim, &c.*] Non Scythæ et Sarmatæ.

25 *Profestis lucibus*] Festis potissimum diebus, inter vina, clarorum virorum nomina celebrabant. Eximia vero Augusti laus, quem Romani non festis tantum, sed et profestis diebus, nec solum publicis, verum etiam privatis in conviviis celebrabant. *Torrent.* *Profestis lucibus*] Diebus sacros dies præcedentibus, qui laboribus et privatis et publicis sunt concessi. [*Nosque pro festis* Var. Lect. ap. Jaeck.]

26 *Inter jocosi*] Inter vina et lætas epulas.

27 *Cum prole matronisque*] Cum liberis et uxoribus.

28 *Rite Deos prius*] Nos, ritu Majorum, Deos primum invocantes, canemus claros duces, qui pro patriæ salute cum gloria sunt mortui.

29 *Virtute functos*] Vide I. Od. 12. *Virtute functos* dicit Horatius, ut 'virtutis munere functus' Cic. 'Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ functus est munere.' *Torrent.*

30 *Lydis remisto*] Plures libri *remixto* legunt: nonnulli *Lydiis* pro *Lydis*: parum refert. Sed videndum est cur *Lydas* vocat Flaccus, quas alii fere 'Phrygias:' quod meo sane judicio non aliunde quam a regionum vicinitate procedit; nam cum Phrygiæ inventum sit tibia, et eandem habeat in organis vim, quam in vocibus harmonia, quæ et ipsa Phrygia appellatur, a qua Lydia plurimum differt; (illa enim concitatior, acriorque, ac proinde Cybeles et Bacchi sacris apta;) nulli dubium est, quin *Lydas* pro 'Phrygiis' dixerit Horat. ut III. Od. 19. 'Berecynthiam' vocat 'tibiam.' Idem volunt qui 'barbaram' appellant. 'Barbaros' enim apud optimos quosque pro Phrygibus accipimus. Denique *remixto carmine tibiis* cum dicit Flaccus noster, carmen ad tibiam quod canatur intellige. Voce autem cum tibiis canere primus Trœzenius Dardanus instituit. *Torrent.* *Lydis remisto carmine*] Tibiarum varii erant modi, tres præcipue: Dorius, sive Ionicus, Phrygius, et Lydius. [*Lidius misto* Guelph.]

31 *Anchisen, et almæ*] Canemus patrem Æneæ, ipsumque Æneam Veneris filium, et totam gentem Juliam, nempe Julium Cæsarem, Augustum, Tiberium, Drusos, &c.

EPODΩN LIB.

Epod. i. Ad Mæcenatem. Horatius ibit cum Mæcenate proficiscente ad bellum Actiacum, contra Antonium.

Epodôn Liber] Margini antiqui codicis adscriptum reperimus: 'Liber hic Epodôn inscribitur, id est, clausularis, quod in eo versus ita ordinantur, ut singulis quibusque clausulæ suæ recinant. Clausulas autem Lyrici appellant minores versus majoribus suppositos, quasi præcisos, integris subjectos.' Si meæ tamen opinioni locus esset, Liber 'Επῳδὸς inscriberetur, non a certo carminis genere, quod in hoc volumine maxime variat, neque semper sequens versus præcedente brevior est; sed, ut si Latine *incantator* dicas: hoc enim Græcis est ἐπῳδὸς, ut et ἐπῳδὴ, *incantamentum*. Videmus certe quam multa de incantationibus tractet hic Horatius, et quam acriter Canidiam veneficam exagitet: neque novum est a tam insigni operis parte totum opus nomen acquirere. Errant autem solenniter, qui 'Επῳδὰς vocari posse hæc Poëtæ nostri Carmina arbitrantur, tanquam ex intervallo post alios libros scripta. Nam ut alias rationes omittam, quibus facile refellantur, illud manifeste constat, et multa ex prioribus libris, totum pæne librum quartum Carminum, post hoc ipsum volumen scriptum fuisse. Vide et Turneb. Advers. xii. 14. Muretus dicit se vidisse veterem librum in quo hic 'quintus Odarum liber' inscribebatur. *Torrent.*

1 *Ibis Liburnis*] Qui sint Liburni, quæve a gente illa donominatæ Liburnæ, docet Vegetius lib. iv. de Re Milit. Errant vero qui tam exiguas faciunt, ut cymbæ potius, quam naves bellicæ videri possent. Suidas certe rostratas constratasque fuisse tradit, alia tamen quam triremes forma. In eo vero consentiunt omnes, quod ab agilitate et incredibili celeritate præcipue commendabantur, ob hoc aptissimæ bello, quod Actiaci prælii eventus docuit. *Torrent.* *Ibis Liburnis*] Amice Mæcenas, tu paratus subire omne periculum Cæsaris, idque tuo periculo, ibis Liburnis navibus inter alta navium propugnacula, id est, inter turritas naves Antonianas. *Liburnis inter alta navium*] In navibus humilioribus, sic dictis a Liburnorum gente.

2 *Amice*] Illud monendum, me existimare celebri ad Actium pugnæ non interfuisse Mæcenatem, tunc temporis Romæ et Italiæ administrandæ præfectum. quod significare videtur Dio lib. li. Virgilius sane solius Agrippæ meminit, insigni laudatione ipsum Cæsari æquiparans, non omissurus Mæcenatem suum, modo adfuisset. Quare carmen hoc sola opinione futuræ profectionis scripsit Horatius. *Torrent.* [Codd. ap. Jaeck: *Cæsaris . . . tui, Cæsaris . . . tibi, Cæsari . . . tuo.*]

5 *Quid nos*] Quid nos faciemus qui Romæ restamus? quibus vita est jucunda te superstite et incolumi, gravis vero te mortuo. *Sit superstite*] Codex Gandavensis optimæ notæ, *si* legit, pro *sit*, adscriptumque abundare. Sed et alterum exemplar *sic* habebat. Verum alicui hoc forte displicebat, erasit, et *est* supposuit: ait enim τὸ *si*, abundare, et melius legi *est*. Torrent.

7 *Jussi persequemur otium*] Jussi ab

Augusto domi manere, an carmen per otium componemus, quod sine te est injucundum. [Vaticanus Romanus 8. apud Feam, *prosequemur*. Vatt. Rom. 9. 10. et Vallicellanus 4. ap. eund. *persequamur*.]

9 *Laturi*] Sequitur mox *feremus*. Novum itaque loquendi genus: Græci usitatius, *laturi feremus*. Non dissimile illud Lucretii: 'Quid multa, quid in se Semina habent ignis stuppæ tedæque tenentes.' 'Habent tenentes,' pro 'habent tenentque.' *Laturi, decet*] An laturi sumus hunc laborem militarem ea mente et constantia, qua viros fortes decet?

10 *Qua ferre*] Mss. fere omnes habent *quem*: ut et mox *roges tuum laborem*, pro *labore*.

11 *Feremus: et te vel*] Sibi ipse dat responsum. [Cod. Schoenborn. ap. Jaeck, *et vel*, sine *et*.]

12 *Inhospitalem*] Caucasus est Scythiæ mons inhospitalis, propter glaciem et nives. [*Caucason* Cuning. et ita Vat. Rom. 9. *aut Caucasum* conj. Marklandus.]

13 *Vel occidentis usque*] Usque ad sinum Gaditanum in Hispania, juxta columnas Herculis.

15 *Roges, tuum labore*] Si roges, quid ego, non bellicosus, possim meo labore te juvare.

17 *Comes minore*] Si tuus sim comes, minus tibi metuam præsens, quam absens.

18 *Qui major*] Qui metus.

19 *Ut assidens*] Longe apertior esset sententia, modo versus ferret, si *assidet* et paulo post *timens* pro *timet* legeretur; quomodo enim timere potest relictis jam assidens? Nisi totum illud *Assidens implumibus pullis*, unius epitheti loco accipiamus, ut puta fœta avis, aut quid simile. *Torr.* *Assidens pullis*] Id est, quemadmodum avis pullis implumibus assidens atque accubans, serpentium illa quidem insidias et impetus extimescit: sed multo magis tamen timet absens, cum scilicet pullos suos reliquit. *Lambin.*

20 *Allapsus timet*] Serpentum incursiones.

21 *Magis relictis*] Magis timet pullis relictis. *Relictis*, est Dativi casus. *Non ut adsit*] Non est latura plus auxilii præsentibus, quamvis adsit.

23 *Militabitur, &c.*] Ego, inquit, hujus belli laborem ac periculum perferam, nulla abs te sperata mercede: sed tuæ erga me benevolentiæ retinendæ studio et spe ductus. *Lambin.* *Militabitur*] Militabitur a me. [Schoenborn. 1. *militabimus*.]

25 *Non ut juvencis*] Est Hypallage, non ut plures juvenci mei nitantur aratris illigatis, id est, non ut plura habeam aratra, vel, ut plura agri jugera possideam. *Illigata*] Quidam codices *alligata* legunt: et mox *nectantur* pro *nitantur*: sed nihil muto. *Torr.*

27 *Pecusve Calabris*] Magnus veterum Romanorum ex re pecuaria quæstus, ut et ex aratione. At solidæ illæ et insignes divitiæ, in propriis pascere, et quidem diversis locis: ut, pro temporum ratione, nunc in æstiva, nunc in hiberna pecus ducere possint. Vid. Turneb. XII. 14. *Pecusve Calabris ante sydus fervidum*] Non ut habeam multa armenta, quæ post ortum Caniculæ pascua mutent, scilicet ex Calabria in Lucaniam.

28 *Pascuā*] Libri omnes maximo consensu habent *pascuis*, malim tamen *pascua*. Torrent.

29 *Nec ut superni*] Nec ut villa mei fundi Tusculani in colle sita, et marmore candenti extructa, se extendat ad oppidum Tusculum, a Telegono Circes, ut Ulyssis filio ædificatum. *Superni Tusculi*] Editi, et in colle positi. *Tusculi* autem *villam*, pro Tusculani agri villa accipio; tanta amplitudine, ut ipsa urbis mœnia attingeret. Telegonus porro, Ulyssis ex Circe filius, Tusculum condidit. Un-

de 'Circæa' appellat 'mœnia' Horatius, atque ita locum hunc diserte explicat Porphyrion. *Torrent.* Vid. Turneb. XII. 14. [Bambergensis codex ap Jaeck, *tangens* pro *candens.*]

31 *Benignitas*] Pro liberalitate. [*Vatis* pro *Satis* ed. Fea.]

33 *Quod, aut avarus*] Quod in terra occultum, ut Chremes ille senex Terentianus.

34 *Discinctus ut nepos*] Ut pater patris, avus: sic filii filius, nepos dicitur: quamquam 'nepotum' nomine, sicut et 'liberorum,' cæteri quoque descendentes plerunque intelliguntur. Illud quoque non inelegans, quod in Festi compendio adhuc conservatur, 'nepotes' etiam luxuriosæ vitæ homines appellari, quibus non magis rei familiaris cura sit, quam iis, quibus pater avusque vivant. Unde et 'nepotari,' apud Nonium, et 'nepotini sumptus' apud Suet. Porro aptissimum nepotis epithetum *discinctus;* non absimili enim translatione Romani ab habitu ad ingenium, ut 'cinctos' pro navis atque strenuis: sic 'discinctos' pro ignavis ac remissis dixere: tum etiam de luxuriosis et intemperantibus. *Torrent.* Vid. Turneb. XII. 14. *Discinctus aut*] Ut dissolutus nepos prodige expendam. *Nepos*, præter propriam et vulgatam significationem, luxuriosum et perditum hominem significat.

EPOD. II. VITÆ RUSTICÆ LAUDES.

1 *Beatus ille, &c.*] Vult Poëta eum, quem rure viventem beatum existimat, non publicanorum more arationes habere, ac pecuarias negotiationes agere, quibus tunc multo magis quam fœnore locupletabantur: sed, primæ ætatis hominum more, ea quæ a parentibus tradita possideant colere, liberisque post se relinquere. quæ vita ut innocentissima, ita jucundissima est. *Torrent.* *Procul negotiis*] Separatus ab urbanæ vitæ molestiis.

2 *Ut prisca gens mortalium*] Ut primi homines in aureo sæculo, qui in agris habitabant.

3 *Paterna rura*] Qui rura a parentibus accepta propriis, non conductis bobus colit. *Exercet*] Verbum ipsum culturæ diligentiam arguit, uti et apud Virg. cum ait: 'Exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.' Verissimumque quod veteres Romanos dicere solitos accepimus, opera, non impensa culturam constare. Quod Furius ille Cresinus coram populo, ut qui alienas fruges veneficiis alliceret, accusatus, non verbis sed reipsa ostendit. vide Plin. XVIII. 6.

4 *Solutus omni fœnore*] Varie scriptum invenias in antiquissimis monumentis, 'fœnus,' 'fœnerari,' &c. Sextus tamen Pompeius Festus, 'fenus' sine diphthongo agnoscit, ut et 'fetus.' Nam credita pecunia fenebris, a 'fetu,' inquit dicta est, quod crediti nummi alios pariant: qua ratione τόκος Græce dicitur. *Solutus* ergo *omni fænore* est, qui neque dat, neque accipit fœnori: in quorum altero summa invidia, in altero extrema miseria est, unde tot olim seditiones exortæ. *Torr.* *Solutus omni fænore*] Liber ab omni debito.

5 *Neque excitatur*] Neque militat, neque navigat. [Vat. 2. 3. 4. 6. Vat. Palatinus 6. ap. Feam, Chisianus 3. ap. eund. et Vallicel. 2. *ut miles.*]

7 *Forumque vitat*] Forum vitat, ubi lites aguntur et dijudicantur. *Et superba civium*] Et divitum domos non frequentat favoris ineundi causa. *Civium potentiorum limina*] Id ad salutandi molestiam referendum esse arbitror, poëtis præcipue invisam, ambitiosis et ditescere volentibus necessariam. *Torrent.*

9 *Adulta vitium propagine*] Cum adulta vitium propagine conjungit altas populos. [Codd. quidam ap. Jaeck, *propagini.*]

10 *Altas maritat populos*] Plin. XVII. 23. 'Longo usu compertum nobilia vina non nisi in arbustis gigni, et in

his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: adeo excelsitate proficitur: hac ratione et arbores eliguntur. Prima et omnium ulmus: deinde populus nigra,' &c. Sic ille Lambini scrupulum tollit, quærentis cur 'altas' hic appellet Horatius, et anne 'albas' reponere satius esset.

11 *Inutilisque, &c.*] Quatuor hos sequentes versus ita Fabritius et Stephanus ordinarunt. Sed in veteribus et vulgatis libris vs. 13. et 14. ponitur ante 11. et 12. *Pulmann.* *Inutiles ramos*] Ramos supervacaneos.

13 *In reducta valle*] In valle longa, aut flexuosa. Turn. l. XXVI. c. 23.

14 *Prospectat errantes greges*] Procul spectat. [Codex unus ap. Jaeck, a m. sec. *errantes boves.*]

15 *Puris mella*] Mella e favis expressa.

16 *Infirmas oveis*] Naturale epithetum ovium: sunt enim delicatæ morbisque obnoxiæ. Quod autem vetus interpres addit, 'lanitondium' vocari, cum æstate tondentur oves; ut et 'mellamessio' dicebatur, cum mella condebantur; id nullo idoneo teste probari posse arbitror. Rusticum Kalendarium mense Maio sic habet, 'Segetes runcantur, oves tondunt, lana lavatur.' De melle nihil. Sed Rei rusticæ auctores, ut 'mellificium' vocant ipsum mellis artificium, sic 'mellationem,' cum mel certa ratione decoquitur: quod decoctum mel dicitur et ad vetustatem reponitur; quemadmodum defrutum ex uvis; eaque de re loqui poëtam hic existimo. *Torrent.*

17 *Quum decorum*] Pingebatur autumnus, pomis capite redimitus. Vide Turn. VI. 14. *Pulmann.* *Decorum mitibus pomis*] Caput quasi pomis coronatum.

[18 Bamberg. *extulit agris.* Schoenborn. 2. *aquis extulit.*]

19 *Ut gaudet*] Quam gaudet rusticus. Est admirantis. *Insitiva*] Nativa quoque pyra nobis autumnus suppeditat; sed summa insitionis voluptas, in qua veluti miraculum quoddam naturæ decernitur. *Torr.* *Insitiva decerpens pyra*] Pyra non ex semine nata, sed pyra proprii laboris. [Vat. 3. apud Feam, a m. sec. aliique codd. ap. Jaeck, *At gaudens insitiva decerpit pira.*]

20 *Et uvam purpuræ*] Virgilius Ecl. IV. 'Rubens pendebit sentibus uva.' Cruquii libri quatuor, *Purpura.* *Purpuræ*] Et decerpens uvam purpuream. Participium 'certandi' dativo jungitur.

21 *Qua muneretur*] Qua donet te, Priape, hortorum Deus. [*Quis* Cuning. *Queis* Sanad. et al. ap. Jaeck.]

22 *Sylvane, tutor*] Sylvarum et agrorum custos.

23 *Libet jacere modo*] Qui novæ Odæ faciunt hic principium, sententiam non intelligunt: est enim Oda περιβολική, quæ multa habet πνεύματα. *Fabric.* *Antiqua ilice*] Sub ilice annosa, quæ latiorem umbram præbeat.

24 *Tenaci gramine*] Vel quod recubantem virore suo oblectet ac diutissime retineat: ut Catullus: 'Mentem amore revinciens, Ut tenax edera hac et hac Arborem implicat errans.' *Tenaci gramine*] In gramine, quod terræ firmiter adhæret.

25 *Labuntur ripis*] Plures et meliores codices *rivis* legunt, haud dubie melius: ut II. Od. 3. 'Qua ... obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.' *Torrent.*

26 *Queruntur*] Recte quidem hic Cruquius; sed unus e nostris codicibus sic habebat: 'Veteres omnium animalium voces querelam vocarunt, præterquam suium. Sic Maro cicadis, ranis, bubus querelam tribuit.' Sic et Flaccus noster 'querulam' vocat tibiam, III. Od. 7. ob modulationis dulcedinem. Nam 'querula' pro 'sonora' exponit ipse Servius. *Torrent.* *Queruntur in sylvis aves*] Canunt aves.

27 *Obstrepunt*] Et fontes strepitum

et murmur faciunt.

28 *Somnos leves, &c.*] Paulo aliter Virgilius Ecl. I. 'Sæpe levi somnos suadebit inire susurro.' *Quod invitet*] Quæ res. [Schoenborn. 2. *invitat.*]

29 *Annus hibernus Jovis*] Locutio prorsus poëtica. Nam et *annus hibernus* pro anni parte hiberna dixit: et *tonantis Jovis*, propter aëris eo tempore inclementiam. *Torr.* *Annus hibernus*] Hyems. Totum pro parte. [*Aut cum*, vel *Et cum* codd. ap. Jaeck.]

31 *Multa cane*] Annotarunt viri docti veteres, cum de canibus ad venandum loquuntur, ferme muliebri genere uti, ut a Græcis κύνας θηρατικὰς, γενναίας, Κελτικὰς passim appellari invenias. *Torrent.* *Multa cane*] Multis canibus. [*Et trudit* Bamberg. *Aut trudit agris* Vanderb. ap. Jaeck. *multo cum cane* Vatt. Rom. 7. 9. et Vat. Palat. 3. a m. sec.]

32 *In obstantes plagas*] In opposita retia.

33 *Amite levi*] Furcula aucupali, qua rete tenditur.

34 *Dolos*] Quæ retia sunt doli turdis, avibus voracissimis.

35 *Advenam*] Advenam, transmarinam. Grues, cum loca calidiora petentes, maria transmittunt, trianguli formam efficiunt: M. Tul. II. de Nat. *Laqueo gruem*] Gruem pedica captat. [*Avidumque* var. lect. ap. Jaeck. *aut advenam* Schoenborn. 2.]

36 *Jucunda captat præmia*] Quæ omnia, nempe apri, turdi, lepus, grus, sunt rusticis jucunda laborum præmia. [*Jocunda* Schoenborn. 2.]

37 *Malarum, quas*] Malarum curarum, quæ propter amorem suscipiuntur. *Quas amor*] Per 'amorem' nunc omnem cupiditatem intelligit, aut saltem avaritiam, ex sententia Heleni. Et pro *malarum*, quidam legunt *malorum*.

39 *Quod si pudica mulier*] Sic et Virg. Georg. II. 'Interea dulces pendent circum ubera nati, Casta pudicitiam servat domus.' De utilissima autem atque jucundissima vitæ inter conjuges societate, multa cum alii optimi auctores, tum, quod maxime ad Horatium facit, præclare Columella Proœmio libri XII. 'Apud Græcos,' inquit, 'et mox apud Romanos, usque in patrum nostrorum memoriam, fere domesticus labor matronalis fuit,' &c. additque: 'Verum cum in totum non solum exoleverit, sed etiam occiderit vetus ille matrum familiarum mos Sabinarum atque Romanarum, necessario irrepsit villicæ cura.' Hoc ergo est quod sequitur, *Sabina qualis, &c.* Torrent. *Pudica mulier*] Mulier casta. *In partem*] Græcismus, ἐν μέρει, id est, *vicissim*. Hartung. Victorius Var. Lect. II. 6. *Juvet*] Sic plerique omnes libri, quos vidi: vel *juvat*, in uno atque altero. Turnebus tamen XII. 15. *juvans* restituit, quod parum cohæreat oratio: quod veritus etiam Lambinus *sacrumque vetustis* scripsit, et secundum pedem Anapæstum facit, male. *Torrent.* [*Quid si? Quo si? Quid? si* nonnulli codd. ap. Feam et Jaeck.]

41 *Sabina qualis, &c.*] Quales sunt Sabinæ mulieres, aut Appulæ, fœminæ castissimæ. *Perusta solibus*] Nigra.

42 *Pernicis uxor*] 'Pernix' et celerem et perseverantem significat. Unde 'pernicitas' et pro celeritate, et pro patientissima fortitudine, teste Nonio. *Torrent.* *Pernicis uxor Apuli*] Aut nigra uxor Apuli agilis, vel patientis laborum.

43 *Sacrum vetustis*] Vocat focum *sacrum*, vel quod Vestæ consecratus sit, vel quod ara Deorum penatum focus sit, quod margini antiquissimi codicis adscriptum repperi. *Vetusta* vero *ligna* cum dicit, sicca jam et arida intelligit, unde fumus non sequatur, quæ vel præcipua rustici post labores recreatio est. Tibull. lib. II. 'Tum nitidus plenis confisus rusticus agris, Ingerit ardenti grandia ligna

foco.' *Torr.* *Sacrum vetustis extruat lignis focum*] Est Hypallage: Si extruat ligna super focum, laribus sacrum. [Markland. conj. *exstruens.*]

44 *Sub adventum*] Paulo ante adventum mariti.

45 *Textis cratibus*] Septis.

46 *Distenta siccet ubera*] Si plena ubera mulgeat.

47 *Et horna*] Optimi codices sine aspiratione scribunt: ut III. Od. 23. dictum. Tum Plin. XIV. 13. apothecas primum fuisse Romæ et diffundi cœpta vina, anno Urbis 633. Antea de dolio sive de cupa haustum bibebant, præsentis nempe anni, et nec dum ad vetustatem ac luxum in cados amphorasque diffusum. Hinc 'vinum doliare,' ad veteris differentiam Ulpianus dixit. Atque hoc est, quod *dulci dolio* ait Horatius; vetera enim amariora. *Torr.* *Horna dulci vina promens dolio*] Hujus anni vina.

48 *Dapes inemptas*] Notum illud Catonis: 'Patrem familias vendacem, et non emacem esse oportere.' Optime etiam Virg. Georg. IV. 'Seraque revertens Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.' *Inemptas apparet*] Escas suo labore paratas et domi natas. [Bamberg. *Dapes ineptas.*]

49 *Non me Lucrina*] Conchylia in lacu Lucrino capta (quæ sunt omnium præstantissima) non magis delectaverint, aut Rhombus, vel, &c. *Lucrina conchylia*] Postquam genera, nominaque edulium ac ciborum domicilia vestigare ac distinguere profunda hominum ingluvies non erubuit, primus Sergius Orata optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit. Vide Plin. IX. 54. et XXXII. 6. Val. Max. IX. 1. Atque hoc est, quod ex Catii disciplina inquit Horat. 'Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.' Et de peritissimo gulæ magistro Juvenal. Sat. IV. 'Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere morsu, Et semel aspecti dicebat littus Echini.' *Torrent.*

50 *Rhombus*] Turbo est piscis magni pretii, sic etiam Scarus.

51 *Si quos Eois*] Ad Scaros hoc pertinet. Scarus enim piscis Italiæ littoribus adeo olim ignotus fuit, ut ne nomen quidem Latinum invenerit. Macrob. III. 16. de quo etiam Columella VIII. 16. Ingeniose igitur Horatius veluti tempestate ex Oriente in Latium compulsos ait. Mirum autem in omnibus vetustis codicibus *scaurus* pro *scaris* legi: uti et apud Columellam. *Torr.* *Si quos Eois intonata fluctibus*] Si quos Scaros hyems, (id est, tempestas concitata) vertat ad mare Italicum.

53 *Afra avis*] Sic Juvenal. quoque Sat. XI. 'Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ Novit avis noster tirunculus.' Eadem autem haud dubie quæ et Numidica, a parte Africæ Numidia, ut ait Plin. X. 48. Columella VIII. 2. *Afra avis descendat in ventrem meum*] Gallina Africana non potest mihi esse cibus jucundior. [Schoenborn. 2. *descendit in ventrem.*]

54 *Attagen Ionicus*] Attagen est avis Asiatica inter nobilissimas habita. Ionia, est pars Asiæ, in qua fuit urbs Ephesus.

57 *Herba lapathi*] Λάπαθον Græce, Latine *rumex*, plura habet genera. Et quamquam omnium decocto olere mollitur alvus, præcipue tamen laudatur id, quod a foliorum acumine ὀξυλάπαθον vocari tradunt. Quod cum Plinius non nisi in palustribus nasci, et sativo similius esse scribit, inde interpretabimur, quod *prata amantis* epitheton addiderit Horatius. Vide Victorium Var. Lect. XXIII. 13. *Torr.* *Lapathi prata*] Lapathum Latini appellant *rumicem*, de cujus variis virtutibus consule Dioscoridem. *Gravi*] Corpori ægrotanti Plin. XX. 21.

59 *Terminalibus*] Terminos olim in summa veneratione fuisse nemo igno-

rat. Et ut Siculus Flaccus testatur: 'Termini in terra collocabantur consecrabanturque, cæsa immaculata hostia a dominis, qui confines agros possidebant.' Eum diem festum 'terminalia' vocabant, et quotannis mense Februario celebrabant. Hostiam agnam fuisse indicat Poëta. Juvenalis vero Sat. XVI. pulte ac libo coli solere Terminum ostendit his versibus: 'Aut sacrum effodit medio de limite saxum Quod mea cum patulo coluit puls annua libo.' Sed seorsum, ut puto, cædebatur agna, quam vicini epularentur: ut interdum etiam lactens porca, quod ab Ovidio discimus. *Torr.* *Terminalibus*] Festis in honorem Termini Dei celebratis, in cujus tutela veteres putabant esse agrorum fines. [*Vel cæsa festis agna* Scaliger.]

60 *Vel hædus*] Hœdus e faucibus lupi ereptus suavior est rustico, quam qui desumptus est ex suo hœdili. Nam minoris constat. [Acron Ms. apud Feam et Jaeck, *exceptus lupo*.]

61 *Ut juvat pastas oves*] Quantum delectat.

[62 Schoenborn. 2. *domum properantes*.]

65 *Ditis examen*] *Examen* multitudinem notat: ut passim 'examen apum' dicimus pro nova illa sobole, quæ ad alias sedes quærendas educitur. Cujus similitudine 'juvenum recens examen' dixit Horat. I. Od. 35. *Examen domus*] Vernæ sunt, quasi examen apium, in divitis domo. [Vox *ditis* non habetur in Schoenborn. 2. *Pastosque* conj. Markland.]

66 *Circum renidentes lares*] Neque τὸ *renidentes* ad *lares*, sed ad vernas referendum est, ut sit ordo: Vernas renidentes circum lares. Est autem Horatio valde usitata Synchasis. Sic I. Od. 10. 'Quin et Atridas duce te superbos Ilio dives,' &c. Non enim 'duce te superbos,' sed 'duce te fefellit.' Et in Tyresia: 'Quando pauperiem missis ambagibus horres, Accipe qua ratione queas ditescere.' Pro, 'Accipe missis ambagibus;' ut recte vetus Comment. explicat. In Arte; 'Qui variare cupit rem prodigialiter unam Delphinum sylvis appinget,' &c. Est enim 'prodigialiter appinget,' non autem 'prodigialiter variare.' Alibi: 'Quid accidit cur barbaræ minus Venena Medeæ valent?' Subintellige, 'quam.' Quid est cur mea venena minus quam Medeæ valent? Græci felicius hoc per articulum; quo quia Latini destituimur, magnæ plerumque obscuritatis causa est. Neque minus obscurum est quod sequitur: 'Venena magnum fas nefasque non valent Convertere humanas vices.' Sed legendum est, 'magicum fas nefasque.' Venena, inquit, quæ totum Magorum fas et nefas sunt, humanas vices convertere nequeunt. *Rutgers.* *Renidentes Lares*] Circum Lares splendentes et hilares. Vide II. Od. 18. [Vanderb. ap. Jaeck, *renitentes*.]

67 *Hæc ubi loquutus*] Fingit Horatius Alphium fœneratorem superiora omnia dixisse, quasi is approbaret vitæ rusticæ jucunditatem, sed ad ingenium suum rediens, properat ad pecuniam in fœnore collocandam. *Fœnerator Alphius*] Scribe *Alfius*, ut in vetustis membranis. Summa vero in eo facetia est, quod sub Alfii persona hactenus vitam rusticam laudavit Poëta, more humano fieri ostendens, ut vel optime de rebus sentientes assueta tamen non relinquamus. *Torrent.* [*Hæc ut locutus* Cuning. ex ingenio.]

69 *Omnem relegit*] Multo plures melioresque codices *redegit* legunt, quod exemplis firmat Cruquius. 'Redigere' enim verbum elegans, ut 'cogere' quoque 'nummos,' 'argentum,' 'aurum,' &c. dicimus: unde et 'coactores.' *Torrent.* *Relegit*] Omnem pecuniam congregavit, a debitoribus eam exigens Idibus, (id est, circa dimidiatum mensem) studetque iterum in fœnore collocare sequentis

mensis Kalendis. *Idibus*] Idibus, inquit Lamb. nomina exigebant; Kalendis autem et exigebant et collocabant. De Idibus citat alterum Poëtæ locum ex I. Sat. 6. 'Ibant octonis referentes Idibus æra.' De Kalendis illum e Satyra 3. 'Qui nisi eum tristes misero venere Kalendæ.' Et prisci interpretis verba a me reperta, paulo aliter quam Cruquius opponam: 'Redegit Idibus, ut vitam ageret rusticam; sed cum venerunt Kalendæ, quæ sunt sequenti die post Idus, quærebat ponere in usuram.' *Torrent.*

EPOD. III. AD MÆCENATEM. Allium detestatur, quod apud Mæcenatem ederat, cujus æstu torquebatur. [Hæc Ode inscribitur in codd. ap. Jaeck: *Ternarius Iambicus; Binarius Iambicus; Epodicos.*]

1 *Olim*] Posthac.

2 *Senile guttur*] Epitheto hoc utitur vel ad commiserationem, vel quod fere vivacitatem in parentibus oderint filii, ipsi jam provecti et mali. 'Frangere' ergo 'guttur,' vel ferro, vel laqueo. *Guttur fregerit*] Cervicem patris senis. Gr. λαιμοτομεῖν.

3 *Edit cicutis*] Edat, pro supplicio allium suo calore nocentius cicutis, quæ frigore venenato necant. Victor. Var. Lect. VI. 19. *Allium*] Sic vulgo quidem: sed veteres membranæ *alium* scribunt. Sunt qui aspirent, et *halium* scribant, ut *halitus* et *anhelare* ab halando scilicet, ob odoris gravitatem. *Torrent.* Vid. Brod. Misc. VI. 2.

4 *Messorum ilia*] Messoribus allium dare solebant. Vide Virg. Alexin.

5 *Quid hoc veneni*] Lambini expositio vehementer placet, per subintellectionem provocabuli, 'quod;' nimirum, Quod hoc veneni est, quod sævit in præcordiis? *Sævit in præcordiis*] Venenum æstuat.

6 *Num viperinus cruor*] Significat allium esse veneficium omnium certissimum et præsentissimum, Medeamque veneficam nullas priores herbas ad veneficium habuisse. Vid. Turn. XII. 15. *Pulm.* *Cruor*] Sanguis viperæ serpentis, id est, venenum.

7 *Fefellit*] Me latuit, id est, me inscio fuit incoctus?

8 *Canidia*] Errant qui Gratidiam Neapolitanam veneficam, sub Canidiæ nomine ab Horatio exagitari existimant, quod non liceret quemquam nominatim insectari. *Torr.* *Canidia tractavit dapes*] An mulier venefica male contreotavit dapes? [*Candida* Schoenborn. 2.]

9 *Ut Argonautas*] Posteaquam Medea mirata est, id est, adamavit Jasonem, ducem præ omnibus Argonautis candidum, id est, pulchrum.

10 *Mirata est ducem*] Siquidem admiratio ea Medeam tanto amore percussit. Hujus verbi vim ostendimus IV. Od. 13. quæ vel hoc loco apertissima est. *Torr.*

12 *Hoc Jasonem*] Hoc unguento, scilicet allio, perunxit Jasonem, illigaturum juga ignota tauris, id est, qui tauris ignivomis juga insueta injiceret. [*Iasona* Cuning. ex ingenio.]

13 *Hoc delibutis ulta*] Medea Glaucam Creontis filiam vestibus hoc allio delibutis ulta, aufugit per aërem, vecta a dracone alato. *Delibutis donis*] Idem quod imbutis. Infra Epod. XVII. 'Quantum neque atro delibutus Hercules Nessi cruore.' Nec dissimile quod 'medicamentis delibutus' dixit Cic. et 'delibutus capillis,' pro Roscio; subauditur enim 'unguentis.' Terentius vero cum ait, 'delibutus gaudiis,' quod corporis est, ad animum transtulit. *Torr.* Vide et Turneb. VI. 9. Plin. II. 105.

14 *Serpente alite*] Eleganter serpentem dixit 'alitem.' Contraria enim 'serpere' et 'volare,' quamquam dracones pennatos non soli Poëtæ, sed et Philosophi nobis exhibeant. *Torrent.*

15 *Siderum vapor*] Vapor enim idem, quod æstus aut calor, ut recte Lambinus; unde 'vaporare' pro calfacere

Epist. ad Quinctium dixit Horatius. *Vapor*] Nec tantus calor syderum, Caniculæ præsertim, aridam invasit Apuliam. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *insedit æstus.*]

17 *Nec munus humeris*] Nec tunica ad Herculem a Deianira missa Nessi Centauri sanguine intincta ardentius inflammavit humeros Herculis efficacis, id est, laboriosi, et ad efficiendum apti.

19 *Tale*] Allium. [*Aut si quid* Vanderb. ap. Jaeck.]

21 *Manum puella*] Precor ut puella halitum tuum effugiens, opponat manum osculo tuo, et cubet in exteriore lecti parte, ne allii fœtore offendatur, id est, precor, ut neque te osculetur, neque se tibi potiendam præbeat. *Suavio*] In optimis exemplaribus *savio* invenimus. *Torrent.*

22 *Extrema et in sponda*] Lecti pars *sponda*, eaque interior et exterior; unde interius et exterius cubare. Ovid. igitur cum ait: 'Cur pressus prior est interiorque torus?' utramque spondam intelligit. At Martialis lib. III. Epigrammate de Misitio, 'spondam' pro exteriore parte accipere videtur, et opponere 'pluteum.' *Torr.* Sic non inepte quis 'extrema cubare sponda' cum eo dici poterit, qui cum illi quidem congruit, sed exiliter et non undequaque perfecte. *Cruq.* [Markland. *Extrema aut in sponda.*]

EPOD. IV. AD VOLTEIUM MENAM, LIBERTUM POMPEII MAGNI.

Velleius Mænam et Menecratem paternos Sexti libertos vocat. Atque adeo is ille est Mæna, de quo Plutarchus Antonio. qui, cum Sextus Cæsarem et Antonium pace inita in triremem suam convivio excepisset, suasit patrono, ut, si orbis terrarum imperio potiri vellet, utrumque soluta repente navi captivum abduceret. Perfidus natura ac vafer. Codex ergo Laurentianus verum hujus carminis titulum præfert: *In Sextum Mænam Pompeii Libertum.* ac proinde Lambini hic diligentiam desidero. Quanquam turpius errat Cruquius, qui *Vulteium Mænam vocat*, ideo, opinor, quod Vulteii Mœnæ in Epistolis fiat mentio. At ille longe alius erat. *Torr.* [Variat titulus in codd. et edd. fortasse quia ex cujusque scriptoris vel editoris ingenio additum. Vat. 1. et Bamberg. habent, *In Sextum Pompeium libertum;* Vat. 5. *In Sextum Pompeii libertum;* Vat.11. *Ad Menam Sexti Pompeii libertum;* Vat.Rom.8. *In Sextum Pompeium Sexti libertum Menam;* Vat. Rom. 10. *In libertum Cn. Pompeii Magni honore superbum;* Vat. Palat. 1. *Ad Sextum Menam libertinum;* Vat. Rom. 5. *In Sextum Pompeium Sex. libertum;* Vat. Palat. 2. *Ad Pompeium;* Vat. Palat. 5. *In Mecenam Sexti Pompeii libertum;* Vat. 2. *In Menam Sexti Pompeii libertum;* Vat. Rom. 3. *Ad Sextum Menam libertinum Vedium Rufum ex servitute miratur usurpasse equestrem dignitatem usque ad Tribunatum militum;* et ita codex ap. Oberlinum. Chisian. 1. *Ad Sextum Menam libertinum;* Angelic. 1. ap. Feam, *Ad Sextum Menam libertinum equestrem.* Fea, Bothe, et Jaeck edidere, *In Cneium Pompeium Cnei libertum Menam.*]

1 *Sortito*] Naturæ veluti sortem quandam appellat, cujus nulla nobis ratio constet. Vid. Plin. x. 74. Turneb. XIV. 9. *Sortito obtigit*] Naturaliter.

2 *Tecum mihi*] Tanta mihi tecum discordia est.

3 *Ibericis*] Libri optimi vocabulum hoc fere aspirant. In uno etiam adscriptum, 'id est, *Sparteis.*' Sparto enim abundat Hispania, unde funes conficiuntur. Plin. XIX. 2. Hispaniæ Carthaginem ad alterius differentiam 'Spartariam' appellat, ob sparti abundantiam. *Torr.* Vid. Turn. IV. 9. *Ibericis peruste funibus latus*] Qui latus habes perustum, et valde flagellatum funibus Hispanicis. Species pro genere.

4 *Et crura*] Cujus crura perusta

sunt, et attrita ferreis compedibus.

5 *Licet superbus*] Velut qui Junonis sacra ferret: hujusmodi hominum genus Græcis significanter dicitur *σοβαρεύεσθαι*, hoc est, *insolescere* et cum fastu omnia agere. *Cruq.*

6 *Fortuna non mutat genus*] *Genus* mihi dixisse videtur pro statu ac conditione hominum: ut Jurisconsulti loquuntur: alii enim ingenui, alii servi. *Torr. Fortuna non*] Pecuniæ ex liberto nobilem non efficiunt.

7 *Sacram metiente te viam*] Te incedente per viam sacram, quæ ducit ad Capitolium. *Sacram viam*] Omnium quæ in urbe celeberrima fuit, sic dicta, si Varroni credimus, quia sacra per eam quotquot mensibus in arcem ferebantur. Hinc 'Sacravienses,' qui in ea habitabant. Eam igitur celebritatem, quo magis esset conspicuus, quærebat Mæna, quærebant et homines minime ambitiosi, ut novis spectaculis inter ambulandum oculos pascerent. Notandum vero, quod 'metiri viam' dicit, pro composito ad normam gradu incedere, ut homines arrogantes solent. *Torr.* [Bamberg. *te metiente viam.*]

8 *Bis ter ulnarum*] Quoniam ventosum nobis hominem describit Poëta, certumque est ex illo Epistolæ ad Lollium loco: 'Arcta decet sanum comitem toga.' Quo quisque aut major erat, aut videri volebat, eo laxius splendidiusque cultum incedere solitum; necessario sequitur, solito majorem fuisse togam, quæ ex sex ulnis constiterit. *Torrent. Cum bis ter ulnarum*] Indutus togam sex ulnarum laxam et amplam, more divitum.

9 *Ut ora vertat*] Videsne, quo modo liberrima indignatio hominum prætereuntium ora in te convertat? [Cuning. *Ut ora vertit.*]

10 *Liberrima indignatio*] Indignatio aperta sine fuco, aut aliqua dissimulatione.

11 *Sectus flagellis hic triumviralibus*] Est hæc oratio indignantis populi in Menam. Hic cæsus flagellis triumvirum jussu, usque ad satietatem præconis, arat mille jugera fundi optimi in Campania, et perequitat viam Appiam (qua itur ad agrum Falernum) mannis, id est, equis gradariis ad luxum nobilium, et fortunatorum hominum accommodatis. Angl. *fit for a foot-cloth. Triumviralibus*] Hoc ad majorum invidiam addidit, ostendens Mænam, cum adhuc servus esset, non heri tantum, sed judicis jussu publice punitum fuisse. Unde sequitur ne justam quidem libertatem eum consequi potuisse; obstante lege Ælia Sentia, de qua Torrent. in Sueton. Augustum cap. 40. Tum Asconius Pædianus auctor est, Triumviros Capitales de furibus ac servis nequam, aliisque vilibus hominibus cognoscere, damnatosque apud columnam Mæniam punire solitos. Et sic Euclio coquo Aulul. minatur: 'Ad tresviros ego deferam tuum nomen.' In summa, abjectæ conditionis homines, quorum vilitas deferri ipsos apud Prætorem non pateretur, a triumviris judicari solere constat. *Torrent.* Vid. Turn. XXI. 31. [Unus codex ap. Jaeck, *triumviralium.*]

13 *Arat Falerni, &c.*] At Falerni vites commendantur, quas arari nemo dixerit. Cæterum meminisse oportet Campaniam illam felicem, cujus pars ager Falernus, Cereris et Bacchi certamen olim dictam fuisse, tam ob vini quam frumenti præstantiam, cum eodem in fundo inter arbusta vitibus onusta segetes colerentur. *Torrent.*

14 *Appiam mannis terit*] *Appiam* dicit, vel quod regina viarum esset, omnium extra urbem celeberrima, ut in urbe Sacra via: vel quod per eam in Falernum suum iter Mæna magno comitatu, ipse mannis vectus, ut tenuiores mulis et fere conductis. 'Mannos' autem burichos et burdones vocari solere, prisci interpretes annotarunt. Unde et 'mannuli:' nos,

ni fallor, 'gradarios' dicimus, qui tolutim et nulla vectoris molestia incedunt: ut I. Epist. 7. *Torrent.*

15 *Sedilibusque magnus in primis eques*] Menas factus Tribunus militum sedet in primis ordinibus contra legem a Roscio Othone latam, qua sancitum erat, ne quis ex infimo hominum genere fieret eques, aut sederet intra quartumdecimum theatri gradum. Menas igitur Othonis legem contemsit, quod aliquando fuerat servus, etsi jam quadraginta millia sestertium habeat.

17 *Quid attinet*] Quid prodest classem ab Augusto armari contra piratas, et servos fugitivos (quos Sextus Pompeius armis instruxit) si Menas ipse pirata, et servus, sit tribunus militum. *Tot ora*] Naves rostratas, quarum summæ partes ære et ferro sunt munitæ. *Ora navium*] Æreis rostris armabantur naves bellicæ; unde et 'æratas' et 'rostratas' passim dici cernimus. *Ora* igitur vocat Horat. rostra; ut et rostrum pro ore non solum cujusvis animalis, sed et hominis, sæpe accipitur. Virg. etiam 'Spumas salis ære ruebant' cum dicit, rostra ærea intelligit. Loci autem hujus sententia est, perperam adversus latrones servosque classem duci, cujus præfectus tribunicia potestate, ipse servus ac quovis latrone deterior sit. Existimo autem de eo tempore loqui Poëtam, quo victor jam Cæsar Sext. Pompeii reliquias Mænæ hujus opera persequebatur. *Torr.*

EPOD. V. IN CANIDIAM VENEFICAM.

[Cod. Bamberg. *In Canidiam. Converso nomine ternarius Iambicus, binarius Iambicus, epodicos.*]

1 *At o*] Conveniens rei novæ atque inauditæ per exclamationem principium. sic enim et Priamus, filii ante pedes suos trucidati specie, merito perturbatus: 'At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis Di, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet, Persolvant grates dignas.' Et, ut recte a Francisco Florido notatum memini, particula *At* otiosa non est, ut si quis recte observet, mirifice sæpe exornet præstantium poëtarum sententiam. Virg. sane quartum Æneid. librum sic exorsus est, 'At Regina gravi,' &c. *At o Deorum, &c.*] Exclamat puer prætextatus, quem furtim raptum Canidia aliæque veneficæ mento tenus sub terra defoderant, fameque necare constituerant, ut ex ejus jecore et medulla, arte Necromantica, philtrum, seu poculum amoris conficerent. Exclamat, inquam, O omnes Dii, qui regitis terras hominesque. *Quidquid in cælo regit*] *Quidquid* quidem habent Mss. omnes: sed alii *regit*, alii *regis*. In duobus etiam adscriptum, *Quidquid deorum*, id est, *quæcunque potestas?* in uno præterea, *sive deus, sive aliud quam deus. Regis* etiam quam *regit* malim, ut more humano in tanto discrimine deos obtestetur. [*Ast* legit Cledonius ap. Putsch. c. 1931.]

3 *Quid iste fert*] Quid affert, vel quid sibi vult ista tumultuosa mulierum festinatio? *Tumultus*] Tot nempe in unius pueri exitium conspirantibus veneficis. *Quid omnium*] Quid omnium vultus contra me solum volunt?

5 *Per liberos te*] E multis concurrentibus, Canidiam tamquam ducem alloquitur. Quod vero addunt Grammatici, Canidiam tacito insimulari, quasi veros numquam partus ediderit, ipsa nempe sterilis, sed suppositis sibi liberis matris nomen mentiens, id mihi non liquet; nec impuberi adhuc puero idonea talis oratio est: ut taceam frustra sperari misericordiam ab eo, quem irrites. Simpliciter igitur obtestatur, ut, si vera mater est, pro suo erga proprios liberos amore, alterius quoque filiis parcat. Olim enim jurabant per ea, quæ cara erant. Vid. Turn. XVIII. 25. *Per liberos te*] O Canidia rogo te per liberos tuos, si quos vere peperisti.

[Codd. nonnulli ap. Jaeck, *ter si vocata*.]

6 *Lucina veris*] Diana a parturientibus invocabatur, quod nascentibus opem ferre putabatur. *Veris*] Recte vetusti codicis margini adscriptum, 'Adulterinis enim partubus dedignatur adesse Diana.' Sensus igitur: Si vere mater es, ut esse credo, &c.

7 *Per hoc inane*] Te rogo per hanc prætextam purpuream (nobilitatis indicem) quæ mihi tamen nihil proderit ad crudelitatem vestram minuendam. *Inane purpuræ decus*] Ab ætate commiserationem movet, nec minus a conditione sua: 'prætexta' enim pueritiæ ornamentum erat, nec aliis concedebatur, quam Romanis, atque ingenuis. De ejus usu atque origine multa præclare Macrob. Saturnal. I.6. *Inane* autem *decus* vocat, quod videbat nihil sibi profuturum.

8 *Per improbaturum hæc Jovem*] Te rogo per Jovem hæc maleficia vindicaturum.

10 *Petita ferro*] Ut bellua ferro sauciata.

11 *Ut hæc trementi*] Postquam puer hæc tremula voce questus, finem querendi fecit, &c. [Codd. ap. Jaeck habent vel, *At hæc trementi;* vel, *Et hæc trementis*.]

12 *Insignibus raptis*] Duo puerorum insignia: 'prætexta,' ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur; et in cordis figuram 'bulla' ante pectus, quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent. Sic Macrobius. De 'prætexta' jam diximus; de 'bulla' hoc obiter dicendum, non obstare Macrobio, qui cordis ei figuram tribuit, quod Plut. eam bullæ ex aqua inflatæ, unde et nomen habeat, similem fuisse tradidit: quid enim vetat cordis figuram bullæ instar assurgere, et a tumore idem nomen acquirere? Hinc bullæ militum olim balteis cingulisque ceu clavorum capita inserebantur. Virgil. Æn. IX. 'Phaleras Rhamnetis, et aurea bullis Cingula.' Denique triumphantes, bullæ quam gestabant, remedia quædam includere consueverint, quæ credebant adversus invidiam valere; et bulla aurea ingenuitati tantum permissa fuit: libertinæ conditionis pueris (si justis tamen nuptiis nati fuissent) lorum tantum sive scorteam bullam præferentibus. *Insignibus raptis puer*] Ornamentis ejus raptis, scilicet prætexta et bulla quæ erant Patriciorum insignia. *Puer, Impube corpus*] Liber optimus *pueri* legit, adscriptumque, '*pueri impube corpus*, pro 'impubes puer.'' A qua lectione non me deterret syllabæ ratio, (cur enim *pueri* non æque dissyllabon esse queat ac 'fidei,' Pompeii, et similia?) sed præcedit *questus*. Lector cogitet an verisimile sit Poëtam tanta usum fuisse audacia. Figulus Porphyrionem impressum secutus, ut conjicit, hic ponit ἐνεξήγησιν, nempe puer impube corpus. *Cruq.*

13 *Impube corpus, &c.*] Existens tale impube corpus, quale, &c.

14 *Thracum pectora*] Pectora crudelium et barbarorum hominum.

15 *Brevibus implicata viperis*] Quales nempe esse convenit crinibus insertas, quæve capillamenti loco Furiarum capiti, ut in antiquis marmoribus cernimus, implexæ inerrent. Canidiam vero recte tanquam Furiam describit, quæ tot instructa venenis ex Orci faucibus profecta videri possit. Implicata ergo crines, hoc est, habens caput incomtum et brevibus viperis implicitum, Furiarum instar. *Cruq.* Vid. Turn. XIV. 9. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *illigata viperis*.]

16 *Crines et incomptum caput*] Habens crines viperis implicatos Furiarum instar.

17 *Jubet sepulchris*] Jubet adhiberi caprificos infaustas et sepulchris extractas, quasi Diis inferis sacrificaturа. *Caprificos*] Caprificus (sic enim

silvestrem ficum vocant) nunquam florens, numquam fructu maturescens, merito inter infelices arbores computatur. Quia vero parietes findit, et maxime sepulcrorum moles infestat, non temere Horatius caprificos una cum cupressis herbis magicis annumerat. Veteres sane eorum quos oderant sepulcris caprificos enasci optabant. Propertius lib. IV. 'Sit tumulus lenæ curto vetus amphora collo: Urgeat hunc supra vis caprifice tua.'

18 *Funebres*] Cupressus funeri adhibebatur, quia, ut Cupressus cæsa nunquam revirescit, sic mortui ad vitam minime redeunt. Vide II. Od. 14.

19 *Turpis ora ranæ*] Ranarum plura genera: illæ ut corpore maximæ, sic et nocentissimæ, quæ palustrem vitam terra commutarunt, et in vepribus rubisque agunt; unde et nomen adeptæ (Latini enim *rubetas*, Græci φρύνους vocant, teste Plinio) geminis velnti cornibus, plenæ veneficiorum. Sic enim ille lib. XXXII. cap. 5. additque mira esse quæ de illis auctores tradunt, inter alia amorem quoque concitare. Non abs re igitur Canidiæ veneficio eas miscet Horatius. Usum in veneficiis demonstrat non uno loco Juven. ut Sat. VI. 'At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ,' &c. *Ranæ sanguine*] Rubetæ.

20 *Plumamque nocturnæ strigis*] Sic quoque apud Propert. III. 4. 'Turgentis ranæ portenta rubetæ, Et strigis inventæ per busta jacentia plumæ' amatorem trahunt. At Lucanus buboni eam, ut inauspicatissimam, associat: 'Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur.' Græce στρὶγξ dicitur: Latini tamen suum esse nomen volunt, et a 'stridore' deducunt. Ovid. Fast. VI. 'Est illis strigibus nomen, sed nominis hujus Caussa quod horrenda stridere nocte solent.' Quamquam quæ hæc proprie avis sit constare negat Plinius XI. 39. quemadmodum et fabulosum esse ait, striges ubera infantium labris immulgere. Illud omnino inter auctores convenit, strigem apud veteres in maledictis et execrationibus fuisse, creditumque veneficas in id genus avium converti solere, cum magicis cantionibus volaticæ fiebant. Itali nunc quoque 'strigas' vocant veneficas. *Strigis*] Strix est avis mali ominis, quæ nocturno tempore volat, et stridorem pro cantu habet.

21 *Iolcos atque Iberia*] Sic nostri codd. nisi quod nonnulli *Hiolcos et Hiberia*, alii *Colchos* legunt. Est autem *Iolcos* Thessaliæ oppidum, quo Jason cum Medea ex Ponto revertens appulit. Ovid. 'Victor Iolchiacos tetigit cum conjuge portus.' Iberiam vero Ponticam intelligit; ubi plurima nasci venena testis est etiam Virgilius. *Iberia*] Non Hispania, sed civitas montibus Colchicis vicina. [Bamberg. *Olchos;* alius ap. Jaeck. *Colcos.*]

23 *Et ossa ab ore rapta jejunæ*] Quæ creduntur aviditatem ad amorem transferre, ideoque multum valere ad poculum amoris conficiendum.

24 *Flammis aduri Colchicis*] Flammis eo ritu paratis, quo, apud Colchos, opera et arte Medeæ erant paratæ ad Creontis domum ejusque filiam Creusam conflagrandam. *Colchicis*] Ut Iolchos Thessaliæ, sic Colchos Ponti oppidum, a quo Medea ipsa Colchis dicta.

25 *Sagana expedita*] Sagana succincta: est nomen proprium alterius veneficæ. *Expedita Sagana*] Hæc una cum Veia tamquam Canidiæ administra inducitur.

26 *Avernales aquas*] Ita princeps poëtarum: 'Sparserat et latices simulatos fontis Averni.' 'Simulatos' dicit vel vanitatem irridens, vel quod artis magicæ virtute veris Averni aquis pares effectæ fuissent. Vid. Turn. XIV. 9. *Avernales aquas*] Aquas ex Averno lacu petitas.

27 *Horret capillis, &c.*] Horrida apparet capillis asperis in capite erectis. *Marinus asperis Echinus*] *Echinus* et terrestris, et marinus est. Terrestrem 'Erinaceum' fere appellamus: uterque aculeis spinisque munitus natura. *Marinus* tamen hic additur, vel quia terrestris non ita toto corpore asper est, vel quia marinus tenuiores habet aculeos, ac velnti setas quasdam, quibus Saganæ capilli rectius comparantur. Porro hinc proverbium ἐχίνου τραχύτερος. *Marinus asperis*] Ut marinus Echinus, cui similis est echinus terrestris, et eodem modo spinis est confertus.

28 *Currens aper*] Ut aper furens qui durissimas habet setas in dorso insurgentes.

29 *Abacta nulla Veia conscientia*] Veia tertia venefica nullius maleficii conscientia deterrita. [Schoenborn. 2. *nulla vena.*]

31 *Exhauriebat, ingemens laboribus*] Vehementer anhelans scrobem faciebat.

32 *Quo possit*] In eum finem ut puer, &c. *Infossus puer*] Liber pervetustus *infusus* habet: male; notæ enim fossæ magicæ.

34 *Inemori spectaculo*] Est mori in spectaculo ore prominente. Vid. Turneb. XIV. 2. *Spectaculo*] Aspectu dapis novæ sæpius appositæ, sed semper sublatæ.

35 *Quum promineret ore*] Cum puer in terra defossus extaret e terra. [Cuning. *quantum exstant aquam.*]

36 *Suspensa mento corpora*] De natantium corporibus loqui Poëtam manifestum est: hi enim mento tenus sub aqua sunt. [Bamberg. *corpore.*]

37 *Exerta*] Sic de Faërni sententia Lambinus legendum esse pronuntiavit; nec ego sane negaverim. Illa enim tam lentæ mortis caussa fuit, ut exsiccata longa jam tabe medulla, et arefactum jecur, validius operarentur, quo et Varus ipse sic amore contabesceret. Omnes tamen lib. *exsecta*, vel *execta* legunt; Lector pro arbitrio agat. Nam ut illud *exsecta*, tam ad jecur, quam ad medullam referri potest; sic etiam τὸ *aridum* de utroque intelligi. Cruquius mallet *extracta* legi. *Exsucta uti medulla, et aridum jecur*] Ista est causa hujus facinoris. Alii legunt *exerta*, vel *execta.*

39 *Interminato*] Frequenter *interminandi* verbum actionem notat: cum proprie sit minando vetare ne quid fiat. Terent. And. 'Interminatus sum ne faceres, num veritus?' Gellius XV. 13. Sed si puer iste patricius in scrobem defossus mento tenus fuerit, quid opus erat illi interminari ne cibum caperet? manibus enim uti non poterat, utpote defossis. Quare significantius *interminato cibo*, id est, apposito quidem, sed non tacto, non permisso uti, idque per impedimentum defossionis, novo tamen crebro apposito, defossi famem irritante assidue. *Cruq.* Vid. Turneb. XIV. 9. *Interminato cum semel fixæ cibo*] Vetito et interdicto cibo, quem tangere puer est prohibitus. *Semel fixæ*] Hoc est, postremum seu prorsus et omnino fixæ. Tale illud, 'Cum semel occideris.' Pupulas ergo ait Poëta, semel atque in perpetuum fixas intabuisse. Nulla enim re magis quam fame, tali præsertim, qualem puer hic patiebatur, contabescimus. Virg. 'Et fame tabentes artus in littore ponunt.' Certumque mortis indicium cum oculi rigescunt.

40 *Pupulæ*] Oculorum acies cum intabuissent semel, id est, cum tabidæ apparuissent uno impetu, non temporis successu. [Schoenborn. 2. *pubulæ;* alii apud Jaeck, *pupillæ.*]

41 *Non defuisse masculæ libidinis*] Norunt Neapolitani huic facinori interfuisse etiam Foliam veneficam, quæ fœminarum amore adeo exarsit,

ut tanquam vir in fœminas ageret.

42 *Ariminensem*] Ariminum est urbs in Italia.

43 *Otiosa credidit Neapolis*] Ovid. Met. VI. 'Et in otia natam Parthenopen et ab his Cumeæ templa Sibyllæ.' Qui se otio asserere cupiebant, et ab urbe secedebant, Neapolim non raro se recipiebant, quæ hominum otiosorum domicilium erat. Vid. Turn. XXIX. 2. *Otiosa credidit Neapolis*] Neapolis sita est in secessu, vitæ tranquillæ et otiosæ aptissimo.

45 *Quæ sidera excantata voce*] Quæ Folia deripit sidera, &c. *Voce Thessala*] Sic Epod. XVII. 'Marsa nænia.' Nam et Marsi veneficiis nobiles fuere. Neque tantum herbæ illæ magicæ, quantum carmina valuere, quare plerumque a Poëtis conjunguntur. De Thessalia vero eo nomine infami, postquam Thessalæ mulieres Thessalique magi in proverbium venere, multa dicere otiosi hominis sit. Vide Plin. XXX. 1. *Thessala*] Voce magica, vel cantionibus Magicis, quibus utentes Thessali lunam et sidera e cœlo in terram devocant. Virg. 'Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.'

46 *Deripit*] Sic habent codices Bland. non, ut vulgo, *diripit*: 'Deripere' autem est, deorsum rapere ex superiori loco. *Cruq.* Videtur alludere ad proverbium, 'Lunam detrahere.' Quod idem est ac 'deripere:' invita enim descendit.

47 *Irresectum*] *Inresectum* scribi malim, et pro non resecto interpretor: id enim veneficæ magis convenit, longos curvosque gestare ungues, quos incantationes suas meditando arrodant; quod summam animi attentionem demonstrat. Persius: 'Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.' *Irresectum sæva dente livido*] Unguem pollicis non resectum. Nam mulieres veneficæ ungues suos nutriunt, non secant, quippe quæ non minus corpore quam animo turpes sunt et deformes. *Hic inresectum sæva dente livido*] Longis et inresectis unguibus saga fingitur, tum ob illuviem et fœditatem corporis; tum quod eam illis dant rabiem, ut quæ alii ferro et cultris dissecent, ipsæ unguibus dentibusque expediant. *Gronov.*

49 *O rebus meis*] Hæc dicuntur a Canidia, *O rebus meis, &c.*

50 *Arbitræ*] Non infideles testes.

51 *Silentium regis*] Recte hoc Dianæ tribuit, sive ad noctis silentium referas, sive ad id quod in sacris præscribebatur, maxime magicis. Nam et nocti et magiæ præest Diana, eadem scilicet quæ et Luna, et Hecate. Virg. 'Tacitæ per amica silentia lunæ.' Magica autem sacra fere nocturna. Vide Turneb. XII. 5. et XIV. 9. *Silentium regis*] Luna silentium regere dicitur, quia nox taciturna est.

52 *Arcana cum fiunt sacra*] Dum nocturna mulierum sacrificia, seu potius maleficia celebrantur.

53 *In hostiles domos*] In Varum senem, qui me aspernatur, vim vestram divinam vertite. [Quidam codd. ap. Jaeck, *hostiles domus.*]

55 *Formidolosæ dum*] Libri non pauciores *formidolosis* legunt, et *cum* pro *dum*, meo judicio rectius: noctem enim describit. *Formidolosæ dum latent sylvis feræ*] Noctu.

[56 Bamberg. ap. Jaeck, *sopori languidæ.*]

57 *Senem (quod omnes rideant*] Ut Varum scortatorem canes allatrant in Subura, dum ibi meretrices sectatur, quem omnes etiam rideant propter juvenilem in sene amorem. *Adulterum*] Pro mœcho posuit, uti et lex Julia de Adulteriis eo vocabulo promiscue utitur. Monendus etiam Lector in optimo cod. legi *senem quo omnes*, pro *quod*: recte, ut ego quidem censeo. [Ita quoque legitur in cod.

Bamberg. ap. Jaeck.]

58 *Latrent*] 'Latrare senem' dixit, ut 'latrare cervinam pellem' I. Epist. 11. Gellius VII. 1. Latratus autem ille amatoribus permolestus. *Suburanæ canes*] Subura vicus erat valde celebris in secunda Urbis regione: unde et tribus Suburana, eadem quæ et Sucusana; quandoquidem Subura, ut nonnulli volunt, a pago Sucusano dicta fuit. Nec contemnenda veteris Scholiastæ ratio, nempe quod subustione olim paludeta illic exsiccata sint. Ridiculi vero qui 'canes Suburanas,' ipsas vocant meretrices in Subura prostantes. Quamquam certum est, vicum illum meretricibus, sed vilioribus, celebrem fuisse; nec minus frequentem canibus, tum ob habitantium multitudinem, tum ob vici immunditiem; immunditia autem etiam canes trahit. Vid. Turneb. XIV. 9. *Suburanæ canes*] Subura locus est in urbe Roma, quæ inter Esquilias et Viminalem jacet, meretricum ferax.

59 *Nardo perunctum: quale*] Hoc quoque juvenum est, ut unguentis delibuti ad amicam eant, quod I. Od. 5. annotavimus. Lambino autem assentior, qui sic locutum esse hic arbitratur Horatium, ut I. Sat. 5. 'Animæ, quales neque candidiores Terra tulit,' &c. Vide et Linacrum de Emend. Struct. lib. VI. *laborarint* etiam haud dubie melius, octo librorum quos vidi auctoritate comprobatum. Unguentariam autem se esse Canidia significat. *Nardo perunctum*] Unguento Nardino perunctum.

60 *Quid accidit*] Miratur Canidia cur venena præstantissima, quæ in Varum adhibuerat, minus valerent, quam ea quibus usa est Medea in Creusam Creontis filiam.

61 *Venena Medeæ*] *Venena Medeæ* interpretor ex Medeæ præscripto et arte confecta, hac in re tam præstantia, ut quæ sequuntur efficere potuerit.

63 *Superbam*] Multo plures codd. vulgatam tuentur lectionem, *superba*; ut ad Medeam artibus suis et curru illo volatili a Sole patre suo præparato gloriantem, non ad pellicem, referatur. *Superbam*] Creusam potentem et superbi regis filiam.

[64 *Magni Creonis* Schoenborn. 2.]

65 *Palla, tabo munus*] Palla accepta Creusa cum tota Creontis regia subito incendio conflagravit. *Tabo*] 'Tabum' pro corrupto sanguine veteres Grammatici fere interpretantur; Horatius pro quacumque veneni peste posuit: neque enim anxie inquirendum, quod genus illud veneni fuerit; postquam per jocum, ut ante vidimus, allio quoque tantas vires tribuit. [Codd. ap. Jaeck, *infectum*, *nova*.]

66 *Nuptam abstulit*] Creusam Jasoni nuptam.

67 *In asperis locis*] In montibus.

68 *Fefellit me*] Latuit me.

69 *Indormit unctis*] Varum dicit securum tutumque a quarumcumque pellicum amoribus dormire, neque curare cujusquam veneficium, utpote solutum alterius veneficæ opera. Profitebantur enim sagæ se ei conciliare posse amores, et solvere. Tibullus: 'Quid credam? nempe hæc eadem se dixit amores Cantibus atque herbis solvere posse meos.' *Uncta* igitur *oblivione cubilia* interpretor, medicamentis quæ oblivionem inducerent circumlita. *Indormit unctis omnium cubilibus*] Varus indormit cubilibus unctis oblivione omnium pellicum, id est dormit securus, mei et omnium suarum pellicum amore solutus. [Schoenborn. 2. *omnium unctis*. Codd. ap. Jaeck, *En dormit*. Bamberg. *cupilibus*.]

71 *Solutus ambulat*] Quasi sua carmina nullius sint efficaciæ.

72 *Carmine*] Veneficæ doctioris cantione.

73 *Non usitatis*] Novis et insolitis veneficiis tu ad me recurres velis nolis. *Potionibus*] Quinctil. Declamat. 350. venenum interpretatur potio-

nem mortis caussa datam. Hinc 'potionatus' uxoris opera Caius princeps apud Suet. amatorio quidem, ut ait, medicamento, sed quod in furorem verterit.

74 *O multa fleturum caput*] O caput multum fleturum, id est, cui multa impendent mala. [Schoenborn. 2. *O multa flecturum.*]

75 *Nec vocata mens tua, &c.*] Non te Marsa nænia, nec cantione ad me revocabo, nec mens tua mihi restituetur Magico carmine: sed majus quiddam parabo, et ex humanis extis amatorio temperato, non usitata potione te insanum amore mei reddam. Vid. Turneb. XIV. 9. *Nec vocata mens tua*] Nec mens tua, facta semel a me insana, ad sanitatem revertetur carminibus potentissimis, qualia sciunt Marsi, Apuliæ populi, qui a Circe venefica didicerunt. [*Ad me recurrens* Schoenborn. 2. *non vocata* Bamberg.]

76 *Marsis vocibus*] Marsi enim in Italia, quod in Græcia Thessali; nec minus celebrata Circe quam Medea. Plinius XXV. 11. Recte igitur et Tibullus eas conjunxit hoc versu: 'Quidquid habet Circe, quidquid Medea veneni.' Porro a Marso, Circes filio, orta Marsorum gens. De quorum in venenis præstantia Gellius XVI. 11.

78 *Fastidienti poculum*] Tibi fastidienti et aspernanti me.

79 *Sidet inferius mari*] Prius cœlum subsidebit mari, quam, &c. Natura mutabitur. Hyperbole est. [Nonnulli codd. ap. Jaeck, *sedet inferius mare.*]

80 *Tellure*] Tellure superjecta.

82 *Bitumen*] Naphtam, de qua modo dixi, circa Babyloniam liquidi bituminis modo fluere tradit Plinius; et alioqui *bitumem* omne, igneæ naturæ, Græci ἄσφαλτον appellant. *Atris ignibus*] Ignes ex bitumine nigrescunt.

83 *Sub hæc puer*] Paulo postquam hæc locuta est Canidia. [*Sub hoc* Vat. Rom. 5. ap. Feam, aliique codd. ap. Jaeck, *puer non ut*, sine *jam*, Schoenborn. 2.]

84 *Lenire*] Lenibat.

85 *Unde rumperet*] Dubius a qua re exordium loquendi sumeret.

86 *Thyesteas preces*] Ut enim Græci ἀρὰς, sic Latini *preces*, tam pro obsecrationibus, quam pro execrationibus usurpant, præsertim Flaccus noster. *Thyesteas preces*] Emisit diras execrationes, qualibus Thyestes in fratrem Atreum usus est.

87 *Venena magnum fas nefasque*] *Venenum* Latinis, ut φάρμακον Græcis, inter ea vocabula est, quæ Grammatici μέσα sive *media* vocant, et tam bonum, quam malum significant, uti et 'virus' (teste Servio in illud Virg. Georg. I. 'Ille malum virus,' &c.) Itaque 'veneni nomine continetur omne, quod adhibitum, ejus rei, cui adhibitum est, naturam mutat, sive ad sanandum sive ad occidendum paratum est.' Verba sunt Caii Juriscons. lib. CCXXXVI. De verborum significatione. Puer igitur, qui Canidiam tam magna pollicentem jactantemque audiebat; At, inquit, venena ista vestra, quantumcumque ponderis ac momenti habeant, sive fas sive nefas teneant, non valent tamen *convertere humanam vicem;* hoc est, efficere nequeunt, quin, quod in rebus humanis perpetuo cernimus, malis male sit, et quas meruere pœnas, luant: sic enim 'vicis' vocabulo utuntur veteres. Brutus ad Ciceronem: 'Valde et meam et vestram vicem timeam necesse est,' hoc est, ea quæ adversa nobis, sive merentibus, sive immerentibus, evenient. Nec male Porphyrion: 'Vices,' inquit, 'appellantur pœnæ, quæ in malos reguruntur.' *Venena magnum fas, nefasque*] Vel sic interpretabimur: In veneficiis est quidem magna vis, sed tantum profecto non possunt illa pro hominibus efficere, ut natura æqui et

iniqui, ut fas et nefas, jus et injuria mutentur. hoc hominum caussa non possunt præstare. Atque id est humanam vicem convertere: et ut in Epist. Cic. 'nostram vicem ultus est ipse sese,' id est, quod facere debuimus, id pro nobis nostraque vice fecit. Vid. Turneb. xiv. 10. *Venena, magnum fas nefasque*] Mulieres veneficæ fas et nefas confundere, suisque venenis humana et divina pervertere possunt, sed humanæ vitæ sortem nequeunt immutare: neque possunt effugere quin suorum maleficiorum pœnas dent, et morte pereant miserabili. Alii aliter hunc locum exponunt: per me libera est sua cuique opinio.

89 *Diris agam vos*] Execrationibus vos persequar. *Dira detestatio, &c.*] Sic Oda, quam dixi, xxviii. post imprecationem additur; 'Teque piacula nulla resolvent.' Credebant enim antiqui ea expiari non posse, quæ affecti insigni aliqua injuria ipsi illi, qui intulerat, toto animo imprecabantur. Quare et *diras* appellarunt, quæ Deos iratos infestosque redderent.

90 *Nulla expiatur victima*] Nullo purgatur sacrificio.

91 *Ubi perire*] Ubi mortuus fuero vobis per noctem occurram et perterrefaciam: sic Dido: 'Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas.' Et Ov. in Ibin: 'Tum quoque factorum veniam memor umbra tuorum, Insequar et vultus ossea forma tuos.' De Phryxo quoque ab Ætna occiso Pelias apud Val. Flaccum: 'Non nuntia tantum Fama refert ipsum juvenem tam sæva gementem: Ipsum ego, cum serus fessos sopor alligat artus, Aspicio.' Neque id soli Poëtæ narrant, aut ad animi tantum conscientiam referendum: nam gravissimi auctores ita historiam tradunt; veluti Plut. Cimone, de Damone quodam per fraudem in gymnasio interfecto, deque his quæ Pausaniæ Græcorum duci Byzantii contigerunt.

93 *Petamque vultus*] Et ego umbra involabo in facies vestras.

94 *Quæ vis Deorum*] Quæ *umbra* vis est et ultio Deorum Manium, sic ut per umbras Dii Manes se vindicent.

95 *Assidens præcordiis*] Et ego inhærens præcordiis nunquam quiescentibus auferam somnos, &c.

97 *Vicatim hinc*] E singulis vicis.

[98 *Contundat obscenas* codex ap. Jaeck.]

99 *Different lupi*] Discerpent et dissipabunt corpora vestra insepulta; quo nihil veteribus fuit horribilius. [Plotius ap. Putsch. c. 2645. *differant;* codex ap. Jaeck, *deferent.*]

100 *Esquilinæ alites*] In Esquiliis commune vilissimorum hominum sepulcrum fuisse, ipse Horatius i. Sat. 8. testimonium dicet. Porphyrion etiam ad portam Esquilinam non modo pauperum, sed et sceleratorum corpora comburi, vel ambusta abjici solere tradit. Sed et Tacitus lib. ii. locum supplicii ibi fuisse ostendit his verbis: 'Sumtum more prisco extra Esquilinam de nocentibus supplicium.' Quin Esquilinam portam etiam 'Mæciam' olim vocatam fuisse volunt. Et carnificum ibidem habitationem fuisse. Mirabitur quispiam, cur fingat Esquiliis veneficarum nocturna et magica sacra Horatius: sed mirari desinet, qui sciet eas mulieres busta sequi solere: ita a Græcis 'bustuariæ' appellatæ, quod in monumentis sæpe versarentur, et mortuorum cadavera mutilarent. Vid. Turneb. xiv. 88. *Esquilinæ alites*] Vultures aves, in Esquiliis (colle urbis Romæ) volitare solent. [*Exquilinæ* quinque codd. ap. Feam, et edd. antiq. omnes usque ad an. 1536. item Fea, Bothe, et Jaeck.]

101 *Neque hoc parentes*] Parentes mei mihi superstites (ad suum luctum leniendum) videbunt has vene-

ficas insepultas, atque earum membra a canibus et avibus dilacerata. [*Neque hæc* Commentator Cruquianus.]

[102 *Effugeret* et *Effugerent* codd. ap. Pulm.]

Epod. vi. In Cassium Severum, poetam maledicum et petulantem.

Quoniam in *Cassium Severum* carmen hoc scriptum esse, tam ex veterum librorum titulis, quam Grammaticorum scholiis constat, quis ille fuerit videamus. *Cassius* itaque *Severus* celebris Augusti tempore orator (quod testimonium de eo fert Plin. vii. 12.) inter alios potentissimos reos Nonium Asprenatem, ipsi Cæsari cognatione junctum, de veneficio accusavit; una ejus patina 130. interisse convivas objiciens: sic enim Plin. xxxv. 12. Horatius igitur hominem accusandi avidum et maledicum, sed parum efficacem, merito ignobili cani comparat; imo *canem* vocat, ut philosophos dictos inde Cynicos solemus.

1 *Immerentes*] Cur hospites vexas nihil mali meritos. *Hospites*] Sic, puto, appellat homines, qui Cassium penitius nondum noverant; alioqui etiam illustribus civibus infestum, ut diximus. *Canis*] Latrator maledice.

2 *Ignavus*] Imbecillis et nullius animi contra eos, qui te mordere possunt. [Codex Gregorianus 1. ap. Feam, Vat. Rom. 2. aliique codd. ap. Jaeck, *adversus lupos.*]

3 *Quin huc inanes*] Cur non in me convertas minas inanes, quæ præter verba nihil sunt; *Quin huc, &c.*] Vel potius, hortatur hunc maledicum, ut in se detorqueat sua maledicentiæ spicula, nimirum ad retorquendum paratum. *Cruq. Vertis*] Libri sex *verte*, et versiculo sequenti *pete* pro *petis*. [*Quin h. inanis* Bamberg.]

4 *Remorsurum petis*] Qui pares tibi referam gratias.

5 *Nam qualis aut*] Ordo est: Nam ego agam, id est, persequar per altas nives alacer et aure sublata omnem feram quæcunque præcedit me, et agam telis qualis aut, &c. *Molossus aut fulvus Lacon*] Genera canum nobilissima conjunxit etiam Poëtarum princeps hoc versu: 'Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum Pasce sero pingui.' Neque aliter 'odora canum vis' dixit, pro odoris canibus, quam noster *amica vis pastoribus*, pro pastoribus grati atque amici. *Molossus*] Canis magnus et procerus. *Lacon*] Canis Lacedæmonius, admodum agilis.

6 *Amica vis*] Defensio pastoribus chara. 'Quia canes a lupis greges protegunt.' [Vat. Rom. 2. Vat. Palat. 4. Chisian. 3. alii ap. Valart. *præcedat*. Vat. Palat. 5. *procedet*. Vat. Palat. 3. *procedit*. Gregor. 1. a m. sec. *quacumque procedat*.]

9 *Tu cum timenda*] Tu cum convitiis et carmine maledico aliquem es insectatus, pretio tibi oblato, latrare desinis.

10 *Projectum odoraris cibum*] Cic. 'Canes venaticos diceres, ita odorabantur omnia et pervestigabant.' Cassium autem tamquam prævaricatorem insimulat, qui minimis rebus corrumpi se sineret. *Projectum*] More canis ignavissimi. [Vanderb. *odorari cibum Cave*.]

12 *Parata tollo cornua*] 'Cornutam bestiam petere' dixit Plautus, pro eum lacessere, qui se ulcisci paratus sit. *Parata tollo*] Tollo cornua tanquam taurus, ad feriendum eos, qui mihi maledicunt. [Vat. 9. Vat. Rom. 10. al. ap. Jaeck, *tollam*. Markland. conj. *Irata tollo*.]

13 *Qualis Lycambæ*] Plures Poëtas styli acerbitate nobiles commemorat antiquitas; sed præter veteris Comœdiæ auctores, iisque proximos Satyricos, Theon et Zoilus et Timon maledicentia infames fuere: Archilochus vero et Hipponax, quos justa ob illatam injuriam iracundia ad scri-

bendum provocavit, præcipue laudantur. Iambis ambo illustres; sed ætate prior Archilochus puris Trimetris, qui et Archilochii ab eo appellati sunt. Hipponax autem, Trimetrum Archilochium in Scazontem inflexit, ut ultimus pes Spondæus feriret gravius, ac veluti ferrum in vulnere relinqueret. *Qualis Lycambæ*] Talis nimirum qualis fuit Poëta Archilochus Iamborum scriptor, qui carminis sui amaritudine Lycamben socerum laqueo vitam finire coëgit. [*Licaniræ* Schoenborn. 2.]

14 *Aut acer*] Hipponax Poëta acerrimus, quem dicunt ad suspendium adegisse Bupalum pictorem. Junius Animadv. I. 16.

15 *Si quis atro dente*] Si quis lingua virulenta me carpserit, an, ut puer, ad lachrymas confugiam? Nequaquam. 'Est enim pueri injurias flere, viri vero ulcisci.' Sed hoc vetat lex divina. 'Nam vindictam mihi, et ego retribuam, inquit Dominus.' [*Aut si quis* Schoenborn. 2.]

16 *Inultus ut flebo puer*] Frequens est his generibus loquendi Homerus: non me terrebis ut puerum, non te extimescam ut puer. *Lambin.* [Codd. nonnulli ap. Jaeck, *aut flero.*]

EPOD. VII. AD POPULUM ROMANUM. Execratio belli civilis gesti hinc Bruto et Cassio, illinc Octaviano, M. Antonio, et M. Lepido Coss.

Placet Epigraphe; IN POP. ROM. et deinde minusculis litteris; *Primo bello civili finito, ut ab aliis abstineant deprecatur.* Primum autem civile bellum, non quod inter Cæsarem et Pompeium fuit intelligo, sed quo necem patris contra Brutum et Cassium ultus est Augustus, secuto postea bello Siculo et Actiaco. [Bamberg. *In P. R. Detestatio bellorum civ. gestorum hinc Bruto et Cassio, illinc Octaviano, M. Antonio, et M. Lepido ducibus.*]

1 *Scelesti ruitis*] Scelesti; id est, impii sunt in patriam, ubi civis a cive interficitur.

2 *Conditi*] Cur enses in vaginis inclusi jam distringuntur?

3 *Campis atque*] Terra marique.

5 *Non ut superbas invidæ*] Non ut Romanus miles Carthaginem, quæ imperii Romani diu æmula fuit, everteret atque incenderet; neque ut Britanni nondum domiti, vincti per triumphum ducerentur: sed ut Roma sua manu labefactata concideret. *Lambin. Invidæ*] Carthago semper fuit imperii Rom. æmula.

6 *Romanus*] Romanus miles.

7 *Intactus aut Britannus*] Tentavit quidem Britanniam C. Julius Cæsar, cum in insulam illam ex Gallia trajiceret; sed usque ad Claudii principis tempora invicta permansit: auctor Suet. *Intactus*] Britannus bello nondum domitus.

8 *Sacra catenatus via*] 'Sacra' dicta est via, quod per eam sacra quotquot mensibus ferrentur in arcem: aut quod in ea fœdus ictum sit inter Romulum et Tatium regem. *Cruq.* Portam Romæ triumphalem fuisse, pontem quoque ac viam triumphalem, omnibus constat. Et quidem ultra Tiberim hanc fuisse portam nemo negaverit, siquidem pontem transire necesse erat: sed quo loci fuerit non satis liquido traditur: hoc interim in confesso est, eos qui triumphant Velabrum prætervectos, inde per forum Romanum, ac viam Sacram, qua clivo Capitolino adhærebat, Capitolium ascendisse. De via Sacra testimonium hic Horatii habemus. Accedat quod notavimus IV. Od. II. 'Per sacrum clivum.' *Sacra catenatus via*] Ut per sacram viam vinctus duceretur ad Capitolium in triumpho.

9 *Vota Parthorum*] Secundum optata Parthorum inimicorum vestrorum. *Sua*] Sua dextra, id est, bellis civilibus.

12 *Nisi in dispar feris*] Nisi in animal alterius generis: vestra igitur crudelitas est plus quam ferina. *In*

dispar feris] Posterior Lamb. editio *dispar genus* substituit: at prior et libri manuscripti omnes, *feris* non *genus* legunt; nec dubium, quin ad oram alicujus libri adscriptum τὸ *genus*, pro declaratione vocabuli *dispar*, scribam deceperit. Glareanus sic exponit: Neque unquam hic mos fuit feris leonibus, nisi in dispar genus.

13 *Furorne cæcus*] Duo exemplaria *cæces* habent, nec displicet. Recteque enumerat Horat. nam aut Deorum ira fatalisque necessitas ut imperia mutentur: aut proprius furor, sive culpa, et ei debita pœna, nos in bellum trahunt. Quamquam nec divinam sentiremus iram, nisi scelera illam nostra provocarent. *Furorne cæcus*] Insaniane, an major vis, (*utpote fatalis necessitas*) an culpa causa est civilis furoris? [Schoenborn. 2. *aut rapit.*]

15 *Tacent*] Talis ille Virg. versus: 'Hæc effata silet, pallor simul occupat ora.' Qualem scilicet scelerum conscientia excitare solet. [Schoenborn. 2. *color albus.*]

16 *Mentesque*] Mentes sceleris conscientia percussæ obstupuerunt. ['Cuning. ex ingenio audaci, *perculsi*; ut nec sensui præcedenti respondeat; utrobique subintelligitur 'eorum.'' *Fea.*]

17 *Sic est*] Sic est, ut Dii irati ob scelus Romuli (qui fratrem Remum dominandi causa interemit) immiserunt in Romanos hæc bella civilia. *Acerba fata*] Duos vidi codices, qui *facta* habebant: quod improbare non possum; ut Romani, et sua et Romuli auctoris sui culpa, ad arma venerint. Quale illud, 'delicta majorum,' &c. Nec sane 'scelestos' vocare debuit, quorum nulla sit culpa.

19 *Ut immerentis*] Postquam cruor innocentis Remi effusus est in terram.

20 *Sacer nepotibus cruor*] Cruor nepotibus sacer, id est, execrabilis, vel perniciosus posteris, qui pœnas luerent ejusdem sceleris.

EPOD. VIII. AD ANUM LIBIDINOSAM.

Lubet adscribere incerti Commentatoris huic Carmini præscriptum titulum: *In anum libidinosam, prostitutam, putidam, Gratidiam; quam aspernatur, cujus vitia corporis detestatur.* Usque adeo misera illa Gratidia Grammaticis exosa est. [*Ad anum deformem, vel in Gratidiam* unus Vand.]

1 *Rogare longo*] Poëta iratus orationem non profert integram, sed præcisam: est igitur subaudiendum, 'oportet,' 'decet,' 'æquum est,' aut simile. Non te pudet putidam, id est, marcescentem longa ætate rogare me, quid vires meas debilitet et ad Venerem ineptas reddat? *Longo putidam te sæculo*] *Sæculum* fere centum annorum est; sed tamen et pro triginta et pro mille annorum spatio sæpe accipitur; hic vero simpliciter pro ævo seu pro ætate.

3 *Et rugis vetus*] Et cum senectus frontem tibi rugosam effecerit. [*Cum sit ater tibi dens* Schoenborn. 2.]

4 *Frontem senectus exaret*] Eleganter vetus Scholiastes: 'Id est, rugis tamquam sulcis proscindat.' Virg. Æn. VII. 'Et frontem obscenam rugis arat.'

5 *Hietque turpis*] Cumque dehiscat turpis podex, veluti podex bovis, quæ cruditate laboret, unde cibum male concoquit, atque ideo cruda excrementa ejicit. [*Hiatque* Schoenborn. 2.]

6 *Crudæ bovis*] Ego sic dictum existimo, ut III. Od. 11. de equa, 'Nuptiarum expers, et adhuc protervo Cruda marito.'

7 *Sed incitat*] Sed pectus tuum incitat me ad Venerem, &c. Ironia est amarissima. *Incitat me pectus*] Perinde enim ac de Phryne illa nobilissima meretrice locuturus incipit; at flagitiose desinit. *Putres*] Mammæ pendulæ, non turgentes, ut in puellis.

8 *Quales ubera*] Tales mammæ, qualia sunt equina ubera.

9 *Venterque mollis*] Venter rugosus

et luridus. *Tumentibus*] Et hydropicis suris gracile femur appositum, quod sæpe fit in tabidis.

11 *Esto beata*] Dives esto et nobilis. *Imagines, &c.*] Quales scilicet in funere nobilium virorum præferebantur. Idem enim mulieribus apud Romanos habebatur honor funeris, qui et viris, si modo jus imaginum habebant; hoc est, si majores curulem aliquem magistratum gessissent: inde enim nobilitas.

12 *Ducant triumphales tuum*] Præcedant funus tuum imagines triumphales, id est, imagines majorum tuorum, qui triumpharunt, ad declarandam generis tui antiquitatem.

13 *Rotundioribus Onusta bacis*] Sic optima quæque exemplaria, non *baccis*. *Baccæ* autem proprie lauri, oleæ, myrti, similiumque arborum fructus; a quarum similitudine *bacas* etiam vocabant margaritas. Ac eas digitis auribusque, et quidem sæpe binas ternasque, gestare feminarum gloria erat. Jam vero cum *onustam bacis* dicit Poëta, non solum numerum, sed et pondus indicat. Recte etiam eas a rotunditate commendat; cum, ut Plinius nobis tradit IX. 35. 'Margaritarum dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere consistat.' Quamquam et oblongæ laudabantur, quos 'elenchos' vocabant, ad aurium præcipue ornamenta. Unde Juven. Sat. VI. 'Auribus extensis magnos commisit elenchos.' [*Ne sit* Guelph.]

14 *Bacis ambulet*] Unionibus, quos rotunditas reddit pretiosos.

15 *Libelli Stoici*] Locus obscurus; nec sane multum refert ut recte intelligatur. Ad oram optimi cod. sic adscriptum: 'Quasi diceret, quid refert quod etiam te literatam esse ostentas, ut me ad te amandum provoces?' Ego vero per *libellos Stoicos*, Philosophos ipsos intelligo, quorum amorem jactabat anus; quod formæ et ætati deerat, lecti pulvinorumque mollitia ac delitiis compensans. At Horatius nihil illud morans; quod ad Venerem faciat, requirit. Vide Turneb. Advers. IX. 23. et XIV. 10. *Libelli Stoici*] Philosophiæ studium præ se fert, ut adveniente amatore docta et honesta videretur esse. Absit, ut hac nostra ætate sint hujus farinæ ullæ mulieres, quæ Biblia Sacra in manibus ad templum ferentes, atque illa domi inter pulvinaria reponentes, de rebus divinis et arduis non solum inter se et cum suis maritis concertare solent, sed etiam cum eruditissimis Theologiæ professoribus manus conserere audeant, eo nimirum ut piæ atque religiosæ, specie tantum, non revera esse videantur. Non est meum judicare. Hoc tantum dico, ut virorum, sic fœminarum aliæ sunt hypocritæ, aliæ religiosæ, cum libris, sine libris.

16 *Amant*] Solent.

17 *Illiterati num*] Ineruditorum nervi, (id est, penes vel mentulæ,) sine literis, num minus arriguntur? Lege: *Illiteratis num minus nervi rigent? Magisve languet fascinum?* subaudi, quam literatis. *Guiet.* [*Illiteratis non minus* codd. ap. Feam et Jaeck.]

18 *Fascinum*] Fascinum est virile membrum, cujus species e collo pueri suspensa fascinationibus erat remedio. *Fascinum*] Hoc loco mentulam significat. Cujus rei hæc ratio est: mentulæ species e collo puerorum suspensa, aspicientibus risum movet; atque idcirco fascinum et fascinantium invidiam depellere aut placare existimabatur. Nam quæ ridicula et subturpia sunt, fascinationibus remedio sunt. Et Varro de Ling. Lat. lib. V. testatur 'collo pueri rem turpiculam suspendi solitam, ne quid obesset bonæ scævæ causa.' Significat igitur hanc anum nullis neque blandimentis, neque delinimentis assequi posse, ut ametur aut ejus amplexus expetantur, propterea quod anus est. Vide Cælium IV. 36. Turneb. IX. 28. *Lam-*

bis. [Schoenborn. 2. *fascenis.*]

19 *Superbo provoces*] Ab inguine fastidioso.

20 *Ore allaborandum est tibi*] Lingua. Adeo obscœna sunt ista, ut salva verecundia explicari non possint.

EPOD. IX. AD MÆCENATEM. Præsentit voluptatem quam percipiet ex Augusti victoria adversus Antonium et Cleopatram.

1 *Repostum Cæcubum ad festas dapes*] Cum *Cæcubum* nominat, et quidem *repostum*, idque *ad festas dapes*, modis omnibus optimæ notæ vinum significat, tantaque victoria dignum. *Repostum Cæcubum*] Vinum Cæcubum servatum et repositum ad festas epulas.

2 *Victore lætus*] In prælio navali apud Actium, ubi Antonium et Cleopatram Cæsar superaverat.

3 *Sub alta*] Domum Mæcenatis intelligit, ob turrem illam Mæcenatianam, de qua III. Od. 29. ac proinde ab ipso præberi debere cœnam ostendit. *Sic Jovi gratum*] Nihil aliud est, quam volente ita Jove. Ergo de futuro dicitur, non de præsenti; boni ominis caussa, ut solemus. *Heinsius.* Jupiter enim, victoriæ auctor, ab his qui vicere publicam lætitiam quodammodo exigit. Publica autem lætitia supplicationibus sacrificiisque atque epulis constat. [Marklandus dubitat de voce *domo*, pro quo codd. ap. Jaeck et Feam, *domu.*]

5 *Mistum*] Sunt qui *mistis* legant; quod equidem in nullo fide digno codice inveni. Receptam lectionem firmat locus huic germanus III. Od. 15. 'Lydis remisto carmine tibiis.' Mixtum autem, sive lyræ, sive tibiæ, sive fistulæ carmen dicitur, quod illis voce accinitur, aut cujus numeri modulive etiam sine voce per organa redduntur. Sed voce accinere honestius habebatur.

6 *Hac Dorium, illis Barbarum*] Volumine opus sit, si quis organorum harmoniarumque veteris Musicæ rationem ad explicandum Horatium conferre velit. Sufficiat igitur obiter annotasse, ut tria Græcorum genera fuere, Dores, Æoles, Iones, sic et Harmonias fuisse tres, Doricam, Æoliam, atque Ionicam: Barbaras vero duas, Phrygiam et Lydiam. Ex his Doricam maxime commendatam ac Phrygiam: quamquam enim concitatior Phrygia, commovendis tamen ad virtutem animis non inefficax habebatur. Jam vero inter organa Musicæ accommodata alia aliis harmoniis aptiora erant. Nam quod lib. VIII. monet Arist. et nos quoque ante diximus, eandem in organis vim habebat tibia, quam in vocibus harmonia Phrygia. Nec mirum: Phrygum enim inventum tibia. Jam vero Romani, quibus solenne erat virtute præstantium virorum laudes in conviviis et voce et organis celebrare, quanto ceteris nationibus graviores erant, tanto, verisimile est, moderatiore Musica tenebantur: qualem Doricam Phrygiamque esse diximus. Cum itaque Phrygiæ consonet tibia, Doricæ vero lyra; pereruditè Flaccus noster hunc concentum postulat, ut Dorica, per se subtristior, Phrygiæ hilaritate concinnetur. Superest ut *Barbarum* pro Phrygio dixisse Poëtam credatur: quod non ex hoc tantum loco, sed et I. Epist. 11. 'Græcia Barbariæ lento collisa duello,' aperte constat. Hinc 'Barbaricæ vestes' apud Lucretium pro Phrygiis (unde et Phrygiones dicti earum artifices) et 'Barbara tegmina crurum,' pro armatura Phrygia apud Virgilium. Vid. Turn. IX. 18. *Hac Dorium*] Lyra sonante carmen Dorium, tibiis sonantibus carmen barbarum, id est, Phrygium vel Lydium. [*Hac Doricum* Vat. Rom. 2. edd. Mediol. 1476. et Rutgers.]

7 *Ut nuper*] Confecto scilicet bello Siculo, quod Actiacum antecessit. Jam vero quod 'Neptunium ducem,'

Sextum Pompeium vocat Poëta, id quoque ex historia petendum. Patris enim, qui universo mari imperaverat, gloria elatus, et occupata jam Sicilia ferox, Neptuni filius videri voluit, vestemque cæruleam (στολὴν κυανοειδῆ vocat Dion) sumpsit, equosque ac viros vivos in fretum, tamquam hostiam conjecit: qua de re, præter Dionem, Plin. XIX. 16. *Ut nuper*] Ut nuper tecum bibi. *Actus quum freto*] Fugatus et pulsus freto Siciliæ. *Neptunius*] Sextus Pompeius, qui se Neptuni filium prædicabat.

8 *Ustis navibus*] Ustis navibus ab Augusto.

9 *Minatus urbi vincula*] Minatus compedes civibus Romanis, quas servis detraxerat in Sicilia, eos ut armaret contra patriam. Vide supra Epod. IV. [Codd. ap. Jaeck et Bothe, *detexerat.*]

10 *Servis amicus perfidis*] Addit Dion tantam fuisse hanc fugitivorum ex tota Italia multitudinem, ut virgines Vestales rem divinam facientes vota conciperent, si fugiendi finis factus fuisset. *Perfidi* autem fugitivi omnes. Quamquam non tam de cetera fugitivorum turba loqui Poëtam crediderim, quam de Mæna, Menecrate, Apollophane, quorum præcipue ductu rem gerebat Pompeius.

11 *Romanus*] Ad Antonium redit, ejusque exercitum, indignans eum feminæ servire, ac veluti mancipio dari: hoc enim hic significat *Emancipatus*, sua sponte traditus. Nam 'mancupium' dicebant veteres jus ipsum dominiumque seu proprietatem rei; ut in pulcerrimo illo Lucretii versu: 'Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.' Hinc 'mancipare,' ut nunc fere scribitur, et 'emancipare,' pro mancipio dare, in alteriusque manum ac potestatem tradere; ut contra 'mancipio accipere' dicitur is, cui res traditur. Eademque ratione *emancipatus* dicitur filius, qui solutus patria potestate, sui juris efficitur. Festus, et pererudite Budæus, Cruquius ex annotationibus scriptis, hunc locum sic exponit: Eheu posteri negabitis, quod Romanus miles emancipatus, id est, liber et ingenuus, tulit quondam vallum, id est, papiliones et arma feminæ, id est, mollitiem omnem cum conopeo, et præterea potest servire spadonibus rugosis. *Romanus*] Antonius pro mancipio Cleopatræ fert vallum. Eheu o posteri, vos propter infamiam negabitis.

13 *Fert vallum*] Notat præcipue Antonium, ejusque comites luxu ac mollitia diffluentes, et Reginæ libidini turpissime servientes. His cinctum comitibus Antonium, cum se ipsum regere non posset, Reginæ Eunuchi gubernabant: hoc est, quod I. Od. 37. ait Horat. 'Contaminato cum grege turpium Morbo virorum quidlibet impotens Sperare.' 'Gregem' nimirum tam Eunuchorum, quam Antonii comitum, intelligens. *Fert vallum*] Portat palum, quo castra muniuntur. *Et arma*] 'Arma ferre,' ut bene ex Cicerone Lamb. in onere non numerabant milites: arma enim membra militis esse dicebant. *Spadonibus Servire rugosis*] 'Spadonum' appellatio generalis. Quos vero 'Spadones' hic appellat Horat. peculiari nomine 'Eunuchi' dicuntur, Græcis pariter ac Romanis exosi, sed regum Barbarorum cubiculis olim præfecti; unde et nomen eos adeptos Grammatici tradunt. Vid. Turneb. IX. 14.

14 *Rugosis potest*] Eunuchi, virilitate amissa, unde multum de calore naturali amittunt, cito fiunt rugosi; horum magna erat copia in comitatu Cleopatræ. Vide I. Od. 37.

16 *Conopeum*] Sic eadem de re Propert. lib. III. 'Fœdaque Tarpeio conopea tendere saxo.' At Juvenal. Sat. VI. penultimam producit: 'Ut testudineo tibi Lentule conopeo,' &c. Græce κώνωπες dicuntur *culices;* inde κωνωπεῖον, velum excludendis culi-

cibus aptum, quo lecti obtendebantur: Alexandrinorum inventum, quo ob Nili paludes, et vicinum mare, culicibus præ cæteris infestabantur. *Conopeum*] Conopeum est tentorii genus ad culices excludendos, thalamis, non castris aptum.

17 *Ad hunc*] Pro 'adversus hunc.' Tale illud Virg. 'Clypeosque ad tela sinistris Protecti objiciunt.' Pro 'contra.' *Verterunt* autem media brevi: ut, 'Di tibi divitias dederunt.' Vid. Turneb. XIV. 10. *Ad hunc frementes*] Contra hunc Antonium Galli ad Cæsarem transfugientes converterunt bis mille frementes equos, spadonibus Ægyptiis servire dedignantes. Nota, quod Cæsar et Antonius exercitus habebant in littore et pedestres et equestres, quo tempore classes ad bellum navale erant paratæ.

18 *Galli canentes Cæsarem*] *Canentes* pro 'laudantes' exponit vetus interpres. Ego ad Gallorum consuetudinem refero, magna voce eorum, quibus militant, in acie nomina cientium. Quo respexit etiam Virg. Æn. VII. 'Ibant æquali numero, Regemque canebant.' Brodæus Miscell. VI. 2. Non minus etiam id quod sequitur ab historia dependet. Cleopatra enim post pugnantis Antonii classem cum navibus 60. ad portus fauces in anchoris stans, et ante pugnam fugam meditans, incerta adhuc victoria, profugit. Hoc igitur graphice describit Poëta, 'sinistrorsum citas navium puppes in portu latere' dicens. Nam ab Actio solventibus Ægyptus ad sinistram est, et in ipso pœne portu Cleopatram latuisse necesse est; siquidem ante portus fauces commissum prælium historici tradunt. Nec temere *navium puppes* dixit; prora enim altior puppis est. Auget igitur latentium turpitudinem, quod puppes quidem conspici potuere.

20 *Sinistrorsum*] Hoc est, παλιμπρυμνηδόν. Jacent autem ita naves sinistrorsum puppibus, dextrorsum proris ad fugiendum conversis. An non respectu Italiæ et Orientis? Sane ex Oriente naves venerant. Proris igitur ab Oriente aversis venerant. De victoria autem cum desperarent, *sinistrorsum*, hoc est, contra converterant. Glossæ Stephani, *sinister*, ἐναντίος. Naves ergo *sinistrorsum citæ*, naves sunt ad fugiendum paratæ; vel quia inhibentur præ metu: ciere enim puppim sinistrorsum est πρύμνην κρούσασθαι· quod ab iis fiebat, qui paulatim cedebant, ac retrorsum naves, sed sensim, flectebant, ne inter fugiendum hosti se exponerent. Hoc ergo vult: Naves illas Cleopatræ et Antonii, quæ prius Italiam petebant, postea πρύμνην χωρῆσαι, ut loquitur Euripides, id est, retrocedere cœpisse, et Italiam versus puppes, proras versus Orientem convertisse. *Heinsius.* *Sinistrorsum citæ*] Cruquius duobus in codicibus *sitæ* legi affirmat. Ego Gryphii editionem sic habere scio, alibi vidisse non memini. Nonius 'citum' et celere significare tradit, et divisum ac separatum. *Sinistrorsum citæ*] Alexandriam versus. *Citæ*] Puppes ad fugam celeres et paratæ.

21 *Io triumphe*] Ad primum Actiacæ victoriæ nuntium hæc scripsisse Poëtam ante monuimus. Cum ergo allatum esset aufugisse Antonium, triumphum veluti deum aliquem alloquitur, qui plenam victoriam, quam annuere possit, adhuc remoretur, nondum capto Antonio. Triumphi certe, uti et Honoris, effigiem in antiquis nummis cernimus. *Io triumphe*] Est cantus, quem 'Pæana' appellant veteres: hunc Apollini tum de ejus, tum de victorum laudibus, canebant. Nam præsertim Græci duos Pæanes habebant, alterum Martis, quo utebantur initio pugnæ, alterum Apollinis, quem fusis cæsisque hostibus decantabant, quemadmodum hic facit Horat. profligato M. Antonio. Vide

Franc. Luisini Parergon II. 12. *Io triumphe*] Vox est exprimens gaudium militum, qui Imperatorem triumphantem prosequebantur. *Tu moraris aureos*] Tu in mora es curribus triumphalibus, qui jam parati sunt. *Aureos currus*] Vere 'aureos' fuisse triumphantium currus, maxime Cæsarum, probare nititur Turnebus Advers. XI. 16. Tibullus tamen I. 7. Messalæ triumphanti eburnum tribuit: 'At te victrices lauros, Messala, gerentem, Portabat niveis currus eburnus equis.' Quid ergo si 'aureos' pro fulgentes atque eximie ornatos accipiamus? Vide Turneb. II. 16. [Markland. ap. Jaeck, *cur moraris*.]

22 *Intactas boves*] Non male antiquus commentator: 'A triumphantibus alba bos et indomita immolabatur in Capitolio.' Idem enim 'indomita' quod 'intacta,' quod ex Virgilio manifestum est, cum ait: 'Intacta totidem cervice juvencas.' Id eoque 'injuges' proprio sacrificantium vocabulo appellabantur: quales etiam Minervæ, utpote virgini, immolari solere legimus, et quia virtus jugum nescit; sic enim Fulgentius. Nec ignoro taurum peculiarem fuisse triumphi hostiam, unde 'maxima taurus victima' a Virgilio dicitur: sed plures omnino hostiæ immolabantur, ac pluribus diis; et si masculis non litassent, succidaneæ erant feminæ. *Intactas boves*] Juvencas a tauro integras et paratas ad sacrificium pro victoria.

23 *Io triumphe*] Iterum hortatur triumphum ut acceleret, et Augusto, quo nullus ante dux major, lauream imponat. [*Jugurtheo parem* Schoenborn. 2.]

24 *Ducem*] Marium, qui de Jugurtha Afrorum duce triumphavit.

25 *Neque Africano*] Non damno quidem hanc lectionem, sed in plus decem codicibus optimæ notæ *Africanum* repperi, et mihi sane perplacet; nam et Jugurthinum bellum in Africa gestum est. *Neque Africano*] Neque Africano bello reportasti ducem (nempe Scipionem) Augusto parem. *Cui super Carthaginem*] Locus obscurus, in cujus explicatione dissentiunt Turnebus et Lambinus. Ego de Africano Majore Flaccum nostrum loqui existimo; quanto enim gravior hostis Annibal, quanto diuturnius difficiliusque cum eo bellum, tanto et speciosior victoris triumphus fuit. Sensus ergo horum verborum, ex Glareani sententia, hic est: Cui virtus sepulchrum condidit super Carthaginem: quasi diutius duraturum, quam ipsa Carthago, quod etiam verum est. Vel ego Scipioni virtutem sepulchrum condidisse puto super Carthaginem, id est, super res Carthaginenses; et intelligo elogium in ejus sepulchro scriptum. Vide Luisini Parergon III. 8. Turneb. XIV. 10. et X. 11. *Cui super Carthaginem*] Scipioni sua virtus æternam memoriam peperit, propter Carthaginem deletam et eversam, quæ victoria illi semper erit loco sepulchri.

27 *Hostis, Punico*] Antonius lugubre paludamentum, id est, vestem mœroris induit, purpureo sago deposito. *Punico Lugubre mutavit sagum*] *Sagum* amiculum erat militare: unde et 'sagati' ad differentiam 'togatorum' dicti. Quamquam et in Urbe, majore aliquo motu aut tumultu concitato, saga a populo sumebantur, et ad saga ire et in sagis esse civitas dicebatur. Ceterum purpurea erant, aut coccinea, quibus belli duces utebantur, (Græci φοινικίδας vocant,) ut quo loco Imperator ageret, præsertim in acie, conspiceretur. Plura Turnebus XI. 16. Sagi duo fuere genera, alterum crassum, dense villosum et commune, ἐσθὴς στρατιωτική· alterum tenuissimum, molle, Imperatorum superindumentum: hoc autem ipsum mutavit Antonius in fuga cum sago lugubri, id est, communi, quod quidem illi lugubre fuit, non

tam quod esset nigrum seu pullum, quam quod illi quasi ob oculos poneret mutatam fortunam, et exitium præsens. *Cruq.* [Ad marginem codicis Bamberg. hic legitur, *De fuga Antonii*, quasi novum Carmen inciperet.]

29 *Centum nobilem Cretam urbibus*] Creta centum habuit civitates. Vide III. Od. 27.

30 *Non suis*] Ventis adversis et contrariis.

31 *Exercitatas*] Syrtes tempestuosas et a Noto vexatas.

32 *Aut fertur incerto mari*] Nesciens quo fugiat.

33 *Capaciores*] Vel impatiens moræ, ob tam insignem lætitiam, ab se sumit, quod a Mæcenate petierat, vel animo Mæcenatis convivium præcipiens, tanquam præsens, Græco more, poscit majoribus poculis. De qua consuetudine, II. Sat. 7. *Capaciores affer*] Affer huc grandiores calices, ut bibamus liberalius.

34 *Chia vina, aut Lesbia*] Græca vina flagitat, seu transmarina, quæ in summo pretio apud antiquiores Romanos erant: tanta enim illis gratia, ut non nisi singulæ potiones in convivio darentur. Plin. XIV. 14. In vetustis quoque codicibus legitur: *Aut Chia vina aut Lesbia*, pro *et Chia*, haud dubie concinnius. *Chia vina, aut*] Vina sic dicta a Chio, insula in Ægæo. *Lesbia*] A Lesbo insula.

36 *Cæcubum*] Vinum Cæcubum ciborum concoctioni est utile: quamobrem cum stomachi cruditatem tollat, fluentem etiam nauseam sedat et coërcet. Alii aliam reddunt rationem, nempe, quod vinum Cæcubum austerum est et pungens.

37 *Curam metumque*] Victor jam quidem Augustus; sed Poëta nihil actum credens, cum quid superesset agendum, ante captum Antonium non omnino secutus est. *Torrent.*

38 *Dulci Lyæo*] Juvat dulci vino relaxare metum propter incertum belli eventum. Vide I. Od. 7. Lyæus est nomen Bacchi, ἀπὸ τοῦ λύειν, id est, *solvere*.

EPOD. X. IN MÆVIUM POETAM, CUI NAUFRAGIUM PRECATUR.

Eundem vero esse Mævium, de quo Virg. Ecl. III. 'Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.' Grammatici omnes consentiunt, hominem arrogantem et obtrectatorem, neque aliud memini me legisse. [*In Marcum Mævium*, vel *Nævium* codd. ap. Jaeck, et Bothe.]

1 *Mala soluta*] Malo auspicio navis de statione exit. *Soluta navis*] Et 'solvere' absolute dicuntur, qui navigaturi discedunt, et 'solvere navem,' 'solvere vela,' 'solvere' item 'e portu.' Turn. III. 1.

2 *Olentem Mævium*] Mævio exprobrat, quod Rufo Catullus: 'Lædit te quædam mala fabula, qua tibi fertur Valle sub alarum trux habitare caper.' Sic I. Od. 17. 'Olentis uxores mariti.' *Olentem Mævium*] Ferens tetri odoris hominem et turpem Poëtam, de quo Virg. 'Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.'

3 *Latus*] Utrumque latus navis.

5 *Rudentes*] Funes navales. *Inverso mari*] Mari ventis contrariis agitato.

6 *Remos differat*] Vide exempla apud Nonium, quæ huc maxime spectent. Lucret. 'Ingentesque ruit naves et nubila differt.' Virg. Georg. IV. 'Scythiæque hiemes, atque arida differt Nubila.' *Differat*] Dissipet et dispersos ferat. [*Tractosque r. deferat* codd. ap. Jaeck.]

8 *Trementes ilices*] Ilices concussas.

9 *Atra nocte*] Tenebrosa nocte sine lunæ lumine.

10 *Qua tristis Orion cadit*] Qua nocte occidit tristis Orion, sydus cœleste, cujus occasus tempestates excitans, tristes nautas efficit.

[11 *Quietiori* Bamberg. *Quietiusve* Plotius ap. Putsch. p. 2627.]

12 *Graia victorum manus*] Quam Græci victores, quorum complures naufragio perierunt.

13 *Pallas*] Notum omnibus fœdissimum illud Græcorum classis ad montem Euboiæ Caphareum naufragium, partim Nauplii dolo, ob occisum filium Palamedem; partim Palladis ira, ob stupratam ab Ajace Oileo in Deæ templo Cassandram. *Torrent.*

14 *In impiam Ajacis ratem*] Ajax Cassandram Minervæ supplicem, in ejus templo stupraverat. *Impiam Ajacis ratem*] Sic quidem et Virg. 'Unius ob noxam, et furias Ajacis Oilei,' universam classem afflictam disjectamque canit; sed ne cui Dea ob hoc videri posset iniquior, alii Ajacis culpæ Palladii e templo rapti ab Ulysse et Diomede, applaudentibus ceteris Græcis, crimen adjiciunt. *Torrent.*

15 *O quantus*] Apostrophe Poëtica ad Mævium. *Sudor tuis*] Labor et metus propter tempestatem impendentem.

16 *Luteus*] Color croceus ex fulvo pallidoque constans, sic dictus a luteo herba in cujus vertice flores emicant lutei. [*Tibi quam* codd. ap. Jaeck.]

17 *Et illa non virilis*] Planctus fœmineus præ timore naufragii. 'Ejulatio est fœminarum clamor, et gemitus virorum, vagitus infantium.' *Non virilis ejulatio*] Liber vetustissimus *euiulatio*, et mox *adversum Jovem*. Et viri quidem excelso animo præditi, ut Heroës illi Poëtici, nullum æque mortis genus ac per naufragium detestabantur.

18 *Aversum ad Jovem*] Ad Jovem preces non audientem, vel iratum.

19 *Ionius udo cum remugiens sinus*] In quatuor exemplaribus *sinu* scribitur; quod mihi sane non displicet. Cur enim non absolute *Ionius* dicamus, ut Hadria, Avernus, Lucrinus? Quin illud, *udos inu remugiens*, prorsus poëticum est; ut 'Ionio in magno' Virgilius. Cruquius legendum censet, *Ionius udo cum remugiens sinu Notus.* Tum quod hic ventus Notus ex Ionia primarius sit, vehementissime in Adriaticum pelagus incumbens: tum quod Notum precetur, ut udo sinu velorum, impetu vehementi dissipet, rumpatque navem qua vehitur Mævius. *Torr.* *Ionius udo quum*] Cum Adriaticus sinus, humido Austro sæpe murmurans, navem fregerit. *Remugiens sinus*] Metaph. est a bobus. *Ionius udo cum remugiens sinu*] Dixit *Ionius*, pro Ionium mare, Græcorum more, quibus Ἰόνιος est Ἰόνιον πέλαγος. Et ita videtur Ovid. Trist. v. 14. dixisse 'Geticus:' 'Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem.' Cur autem Tempestati promittit caprum, quum nigram ovem ejus hostiam fuisse constet? Puto, non ob aliam causam, quam ut fætens hostia olenti Mævio conveniret. Ita enim vocat: 'Ferens olentem Mævium.' Sed cur 'olentem' vocat? Credo propter obsoletorum verborum, quæ affectabat, ut Divus Augustus loquitur, fætores. Auctor libelli de Caus. corruptæ eloquentiæ: 'Quædam vero procul arceantur, ut jam obliterata et olentia.' *Rutgers.*

21 *Opima quod si præda*] Ad 'opima spolia' alludit, opinor, ut nihil mergis contingere possit melius, quam nudum abjectum Mævium depascere. *Opima quod si præda*] Quod si tu facto naufragio in littus eris ejectus, mergis præda pinguis existens.

22 *Porrecta mergos*] More mortuorum præda extenta. *Juverit*] Quos codices invenerit Lamb. qui *juveris* habeant, nescio: nostri ferme omnes *juverit*. Et concinna est hæc mutatio, *Feratur æquore*, *Tibique pallor* et *juverit*. *Juveris*] Paveris mergos, aves marinas a facilitate mergendi sic nominatas.

23 *Libidinosus immolabitur*] Non

quod caper tempestatibus immolari est solitus, sed quia Mævius Poëta fuit petulans et libidinosus.

24 *Et agna tempestatibus*] Agna nigra. Virg. Æn. III. 'Nigram hyemi pecudem, Zephyris fœlicibus albam.' Vide Turn. XIV. 4.

EPOD. XI. AD PETTIUM CONTUBERNALEM. Amore Lycisci occupatus, non potest operam conferre ad versus faciendos. [Bamberg. *Ad Pettium de Inachia, qua (quam) diligit. Ternarius Iambicus, quadratus compositus a Dactylo in Iambicum.* Alii ap. Jaeck, *Ad Pettium contubernalem*; vel, *Ad Petium.*]

1 *Petti*] Sic Lamb. pro *Pecti;* nam et optimi codd. vel *Petti* vel *Peti* legunt. Lamb. autem assentior carmen hoc tricolon esse, non, ut in antiquis exemplaribus scribitur dicolon. Alioqui nimis inverecunde Horat. uno eodemque in carmine modo brevem produceret syllabam, modo vocalem non absumeret ante vocalem. *Nihil me*] Nihil me juvat.

3 *Amore*] Amore Lycisci pueri. *Perculsum*] Non damno equidem, postquam eo vocabulo usque adeo se jactat Lamb. codex tamen Laurentianus, longe fidelissimus, et alii duo 'percussum' habent; ut et veteres Virgilii membranæ Georg. II. 'Quarum sacra fero ingenti percussus amore.' Ad animum enim refertur, ut πλήττω apud Græcos.

4 *Amore*] Est Anadiplosis.

5 *Mollibus*] Delicatis, formosulis.

7 *Hic tertius December*] Ordo est: Hic tertius December (id est, annus) decutit sylvis honorem, id est, frondes, quæ sunt arborum honos et ornamentum.

8 *Inachia furere*] Liber Laurentianus *Inachiam* legit, et sic legisse puto veterem interpretem. *Inachia furere*] Inachiam amare.

9 *Silvis honorem*] Non gravabor referre quod vetusti codicis margini adscriptum comperi: 'A XII. Kal. Julii usque XII. Kal. Januarii cotidie deficit succus arboribus.' Quibus verbis caussa redditur cur Decembri mense potissimum arborum frondes et pulcritudo omnis penitus deficiant. Sic enim et Virg. 'Silvis Aquilo decussit honorem.' et Horat. I. Od. 17. 'ruris honores' fruges et messem vocat; 'Honoris' enim vocabulo varie utuntur Poëtæ: qua de re Nonius. Hic certe decus atque ornatum significat.

11 *Fabula*] Quam multus sermo de me habitus est propter Inachiæ amorem?

12 *Conviviorum et pœnitet*] Liber unus e nostris *Convitiorum*, sed repugnant ea quæ sequuntur. Mallem sic legere: *Fabula quanta fui Conviviorum? heu pœnitet.* Nam, *et*, particula mihi hic molesta est; et quo facilius mutetur, *eu* pro *heu* sæpe scriptum invenias. Accedat quod istiusmodi sermonibus maxime in conviviis locus est, etiam præsente eo, de quo per jocum narrentur, ut I. Od. 27. vidimus. Juven. 'It nova per cunctas nec tristis fabula cœnas.'

13 *In queis amantem*] In quibus conviviis languor, id est, pallor, silentium, et suspiria, indicia erant amoris mei. [Bamberg. *amantem languor.*]

14 *Arguit*] Probavit. *Et latere imo petitus spiritus*] Suspirium ab imo productum.

16 *Contraque lucrum*] Bene Cruquius *Contrane lucrum:* eam enim lectionem in novem exemplaribus repperi, et quidem cum interrogationis signo post *ingenium:* ut totum illud: *Contrane lucrum nil valere candidum Pauperis ingenium?* sit amantis oratio ad eum, cui querebatur. Paulo ante quoque pro: *in queis amor et languor*, *amor languor*, sine *et*, in iisdem scribitur. Communis autem omnium Poëtarum de meretricum rapacitate querimonia est, ut et adolescentum in Comœdiis. Conqueritur enim Horatius nihil posse suum ingenium can-

didum, id est, carmina sua, ad Inachiam, candoris et favoris plena, quibus apud illam cum rivalibus suis divitibus de amore contendebat quidem, sed illa carmina, cum verba solum darent, ab avara Inachia minoris habita sunt, quam largitiones rivalium. *Cruq.* *Contraque lucrum*] Contra rivalium munera et largitiones. [*Contorquet lucrum* Schoenborn. 2. a m. sec. *Contra me* Guelph.]

17 *Ingenium*] Querebar candidos mores, ingenii acumen, sapientiam, et hujusmodi, nihil valere apud avaram puellam.

19 *Simul calentis*] Simul, ut Bacchus protulerat arcana mea e loco suo, id est, pectore meo, qui calebam (id est, ebrius eram) vino fervidiore. *Inverecundus*] Verecundus per se Bacchus est. 'Inverecundum' igitur cum vocamus, nostram illi culpam adscribimus. I. Od. 27. 'verecundumque Bacchum Sanguineis prohibete rixis.' Neque prætereunda antiqui commentatoris annotatiuncula, in particulam interdum epitasin habere. et tunc *inverecundus*, inquit, significat valde verecundus. Sic ille. *Torr.* *Inverecundus*] Bacchus facit homines inverecundos.

22 *Quod si meis*] Continuat orationem cum Pettio in poculis habitam super Inachiæ fastu et avaritia. Et si, quod meditor, inquit, hanc injuriam ad animum revocans, qua decet indignatione, ea omnia quæ adhuc in me sentio amoris fomenta, et veluti pabula quædam, abjiciam, cum nihil prosint; tunc tandem cessabit illa impudentia, qua nunc imparem amare, et potentiorem æquare rivalem contendo. Sic locum difficilem, et, ut verum fatear, insuavem atque asperum obiter explicandum censeo. 'Fomenta' enim 'amoris' sunt eadem quæ et pabula, otium maxime ac desidia, et inepta quædam credulitas atque spes. Neque aliud *summotus pudor*, hoc est, nullus; et *imparibus certare* non minus recte ad quoscumque corrivales, quam ad amicum referri potest. Hæc impar moribus, ille facultatibus. Bene ergo Phyllidem monet IV. Od. 9. 'Disparem vites.' *Torrent.*

23 *Libera bilis*] Quæ increpando, ut nihil speret majoris benevolentiæ, si taceat vitia; ita non metuat plus indignationis, si eloquatur tacenda. *Cruq.* *Libera bilis*] Iracundia non impedita ab amore. *Ut hæc*] Ut hæc ingrata amoris pabula dissipet, et ex animo meo dimoveat.

24 *Dividat Fomenta*] Id est, harum querelarum obliviscatur, quæ magis fovent et augent amorem, quam levent et minuant. [Codd. ap Jaeck, *Venus dividat;* Markland. ap. Jaeck, *ventis dedicet.*]

25 *Fomenta*] Suspiria, lacrymas, silentium, querelas, cogitationes anxias, quæ amoris vulneri levamen non afferunt.

26 *Desinet imparibus, &c.*] Sensus talis est: Pudor paupertatis meæ summotus, liberiore ira in me exæstuante, tantum non desinet de amore cum imparibus et ditioribus rivalibus amplius candide et verecunde certare, verum etiam erumpet in apertam contumeliam, atque hæc fomenta Inachiæ ingrata ventis dividet, id est, in vulgus populumque disperget ac manifestabit avaram illam, non amoris laudes et munuscula candidi, sed munera sequi ditiorum. *Cruq.* *Desinet imparibus*] Id est, verecundia mea desinet certare cum superioribus de amore. *Figulinus.*

27 *Summotus pudor*] Me, inquit, paulo inverecundius geram, nec ita pudenter summittam amicæ, sed eam aspernabor, desinamque sectari imparem, neque me redamantem. *Pulmann.* Vid. Turn. XIV. 1. *Summotus pudor*] Impudentia desinet certare imparibus, id est, cum rivalibus superioribus et ditioribus.

28 *Ubi hæc severus*] Postquam hæc

magnifice dixeram te palam, id est, coram te o Petti. *Laudaveram*] Id est, jactando dixeram, perinde ac severus et fortis. Vide Gell. II. 6. [Bamberg. *coram te*, e glossa.]

29 *Jussus*] A te jussus.

30 *Incerto pede*] Pettius enim abire domum, ac quiescere jusserat, ut monere amici solent. At ipse vel invitus alio trahebatur, ut egregie de se Tibull. 'Juravi quoties rediturum ad limina nunquam! Cum bene juravi, pes tamen ipse redit.' *Incerto pede*] Incertus quo irem quidve agerem, ferebat ad postes, id est, Inachiæ ædes mihi inimicas.

31 *Posteis et heu*] Optimus codex, *Postes, eheu*, alter *heheu*.

32 *Limina dura*] Ad dura ejus vestibula, super quæ jacebam totas noctes. [Guelph. *dira*.]

33 *Infregi latus*] Hoc est, quod paulo ante monui, *in* sæpe epitasin esse; ut apud Virg. Æneid. VI. 'Nec Jovis imperio fatisve infracta quiescit.' [Guelph. *infregit*.]

34 *Nunc gloriantis*] Ordo est: Nunc amor Lycisci gloriantis se vincere mollitia quamlibet mulierculam, me tenet.

37 *Unde expedire*] A quo amore me extricare, &c. [*Unde me expedire*, sine *non*, Schoenborn. 2.]

38 *Libera consilia*] Consilia vera et ab adulatione libera.

39 *Contumeliæ graves*] Non objurgationes, vel injuriæ ab amica acceptæ.

40 *Sed alius*] Sed alius amor. Ovid. 'Successore novo tollitur omnis amor.' *Alius ardor*] Hoc nimirum est clavum clavo pellere, ac malum malo medicari; ut, quod alibi ait Horatius: 'Emoveat veterem morbum novus.' Parum tamen interest quo quisque gurgite demergatur. *Torrent.*

41 *Teretis pueri*] Non male interpres, id est, obesuli, succo pleni, suras habentis teretes et rotundas. *Teretis pueri*] Habentis membra solida et succi plena. [Schoenborn. 2. *teneri*.]

42 *Renodantis comam*] Alius amor pueri in nodum colligentis comam. Quod faciebant pueri impudici. Vide IV. Od. 10.

EPOD. XII. IN ANUM LIBIDINOSAM, QUÆ SE AB EO SUBIGI CUPIEBAT. [Bamberg. *In Gratidiam converso nomine. Senarius Epicus, quadratus Dactylus, Epodicos.* Al. ap. Jaeck, *Ad Inachiam meretricem.*]

1 *Barris*] Turn. XIV. 20. 'Barros' pro non optimæ notæ hominibus exponit, quales Romæ tunc Barri. de quibus Horat. I. Sat. 6. 'Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis.' Et Sat. IV. 'Barrus inops.' Ingeniose Turnebus: sed nihil usquam de Barris Horat. ob quod vetulam hanc illis delegemus. Fuerit Barrus aliquis prodigus, arrogans, dicax. an ideo minus amet? Quin tales exoptant potius meretriculæ. Cruquius Lectori cogitandum relinquit, anne *bardis* potius legendum sit. 'Bardi' enim stulti stolidique, ab ingenii scilicet tarditate dicti sunt. Sed huic lectioni obsistit librorum omnium fides: Epitheton *nigris* dubitare nos non patitur quin 'Barri' aut homines aut bestiæ fuerint. Nos itaque pro hominibus accipiamus, sed qui deformi specie moribusque incompositis elephantis similes sint. Vel ut Cruquius vult: 'Barri' dici possunt geruli adusti perpetuo Sole, valido et succulento corpore, qui ut magno erant animi stupore, ita nullo nitore corporis, nulla munditie gaudebant, homines plebeii, et moribus plane impoliti. *Torr. Barris*] Non viris digna; sed barris, id est, elephantis Indicis, qui magna habent genitalia; fortasse, intelligit valentissimos ac mentulatissimos amatores.

2 *Munera cur mihi*] Sic nostri omnes. Canteri codex, ut ait: *Munera quid mihi, quidve tabellas? Tabellas*] Cur mittis Epistolas quibus me ad

tuam libidinem explendam sollicitas?

3 *Nec firmo juveni*] Mihi Juveni, in certamine venereo non valido. *Nec naris obesæ*] Sed naris acutissimæ, cui tua immunditics placere non potest. *Naris obesæ*] Veteres 'pingues' vocabant obtusos atque hebetes, perinde ac si corporis habitus ingenium afficeret. Turn. XIV. 20. Canterus Nov. Lect. V. 20.

4 *Namque sagacius unus*] Nam ego solus citius odoror utrum mulier polypum, id est, narium morbum habeat, an gravem hircum, id est, fœtorem tetrum in alis (citius inquam odoror) quam canis rimatur, ubi lateat aper.

5 *Polypus*] Polypum definiunt medici tumorem præter naturam in naribus genitum, Polypi piscis carni similem, unde et nomen habet. De quo Celsus VI. 8. Unde fœtor, quem inter nasorum postes annumerat Horatius. *Hircus in alis*] Proverb. *Anus olet hircum. Hircus*] Fœtidus odor in alarum pilis.

7 *Quis sudor vietis*] Libri sex: *Qui sudor vietis.* Sic enim veteres loquebantur, 'si qui,' 'ne qui,' 'aliqui,' pro 'si quis,' 'ne quis,' 'aliquis.' 'Vietus' autem a viere, ut Varro et Festus tradunt, quod vincire et alligare significat, quasi sine vi, languidus ac suis jam viribus privatus ipsa natura, ut morbo et ætate contingere solet. Terent. Eunuch. 'Hic est vetus, vietus, veternosus senex.' quo loco Donatus: 'Araneæ vestem,' inquit, 'Lucretius, vietam appellat putri mollitie præditam.' Quæ sane significatio vetulæ hujus membris probe convenit. *Torrent. Quis sudor*] Poëta secum loquitur de hac anu exclamans in tertia persona. *Vietis et quam*] Senilibus et flaccidis ejus membris.

8 *Pene soluto*] Pene meo languente, nec ullam vim habente, propter tui fastidium.

9 *Indomitam properat*] Quum effrenatam libidinem hæc anus properat explere. *Neque illi*] Nec illi anui jam manet creta sudore humefacta, nec fucus quo faciem tinxerat. Tanto enim motu in opere venereo seipsam agitaverat, ut fucus, quo faciem pinxerat, præ sudore defluxerit.

10 *Humida creta*] Errant qui 'cretam' pro cerussa hic accipiunt: nam et creta et cerussa feminæ ad formæ lenocinium utebantur, et creta quidem præcipue ea, quam 'Cimoliam' vocabant, a Cimolo, una Cycladum, de qua Plinius XXXV. 17. Nunc 'terra saponaria' vulgo dicitur, mira in abstergendo vi prædita. *Torrent.*

11 *Stercore fucatus crocodili*] Mirandum est in optimis passim codicibus tanta constantia *crocodili* scribi, cum Etymologi a croci timore animali huic inditum esse nomen velint; δειλία enim *timiditas* dicitur. Atque adeo mel croco sparsum contra crocodilos servant Ægyptii. Sed quod Poëtæ nostro interpretando magis servit, tradunt auctores duo esse crocodilorum genera: alterum quod nunc in aquis, nunc in terra degat; alterum quod in terris tantum: hujus, cum odoratis floribus vescatur, excrementa diligenter colligi, quæ jucundum nidorem reddant, maculasque omnes e facie deleant, ac nitorem afferant. Sic ex Galeno atque aliis diligentissimus Pet. Victorius Var. Lect. XI. 4. *Subando*] 'Subare' non hoc quod vult Lamb. significat, sed ut equæ equire, canes catulire, sic 'subare' et 'surire' proprie dicuntur sues, quando Venerem desiderant. Græci καπρᾷν vocant. Tantam ergo mulierculæ rabiem hic significat Poëta, ut omnia perrumpat ac laceret. *Torr. Stercore fucatus*] Ex crocodili terrestris fimo et cerussa (quam Poëta hic cretam appellat) fit medicamentum ad cutim nitidam servandam. *Jamque subando Tenta cubilia, tectaque rumpit*] Ego puto, τὸ *tenta* de ipsa anu dici, ut sit *subando*

tenta; ut Juvenalis de Messalina: 'adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ.' *Rutgers.* *Subando*] Clunes agitando, translatio est a suibus.

12 *Tenta*] Male iterum meo judicio Lamb. et melius commentator antiquus: *Tenta cubilia*, lectus funibus vel fasciolis tentus: *tecta* vero, stragula, quibus tegitur lectus. *Tectaque rumpit*] Lecti stragula nimio motu rumpit. [*Tensa cubilia* Schoenborn. 2.]

13 *Vel mea cum*] Vel cum hæc anus iracundis dictis mea sui fastidia increpat: sic loquitur, O Horati, tu minus langues Inachiæ complexu quam meo, id est, validior es in illa quam in me.

15 *Potes*] Potes subigere.

16 *Mollis opus*] Debilis es et mihi semper languidus ad unum opus venereum. *Pereat male, quæ te*] Pereat male Lesbia lena, quæ mihi quærenti taurum, id est, juvenem in re venerea robustum, monstravit te inertem, id est, ignavum et pigrum.

17 *Quærenti*] Solent vetulæ libidinosæ, ac feminæ virosæ omnes, sibi conditiones quærere; et ultro adulteros lenarum opera, vel etiam muneribus, sollicitare. Antiqui *conciliatrices* vocabant eas, quæ istiusmodi conditiones inquirerent, quemadmodum et *sagas*, uti et canes sagaces, quod illæ, homines ad mulierum libidinem, ut canes feras, indagarent. *Taurum*] Id est, validum maritum. *Torrent.*

18 *Amyntas*] Juvenis robustus ex Choo civitate, cujus mentulæ nimietas est arbori comparanda.

19 *Nervus*] Penis. [Schoenborn. 2. *nervis.*]

21 *Muricibus*] Purpura Tyria vestes bis tinctas, quas Dibaphas nominant.

22 *Cui properabantur*] Unus codex Bland. hic habet, *cui properabuntur?* in futuro promissivo: hæc lectio si placeat, habebit subjectionem Ironicam: solent enim mulieres habere nescio quid vanæ pollicitationis in hujusmodi amoribus, ut invitent et incitent amantes ad acrius desiderium. *Cruq.* *Cui properabantur*] Cui, ad cujus usum, texebantur a me vellera, id est, vestes pretiosæ? *Tibi nempe*] Tibi nempe invalido atque ad Venerem inepto.

23 *Æquales inter*] Inter coævos et contubernales.

24 *Mulier sua*] Quem sua amica magis diligeret, quam ego te.

25 *O ego non felix, quam tu fugis*] Vulgata lectio, *quem tu fugis*, male. Quod vero Canterus affirmat in suo cod. legi: *O ego infelix*, id nos quoque in duobus aliis invenimus. Atque ita citatur a Carisio Grammatico. *O ego non felix*] Exclamatio Poëtica. *Ut pavet acres*] Quam tu fugis ut agna lupum, et ut capreæ horrent leones. [*Jamque ego, non felix* codd. ap. Jaeck.]

EPOD. XIII. AD AMICOS COMICOS, UT HYEMEM HILARITER TRADUCANT.

Hoc quoque Carmen nunc (quamvis antiqui Grammatici Dicolon fecisse videantur) Tricolon esse volunt, quales esse Epodi debent. Quod autem in vetustis codicibus nonnullis: *Ad amicos Comicos*, inscribitur, id quid sibi velit nescio. Mallem, ut in aliis: *Ad contubernales.* ut in hibernis forte agens Poëta illud scripserit, cum sub Bruto adhuc militabat. *Torrent.*

1 *Horrida tempestas*] Cruquius credit, per horridam tempestatem, Horatium suo more significare tumultum aliquem civilem, aut alicujus principis graves iras. *Cœlum contraxit*] Tale illud Virgilii: 'In nubem cogitur aër.' Coguntur enim primo in cœlo nubes, quibus summotis solutisque decidunt imbres nivesque. *Cœlum contraxit*] Tempestas coëgit nubes in unum locum.

2 *Deducunt Jovem*] Quod I. Od. 34. monuimus, veteres hoc maxime terruisse, quod vindicem sibi supra verticem imminere Jovem arbitraban-

tur; id usque adeo verum est, ut ex optimis auctoribus constet, credidisse etiam descendere eum, quoties insignis aliqua tempestas oritur; perinde ac si cominus illos ferire vellet, quos ob impietatem oderat. Unde et *καταβάτης* dictus, a descendendo. Neque alia, puto, suberat ratio cur prodigialem pluviumque Romani vocabant, Græci *ὄμβριον*, et *ὑέτιον*. Turn. IX. 9. *Torr.* *Deducunt Jovem*] Cum imbribus Jupiter in terram descendit, ut veterum fuit opinio.

2 *Siluæ*] Est dictio trissyllaba per Diæresin.

4 *Threicio*] Aquilone vento frigidissimo e Thracia flante. *Rapiamus amici*] Arripiamus, ex hoc die, convivandi opportunitatem. *Rapiamus amici Occasionem, &c.*] Noster III. Od. 8. 'Dona præsentis rape lætus horæ.' Nec dissimile illud I. Od. 11. 'Carpe diem.' carptim enim raptimque, ut alibi nos monet, tam exiguo tempore fruendum. 'Rapere' vim notat aut festinationem: monet itaque non esse aut deliberandum diutius, aut cunctandum de genio indulgendo, quandoquidem omnis mora, quantumvis brevis, est ingrata, ubi desideratæ rei potiundæ occasio præsens allubescit. *Cruq.*

6 *Dumque virent genua*] Dum vires sunt firmæ et stabiles: 'nam in genubus robur et vim corporis reposuisse videtur.' *Virent genua*] Hoc est, robur habent, ut vetus interpres. Similis ille I. Odæ 9. locus; 'Donec virenti canities abest Morosa.' Et obiter monendum, nulla humani corporis parte ingravescentem ætatem citius, quam genibus, sentiri. Quin et illato timore aliquo genua ilico contremiscunt. I. Od. 23. 'Et corde et genibus tremit.' Cujus rei caussa esse creditur, quod inest genibus vitalitas quædam; ut anatomici nobis tradunt. Eamque caussam esse credit Plin. XI. 45. quod genua attingunt supplices, et ad ea manus tendunt, atque ut aras adorant: atque eam ob caussam Misericordiæ sacra sunt. Turn. VI. 31. *Torrent.*

7 *Decet*] Et dum patitur ætas, longe absit a nobis severitas senilis. *Obducta solvatur*] Solvatur senectus a fronte in rugas contracta. *Obducta solvatur, &c.*] Ad oram antiqui codicis scriptum inveni: 'Clausas cicatrices 'obductas' dicimus.' Sic ille, *obductam* nempe *frontem* pro rugis non aliter quam cicatricibus contractam intelligens, qualis senibus esse solet. Vult ergo Horat. explicari fontem, et abesse severitatem omnem atque tristitiam, quam senectus adferre solet. *Torrent.*

8 *Tu vina*] Tu puer promove et profer vina ex apotheca.

9 *Profer meo*] Vina calcato, quando ego natus eram, Torquato et Cotta Coss. quorum nominibus notabatur vini cadus. Vide III. Od. 21. *Consule pressa meo*] Solenne autem parentibus, nascentibus sibi liberis arbores inserere, vina recondere, ac similia ad memoriam ætatis facere. ut III. Od. 21.

10 *Cætera mitte loqui*] Hilarem habiturus diem, quæ ad hilaritatem non facerent, omitti imperat. Sic in Epist. 'Mitte leveis spes.' Duro autem aliquo tempore Reipub. hæc scripsisse Poëtam credo. *Cætera mitte loqui*] Omitte et permitte divis cætera: sic I. Od. 19. *Deus hæc*] Poëta (ut mihi videtur) amicum suum tristem consolatur.

11 *Reducet in sedem*] Id est, turbata sistet atque componet, et ad pristinum statum reducet. Ita namque Augustus, cujus verbis libenter uti Horatium non semel ostendimus, apud Suet. cap. 28. 'Ita mihi salvam ac sospitem Remp. sistere in sua sede liceat.' Hinc 'sedere' pro perplacere ac firmiter statutum esse. Virgil. 'Idque pio sedet Æneæ.' *Reducet in sedem vice*] Deus restituet hæc benigna vicissitudine, in pristi-

num statum.

12 *Achæmenia*] Hic 'nardum Achæmeniam' vocat; ut 'costum Achæmenium,' III. Od. 1. *Achæmenia*] Unguento Nardino Persico, sic dicto ab Achæmene Persarum rege. Vide II. Ode 12. [*Achæmenio* triginta, et plures codd. ap. Feam, Schoenborn. 2. ap. Jaeck, et Vandd. præter unum; item Acron et Porphyr.]

13 *Fide Cyllenea*] Sic 'fide Teia' I. Od. 17. Lyræ inventor Mercurius. *Fide Cyllenea*] Cythara inventa a Mercurio, qui in Cellene (monte Arcadiæ) enutritus dicitur. [Markland. *juvet*.]

16 *Centaurus*] Id est, Chiron, Centaurorum, et quotquot sua vixere ætate, justissimus; futurus et ipse immortalis, si ita collibuisset: hic non Achillem solum, sed et Jasonem, et Herculem, et Æsculapium in Thessaliæ montibus educavit. *Torr.* *Centaurus*] Ut Chiron (præstantissimus doctor et magister) prædixit Achilli forti, quem aluit et erudivit. [*Nobilis ut cecinit grandi* codd. ap. Jaeck.]

18 *Puer Thetide*] O invicte Achilles, fili Thetidis Deæ marinæ.

19 *Te manet*] Te Troja expectat. Assaracus fuit avus Anchisæ et pater Capys. *Assaraci tellus*] Virg. 'Ilusque Assaracusque, et Trojæ Dardanus auctor.' Hinc 'proles Assaraci,' et 'Assaraci domus,' genus, sanguis.

20 *Scamandri flumina*] Scamander et Simois, fluvii Trojani, ex Ida monte defluentes.

21 *Lubricus*] Labens pro natura aquæ. [*Et lubricus Simois* Guelph.]

22 *Unde tibi*] Ubi pro certo tibi est moriendum. *Subtemine*] Subtemen est filum, quod flamini subtexitur.

23 *Mater domum*] Thetis Dea marina, cui cæruleus color tribuitur.

24 *Cærula*] Proprium Thetidis, uti et Nereidum omnium, epitheton. Auget vero fati necessitatem, quod ne Thetidi quidem mare apertum fuerit, quo filium reveheret. [*Illuc* codd. ap. Jaeck.]

25 *Illic omne malum*] Cum apud Trojam fueris, levato omne malum deformis ægritudinis vino cantuque, nimirum alloquiis, quæ (scilicet vinum et cantus) sunt ægritudinis solatia.

26 *Deformis*] Deformes efficit animi ægritudo.

27 *Dulcibus alloquiis*] Vinum et cantum ægrimoniæ solatia appellat; sic enim *alloquendi* verbo veteres utebantur. Varro l. VI. 'Hinc adlocutum mulieres ire aiunt, cum eunt ad aliquam locutum consolandi caussa.' Catull. ad Cornificium: 'Quem tu, quod minimum facillimumque est, Qua solatus es allocutione?' Sic Victor. Var. Lect. VIII. 123. et Muret. II. cap. 4. Græci quoque παραμύθια vocant istiusmodi allevamenta.

EPOD. XIV. AD MÆCENATEM. Phrynes amore detentus Iambos promissos non potest absolvere.

Vetus codex hanc habet Epigraphen: *Excusat se Mæcenati, accusans desidiam suam*. *Desidiam* vero amorem vocat; recte, ut inertiam ipse Horat. quid enim aliud quam iners otium amor? Addam tale aliquid hic pati Poëtam nostrum quale Neobule III. Od. 12.

1 *Mollis inertia*] Ordo est: O candide Mæcenas, tu occidis me sæpe rogando cur mollis inertia, id est, amor immiserit meis sensibus tantam oblivionem. [Schoenborn. 2. *diffunderet*.]

Imis Oblivionem sensibus] In sensibus quid 'imum' aut 'summum' sit nescio; 'imo corde,' 'imo pectore,' recte dicimus. Sed tamen sic etiam Virgilius:' 'Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.' Id est, præcordiis, ut antiquus commentator exposuit. Ego pro intimis interpretor. sensu enim interiore sapimus atque intelligimus. *Torrent.*

3 *Ut si ducentia somnos*] Veluti si biberim pocula afferentia somnos Lethæos, id est, lethargum, quem inexpugnabile fere dormiendi desiderium consequitur. Lethe fluvius est infernalis, cujus latices si quis gustaverit, omnium rerum præteritarum statim obliviscitur. *Ducentia somnos*] Id est, adducentia et conciliantia somnos. Ducunt enim somnos pocula, quibus haustis sequantur somni. *Torrent.* [Schoenborn. 2. *velut inducentia.*]

4 *Arente*] Sitiente fauce. *Traxerim*] Nescio quam bibendi aviditatem verbum hoc arguit.

[5 Valart. *me occidis.*]

6 *Deus, Deus*] Cupido amoris Deus hoc voluit.

7 *Promissum carmen Iambos*] Majus aliquod volumen significare videtur. quam sint Iambi, qui nunc extant in Canidiam.

8 *Ad umbilicum adducere*] Finire: Translatio est ab umbilico corporis, ad cujus formam solebant veteres librorum suorum tegumenta umbilicis ex ebore, ligno, aut simili materia, factis exornare.

9 *Bathyllo*] Amore Bathylli.

10 *Anacreonta Teium*] Noster I. Od. 16. 'Fide Teia.' Anacreontis autem deliciæ Bathyllus (cujus memoriam mollissimi Poëtæ versus celebrant) etiam Polycrati Samiorum tyranno carus fuit: qui puero statuam citharœdico habitu ad Apollinis similitudinem dicavit, Romæ diu conservatam. siquidem versum illum Juven. Sat. XIII. 'Nullum discrimen habendum est, Effigies inter vestras, statuamque Bathylli.' Ad hunc puerum Grammatici referunt; eumque tam venustum (quod merito mireris) Phorci ex monstro marino filium faciunt. Ego vero Juvenalem de Bathyllo Pantomimo loqui existimo, Augusti temporibus claro, et a Mæcenate adamato. *Torr. Anacreonta*] Poëtam lyricum ex civitate Teia. Vid. I. Od. 17.

11 *Testudine*] Lyra. *Amorem*] Flevit Bathylli amorem, qui fuit Anacreontis deliciæ.

12 *Non elaboratum*] Cum magna facilitate.

13 *Ureris ipse miser*] Tu quoque Mæcenas amas etiam, miser. *Quod si*] Quod si Helena, quæ incendii Trojani causa fuit, non fuit tua puella pulchrior.

14 *Ilion*] Trojam obsessam.

15 *Tua me*] Gaude sorte tua, quæ mea sorte est melior. Nam ego Phrynem amo fœminam infimæ sortis et meretricem, non uno amatore contentam, sed mihi cum multis communem. *Libertina*] Facta libera ex ancilla.

16 *Phryne*] Commemoratur ab Athenæo lib. XIV. Meretrix hujus nominis Phryne Thespiensis, usque adeo venusta et eximia forma, ut cum in judicium capitis adducta esset, plurimisque et gravissimis criminibus premeretur, nulla ei res alia ad absolutionem fuerit suffragata, quam formæ præstantia. Nam Hyperides Orator, qui eam defendebat, cum esset hæc opinio, judices eam condemnaturos, constituit eam in eorum conspectu, tunicasque a pectore abscindit, ut nudas ejus papillas et nudum pectus aspicerent: tantamque et oratione et hoc facto judicum misericordiam commovit, cum eam tanquam Veneris sacerdotem oleo perfudisset, ut judices religione quadam animis eorum occupatis ac deterritis, non sint ausi Veneris sacerdotem et antistitem condemnare. *Lamb.* [Schoenborn. 2. *macerat Pirreni.* Guelph. *Phirne.*]

EPOD. XV. AD NEÆRAM AMICAM, DE CUJUS PERJURIO CONQUERITUR.

[Bamberg. *In Naëram amicam.*]

1 *Nox erat*] Aut ita se res habebat, aut certe fingit; tum quia amoribus apta nox, tum ut lunam et sydera juramenti veluti testes laudare posset. Juven. 'Sed luna videt, sed

sidera testes Intendunt oculos.'

2 *Minora sidera*] Sic I. Od. 12. 'Micat inter omnes Julium sidus, velut inter ignes Luna minores.' Ipsam igitur lunam quoque, et ibi 'ignem' et hic 'sidus' vocat, cum proprie sidus sit plurium stellarum in unum aliquod signum collectio, seu ἐκ πολλῶν ἀστέρων σύστημα, ut definiunt Græci. Verum auctores promiscue utuntur: nam 'Julium sidus,' et 'Dionæi Cæsaris astrum' appellant duo principes Poëtarum, stellam illam singularem, sive cometam, quæ septem post excessum Julii Cæsaris diebus fulsit. Reliquorum autem siderum veluti chorum ducit luna. Quare 'siderum regina' a Flacco nostro dicitur. *Torr.*

3 *Magnorum, &c.*] 'Deos,' puto, 'magnos' vocat Venerem et Cupidinem, solos pæne amantibus cognitos. Quamquam et hi amantium perjuria derident, II. Od. 8. *Magnorum, &c.*] Dii magni sunt, Jupiter, Minerva, Apollo, &c. *Læsura Deorum*] Numen læsura propter perjurium et fidem postea violatam. *Læsura*] Lædere, proprie est afficere contumelia. Verum communiter transfertur ad omnem offensionem, sive dicto ea contingat, sive facto. *Cruq.*

4 *In verba, &c.*] Magna semper jurisjurandi religio: sed tunc præcipua, cum certam aliquo præeunte formulam, in ea ipsa verba juramus;' quod 'conceptis verbis jurare' dicebant veteres, et 'conceptis verbis pejerare,' si quis tale jusjurandum falleret. Gravius enim ille peccare credebatur, quemadmodum et si quis aram tangens. Quæ enim de certo animi proposito fiunt, firmius obligant. *Torr.* *In verba, &c.*] Jurabas facere, quod ego tibi proponebam.

5 *Arctius atque edera*] Edera nihil tenacius, nihil sequacius, ita ut complexu suo etiam enecet arbores. I. Od. 36. *Arctius atque*] Arctius quam ab edera adstringitur ilex procera. [*Arctius ac edera* codd. ap. Jaeck.]

6 *Lentis adhærens brachiis*] 'Lenta' vocat brachia, quæ injecta pertinacissime hæreant. ut Catul. 'Lenta quin velut assitas Vitis implicat arbores.' Turneb. I. 15. *Lentis adhærens*] Flexilibus et tenacibus brachiis mihi adhærens.

7 *Dum pecori lupus*] Semper. *Orion*] Orion est astrum, cujus ortus mare ac terras tempestatibus turbat. Vide I. Od. 28.

9 *Intonsosque agitaret*] Cur sol depingatur intonsus: Vide I. Od. 21. [*Intonsos agitarit* codd. ap. Jaeck. *agitarit* etiam multi codd. ap. Feam.]

10 *Fore hunc*] Jurabas hunc amorem fore mutuum et parem.

11 *O dolitura*] Quomodo *dolitura* eo amisso, quem spernit ac negligit? An quia, si Horat. ipsam amare desinat, ab aliis quoque deserenda? An potius, quia conversis animis illum mox ipsa amatura sit, a quo vicissim contemnatur? Tales Catulli minæ, aureo illo Epigrammate: 'Miser Catulle desinas ineptire.' *Torr.* *O dolitura*] O Neæra tu multum dolebis mea virtute, id est, mentis constantia, si quando iratus te deseram.

12 *Viri est*] Si quid virilitatis est in F. Horatio, id est, in me. [Guelph. *virium est;* Bamberg. et Schoenborn. 2. *virium*, sine *est*.]

13 *Feret assiduas*] Horatius non patietur. *Potiori te*] Rivali meo, qui tibi potior est, quam ego sum.

14 *Parem*] Sic paulo ante: 'Desinet imparibus certare.' Tracta a bubus ad aratrum Metaphora: non succedit enim labor, si inæquales subjungantur. *Parem* ergo intelligo, quæ in amore respondeat, ac pariter jugum ferat, nec sectantem fugiat. *Torrent.* [*Et quærit* codd. ap. Jaeck.]

15 *Nec semel offensæ*] Nec, si certo, et vero dolore affectus fuero, constantia mea, quæ me diu tuos mores tuamque injuriam perferre coëgit,

cedet formæ semel offensæ, id est, quæ semel offenderit: quæ mihi semel offensa atque invisa, dum alios amas, fuerit; vel sic: Et in eo constans ero, quod nunquam cedam posthac tuæ formæ semel lapsæ et ita mihi invisæ. *Lambin.* Vel: Nec est, quod speres me post litem et iracundiam denuo tibi supplicem futurum. Nam si certus dolor et vera indignatio animum meum altius aliquanto subierit et intrarit, animi mei constantia a pulchritudine tua nunquam superabitur, nec formæ tuæ denuo cedet et manus dabit, cum semel offensa et invisa mihi fuerit. *Lubin.* *Offensæ*] 'Offensus' proprie dicitur, qui ab alio læsus sit. Et quia læsi adversus eos qui læserint, irasci solent, hinc 'offensus' sæpe pro irato atque infesto accipitur. Cic. pro Cluentio: 'Quem sibi offensiorem sciebat.' Illud vero notabilius quod diserte commentator Cruquianus hic annotavit: 'offensus,' licet voce passivum sit, significatione tamen activum esse, pro eo qui offenderit. In alio quoque adscriptum legi, *offensæ formæ*, id est, quæ offensam mihi intulit. *Torr.* *Offensæ*] Quæ semel offenderit.

16 *Intrarit dolor*] Si certus dolor intrarit in animum meum.

17 *At tu*] Sic Tibull. 'At tu, qui lætus rides mala nostra, caveto: Mox tibi non vanus sæviet usque Deus.' Nec omittam libros Mss. ferme omnes pro *at tu*, *et tu* habere; et *heu heu* pro *eheu*, et *Nerea*, pro *Nirea*. *At tu*] Apostrophe ad rivalem suum.

18 *Malo*] Quod spernor a Neæra.

19 *Sis pecore*] Quamvis sis dives, sapiens, et pulcher, quæ sunt causa amoris.

20 *Pactolus fluat*] Pactolus est fluvius Lydiæ, auri ramenta secum in decursu trahens.

21 *Renati*] Pythagoræ denuo nati. De animæ transmigratione in alia corpora juxta Pythagoræ opinionem. Vide I. Od. 28. [*Pythagoris* Schoenborn. 2.]

22 *Nirea*] Nirea formosissimum. Vide III. Od. 20.

23 *Alio mærebis*] In alium, te relicto. [Schoenborn. 2. *alto*.]

24 *Risero*] Ridebo te alternatim.

EPOD. XVI. AD POPULUM ROMANUM. Commiseratio est Reipubl. propter civilia bella. [Bamberg. *Commiseratio Reipublicæ de bellis civilibus*.]

1 *Altera*] Seditiones quidem Romæ permultæ fuere, sed bella civilia ante Marium Cinnamque ac Sullam nulla. Primum enim C. Marius anno U. C. 665. excitavit; ab eo vero tempore usque ad devictum Antonium anni intercessere 57. Et quamquam interdum Respub. conquievit, nunquam tamen partium illarum reliquiis caruit, donec tandem in unius potestatem pervenit quarto Augusti Cæsaris Consulatu, qui solus quinque bella civilia gessit. Tam diuturni igitur mali pertæsus Poëta, tamquam in fatis esset, atque ipsius loci genio contingeret, ut qui Romæ agerent, assiduis inter se bellis conflictarentur, Phocæorum exemplo alias adire sedes suadet; ut, quam domi sperare amplius non possent, foris quietem quærant, atque infelicem patriam fortunatis Oceani insulis commutent. Phocæi autem Ioniæ populi, qui Massiliam olim condidere. Quorum profectionem sic lib. I. describit Herodotus, ut nulli dubium esse possit, quin argumentum inde Poëta sumserit: qua de re Turneb. XIV. 21. *Altera ætas*] Nascente expeditione in formidabilem Antonium: vel nascente bello in Brutum, impia hæc ætas oborta est. *Cruq.* *Ætatem* pro 30. annorum spatio posuit, quamquam pro quovis etiam tempore accipiatur, et quidem pro uno tantum anno non semel apud Virg. ut Georg. III. 'At tribus exactis ut quarta accesserit ætas.' *Altera jam*] Altera

ætas quæ cædem C. Cæsaris consecuta est. *Teritur bellis civilibus ætas*] Consumitur bellis civilibus, quibus Augustus Brutum et Cassium (Cæsaris interfectores) persequebatur.

[2 Codd. ap. Jaeck, *perit* pro *ruit*.]

3 *Marsi*] Bellum sociale intelligit, quod primum a Marsis duce Popedio commotum, Italicos omnes concitavit, unde 'Marsicum' quoque, et 'Italicum' appellatum est, anno Urbis 662. *Marsi*] Populi Italiæ bellicosi.

4 *Minacis aut*] Porsena dux Etruscorum minabatur se velle Romam demoliri, nisi Tarquinium ejectum Romani in urbem reciperent. *Porsenæ*] Lib. Ms. *Porsennæ*. Constat tamen versus secundos omnes ex puris Iambis esse, et alioqui media syllaba communis est. Mart. 'Urere quam potuit contempto Mucius igne, Hanc spectare manum Porsena non potuit.'

5 *Æmula nec virtus Capuæ*] Capua, ut inquit Livius lib. III. vel ab duce eorum Capye Æneæ socio: vel, quod propius vero est, a campestri agro appellata, non solum Campaniæ urbium caput, sed et Italiæ post Romam, atque adeo totius orbis terrarum, si Carthaginem excipias, maxima, Magistratu, Senatu, et consilio, cæterisque Reipub. insignibus Romæ æmula: bello Punico secundo vel ob id potissimum Annibali adhæsit, quod ille inter cetera magnifica promissa pollicitus fuisset se urbem eam reliquæ Italiæ præfecturum. Elegans ergo periphrasis, *Æmula nec virtus Capuæ*, pro ipsa Capua. *Æmula nec virtus Capuæ*] Cur æmula? quia Capua in spem venit eripiendi Romanis imperium, tunc temporis præsertim, cum Hannibal vastaret Italiam. *Spartacus acer*] Hic quo periculum illius belli manifestius significetur, Claudiani locum de bello Getico adscribam: 'Vilis cum Spartacus omne Per latus Italiæ ferro bacchatus et igni, Consulibusque palam toties congressus, inertes Exuerit castris dominos, et strage pudenda Fuderit imbelles aquilas servilibus armis.' *Spartacus acer*] Belli civilis author et dux. Vide III. Od. 14.

6 *Novisque rebus infidelis Allobrox*] Allobroges, quos nunc *Sabaudos* ac *Delphinates* vocant, gens ad flumen Rhodanum, tractumque Lugdunensem sita, vel ante bella Punica, ut ait Livius libro 21. nulla alia Gallica gente aut opibus aut fama inferior, ut Italiæ proxima erat, sic etiam notissima, et Romanis præ ceteris metuenda. Porro quod eos *novis rebus infideles* vocat Horatius, id tam ad gentis indolem, quam ad historiam referendum; natura enim habiti olim leves, et iracundi, et quavis occasione irritabiles Galli omnes, maxime Transalpini. Unde infidelitatis nata opinio est. Denique non erraverit qui Allobrogum nomine Gallos omnes significare voluisse Horatium crediderit. Vel *Novis rebus infidelis* dicitur, ut cum dicimus 'infidelis ambitione,' hoc est, propter ambitionem. Ergo *infidelis novis rebus*, simpliciter est, ὁ νεωτερίζων, qui res novas molitur aut conjurat. Merito autem gentem illam nomine hoc traducit Horatius, quæ, ut alia omittam, tribus prope aut quatuor continuis annis, novis rebus studuit, semperque victa, novas iterum reip. bellorum causas dedit. *Heinsius*. *Allobrox*] Allobroges sunt populi Galliæ, qui per suos legatos Ciceroni conjurationem Catilinariam patefecerunt, quamvis cum Lentulo prius consenserant: recte igitur dicuntur infideles novis rebus, id est, qui novis rebus studebant.

7 *Cærulea*] De Germanis sic Tacitus: 'Habitus corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus; truces et cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora.' Hoc est igitur quod 'cæruleam Germaniæ juventutem' vocat Horat. Nec dubi-

um quin de Cimbris Teutonisque loquatur, quos Marius ingenti clade afflixit. *Pube*] Juventute cærulea: habent enim omnes fere Germani oculos cœruleos. [*Germanica pubes* Guelph.]

8 *Abominatus*] Παθητικῶς, ut: 'Bellaque matribus Detestata.' *Parentes* autem hoc loco simpliciter pro majoribus accipit, non significatione consueta pro patribus matribusque eorum, qui bello Hannibalis cæsi fuerant; sed ut Jurisconsulti loquuntur, apud quos 'parentis' appellatione plerumque omnes in infinitum superiores continentur. Quare et 'dirum' vocat Poëta II. Od. 12. utpote in perniciem Romanorum natum. Qui puer annorum 4. patre sacrificante aram tangens, jurabat se acerrimum Pop. Rom. cum primum per ætatem liceret hostem fore. Val. Max. IX. 4. Et solebant veteres infaustum aliquid ac sinistri ominis deprecando aversandoque dicere, 'Quod abominor.' *Abominatus Annibal*] Hannibal a parentibus est detestatus, propter liberos ejus crudelitate in prœliis cæsos.

9 *Impia perdemus*] Nos ætas impia devoti sanguinis, id est, quorum sanguis morti destinatus esse videtur propter majorum scelera, perdemus Romam, quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi, &c. ut supra. *Devoti sanguinis*] Hoc est, nos diræ hujus et execratæ ætatis homines, in quam tot civilium bellorum clades inciderit.

10 *Ferisque rursus occupabitur solum*] Melius hoc intelliget, cui in mentem venerit illud de Trojæ excidio III. Od. 3. 'Dum Priami Paridisque busto Insultet Armentum.' Addam quod de Hannibale refertur: nam significare volens, quanto inter se odio Carthago et Roma dissiderent, inflicto in terram pede, suscitatoque pulvere, tunc inter eas fore finem belli dixit, cum alterutra in pulverem esset redacta. Val. Max. IX. 4. *Ferisque rursus occupabitur solum*] A feris solum urbis Romæ iterum possidebitur, sicut ante eam conditam feris erat receptaculum.

11 *Insistet victor*] Stabit super cineres urbis vel civium. [Codd. ap. Jaeck, *et urbes*.]

[12 Vand. unus ap Bothe, *Equi; al.* ap. Jaeck, *Equus*.]

13 *Carent ventis*] Proprie quidem 'carere' significat egere eo, quod habere velis, neque caret is qui non desiderat. *Quirini*] Romuli ossa in sepulchro condita, et sic neque ventis commota, neque solis radiis exusta, insolens victor dissipabit.

14 *Nefas videre*] Libb. Mss. omnes *videri* legunt. Et sepulcra quidem violari nefas, sed eorum maxime, qui imperia urbesque condidere; ut de Romulo hic Horatius. Sed et Virg. eo respexisse crediderim Æneid. IV. cum ait: 'Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.' Ad hunc locum facit illud Ciceronis Philipp. IX. 'Statuæ intereunt tempestate, vi, vetustate; sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest, atque ut cætera extinguuntur, sic sepulchra fiunt sanctiora vetustate.' Propius vero ad Horátium accedit Claud. hunc haud dubie locum imitatus, de bello Getico his versibus: 'Procul arceat altus Juppiter, ut delubra Numæ, sedemque Quirini Barbaries oculis saltem temerare profanis Possit, et arcanum tanti depromere regni.' Notanda etiam quæ ex antiquis interpretibus non uni ego quoque codici adscripta inveni, Romulum fulmine ictum interisse, ac sepultum fuisse in Rostris, teste Varrone; unde nata sit consuetudo, ut pro Rostris mortui laudarentur: alios tamen id tradere de templo Quirini, quod ideo temere patefieri nefas sit. Turneb. XIV. 21. *Nefas videre*] Contra fas est, videre Romuli cineres dissipatos.

15 *Forte, quid expediat*] Fortasse aut vos omnes generatim, aut certe melior pars, quæritis, quo modo careatis malis laboribus, qui perferuntur in bellis civilibus. *Forte quid expediat communiter, aut melior pars, &c.*] Equidem ut dicam quod sentio, omnes Interpretes frustra sunt; legendum itaque, *quod expediat*, hoc sensu: Fortasse vel communiter, (quod optimum quidem erat,) vel, si id non potest, melior saltem pars, civili bello carere quæritis. Nulla sententia potior hac sit, &c. Vides aperta omnia, nihil coactum, nullam denique obscuritatem. Ita ergo locus scribendus: *Forte (quod expediat) communiter, aut melior pars Malis carere quæritis laboribus, &c.* Rutgers. *Melior pars*] Sanioris judicii et animi. Alludere autem videtur ad Jurisconsultorum tradita, qui legem esse aiunt commune quoddam præceptum, seu Reip. sponsionem, cui omnes debeant obedire. 'Commune' vero dici nequit, nisi quod simul omnes, aut melior saltem pars statuerit sanxeritque.

17 *Phocæorum*] Hujus Phocæorum historiæ non tantum meminit Herodotus, sed et Strabo lib. IV. Denique Phocæensium ἀρὰ, sive *execratio*, ut et Phocæensium ἀπόνοια sive *desperatio*, in proverbium abiere. Erasmus Chiliadibus. Ut autem 'execrari' dicebant pro detestari ac devovere, sic 'resacrare' erat devinctum solvere. *Phocæorum*] Phocæi, a Phocæa Ioniæ civitate discedentes, venerunt in Galliam, atque illic Massiliam, urbem nobilissimam, condiderunt. [Codd. ap. Jaeck et Bothe, *hac potius.* Guelph. *hac melior sententia.*]

18 *Execrata*] Execrationibus adstricta. Turneb. XIV. 21. *Execrata civitas*] Execrationibus usa. [Bothe non interpungit post *civitas*, et *execrata* refert ad *Agros atque Lares.*]

19 *Patrios*] Sic nostra quoque exemplaria omnia, non *proprios*, ut ante legebatur. Atque ita II. Od. 17. 'Paternos in sinu ferens Deos.'

21 *Ire, pedes quocunque ferent: quocunque*] Sit hæc sententia, (nempe) quo pedes ducunt, ire.

22 *Aut protervus Africus*] Differt ergo a Noto Africus. Vide I. Od. 1. et 3. [Codd. ap. Jaeck, *vocavit.*]

23 *Secunda alite*] Bonis avibus.

25 *In hæc*] In hæc verba juremus, scilicet ut nefas sit prius in patriam redire, quam saxa e maris fundo enatarint, id est, juremus nunquam redire. *Simul imis*] Posteaquam. *Saxa renarint*] Phocæi enim facto jam fugæ decreto, massam sive globum ferreum (μυδρὸν ille vocat) in mare conjecerunt, juraruntque non ante sese reversuros, quam rursus emergeret. Vid. Turneb. XIV. 21.

27 *Neu conversa domum*] Non pigeat navibus tum demum revehi, quando, &c. *Lintea, quandò*] Naves ad urbem Romam versas.

28 *Padus*] Galliæ fluvius. *Cacumina*] Verticem montis Matini, qui est in Calabria.

29 *Apenninus*] Apenninus est mons ab Alpibus ortus, procul a mari per mediam Italiam porrectus. [Vat. 8. Chisian. 1. et codex antiq. in Biblioth. Reg. Hafn. *proruperit Apenninus;* et sic Torkillius Baden in ed. Hafniæ 1793. Bodoni, Fea, Jaeck, et Bothe. Vide Feam in Obss. ad Virg. p. 162. *decurrerit* unus Vand. ap. Bothe.]

30 *Nova junxerit libidine*] Inaudita libidine. [*Novave* Cuning. ex ingenio, et Sanad. *vinxerit* Guelph.]

31 *Subsidere*] Venereum vocabulum est, ut et 'succumbere,' unde 'incubi' et 'succubi.' Lucr. lib. IV. 'Et pecudes et equæ maribus subsidere possent.' *Subsidere cervis*] Subjacere ad coitum.

32 *Adulteretur*] 'Adulterari,' sicut et 'mœchari,' proprie virorum est. Horatius de femina hic dixisse videtur, nisi παθητικῶς accipiamus, pro

stupretur milvio: nam 'adulterare' etiam cum quarto casu jungitur. Exempla passim obvia, 'adulterare novercam,' 'matronas,' 'uxores alienas.' *Adulteretur*] Et columba coëat cum milvio. *Milvio*] Libri manuss. omnes *miluo* scribunt, ut trisyllabum sit.

33 *Credula*] In hoc scilicet, ut non timeant leones. *Nec flavos*] Cruquius legendum censet *ravos*; vel a colore leonum, qui medius est inter flavum et cæsium: vel ab oculis illorum. *Credula nec flavos*] Quando armenta adeo fuerint credula, ut non timeant leones.

34 *Ametque salsa lævis hircus æquora*] Duo mira conjungit, ut hircus levis sit, animal pilosum atque hirsutum natura, et a montibus rupibusque in mare transmigret. *Levis* autem per *e* quam *æ* scribi malim. *Levis hircus*] Hircus sine setis.

35 *Hæc, et quæ*] Tali execratione cum tota Roma, vel pars melior, est usa, tum eamus. *Abscindere*] *Abcidere* etiam, et *abscidere* legitur, in uno *abscindere*. Repetendum autem: *Sed juremus in hæc, hæc et quæ poterunt, &c.* Torrent.

37 *Aut pars indocili melior grege*] 'Indocilem gregem' ignobile vulgus appellat, et alioqui historiam respicit; nam et Phocæorum bona pars, domum reversa, alios deseruit. *Melior grege*] Melior vulgo imperito. *Mollis et exspes*] Contra quicunque mollis et ignavus est, omnemque spem abjecit, ille hæc urbis Romæ loca tanquam cubilia infausta et inominata perpetuo premat, et Romæ miserrime æternum delitescat. *Lubin.* Eadem fere ratione Virg. v. 'Transcribunt urbi matres, populumque volentem Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.' Navigaturus enim in Italiam Æneas, turbam inutilem reliquit, ac veluti sarcinam majora capessenti gravem deponit. *Mollis et exspes*] At vero, quæ pars civitatis mollis erit et sine spe, male ominatos, et infelices lectulos perpetuo premat.

38 *Perprimat*] Segnitiæ assiduitas notatur: *per* enim, junctum verbo, nescio quid totum integrumque significat; ut 'pernoctare extra urbem' intelligendus est, qui nulla parte noctis in urbe est.

39 *Muliebrem tollite luctum*] Ita Mss. et impressi omnes. At Lamb. *pellite* mavult, atque ita non uno in codice legi affirmat; an vere, nescio. [Schoenborn. 2. *condite vultum.*]

40 *Etrusca præter et volate littora*] Prætervolare, id est, præterire Tyrrhenum mare. [Guelph. *præter evolate.*]

41 *Nos manet Oceanus*] Nos expectat Oceanus prænavigandus, in quo sunt insulæ fortunatæ. *Oceanus circumvagus*] Hic distingnit Lambinus epithetum *circumvagus*, exponens quod orbi terrarum circumfusus sit. Melius antiquus interpres, *circumvagus arva beata*, ut de certa oceani parte, qua insulas fortunatas ambit, loquatur Poëta. Vid. Turneb. XIV. 21. *Circumvagus: arva, beata*] Qui universam terram circumvagatur.

42 *Divites et insulas*] Synonyma sunt *arva beata, divites insulæ*. Vide IV. Od. 7. ubi vero terrarum sint, hactenus incompertum.

43 *Cererem tellus inarata*] Messem copiosam.

44 *Imputata floret usque vinea*] Vinea non putata, non præcisa semper floret.

45 *Termes olivæ*] Ramus olivæ, tam fidelis, ut spem domini nunquam fallat.

46 *Suam arborem*] Arborem naturalem, non insitam. Nam in insulis fortunatis omnia sine arte nascuntur. *Suamque pulla Ficus ornat arborem*] Aut ego fallor, aut longe aliud intellexit Horatius ac Interpretes. Sciendum enim Latinos arborem pullulantem, ob eas quæ ex ea enascun-

tur soboles, vocare matrem. Virgil. Georg. I. 'Nunc altæ frondes, et rami matris opacant.' Columella III. 5. 'Non enim solam fœcundam esse matrem satis est ex qua semina petuntur; sed adhibenda ratio est subtilior, ut ex his partibus trunci sumantur, quæ et genitales sunt, et maxime fertiles.' Suetonius August. XCIV. 'Matricem' vocat: 'Ex ea (Palma) continuo enata soboles adeo in paucis diebus adolevit, ut non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret.' Et ut illam 'matrem,' ita ex ea nascentes soboles 'pullos' vocant. Glossæ, *pullus*, *παραφυάς*. Horat. I. Od. 25. 'Læta quod pubes hedera virenti Gaudeat pulla magis atque myrto.' Porphyrio, 'pullam myrtum, subcrescentem, ac per hoc novellam intelligendum.' Ita igitur et hoc explicandum est, tam beatam earum insularum fertilitatem esse, ut e ficu pulli, nullæ, ut inquit Propertius, curæ debiti, verum sponte enascantur, qui matrem suam ornant. Intelligit autem ficum Indicam, quam ex eo Goënses Lusitani, *Arbor de rayz*, hoc est, arbor radicum, vocant. Ejus descriptionem e Theophrasto I. 12. et IV. 5. pete. Vide et Plin. XII. 5. ut et VII. 2. 'Hæc facit ubertas soli, temperies cœli, aquarum abundantia, ut (si libeat credere) sub una ficu turmæ condantur equitum.' *Rutgers*. *Pulla ficus ornat arborem*] Nigra et matura ficus.

48 *Levis crepante lympha desilit pede*] Versus elegantissimus, aquæ salientis susurrum et verbis ipsis et numeris egregie exprimens, ut ille ex Culice Virg. 'Castaliæque sonans liquido pede labitur unda.' Peculiari autem Poëtis translatione, 'pes' etiam aquæ, et cuicumque humori fluenti, tribuitur; ut, 'Ipse suo flueret Bacchus pede.' Nam et cum currere aqua dicatur, sine pedum officio id fieri non posse videbatur. Vid. Turneb. VI. 20. Omittere vero nefas sit, repperisse in quatuor exemplaribus *Nympha* pro *lympha;* atque ita legi debere indicat interpres Cruquianus. Quamquam parum refert. Quod autem *crepitante* pro *crepante* legi ait Lamb. id et ego uno in codice inveni. Denique *crepare* pro *sonare* antiquis frequens est. Nonius et alii. *Crepante lympha desilit pede*] Crepante pede, id est, cum leni murmure. [*Leve crepante* Cuning. more suo.]

49 *Injussæ veniunt, &c.*] Ultro veniunt.

50 *Refertque tenta grex amicus ubera*] Et grex charus domum refert distenta ubera.

51 *Circumgemit ursus ovile*] 'Gemere' cum dicit, ursorum proprietatem exprimit: ut recte antiquus interpres notat. Male qui *ovili* legunt; minus enim venusta locutio est. *Circumgemit ursus ovile*] Ursus non insidiatur ovibus, quæ sunt in ovili.

52 *Nec intumescit*] Hypallage est. *Intumescit*] Vel veneni sparsione, vel ipsis serpentum latebris, quæ sub terra sunt.

54 *Aquosus Eurus*] 'Aquosum,' ut puto, vocat, quod cum vehementior est, fere in pluviam desinat, per se siccus potius frigidusque; ut alibi: 'Sique Aquilo radat terras.' *Arva radat imbribus*] Utque neque Eurus terras minuat imbribus. [Vat. 3. *arva rapit.*]

55 *Pinguia nec siccis urantur*] In illis insulis nulla est siccitas.

56 *Utrumque rege temperante cœlitum*] Hyemem et æstatem Jove modificante. [Bamberg. *rege parante*. Al. ap. Jaeck, *rege imperante*.]

57 *Pinus*] Navis (in qua Jason et heroës Græciæ vecti sunt vellus aureum petentes) non huc contendit Argoo remige, id est, Argois remigibus.

58 *Colchis intulit pedem*] Medea, quæ propter libidinem patrem prodidit. [*Nec inpudica* Schoenborn. 2.]

59 *Sidonii torserunt cornua*] Cadmus cum sociis non hunc convertit antennarum cornua.

60 *Laboriosa nec*] Magnum laborem perferens. [*Laboriosave* Schoenborn. 2. *Laboriosi* Guelph.]

62 *Impotentia*] Nimis vehemens potentia nullius astri (ut Syrii) torret gregem.

63 *Jupiter illa piæ secrevit*] Duo codd. *Juppiter ipse:* tres *sacravit*, pro *secrevit*. Sed *secrevit* magis Horatianum est. *Genti*] Littora hominibus piis habitanda.

64 *Ut inquinavit ære tempus*] Postquam Jupiter seculum aureum æreo permutaverat.

65 *Duravit sæcula: quorum*] Dura fecit, id est, ferrea sæcula induxit, quorum tempore, fuga et prospera declinatio piis datur. *Quorum*] Quorum duorum sæculorum piis hominibus, qui adhuc pauci restant, me vate, prædicente, me suasore, secunda fuga ac prospera migratio a Diis immortalibus datur et conceditur. *Lambin.*

66 *Vate me datur*] Me suasore et impulsore. [Schoenborn. 2. *datur me vate.*]

EPOD. XVII. AD CANIDIAM. Petit eam ut sibi ignoscat, cujus se veneficiis superatum fingit.

Hic iterum Canidia ad partes venit, cui ante graviter offensæ dum Palinodiam scribere se fingit, eam irridet magis atque exagitat.

1 *Efficaci do manus scientiæ*] Sic 'Magiam' appellat ex opinione illam profitentium, qui omnium artium maximam atque utilissimam esse tradidere; quæque in Oriente, ut Plinii utar verbis, regum regibus olim imperavit, cum vera sit vanitas. *Do manus scientiæ*] Agnosco me victum; et potenti veneficiorum scientiæ cedo.

2 *Et oro regna*] Mos erat apud veteres obsecrare per res ei, quem obsecrabant, aut carissimas, aut religiosissimas, et maxime venerandas: interdum etiam per res suas maxime afflictas et misericordia dignissimas. *Lambin. Proserpinæ*] Oro te per Deas tibi maxime venerandas, nempe Proserpinam et Dianam. [Guelph. *per regna.*]

3 *Dianæ non movenda numina*] Hoc est, non irritanda, non provocanda. Quippe vehemens est et iracunda, nec feris tantum, sed et hominibus formidanda. quod cum Orionis, Actæonisque, et Niobes filiorum exemplo constat; tum inde, quod σεληνιακοὶ et σεληνόβλητοι vocantur, quos ferierit. Nos 'lunaticos' dicimus. *Non movenda numina*] Oro per numina quæ nolunt moveri et a suis decretis flecti; vel, quæ lacessita graves sumunt pœnas a peccantibus.

4 *Libros carminum valentium*] Quales a Zoroastre, Hermippo, Democrito, aliisque scriptoribus, perhibentur. *Valentium*] Quæ valent in terras deducere sydera cœlo detracta.

5 *Refixa cœlo devocare sidera*] *Refixa* dixit, quod stellæ, tamquam clavi, cœlo quodammodo fixæ videri possint. Lucret. v. 'Stellisque micantibus æthera fixum.' Liber unus *Defixa* habet, sed *Refixa* dixit etiam Virg. Æn. v. 'Cœlo ceu sæpe refixa Transcurrunt crinemque volantia sidera ducunt.' 'Devocare' etiam, ut alibi 'deripere,' et Virg. 'deducere.' [Guelph. *revocare.*]

6 *Vocibus tandem*] Parce cantionibus sua diritate execrandis.

7 *Citumque retro solve, solve turbinem*] Lambinus ex Aurati sententia *volve, volve* legit, nullo adstipulante veteri codice; in quibus omnibus *solve, solve* legitur: quam lectionem antiquus etiam interpres agnoscit: 'Solve turbinem,' inquit, 'libera me iis amentiæ nexibus, quibus ante illigasti. Turbinem autem vocat carmen ipsum, quo mens veluti in gyrum agi videatur; eaque maleficii specie per artem magicam cogatur aliquis ad amandum.' Recte meo judicio.

Nihil tamen vetat, quin *turbinem* pro rhombo ipso magico, quo ad amores utebantur veneficæ, accipiamus. Illud enim Græcum, hoc Latinum est. Et *retro* seu 'retrorsum solvere,' non inepte interpretabimur, pro sistere atque agitationem illam inhibere, vel convertere, ut et ille cui malum parabatur agitari desinat. Ovid. Amor. I. 8. de Lena: 'Scit bene quid gramen, quid torto concita filo Licia, quid valeat virus amantis equæ.' et Propert. IV. 5. 'Staminea rhombi ducitur ille rota.' 'Rotam' vocans non ab instrumenti magici, quod diximus, forma, sed ab agitatione ipsa instar rotæ. Unde 'rhombum' etiam 'trochum' appellari ait interpres Theocriti. Male autem qui pro 'staminea,' 'straminea' illic legunt. Pererudite vero Lucret. lib. VI. 'Traxerunt torti magica vertigine fili,' 'Rhombum' περιφραστικῶς describens. Unde et 'turbo' recte appellatur ab Horatio: quo vocabulo Virg. et Tib. pro instrumento lusorio usi sunt. *Solve turbinem*] Retro solve, vel (ut alii volunt) retro volve, id est, converte in contrariam partem Rhombum magicum quo mentem meam obligasti, et ad amorem quasi vertigine quadam coëgisti.

8 *Movit nepotem Telephus*] Telephus Mysorum rex ad misericordiam flexit Achillem, cujus mater, Thetis, Nerei fuit filia. *Telephus*] Cum Græcos Trojam petentes regni sui transitu prohiberet, graviter ab Achille vulneratus, nec ei vulneri medelam inveniens, consulto tandem oraculo, responsum tulit, Ὁ τρώσας ἰάσεται. Supplex itaque Achilli factus, id ab ipso quidem impetravit, sed quomodo restitutus sit ambigitur. Communior opinio est ferrugine ab hastæ, qua illum læserat, cuspide decussa, Achillem id præstitisse. Unde nata Poëtis occasio, ut et vulnus et vulneris medicinam eidem hastæ tribuerent. Alii vero herba ab Achille inventa, quam Achilleon et Sideritim vocant, curatum aiunt. Hinc itaque et Τηλέφειον ἕλκος, et Τηλέφειον τρῶμα, apud medicos pro ulcere sive vulnere inveterato, atque difficili: quod Χειρώνειον appellant, sive quod Chiron primus talia sanaverit, sive quod Chironis arte ejus discipulus Achilles, experimento Telephi. [Schoenborn. 2. *Telephos Nereidum*. Guelph. *Movet n. Telephus Nereium*.]

9 *Ordinarat agmina*] In quem instruxerat exercitum.

11 *Unxere matres*] Ungi solita corpora defunctorum post lotionem, etiam antiquissimis temporibus, ex Miseni apud Virgilium funere aperte constat. Recte itaque Flaccus noster Canidiam lepidissima derisione tot tantisque exemplis mollire volens, Hectoris corpus, canibus avibusque jam destinatum, Priami precibus ab Achille impetratum, et a Trojanis mulieribus curatum ac sepulturæ traditum narrat, ac Poëtarum more a parte totum significans, *Unxere*, inquit, *matres Iliæ*, verbo quidem 'unctum' solummodo, sed reipsa, sive sententia, solenni gentis more sepultum ostendens. Vide Muretum Variarum Lect. III. 19. Alii leg. *luxere*. [Codd. ap. Jaeck, *Iliæ additum*. Guelph. *Iliæ adductum*.]

12 *Homicidam*] Græcum vocabulum exprimere conatus est, sed infeliciter, si loquendi usum respiciamus. ἀνδροφόνος enim virorum in prælio interfectorem significat: *homicida* sicarium potius, aut latronem. *Homicidam Hectorem*] Hominum interfectorem, id est, virum bellicosum intelligit. Hectoris cadaver ab Achille canibus destinatum. [*Alitibus et* Schoenborn. 2.]

13 *Postquam relictis*] Postquam relicta Troja Priamus sese ad pedes Achillis abjecit, orans, ut corpus Hectoris sibi redderet.

14 *Heu*] Indignum enim tantum, tali ætate regem genibus advolvi.

Pervicacis] Obstinati in sententia.

16 *Remiges Ulyssei*] Socii Ulyssis exuerunt setosa membra duris pellibus, id est, porcorum figuras exuerunt, et humanas resumpserunt.

17 *Volente Circe*] Concedente Circe, jam ab Ulysse placata. *Mens et sonus*] Tunc ratio, et oratio, et facies pristina restituta est. [Guelph. *membra Circe mens, et sonus.* Al. ap. Jaeck, *tum mens;* et sic Barberin. 1. et ed. Chap. Paris. 1503.]

18 *Relatus*] Redditus, restitutus. Non improbo equidem *relatus:* sed tamen non video cur *relapsus*, quod in multo pluribus codicibus legitur, displicere debeat. Mihi sane elegantius est.

20 *Amata nautis multum*] O Canidia quam nautæ et institores, homines sordidi, multum amant. *Nautis et institoribus*] Ambiguum est laudetne per hoc Canidiam, an vituperet potius ut vulgarem mulierem.

21 *Fugit juventas, et verecundus color*] Quid *juventas* sit II. Od. 11. diximus. Hic florem juventutis, hilaritatemque, ac gratiam significat. Cui bene additur *verecundus color:* rubens nempe purpureusque, qualem pudor creare solet, maxime in pueris juvenibusque; ea enim ætas, cum frequentius peccet, facilius erubescit: idque certissimum ingenuæ probitatis signum. Sed et Catonem dicere solitum tradunt: 'Placere sibi juvenes qui erubescerent moniti, non qui pallescerent.' Diogenes verecundum illum ruborem, virtutis colorem vocabat: et Juvenalis Sat. I. 'Sanguinis in facie non hæret gutta,' pudorem omnem abesse significans. *Et verecundus color*] Verecundum colorem, pro 'rubido' posuit: quibus enim os rubebat, pro modestis et ingenuis habebantur apud Veteres, et 'oris probi' dicebantur. sic Pompeius olim ab oris probitate commendabatur. Ergo *verecundum colorem* vocavit τὸ ἔρευθος, quod juvenibus multo et integro sanguine plenis ἐπιτρέχει. Pallidos autem et mali coloris homines, impudentes fere et inverecundos dicebant. *Salmasius.* *Et verecundus color*] Et rubicundus color, qualis inest pueris erubescentibus, non carnes, sed ossa tantum mihi reliquit sub nigra pelle vestita. [*Fuge* Schoenborn. 2. *et v. dolor* Bamberg. *et v. calor* Guelph.]

23 *Tuis capillus albus est odoribus*] Hoc quoque ridiculum; 'præcanus' enim, ut ipse de se scribit I. Epist. 20. fuit Horatius. Id jocose Canidiæ veneficiis imputat; nam *odores* pro maleficiis exponunt interpretes. *Tuis capillus*] Tuis unguentis et veneficiis canus est capillus meus ante tempus. [Schoenborn. 2. *capillis.* Nonnulli ap. Jaeck, *coloribus.*]

24 *Reclinat*] Bene: otiosi enim a labore sive sedendo sive recubando reclinamus. II. Od. 3. 'Seu te in remoto gramine per dies Festos reclinatum bearis,' &c. *Reclinat otium*] Me liberat.

25 *Urget diem nox*] Tale illud: 'Truditur dies die,' II. Od. 18. *Urget diem nox*] Nocte dieque animi doloribus exerceor. *Neque est*] Οὐδ' ἔξεστι, *neque licet*, respirare.

26 *Tenta spiritu*] Ut fieri necesse est, cum, ut Ennii utar verbis, 'nec respirandi fit copia,' aut 'nec respirare potestas,' ut Virg. dicere maluit. *Tenta spiritu præcordia*] Præcordia extenta spiritu. [*Laxare tenta* codd. ap. Jaeck.]

27 *Ergo negatum, vincor, ut credam miser*] Ergo miser vincor, ut nunc credam a me negatum, nempe, Sabella carmina increpare pectus, id est, magicas incantationes posse perturbare mentes humanas. *Negatum vincor*] Ego miser vincor, ut nunc credam negatum, subaudi 'prius a me,' id est, quod hactenus negavi et credere non potui, scilicet, carmina Sabella, seu cantiones Canidiæ increpare pectus, id est, perturbare et

graviter afficere mentes humanas. *Cruq.* Vel *Sabella carmina*, id est, Canidiæ Sabellæ cantiones vim habere ad permovendos et perturbandos hominum animos. *Lambin.* [*Ergo negato* Schoenborn. 2.

28 *Sabella*] Magica, vel quod Canidia in Sabinis nata, vel quod Marsis vicini fuerint Sabelli. Marsi autem veneficiis nobiles, ut Epod. v. diximus. *Increpare* autem dixit pro agitare, impellere, quatere, ut Ennius Thyeste apud Nonium: 'Sed sonitus aures meas pedum pulsu increpat.' *Torrent.*

29 *Dissilire nænia*] Dirumpi malefico carmine. Marsi Sabinis sunt vicini, a Circes filio originem trahentes. *Nænia*] De nænia diximus II. Od. 1.

[30 Codd. ap. Jaeck, *o cœlum et terra*.]

[31 Guelph. *nec atro*]

32 *Nessi cruore*] Cruore Centauri, qui Deianiræ vim inferre conabatur. vide supra Epod. v. *Nec Sicana*] Nec tantum flamma virens (id est, flamma valida et perpetua) ardet in Sicana Ætna, quæ est in Sicilia, quantum ego ardeo. [*Nessi sano* Schoenborn. 2. cum glossa *cruore*.]

33 *Virens in Ætna flamma*] Alia exemplaria *Furens* vel *Urens* legunt: scribæ enim imperiti, cum quid *Virens* esset flamma non intelligerent; quod proximum erat, *Urens* substituere, unde paulo peritiores *Furens* fecere. Notum autem omnibus quam eleganti translatione optimi quique auctores 'virere' dicant omnia, quæ firma ac valida sunt: ut, 'viridis juventa,' et 'cruda viridisque senectus' apud Virg. Noster etiam: 'Dumque virent genua.' Neque aliter Græci vocabulo χλωρὸς, sive χλοερὸς, usi sunt, pro ἀκμάζων, teste Suida et Hesychio: ut γόνυ χλωρόν. Quid ergo mirandum si 'virens in Ætna flamma' dixit Horat. id est, acris, perpetua, non languescens. *Donec cinis*] Donec aridus cinis factus, fiam ventis ludibrio. [*Tua donec* .... *Calet* codd. ap. Jaeck.]

35 *Cales venenis officina*] Ardet tanquam officina repleta venenis Medeæ; erat enim Medea ex Colcho. *Officina*] Hoc ita exponunt antiqui interpretes, ut Canidiam ipsam 'officinam' vocet omni veneficiorum genere refertam: ut si 'virtus' ipsa Cato, aut ipsa 'eloquentia' dicatur Cicero. *Torrent.*

36 *Quæ finis*] Quis terminus erit istis meis malis? *Aut quod me*] Quas pœnas pecuniarias aut tributum a me exigis? *Stipendium*] Non quod ipse accipiat, sed quod Canidiæ conferat, quo liberetur: quin et stipendium militia et ærumna ac labor. Vid. Turneb. XXX. 27. *Torrent.* [*Qui finis* Schoenborn. 2. *Quæ finit aut quid manet stipendium me* Guelph.]

37 *Jussas*] Pœnas a te imperatas luam. *Cum fide*] Fideliter. [Schoenborn. 2. *cum fine*.]

38 *Expiare*] Paratus purgare et læsam te placare.

39 *Centum juvencos*] Solidam hecatomben promittit, ut Diti et Proserpinæ II. Od. 14. *Torrent.* *Centum juvencos*] Pro sacrificio sibi immolandos. *Mendaci lyra*] Mendax futura si Canidiam laudet. Et alioqui falsa fere sunt Poëtarum encomia. *Torr.* *Mendaci lyra*] Si voles laudari mendacibus carminibus, quod fiet, si sic dicam, tu pudica, tu proba, &c. [Guelph. *mendace lyra*.]

41 *Perambulabis astra sidus aureum*] Tu sidus aureum inter astra versaberis. *Sidus aureum*] Quale Ariadne et Erigone, quas Bacchus in cœlum transtulit, II. Od. 19. itemque Berenices coma. *Torrent.*

42 *Infamis Helenæ*] Helenam Stesichorus versibus contumeliosis infamaverat. *Offensus vice*] Codex Mechliniensis *vicem* habet. *Torrent.*

43 *Fraterque*] Pollux.

44 *Vati reddidere*] Stesichoro ocu-

los reddiderunt. [*Ademta voti* Bamberg. *reddere* Schoenborn. 2.]

45 *Et tu, potes nam*] Et tu, o Canidia, eorum exemplo solve me dementia, quam patior.

46 *O nec paternis*] Hæc palinodia, seu potius contumelia est urbanissima. Simulat enim negare quod de Canidia affirmat. *Obsoleta sordibus*] Nec parentum obscuritate vilescens, nec adulteris parentibus nata.

47 *Sepulchris pauperum*] *Pauperum* dicit, quia divitum sepulcra, ut antiquus commentator annotavit, suis custodibus erant curæ. eodemque spectat illud Virg. Æneid. IX. 'Semiustaque servant Busta viri.' *Prudens anus*] Pro *sciens* accipitur. Atque adeo hæc plerumque conjunguntur, ut, 'prudens sciensque intereo.' *Torrent. Prudens anus*] Nec docta sepultos pauperum cineres dispergere aut abducere.

48 *Novendialeis dissipare pulveres*] Citat hunc locum Servius ad eum versum Æn. V. 'Præterea si nona diem,' &c. Verba ejus, ut subjiciam: 'Apud majores, ubicumque quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, unde est: Sedibus hunc refer ante suis. Et illic septem erant diebus, octavo die incendebantur, nono sepeliebantur: unde et Horat. *Novendiales dissipare pulveres.* Sic ille, a quo dissentit Acron; triduo enim tantum servari in ædibus mortuum solere ait, post triduum in rogum poni; unde illud in Pallantis funere: 'Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram.' Atque iterum post triduum cinerem in urnam condi. Quæ Acronis sententia meo judicio verior est. Quod autem de ludis ait Servius, verum quidem est Æneam nono illos die celebrasse; sed proprie 'novendiale' est, quod novem continuis diebus durat. Unde 'novendiales feriæ,' et 'novendiale sacrum,' quo Romani Urbem expiabant. Quare 'novendiales' hic 'pulveres' accipiemus recentes adhuc et necdum conditos, ex quibus legebant veneficæ; ut I. Sat. 8. videbimus. Vid. Turneb. XXIV. 27. *Torrent. Novendiales dissipare pulveres*] Nono post eorum mortem die quo humabantur. [Guelph. caret hoc versu.]

49 *Tibi hospitale pectus*] Tibi mite pectus est et humanum. *Puræ manus*] Puræ sunt tibi manus a scelere, quod falsum est, ut reliqua omnia.

50 *Tuusque venter*] *Ventrem* Jurisconsulti sæpe appellant et mulierem ipsam gravidam, et puerum qui in utero est; Horatius pro filio usurpasse videtur. Quin 'viscera sua' matres 'filios' vocant. Ovidius Epist. XI. 'Diripiunt avidæ viscera nostra canes.' *Partumeius*] In nonnullis codicibus *Pactumeius* legitur, in uno *Pastuleius.* mallem tamen *Partumeius*, ut ridicule a partu et meiendo confictum suppositi partus nomen sit, quæ Turnebi quoque sententia est XXX. 11. *Torrent. Partumeius*] Venter fœcundus. Pro *Partumeius* Salmasius legendum censet *Pactumeius.*

51 *Cruore rubros obstetrix*] In puerperio.

52 *Utcunque fortis*] Quotiescunque tu exilis, et e lecto surgis fortis puerpera, id est, nunquam. [Bamberg. *exilis.*]

53 *Obseratis auribus*] Auribus clausis et surdis.

54 *Non saxa nudis*] Non saxa naufragis nautis sunt surdiora, quam ego sum tibi. *Nudis surdiora navitis*] *Nudos* dicens, naufragos intelligit; ad quorum clamores et ejulatus non magis surda sunt saxa, quam ad Poëtæ preces Canidia. *Torrent.* [*Non saxa undis* codd. ap. Jaeck.]

55 *Neptunus hybernus*] Id est, mare tempestatibus hibernis commotum atque ventis concitatum. *Lambin. Tundit hybernus*] Verberat. *Salo*] Fluctu: maris agitatione. [Codd. ap. Jaeck, *condit*, vel *tendit.*]

56 *Insultus ut tu*] Egone patiar ut tu impune deriseris. *Cotyttia*] Sic primus Politianus restituit Miscell. x. cum in libb. Mss. *Cocytia* vel *Cocitia* legatur. Et Cotys quidem sive Cotytto, obscœnitatis ac promiscuæ libidinis Dea, apud Thracas Chiosque et Corinthios olim culta, quam Suidas ἔφορον τῶν αἰσχρῶν nominat. Quia tamen in præclaræ illius Deæ sacris nihil de rebus magicis veneficiisque traditur, prope adducor, ut veterem lectionem hoc loco retineam, maxime cum non uno in codice ab antiquo Scholiaste adscriptum sit: '*Cocyta*, id est, infernalia, ut Cocytia virgo pro Furia, apud Virg.' Et ne quis forte objiciat, quod ab Horatio additur; *sacrum liberi Cupidinis*, quodque non magica, sed amatoria Cupidini conveniunt; idem Scholiastes *liberi Cupidinis* exponit pro *soluti*. Ut loci hujus sententia sit, Canidiam Poëtæ sacrificia aliqua, quibus amores solverentur, *Cocytia* dicta, indicasse, quæ ille ridens evulgaverit, quemadmodum et Esquilina veneficia. Nemo autem ignorat utrumque magos polliceri. Sic enim Virg. 'Hæc se carminibus promittit solvere mentes Quas velit, ast aliis duras immittere curas.' Accedat denique quod toto hoc carmine Canidia tantum ut saga per jocum lacessitur, non ut Cotyos famula aut sacerdos, cujus Deæ nulla usquam apud Horat. fit mentio. Aptior tamen interpretatio, ut 'liberum Cupidinem' vocet, qui nullo sexus ætatisve, aut loci temporisque discrimine libidinetur; qualem Cotyos sacra exigunt. De Cocytiis autem plura fortassis alii in Juvenalem Sat. II. Vide et Ang. Politian. Misc. Cent. cap. 10. *Cotyttia*] Cotyttia, id est, sacra nocturna et flagitiosa, sic dicta a Cotyttone Dea turpitudinis.

57 *Vulgata sacrum*] Tuis versibus vulgata. *Liberi Cupidinis*] Cupidinis libere per omnem libidinem vagantis, sine ullo pudore.

58 *Et Esquilini*] Et quasi Censor ac Judex factus veneficiorum, quæ tracto extra portam Esquilinam, ubi multa erant sepulchra. *Esquilini Pontifex venefici*] Ridicule, perinde ac si de Romanorum sacris loqueretur, *Pontificem Esquilini veneficii* vocat, qui tamquam pontifex aut ejus esset conscius, aut se de eo existimare ac censere posse arbitraretur. Notum autem sacrorum omnium curam ad Pontifices spectasse. De Esquiliis vero I. Sat. 8. nam ob Satyram illam succensuisse fingit Canidiam, quod per eam mysteria revelasset. *Torrent.*

59 *Impune ut urbem nomine impleris*] Patiarne ut sine vindicta me urbis fabulam feceris? [*Impune et ut Urbem* Guelph.]

60 *Pelignas*] Peligni autem populi Marsis vicini, ideoque venefici et ipsi habiti, ut ante de Sabellis diximus. *Pelignas anus*] Quid proderit pretio conduxisse veneficas anus Pelignas? ut te vel mortifero poculo a tabe ista liberarent. *Pelignas anus*] Anus Sabinas a Peligno monte sic nominatas. [Markland. ap. Jaeck, *vicisse*.]

61 *Toxicum*] Præsens venenum miscuisse, ut statim moriaris. [Codd. ap. Jaeck, *commisisse toxicum*. Guelph. *Velocius me miscuisse*.]

62 *Si tardiora*] Libri vetustissimi, *sed tardiora:* posita interrogationis nota post verbum *toxicum*. Nec displicet. concisa enim et abrupta oratio iratis convenit. *Si tardiora fata te votis manent*] Si tardius, quam optas, es moriturus.

63 *Misero vita ducenda est in hoc*] Tibi misero vita producenda est in hoc, id est, propter hoc.

64 *Novis ut usque suppetas*] Ut semper sufficias cruciatibus, quos ego quotidie tibi novos parabo. [*Non vis ut* Guelph.]

65 *Pelopis infidus pater*] Multo plures ac meliores libri, *Pelopis infidi*,

haud dubie rectius. Notior enim Pelopis, primum in Œnomaum, deinde in Myrtilum, perfidia. *Infidus pater*] Tantalus Deorum arcana vulgavit, quapropter apud inferos in media rerum copia siti torquetur et fame.

66 *Egens benignæ*] Egens affluentis dapis. [Bamberg. caret versibus 65. et 66. Schoenborn. 2. *semper datis.*]

67 *Obligatus aliti*] Libri quatuor *alite, e* pro *i*; ut sæpe veteres: *obligatus* autem pro *alligatus* more veterum dixit. *Aliti*] Quietem optat Prometheus vulturi firmissime ligatus. [Vanderbourg. *alligatus; alite.*]

70 *Voles modo altis desilire turribus*] Vide I. Od. 3. 'Modo optabis des.' &c. [Codd. ap. Jaeck, *dissilire.*]

71 *Norico recludere*] Noricus ensis ponitur pro quovis ense. Vide I. Od. 16.

72 *Frustraque*] Frustra, quia non morieris.

73 *Fastidiosa tristis ægrimonia*] Existens tristis, animi ægritudine, quæ vitam fastidit.

74 *Vectabor humeris*] Lecticariorum autem humeris divites gestabantur, ostentandi se caussa. Vid. Turneb. I. 10. *Torrent. Humeris tunc ego*] Super humeros tuos mihi inimicos ego tunc equitabo.

76 *Cereas imagines*] Tamquam vivas imagines.

77 *Polo*] Cœlo deducere Lunam. [Codd. ap. Jaeck, *curiosius.*]

78 *Vocibus possum meis*] Carminibus meis.

79 *Crematos excitare mortuos*] *Crematos* cum dicit, auget artis vim, quæ non umbras tantum ab inferis evocare posset, quod proprium Sciomantiæ est, aut cadaver aliquod elevare, quam Necyomantiam appellat Servius; corpore enim ad id et sanguine opus est; sed etiam, crematos suscitare, quod Erichtho illa apud Lucan. lib. VI. vix promittere ausit; ait enim: 'Non in Tartareo latitantem poscimus antro, Assuetamque diu tenebris; modo luce fugata Descendentem animam: primo pallentis hiatu Hæret adhuc Orci.' *Excitare mortuos*] Excitare ab inferis. [Markland. dubitat de voce *crematos.*]

80 *Desiderique temperare poculum*] Idem ergo 'desiderium' hic quod amor. Petronius: 'Tu desiderium, tu voluptas mea.' Græci φίλτρα vocant; quo vocabulo nostri quoque Juven. Ovid. et alii usi sunt. Tali poculo Lucretius Poëta et magnus ille Lucullus periere. *Desiderique temperare poculum*] Amoris poculum conficere.

18 *Plorem artis*] Lambino legendum videtur: *Plorem artis in te nullum habentis exitum.* Græca phrasi, pro caussa artis, vel ob artem, ut Virgilius: 'Justitiæne prius mirer, bellive laborum.' Verum omnes veteres membranæ vel *agentis*, vel *habentis*, unus etiam atque alter *valentis* legunt; atque ita quidem, ut ubi *habentis* scribitur, scribatur etiam *exitus*, in aliis *exitum*. Jam vero idem est *nihil exitus habere*, et nullum exitum, ut nil quæstus, nil gratiæ, nil lucri, nihil commodi, pro nullum quæstum, gratiam, lucrum vel commodum; et similia passim apud optimos auctores legimus. Sed quoniam et Virgilii quem modo dixi locum aliter exponit Servius, et haud dubie insolens Latinis auribus locutio est 'plorare artis,' 'mirari laborum;' non video quare ab altera illa lectione *nil* vel *nihil agentis exitum*, quæ pluribus exemplaribus nititur, discedere debeamus. Si enim 'nihil agere' recte dicitur, pro inanem operam sumere, sive agendo nihil proficere, cur non aliquid adjungi possit? Negat igitur Canidia artem, in omnes efficacem, adversus solum Horatium inanem atque inutilem fore: quamvis enim 'plorare exitum' absolute

dicat, satis ex adjunctis apparet de sinistro exitu locutam esse. *Plorem artis in te*] An plorem exitum artis Magicæ contra te nihil agentis, quasi nullius sit efficaciæ? [Guelph. *agentis exitus.*]

CARMEN SÆCULARE.

Quid 'Sæculum,' et unde dicti Ludi Sæculares, quo tempore, quove ritu, quibusque cerimoniis celebrati a Romanis fuerint, cum veteres auctores multi, tum recentiores, Angelus Politianus, et Onuphrius Panvinus, ac Sigonius Emendat. lib. I. diligentissime tradidere. Inter alia observatum, ut pueri puellæque ingenui, ac patrimi, matrimi omnes carmina ac pæanas accinerent, quibus Pop. Rom. imperium Diis immortalibus commendarent. Carmen Sæculare fuit a Poëta compositum, ut caneretur Ludis Sæcularibus, qui centesimo decimo quoque anno fieri solebant. Editurus anno A. U. C. 736. Sæculares Ludos Cæsar Augustus, cum Poëtam quæreret, qui solemne Carmen, quod Apollini ac Dianæ canendum erat, digne conficeret, solus Horatius repertus est, quem tanto oneri parem judicaret. Ejus igitur Principis jussu, hoc præclarum Carmen Poëta conscripsit. Suetonius in vita Horatii: 'Scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo credidit, ut non modo sæculare carmen componendum injunxerit; sed et Vindelicam,' &c. *Rutgers.*

1 *Potens Diana*] Domina.

2 *Lucidum cœli decus*] 'Clarissima mundi Lumina,' Virg. Luna rore nocturno calorem Solis temperat, Sol contra humiditatem Lunæ ad generationem accendit. Hinc fruges proveniunt, hinc gignuntur omnia atque augescunt. Recte ergo sequitur, *O colendi semper et culti.* Torrent. *Lucidum cœli decus*] Sol et Luna sunt cœli ornamenta, quorum altera diurnum, altera lumen nocturnum præbet.

4 *Tempore sacro*] Ideo *sacro*, quia libri Sibyllini, referentibus Quindecim viris sacris faciundis, sic præceperant: de stato enim Ludorum Sæcularium tempore loquitur Horatius. *Torrent.* *Tempore sacro*] Diebus festis et sæcularibus.

5 *Quo Sibyllini monuere*] Codd. Blandini 4. habent, *quod Sibyllini, &c.* Verum alia lectio clarior. Nam libri Sibyllini pro ratione sacrificii monuerunt, ut precibus aliis, ita et alio carmine Deorum laudes decantari; quare sic hunc locum et legi posse et exponi debere putarem: Date dicere hoc carmen Diis Romanis quod Sibyllini versus monuere, id est, docuerunt pueros seu jusserunt a pueris cantandum esse. Verum lectoris judicio id relinquo. *Cruq.* *Sibyllini monuere*] Versuum Sibyllinorum authoritas multum valuit apud veteres Romanos. *Versus*] Libri. [*Quos Sibyllini* nonnulli ap. Jaeck, cum glossa, 'pueros.'

6 *Virgines lectas, puerosque castos*] Pueri requirebantur numero ter novem prætextati, nobiles, patrimi ac matrimi, totidemque puellæ, atque ejusdem generis, qui seorsim carmina de Urbis conservatoribus Græca Latinaque voce concinerent: sic enim Zosimus, eademque de re, I. Od. 21,

et lib. IV. Od. 6. Dii autem illis ludis præcipui Apollo et Diana, iidem, ut diximus, qui Sol et Luna, hæc menses, ille annum regens: vide l. IV. Od. 7. *Torrent.* *Virgines lectas*] Virgines a viro integras. *Torrent.* [*Virgines lætas* codd. ap. Jaeck.]

7 *Quibus septem*] Quibus Roma placuit, septem colles suo ambitu includens. *Septem colles*] Id est, Roma ipsa, Septicollis dicta: 'Septem quæ una sibi muro circumdidit arces.' *Torrent.*

9 *Alme Sol*] Sol, qui omnia alis. *Curru nitido diem qui*] Quadrigis vectus circum terram intra horas 24.

10 *Promis et celas*] Qui diem aperis oriens, condis occidens. *Aliusque et idem*] *Alius* videri potest, vel quia alio cotidie loco oritur, donec anni cursum peregerit; vel quia non uno semper vultu; vel quia oriens lucem, occidens tenebras fert; vel ob vicissitudinem temporum, cum tamen unus idemque numquam ipse mutetur. Sic Veneris stella, quamvis semper eadem sit, quia tamen nunc noctem, nunc diem nuntiat, nomen mutat; et die Lucifer, noctu Hesperus appellatur. *Torr.* *Aliusque et idem*] Qui alius ab hesterno videris nasci hodie, tamen idem es et semper unus.

11 *Possis nihil urbe Roma*] Utinam possis.

12 *Visere majus*] Nihil majus videre in hoc inferiore mundo.

13 *Aperire partes*] *Aperire* dixit pro detegere et in lucem edere; ut Virg. 'Terram inter fluctus aperit.' Bene autem de Ilithyia, *lenis aperire partus*, pro 'leniter,' cum maturi sunt, aperiens, atque producens. Vide Turneb. XX. 21. *Torrent.*

14 *Ilithyia tuere matres*] O Diana quæ lenis es in aperiendis partubus tempestivis. Vide III. Od. 22.

15 *Sive tu Lucina*] Sive eligis vocari Lucina, quia opem fers infantibus in lucem prodeuntibus. *Probas vocari*] Curiose observabant veteres ut Deos, si non omnibus, at saltem gratissimis nominibus invocarent. Eo igitur hæc verba spectant: ut II. Sat. 6. 'Matutine pater, seu Jane libentius audis.' Victorius Var. Lect. XIII. c. 11. *Torrent.*

16 *Seu genitalis*] Seu mavis vocari Luna ad gignendum valens. Nam velut Solis calor animat, sic humor Lunæ nutrit et gignit. *Genitalis*] Lamb. et alii hic interpungunt. Ego post dictionem *Diva* interpungi malim, ut non absolute 'Dianam genitalem' nominet, sed 'genitalem Divam.' Et Diana quidem cur *genitalis* dicta sit, ex ipsis Poëtæ verbis facile apparet: subjungit *Producas sobolem*, et ante matres illi commendavit, ut taceam non solum in edendo, sed etiam in concipiendo partu Lunam plurimum posse. Verum major dubitatio, an certum aliquod genus Deorum sint ii, quos 'Genitales' appellabat antiquitas, an omnes potius sic dici possint. Et sane in universum, ex Philosophorum plures Deos statuentium sententia, Deorum simul omnium ope ac beneficio nascimur alimurque: verum si poëtarum consuetudinem respicias, diversis diversa officia tribuentium, *Genitales* proprie dicti videntur, quos non uno in loco γενεθλίους libris de Legibus appellat Plato, nos etiam *natalitios* dicere possimus. In quibus familiam ducunt Apollo et Diana, maxime si cœlestes gignendi caussas respiciamus: nam Venus genitrix tota potius terrestris est dea. *Torrent.*

17 *Diva producas*] O Diva, te rogamus ut producas sobolem Romanam, utque prosperes Senatusconsulta super fœminis in matrimonio collocandis, et super lege maritali, quæ sit ferax prolis novæ.

18 *Jugandis Fœminis*] Vide II. Od. 5. 'Ferre jugum,' &c.

19 *Prolisque novæ feraci Lege marita*] Locus nonnihil difficilis: quem ut explicemus, monendus obiter Lec-

tor, summa semper cura egisse Romanos, ut supplendis exercitibus matrimonia celebrarentur. Quare inter alia Censorum officia refert Cicero de Legibus, 'Cœlibes esse prohibento.' et Gellius I. 6. Q. Cæcilii Metelli Numidici Censoris A. U. 651. Orationem citat, quam ad populum habuit 'De Ducendis Uxoribus,' seu 'De Prole Augenda.' Porro felici audacia, Legem de Maritandis Ordinibus, 'maritam' et 'feracem novæ prolis' vocat Poëta eruditissimus, per quam scilicet nuptiæ in spem novæ Quiritium sobolis promoverentur. *Marita* enim pro 'maritalis' dixit; ut et Catullus de Janua: 'Postquam es projecto facta marita sene.' *Torrent.*

20 *Lege marita*] Legem tulerunt Papius et Poppæus Consules de Maritandis Ordinibus, Augusto imperium tenente.

21 *Certus undenos decies per annos Orbis*] Qui scribendum putant: *Certus ut denos decies per annos Orbis et cantus*, illorum sequuntur errorem, qui centesimo quoque anno Sæculares fieri solere, et hunc circulum proprie 'Sæculum' dici tradunt. Sed aliud ejus temporis, quo rite servabantur, historia nos docet. De 'Sæculo' autem varia opinio est: qua de re egregie Censorinus lib. De Die Natali, receptam Poëtæ lectionem ex Quindecim virorum commentariis et Augusti edictis defendens. *Torrent.* *Certus ut denos decies per annos Orbis*] Precamur ut certus orbis (id est, sæculum quod continet 100. annos) cantus referat et ludos seculares.

23 *Ter die claro, totiesque grata*] Ter in ternis diebus totidemque noctibus. [*Ter die sacro* Schoenborn. 2.]

25 *Vosque veraces cecinisse*] Id est, quæ veraciter canitis, ut paulo ante *lenis aperire*, pro 'leniter aperiens.' Porphyrionis, ut eam refert Cruquius, verior sententia. Et *veraces Parcæ*, quod dictum est semel vos cecinisse sic futurum, atque terminus servet, oro, &c. Ille tamen paulo aliter. Lector cogitet. *Vosque veraces*] Et vos Parcæ, quæ veraces estis in iis quæ cecinistis, jungite bona fata fatis jam transactis, et stabilis rerum terminus id servet, quod semel a vobis dictum est, nempe ut Rom. imperium permaneat in perpetuum, juxta illud Virg. 'Imperium sine fine dedi,' &c.

27 *Terminus servet*] Sic libri nostri omnes; non *servat*, ut vulgo legitur: est enim precantis. Credebant autem veteres non hominibus tantum, sed et urbibus originis initio sua a Parcis fata dici. Sed et libri Sibyllini perpetuitatem imperii pollicebantur. Quod Termini quoque, in Capitolii fundamentis reperti, cum Jovi ipsi non concederet, augurium confirmavit. Liv. lib. I. quo Poëtam respexisse crediderim.

29 *Fertilis frugum*] Tellus frugibus abundans et pecore.

30 *Cererem corona*] Agricolæ Cererem corona spicea donabant, propter frugum ubertatem. [*Spiceam donet Cereris coronam* Guelph.]

32 *Et Jovis auræ*] Aër salubris.

33 *Condito mitis, &c.*] Libri tres pervetusti *cælo* legunt pro *telo*: quod quid sit nescio. Rituale fortassis vocabulum fuit, pro componere ac temperare cœlum. Nam quod Apollini arcum simul ac citharam tribuit antiquitas, id ad cœli, quod ille regit, temperiem atque intemperiem referendum est, ut II. Od. 10. diximus. *Torr.* *Condito mitis*] Recondito telo et e manibus tuis abjecto.

35 *Bicornis audi*] Luna, præsertim triduana, bicornis apparet.

37 *Roma si vestrum*] Idcirco Romam opus Apollinis dicunt, quia Æneas cum suis, Apollinis responsa sequutus, sedes in Italia novas collocavit. *Iliæque*] Sic 'matres Iliæ' pro 'Iliacæ,' 'Ilia tellus,' apud Virgilium. *Iliæque turmæ*] Trojanæ turmæ, littus Tiberi-

num tenuere.

38 *Litus Etruscum*] Sic 'Thusco denatat alveo.' Tiberis enim in Etruria ortus, ipse Thuscus, etiam litori nomen dedit: nam alioqui in Latium primo venere Trojani.

39 *Jussa pars*] *Pars* dicit; nam Trojanorum alii sub Ænea in Latium, alii sub Antenore in Illyrium ac Venetiam penetrarunt. *Jussa pars*] Jussa ab Apolline. [Codd. ap. Jaeck, *et urbes*.]

40 *Sospite cursu*] Salvo cursu: nam salvi quidam in Italiam pervenerunt Trojani cum Ænea: sed non semper secundis ventis, nec secundo cursu usi sunt. Per *cursum* navigationem intelligit. *Lambin.* *Sospite cursu*] Salvo cursu et secundis velis. [Marklandus, *Hospite terra*.]

41 *Cui per ardentem*] Turmæ Trojanæ. *Sine fraude, &c.*] Sine noxia, sine damno flammæ. *Castum* autem dum vocat Æneam, non tam pudicitiæ quam religionis eum caussa laudat Horatius. *Sine fraude*] Sine vitæ noxa: impune.

42 *Patriæ superstes*] Existens incolumis, patria sua incensa. [*Cautus Æneas* codd. ap. Jaeck.]

43 *Liberum munivit*] Iter tutum. 'Flammam inter et hostes.' Virg. [Guelph. *laturus*.]

44 *Relictis*] Suis Trojanis, quos secum in Italiam adduxit, daturus plura quam in patria amissa reliquerant.

45 *Docili juventæ*] 'Pravi docilem' vocat II. Sat. 11. Qualis cum fere sit natura juvenum, in malum prona, bene optat probis moribus eam emendari. Et eleganti epitheto 'docilem juventutem,' 'placidamque senectutem' vocat. Juvenes enim ætatis suæ vigore, atque impetu quodam, magnaque rerum novarum cupiditate, et multa et varia discunt: in senibus vero cum natura placidi sint et lenes, contra evenit. Lamb. hic *juventæ* interpretatur pro 'juvenibus,' meo tamen judicio *juventa* hic potius ætatem ipsam significat, ex Nonii sententia: 'Juventus' juvenes, 'Juventa' ætas ipsa, 'Juvenilitas' quod ὀρμὴν vel πάθος vocant Græci. Sic III. Od. 14. 'Non ego hæc ferrem calidus juventa.' *Juventæ*] Juvenibus ad discendum aptis. [Al. ap. Jaeck, *facili juventæ*.]

47 *Romulæ genti*] Romanæ genti date divitias, et liberos et omnem imperii majestatem.

49 *Quique vos, &c.*] Multo plures codices *Quæque;* et in uno adscriptum, 'Scilicet gens.' Sed melius vetus Interpres: 'Quæcumque, seu quamcumque rem vos precatur Clarus A. V. s. vos Dii facite ut impetret.' Sic ille, *venerari* pro venerando poscere exponens. Præclare: non tantum enim *Quæque* legendum esse demonstrat, sed *Impetret* etiam pro *Imperet*. quod in tribus Mss. inveni, nec in paucioribus Pulmannus et Cruquius. Germana igitur lectio est: *Quæque vos bubus veneratur albis Clarus Anchisæ Venerisque sanguis Impetret.* Superest ut verbo 'venerari' sic usos esse veteres probemus. Nec longe eundum. occurrit enim Horat. II. Sat. 11. 'Et venerata Ceres, uti culmo surgeret alto.' *Quique vos, &c.*] Clarus sanguis, id est, gens Romana, posteritas Anchisæ et Veneris. *Albis*] Quia Apollo et Diana lucidi sunt, albæ victimæ iis conveniunt.

50 *Venerisque sanguis*] Sic Epistola de Arte: 'Vos o Pompilius sanguis.' Quodque huic loco magis convenit, lib. IV. Od. 15. 'Trojamque, et Anchisen et almæ Progeniem Veneris canamus.' 'Progeniem' dicit quod hic 'sanguinem.' *Torrent.*

51 *Bellante prior*] Superior hoste bellum inferente.

52 *Lenis in hostem*] Misericors in hostem devictum.

53 *Manus potentes*] Potentiam Romanam.

54 *Albanasque timet secures*] Roma

Albanorum veluti colonia erat: quamquam Albam parentem suam ipsa sustulit ac suo corpori inseruit. Inde *Albanas* pro Romanis dixit: nam alioqui fasces, ut et cætera imperii decora atque insignia, ab Etruscis Romam venere. *Torr.* *Albanas secureis*] Magistratus Romanos, dictos Albanos a monte Albano in Italia.

55 *Responsa petunt*] Præcepta Romanorum expectant, vel ab Augusto amicitiam petunt.

56 *Superbi Nuper, et Indi*] Mallem: *superbi Nuper et Indi;* fortes enim et simplices Scythæ; imbelles et arrogantes Indi. Virg. 'Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.' *Torrent.*

58 *Et neglecta redire virtus*] Virtus superiori tempore ab hominibus neglecta, non dubitat nunc redire. *Redire virtus*] Id est, nunc homines virtutem, et superiora illa fidem, justitiam, pacem, &c. quæ antea neglexerunt, et e terris expulerunt, colere et amplecti incipiunt. *Lambin.*

60 *Copia cornu*] Omnium rerum ubertas. Vide I. Od. 17.

61 *Augur*] Artes eximias quatuor Apollini acceptas tulit antiquitas, Divinationem, in qua etiam augurium, Romanis præcipue cultum; unde augur Apollo dictus a Virg. IV. Æneid. Sagittandi peritiam, unde varia illi cognomina: Musicam, unde μουσηγέτης appellatus: Medicinam, unde medici nomen adeptus. Poëta has artes quatuor totidem versibus complectitur. *Torrent.* *Augur*] Divinus Apollo, qui a Jove vaticinationem habuit. *Decorus arcu*] Ἀργυρότοξος dictus, ab arcu argenteo. [Schoenborn. 2. *et flagrante decoris.*]

62 *Acceptus*] Gratus propter Musicam. [Guelph. *acceptumque nomen.*]

63 *Salutari levat arte fessos*] Arte Medicinali. Ovid. 'Inventum medicina meum est, opifexque per orbem Dicor.'

64 *Corporis artus*] Corpora morbo defatigata.

65 *Si Palatinas*] Si favet arcibus Palatinis. Pars pro tota Roma. *Arceis*] *Aras* habent quinque codd. et sic legisse antiquum commentatorem apparet, ut ad Apollinis Palatini templum ab Augusto dedicatum referatur. de cujus dedicatione I. Od. 31. *Torrent.* [*Qui Palatinas* Markland. *ædes* pro *aras*, codd. ap. Jaeck.]

66 *Felix*] Propitius.

67 *Alterum in lustrum*] In alteram et semper meliorem ætatem. *Lustrum*] Lustrum Sæculare intellige; nam Censores tunc creari desierant. Et alioqui urbs Sæcularibus etiam tota lustrabatur. *Torr.*

68 *Proroget ævum*] Producat rem Rom. et Latium, id est, Romanum Imperium et Italiam.

69 *Algidumque*] Montem, in quo Dianæ sacra celebrabantur.

70 *Quindecim*] Initio autem tantum Duumviri fuere, ab ipso Tarquinio Superbo, ad quos libros oraculorum plenos, Sibylla Cumana detulit, pro eorumdem custodia instituti. Postquam vero Consules etiam e plebe creari cœpere, e Duumviris Decemviri facti sunt, et e Sulla Felice Dictatore Quindecim viri carminum Sibyllæ ac sacrorum Populi Romani interpretes. *Torr.* *Quindecim virorum*] Ad quos Ludorum Sæcularium procuratio pertinebat.

71 *Curet*] Exaudiat preces.

72 *Applicet aures*] Puerorum precibus annuat.

73 *Hæc Jovem*] Ordo est: Ego chorus doctus dicere laudes Phœbi et Dianæ, spem bonam et certam domum reporto, Jovem et omnes deos hæc sentire, id est, hæc velle et approbare. [*Hoc Jovem* Schoenborn. 2.]

[74 Bamberg. *reportet.*]

75 *Chorus et Dianæ*] Quamvis chorus ex multis personis consistat, unius tamen personam gerit, atque unius partes agit.

[76 *Discere laudes* codd. ap. Jaeck.]

SERMONUM LIB. I.

SATYR. I. Invehitur primum in pravam hominum consuetudinem, qua fit, ut nunquam sua sorte sint contenti, nec in suo vitæ instituto sibi placeant, sed alienum suo anteferant, et suæ conditionis semper eos pœniteat. Deinde avaritiam, capta ex hoc sermone occasione, insectatur.

Hæc altera est Operum Horatii pars, priori et argumento, et carminis lege, et styli arte multum dissimilis: tota enim humilis atque submissa, et quodammodo pedestris est. Merito igitur illas *Odas* sive *Carmina*, hos *Sermones* appellamus. Eximia vero Poëtæ nostri laus, in utroque scribendi genere sic excelluisse, ut in Odis vincat omnes, in Sermonibus nulli cedat. *Sermones* autem cum dicimus, *Epistolas* etiam, atque adeo illam quoque quæ ad Pisones inscribitur, comprehendimus. Quamquam enim hæ majore cura ac diligentia conscriptæ sunt, hoc ad rem potius, quam tractat, referendum est: nam in numeris aut nulla, aut exigua sane differentia est. Otiosa etiam de librorum ordine disputatio est: nam ut occasio ferebat, sic Poëta nunc Odam aliquam, nunc Sermonem composuit; quod ex historiis, quas modo hic, modo illic attingit, facile constat. *Satyræ* nomen vel a lance vel a lege Satyra desumi malunt. Ac satis constat *Satyræ* sive *Saturæ* nomen sic usurpari solere, ut mixtura quædam varia atque inordinata rerum eo significaretur. Sed nos Satyrorum dicacitati, Satyræ nostræ nomen acceptum referamus: unde ἄνθρωποι Σατυρικοὶ τοῖς βίοις, dicti Græcis, qui Satyrorum more, pari licentia et loquerentur et viverent. Vid. Florid. Succis. I. 15. et III. 8. *Torrent.*

1 *Qui fit Mæcenas*] Quærens Horatius cur nemo sua sorte contentus, rem quidem ita se habere multis exemplis ostendit, propositam tamen quæstionem aperte non dissolvit; indicat tantum hujus animi ægritudinis caussam esse avaritiam, late, ut ego quidem arbitror, accepto 'Avaritiæ' vocabulo. Neque enim pecuniæ tantum avidi sumus, sed in suo quisque vitæ genere, ut sibi bene sit efficere studens, illis quibus melius esse putat, invidet tamquam felicioribus, ideoque præsentibus numquam acquiescit. Unde labor et molestia, non quod susceptæ vitæ prorsus pœniteat (assueta enim non facile relinquimus) sed quia dum alios intuemur, more humano, nostri, quod inquit Comicus, nosmet pœnitet. De hac igitur morositate ac tædio quodam sui (δυσαρέστησιν appellant Græci) hoc Sermone agit Horatius. *Torr.* *Qui fit*] Quomodo fit? *Sortem*] Vitæ professionem.

2 *Seu ratio dederit*] In ratione judicium atque dilectus est. Quod igitur ea duce vitæ studium sequimur, hoc ab illa propositum delatumque assensu nostro amplectimur; at qui nullo ordine aut deliberatione ducuntur, hi, quod ex occasione rapiunt, a fortuna temere objectum tenent. Vetus autem Interpres Poëtam ad Stoicos atque Epicureos respicere existimat, quorum illi omnia fatali quadam ratione fieri volunt, hi casu ac fortuito; quæ mihi sententia non displicet. Et Lambino quidem hoc loco

assentior, ut *fors* legamus: sicut et I. Od. 11. 'Quem fors dierum cumque dabit, lucro Appone;' scilicet diem. Vid. Turneb. XXVI. 15. *Torr.* *Ratio dederit*] Ratio quæ certo consilio, judicioque dirigitur. *Fors objecerit*] Deus aliquis aut Fortuna. *Illa*] Illa sorte.

3 *Laudet diversa*] Hæc vitæ conditio tædiosa, quam ex sensu mali alicujus a nobis apprehensi volumus omnes cum alio commutatam, ex eo fonte dimanat, quod et aliena mala leviora existimemus, et nostram cum felicioribus vitam conferamus. *Cruq.* Plutarchus in lib. περὶ Εὐθυμίας ostendit, multum valere ad animi tranquillitatem, seipsum et sua inspicere: sin minus, at certe se inferiores spectare, et non imitari vulgus hominum, qui se cum præstantioribus comparant. *Lambin.* *Diversa sequentes*] Dissimilia vivendi studia sequentes.

4 *Gravis annis*] Senex miles.

5 *Jam fractus membra*] Habens membra militari labore fracta.

7 *Quid enim*] Militia est potior, inquit Mercator. *Quid enim?* id est, quid contra dici possit, quamobrem ita non sit? *concurritur, &c.* Sunt qui legi malint, *Quid ni?* scilicet sit potior? *Lambin.* *Quid enim*] Quare non. *Concurritur*] Concurritur a militibus in pugna. [*Quid ni* Vat. 10. et Vat. Rom. 7. 'Ita etiam legendum proponebat Jac. Taurellus Lambino, dum ambo Romæ degerent; sed ex conjectura, nulla codicum auctoritate; quæ cum nunc accedat, merito præferenda erit lectio; ut sententia sit planior, ipso fatente Lambino. Ita pariter legisse videtur Acron, exponens 'quare non? et est comicum.'' *Fea.*]

8 *Horæ momento*] In puncto temporis. *Cita mors*] Sic nostri codd. omnes. Lamb. *aut cita mors.* Torr. [Vat. 10. *legum jurisque peritus.*]

10 *Sub galli cantum*] E veteri Romanorum consuetudine loquitur, de qua Epistola ad Augustum: 'Romæ dulce diu fuit, et solenne, reclusa Mane domo vigilare, clienti promere jura.' Gallos autem tamquam nocturnos quosdam vigiles, ut pulcerrime inquit Plin. x. 21. excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu. Quare Græcis quoque ἀλέκτωρ dictus, διὰ τὸ ἐγείρειν ἡμᾶς ἐκ τοῦ λέκτρου, *quod lecto nos excitet.* Torrent. *Sub galli cantum*] Ante galli cantum. *Consultor ubi ostia*] Consultor est, qui discit et Jurisconsultum consulit, Angl. *a Client.*

11 *Ille*] Agricola. *Datis vadibus*] 'Vades,' unde 'vadari' et 'vadimonium,' sponsores dicti, proprie quidem in re capitali, teste Festo, sed usus obtinuit, ut in re civili quoque dicerentur. Quos et 'prædes' appellabant, maxime qui populo, et in publicum se, magistratu interrogante, obligabant. Quo facto dicta 'prædia' ipsorum bona, et hinc 'jus prædiatorium,' 'prædiatoresque,' qui in eo versabantur: ut ergo 'prædes' a præstando dicti, sic appellati 'vades,' quod qui eos dederant vadendi seu discedendi haberent potestatem, donec sistendi se judicio præstitutus adesset dies. Quem si præterissent, ea erat deserti sive non obiti vadimonii adversus contumaces pœna, ut in ipsorum bona mitterentur his quibus vadimonio se obstrinxerant. Magna igitur res propter quam vadimonia vel a reo desererentur, vel a judice differrentur. *Torr.* *Vadibus qui rure extractus*] Sponsoribus datis: Ang. *having put in pledges.* [Vat. Rom 9. *ad urbem est.*]

13 *Cætera de genere hoc* (*adeo sunt multa*)] Cæteri sunt tam multi qui per inconstantiam diversa laudant, ut delassare valeant, &c.

14 *Fabium*] Quis loquax iste Fa-

bius fuerit non satis constat. Vetus Interpres Narbonensem facit, ex equestri ordine, Pompeianarum partium, qui de Stoica secta libros aliquot scripserit, ac graviter cum Horatio contenderit. Quinctilianus VI. 3. Fabii cujusdam Maximi meminit, qui Augusti congiariorum exiguitatem accusans, heminaria esse dicebat: hujus fortasse dicacitas, quemadmodum et Labeonis, Poëtam offendit, in Augusti gratiam. *Torr.* *Fabium, ne te morer*] Clamosum causidicum, vel, Philosophum quendam qui libros aliquos conscripserat satis verbosos. *Audi Quo rem deducam*] Attentum reddit Lectorem, demonstraturus, non natura ac certa aliqua ratione, sed morositatis vitio fieri, ut nemo fere præsentibus acquiescat. *Torr.* [*Quæ lassare* Vat. 12. *Delaxare* Vat. 13.]

17 *Tu, consultus modo, rusticus*] Tu modo Jurisconsultus, eris rusticus. *Hinc vos*] Abite.

18 *Hinc vos, Vos hinc*] Hæc omnia, quod fefellit Interpretes, e scena desumpta sunt, in qua dantur partes et mutantur. Partes dat qui alii in dramate primas, aliis secundas tribuit. Quod Comici dicunt, 'dare partes,' περιτιθέναι πρόσωπον dixit Bion. Bion autem, Deum Poëtam dicebat, histriones vero homines. Hunc Poëtam, aliis primas, aliis secundas imponere. Hominis vero esse, non mutare partes, verum datas sustinere fortiter. Quod quidem raro evenire; unumquemque enim partium suarum pœnitere. Ea est humanæ mentis inconstantia ac levitas. Nemo sorte sua est contentus. Et tamen, si quis Deus partes singulorum, tanquam in scena, mutaret subito, has quoque recusaret quisque. *Heinsius.* *Mutatis partibus*] Conditionibus vitæ mutatis.

19 *Quid statis*] Cur non disceditis? *Nolint*] Sic sine ulla dubitatione legendum, pendente e superioribus sententia: ait enim: Si quis Deus dicat, jam quod vultis faciam, nolint. Vid. Turneb. VI. 25. *Atqui licet esse beatis*] Sic I. Sat. 11. 'Munifico esse licet.' *Pulman.* *Nolint. atqui licet esse beatis*] Non possunt: nec æquum eos velle.

21 *Buccas inflet*] Et Græci quidem φυσᾶν τὰς γνάθους, quod nos *inflare buccas* dicimus, de hominibus superbis atque arrogantibus usurpant. Unde et φυσίγναθοι dicti, qui eo morbo laborant, Horatius vero præ ira atque indignatione Jovem hoc facientem inducit. *Torrent.* *Buccas inflet, neque se*] Quin Jupiter irascatur.

22 *Votis ut præbeat aurem*] Ut eorum vota audiat.

23 *Ut qui jocularia*] Ut qui res joculares et ludicras percurrit.

24 *Ridentem dicere verum*] Id nemo melius dexteriusque Horatio præstitit, atque hac vel præcipua virtute cæteros omnes in Satyra antecellit. notum enim illud Persii: 'Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit.' Vid. Turneb. XII. 3. *Torrent.* *Ridentem dicere verum*] Ridere et verum dicere quid vetat?

25 *Olim*] Interdum. *Crustula*] Placentulas.

27 *Sed tamen*] Otiosa hæc duo sunt verba, si sententiam attendas: sed ita solent uti veteres, cum sensum longiore aliqua periodo distractum revocant, ut ante Lamb. Turnebus annotavit XII. 3. Demonstrat autem deinceps Horat. fontem ejus, quod describit, mali esse avaritiam; dum nemini tam bene est, ut non optet esset melius. In quo omnes fallimur. *Amisso* autem pro *omisso* legitur in optimo codice. *Torrent.*

28 *Ille gravem duro*] Hic quasi basim jacere incipit futuræ conclusionis hujus ἐπιχειρήματος, nimirum omnes quidem sequi diversa studia; sed ad eundem collimare finem ultimum, puta avaritiam. *Cruq.* *Ille gravem duro*] Agricola. [Vat. Rom. 9. *qui terram.*]

29 *Perfidus hic caupo, &c.*] Caupo, qui multa perfide perquisivit. Vid. Turneb. XII. 3. [*Causidicus vafer hic miles, &c.* Fr. Hare. *Perfidus hic campo* Fea ex codd. Vat. 7. Vat. Palat. 1. a m. pr. Vatt. Palat. 4. 6. et Chisian. 2. et sic Bothe et Jaeck.]

30 *Audaces mare qui currunt*] Et 'cursum' de navigatione dici, et 'audax' proprium esse nautæ epithetum, notavimus I. Od. 28. *Torrent. Hac mente*] In hunc finem.

31 *Senes ut in otia*] Ut senes otiosam vitam traducant. *Ut in otia tuta, &c.*] Egregius avaritiæ prætextus, ab otio et quiete senili, iis hominibus fere perpetuus, qui sordido quæstu rem faciunt, quem prætexunt inopi senectæ: ita fit ut neque juvenes neque senes beate vitam transigant. *Cruq.*

32 *Cibaria*] Alimenta collecta. *Sicut Parvula*] 'Metuens inopi formica senectæ.' Et *parvula* quidem *formica*, sed nulli animalium neque laboris assiduitate, neque viribus pro corporis portione, neque cura, neque memoria, neque præscientia cedit. Atque adeo Sacræ etiam Literæ pigros ac desides ad formicam rejiciunt, ut ejus exemplo meliores fiant; Venusta igitur antithesis: *Parvula, sed magni exemplum formica laboris;* qualis Virgiliana de apibus: 'Ingentes animos angusto in corpore versant.' *Torrent.*

35 *Haud ignara ac non incauta futuri*] Recte: quid enim hiemem, pluviasque ac tempestatem præsensisse profuerit, nisi cautionem adhibeat, ut adversus injuriam sese tueatur? Elegans de Formica et Cicada Æsopi fabula. *Torrent. Futuri*] Non incauta hyemis futuræ. [Vat. 7. *haud incauta, ac non ignara.*]

36 *Quæ simul inversum*] Hæc ut a Poëta pronuntiata accipio. Quibus cum ab avaro propositum exemplum initio confirmare videatur, mox quantum inter ipsum et formicam discrimen sit, ostendit. Illa, eo quod satis sit, contenta, quæsitis utitur; avarus quærit semper, et nunquam utitur. *Inversum* autem *annum* dicit, quod mense Januario, quo Sol ingreditur Aquarium, tempestatesque ac pluviæ concitantur, jam annus in se redierit. Juven. 'Et cum se verterit annus.' Vid. Turneb. XII. 3. et XIX. 29. *Torrent. Simul inversum contristat*] Simul atque hyems advenerit. *Aquarius annum*] Aquarius tristem facit annum pluviis et frigore. Sol Aquarium ingreditur XVII. Kalend. Febr. [Vat. Palat. 3. *constringit.*]

37 *Non prorepit: et illis utitur*] Foras non repit. *Ante*] Utitur æstivo tempore acquisitis.

38 *Patiens*] Tres codd. nostri Mss. *sapiens;* sed multo plures ac meliores, *patiens.* Quod cur Lamb. emoverit nescio, mihi certe magis probatur. Nam sapiens quidem formica, et insipiens omnis avarus: sed Poëta nunc hoc non agit, quin potius formicæ tolerantiam commendans, avaro objicit, quod impatiens, atque, ut alibi ait, 'indocilis pauperiem pati,' numquam a lucri studiis conquiescit. *Torrent.* [Vat. 13. a m. pr. et Vallicel. 3. *nec fervidus.*]

39 *Dimoveat lucro*] Cessare faciat a lucro.

40 *Dum ne sit te ditior*] Donec non sit alius te ditior.

42 *Defossa*] Æque usitatum est 'defodere' scrobem, terram, vineam, pro fodere; ac 'defodere' aurum, argentum, thesaurum, pro fodiendo recondere. *Torrent. Defossa*] In terra altius fossa. *Timidum deponere*] Timentem uti pecuniis, ne amittas.

43 *Quod si comminuas*] Responsio est avari, ut sequens versus, Poëtæ refellentis id quod avaris semper in ore est, omne usu perire peculium, cui nihil accrescat. Quare congregant semper, erogant numquam; quasi vero fructus pecuniæ non in solo usu sit. Sed recte Mimographus: 'Tam deest avaro quod habet,

quam quod non habet.' *Torrent.* *Ad assem*] Ad nummum unum, fere ad nihilum.

44 *At ni id fit*] Horatii replicatio. Nisi aurum tuum minuatur, &c. *Quid habet pulchri*] Τὸ 'pulchrum,' hic est, bonum, utile: usu namque splendescit pecunia. *Cruq.*

45 *Triverit area centum*] Quamvis area tua triverit, (id est, per trituram reddiderit) centum frumenti medimnorum millia.

46 *Hoc capiet venter*] Non ex hoc, non ideo. *Plus quam meus*] Quamvis non multa possideam. [Codd. ap. Jaeck et Feam, *capiat.*]

47 *Reticulum panis*] 'Panarium' vocat Varro, ἀρτοφόρον Græci. Nota autem Æsopi inter conservos panariam gestandi in itinere provinciam deposcentis historia, quod onus vescendo indies sublevaretur. Hanc consuetudinem hic respicit Horatius, ut unus aliquis portaret omnium dimensum, nihilo plus accepturus reliquis. *Torrent.* *Reticulum panis*] Sacculum ad panem gerendum retis in modum factum. *Venaleis inter*] Inter venalitios servos.

49 *Vel dic, quid referat*] Responde, o avare, quid proficiat homini paucis contento? *Intra naturæ fines*] Epicuri dictum refert Seneca Epist. XVI. 'Si ad naturam vives, numquam eris pauper; si ad opiniones, numquam eris dives.' *Torrent.* [Vat. 13. *quid conferat intra.*]

50 *Jugera*] Agri jugera. [Cuning. conj. *viventis.*]

51 *At suave*] Avari responsio. *Tollere*] Sumere.

52 *Dum ex parvo*] Poëta iterum interrogat avarum. Est quasi Dialogus inter duos. *Haurire relinquas*] Sumere concedas. [*Cum ex parvo* Vat. Palat. 3. Chisian. 1. et Barberin. 1. *Dum tamen e parvo nobis* Vat. Rom. 9.]

53 *Cumeris*] *Granaria*, divitum horrea, tenuiorum *cumeros* opponit. Sed Varro, 'cumerum' quoque dici affirmat proprie id, quod ad alterius similitudinem in nuptiis a puero patrimo ac matrimo, quem 'Camillum' vocabant, gestabatur, in eoque vel sponsæ utensilia, vel panis, ut volunt alii, vel aliud quippiam secreto. *Torrent.* *Cumeris*] Vasis fictilibus, aut vimineis, in quibus frumentum reponere solebant. *Granaria*] Horrea. [Vat. 7. *plus cumeris laudes.*]

54 *Ut tibi*] Exempli causa. *Liquidi non amplius urna*] Ut ὑγρὸν Græci, sic *liquidum* Latini, tanquam genus, pro quocumque humore ac re fluida usurpant. Horat. pro aqua usus est, quod P. Victorius Var. Lect. XXIII. 20. observavit. Sed et hoc notandum, 'urnam' hoc loco, uti et 'cyathum' certam esse mensuram, qua in metiendis liquidis utebantur. *Torrent.* *Liquidi urna*] Liquoris vel aquæ urna.

56 *Eo fit, Plenior, &c.*] Ex eo fit, ut si quos uberior aquæ copia, quam par sit, delectet, et idcirco malint e flumine bibere, quam ex fonte, Aufidus rapidus sæpe eos una cum ripa abreptos auferat. allegoria est, per quam significat, sæpe evenire, ut, qui mediocribus facultatibus non contenti ampliores desiderant, in maximas calamitates incidant, aut interitum sibi aut pestem arcessant. *Lambin.* *Eo fit*] Ex eo fit.

57 *Copia justo*] Sic libri nostri omnes. Vid. Turneb. II. 23. *copia cornu* se in antiquis membranis repperisse testatur. *Torrent.* *Justo*] Quam par sit.

58 *Cum ripa*] Optimus cod. non inamœna quadam novitate legit, *Cum simul avulsis ripa, &c.* *Avulsos ferat Aufidus*] Abreptos auferat Aufidus, Apuliæ fluvius.

59 *Qui tantuli eget*] Legitur etiam *tantulo.* Sensus est: Qui eo se non egere existimat, quo carere possit. Qua de re præclare Epicurus: voluit enim ad beate vivendum nos nostro

ante omnia judicio beatos, videri. 'Si cui,' inquiens teste Annæo Seneca, 'sua bona non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.' *Quanto est opus*] Quantum naturæ necessitas postulat.

61 *Bona pars*] Major pars. *Cupidine falso*] Vitiosa cupiditate. [Tres codd. ap. Feam et Valart. *falsa*.]

62 *Nihil satis est*] Tale illud: 'Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum habet et fidei.' et antiqui Poëtæ apud Senecam versiculus Epist. cxvi. 'Ubique tanti quisque quantum habuit fuit.' Vide Victorium Var. Lect. xxiii. 10. *Torrent.* *Quia tanti*] Quia tantus tibi defertur honos, quantum habeas, id est, pro divitiarum magnitudine.

63 *Illi*] Qui in tali sententia est constitutus. *Jubeas*] Hunc locum vetusta quædam exemplaria sic legunt, et distinguunt: *Jubeas miserum esse, libenter Quatenus id facit;* ut sit sententia: Non valere hunc, neque rem bene gerere, sed miserum esse jube: quoniam libenter id agit ut miser sit, postquam tot rationibus non commovetur. *Quatenus* itaque pro 'quoniam' exponemus. Vid. Turneb. xii. 3. *Torrent.* *Jubeas miser*] Permitte ut sit miser, animo æquo miseriam suam ferens.

64 *Quatenus id facit*] Quamdiu id facit. *Ut quidam*] Timonem illum *μισάνθρωπον* significari volunt Interpretes, sed male. Minime enim aut sordidus aut avarus ille Timon, si Diogeni Laërtio credimus. Cujus etiam pulcerrima illa sententia commemoratur apud Stobæum. Στοιχεῖα τῶν κακῶν εἶναι ἀπληστίαν καὶ φιλοδοξίαν. *Elementa esse malorum omnium insatietatem et ambitionem.* Seneca lib. ii. de Benefic. de Cn. Lentulo Augure: 'Hic,' inquit, 'maximum divitiarum exemplum, quater millies H-S. suum vidit: proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit.' Hunc itaque notare potuit Horat. fuit enim princeps tunc pœne civitatis. At Poëta ipsum Athenis constituit, ut callidius irrideret tale divitiarum mancipium. *Torrent.* *Quidam*] Timon *μισάνθρωπος*, pecunia tamen sua gaudens.

65 *Voces*] Obloquia populi. [Vat. 9. *et dives*.]

66 *Sibilat, &c.*] Philargyrus enim iste, populi exsibilatione contempta, ipse sibi applaudebat domi; miser, quia stultus et insanus. *Torrent.* *Sibilat*] Homines gratiosos theatrum ingredientes populus plausu excipiebat; malos vero exsibilabat.

68 *Tantalus*] De Tantalo Petronius: 'Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit Tantalus infelix quem sua fata premunt. Divitis hæc magni facies erit, omnia late Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.' *Torrent.* *Tantalus a labris*] Tantalus sitiens captat labris fugientia flumina.

69 *Quid rides*] O avare, cur rides? *De te*] Qui rebus omnibus abundas, nec tamen iis uteris.

70 *Congestis undique saccis*] Sic Virgilius: 'Defossoque incubat auro.' 'Saccos' etiam 'undique congestos,' quovis modo per fas ac nefas impletos intelligo. Et de 'saccis' quidem 'vinariis' alibi diximus: hic nummarios significat, uti et ii. Sat. iii. 'Mensam poni jubet, atque Effundi saccos nummorum.' Unde 'sacculus' pro marsupio. Suidas etiam *σακέλλιον*, inquit, *βαλάντιον, μαρσούπιον, ἐξ οὗ καὶ σακελλάριος.* *Torrent.* *Saccis*] Saccis pecuniarum plenis.

71 *Inhians*] Semper cupiens, etiamsi tot rebus abundes. *Lambin.* *Inhians*] Timens ne per fraudem sacci evacuarentur. *Parcere sacris*] Sic ii. Sat. iii. 'Metuensque velut contingere sacrum.' 'Sacra' autem appellant Jcti quæ publice sunt consecrata, vel a principe, vel ab eo cui princeps dederit potestatem. Deo igitur

semel dedicata, et extra commercium posita, in nullius hominis sunt potestate. *Torrent.* *Sacris*] Sacris nil adimi vetat religio.

72 *Tabellis*] Intuendo, non fruendo pecuniis.

73 *Quo valeat*] Sic et libri nostri omnes magno consensu; non *quid*, ut in vulgatis. *Torrent.* *Quo valeat nummus*] Nescis ad quid valeat nummus?

74 *Olus*] *Holus* habent duo antiquissimi, ut 'honus' et 'honustus.' *Vini sextarius*] De Tacito imperatore sic Flavius Vopiscus: 'Ipse fuit vitæ parcissimæ, ita ut sextarium vini tota die numquam potaverit, sæpe intra heminam.' Continebat autem amphora urnas duas, congios octo, sextarios duodequinquaginta, *sextarius* vero cyathos 12. quos una hausisse cœna honeste bibenti satis erat. *Torr.*

75 *Queis humana*] Quibus natura humana sine dolore carere non possit.

76 *An vigilare metu exanimem*] Versus pulcerrimi. Meritoque Juven. 'Misera est magni custodia census.' Recte etiam in proverbiis celebratur Aristophanis illud, δειλότατόν ἐσθ' ὁ πλοῦτος, *timidissima res divitiæ*; ob tot nimirum insidias, quarum caussa pallere aurum non infacete quidam dixerit. *Torrent.* *An vigilare*] Avari hæc omnia patiuntur. Ergo sunt pauperrimi quoad bonorum usum.

78 *Ne te compilent*] Ne fugituri tua furentur. *Compilent*] Bene de hoc vocabulo Pedian. Ver. III. 'Compilare' est pilos convellere; et sic fraudare furto, ut ne pili quidem in spoliati corpore relinquantur. *Torrent.* *Hoc juvat*] Hoccine delectat? nempe timere et semper esse solicitum. [*Non te compilent* Barberin. 2.]

79 *Pauperrimus esse bonorum*] 'Bona' inde dicta quod beant, seu beatos faciunt, ut ait Ulpianus. Quod si ita est, bona dici nequeunt quæ plus incommodi quam commodi secum ferant. Carere igitur quam habere sit satius. Neque ex sermone vulgi beatum pro divite dicere possumus eum, qui tam misere et infeliciter beatus sit. *Torr.* *Pauperrimus*] Ego optarem carere his bonis, quorum custodia me cruciat.

80 *Tentatum frigore corpus*] Corpus male affectum morbo, ex frigore contracto. [*Ac si* Vallicel. 3.]

81 *Aut alius*] Aut alius morbus ad lectum te dejecit. *Affixit*] Cruquius dicit omnes codices habere *afflixit*, præter Tons. qui habet *affixit*. *Habes qui*] Ironice hæc sunt intelligenda.

82 *Assideat*] Qui prope lectum tuum sedeat.

83 *Suscitet*] E lecto suscitet. *Ac reddat natis*] Et te sanum reddat.

84 *Non uxor*] Invitis enim omnibus eum vivere necesse est, qui, cum prodesse plurimis possit, prodest nemini. Amamus quippe eos per quos nobis bene est. At avarus non nisi moriens hoc præstare possit. Mori itaque eum optant omnes, cujus mors heredis quodammodo vita sit. *Torr.* *Non uxor salvum*] O avare, tu omnibus adeo es odiosus, ut nemo te salvum esse velit.

86 *Miraris*] Miraris te omnibus esse invisum. *Quum tu*] Cum tu omnia minoris facias quam pecuniam.

[87 Vatt. 5. et 10. a m. sec. *non mercaris*; Chisian. 2. a m. sec. *miraris*; Vat. 9. a m. pr. *non merearis honorem*.]

88 *At si cognatos*] *An* pro *At* habent aliquot libri veteres, cum interrogatione in fine quarti versus, ante verbum *Denique*. Quæ lectio mihi placet; ut avarum roget an operam perdi existimet, si forte cognatos nullo suo labore a natura datos bene merendo sibi retineat, atque amicos servet; haud aliter quam si quis asellum parere frenis, et in campo decurrere doceat: nam hoc rogans tamquam rem absurdam, perinde facit ac si simpliciter fieri posse neget. Re-

ceptam vero lectionem qui servare velit, confuse hoc totum : *nulla naturæ labore*, contra verborum ordinem non ad naturam, sed ad avarum referat : quæ meo judicio impedita nimis oratio est. *Torr.* *Nullo natura*] Si nullo studio et bene meritis, in amicitia retinere velis.

90 *Asellum*] Id est, indocilem docere.

91 *In campo*] Sic nostri quoque codd. non *in campum*. Et de campo Martio dictum intelligo. Nota autem ut equi celeritas, sic asini tarditas, quæ eum decursu inutilem facit. *Torr.* *Parentem currere frænis*] Obedientem frænis, id est, frænatum.

92 *Sit finis quærendi*] Divitiarum cupiditati finem facito. Utere quæsitis. *Cumque habeas plus*] Plus quam ante habebas. [Vat. 5. *dumque habeas.*]

94 *Parto quod avebas*] Solent qui se ad quæstum comparant summam aliquam præfinire ; quam adepti, quietem cogitent. Sed frustra fere : nullus enim quærendi finis. Quo spectant illa in Epistolis : 'Mille talenta rotundentur, totidem altera ; porro Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.' *Torrent.* *Parto quod avebas*] Quum habes acquisitum, quod avide cupiebas. *Nec facias*] Libri veteres magno consensu : *ne facias.* Torrent.

95 *Umidius*] Quos codices nactus Lamb. ita ediderit nescio : nostri fere *Unidius* habent, aut, quod minimum distat, *Vimidius* et *Vividius* ; sed *Vinidius* Romanum est : cetera igitur rejiciamus. Quisquis autem hic fuerit ; non dissimilem certe illi exitum tulit Augusti principatu impurus ille de quo Seneca Philosophus Quæst. Nat. lib. I. *Torrent.*

96 *Ut metiretur*] Ut metiretur, non ut numeraret, quia innumerabiles erant ejus divitiæ.

98 *Tempus*] Ad extremum tempus vitæ suæ.

99 *Liberta*] Concubina, fortasse uxor.

100 *Divisit medium*] In duas partes secuit. *Fortissima Tyndaridarum*] Facinus edidisse hanc libertam dicit, quo nullum vel tota Tyndari posteritas in hoc genere fortius, quamquam plurimæ ex Tyndari gente viros interfecere. Ludit autem suo more Poëta, eadem etiam ipse libertæ hic suæ arma quæ Græci scriptores Clytemnestræ, securim nempe seu bipennem, tribuens ; insulsæ sane ac fatuæ, facetissime Juven. extrem. Sat. VI. cum tenui pulmone rubetæ res confici possit. Locum vide, et Pet. Nannii Misc. lib. III. *Torr.* *Fortissima*] Ac si fuisset altera Clytemnestra, Tyndari filia, quæ Agamemnonem interfecit.

101 *Quid mi igitur*] Loquitur avarus, Quid me vis facere ? *Ut vivam Nævius*] Sic quidam legunt, et avarum et sordidum fuisse volunt. *Mænius aut sic Ut Nomentanus*] *Menii* nomen, aut *Mænii* potius Lambino placuit, quia de eodem in Epistola ad Vahalam mentio. Verum Mænius ille ut prodigus ac decoctor ibi describitur. Cujus nomen si hic quoque servemus, necesse sit hoc modo legere : *Quid mi igitur suades? ut vivam Mænius, aut sic Ut Nomentanus?* ut reprehensus a Poëta avarus, monitusque ne Vinidium imitetur, duos pariter nepotes proponat, rogetque an eorum igitur exempla sequatur. Atque ita sane non uno in codice scriptum animadverti, nec male. *Nævius* tamen in omnibus, ut ingenue fatear, antiquis exemplaribus scriptum repperi ; et alterum tamquam avarum, alterum tamquam prodigum inter se componi vetus Scholiastes tradidit. *Nævii* sane II. Sat. II. non nimis honesta fit mentio, sed non tam ut avari, quam ut simplicis, aut immundi, ut ibi videbimus. *Nomentanum* quoque tribus nominibus vetus

illustrat Interpres, L. Cassius Nomentanus, qui H-S-septuagesies gula absumpserit, cujusque coquum centum millibus nummum Sallustius conduxerit. *Torrent.* [*Quid me igitur* Vat. Palat. 5. *Quidam igitur* Bad. Ascens.]

102 *Ut Nomentanus*] Ut homo luxuriosus.

103 *Componere*] Pergis res contrarias comparare, quæ instar gladiatorum frontibus adversis pugnant.

104 *Vappam*] De hoc vocabulo nonnihil ad Suetonii August. cap. 87. apud quem legitur 'vapide habere,' pro male. Ergo cum te a sordibus dehortor, non statim jubeo te contrarium vitium capessere et prodigum esse: cumque te avarum fieri veto, non eo nomine continuo jubeo te vappam, fatuum, insulsum, hominem nequam, nulliusque bonæ frugis, nebulonem omnia profundentem fieri. *Lubin.* *Vappam jubeo*] Non jubeo te omnia profundere et vappam fieri. Vappa est vinum corruptum quod saporem perdidit et bonitatem.

105 *Tanaim, socerumque*] Neque quis iste Tanais, neque quis Visellius, ejusque socer fuerit, certo dicere possum. Hoc notandum, quod tam venuste atque urbane, ut Satyricum decuit, illud e Philosophia astruit: 'Virtus est medium vitiorum, et utrimque reductum.' *Est inter Tanaim*] Inter Mæcenatis libertum spadonem, scilicet, et socerum Visellii herniosum multum interest.

106 *Est modus*] Est mediocritas.

107 *Quos ultra*] Ultra aut citra quos fines. [*Quos ultro citroque non est contendere tutum* Vat. Rom. 10.]

108 *Illuc, unde abii*] Brevi quadam anacephalæosi ostendit inquieti ac sibi semper displicentis animi ægritudinem, ab illa, qua dictum est, insatietate provenire. *Illuc, unde abii*] Eo unde reversus sum revertor, nempe, ut nemo sorte sua contentus vivat. *Nemon' ut avarus*] Hæc lectio veterum exemplarium suffragiis probatur, ut interrogando tamquam admirabundus expostulet, usque ad versum: 'Sic festinanti;' atque omnino subaudiendum est aliquid, ut in hujusmodi locutionibus fieri solet: perinde ac si diceret: Itane fit, itane comparatum est, ut nemo avarus se probet? Jam vero illud, *Se probet*, non ita accipio quasi avarus sibi ipsi displiceat in eo quod avarus est, cum nihil æque atque aurum admiretur ac colat, eoque studio mirifice se jactet, sed quia dum nimium properat, ac nihil ipsi satis est, aliorum comparatione, a quibus vinci se existimat, illos ipse laudat, se vero tamquam ignavum atque infelicem damnat; ac denique, 'Immoritur studiis et amore senescit habendi.' *Torrent.* *Nemon' ut avarus Se probet, &c.*] Quasi dicat: Itane vero semper fiet, ut nullus avarus in se descendat, et suam ipsius vitam examinet; atque ut, idem faciens quod cæteri homines, et suam vitam cum aliorum vita comparans, eos laudet qui aliud vitæ institutum sequuntur? Ex quibus intelligimus, eum queri quod cæteri quidem id faciant; sed qui sunt avari, sibi in suo vitæ instituto placeant, suo vitæ generi acquiescant, eo delectentur, et in eo libenter firmi maneant. Non ergo illuc ad ditiores respicere, sed potius cum majori pauperiorum numero comparare se deberent, qui tamen suis contenti vivunt, et quanto laudabilius sit vitæ genus quod hi sequuntur, considerare. Repetendum ergo est *nemone*, cum verbo *laudet*. Steph.

109 *Se probet*] Ut nemo se beatum putet sibique placeat? *Diversa sequentes*] Aliena vitæ studia. [Vat. Palat. 3. *capella ferat.* Vat. 8. *probat... laudat... comparat... laborat.*]

111 *Tabescat*] Et mœrore contabescat quod aliena, &c. *Majori*] Turnebi exemplar *meliori* habet, quod ego nusquam repperi. Non displicet

tamen. pauperiorum enim turba fere ut numero major, sic et probior est. Et alioqui Jurisconsulti 'majorem in suffragiis partem' vocant, quæ sanior est, ut ipsi loquuntur, quamquam numero minor. Prior lectio magis arridet. Comparat autem se pauperiorum turbæ, qui infra fortunas suas constitutos expendit, quo tandem, tot a tergo relictos respiciens, præsenti sorte contentus sit. Vid. Turneb. XI. 23. *Pauperiorum*] Sed cum divitioribus, quos assidue superare contendit.

113 *Sic festinanti*] Ad hunc modum qui dat operam divitiis amplificandis, ei aliquis locupletior est semper impedimento. *Locupletior obstat*] Stephanus legendum censet *obstet*, et a particula præcedente *ut* pendere, sicut et superiora.

114 *Missos rapit*] Currus emissos a carceribus patefactis, ubi stant equi ad currendum parati. *Ungula*] Ungula ponitur, pro ungulatis equis.

115 *Suos vincentibus*] Equis suos equos cursu prævertentibus.

116 *Præteritum*] Quem præteriit. *Extremos inter*] Inter ultimos currentem.

117 *Ut raro*] Ut raro reperire queamus aliquem qui, &c.

118 *Exacto contentus tempore vitæ*] Duo fidelissimi codices: *Exacto contentus tempore, vita Cedat:* quæ lectio melior est. Sic enim et Lucr. 'Cur non ut plenus vita conviva recedis?' Nec dissimile: 'E vita tanquam e theatro exeundum.' Verum quia perpauci se beatos in hac vita prædicant, perpaucos ait Horatius inveniri qui libenter vita cedant et hinc ad superos abeant. Vide P. Victorium, VI. 11. *Torr.*

119 *Cedat*] Et qui migret e vita quemadmodum solet conviva a mensa decedere exsaturatus.

120 *Jam satis est*] Hæc sufficiant.

121 *Compilasse putes*] Ne putes me furatum esse arculas, id est, libros qui in scriniis reponuntur, Cr. Lippi Philosophi loquacissimi.

SATYRA II. Exemplis dictum illud confirmat: 'Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.' Insanas quorundam circa adulteria libidines insectatur.

1 *Ambubaiarum collegia*] Nolim hic otiose repetere quæ de *Ambubaiarum* vocabulo alii ante nos scripsere; tantum dicam nomen hoc, tamquam genus quoddam, ad quoscumque vel lasciviæ, vel impudicitiæ, vel artis ludicræ ac parasiticæ professores pertinere: qualis Tusci turba improba vici, ceterique infames homines, quæstus caussa, celeberrima quæque loca circumibant. Unde meo judicio nomen invenere, non tam a Baiis, famoso illo Campaniæ vico, quod ibi parata semper tali turbæ erant aucupia; quam simpliciter a verbo 'ambire' pro 'circumire,' idque per epenthesin, ut 'induperator' pro 'imperator,' præcipuus enim illis in circumcursando, dum luxuriose sectantur divites, quæstus. *Ambubaiarum*] Collegia ergo Ambubaiarum coacta sunt ex id genus hominibus, qui nihil quam nugis, assentationibus, mendaciis, præstigiis, et ad forum excogitatis vocibus populum illudebant, ab omni virtutis et honesti tramite, procul exorbitantes. talis certe fuit, ni fallor, Copa Syrisca Vir. Horum autem collegiorum seu classium enumerat quasi præfectos, Pharmacopolas, mendicos, balatrones, sub uno, ut arbitror, Tigellio, qui sæpe ducentos ex his habebat in suo comitatu. De Etymo vocis 'Ambubaia,' vide Cruquium latius de eo disserentem, et Turneb. II. 23. *Ambubaiarum collegia*] Collegia tibicinarum impudicarum, ebrietate balbutientium. *Pharmacopolæ*] 'Ambubaias' tamquam genus posuit. nunc species enumerat: quamquam et unaquæque istarum, quod recte admonuit Cruquius, plures alias artes sub se complectatur. Pharmacopolis enim

unguentarios, venenarios, unctores, pigmentarios, tinctoresque licet annumeres: Mimis ludios, choraulas, citharœdos, tibicines, atque id genus ceteros. At 'Mendicos' appellari existimo Isiacos ac Gallos, sacerdotes Cybeles, stipem colligere solitos; quod astrologi quoque, et quos perperam mathematicos dixere, factitabant, ac vaticini omnes. Ceterum ad Balatrones quod attinet, non tam certa ejus vocabuli ratio est. Putarim tamen scurras præcipue ac parasitos eo contineri, quippe vilissimos homines, qui ventris caussa quamvis etiam contumeliam non inviti paterentur. Alii unius literæ mutatione a *Baratro* dici malint, nec male, ni fallor; vel quod ventri tamquam baratro omnia donent, vel quod digni sint qui in baratrum mittantur, ut in locum sic dictum Athenis olim malefici, aut in latomias Syracusis. Turneb. lib. XI. *Torrent.* *Pharmacopolæ*] Olim rerum vilium ostentatores erant, et populo verba dabant. [Quatuor codd. ap. Feam, *mimi*.]

2 *Balatrones*] Homines luxuriosi et perditi, sic dicti a Servilio Balatrone.

3 *Tigelli*] Hujus etiam Sat. 3. et Sat. 10. non incelebris fit mentio. Quamquam de nomine non satis convenit. nam et *Tigillius* et *Tigellius* legitur, et hinc *Tigillinus* et *Tigellinus*. Quare et hunc cantorem nostrum Tigellium potius appellemus, et quidem tribus insignem nominibus: siquidem veteres Grammatici M. Tigellium Hermogenem vocant. At Poëta noster etiam patriæ nomen expressit, cum ait, 'Sardus habebat Ille Tigellius hoc.' Fuisse autem volunt artis musicæ peritissimum, vocis etiam suavitate mire præstantem, facetum præterea atque in convictu jucundissimum. *Torrent.* *Tigelli*] Musici peritissimi et vocis eximiæ.

4 *Benignus erat*] Ex opinione eorum quibus donabat Tigellius, sic Poëta loquitur: his enim benignus, his magnificus, his liberalis visus fuit; reipsa vero decoctor et prodigus, nec quicquam minus quam benignus ex Philosophorum definitione. Gellius XVII. 5. *Torrent.* *Benignus erat*] Perliberalis erat. *Hic*] Alius scilicet avarus metuens ne, &c.

6 *Depellere*] *Propellere* habent nec pauciores nec deteriores libb. Ms. *Torr.*

7 *Hunc si perconteris*] Alium, nempe prodigum.

8 *Præclaram ingrata*] Præclarum patrimonium a majoribus sibi relictum. *Stringat*] In uno atque altero cod. *frangat* scriptum repperi, ut II. Sat. 3. 'Postquam res mea Janum Ad medium fracta est.' Nihil tamen immuto: 'stringere' enim dixit, ut mox 'rem patris oblimare,' pro atterere sive attenuare. Quod de epulonibus recte dicitur. Nec male etiam Lamb. qui 'rem stringere,' pro in massam, sive pilam aut pilulam cogere interpretatus est, quod Græci dicunt σφαῖραν ποιῆσαι τὴν οὐσίαν quam videlicet, ut catapotia ægroti solent, gulones illi male perditi, deglutiendo non edant, sed devorent. Cruquius vero ait, quod 'stringere' sit cumulatim bona omnia, quasi in massam redacta, strictim vorare: quod Græce dici potest, δαπανᾷν. 'Ingratam' autem vocat ingluviem, quod majoribus ingrati sint, qui bonis ipsorum frugalitate partis, tam turpiter et ignominiose abutantur. *Torrent.* *Stringat malus*] Cur devoret sine ulla grata satietate.

9 *Conductis coëmens*] Nummis fœnori acceptis, pro quibus merces solvitur.

10 *Parvi nolit*] Non parvi, sed magni animi.

11 *Ab his*] Alii laudabunt. *Ab illis*] Alii vituperabunt.

12 *Fufidius*] Male antea *Fusidius* legebatur. Nam *Fufidius* Romanum est, sicut et Fufius, uti fere veteres membranæ scribunt, vel *Futidius*, im-

probus fœnerator: cujus scelerum occasione, Senatusconsulto, quod ab eo Macedonianum dicebatur, cautum fuit ne ei, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis, in cujus potestate fuisset, actio petitioque daretur: et quamquam periculum fœneranti suberat, lucri sperata improbitas illud contemnere jubebat. Sub Fufidii ergo persona exemplum ponit alicujus sordidissimi Romani, superioribus ex antithesi repugnans. *Cruq.* Vid. Turneb. XXI. 15. *Fufidius*] Fœnerator improbissimus. *Vappæ famam timet ac nebulonis*] Hominis nequam et profusi. vide Sat. I.

14 *Quinas hic capiti mercedes exsecat*] 'Caput' vocat sortem ipsam; 'Mercedem' vero sortis fructum; quod proprie vel fenus vel usuram dicimus; 'Fenus' tanquam ferum quemdam sortis: 'Usuram,' quod pro usu detur. 'Merces' vero proprie in locatione appellatur, ut in emptione 'pretium.' Horatius igitur καταχρηστικῶς, ut paulo ante 'conductos' vocat 'nummos' fenori acceptos, sic nunc mercedem quæ pro eis penditur. Et de fenebri quidem pecunia, quo modo, quove tempore collocari aut redigi soleat, Epod. II. declaravimus. Hoc loco monendus est Lector, centesimam usuram apud Romanos, quæ centesimo mense æquabat sortem, assis loco fuisse, ita ut ad illam reliquæ omnes redigerentur. Itaque semissis usuræ non nisi dimidium erant centesimæ; nempe cum non duodecim quotannis, ut in centesima, sed sex tantum pro centum penderentur; et sic porro. At vero improbissimum erat fenus, si duplicarentur centesimæ. Et tamen Fufidius iste quinas in singulos menses capiti mercedes exsecabat, hoc est, quinos quot mensibus aureos pro centum mutuo datis tamquam vi quadam in summa indigentium necessitate auferebat, non toto biennio sortem æquans. Moris autem erat sub finem mensis usuras exigere, nisi creditor usuram usurarum solvere mallet: quem ἀνατοκισμὸν vocant Græci, quasi iteratum fenus. *Exsecat*] Id est, deducit, aut adimit. *Mercedes exsecat*] Quinas usuras sorti detrahit, Angl. *takes five from the principal.*

15 *Perditior*] Quanto luxuriosior et negligentior. *Perditior*] Codex unus e nostris *proditior:* neque id Lambinum fugit, non probat tamen. Sed meminisse debuerat, et 'prodere' pro 'perdere,' et 'proditus' pro 'perditus' non uno in loco apud Lucretium inveniri. Ennius quoque 'rem prodere summam' dixit pro 'perdere,' teste Festo. Sententia autem est, quanto quisque luxu perditior profligatiorque sit, tanto acrius instare Fufidium, ut graviore eum fenore pessundet. Et nequis forte miretur tantam fenoris improbitatem, addit Poëta quibus potissimum feneretur, stultis scil. adolescentibus, quibus nihil curæ sit, quam ut habeant quod profundant. *Tanto acrius*] Tanto graviore usura onerat.

16 *Nomina sectatur*] Sectatur tironum nomina, qui ultro hoc agit, ut tironum nominibus æs alienum contrahat. At Jurisconsulti, paulo aliter 'sequi nomen' dicunt pro accipere, sive eo contentum esse. Notum autem, Senatusconsulto Velleiano vetitum fuisse ne pro ullo mulier intercederet; quemadmodum et Macedoniano, cujus paulo ante facta mentio, ne quis filiofamilias mutuo datum jure repeteret. Malum ergo et mulieris et filiifamilias nomen, sed feneratores legem eludebant. Vel, ut Cruquius vult, *nomina* pro debitis: sectatur nomina tironum, hoc est, studet fœnerari tironibus. *Sectatur*] Nomina adolescentium investigat in mercatorum libris. *Sumpta veste*] Cum a pædagogis sunt liberi, post annum ætatis XVI.

17 *Duris*] Quorum patres sunt du-

ri et præparci. *Tironum*] Non militiæ tantum, sed et cujuscunque artis aut professionis initium, primasque actiones, 'tirocinium' appellamus, et 'tirones,' qui rem ipsam aggressi, in principiis adhuc hærent. Hinc igitur 'tirones' etiam dicti, qui jam majusculi effecti, posita prætexta, ac sumpta virili toga, quam puram quoque ac liberam appellabant, quia et candida erat, et majoris initium libertatis, anno ætatis XVII. desertis pueritiæ studiis, forenses actiones auspicabantur. Nec solum ephebi ipsi 'tirones,' sed et actus ille 'tirocinium' dicebatur, et 'tirocinii dies,' quo deducebantur. Rem totam breviter enarrat Seneca ad Lucilium Ep. IV. 'Tenes utique memoria quantum senseris gaudium, cum, prætexta posita, sumsisti virilem togam, et in forum deductus es; majus exspecta cum puerilem animum deposueris.' Vid. Turneb. II. 23. *Torrent.*

18 *At in se*] Aliquis fortasse sic excusabit fœneratorem. *In se*] Sic sex nostri codd. et paulo ante *exclamat* pro *exclamet*. Vid. Turneb. XI. 23. *Torr.*

19 *Pro quæstu*] Pro ratione modoque lucri corpus curat, et splendide vivit; perinde ac si dicat; etiamsi contra alios sit iniquior, augmentando et extorquendo fœnore, multo tamen erga se est æquior et opinione liberalior. *Cruq.* *Sumptum facit*] Sumptum facit in se quæstui parem, id est, ea emit, quæ sibi sint opus ad victum et cultum.

20 *Quam sibi*] Dum res necessarias naturæ denegat. *Pater ille*] Menedemus.

21 *Fabula*] Comœdia. *Fugato*] Clinia in Asiam proficiscente.

22 *Se pejus cruciaverit*] Aspere vivendo, et duriter laborans, quærens, parcens, gnato serviens. unde et fabulæ nomen, Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. *Torrent.* *Atque hic*] Quam hic fœnerator.

23 *Si quis*] Interrogatio cum responsione.

25 *Malthinus*] Lib. Ms. *Maltinus*, meo judicio melius. 'Malta' enim, inquit Nonius, 'veteres molles appellare voluerunt:' a Græco, quasi μαλακούς. Alii a 'Maltha' herba deducunt, unde μάλθων Græcis pro *mollis*. Quo minus illis assentior, qui ficto a mollitie nomine notari hic Mæcenatem volunt: quod tamen si quis obstinatius defendat, habet Senecam patronum, ut et Juvenal. 'Et multum referens de Mæcenate supino.' Feminarum autem, non virorum est, ad talos usque vestem demittere. Quare et apud Græcos probro ducebatur. Vid. Turneb. VI. 9. *Torrent.* *Demissis*] Tunicis longis et talaribus. *Est qui*] Est alius, qui facetus est, et risum movet.

26 *Subductis usque*] Tunicis sursum ductis et tam brevibus, ut vix tegant partes corporis obscœnas. *Facetus*] 'Facetum' non verbis, sed factis hic festivum significat. *Torrent.*

27 *Pastillos*] 'Pastillus,' inquit Festus, 'forma panis parvi: diminutivum a pane.' Græci et ἀρτίσκους et κυλίσκους, sed frequentius τροχίσκους vocant, eosque magni et varii in medicinis usus, ut lib. V. cap. 15. et 20. Celsus tradidit. Horatius de pastillis odorariis loquitur, qui non ad medicinam, sed ad delicias ac voluptatem comparantur. *Torrent.* *Pastillos Rufillus*] Olet trochiscos, ex quibus suaves odores efflantur. Ang. *Pomanders.* *Hircum*] Tetrum odorem olet, ob sordes et squalorem.

28 *Nil medium est*] Nulla est mediocritas. *Nisi illas*] Nisi matronas. [Vat. 1. *qui nolunt.*]

29 *Quarum subsuta talos tegat instita veste*] Quod instita subsueretur, fallitur hic Acron; vestis enim institæ subsuebatur, quæ imam stolæ oram prætexebat. Rectius Porphyrio: 'Matronas significat. Hæ enim stola utuntur ad imos pedes demissa,

cujus imam partem ambit instita assuta:' uti et Ovid. Amor. I. 'Este procul vittæ tenues, insigne pudoris, Quæque tegis medios instita longa pedes.' Et ipse mox Horat. 'Ad talos stola demissa, et circumdata pella.' Tria igitur in matronali vestitu, 'palla,' 'stola,' 'instita,' sed præcipue 'stola.' Matronas enim appellabant eas, quibus stolas habendi jus erat. Martialis igitur cum ita scribit: 'Quis Floralia vestit, et stolatum Permittit meretricibus pudorem?' perinde est, ac si matronalem verecundiam diceret. Sed et Caius Cæsar Caligula Liviam aviam suam 'Ulyssem stolatum' appellabat per jocum, tamquam mulierem occulte astutissimam. An ergo supra stolam adhuc erat palla. Id ego sane ut credam, Horatii loco adducor, cum demissæ ad terram stolæ pallam circumdat, et quidem plurimam, ut verisimile sit palla matronas non nisi cum in publicum procederent usas fuisse. Tibul. de Sulpicia: 'Urit, seu Tyria mavult procedere palla.' Trahebatur enim longo syrmate; in eoque dignitas quædam. Quare et Diis immortalibus tribuitur. *Instita* vero non vestimenti genus erat, ut quidam credidere, sed stolæ, sive pallæ, vel etiam tunicæ fascia illa, sive fimbria, quæ infimæ vestis oræ subsuta adhærebat. Græci περιχιτώνιον et περιπόδιον vocant. Vid. Turneb. XXIX. 31. *Torrent.* *Instita veste*] *Instita* ponitur pro stola ad talos demissa, cujus imam partem instita, id est, fasciola ambibat.

30 *Olent in fornice*] Seneca in Controversiis: 'Redoles adhuc fuliginem fornicis.' Quare et apud Catullum recte legitur: 'Non assis facis oblitum lupanar.' 'Lupanar' enim vocat meretricem ipsam, 'oblitum' autem propter fuliginem. *Torrent.* *Stantem*] Meretricem in olido lupanari prostantem.

31 *Macte virtute*] 'Αρέσκευμα· est enim oratio collaudantis et gratulantis ei qui recte fecisse creditur, vimque adverbii ac propemodum interjectionis habet. *Nannius Miscell.* III. *Macte*] Oratio est Catonis adhortantis.

32 *Inquit sententia*] Inquit Cato Censorius.

33 *Venas inflavit tetra libido*] Posteaquam penem inflavit venerea libido.

34 *Huc juvenes æquum*] Ad lupanar. *Descendere*] Apposita vox, non quod fornices semper sint in humilioribus, defossis seu depressis locis; sed quod Subura, ubi meretrices prostabant, erat in declivi inter Esquilias et Viminalem. *Cruq.*

35 *Permolere*] Alludit ad Græcam paronomasiam μυλλάδα μύλλειν. *Cruq.* *Permolere uxores*] Subagitare.

36 *Mirator cunni*] Amator matronæ alba stola amictæ. *Mirator cunni Cupiennius albi*] Hic matronalis locus *albus* dicitur Horatio, quod mundior puriorque esset, quam publicarum libidinum receptacula: aut quod verius existimo, *albus*, id est, vetulus ac canescens; quod scilicet ille matronarum sectator, veluti sepulchrorum incola vetularum noctibus testamenta matronarum captaret. *Ferrar.* *Cupiennius*] Libri antiqui variant; nihil muto. Fuerit ergo L. Cupiennius Libo, Augusti, ut volunt, familiaris. Turnebum adi XI. 6. *Torrent.* [Angelic. 1. et Gregorian. 2. *vulvæ Cupiennius albæ*.]

37 *Audire*] Quoniam hic de Mœchorum pœnis agit, Valerii Maximi verba ex lib. VI. cap. 1. commentarii loco adscribam: 'Sempronius Musca C. Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit; C. Memmius L. Octavium similiter deprehensum nervis contudit; Carbo Attienus a Bibieno, item M. Pontius a P. Cervio deprehensi, castrati sunt: Cn. etiam Furium Brocchum qui deprehendit, familiæ stuprandum objecit. Quibus

iræ suæ indulsisse, fraudi non fuit.' *Torrent.* *Procedere recte*] Qui non vultis mœchis sua flagitia ex animi sententia succedere.

38 *Ut omni parte laborent*] Quo pacto in omni re periculum illis immineat.

[39 Vallicel. 3. *correpta dolore.*]

40 *Atque hæc rara, cadat dura inter sæpe pericla*] Utque hæc voluptas rara eveniat, &c.

41 *Hic se præcipitem tecto dedit*] A tecto se præcipitavit, ut insequentes effugeret. *Ille flagellis*] Crispus Sallustius in Faustæ adulterio deprehensus.

43 *Pro corpore nummos*] Ne castraretur.

44 *Hunc perminxerunt, &c.*] Valet, huic pudicitiam eripuerunt; ut et in Eclogæ clausula, 'Ne nummi pereant aut pyga,' id est, ne stupretur. Turn. II. 23. *Pulman.* *Perminxerunt*] Pudicitiam ei eripuerunt. Raphanismum fortasse intelligit; de quo vide Aristoph. in Nebulis.

45 *Caudamque salacem*] Ut ferro mentulam abscinderent.

46 *Demeteret ferrum*] Libri nostri omnes receptam ad Lambini usque tempora lectionem servant: *Ut quidam testeis caudamque salacem Demeteret ferro.* Torrent. *Jure omnes*] Omnes jure factum id esse dicebant. *Galba negabat*] Eumdem hunc esse Galbam existimo, de quo Plutarch. 'Ερωτικῷ. Hic enim homo facetus (γελωτοποιὸν vocat Plut.) cum Mæcenatem convivio excepisset, atque animadverteret uxorem ab eo diligi, sensim inclinans caput, dormire se simulabat. At servo quopiam vinum suffurante, ibi jam vigil, atque oculos apertos gerens, 'O miser' inquit, 'an nescis me soli dormire Mæcenati?' Propriæ ergo uxoris leno mœchos merito excusabat; in quo multo plus salis erit quam si ad Jurisconsultum aliquem referamus, nisi idem et mœchus fuerit: aliis sui similibus non minus quam ipsi sibi indulgens. *Torrent.* *Galba negabat*] Galba Jurisconsultus et idem adulter negabat.

47 *Classe secunda! Libertinarum*] Lepide hanc feminarum turbam in classes dividit, sicut et Mart. lib. V. Jam vero quod 'tutiorem' in hac classe 'mercem' dicit, id apertius erit, si Romanorum leges consulamus. Lex Julia enim, unde præcipuum mœchis periculum creabatur, ingenuas tantum, quæ neque corpore quæstum fecerint, neque artem ludicram aut lenocinium exercuerint, neque in scenam operam locaverint, complectitur. Istæ vero ut in concubinatu haberi sine metu criminis possunt, ita stuprum in eas non committitur: probrum enim magis quam stuprum est; sicut et in libertas, excepta tamen ea quæ in patroni concubinatu: nam patroni concubina quoniam officii caussa excusatur, matronæ nomen non amittit, et matris familias honestatem retinet. Similiter et quod in ancillam committitur, extra pœnam legis Juliæ est. Vid. Turneb. XXIX. 31. *Torrent.* *Secunda! Libertinarum*] Tres erant classes meretricum, 1. matronarum. 2. libertinarum. 3. ancillarum.

48 *Sallustius*] Hic quoque errant meo judicio interpretes, qui Sallustium historicum notari putent; nam et temporum ratio repugnat, ut in simili errore diximus II. Od. 11. Alius ergo Sallustius quærendus est. *Torrent.* *In quas*] In quas libertinas.

49 *Mœchatur*] Quam qui matronas adulterat. *At hic si*] Ac Sallustius si vellet bonus esse. [Vat. 1. *et hic.*]

50 *Qua res*] *Qua* in Tonsano cod. id est, quatenus. In Divæ, *qua*, id est, in quantum. Vide num *qua* per pleonasmum redundet: sicut in illo Virg. 'Ne qua scire dolos,' &c. *Cruq.* *Qua res*] Si quo modo res, quo modo ratio suaderet. *Quaque modeste*] Et quatenus licet ei esse munifico, non profuse, sed liberaliter.

51 *Munifico esse licet*] Guil. Canterus Novar. Lect. IV. 12. *Munificum esse licet*.

52 *Satis esset, nec sibi damno*] Intra modum.

53 *Hoc se amplectitur uno*] Hoc solo sibi placet, id est, amore libertinarum.

55 *Amator Originis*] Talis Arbuscula, talis Locoris illa Galli Poëtæ, et Cithæris Antonii triumviri, cum qua eum junctis ad currum leonibus vectum fuisse scribit Plinius VIII. 16. unde et 'Citherium' vocat Cicero quadam ad Atticum Epistola. Vid. Turneb. XXIV. 11. *Torrent. Amator Originis*] Amator nobilis meretricis.

56 *Mimæ donat, fundumque*] Origini meretrici. [Vat. Rom. 9. *donat mimæ*.]

57 *Inquit, cum uxoribus unquam*] Marsæus inquit, suam libidinem extenuans.

58 *Verum est cum mimis*] Respondet Horatius.

59 *Fama malum gravius*] Hoc est quod probrum, non stuprum, in has committi diximus ex Jurisconsultorum sententia. *Torrent. Fama malum gravius*] Tua existimatio. *Quam res*] Quam res familiaris.

60 *Personam satis*] Personam matronæ evitare? *Quicquid ubique*] Quicquid ex sui natura malum est. Qualis est mima et libertina meretrix.

62 *Oblimare*] Pro deterere. Turneb. XXIX. 34. *Oblimare*] Consumere. *Quid interest*] Multum quidem interest, quod ad legis pœnam et læsi per adulterium mariti iracundiam attinet, sed quod ad nequitiæ famam, bonorumque dilapidationem, nihil. *Torr.*

63 *Togata*] Admonendus est Lector, alio apud Romanos vestitu procedere solere virgines, matronasque; alio ancillas, ac meretrices. Probat hoc gravissimus auctor Ulpianus, lib. XV. de Injuriis, cum minus peccare eum dicit, qui virginem ancillari veste appellaverit, aut matronam meretricia indutam, quam si suis vestibus uterentur. Constat igitur, damnatas lege Julia de Adulteriis una cum matronali dignitate jus stolæ olim perdidisse, ejusque loco aliud sumsisse amiculum, quod togam appellabant, a virilis nempe togæ similitudine aliqua. Nec discrepat quod Isidorus ait, amiculum esse meretricium pallium lineum, quo matronæ in adulterio deprehensæ induebantur, addens hoc ipsum fuisse meretriciæ vestis signum. Constat autem Romanis id fuisse 'togam,' quod Græcis 'pallium.' Nec silentio prætereundum, quod prisci Poëtæ nostri interpretes, togam damnatæ mœchæ a toga meretricia colore tantum distingui aiunt: nam mœchæ albis, meretrices pullis utebantur. His adde quod succinctiore veste meretriculæ utebantur, teste Nonio; cum matronæ illam ad talos usque demitterent. *Torrent. Togata*] In meretrice vulgo exposita, quæ toga utebatur, ut a matronis stolatis distingueretur. [*Est an matrona* Vat. Rom. 9. Vat. Palat. 6. et Dan. Heins.]

64 *Villius*] Gens Villia Romana est, ex eaque P. Villius triumvir nocturnus apud Valerium Max. VIII. 1. Fuit igitur inter Faustæ mœchos etiam Villius eo se jactans, quod Sullæ potentissimi Romanorum gener quodammodo factus esset. Nihil igitur hic de Annio Milone, ut falso credunt interpretes: quin ipse Milo, ut ante diximus, Sallustium verberavit. Quare si fictis hic uti nominibus Poëtam volumus, Villii nomine Sallustius potius significetur; ut Longareni Milo. Faustam certe Miloni nuptam fuisse volunt Interpretes; quod nomen tam speciosum secutus Villius deceptus sit. *Villius in Fausta Syllæ gener, hoc miser uno Nomine deceptus*] Nomine scilicet Faustæ, quam faustam sibi eventuram hariolabatur, prosperi nominis omine blanditus sibi,

crudelitate amantibus non insolita. *Jan. Douza.* *In Fausta, Syllæ*] In Fausta Syllæ nobilis viri filia. *Gener, hoc*] Non gener revera, sed ita appellatus, quod Syllæ filiam stuprasset.

65 *Nomine deceptus*] Hanc unam ob causam, quod nobilis viri filiam et matronam appeteret.

67 *Exclusus fore*] Foribus exclusus. *Longarenus foret*] Alter adulter Villio felicior.

68 *Huic*] Villio. *Mutonis verbis*] Muto membrum virile apud Lucilium, teste Festo: hinc est mutonium, amuletum contra invidiæ fascinum. Arbitror certe e Græco deductum esse et metaphoricôs accipi pro pene: nam μύτις μύτιδος, nasus in marinis piscibus. *Cruq.* *Mutonis verbis*] Si ex mentulæ verbis, animus loqueretur. *Mala tanta videntis*] Mala, quæ Villius sustinuit. *Videnti*] Sic nostri codd. septem, et bene, ut jam videnti ac sentienti tot mala hæc animus suggerat. Lamb. priore editione *videntis* legit, sicut et Cruquius. *Torrent.*

69 *Quid vis tibi*] Lepida Prosopopœia, qua muto fingitur interrogare Villium.

70 *Magno prognatum deposco*] Nobilem matronam. [Gregorian. 1. ap. Feam, *posco de consule.* Angelic. 1. et Gregorian. 2. *prognatam deposco patre puellam.*]

71 *Stola*] Stola vestis est matronarum. *Mea quum*] Quum incendor libidine. [Vat. Palat. 3. *mea dum.*]

72 *Quid responderet*] Quid responderet Villius? *Magno patre nata puella est*] Hæc nobilis puella præferenda est libertinæ.

73 *At quanto meliora monet*] Natura suis opibus contenta, quanto meliora monet quam tu, o Villi? *Pugnantia*] Tuæ opinioni contraria.

74 *Recte*] Si tu velis cum ratione vivere.

[75 Vat. 7. *at non.*]

76 *Tuo vitio*] Suo laborat vitio qui rebus oblatis a natura non recte utitur, rerum vitio laborat, cujus necessitati aliquid deest. *Torrent.* *Tuo vitio rerumne labores*] Nihil interesse putas vitiosa cupiditate, an rerum penuria labores?

[77 Vat. 7. Vat. Rom. 5. a m. sec. aliusque codex ap. Valart. *putes.*]

78 *Matronas sectarier*] Libri pæne omnes: *sectari matronas.* Est autem juris verbum. Ulpianus lib. xv. de Injuriis et Famosis libellis: 'Aliud est appellare' (matronam scilicet aut virginem) 'aliud adsectari. Appellare est, blanda oratione alterius pudicitiam attentare; adsectatur qui tacitus frequenter sequitur: assidua enim adsectatio quasi præbet nonnullam infamiam.' *Torrent.* *Unde laboris*] A quibus matronis, id est, ex coitu cum matrona. [*Desine sectari matronas* codd. ap. Jaeck et Feam.]

79 *Quam ex re*] Plus incommodi est ex adulterio, quam ex re faciendæ utilitatis.

80 *Nec magis huic inter*] Nec femur magis tenerum est huic matronæ nobili, quam togatæ.

81 *Sit licet hoc Cherinthe*] Apostrophe ad Chærinthum puerum formosum et gemmis ornatum. *Chærinthe*] Mss. aut *Cerinte*, aut *Cherinte*, habent. Sed parum refert. *Cerinthe* magis arridet. Fuit autem adolescens mire formosus ac venustus, ob id Sulpiciæ illi carissimus. Cum ergo ultro a matronis appeteretur, atque ei sese venditarent; bene per parenthesin ad Cerinthum digrediens Horat. Hoc tibi, inquit, permissum sit, hoc peculiare, ut inter gemmarum et unionum fulgores cum matronis delicias facias. Alii sic interpretantur: Gemmato, quam inornato, non esse delicatius femur. Vel hinc femur hoc tuum non est tenerius, quod sit gemmatum et unionibus distinctum. Vid. Turneb. xi. 28. *Tuum, tenerum est*] Licet hoc sit tuum, nempe unio-

nes et smaragdos gestare.

82 *Atque etiam melius persæpe*] Quinetiam sæpe femur plebeiæ ancillæ decentius est.

83 *Mercem sine fucis*] Corpus mercenarium est. *Gestat*] Togata gestat. [Vat. 1. 5. et Barberin. 1. *apertum.*]

84 *Honesti est*] Si quid pulchri est. [Vat. Palat. 3. et Chisian. 2. *honestum est.*]

85 *Jactat: habetque palam*] Quod faciunt matronæ. *Quærit quo turpia*] Nec quærit quomodo sua turpia celet amatores.

86 *Regibus*] Mirum sane, vetustissimum quemdam cod. hic novam ordiri Eclogam; alios vero Mss. non novum quidem titulum apponere, sed tamen distinguere. *Torrent. Opertos*] Bene hanc lectionem tuetur Lamb. pro *apertos*, quod tamen in uno atque altero cod. legitur. *Torrent. Opertos*] Equos tectos. [Codd. ap. Jaeck, *qui* pro *ubi*.]

88 *Molli fulta pede*] 'Mollem' autem pedem cum dicit, crura imbecilla et vitiosam ungulam intellige. *Torrent. Molli fulta pede*] Tenera ungula. *Inducat*] Decipiat emptorem cupientem, quod accideret, si emeret equum apertum.

90 *Recte*] Recte faciunt. *Ne corporis optima*] Ne corporis partes venustissimas contempleris. *Lynceis*] Legitur etiam *Linceis* et *Lyncei*; et *contemplare* pro *contemplere*: nec displicet, ut imperantis sit. Et nota quidem de Lyncei oculorum acumine a Poëtis tradita. *Torrent. Lynceis*] Oculis acutissimis, quales habuit Lynceus.

91 *Hypsæa cæcior illa*] Melius Mss. quinque *Hypsæa cæcior ipsa*. *Hypsæus* autem Plautiorum cognomen. Male igitur interpretes Planciam et Placiam vocant. Sed hic librariorum error est. *Hypsæa cæcior illa*] Hypsæa vitiosos habuit oculos.

92 *Spectes*] Ne spectes illa, &c. *O crus, o brachia*] Verba sunt laudantis togatam. *Verum, &c.*] Verba sunt ejusdem quædam improbantis in togata.

93 *Depygis*] Duo antiquissimi codd. *depugis*: ut mox, 'ut nummi pereant, aut puga,' pro *pyga*, Græce πυγή· unde ἄπυγος, quod hic *depygis*; et contrarium εὔπυγος et καλλίπυγος. Festus autem 'suppernatos' apud Romanos vocari ait, quibus femina sunt succisa in modum pernarum suillarum, citans hunc Ennii versum: 'His pernas succidit iniqua potentia Pœni.' Sed et Epod. VIII. 'aridæ nates, Venterque mollis, et femur tumentibus Exile suris additum,' improbantur. *Torrent. Depygis*] Nates habens macras, vel, ut alii volunt, magnas.

94 *Nil cernere possis*] Non cætera membra.

95 *Catia*] Nomine tenus matronam intellige, impudicitiam toto habitu proferentem. *Torrent. Catia est*] Catia, quamvis matrona, vestitu brevissimo utebatur. *Demissa veste*] Ad talos usque.

96 *Interdicta*] Pro interdictam, seu lege vetitam Venerem matronarum. *Torrent. Interdicta petes*] Si petes matronas, quas adulterare leges vetant. *Vallo circumdata*] Quæ custodiis tanquam vallo muniuntur. [*Interdicta pedes* codd. ap. Feam. *petis* al. ap. Jaeck.]

97 *Hoc facit insanum*] Difficultas potiundi.

98 *Lectica*] Non illam intelligo qua matronæ ferebantur in publicum, sed interius aliquod ædium conclave, quo se continebant: qualis *lecticula* illa *lucubratoria* Augusti apud Suetonium ejus Vita, cap. 78. *Torrent. Lectica*] Vehiculum. *Cinifiones*] Idem qui et 'cinerarii;' qui nempe, ut vetus commentator tradit, acus et veruta flando in cinere calefaciebant quibus crisparentur crines: quæ instrumenta Varro de Ling. Lat. lib. IV. 'calamistros' vocat, quod iis calefactis in

cinere ornabantur crines, unde 'calamistrati juvenes.' Vide Valer. Max. II. 1. *Torrent.* *Ciniflones*] Cinerarii, qui calamistris calefactis crines crispant.

99 *Ad talos stola demissa, &c.*] Stola matronarum tunica proprie dicta, licet apud Græcos et barbaros pro communi veste et maxime virili accipiatur. *Stola demissa, et circumdata*] Vestis muliebris. *Circumdata palla Plurima*] Lambin. interpunctionis nota separat *plurima* a *palla*, sed male. *Palla* enim, ut ante monui, ampla et sinuosa erat; non solum tunicæ, veluti pallium quoddam, ut inquit Nonius, sed et ipsi stolæ superinduta; ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est, *a mobilitate.* Torrent. *Palla*] Matronæ indumentum ad pedes usque demissum.

100 *Plurima, quæ invideant pure*] Plurima sunt, quæ tibi obstent. *Rem*] Matronæ corpus. *Plurima, &c.*] Ita ut Horatius innuat officere stolam dimissam ad pedes, et plurima alia quæ palla circumdantur, id est, supparum, indusium, &c. *Ruben.*

101 *Altera nil obstat*] Togata vel meretrix, cujus vestes Coæ sunt pellucidæ, dictæ Coæ a Coo insula, ubi fiebant. *Cois*] Ulpianus lib. XXV. De Auro, Arg. Mundo, &c. vestimenta omnia lanea lineaque, vel serica, vel bombycina esse ait; serica nimirum a bombycinis distinguens: differunt autem, quod 'serica' ex nobili illo Indiæ apud Seras depexo ex arboribus lanicio conficiebantur, (de quo Plin. VI. 17.) 'Bombycina' vero ex vermiculo Bombyce appellato. Cujus artis inventionem Pamphilæ cuidam ex Coo insula tribuit Aristoteles de Hist. Animal. lib. VI. Eoque respicere crediderim Tibull. hoc versu: 'Illa gerat tenues vestes, quas femina Coa Texuit.' Eadem ergo 'Coa' quæ 'Bombycina' sæpe ab auctoribus celebrata. Vid. Turneb. II. 23. Horat. sane hoc loco vestem illam non nimis honestam sua ætate fuisse ostendit. At Plin. 'Nec puduit,' inquit, 'has vestes usurpare etiam viros propter levitatem æstivam. In tantum a lorica gestanda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes.' Loquitur autem de bombycinis, quas *multitia* vocari crediderim a Juven. Sat. II. *Torrent.* *Est*] Licet.

103 *Metiri possis*] Indicare possis solo aspectu.

104 *Insidias fieri*] Decipi. *Avellier*] Pretium solvi. [Codd. ap. Jaeck, *pretiumne*, vel *pretiumve.*]

105 *Leporem*] Locus haud dubie difficilis. Consentiunt tamen exemplaria manuscripta cum vulgatis omnibus, quod et plura et meliora *sectetur* pro *sectatur* habent. Nec obscura quidem sententia est: nam sectatorem matronarum, tot auditis jam rationibus, quibus a proposito desistat, venatoris exemplo cum alioqui difficulter posset respondere, se tueri fingit. Ut enim venatori voluptas omnis in labore est, fastiditque quod offertur ultro; sic ille Venerem non nisi ardua et periculosa affectat via, pronam facilemque ut insulsam et insipidam despiciens: sed omnis in eo difficultas est, quod ambigitur de quo verba illa, *Cantat et apponit*, proferantur; de venatore, an amatore potius. Lamb. eleganti sane conjectura *Captat* pro *Cantat* legendum esse contendit: qua lectione recepta, nihil apertius. Sed me deterret, quod in tanta veterum librorum copia nullum videre, neque ipsi, neque aliis contigerit, qui vel leviter ei suffragaretur. Quare *Cantat* retineo: et non ad 'venatorem,' ut quidam faciunt, sed ad 'amatorem' refero, ut totum illud: *leporem ven. ut alta In nive sect. pos. sic tangere nolit*, tamquam næniam aliquam vulgo notam (qualis illa puerorum Epistola prima ad Mæcenatem) cantando celebrans, sibi idem evenire in amore adjiciat, et receptæ næniæ ea quæ sequuntur apponat:

Meus est amor, &c. Omnino enim verisimile est vulgo tale aliquid dici solere; et 'canere' aut 'cantare' non semper de modulata aliqua cantatione dicitur, sed simpliciter pro celebrare etiam, aut inculcare aliquid sæpius repetendo; ut cum ait Virgilius: 'Ibant æquali numero regemque canebant.' Et Terentius: 'Qui harum mores cantabat mihi.' *Torrent.* *Leporem venator ut alta*] Hæc verba sunt sectatoris matronarum. *Venator ut alta*] Cruquius sic exponit: Venator ut nolit tangere leporem, sic δεικτικῶς, ostendendo, (puta, togatam domi sui expositam cunctis amatoribus) positum in cubili suo, sed cantat, id est, cantu buccinæ ciet, ut sectetur per altas nives fugientem, et apponit sibi captum, fruiturque jucunde, meus est amor huic similis, &c. *Leporem venator in alta*] Sic Lamb. sed legendum: *Leporem venator ut alta In nive sectatur positum sic tangere nolit; Cantat, et apponit: meus est amor huic similis: nam Transvolat in medio posita, et fugientia captat.* Sensus est talis: Si cum amatore aliquo ex istis agas qui matronas depereunt, et quæras, utrum imponi sibi velit, et redimere eam mercem, quam ne unquam quidem viderit; illos Callimachi versus cantabit: 'Venator quemadmodum leporem, si fugiat, per ipsas nives sectari gaudeat; ita positum ante se in venatione, et ab alio captum, nolit tangere.' Deinde addit, inquit, Flaccus: 'talis amor meus est: quæ parata enim et in medio sunt posita præterit, fugientia autem et conjuncta cum molestia captat.' Sunt autem et illa Callimachi. Quæ sequuntur, sunt Horatii: *Hiscine versiculis speras tibi, &c.* Heinsius.

106 *In nive sectatur, positum sic tangere nolit, &c.*] Vide Turneb. Advers. XI. 23. Et *sectetur*, non *sectatur*, legendum. *Positum*] Ad quem percoctum probe, atque ultro sibi in mensa et lancibus appositum peræque nauseent, ac fastidiant, quam si pica in cavea mortua (ut apud Martialem est) in cibum sibi exhibita foret. Ita enim τὸ *positum* interpretari malo, quam in latibulo, aut cubili suo delitescentem. *Douza.* *Positum sic tangere nolit*] Leporem sic appositum, id est, sine labore venationis sibi appositum.

107 *Et apponit: meus est amor huic*] Et leporem sic captum sibi apponi jubet.

108 *Transvolat in medio posita*] Amor meus fastidit meretrices, quas facile est habere. *Et fugientia captat*] Et matronas petit, quas difficile est assequi.

109 *Hiscine*] Optimi duo codd. *Hiscine.* Interrogat autem amatorem Poëta, an tam insipiens sit, ut istiusmodi de venatoris comparatione versiculis speret morbum curari posse? Atque hoc nullo modo futurum indicans, meliorem medicinam præbet, a naturæ moderatione petitam: quæ cum cupiditates nobis ingeneret minime indeterminatas aut infinitas, idipsum tamquam solidum contemplari sit satius, quam inanes aliquas rationes persequi, quibus vitiis nostris indulgeamus. Notum illud, *Natura paucis contenta.* Torrent. *Hiscine versiculis speras*] Horatius loquitur.

110 *Æstus, curasque*] Amores matronarum.

111 *Quem*] Quem modum quærere plus prodest.

113 *Plus prodest*] Quam cupiditates habere non necessarias. *Et inane abscindere*] Allegorice vocat *inane*, quo facile carere liceat: et *solidum* quod semper necessarium est. *Aurelius.* *Et inane abscindere*] Et supervacaneas cupiditates a necessariis resecare. [Vallicel. 3. *abscidere;* et sic duo alii codd. ap. Pulm. receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. *obscindere* Bamberg.]

114 *Num, tibi cum fauces*] Demonstrat argumento inductivo, necessi-

tati, non etiam voluptati parendum. Hunc quoque locum nemo nobis melius quam Annæus Seneca exponet, Ep. cxx. *Torrent.*

116 *Tument inguina*] Et sic, 'Tumere animalia,' 'tumere terras,' 'tumere arborum gemmas' dicimus. Turneb. xiii. 5. *Torrent.* *Tument tibi quum inguina*] Quum inflammantur libidine.

118 *Tentigine rumpi*] Distentione membri virilis.

119 *Non ego: namque*] Ego certe non ita faciam. *Parabilem amo Venerem*] Quæ facile parari potest.

120 *Illam post paulo: sed pluris, si*] Illam amo meretricem, quæ mihi gratificatura dabit has tres responsiones, nempe, 1. post paulo veniam. 2. sed majori pretio. 3. si modo exierit vir: hanc Philodemus ait, Gallis eviratis Cybeles sacerdotibus relinquendam, ut qui facilius ejus moram ferre possunt.

121 *Gallis hanc Philodemus*] Gallis amicam tam difficilem, non tamquam hostibus, optat Philodemus iste homo elegans et urbanus; sed de Gallis ut peregrinis Romæ loquitur, qui quovis pretio ac labore istiusmodi conditiones quærant, ut de Hispanis vidimus I. Od. 5. Vid. Turneb. xxi. 15. *Torrent.* *Sibi, quæ neque magno*] Sibi optabat eam.

123 *Rectaque sit*] Non gibbosa. *Munda hactenus, &c.*] Ita munda. *Longa*] Neque longa crepidarum altitudine.

124 *Alba velit*] Nec cerussa malas candefaciens. [Vatt. 2. 4. a m. sec. Vatt. Rom. 1. 2. a m. sec. Vatt. Palat. 1. 3. 4. 6. Angelic. 1. Barberin. 1. 2. Vallicel. 3. alii ap. Pulm. et edd. Mediol. 1476. Venett. 1481. 1490. 1495. *quam dat.*]

125 *Hæc ubi supposuit dextro corpus*] Hæc mulier cum in meis est complexibus.

126 *Ilia et Egeria est: do nomen*] Est mihi instar Iliæ matris Romuli, et instar Egeriæ nymphæ, Numæ Pompilio familiaris.

127 *Nec metuo*] In libertinæ amore. *Recurrat*] Aliquid suspicans de uxoris impudicitia. [*Nec metuo* Vat. 5. Vatt. Rom. 2. a m. sec. 6. Angelic. 1. alii codd. ap. Pulm.]

128 *Frangatur*] Ne janua frangatur a viro redeunte.

129 *Vepallida*] Sic quidem vetus legisse videtur Interpres, atque ita legendum esse contendit Lamb.; celare tamen Lectorem nolim antiquos codd. omnes non tantum duas dictiones facere, sed optimos quosque *væ* per *æ* scribere: atque in nonnullis apponi, 'Interjectio timentis.' De particula autem *ve* in compositione multa Gellius, v. 12. et xvi. 5. *Vepallida lecto Desiliat mulier, &c.*] *Vepallida*, una orationis pars, sicut 'vesana,' et significat 'valde pallida,' sicut apud Persium, 'Ut ramale vetus vegrandi subere coctum.' Stephanus *Væ* interjectionem esse vult, quæ non ab ipsa muliere, sed ab ipso Horatio, tanquam ingemiscente illius casui, proferatur. *Vepallida lecto Desiliat mulier*] Ne matrona misere pallida e lecto desiliat. Alii legunt, *vel pallida.*

130 *Conscia clamet*] Ancilla culpæ herilis conscia. Angl. *the maid bawd.*

131 *Cruribus hæc metuat*] Ne crura compedibus innectantur. *Doti deprensa, egomet mi*] Venustissima distributione suum cuique metum attribuens, ancillam cruribus, nuptam doti, adulterum pelli timentem velut in mimo aliquo ante oculos ponit, quod illæ tunc fere pœnæ in usu fuerint. Nam ante legem Juliam tam apud Romanos, quam olim apud Græcos, licebat marito uxorem occidere. qua de re Gellius, x. 23. Licebat et in adulterum sævire, certa tamen cautione adhibita. Soluto vero ob adulterium matrimonio, dotis retentio ei competebat, si culpa mulieris id accidisset. Dotis vero perdi soli-

tæ exemplum elegans apud Val. Max. VIII. 2.; non quod addiceretur fisco, sed quod marito cederet. *Torrent.* *Doti deprensa*] Ne dotem amittit uxor a viro deprehensa. *Egomet mi*] Egomet mihi in tanto tumultu consulo.

132 *Discincta tunica fugiendum*] Tunica non cincta.

133 *Ne nummi pereant*] Ne sim nummis me redempturus, propter adulterium commissum. *Aut pyga*] Nihil in hoc obscenum, sed succisam adultero pernam intelligo. Unde *supernati* apud Festum, ut paulo ante diximus. Vid. Turneb. II. 23. *Torrent.* *Aut pyga, aut*] Ne pereat pyga, id est, ne nates vapulent: aut, ut alii volunt, ne patiar raphanismum, de quo supra.

134 *Deprendi miserum est*] Deprehendi in adulterio miserum est. *Fabio vel judice*] Interpretes Fabium hunc JCtum faciunt, quod minime opus erat. Tantum intelligamus aliquem, qui matronarum sectator acerrimus, mox deprehensus, ac male multatus, Venerem illam tam detestabatur, quam ante laudaverat. *Torrent.* *Fabio vel judice vincam*] Si Fabius Jurisconsultus (qui in adulterio olim fuit deprehensus) sit judex in hac re constitutus, ego vincam, id est, obtinebo.

SAT. III. [Bamberg. *De Ermogenete Gelli modulatore.*] Eos primum reprehendit, qui quum ad sua ipsorum vitia conniveant, in alienis videndis acumine oculorum valent. Deinde amatorum et patrum exemplo leviora vitia in amicitia dissimulanda esse docet. Postremo ad reprehensionem Stoici Paradoxi dilabitur, qui paria esse peccata dicunt.

Hunc Sermonem a ridicula quadam decantatorum moribus sententia exorsus Horatius, mox veluti e turba audientium adversarium quemdam sibi opponens, ac quærentem fingens an ipse qui in alios diceret, ab omni vitio immunis esset; non modo honeste respondet, sed inde sumta occasione, quomodo comiter amicis utendum, atque illis, si quid forte peccaverint, ignoscendum sit, docet. *Torr.*

2 *Inter amicos*] Inter amicos sibi familiares.

3 *Injussi nunquam desistant*] Non rogati cantare. *Sardus*] Per contemptum: quod in homine illo esset prudentiæ et moderationis vix ulla scintilla, sed vanæ cujusdam persuasionis et stultitiæ plurimum: quo nomine erat sua gente, puta Sardibus hominibus ingenio servili probe dignus. *Cruq.* *Sardus habebat*] Hermogenes Tigellinus ex Sardinia.

4 *Hoc*] Hoc vitium cantatorum. *Cæsar*] Augustus.

5 *Patris, atque suam, non*] Per amicitiam Julii Cæsaris, patris sui per adoptionem.

6 *Si collibuisset*] Et si Tigellino collibuisset. *Ab ovo Usque ad mala*] Tota quippe cœna cantabat Tigellinus: nam ab ovo incipiebant, pomis desinebant. Quare et 'pomorum mensa' dicta eadem quæ et 'secunda,' ut lib. IV. Od. 5. notavimus. De ovi quoque in cœnis usu non uno loco Athenæus in δειπνοσοφιστῶν libris. *Torrent.* *Ab ovo Usque ad mala*] Ab ovo quod erat cœnæ initium.

7 *Ad mala*] Usque ad poma, id est, cœnæ finem. *Citaret, Io Bacche*] Vocis intentionem significat cum 'citandi' verbo utitur: nam 'citare' proprie est per præconem vocare; et Plutarch. in Vita Gracchi, quod Romani dicunt *citare*, ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι Græce reddidit. Ut taceam hoc loco optime convenire, perinde ac si Bacchum in convivio, magna voce consuetum illud intonans, *Io Bacche*, ad lætitiam excitet. Quod igitur Turnebus XIII. 1. *Io Bacche* magis probat, non possum non dissentire, tum quod nullo in codice sic scriptum repperi, tum quod locus

ille Plautinus in extrema Casina, quo nititur, in vetustis exemplaribus aliter, quam ipse putet, legitur, *Bache* scilicet, non *Bacche*, ut in vulgatis, neque *Bacchæ*, ut ipse refert. *Torr.* *Citaret, Io Bacche, modo*] Recitaret carmen aliquod in laudem Bacchi, sic incipiens, Io Bacche. *Summa*] Modo voce acutissima, modo gravissima.

8 *Resonat*] Ante Lamb. *resonans* constanter in omnibus exemplaribus legebatur: ipse Turnebum secutus auctorem, ut suspicor, *resonat* restituit. Nec desunt qui *resonet* legi velint, quo sensu nescio. Vide Canterum IV. 12. et Turneb. XIX. 30. Quamquam igitur varient veteres membranæ, a recepta lectione non recedo. Sententia autem est Tigellium organo illi suo, quod tetrachordon erat, voce accinentem, ita temperasse sonos, ut modo acuta prorsus, modo gravis esset cantio: Unde mox infert, *Nil æquale homini fuit illi.* Numquam enim idem nec similis sibi Tigellius: de quo præclare Seneca Epistol. CXXI. *Torrent.* *Chordis quattuor*] In quatuor chordis, id est, instrumento Musico quatuor chordarum: Græci appellant τετράχορδον.

9 *Nil æquale homini*] In omnibus se varium ostendit. *Sæpe velut qui*] Qui sæpe currebat; velut fugiens hostem.

10 *Velut qui Junonis sacra ferret*] Notum proverbium, Ἡραῖον βαδίζειν, id est, *Junonium ingredi*, vel ab ipso Deæ illius incessu, pleno majestatis, quæ 'Divum incedat regina, Jovisque Et soror et conjux.' Vel a sacrorum ejus pompa, lento gradu duci solita. Quamquam ad sacra quod attinet, ceterorum quoque Deorum Dearumque fercula, propter dignitatem ac reverentiam, summa cum gravitate deferebantur, et Ovid. Amor. III. 'More patrum sanctæ, velatæ vestibus albis, Tradita supposito vertice sacra ferunt.' De virginibus enim loquitur, quæ 'canephoræ' ab hoc gestandi vasa sacrorum munere vocabantur: quo vocabulo non semel usus etiam Cicero in Verrinis. His itaque Tigellium et Hydaspen illum comparat Horat. Vid. Turneb. XIII. 1. et II. 14. *Torrent.* *Velut qui Junonis sacra ferret*] Sæpe tardus incedebat, velut virgines κανηφόροι.

12 *Tetrarchas*] Tetrarcha quartam regni partem possidet.

13 *Mensa tripes*] Mensam haud dubie vilem plebeiamque significat, et qua nulla poterat esse simplicior, qualem et Baucis anus illa apud Ovid. Met. VIII. Jovi posuit: 'Mensam succincta tremensque Ponit anus, mensæ sed erat pes tertius impar; Testa parem fecit.' Lepide enim Poëta ingeniosus non contentus tripedem finxisse mensam, etiam pede uno claudicantem reddidit. *Torrent.*

14 *Concha salis puri*] Veteres Romani, ut II. Od. 16. notasse memini, tametsi nullum aliud vas argenteum possiderent, patellam tamen, quam Deorum dicebant, ac salinum ex argento fere faciebant. At Tigellius hic Curios omnes et Fabricios frugalitate et abstinentia superans, concha salini loco contentus erat; neque rapulis radicibusque ut illi, sed mero sale pani intrito, obsonii loco fruebatur: nisi *purum* pro candido accipere quis malit, ad nigri salis differentiam; quo nunc quoque tenuiores utuntur. Sed ne nigrum quidem respuisse Tigellium. *Torr.* *Concha salis puri*] Salinum ex concha.

15 *Quamvis crassa*] 'Crassas' vocabant togas tunicasque easdem quas et 'pingues,' durioris ac crassioris panni, quales hiberno tempore in usu erant. *Torr.* *Decies centena*] Turnebus Adversariorum XVIII. 30. veteres Romanos hanc pro immani summa usurpare solitos annotat, et brevitatis caussa appellari 'decies,' seu 'decies sestertium.' Egregie sane; sic enim hic Horat. et Mart. lib. XI.

'Si dederint superi decies mihi millia centum.' Eademque est caussa, quod, cum maximam dotem significare auctores volunt, hanc summam exprimunt. Juven. Sat. x. 'Ritu decies centena dabuntur Antiquo.' Efficit autem decies sestertium xxv. m. coronatorum. *Torrent.* *Decies centena*] Mille sestertia si dedisses huic qui paulo ante erat tam parcus.

16 *Quinque diebus Nil erat in loculis*] Nova, nec inelegans locutio. Repente autem largiter habere, repente nihil, hoc vocabat Cato 'vecticulariam vitam vivere,' ab his qui furandi caussa alienos parietes vectibus foderent, teste Festo. *Torrent.*

19 *Sic impar sibi*] Sic inconstans.

[20 Vat. Rom. 3. a m. pr. *aut fortasse.*]

21 *Mænius absentem Novium*] Recte posteriore sua editione sic Lamb. Ante *Nevium* pro *Novium* ediderat; manifesto errore. *Novius* homo quidam vitiosus, Sat. vi. *Torrent.*

22 *Ignoras te? an ut ignotum*] Non novisti tua vitia? *Dare nobis Verba*] Cruquius statuit, *Dare verba*, hic non tam esse fallere, quam latere: perinde ac si dicat, an tua vitæ ratio, qua sis nobis incognita, latere possit nos, ita ut a nobis reprehendi non queas? *Dare nobis Verba*] Putas nos fallere?

23 *Egomet mi ignosco*] Pulcre de hoc Plin. Epist. ad Geminium lib. viii. 'Ego optimum et emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse quotidie peccet; ita peccatis abstinet, tamquam nemo ei ignoscat.' In vulgatis libris male 'tamquam nemini ignoscat' legitur, pro 'tamquam nemo ei,' &c. *Torrent.* *Egomet mi ignosco*] Egomet mihi do veniam.

24 *Stultus et improbus*] Objurgatio Mœnii ab amore sui stulto et improbo, qui dicitur φιλαυτία, qua nullum majus malum homini, neque magis exitiosum contingere potest. *Dignusque notari*] Ignominiæ nota, qua Censores eos notabant, qui quid indecentius aut dicerent aut facerent. Hellenismus, pro dignus qui notetur. *Cruq.*

25 *Cum tua pervideas oculis, &c.*] Reprehendit eos, qui quum se in cernendis suis ipsorum vitiis summa perspicacia uti simularent, contra ad ea conniverent: et pro Lynceis oculis (quibus utebantur in aspiciendis aliorum vitiis) lippos et inunctos oculos afferrent. Quasi dicat: Quum tu ad pervidendum scilicet tua vitia oculos lippos et inunctos afferas. Vel: Quum tu lippos et inunctos oculos (quos tamen perspicaces videri cupis) ad cernenda tua vitia adhibeas. *Steph.* *Pervideas*] Plut. lib. de Securitate Animi, similem curiosi hominis reprehensionem iisdem pæne verbis expressit. ait enim; *Τί τὸ ἀλλότριον, ἄνθρωπε βασκανώτατε, Κακὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ δ' ἴδιον παραβλέπεις;* Quem locum expendens P. Victorius Var. Lect. xxx. 15. ut *acutum cernere*, idem est quod *ὀξυδερκεῖν*, sic *pervidere* interpretatus pro oculis transire, nec attente contemplari, imitatione verbi Græci *παραβλέπειν*. Sed ea interpretatio Lamb. displicuit. Neque negaverim verbo *pervidendi* aliter usos auctores illos, quos Lamb. citat; sed Horat. Græcorum imitator eximius, suo more locutus est: et particula *per* in compositione sæpe diminutionem significat; ut *perdo, pereo, perfidus, perjurus,* et similia: quod a P. Nannio Alcmariano notatum memini Miscellaneorum lib. iii. et a Victorio Var. Lect. xx. 15. *Pervideas*] Legendum est *prævideas*, pro 'prætervideas:' ut cum 'prælabi,' 'præfluere,' et alia id genus dicunt: 'Qui regna Dauni præfluit Apuli,' i. e. 'præterfluit.' *Cum mala tua prævideas*] Id est, 'in videndis iis cæcutias.' *Heinsius.* *Lippus inunctis*] Quasi lippus, cujus oculi sunt uncti.

27 *Aquila*] Quanta aquilis videndi

vis, illis præsertim, quas Haliæetos vocant, cognosci poterit ex Plinio x. 3. et Aristot. Hist. Animal. ix. 32. *Serpens Epidaurius*] Interpretis hic vice sit nobis Festus: 'Dracones,' inquiens, 'ἀπὸ τοῦ δρακεῖν, id est, *videre*: clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem. Qua ex causa incubantes eos thesauris custodiæ caussa finxerunt antiqui. Ideoque Æsculapio attribuuntur, quod vigilantissimi generis putantur, quæ res medicinæ maxime necessaria est.' Sit ergo *serpens Epidaurius*, serpens Æsculapio, qui Epidauri præcipua religione colitur, sacer. De quo Romam advecto Livius et alii. *Torrent. Epidaurius*] Serpens Epidaurius ponitur pro quovis dracone.

28 *Evenit, inquirant vitia ut tua*] Ut sint aliqui, qui velint invicem inquirere tua vitia.

29 *Minus aptus acutis Naribus*] Paulo morosior, inquit, est quispiam, qui rideri se nolit, et rideri tamen ob quædam leviora vitia possit. Volunt autem Grammatici hæc de Virgilio dici. Pulmannus sic distinguendum censet: *Iracundior est paulo, minus aptus, acutis Naribus horum hominum rideri possit.* Vid. Turneb. xix. 4. *Torrentius. Minus aptus acutis Naribus*] Ineptus ad congressus hominum dicacium, quorum scommata ferre non potest.

30 *Horum hominum*] Qui hodie vivunt.

31 *Rusticius tonso toga*] Quod illi imperitius tonso toga male est composita. *Et male laxus*] Calceus valde laxus.

33 *At tibi amicus*] Ferendus igitur et amandus.

34 *Sub corpore*] Multo plures et emendatiores codd. habent, *sub pectore*. Displicuit fortassis alicui quod ingeniosi hominis incultum pectus diceret Horatius. *Denique teipsum*] Exemplar optimum, *deinde teipsum*. Torrent.

35 *Concute, num qua*] Teipsum diligenter examinato, num qua vitia tibi natura ingeneraverit. [*Percipe* pro *Concute* Vat. 3. a m. pr.]

36 *Consuetudo mala*] Assiduitas peccandi.

37 *Neglectis, &c.*] Admonet animum excolendum disciplinis, alioqui futurum, ut inutili sylva vitiorum occupetur. Filix enim herba invisa agricolis. *Erasmus. Neglectis urenda filix innascitur*] Sic animus sine philosophiæ cultura scatet vitiis.

38 *Illuc prævertamur*] Eo veniamus, id ante omnia consideremus; ut amatorum nempe exemplo, nos quoque amicorum vitiis ignoscamus: sic enim *prævertendi* vocabulo usi sunt veteres, eoque mirifice delectatur Virgilius: 'Volucremque fuga prævertitur Hebrum.' *Torrent. Illuc prævertamur: amatorem quod amicæ*] Nos eo vertamus priusquam de amicorum officio aut vitiis agimus, ut explicemus quod turpia vitia amicæ decipiunt cœcum, &c.

39 *Decipiunt cæcum*] Non animadvertuntur ab amatore.

40 *Polypus*] Πολύπους Græce caruncula in naribus, ut definit Celsus vi. 8. nomen a Polypi carnis similitudine invenit, ut Epod. xii. diximus. *Torrent. Polypus Agnæ*] Morbus putidus in naribus Agnæ, Balbini amicæ.

42 *Virtus posuisset honestum*] Ars imposuisset. [*Errori virtus nomen* Vat. 5. et Vat. Rom. 6.]

43 *At, pater ut gnati, sic nos debemus*] Ut pater non fastidit vitium gnati.

44 *Strabonem Appellat pætum*] Non solum igitur filiorum vitia non fastidit pater, sed extenuat etiam, quod ὑποκορίζεσθαι vocant Græci, et, quantum in ipso est, invenire nititur quod laudet. *Torrent. Strabonem*] Strabonis oculi sunt distorti.

45 *Pætum pater*] Pætus habet oculos semiclusos. *Pullum*] 'Pullus,'

uti et 'pupus,' et 'pupillus,' blandientium esse vocabula et alibi videbimus. Nec dissimile illud II. Sat. 3. 'Sume, Catelle;' nam et hoc blandientis est. Heinsius sic legendum censet: *Appellat pætum pater, et putum, male parvus Si cui filius est.* Nihil festivius dici hac παρονομασίᾳ potest. Glossæ, *puti*, μικροί. Sunt enim blanditiæ parentum ὑποκορισμοί. Patres ergo, ut strabones vocant pætos, ὑποκοριζόμενοι, ita exiguæ staturæ filios, *putos*, πόσθωνας. Quid sit *putus* et πόσθων, multis docuit in Catalectis vir incomparabilis Josephus Scaliger. *Heinsius.* *Male parvus*] Filius nimis exiguus.

47 *Sisyphus*] Antiquissimi codd. *Sisypus.* Interpretes Antonii triumviri pumilionem fuisse volunt, ab ingenii calliditate sic dictum. Tales autem divitibus in deliciis esse solent. *Abortivum* autem vocamus quicquid imperfectum editur. At imperfecta sunt pusilla omnia. *Torr.* *Sisyphus*] Filius M. Antonii triumviri staturæ vix bipedalis, sed ingenii acutissimi. *Hunc varum, distortis*] Hunc qui distorta habet crura varum appellat. *Varum distortis cruribus; illum Balbutit scaurum*] Duo fidelissimi codd. *balbuttit.* Est autem hic 'balbutire,' amantium more fracta et tremula voce loqui. Tibullus: 'Et sibi blanditias tremula componere voce.' Ut autem 'Vari' dicuntur, qui introrsum curvis contractisque sunt cruribus, sic 'Valgii' et 'Vatii' qui diversas habent suras: ut ergo a pedum vitio 'Plancos,' 'Plautos,' 'Scauros,' ac 'Pansas;' sic a cruribus 'Varos,' 'Vatios,' ac 'Vatimos' appellatos tradit Plin. XI. 45. Vid. Turneb. XXIII. 17. *Torrent.*

48 *Balbutit scaurum*] Balbutiendo appellat Scaurum, id est, habentem talos extantes. *Sisyphus, hunc varum, distortis cruribus, illum Balbutit Scaurum, pravis fultum male talis*] 'Balbutire' Interpretes non bene interpretantur.' 'Balbus' enim apud Latinos nonnunquam is est, quem appellant] 'blæsum,' hoc est is, qui linguæ vitio litteram *r* pronuntiare nequit, ac pro ea usurpat *l*, qualem et nostra ætate D. heroa Cæsarem Scaligerum, et olim Alcibiadem fuisse accepimus. Talis fuisse videtur C. Luc. Hirrus, in Auguratu Ciceronis competitor, quem jocose 'Hillum' nominat. Horatius igitur cum ostendere vellet tenerrimum illum parentum erga liberos in extenuandis eorum vitiis affectum, quo ea magnis exemplis extenuare solent, perquam Satyrice, ut erat ingenium viri, singulis Romana nomina induxit. Si quis Strabus est, inquit, vocat 'Pætum.' Id autem Æliorum et Papiriorum cognomen est. Si nanus, 'Pullum,' quod est Juniorum, e quibus L. Junius Pullus, cum Pub. Claudio Pulchro A. U. C. 504. Cos. fuit. Si distortis cruribus, 'Varum,' id est Pompeiorum et Quinctiliorum. Denique si balbutit, inquit, vocat 'Hillum.' Quo joco dici non potest, quanta venustate tangatur Hirrus, cujus Cicero mentionem fecit. Est autem plane ab inexspectato. Quis enim exspectasset, ut cum vitia cognatis vocabulis excusantur, nominaret Hirrum, cujus nomen cum balbo nihil commune habet? Sed quia ipse talis erat, urbanissimo, supra quam dici potest, sale, pro vicino nomine ipsam personam ad partes vocat, non aliter ejus nomen efferendo, quam ipse Hirrus id efferre poterat. Est autem particula *si* repetenda ex illo: *et Pullum, male parvus Si cui filius est.* Si male parvus, si balbutit. Quare totum locum non dubitabis hoc modo legere, ac in editione Rob. Stephani correctum damus: quem ibi vide. *Rutgers.*

49 *Frugi dicatur*] Homo frugi dicatur et temperatus. *Ineptus, Et jactantior*] Meo judicio 'ineptum' vocat Horatius, qui jocis captandis

nimius et immodicus videatur. Unde et 'ineptiæ' dictæ pro jocis Indisque. Quamquam ita etiam exponere hunc locum possumus, ut eo ipso ineptus sit, quod jactantior se ostentet. *Torrent.*

50 *Concinnus amicis*] Elegans et politus.

52 *Plus æquo liber*] Libere veritatem eloquens. *Simplex fortisque*] Non bilinguis.

53 *Caldior est*] Ferventior et iracundior est.

54 *Hæc res et jungit*] Clausula expolitionis, qua liquido manifestat, obsequium unicum esse vinculum amicitiæ cum aliquo conservandæ: ut ait Comicus: 'Obsequium amicos, veritas odium parit.' *Cruq.*

55 *Virtutes ipsas invertimus*] Id est, quantum in nobis est, corrumpimus, ea quæ laudem mereantur vitiorum nominibus appellando; ut fit, cum vasa incrustatione nativum colorem speciemque amittunt. Incrustatur enim sive vas, sive aliud quippiam, quod crustæ tectorio aliquo interius exteriusque obducitur. Vide Turneb. XIX. 4. *Torrent.* *Invertimus*] Amicorum virtutes male interpretamur.

56 *Incrustare*] Vitioso succo vas inquinare, vel impuro tectorio formare. Est Allegoria. *Probus quis*] Si quis probus.

57 *Demissus homo*] Abjectus dicitur a nobis. *Illi Tardo cognomen pingui damus*] Sic nostra exemplaria, uno demto, quod Jacobi Carondeletii est, in quo *pinguis* legitur; quemadmodum de suo quoque codice testatur Turnebus XIX. 4. eamque lectionem ut necessariam defendit. Ego apertiorem esse admitto, necessariam esse constanter nego. *Torrent.* *Homo illi*] *Homo illis est,* legendum arbitratur Pet. Nannius Miscell. lib. III. *Illi Tardo, cognomen pingui damus*] Si quis tardus est, id est, tardius sentit, eum pinguem appellamus, id est, crassum et rudem.

58 *Hic fugit omnes*] Si quis cautior est adversus hominum fallacias.

59 *Obdit apertum*] Latus offert aut ostendit: translatio est a milite cauto vel gladiatore.

60 *Quum genus hoc inter vitæ versetur*] Quum inter insidiosum hominum genus versetur. *Ubi acris*] Quo tempore.

61 *Crimina*] Vigent criminationes. *Pro bene sano*] Pro cauto et prudente.

63 *Simplicior quis*] Lamb. priore editione vulgatam lectionem secutus fuerat, *Simplicior si quis.* Nostri vero codices omnes, *Simplicior quis et est.* Quod vero sequitur, *Qualem me sæpe lib. Obt. tibi Mæcenas;* eam parenthesim sic accipio, ut simplicioribus annumerari optet Horat. qualem forte se gerebat, cum multorum opinione vafer ac callidus haberetur. Sed hi mores scriptis ejus æstimabant. Vid. Canter. IV. 12. *Torrent.* *Simplicior si quis*] Si quis apertior et alienus ab omni dolo. *Qualem me sæpe libenter Obtulerim tibi Mæcenas*] Eos qui rebus gravioribus intentos interpellant, adversarii, qui quæcunque amicorum vitia in majus elevant, molestos vocare solent, et communi sensu carere dicunt. Contra οἱ ὑποκοριζόμενοι, tales, simplices vocant. Quali ὑποκορισμῷ ego, inquit Noster, sæpe a te excusari, o Mæcenas, opto: quia hoc non raro a me solet fieri: ut, nimirum, tibi, rebus longe gravioribus intento, sim molestus. *Heinsius.*

65 *Aut tacitum impellat*] Aut si cogitabundum interpellet. *Appellet*] Libri vetusti ad unum omnes, quos vidi plurimos, communem lectionem servant, et *impellat* legunt. Et *impellere* quidem pro quocunque modo turbare ac concitare accipere possumus: non possum tamen Lambini conjecturam non laudare. *Torrent.* *Molestus*] Gravis interturbator. [Ali-

qui codd. Feæ, *sermone modestus.*]

66 *Eheu*] Exclamatio pathetica in malitiam naturæ perversæ et insipientis, quæ, dum nocet aliis et injuriam facit, non cognoscit eidem se malo obnoxiam, et perire se prius oportere, quam alium perdere, quod malitiæ est proprium. *Cruq.*

67 *Iniquam*] Gravissimam legem nobis imponimus.

68 *Nam vitiis*] Relatus a Stobæo senarius Simonidis: *Πάμπαν δ' ἄμωμος οὔτις, οὔτ' ἀκήριος.* Id est: *Non ullus expers criminis, non mortis est.* Torrent.

69 *Urgetur*] Gravatur.

70 *Cum mea compenset vitiis bona*] Qui amicis dulcem ac jucundum se præbere velit, is cum vitiis compenset bona: quæ si præponderent, ipse quoque eodem inclinet, et par amici de se judicium expectet; ut, dissimulatis toleratisque utrimque vitiis, ambo in amore persistant. *Torrent.* *Hisce*] Hisce meis virtutibus, cum sint vitiis plures, inclinet, id est, faveat. [Bad. Ascens. *his te* pro *hisce.*]

72 *In trutina*] 'Trutinam' pro libra posuit, uti et Persius: 'Examenve improbum in illa Castiges trutina.' Cum proprie pars libræ sit. Græce *τρυτάνη*, nempe examen ipsum, sive lingula medio in jugo, unde lances dependent, erecta; quæ si neutram in partem inclinet, sed scapi sive ansæ, per quam volvitur, puncto respondeat, cognoscitur æqualitas sive æquilibrium aut æquamentum, si ita dici mavis. Græci *ἰσοῤῥοπίαν* vocant. *Torrent.* *In trutina ponetur eadem*] In eadem libra ponderabitur, id est, eandem æquitatem inveniet.

73 *Propriis offendat*] Suis peccatis gravioribus: Allegoria est.

74 *Verrucis illius*] Levioribus amici vitiis.

76 *Denique quatenus excidi*] Libri nostri omnes *quatinus.* Necessaria autem ratione, sicut ante dixit, inter amicos vivendum esse demonstrat Horatius. Quod enim tolli omnino non potest, ferendum est: quod ferendum autem, expendi debet quo modo quave ratione feratur atque interdum etiam corrigatur, quod fieri nequeat, si peccata, ut Stoici volunt, sint æqualia. *Torrent.* *Denique*] Disputat contra Stoicorum dogma, qui dicunt, Omnia peccata esse paria. *Quatenus*] Quoniam. [Codd. ap. Lamb. *excindi*, vel *exscindi.* Vid. Epod XVI. 25. I. Sat. 2. 113. II. Sat. 3. 303.]

77 *Stultis hærentia*] Stoicorum more loquitur, qui, excepto solo sapiente, cæteros omnes stultos esse ac proinde insanire definiunt. *Torrent.* *Cur non Ponderibus*] Vult nihil temere decerni de vitiis, sed ea moderamine rationis æstimari, castigarique: qua monitione partim reducit in memoriam in eo peccare philantos, quos in amicorum vitiis corrigendis ostendit plus æquo duriores: partim præludit, in eo genere non esse multo æquiores Stoicos. *Cruq.*

78 *Ponderibus, modulisque suis ratio*] Æquo judicio et conveniente mode ratione.

79 *Coërcet*] Cur non ita cohibet et punit?

81 *Tepidumque ligurrierit jus*] Sic III. Sat. 4. 'Seu puer unctis Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit.' Sic enim ibi constanter scribitur in omnibus nostris exemplaribus. Hic tamen variant, et in pluribus simplici *r* scriptum repperi. Donatus in illud Terentii Eunuch. 'Patria qui abligurrierat bona.' 'Ligurire' *ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ*, quod *suave* significat, dici tradidit, pro eleganter et more senum, ut inquit, multo cum fastidio suaviora quæque degustare. Unde 'abligurire' bona, pro suavibus escis consumere. Sed et servi, de quibus Horat. proprie ligurriunt, cum furtim id, quod sperant latere posse, de patinis delibant. Vid. Turneb. II. 15. *Torrent.* *Ligurrierit jus*]

Leviter exsorbuerit. [Vat. Rom. 9. Angelic. 2. et Venet. 1481. *trepidumque;* quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck.]

82 *Labeone insanior*] Hic ille, ni fallor, M. Antistius Labeo, quem Atejus Capito Epistola quadam apud Gellium XIII. 12. testatus est morum pop. R. jurisque civilis doctum apprime fuisse. Nihil itaque dubitandum quin in Cæsaris gratiam 'insanum' eum vocet Horatius. *Torr.* *Labeone insanior inter*] Labeo jurisperitus erat contumax, qui multa nimis libere dixerat in Augustum. *Labeone insanior*] Sic dictus, vel ob singularem ejus contumaciam erga Augustum: vel ut Pomponius lib. II. circa finem D. de Orig. Juris, &c. ita scribit: 'Labeo, ingenii qualitate et fiducia doctrinæ, quia et ceteris operis sapientiæ operam dederat, plurima innovare instituit.' Videmus autem vulgo eos, qui a præceptorum traditionibus recedunt, et novas ipsi commiscuntur, quantumvis jure id faciant, a plerisque contemni, rideri; temerarios demum, impudentes ac stultos nuncupari: quod Labeoni verisimile est contigisse, ut scil. a vulgo despiceretur et insanus vocaretur: et Horatius cum vulgo locutus est. *Delrio.*

83 *Inter sanos dicatur*] Inter sapientes. *Quanto hoc furiosius atque*] Furiosius, quod fecit dominus, quam quod servus admisit.

85 *Concedas, habeare*] Quod nisi ignoscas.

86 *Drusonem*] Manuscripti omnes *Rusonem*, vel *Russonem*, vel *Rissonem* vocant. Interpretes feneratorem acerbissimum, et ineptissimum historiarum scriptorem, fuisse volunt; qui debitores moram facientes eo mactabat malo, ut recitantem audire veluti captivi cogerentur. Vide Nann. Miscell. lib. IV. *Torr.* *Drusonem debitor æris*] Fœneratorem et malum historiarum scriptorem. [*Rosonem* Vat. 3. a m. pr. *Risonem*, *Trusonem* var. lect. ap. Feam.]

87 *Misero*] Debitori. *Calendæ*] Calendis, creditam pecuniam reddebant debitores. Vide Epod. III.

88 *Mercedem aut nummos*] *Mercedem* vocat usuram ipsam, *nummos* sortem. Vide Sat. præcedente, et Epod. II. *Torrent.* *Mercedem aut nummos*] Usuram. *Unde unde extricat*] Alicunde parat.

89 *Porrecto jugulo historias*] Quasi jugulari mallet, quam Drusonis historias audire.

90 *Potus*] Amicus tuus bene potus.

91 *Evandri manibus tritum*] Ac proinde, ob vetustatem scilicet, pretiosiorem. Simile illud libro II. Sat. 3. 'Quærere amabam, Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære.' *Torr.* *Tritum dejecit*] Catinum antiquissimum, quo usus est Evander, Pallantis Arcadiæ regis nepos. *Ob hanc rem*] Quia catillum dejecit.

93 *Minus hoc*] Minus ob hoc.

95 *Commissa fide*] Pro 'fidei.' ut III. Od. 7. 'Constantis juvenem fide.' *Torrent.* *Fide*] Commissa fidei. *Sponsumve negarit*] Non leve aliquod promissum dicit, sed solenni stipulatione. Unde 'ex sponso agere' apud veteres, pro ex stipulatu: 'sponsionis' enim appellatione omnis promissio stipulatioque continetur. Paulus JCtus l. VII. de Verb. signif. *Torrent.* *Sponsumve*] Promissum. [Vat. Rom. 9. et Angelic. 1. *sponsumque.*]

96 *Queis*] Stoicis. *Paria esse fere*] Notum Stoicæ sectæ Paradoxum, Ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα. Quod illusurus Horatius, a communi hominum sensu abhorrere ostendit. Dictio autem *fere* nihil sententiæ propositæ detrahit, sed ita loquitur, ut II. Sat. 3. 'Insanis et tu, stultique prope omnes.' Particula ergo illa *fere*, non minimam vim obtinet; includit enim in se universalitatem, ita ut vel omisso vel apposito universali signo, idem

subinde significet: ut hæc sit sententia: Queis placuit paria esse fere peccata, hoc est, omnia: sic dicimus, Romani fere orbem subegerunt, id est, fere totum. *Cruq.* *Laborant*] Hærent et dubitant Stoici.

97 *Ad verum est*] Ad veri inquisitionem. *Moresque repugnant*] Judicium hominum repugnat, qui aliter furem, aliter homicidam puniunt.

98 *Atque ipsa utilitas*] Utilitas hic ea censenda est, quæ non abest ab honesto ex Stoicorum opinione: non etiam ea quæ turpi conjuncta, lucrum quærit ex re qualibet. Quonam autem pacto sit mater justi et æqui, non facile quis dixerit; nisi ad ea se conferat, quæ sunt juris humani, sive gentium. *Cruq.* *Prope mater*] Quasi mater.

99 *Cum prorepserunt*] Probare nititur quod ante dixit, justum sanctione hominum esse, non natura. Muretus Variarum I. 5. *Torrent.* *Primis animalia*] Prima animalia, id est, homines. Hypallage est. [Venet. 1509. *animalia glebis.*]

100 *Pecus*] Veluti pecus rationis et orationis expers. *Glandem atque*] Glandes erant hominum primorum cibus. [*Mutum ac turpe* Cuning.]

101 *Unguibus et pugnis*] Multa in eandem sententiam Lucr. lib. v. 'Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt, Et lapides, et item silvarum fragmina rami.' *Torrent.* *Porro*] Post temporis intervallum. [*Unguibus hinc pugnis* Cuning.]

102 *Usus*] Indigentia.

103 *Notarent*] Significarent.

104 *Absistere bello*] Eorum scilicet consilio atque opera, qui prudentia præcellebant. *Torrent.* *Absistere bello*] Abstinere a bello. [Vat. Rom. 9. *obsistere.*]

105 *Oppida cœperunt munire*] De oppidorum origine agens Cicero lib. I. De Gloria, sic appellata esse existimat, quod opem darent, teste Festo: vel quod ibi opes suas homines conferant, vel quod opere muniebantur mœnia, quo tutius essent, si Varroni credimus. *Torrent.*

107 *Cunnus*] Fuerunt ante Helenam aliæ mulieres, quæ belli causas præbuerunt. *Teterrima*] Sic nostri codd. antiqui omnes, non *deterrima*, ut ante Lambinus ediderat. *Torrent.*

108 *Perierunt*] Perierunt, quia scriptoribus caruerunt.

109 *Incertam rapientes*] Mulierem omnibus expositam, non certi mariti.

110 *Viribus editior*] Vir robustior. *Cædebat*] Occidebat, vel verberabat.

111 *Metu injusti*] Propter incommodi metum.

112 *Fastosque velis*] Annales, id est, mundi tempora.

113 *Secernere*] Distinguere justum ab injusto.

114 *Dividit ut bona*] Quo modo potest separare bona a malis.

115 *Nec vincet ratio*] Nec ratio probabit. *Tantundem ut peccet*] Ut tam graviter peccet.

117 *Qui nocturnus*] Qui noctu rem sacram furatus fuerit. *Nocturnus Divum sacra legerit*] 'Sublegere,' inquit Servius Ecl. IX. furari est: unde et 'sacrilegus,' qui sacra legit, id est, furatur. 'Nocturni' quoque 'fures' improbiores habentur ex XII. Tabulis. Quamquam furem a 'furvo,' quod atrum significat, dici vult Varro, quia per noctem, quæ atra est, furta facilius committuntur: unde factum ut *nocturnus* absolute pro fure interdum ponatur. [*Ut qui* Chisian. 1.]

118 *Æquas*] Pœnas parvas parvis, magnas magnis peccatis.

119 *Scutica dignum*] *Scutica* quidem flagellum est, a Græco σκῦτος, quod corium significat; sed minus esse horribile indicat Mart. X. 62. 'scuticam' inter pædagogorum arma, uti et 'ferulas,' recensens; quarum levissima, percussa puerorum

manu admonitio est. Huic vero proxima 'fustium' castigatio est. Erat vero 'flagellorum' pœna multo gravior quam 'fustium,' quod multis locis nos Jurisc. docent. Nam quibus ex caussis liberi fustibus, servi flagellis cædebantur, antehac dictum: verum honestiores, fustium loco, aut temporali exilio, aut rei alicujus interdictione puniebantur. At vero milites ob leviora delicta a centurionibus suis vite percutiebantur. qua de re Juven. Sat. VIII. 'Nodosam frangebat vertice vitem.' In 'flagellis' itaque major et atrocitas et ignominia erat. Unde et 'servilia verbera' dicebantur flagellorum ictus, et servi ipsi 'flagriones,' sicut et 'verberones,' et Græco verbo 'mastigiæ.' Atque hinc 'ad flagra deducere' pro in servitutem redigere dixisse videtur Juven. Sat. X. 'Quid Crassos? quid Pompeios evertit, et illum Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?' Cæsarem enim dictatorem intelligit, qui Romanorum libertatem oppressit. Proprie vero 'flagella' dicuntur, si Grammaticis credimus, arborum fruticumque summitates, eo quod flatu agitentur; quas ob virorem, ut Isidorus voluit, etiam 'virgas' appellamus: quæ tamen, si nodosæ atque aculeatæ sint, 'scorpiones' quoque nominantur. Et 'virgæ' igitur flagella sunt, sicut et 'lora.' *Torrent.* *Scutica dignum*] Loro dignum.

120 *Nam ut ferula*] *Ut*, pro 'ne non:' ut sit sententia: Ne non cædas ferula eum, qui meretur acerbius corrigi: *non vereor*, hoc est, mihi certum est, te leniter castigaturum eum qui vel maximo supplicio dignus est; itaque apud vos nulla supplicii deprecatione est opus, ut apud quos crimina sint paria et æqualia supplicia. *Cruq.* *Ferula cædas*] Ut minore supplicio afficias. [*Nam ferula cædas* Vat. Palat. 4. et Vat. Rom. 9. *Nam ferula ut* Vat. Rom. 9. a m. sec.]

121 *Non vereor*] Non vereor, ne id facias.

122 *Furta*] Furta clanculum fiunt. *Latrociniis*] Latrocinia sunt violentæ direptiones.

123 *Falce recisurum simili te*] Quum mineris pœna simili te amputaturum parva cum magnis flagitiis.

124 *Si dives qui sapiens*] Facetissime reliqua hujus Satyræ parte, superbam illam Stoicorum de sapiente suo sententiam irridet: de qua sic etiam Epist. ad Mæcenatem: 'Ad summum sapiens uno minor est Jove, liber, Dives, honoratus, pulcer, rex denique regum.' Postquam igitur omnibus artibus virtutibusque sapientem exornant Stoici, ridicule sutorem quoque facit Horat. At illi sane solum ipsum esse Poëtam, ac solum dialecticum, dicebant. Sic enim Strabo Geographiæ lib. I. Quamquam autem hoc paradoxum hic exagitat Poëta, inde tamen desumpta illa, quæ cum admiratione legimus, IV. Od. 9. 'Consulque non unius anni,' &c. *Torr.* *Si dives*] Irridet Stoicorum paradoxon, nempe sapientem esse omnia.

[125 Vat. Rom. 9. *formosus solus.*]

126 *Cur optas*] Cur optas ut tibi regnum permittant homines? *Non nosti*] Stoicus arguit Horatium ignorationis, et inquit, Num nosti? &c. *Pater, &c.*] 'Patres' honoris caussa appellati qui Philosophorum familiis præfuere. *Torrent.* *Num nosti* ed. Venet. 1509.]

127 *Chrysippus dicat*] Chrysippus vaferrimus Stoicorum somniorum erat interpres. [Cuning. ex ingenio, *crepidas neque fecit, Nec soleas unquam.*]

128 *Sutor autem*] Potestate, non usu. *Quo*] Quo istuc pertinet?

129 *Cantor tamen*] Potest tamen canere.

130 *Ut Alfenus vafer*] Alfenus ex sutore Jurisconsultus clarissimus evasit. *Alfenus vafer*] Sic quidem libri omnes tum excusi, tum Mss. sed prisci

interpretes, quod et ego in vetustissimis membranis observavi, *Alfinium* et *Alfenium* appellant, cognomine *Varum;* qui patria Cremonensis, relicta ibi, quam exercebat, sutrina, Romam venerit, ac Marco Sulpicio Jcto operam dederit, evectus tandem ad Consulatum. De eodem Gellius Noct. Att. VI. 5. Neque dubito quin eundem notet Catullus pulcerrimo illo Epigrammate: ‘Alfene immemor atque unanimis false sodalibus;’ id enim cum Horatio prope convenit, qui pro ‘Varo’ ‘Vafri’ cognomen ipsi imposuit. Prænomen autem ‘Publius’ fuit; et, ut ego quidem arbitror, cum patrio primum nomine *Alfenus* vocaretur, postquam clarus esse cœpit, ‘Alfinium’ se appellavit: de qua nominum mutatione in Suetonii Tiberium scripsimus. *Torrent.*

131 *Clausa taberna*] Clausa sutrina.

132 *Sutor erat*] Cruquius legendum esse censet *Tonsor erat*, nam crines vatulare et ornare tonsoris est. Et sequenti versu, in contemptum tonsoris Stoici, ait, ‘Vellunt tibi barbam,’ tanquam stulto et inepto ad eam crispandam et discriminandam. *Cruq.* *Sapiens operis*] Ordo est, Sic sapiens est optimus opifex omnis operis.

133 *Vellunt tibi barbam*] Adeo stulte loqueris, et Stoice, ut te pueri contumeliosi illudant.

135 *Nisi fuste coërces*] Tanquam sceptro regio: coërcere namque est virorum principum; qualis hic sibi esse Stoicus videtur, magnorum regum maximus scilicet, cui pro sceptro porrigit baculum, ut Cynicorum more et latret, et in corona circumstantes se abigat. *Cruq.* *Fuste coërces*] Nisi abigis baculo tanquam sceptro regio.

136 *Rumperis et latras*] Rumperis clamore.

137 *Quadrante lavatum rex ibis, &c.*] *Quadrans* ex æreis nummis Romæ minimus, communis erat balneatoris merces, ab his pendi solita, qui publicis balneis utebantur, ut Philosophi Literatoresque ac Rhetores solent, cum ob tenuitatem, tum ut in turbæ populari frequentia suas artes venditarent. Hinc Juven. Sat. VI. ‘Nam quæ docta nimis cupit et facunda videri, Crure tenus medio tunicas succingere debet, Cædere Silvano porcum, quadrante lavari.’ A qua tamen præstatione liberos fuisse qui primam adhuc pueritiam agerent, probat idem auctor Sat. II. ‘Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.’ Itaque Cicero Oratione pro Cælio, cum de Clodia sic loquitur: ‘Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori;’ amarissime illi objicit, quod non plus ab amatoribus acciperet, quam ipsa balneatoribus penderet, duplici nomine occulte indicans merito ‘quadrantariam’ appellari, quæ quadrantibus polluta, quadrantibus lavaretur. Cælius XVI. 47. *Torrent.* *Quadrante lavatum*] Mercede balneatori debita, non a rege, sed ab uno de multis. [*Nec longum* Vat. 9. 14. Vat. Palat. 4. et Angelic. 2.]

138 *Rex ibis*] Non revera rex, sed secundum Stoicorum opinionem. *Stipator*] Comes.

139 *Crispinum*] Præter Crispinum Stoicum. [Vat. 12. Angelic. 1. et Vallicel. 3. *at mihi.*]

140 *Peccavero*] Libri manuscripti quinque *peccabo*. Placet: non temere enim *o* corripitur in istiusmodi verbis a Poëtis, qui Virgilii ætate floruerunt. *Torrent.* *Stultus*] Per stultitiam.

141 *Inque vicem*] Et vicissim.

142 *Privatusque*] Et non rex. *Te rege beatus*] Qui te regem putas. Sensus est: Quemadmodum sapiens non est dicendus rex qui unicum habet stipatorem, sic peccata non possunt esse paria, si quædam sint venia digna.

SAT. IV. Lucilium veteres Comicòs Græcos sequutum, mordacem fuisse ait. Sua autem Scripta non itidem legi ostendit, quum bona pars hominum sibi vitii alicujus conscia, se ibi perstringi sciant. Se alloqui virulentia carere, ac tantum jocose et velut paterna quadam castigatione ad deterrendos a vitiis homines uti profitetur.

1 *Eupolis*] Exorditur ab antiquæ Comœdiæ scriptoribus, ut sibi quidem nonnihil apud Romanos benevolentiæ, Lucilio vero plus comparet invidiæ, ut qui satis acute et in cives mordacius scripsisset: se vero nihil tale meditari, neque virulentis blateramentis se quemquam velle perstringere, sed urbana tantum et faceta morum castigatione cives a vitiis deterrere. *Cratinus*] Persius hunc audacem nominat, quod maxima libertate carpserit, et acerbitate mira prosciderit Atheniensium vitia. *Cruq.* *Eupolis*] Quinctilianus lib. x. de Antiqua Comœdia tractans, 'Plures,' inquit, 'ejus auctores, Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque præcipui.' Hos igitur tres veteris Comœdiæ principes Flaccus noster mollissime uno versu complexus est. Illud autem de Eupolide memorabile, quod Suidas eum bello adversus Lacedæmonios apud Hellespontum naufragio extinctum tradit, unde vetitum fuerit ne quis Poëta militaret. *Torr.* *Eupolis, &c.*] Hi principes fuerunt inter Poëtas veteris Comœdiæ.

2 *Prisca*] Comœdia prisca erat paulo maledicentior, quam ut aures hominum ferre possent.

3 *Dignus describi*] Qualis Athenis fuisse commemorant, Cleonem, Cleophantem, Hyperbolum, homines improbos et seditiosos. At vero illi Comici Periclem quoque, et Socratem, aliosque summos in Repub. viros suis versibus violarunt. Melius itaque Romani, qui notandi viderentur a Censoribus notari voluere, nec passi sunt vitam famamque subjectam esse probris et injuriis Poëtarum, capite etiam puniri sancientes, tale carmen condere si quis auderet. *Torr.* *Describi*] Dignus notari..

4 *Sicarius*] 'Sicam' a secando dictam non modo Grammatici, sed et JCti tradidere. Erat autem gladius brevis, quo facile occulto grassatores olim utebantur: hinc proprie quidem qui sica hominem occiderint, sed per abusionem quocumque telo id fecerint, 'sicarii' appellantur, et lege Cornelia De sicariis tenentur. *Torr.*

5 *Famosus*] Fama, quæ nihil aliud quam communis de aliquo populi opinio est, ut recte censet Nonius, in utramque partem accipitur: *famosus* semper pro infami, ut multis exemplis idem docet. Hinc 'mulieres famosæ,' eædem quæ 'probrosæ.' *Torr.* *Famosus*] Malæ famæ.

6 *Hinc*] Ab illis Poëtis. *Lucilius*] Cognomine Bassus, patria Auruncanus, inventor Satyræ apud Romanos. De quo sic Quinctil. lib. x. 'Satyra quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos adhuc habet sibi amatores, ut eum non ejusdem modo operis auctoribus, sed omnibus Poëtis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum, et esse aliquid quod tollere possis putat: nam et eruditio in eo mira, et libertas, atque inde acerbitas, et abunde salis.' *Torrent.* *Lucilius*] Lucilius Poëta Romanus, qui illorum priscam Comœdiam, Latinam fecit Satyram.

7 *Mutatis tantum pedibus*] Quare nihil aliud, quam negligentiam Lucilii in numeris et pedibus notat. Sed quemadmodum maxima pars etiam veteris Comœdiæ Iambis constabat, in quibus semper accurate ratio a Græcis habita fuit numerorum, et quidem longe quam in Dactylicis magis, in quibus negligentiores fuisse

constat: ita certum est, Dactylicorum negligentiam auxisse Lucilium, Iambicorum autem prope invexisse. Itaque quod tam operose Comicis Latinis alibi Poëta objicit, quod ne quidem locis necessariis Iambum admitterent, id Lucilio peculiare. *Heinsius.* *Mutatis pedibus*] Quia Lucilius usus est versibus Hexametris, illi Iambicis.

8 *Emunctæ naris*] Acri judicio. *Durus componere versus*] *Componere versus* est, suis illos numeris pedibusque aptare, ac concinnos modulatosque reddere. Ad quod durissimus erat Lucilius. *Torrent.*

9 *Vitiosus*] In hoc: quod duros versus componeret.

10 *Ut magnum*] Tanquam rem magni momenti. *Stans pede*] Nullo labore, et tempore brevissimo. Vid. Turneb. VII. 19.

11 *Cum flueret*] Cum versus profunderet invenustos. *Erat quod*] Erat aliquid quod sumeres, idque imitatione dignum. Vid. Turneb. XV. 9.

13 *Scribendi recte*] Ut recte scriberet. *Nam ut multum*] Si quis multum scribit, nihili æstimo. [Vat. Rom. 9. *non moror.*]

14 *Crispinus minimo me provocat*] Summum adversarii contemtum ostendit, qui, cum quantus est, vel uno, ut dici solet, digitulo provocat, tanquam nullo negotio prostraturus. Sunt qui ad provocantium gestum referre malint; minimum enim digitum porrigunt. At Cruquius de 'sponsione' intelligit, quam Crispinus paratus sit facere, sed levi deposita summula. Non placet. *Torr.* *Minimo me provocat*] Minimo digito, quod est alternm contemptim in certamen provocare. *Accipe*] Verba sunt Crispini Horatium provocantis.

15 *Accipe jam*] Bene in posteriore sua editione Lamb. *Accipiam* pro *Accipe jam*. Est enim magis Comicum, ac Dramaticum, quod etiam Turnebus XV. 9. censuit. Atque ita in omnibus pæne exemplaribus nostris legitur, ut mox, *dentur* pro *detur*. Torrent. Vid. Guil. Canter. IV. 12. *Locus*] In quo scribamus.

16 *Custodes*] Ne aliena opera utamur.

17 *Dii bene fecerunt*] Respondet Horatius.

18 *Raro et perpauca loquentis*] Lamb. necessaria, ut ei visum est, conjectura, *loquentem* emendat, quasi vero non ab animo verba linguæ suppeditentur. *Rara* etiam pro *raro* non uno in codice repperi, nec displicet, ut Sat. VI. 'Singultim pauca locutus.' *Torrent.*

19 *At tu conclusas hircinis follibus auras Usque laborantes, &c.*] Malum Poëtam, sed opinione sui inflatum, hac allegoria irridet Horatius. elationem enim animi ponit in pulmone: quem follis appellatione intelligit. Et non simpliciter dicit Poëtam arrogantem folles fabrorum ferrariorum imitari: sed *folles laborantes, &c.* optime: nam cum cessat faber, non turgent folles, neque vento inflati sunt. *Casaubon.* *At tu*] O Crispine. *Hircinis follibus*] Follibus ex corio hircino factis.

20 *Usque laborantes*] Auras semper flantes. Horatius metaphorice significat Crispini versus turgidos fuisse et inanes.

21 *Beatus Fannius*] *Faunium* vocant quinque codices; vetus Interpres etiam 'Quadrati' cognomen ei imponit. An idem qui Sat. X. commemoratur, ignoro. *Torr.* *Fannius*] Fannius Poëta loquacissimus. *Ultro Delatis capsis*] Cui non petenti Senatus detulit capsas, quibus libri ejus in Augusti bibliotheca reponerentur, una cum sua imagine ad memoriam ejus prodendam.

22 *Delatis capsis et imagine*] Bibliothecam primus publice Athenis Pisistratus instituit, Romæ Asinius Pollio: qua de re Isidorus lib. VII. Gellius libro VI. cap. ult. Plinius VII. 30.

Hic ergo honor huic Fannio contigit, non merito eximiæ eruditionis, sed vel eorum adulatione et obsequio, qui orbi et divitis hereditatem captabant; vel amicorum opera, qui quo recitantis tædio ac molestia liberarentur, hoc ei munus a Cæsare impetrarunt: sic enim prisci commentatores. Nec illepide sane; prior tamen ratio magis arridet. *Capsas* autem pro forulis arculisque accipio, quibus libri concinne reponerentur. *Torrent.*

23 *Recitare timentis*] Hic non inepte quis ambigat, quare idcirco, quod vulgo non recitet scripta sua, a nemine legi Poëta dicat. An quia famam vulgus sequitur? Fama autem recitationibus, ob applaudentium frequentiam, præcipue acquiritur. *Torrent. Timentis ob*] Quum nemo legat scripta mei timentis vulgo ea recitare. Primitivum in possessivo subintelligitur.

24 *Genus hoc*] Hoc genus poëmatis, scil. Satyræ.

25 *Quemvis media*] De medio populo quemvis in medium producito. *Erue turba*] *Elige* habent libri pæne omnes: et mox *miser amb. laborat*, pro *misera*. Sed hoc leve est, illud omnino restituendum. *Torrent.*

[26 *Aut ab avaritiam* Vat. 4.]

27 *Hic nuptarum*] Alius est adulter qui matresfamilias tantum sectatur.

28 *Hunc capit*] Alium vasa argentea delectant. *Stupet Albius ære*] Sic Virgilius: 'Hic stupet attonitus rostris.' *Ære* autem pro vasis signisque æreis dixit. ut in Epist. 'I nunc, argentum, marmor vetus, æraque, et artes Suspice.' Quanto vero veterum adamati æris, maxime Corinthii, insania, vel sola illa in Verrem, quæ de signis inscribitur, actio docere possit. *Torrent. Stupet ære*] Stupet statuis ex ære Corinthio factis.

29 *Mutat merces*] Virg. Ecl. IV. 'Nec Pontica pinus Mutabit merces.' Et in Georgicis: 'Quamvis Milesia magno Vellera mutentur;' quo loco quidem Servius hanc loquendi rationem ab antiquo more, quo mercimonium omne in permutatione consistebat, repetit: verum hoc ita interpretabimur, ut, quamquam percusso jam nummo, et inventa publica illa forma, quæ mercis pretium dicitur, aliud jam proprie erat 'emptio,' aliud 'permutatio;' distincti nempe contractus; verbi tamen proprietas manserit. Nam 'permutationis' nomen vi sua generale est, pro quacumque conventione, qua utrimque aliquid præstandum venit: itaque in ipsa etiam emtione merx mutari ære, mutari pecunia, mutari pretio, mutari denario recte dicitur. Exempla passim obvia. *Mutare* igitur *merces*, est quomodocumque comparare. Atque ita Græci quoque verbo ἀλλάττεσθαι et ἀντικαταλλάττεσθαι usi sunt. *Torrent. Ad eum quo*] Ad eum solem, id est, occidentem.

30 *Per mala*] Per pericula et vitæ discrimina. [Vat. 3. Vatt. Rom. 1. 3. 5. Vat. Palat. 4. Chisian. 1. 2. alii codd. ap. Valart. *patet regio*. Sanad. *teget regio*.]

31 *Turbine*] Vento.

32 *Summa deperdat*] Ne aliquid diminuat de summa, id est, de bonis congestis.

33 *Omnes hi metuunt*] Clausula rationis. Idcirco omnes oderunt Poëtas et versus mordaciores, quia male sibi conscii, notari et ludicro esse formidant. *Cruq. Omnes hi*] Omnes improbi et vitiosi homines. *Versus*] Versus Satyricos.

34 *Fenum habet in cornu*] Alii *fœnum* per *œ* scribunt, alii per *æ*: nos autem monuimus 'fetus,' 'fenus,' 'fenum,' 'femina,' rectius sine diphthongo scribi. Erat autem actio apud Romanos ex lege XII. Tab. descendens, SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR, ut puta si equus calcitrosus calce percussisset, aut bos

cornu petere solitus cornu petiisset, aut mula propter nimiam ferociam aliquem læsisset, dominus aut noxæ dare illud animal, aut damnum datum (quod 'pauperiem' vocabant, quia 'injuria' dici proprie non poterat) restituere cogebatur. Quod incommodum quo vitarent domini, signo aliquo occurrentes admonebant, quo cavere sibi a tali quadrupede possent, et peculiariter illigato cornibus feno, bovem cornu petere indicabant. *Torr.* *Fœnum habet in cornu*] Est sermo vulgi in Poëtas, qui acres sunt in homines vitiosos. Metaphora ducta a bove cornu petente, cujus cornibus fœnum alligabant Romani, ut sibi ab illo caverent homines in via forte occurrentes.

35 *Risum excutiat sibi*] Tale aliquid de se Persius : 'Quid faciam, si sum petulanti splene cachinno ?' *Torrent.* *Excutiat sibi*] Dummodo moveat risum profusum sibi, id est, ad suam voluptatem. *Dummodo risum Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico*] Legend. *Excutiat tibi*. Non enim talem innuit, qui honestam sibi requiem, hoc est, εὐημερίαν ac modestos risus quærit; qualem alicubi describit L. Philippum : verum talem, qui, dum aliis modo dicax videatur, risumque exprimat, nulli amico parceret : hoc est quod alicubi dicit Seneca, 'amicum perdere, quam dictum mallet.' Atque hoc est, quod paulo post dicit, 'solutos Qui captat risus hominum famamque dicacis.' *Rutgers.*

36 *Chartis illeverit*] Quodcumque semel scripserit. [*Et quoscumque* Vat. 4. Vat. Rom. 7. et Angelic. 1.]

37 *Gestiet a furno redeuntes*] Cupiet, ut omnes a pistrino redeuntes sciant. *A furno redeuntes*] Acro intelligit, servos a pistrino : a lacu, servos a lixa, id est, lympha : unde veteres aquam dixisse lixam, Nonius annotat. Unde etiam lixæ nominati in exercitu, qui aquam adveherent. *G. Fabrit.* *Lacuque*] *Lacus* erant Romæ publici, quibus aqua continebatur ad usum populi ; et quidem tota Urbe frequentissimi, quemadmodum ex P. Victore constat, cum, quot singulis in regionibus lacus fuerint, non secus ac vicos et fana enumerat. Quos inter notissimi, propriis distincti nominibus, Curtius et Servilius. Vid. Turneb. XXIX. 29. *Torrent.* *Lacuque*] Unde aquam hauriunt.

38 *Agedum*] Respondet Horatius ad ea quæ in Satyrarum scriptores dicta fuerant. *Accipe contra*] Defensurus se adversus eos, qui Poëtas vel ob solum nomen exosi fugiant, ac præcipue Satyricos, quorum scriptis passim apud omnes divulgatis infamentur ; ordine respondet, neque Poëtarum numero se habendum, neque, quæ pedestri quodammodo oratione scribit, contumeliæ loco ducenda, cum ad morum correctionem spectent, neque ipse eo nomine sese jactet, nihil minus quam natura maledicus, nec cuiquam probo formidandus. Ac tandem ita a patre se institutum narrans, Sermonem absolvit. *Torrent.*

39 *Dederim quibus esse Poëtas*] Iis, quos agnosco esse Poëtas, non dico me esse Poëtam.

40 *Concludere versum*] Versum certis pedibus claudere.

42 *Sermoni propiora*] Similiora sermoni quotidiano et orationi solutæ, quam versibus.

44 *Des nominis*] Ut Poëta nominetur.

45 *Quidam*] Quæsivere, quia comœdiæ stylus prosæ orationi est similis.

46 *Quæsivere*] Dubitaverunt. *Acer spiritus*] Spiritus ardens et vehemens.

47 *Pede certo*] Ac definito numero.

48 *Differt sermoni*] Differt ab oratione soluta. *Differt* pro 'dissidet,' cum dativo ponitur. *Sermo merus*] Solus sermo verbis puris perscriptus.

At pater] Est antypophora ad convincendum eorum argumentum, qui dicunt comœdiam merum esse sermonem.

49 *Sævit*] Irascitur, ut Demea apud Terentium. *Nepos*] Luxuriosus helluo. *Insanus*] Recte a priore editione, quæ *insanit* habebat, recedit Lamb. nam *insanus* habent nostri quoque vetustissimi codices. Displicuerat Grammaticulis quibusdam duo epitheta uni nomini adjungi sine copula. *Torrent.*

51 *Ante noctem*] Claro die.

52 *Cum facibus*] Cum facibus amatores invisebant amasias suas. *Pomponius*] Pomponius adolescens libidinosus, quem Horat. vellicat quasi aliud agens. [*Pompinius* Vat. 13. et Vatt. Rom. 5. 6.]

53 *Audiret leviora*] Imo æque aspere objurgaretur. *Pater*] Pomponii pater.

55 *Quem*] Quem versum.

56 *Personatus pacto pater*] Comicus pater, qui patris personam in comœdia sustinet. *His, ego quæ nunc*] Si eripias his carminibus quæ nunc scribo, &c.

58 *Tempora certa*] Nimirum pro ratione et Poëmatis genere; alia namque est heroica dimensio, alia elegiaca, iambica, &c. *Cruq.* *Tempora*] Syllabarum quantitatem.

60 *Non, ut si solvas*] Non ita invenies, quemadmodum si solvas hunc versum Ennianum, scil. *Postquam discordia, &c.*

61 *Belli ferratos*] Versus Ennii notissimus, quem non uno in loco imitatus est Virgilius, 'Clauduntur belli portæ.' Et, 'Cardine verso, Belli ferratos rupit Saturnia postes.' Lumen autem et Ennio et Virgilio præfert Plutarchus in Numa, ubi Jani templum Romæ portas scribit habuisse bifores, vocatamque belli portam. Vide lib. IV. Od. 15. et Turneb. V. 3. Advers. *Torrent.*

62 *Disjecti membra Poëtæ*] Lacerati Poëtæ vestigia.

63 *Hactenus hæc*] Hactenus utrum Satyra et Comœdia sint poëma; quod Horatius non dubitat. *Alias, justum sit, nec ne, poëma*] Alio tempore quæremus.

64 *Quæram: meritone*] Quæram a te, o Romane.

65 *Scribendi*] Satyræ vel Comœdiæ genus. *Sulcius*] Plures libri manuss. *Fulgium* aut *Fulcium* vocant: de quo, neque de *Caprio*, quicquam me legisse memini. Acerrimos accusatores fuisse credendum est. *Torrent.* *Sulcius acer*] Accusator acerrimus, sic et Caprius.

66 *Rauci male, cumque*] Assiduitate agendi valde rauci. *Libellis*] Cum libellis accusatoriis, in quibus maleficorum et nomina et crimina erant scripta.

67 *Timor latronibus*] Uterque horribilis latronibus.

68 *Et puris vivat manibus*] Si vivat manibus a scelere puris. *Puris manibus*] Sic de Tito Suet. 'Pontificatum maximum ideo se professus accipere, ut puras servaret manus.' Et III. Od. 24. 'Immunis aram si tetigit manus.' *Torr.* [*Et vivat manibus propriis* Vat. 9.]

69 *Ut sis tu similis Cœli Byrrhique latronum*] Quamvis tu sis similis Cœli, &c.

70 *Non ego sim*] Plures libri, *Non ego sum*, haud dubie apertius: sententia enim est: Quamquam tu forte Cœli Byrrique sis similis, non ego Sulcii sum aut Caprii: cur ergo metuas. *Torrent.* *Non ego sim Capri, neque Sulci: cur metuas*] Sic ego sum accusatoribus dissimilis, cur metuas me?

71 *Nulla taberna meos habeat*] Et cur vis metuere si nulla taberna, &c. *Taberna*] *Taberna* dicta ex eo quod tabulis clauditur, ut Juris. volunt, omne ad habitandum utile ædificium significat. Unde 'tabernacula' in castris, quamvis pellibus postea te-

gebantur; et 'contubernales' et 'adtubernales,' qui vel easdem vel continuas tabernas habitent. Sed et 'negotiatorias' et 'argentarias,' et 'cauponias,' et 'purpurarias tabernas' in Pandectis legimus. Proprie tamen, si auctores recte observemus, plebeiæ tantum ædiculæ in vicis, axibus et tabulis clausæ, ut inquit Isidorus, eo nomine demonstrantur. Denique ut omnium mercium, sic librorum quoque tabernæ erant, qualem hoc loco denotat Horatius. Et quia plerumque magnorum ædificiorum columnis adhærebant tabernæ, hinc 'pilam' etiam adjunxit. Quamquam, ut verum fatear 'tabernam' ac 'pilam' hic pro ipsis contubernalibus congerronibusque, qui ad tabernas pilasque desidebant, libentius acceperim. Et nunc quoque in tabernis librariis fere nugatorum statio est. Josephus Scaliger λέσχας Græce dicti recte existimat, ubi *loquaculi* illi sessitabant. Unde λησχηνεύειν et λεσχηνεύεσθαι, pro nugari, garrire, calumniari, ac maledicere. *Torrent.* *Pila libellos*] Pila, est bibliopolarum columna, ad quam prostabant libri venales. [Valart. audacter, *habet ut neque, &c.*]

72 *Quris manus*] Quos vulgus manibus terat et Tigellius unus e vulgo. *Tigelli*] Melius manuss. et ante Lamb. excusi, sine interrogationis nota: optat enim Poëta ut libelli Hermogenis, ejusque similium, manibus non terantur. *Torrent.*

73 *Non recito*] Libri nostri omnes magno consensu, *Nec recito cuiquam.* Torrent. *Non recito*] Præterea non recito, &c. *Coactus*] Non libenter.

74 *In medio qui*] Loquitur aliquis, Horatii consuetudinem improbans. At multi sunt, &c. [*Non ubi ubi* Cuning.]

75 *Quique lavantes*] Lavantes in balneis.

76 *Suave locus voci resonat conclusus*] Locus cameratus in balneis suaviter voci resonat. *Conclusus*] Qualia esse convenit balnea, ne calor dissipetur. Ideo veteribus Romanis obscurissima erant, rimis potius quam fenestris lucem admittentia. *Torrentius.* *Inanes*] Sic stolidos atque imperitos vocat, ac vana quadam gloriola elatos. Vide Turneb. x. 1. et xxx. 12. *Torr.* *Inanes hoc juvat*] Leves Poëtas hoc juvat.

77 *Sine sensu*] Stulte.

78 *Tempore num faciant alieno*] Cicero Epist. ad Cassium lib. xv. 'Considera ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus.' *Torrent.* *Tempore alieno*] Tempore incongruo.

79 *Inquis*] Vetustissimi codices duo, *Inquit;* nec displicet ea varietas: quale illud est, *in me jacis;* et mox, *auctor quis denique eorum.* Torrent. *Studio pravus facis*] Pro *studiose.* Porphyrio conjungit *studio pravus,* pro pravo studio. quod ego malo, quam lectionem illorum, qui scribunt, *prave facis.* Fabrit. *Studiis pravis*] Data opera.

80 *Hoc in me jacis*] Hoc mihi objicis. *Est autor quis*] Denique quis eorum est author, id est, delator, cum quibus vixi? nullus.

81 *Cum quibus*] Ut si non natura, at saltem consuetudine pravus evaserim. *Torr.* *Hic absentem rodit amicum*] Horatius ostendit qui sint fugiendi tanquam homines pernitiosi.

82 *Solutos risus*] Immoderatos risus.

83 *Dicacis*] Dicax significat jocosum cum mordacitate. Angl. *a scoffing jester.*

84 *Fingere qui non visa potest*] Qui potest fingere se vidisse, quæ non vidit. *Commissa tacere*] Arcana. [Vat. 4. *non jussa,* quod non improbat Fea. Vide Drakenb. ad Sil. Ital. xiii. 372.]

85 *Hic niger est*] Non ad Pythagoræ symbolum μὴ γενέσθαι μελανούρων, respexit Horatius; sed Romano more locutus est, uti et Catullus: 'Nil nimium studeo, Cæsar, tibi velle placere,

Nec scire utrum sis ater, an albus homo.' Illa vero Pythagoræ sententia huic loco magis convenit, colorem candidum ad naturam boni spectare, atrum ad malum. *Torrent.* *Hic niger est*] Hic est perniciosus et infelix.

86 *Lectis videas cœnare*] Lectis discubitoriis. *Quaternos*] Notandum triclinium, quod ipsum verbi etymon ostendit, tres fere habuisse lectos; quos ad cubicularium differentiam, 'discubitorios' appellabant: in singulis vero lectis totidem culcitis accubuisse convivas tres. Et medio quidem plerumque is, qui ceteris omnibus honoratior erat, solus accumbebat: unde dici solet septem facere convivium. Pluribus tamen vel invitatis, vel sponte advenientibus, pro convivatoris arbitrio, quaterni, quo ipse vellet lecto, collocari poterant; et quod sordidissimum habebatur, stipari etiam quini aut plures. Horatius itaque vel in frequentissimo convivio, quo quaterni accumbant, existere sæpe aliquem ait, qui dictis suis omnes vellicet, nec ideo tamen pravus aut improbus habeatur, sed laudetur potius: quo magis mirandum sit, ne levissimum quidem in se risum ferri. *Torrent.* *Quaternos*] Duodecim convivas in uno triclinio.

87 *Quavis aspergere cunctos, Præter eum qui præbet aquam*] Sic libri omnes, in quos umquam incidi. Muretus tamen legit: *quavis aspergere cunctos Præter eum qui præbet, aqua.* *Μεταφορικῶς quavis aqua aspergere* pro undecunque petito risu lacessere; ut I. Od. 7. 'Undique decerptam fronti præponere olivam.' Ego vero nihil mutandum censeo: nam *aspergere* absolute pro salsis dictis carpere, vocabulum elegans est. Itaque libere a Turnebo II. 11. in loci hujus enarratione dissentio, cur enim per συνεκδοχὴν non dicatur 'præbere aquam' qui convivium præbet? nam nullum apud veteres sine aqua convivium, non dico qua manus abluerent, vel corpus etiam in balneo, sed quæ bibentibus ministrabatur, nunc calida, nunc frigida, ut docuimus III. Od. 19. Et summa in hoc ipso facetia est, quod derisor salis guttulam ipsi etiam præbitori asperserit; ut Nasidieno contigit, de quo lib. II. Sat. ultima. Alii dicunt *aqua aspergere* proverbialem esse vocem, pro jacere et effundere in aliquem convitium. Eum ergo aqua aspergere, qui bibendi est arbiter, magna contumelia est, quia pro honore contemptus, pro beneficio infertur injuria. Aqua is aspergit maxime, qui mordax et conviciator est, qualem hic convivam describit Poëta. *Fabrit.* *Quavis aspergere cunctos, Præter eum qui præbet aquam*] Quavis ratione cunctos dicteriis et salibus aspergere. [*Ex quibus* Vat. 2. et Vat. Rom. 9. *imus avet* Vat. 10. Vatt. Rom. 4. 5. et Chisian. 1. quod receperunt Fea et Bothe.]

88 *Præter eum qui præbet*] Præter convivii magistrum. *Præter eum, qui præbet aquam*] Qui præbet aquam qua lavarent convivæ. *Post, hunc quoque potus*] Convivatorem etiam maledictis insectatur cum potus est.

89 *Verax aperit præcordia*] Bacchus veritatem dicere cogit. *Liber*] Bacchus. pro vino.

90 *Hic tibi comis*] Hic, quem proxime descripsi. *Hic tibi comis, &c.*] Videtur comis tibi, qui inimicus es malis.

92 *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius*] Vide hunc versum supra, Satyra secunda.

93 *Lividus*] Malignus. *Si qua*] Si quo casu, si qua occasione. *Fabrit.*

94 *Capitolini*] 'Capitolinus' Petilliorum cognomen fuit, uti Manliorum, Quinctiorum, Sestiorum, Scantiniorum, Meliorum, et Tarpeiorum. Errat ergo antiquus commentator, qui Petillium hunc a corona Jovi Capitolino surrepta cognominatum tradit. Ego de peculatu vel de repetundis

accusatum, aut gratia aut sordibus absolutum, fuisse crediderim. *Torrent.* *Petilli*] Petillius cum coronam e Capitolio surripuisset, judicio absolutus est.

95 *Defendas*] Tu, inquit, qui me invidum et mordacem notas, vide anne, dum te amicum simulas, multo improbius pecces, verborum blanditiis venenum aspirans, et quanto occultior, tanto gravior inimicus. Recte etiam Ennius: 'Eo ingenio natus sum, amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero.' *Torrent.*

96 *Me Capitolinus*] Defendas his utens verbis, Me Capit. &c. *Convictore usus, amicoque*] Conviva et familiari.

99 *Judicium illud*] Quod non sit missus in exilium propter furtum. [Vat. Rom. 2. *fucus* pro *succus*. Plurimi codd. Fea, *sucus*.]

100 *Hic nigræ succus loliginis*] Exprimere conatur quovis nigro nigriorem esse, qui amicum tam latenter et insidiose lædat. 'Loligo' autem, aut 'lolligo' quasi 'voligo,' si Varroni credimus, quod ex aqua subvolet, Græce τευθὶς dicta, ex eorum piscium genere est, qui sanguinis expertes, molles appellantur: quales etiam sepia et polypus. Et hi quidem, ut ab Aristotele lib. IV. De partibus, et lib. V. de Historia animalium traditur, viscera non habent, sed humorem quemdam, μύτιν alii, ipse θόλον appellat; nos, præsertim in sepia atramentum dicimus. *Torrent.* *Hic nigræ succus loliginis, hæc est*] Hujusmodi oratio occulti odii est plenissima: ducta est Metaph. ab atramento piscis loliginis, quæ alba est externe, intus autem nigra.

101 *Ærugo mera*] Vitium hoc 'æruginem' vocat, quod amicitiæ ac vitæ hominum non minus quam illa æri, aut ferrugo ferro perniciem adferat. 'Æruginem' vero hic pro atramento sutorio accipere, quod χάλκανθον vocant Græci, ridiculum est. Vide Turneb. XXX. 30. *Torrent.* *Ærugo mera*] Virus et pestis amicitiæ. *Quod vitium procul abfore*] Vitium maledicentiæ simulata amicitia tectæ. *Abfore*] Non male Lamb. *afore;* nam nos quoque in tribus optimis codicibus *affore* scriptum reperimus, pro *afore*, ut sæpe in Pandectis Florentinis *afuit* pro *abfuit*. Torr. *Abfore chartis*] A scriptis et animo meo.

[102 Codd. Fea, *si qui*, et sic ipse edidit.]

103 *Liberius si quid*] Precatur veniam suæ libertati, ea lege, ut si quid urbanius, si jocosius et minus amarulentum dixerit, nemo gravius offendatur. *Cruq.*

105 *Insuevit pater optimus hoc me Ut fugerem*] Sic summo librorum omnium consensu legitur: non recte Lamb. locum hunc mutare ausus est, ac legere, *Insevit pater optimus hoc mi;* sed male, ni fallor. Neque enim a natura sibi aut parentibus insitam hanc istiusmodi vitiorum fugam ait Horatius, sed ita se assuefactum monitione paterna, ut propositis exemplis, quæ aliis male cessisse intelligeret, ea et ipse quantum posset effugeret. Atque adeo doctrinæ magis, quæ vim insitam promovet, quam naturæ aut indoli suæ id beneficium se debere fatetur: ut II. Sat. 2. 'Uterve Ad casus dubios fidet sibi rectius? hic qui Pluribus assuerit mentem?' Cur igitur verbum *insuevit* non eodem modo hic accipiatur? Atque ita Græci quoque verbo ἐθίζομαι usi sunt. Sic *insuevit me hoc* ut fugerem, nempe per Synchysin, ut vocant Grammatici, more Poëtæ nostro admodum familiari. Vide Turneb. XXX. 19. *Torrent.* *Pater optimus hoc me*] Pater meus inserebat hæc bona in me, vel pater meus insuescendo docuit me hoc.

106 *Ut fugerem exemplis vitiorum*] Ut quæque vitiorum fugerem, ea vitia notando exemplis. *Exemplis vitiorum*] Optima ac simplicissima insti-

tuendi juventutem ratio, qua Demea quoque ille Terentianus suum se finxisse filium narrat: 'Nil prætermitto: consuefacio: denique Inspicere, tamquam in speculum, in vitas omnium Jubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi,' &c. *Torrent.*

107 *Quum me hortaretur*] Hortaretur ad frugalitatem ab incommodo et malo prodigalitatis, qua misere affictari demonstrat Albii filium: quod urbane facit quidem, sed non sine nota Satyrica. *Cruq.*

109 *Ut male vivat*] Quomodo in penuria vivat?

110 *Barrus*] Libri optimi tres, *Varus;* unus, *Barus.* Vid. Turneb. XIV. 20. *Torrent.* *Magnum documentum*] Qui est documento. *Patriam rem*] Rem familiarem a majoribus relictam.

112 *Sectani*] Hunc quoque et plures et meliores libri *Scetanum* vocant, unus *Scutanum.* Torrent. *Sectani dissimilis sit*] Sectanus erat turpis mœchus.

113 *Mœchas*] Matronas.

114 *Treboni*] Trebonius in adulterio fuit deprehensus.

115 *Sapiens vitatu*] Philosophus (inquit Horatii pater) causas reddet. *Quidque petitu*] Antiquissimi codd. *quodque petitu,* et mox *reddat,* pro *reddet.* Torrent.

116 *Causas*] Rationes. [Vatt. 3. 4. 5. Vat. Rom. 2. Gregorian. 1. Angelic. 1. et Vallicel. 3. *sed mihi sat si.*]

117 *Traditum ab antiquis morem*] Traditam a veteribus consuetudinem servare.

118 *Custodis eges*] Pædagogi. [Vat. Rom. 9. *famam, vitamque.*]

119 *Simul ac duraverit*] Posteaquam ætas corroboraverit membra. *Duraverit*] Sic Virg. 'Natos ad flumina primum Deferimus, sævoque gelu duramus et undis.' *Torrent.*

120 *Nabis sine cortice*] Alienis præceptis non egebis, Metaph. ducta a pueris qui corticis ope natare discunt.

121 *Formabat puerum dictis*] Sic me pater erudiebat. *Sive jubebat*] Quod legibus in politia proprium est, hoc parentum munus privatum est, nimirum jubere quod honestum et laudabile est; vetare, quod cum decoro pugnat, permittere quæ tranquillitatem non perturbant, punire scelus et impietatem. *Cruq.* [Vat. Rom. 9. *puerum digitis.*]

122 *Habes autorem*] Sunt verba patris sui.

123 *Unum ex judicibus selectis*] Unum ex equestri ordine, unde judices eligebantur. *Judicibus selectis*] Nemo mediocriter eruditus ignoret plures fuisse Romæ judicum decurias. E quibus hi, quos Prætor urbanus in eum quo magistratum gesturus erat annum juratus conscripserat, *selecti* vocabantur; Græce ἔκκριτοι, καὶ ἀπόλεκτοι, ut Budæus. Et quia summa apud populum incorruptum judicum laus, ideo recte Horatius eorum maxime exemplis sese monitum narrat, quorum auctoritatem defugeret nemo. *Objiciebat*] Ante oculos ponebat.

124 *An hoc inhonestum*] Dicebat pater, An hoc, &c. *Inutile factu*] *Factum* antea ediderat Lamb. et sic habent libb. manuss. omnes, nec scio cur postea mutaverit. *Torrent.*

125 *Flagret rumore malo quum*] Quum laboret publica infamia hic atque ille? [Vat. Palat. 3. et Angelic. 1. *addubitas.*]

126 *Avidos vicinum*] Adeo intemperantes, ut quosvis cibos sine discrimine vorent.

127 *Examinat, mortisque*] Quemadmodum mors vicini terret ægros avidos: Sic, &c.

129 *Ex hoc ego*] Ex hoc patre ejusque præceptis.

130 *Perniciem*] Infamiam, quæ generosis animis et magnis est ipsa morte formidabilior. *Cruq.*

131 *Vitiis teneor*] Obnoxius sum fortasse vitiis parvis et quibus ignoscere debes. *Istinc*] Ab his vitiis mediocribus.

132 *Longa ætas*] Placida enim et tranquilla senectus est, juventus acrior concitatiorque; atque ob sanguinis fervorem pæne furiosa ac rabida in appetendo. Unde in juvenibus audacia, in senibus ratio viget, atque intellectus. qua de re plura III. Od. 14. 'Non ego hoc ferrem calidus juventa.' *Liber amicus*] Res quo rarior, eo pretiosior, optabiliorque; neque enim duci vita sine amicitia potest, neque amicitia appellanda, cui libertas desit. Itaque inimicum acrem ac fervidum habere sit satius, quam amicum in admonendo remissum ac segnem. Versus est perelegans Euripidis in Alcestide: Φίλον πρὸς ἄνδρα χρὴ λέγειν ἐλευθέρως. Id est, *Cui sis amicus libere admonendus est.* Torrent. *Liber amicus*] Amicus libere vitia nostra etiam occultissima exagitat. [*Largiter abstulerint* codd. ap. Jaeck, Fea, et Bothe.]

133 *Consilium proprium*] Quod a recta ratione sumendum est, ut nihil inconsulto aggrediamur, nihil præcipitanter ac temere. Quin et in consulendo is ordo tenendus est, ut a se quisque incipiat, se interroget, se consulat, priusquam amicos in consilium vocet. *Torrent. Consilium proprium*] Consilium, quod quisque suapte sponte capit. *Neque enim cum lectulus*] Ostendit quomodo ac quando secum ipse loquens consilium capiat. Quo respexisse crediderim etiam Virgilium, seu quemcumque alium carminis de Viro Bono auctorem: 'Nec prius in dulcem declinat lumina somnum, Omnia quam longæ reputaverit acta diei.' Egregie Seneca de Ira lib. III. 'Animus,' inquit, 'quotidie ad rationem reddendam vocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es?' Sic ille. *Torrent. Lectulus aut me*] Quum in lectulo jaceo, vel in porticu deambulo.

134 *Desum mihi*] Is autem non deesse sibi dicitur qui secum, quid sui sit officii, quid mature facto opus sit cogitat. *Cruq. Desum mihi*] Negligo quod mei est officii. *Rectius hoc est*] Hæc tacitus mecum loquor.

135 *Sic dulcis amicis*] Sic, id est, si illud faciam, &c. [Duo Vatt. et Angelic. 2. *melius vivam.*]

136 *Hoc quidam non belle*] Hoc quidam non fecit belle. *Numquid*] Plures codd. *Num quid* disjunctim Canterus Lect. IV. 12. *Torrent.* [Vat. Rom. 9. a m. pr. *numquam ego ne illi.*]

137 *Imprudens olim*] Faciam insciens? Dii prohibeant. [*Impudens* Vat. Rom. 2. a m. sec.]

138 *Compressis agito*] Hæc tacitus mecum agito. [*Comprensis* Vat. Rom. 9. *Compositis* Vallicel. 1.]

139 *Illudo chartis*] Pro ita chartis mando, tanquam lusurus operam, et perditurus laborem, quia Satyras scribo et meo ingenio indulgeo: quod si vitiosum est id etiam agnosco, et mihi ignosci cupio. *Fabrit. Illudo chartis*] Mando literis et ludibundus Satyras scribo. [*Incumbo* codd. ap. Feam.]

140 *Concedere nolis*] Ignoscere.

141 *Multa poëtarum, &c.*] Turneb. II. 2. Gul. Canterus, Nov. Lect. IV. 12. *Multa poëtarum veniat manus, auxilio quæ*] Innumera Poëtarum multitudo venire debet nobis auxilio.

142 *Multo plures sumus*] Sumus valde multi.

143 *Judæi cogemus in hanc concedere*] Judæi sub imperio Octaviani, Romæ cogebant multos in suam religionem transire. *In hanc turbam*] In hanc Poëtarum multitudinem.

SAT. V. Iter suum ab urbe Roma

Brundusium usque describit, exemplo Lucilii, qui itidem quoddam iter suum descripserat. Narrat autem quæ risu digna in eo contigerant: inter quæ primum locum obtinet duorum scurrarum Sarmenti et Messii faceta contentio.

1 *Excepit*] Lamb. *accepit:* atque ita in nostris quoque libris scribitur; sicut II. Sat. 6. 'Paupere fertur Accepisse cavo.' De verbo 'excipere' aliquid III. Od. 12. de Aricia autem nobilissimo municipio multa Cicero Phil. III. Scribitur et *Aricia* et *Aritia:* sed illud malim, unde 'Aricinus.' *Torrent.* *Aricia, Roma*] Aricia, parva civitas in via Appia, distans ab urbe Roma, stadia 160.

2 *Hospitio modico*] Jucunda antithesis, per comparationem Ariciæ, modici hospitii, ad Romam magnam. Aricia namque Romæ collata, fuit admodum exigua. *Cruq.* *Comes Heliodorus*] Facundus comes in via pro vehiculo est.

3 *Græcorum longe*] Quinque exemplaria habent *Græcorum linguæ.* Et sane Rhetori linguæ cognitio convenit; quod Turnebus quoque I. 29. annotavit, summa doctrina non item, ut Philosopho. *Torrent.* *Inde forum*] Inde venimus ad mercatum Appii oppidi.

4 *Differtum nautis*] Nautis refertum et plenum. *Malignis*] Epithetum non minus nautis quam cauponibus aptum, cum quibus, ob asperitatem, avaritiam, perfidiam, difficillime vivitur. Proprie enim dicitur *malignus* qui difficultatem sui præbet; ut bene Donatus. Atque adeo 'malignum spernere vulgus' cum ait Horatius II. Od. 16. id in omni fere plebe esse ostendit, quod in nautis, cauponibus, stabulariis præcipue conspicitur. Virg. elegantissima tralatione usus est, cum ait: 'Difficiles primum terræ collesque maligni.' *Torrent.* *Malignis*] Caupones res quas vendunt, maligna mensura metiri consueverunt.

5 *Hoc iter*] Roma ad Forum Appii M. P. 11. ut Antoninus supputat, quod expedito viatori uno die conficere difficile non sit: ignavi tanto libentius dividebant, quod Appia eo usque minime gravis esset, hospitiorum commoditatibus celebrata. *Torrent.* *Altius ac nos Præcinctis*] Alte cinctum antiqui vocabant strenuum, fortem, minime mollem: credo quod genus illud cincturæ hominum non esset delicatorum. Vide Turneb. XV. 23. *Divisimus, altius ac nos*] Biduo confecimus. *Altius ac nos Præcinctis unum*] Id est, fortioribus et expeditioribus. Idem alibi, 'puer alte cinctus acernam,' &c. Id est, agilis atque expeditus. Contra 'discincti' pro imbecillibus et effæminatis.

6 *Præcinctis, &c.*] Expeditis viatoribus. *Unum*] Unius diei iter. *Gravis Appia tardis*] Est via Appia minus laboriosa tarde ambulantibus, propter diversoriorum frequentiam. [Vatt. 2. 12. 13. Vatt. Rom. 8. 10. Vat. Palat. 3. alii codd. ap. Land. et Cruquium, *nimis est gravis;* et sic ed. Bodoni. 'Vera lectio, quam hucusque neglexerunt critici; et quam etiam sine codicum præsidio sensus, et contextus omnino exigebant, pro vulgata *minus est gravis;* facili, et solita vocum hujusmodi permutatione. Quomodo enim poëta, qui primo ignaviam suam accusat, sibique imputat Appiani Fori incommoda, quæ postea detestatur, viam ipsam, seu tractum ab urbe Aricia ad Anxuris (non Roma ad Forum Appii, ut scribit Acron, Bad. Ascens. aliique) laudet ut minus gravem viatoribus; cum potius laudet alte præcinctos, seu expeditiores, qui sibi cavebant, uno itinere properantes? Non quod ibi frequentia essent diversoria, ubi possent viatores manere quocumque pervenirent, ut somniant Acron, et alii Scholiastæ, Landinus, Bad. Ascens. Dacer. Sanad. Cam. Peregrin. in Appar. ad

Antiq. Capuan. Disc. II. c. 35. in fine; quia neque eorum præconium intexendi hic locus erat; neque de iis cogitare quidem poterat Horatius, cum ibi non essent: non quod biduo mollius iter fieret delicatulis, qui lente in curru procederent, ne silicibus exagitarentur, quibus via strata; nam silice primum hæc via strata ab Imperatoribus Nerva, et Trajano legitur in columnis milliaribus ibi repertis, apud Fabrett. de Col. Traj. p. 291. et aliis, quas vidi, et quas referunt Chaupy Decouv. de la Mais. de Camp. d'Hor. t. III. p. 391. Nicolai de' Bonif. delle Terre Pontine, I. 19. glarea tantum antea; et ideo lutosa Horatio II. Epist. 1. 10. atque 'uda' Lucano III. 85. 'Et qua Pomptinas via dividit uda paludes.'' *Fea.*]

7 *Propter aquam*] Atqui vinum bibere poterat, cum alibi de se dicat: 'Ad mare cum veni, generosum et lene requiro.' An ergo et vina ejus loci Horatio displicebant? ut in Epistola ad Vahalam: 'Nam vina nihil moror illius oræ.' An potius ob lippitudinem, atque oculorum dolorem, tunc solito graviorem, ut pila, sic vino etiam abstinebat? Vide Hieron. Magii Miscell. I. 21. *Torrent. Propter aquam*] Propter aquam palustrem et fœtidam.

8 *Ventri Indico bellum*] Non cœno. *Haud animo æquo*] Gravate.

9 *Jam nox inducere*] Jam nox appropinquabat.

10 *Cœlo diffundere signa*] Undequaque exhibere mortalibus signa cœlestia, stellas et sidera, præsagium serenitatis nocturnæ. *Cruq. Diffundere signa parabat*] Sydera et stellas spargere.

11 *Tum pueri*] Pueri dixit, ad imitationem Græcorum, quibus παῖδες sunt, quorum opera utimur, sive in itinere faciendo, sive in aliis rebus. *Cruq. Tum pueri nautis*] Tum servi. *Convicia*] Proprie de servorum nautarumque inter se jurgiis hoc vocabulo utitur: nam ut Ulpianus ait l. xv. de Injuriis: 'Cum in unum plures voces conferuntur, proprie convicium appellatur, quasi convocium, in cœtu scilicet cum vociferatione dictum.' *Torrent.*

12 *Ingerere*] Ingerebant. *Huc appelle*] Vide Pet. Victorii Var. Lect. XIII. 3. *Huc appelle*] Huc navem applica. Verba sunt servorum a dominis præmissorum. *Trecentos inseris*] Nimis multos in navim imponis.

13 *Dum æs exigitur*] Dum naulum a nautis petitur. *Mula ligatur*] Mula quæ navim e ripa contra aquam traheret.

14 *Mali culices, &c.*] Molesti culices.

15 *Avertunt somnos*] Depellunt somnos. [Valart. nulla data ratione, legit, *absentem et cantat.*]

16 *Prolutus vappa*] Plenus vino malo, vide supra Sat. I. *Viator*] Viator qui mulam moderabatur.

17 *Certatim*] Contentiose, uter præcelleret in amicæ laudibus decantandis.

18 *Retinacula mulæ*] Funes, quibus mula trahebat navim. [Vat. 9. *et missæ pastum.*]

19 *Saxo religat*] De hoc verbo I. Od. 32. 'Religarat udo Littore navem.' Sententia autem est, nautam, ut dormire viatorum turbam animadverterat, missa pastum mula, sed à saxo ne aberraret, alligata, ipsum quoque ad somnum se composuisse, securum quo tempore appelleret. *Torrent. Saxo religat, stertitque*] Ne navis per paludes vagaretur.

[20 Vat. Rom. 8. *producere lintrem.*]

21 *Cerebrosus*] 'Cerebrosi' proprie quibus facile cerebrum commoveatur, vel ob iram, vel ob insaniam. Nec otiose *saligno fuste* dicit, ex ripa pro loci opportunitate arrepto; ut ripæ fere salicibus consitæ, locis præsertim paludosis. *Torrent. Cerebrosus*] Temere irascens et iracundiam celeriter deponens. Angl. *brain-sick.*

23 *Dolet*] Verberat. *Quarta vix demum*] Conqueritur, sibi negligentia nautæ tertiam diei partem præteriisse. *Cruq.* *Exponimur hora*] Exponimur a nave, id est, transfretamur.

24 *Lavimus*] Possit id quidem ad manuum lotionem referri, antequam pransuri ex itinere accumberent, ut velle videtur interpres; ego tamen religionis potius caussa factum existimo. Nam fontes omnes ut sacros venerabantur; purificationis caussa abluebantur; a qua de re aliquid lib. II. Sat. 3. 'Lautis mane senex manibus.' Et Servius in illud Virgilii: 'Donec me flumine vivo Abluero.' Vide Turneb. I. 29. *Feronia*] *Feronia*, de qua hic Horatius, et Deæ sive Nymphæ, et fani, et fontis, et juxta fontem luci nomen est, tribus P. M. distans a Tarracina; loci propinquitatem ostendit Tacitus lib. IV. Hist. his verbis: 'L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Tarracinæ imminebat,' et ipse Virg. extremo lib. VI. 'Queis Jupiter Anxurus arvis Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco.' Eadem vero Feronia altero quoque celebri Italiæ loco colebatur, atque ibidem nomen etiam urbis erat; nempe in Sabinis, aut in Faliscis, ut alii malunt. Superest ut quænam illa Dea fuerit tanta religione culta, videamus. Et Virg. quidem cognationem aliquam inter hanc et Jovem Anxurum, sive Anxurem mavis, constituere videtur. quam ob caussam, puto, Servius Junonem fuisse vult, et quidem virginem, ut et Jovem Anxuris nomine insignem, imberbem adhuc, quasi ἄνευ ξυροῦ, id est, *novaculæ expertem*, quo sorori virgini magis arrideret. Feronia ergo nihil aliud quam terra est, aut certe terræ, vel, ut alii volunt, nemorum dea, a ferendis frugibus atque arboribus dicta Feronia. Unde Silius: 'Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco.' Hoc vero notandum quod Servius Æn. VIII. Libertorum fuisse deam narrat, in cujus templo raso capite pileum accipiebant. Unde Plaut. Amphyt. 'Quod utinam ille faxit Jupiter, ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.' *Torrent.* *Feronia lympha*] Apostrophe est ad Feroniam Deam, ex cujus sacro fonte sumpta aqua, manus et ora abluebant prandium sumpturi.

25 *Repimus*] Habent codices Blandin. Busl: Mart. reliqui, *repsimus.* Vide Turneb. I. 29. *Repimus, atque subimus*] Lente ambulamus propter loci acclivitatem et stomachi repletionem.

26 *Anxur*] Pomponius Sabinus Volscorum lingua Jovem vocari 'Anxurem' tradit, a quo et oppido nomen, quod ante ab asperitate 'Trachina' dicebatur, nunc corrupte *Tarracina;* hoc est ergo quod 'saxis late candentibus impositum' ait Horatius; 'saxis' ob asperitatem, 'late candentibus' ob situs altitudinem: sicut et Mart. V. 1. 'Sive salutiferis candidus Anxur aquis.' Et fortassis *Axur* scribendum pro ipso etiam oppidi nomine, ut et 'Axurus' apud Virg. ab α privativo et ξυρὸς, quod sane malim. 'Terracina' quoque, non 'Tarracina,' in vetustis fere codicibus repperi, ut et 'Terracena' in veteri marmore. *Torr.* *Anxur*] Anxur, Volscorum oppidum, prominens in mare. [Vatt. 5. 10. 13. *late saxis.*]

27 *Mæcenas optimus, atque*] Vetustiores libri sic distinguunt, *Mæcenas, optimus atque Cocceius.* Fuit autem *Cocceius Nerva* Jurisconsultus, Augusto carissimus. Hunc ad componenda Cæsaris et Antonii dissidia missum ait Horat. *Torrent.*

28 *Atque Cocceius*] Jurisconsultus, quem M. Antonius miserat ad Augustum. [Vat. 9. *de magnis rebus.*]

29 *Aversos soliti componere amicos*] Amicos dissidentes placare.

30 *Collyria lippus, &c.*] Κολλούριον, aut κολλύριον, ἀπὸ τοῦ κωλύειν τὸν ῥοῦν,

hoc est, *a prohibenda fluxione*, deducunt ii, qui oculorum medicamentum esse volunt. Sed verior opinio est, ἀπὸ τοῦ κολλᾷν dici, *a conglutinando*, aut condensando, cum non certi alicujus morbi medicamentum sit, sed a forma qua compactum est appellatum, oblongum ac rotundum, variis usibus serviens, quod pro cujusque necessitate commode circumferri possit; ut ab agyrtis atque imperitis medicis fieri cernimus, qui uno collyrio omnium se mederi morbis profitentur. *Nigra* autem vocat Horatius, ut ingrata omnia atque invisa. *Torrent.* *Collyria*] Oculorum medicamenta.

31 *Illinere*] Illinebam.

32 *Ad unguem*] Eundem habet sensum, quem ad amussim, examussim, amussatim, pro eo quod est exquisita diligentia. A marmorariis sumpta metaphora, qui superinducto ungui, commissuras explorant marmorum. *Erasm.* *Ad unguem*] Homo absolutus et perfectus.

33 *Antoni*] Ita Antonii amicus, ut non alius magis.

34 *Fundos*] Fundi oppidum decimo a Tarracina miliario abest: hinc vina Fundana optima, sed ætatem non ferunt. *Cruq.* *Fundos*] Oppidum in via Appia dextrorsum. *Fundos Aufidio Lusco prætore*] Aufidios Fundanos fuisse Suetonii in Caio cap. 23. locus ostendit. Cognomina Lingo, Lurco, Orestes. Honoribus tamen etiam Romæ functi sunt. Horatius vero de Aufidio aliquo, qui in municipio hæserat, ignobili quidem Romæ, sed in patria prætore facto, loquitur. 'Prætorem' autem cum dicit, summum, ni fallor, Fundis magistratum intelligit. A 'præeundo' enim 'prætor' dictus, qui vel juri dicundo, vel exercitui præerat. *Torr.* *Aufidio*] Hic venuste Aufidium ridet, qui cum Fundis, in oppido exiguo præturam gereret, insana arrogantia fastuque inaudito erat; et insignibus magistratus, consules Romanos superabat, cum tamen Romæ tantum scriba esset, qui ordo vilis et vulgaris erat, patebatque hominibus libertinis. Itaque prætextam et latum clavum, ut prætor, consul Romanus gerebat, æquare studens amplitudinem et dignitatem fastigii Romani. Tum ignis ei præferebatur, quod supra humanam prope conditionem erat, et divinum religiosumque habebatur. Vid. Turneb. I. 29.

35 *Insani ridentes præmia scribæ*] Scribæ superbientis ob præturam, in qua se gessit insolenter, dignitatis insignibus ornatus in Fundis, parvo municipio, quasi Romæ prætor fuisset.

36 *Prætextam, &c.*] Togam prætoriam. *Latum clavum, &c.*] Vestem senatoriam latis clavis ornatam. *Prunæque batillum*] Libri vetusti sex, *vatillum*, atque ita scribi debere antiquus commentator ostendit: ait enim diminutivum esse a vas; in quo, pro felici hospitum adventu, incensis odoribus, Jovi hospitali fiebant sacra. Addit in mensarum quoque usu fuisse, hieme præsertim, impositis prunis, ne frigeret cœna. Vide Turnebum Advers. I. 29. *Torrent.* *Prunæque batillum*] Appellarunt *batillum* foculi gestatilis et ansati genus, quod pruna plenum principibus viris præferebant ad odores incendendos: sic locus hic de Fundano scriba accipiendus, qui immeritos honores sibi arrogabat. *Casaubon.* *Batillum*] Foculum in quo sub adventum hospitum vel convivarum suavis suffitus fiat.

37 *In Mamurrarum*] In Formiis, ubi natus est Mamurra eques Rom. nobilissimus. *Mamurrarum*] 'Formias' significat. quod Lamiarum oppidum fuisse III. Od. 17. vidimus. Mamurra fabrorum Cæsaris præfectus, Formias nobilitavit: quem et noster tamquam aliud agens perstringit Horat. Nam cum Lamiarum urbem dicere posset, Mamurras præ-

tulit: e quibus unus ille plus nominis ac famæ sibi ac patriæ, vitiis suis, quam tota Lamiarum gens virtutibus, comparavit. *Torrent.*

38 *Murena*] Hic est L. Licinius Varro Murena, Terentiæ Mæcenatis frater, de quo III. Od. 19. et hic itinere affini fortassis aderat, cum Fonteio partitus onus, ut ipse tectum præberet, alter in cœnam sumtus faceret, cum ambo, ut verisimile est, Formiis, aut certe in Formiano agro aliquid possiderent. *Torrent.* *Domum*] Hospitium sive tectum. *Culinam*] Cœnam dante Capitone.

40 *Sinuessæ*] Sinuessa est civitas ad Lirim fluvium, clara ob vini copiam.

41 *Animæ quales neque candidiores*] Sic Epod. v. 'Nardo perunctum, quale non perfectius Meæ laborarunt manus.' Arbitror illud 'quale,' valere cujusmodi, cujus generis. Sic et illæ tales erant animæ seu homines, quales, id est, cujusmodi nunquam terra candidiores his tulerat. Vide Turneb. II. 24. *Animæ, quales neque*] Homines tales. *Candidiores*] Innocentiores, integriores.

42 *Neque queis*] Et quibus non sit alter me devinctior.

44 *Sanus amico*] Quamdiu sana memoria sum, ego nihil conferendum putabo cum dulci amico. [Vatt. Rom. 7. 9. Chisian. 2. et Vallicel. 1. *prætulerim.*]

45 *Proxima Campano*] Villula quæ proxima est, &c. *Tectum*] Tecto nos recepit.

46 *Parochi*] Livius lib. XLII. ante L. Postumium Consulem negat Romanos magistratus, in itinere faciundo, ullis umquam sociis aut provincialibus etiam molestos fuisse, mulis enim tabernaculisque ac reliquo instrumento publice ornabantur. Interdum et pecunia dabatur magistratibus, quod et 'vasarium' appellabant. Quod vero huic loco sufficiat, monstrato istiusmodi operum initio, 'Parochos' proprie quidem vocari posse dicimus, præbitores omnes: παρέχειν enim idem Græcis est quod Latinis, nostro præsertim Horatio, *præbere:* sed usu obtentum, ut qui peregrinis necessaria quædam porrigerent, eo nomine dicerentur. Tum magistratibus, legatisque, ac nunciis populi Romani, quibus, quacumque iter facerent, certis ad hoc constitutis locis, ubi alioqui commode diverti non possent, ut in ista ad Campanum pontem villula ea quibus usus est publice præberentur. Unde dictæ etiam 'parochiæ' loca ipsa quibus hoc præberi constitutum fuerat. *Torr.* Plura vide apud Torrentium, latius ea de re disserentem. Quod autem Nonius Marcellus 'parochi' nomen a Græco tractum ait, quia vehicula præbeat, Græce ὀχήματα dicta, et esse officii genus quod administrantibus patet; ut homo est parum diligens, partim recte dicit, partim perperam, et præterea mendosus est: nam pro 'administrantibus' legendum esse 'magistratibus' ipsa ratio docet. *Parochi quæ debent*] Parochi præbuerunt ligna, &c. Parochorum erat munus, legatis publice missis res necessarias suppeditare.

47 *Hinc muli*] Significat ergo Horatius se quidem ac comites eo loci prandendi caussa mansitasse, sed exiguo tempore, ita ut muli non antequam Capuam ventum esset clitellas ponerent. *Tempore* autem, id est, tempestive, eo pervenisse, quod parvum esset iter. Quod si quis pernoctasse eos ad pontem dicat, nolim, contentiose cum illo agere. *Torrent.* *Hinc muli Capuæ clitellas*] Ab hac villula. *Tempore ponunt*] Tempori, tempestive, ita ut Capuæ pernoctarent. [*Hic muli* Vat. 10. a m. sec.]

48 *Lusum it Mæcenas*] Pila palmaria.

49 *Pila lippis inimicum et ludere crudis*] De *crudis* nihil certius. somnus enim ac quies cruditatis optima præ-

sidia, ut eleganter Celsus ait I. 11. Crudosque humores concoqui, non irritari debere medici monent. Vide Magii Var. Lect. seu Miscell. I. 11. Lippis vero nocere pilam vel inde manifestum est, quod eo in ludo oculis potissimum laborandum est, ut vincas, aut peritum te lusorem exhibeas: servanda enim momenta, et in omnes partes circumagendum corpus. *Torr.* *Lippis inimicum, et ludere*] Lippus erat Horatius, Virgilius *κακοστόμαχος*. *Crudis*] Vehemens exercitatio cibaria male decoquentibus plurimum nocet.

50 *Hinc nos*] A villula Capuana. *Coccei recipit*] Villa quam Cocceius condidit. *Plenissima villa*] Villa copiosissima, quæ est supra caupones Claudi, oppidi ab Appio Claudio conditi.

51 *Claudi caupones*] Sic quidem in omnibus Mss. nisi quod in uno atque altero *Caudi* correctum repperi, ut in vulgatis ante Lamb. codicibus fere legitur. Ceterum cum animadverterem antiquos quoque interpretes, quamvis non ita certum sit *Claudi* ne an *Caudi* legerint, pro oppido tamen interpretari, atque adeo in veteri codice Jacobi Carondeletii adscriptum esse: 'Vel *Caudi*: oppidum illic sic dictum, unde vallis Caudina, et furcæ Caudinæ;' dubitare cœpi, ac recurrens ad Geographos, Caudium inter Capuam et Beneventum repperi, ut eo ipso tractu Caudinos populos apud Plinium. Quare nihil dubito quin et hoc loco *Caudi* legendum sit, et apud Strabonem quoque lib. VI. reponendum 'Caudium;' ubi iter Brundisio Tarentum, inde Beneventum, et Benevento Romam describit. *Torrent.* *Nunc mihi paucis*] Facete in re ridicula Horatius invocat Musas.

52 *Sarmenti scurræ*] Hunc ipsum *Sarmentum scurram* sua dum vixit ætate nobilem commemorat, ut equidem existimo, Juven. Sat. V. 'Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset.' Et Quinct. VI. 4. 'Sarmentum Junium, hominem nigrum, et macrum, et pandum, fibulam ferream dixit.' *Torrent.* *Sarmenti*] Jucunda admodum commemoratio contentiosæ cujusdam et scurrilis rixæ inter Sarmentum et Messium Cicerrum, ad sublevandum cum itineris in via tædium, tum lectionis molestiam. *Cruq.* *Messique Cicerri*] De Messio Cicerro, aut Cicirro, ut non uno in cod. legitur, qui et ipse scurra ut opinor fuit, nihil occurrit. *Messii* Tribun. pl. et qui Legatus fuerit mentio in Epist. ad Atticum. *Torrent.*

53 *Et quo patre natus uterque*] Quo genere natus.

54 *Contulerit lites*] Litigarint. *Messi clarum genus Osci*] Osci (populi Italiæ turpissimi) erant clarum genus Messi; satis Ironice dictum. *Clarum genus Osci*] *Εἰρωνεία* est, perinde ac si ab Oscis nihil sperari posset boni: Oscos enim ante alios omnes ob linguam et mores olim detestabantur Romani. *Torrent.*

55 *Sarmenti domina extat*] Atqui Sarmentum Cæsari in deliciis fuisse ex Plut. discimus. An ergo alterius mancipio abutebatur Cæsar? Cæsaris certe atque alterius dominæ communis esse libertus vix potuit. Itaque crediderim jam antea manumissum a domina ad Cæsarem venisse: et alioqui piaculum non sit duos Sarmentos fingere, quæ mea sane opinio est: ut alter scurra sub Cæsare fortassis Dictatore fuerit, alter vero, de quo Plutarchus; qui an et ipse tandem ex Cæsaris deliciis scurra factus sit, nescio. hoc scio quod talem non tetigisset Horatius. *Torr.* *Domina extat*] Ergo Sarmentus servus erat, et adhuc vix liber. *Ab his majoribus orti*] Ab obscœnis et obscuris parentibus orti.

56 *Prior Sarmentus*] Sarmentus loquitur, Dico, &c.

57 *Equi feri similem dico*] Indomiti et grandis equi te similem dico.

58 *Messius, Accipio*] Messius respondens, accipio (inquit) convitium quo me proscindis. *Accipio*] Accipio, inquit, datum; et caput movens, remissurum se minatur quod acceperat, sumpta, ni fallor, a pilæ ludo metaphora. Jam vero 'caput movere,' minantium ac mala meditantium gestus est. At Sarmentus minitanti ictum duplicat venustissimo scommate, negans se timere bestiam cui cornu exsectum sit. *Torr.* *Caput et movet*] Caput agitat, quasi minitans Sarmento. *O, tua cornu*] Sarmentus Messium acerbius deridet.

59 *Execto frons, inquit*] Cornu exsectum apparebat ex insigni cicatrice qua frons erat deformata. Notat fortasse vestigium exectæ verrucæ.

60 *Sic mutilus minitaris*] Quasi bos mutilatus. *Illi fœda cicatrix*] Cicerro.

61 *Setosam*] Impolitam et hirsutam frontem. *Lævi frontem*] Ex sinistra parte faciei. [*Setosam frontem lævi* Vat. 1. Vat. Palat. 3. et Vallicel. 1.]

62 *Campanum in morbum*] Ego talem corporis morbum Messio exprobrari crediderim, qualis ille, qui Græce λειχὴν, Latine *impetigo* dicitur, aut si gravior existit, *mentagra*, fœdo cutis furfure primum mentum, deinde vultus totos ac colla pectusque occupans. Vide Plin. XXVI. 1. Ac fortassis Campani, ob cœli non optimam temperiem, et vitæ intemperantiam, ea lue magis quam ceteri Italiæ populi laborabant: unde et illi nomen inditum. Quod si quis ad animi morbum referri omnino malit, pro fastu, arrogantia, supercilio, ac fastidio optime interpretabimur. Hæc enim omnia M. Tullius in Rullum Campanis exprobrat, et Capuam ipsam domicilium superbiæ et luxuriæ appellat. Atque hoc erat, quod equi feri similem Messium initio certaminis Sarmentus dixerit. *Torrent.* *Campanum in morbum, in faciem*] In magnas verrucas, quæ instar cornuum innascebantur in fronte gentis Campanæ.

63 *Saltaret Cyclopa*] Ad Satyricum Cyclopem haud dubie respexit. Et fortasse Philoxeni Cyclopem in animo habuit: de quo multa Critici ad Aristophanis Plutum. *Heins.* *Cyclopa rogabat*] Ut saltando exprimeret Polyphemum.

64 *Larva aut tragicis*] Propter fœdam cicatricem et faciei hirsutiem. *Tragicis cothurnis*] Quia cothurni apti dicuntur utrique pedi, hinc dubitat Cruquius, an non alludat Horatius ad inconstantiam Cicerri: quod is esset incertæ et ancipitis factionis, nunc Augusti partibus adhærens, nunc favens Antonio. *Cothurnis*] Propter magnam corporis staturam.

65 *Multa Cicerrus ad hæc, &c.*] Multa Cicerrus dixit in Sarmentum. *Catenam*] Vile mancipium fuisse significat, qui vel ob fugæ suspicionem, vel quod ad opus aliquod a domina damnatus fuerat, catenatus serviebat; ut rustici servi omnes, ideo viliores habiti. *Torrent.* *Catenam*] Catenam, qua fuerat ligatus, quasi servus, et qua, jam manumissus, fuerat liberatus.

66 *Ex voto Laribus*] Rogabat num a foco Diis Laribus sacro catenam suspendisset. *Scriba*] Erant Romæ scribæ Quæstorii, scribæ Ædilitii, Prætorii, Navales, et alii, vel a magistratibus quibus parebant, vel a functione in qua versabantur, aliis atque aliis cognominibus distincti. Erant et scribæ in municipiis coloniisque. Sarmentus fortassis Cæsaris beneficio scribatum adeptus fuerat. Neque ab eo ordine liberti arcebantur. Magistratuum vero scribæ tam Romæ, quam in municipiis honeste habiti fuere. *Torrent.*

67 *Deterius nihilo*] Libri melioris notæ sex *nihilo deterius* legunt. Vid. Canter. Novar. Lect. IV. 14. *Torrent.* *Deterius nihilo dominæ*] Nihilo minus

servum esse. *Dominæ jus esse*] Servabant autem domini in servis manumissis, hoc est, libertis suis, jus operarum, nimirum in calceis suendis, et vestibus, &c. *Cruq.* *Rogabat Denique cur unquam fugisset, cui satis una Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo*] Sic enim ibi scribo, non, ut est vulgo, *cur nunquam fugisset.* Fugiebant servi durius habiti a dominis, et qui contenti non erant una libra farris in dies pro diario. At hic in eum, quem fugisse, cum servus esset, arguit, ita jocatur, ut miretur cur omnino unquam fugerat, cui causa non erat cur exire e domo domini vellet, quod in corpore vesco et gracili libra una ei farris, quod solenne servorum diarium, satis esset futura. *Salmas.*

68 *Fugisset: cui*] Quod a domina sua nimis parce aleretur. *Satis una*] Ad diurnum victum.

69 *Farris*] Spectant huc verba ex XII. Tab. de retento in carcere debitore, citata apud Gellium XX. 1. 'Si volet, suo vivito: ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato:' quem locum a Turnebo primum ad illustrandum Horat. observatum Advers. II. 13. tacito Turnebi nomine, Lambinus in suos hic Commentarios retulit. *Torrent.* *Gracili sic*] Εἰρωνικῶς, perinde ac si dicat, ejus fugæ causam fuisse dominæ suæ parcimoniam, qui pro vastitate corporis, et sua voracitate diurna, plures farris libras exigeret. *Cruq.*

70 *Cœnam produximus*] Libri nostri *producimus*, aut *perducimus:* nec displicet: unus etiam *deducimus.* Torrent.

71 *Beneventum*] Fuit in Hirpinis, aut, ut alii volunt, in Samnitibus et Pelignis oppidum, uti Suidas ait; sed male, uti mox videbimus; a Diomede olim conditum, atque Argyrippa dictum, inde vero Maleventum, donec ducta eo colonia Romani auspicatiore nomine Beneventum appellarunt: testes inter alios Festus et Plin. IV. 9. *Torr.* *Beneventum*] Urbem in agro Samnitum. *Sedulus hospes*] Hospes diligens et officiosus.

73 *Pæne arsit, macros*] Mirum est, quanto consensu omnia generis exemplaria legant inverso ordine, *Pæne macros arsit:* sonorius quidem, si hoc in Sermonibus locum habere debet, sed multo obscurius; nam hospitem pœne arsisse dicit, eodem quo Virgilius modo: 'Jam proximus ardet Ucalegon:' ut recte Lambinus censuit. A cujus lectione si discedas, confuse, seu per synchysin, ut vocant, loqui Poëtam fateare necesse est, ut sæpe alibi; quare nihil mutare velim. *Torr.* [Codd. ap. Feam, *delapso, delapsa, dilapso.* Vid. IV. Od. 13. 28.]

74 *Vulcano, summum properabat*] Igni disperso.

75 *Convivas avidos*] Apta epitheta, 'avidi convivæ,' 'timentes servi.' Illi enim famelici, hi dominos veriti, cibos una ex incendio rapiebant; quo absumto, demum ignem restinguere satagebant. Prior ergo cœnæ quam incendii cura, ut in domo aliena. Vid. Turneb. I. 29. *Torr.*

76 *Tum rapere, atque omnes*] Rapere e flamma, ut cœnam servarent. *Videres*] Videre licebat.

77 *Notos*] Noti erant illi montes Horatio, quia ipse natus est in Apulia.

78 *Atabulus*] Plin. XVII. 24. Nec silendum, in uno cod. non malo, pro *torret* scribi *terret*, meo judicio non male. Nam infesta quæ sunt, terrent. *Torrent.* *Atabulus*] Ventus Appuliæ infestus.

79 *Erepsemus*] Nunquam erepsissemus, id est, transivissemus. *Trivici Villa*] Negat autem uno die iter Benevento Equotutium usque propter montium asperitatem confici potuisse, nisi Trivici pernoctassent. Et Τρίτικον quidem Ptolomæi tabulæ in hoc Italiæ tractu agnoscunt. Fatendum est tamen 'Equotuticum' voca-

tum fuisse: aliter enim non excluderetur versu. *Torrent.* *Trivici Villa*] Trivicum oppidum est in finibus Campaniæ.

80 *Lacrymoso non sine fumo*] Fumo lacrymas excutiente.

81 *Udos cum foliis*] Ramos humidos vel virides.

82 *Mendacem*] Puellam, quæ promissis non stetit.

83 *Somnus tamen aufert*] Somnus me opprimit. [*Ad mediam expecto noctem* Cuning.]

84 *Intentum Veneri*] Animo et corpore. *Visu*] Visione aliqua et specie animo oblata.

85 *Nocturnam vestem, &c.*] Seminis eruptione, quæ fit in somno.

86 *Hinc rapimur*] A villa Trivici celeriter vehimur rhedis.

87 *Oppidulo*] Equotutio. *Non est*] Non licet, quia in versu hexametro hæc dictio Equotutium stare non potest. [Cuning. *versu quod dicere.*]

88 *Signis perfacile est*] Per signa hoc oppidum describere. *Vænit vilissima*] Aqua venditur.

[89 Vat. Rom. 9. *longe panis.*]

90 *Callidus ut soleat*] Viator providus. *Portare viator*] Panem portare.

91 *Nam Canusi*] Canusii (oppidi Appuliæ) durus est panis. *Canusi*] Κανύσιον vocant Græci: urbs olim, uti et Argyrippa, Italicarum, si Straboni et Stephano credimus, maxima, ambæ a Diomede conditæ. Memoratur etiam eadem Apuliæ parte Salapia; et ipsa a Diomede condita. *Non ditior urna*] Tres libri *dulcior*, non *ditior*, male. Eandem enim aquæ penuriam Canusii significat, quæ et Equotutii sit, ubi venumdatur. Non negaverim tamen id Canusii ad aquæ bonæ ac salubris penuriam esse referendum; nam Canusium in planitie collocat Strabo, et quidem ad Aufidum flumen Apuliæ maximum etiam Plinius. Aqua ergo deesse non poterat; mala et insalubris esse poterat; bona, si qua erat, aliunde illata. *Torr.*

92 *Qui locus a forti*] Non ditior, id est, haud multo magis abundans aqua, quam Equotutium. ['Hunc versum ut spurium rejicit Bentleius, argutationibus magis, quam rationibus; et præcipue, quod ignoraverit *locum* etiam dici 'pagum,' seu 'vicum,' ex Cic. ad Att. XII. 19. ut notavit Forcellinus in Lexico, v. 'Locus.' Vulgo etiamnum Ital. *luogo.*' Fea.]

93 *Hinc Varius*] Sex exemplaria *hic* pro *hinc*, quod magis placet. et *Varus* pro *Varius* in nonnullis legitur, de quo ante diximus. *Torrent.* *Discedit mœstus amicis*] Descendit ad castra Cæsaris cum Mæcenate et Cocceio. [Vallicell. 1. *discessit mœstus.*]

94 *Rubos*] Virg. Georg. I. 'Nunc facilis Rubea texatur fiscina virga.' Rubos Campaniæ oppidum esse volunt, ubi ingens viminum copia, texendis fiscellis apta. Sed neque rubi in Campania fuere, ut ex Poëtæ nostri itinere manifestum est, et alii 'rubeam virgam' a colore dici malunt, quo fiscellæ magis commendabantur, ut elegantiores. Et quia 'rubeus' multi Latinum esse negant, pro 'ruber,' aut 'rubens,' relinquitur ut apud Virgilium *Rubia*, scribendum esse existimem. Rubi enim oppidum non procul Canusio: unde incolæ 'Rubii,' et 'virgæ Rubiæ,' fiscellis aptæ. *Torr.* *Rubos fessi pervenimus*] Oppidum Campaniæ. *Longum Carpentes iter*] Longum Horatio visum est, quia continuum, ut arbitror. *Torr.*

95 *Corruptius imbri*] Nobis molestius propter pluviam.

96 *Postera tempestas*] Postera dies magis est serena. *Via pejor*] Post pluviam.

97 *Bari mœnia piscosi*] De hoc oppido Plin. III. 9. In Itinerario nunc 'Baria,' vel 'Varia,' nunc 'Barium' scribitur. Hic vero meliores Codd. *Barri* habent. *Torrent.* *Bari mœnia piscosi*] Barium est oppidum Apuliæ, quod a mari alluitur. *Gnatia Lym-*

phis] Rideri a vaferrimo Poëta Gnatianos, tanquam furiosos, satis e sequentibus apparet. Nam quemadmodum Vertumno irato natus dicitur, qui sæpe verti ac mutari solet, ita iratis Lymphis nasci, is qui lymphaticus est et furiosus. Ideoque *Lymphis Iratis*, non *Nymphis* est scriptum, ut ad ipsum νύμφας alludat. *Heinsius*. *Gnatia Lymphis Iratis extructa*] Eadem quæ Egnatia Straboni, Ptolemæo, Plinio, et aliis, ipsa quoque maritima, media inter Barium et Brundisium, iratis Lymphis exstructa, ob aquæ dulcis penuriam. 'Lymphas' enim veterum more pro 'Nymphis' dixit Horatius: unde et 'Lymphati' Latinis, qui Græcis Νυμφόληπτοι, teste Festo. Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Torrent*. *Gnatia lymphis*] Gnatia est oppidum Salentinum.

98 *Iratis, &c.*] Propter magnam in eo oppido dulcis aquæ penuriam.

99 *Flamma sine*] Sine igne. *Liquescere limine sacro*] Incendi et absumi in primi templi aditu. *Limine sacro*] Nonnulli Codd. *lumine* scribunt pro *limine*, et mox *credet* pro *credat*. De hoc autem miraculo sic Plinius II. 107. 'In Salentino oppido Egnatia, posito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere.' Sed et Virg. in Pharmaceutria tale quid evenisse inter prospera ponit: 'Aspice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.' *Torr.* [Cuning. *flammis*. 'Quare plurali numero?' *Fea. lumine sacro* Vatt. 2. 5. 10. 20. Angelic. 1. 2. Zarot. Florent. 1482. et Venet. 1495.]

100 *Cupit*] Cum Gnatia cupit, id est populus Gnatiæ. *Credat Judæus Apella*] Ætate Horatii Judæus quidam Romæ notus erat, nomine *Apellas*: 'Απελλᾶς, quod idem ac 'Απελλῆς. Heinsius, cum aliquot aliis eruditioribus, credunt esse nomen Appellativum, et Judæum recutitum ea voce significari, quasi sine pelle. Quod maximam prodit inscitiam. 'Ο λωπόδερμος Latine hujusmodi compositione diceretur 'impellis,' ut 'investis,' 'imberbis,' 'implumis.' An 'Inpella' Latinum esset, aut 'Investa?' præterea *a* privativa particula longa est, non brevis. Postremo in compositione non ponitur nuda, sed *ab* pro ea dicitur; ut 'absimilis,' non 'asimilis.' Ita ergo dicendum forte 'abpellis' non *apella*. Salmasius. *Credat Judæus*] Credat Judæus sacrificium sine igne absumi. *Apella*] Judæus recutitus et circumcisus.

101 *Didici*] Didici ab Epicuro. *Securum agere ævum*] Sine cura rerum humanarum.

103 *Tristes ex alto cœli*] Deos solicitos aut iratos. *Demittere tecto*] Demittere in terras. [Codd. ap. Feam, *dimittere*. Vid. supra Sat. 4. 143.]

104 *Brundusium longæ finis*] Brundusium finem fecit longi itineris et hujus sermonis. [*Brundisium* plurimi codd. Feæ et Pulm. et edd. vett. *viæque est* multi codd. et edd.]

SAT. VI. Reprehendit vanum populi Rom. de nobilitate judicium, quod eam stemmatum antiquitate, non virtute metiretur, et nobilitate illa non præditos ad magistratus non libenter admitteret. Sibi non eadem ratione amicitiam Mæcenatis, qua tribunatum, posse quemquam invidere: quum hæc non fortunæ fuerit, sed virtutis commendatione quæsita est. Tandemque suam conditionem longe meliorem in vita privata ostendit, quam in magistratu esse possit.

1 *Non, quia Mæcenas, Lydorum*] O Mæcenas, non ideo suspendis ignotos naso adunco, quia generosior est te nemo omnium Lydorum, qui Etruriam incoluerunt. *Lydorum*] Lydos duce Tyrrheno, Herculis vel filio vel nepote, in Italiam venisse, bonam Etruriæ partem occupasse, ac frequentes eo colonias duxisse, omnibus notum est. Græci sane omnem illum

Italiæ tractum, a Tiberi ad Macram amnem, Tyrrheniam; et mare omne, a Ligustico ad Siciliam, Tyrrhenum appellarunt; et Etruscos ipsos Tyrrhenos. Quin et Virg. initio Æn. IX. cum ait: 'Lydorumque manum, collectos armat agrestes.' Tuscos *Lydorum* nomine intelligit, cum etiam Tyberim eamdem ob caussam non minus 'Lydium,' quam 'Tuscum' appellet Æneid. XI. 'Ubi Lydius arva Inter opima virum leni fluit agmine Tibris.' Ab his porro Lydorum ducibus, quos 'reges' non uno loco Horat. et Propertius vocant, C. Cilnius Mæcenas genus ducens, quamvis summos sub Augusti principatu honores consequi potuit, in equestri ordine mansit. Quod vero Isidorus 'ludos' quoque a Lydis dictos fuisse tradit, ad eosque ludorum et spectaculorum originem refert, quæ ipsi una cum sacrorum suorum ritibus induxerint, hac de re alibi fortasse latius: illud sane non temere accidisse arbitror, quod 'Lydii' fere pro 'Ludii' in auctoribus scribitur. Proprie itaque sint 'Lydii' pueri illi Curetum more saltantes, de quibus Dionysius: improprie vero histriones, ac scenici omnes. Quos 'Ludios' in universum vocari non veto. *Torrent.* [Codd. Feæ, *quisquis Etruscos.*]

[3 *Non quod avus* Vat. Rom. 2. a m. pr.]

4 *Magnis legionibus*] Legionibus plenis, quæ decem cohortibus. *Legionibus imperitarint*] Multo plures libri *imperitarent*. De Legionibus vide Vegetium de re Milit. II. 5. *Torr.* [Chisian. 2. *magnis regionibus*, quod receperunt Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. Vid. Feam in Miscell. Philol. Crit. tom. I. p. 11. et in Obss. ad Virg. p. 140.]

5 *Ut plerique solent*] Ut solent tumidi, claris parentibus orti. *Naso suspendis adunco*] Ergo *naso suspendere eos* quis dicitur, in quos styli acrimoniam ac dicacitatem exercet; ut II. Sat. 8. 'Balatro suspendens omnia naso,' pro 'irridens.' Hic vero gratiam auget illud *adunco;* perinde ac si paxilli loco nasus sit, a quo qui irrisi sunt suspendantur. Vid. Turneb. IV. 9. *Torrent. Naso suspendis adunco*] Vafre derides.

6 *Ignotos*] Ignobiles et infimæ sortis homines. *Libertino*] Libertinus est filius liberti, id est, servi manumissi.

7 *Referre negas*] Interesse negas.

8 *Dum ingenuus*] Dum bonis moribus est imbutus, et cujus pater servitutem non servivit. *Ingenuus*] Εὐγενής. Sed hic accipitur pro generoso et egregio, qui proprie γενναῖος dicitur; ostendit enim Horatius Mæcenatem non tanti facere nataleis, quanti generositatem animi, juxta illud Phalaridis: Ἐγὼ δὲ μίαν εὐγένειαν οἶδα, τὴν ἀρετήν. *Ego autem unam generositatem novi, Virtutem.* Cruq.

9 *Ante potestatem Tulli*] *Tulli* pro *Tullii:* neque enim de Tullo Hostilio, sed de Servio Tullio, Tarquinii genero et successore, loquitur, serva nato, et ad regnum evecto. *Torrent. Tulli, atque ignobile regnum*] Ante potestatem Tulli sexti regis Rom. ex serva captiva nati, cujus regnum idcirco appellat *ignobile:* regnavit tamen optime.

10 *Nullis*] Obscuris: qui nullo inter homines sunt numero.

12 *Lævinum Valeri genus*] P. Valerii Poplicolæ, qui Collatino Bruti collegæ, abdicare coacto, Consul suffectus est, filius fuit, sed in eo errat Lamb. quod patri quoque 'Lævini' cognomen adscripsit. Hic enim 'Volusus' cognominatus fuit; uti et Poplicola ob eximium populi cultum, in ipso magistratu. Cognomina vero 'Messalla,' 'Corvinus,' 'Lævinus,' posteris indita fuere. Et 'Lævinus' quidem, ejus forte filio, aut alii cuicumque; ut Turneb. IV. 9. existimat, ob lævum, id est, sinistrum ejus ingenium ac malum: quamquam Ca-

rolus Sigonius uti 'Scævas' et 'Scævolas,' sic 'Lævinos' quoque inde dictos maluit, quod sinistra magis manu quam dextra uterentur. Sinistram enim Græci σκαιὰν, Latini etiam *lævam* vocant. *Valeri genus*] Valerii Publicolæ filium. *Unde superbus*] A quo, cum Junio Bruto.

14 *Licuisse*] Festive tamquam sub auctione venalem proponit, quemadmodum famæ non nimium bonæ puellam quamdam Mart. VI. 66. locum vide. *Torrent.* *Licuisse*] Æstimatum esse. *Notante*] Populo judicante.

15 *Quem nosti*] Libri omnes, in quos unquam inciderim, *Quo nosti*. Eleganter sane, si post *Quo* interrogationis nota inseratur: aut hoc saltem modo scribatur: *Notante Judice; quo, nosti?* Sed illud malim. *Torrent.* *Qui stultus*] Stultus populus nullo consilio ductus.

16 *Famæ*] Vanæ opinioni plus indulget, quam rebus ipsis, addictus statuis plus quam virtuti et recte factis. *Cruq.* *Famæ servit*] Generis splendori.

17 *Imaginibus*] Majorum statuis, antiquitatis testibus. *Quid oportet nos facere*] Qui populo sumus sapientiores?

18 *Longe lateque*] Omnes codices, uno atque altero dempto, *longe longeque* legunt: quam lectionem cur vulgatæ non prætulerit Lamb. ignoro; nam sententiam Poëtæ, cum philosophis omnibus communem, quam longissime a populo discedere debere qui ad virtutem accedat, multo efficacius exprimit. *Torrent.* [*Vos facere* Bentl. ex ingenio; refutant Baxt. et Gesn.]

19 *Namque esto*] Per concessionem hoc agit Horatius, ut quæ minus recte a populo fiunt in mandandis honoribus, ea velit corrigenda et castiganda esse viris gravioribus et sapientioribus; qualis fuit Appius Censor, qui nobiles quidem debitis honoribus afficiebat, rejectis indignis, &c. *Cruq.* *Namque esto*] Parum referre ait, quid populus censeat. Subintelligendum enim non ideo minus constare virtutem, quæ est vera nobilitas. *Torrent.* *Namque esto*] Demus quod populus mallet, &c. *Lævino*] Homini nobilissimo.

20 *Novo*] Ignobili familia nato. *Censorque moveret Appius*] Non temere Appium nominat: nota est enim Ap. Claudii Censura, atque eo in magistratu severitas. Quamquam, quod libertinorum filios in Senatum legerit, male audiit. *Torrent.* *Moveret*] A petendo magistratu me ut indignum summoveret.

22 *Vel merito*] Atque id valde merito. *Pelle quiessem*] In proprio statu: ducta Metaph. ab asino Cumano, pellem leonis induente.

23 *Sed fulgente*] Objici hoc sibi fingit Poëta, ex eo quod nimiam honorum cupiditatem damnaverat, atque unumquemque in sua manere pelle, hoc est, intra fortunam suam, hortatus fuerat. Neque negat quod objicitur, sed ob invidiam tutius futurum ostendit, abstinere hominem novum a capessendo magistratu. Et eleganter gloriam de ambitiosis hominibus veluti triumphantem adducit; ut de miseris amantibus Cupidinem. Hinc igitur 'in propria pelle quiescere ac manere,' pro suo se modulo suoque pede metiri, neque pennas nido majores extendere. Vid. Turneb. IV. 9. *Torrent.* *Sed fulgente*] Aurato curru quasi vinctos. *Gloria, &c.*] Gloriæ cupiditas.

24 *Non minus, &c.*] Ignobiles æque ac nobiles. *Quo tibi Tulli*] Ex abrupto Tullium arripit, exemplo melius quam verbis demonstraturus, quanto tutius sit sua conditione contentum vivere. Quis vero hic Tullius fuerit, nescio. Mss. libri omnes *Tillium* vocant. Antiquus commentator *Tullium* quemdam a Cæsare, quod Pompeianus esset, motum fuisse Senatu, scribit, eundemque occiso Cæsare

restitutum, et Tribunum militum factum: non recte, ni fallor: mallem enim *Tribunum plebis* dixisset. *Torr.* *Quo tibi Tulli*] Quo tibi profuit? *Quo tibi Tulli Sumere depositum clavum fierique Tribunum*] Hic enim Tullius Senatu motus, atque ita deposito lato clavo in equestri ordine consistens, ut rursus Senatorium ordinem acciperet, militiæ se dederat, atque ita ad Tribunatum perveniens latum clavum iterum sumpserat: male enim Torrentius qui Tribunum plebis eum factum credit. Vetus Commentator: 'Tullius hic Senatu motus est a Cæsare quasi Pompeianus: occiso vero Cæsare recepit latum iterum clavum, hoc est, Senatoriam dignitatem, Tribunus militum factus est.' *Rubenius.*

25 *Sumere depositum clavum*] Recipere senatoriam vestem, id est, dignitatem tibi a Cæsare ademptam. *Tribunum*] Militum. De 'Tribunis laticlaviis,' vide in Appendice Addenda.

26 *Privato*] Nullam dignitatem habenti.

27 *Ut quisque*] Statim ut. *Insanus nigris*] Ideo insanus, quia ignobilis et obscurus homo insignia senatoria sibi sumat. *Nigris medium impediit crus Pellibus*] Differebant enim Senatorum calcei, uti et patriciorum omnium, a plebe. Festus: 'Mulleos genus calceorum aiunt esse, quibus reges Albanorum primi, deinde patricii, usi sunt.' Ex aluta enim tenuius ac mollius corium, mullei conficiebantur; ut perones ex crudiore ac crassiore: quos ideo ὠμοβυρσίνους recte appelles, ex crudo bovis tergo consutos. Mullei igitur delicatiores erant, ex aluta. Mart. II. 29. 'Non hesterna sedet lunata lingula planta, Coccina non læsum pingit aluta pedem.' Formam quoque describit Isidorus. quatuor enim corrigiarum fuisse ait, cothurnorum similes, solo alto, superiore parte cum osseis vel æreis malleolis, ad quos lora deligabantur; assuta desuper luna, non quæ sideris formam, sed notam centenarii numeri significaret, quod initio patricii Senatores centum fuerint. *Torrent.* De calceis Romanor. ac mulleis, vide in Appendice Addenda. [Codd. ap. Feam. *impediet.*]

28 *Pellibus et latum*] Calceis senatoriis usque ad medium crus subductis. *Et latum demisit pectore clavum*] Senatores enim et reliqui omnes, quibus lati clavi jus erat, non cingebantur, sed laticlaviam tunicam rectam pectore dimittebant, cinctura minime stricta. Tunica erat, cui consuti erant multi latiores clavi. Ergo clavi tam aurei quam purpurei, particulæ erant ex auro vel purpura, nunc rotundæ nunc quadratæ, quæ tanquam emblemata quædam vestibus inserebantur atque insuebantur, quæ etiam a veste poterant separari et inde eximi, ut in aliam vestem transferrentur, et de novo consuerentur. Qualitate ergo clavi discernebantur equites a senatoribus. *Salmas.* *Clavum*] Tunicam lati clavi, cui lati clavi erant assuti: quod erat insigne majorum magistratuum. *Latum demisit pectore clavum*] Hoc est, fluente tunica: et nulla zona constricta. Ubi videmus Senatum ab equestri ordine distinctum fuisse per tunicas; Equestrem vero ordinem a plebe per annulos. Hinc bene Hesychius παραλουργεῖς. Senatorum autem tunicas uno tantum clavo ornatas fuisse, sed latiori, qui in medio tunicæ per pectus descendebat, persuadent mihi omnes scriptores, qui, cum de laticlavia tunica tractant, unius tantum clavi aut purpuræ mentionem faciunt. Ita Horat. 'Et latum demisit pectore clavum.' Ubi qui Laticlavium exponunt tunicam laticlaviam, nugas agunt; nec etiam scio an Latine dici possit tunicam pectore dimittere. ita Juvenalis: 'Quid confert purpura major Optandum.' Ubi Scholiastes Laticlavium explicat. Lucianus in

Dæmonacte. Plin. xxxiii. 1. Festus, Riciniam. Hinc quia in medio purpura illa erat, Laticlaviam tunicam Græci vocant *μεσοπόρφυρον*: ita et Persarum Regum tunica erat *μεσόλευκος*. Sueton. Aug. c. 75. *Rubens.*

29 *Audit continuo*] A populo. *Quis homo hic est*] Fingit populum invidiose inquirere in genus ejus, qui factus est magistratus. *Cruq.* *Quis homo hic est*] Nostri codd. *Quis homo hic, et quo patre natus?* Torrent.

30 *Ut si qui ægrotet*] Si quis ægrotet animi morbo, sc. adulterandi studio. *Barrus*] Homo nimis comptus et mulierosus.

31 *Et cupiat*] Sic habent libri nostri omnes; nec video cur substitui debuerit, *ut cupiat.* Morbus enim Barri, quod sibi ipsi formosus videbatur, cum non esset; et tamen etiam aliis pro formoso se venditabat. Tum *quocumque* pro *quacumque*, et *iniciat* et *deicere* pro *injiciat* et *dejicere*, in melioris notæ exemplaribus legitur. *Torrent.*

34 *Sic qui promittit*] Hæc verba in se continent formulam quandam juramenti ejus qui magistratum adibat. *Cruq.* [Codd. ap. Feam, *urbes.*]

35 *Et Italiam et delubra Deorum*] Optimæ fidei exemplaria novem numero legunt *Italiam, delubra deorum.* Ego totum velim esse asyndeton: *Imperium fore, Italiam, delubra Deorum.* Torrent.

36 *Ignota matre inhonestus*] Contra de Drance Virg. 'Genus huic materna superbum Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.' *Idem.*

37 *Quærere cogit*] Cogit curiose percontari de se et suis natalibus. [Vat. Rom. 9. *ac quærere.*]

38 *Tune Syri*] Apostrophe populi Rom. in ignobiles, ad honores et imperium evectos. *Filius*] E servo quopiam natus.

39 *Dejicere e saxo civeis*] Turnebus Advers. iv. 9. hoc populi convicium ad Tullium Tribunum, cujus ante facta mentio est, refert. Solebant enim Tribuni pl. violentiores sine judicio interdam cives Romanos arripere, de saxo dejicere, aut tortori tradere, ut narrat Plin. vii. 44. Sed tamen hic Horatius, non tam de Tribuno, quam de quocumque alio, qui in Senatum ignotus venerit, loquitur. Quin et Tullium ipsum paulo post 'Senatorem' ac 'prætorem' facit, et alioquin e Senatu et prætores et rerum capitalium judices fere sumebantur. Quare 'saxum' hic pro supplicii genere, quod legibus inferatur, accipere malim. Tarpeius autem mons idem qui Capitolinus, cujus rupes dicta Tarpeium saxum. *Torrent.* *Dejicere e saxo*] Audes præcipitare e saxo Tarpeio noxium et damnatum? id est, audes tu tribunatu fungi? *Cadmo*] Cruquii diligentiam hic laudo magis, quam probo; qui *Bathmo* legendum putat, pro gradibus et scalis Gemoniis. quem vide. *Torrent.* *Tradere Cadmo*] Tradere carnifici.

40 *At Novius*] Novius Niger Quæstor, et plures Novii magistratu functi. Sed odit eos Poëta. Non otiose autem prætereundum, quod Novium uno se inferiorem gradu, ut puta libertum, cum ipse libertinus sit, collegam sedere respondet is quem a populo reprehendi fingit Horat. nam 'sedere' hic verbum juris est. 'Sedere' enim dicebatur prætor, cum sui copiam faciens, alicui se cognitioni dabat; et quidem sedere huic vel illi rei, de qua nempe cognoscebat. Unde et 'sessionum dies' dicti, quibus prætor pro tribunali sedens, juri dicundo operam dabat. *Torrent.* *At Novius collega*] Respondet filius Damæ, dicens collegam suum se esse ignobiliorem.

41 *Ille*] Est ille libertus, cum ego sim libertinus. *Hoc tibi Paulus*] In hoc quod collega tuo sis superior, videris esse nobilis ut Paulus, sunt verba Horatii vel alius civis Romani. *Paulus et Messalla*] Hoc Valeriæ, il-

lud Æmiliæ gentis cognomen. utraque nobilissima fuit etiam Horatii temporibus, omnesque honores adepta est. *Torrent.*

42 *Plaustra*] Probus Grammaticus *plaustra* ab imperitis dici ait, cum *plostra* dicere deberent: unde et 'plostellum.' *Torrent.*

43 *Magna sonabit*] Vocem edet, quæ omnem strepitum vincat.

44 *Cornua quod vincatque tubas*] Duo hic ad antiquitatis cognitionem observanda, et quod *foro duci funera* ait, et quod *cornua* ac *tubas* adhibet. Foro autem deferri solere, Plinii quoque locus ostendit VII. 52. 'Varro auctor est e XX. viris agrum dividentem Capuæ quemdam, qui efferretur foro, domum remeasse pedibus.' De tubis vero tibiisque et cornibus, res omnibus nota. Propert. IV. 11. 9. 'Sic mœstæ cecinere tubæ, cum subdita nostrum Detraheret lecto fax inimica caput.' Persius Sat. III. 'Hinc tuba, candelæ, tandemque beatulus alto Compositus lecto.' Ovid. Trist. V. 'Tibia funeribus convenit ista meis.' Denique 'siticines' olim appellatos, qui apud sitos, id est, vita functos canere soliti essent, auctor est Gellius XX. 11. Addam postremo, ut in lautiorum funere 'tubas' ac 'cornua tibiasque,' sic in tenuiorum 'arundinem' usurpatam fuisse. Propert. IV. 7. 'Nec crepuit fissa me propter arundine custos.' Loquitur autem de sepulcri custode, veterum more. *Tenet hoc nos*] Salse admodum et venuste ex persona vulgi, non alios magis admirantis, quam qui vociferando imperitæ turbæ se jactant, tamquam vindices libertatis. *Torrent.* *Saltem tenet hoc nos*] Hoc est, ejus insignem vocalitatem, si nihil aliud nos admiramur, dignamque judicamus eo ordine et gradu. Quam lepide notat Horatius populum eximiæ stupiditatis, qui, cæteris aut non cognitis animi bonis, aut neglectis, ad ea fertur plurimum, quæ extrinsecus insolita quadam boni specie gratiam et applausum mereri videntur. *Cruq.* *Saltem tenet*] Quæ vocis magnitudo facit nos sustinere ejus ignobilitatem.

46 *Rodunt omnes*] Omnes clanculum mordent. *Libertino patre natum*] Codex unus pervetustus, *libertino patre natus*, ut cum versu sequente conjungatur; quam lectionem non possum non amplecti. Ostendit autem Poëta suo ipsius exemplo, fortunæ comitem esse invidiam. quamquam distinguit ipse, casune et errore aliquid acciderit, an judicio an consulto. Sed profecto ad 'invidiam' quod attinet, ea nulli parcit, ipsi virtuti vel maxime infesta. 'Indignatio' vero tunc proprie locum habet, cum indigno et immerenti obveniunt bona. *Torrent.*

47 *Nunc*] Nunc ne mordent. *Sum tibi convictor*] Sum tibi familiaris et conviva. *At olim*] Olim mordebant.

48 *Quod mihi, &c.*] Quia tribunus militum fui.

49 *Dissimile hoc illi est*] Dissimile est tribunum militum olim fuisse, et tibi hodie familiarem esse. *Forsit*] Fortasse. *Honorem*] Honor nonnunquam mandatur indignis.

50 *Invideat quivis*] Invidere possit. *Amicum*] Tuo judicio electum non fortuito.

51 *Cautum*] Consideratum.

52 *Non hoc, &c.*] Non hoc, id est, idcirco possim me dicere felicem, quod casu te sim sortitus amicum: quod recte ita factum non est, nam non casus aut fortuna me tibi amicum conciliavit, sed sola mea virtus, &c. *Cruq.* *Non hoc*] Non hac sorte possum prædicare me felicem.

53 *Sortitus amicum*] Quod nactus sim te amicum.

54 *Fors obtulit*] *Sors* in pluribus multo exemplaribus scriptum repperi. *Torrent.*

55 *Varius*] Tres libri *Varus.* Lector eligat. Quæ de Quinctilio Varo

notavimus, I. Od. 18. facile inducunt, ut ab eo commendatum traditumque Augusto Horatium credamus. *Torr.* [Undecim codd. ap. Valart. *quis essem.*]

56 *Ut veni*] Postquam. *Singultim*] Sermone interrupto.

57 *Infans pudor*] 'Infantem pudorem' vocat, quod, quibus pudor aut metus incidit, non secus atque infantes loqui nequeant. Unde 'infantium linguæ' pro ἀφωνίᾳ Lucretius dixit lib. v. *Torrent.* *Infans pudor*] Pudor elinguis.

58 *Non ego*] Ego non narro.

59 *Satureiano*] Satureiani fundi in Apulia, equorum fertiles. At Servius Grammaticus Georg. II. Saturum vicinum Tarento oppidum fuisse tradit, idem fortassis quod 'Satyrium' Stephani de Urbibus; unde fundi Saturiani in Apulia. P. Nannius Miscell. cap. 4. *Torrent.* *Satureiano caballo*] Equo in Satureianis, id est, Apulis pascuis nato. [Codd. ap. Feam, *Satireiano*, vel *Satri Jano.*]

60 *Respondes*] Tu o Mæcenas respondes pauca.

64 *Non patre*] Non generis splendore, sed vitæ probitate.

65 *Mediocribus*] Vitiis parvis. [Vat. Rom. 7. a m. sec. *aut mea;* Ald. 1501. *ut mea.*]

[67 Codd. ap. Feam, *insparsos.* Octo codd. ap. eund. alius ap. Oberlin. Zarot. Mediol. 1476. Venett. 1479. 1481. 1490. Florent. 1482. Ald. 1501. Junt. 1503. *reprehendas.* Ita S. Hieron. Epist. ad Salvinam, 79. Tom. I. col. 502. ed. Veron.]

68 *Ac mala lustra*] Lupanaria, fornices.

69 *Purus et insons*] Si vivo animo puro et vita integra.

71 *Causa fuit*] Harum virtutum pater mihi causa fuit.

72 *Flavî ludum*] In ludum Flavii calculatoris, qui artem Arithmeticam docebat. *Magni quo pueri*] Hæc εἰρωνικῶς accipienda sunt; quasi minime magni: quia nihil est tam angusti animi quam amare divitias. *Cruquius.* *Magni*] Magnis patribus nati.

74 *Lævo suspensi loculos*] *Loculos* ac *tabulam* pueris supputandi artem discentibus tribuit; ut thecas calamarias ac graphiarias Grammaticæ studiosis, Sueton. Turneb. IV. 9. *Torrent.* *Suspensi loculos*] Habentes loculos suspensos. *Tabulamque*] In qua tabula numerare discunt.

75 *Octonis referentes Idibus æra*] Hic ambigitur de magistri stipendio, an de fenebri potius pecunia loquatur. Ego de fenebri pecunia intelligere malim: de pueris enim jam robustioribus et adultis agit in Epist. ad Pisones; 'Romani pueri longis rationibus assem Discunt in partes centum diducere.' Et alioqui Grammatici merces, apud Juvenalem extrem. Satyra VII. annua, non menstrua est: 'Et cum se verterit annus, Accipe victori populus quod postulat aurum.' *Torrent.* *Octonis referentes*] Idibus quorum octo sunt dies. *Æra*] Mercedem Flavio numerandi magistro datam. [*Idibus assem* Vat. Rom. 1. a m. sec. ex glossemate.]

76 *Sed puerum*] Sed me puerum. *Portare*] Propter teneram ætatem.

78 *Semet prognatos*] Filios vel pronepotes suos. *Vestem servosque*] Adeo ut si quis vestitum et comitatum meum in turba vidisset.

79 *Avita ex re*] Id est, perinde ac si ab avis proavisque id patrimonii venisset. Sic *avitæ opes*, *avita* et *patria res* apud Ciceronem, et alios. *Torrent.* *Avita*] Ex avito patrimonio.

81 *Ipse mihi custos*] Pater meus.

82 *Pudicum*] Verecundum.

84 *Opprobrio*] Vocabulum Horatio amicum, pro objecto alicui probro, necdum probato, quod factum aut commissum sit. 'Obprobrium' autem scribunt antiquissimi libri omnes. *Torrent.* *Opprobrio*] Maledicto.

85 *Olim*] Aliquando.

86 *Si præco parvas*] Si me ad hoc instituisset, ut præco fuissem vel coactor, id est, publicanorum minister. *Coactor*] Cognata autem officia 'præconum' ac 'coactorum:' ut enim 'præcones' auctionibus quodammodo præerant (nam res licitantibus addicebant,) sic 'coactores' rerum in actione venditarum pretia intra certum diem prosequebantur, a cogenda seu redigenda certa mercede pecunia dicti. *Torrent.*

87 *Neque ego*] Si me fecisset præconem aut coactorem. *Ob hoc nunc*] Antiqua lectio magno consensu *ad hoc nunc*, nec displicet. *Torrent.*

88 *Laus illi debetur, et a me gratia major*] Recte: sed cum in manuscriptis sit, *ab hoc nunc*, longe venustius legas hoc modo, *at hoc nunc;* est enim *hoc*, ἐπὶ τούτῳ, ob hoc. Ita alibi: 'hoc tibi Paulus et Messalla videris.' Et hac eadem Satyra paulo ante: 'felicem dicere non hoc Me possum, casu quod te sortitus amicum.' Et versu 90. et seqq. ita interpungendum, ut in textu Rob. Stephani interpunxi. Atque *alios legere ad fastum*, non autem *ad fastum optaret*. Quod vero Torrentius affirmat, falsum esse: id, quod Lambinus scribit, in pluribus manuscriptis *honustos*, quam *honestos* legi: optassem et hoc loco, et multis aliis, viri, si verum admittimus, longe se majoris honori pepercisset. Certe in septem codicibus, quorum excerpta mihi videre contigit, uno consensu *honustos* legitur. Et vero, cum nobilitatem hic contemnat, qui est, qui non videat ejus proposito longe convenientius esse, dicere, eos honoribus non honestos incedere, sed honustos? Et ita hac eadem Satyra: 'Quod Nolim onus haud unquam solitus portare molestum.' *Rutgers.* [Vat. Rom. 7. *at a me.*]

89 *Pœniteat sanum*] Nil me pœnitere debet, quamdiu sanus sim. *Eoque*] Atque ideo.

90 *Non*] Non sic me defendam, ut, &c. *Dolo factum negat esse suo*] Nullus in eo dolus, si quis ignotis parentibus nascatur; sed a Jurisconsultis petita loquendi consuetudo, qui sine dolo malo nullum grave delictum statuunt. Lata tamen culpa dolo comparatur. 'Dolum' ergo pro 'delicto' accipimus. *Torr.* *Dolo*] Suo vitio et culpa.

94 *Ævum remeare, &c.*] Repuerascere.

95 *Atque alios legere ad fastum*] Suspicor scriptum fuisse *fastus:* quod est *fastos*. Si natura, inquit, permitteret plebeio homini ad fastos ire, et ex iis pro arbitrio parentes sibi legere, ego meis contentus essem. Si mihi igitur ex fastis, vel nobilissimos, vel antiquissimos eligere parentes detur: valde id recusem. *Heinsius.* *Legere ad fastum*] Eligere ad ostentationem.

96 *Optaret sibi quisque*] Ut alios parentes quisque sibi optaret; ego meis contentus nolim, &c. *Honestos Fascibus*] Parentes ornatos magistratuum insignibus. Alii leg. *onustos.*

97 *Fascibus et sellis nolim*] *Nollem* legitur in multo pluribus exemplaribus. Bene autem 'sellas fascesque' conjungit: nam 'sellæ' majorum erant magistratuum, ut et 'fasces,' qui a lictoribus præferebantur. Vid. Guil. Canter. Novar. Lect. IV. 12. *Torrent.*

99 *Onus*] Nobilitatis onus.

100 *Res*] Divitiæ et opes.

101 *Atque salutandi plures*] Suffragiorum vel ambitionis causa.

102 *Et comes*] Honoris gratia.

103 *Plures calones*] Proprie sic dicti militum servi, a ferendis lignis palisque ad militiæ usum: vel quia ligneas clavas gerebant, quæ Græci κᾶλα vocant, ut Festus voluit. Quidquid sit, vetus Horatii Glossema monet, *calones* appellari viliores servos, urbanos, rusticosque, ad imitationem calonum, qui in exercitu serviunt. Quamquam hi fere liberi erant, sicut

et lixæ. Mirum autem pro *Rusve peregreve* in IX. Mss. exemplaribus repperisse me *Rusve peregre aut*. Torrent.

104 *Peterrita*] Vehicula Gallica. Vid. Gell. XV. 30. *Curto Ire licet mulo*] 'Curtum' vocabant veteres quicquid fractum, minutum, mutilum, ac male parvum esset: ut 'curtos Judæos' ob præcisam pelliculam, 'curtos mulos' ob deminutam forte caudam, ut nunc quoque utimur. Sic 'curto centusse licetur,' Persius Sat. V. pro non integro. Nannius Miscell. lib. IV. *Torrent*. *Curto*] Mulo qui caudam habet decurtatam.

106 *Mantica*] 'Hippoperas' appellat Seneca Epist. LXXXVII. 'M. Cato Censorius canterio vehebatur, et hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret.' quod privato quidem honestum est. Hic vero de prætore in magistratu proficiscente agitur, cui merito sordes exprobrantur. quæritur enim in re domestica continentiæ laus, in publica dignitatis. *Torrent*. *Mantica cui*] Pera in qua res necessariæ ferebantur. *Eques, &c.*] Sessor.

107 *Sordes*] Avaritiam vel ignobilitatem. *Tulli*] De quo superius.

108 *Tiburte via*] Via extra portam Esquilinam, quæ Tibur ducit.

109 *Lasanum*] Λάσανον non eodem modo exponunt Grammatici: nam et inter culinæ instrumenta referunt; et pro matula et pro sella familiari accipiunt, qua ventris exonerandi caussa utimur. Unde et λασανοφόροι servi qui domino lasanum ministrabant. Vid. Turneb. XIII. 3. *Torrent*. *Lasanum portantes*] Vas, in quo alvus exoneratur. Angl. *a close stool*. *Œnophorumque*] Vas, in quo vinum ferebatur.

110 *Hoc ego commodius*] Τὸ *hoc* non arbitror esse provocabulum, sed causalem copulam, ut hæc sit sententia: *hoc*, id est; ideo ego vivo commodius quam tu et quam multi, quod quacunque libido est, incedo solus, &c. ita ut τὸ *commodius* repetatur ad ablativos casus *multis aliis*, et subintelligatur τὸ *quod*. Cruq. *Hoc ego*] In hac re et multis aliis.

111 *Millibus atque aliis*] Hæc vetus lectio, quam Lamb. suis sedibus exturbavit; et substituit *Multis atque aliis*, immemor veteres *mille* dixisse, non pro eo quod Græci χίλιοι, sed quod χιλιὰς dicunt. *Torrent*. *Libido est*] Voluntas.

112 *Quanti olus*] Quanti venditur olus. [Vatt. Rom. 7. 10. *olus, aut far*.]

113 *Fallacem circum*] Circus locus Urbis celeberrimus. Quæ celebritas caussa fuit, ut eo confluerent omnis generis impostores, præsertim Chaldæi, astrologi, sortilegi, conjectores, aretalogi, et quos agyrtas ac circulatores appellamus, ceterique qui nugas venditant, et ut facete apud Gell. Attius · 'Qui aures verbis divitant alienas, suas ut auro locupletent domos.' Ab his *fallacem circum* appellat Poëta. Plura Turn. V. 23. *Torr*. *Fallacem circum*] In circo fallaces Astrologi et somniorum interpretes erant frequentes. *Vespertinum*] Recte: matutinum enim litibus negotiisque perstrepebat. Male itaque Lamb. nihil referre ait, itane, an *vespertinus* legatur. Illud enim multo elegantius. *Torrent*. *Vespertinum*] Vesperi.

114 *Assisto divinis*] 'Divinos' vocat conjectores omnes, 'homines,' ut inquit Gellius, XIV. 1. 'æruscatores, cibum quæstumque ex mendaciis captantes.' Atque adeo hinc privatæ suæ vitæ libertatem ostendit Horatius, qui quod viri graves non facerent, tali turbæ in Circo assisteret. Male itaque, ne dicam inepte, qui de sacrificiis interpretantur: nec loco nec tempore opportuno. *Torrent*. *Assisto divinis*] Intersum rebus divinis, vel rerum futurarum divinatoribus, nempe in Circo.

115 *Laganique*] Sic habet vetus lec-

tio summo consensu; quam Lamb. abrogavit, et *lachanum* substituit, nihil præter porrum, cicer, et olera Horatio apponens. Receptam tamen lectionem assertore Turnebo IX. 19. retineo. λάγανον enim placentæ genus simplicissimum, ex simila et oleo recenti, teste Hesychio. Cujus cum non medici tantum meminerint, sed et Suidas, et Athenæus quoque illud inter veterum escas retulerint, ego sane lepidissimi Poëtæ cœnam paulo lautius instruxerim. *Torrent.* *Laganique catinum*] Oleris catinum.

116 *Pueris tribus*] Hoc est, paucis, nullo strepitu. *Pueris tribus*] A pueris tribus. *Lapis albus*] Mensa marmorea, ad differentiam mensæ escariæ, quam *Cibillam* a cibo, vel, ut Festus, *Cillibam* vocabant. *Torrent.* *Lapis albus*] Mensa marmorea.

117 *Pocula cum cyatho duo sustinet*] Notat Turneb. IX. 19. ex Agretio Delphicam mensam plurimis poculis onerari solere, sed numero semper pari. Unde et Cicero 'Scyphorum paria complura.' At Horatio, qui solus accumberet, par unum satis erat, una cum cyatho, quo certa mensura vinum et aquam e vasis haurirent et defunderent in pocula, quod κυαθίζειν Græci appellabant: quique id faciebant *ad Cyathos stare* dicebantur. *Torr.* *Adstat mihi echinus*] Adstat mihi cœnanti echinus, id est, Vas fictile, sic nominatum a similitudine echini marini. *Adstat echinus Vilis, &c.*] Hæc communis etiam veterum librorum scriptura est: alii distinguunt post *echinus; Adstat echinus, vilis cum patera guttus.* Sed cum tota illa supellex Campana, sive fictilis fuerit, quare non æque *echinus* ac *guttus vilis* appelletur? Porphyrio *Adstat echino*, id est, propter echinum, legit. Sed hoc quoque pro arbitrio Lectoris sit. Magis in eo laborant Grammatici, ut quid hic *echinus* sit nobis explicent. Hesychio inter alia multa, quæ a Græcis *echini* nomine appellantur, est etiam λοπὰς ἢ σκεῦος μαγειρικὸν, Polluci χύτρας εἶδος. Differunt autem λοπὰς et χύτρα· nam illud 'patinam,' hoc 'ollam' significat. Et quoniam vas esse constat vel mensæ vel culinæ usibus destinatum, ab aliqua haud dubie animalis similitudine dictum. Echini autem forma in rotunditatem conglobata. Acroni libens assentior, ut vas fuerit aut æneum aut fictile, quo vel calices, ut ille ait, vel manus etiam, si ita mavis, abluerentur. quam 'trichilam' quoque dictam volunt, ut recte meo judicio Turnebus IX. 19. *Torrent.*

118 *Vilis*] Parvi pretii. *Guttus*] Ex gutto vinum guttatim seu minutatim fundebatur. *Campana supellex*] Sic II. Sat. 3. 'Campana solitus trulla:' pro fictili, ob argillæ in Campania bonitatem et copiam, unde plurimæ illic figlinæ. Atque hinc 'Osca tellus' pro argilla: eamdemque ob caussam Beneventani calices celebrantur in tenuiorum mensis; nam Osci Beneventani, aut Campani erant, aut Campanis proximi. Vid. Turneb. XXIII. 6. *Torrent.* *Campana supellex*] Vasa fictilia in Campania facta.

120 *Obeundus Marsya*] Obeunda prima pars fori, ubi posita est statua Marsyæ in litigatorum terrorem. *Marsya*] Notum autem Phrygii illius tibicinis nomen, cui ab Apolline victo pellis detracta est, Faunorumque ac Nympharum ob ipsius mortem effusæ lacrymæ in amnem ejusdem nominis conversæ. Hujus autem Marsyæ statua quædam erat Romæ, ea fori parte, qua et rostra; ubi et vadimonia obiri et lites agitari solitæ: unde et ipsi loco nomen. Sed ingeniose admodum Horatius, perinde ac si victus atque excoriatus Marsya non tam ideo doleat, quam quod Novium inter judices versantem aspicere cogatur. *Torrent.*

121 *Minoris*] Duorum fratrum Noviorum junior erat improbissimus litigator, qui ad hanc statuam summo

mane turpissime fœnerabatur.

122 *Ad quartam*] Ad horam quartam. *Post hanc vagor, aut ego lecto, Aut scripto, quod me tacitum juvet, &c.*] Sensus est: Postquam aut legi aut scripsi quidpiam, quod me suaviter afficiat, recreetque. Vel post lectionem, aut scriptionem rei seu materiæ alicujus, quæ et levamento et voluptati sit mihi; deinde porro oleo, et quidem melioris notæ, perungor solens. Punctum itaque post τὸ *juvet* inducendum. *Aut ego lecto*] 'Lectitare' et 'scriptitare' verba sunt usu cognita: 'lectare' et 'scriptare' non ita. Quid ergo si continua oratione legatur usque ad versum sequentem, et *lecto* et *scripto* sint absolute posita, pro postquam legi aut scripsi quod silentio me recreet, ungor olivo, more loquendi non vulgato? sed neque ineleganti, ut 'audito,' 'comperto,' et similia. Sic 'frui parto,' 'parcere parto,' Virgil. *Torrent.* *Lecto*] Lectito aut scriptito.

123 *Ungor olivo*] Recte Turnebus IV. 9. monuit 'oleum' intelligi debere quod Aëtius λυχνιαῖον appellat, vilius sordidiusque, quo ad lucernas utebantur: non quod ex lucerna sumtum, sed quod odore tale esse sentias. *Torrent.* *Olivo*] Oleo, non ex lucernis detracto.

124 *Natta*] Ita habet vetus scriptura, et *Natta* sive *Nata* celebre Pinariorum cognomen, ut ex Cicerone, Tacito, tabulisque Capitolinis constat. Mureti, qui primus *Naca* pro fullone restituit, ingenium quidem et diligentiam laudo, sed *Natta* tamen retineo: quid enim in eo leporis et gratiæ, si cum immundo fullone se conferat? Denique sententiæ nostræ accedit Juv. Sat. VIII. 'Cum Pansa eripiat quidquid tibi Natta reliquit.' Vid. Turneb. XXIII. 22. *Torrent.* *Natta*] Sordidus quidam Romanus.

125 *Sol acrior*] Sol calidior. [*Aut ubi* Vat. Rom. 7.]

126 *Rabiosi signi*] Caniculæ.

127 *Pransus non avide*] Veteres diem agendis rebus, noctem curandis corporibus dabant; non quia sæpius die cibum sumerent; sed non ad satietatem, nisi in cœna tantum. Quamquam ne hoc quidem perpetuum. Domitianus enim ad satietatem prandebat, cœnabat autem parcissime. Plura Muretus Var. Lect. III. 12. *Torrent.* *Non avide*] Pransus moderate et parce. *Interpellet inani*] Quantum non sinat me integrum diem inani ventre permanere. [Vatt. 4. 9. 12. 13. et Vat. Rom. 10. *interpellat.*]

128 *Domesticus otior*] Domi otium ago.

130 *His me consolor*] Hac vita me consolor. *Victurum*] Sic plures et meliores libri: alii *victurus.* Torrent. *Ac si Quæstor avus*] Suavius quam si ex familia essem senatoria.

SAT. VII. Rixam Rupilii cognomento Regis cum Græculo quodam Persio describit. Proscriptus enim ab Augusto Rex fugit ad Brutum, ubi Horatio tunc tribuno militum ignobilitatem exprobrasse ferunt, qui nunc eam contumeliam ulcisci velit.

1 *Rupili*] Inter Rupilium cognomento Regem et Persium quendam natione Græcum molestæ lites extiterunt. Rupilius ab Augusto in triumviratu proscriptus est et damnatus. *Pus atque venenum*] Pus venenosum, id est, pestiferam maledicentiam. Vel ipsum Rupilium ingenio improbo.

2 *Hybrida*] Sic libri nostri omnes; sed *Ibrida* fortasse scribendum sit, non ab ὕβρις, ut Grammatici voluere, sed quod *Umbros* antiqui, aut *Imbros*, *Ibrosque* (parum enim differre videtur) spurios appellarunt. Unde et Umbris Italiæ populis nomen, quod insititii essent, et *umbri* ovium quoddam mixtum genus apud Plin. VIII. 49. ut eleganter sane Conjectaneis in Varronem Jos. Scaliger annotavit. Vel *Hybrida.* Caninus, caninæ mor-

dacitatis, ut Cruquius exponit. *Torrent.* *Hybrida*] Hybrida ex patre Asiatico et matre Romana natus. Angl. *a mongrel.*

3 *Lippis notum, &c.*] Quæ jam in ora vulgi abierunt, tonsoribus atque lippis nota dicuntur, propterea quod olim in tonstrinarum consessibus omnes rumores narrari consueverunt. *Erasmus.* *Lippis notum*] Lippi ad se alliciunt loquaces. *Tonsoribus*] Apud tonsores multas diei horas conterunt loquaces.

5 *Clazemonis*] 'Clazemonem' etiam vocat Plinius, ad Chersonesi Isthmum. olim, ut nonnulli volunt, Gryna dicta est: sed alii 'Grynam,' seu 'Gryneum,' vicinum fuisse oppidum tradunt. Stephanus 'Grynos' vocat. Unde 'Grynæus Apollo.' Servius ad Virg. Ecl. VI. *Torrentius.* *Clazomenis*] Urbe Asiæ. *Cum rege*] Cum Rege Rupilio.

6 *Durus homo*] Duræ cervicis homo. *Odio*] 'Odium' apud Classicos auctores sæpe molestiam ac fastidium significat, præsertim importuni sermonis assiduitate natum. Lucret. 'At flagrans odiosa loquacula.' *Torrent.* *Odio*] Orationis acerbitate. [*Dirus homo* ed. Venet. 1481.]

7 *Confidens*] Audax. *Tumidus*] Vetus haud dubie scriptura, non *tumidusque.* Torrent. *Tumidus*] Superbus. *Sermonis amari*] Odiosi, insuavis, mordacis: homo petulans in maledicendo. πικρὸν appellant Græci, hominem amare irasci solitum. *Lambin.*

8 *Sisennas, Barros*] *Barros* duos jam ante cognovimus. *Sisenna* autem Aproniorum et Corneliorum cognomen. Aculeo certe non caruit Cornelius ille Sisenna apud Dionem lib. LIV. qui de uxoris vita reprehensus, in Senatu ausus fuerit dicere se illam et sciente et suadente Augusto Cæsare duxisse, notans principis cum ea consuetudinem, quam nuptiis celatam vellet. *Torrent.* *Sisennas, Barros*] Nobilissimos convitiatores. *Ut equis*] Ut longe superaret. Equi albi dicuntur omnium celerrimi.

[9 Cuning. *nil inter.*]

10 *Hoc etenim sunt omnes jure molesti*] Omnes molesti eo sunt jure, quo fortes, id est, eandem sibi libertatem vindicant. *Molesti*] Ita garrulos ac loquaces vocat. Quorum quanquam ingens sit odium, cum tamen gloriolam inde aliquam tamquam dicaces aucupentur, æmulo nolunt cedere, perinde ac qui de bellica gloria contendunt. *Torrent.*

12 *Priamiden*] Priami filium. [Codd. ap. Feam, *animosumque inter.*]

13 *Ira capitalis*] Quæ non nisi alterius interitu sedaretur: tam pestifera ac pernitiosa. *Lambin.* *Ut ultima divideret mors*] Ut sola mors litem dirimeret.

15 *Duo si*] Duos ignavos. [Vat. Rom. 9. *vexet inermes.*]

16 *Disparibus*] Forti et ignavo. [Vat. Rom. 2. a m. sec. *incidit.*]

17 *Glauco: discedat*] Glaucus, ignavior, ultro Diomedi, ut ab armis discederet, munera misit aurea pro æreis. *Discedat pigrior*] Nescio quid sibi velit quod in quinque exemplaribus *pulcrior* pro *pigrior* legitur. An forte ad Glaucum referri debet? ille enim pulcrior ac lautior arma sua aurea cum æreis permutavit. *Torr.*

18 *Bruto Prætore tenente Ditem Asiam*] M. Brutus et C. Cassius, eo anno quo Cæsar interfectus est, prætores urbani, lege Pedia contra interfectores ejus lata, in provincias suas Cretam et Bithyniam abiere. Postea vero Brutus Macedoniam a Senatu obtinere jussus, in Asiam ad contrahenda undique auxilia profectus est, atque ibi ante bellum Philippense, quo occisus est, multa præclare gessit: quod dictum volui, ut quare 'prætorem' vocet Horatius, et quomodo Asiam tenuerit, non ignoretur. *Torrent.* *Tenente*] Bruto Asiam occupante.

19 *Pugnat, uti non*] Verbis acerbe contendit.

20 *Compositus*] Optimæ notæ libri complures *Compositum* habent: quod quadam loquendi novitate Lectorem excitat, ideoque mihi quidem magis arridet. Elegans autem verbum 'componere,' quemadmodum et 'committere.' Unde commissiones gladiatorum, pugilum, rhetorum, Poëtarum. *Torrent.* *Compositus melius*] In certamen congressurus. *Cum Bitho Bacchius*] Bithus et Bacchius erant par Gladiatorum. *In jus procurrunt*] Codex Bland. vetustissimus habet *Intus procurrunt*, cui subscribendum censeo: post multas namque inter se contumelias, post multa convicia et maledicta, procurrebant foras in conventum sociorum ad Brutum, ut is causa cognita, litem dirimeret, eosque componeret. *Intus* autem *procurrere*, est de loco interiore et secessu aliquo in publicum prodire. *Cruq.*

21 *Procurrunt*] Quinque codd. Mss. *concurrunt*; quod quare damnaverit Lamb. ut supposititium et adulterinum, nescio. *Concurrere*, meo judicio, duello aptius est. Vid. Guil. Canter. Novar. Lect. IV. 12. *Torrent.* *Procurrunt*] Currunt in publicum. *Spectaculum*] Spectaculum theatri et judicii.

22 *Causam*] Causam suam.

23 *Cohortem*] Antiqua lectio *choortem*, ut in veteri denario Antonini III. viri CHORTIS SPECULATORUM. Cohortem autem Bruti comitum intelligo. Vel, ut Cruquius vult, quæ Consuli aut prætori in provincia erat pro satellitio et comitatu. *Torrent.*

25 *Comites*] Comites Bruti. *Excepto Rege*] Præter Rupilium Regem. *Canem illum*] Acerbius erit maledictum, si *canem* appellet hominem impudentem, atque, ut Cynici solent, conviciis oblatrantem, deinde talem canem pestilenti canis astro conferat: de quo Poëta Æneid. x. 'Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris, Nascitur, et lævo contristat sidere cœlum.' *Torrent.* *Canem illum*] Caniculam pestiferam; sydus horribile.

26 *Ruebat*] Inconsulte dicebat.

27 *Flumen ut hibernum*] Græcum expressit vocabulum χειμάῤῥους seu χείμαῤῥος, quod hieme non æstate fluit. Nos *torrentem* dicimus. Atque ita de Pindaro IV. Od. 2. Vide Turneb. II. 1. *Torr.* *Fertur quo rara*] Quo frondator raro pertingit, ut ligna cædat.

28 *Tum Prænestinus salso multumque fluenti*] In Mss. exemplaribus melioris notæ, *multoque fluente*. Aut, ut notat vir doctissimus Torrentius, *fluenti*. E qua sola scriptura vera lectio est eruenda; quæ est, *mustoque: Tum Prænestinus salso mustoque fluenti Expressa arbusto regerit convitia*. Nihil est certius. Optimus et eruditissimus sui sæculi Turnebus mentem Poëtæ vidit: veram scripturam non vidit. Interpretatio allegoriæ sequitur postea, et causa, 'Durus Vindemiator et invictus.' Quare cave de hac lectione dubites: quæ et codicum authoritate et ipsa ratione nititur. Et fortassis ebrietatem innuit Rupilii et vino depositum fuisse significat; id quod vindemiatoribus, cum quibus eum confert, solet evenire. *Heinsius.* *Prænestinus, &c.*] Rupilius Rex, Præneste natus. *Multumque fluenti Expressa arbusto*] Bene; nam de vindemiatore loquitur, qui veluti decussa ex arbore in viatorem convicia regereret, ob gustatam vindemiam largius et ipse fluens. *Torrent.*

29 *Expressa arbusto*] Convitia deprompta ex pectore mordaci et copioso. *Regerit convitia*] Retorquet. *Durus*] Ut durus vinitor.

30 *Viator*] Viator prius de via vindemiatori convitiatus, coactus est cedere. [Vat. Palat. 6. *et invicto*.]

31 *Cucullum*] Nihil necesse erat

geminare *l: cuculus* enim mediam producit, ut ex pluribus Plauti versibus constat. Est autem avis verna, tam Græcis quam Latinis, a voce *κόκκυ*, quam ingeminat: unde et *κοκκύζειν* et *κόκκυξ* et *cuculus* appellata. Vox ejus insuavis et immodulata effecit ut *κόκκυγας* appellent Græci homines qui insulso atque inordinato sermone molesti sunt. Socordia etiam atque inertia ejus, quod bona anni parte vulsis fœde plumis incubans delitescat, hominibus avi similibus avis quoque nomen imposuit, imperitis maxime atque incompositis. Insignis autem ejus astus in supponendis alieno nido ovis. Sed quia magna in eo impudentia est, Gallis occasionem præbuit, ut 'cuculos' vulgari idiomate vocent, quia nulla rerum domesticarum cura aberrare uxores et aliorum ingredi cubilia patiantur. Horatii vero locum illustrat Plinius XVIII. 26. ait enim per imitationem cantus alitis temporarii, quem 'cuculum' vocant, exprobrari solere sero putantibus vitem desidiam suam, quod dedecus esset falcem ab illa volucre in vite deprehendi. Id Poëta de quovis opere rustico fieri consuevisse ostendit. De vindemiatore enim loquitur. At vindemiæ tempore cuculus non ultro apparet. Denique ex quavis caussa 'cuculi' appellatio merum opprobrium est. Turneb. lib. II. cap. 1. *Cucullum*] Deridens vinitorem, et eum appellans avem pigram ac nidi sui obliviscentem.

32 *Italo perfusus aceto*] Ita Persius quoque: 'Stoicus hic aurem mordaci lotus aceto;' acida enim et salsa acuunt irritantque stomachum. Unde salem acetumque in pectore habere dicuntur homines acuti argutique, qui pungant ac dictis feriant. De sale res nota; de aceto Plautus Bacch. 'Nunc experiar sitne acetum tibi peracre in pectore.' Et Pseud. 'Ecquid habet is homo aceti in pectore?' Respondet alter: 'Atque acidissimi.' Postremo sic 'hominem acidæ linguæ' dixit Seneca Controversiarum lib. x. *Torrent. Aceto*] Aspersus mordacitate Italica. [Vat. Rom. 7. *percussus aceto*.]

35 *Hunc Reges*] Julium Cæsarem. *Operum hoc tuorum est*] Hunc Rupilium Regem jugulare ad te pertinet.

SAT. VIII. Priapum Deum, custodem hortorum, inducit querentem de Canidia et Sagana veneficis, et quæ ab illis in occulto fierent describentem.

Hæc Satyra, omnium festivissima, Esquilinum illud veneficium evulgat, de quo Canidia ipsa in Epodis: 'Et Esquilini pontifex venefici Impune ut urbem nomine impleris meo.'

1 *Olim truncus eram*] Ego Priapus olim truncus eram. *Truncus eram ficulnus*] Theocritus pulcerrimo in Priapum Epigrammate ex ficu et ipse hunc Deum nobis statuit; de quo Arnobius lib. v. Sed hic iterum quæram, quare Ithyphallo hoc lignum potissimum Bacchus delegerit. Ego ad arboris naturam referre malim: constat enim ficum inter omnes plantas succi plenissimum esse, ac spiritum exhalare acrem inprimis ac calidissimum. Quo fit ut ligni ejus cremati fumus maxime mordeat, atque ex cinere factum lixivium abstergendi vi ceteris præstet. Quæ cum partim ejus calore, partim humore fiant, calidum autem et humidum omnia generent, nec aliud sint phalli aut Priapi, quam symbolum quoddam generationis; merito ex ficu, cujus arboris perspicua fertilitas est, potissimum formabantur. Quin et Bacchus, ut vitem, sic ficum quoque invenisse traditur: unde et *σταφυλίτης* et *συκίτης* dictus est. Bacchi autem et Veneris filius Priapus, Lampsaci in Hellesponto natus, agro fertilissimo. Sed jam philosophatum est satis. Horat. enim nullum hic, opinor, mysterium tangit: sed, quod satyricum decet,

Deum despicabilem, et de quo dubitaret an in cæli senatum assumptus esset, e ligno quoque fragili fabricavit, et 'ficulnum' esse voluit; ut nunc 'quernum,' nunc 'populeum' Catullus; 'ulmeum' alii. Hortis præcipue præesse credebatur, propter fœcunditatem: ut enim recte Servius, cum alia terra semel creet aliquid, horti numquam sine fructu sunt. Tibullus 'agricolam Deum' vocat. *Torrent.* *Ficulnus*] Truncus fici arboris. *Inutile lignum*] *Inutile* hic non tam concernit et exprimit naturam ligni, quam trunci figuram; qui erat iners ἄσχημος καὶ ἄμορφος, non dolatus, nulli usui accommodatus: verum desiit truncus *inutile lignum* nominari, ubi ex eo jam factus esset Priapus. *Cruq.* *Inutile lignum*] Lignum nullam ad rem utile.

2 *Incertus*] Dubius. [Vallicel. 1. *faceretve.*]

[3 Idem codex: *unde ego.*]

4 *Formido*] Sum formido. *Dextra*] Neque enim inermem decet esse custodem, et falx in re rustica plurimum præstat. *Torrent.* *Dextra coërcet*] Dextra quæ falcem tenet.

5 *Ruber*] Ruber Priapus ipse cum rubente fascino; et merito; rubore enim notatur calor, in generatione præcipuus. At Priapum πρωτόγονον appellat Orpheus. Et sane, quicquid de hoc Deo fabulantur Poëtæ, Libero patri, ac proinde Soli sive Apollini convenit, διὰ τὸ γόνιμον, teste Eustathio et aliis. *Torrent.* *Palus*] Penis ex palo factus.

6 *Importunas volucres*] Quod, sine ulla Dei reverentia, quovis tempore essent molestæ. *Cruq.*

7 *Terret*] 'Terrere' hic non tam metum injicere significat, quam abigere ac summovere. Atque ita ipse Horat. II. Sat. 5. 'Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.' Et Cicero pro Planco: 'Neminem a congressu meo, neque janitor meus, neque somnus absterruit.' *Torrent.* *Novis considere in hortis*] In hortis nuper satis, vel, nuper a Mæcenate institutis. [Vat. Palat. 4. *scissa* pro *fixa*, et ab al. m. *fissa*, quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck. *scixa* Vat. Rom. 5. *insistere* Vat. Palat. 4. *consistere* Vat. 10. Vat. Rom. 10. et Vallicel. 1.]

8 *Huc prius*] Ad hunc locum, ubi Priapus stabat. *Angustis ejecta cadavera cellis*] 'Cælla,' inquit Festus, 'quod ea cælentur quæ occulta esse volumus, per *æ* scribendum.' Alii per *e* sine diphthongo, ut et Isidorus, 'Cella quod nos occultet et celet.' Dictæ igitur *cellæ*, servorum mansiunculæ. Nec servorum tantum, sed et tenuiorum habitacula, quæ fere in cœnaculis erant. Quin meretricum quoque. Juven. Sat. III. 'Dubitas alta Chionen deducere cella.' Hinc 'cellaria,' etiam in templis ac divitum ædibus, pars remotior obscuriorque, celandis rebus apta. *Ejecta* quoque proprie dicit; non *elata*, ut de exequiis fere loquuntur auctores, quando aliquis sepulturæ honos. *Torrent.* *Cadavera cellis*] Cadavera inopum et plebeiorum hominum.

9 *Conservus vili*] Hic merito dubites, 'conservum' ne vocet ejus intuitu qui mortuus sit; an ejus potius cujus opera portando cadaveri conducta fuerit. Vile sane ac servile officium fuisse vespillonum ac sandapilariorum, quos νεκροφόρους vocant Græci, demonstrat etiam Juven. Sat. II. 'Conducere flumina, portus, Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver.' *Torrent.* *Locabat in arca*] De Sandapila loquitur, qua misera plebs efferebatur. Vide Turneb. XXX. 30. *In arca*] Non in ornato feretro. Olim enim apud Romanos servos sepeliebant. Vetus Commentator: 'Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata.' *Rutgers.*

10 *Hoc miseræ, &c.*] Constitutum est sepulchrum. *Commune sepulchrum*]

Sic de terra Lucr. 'Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum.' Insigni autem veterum in defunctos pietate factum est, ut, qui quo mortuum e suis aliquem inferrent non habebant locum, publico ad id destinato eum sepelire possent: qua de re Varro Linguæ Lat. lib. II. 'Itaque eum locum Afranius Putilucos appellat, quod inde suspiciunt perpetuo lumen:' non tantum ob bustorum ignes, ut ego arbitror, sed quod mortuis lumina præferrentur. Unde et Persius: 'Hinc tuba, candelæ.' Vid. Turneb. v. 16. Talia autem loca etiam nunc Romæ extant ad ædem D. Pancratii et Sebastiani, quibus successere Christianorum cæmeteria, dicta ἀπὸ τοῦ κοιμᾷν, quod dormire significat, magna parentum nostrorum religione tot jam sæculis culta, ob spem resurrectionis. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. a m. pr. et Vat. Palat. 3. a m. sec. *vilis.*]

11 *Pantolabo*] Aptum scurræ nomen, qui omnia ab omnibus acciperet, postquam bona sua ipse comedisset: sic enim prisci interpretes, qui et 'Mallii' ei nomen dant. *Torr.* *Pantolabo scurræ*] Pantolabus universum patrimonium abligurierat. *Nepoti*] Luxurioso, qui rem suam familiarem turpiter consumpserat.

12 *Mille pedes*] Ostendit loci publici amplitudinem, et quidem testamento relicti ab aliquo, qui mortuis quoque opitulari volebat. Quod magi justum esse, quam vivis succurrere, ostendit Arist. Probl. IX. 30. vivi enim sibi ipsi præsidio esse possunt, defuncti non ita. Pet. Victorius Variar. Lect. XIV. 21. *Torrent.* *In fronte, trecentos*] In latitudinem. *Cippus*] Cippus est lapis in agro erectus, in quo incisa erat formula verborum, quibus testatores declarabant, se certum loci spatium e suis agris excipere, quod vel alicui vel reip. familiæ relinquerent. *In agrum*] In longitudinem.

13 *Hic dabat*] In Esquiliis datos significabat. *Hæredes monumentum*] Hæc verba cippo inscripta demonstrabant hoc loci spatium hæredibus esse ademptum. *Sequeretur*] Ita omnino legendum est, non *sequerentur*, ut in plerisque Mss. Vid. Turneb. v. 16. Hoc, inquit, monumentum non est hæredum, sed hominum tenuium, et nullum hærediolum habentium, nullamque decempedam possidentium.

14 *Esquiliis habitare*] In quo colle, olim sepulcreto, Mæcenas domum pulchram jam extruxerat, hortosque amœnos adjunxerat. *Salubribus*] Non oscitanter transeundum, quod 'salubres' vocat 'Esquilias.' Nam et Augustus illic æger, nempe in Mæcenatis domo, cubare solitus; et ad quietem se conferens Tiberius e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias, in hortos Mæcenatianos, commigravit. Antea vero etiam supplicii locus fuerat: quo spectant ea quæ sequuntur. *Torrent.* *Salubribus atque*] Sepulcris remotis.

15 *Aggere in aprico spatiari*] In colle aperto deambulare. *Quo modo tristes*] In quo nuper tristes homines.

16 *Informem*] Deformem. [Vat. Palat. 3. *deformem.*]

17 *Quum mihi non*] Regreditur ad expositionem sui muneris de custodiendis hortis, conquerens sibi multo molestiores esse sagas in ossibus et herbis colligendis, ad homines incantamentis vinciendos, quam fures, feras, et aves. *Cruq.* *Non tantum*] Non tam fures, &c. quam. [Vat. 7. *feræque solutæ.*]

[18 Vat. 3. et Vat. Palat. 3. *curæ sint.*]

19 *Versant*] Immutant.

20 *Has*] Veneficas. [*Humanas animas* Vat. 7.]

21 *Simulac*] Postquam. *Vaga Lunæ*] Sic Virg. 'Hic canit errantem lunam.' et Papinius, 'Vaga lumina noctis.' Luna autem, eadem quæ et Hecate et Diana, ut nocti, sic vene-

ficiis præesse credebatur. Eam cœlo devocabant veneficæ, quo propior facta, majores herbis, quæ noctu legebantur, vires infunderet. Sed quo plenior erat luna, eo veneficiis efficacior putabatur: nec temere rem magnam, nisi plenilunio, aggrediebantur. Sed quod 'succinctam' Canidiæ 'pallam' tribuit, eo quidem ab Ovidio discrepare videtur; sed de palla loquitur, quæ, quod longior esset, succingi quidem, hoc est, sustolli debuit, ne gressum impediret, et nihilominus defluere cinctura potuit. Sane Servius in illud Virgilii: 'Unum exuta pedem vinclis in veste recincta,' annotavit in sacris nihil solere esse religatum, ejus præsertim, quæ amore solvi vellet. *Torrent.*

22 *Legant*] Colligant.

23 *Vidi egomet nigra*] Videlicet e ritu et consuetudine nocturnorum sacrorum et veneficiorum. Vide Turneb. VI. 10. *Succinctam vadere*] Expeditam.

25 *Majore ululantem*] Hinc apparet duas fuisse Saganas, majorem et minorem. Vid. Turneb. XV. 1.

26 *Scalpere terram*] Ita et Ovid. 'Haud procul egesta scrobibus tellure duabus Sacra facit.' Fossam enim magicam significat, de qua etiam Homerus Odyss. Λ. Vid. Turneb. VI. 10. *Torrent.* *Scalpere terram*] Fodere.

27 *Et pullam divellere*] Et nigram agnam dentibus discerpere. *Pullam*] Tibull. lib. I. 'Et me lustravit tedis, et nocte silenti Concidit ad magicos hostia pulla Deos.' Pro *confusus* etiam *diffusus* habent duo codd. *Torrent.* [Vat. 5. *divergere;* Vat. Rom. 1. et 5. *devellere.*]

28 *Cruor in fossam confusus ut inde*] Cruor agnæ discerptæ in fossam terram mittitur.

29 *Maneis elicerent, animas responsa daturas*] Ἐπεξήγησις. *Manes* enim sunt animæ a corpore sejunctæ, quas istiusmodi sacrificiis elici credebant, unde ψυχαγωγία dicta ea magicæ scientiæ pars. Tibull. 'Hæc cantu finditque solum, manesque sepulcris Elicit, et tepido devocat ossa rogo.' *Torrent.* *Manes elicerent*] Mortuorum animas excitarent.

30 *Lanea*] Non sum nescius tota hac Satyra rideri magicam vanitatem; sed tamen quod *lanea* erat altera *effigies*, quæ ceream coërceret, eo fortasse spectat, quod laneæ effigies Compitalibus noctu dabantur in Compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos esse. 'Compita' autem Laribus sacra, eorumque dies festus 'Compitalia' dicta. Nec aliud putabantur Lares, quam animæ hominum redactæ in numerum deorum: auctor Festus. Taceo lanæ in nuptiis, in flaminum pileis, hostiarium infulis, in sepulcris, in expiationibus usum. *Torr.* *Lanea et effigies*] Duæ erant imagines, altera lanea, altera cerea. *Major*] Major effigies erat lanea, quæ inferiorem, id est, ceream verberaret.

32 *Servilibus utque*] Duo codd. *ut quæ Jam perit.* Quod tametsi Lambinus damnat, mihi sane non displicet. Lepide vero Horat. tamquam servili supplicio affici ait eam, quæ nimio plus pateretur. Nam in servos non modo dominorum, sed et legum nota olim atrocitas ob conditionis vilitatem. *Torrent.* *Servilibus utque*] Ut miserabiliter peritura. [Vat. 4. *atque ut.*]

33 *Hecaten vocat*] Proserpinam, quæ Hecate nominata est, vel quod centum victimis est placanda, vel quod centum annos errare faciat insepultos. *Cruq.* *Hecaten vocat*] Proserpinam umbrarum dominam.

34 *Tisiphonem*] Unam ex tribus furiis, quæ cædes ulciscitur. *Serpentes atque videres Infernas errare canes*] Hecatæ Tisiphonen adjunxerat; nunc canes illi, huic serpentes attribuit, quibus utriusque deæ adventus signi-

ficetur. Sed Tisiphones rarior in magicis mentio. Quin canes illas Stygias, sive Hecatæ, sive Proserpinæ, aut etiam Dianæ sacras, ipsas esse Furias Servius Grammaticus censuit ad Æneid. VI. additque 'ululare' et canum esse et Furiarum. Vid. Turneb. XIII. 12. XVI. 4. et XXIX. 44. *Torrent.*

35 *Infernas errare canes*] Stygias canes Proserpinæ comites. *Lunamque rubentem*] Ridicule non pallentem describit lunam, qualis esse solet cum veneficarum carminibus laborat, sed pudore tot scelerum erubescentem latitantemque, ne ultra aspicerent. *Torrent.* *Rubentem*] Lunam erubescentem.

36 *His testis*] His veneficiis. *Latere*] Latebat.

37 *Inquiner albis*] Utinam caput meum habeam merdis inquinatum.

38 *Mictum atque cacatum*] Tale illud Juvenalis. Sat. I. 'Cujus ad effigiem non tantum meiere fas est.' Et Sat. VI. 'Effigiemque Deæ longis siphonibus implet.' *Torrent.*

39 *Fragilis Pedacia*] Manuss. *Pediacia*, aut *Pediatia*. Addunt Interpretes equitem fuisse Romanum, qui absumto patrimonio se ipse prostituerat. Bene igitur Flaccus noster muliebri eum nomine appellat. Sed et *fragilis* epithetum ei prope convenit, a frangendo scilicet: 'frangere' autem, et 'dividere,' et 'præsidere' inter obscœna sunt. *Fragilis* ergo est mollis, qui muliebria patitur. Vid. Turneb. XXIV. 8. *Torrent.* *Fragilis Pedatia*] Mollis Pedatius, qui cum patrimonio pudicitiam amisit. *Furque Voranus*] Hunc Q. Lutatii Catuli libertum fuisse volunt: ut *Saganam* Pomponii cujusdam, proscripti a triumviris, libertam: fides penes auctores sit. *Torrent.*

40 *Singula quid memorem*] Transitio cum enumeratione eorum, quæ peractis sacris egerint veneficæ. *Cruq.* *Alterna*] Alternatim. [*Singula qui memorem* Vat. 13. *alterna sequentes* Vat. Rom. 2. a m. pr.]

41 *Resonarent triste et acutum*] Sic Virg. Æn. VI. 'Pars tollere vocem Exiguam.' Tristis igitur tenuisque, ac stridula manium vox. 'Οξυφώνους vocant Græci, quales fere fœminæ, et Eunuchi omnes. Quos cum imitamur, 'deducere vocem,' et 'deducta uti voce' dicimur, ut recte Macrobius VI. 4. *Torrent.* *Acutum*] Cum voce tenui et acuta.

42 *Lupi barbam*] Hoc quoque versu facetissime magica illudit deliria. Et de lupi quidem dente dextro canino, ut in maximis habitus fuerit operibus, aliquid Plin. XI. 37. et XXVIII. 10. *Torrent.* *Variæ cum dente colubræ*] Cum dente colubræ maculosæ.

43 *Imagine cerea*] Ob imaginem ceream, quæ igne liquescebat, in perniciem ejus, quem execrabantur. [*Addiderunt* Vat. 4.]

44 *Largior arserit ignis*] Hoc quoque ex magica vanitate petitum. Virg. 'Aspice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse; bonum sit.' Verum hic, opinor, ignem extitisse fingit, quo cerea illa effigies absumeretur. *Torrent.*

45 *Duarum*] Canidiæ et Saganæ, quæ tanquam furiæ erant. [*Obruerim voces* Vat. Rom. 7. quod receperunt Fea, Bothe, Jaeck, et Dœring. h. e. oppresserim, suppresserim, oppedendo fecerim, ne amplius audirentur veneficarum voces. Vat. Rom. 9. *et dicta.*]

46 *Displosa sonat*] Quantum sonat vesica rupta et discissa.

47 *Diffissa nate*] Alludit ad fragilitatem ligni, quod dum frangitur, præter alia ligna clare sonat. *Cruq.* *Ficus*] Ego Priapus e ficu factus. *At illæ currere*] Illæ currebant.

48 *Canidiæ dentes*] Nihil fingi poterat venustius, quam binas nobilissimas veneficas, nihil non ab arte sua sibi pollicentes, uno Priapi peditu

exterritas sic aufugisse, ut alteri dentes, alteri crines etiam exciderint, quibus apposititiis (ut vetulæ solent) utebantur: sic enim *caliendrum* exponunt antiqui Interpretes. Vide Turneb. VII. 20. *Torrent.* *Dentes, altum*] Non suos dentes, sed alienos arte insitos. *Caliendrum*] Saganæ comam oppositam, id est, crinem hypocriticum, Angl. *a periwig*.

50 *Vincula*] Recte pro liciis exponit antiquus commentator, quod amoris vincula essent ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant, sicut stamen implicant 'licia:' sic enim Servius in illud Virg. 'Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo.' Et mox: 'Necte tribus nodis ternos Amarylli colores; Necte Amarylli modo, et, Veneris, dic, vincula necto.' *Torrent.*

SAT. IX. Describit cujusdam, in quem forte inciderat, importunam et pertinacem garrulitatem, qua jactabunde quædam, nonnulla impudenter, omnia stulte deblaterans, diu invitum detinuerit, et propemodum enecarit.

1 *Ibam*] Mira hujus Sermonis festivitas, quo garrulitatis veluti imago quædam ante oculos ponitur. De Via sacra autem, omnium quæ in Urbe erant nobilissima, videnda quæ notavimus Epod. IV. *Torr.* *Via sacra*] In via sacra fœdus ictum fuit inter Romulum et Tatium.

2 *Nugarum*] Meras nugas Via sacra meditatum fuisse Horatium crediderim, non versus, quos Poëtæ modestiæ caussa 'nugas' vocant. *Totus in illis*] Sic nostri codd. sine conjunctione, haud dubie melius. Vid. Turneb. XV. 18. *Torrent.* *In illis*] In illis nugis.

3 *Accurrit*] Vulgati codd. *occurrit* habent, sed illud melius. *Torrent.*

4 *Arreptaque manu*] Manum arripere, est autoritatis indicium, quod Cic. pro Murena expressit, inquiens: 'Quare quum ista sis auctoritate, non debes M. Cato arripere maledictum ex trivio,' &c. *Cruq.* *Quid agis*] Quomodo vales Horati? inquit ille.

5 *Suaviter, ut nunc*] Recte valeo secundum temporum conditionem. *Omnia quæ vis*] Cupio ut tibi proveniant omnia ex animi sententia.

6 *Quum assectaretur*] Quum a latere meo non discederet, me quocunque irem comitando, vel me reluctante. *Cruq.* *Numquid vis? occupo*] Sic ad Mæcenatem I. Epist. 7. 'Occupat et salvere jubet prior.' Illud autem *Numquid vis?* loquendi formula est iis usitata, qui discedere ab aliquo cuperent. Terent. Eunucho: 'Rogo numquid velit. Recte, inquit, abeo.' Vid. Turneb. XV. 18. *Torrent.* *Occupo: at ille*] Prævenio illum his verbis, Nunquid aliud vis? Hoc volo, ut nos noris.

8 *Hoc, inquam*] Idcirco quia doctus es, pluris a me fies. *Misere discedere quærens*] Vehementer, usque ad miseriam. [Vat. 1. a m. sec. *cupide discedere.*]

9 *Ire modo ocyus*] Ibam aliquando celerius. *Consistere*] Aliquando consistebam. [Vat. 4. *in aure.*]

10 *Dicere nescio*] Dicebam puero. *Sudor ad imos Manaret talos*] Sudor nullo prævio corporis labore emanans, aut animi æstum molestiamque et angorem significat, aut grave salutis periculum nuntiat, præsertim cum frigidus est, et accedit tremor. Plaut. Casina: 'Eo quod corculum assudassit jam ex metu.' Atque hinc 'sudare' per translationem non solum pro vehementer laborare, sed pro trepidare, hærere, atque anxium et perplexum esse. Terent. Phorm. 'Eia sudabis satis, Si cum illo inceptas homine.' *Torrent.*

11 *Manaret talos*] Quum sudor deflueret præ animi angore. *O te Bollane cerebri Felicem*] In optimis exemplaribus fere legitur *Bolane* a Bola ignobili oppido. De quo Virg. 'Bolamque Coramque.' Hunc autem

Bolanum ὀξύχολον fuisse volunt Interpretes, iracundum, apertum, qui nullas ferret molestias; et si in garrulum aliquem incidisset, occasionem extemplo abrumpens, molestiam excuteret. Horatius vero, quamquam et ipse irasci facilis, magis tamen sese hominum moribus accommodabat, natura verecundior. *Felicem* igitur *cerebri* vocat *Bolanum*, cui, quod cerebrosus sit, tam feliciter cedat, ut a garrulis liberetur. Ita Turnebus xv. 17. Cruquius felicem cerebri dici credit, *βραδύχολον, ad iram tardum*, tolerantem loquacitatis: hoc enim est fortis animi et modesti, patienter audire et pro tempore dissimulare. *Cruq.* Vid. Turneb. xv. 18. *Bollane cerebri*] Bollanus nullo strepitu conturbabatur, ergo felicis erat cerebri.

13 *Ut*] Posteaquam.

14 *Misere cupis*] Valde cupis abire.

15 *Sed nil agis*] Frustra cupis effugere. *Nil agis*] Vetus locutio. 'Nihil agere,' pro inaniter agere, agendo nihil proficere, inanem operam sumere. *Torrent.* *Usque tenebo*] Semper tenebo.

16 *Hinc quo*] Ab hoc loco, quo es iturus. *Nil opus*] Verba sunt Horatii, qui multas fingit causas sese ab hoc garrulo eripiendi.

17 *Circumagi*] Huc illuc circumduci.

18 *Cæsaris hortos*] Quos ille moriens testamento reliquit populo Romano, si Suetonio credimus: proximos fuisse Naumachiæ idem ostendit auctor Tiberio, cap. 72. Vid. Turneb. xv. 18. *Torrent.* *Hortos*] Turnebus Julii Cæsaris hortos fuisse dicit, prope portam Portuensem, de industria autem locum longinquum in ultima urbis regione situm mentitus est extra Janiculum, ut assectatorem a se ablegaret atque removeret.

19 *Nil habeo*] Respondet garrulus assectator. *Et non sum piger*] Quatuor libb. manuss. *Non sum piger* sine conjunctione. placet. *Torrent.*

20 *Demitto auriculas*] Plin. xi. 37. 'In equis et omni jumentorum genere indicia animi præferunt aures, fessis marcidæ, micantes pavidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris.' Quamquam igitur soli homini aures immobiles, sumta tamen ab animantibus translatione ipsi quoque et 'arrigere' et 'demittere aures' dicuntur, cum vel metus eos dejicit, vel spes erigit. Unde 'aures arrectæ' in proverbiis. *Torrent.* *Demitto auriculas, ut iniquæ*] Translatio est a jumentis, quorum aures demissæ corporis defatigationem significant. *Iniquæ mentis asellus*] Nam evertere, et, si qua ratione queat, excutere velit sarcinas, quas moleste se ferre aurium demissione ostendit. *Torrent.* [Vallicel. 1. *ut mentis asellus iniquæ.*]

21 *Subiit onus*] Portat onus. *Incipit ille*] Garrulus loquitur. [*Dum gravius dorso* Vat. Palat. 6.]

22 *Viscum pluris amicum*] Viscus et Varius, Poëtæ diserti, amici fuere Horatii et Virgilii.

24 *Movere*] Saltare.

25 *Mollius*] Facilius quam ego. *Hermogenes*] Cantor optimus.

26 *Interpellandi*] Perinde ac si ingentes aliquas virtutes suas prædicasset homo inanissimus, quod Poëtaster, quod saltator, quod cantor esset. Poëta vaferrimus operæ pretium se facturum ratus, si sermonem interrumpens ab eo intelligeret, quibus vir tantus usui esset, atque opem adferre posset, rogat quos e propinquis superstites habeat: auditoque nullos superesse, quod ille composuisse se omnes diceret, nutriculæ suæ vaticinii memor, subjicit ea quæ sequuntur. Est autem 'interpellare,' ut ait Asconius Verr. iii. mediam alterius orationem interrumpere, vel alterius actioni se interponere. *Torrent.* *Interpellandi locus*] Loquitur Horatius. *Est tibi mater, Cognati*] Habesne caros et propinquos, qui tuo

auxilio egeant, quos a te curari oporteat, quorum negotia a te geri potius, quam me otiose comitari, qui nisi te salvo et incolumi, salvi esse non possint, nec si te careant? Importunus ille et odiosus nebulo se omnes suos sepelisse ait, neque quicquam se negotii habere. Vid. Turneb. xv. 18.

27 *Queis te salvo*] Quibus tua salus est necessaria. *Haud mihi quisquam*] Respondet Garrulus. [*Quibus est te salvo opus* Vat. Rom. 7.]

28 *Composui*] 'Deponere' et 'componere' verba in funeribus usitata. 'Deponi' enim dicebantur ægri, jam plane desperati, aut etiam recens mortui, quod de sublimiori lectulo humi collocabantur: 'componi' vero, cum, peractis ceteris, jam supremo propinquorum munere ossa in urnam ponebantur. Cicer. in Verrem Act. I. 'Itaque mihi videor, Judices, magnam et maxime ægram, et prope depositam Reipub. partem suscepisse.' Atque hinc factum ut 'depositum' pro sepulcro dici cœperit. Et pulcra tralatione Plautus Aulul. 'Ut me deponat vino eam affectat viam.' 'Componere' autem pro sepelire, ut hic Horat. sic Propert. lib. II. 'Tu me compones, et dices, Ossa Properti Hæc tua sunt.' Vid. Turneb. x. 11. et xix. 27. *Torrent. Composui*] Omnes sepelivi. *Felices. Nunc ego resto*] Sunt verba Horatii, qui mortuos appellat felices, hujus loquacitate defunctos. [Vat. Palat. 4. *compositis.*]

29 *Confice*] Eneca me. *Sabella*] Anus sortilega, fortasse Horatii nutrix.

30 *Puero cecinit*] Quod cecinit mihi puero. *Divina mota anus urna*] 'Anum divinam' vocare poterat, sed 'urnam' maluit: id enim ποιητικώτερον est, perinde ac si urna ipsa divinaret unde sortes legebantur: de quo divinandi genere etiam Tibullus I. 3. 'Illa sacras pueri sortes ter sustulit.' Vide II. Od. 3. 'Omnium Versatur urna.' *Torrent. Divina mota anus urna*] Commota urna divina, in quam sortes erant ad divinandum futura conjectæ.

31 *Hunc neque dira*] Puerum Horatium. Sunt hæc verba anus vaticinantis de morte Horatii per sortes urna eductas. *Hosticus*] Ensis hostilis.

32 *Nec laterum*] Pleuritis. *Tarda*] Podagra quæ tardos facit.

33 *Quando consumet cumque*] Lamb. sequor, qui *quando*, pro siquidem, aut quandoquidem ponit: *cumque* pro quovis tempore, quemadmodum et I. Od. 32. 'Mihi cumque salve Rite vocanti.' *Torrent. Quando consumet cumque*] Cumque aliquando gar. &c.

[34 Vat. 9. a m. pr. Vat. Rom. 2. 7.]

35 *Ad Vestæ, quarta*] Ad Vestæ templum. [Vat. Rom. 6. Vallicel. 3. *ad Vestam.* Vid. I. Od. 2. 16.]

36 *Vadato*] Ei, qui illum in jus vocaverat.

37 *Perdere litem*] Debebat perdere litem. [Vat. 7. *qui ni fecisset.*]

38 *Inquit, paullum*] Inquit garrulus. *Heic ades*] Verbum illud 'adesse' in judiciis idem valebat quod patrocinari. *Rutgers. Inteream si*] Utinam inteream, inquit Horatius. [Duo codd. Feæ, *huc ades.*]

39 *Aut valeo stare*] Est, cum homines cogantur stare in jure ante Prætoris tribunal, neque ibi sedere liceat aut honestum sit, tamdiu ege illic stare non possim, nec te juvare queam, qui jus nescio. Vid. Turneb. xv. 18. *Stare*] Sic Ulpianus lib. I. de eo per quem factum erit quo quis minus in judicio sistat: 'Si reus dolo actoris non steterit, non habebat reus actionem ex hoc edicto, cum contentus esse possit exceptione.' Atque hinc dicti 'statores' apparitores præsidum proconsulumque, qui et ipsi ante tribunal starent, et alios jussi sisterent. *Torrent. Stare, aut novi*] Stare in judicio, seu in jure.

40 *Quo scis*] Ad Cæsaris hortos.

41 *An rem*] 'Rem relinquere' nunc dicit, quomodo paulo ante 'perdere litem,' ut et JCti 'rem amittere,' pro 'litem amittere.' 'Rei' enim appellatio, ut JCti tradunt, generalis est; et inter cetera litem significare, tritus ille Ausonii versus ostendit: 'Imperium, litem, Venerem cur una notet res.' *Torrent.* *An rem*] An causam vel litem. *Me sodes*] Me relinque, inquit Horatius. *Ille*] Non faciam, inquit Garrulus. [Vat. Rom. 9. *aut rem.*]

43 *Cum victore*] Cum pertinaci. [Chisian. 1. et duo alii codd. ap. Valart. *tecum est?*]

44 *Hinc repetet*] Ab hoc principio Garrulus sermonem intermissum sic repetit: Quomodo Mæcenas tecum agit? *Paucorum hominum*] Hæc Turnebus garruli verba esse maluit. Sed Lamb. vult ut a Poëta proferantur, excusante se, si interroganti de Mæcenatis familiaritate non satis ex voto responderet, quod ille non nisi perpaucis, iisque perspectæ integritatis uteretur, quorum in numero non se agnosceret Horatius. At vero hoc negans garrulus: Tanto, inquit, tu dexterior, qui cum paucis illis penetrasti, quos omnes me adjutore facile summoveas. Et hæc quidem non inconcinna hujus loci enarratio est. Sed ego, ut verum fatear, omnia garruli esse malim usque ad illa, *Non isto.* Nemo enim dexterius fortuna usus est, sive, quod idem esse arbitror, fortunam tulit melius quam ipse Mæcenas. Vid. Turneb. XV. 18. *Torrent.* *Paucorum hominum*] Mæcenas (inquit Horatius) est homo paucis familiaribus contentus. *Et mentis bene sanæ*] Et sapiens est. *Hinc repetit paucorum hominum et mentis bene sanæ, &c.*] Turnebus hæc omnia garrulo tribuit, usque ad illa, *Non illo vivimus illic, &c.* Et hos versus de Mæcenate accipit. Ego, ut in eo Turnebo assentiar, quod hæc omnia illius nugatoris verba esse putem ita, quo minus duos istos versus ad Mæcenatem referam, facit id quod sequitur, *Haberes Magnum adjutorem, &c.* Quæ manifesto clamant præcedentia non ad alium quam ad Horatium referri posse. Scribo igitur hoc modo, *Mæcenas quomodo tecum* (*Hinc repetit*) *paucorum hominum, &c.* Ut sit, *tecum paucorum hominum*, hoc est, tecum qui es paucorum hominum. Quærebat garrulus: Mæcenas qualem sese præbet erga te, qui non es εἷς τῶν πολλῶν, neque ut e vulgo quispiam; sed quod non est nisi maximi cujusque admodum sanæ mentis? Parabat Horatius respondere, sed importunissimus nebulo, non exspectata respondendi vice, Horatium laudare pergit; et quem perpaucorum hominum, et sanissimæ mentis dixerat, eundem etiam optime fortuna usum fuisse addit. Denique si se commendare Mæcenati vellet, operam suam talem pollicetur, qua Horatius brevi omnes anteire posset, qui apud patronum ei gratia prævalerent. Hæc mihi vera hujus loci sententia videbatur: aliter tamen sentienti non pugnabo. *Rutgers.* [*Hic repetit* Chisian. 2. a m. sec. et Vallicel. 1.]

45 *Nemo dexterius fortuna est usus*] Is dextere fortuna uti dicitur, qui scit ferre fortunam. *Steph.* *Dexterius fortuna est usus*] Dexterius quam tu, inquit Garrulus. *Haberes*] Haberes me.

46 *Ferre secundas*] Si ab histrionibus primarum et secundarum partium sumta translatio est, *ferre secundas* pro sustinere atque implere interpretabimur; ut Horatio primas tenenti partes hic veluti adjutor assistat, ut in scena solent hypocritæ. *Ferre* igitur *secundas* proprie se garrulus iste dixerit, Horatio soli cedens. Atque ita de vini generibus Plin. XVI. 6. 'Ad tertiam palmam varia venere.' *Torr.* *Secundas*] Secundas partes, id est, qui tibi secundus esse posset.

47 *Hunc hominem*] Seipsum suo tangit digito et demonstrat. *Velles si*

tradere] Rem magnam se præstitisse Lamb. putat, quod verba ista hoc ordine scripserit, cum impressi habeant, *Si velles tradere.* At nostri Mss. variant, et sine cæsura scripsisse crediderim Horat. si usquam alibi, in hoc Sermone, qui totus dramaticus est, simplicissime loquentem. *Tradere* autem pro commendare, quo verbo et ipse et alii sæpe auctores sic usi sunt, ἔλλειψις est, pro in clientelam, in contubernium, in comitatum tradere. *Torrent.* *Tradere*] Mæcenati commendare.

48 *Summosses omnes*] Nisi summovere posses omnes, qui te antecedunt gratia apud Mæcenatem. *Non isto vivimus*] Respondet Horatius. *Illic*] In familia Mæcenatis.

[49 Codex ap. Comb. *non purior.*]

50 *Malis*] Invidia, æmulatione, criminationibus, &c. *Nil mi officit umquam*] Melius optimæ notæ Mss. tres et nonnulli alii, *inquam* pro *umquam.* Torrent.

52 *Magnum narras*] Rem incredibilem narras, inquit Garrulus. *Atqui*] Loquitur Horatius.

53 *Accendis quare*] Incendis me (inquit Garrulus) cupiditate talis familiaritatis. *Cupiam magis illis*] Quare cupere debeo.

54 *Velis tantummodo*] Hæc Horatii sunt, insigni derisione pollicentis, quod sciat numquam secuturum. Quod vero sequitur, *Eoque Diff. ad pr. habet*, imperfecta, ni fallor, oratio est, quam loquaculus ille tam magnifica promissione totus gestiens abrumpit, non sinens pluribus exprimi, quare talis esset Mæcenas, qui nulli se faceret nimis sodalem, homo in deligendis amicis circumspectus ac prudens. Non displicet tamen Turnebi explicatio xv. 18. ut ob id ipsum difficilis fuerit ad Mæcenatem aditus, quod se talem cognosceret, qui facile expugnaretur; præstabat igitur non permittere se temere adiri. *Torrent.* *Velis tantummodo*] Tantum velle debes, inquit Horatius. *Quæ tua virtus*] Ea est tua virtus ut facile sis expugnaturus Mæcenatem.

55 *Expugnabis: et est qui vinci possit, &c.*] Pro *possit*, emendandum *poscit:* hoc est, postulat se ab ambitiosis captatoribus paulatim labefactari, animumque suum pertinaci ac indefessa sollicitatione postremo tamen superari. atque hinc est, quod prima fere coitio multo acerrima esse consuevit Mæcenatem prensantibus. *Janus Douza.* *Qui vinci*] Si sæpe instabis.

56 *Haud mihi deero*] Diligentiam adhibebo, inquit Garrulus.

58 *Tempora quæram*] Talia illa Virgilius: 'Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi Tempora.' Et, 'Sola viri molles aditus et tempora noras.' *Torrent.* *Tempora quæram*] Tempora idonea captabo.

59 *Deducam*] Deducam domum. *Nil sine magno*] Difficilia enim quæ pulchra; et 'Labor omnia vincit Improbus;' et optime Sallustius: 'Non enim votis neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur: vigilando, agendo, prospere omnia cedent.' *Torrent.*

60 *Hæc dum*] Hæc dum loquitur Garrulus. [*Hæc dum ait* Vat. 3. 4. Vat. Rom. 10. Vat. Palat. 1. a m. pr. Vat. Palat. 6. et Chisian. 2. a m. sec.]

61 *Fuscus Aristius*] Grammaticus illo tempore nobilis.

62 *Unde venis*] Hoc ita interpretor: Rogavit me unde venirem et quo tenderem; et mihi quoque roganti, unde veniret et quo tenderet, respondit. Vid. Turneb. xv. 18. [Vat. Rom. 3. Vat. Palat. 1. et Chisian. 2. *unde venisset.* Vat. Rom. 4. *veniret.*]

63 *Rogat*] Fuscus me rogat. *Respondet: vellere cœpi*] Respondet a me rogatus. [*Quo tendit* Vat. Rom. 3. 4. et Vat. Palat. 1.]

64 *Prensare manu*] Alii *pressare*, sed plures ac meliores codd. *prensare:* nec

video cur moveri debeat: nam quod ante *vellere* dixit, id antiquus commentator exponit pro vellicare, pressare, stringere. Quo cum nihil proficeret, prensare etiam brachia voluit, velut nolentem quoque abducturus, quo tali comite ab altero liberaretur. Vid. Turneb. I. 15. *Torrent. Prensare manu*] Arctius comprimere brachia. *Lentissima brachia*] Quæ obsequi nollent. Vide Epod. XV. 'Lentis adhærens Brachiis.' *Torrent.*

65 *Distorquens oculos*] Huc illuc movens oculos. *Male salsus*] Nimium prudens in damnum meum.

66 *Dissimulare*] Ridens dissimulabat. *Urere bilis*] Bilis meum jecur urebat, id est, vehementer irascebar.

67 *Certe nescio*] Sunt verba Horatii ad Fuscum.

68 *Memini bene*] Respondet Fuscus.

69 *Tricesima sabbata*] *Sabbata* omnia, hoc est, septimum quemque diem, Judæos venerari solere, dicta non a σαβάζειν, id est, *debacchari*, unde et Bacchi cognomen 'Sabasius,' ut vult Plut. in Sympos. IV. 5. sed a verbo *sabat*, quod 'cessare' et 'feriari' significat, plurimis auctorum omnis generis testimoniis constat. Sed quod *tricesima Sabbata* hic dicit Horatius, id vel ad magnum illud Sabbatum, quod, *Phase* vocant Judæi, referendum: aut ita appellaverit 'Neomeniarum' diem. Lunaribus enim mensibus utebantur Judæi: ergo tricesimo quoque die, aut circiter, recurrebant Neomeniæ, quas nos 'Calendas' dicimus, eadem ratione, qua Sabbata ipsa, cultæ, tunc duplici honore dignæ, cum in Sabbatum incidunt. Vid. Turneb. XV. 18. *Torrent. Tricesima sabbata*] Sabbata tricesimo quoque die mensis redeunt. Alii Neomenias intelligunt, alii magnum Judæorum Sabbat; quo die Agnum comedebant.

70 *Curtis Judæis*] Judæis recutitis, qui glandem penis habent circumcisam. *Oppedere*] Verbum Satyræ aptum, ut καταπέρδειν et ἀνταποπέρδειν apud Aristophanem, pro contumeliose despicere atque contemnere aliquem, ut quem ventris crepitu aut amoliri aut prosternere possis, ut nunc quoque vulgus loquitur. quin inverecundi per contumeliam aut ventre crepitant, aut ore simulant. Vid. Turneb. XV. 18. *Torrent. Oppedere*] Contradicere et eorum religionem irridere. *Nulla mihi*] Sunt verba Horatii.

71 *At mi*] Negat Aristius se, quod ex Epicuri disciplina faciebat Horatius, religiones omnes contemnere; et cum addit, *unus multorum*, ostendit sese de religione idem cum populo sentire. Nam et nunc sic loquuntur Itali, ut cum 'multos' dicunt, rudes et imperitos significent; cum 'paucos,' doctos et expertos. quale et illud: 'Nos numerus sumus.' *Torrent. At mi*] At mihi aliqua est religio, inquit Fuscus. *Sum paulo infirmior, unus*] Sum aliquantulo superstitiosior. [Vat. Palat. 1. *paulum*.]

72 *Multorum ignosces*] Unus e multis. *Hunccine Solem*] Exclamat Horatius.

73 *Tam nigrum*] Vide IV. Od. 5. 'Soles melius nitent.' Et I. Od. 36. 'Cressa ne careat pulcra dies nota.' *Torrent. Tam nigrum surrexe mihi*] Tam infelicem diem mihi surrexisse oportuit? *Fugit improbus*] Fugit Fuscus male salsus.

74 *Sub cultro linquit*] Linquit in summo periculo, ut victimam jamjam mactandam. [Vallicel. 3. *liquit*.]

75 *Adversarius*] Garruli adversarius. *Quo tu turpissime*] Quo pergis improbissime?

76 *Licet antestari*] O Horati, licetne te testem facere in garrulum? *Antestari*] Adversus eum, qui in jus vocatus non iret, duo extant Legis XII. Tab. capita, corrupta tamen ac mutila. Quamquam et verba meo judicio restitui, et in unum coire possunt:

'In jus vocatus ni eat, antestatus, im capito: si calvitur pedemve struit, manum endo jacito.' 'Im' pro 'eum' dicebant veteres, teste Festo. 'Si calvitur' sic exponit Caius JCtus l. CCXXXIII. De verb. significat. 'Si moretur, vel frustretur.' Et 'Pedem struere, vel fugam moliri est, vel reluctari: quo casu, injecta manu, ut pertrahi possit.' De antestatione vero sic vetus Glossema in codice Jacobi Carondeletii adscriptum: 'Si quis olim adversarium traxisset in jus sine teste, injuriari videbatur. Ideo præsente aliquo id faciebant, et tales testes antestatos dicebant, eorumque aurem tangebant, quo memores essent, interrogantes 'Licet antestari?' Quod si respondisset 'Licet' porrigebant aurem: qua tacta impune adversarium trahebant in judicium.' Accedat Plinius XI. 45. 'Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes antestantur.' *Torrent.* *Licet antestari*] Hoc e XII. Tabulis fragmentum adducit Porphyrio, sic a Rutgersio correctum: SI. IN. IVS. VOCATIO. FVAT. ANTESTAMINO. I. F. AVRUM. CAPITO. ANTESTATI. Antestabantur igitur, quoties litem denuntiabant, ut si reus stata die non adesset, et vocatum se negaret, antestati denuntiationis testes essent. *Ruben.*

77 *Oppono auriculam*] Ego auriculam porrigo vellendam ut me testem sumat. *Rapit in jus clamor utrinque*] Trahit garrulum renitentem ad tribunal ubi Prætor jus dicit. [Vat. 7. et Vat. Rom. 9. *Appono.* 'Vix ex his duobus Mss. vera eruitur lectio, quæ hucusque fugit Interpretes; etsi altera vulgata *Oppono* stet sensu rei, et menti auctoris opposito. Qui enim opponit, renuit, resistit, ut notum; et vide I. Od. 2. 5. III. Od. 26. 7. 8. Epod. III. 12. II. Sat. 3. 136. Sat. 5. 94. 95. Atqui testis, interrogatus, præbebat aurem, quam velleret actor; eamque Horatius ei 'ultro, libenter obtulit;' ut exponit Acron, et patet ex contextu. 'Est in aure ima,' inquit Plinius H. N. X. 41. 'memoriæ locus, quem tangentes antestamur.' Muretus Var. Lect. XII. 5. se vidisse scribit aureos nummos, in quibus viri duo insculpti erant, quorum unus alteri aurem vellebat: in orbem autem scriptum erat, ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ, *memento.* Item testatur Lipsius Epistolic. Quæst. lib. V. n. 26. de lapillo, in quo sculptum caput, et manus aurem atterens, cum eadem allata inscriptione. Sic emendant eruditi apud Catonem de Re Rust. cap. 157. *apponito* pro *opponito;* et apud A. Gell. VII. 9. *apponitur* pro *opponitur,* ad Mss. codices, et ad sensum.' *Fea.* Hanc lectionem, cum Fea, receperunt Bothe et Jaeck.]

78 *Servavit Apollo*] Male hoc quoque loco Lamb. Neque enim aut Apollinis in foro statuam, aut Æneam servatum ab Apolline adversus Achillem, hæc scribens, ut ille voluit, cogitabat Horatius: sed religionem, quamquam ipse irreligiosus. Apollo enim inter ἀλεξικάκους et ἀποτροπαίους, hoc est, *propitios* et *averruncos Deos,* vel præcipuus habebatur. 'Avertentes' vocat Macrobius III. 20. atque hinc antiquæ inscriptiones: APOLLINI CONSERVATORI. Σωτῆρα vocant Græci. Vid. Turneb. VI. 24. *Torrent.* *Apollo*] Augusti forum, in quo erat eburnea Apollinis statua.

SAT. X. Hac Satyra respondet iis quos offenderat supra Satyra quarta, quum Lucilii versus reprehenderet; ac suæ reprehensionis rationem reddit, qua eam fuisse justam ostendit.

Gulielmus Canterus et alii nonnulli, octo versus integros Satyræ hujus initio desiderari, aiunt; quamquam et ego eos non uno in cod. adscriptos repperi, et pro Horatianis agnoscere videtur Lilius Gyraldus; ut spurios tamen et supposititios rejiciendos esse judicavi. *Torrent.*

1 *Nempe incomposito*] *Nempe* adver-

bium est assentientis, ut scribunt Valla et Linacer; quo libenter utitur Horatius ad interrogationem. *Cruq.* Vid. Turneb. xv. 19. *Incomposito dixi pede currere versus*] Dixi Lucilium asperum esse et duriusculum in componendis versibus.

2 *Inepte*] Codex optimus *inepti:* sed unius ego testimonio receptam lectionem mutare non ausim. *Torr.* *Inepte est*] Stulte.

3 *At idem*] Lucilius. *Sale multo Urbem defricuit*] Simile illud e Sat. VII. 'Italo perfusus aceto.' Eleganti utrumque translatione a salis et aceti acrimonia ad styli quoque mordacitatem. Plura Turneb. xv. 19. *Torrent.* [*Ut non hæc* Vat. 4.]

4 *Urbem defricuit*] Quod cives Romanos acrius notarit. *Charta laudatur eadem*] Monstrat Horat. non maledicendi caussa sese ita de Lucilio scripsisse, cum ut vitia detexerit, sic laudes quoque non tacuerit. *Torrent.* *Charta laudatur eadem*] In eodem Poëmate laudatur, sed Ironice.

5 *Dederim*] Dare debeo.

6 *Et Laberi mimos*] Scenicos versus Laberii scriptoris dicacissimi. *Laberi mimos*] Decimus Laberius Mimographus, Publii Syri æqualis atque æmulus, (eodem enim tempore in scena floruere, quamquam ille ætate major,) Cæsaris Dictatoris beneficio jus annulorum aureorum et equestrem ordinem adeptus, ob nimiam asperitatem ei displicere cœpit: ac favor in Publium versus est. *Torrent.*

7 *Risu diducere rictum*] Non satis est auditori risum movere. *Diducere rictum*] Immodico scilicet hiatu, ut effuse et indecore ridentibus contingere solet. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. et Vat. Palat. 1. *deducere.*]

8 *Hic quoque virtus*] Est quædam virtus risum movere. [Vat. Palat. 1. *hæc quoque virtus.*]

9 *Ut currat sententia*] Ne sententia claudicet. *Neu se Impediat*] Exprimere videtur id, quod 'moleste loqui' vocabat Augustus. *Torrent.*

11 *Et sermone opus est, &c.*] Puto his versibus Horatium non loqui de officiis cujuslibet Poëtæ, sed Satyrici duntaxat, qui nunc salibus, nunc severitate, multiplices formas orationis edit, et nunc frontem in rugas contrahit, nunc in jocos relaxat. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. [Angelic. 1. *tristi modo.*]

12 *Defendente vicem modo rhetoris*] Opus est sermone tuente munus nunc Rhetoris, nunc, &c.

13 *Urbani parcentis*] Hominis vafri et callidi. [Vat. Rom. 1. a m. pr. *urbane.*]

14 *Consulto*] Data opera. *Ridiculum acri fortius*] 'Acre' appellat, quod grave, quod vehemens, quod serium ac pugnax: 'ridiculum' vero quod lene, quod remissum, quod facetum atque hilare, quodque tristes illos cum quibus agimus affectus solvat, atque animum ab intentione rerum avertat, aliquando etiam reficiat, et a satietate vel a fatigatione renovet: cujus rei facultatem defuisse Demostheni credunt, Ciceroni modum. *Torrent.* *Ridiculum acri*] Jocus interdum plus valet quam acrimonia. *Ridiculum acri Fortius et melius magnas plerumque secat res.* Hæc ἀσύστατα sunt. Cum enim toto hujus Satyræ principio nihil aliud agat, quam ut ostendat, non satis esse, auditori risum movere, nisi etiam vis et acrimonia sermoni misceatur, quomodo, repente mutata sententia, ridiculum solum jam commendat? Ego putem hæc omnia κατὰ μίμησιν a Demetrio et Tigellio (in hos enim hæc Satyra scripta est) Lucilii defensoribus dici, usque ad illa: 'Quos neque pulcher,' &c. Nam cum Poëta in Satyra non facetum solum, sed et vehemens ac serium scribendi genus requisivisset. Atqui, inquiunt, ridiculo dicendi genere sæpius magnæ res peraguntur, quam tristi ac severo.

Neque veteres illi Comœdiæ scriptores et olim ob aliud probati, et nunc imitandi sunt, quam quod risu auditorem solverent. Horatius autem nebulonibus istis respondere non dignatus, quæstionem, quam proposuerant, non solvit, sed eludit. Et quid vos, inquit, tanto fastu præcipitis de ratione eos scriptores imitandi, quos nec vidistis unquam, nec legistis? Ita infra, cum sermonem ex utraque lingua mistum dixissent concinniorem esse, maluit Horatius ridendo quæstionem solvere, quam hominibus imperitis quicquam serii respondere. Quod si quis omnia ab Horatio dici malit, dicendum erit deesse voculam 'cum;' ut sit, *ridiculum cum acri:* de quibus loquendi modis prolixe disputat Priscianus lib. XVIII. *Rutgers.*

15 *Secat res*] Sic Epist. ad Quinctium: 'Quo multæ magnæque secantur judice lites.' 'Rem' autem pro lite ac controversia accipi ante notavimus. Et bene 'secari' dicit, quod insperato et improviso dirimitur. Nam quem solvere nodum nequeas, dissecandus est. Vid. Turneb. XV. 19. et XXIX. 24. *Torrent.* *Secat res*] Melius mordet, vel melius decidit et finit, ut vult Lambinus.

16 *Illi, scripta*] Poëtæ veteris Comœdiæ. *Quibus*] A quibus.

17 *Hoc stabant*] Terentius Prologo Hecyræ: 'Partim sum earum exactus, partim vix steti.' Ubi Donatus annotavit, agi fabulam cum recitatur, stare cum placet. *Torrent.* *Hoc stabant*] Propter has quas posui virtutes placebant. *Pulcher*] Ironice, homo bellus.

18 *Hermogenes*] Hic ille M. Tigellius Hermogenes Sardus: de quo ante Satyra III. *Simius iste*] Prisci omnes Interpretes M. Demetrium quemdam intelligi volunt; quem 'simium' vocet Poëta, ob formæ turpitudinem atque ingenii pravitatem. Addunt δραματοποιὸν fuisse, hoc est *auctorem fabularum:* ut auctor ob imitandi artem potius 'simium' appellasse videri posset. *Torrent.* *Simius iste*] Neque Demetrius Poëta deformis et brevis staturæ.

19 *Nil præter Calvum*] Qui nihil cantare didicit præter Calvum et Catullum Poëtas elegos. [*Calvum doctus* Vat. Rom. 8. a m. pr.]

20 *At magnum*] Rem magnam et admiratione dignam. *Græca Latinis*] Vid. Turneb. XVII. 24. [*Ac magnum* Vat. Rom. 1. a m. pr. *verbis quod* Cuning. ex aure.]

21 *O seri studiorum*] Ὀψιμαθεῖς, qui sero studiis operam dedistis. *Seri, &c.*] Recte quidem Acron, pro ὀψιμαθεῖς, cui contrarium (inquit Lambinus) παιδομαθεῖς, qui a puero discunt, atque ita Gellius XI. 8. Ego tamen 'seros studiorum' vocari hic a Poëta malim, qui tardi in studiis sunt, qui nullos adhuc progressus fecerint: nulla enim ætas sera ad discendum; qui sero didicit, didicit tamen. Tarditatem igitur ingenii reprehendit. Vid. Pet. Nannii Miscell. lib. IV. Turneb. XV. 19. *Torrent.* *Quive putetis*] Qui putetis. Nam particula *ve*, abundat in sententia, vel, Conjunctio est confirmans.

22 *Rhodio quod Pitholeonti*] Sunt qui Demetrium, quem paulo ante 'simium' vocavit, nunc 'Pitholeontis' nomine notari velint: eundemque esse, qui a Laërtio commemoratur Comœdiarum scriptor, quoniam et hunc nostrum vetus Scholiastes δραματοποιὸν appellat. Sed errant, mea quidem sententia: nam Laërtii ille Demetrius inter laudandos Poëtas ponitur; et huic nostro Pitholeon a Poëta opponitur, cujus exemplo damnandus potius sit Lucilius, quam collaudandus, qui sermonem patrium corruperit: quod non tantum veteres Romani summo studio vitaverint, sed celebres, etiam eo ipso tempore quo hæc scripsit Horatius, Oratores. Et alioqui non cognomen, sed nomen

proprium est Pitholeon; binominem autem fuisse non est verisimile. *Torr.* *Pitholeonti*] Pitholeon Poëta ineptus in suis Epigrammatis Græca Latinis immiscuit.

23 *At sermo lingua*] Anthypophora a compositione penitus insipida, quasi utraque lingua non sit ex æquo per se concinna, lepida, faceta, et elegans; sed ad majorem gratiam, altera alterius indigeat. *Cruq.*

24 *Ut Chio nota si*] Quemadmodum si vino Chio Falernum sit commistum. *Chio nota si commista Falerni*] Chium, inter transmarina seu Græca vina nobilissimum, generosa quadam lenitate maxime commendabatur; Falernum in Italia quidem laudatissimum, sed austerius habitum, neque in novitate, neque in nimia vetustate corpori salubre. Chio igitur optime temperabitur. Non sine caussa igitur Tibullus: 'Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos Consulis, et Chio solvite vincla cado.' *Torrent.*

25 *Te ipsum percunctor*] Ipsummet adversarium rei quæsitæ judicem constituit. Quærit autem an qui in versu Latinis Græca sibi immiscere permittat, idem in caussis agendis facere ausit: ut puta si Petillium Capitolinum adversus summos oratores, quales tunc Pedius et Messalla Corvinus, qui eum accusabant, defendendum suscipiat. Quod cum salvo pudore affirmare nullo modo posset, cum ne Græcis quidem aliter quam Latine Romæ agere liceret; dicturum fortassis aliam esse carminis rationem, facete Apollinis per somnium monitu eludit. quod deus ille Musarum dux, Latinum hominem ne integros quidem versus Græcos facientem ferret, tantum abesse, ut utramque confundi linguam sineret. Vid. Turneb. xv. 19. *Torrent.* *An et quum*] An tu patriæ oblitus, &c. Græca patriis intermiscere malis?

26 *Rei sit causa Petilli*] Accusati Petillii, qui auream coronam Jovis furatus est.

27 *Latine*] Veteres quidem libri omnes *Latini* habent. Non possunt tamen a Lamb. hic dissentire, cui etiam Turnebus subscripserit. Qui vero a veteri scriptura discedere non ausit, is pro confesso habeat, Pedium ac Messallam acerrimos Latinitatis assertores, ut olim fuit magnus ille Cato Censorinus, nullum in oratione Græcismum tolerasse. quod sane de Messalla constat, ut ex Quinctiliano videre est. Quod vero etiam Poplicolæ cognomen Pedio accommodat Horatius, id non oscitanter prætereundum est; nam Q. Pedius Consul, in Fastis nondum cognomen adeptus est. *Torrent.* [*Latine* Lamb. ex duobus codd. '*Latine* quidem legendum puto; quia hic est totius contextus sensus: Tu, inquit Horatius, oblitus patriæ, et patris tui, qui Latine loquebatur; qui te loqui Latine docuit; quin etiam dum Pedius, Poplicola, atque Corvinus caussas *exsudant Latine*; id est, anxie soliciti sunt, ne ullam, in caussis perorandis, extranearum vocum admixtionem sibi permittant; tu solus, seu primus, defendens caussam rei Petillii, (de quo supra Sat. IV. 94.) in linguam patriam verba Græca inferre, atque adeo illa intermiscere velis, ut videaris ore bilingui loqui, more Canusinorum? Hoc non admittebat Poëta noster, nisi caute, et parce. Vid. de Arte Poët. 46. seqq. Bentleius plane abutitur eruditione, quum de patre Latino, de quo Virg. Æn. VII. 61. hic agi, probare conatur; quodque Gesnerus exponit, patris Latini, id est, originis ab illo rege, cujus et nomen debet commendare linguam. Rem quam alte repetunt! Mitto ceteras Bentleii argutias in *caussas*, quæ post nostram expositionem evanescunt. Longe etiam a vero aberrat San., qui legere amaret *patrumque*, nempe avorum: sensu plane opposito

Poëtæ, qui de patre immediate præcedenti tantum intelligit.' *Fea.*]

28 *Exsudet*] Quum Pedius causas agat cum sudore.

29 *Corvinus*] Corvinus Orator clarissimus, Petillî accusator, sic etiam Pedius. *Patriis*] Latinis.

30 *Foris malis*] Aliunde. *Canusini more bilinguis*] De Canusio diximus Sat. v. Nec mirum si Canusini a Diomede in Italia conditi bilingues erant: nam et Brutiates omnes bilingues eamdem ob causam vocavit Ennius, teste Festo. *Torrent.* *Canusini more bilinguis*] Apud Canusium oppidum in Appulia partim Græce, partim Latine loquebantur.

31 *Atque ego, &c.*] Argumentum Poëticum elegans et facetum, quo quasi oraculo monitus, suadet Romanis viris, ne suo exemplo aut Græcos versus insani faciant, aut Græca Latinis intertexant. *Cruq.* *Natus mare citra*] Natus in Appuliæ finibus.

32 *Quirinus*] Romulus, linguæ Latinæ author.

33 *Vera, &c.*] Quum somnia sunt vera.

34 *In sylvam ligna ferre*] Est aliquem iis rebus augere velle, quibus ipse maxime abundat. *Erasmus.* Vid. Pet. Nannii Miscell. lib. iv. *In sylvam non ligna*] Hæc sunt verba Quirini ad Horatium. *Ac si*] Sunt qui *At si* legendum existiment: sunt qui aliter atque aliter interpungant: sed nihil immutandum. Dicit enim non insanius facturum si ligna in sylvam ferat, quam si Græcis se scriptoribus adjiciat, perinde ac si numero aliquid desit. *Torrent.*

35 *Græcorum malis*] Græcorum versuum. [*Graiorum* Sanad.]

36 *Turgidus Alpinus*] Quis Alpinus hic fuerit ignoro. A. Cornelium Alpinum vocat Lamb. vetus Cruquii commentator Gallum, Porphyrio Cornelium. Unde Cruquius ideo, ni fallor, quod alii Cornelium, alii Gallum appellent, C. Cornelium Gallum notari a Poëta existimat; utpote rivalem ejus, et quidem sub Alpini cognomine, quod Forojuliensis esset. At procul ab Alpibus Forojulienses, neque tam iniquum Gallo fuisse crediderim Flaccum nostrum, ut eximii Poëtæ laudibus quidquam detraxerit, præsertim cum Virgilius eum unice coluerit, opibus etiam et Ægypti præfectura clarum. Nam Horatii rivalem fuisse, id merum Cruquii somnium est: quemadmodum et de Memnone scripsisse. Videat igitur ne qui alios deceptos fuisse gloriatur, ipse magis deceptus sit. Qui Alpinum vocari obscurum hunc Poëtam animadvertebant, Galli nomen ipsi indiderunt. Unde factum, ut Cornelii quoque nomen adeptus sit, futurus C. Cornelius Gallus, nisi celebris Poëtæ manes ab injuria defendamus. *Torrent.* *Turgidus Alpinus, jugulat dum Memnona*] Horatium de Poëta loqui, qui, cum citra mare natus esset, Græcos versus scriberet, res ipsa docet. Duo enim argumenta erant, in quibus omnes fere Epici Poëtæ Græci, tanquam facta conspiratione, desudarent: Bellum Trojanum, nempe, et Gigantomachia. Unde et Latini Poëtæ, quoties de legitimo et majoris oneris argumento agunt, duo ista levioribus et minoris operæ opponunt. Hæc duo, Alpinus iste Horatii, Gaurus Martialis opere complexi erant. Gigantes Græci γηγενεῖς et πηλογόνους, hoc est, *luteos*, seu, *luto genitos*, vocare solent. *Luteus* enim est terrestris vel πηλόγονος, *e luto genitus.* Inter Gigantes fuisse Rhœcum, aut Rhecum sine diphthongo ea vox legitur, nemo est qui nescit. Qui ergo scriptum invenissent, *Turgidus Alpinus jugulat dum Memnona, dumque Diffringit Rheci luteum caput,* ex eo *Rheni* fecerunt. Dum ergo, iste, quisquis est Alpinus, quomodo Memnon jugulatus, et Rheco caput a Jove fuerit diffractum, (nam *diffringit* legendum,) hoc est, τὰ Τρωϊκὰ

καὶ τὴν Γιγαντομαχίαν describit. Præcessit autem, *magnus Græcorum catervas*, quia de tritis et exhaustis argumentis loquitur. Qualia hæc duo sunt inter omnia inprimis trita. Rhenum autem et illius caput, quis inter illa ponit, aut cum bello Trojano conjungit? Intelligit ergo eum, qui Græce Troica et Gigantomachiam post tot alios scripsisset. Cujusmodi scriptores 'ligna in sylvam ferre' dixit: quod Græce post tot Græcos scriberent, et argumentum a tot aliis exhaustum tractarent. *Cruq.* *Turgidus jugulat dum Memnona*] Dum malis carminibus historiam Memnonis ab Achille jugulati narrat.

37 *Diffingit*] Sic duo codd. nostri alii *Defingit*. Sed illud magis placet, hoc est, perperam fingit, vitiose format, scribendo corrumpit. Illa vero venustissima ac prorsus Satyrica, 'jugulare Memnona,' 'diffingere Rheni luteum caput,' pro tam male describere, ut iterum jugulari Memnon scribentis stylo, atque alius oriri Rhenus non e fontibus, sed lacubus lacunisque, videri posset. Vid. Turneb. xv. 19. *Torrent.* *Diffingit Rheni*] Dum ineleganter describit. *Luteum caput*] Quasi luteum esset Rheni caput, vel origo. *Hæc ego ludo*] Hujusmodi poëmatia meditor et illudo chartis, quæ vulgata nolim decantari, vel in theatris exhibita imperitæ multitudinis applausum captare, vel Metii Tarpæ alteriusve Critici subire censuram. *Cruq.* *Ludo*] Hæc ego ludibundus scribo.

38 *In æde sonent*] In æde Apollinis, et Musarum. *Certantia judice Tarpa*] Metius Tarpa, cujus etiam mentio Epist. ad Pisones, ut Palæmon ille Virgilianus, Criticorum e numero unus poëtarum commissionibus præsidebat: qua de re egregius Suetonii in Augusto locus cap. 89. *Torrent.* *Certantia judice*] Ad certaminis provocationem venientia. *Tarpa*] Ludimagistro.

39 *Spectanda theatris*] Duo optima exemplaria *spectata*. Torrent. *Spectanda theatris*] Quæ sæpius spectata vilescant.

40 *Arguta meretrice*] Digressio ab instituta reprehensione Lucilianorum ad amicos suos et fautores, quibus ab indole, studio, et divitiis naturæ facultatibus obiter collaudatis, venit ad suos ludos poëticos, quibus se, duce natura, non mediocriter delectari fatetur. *Cruq.* *Arguta meretrice*] Meretrice callida.

41 *Comis garrire*] Apta Comici Poëtæ laus, si comiter, hoc est, festive, hilare, urbane garriat, ut inter se cives ac populares solent. Varro a κῶμος deducit; unde Latine 'comissatio,' Græce, ut quidam volunt, 'comœdia' quoque dicta est. Alii *comis* tamquam communis, et 'comiter' tamquam communiter dici credidere: nec male: quamquam id reprehendere visus est Cicero, in Oratione pro Cornelio Balbo. *Comis* enim est, qui libenter, qui officiose se omnibus exponit, et æqualem præstat: qua significatione 'civilis,' 'civiliter,' et 'civilitas' quoque dici cœpit. Vid. Turneb. xv. 19. *Torrent.* *Comis garrire*] Tu, Fundani, unus ex iis qui hodie vivunt, potes argutam Comœdiam scribere comis, id est, comiter et facete. [Fere codd. *comes.*]

42 *Fundani*] Caii Fundani, qui sub Augusto floruit, memoriam servant nummi apud me argentei: quamquam de Poëtica ejus facultate nihil memini legisse. *Torrent.* *Pollio*] Tragœdiographus.

43 *Pede ter percusso*] Trimetris versibus.

44 *Ducit*] Tres nostri Mss. *ductu molle atque facetum.* neque aliter legunt codices Cruquiani, posito puncto post *Varius;* atque ita scripsisse Horatium crediderim. Illud vero, *Capuo de rure Camonæ*, quamquam in uno atque altero cod. repperi; et ad Nolam Campaniæ, ubi multa scripsit

Virgilius, referri poterat; mihi quidem nullo modo probatur: quanto enim concinnius *gaudentes rure Camœnas* unum illum sibi delegisse, qui res rusticas optime, ac veluti de ipsarum ore, caneret. Vid. Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Torr.*

45 *Virgilio annuerunt*] Virgilius illo tempore Bucolica scripserat, non Æneida. [Codd. ap. Feam et Jaeck, *annuerint*, vel *annuerunt*.]

46 *Hoc erat*] Hoc erat, quod ego melius possem scribere Satyras, quam Varro. *Varrone Atacino*] P. Terentius Varro ab Atace, Græcas litteras sero didicit: tamen, et si Quinctil. credimus, in his per quæ nomen est assecutus, interpres operis alieni, ad augendam dicendi facultatem parum profuit. Nihil igitur mirandum si Satyram frustra tentavit. *Torr. Atacino*] Sic dicto, ab Atace Narbonensis Galliæ fluvio.

[47 Codd. Feæ et Jaeck, *possim*, vel *possum*.]

48 *Inventore*] Uti et Juven. 'Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo, Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus:' periphrasis enim Lucilii est, Satyræ apud Romanos inventoris. *Torrent. Inventore minor*] Hæc ironicῶs intelligenda nemo inficiabitur, si cognoverit hic antithesin esse tacitam, se, puta, molli carmine delectari: Lucilium vero durius scribere, quod sub reprehensionem cadit: quo ergo pacto vere quis asserat, Horatium esse Lucilio inferiorem. *Cruq. Inventore minor*] Lucilio Satyræ inventore.

49 *Multa cum laude*] Libri aliquot *cum multa laude:* unus etiam *cumulatam laude*. Nec male, mea quidem sententia. *Torrent.*

50 *At dixi fluere hunc lutulentum*] Horatius, cum Lucilium tertia Satyra *fluere lutulentum* dixit, quo, nisi ad lepidissimum Aristophanis de Cratino judicium respexit? Nam cum iste Comicus in fabula Pytine, fluvii instar versus suos fluere, intempestive et immodice gloriatus. Fluvius ergo Cratinus, fluvius Lucilius: sed uterque lutulentus, hoc est, τῆς στάσεως παρασύρων. *Heinsius. Hunc lutulentum*] Lucilium. *Lutulentum*] Allegoricῶs est, eum scatere vitiis et inepta garrulitate. *Cruq. Ferentem*] Sæpe proferentem.

51 *Tollenda relinquendis*] Plura sumenda, laudanda, et imitatione digna, quam quæ relinquantur et rejiciantur.

52 *Tu nihil*] Ironica interrogatio. *Homero*] Qui dormitat interdum.

53 *Comis tragici mutat Lucilius Atti*] Comem et urbanum vocat Lucilium, quo minus miremur, si in Attio, Poëta tragico severissimo, nonnulla mutavit, hoc est, reprehendit, cum mutanda censuit. Gell. XII. 2. et extremo l. XVII. *Torr. Mutat Lucilius*] Nil emendat. *Acci*] Accius apud Latinos primus scripsit Tragœdiam.

54 *Non ridet*] Citat hunc locum, et exemplum Enniani versus, quem deriserit Lucilius. *Torrent. Non ridet versus Enni gravitate minores. Cum de se loquitur*] Sed cui in mentem venit, ista verba, *Cum de se loquitur*, et quæ sequuntur, de ipso Ennio esse accipienda? cum vulgo de Lucilio accipiantur. Jam *de se loqui*, est περιαυτολογεῖν, et in vitio, Græcorum more, ponitur. Id vero fecerat Ennius. Istud autem, *non ut majore reprensis*, etiam Græcorum more dictum. *Non ut*, est οὐχ' ὅπως. 'Cum de se loquitur, qui multum abest, ut major sit illis quos reprehendit:' quod Græci efferrent: περὶ ἑαυτοῦ λαλῶν, οὐχ' ὅπως μείζονος τῶν ἐλεγχομένων. Ergo: *Cum de se loquitur, non ut majore*, hoc est, 'qui non est major.' Reprehensi sunt Nævius et alii nonnulli antiquiores Poëtæ. Jam vero cum dixit, *Ennii gravitate minores*, Ennii gravitas, non est orationis virtus, ut δεινότης in Demosthene, sed vitium in moribus. Vitium illo-

-rum, qui ad tædium eorum cum quibus agunt, se extollunt, φορτικότης dicitur a Græcis. Est enim merum onus. Horatius *gravitatem* eleganter reddidit. Quod si constaret nobis de quo aliquando cogitavi, Horatium scripsisse: *Non ridet versus Ennii gravitate minores? Non de se loquitur, non ut majore reprensis?* jam sine ulla difficultate constaret, ad Lucilium hæc esse referenda: hoc sensu: An non Lucilius versus Ennii gravitate ac jactantia minores ridet? An non de se quoque ita loquitur, ut sibi non parcat? ut fateatur, non majorem se cæteris, quos reprehendit: quod non displiceret. *Heinsius. Gravitate minores*] Versus minus graves quam oportet.

55 *Non ut majore reprensis*] Nonne ridet, quasi major sit his, quos reprehendit?

57 *Num illius*] Num illius culpa? *Rerum dura negavit*] Rerum, quas tractavit.

58 *Magis factos*] Versus magis elaboratos. [Vat. Rom. 6. *magis comptos.*]

59 *Mollius*] Molliores et lenius fluentes. *At si quis*] Libri aliquot *Ac si quis* legunt. Sed nihil muto; sententia enim est: At si quis in scribendo hoc tantum sibi proponat, ut qualescumque senarios, connectendo quamplurimos uno die versus, effundat, quod Cassio Etrusco ingenti quadam ingenii exuberantia contigit, tali quidem concedam comem et urbanum ornatumque magis videri posse Lucilium, quam vel alii ejus ævi Poëtæ fuerint, vel ipsummet esse convenerit, aut futurum sperari potuerit, nempe qui in rudi illo et intacto Græcis carmine Satyrico versaretur. Sed idem si nostra hac ætate existeret, &c. Atque ita ferme Lambinus. *Torrent. Quis pedibus*] Ac si aliquis. *Senis*] Hexametris versibus, ut aliquid claudat et finiat.

60 *Hoc tantum contentus*] Hoc uno contentus.

61 *Etrusci Quale fuit Cassi*] Plures sub Augusto Cassii fuere, obscuræ quidem originis, sed quorum tamen memoria hactenus conservatur: Cassius Patavinus, Cassius Severus, Cassius Parmensis: e quibus ille, an aliquid scripserit, ignoro: meminit ejus Suet. Aug. cap. 51. hi vero ingenio ac dicendi facultate celebrantur. Sed ingens dubitatio est, an idem Parmensis qui Etruscus, cujus hic fit mentio. Antiqui commentatores, eosque secuti Lamb. et Cruquius, eumdem esse volunt, quod Parma, ut illi aiunt, in Etruria fuerit. Atqui Parmam Geographi togatæ Galliæ attribuunt. Nam quamquam Horatius Cassium hunc non aperte reprehendat, majorem tamen in homine diligentiam desiderat; eumque adeo multa scripsisse indicat, ut libri ejus proprii, una cum capsis extruendo rogo suffecerint. At vero in Epistolis, Tibullum nitidissimum Poëtam ipsi comparat; nec librorum plaustra, sed opuscula tantum commemorat. Alium itaque fuisse necesse est: quamvis quis fuerit, ignoremus. *Torrent. Etrusci*] Cassii Parmensis. Parma est Etruriæ civitas.

[62 Vat. Palat. 1. *amne.*]

63 *Capsis quem fama*] Qui tam multa scripsit, ut mortuus suis libris fuerit combustus, nulla alia materia adhibita.

64 *Fuerit Lucilius, inquam, Comis et urbanus .... Quam rudis, &c.*] *Rudis* in patrio casu accipiendum et cum voce *carminis* conjungendum. Sensus itaque erit: Esto, fuerit, inquam, Lucilius urbanus et comis, demus etiam limatiorem, id est, tersiorem ac emendatiorem fuisse, quam Ennium nostrum, primum illum rudis Satyræ inventorem, aut etiam secutam seniorum, hoc est, antiquiorum Lucilio Poëtarum turbam: nihil tamen ad munditiem, cultum aut polituram se-

culi nostri. *Douza*. *Fuerit Lucilius*] Demus quod Lucilius fuerit comis, &c. Leg. *Fuerit limatior idem Quam rudis, at Græcis intacti carminis auctor.* Hoc enim dicit: Esto; fuerit Lucilius limatior et Ennio, illo quidem rudi, sed tamen intactæ Græcis Satyræ inventore, et reliqua cascorum vatum turba, nihil tamen ad nostrorum poëtarum limam. Erat cum legendum crederem, *Quam Rudiis Græcis intacti, &c.* Nam Rudinum fuisse Ennium, nemo est qui ignoret. Est autem *Auctor Rudiis* ea loquendi forma, qua 'hospes Zacyntho,' Plautus dixit. *Rutgers.*

66 *Græcis intacti carminis autor*] Autor carminis Satyrici, quod Græci non attigerunt.

68 *Si foret hoc nostrum*] Si hac nostra ætate natus esset. *Dilatus*] Alii *delatus*: vetus scriptura *dilapsus*; quod rejici non debebat. *Torrent.* [*Si f. hoc vestrum* Vat. Rom. 9.]

69 *Detereret*] Detraheret. *Recideret*] Suetonius Calig. cap. 44. 'Commoda emeritæ militiæ recidit ad summam sexcentorum millium.' Horat. quoque II. Sat. 2. 'Integris opibus novi non latius usum Quam nunc accisis.' *Torrent.* *Recideret omne*] Amputaret omne supervacaneum.

71 *Sæpe caput*] Hi sunt gestus hominis altius aliquid cogitantis. *Vivos et roderet*] Ad vivum roderet.

72 *Sæpe stylum vertas*] Mutare debes quod scripseris. Præceptum est de cura in scriptis prius habenda, quam evulgentur. *Stylum vertas*] Sumpta Metaphora a Stylo graphiario majorum, qui in tabulis ceratis, quod acutiore styli parte inarassent, inversa styli latiore, æquor cereum, litteris obliteratis iterum complanabant. *Cruq.* *Stylum vertas*] Quæ de hac re Lamb. hic et Turneb. XIV. 24. Erasmi sunt in Chil. *Torrent.*

74 *Paucis lectoribus*] Doctis lectoribus.

75 *Vilibus in ludis*] Male, qui ad ludos scenicos, quam literarios hoc referre malunt. 'Dictare' enim proprie literatorum est. Atque ita Pers. Sat. I. 'Ten' cirratorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas?' At vero scenicas laudationes minime fastidiebat. *Torrent.* *Vilibus in ludis*] In conspectu turbæ imperitæ.

76 *Non ego*] Supple, volo servire Scenæ, seu mea carmina in scenam produci. *Cruquius.* *Equitem*] Id est, equestrem ordinem, qui in XIV. ordinibus spectabant: sic enim et Mart. lib. XIV. 'Synthesibus dum gaudet eques.' Unde et 'Equestria' dicta, locus ipse equitum, ut Senatorum 'Orchestra,' reliquæ plebis 'Cavea.' *Torrent.* *Equitem mihi*] Equitem Rom. ut Mæcenatem vel alium quempiam doctissimum.

77 *Arbuscula*] Mima et meretrix a vulgo explosa.

78 *Cimex Pantilius*] Vetustissimi libb. *Pantillius*, scurræ ut puto nomen: quem contemtissime *Cimicem* appellat, animal fœdissimum, et dictu quoque fastidiendum natura. Mox quoque, *Aut cruciet*, pro *crucier*, omnes libri. Vid. Turneb. XV. 19. *Torr.* *Cimex Pantilius*] Poëta putidus, ut cimex. [*Pantillius* Vat. Palat. 1. et Vallicel. 3. *cruciat* Vat. 3. Vat. Palat. 6. Chisian. 1. et Vallicel. 1.]

79 *Vellicet absentem Demetrius*] Quod Demetrius laceret me? *Demetrius*] Hic ille, quem Simii nomine ante notatum vidimus: de Fannio quoque Sat. IV. Scio a Dione, Velleio, Suetonio, et Macrobio, inter alios qui in Augustum conspirarunt referri Fannium Cæpionem: sed alium, ni plane fallor, quam de quo hic Horatius. Ceteri vero qui hic enumerantur, non satis idoneos doctrinæ suæ testes habent. De Octavio vero P. Victorius Var. Lect. IV. 3. *Torrent.*

80 *Fannius Hermogenis*] De quo supra Sat. IV. [*Tigilli* Vat. 1. et Venet. 1483.]

[82 Vat. Palat. 1. *probet hoc.*]

83 *Viscorum*] Visci optimi erant Poëtæ.

84 *Relegata*] Ambitione sublata. [Vat. 1. a m. sec. *dicere possim*.]

85 *Tuo cum fratre*] Publicolam vocat antiquus commentator. *Torrent.*

86 *Vos Bibuli et Servi*] Neque hi mihi cogniti. *Torr.* *Simul his*] Cum his. *Furni*] Duo enim Furnii, pater et filius: uterque Caius prænomine; ille litteris, hic honoribus clarior. Sed et M. Furnii mentio in quadam Ciceronis ad C. Cæsarem Epistola lib. VII. *Torrent.*

87 *Complureis alios*] Per enumerationem colligit amicos suos, viros bonos et doctos, quibus si placere se intelligat, pro nihilo habet reliquam turbam imperitorum hominum. *Cruq.*

88 *Prudens prætereo*] Sciens prætereo.

89 *Arridere velim*] Placere velim.

90 *Deterius nostra*] Si placeant minus quam speramus. *Demetri, teque Tigelli, &c.*] Ego vos modulatores (qui fœminis non viris placere studetis) jubeo plorare, id est, vobis malum precor, et vos tanquam turbam imperitorum hominum pro nihil habeo.

91 *Discipularum*] Vetus ac germana lectio, ob mollitiem potius eorum qui tali in ludo versabantur, quam quod puellæ etiam saltare discerent, ut III. Od. 6. vidimus. *Torrent.* *Discipularum*] Mimarum.

92 *Citus hæc subscribe*] Subscribe cito. *Libello*] Abruptum fuit hujus Satyræ initium, abruptus etiam finis: et 'Libellum' vocare videtur Satyram IV. qua Lucilii nomen detulisse videri poterat: cui nunc subscribi jubet, tantum abest ut facti eum pœniteat. Est autem sermo apologeticus. *Torrent.* [Vat. 7. Vat. Rom. 5. a m. sec. Vat. Palat. 1. Chisian. 1. et Vallicel. 1. *citus hoc*.]

SERMONUM LIB. II.

SAT. I. Sibi datum a Trebatio consilium de scribendis rebus gestis Augusti, potius quam Satyris (utpote in quibus alii aliud desiderent) exponit; et cur ei parere non possit, ostendit.

Antiqui codices partim librum hunc universum, partim primam libri Satyram *Trebatio* inscribunt: et alii virum militarem, alii Jurisconsultum appellant: et castra quidem C. Cæsaris bello Gallico secutus est; sed professione Jurisconsultus. Errant vero qui *Auli* prænomen ei tribuunt. *Caium* enim vocat Cicero, ea ipsa Epistola lib. VII. qua eum Cæsaris in manum tradit. De cognomine major dubitatio. Sunt qui *Rufio* fuisse contendant. Sed Tullii locus ex Epist. XXIII. magis suadet ut *Testam* cognominatum fuisse credam. Hic igitur *C. Trebatius Testa*, sive *Rufio*, si quis ita malit, eques Romanus, vir plane et civis bonus, magnique inter ætatis suæ Ictos nominis. *Torr.*

1 *Sunt quibus*] Εἰσὶν οἷς. Hellenismus per Elleipsin. Exorditur ab inæqualitate censuræ popularis, de iis suis scriptis dijudicandis, quibus mores insectatur et Romanorum vitia, quæ aliis quidem acriora nimisque mordacia, aliis vero remissiora, et minus habere acrimoniæ videbantur. *Cruq.* *Nimis acer*] Nimium asper. *Et ultra*] Ultra legem Satyræ, id est, ultra modum in vitiis insectandis opus intendere. *Ultra Legem*] Legem Satyræ scribendæ dicit, quam explicat aliquot versibus Sat. præcedente. Et haud dubie multo mollius, quam vel

Juven. vel Persius, eam observavit. Cujus tamen violatæ reus, ridicule, non aliter quam si adversus legem Juliam majestatis fecisset, Icti consilium expetit. Vel *ultra legem*, hoc est, ultra modum et usitatam in notandis vitiis consuetudinem; perinde ac si sine personæ delectu, ferocius quosvis laceraret. *Cruq.* *Ultra legem, &c.*] Ediderat priorem Sermonum suorum libellum Horatius, ac ut fit, varia de eo hominum judicia spargi senserat. Pars languidum ac enervem esse, nulloque Satyrico aceto dictitabant. Alii contra, tanta acerbitate, non in vitia modo, sed in ipsos homines, idque nominatim singulos arripiendo, stringi; ut eum violatæ legis arcesserent, qua Decemviri in eos, qui malum Carmen, hoc est, quod infamiam alteri faceret condidissent, capitis pœnam sanxerunt. Et quia hic nodus dignus vindice videbatur, ac oracula Delphis cessabant, Jurisconsultum Trebatium, ut in legis interpretatione, adiri placuit. Jam ad rem. Primum illud *ultra legem*, non de Satyræ, ut interpretes ad unum omnes, sed de Decemvirali lege accipimus. Neque aliter accepisse videtur Horatius. Cum enim ad Jurisconsultum iret in re ludicra, urbanissime legem obtendit, quam eodem sale, quo eam initio Satyræ proposuerat, in fine eluderet. Quod et in illis circa finem fecit: 'Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est,' &c. Deinde versu 9. legimus *Irriguumve*, non *Irriguumque*. Neque enim tantus juris et æqui arbiter, quantum Trebatium fuisse accepimus, tam immanis existimandus est, ut clientem, qui leniter modo soporari posceret, uno consilio, simul et e natatu lassitudine, et ex ebrietate gravedine enecaret: alterum enim, ad id quod volebat Horatius, sufficit. *Rutgers.*

2 *Sine nervis*] Sine rebus et sententiis. *Altera, quicquid*] Altera pars, id est, alii homines.

4 *Deduci posse*] Tanquam lanam deduci, id est, scribi posse. [Codd. ap. Feam, *diduci.*]

5 *Præscribe*] Constitue quasi ex lege; nam tu es clarus Jurisconsultus. *Quiescas*] Respondet Trebatius. Quiescas, id est, desistas a scribendo. *Ne faciam*] Hæc sunt verba Horatii. [Codd. ap. Feam, *perscribe:* alii ap. eundem, *Quiescam.*]

6 *Aio*] Egregie decorum de jure respondentis observat: 'Aio,' 'Nego,' 'Deliberandum sentio:' non aliter, quam si legem conderet. Et sane, responsa prudentum quæ vocabant, pro legibus habebantur. De hoc autem consulendi more, videbimus Sat. III. 'Ergo consulere, et mox respondere licebit.' *Torrent.* *Aio*] Trebatius affirmat. *Peream*] Horatius loquitur.

7 *Nequeo dormire*] Jocosa de insomnia querimonia, nec minus jocosa adversus eum morbum tradita a Trebatio medicina: *Ter uncti Transnanto Tiberim.* Licet enim tempestiva omnis exercitatio ad somnum conferat, ea maxime quæ natando fit, sicut et largior invitatio: manifestum est tamen hic ista ridiculi caussa dici. Sed et illud, *uncti transnanto*, magis nos oblectabit, si meminerimus Romanorum consuetudinis: lassi enim campestribus exercitiis, sudorem pulveremque, atque odorem olei, vicino Tiberi natantes abluebant, ut I. Od. 8. vidimus. Quod vero *ter* inquit, *transnanto*, id quoque et a medicis et a magis petitum est: impari enim et præcipue ternario numero summam vim illi tribuunt. *Torrent.* *Ter uncti*] Trebatii consilium. Nataturi ungebantur, ut olei calore adversus aquæ frigus munirentur.

9 *Irriguum mero*] Madidum vino. *Sub noctem*] Paulo ante noctem.

12 *Laturus*] Accepturus. *Cupidum*] Duo exemplaria, *cupido*, non placet. Similis autem excusatio, I. Od. 6. ad

Agrippam, II. Od. 12. ad Mæcenatem. *Torrent.* *Cupidum*] Respondet Horatius se esse cupidum, sed deesse sibi facultatem. *Pater optime*] Sic illum honoris caussa appellat. Quamquam ad hoc quoque alludere videri possit, quod, ut Zenonem Stoici, Platonem Academici, tanquam sectæ suæ principes, sic Flaccus Trebatium, qui Juris interpretum familiam duceret, 'patrem' vocavit. Eademque caussa est, quod non heroum tantum, ut Æneæ apud Virgilium, sed et Deorum omnium, 'pater,' communis quædam apud veteres appellatio est. *Torrent.*

13 *Horrentia pilis*] Agmina quæ horrorem hostibus incutiant pilis, id est, Romanorum hastis.

14 *Fracta cuspide*] Vim potius et impetum tela jacientis ostendi crediderim, quam C. Marii historiam respici. *Torrent.* *Fracta pereuntes*] Cuspide quam saucius hostis e corpore non potuit evellere, nisi fractam.

15 *Labentis equo*] Parthi ex equo dejecti. *Describat vulnera*] Possit describere. [Vat. 2. *scribebat v. Parthi.*]

16 *Attamen et justum*] Correctio, qua Trebatius hortatur Horatium, ut Cæsarem præconiis illustret a justitia et fortitudine, si non omnia ejus gesta decantare valeat, idque ut faciat exemplo Lucilii, qui Scipionem dignis encomiis celebravit. *Cruq.* *Attamen*] Trebatius loquitur. *Scribere fortem*] Augusti justitiam et fortitudinem describere.

17 *Scipiadam*] Scipionis virtutes. *Haud mihi deero*] Vetustissimi codices *Haut*, ut in marmoribus quoque exaratum cernitur. Et consilio quidem obsequi se velle ait Horat. sed cautione adhibita, si res et tempus istiusmodi laudationes ferat: ea enim prudentia undique munitum esse Cæsarem, ut neque adulatoribus neque importune interpellantibus aurem præbeat. 'Dextrum' igitur 'tempus' opponitur 'lævo;' ut I. Sat. 3. 'Peccatum fateor cum te sic tempore lævo Interpellarim.' Et 'attentam aurem' dixit, non modo purgatam acutamque: sed acri judicio audientem, ne adulatione decipiatur. 'Palpari' autem, et 'palpam obtrudere,' 'palpo' item 'percutere,' ut Plautus loquitur, pro blandiri et assentari dictum volunt: ducta ab equorum curatoribus Metaphora. In Metaphora ergo persistit Poëta, cum addit *recalcitrat:* tantum abest, ut imponi sibi patiatur. *Torrent.* *Haud mihi deero*] Faciam quod in me erit (inquit Horatius) cum dabitur occasio.

18 *Nisi*] Haud deero, inquit, ipse mihi, nunquam autem nisi dextro tempore, verba Flacci molesta erunt Cæsari. *Heinsius.* *Nisi dextro tempore*] Nisi tempore opportuno. *Flacci*] Horatii verba. [*Dum res* nonnulli codd. ap. Feam.]

[19 Alii codd. ap. eundem, *attentas . . . aures.*]

20 *Si palpere*] Si adulare. *Recalcitrat*] Munitus virtute adulationem rejicit ex omni parte. [*Qui male* codd. ap. Feam.]

21 *Quanto rectius*] Ab honesto et decoro Trebatius nititur inducere Horatium ut hoc amet, et Cæsarem laudibus efferat; dissuadens Satyram ab inhonesto, et periculo odioque. *Cruq.* *Quanto rectius hoc*] Rectius est (inquit Trebatius) Cæsaris laudes, quam Satyram, scribere.

22 *Pantolabum scurram*] Hominem vilem. *Nepotem*] Luxuriosum.

23 *Timet, &c.*] Scelerum conscientia. *Intactus*] Quamquam carmine non notatus.

24 *Quid faciam*] Respondet Horatius. *Milonius*] Homo temulentus. *Ut semel*] Posteaquam. *Icto*] Capiti percusso a vini vaporibus. [Vat. 12. *ut simul.* 'Sic legendum potius, quam vulg. *ut semel*, præter Ms. suadere videtur Porphyrio Ms. Vat. Ottobon. et Chisian.' *Fea.*]

25 *Numerusque lucernis*] Id quomo-

de fiat, docet Aristoteles Problem. Sect. III. eademque de re multa eleganter Athenæus lib. x. *Torrent.* *Numerusque lucernis*] Ebrius rem unam cernens, plures videtur aspicere. [Cuning. *capiti fervor.*]

26 *Prognatus*] Pollux.

27 *Pugnis*] Cestibus et pugillatu delectatur. *Quot capitum*] Quot homines, tot sententiæ. 'Trahit sua quemque voluptas.'

[28 Barberin. 1. *verbum.*]

29 *Lucilii ritu*] More Satyrico. *Nostrum melioris utroque*] In Poëtica nempe facultate: non quod vir melior fuerit: de eo enim non agit Horatius. Et hoc, ut reor, argumento, quidam Trebatium Poëtæ adscribunt. *Torrent.* *Nostrum melioris utroque*] Qui fuit et te et me melior.

30 *Ille*] Lucilius.

31 *Credebat libris*] Committebat libris. *Si male*] Si quid ei male evenerat. *Gesserat*] Lambinus quidem *cesserat*: sed *gesserat* habent omnes nostri codices, quod mutari non debuit. Nam et *gerere* interdum absolute ponitur: ut, 'a spe bene gerendi abesse,' dixit Cicero lib. v. de Finibus. Et hoc loco optime convenit; sententia enim est, ne sibi ipsi quidem pepercisse Lucilium; quin, sive bene, sive male ageret, vitam suam omnem versibus testatam relinqueret: ut naufragiorum morborumque casus, Deorum auxilio se evasisse rati, in suspensis ex voto tabulis depingunt. *Torr.*

32 *Decurrens alio, neque*] Neque ad aliud vitæ genus confugiens, quam ad libros suos.

33 *Votiva pateat veluti*] Veluti in tabula, quæ ex voto suspendebatur in templo a naufragis.

34 *Vita senis*] 'Senem' vocat, non tam ob ætatem, ut arbitror: cum Eusebio teste, anno sexto et quadragesimo extinctus sit; sed quod in illa seniorum Poëtarum turba Horatii seculo poneretur. *Torrent.* *Vita senis*] Vita Lucilii. *Anceps*] Sum dubius.

35 *Venusinus*] Venusia igitur colonia Romanorum, Apuliæ et Lucaniæ media, Poëtæ nostri patria erat: unde et 'Venusinus' dictus. *Torrent.* *Utrumque*] Inter Lucaniam et Appuliam. Est enim Horatius in oppido Venusio natus.

36 *Missus*] A Roma missus. *Sabellis*] Sabelli, orti quidem a Sabinis, sed Samnium incolentes. *Torrent.*

37 *Quo ne per vacuum Romano*] Ne per vacantem locum Sabellis expulsis, pervium inter esset Lucanis ad Romanos.

39 *Hic stylus*] 'Stylum' appellat Satyræ aculeum. *Torrent.* *Haud ultro*] Nisi sim lacessitus.

40 *Quenquam*] Quenquam vivum.

41 *Distringere*] Recte; ut III. Od. 1. 'Districtus ensis,' et tamen optimi libri hic *destringere* legunt. *Torrent.*

42 *Tutus ab infestis*] Cui cautum est de vi, nihil ei necesse est distringere gladium, cujus usus est ad propellendam, non ad inferendam injuriam; nam vim vi depellere licet. *Cruq.* *Latronibus*] A maledicis. [Vat. Palat. 1. *o pater, o rex.*]

43 *Ut pereat positum*] Utinam pereat telum (id est, hic scribendi stylus) ut non sit causa cur illo utar.

45 *Commorit*] 'Fœnum' enim 'in cornu habent' Poëtæ, maxime Satyrici. *Torrent.* *Commorit*] Qui me lacessierit.

46 *Flebit*] Plorabit. *Cantabitur urbi*] Cantabitur ad infamiam sui nominis sempiternam.

47 *Cervius*] Male *Servius* Lamb. cum in omnibus exemplaribus *Cervius* legatur: haud dubie quadruplatoris alicujus nomen. At Servii nomine magnum illum JCtum Serv. Sulpitium fere intelligimus. P. Cervii, qui mœchum deprehensum castraverit, mentio apud Val. Max. XI. 1. ubi tamen 'Cernius' legitur, sed corrupte. *Torrent.* *Cervius iratus*] Quæ-

sitor vel accusator. *Leges minitatur*] Minitatur conditionem ex legibus latis. *Urnam*] 'Urnam' notat 'judiciariam,' in quam Judicum tabellæ conjiciebantur. Juven. Sat. XII. 'Improba quamvis Gratia fallacis prætoris vicerit urnam.' Nota autem lex Cassia tabellaria, de tacitis suffragiis per tabellas in urnam lata: de qua Cic. de Legibus lib. III. et Ascon. in Divin. *Torrent.* *Urnam*] Et minitatur sortitionem in rebus dubiis post factam ab accusatore et reo judicum rejectionem.

48 *Canidia Albuci*] Sic quidem plures manuscripti; sed *Albuti* mallem, ut et Sat. proxima, 'Albuti senis exemplo;' neque ignota Romæ gens Albutia, e qua T. Albutius ille, qui cum, ut in Pisonem scribit Cicero, in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est. *Canidia* autem *Albutii*, sive uxor, sive filia, ut Hectoris Andromache, insignis habebatur, non saga tantum, sed et venenaria; qualis sub Neronis imperio Locusta. *Torrent.* *Canidia Albuti*] Albutii filia venefica. *Venenum*] Minitatur venenum.

49 *Turius*] Nomen Romanum; unde cognomen, Turinus. Errant ergo qui *Furius* substituunt. Nam et syllabæ ratio repugnat, et Orationis M. Catonis pro L. Turio contra Cn. Sellium meminit A. Gellius Noct. Att. XIV. 2. Aiunt autem hunc Turium judicem fuisse nummarium: ego, si conjecturæ locus sit, ut esse in hujusmodi rebus debet, prærigidum potius ac severum aliquem qui condemnaret omnes, absolveret neminem: quod tamen si nummos extorquendi caussa faciebat, 'nummarium' per me appelles licet. *Torrent.* *Turius*] Judex nummarius et venalis.

50 *Quo quisque*] Quomodo quisque plurimum potest. *Suspectos terreat*] Ut terreat quos metuit. *Utque Imperet*] Et quemadmodum natura hoc imperet.

51 *Potens*] Potenter. *Sic collige mecum*] Apostrophe ad Trebatium, quem monet, ut secum diligentius perpendat, num sit naturæ adversari, se non tutari, acceptamque injuriam non ulcisci: quod ut sit evidentius, ratiocinatur a brutis. *Cruq.* *Sic collige mecum*] Sic ratiocinare mecum. [*Imperat* Barberin. 1.]

52 *Nisi intus*] Nisi a natura.

53 *Vivacem crede*] Scævæ longævam matrem committe, quam nimium vivere moleste refert. [*Monstratum est* Vat. Rom. 1. 7.]

54 *Nil faciet*] Non gladio eam perimet, sed veneno. *Pia dextera*] Quæ pia videtur, nec tamen est. [Vat. 12. *nil faciat*. Vat. 1. Barberin. 1. et Venet. 1509. *dextera mirum est*. Vatt. Rom. 3. 4. *dextera verum*.]

[55 Cuning. *nec dente*.]

56 *Tollet anum*] Occidet matrem. *Vitiato melle*] Venenatam mulsi potionem significat; qua anum dulcia appetentem ille sustulerat. *Torrent.* *Vitiato melle*] Melle corrupto. [Vat. Rom. 2. a m. pr. *tollat*.]

57 *Ne longum faciam*] Ne sim longior.

58 *Seu mors atris*] Sive mors celeris et violenta mihi imminet. *Mors atris circumvolat alis*] 'Alas' morti ob celeritatem appingit; 'atras' vocans, ob horrorem; ut II. Od. 17. 'Volucrisque fati Tardavit alas.' *Torrent.* [Vat. 1. *expectet;* et mox, cum uno cod. ap. Valart. et Venet. 1495. *circumvolet*.]

59 *Seu sors ita jusserit*] Seu fortuna ita jusserit. [Vat. 1. ab eadem manu in marg. Chisian. 1. a m. pr. et Barberin. 1. a m. pr. *luserit;* Vat. 3. *lusserit*. 'Egregia lectio, paulatim corrupta in *lusserit*, et deinde in *jusserit*.' Fea. Hanc lect. cum Fea, receperunt Bothe et Jaeck.]

60 *Vitæ color*] Ater an albus: nempe Lucilii exemplo, qui, sive male sive bene quid gesserat, chartis illud illico committebat; non suam tantum,

sed et sæculi sui vitam describens. *Torrent.* *Color*] Quodcunque erit vitæ genus. *O puer ut sis*] O Horati, inquit Trebatius, ne non sis vivax metuo, si Satyras scribes.

61 *Vitalis*] 'Vitale' dicimus, quidquid etiam juvat, fovet, continet: exempla passim obvia. At hoc loco *vitalis* pro vivace ac diu superstite ponitur. Vide Pet. Nannii Misc. lib. IV. Facete autem 'puerum' vocat Trebatius eum, a quo pater ipse audiverat: ut Ofellus Sat. proxima: 'Quanto aut ego parcius aut vos, O pueri, nituistis?' *Torrent.* *Amicus majorum*] Φίλος τῶν μειζόνων. *Et majorum ne quis*] Et ne quis gratiosus apud majores viros, &c. *Majorum ne quis amicus Frigore te feriat*] Id est, frigide te acceptum contemnat. *Guyet.*

62 *Frigore te feriat*] Quod vivimus, calori vitali acceptum ferimus: hinc ergo 'frigus' pro morte, et 'frigere' pro mortuum esse. Virg. extremo Æn. XII. 'Ast illi solvuntur frigore membra.' Et Æn. VI. 'Corpusque lavant frigentis et ungunt.' *Torrent.* *Frigore te feriat*] Mortem tibi inferat. *Quid, cum est Lucilius ausus*] Rogat Horatius quid passus est Lucilius, cum magnos viros carpserit.

63 *Morem*] In morem Satyricum.

64 *Detrahere et pellem*] Uniuscujusque vitia detegere.

65 *Cederet introrsum*] Incederet et obambularet nitidus, id est, ut civis bonus. *Aut qui*] Et Scipio Africanus.

67 *Ingenio offensi*] Lucilii ingenio sunt offensi? *Metello*] Hic ille Q. Cæcilius Metellus Q. F. L. N. Macedonius cognominatus: de cujus mira felicitate Valerius lib. VII. et egregie Plinius VII. 44. ubi tamen calamitatis loco ducit, quod Africani Minoris inimicus fuit. Hæc itaque caussa quod Lucilii stylum non evasit. *Torrent.* *Metello*] Ob Metellum et Lupum homines improbos, maledicis versibus conscissos?

68 *Lupo*] Huic Lupo Rutilii nomen imponunt. Et Rutilii quidem multi: inter quos P. Rutilius Rufus, toties a M. Tullio laudatus, præcipue claruit: sed Lupi cognomen non temere alii additum reperies, quam P. Rutilii L. F. L. N. qui cum L. Julio Cæsare A. U. 663. Consul, bello Sociali ab hostibus occisus fuit: hujus vel pater, vel avus Lucilii versibus proscindi potuit; quamquam ex summi viri Antonii Augustini sententia ad L. Cornelium Cn. F. L. N. Lentulum Lupum referri malim. Consul enim hic fuit cum C. Marcio Figulo A. U. C. 597. damnatus repetundarum: et nihilominus post damnationem Censor factus. De quo sic etiam Persius Sat. I. 'Secuit Lucilius urbem, Te Lupe, te, Muci, et genuinum fregit in illis.' *Torrent.* [*Famosisve* Cuning. et Sanad.]

69 *Primores populi arripuit, populumque tributim*] Id est, ordine per singulas tribus Satyrico dente grassatus. *Douza.* *Arripuit*] Culpavit. *Populumque tributim*] Plebem infimam et tunicatum popellum. *Tributim*] *Tributum* Lamb. At nostri codices, summo consensu, *tributim* legunt, id est, per tribus. Per *primores* ergo *populi*, patres ipsos, seu patritios intelligo; per *populum*, reliquam plebem absque senatoribus: ut cum dicimus S. P. Q. R. atque ita populi vocabulo sæpe utimur. *Tributim* autem additur, ut magis constet nemini eum pepercisse: nullus enim Romæ civis absque tribu. Recte ergo Persius: 'Secuit Lucilius urbem.' Tradunt enim singulas eum tribus singulis Satyris lacerasse. Vid. Turneb. VII. 11. *Torrent.*

70 *Scilicet uni, &c.*] Asserit non alia de caussa Lucilium mordacius in Romanos ex æquo in omnes invectum, nisi solius virtutis amore: æquus autem is est virtuti, qui bonis omnibus parcendum judicat, malosque male

puniendos. *Cruq.* *Æquus virtuti*] Propitius. *Ejus amicis*] Virtutis amicis.

71 *Quin ubi*] Insuper. *Et scena*] A populi conspectu. *In secreta*] Suetonius Caio: 'Aviæ Antoniæ secretum petenti denegavit.' Plinius Epist. lib. I. 'Illic me persecutus secretum petit.' *Torr.*

72 *Virtus Scipiadæ*] Scipio et Lælius.

73 *Nugari cum illo*] Jocari cum ipso Lucilio. *Et discincti*] Et a rebus seriis laxati. *Discincti*] Nulla hic Metaphora a corporis habitu ad animum, ut 'discinctos' pro remissis ac plane vacuis accipiamus: sed cum accurate cincti, ac composita desuper toga, in publicum prodirent, domi in veste domestica discincti fere conversabantur. *Torrent.*

74 *Decoqueretur olus*] Ut Græci λάχανον, quod Sat. VI. admonui, sic Latini *olus* vocant herbam omnem edulem: quales beta, brassica, cichorea, malva, lapathum: quibus eum frequentissime vescerentur, factum ut *olus* pro quovis etiam alio obsonio ponerent. *Quicquid ego sum*] Genus loquendi satis familiare Horatio, pro quicumque ego sum, cujuscunque conditionis, sortis, generis. *Cruq.* *Decoqueretur olus*] Donec cœna pararetur. *Soliti*] Soliti sunt.

75 *Infra Lucili censum*] Infra annuum reditum Lucilii, qui erat ordinis equestris.

76 *Cum magnis*] Cum Augusto, Mæcenate, &c. *Invita fatebitur*] Nolens fatebitur.

77 *Fragili quærens illidere*] Illidere dentem fragili, est in rem fragilem dentibus incidere, eamque dentibus permolere. Metaphoricôs est alicujus nomen et famam maledicentia vellicare et lædere. *Cruq.* *Fragili quærens illidere dentem*] Rem fragilem dentibus permolere. [Vat. 10. a m. pr. *fragili cupiens.* Vat. 1. *illidere dentem.*]

78 *Offendet solido*] In rem solidam incurret. [Vat. 2. *Offendat.* Cuning. ex ingenio, *ni quid.*]

79 *Equidem nihil*] Ego (inquit Trebatius) non possum differre, quin pro te pronunciem. *Hic diffindere*] Sic nostri quoque codices, aut *diffidere*: excepto uno aut altero, in quibus *diffingere* et *defingere* legitur. Et *hinc* pro *hic*. Et mihi quidem *diffingere* non displiceret, ea significatione, qua vocabulo eo sæpius usum esse Horatium ostendimus, I. Od. 35. nisi monerent me veteres Grammatici, verbum juris esse, quod hic enuntiat Trebatius: quod tamen ita exponunt, ut *diffingere* potius legisse videantur, nempe pro mutare, infirmare, reprendere, corrigere: hæc enim in glossariis repperi. Sed verbum *diffingere* peculiariter a JCtis usurpari non memini. *Diffindere* vero proprie est differre, atque in aliud tempus rejicere: utputa siqnis sine suo dolo malo impeditus in judicio non stetisset, aut judex ipse non sedisset, vel comperendinasset, hoc erat 'diem diffindere:' et 'diffissus dies' dicebatur: eademque fere 'diffissionum,' quæ et comperendinationum atque ampliationum jura. Neque solum in judiciis 'diffindi dies' dicebatur, sed et in comitiis, si quod impedimentum existeret, quo minus ad constitutum res perageretur. Jac. Cujacius Observat. XII. 18. *nihil diffindere*, exponit, nihil quidquam deducere ex tua sententia possum. Qui vero *diffidere* legunt, hunc sensum inde eliciunt, quasi nihil se diffidere dicat Trebatius, hoc est, non recusare, quin Horatius ipse de se judicet. *Torrent.*

[80 Venet. 1509. *ut caveas monitus.*]

81 *Sanctarum inscitia legum*] Leges quidem omnes sanctæ, utpote quas incorruptas inviolatasque servare oporteat: sed illæ potissimum sic appellantur, in quibus sanctio est, quæque pœnæ irrogatione sese muniunt: qua-

lis illa de Famosis Libellis. 'Sanctum' enim a sanciendo dicitur: et pœnam famosi libelli olim capitalem fuisse ex libris M. Tullii de Repub. ipsius Scipionis verbis demonstrat Augustinus, de Civitate Dei lib. II. Turneb. IX. 6. Illud vero, *jus est Judiciumque*, ex edictorum formulis petitum, ut Trebatium loqui ex JCti persona par erat. *Torrent. Sanctarum inscitia legum*] Ignorantia legum, quæ aliquid jubent aut vetant pœna sancita, a verbo sancior.

82 *Mala condiderit, &c.*] Carmina maledica. *Jus est*] Lex XII. Tabularum lata est.

83 *Judiciumque*] Actio ex lege. *Esto, si quis mala*] Concedit Horatius eum legibus ac gravi supplicio esse obnoxium, qui malis, hoc est, maledicis versibus, innocentis et viri boni nomen famamque proscindit; sed non existimat perinde eum in legem peccare, qui bona, id est, non maledica carmina conscribit, sed ea quæ, laudata a Cæsare judice, lacerationibus et convitiis, malos et sceleratos, omnium oculis et auribus, quasi in tabula delineatos, publiceve decantatos exhibeant. *Cruq. Esto, si quis mala*] Concedamus ita esse (inquit Horatius) si quis carmina scripserit mala, id est, indocta.

85 *Latraverit*] Sic antiqua omnis scriptura. Nec mirari satis possum, existere aliquem qui de ea mutanda cogitet. Quamquam enim 'lacerare famam alicujus,' item 'lacerare probris, lacerare contumeliis' recte dicitur; neque huic tamen loco, neque Horatii stilo atque indoli convenit. Quanto enim venustius *Latraverit?* facta a canibus vel feras vel fures latrantibus translatione. *Torr. Latraverit*] Si laceraverit. *Integer ipse*] Cum sit ipse purus et innocens.

86 *Solventur risu tabulæ*] *Tabulas* vocat judicum subsellia, tabulis extructa, ut fit cum non de plano, sed e tribunali jus dicitur: dicta quasi 'subsedia,' ut Grammatici volunt: et quemadmodum 'subsellia' ipsos interdum sessores significant, ut apud Martial. lib. I. 'Sextiliane, bibis quantum subsellia quinque.' Sic hoc loco *tabulæ*. Male igitur Cruquius: nec recte Lambinus. *Torrent. Solventur*] Lex vetabat, malo carmine perstringi quenquam, ut apparet vel ex illo loco: 'Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquam Perstringi.' De quo monet Trebatius. Recte respondet Poëta, qui festive in voce ludit. Concedo dignum esse pœna, si quis malum carmen condat; quasi de inepto carmine in tabulis agatur. Quid autem si quis bonum, sive elegans? Certe Cæsar, summus ingeniorum fautor, bona carmina amare solet. Si quis ergo bonus ipse dignum opprobriis lepide ac erudite perstrinxerit, judices ridicula interpretatione legem solvent: qui de malo, non de bono carmine agi ibi dicent: ac sic reum solvent, et Poëtæ crimen remittent. *Heinsius. Solventur risu tabulæ*] Dissolventur cum judicum risu tabularum leges. *Tu missus*] Tu demissus absolveris. [Angelic. 1. *tum missus.*]

SAT. II. Sub Ofelli persona, luxui deditos insectatur. De eo loquens qui gulæ servit, eum dicit non certo judicio, sed opinione quadam stulte concepta delitias in nonnullis cibis consectari. Atque ut incommoda recenset quæ comitantur hunc, qui circa victum et luxum, sic commoda quæ tenui et frugali insunt, enumerat.

1 *Boni*] Ut Cruquius vult, alloquitur ἀσώτους, quos εἰρωνικῶς nominat viros bonos, eosque monet, ut secum velint disquirere, quæ virtus sit et quanta, hoc est, quam vim habeat, et quam præclaros in homine fructus concitet, vivere parvo, hoc est, vita frugalis et sobria. *Boni*] Sic nostri quoque codices: demto uno, sed recentiore, in quo *bonis* scribitur:

non bene: suos enim alloquitur, daturus præcepta, ut mox Sat. III. 'O bone, ne te Frustrere.' *Torr.* *Boni*] Ordo est: O boni, dicite quæ virtus, &c.

2 *Nec meus hic sermo*] Per occupationem: qua non inconsulto hæc de frugalitate præcepta Horatius accepta refert Ofello rustico, ne minus ipse temperans (quod Damasippus ei objicit Satyra sequenti) alios tenuitatis in vita servandæ temere monere dicatur: nam nihil est insanius, quam castigare alios, eisque hoc vitio vertere, cujus ipse criminationem effugere non possis. *Cruq.* *Quem præcepit*] Tres Mss. *quæ præcepit.* Recte, ut arbitror; placet enim illa loquendi varietas, quæ lectori somnum excutiat. *Torr.* *Præcepit*] Præmonstravit et docuit.

3 *Abnormis sapiens*] Bene hæc conjungit Lambinus, *Abnormis sapiens*, id est, sapiens quidem, sed non ad Philosophorum normam; quales Fabricius, Curius. Atque ita quidem et probatiores codices. In quatuor tamen scriptum repperi, *Abnormi sapiens crassaque Minerva*, sine commate: ut ut sit, errant turpiter veteres Grammatici, qui hunc Ofellum et Stoicum et scriptorem faciunt, quem ex medio rure accersit Horatius, ut Cervium illum Sat. VI. *Torr.* *Crassa Minerva*] Philosophiam moribus exprimentem, neque tam disertum, quam simplicem ac sincerum. *Erasmus.* *Abnormis sapiens*] Sapiens, sed non secundum normam sapientiæ Stoicæ. *Crassaque Minerva*] Doctrina non excultus. [Codd. Feæ, *abnormi*, vel *enormis*.]

4 *Non inter lances*] Remotis prius iis quæ sunt cum luxu conjuncta, quibus capti sensus, et quasi blandis quibusdam laqueis irretiti, rectum illum animi lumen ita sopiunt, ut umbram pro corpore, pro vero falsum exosculentur; statuit impransos, sobrios et frugi homines accedere debere ad cognoscendas ejus virtutis vires, quæ parvo vivere jubet. *Cruq.* *Lanceis, mensasque*] Vasa pretiosa pro epulis. *Mensas nitentes*] Mensas opiparas.

5 *Quum stupet insanis acies fulgoribus*] 'Insanum' vocamus quicquid nimium et immensum. Tali ergo splendore stupere atque hebescere tam oculorum quam ingenii aciem necesse est: nam, ut præclare ait Aristoteles lib. III. de Anima, Παντὸς μὲν αἰσθητοῦ ὑπερβολὴ φθείρει τὸ αἰσθητήριον. *Torr.* *Acies fulgoribus, et cum*] Cum oculorum et mentis acies, (id est, cum judicium rationis) auri et argenti fulgoribus obtunditur. [*Dum stupet* Vat. Rom. 10.]

6 *Acclinis*] Vetus scriptura, *adclinis;* unus etiam *adclinus.* *Acclinis* igitur vel *adclinis* ubique scribitur, nusquam *acclivis:* quemadmodum nec *reclivis*, sed *reclinis.* unde *acclino* et *reclino.* Virg. X. 'Corpusque levabat Arboris acclinis trunco.' *Torr.* *Acclinis falsis animus*] Incumbens et propensus ad assentiendum falsis, quod multo cibo repletis accidit. *Meliora recusat*] Veram virtutem repudiat.

7 *Impransi*] Jejuni, integri judicii. *Cur hoc*] Cur velim ut impransi verum discatis?

8 *Si potero*] Ita præfari decuit rusticum sententias locuturum. *Torrent.*

9 *Corruptus judex*] Qualem eum esse necesse est, qui tibicinis, quod aiunt, vitam vivens, et tam ingenio quam corporis sensibus inter assiduas epulas hebescens, de temperantia agere instituit. Nam 'Corpus onustum Hesternis vitiis animum quoque prægravat.' Notumque illud omnibus proverbium, Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον. *Idem.* *Corruptus judex*] Sic animus cibo potuque confertus, verum a falso distinguere nescit. *Leporem sectatus*] Leporem venatus.

10 *Romana fatigat Militia*] Omnis quidem laboriosa militia, sed maxime Romana, ut Epod. IX. 'Fert vallum

et arma miles,' obiter notavimus. Quod cum ita sit, cumque 'Græcari' et 'pergræcari,' et 'Græco more bibere,' Romani usurpaverint pro dissolute ac genialiter vivere, et strenue potitare; miror quid Turnebo VII. 9. in mentem venerit, qui *Græcari* pro Græco more sese exercitare interpretatus sit. Denique hujus loci sententia est optimum condimentum atque obsonium esse famem, quacumque exercitatione partam. De disco autem vide I. Od. 8. ubi et aliæ assuetæ in Campo Martio exercitationes enumerantur. *Torrent.*

11 *Assuetum Græcari*] Te assuetum genialiter vivere, vel Græco more ludere. *Seu pila velox*] Seu pila te agit, id est, delectat.

12 *Molliter*] Synchusis dictionis *molliter*, quæ adhærere debet τῷ *Græcari*, non etiam τῷ *fallente*, ut quidam viri docti existimant. *Cruq.* *Studio fallente laborem*] Pilæ ludo oblivionem laboris afferente molliter, id est, cum quadam voluptate.

13 *Seu te discus agit*] Delectat. Est autem *discus*, massa ferri vel æris, vel gravis lapis, qui corporis exercendi gratia in altum vel latum projici solet. *Cruq.* *Discus agit*] Ludus in Græcia usitatus. *Pete cedentem aëra disco*] Militiam, equitationem, pilam, discum nominaverat. Jam disco saltem, inquit, quamquam minus Romanis assueto, te exerce. *Torrent.* *Pete cedentem*] Jacta discum in aërem, qui cedit corporibus gravioribus.

14 *Extuderit*] Nihil muto: sed tamen monendus est Lector, omnes pæne libros nostros habere *extulerit:* quod alii affirmanti vix crediderim. *Extuderit* ergo, ejecerit, depulerit satietatem, quæ fastidia parit. *Torrent.* *Extuderit fastidia*] Cum labor fugaverit satietatem, quæ nauseam parit. *Siccus, inanis Sperne cibum*] Expulso, inquit, per laborem nauseantis stomachi fastidio, inanis, sperne cibum vilem. Est autem antiphrasis: nam aliud jubet, quam facturum sciat. *Torrent.* *Siccus, inanis*] Sitibundus, et famelicus.

15 *Sperne cibum vilem*] Ironica est concessio. Quasi dicat, non spernes. *Hymettia mella Falerno*] Vid. I. Sat. 10. 'Chio nota si commista Falerni est.' Ubi de temperanda Falerni austeritate vini Græci mixtura nonnihil diximus. Hic eam melle mitigat: quem mellis usum declarat etiam Sat. IV. 'Aufidius forti miscebat mella Falerno.' *Torrent.* *Hymettia mella*] A monte Hymetto in Attica. Est Hypallage. [Vat. Rom. 1. *vilem; et nisi.*]

16 *Foris est promus*] Qui tibi penum promat et congerat, domi non est, mare autem tempestuosius piscationem impedit. Quare si neque penus adsit pro voto, neque pisces mare suppeditet; reliquum est, ut aut fame sitique pereas, aut panis cum sale, hoc est, modicus parabilisque cibus, stomachum latrantem, cibique vehementer appetentem mitiget placetque, id quod bene, hoc est, jucunde et summa cum voluptate fiet. *Cruq.* *Foris est promus*] Ubi labor, eo quo diximus modo, obsonat; referre negat an foris sit promus, an clausa piscantibus maria: panem ac salem affirmans pro deliciis fore. *Torrent.* *Foris est promus*] Cellarius domi non est.

17 *Hiemat mare*] Ut Græcis χειμὼν, unde χειμάζω, sic Latinis *hiems* etiam tempestatem significat. *Hiemat* igitur *mare* cum procellis agitatur. Non recuso tamen, quin 'hiemare' dicatur mare, et claudi: sed quoniam etiam eo tempore piscationi locus est, ad tempestates referre malim. *Torrent.* *Hiemat mare*] Mare in tempestatem insurgit. *Cum sale panis*] Aliquid diximus ad eum locum I. Sat. 3. 'Concha salis puri.' Hic Plinii verba adscribam lib. XXXI. 7. 'Varro etiam pulmentarii vice usos sale veteres

auctor est: esitasse enim salem cum pane et caseo, ut proverbio apparet.' De sale autem, ut antiquissimo, sic jucundissimo obsonio, quod et panem ipsum et cetera omnia condiat, pereleganter Plutarchus Sympos. Quæst. IV. 4. addens, ob id communi Neptunum et Cererem sacello coli solere, quod Neptuni donum sal, Cereris panis. *Torrent.*

18 *Latrantem stomachum*] Stomachum inanem. *Unde putas, aut*] Unde putas hanc voluptatem nasci in tam tenui victu?

19 *Qui partum*] Quomodo paratum? *Non in caro*] Non in carorum obsoniorum odore.

20 *Tu pulmentaria quære*] Tu epulas pulmento suaviores quære exercitio laborioso. *Pulmentaria quære Sudando*] 'Pulte,' inquit Plinius XVIII. 13. 'non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde pulmentaria hodieque dicuntur.' Hic vero *pulmentaria* sudando quæri jubens, non tam epulas, quam in epulis gustum significat. *Torrent.*

21 *Pinguem vitiis, albumque*] Sic paulo post: 'Corpus onustum Hesternis vitiis.' Hoc est, sagina turpiter per ingluviem ingesta impeditum debilitatumque. *Album* vero interpretor, qui morbis, ut sæpe fit, inter epulas obortis palleat: quive assidue crapulando, consumto jam naturali calore, ad hydropem vergat. Non recuso tamen quin *album* quis absolute pro nitida et distenta cute interpretetur. Candidiora enim eorum corpora, qui luxu et mollitia diffluunt. *Torrent.* *Pinguem vitiis*] Nam pinguem vitiis, id est, crapula turgidum et pallidum, neque ostrea nec scarus poterit juvare.

22 *Peregrina juvare*] Peregre advecta. *Lagois*] De scaro pisce diximus in Epodis. Lagois piscisne an avis fuerit ignoramus; animal adeo peregrinum, ut solius Horatii testimonio in rerum natura fuisse credamus; dictum, ut volunt Interpretes, ab aliqua leporis similitudine, sive ad colorem, sive ad carnis leporinæ gustus similitudinem referamus. *Torrent.* *Lagois*] Piscis Romæ carus et rarus.

23 *Vix tamen eripiam*] Stomachatur, vix se efficere posse, ut luxurioso persuadeat vitæ prioris ἀψυχορίαν, id est, rerum adamatarum fastidium: cujus certe rei nulla alia causa est, quam usus et assuetudo vanitatis. *Cruq.* *Eripiam*] Vix persuadebo.

24 *Hoc potius*] Pavone. *Tergere palatum*] *Tergere*, pro avidius ac plenioribus buccis edundo exercere ac veluti deterere palatum dixit; aut pro novo illo pavonis gustu prioris escæ oblivionem inducere. Nec sane displicet Cruquii sententia, ut pro *vix tamen*, legatur *vix tandem*, et quidem cum interrogationis nota post dictionem *cauda*, quarto versu. Est enim novum, atque concinnum, ut admirans roget, quis tantæ vanitatis futurus sit finis. Vid. Turneb. XVIII. 12. *Torrent.* *Tergere palatum*] Fricare vel delectare palatum. [Vat. Rom. 10. et Barberin. 2. *turgere*.]

25 *Vanis rerum*] Corruptus vanitatibus rerum, ut deliciis luxuriosis. *Veneat auro*] Ratio vanæ persuasionis, a pretio, novitate, et pulchritudine plumarum pavonis. Juvenalis Sat. XI. 'Interea gustus elementa per omnia quærunt, Numquam animo pretiis obstantibus; interius si Attendas, magis illa juvant quæ pluris emuntur.' *Torrent.*

26 *Picta pandat spectacula cauda*] *Pavo* avium formosissimus, neque formæ suæ ignarus, quam mirifice ostentat; eoque nomine non arrogans tantum, sed et malevolus; primum pæne ignotus, tandem a Barbaris in Græciam delatus, Athenis pretio spectabatur. *Idem.*

27 *Tamquam*] Quasi ad gustum alarum pulchritudo pertineat.

28 *Coctove num adest honor idem*]

Duo vetusti codices *color* habent, non *honor*. Et sane idem honor adesse videri possit, si, ut hodieque in divitum mensis fieri cernimus, pennatus elato etiam capite in mensam veniat: sed color tamen ille gemmantium plumarum continuo deficere incipit, ut semel occisus est. Quod vero sequitur, *Carne tamen quamvis distat nihil*, subobscurum est. Nec velle Poëtam arbitror, inter pavonis et gallinæ carnem nihil interesse: et colore enim et gustu et facultate plurimum differunt: sed hoc potius, nihil illud formæ decus ad saporem facere, cum ob id cocti caro non mutetur, aut melior fiat: decipi igitur eum, qui, cum aliter quam cocto vesci nequeat, ob solam speciem, quam cocto abesse necesse est, gallinæ pavonem anteponat. Lego igitur, ut inter varias lectiones in uno atque altero codice scriptum inveni: *Cocto num adest honor idem, Carne tamen quamvis distat nihil? hac magis illam, Imparibus formis deceptum te petere, esto.* Torrent. *Coctove num*] Num cocto pavoni manent illæ plumæ?

29 *Hac magis illa*] Forma pavonis magis quam illa, id est, forma gallinæ. [Vat. Rom. 7. *nihil hac distet magis illa.* Vatt. 1. 3. et Barberin. 1. *nil hæc magis illa.* 'Nimirum: quamvis hæc caro pavonis (de qua immediate dictum) nihil magis distat, excellit, illa gallinæ; patet, te deceptum potius specie, pulchritudine ejusdem pavonis antequam coqueretur; cui etiam carnis coctæ saporem responsurum tibi fingebas. Hoc recte ad mentem Poëtæ, qui pavonis carnem præfert carni gallinæ. Ita etiam evanescunt tot difficultates, et mutationes a Marcilio, Torrentio, Bentleio, aliisque excogitatæ, ut verba et eorum sensum deforment.' *Fea.* Hanc lectionem receperunt etiam Bothe et Jaeck.]

30 *Imparibus formis*] Formis pulchritudine dissimilibus. *Esto*] Concedo.

31 *Unde datum sentis*] Similis priori error, aut gulæ flagitium potius, lupum piscem fastidire, qui non inter duos pontes Romæ captus sit; ac tantam palato suo vim tribuere, ut tam subtiliter hæc discernere se posse confidat: non quod ignoraret Horatius, ut stirpium, aviumque, et quadrupedum, sic piscium quoque, quamvis ejusdem et generis et temperamenti sint, magnam tamen sæpe ratione loci, ubi vel nati vel nutriti fuerint, esse differentiam: qua de re Aristoteles de Hist. Anim. lib. v. sed nimis profecto ingeniosa gula est, quæ quo usque lupus Tiberim penetraverit, et ubi tandem captus sit, gustu deprehendat. Nam quod ait Juvenalis, 'Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat primo deprendere morsu, Et semel aspecti dicebat littus echini.' Id multo tolerabilius est. De hujusmodi autem censura egregie Plinius lib. IX. 45. Qui vero nostra ætate de piscibus scripsere, lupos quidem inter marinos numerant; sic tamen ut e mari flumina subeant, quamquam ibi non nascantur. Optimos ergo esse aiunt pelagios ipsos; iis proximos, qui in ostiis fluminum capiuntur; postremos, qui fluminibus assueverint; atque horum insaluberrimos qui Romæ inter pontes degunt; ideo tantum commendatos, quod sordibus stercoribusque saginati gulæ magis lenocinentur. Qua in re tamen modum prisca illa luxuria statuit. Græcorum ergo λάβραξ *lupus* est Romanorum. Nam et nominis ratio convenit. Græcis enim παρὰ τῆς λαβρότητος dictus, id est, *a vi et voracitate;* eamdemque ob caussam aptius a Latinis quam *lupi* appellatione vocari non potuit, ipso oris rictu atque hiatu prædatorem præferens. Et hoc igitur ingeniose Horatius, *Captus hiet.* Torrent. *Unde sentis*] Quomodo scis?

Lupus hic Tiberinus, an alto] An piscis iste sit in fluvio Tiberi captus, an alto, id est, in mari?

32 *Captus hiet*] Ordo est: Unde datum sentis, an hic lupus captus sit Tiberinus, an hiet in alto? In τῷ *hiet*, aut est Enallage temporis, pro hiarit, hoc est, spiraverit, escam captaverit hiando, vixerit: aut allusit ad naturam piscium, qui capti confestim in latum os diducunt. *Cruq.* *Hiet*] Pisces omnes capti statim hiant et os in latum diducunt. *Ponteme inter jactatus*] An inter pontes, ubi lupus est potior, propter aquam concitatiorem. [Barberin. 2. *pontesve*.]

33 *Ostia*] Circa Ostia Tiberis. *Trilibrem Mullum*] Lupi magni ac spissi, ita ut tricubitales sæpe reperiantur: at 'Mullis,' inquit Plinius, 'magnitudo modica, binasque libras ponderis raro exuperat, nec in vivariis piscinisque crescunt.' At gula non alimentum, sed delicias quærens, adversus naturam, nec modicos amat mullos, et ingentes lupos aspernatur; quam insaniam egregie describit Horatius. Illud memorabile quod Tiberii principatu evenisse Suetonius scribit, ut tres mulli xxx. millibus nummum venderentur, de quo ille publice questus sit, ipse tunc mirum in modum parcus. Nec minus memoranda, quæ de mulli exspirantis forma scribit Seneca Quæst. Natur. lib. III. ita ut gulæ proceres, non minus illo spectaculo, quam gustatione caperentur; ac ne gustare quidem dignarentur, quem non in convivio innatantem vitro ac palpitantem vidissent: tunc denique acclamantes, nihil melius saxatili mullo, nihil moriente formosius. Idem fere testatur Plinius IX. 17. Laudatissimi autem inter mullos barbati, a barba gemina qua insigniuntur inferiore labro sic dicti: Cicero 'barbatulos' vocat; alii imberbes sunt: tertium genus squamis asperum. *Torrent.*

34 *In singula*] Quem dividas necesse est in frusta.

35 *Ducit te species*] Seducit, vel delectat te mulli magnitudo. *Quo pertinet ergo*] Cur igitur magnitudinem laudas in mullo, et reprehendis in lupo? [Codd. ap. Feam, *quid*, vel *quod pertinet*.]

36 *Illis*] Lupis.

37 *Modum dedit*] Dedit proceritatem.

38 *Jejunus raro stomachus*] Sic libri nostri omnes. numquam jejunum fere dixeris, qui pridiana semper crapula prægravatur: placent ergo inusitata quæ stomachum irritent. *Torrent.* *Vulgaria*] Vulgares cibos. [Hildebert. Mor. Phil. Oper. col. 986. legit, *vulgaria tempsit*.]

39 *Magnum spectare catino*] Magnum mullum.

40 *Gula digna rapacibus*] Διατόνωσις helluonis, cui gula est non homine, sed harpyiis voracibus dignissima: aut *gula*, id est, helluonum luxuriosa cibaria merentur, ut ab harpyiis de mensa eripiantur et contactu fœdentur. Est aut *harpyia* ἁρπακτικὴ θεὰ, id est, *raptrix Dea*. Cruq. *Gula digna*] Obsoniorum helluo, cujus dapes dignæ sunt Harpyiarum contactu inquinari.

41 *Præsentes Austri*] Austri precibus meis faventes. *Coquite horum opsonia*] Sic Propertius libro IV. 5. 'Vidi ego odorati victura rosaria Pæsti, Sub matutino cocta jacere noto.' Id est, corrupta et marcida; sicut et Papinius: 'Pubentesque rosæ primos moriuntur ad Austros.' Austri enim aura calida et æstuosa tabem ac marcorem adducit. At contra Aquilo siccus et frigidus a putredine conservat. Præsentes quidem horum epulis Austros imprecatur Horatius: sequitur tamen festiva ejus imprecationis correctio: quid enim opus Austris, si ipsa copia hoc efficit, ut putere omnia videantur? *Inopem*, inquit ille, *me copia fecit*. Torrent. *Coquite horum obsonia*] Hu-

mido vestro calore putrefacite.

42 *Putet aper rhombusque*] Quanquam aper nauseam movet et contemnitur. *Quando*] Quia.

43 *Ægrum sollicitat*] Copia fastidientem gravat stomachum. *Plenus*] Helluo exsaturatus.

44 *Acidas mavult inulas*] *Acidas* vocat *inulas*, quas 'amaras' Sat. VIII. Amaras certe esse ostendit Columella XII. 46. et Plin. XIX. 5. An igitur hic *acidas* appellat, quod, ut acida omnia, proritant stomachum et nauseam eximunt. Est antem Romanis *inula* quæ Græcis ἐλένιον, vulgo *enulam* nominamus. *Torrent. Acidas mavult inulas*] Inulæ sunt utiles ad appetitum excitandum, quia viscosam pituitam incidunt. [Vat. Rom. 9. *abacta est.*]

45 *Pauperies*] Victus tenuis. *Regum*] Majorum virorum epulis. *Vilibus*] Parvi pretii.

46 *Nigrisque est oleis*] Oleis maturis et amaris. *Haud ita pridem*] Ab exemplo et facto Gallonii demonstrat, luxum non officere modo stomacho, valetudinemque tentare, verum etiam infamiam notam suis sectatoribus inurere, quibus sine invidia publica, minus est integrum, nobiliores cibos esitare. *Cruq.*

47 *Galloni præconis*] Vetus haud dubie scriptura, non *Gallonis*. Quamquam enim Gallio Romanum cognomen est, notior tamen ille P. Gallonius a Lucilio cognominatus 'Gurges,' et acerbissimis versibus proscissus, in quibus 'acipenseris' mentio. Fuit autem piscium omnium Romæ nobilissimus, tanto habitus in honore, ut a coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quædam non deliciarum, sed numinis pompa; quod et Athenæus tradit: atque huic pisci pretium, ut nullus tam exiguus in macellum venerit, qui non mille nummis venderetur. Merito igitur Martialis: 'Ad Palatinas acipensera mittito mensas, Ambrosias ornent munera rara dapes.' Illud vero ambigitur, quod illi apud Græcos nomen fuerit. Gulielmus Rondeletius, qui ætate nostra omnium accuratissime de piscibus scripsit, docet esse ex galeorum genere eum, qui proprie 'galaxias' appellatur a Galeno, quem vulgo 'sturionem' nominamus. *Torrent. Galloni præconis erat acipensere mensa*] Gallonius præco fuit et obsoniorum gurges, qui primus convivio posuit acipenserem, piscium omnium habitum nobilissimum.

48 *Quid? tum rhombos*] Pergit in proposito, pretium obsoniis non natura, sed opinione poni: postquam exemplis constat, ignorari vel pretiosissima, donec auctores inveniant per quos celebrentur; ut Gallonium, acipenser; rhombus et ciconia, virum nescio quem prætorium. Nam prisci Interpretes alii Sempronium, alii Rutilium Rufum nominant, qui præturam quidem ambiverit, sed ob interfectas ciconias populo invisus, repulsam tulerit, ut testatur Epigramma relatum a Porphyrione priscæ elegantiæ: 'Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est duobus elegantior Plancis, Suffragiorum puncta non tulit septem, Ciconiarum populus est ultus mortem.' Rhombi laudatissimi Romæ habiti, qui in mari Hadriatico capiebantur, majores etiam ceteris: et præcipue quidem Ravennæ, ut testatur Plinius IX. 54. unde et Ovidius: 'Hadriaco mirandus litore rhombus.' Galli nunc *turbot* vocant, a turbine, ni fallor. *Torrent. Rhombos minus*] Rhombus piscis summo erat in honore apud Romanos.

49 *Tutus erat rhombus*] Rhombus adhuc fere Romanis erat incognitus.

50 *Prætorius*] Sempronius Rufus, gulosus, præturam expetens tulit repulsam. [*Donec nos* Barberin. 2.]

51 *Si quis nunc mergos suaveis edixerit assos*] Ostendit nihil tam absurdum insigni aliquo inter gulones ac gurgites illos auctore proponi, quod

alii non sequantur. Postquam enim ciconia, quam ne attingere quidem voluerant majores, Rufo assertore placuerit, cur non et mergi, quantumvis duri et insuaves, assi quoque tandem probentur? Plin. x. 23. In duobus etiam codicibus *edisserit* pro *edixerit* scriptum repperi: sed veterum more *ss* pro *x*. edicendi enim verbum cum prætoris persona mire convenit; ille edicit, parent ceteri. *Torrent.* *Edixerit assos*] Pro imperio dixerit.

52 *Pravi docilis*] Juventus quæ cito prava discit.

53 *Sordidus e tenui*] *Tenuis victus.* λεπτὴ δίαιτα, ut Græci loquuntur medici, paulo parcior est, qualis fere ægrotantibus præscribitur. At hic idem qui 'mundus;' medius nempe inter sordidum et sumtuosum. Nec præterire velim, veteres libros hic novam sive Satyram sive Sermonem aut Eclogam incipere. *Torrent.* *Sordidus a tenui*] Inter victum sordidum et luxuriosum victus medius est interjectus, qui etiam laudabilis est. *Ofello*] Philosopho inculto, de quo supra.

54 *Nam frustra*] Quod faciunt stulti, dum vitant vitia; tunc enim in contraria currunt; atqui non est sordidus qui frugaliter victitat; ergo alius est sordidus, alius tenuis victus, alius luxuriosus. *Cruq.* *Vitium illud*] Luxuriam.

55 *Alio, &c.*] In aliud vitium contrarium. *Avidienus*] Hunc sordidi victus exemplar ante oculos ponit, 'canem' ob sordes et immunditiam appellatum inquiens. Atque hinc fortassis 'caninum prandium,' de quo Gellius XIII. cap. ult. Unde proverbium 'Cynice vivere.' nam Cynici non ob impudentiam tantum, sed et ob sordes sic appellati sunt. Vid. Turn. VII. 9. *Torr.* [Codd. ap. Feam, *detorserit*. Vat. 13. *Aufidienus*.]

56 *Ex vero*] Ex morum veritate, id est, ex immunditiis et sordibus.

57 *Quinquenneis*] Veteres membranæ *quinquennas*. Torrent. *Quinquenneis oleas*] Oleas vetustate corruptas. *Est*] Comedit.

58 *Nisi mutatum*] Nisi acidum, ut acetum. *Defundere*] Sic quidem meliores codices, sed plures habent *diffundere*. quam lectionem non sequor: aliud enim 'diffundere vinum,' ut recte Advers. I. 1. et VII. 9. Turnebus docuit. *Torrent.* [*At nisi* Vat. 13.]

59 *Cujus odorem olei*] Tres codices *oleum* legunt, non minus recte. est enim sententia, *tum oleum cujus, &c.* Vel caulibus instillat id oleum, cujus olei odorem, &c. *Torrent.* *Cujus odorem olei*] Et instillat caulibus oleum, cujus odorem, &c. *Licebit*] Quamvis.

60 *Ille repotia, &c.* *Festos albatus celebret*] Diebus enim festis, ac publica lætitia, togas sumebant non novas semper (qui enim hoc fieri ab omnibus potuit?) sed lotas a fullone recentes. Id enim facile fuit etiam tenuioribus, togæ sordes demere, opeque fullonis eandem interpolare, pristinoque candori reddere. *Ferrar.* *Repotia*] Postquam Festus nos docuit *repotia* dici postridie nuptias, cum apud novum maritum cœnatur, quia reficitur potatio; quidquid alii afferunt, mera conjectura est: præsertim cum accedat Gellii auctoritas II. 24. Plura Turnebus, CXII. 6. et III. 25. *Torrent.* *Repotia, nataleis, aliosve dierum*] Convivia facta die secundo a nuptiis; vel comessationes, quæ liberis natis inter vicinos celebrantur. Angl. *childfeasts.*

61 *Albatus*] Color albus lætitiæ convenit, faustus quippe ac felix, et Diis immortalibus gratus; unde non ineleganter Persius, Sat. II. 'Negato Juppiter hoc illi, quamvis te albata rogarit.' Itaque et sacrificia, et spectacula, et convivia albati celebrabant, præsertim lauti atque divites; pauperes enim ac tenuiores tunicati

pullatique. *Torrent.* *Albatus celebret*] Alba veste indutus. *Cornu ipse bilibri*] Miræ sordes, vas olearium divitis in domo non bilibri majus: unde ipse, diffidens servis, non infundat quantum satis sit, sed guttatim caulibus oleum instillet; aceti interim copia dissimulans olei parcitatem. *Torrent.* *Bilibri*] E vasculo corneo quod duas olei libras continet.

62 *Veteris aceti*] Aceti morientis et languidi.

63 *Quali igitur victu, &c.*] De hac locutione videndus Pet. Victorius Var. Lect. XXXIII. 11.

64 *Utrum imitabitur*] Gallonium luxuriosum? an Avidienum sordidum? *Lupus, hac*] Edacitas vel ingluvies. *Hac canis angit*] Bene Lambinus *aiunt*. Nam et ego in fidelissimis exemplaribus ita scriptum inveni: et sane magis proverbium sapit, quam si *angit* legamus. *Torr.* Convenit hoc dictum in hominem suspenso animo, sententiaque ancipiti, utrum sequatur aut fugiat, edacitatemne lupi, an sordeis canis, Avidieni scilicet. *Cruq.* Vid. Canter. Nov. Lect. IV. 12. *Canis*] Immunditia vel sordes. *Angit*] Ut est in proverbio.

65 *Mundus erit*] Ille tenet medium. *Qui non offendet sordibus*] Sic nostri quoque codices, non *sordidus*. Quod vero mox sequitur, *In neutram partem cultus miser*, sic vetus exponit Interpres, ut dictio *cultus* patrii sit casus. *Cultus* enim nomen commune, et tam in vitio, quam in laude ponitur: cultus nempe cujusque rei habitus est: et in homine tam ad animum, quam ad corpus refertur. *In neutram* igitur *cultus partem miser* est, qui vitam ita colit atque instituit, ut inter luxuriæ pompam atque avaritiæ sordes media insistat via, miser futurus si altero extremorum peccet. *Torrent.* *Sordibus, atque*] Indecora parsimonia.

66 *In neutram partem cultus*] Nimirum is cultus et victus mundus erit et frugalis, qui sordibus neminem offendit, et in neutram partem, nec nimis sumptuose, nec nimis sordide miser et infelix est. Hic modice victitans, neque, tanquam avarus, tenax et sævus erit, exemplo Albutii illius senis, dum munia et officia quid quisque agere debeat in servos suos dividit, nec ut prodigus ille alter Nævius quam unguento dilutam conviviis præbebit: nam hoc quoque vitium prodigalitatis non ferendæ. *Lubinus.* *In neutram partem cultus miser*] Et in neutram partem cultus, sive sordidi, sive luxuriosi, erit miser. *Hic neque servos*] Hic, quem mundum dicimus. [Ald. 1501. et Junt. 1503. *cultu miser.*]

67 *Albuci senis*] Ego Titum Albutium esse crediderim, quem et Lucilius perstrinxit, virum illo sæculo minime ignotum: qui Græcæ elegantiæ ad vitium usque curiosus, Græcus videri ac salutari amabat, cum Romanus esset. 'Senem' autem vocat Horatius non ætate, sed seculo suo priorem: ut et ipsum Lucilium Sat. præcedente. Quod cum ita sit, nihil equidem addubito, quin adversus Lambini, Cruquii, et Porphyrionis sententiam Albutium hic tamquam anxie nimis et insane curiosum in tractandis convivis atque hospitibus notari credam: contra vero *Nævium* ut negligentem, supinum atque ignavum, quare et *simplicem* appellat Poëta. Ille igitur, siquid omissum, aut non recte factum, sævus etiam in servos, ac crudelis erat: hic tam remissus ac stupidus, ut aquam quoque, quæ omnibus ad manum sit, quæque tunc maxime laudatur, cum limpida et pura, nullas, ut loquuntur Philosophi, saporis habeat qualitates, unctam pinguemque impune apponi sineret: *unctam* pro unguento perfusam interpretari putidum et ineptum est: nec me movet quod I. Sat. 1. Nævius quidem tanquam Nomentano

luxu par adducitur: nam et ipse Lambinus *Mævius* ibi, non *Nævius* legit, et quamquam nos ibi 'Nævii' nomen retinuimus, aliter tamen, quam ille, interpretati sumus, pro parco nimis ac sordido: quod opinionem hic quoque nostram confirmat. 'Didere' autem 'munia' pro partiri servorum officia, vocabulum priscæ elegantiæ est, Lucretio frequens, nec Virgilio neglectum Æneid. VII. 'Diditur hic subito Trojana per agmina clamor.' *Torrent.* *Albuti senis*] Albutius servos prius castigabat, quam aliquis eorum peccasset. *Didit*] Dum officia distribuit.

68 *Simplex Nævius*] Ut Nævius parum prudens. *Unctam*] Aquam unguentis dilutam, quod est luxuriæ non ferendæ. [Vat. 13. et Vat. Rom. 2. *præbebat.*]

70 *Accipe nunc victus*] Enumeratio eorum, quæ comitantur et simplicem et compositum victum, ut utrimque ex oppositorum cognitione clarius evadat omnino negligendam esse nimiam curam corporis; cum ut hoc vegetum et validum sit ad quævis munia subeunda, tum ut animus, profusa crapula non impeditus, evigilet alacris et promptus, ad ea perquirenda quæ sunt honesta et cum virtute conjuncta. *Cruq.* *Quæ, quantaque*] Quæ commoda. [Vat. Rom. *tenuis quæ secum quantaque victus.*]

72 *Credas, memor illius escæ*] Credere debes. [Chisian. 2. a m. pr. *credes.*]

73 *Simplex*] Una. *Tibi sederit*] Hoc est, sumta jam ac depressa in ventriculo quieverit, nullo subsecuto stomachi tumultu, ut fit cum varia permiscentur, et mala illa copia laboratur. *Torrent.* *Olim tibi sederit*] Aliquando tibi placuerit. [Vat. Rom. 2. *ac simul.*]

74 *Miscueris elixa*] Si in stomachum ingesseris.

75 *In bilem vertent*] In choleram amaram. *Stomachoque tumultum lenta feret pituita*] 'Bilem' ante, nunc 'pituitam' dicit, unde in stomacho tumultus oriatur: hæc a calore imbecillo, illa a nimio gignitur: ut enim bilis humor calidus et siccus est, sic pituita frigidus humidusque; quare et 'lentam' appellat Horatius. Jam vero in confesso est, cibum varium ac multiplicem, gravem atque periculosum esse; quæ enim inter se distant, sese invicem corrumpunt. Tamquam oraculum igitur ab Hippocrate dictum credamus libro περὶ Φυσῶν, sive *de Flatibus*: Τὰ γὰρ ἀνόμοια στασιάζει, καὶ τὰ μὲν θᾶσσον, τὰ δὲ σχολαίτερον πέσσεται. *Dissimilia enim seditionem concitant, atque hæc citius, hæc difficilius concoquuntur.* Torr. *Tumultum*] Dolorem.

76 *Pituita*] Phlegma. *Ut pallidus*] Decolor et ægrotus.

77 *Cœna desurgat dubia*] Id est, de cœna surgat; ut 'deproperare apio coronas,' et similia: quæ interpretatio, ut simplicior, et melior est. Vide tamen Turneb. XVII. 17. et de cœna dubia, XXVIII. 4. *Torrent.* *Cœna dubia*] Cœna est dubia, ubi convivæ dubitant, quid de multis sumant.

78 *Hesternis vitiis*] Hesterna crapula. *Animum quoque prægravat*] Ut fieri necesse est; animo quippe gravati corporis συμπαθείᾳ laborante: unde 'pingues' dicti etiam ingenio tardo. *Torrent.* *Prægravat una*] Animum hebetem reddit.

79 *Atque affigit*] Atque ad humum dejicit animam divini spiritus partem. *Affigit humo*] Sic antehac in omnibus codicibus legebatur: Lambinus *affligit* substituit. Sed a recepta lectione non recedo; ut gravis crapula animum terræ veluti affixit, quem uti igneum et cœlestem sursum tolli convenerat. De verbo autem 'affligere,' elegans locus Plinii VIII. 40. de cane elephantum oppugnante, 'Donec,' ut inquit, 'assidua rotatum vertigine afflixit ad casum ejus tellure concus-

na.' *Divinæ particulam auræ*] 'Igneus est ollis vigor et cœlestis origo Seminibus.' *Torrent.*

80 *Alter ubi dicto citius*] Non parum cespitat hic Pseudacron, coordinans τὸ *dicto citius*, verbo *surgit*: cum rectius (meo quidem judicio) apponi debeant proximo participio, *curata*, hoc modo: Alter, qui parvo vivit, ubi dicto citius, hoc est, parce ac sobrie membra, hoc est, corpus curavit, et sopori dedit, surgit vegetus, &c. *Cruq.* *Alter, ubi dicto citius*] Alter, cujus victus parcus est et frugalis. *Curata Membra*] Membra medioeri cibo recreata. [Vat. Rom. 8. a m. pr. *citius dicto.*]

81 *Vegetus præscripta ad munia*] Alacer ad necessarias functiones.

82 *Hic tamen ad melius*] Qui parce vivit, ad meliorem victum potest transcurrere aliquando.

83 *Diem festum rediens advexerit annus*] 'Annum' pro illa anni parte dixit, in quam dies festus, sive solennis, aut publicæ aut privatæ lætitiæ caussa inciderit. Hilare autem et jucunde festos agebant dies, profestis parci; ut esset festis quod prodigerent. Plautus Aulul. 'Festo die si quid prodegerit, profesto egere liceat nisi pepercerit.' *Advexerit* autem pro *adduxerit* habent libri nostri omnes, demto uno atque altero recentiore, ex glossemate opinor. *Torrent.*

84 *Ubique Accedent anni*] Et ubi senectus advenerit.

86 *Ætas Imbecilla*] Eadem quæ et 'mala' a veteribus dicta; hoc est, senectus, ipsa morbus. Exempla apud Nonium initio operis, ut et juventus dicta *ætas bona*: quemadmodum enim diei, sic et ætatis prior pars melior, posterior pejor est. Virg. 'Optima quæque dies miseris mortalibus ævi Prima fugit; subeunt morbi tristisque senectus.' Quanto autem imbecillior, tanto tractanda mollius. In pluribus quoque exemplaribus sic legitur: *Ubique Accedunt anni, tractari mollius ætas Imbecilla volet.* Meo judicio rectius. *Torrent.* [Vat. Rom. 2. a m. pr. *addatur ad istam.*]

87 *Præsumis, &c.*] Ante tempus sumis.

[88 Vat. Rom. 1. Angelic. 1. a m. pr. Barberin. 1. et Vallicel. 1. *mollitiam.*]

89 *Rancidum aprum*] Notat Plutarchus Sympos. VI. 4. veterum instituto semper aliquid præsentibus in futurum relinqui debere: atque ita interpretatur notatum illud Pythagoræ symbolum (quamquam alii aliter exposuere) χοίνικι μὴ ἐπικάθισαι, *chœnici ne insideas*, atque alteram huic similem parœmiam, ἀποκείμενος ἰχθὺς, *piscis sepositus*. Utroque autem dicto admonemur, sic uti præsentibus, ut servemus aliquid in posterum. Et tale aliquid hic Ofellus majorum exemplo suis præcipit: nam vel rancidum fieri aprum sit satius, quo venturo forsitan hospiti servetur, quam domini unius gula mox absumi integrum. Recte enim Juvenalis: 'Quanta est gula quæ sibi totum Ponit aprum?' *Torrent.* *Rancidum aprum*] Aprum leviter putentem. *Non quia nasus*] Et nasus in proverbium abiit pro judicio: veluti odorari, cujus instrumentum est nasus, pro resciscere: et odor pro suspicione. *Erasmus.* *Nasus*] Judicium.

90 *Hac mente*] Hac intentione.

91 *Vitiatum commodius*] Putidum potius ederet.

93 *Tellus me prima*] Sic I. Sat. 3. 'Cum prorepserunt primis animalia terris.' Et Virg. Georg. 'Tuque o cui prima frementem Fudit equum tellus.' Quibus exemplis doctissimis viris assentior, perpetuum videri terræ epitheton, quam nempe Hesiodus ante cetera elementa, atque ipsum cœlum, extitisse tradiderit. Vide Turneb. VII. 9. *Torrent.* *Prima tulisset*] Tellus in prima sua ætate.

94 *Quæ carmine gratior*] Hoc est: Quæ fama carmine celebrata potest

esse gratior auribus humanis audituque jucundior, quam acroama frugalitatis sobrietatisque? quam vitæ frugaliter honesteque peractæ? *Cruq.* *Quæ carmine gratior aurem*] Fama, quæ humanæ auri sit gratior, quam quodvis carmen.

95 *Occupat*] Meliores libri *occupet*. Placet cum interrogationis nota post dictionem *humanam*. Idque duplici sensu ad verba illa, *quæ carmine gratior;* hoc est, quæ quavis modulatione jucundior aures impleat; ut Themistoclem illum Græciæ principem, eum interrogaretur, quod acroama aut cujus vocem libentissime audiret, respondisse aiunt, ejus a quo laudaretur: aut *carmine gratior*, hoc est, cum per carmen celebratur atque accinitur; ut Achilli Homerum laudum ejus præconem invidisse fertur Alexander Macedo: et sicut perfectissima eloquentia ipsa poësis est, sic laudari a Poëta pulcerrimum creditur. *Torr.*

96 *Ferunt*] Afferunt. *Adde*] Adde hæc etiam incommoda.

97 *Patruum, vicinos*] Cujus sub imperio es. *Te tibi iniquum*] Te tibi inimicum, quia omnia tua das aliis.

99 *Æs laquei pretium*] Bene Lamb. editione secunda *as* reposuit: ante autem vulgatos secutus codices *æs* scripserat. Magna vero miseria ejus cujus ad restim res redierit; quamquam plus dixit Horatius, ne tantillum quidem superesse quo restim compares. Talem ligurritoris exitum describit etiam Juvenalis, Sat. x. cum ait: 'Talibus a dominis post cuncta novissimus exit Annulus, et digito mendicat Pollio nudo.' Nota autem illa, 'Assis non facere,' 'Ad assem perdere,' 'ad assem redigi,' apud Flaccum. Gul. Canterus Novar. Lect. iv. 12. *Torrent.* *Æs, laquei pretium*] Pecunia, qua laqueum tibi emas ad suspendium. *Trasius*] Mira hujus nominis varietas: nam et *Travius*, et *Traxius*, et *Transius*, et *Trallius*, et *Traulius* scriptum invenias. Nec multum interest. Grammatici luxuriosum nec divitem volunt: merito igitur objurgari eum, cujus nempe res luxui non sufficeret, neque stultitiam paterentur opes. Nec negare possimus, quin 'jurgare' et 'jurgari' dixerint veteres: ut Terent. Andr. 'Cedo quid jurgabit tecum.' Sed tamen 'jurgare' et 'jurgari,' est quasi ex jure agere et cum aliquo contendere. quare jurgantur etiam amici; nec scio an 'jurgari' passive idoneus aliquis auctor dixerit. Quare omittere nolim, quin quod codicis Carondeletiani margini adscriptum est referam: 'Travium enim vult hominem fuisse ditissimum, qui adversus Ofellum, aut alium quemvis Stoicum jurgando hæc dicat. Ego,' &c. *Torrent.* *Trasius istis*] Homo profusus idemque pauper.

101 *Tribus amplas regibus*] Sic Juvenalis Sat. v. 'Pretio majore paratur Quam fuit et Tulli census, pugnacis et Anci.' *Tribus amplas regibus, &c.*] Quæ sufficiant tribus regibus. *Ergo Quod superat*] Νουθεσία increpans abusum, demonstrat usum verum et laude dignum. *Cruq.* *Ergo*] Huic luxurioso respondet Horatius.

102 *Quod superat*] Quod tibi superest. *Melius quo*] Non melius quam in epulas luxuriosas.

103 *Indignus quisquam te divite*] Inopia indignus, qui non meretur, nec debet egenus esse.

105 *Tanto emetiris acervo*] E tanto acervo. [Vat. 4. *ex magno metiris.* Cuning. ex ingenio, *e tanto metiris;* et sic Ed. Princ.]

106 *Uni nimirum tibi, &c.*] Sic alibi: 'Non si male nunc, et olim sic erit.' Alludit ad rerum mutabilitatem et fortunæ inconstantiam. *Recte semper erunt res*] Non semper, quia fortuna est instabilis.

107 *Posthac inimicis risus*] Commutata fortuna. *Uterne*] Recte: sic enim lib. Mss. antea vero *uternam* le-

gebatur. Quamquam non sola *ne* particula sæpe ornatus tantum gratia additur, ut I. Sat. 10. ostendimus, sed etiam *nam*. Virg. lib. V. 'Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?' 'Inimicos' autem vocat, quos in gulam tantum prodigus, nulli mortalium benefaciendo, offenderit, atque hostes sibi fecerit. *Torrent.*

108 *Ad casus dubios*] Ad mutationem fortunæ constantior erit, &c. [Vat. Rom. 1. a m. sec. et Vat. Rom. 2. a m. pr. *certior.*]

109 *Pluribus assuerit mentem*] Qui rerum omnium copiæ animum et corpus assueverit. *Superbum*] Corpus delitiis elatum.

111 *Aptarit idonea bello*] Præparaverit, quæ in rebus adversis usui esse possint.

112 *Integris opibus, &c.*] Omni re sua familiari incolumi. *Non latius usum*] Sunt qui *lautius* substituant. Male; nam lautitias ab Ofelli mensa, etiam manente fortuna, abfuisse, locus ipse ostendit. Late autem opibus utitur, qui expensis necessariis atque utilibus non contentus, voluptati quoque indulget; neque modum statuit, immemor, quod dici solet: 'Quo non egeas, vel asse emtum carum esse.' *Torrent.* *Non latius usum*] Non largius.

114 *Quam nunc accisis. Videas*] Sensus est: Ofellum, cum agri ejus belli civilis proscriptione in ditionem veteranorum redacti essent, eosque non jam ut dominus, sed ut conductor, excoleret, non minus tamen laute eum in alieno vixisse, quam antea in proprio. Pet. Nannius Miscell. lib. IV. Turneb. XII. 1. *Quam nunc accisis*] Quam nunc proscriptione imminutis. *Videas*] Quilibet videre et audire potuit, Ofellum narrantem hæc: Non ego, &c. *Metato in agello*] Hoc est, dimenso jam ut Umbreno assignaretur; sic enim Lamb. atqui jam Umbreni fuisse agellum, ea quæ sequuntur ostendunt. 'Metati' igitur vocabantur 'agri,' militibus certis jugeribus viritim attributi: quod, cum ut hic Ofello, ita et Virgilio accidisset, argumentum præbuit Eclogæ primæ: eademque de re conqueritur in Diris: 'Pertica quæ nostros metata est improba agellos.' Quamquam nonnulli Valerii Catonis eum esse versum volunt. *Torrent.* Et *metatus ager* dicitur de assignato, vel opimo et pingui. Inde 'metari,' pro eligere. *Salmas.* *Metato in agello*] In agello demenso, et ab Umbreno, Augusti milite, conducto. [Codd. Feæ, *accissis, abcissis, abscisis*, vel *succisis.*]

115 *Fortem*] Temporum injuriam fortiter ferentem. *Mercede colonum*] Pretio dato pro agro suo ad Umbrenum translato.

116 *Non ego*] Totus usque ad finem Satyræ sermo est Ofelli. *Profesta*] Die non festa, Angl. *A working-day.*

[117 Chisian. 2. a m. sec. et Ald. 1501. *fumoso.*]

118 *Longum post tempus*] Hospes raro veniens lautius et libentius est accipiendus.

119 *Sive operum vacuo*] Sive cum vacarem ab opere. *Per imbrem*] Cum ipsa nempe tempestas invitat ad convivandum: ut sæpe in Odis vidimus: notumque illud Virgilii: 'Invitat genialis hiems.' *Torrent.* *Per imbrem*] Propter imbrem, quamdiu pluebat.

120 *Bene erat*] Abunde erat nobis ad hilaritatem. *Non piscibus*] Mensa non piscibus instructa.

121 *Pensilis uva secundas*] 'Pensilem' vocat uvam, ad hoc suspensam, ut passa hieme ederetur, quemadmodum Neapoli toto ferme anno servari vidimus, jucundissimi saporis atque aspectus. Varro: 'Pensilia, ut uvæ, sorba ipsa ostendunt, quando ad usum oporteat promi.' Et hæc quidem Turnebus. De secunda autem mensa, quæ pomorum erat, IV. Od. 5. Turneb. XV. 6. *Torrent.* *Pensilis uva secundas*] Uva, quæ pendens servabatur.

122 *Cum duplice ficu*] Cum geminis ficubus, quas mariscas appellant.

Duplici ficu] 'Duplex' interdum non id quod geminatum, quodve duorum generum est, significat: sed quod magnum, perinde ac si alterum tantum dixeris: sic enim Virg. 'Duplici dentalia dorso.' Et, 'Duplex agitur per lumbos spina.' Atque ita 'duplicem ficum' hic dici existimat Turnebus XIII. 1. quæ major uberiorque et formæ amplioris sit: quam 'mariscam' quoque appellamus; aliis quidem viliorem. Unde Mart. 'Infanti melimella dato fatuasque mariscas.' Sed Ofelli rustici bellariis convenientem. Neque ego quidem id negaverim, cum Servius etiam illud, 'duplicem gemmis auroque coronam,' ita interpretarus sit: et 'figere clavis duplicibus,' pro magnis, dixerit Cato de Re Rustica cap. 20. sed tamen non tam inelegantem fuisse Ofellum existimo, ut, in tanta ejus pomi, rurí præsertim, copia, convivis suis mariscas solas apposuerit. Quare 'duplicem ficum' exponere malim, quæ duorum generum sit, præcox et serotina, alba item et nigra, utraque jucundissimi saporis; quarum illam felicibus arboribus annumerat Macrob. III. 20. Sed et 'duplicem' pro bifera interpretari possumus, ut in Columellæ hortulo: 'Tum præcox bifera descendit ab arbore ficus.' Quamquam 'bifera ficus' tamquam certum aliquod genus a Macrobio recensetur. *Torrent.*

123 *Post hoc ludus erat*] Postquam nos cibo et potu explevissemus. *Culpa potare magistra*] Lambini conjectura *cupa potare*, qua tantopere sibi plaudit, nullius neque impressi neque calamo exarati codicis testimonio nixa, merum somnium est: *culpa* enim legunt omnes. 'Cupam' quidem, seu 'cuppam' mavis, scio vas esse vinarium; sed quod cupæ magisterium in convivio fingi possit equidem ignoro, et cupæ majora sunt vasa, quam ut tam facile exhauriantur. Turneb. VII. 9. receptam lectionem servans, ad ludi genus referre maluit, cum is qui adversus convivii leges in re aliqua peccasset, cyathum ob culpam educere juberetur: ipsa enim culpa hoc veluti imperat, qua commissa pœnæ obstringimur; exemplum in Plauti Sticho: 'Qui peccat poculo multabitur:' eandemque explicationem juvant ipsa Poëtæ verba, cum ait: 'Post hoc ludus erat.' Juvat etiam nostrorum temporum consuetudo; et quod ab ignoto Scholiaste in vetusto codice adscriptum repperi: 'culpa magistra, id est, errore docente,' hoc mulctæ scilicet nomine faciendum esse. Sed quid si et hoc modo interpretemur, ut de more quidem a cœna largius biberint, sic tamen, ut vitarent culpam, qua veluti magistra coërcerentur, ne Scytharum aut Thracum more temulenti tumultuarentur. *Torrent.* *Cuppa potare magistra*] Nullo alio bibendi Magistro ad potandum adhibito, quam ipsa cuppa, id est, ut suo quisque arbitratu biberet, et quantum vellet. [*Post hæc* Vat. 9.]

124 *Ac venerata*] Ac rogata Ceres, ut culmum faceret exurgere altum. *Venerata Ceres, ut culmo surgeret alto*] *Ita culmo surgeret alto*, habent aliquot exemplaria; quam scripturam veram puto: ita surgeret, ut pura mente Dea colebatur. Altera tamen apertior est: quam sic explicat Turneb. VII. 9. ut, libatione Cereri Deæ frugum in convivio illo rustico facta, tum demum largius sese invitarent, ac vino severitatem deponerent. Lambinus præterea plurima accumulat exempla, quibus 'venerari,' idem valere quod precari ostendit. Hic vero tantum obiter hoc admonendus est Lector, Cereri libari vinum potuisse: mulso tamen, non vino Deæ sacrificari solere, ut ex Macrob. III. 11. constat; eademque de re Servius in illud Virgilii: 'Cui de lacte favos et miti dilue Baccho.' 'Venero' autem pro 'veneror' dicebant antiqui. Virgilius: 'Cursusque dabit venerata

secundos.' Alii tamen hæc pro 'rogata' exponunt. Sed eo ipso quod deos colimus, ut propitii sint, rogamus quoque; atque adeo in ipso cultu preces sunt: quare παθητικῶς accipere malim. *Torrent.*

125 *Explicuit, &c.*] Id est, explicuit frontem contractam propter seria, id est, propter curas, quæ a seriis proveniunt. *Landinus. Explicuit*] Discussit. *Seria frontis*] Res serias, curas, et molestias, quibus frons contrahitur.

126 *Sæviat, atque*] Sit mihi fortuna iniqua (inquit Ofellus) quantum volet. *Tumultus*] Terrores et alios metus excitet.

127 *Hinc imminuet*] De eo, quod in usu habeo.

128 *O pueri nituistis*] Pingues et nitidi fuistis. *Nitere* enim corporis εὐεξίαν demonstrat. Male qui pro *nituistis, vixistis* hic legunt: quamquam non uno in cod. Ms. sic repperi. Atque ita *niter olei* pro olei pinguedine apud Vitruvium lib. x. ut 'pinguem' et 'nitidum' conjunxit Horat. in Epist. ad Tibullum. Virgilius quoque, illo in versu: 'Superoque nitentem Cœlicolum regi mactavi in littore taurum.' Nam opimum atque eximium intelligit. Contra vero graciles nimium attenuatoque corpore, 'vesculos' appellabant. auctor Festus. *Torrent. Nituistis*] Minus splendide vixistis? *Ut huc novus incola venit*] Postquam huc venit Umbrenus.

129 *Nam propriæ telluris*] Commorandi enim natura diversorium nobis, inquit Cato Major, non habitandi locum dedit. Sunt autem privata nulla natura. Cic. Offic. I. [*Nam proprium* Chisian. 1. a m. sec. *Nam proprie* plures codd. ap. Feam, et edd. Venett. 1495. 1509. quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck.]

130 *Ille*] Umbrenus per Augustum.

131 *Nequities*] Luxuria et sumptus profusus. *Aut vafri inscitia juris*] Aut vafri juris ignoratio. Sed cur Poëta jus vafrum, appellat? An quod hujuscemodi vafrities est in Jurisconsultis, ut in utramque partem jus exponant et interpretentur? Non audeo affirmare.

132 *Vivacior hæres*] Mors possessoris, cui hæres diutius vivens succedit.

134 *Nulli proprius*] Nulli perpetuus.

135 *Fortes, &c.*] Vivite forti animo adversus fortunæ incommoda. [Vat. Rom. 6. 10. *nunc aliis.*]

[136 *Martiaque* Sanad. ex ingenio.]

SAT. III. Damasippum inducit ipsum accusantem quod nihil scriberet: deinde sub persona Damasippi Stoicum paradoxon tractat, nimirum, 'Stultos omnes insanire.'

1 *Sic raro*] Festivum Junii Damasippi (sic enim Grammatici nominant) cum Horatio colloquium: quo ille, e mercatore, Stertinii opera, factus repente Stoicus, a Poëtæ reprehensione incipiens, raros esse stultitiæ expertes docet, stultos autem omnes insanire. Quod autem Cruquius pro *Sic raro* legendum putat ex libris Mss. *Si raro*, id nec mihi displicet; non tamen tanti est, ut a vulgata lectione recedam. Vid. Turneb. VII. 10. *Torrent. Sic raro*] O Horati. *Ut toto non quater anno*] Hæc per exaggerationem efferuntur, ut a tempore et tarditate sit ipsa castigatio verisimilior. *Cruq.*

2 *Membranam poscas*] Charta proprie dicta ex papyro erat, condita demum Alexandria, in Ægypto reperta: at 'membrana' ex animantium pellibus concinnata est primum Pergami, unde 'Pergamena' dicta est, cum chartam supprimente Ptolomæo Rege Ægypti, Eumenes in Asia ad ipsius æmulationem et ipse bibliothecam instituerat: sic enim Plinius XIII. 11. Exprobrabat igitur Horatio Damasippus, quod tam raro membranam posceret, in quam tandem ea, quæ tamdiu texens atque retexens in

palimpsesto descripserat, publicandi caussa referrentur. *Torrent.* *Membranam poscas*] Chartam in qua scribas. *Scriptorum quæque retexens*] Commutans omnia, quæ in tabulis aliquando scripseras. [Vat. 1. Chisian. 2. alii codd. ap. Valart. *recensens.* Vat. 10. *retentes.*]

3 *Vini somnique benignus*] Vini largus, id est, nimium bibens et dormiens.

4 *Dignum sermone*] Dignum fama, dignum laude: neque enim aliud est 'famæ,' quam populi sermo. *Torrent.* *Dignum sermone canas*] Nil dictu dignum Satyris mandetur. [Angelic. 1. a m. pr. *canis.*]

5 *Saturnalibus huc fugisti*] Post dies Saturno sacros (in quibus magna erat potandi copia) huc, id est, ad villam fugisti ut scriberes. *Huc fugisti*] Rus scilicet, e populi turba, ad quietem, quo melius meditari in otio posses. *Torrent.* *Sobrius ergo*] Sobrius autem ei opponitur, quod supra dixit: 'vini somnique benignus;' perinde ac si dicat, si vini somnique copia largior obstitit tibi scripturienti, nunc sobrius, ἄοινος ἄϋπνός τε, dic aliquid dignum promissis. *Cruq.* [Bentl. *fugisti sobrius.* Vat. 1. a m. sec. *esto* pro *ergo.*]

7 *Calami*] Culpantur calami ad scribendum minus apti. *Immeritusque laborat*] Immerito abs te vexatur paries ædificatus, Diis et Poëtis male propitiis. [*Frustra culpantur* Vat. 4. *Culpantur calami frustra* Chisian. 2.]

8 *Iratis natus paries Dis*] Hoc non uti a Damasippo dictum accipio, sed a Poëta ipso, parietem, ut iracundi solent, execrante; cum ipsius esset culpa, nihil noctu meditantis, quod ceratis in pariete tabulis inarare posset. Et hoc quidem, si communem loci hujus interpretationem sequamur: nam mihi equidem non displicet eorum opinio, qui infelicem vocari volunt parietem, quod, si non succederet meditatio, pugnis subinde cæderetur: juxta illud Persii: 'Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.' 'Natum' autem pro 'factum' dixerat: denique 'agrum' non absimili figura 'bene natum' dixit Varro, qui fertilis sit a natura ac doctus. *Torrent.* *Paries Dis*] In pariete cerato solebant Poëtæ, siquid noctu in mentem veniret, inscribere. *Dis atque Poëtis*] Velim dispiciat lector doctus, num foret ex sententia auctoris, *Dis atque Poëtis* interpretari, per ἓν διὰ δύο, pro divinis Poëtis, proinde ac si ironicôs hæc dicantur a Damasippo. *Cruq.*

9 *Multa et præclara minantis*] Sic Epist. ad Celsum: 'Dic multa et pulcra minantem.' Hoc est, de se jactantem ac promittentem, atque omnia magna loquentem: quamquam fere, ut ex Servio notat Lambinus, 'minamur' mala, 'promittimus' bona. *Torrent.* *Minantis*] Multa promittentis.

10 *Vacuum*] Te otiosum. *Tepido cepisset villula tecto*] Horatius domo tepida delectabatur; nam frigoris erat impatiens.

11 *Stipare Platona*] Cum Platoni hoc veluti satellitium adjungit, ipsum aliorum omnium veluti principem constituit: ab eo rem, ab aliis verba potissimum scriptorum aliquid cum laude petere debere demonstrans, ut alibi: 'Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.' Vid. Turneb. IX. 6. *Torrent.* *Stipare Platona*] Quasi stipatores tecum educere in villulam rusticam.

[12 Vat. Rom. 8. *comites adducere*, quod recepere Fea, Bothe, et Jaeck. *et ducere* Vat. 13. et Vat. Palat. 1. *et ducere.*]

13 *Invidiam placare*] Virtutis omnis, quam incolumem odimus, comes invidia: non ideo tamen deserenda virtus, cui qui insistit magis, is invidiam aliquando superare possit: sed qui cedit, derisui ac contemtui habetur; quod omni invidia deterius est.

Vide II. Od. ult. 'Invidiaque major.' Turneb. IX. 28. *Torrent.* *Invidiam placere paras*] Invidiam virtutis tuæ comitem. *Virtute relicta*] Ita ut mavis otiari, et nihil scribere.

14 *Vitanda est improba Siren*] Hortatur Horatium ab honesto, ut otio et cessatione valere jussa, se componat ad bene agendi scribendique studium, si nolit ad desidiam, tanquam ad Sireneios scopulos, omnium facere jacturam: virtutis, vitæ honestæ, nominis, &c. *Cruq.*

15 *Desidia: aut quidquid*] Desidia, Sireni similis, animos hominum corrumpit. *Vita meliore parasti*] Virtutem exercendo.

16 *Ponendum æquo animo*] Deponendum est, et abjiciendum patienter. *Di te, Damasippe, Deæque*] Horatius satis ridicule gratias agit Damasippo.

17 *Verum ob consilium donent*] Ob rectum consilium. *Donent tonsore*] Præclara scilicet Stoici merces: ecquid enim aliud ei optari possit, qui res humanas omnes præ virtute contemnat, ac cœlo et terra frui, solas esse divitias credat? Tanto autem festivius Horatius, quod in Damasippum inciderat barba tantum ac supercilio Philosophum, atque, ut Favorinum dicere solitum aiunt, ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν, *factis procul, verbis tenus:* cui si Philosophiæ insignia demas, hoc est, barbam et supercilium radas, ab impostore liber evadas. *Torrent.* Allusisse videtur ad proverb. 'Barba tenus sapientes,' in eos, qui universæ vitæ sanctimoniam non in animo, neque in moribus, sed in cultu constituunt. *Erasmus.* *Tonsor*] Qui longam et Philosophicam tuam barbam radat.

18 *Postquam omnis*] Respondet Damasippus. *Janum Ad medium*] In Epist. I. ad Mæcenatem duos fuisse Janos indicat: 'Hæc Janus summus ab imo Perdocet.' An ergo etiam tertius, medius nempe inter utrumque? Id equidem nonnulli existimant. Sed potior P. Victoris de regionibus Urbis opinio est; ait enim: 'Jani duo, celebris mercatorum locus.' Erant autem in regione fori Romani: et omnis ille inter duos Janos locus, 'Janus medius' appellabatur. Vide interim Petri Nannii Σύμμικτα lib. IV. et Turneb. VI. 10. et XXVI. 26. Brodæi Miscell. II. 19. *Torrent.* *Janum*] Janum Deum bifrontem in foro positum, ubi mercatores et fœneratores conveniebant.

19 *Fracta est, aliena*] Quasi ad scopulos illisa est, id est, diminuta et consumpta. *Aliena negotia*] Hoc proprie est curiosum esse, et, ut Græci loquuntur, πολυπραγμονεῖν· cui contrarium τὰ αὐτοῦ πράττειν· contingit autem præcipue iis, quibus domi in re sua nihil negotii est: sic enim Plautus Sticho: 'Alienas res qui curant studio maximo, Quibus ipsis nulla est res quam procurent sua.' Nec minus venuste Terentius Heautont. 'Tantumne est ab re tua otii tibi, Aliena ut cures, ea quæ nihil ad te attinent?' *Torrent.*

20 *Excussus propriis*] Ejectus a propriis negotiis. *Olim nam*] Narrat Damasippus se studiosum fuisse vasorum antiquorum, prius quam sit factus Stoicus. *Quærere amabam*] Tres optimi codd. *habebam:* ut *arebam* fortassis legendum sit: *faver* etiam pro *vafer* in antiquissimis membranis scribitur. *Torrent.* *Quærere amabam*] Cognoscere amabam. [*Excussis* Vat. Rom. 2. et alius codex ap. Oberlin.]

21 *Quo vafer*] In quo vase æreo. *Sisyphus*] Sisyphus ille Æolides, vel Homero teste, mortalium omnium astutissimus, Ephyræ olim, quæ postea Corinthus dicta, imperavit. Itaque locum hunc sic interpretantur aliqui, ut 'æris Corinthii' studiosum se fuisse Damasippus dicat. Et vetus quidem Interpres æris temperaturam invenisse Sisyphum testatur: accedit quod Georg. II. 'Ephyreia

æra' antiquissimo urbis illius nomine dixit Virgilius: sed tamen inter auctores constat, Cyprum æris inventione ac gloria excelluisse; atque 'æris Corinthii' famam non nisi deleta a Romanis Corintho celebrari cœpisse: tantum abest ut ad Sisyphum mixturæ æris ejus scientia referatur. Quod ergo 'Sisyphii,' ut ita dicam, æris hic fit mentio, ad ultimam antiquitatem potius retulerim: inde enim pretii magnitudo: et hinc risum captat Horatius. *Torrent.* *Sisyphus ære*] Sisyphus Æoli filius Corinthi rex. [*Quo faber* Vat. Palat. 6. a m. pr. et Chisian. 1.]

22 *Quid sculptum*] Nescio cur *scalptum* Lambino displicuerit. Similis locus II. Od. 11. 'Memorem sepulchro Scalpe querelam.' Ibi vide. *Torrent.* *Infabre*] Minus artificiose. *Quid fusum durius*] Quid minus eleganter esset conflatum. *Fusum durius*] Mollia enim magis laudantur, ut quæ magis Iconica ac nativa sint: hinc Virgilius: 'Spirantia mollius æra.' *Torrent.*

23 *Callidus huic, &c.*] Hoc est, arte et usu edoctus imponebam signatis operibus justum pretium. Hic fortassis est Damasippus, cujus Cic. meminit Epist. lib. VII. ad M. Fabium Gallum. *Cruq.* *Callidus huic*] In eo callidus eram, quod sciebam signatis operibus justum pretium imponere. *Huic signo*] Sic paulo post, *ut lethargicus hic:* non δεικτικῶς, sed *huic signo*, pro cuicumque signo dixisse videtur. *Ponebam millia centum*] 'Ponere pretium,' pro æstimare, quod in accepti et expensi tabulis talia ponerentur: et sic III. Od. 8. 'Pretium dicere muneri.' Pulcre autem Cicero in Verr. Orat. quæ de Signis inscribitur: 'Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis: difficile est enim facere pretio, nisi libidini feceris.' *Torrent.* *Millia centum*] Sestertium nummum 100000.

25 *Unde frequentia Mercuriale*] Id quod Græci Ἑρμαιον, Latini *Mercuriale* vocant. *Mercuriale*, est lucrum insperatum. Damasippus ergo, qui jactabat, solum se nihil sine lucro emere solere, Ἑρμαιον dici cœpit a vulgo; festivissimo nominum e re impositore. *Heinsius.* *Mercuriale*] Ita et nostri codices: demto uno atque altero, qui *Mercurialis* legunt. Nec multum sane interest. Nam aut *Mercurialis* cognominatus fuit, aut aliud aliquod huic simile cognomen ei impositum, quo Mercurium habere propitium significaretur, ob lucri affluentiam. Lucro enim atque adeo mercaturæ, unde ingens lucrum, Mercurius præest: quare et marsupium gestat, teste Suida; id quod I. Od. 10. ostendimus. *Torrent.* *Mercuriale*] Mercurius præest mercaturis.

26 *Compita*] Omnes populariter, qui in compitis auctionabantur, me appellabant Mercurialem. *Novi*] Novi, inquit Horatius.

27 *Et morbi miror*] Leve est quod dico: monendum tamen in omnibus Mss. legi, *Et moror morbi.* Facete autem Damasippus, mutasse se morbi genus, ut clavo clavus pellitur, non a morbo liberum esse, respondet: quinimo non obscure indicat per exempla, gravius se quam antea laborare; tunc suæ, nunc alienæ rei nimium curiosum. *Torrent.* *Et morbi*] Illius negotii. *Morbi te purgatum*] Est autem Hellenismus, θαυμάζω σε καθαρθέντα τῆς νόσου ταύτης. *Cruq.* *Atqui*] Respondet Damasippus.

28 *Emovit veterem novus*] Novus morbus veterem depulit. *In cor*] In os ventriculi: καρδιαλγίαν Galenus appellat. [*Evomuit* Angelic. 2.]

29 *Trajecto lateris miseri*] Legitur et *misero*, pro vehementi: sed et *lateris miseri* legi potest, pro valde afflicti, est enim ἡ πλευρῖτις. *Fabritius.* *Lateris*] Pluritidis.

30 *Ut lethargicus hic quum fit pugil*] Λήθαργος sive ληθάργιος a profunda quadam oblivione, quam λήθην Græci

vocant, ex frigida et humida cerebri intemperie procedens, a Latinis fere *veternus* appellatur: morbus iners atque ignavus, et ferreo quodam, ut ita dicam, somno miseros opprimens: Virgil. Georg. I. ‘Nec torpere gravi passus sua regna veterno.’ Fit autem aliquando medicorum imperitia, ut contraria contrariis mederi sese rati, nisi cautionem adhibeant, diversum penitus morbum efficiant; utputa si pituita in bilem, in febrem (quæ φρενῖτις Græce dicitur) veternus convertatur. Hoc igitur notat hic Horatius, cum lethargicum fieri pugilem et urgere medicum dicit: hoc enim phreneticis plerumque accidit, inflammata cerebri membrana, ut coërceri nequeant, quin immaniter ipsos præcipue medicos aggrediantur, et, ut pugiles solent, pugnis onerent. *Torrent.* *Ut dum fit pugil, et medicum urget*] Dum medicum pugnis officii sui monet. ἓν διὰ δυοῖν. Lepide ergo talem pugilem deprecatur sequentibus: ‘Dum ne quid simile huic, esto, ut lubet.’ Putat enim sua interesse, ut quam longissime ab hac munificentia absit. *Heins.* *Lethargicus hic*] Ut veternosus. *Pugil*] Quum fit phreneticus. *Urget*] Et medicum verberat.

31 *Dum ne quid*] Verba sunt festivissimi Poëtæ, male metuentis, ne Damasippus et ipse sic pugil evaderet. At ille, retorquens dictum, ait ipsum illum, a quo suggillatus fuerat, insanire. Vid. Turneb. VII. 10. *Torr.* *Dum ne quid simile huic*] Dummodo ne quid facias huic phrenetico simile (inquit Horat.) esto insanus si voles. *O bone*] Loquitur Damasippus.

32 *Frustrere*] Ne decipias te. *Stultique prope omnes*] Dictio *prope* nihil hic sententiæ detrahit: simpliciter enim pronuntiant Stoici ‘stultos omnes insanire.’ Simile illud I. Sat. 3. ‘Queis paria esse fere placuit peccata;’ nam Stoici simpliciter affirmabant peccata esse æqualia. *Torrent.* *Stultique prope*] Secundum Stoicorum dogma.

33 *Si quid Stertinius veri*] Si quid veri loquitur Stertinius Philosophus Stoicus. *Unde*] A quo.

34 *Tempore*] Ex eo tempore.

35 *Sapientem pascere barbam*] Philosophicam barbam nutrire ad umbilicum usque, aut ad pubem demissam. [Vat. Palat. 3. a m. pr. *crescere barbam.*]

36 *Fabricio*] Duo antiqui operis pontes, Cestius et Fabricius, nostra adhuc ætate permanent, et insulam Tiberinam ripæ jungunt: quin etiam in Fabricio legitur hæc inscriptio: L. FABRICIVS C. F. FACIVNDVM COERAVIT. Q. LEPIDVS M. F. M. LOLLIVS M. F. COS. PROBAVERVNT. *Torrent.* *Ponte reverti*] Unde Damasippus se præcipitare voluit, damni dolore commotus.

37 *Male re gesta*] Re familiari mea consumpta. *Operto Me capite*] Multis de caussis caput velabant antiqui; ob luctum, in funere; ob pudorem, in nuptiis, a nubendo dictis; ob religionem, in re divina facienda, sacrisque precationibus; item cum quis se Diis manibus devovisset, uti olim Decii: sed et in suppliciis publicis plectendi obnubebantur, vel honestatis caussa, vel commiserationis, ne interfectores suos aspicere cogerentur. Non temere igitur et Damasippus caput operuit. *Torrentius.* *Operto capite*] Pudoris caussa.

38 *Dexter stetit*] Tamquam Deus ex improviso auxilio fuit. Virg. Æn. VIII. ‘Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.’ Contrarium ‘lævus:’ ‘Si quem Numina læva sinunt.’ *Torr.* *Dexter stetit*] Astitit mihi Stertinius fortunatus. [Vat. Rom. 10. *dextra.*]

39 *Pudor urget*] Malim *angit*, ut in septem exemplaribus scriptum repperi. *Torrent.* *Malus urget*] Vitiosus pudor.

[41 Vat. 1. Vat. Rom. 10. Vat. Palat. 3. a m. sec. Barberin. 1. alii codd.

ap. Lamb. *sit furor.*]

42 *Nil verbi addam*] Nihil præterea loquar. *Fortiter*] Forti animo.

43 *Quem mala*] Definitio insaniæ. *Quemcunque*] Sic nostri quoque meliores codices: ante *quæcumque* legebatur, et egregie more Stoicorum, qui summi Dialectici erant, a definitione initium facit: paulo tantum obscurius rem tractat, 'furoris' et 'insaniæ' vocabula non distinguens. Furor enim plerumque ex atra bile existit et in sapientem cadere posset: at vero 'insania,' quæ juncta stultitiæ est, animi scil. vitium, sive ægritudo, sapientiæ contraria est. *Torrent.*

44 *Porticus*] Schola Stoici. [Vat. 4. *et porticus.*]

45 *Autumat*] Insanum putat. *Hæc magnos formula reges*] *Formula* proprie juris vocabulum est: 'Formulas' enim vocabant JCti propositiones quasdam certis ac solennibus verbis conceptas, ne quis in instituenda actione vel petitione aliqua aberraret, quas sequi omnes tenebantur. Suam ergo hic etiam Stoicus, instar Prætoris, formulam proponit, ex qua vel reges ipsi agnoscant se insanire. *Torrent. Formula*] Hæc definitio.

46 *Nunc accipe*] Hæc antiqui commentatores Stertinio tribuunt: sed parum refert, utrumne a Stertinio ad Damasippum, an a Damasippo sub persona Stertinii ad Horatium proferantur. Illud certe quod sequitur: 'Qui tibi nomen Insano posuere,' non ita in Damasippum quadrat, cui a Mercurio cognomen adhærebat: quamquam 'insani' nomen non de perpetuo aliquo cognomine hic dictum accipio, quale Mercurialis, sed appellatione quadam forte ex jurgio orta, ut hoc ipso Sermone: 'Dixerit insanum qui me, totidem audiet.' *Torrent.* [Vat. 1. *qua re* divisim.]

47 *Desipiant omnes*] Quare stulti sint.

48 *Posuere*] Imposuere. *Velut sylvis*] Quemadmodum in sylvis.

49 *Palantes*] Vagantes. *Certo de tramite pellit*] A via recta abducit. [Vat. Rom. 9. *de certo tramite.*]

50 *Unus utrique*] Tres libri vetustissimi *unus utrisque*, et in optime additum 'vel *utrique*.' Atque ita Philosophi aiunt, veritatem simplicem esse ac certam natura; errores varios, multiplices, atque infinitos. *Torrent.*

51 *Error*] Unus est error utrique. *Sed variis illudit partibus*] Sed error ille quasi ludibundus in variis versatur partibus, ut puta dextra et sinistra.

[52 Vat. Rom. 1. *nihil ut.*]

53 *Caudam trahat*] Hoc est, sibilis et risu dignus sit, ut ex Pophyrionis sententia interpretatur Lambinus sumto a puerorum more proverbio, qui eorum, quos derisui esse volebant, tergo caudæ instar apponere solebant aliquid, quo veluti pecudes haberentur. Addit Turnebi interpretationem sibi minus placere. Turnebus enim IX. 6. 'caudam trahere' exposuit, pro magnifice superbeque incedere, ut hi qui longo syrmate terram verrunt; tractum fortasse ab avibus, ut gallis ac pavonibus, qui sua insolescunt cauda, ac mirifice sibi placent. Nec silebo quod ignotus mihi Scholiastes quodam in codice adscripsit, 'Caudam pariter dicuntur trahere et ebrii et insani proverbio trito.' *Torrent. Caudam trahat*] Sicut stolidus et stultus, cujus tergo cauda animantis per derisionem appendatur. *Genus unum Stultitiæ*] Hinc apparet, quod ante diximus, confundi ab Horatio 'stultitiæ' et 'furoris' vocabula. Nam furere, eo modo quo hic dicitur, ex corporis intemperie etiam sapiens potest: stultus esse nullo modo potest. *Torrent.*

54 *Nihilum*] In quibus nihil est periculi.

55 *In campo*] In planitie.

56 *Huic varium*] Huic contrarium.

67 *Amica Mater, honesta soror*] Scio Græcis familiare esse τὸ φίλη μήτηρ· sed quid si *amica mater* pro non noverca, *honesta soror* pro non meretrice, exponamus? Amicas enim suas amatores 'sorores' appellabant, ut ante me etiam alii observarunt. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *clamat.*]

69 *Serva*] Sic et Græci dicerent, φυλάττου. Vocem tamen credo ab arena sumtam vitandi ictus caussa (ut suæ quisque factioni favebat) gladiatoribus acclamari a populo solitam: uti et 'habere' dicebant eum, qui jam percussus esset. Donatus in illud Terentii: 'Certe captus est, habet.' *Torrent.* *Serva*] Serva te, tibi cave.

60 *Fusius ebrius olim, Quum Ilionam edormit*] Recte *Fufius;* est enim Romanorum nomen, et sic e nostris quinque codd. Alii *Fusius* aut *Sufius* legunt. Quod vero *Ilionam* vocat Poëta, cum verba illa, *Mater te appello*, Polydori sint a Polymnestore interfecti, matrem Hecubam in somnis interpellantis, non sororem suam Ilionam Polymnestori nuptam, ut ex Euripidis Hecuba manifesto constat; neque error, neque memoriæ lapsus est. nam Ilionam appellat etiam M. Tullius Acad. II. Verum is, qui Tragœdiam illam scripsit, sive Attius, sive Pacuvius, quamquam Euripidem imitari constituisset, aliud tamen nomen fabulæ imponere potuit. Nam in Ilionæ domo cædes illa contigit; et puer ab Ilione sorore sua nutritus, procul a parentibus, matrem ipsam, æque ut sororem, appellare potuit. Nam et maxima erat natarum Priami; et 'mater,' non naturæ tantum, sed et venerationis nomen est. Attii sane et Pacuvii Ilionam citat Nonius, neutrius vero Hecubam. Quod si 'matris' nomen in sorore alicui displiceat; is iniquus erit, nisi concedat Polydorum in Tragœdia, quæ Iliona nominata sit, matrem Hecubam alloqui potuisse. At vero duplex fuisse Hecubæ nomen, et quidem alterum cum filia commune; hanc ego conjecturam nemini invideo. Eleganter autem dixit 'Ilionam edormire,' pro dormientem imitari. De Catienis autem quod dicam non occurrit aliud, quam Catienum fuisse nobilem aliquem tragœdiarum actorem, qui, ut Fufius Ilionam aut Hecubam, sic ipse Polydorum egerit; cujus loco si mille ducenti acclamassent æque vocales, non tamen Fufium umquam excitassent. Et ego chorum omnem *Mater te appello*, clamasse tum crediderim. *Torrent.* *Fufius ebrius olim*] F. Actor Tragicus Hecubam agens (quæ hic ab Horatio Iliona nominatur) cum somnum simulare deberet, serio dormivit vino obrutus.

61 *Catienis mille*] Catienus histrio, qui Polydori partes agens, hæc verba magno clamore loquebatur, *Mater te appello.*

62 *Huic ego vulgum*] Locus attentionis; ostendam, inquit, vulgum in emendo, vendendo, credendo, insanire errorem similem huic, hoc est, ita ad stuporem usque esse temerarium, et indormire lucro, ut nullis clamoribus, exhortationibus, consiliis, nulla denique rerum suarum jactura abduci possit a spe captandæ prædæ. *Cruq.*

63 *Insanire docebo*] Emendo, vendendo, credendo.

65 *Creditor*] Qui Damasippi fidei credat?

67 *Excors*] Insanus.

68 *Rejecta præda*] Lucro repudiato quod æquus Mercurius affert.

69 *Scribe decem a Nerio*] Germana haud dubie lectio: quamquam conjunctim fere *Anerio* scribitur; eorum, opinor, culpa, qui veterem illam loquendi formulam ignorabant, 'a me,' 'a te,' 'a Titio dare,' 'accipere,' 'solvere,' hoc est, mea, tua, Titii manu. Verum quia locus iste subdifficilis est, sic poterat explicari. Os-

tensurus vulgus omne insanire, a Damasippo incipit: positoque eum inter insanos, emendo veteres statuas haberi, rogat an venditor, qui de pretio illi fidem habuerit, sanior habendus sit: et non expectata responsione, extemplo insaniorem esse ostendit eum, qui credidit: cum malum secutus nomen rem suam jactaverit: turpior enim qui prodigit, quam qui accipit; excors potius si non accipiat. Deinde hoc ipsum apertius explicat, vix ullam reperiri inquiens adversus mala nomina cautionem, quin tamquam Protei elabantur. Difficultatem augent etiam nomina, quibus utitur Poëta, Nerii, Cicutæ, Perellii, qui feneratores acerrimi, et in concipiendis litterarum verborumque obligationibus ac stipulationum formulis peritissimi: Nerius simplicior tamen altero, quem idcirco 'nodosum' vocat, hoc est, tricosum, scruposum, in arctandis debitoribus durum ac subtilem: non, ut inepte quidam exponunt, podagricum. Vide Guil. Canteri Novar. Lect. II. 16. *Torr.* *Scribe decem a Nerio*] O debitor, scribe te mutuo accepisse a Nerio fœneratore decem millia libr. *Cicutæ Nodosi tabulas centum*] Scribo, ut in editione Mureti: *Cicutæ Nodosi tabulas: centum mille adde catenas.* 'Tabulæ' enim sunt instrumenta ipsa, seu litteræ quibus continetur obligatio, quas unius debiti plures confici non necesse est: at 'catenas' vocat juris vincula, quæ tametsi centum aut mille sint, ille tamen evadet: et ut inquit Juvenal. 'Hos juris nodos, ac legum ænigmata solvet.' *Torrent.* *Cicutæ*] Fœneratoris, qui debitores suos cautionibus, tanquam nodis obstringebat. [*Scribe decem Nerio* Vat. 5. Barberin. 1. a m. sec. Chisian. 2. Flor. 1482. Venn. 1483. 1486. 1490. 1495. 1509. 1514. 1552. 1578. Aldus 1501. 1509. 1519. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. Frib. 1536. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Muret. ita Acron, Porphyrio, vetus Scholiastes Persii ad Sat. II. 14. et Servius ad Virg. Æn. VII. 422.]

70 *Catenas*] Formulas et juris laqueos. [Vat. 9. *centum tabulas.*]

71 *Protëus*] Tergiversator, qui ne solvat debitum, varios dolos machinabitur, similis Proteo in varias figuras se transformanti.

72 *Cum rapies in jus*] Ita legi debere censuerat Hadr. Turneb. Advers. XXIII. 5. et Gul. Canterus Novar. Lect. II. 16. Ego tamen quotquot vidi codices, receptam hactenus lectionem firmant, *Cum rapies in jura;* et cur obsecro suis sedibus emovenda? [*Quum rapias* Vat. 12.]

73 *Fiet aper, modo avis*] A brutis, rupibus et plantis, subindicat varios affectus debitoris in illudendo creditore. *Cruq.*

74 *Bene rem gerere*] *Bene* pro 'viriliter' dixit: At longe aliud, 'Res gerere et captas ostendere civibus urbes.' ibi enim 'res' pro imperio, hic pro re familiari accipitur. *Torrent.* *Contra bene*] Bene rem gerere.

75 *Putidius multo*] Multo insanior est Perillus. *Perilli*] Nostri codices *Perellii*, aut *Parellii* legunt. Sit ergo *Perellius Cicuta.* Torrent. [Cuning. *mi crede.* Vat. 1. *Parelli.*]

76 *Dictantis*] Hoc dicens, Perellium, id quod ante monui, tabellionis officio functum significat qui tabulas scilicet contractuum vel ipse scriberet, vel alteri dictaret: nam toto hoc loco de obligatione agitur, quæ scriptura seu nominibus fiebat olim: postea tamen fieri desiit, si Justiniano credimus. Nam et scriptura opus erat plerumque captiosa, et multis ornatissimorum testium nominibus: unde factum ut tam 'scriptura' quam 'nominibus' fieri diceretur. Hinc porro evenit, ut 'scribere' usurparetur pro 'mutuo sumere,' atque ex eo scriptura se obligare: 'rescribere' vero, pro mutuum reddere, et factam inde obligationem tollere. Cum er-

go ait, *Dictantis quod tu numquam rescribere possis*, hoc ita interpretor, ut per scripturam Damasippo, aut cuicumque alii impostori det, quod qui accipit numquam redditurus sit: nam *rescribere possis* accipiendum simpliciter, pro 'rescribas;' possit enim si velit: atque ita verbo 'posse' frequenter utimur, ut non multo plus significet, quam verbum cui jungitur. Vid. Turneb. IV. 18. *Torrent. Dictantis quod*] Mutuo dantis vel jubentis Argentarium in codice suo scribere nomina creditoris et debitoris. *Rescribere possis*] Rependere atque per Argentarii scripturam reddere.

77 *Audire atque*] Sunt verba Stertinii sub persona Damasippi. *Togam componere*] Ne defluens attentionem impediat. 'Componere' etiam 'togam' solent oratores cum se parant ad dicendum. Vid. Turnebus IX. 6. *Torrent. Jubeo componere*] Sed ad audiendum parare.

79 *Tristive superstitione*] Tristes efficit superstitio.

80 *Mentis morbo calet*] Bene *calet;* neque enim minus vitiis animus, quam febri corpus æstuat: et corporis febres animi curis comparat. *Torrent. Calet*] Æstuat.

82 *Ellebori multo*] Elleborus melancholiam purgans, remedium est insaniæ.

83 *Anticyram omnem*] Id est, quicquid usquam est hellebori. Sane ἀντικύραν Græci Comici *helleborum* dixerunt. *Heinsius. Anticyram ratio*] Quicquid ellebori in Anticyra nascitur. *Ratio illis destinet*] Si rectam, inquit, medendi rationem sequamur, ut magno morbo magna parentur remedia, vix tota Anticyra curandæ avaritiæ sufficiat. Duro nempe nodo durus quærendus est cuneus. Simile illud ad Pisones: 'Tribus Anticyris caput insanabile;' nec dissimile hoc Plauti Menæch. 'Non potest hæc res ellebori jugere obtinerier.' *Torrent.*

84 *Heredes Staberi*] Huic Staberio propositum fuit, quod ait Juven. 'Ut locuples moriaris egenti vivere fato:' quod cum gloriæ sibi duceret, summam patrimonii sepulcro incidi voluit, quo testatum posteris esset, quam dives ipse obiisset. *Torrent. Staberi summam incidere sepulchro*] Hominis avarissimi, qui jussit hæredes, quantam quisque summam ex testamento accepissent, in ejus sepulchro incidere.

85 *Gladiatorum dare centum Damnati populo paria*] Hoc nempe in principum virorum ac divitum funeribus fieri solet, quo fuso gladiatorum sanguine, Dii inferi defunctorum manibus propitii magis essent, ac celebrior fieret defuncti memoria. Ut autem Latini *Gladiatorum paria*, sic ζεύγη dicunt Græci. Nec temere 'damnandi' verbo utitur doctissimus Poëta: fortissimum enim legandi in testamento genus, quod per damnationem dicebatur his fere testatoris verbis, HERES DAMNAS ESTO DARE, quo dandi necessitas imponebatur. Exempla apud JCtos passim obvia. *Torrent. Dare*] Exhibere.

86 *Damnati*] Damnati sunt ejus testamento. *Epulum arbitrio Arri*] Hoc quoque in funebribus pompis observatum, ut loco potationis, quæ circum tumulum fieri solebat, sublatæ, Leg. XII. Tabularum, epulum præberetur: quod peculiari nomine 'silicernium' appellabant, quasi 'silicenium,' quod super silicem poneretur, manente vocabulo; quamquam ingenti apparatu in ædibus et sæpe etiam publice dabatur. Servius in illud Virgilii: 'Ille agmine longo Tandem inter pateras et levia pocula serpens Libavitque dapes.' Quod autem Arrium arbitrum fingit Poëta, non dubito quin referendum sit ad magnificentissimum illud Arrii convivium, de quo M. Tullius in Vatinium. Vid. Turneb. XXVIII. 3. *Torrent. Arri*] Hominis sumptuosi.

87 *Frumenti*] Maximam vim frumenti. *Africa*] Frumenti feracissima. *Sive ego prave*] Hæc Staberii verba esse volunt, ego Damasippi esse crediderim. Horatius enim audita tam ridicula Staberii historia, ut in comico sermone fit, aut vultu aut etiam verbis ostenderat forte sibi non probari: alter vero: At, inquit, sive prave, sive recte, hoc volui, quod mox scilicet declaraturus est: tu autem, tamquam patruus aut tutor sis, ne reprehende: credo equidem hoc Staberium prudenter vidisse ac considerasse. Quid ergo sensit? Hæc, ut puto, germana hujus loci sententia est. Unde manifesto convincitur, perperam contra omnium exemplarium fidem legi a Lambino *jussisse*, pro *vidisse*: cum seipsum interpretetur Horatius. Idem enim 'sentire' hic, quod videre. *Torrent. Sive ego prave*] Staberium sic loquentem inducit. Hæc est ultima mea voluntas, sive sit prava, sive recta.

88 *Ne sis patruus*] Nota est patruorum in nepotes severitas: unde metaphoricôs *patruus* pro censore morum et objurgatore sumitur: hinc ait Persius: 'Cum sapimus patruos.' *Cruq. Ne sis patruus*] Noli me objurgare, ut solent patrui suos nepotes. *Credo*] Respondet Damasippus, sive quis alius. [Angelic. 1. *volui hoc, neu sis.*]

89 *Prudentem*] Ironice.

[90 Venett. 1483. 1552. *insculpere.*]

91 *Quoad vixit*] Quamdiu vixit. [*Quod ad vixit* Vallicel. 1.]

92 *Acrius*] Nihil cavit vehementius quam paupertatem. [Vatt. 1. 3. Venett. 1490. 1492. Junt. 1503. et Cuning. *nil acrius.*]

93 *Minus locuples*] Si uno quadrante pauperior esset mortuus.

94 *Nequior*] Luxuriosior. *Omnis*] Hæc dicuntur ex persona Staberii.

97 *Clarus erit*] Ex avari judicio. *Sapiensne, etiam et rex*] Particula *ne* reperitur in omnibus Mss. sed meliores interrogationis notam apponunt: *Sapiensne? etiam et rex, Et quicquid volet.* Ita ut a Flacco interrumpatur continua Damasippi oratio: ille vero id quoque admittat; non tamen ex sua, qui Stoicus esset, sed Staberii sententia. Alii τὸ *ne* παρέλκον esse malunt, vel pro 'utique' accipiunt; sed hoc male. *Torrent.* [*Sapiens, justusque, etiam et rex* Vat. 12.]

98 *Hoc veluti virtute paratum*] Has divitias accumulatas.

99 *Magnæ laudi*] Ad nominis sui immortalitatem. [Vat. Rom. 6. a m. pr. *simile istis.*]

100 *Græcus Aristippus*] Vide P. Victorium VIII. 18. *Torrent. Græcus Aristippus*] Aristippus Socratis auditor, non Græcus natione, sed ideo Græcus dicitur, quia Græcis literis philosophatus est.

102 *Uter est*] Staberius, an Aristippus?

103 *Nil agit exemplum*] Virtus, ut in Epistolis videbimus, est medium vitiorum: qui ergo de altero vitiorum accusatus, utpote de avaritia Staberius, contrario laborantis forte Aristippi exemplo se defendit, atque excusat; is profecto, litem lite resolvens, nihil agit, neque proficit hilum: non magis quam videri possit solvisse quæstionem sibi propositam, is qui solutionis loco aliam non minus difficilem roget. Hoc est nimirum quod aiunt: 'Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt:' ignari nempe philosophiæ. *Torrent. Litem quod*] Quod ex lite dissoluta novam litem ex se gignit. [Codd. ap. Feam, *quod litem.*]

104 *Si quis emat*] Ausonii perlepidum Epigramma: 'Emtis quod libris tibi bibliotheca referta est, Doctum et Grammaticum te, Philomuse, putas? Hoc genere et chordas, et plectra, et barbita conde; Mercator hodie, cras citharœdus eris.' *Torrent.*

[105 Angelic. 2. *Nec citharæ studio.*]

106 *Si scalpra*] *Scalpra* sunt, quas Græci σμίλας vocant, ferramenta sutoria, primore parte curva, et a flexu procurrentia acie recta, quibus corium secant, &c. Vid. Turn. VII. 10. et III. 22. *Scalpra*] Sutoria instrumenta, quibus corium raditur. *Formas*] Pedes ligneos, quibus utuntur sutores ad calceos componendos. Angl. *lasts*. *Non sutor*] Si ille qui sutor non est, emit scalpra.

107 *Aversus mercaturis*] Alienus a mercatura.

108 *Quid discrepat istis*] *Qui discr.* legitur in omnibus ferme exemplaribus. *Torrent.* *Istis*] Ab istis.

110 *Compositis*] Bonis quæsitis. *Sacrum*] Vide I. Sat. 1.

112 *Porrectus*] Jacens. *Illinc*] Illius cumuli. [Vat. Rom. 7. *nec illinc.*]

113 *Esuriens dominus*] Quamvis sit dominus, et esuriat.

114 *Foliis parcus vescatur amaris*] Olera dicit agrestia, quæ amariora sunt urbanis, ut silvestria omnia hortensibus. Vid. Turneb. VII. 10. *Torrent.* *Amaris*] Foliis agrestibus.

116 *Nihil est*] Parum est quod dico; mille vini cados domi repositos habere. [Cuning. *nil est.*]

117 *Stramentis*] Vilibus stratis, quæ dormientibus substernuntur. *Undeoctoginta natus annos*] Natus annos uno minus octoginta, id est, septuaginta novem.

118 *Stragula vestis*] Plus hoc est, quam si simpliciter 'vestem' dixisset: *stragula* enim veste a sternendo dicta (Græci περιστρῶμα vocant) non amicimur, sed magis ad delicias utimur. *Torrent.*

119 *Blattarum epulæ*] Adscribam antiquissimi codicis glossarium: 'Blatta vermiculus vestem rodens, a colore nuncupata: siquidem comprehensa manum tinguit: unde et blattium colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nam musca lucipeta, blatta lucifuga est, per noctem ambulans et est volatile.' Nec multo aliter de hoc animalculo Plinius XXXIX. 6. Sunt qui a verbo βλάπτειν dici velint. *Torrent.* *Blattarum*] Epulæ vermium, qui vestes corrodunt velut tineæ.

122 *Ut ebibat*] Ut consumat.

123 *Diis inimice*] Diis invise. *Custodis, ne tibi desit*] Duplex interrogatio, quæ hic Lambino visa est necessaria, mihi tenebras offundit. Hæccine, inquit, Diis inimice senex, quæ gravissima exprobratio est, sub prætextu ne tibi desit, tam anxie custodis, ut ea tandem heres tuus, sive is filius, sive libertus etiam, te mortuo absumat? *Torrent.* *Ne tibi desit*] Custodisne tua, ne tibi quippiam desit?

124 *Summæ curtabit quisque*] Quantulum de summa pecuniaria amputabit unusquisque dies?

125 *Ungere si caules*] Si victu paulo mundiore utaris. *Caputque*] Nullum sine oleo unguentum. Bene igitur oleo et caules et caput ungi dixit: sed caules simplici, caput odorato, quod unguentum appellamus. *Torr.*

126 *Porrigine*] Græci πιτυρίασιν vocant, quemadmodum et Latini etiam 'furfures;' a quorum similitudine dictæ quædam quasi squamulæ, quæ capiti inter capillos inhærent: de quo malo Celsus, Galenus, et alii. *Torrent.* *Porrigine*] Porrigo est morbus capitis, ubi inter pilos surgunt quædam squamulæ.

127 *Si quidvis satis est*] Si exiguum tibi sufficit, quamobrem pejeras? &c. *Perjuras*] In omnibus ferme vetustis exemplaribus *perjuras* legitur. Solent autem parcitatem ac sordes exprobrantibus respondere avari, naturam paucis contentam esse, quidvis sufficere ad necessitatem. Hæc acerbissime retorquet Poëta: quare ergo per tot scelera ditescis, ac rapis, quo non egeas? *Torrent.* *Aufers*] Quare aufers per vim?

129 *Pararis*] Quos emisti pecuniis. [Angelic. 1. et Vallicel. 1. *parasti.*]

131 *Quum laqueo uxorem*] Persistit adhuc in avari reprehensione: qui si vel dotis caussa uxorem laqueo, vel patrimonii, matrem veneno clam interimat, sanus tamen sibi videatur. Et scio quidem, inquit, te neque Argis urbe parricidiis infami id facere; neque ita ut Orestes ferro, qui cæsæ matris actus furiis, tamquam insigne dementiæ exemplum, in scena proponitur: sed et Orestes etiam ante parricidium illud insanivit; et tu illo dementior es, qui admissa ejus, etiam tunc cum furiosus haberetur, exsuperes, nam et Pyladem amicum non læsit, nec sororem invasit; intra verborum contumelias furor ille constitit; at tu nec conjugi, nec parenti parcis, ut divitias accumules, quibus cum tu abstinueris, alii abutantur. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *uxorem perimis.*]

132 *Incolumi capite es*] Sanusne es et sensibus integris? *Argis*] Apud Argos.

134 *Occisa insanisse parente*] An putas eum non insanum fuisse antequam facinus admitteret?

136 *Actum Furiis*] Impulsum furiis.

137 *Ex quo est habitus*] Postquam habitus est furiosus.

139 *Pyladen ferro*] Pyladen socium suum.

141 *Aliud*] Alio nomine. *Splendida bilis*] Horatii imitatione haud dubie dixit Persius Sat. III. 'Turgescit vitrea bilis.' 'Vitreum' enim appellabant veteres, ut et Græci ὑαλόεν, *splendidum* ac *pellucidum*, ut I. Od. 17. docuimus, et alioqui non eam hic bilem intelligo, quæ atra dicitur medicis; sed flavam potius seu rubescentem, quæ ad cor redundans, iram concitat: quod quomodo fiat, I. Od. 13. ostendimus. 'Atra' vero 'bilis,' ut frigidior sicciorque subsidit magis, et in splene recipitur, tristioresque ac minus acriter furentes reddit. Utraque sane bilis cetero sanguine splendidior est, superat tamen flava. *Torrent.* *Splendida bilis*] Quod furor proveniens ex atra bile jusserat. Bilis est splendida et mordax instar aceti. [Vat. Rom. 7. et Vallicel. *quod jussit.*]

142 *Pauper Opimius*] Recte: notum enim Opimiæ gentis Romanæ nomen, vel eam ob caussam quod et 'vina Opimiana' et 'marmor Opimianum' inde appellata sint. Duo tamen probæ notæ codices, *Opinius* legunt. *Torrent.* *Pauper Opimius argenti*] Opimius avarus, pauper argenti domi reconditi.

143 *Veientanum*] Vile hoc vinum contemtumque fuisse ostendit etiam Persius: 'Veientanumque rubellum Exhalat vapida læsum pice sessilis obba;' in Etruria natum, ubi olim Veii seu Veientum oppidum celeberrimum: quo deleto, locus ipse Veientanum dici cœpit; ut Albanum, ubi ante Alba. *Torrent.* *Veientanum festis*] Vinum rubellum pessimum et saporis ingrati. Veientana, civitas est Campaniæ.

144 *Campana trulla*] Vase potorio fictili. *Vappamque*] Vinum insipidum.

145 *Lethargo*] Veterno.

146 *Claves lætus*] Quibus cuncta recluderet.

147 *Hunc medicus*] Hunc Opimium lethargicum.

[148 Vat. Rom. 1. *mensam apponi.*]

[150 Vallicel. 1. *ægrum sic erigit.*]

152 *Men' vivo*] Verba sunt Opimii: Mene vivo hæc auferet heres? *Hoc age*] Verba quibus in sacris præcones attentos esse jubebant eos, qui intererant. *Torrent.* *Hoc age*] Huic rei da operam, ut convalescas. *Quid vis*] Quid vis faciam, inquit Opimius: est Dialogismus.

153 *Deficient*] Loquitur medicus. *Venæ*] Arteriæ, vires.

154 *Fultura*] Robur.

155 *Ptisanarium*] Primam corripit. Græce tamen πτισσάνη scribi debere Etymologia ostendit, ἀπὸ τοῦ πτίσσειν quod *pinsere* et decorticare significat; tondendo enim deglubitur hordeum: cujus cremor sive succus ægrotantibus desorbendus traditur, maximi in medicina usus: quare peculiari nomine ejus sorbitionem, præ ceteris omnibus, Hippocrates laudat atque commendat. Nam parari quidem ptisana etiam ex tritico, et alica, et zea, et oryza potest: sed laudatissima ex hordeo est: ideoque quamvis appellatio generalis est, de hordeo tamen peculiariter intelligitur. Pro *quid cessas* autem, *tu cessas* legitur in omnibus nostris codd. id Muretus mutavit. *Torrent.* *Ptisanarium oryzæ*] Ptisanam ex oryza confectam.

156 *Quanti emtæ*] Quærit Opimius quanti empta sit oryza? in genitivo casu. *Octo assibus*] Vix dubitari potest quin ita scripserit Poëta: et tamen, quod merito quis miretur, *octussibus* habent Mss. nostri omnes: eadem fortassis ratione, qua assibus aut denariis æstimari rem aliquam dicimus, cujus pretium vel assis unius vel denarii sit. *Torrent.*

157 *Morbo*] Lethargo. [*Quid referet* Vat. Palat. 3.]

158 *Quisnam igitur*] Horat. Damasippum et Stertinium Stoicum inducit loquentes. [Vat. Rom. 7. *quis avarus.*]

161 *Non est cardiacus*] Hic æger non laborat Cardialgia. *Cardiacus*] Καρδίαν appellant Græci non *cor* tantum, sed et *os ventriculi:* propter affinitatem quandam et mutuum utriusque consensum. Hinc porro καρδιαλγία *dolor* ille ac morsus *oris ventriculi* ob humoris acrimoniam; quo morbo qui laborant, usitato etiam Latinis vocabulo 'cardiaci' appellantur: præcipuum vero malum, quod deficiunt sæpe animo, et in sudores resolvuntur. Hinc Plinius XXIII. 1. 'Cardiacorum,' inquit, 'morbo unicam spem in vino esse certum est.' Atque hinc Juven. Sat. v. de divite nobilissima vina sibi soli asservante: 'Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.' Et erudite Seneca Epist. xv. 'Bibere et sudare, vita cardiaci est.' *Craterum*] Magnum fuisse in re medica virum hunc Craterum necesse est: de quo uti de Pythagora aliquo loquitur Horatius: Αὐτὸς ἔφα. *Torrent.* *Craterum dixisse*] Craterum medicum.

162 *Recte est igitur, surgetque*] Estne igitur corpore sano, et e lectulo surget? *Negabit*] Medicus Craterus negabit. [Chisian. 1. a m. pr. *surgetne.*]

163 *Morbo tententur acuto*] Ὀξεῖαν νόσον, seu ὀξὺ νόσημα, appellant Græci morbum, quem nos *acutum* dicimus; cum ob celerem ejus motum, tum ob magnitudinem ac periculum: quare brevi tempore eum durare necesse est: sed quicunque talis est qualem diximus, 'acutus' appellatur. *Torrent.* [*Quod l. et renes* Vatt. 1. 13. Vatt. Rom. 2. 8. Chisian. 2. et Angelic. 2.]

164 *Perjurus, neque sordidus*] Bene hæc duo conjungit. Nam de pessimo avaritiæ genere hactenus locutus est, qua per fraudes rapinasque ilico ditescere studeamus, ut III. Od. 24. 'Cum perjura patris fides Consortem socium fallat et hospitem, Indignoque pecuniam Heredi properet.' *Immolet æquis Hic porcum Laribus*] Quod eo scilicet insaniæ genere Larium beneficio liber evaserit; sed idem ambitiosus ac temerarius; nondum igitur sanus. Jam vero porcum Laribus sacrificari solere, II. Od. 23. vidimus. præsertim festis Compitalibus. Hic vero de peculiari quadam expiatione agi videtur, cujus beneficio ab insania liberi fierent, qui porcellum Laribus eorumque matri sive aviæ (neque enim inter auctores convenit) Deæ Maniæ immolarent. 'Maniam' autem vocant Græci insaniam.

Et de Mania quidem Dea, quæ Larium mater fuerit, Varro L. L. lib. VIII. deque communi ejus cum Laribus cultu prolixe Macrobius Saturn. I. 7. mihi tamen videntur iidem Dii (sive Genios eos dici malis) quos cujusque nostrum custodiæ ac tutelæ præfectos esse credebat antiquitas, diversis nominibus appellari: cum propitii ac benigni, Lares; et quidem *Præstites* cognomine, vel quod præsto sint ut custodes esse decet, vel, ut inquit Ovid. 'Quod præstent oculis omnia tuta suis.' Cum vero infesti vel sceleribus offensi, 'larvæ' ac *κακοδαίμονες*, i. e. *genii mali;* qui terrorem atque insaniam immittere credebantur, cultu ob id aliquo ac sacrificiis placandi, et quidem porco piaculari. Denique Manes quoque dicuntur, cum obsunt: vel quod ab inferis, hoc est, Diis Manibus, qui tales essent, venire credebantur; vel ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι, ut mater ipsa tunc Mania, alioqui Lara vel Larunda, quamquam et a manando dictam volunt, sive bona sive mala inde dimanent. Postremo, quia Lares, nempe appositi nobis custodes sive Genii, a funere etiam superesse putabantur, factum inde ut Lares dicerentur, etiam hominum animæ redactæ in numerum Deorum. Had. Junii Animadvers. IV. 7. Turneb. VII. 10. et XXVI. 2. *Torrent. Immolet æquis*] Ut se gratum ostendat Laribus, qui eum a perjurio et avaritia liberarunt.

165 *Verum ambitiosus et audax*] Certum est, *θρασὺν* Philosophis, non eum modo esse, qui metuenda contemnit et in eo modum excedit, sed et gloriosum, et qui fortem imitatur. Qualis ille in Eunucho, Thraso ad verbum est audax. Ambitiosus igitur et audax, est ambitiosus et gloriosus. *Heinsius.* [*Hic porcum* Cuning. ex ingenio, inde Sanad. Vid. II. Epist. 2. 173.]

166 *Naviget Anticyram*] Purgetur Helleboro, quia insanus est. *Quid enim differt*] Gloriosi hominis, de quo supra egimus, aliud sequitur vitium. Raro enim gratis tales consequuntur, quam ubique consectantur gloriam? quo fit, ut in parasitos et adulatores, a quibus laudantur, sua profundant. Quod Plauto Artotrogus, Gnatho est Terentio, Horatio est Balatro. Parasitus scilicet: qui imprimis Satyra sexta præclarum artis suæ in Nasidieni cœna dat specimen: 'Cum Servilio Balatrone, Vibidius, quos Mæcenas adduxerat umbras.' Et: 'Balatro suspendens omnia naso, Hæc est conditio vivendi, aiebat.' Lege ergo hoc loco: *Quid enim differt, Balatroni Dones quicquid habes, an nunquam utare paratis?* Quid enim, inquit, differt, sisne ambitiosus et ita gloriosus, ut quemadmodum Thrasones isti solent, in parasitos omnia effundas, an nunquam utare iis quæ parasti; verum ita sis sordidus ac parcus, ut ne contingas quidem tua, an in parasitos omnia effundas? *Heinsius. Barathrone*] 'Barathrum' Athenis, ut 'Latomias' Syracusis, locum fuisse jam ante diximus tetrum et profundum, in quem noxii demittebantur. Pulcra ergo translatione pro helluonis ventre usurpat Horatius; ut in Epist. ad Vaalam, 'Perniciesque barathrumque macelli.' Eadem verbi 'gurges' est ratio. *Torrent. Barathrone*] Ventri omnivoro? Athenienses in Barathrum locum profundiorem maleficos demittebant.

167 *Paratis*] Quæsitis.

168 *Servius Oppidius*] Hæc descriptio sani hominis posita est pro thesi; utitur enim exemplo Servii et Oppidii, cujus consilium in admonitione liberorum ponit tamquam ἀνακεφαλαίωσιν jam dictorum de avaritia: simul et transit ad ambitionis et luxuriæ stultitiam. *Cruq. Canusi duo*] Canusium est oppidum in Appulia.

169 *Divisse*] Divisisse.

171 *Talos, Aule, nucesque*] Talos et nuces puerilis ludi fuisse materiam,

ex Suetonii Augusto his verbis cognoscere est: 'Modo talis aut ocellatis nucibusque ludebat cum pueris.' *Torrent.* *Talos*] Tesseras.

172 *Ferre sinu laxo*] Id dicimur laxo sinu ferre, cujus nullam curam gerimus. *Donare et ludere vidi*] Donare nuces et ludere talis. [Wakef. emend. *donare, effundere, vidi.*]

173 *Numerare, cavis abscondere*] Numerare nuces et locis occultis abscondere. *Tristem*] Sollicitum.

175 *Tu Nomentanum*] Timui ne tu, Aule, Nomentanum prodigum sequerere. *Tu ne sequerere*] Ne tu, o Tiberi. *Cicutam*] Avarum fœneratorem.

178 *Natura coërcet*] Hoc est, moderatur ac continet, nec redundare aut superfluere permittit, paucis contenta, cum paucis egeat. *Torrent.* *Natura coërcet*] Natura paucis contenta est.

179 *Titillet gloria*] Ne vos gloria alliciat. *Jure-jurando obstringam ambo*] Nunc vulgo 'adjurare' dicimus, pro juramento obstringere: quo vocabulo an ea quoque significatione veteres usi sint, Grammatici dubitant. 'Adjurare' sane est, proposita quadam formula ab eo qui nos adigit, jurare; in quo, ut recte Turneb. VII. 10. censuit, inest quædam execratio si fallimus: et ut stipulatio nuda pactione fortius obligat, sic sanctius etiam jusjurandum habetur, quod altero exigente solenniter interponitur. Terentius Andria: 'Per omnes tibi adjuro Deos numquam eam me deserturum: Non si capiundos mi sciam inimicos omnes homines.' Verba sunt Pamphili de Glycerio, quam jam ante solenni obtestatione in manum datam a Chryside acceperat. *Torr.*

180 *Ambo*] Ambos. *Uter ædilis fueritve Vestrum prætor*] Summos municipii sui Canusini magistratus exprimit Oppidius, neque enim de urbe Roma eum hic loqui crediderim: ubi non ædilitas, et multo minus prætura, ut non recte Cruquius sensit, sed quæstura initium fuit honorum. Vid. Canter. Novar. Lect. IV. 12. *Torrent.* [Junt. 1503. Aldd. 1509. 1519. Argent. 1514. Basill. 1527. 1531. Frib. 1531. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Schrevel. alii: *fuerit, vel.*]

181 *Intestabilis et sacer esto*] Hæc patris execratio est, ni faciant filii id ad quod jurejurando eos obstringit moriens. Quis autem *intestabilis*, optime declarat Gellius, VI. 7. et XV. 13. Sed et vetus Lexicon Latino-Græcum sic exponit: *Intestabilis, μὴ προσδεκτέος εἰς μαρτυρίαν*, ut nec testamentum facere, nec ad testamentum adhiberi posset: quod si ita est, simpliciter neque dicendi neque rogandi testimonii jus habebit. Sed hæc JCti viderint. Mea sane sententia sic usus est Plautus Curcul. 'Semper curato ne sis intestabilis: Quod amas, ama testibus præsentibus.' Vult enim Poëta ingeniosus esse aliquos, qui amanti testes esse possint: quamquam in secundo versu aliquid fortassis ambigui et obscœni. Hinc porro factum, ut invisi omnes atque insignite improbi *intestabiles* dicerentur. *Torrent.* *Intestabilis*] Is est, cui jus testandi est ademptum, vel cui nemo jure cogitur testimonium perhibere. *Et sacer esto*] Execrandus esto.

182 *In cicere atque faba*] Hoc, Porphyrionem secutus, Lambinus ad Floralia festa refert; quibus sicut et in annonæ caritate legumina illa populo metiri viritim, vel vulgo spargere ædiles et ambitiosi solent. Scio equidem Floralia Romæ ab Ædilibus celebrari consuevisse: scio etiam quanta profusione Ædilitatem captandæ plebis caussa agere soliti, qui ad majores magistratus hanc affectabant viam: scio denique de ambitione loquentem Persium sic scribere: 'Vigila, et cicer ingere large Rixanti populo, nostra ut Floralia possint Aprici meminisse senes.' Sed hæc nihil me movent, quin de Canusino

magistratu hunc locum intelligi debere existimem: nec minor interdum in coloniis et municipiis quam Romæ ambitio, maxime sub Augusto principe, qui illa Romæ quodammodo dignitate æquaverat. Et Persius 'Floralia' dicit, quo ædilitatem significet, non quod Floralibus potissimum illa largitio fieret: ut de C. Cæsaris et M. Scauri ædilitate constat: de qua Suetonius cap. 10. et Plinius XXXVI. 15. de quocumque igitur populi congiario hoc dictum accipiamus. *Torrent.* *In cicere atque faba*] Ædiles talia munera apud priscos in ludis Floralibus populo dabant.

183 *Latus ut in circo*] Sic optimi et vetustissimi codices; non *lætus*, ut in vulgatis. Neque hoc ita intelligo, ut magistratum gerenti lictor populum summoverit, quo liberior incederet; neque ut amplior illi quam ceteris toga fuerit: sed ad incedentis per loca publica fastum atque ostentationem refero: ut ingredi Thrasones solent, inflati ac tumidi, quo majore quam sint specie videantur. Circos autem et theatra etiam municipia habebant: nec quia 'circum' nominat, necesse est Romæ hæc acta videri. *Torrent.* *Latus ut in circo spatiere*] Ut in lato circo superbus ambules. *Aut æneus ut stes*] Aut ut ænea statua tibi erigatur. *Æneus ut stes*] Publici honoris causa: atque ita Virgilius: 'Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.' *Torrent.*

184 *Nudis agris*] Ut Milo ille, qui tria patrimonia amplissima deliniendæ plebi insumsit. Sed et Cæsar ex prætura in Hispaniam profecturus, absumtis improba largitione opibus, bis millies quingenties opus sibi esse dicebat, ut nihil haberet: quia tantundem debebat. auctor Appianus. *Torrent.*

185 *Ut plausus*] Ut populi applausus feras. *Agrippa feras tu*] Gener Augusti, qui virtute fuit leo, cum tu sis vulpes imbellis.

186 *Astuta ingenuum*] Quatuor libri optimi sine ulla litura habent *ingenium*: ut totum illud, *astuta ingenium*, vulpi detur: quæ quod leo viribus, ipsa ingenii astutia consequatur. Obiter autem M. Agrippæ laudes attingit de quo I. 6. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *ingenio*. Vat. Rom. 2. a m. pr. *ingenium*...*leonum*.]

187 *Ne quis humasse*] Comparatio Agamemnonis insaniæ ob immolatam Iphigeniam, cum Ajacis furore ex armorum judicio contracto. Res nota ex Sophoclis Ajace et Iphigenia Euripidis, et Ovidii Met. XIII. *Idem.* *Ne quis humasse*] Dialogus est inter plebeium quendam et Regem Agamemnonem. *Atreida*] Agamemnon. [*Atride* codd. ap. Feam. *vetas? cur?* aliqui codd. ap. eund. et Florent. 1482.]

188 *Rex sum*] Satis pro imperio: Reges enim soluti legibus, eorumque voluntas pro lege accipitur: et quod principi placuit, legis habet vigorem. *Torrent.* *Rex sum*] Respondet Agamemnon. *Nil ultra quæro plebeius*] Verba sunt plebeii. *Et æquam*] Agamemnon orationem suam continuat. [Vat. Rom. 7. *non ultra*.]

189 *Inulto*] Impune.

190 *Maxime regum*] Verba plebeii captantis benevolentiam a rege.

191 *Dii tibi*] Responsio Damasippi sub plebeii hominis persona, ob mitissimum regis dictum gratias agentis, et precantis a Diis immortalibus, quod ille maxime optet. Paulo ante vero, pro *dicere quæ sentis*, *quod sentis* habent omnia exemplaria, aut *quid sentis*. Quod autem *redducere* excudendum curavit Lambinus, improbare non possum; quamquam *reducere* habent e nostris optimi, at *redducere* tantum recentiores. *Torrent.* [Vat. 10. a m. pr. *classem capta deducere*, et a m. sec. *reducere*.]

192 *Ergo consulere*] Turneb. VII. 10. Jurisconsultos imitari hic Horatium tradit: quos qui consilii caussa adibant, dicere soliti, 'Licet consu-

lere?' at illi 'Consule;' nam hinc et 'consultoris' et 'consulti' nomen: quem etiam 'responsorem' appellare videtur Poëta, in Epistola ad Quinctium, hoc versu: 'Quo responsore, et quo caussæ teste tenentur.' Hoc tamen loco *consulere* interpretari malim, pro reverenter et præfata venia interrogare, ut apud Juris interpretes fieri solet: neque id solis JCtis solenne fuit; sed et in judiciis qui testem interrogaturus erat quæsitori ante dicere solebat: 'Licet rogare.' *Torrent.* *Consulere, et mox*] Interrogare. *Licebit*] Licebit mihi?

193 *Consule*] Interroga, inquit Agamemnon. *Cur Ajax*] Loquitur plebeius. *Ab Achille secundus*] Uno Achille inferior.

194 *Putrescit*] Fateor equidem plures scriptos codices sic habere; sed *putescit*, quod in uno atque altero pervetusto repperi, magis placet. Differunt enim 'putis,' 'putor,' et 'putere,' seu 'putescere,' a 'putris,' iisque quæ ab eo vocabulo derivantur. Nam hæc corruptionem ipsam rei magis arguunt: illa vero odorem potius, qui ex corruptione dimanat. Juven. Sat. XI. 'Putere videntur Unguenta atque rosæ.' Cui persimile illud e Sat. præcedente: 'Quamvis putet aper rhombusque recens.' Et recte Nonius 'putidum' dici ait, quod non putre, sed odoris mali. Nec putrescere herois cadaver aut fœdum aut mirandum est etiam sepultum, sed abjectum et insepultum ob putorem ignominiose contemni, id sane detestabile. Denique verbum hoc abjectis cadaveribus magis quam alterum convenire ostendit Varro, 'puticulos' dictos tradens, quod putescebant ibi cadavera projecta; ut priore libro vidimus, Sat. VIII. *Torrent.* *Putrescit*] Jacet insepultus.

195 *Gaudeat ut populus Priami Priamusque*] Ex Homero Iliad. A. Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες, Quo proverbii vice uti licet, quoties nemus aliquem, ut ab eo caveat, quo inimici ejus lætentur. *Torrent.*

196 *Tot juvenes*] Tot Trojani.

197 *Mille ovium*] Sic 'mille nummum,' 'mille passuum,' 'mille hominum.' Gellius I. 16. Macrob. I. 15. *Torrent.* *Mille ovium insanus*] Mille oves (inquit rex) occidit.

199 *Tu quum pro vitula*] Verba sunt plebeii. *Natam*] Iphigeniam.

200 *Spargisque mola caput improbe salsa*] Quid *mola salsa* vide III. Od. 23. 'Farre pio et saliente mica.' *Torrent.* *Mola*] Mola ex farre molito et sale facta.

201 *Rectum animi servas*] Rectum animum servas? id est, sanusne es? *Quorsum*] Quorsum hæc? inquit Agamemnon. *Insanus quid enim Ajax*] Verba plebeii. [*Quorsum insanis* Vat. 4. et Vat. Rom. 7.]

203 *Atreidis*] Agamemnoni et Menelao. [*Atridi* Vat. 13. a m. sec.]

205 *Verum ego ut hærentes*] Hoc quidem prætexit Agamemnon, quo caussam publicam privato filiæ amori anteponere videatur. Sed ipse voti reus (devoverat enim Dianæ quod in suo regno pulcerrimum natum esset illo anno) mali caussa fuit: et ut ante temere vovendo; sic iterum votum adimplendo graviter deliquit. *Torrent.* *Verum ego*] Respondet Agamemnon.

206 *Prudens*] Prudenter.

207 *Nempe tuo, furiose*] Tuo sanguine (inquit plebeius) quapropter furiosus fuisti. *Meo, sed non furiosus*] Meo sanguine ventos placavi (inquit Agamemnon) sed non ideo furiosus fui.

208 *Qui species alias veri*] Lambini mera conjectura est, *Qui species alias veris:* nam *veri* in omnibus exemplaribus legitur: et quid recepta lectione apertius? Factum non negat Agamemnon: sed negat furori tribuendum esse, quod prudentiæ sit; rem publicam præferre privatæ, ac filiæ patriam, et Græciæ totius salutem. Verum urget alter, et errore non ex-

cusari stultitiam affirmans, pronuntiat quod sequitur, *Qui species, &c.* Cujus formulæ hæc sententia est: Qui alias, hoc est, qui novas, qui a recta philosophia alienas sibi fingere et amplecti species permittit, quales illæ quæ ex veri et falsi seu virtutis et vitii turbulenta quadam confusione oriuntur, hic commotæ mentis sive insanus habendus est. Et sane in communi vitæ cultu raro peccatur, ut non occurrat aliquid quod obtendi vitio possit: quin et corrupto etiam judicio, tamquam cæci, prava sæpe pro rectis amplectimur: qui tamen error a stultitia non excusat, neque, si legis pœna fortassis absit, ideo minus ex philosophiæ præscripto damnabimur. 'Omnes' enim, ut alibi ait Flaccus, 'decipimur specie recti.' At hoc ipsum est, inquiet Stoicus, quod præter sapientem, omnes insaniunt. *Alias* autem *species capere* dixit, ut 'res alias agere' Cicero et Terentius: ut enim 'illud age,' vel 'hoc age,' nota loquendi formula est, qui intenti proposito nobis operi esse jubemur: sic 'aliud agere' dicimur, cum animo evagamur, et longius aberramus. *Torrent.* *Qui species*] Loquitur plebeius. *Alias veris*] Differentes a veris.

209 *Permistas capiet*] Et cum scelere conjunctas. *Commotus habebitur*] Furiosus habendus est.

210 *Nihilum distabit*] Nihil interest.

212 *Ob titulos*] Tale hoc III. Od. 24. 'Si quæret pater urbium Subscribi statuis.' *Torrent.* *Admittis scelus*] Filiam occidis.

213 *Stas animo*] Sanæ mentis es? *Et purum est*] Expers vitiis. *Quum tumidum est cor*] Quum cor ira est inflatum.

214 *Si quis lectica*] Similis Caii Caligulæ insania: qui Incitato (equi id nomen erat) præter equile marmoreum, et præsepe eburneum, præterque purpurea tegumenta ac monile e gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati acciperentur; consulatum quoque traditur destinasse. Suet. cap. 45. *Torrent.* *Nitidam*] Agnam abluto vellere candidam.

[215 Codd. Feæ, *ancillam.*]

216 *Pusam aut pusillam*] Lambinus legit, *Pupam aut pupillam:* at si verum est, quod idem ait, scripturam eam veterum aliquot librorum auctoritate comprobari, nullam profecto malim: notæ enim nutricum blanditiæ, 'pupus,' 'pupulus,' 'pupillus.' Nunc tamen Lectorem monere volui, nullum me umquam vidisse codicem, qui aliter haberet, quam *Rufam aut pusillam.* Cruquius vero *rufam* vocari indigne ferens, quam ante *nitidam* dixisset Flaccus, ejus loco *pusam* substituit: sed conjectura tantum, ut ingenue confessus est. Ego vero neque conjecturas amo, et eam quæ rufa sit non minus quam si candida esset nitere posse existimo: illud potius offenderit, quod blandiendo *rufam* appellet, cum color ille non nimium venustus habeatur; sic enim Clitipho ille Terentianus in Heaut. 'Rufamne illam virginem, cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum, pater.' Sed et 'rufæ' tamen (quas hodieque non injucunde *rossettas* Itali vocant,) amatores inveniunt; et de aguæ vel forma vel colore contenti simus potius, quam ut aliquid temere in classicis auctoribus immutetur. *Torr.*

217 *Destinet uxorem*] Spondeat uxorem. *Huic omne adimat jus*] Tanquam furioso. *Jus*] Jus bona sua administrandi.

218 *Ad sanos abeat tutela propinquos*] *Tutela*, ut definiebat Serv. Sulpicius, vis est ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui se per ætatem defendere non potest, jure civili data ac permissa. Atque hinc dicti etiam *tutores* proprie impuberum. Nam qui adolescentibus minoribus XXV. annis, qui prodigis, qui mente captis ac fu-

riosis, aliisque, quod rebus suis superesse non possent, administratores ex lege dabantur, hi proprie 'curatores' dicebantur, atque eorum munus, 'cura' seu 'curatio.' Hic vero 'tutelam' pro curatione dixit: ut 'propinquos' pro agnatis et gentilibus. Qua de re sic olim in XII. Tabulis scriptum legimus: SI FVRIOSVS EXISTIT, AGNATORVM GENTILIVMQVE IN EO PECVNIAQVE EIVS POTESTAS ESTO. *Torrent.* *Abeat tutela*] Transferatur procuratio.

219 *Devovet*] Destinet aræ.

220 *Ubi prava*] Duo codices, *ubi parva.* Nec fortassis displicebit cogitanti Stoicorum illam, ut peccatorum, sic stultitiæ æqualitatem, cum illud plus minusque non admitterent. Nec illepidum ἀντίστροφον, ut parva stultitia summa sit insania. Parum autem refert utro modo legas, *hic summa est*, an *hic est summa insania.* Torrent.

[221 Vat. Rom. 3. et Vallicel. 1. *quis sceleratus.*]

222 *Vitrea fama*] Vide I. Od. 17. *Vitrea fama*] Fama fragilis et inconstans.

223 *Hunc circumtonuit*] Exprimere voluit, quod dicunt Græci ἐμβρόντητος et περιβρόντητος, nos *attonitus*, tamquam fulmine aut tonitru stupefactus: unde ἐμβροντησία pro *insania*. Et aptissime hoc loco Horatius: vult enim Agamemnonem, tanquam Bellonæ fanaticum ad filiæ cædem adactum esse, dum nihil aliud quam titulos et inanem bellicæ laudis gloriam somniat. *Bellona* autem eadem quæ et Enyo, παρὰ τὸ ἐνύω, quod *occidere* significat, Martis vel soror vel conjux. 'Gaudere' eam 'cruentis' dicit Poëta, vel ob flagellum illud sanguineum, de quo et Virg. et Lucanus, quo nempe bellum conciet: vel ob fanaticos ejus, id est, sacerdotes; qui districtis gladiis cursitantes proprio se sanguine cruentabant: crediti in eo furore futura prædicere. Vid. Turneb. XXV. 17. et XXI. 15. *Torrent.* *Hunc circumtonuit*] Bellona hunc attonitum reddidit. *Bellona*] Belli Dea.

224 *Nomentanum*] Luxuriosum et asotum.

225 *Vincit enim stultos ratio insanire nepotes*] Optimi codices *vincet*, nec displicet. Insanire autem nepotes, hoc est, prodigos, qui neque tempus, neque finem expensarum habent, sed bona sua dilacerando et dissipando profundunt. *Torrent.* *Ratio insanire*] Rerum eventus probabit. *Nepotes*] Luxuriosos insanire.

226 *Hic*] Nomentanus.

227 *Edicit, piscator*] Publice proclamat. *Pomarius*] Sic 'vinarii,' 'olearii,' 'cupedinarii,' 'cetarii,' 'casearii,' 'lecticarii,' 'calcearii,' et id genus ceteri, qui eas res aut conficiunt aut vendunt. *Torrent.*

228 *Ac Tusci turba impia vici*] Lenones, cupedinarii et id genus homines perditi, voluptatum ministri, qui in vico Tusco habitabant. *Tusci turba impia vici*] 'Tuscum vicum' a Tuscis, qui Porsenna rege obsidionem solvente Romæ remanserant, eoque loco habitaverant, appellatum esse, ex Dionysio, Livio, et Festo constat: improbis autem hominibus frequentari solere, etiam ex Plauti Curculione apparet: 'Ibi sunt,' inquit, 'homines qui ipsi sese venditant,' hoc est, vilissimi, quidvis facere parati, et 'præbere caput domina venale sub hasta,' ut ait Juvenalis. *Torrent.*

229 *Cum Velabro omne macellum*] Loca duo Urbis notissima. De Macello tantum Varronis verba ex libris rerum humanarum relata a Donato in Terentii Eunuchum adscribam: 'Numerius Equilius Cupes et A. Manius Marcellus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta: his in exilium actis publicata sunt bona, et ædes ubi habitabant dirutæ: deque ea pecunia Scalæ deum Penatium ædificatæ, et locus ubi venirent, quæ

vescendi caussa in Urbem erant allata. Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum est.' *Torrent.* *Cum Velabro*] Dictum autem Velabrum vel a velando, quod viam ad hippodromum ferentem e foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant; vel a vehendo; nam olim paludibus Aventinus mons a reliquis erat disclusus. Itaque eo ex urbe (inquit Varro de Ling. Lat. lib. IV.) qui advehebantur ratibus quadrantem solvebant, quod de aqua tum dicebatur Velabrum; et unde descendebant ad imam novam viam, locus sacer Velabrum. *Cruq.* *Cum Velabro omne*] Velabrum locus erat Romæ, in quo habitabant unguentarii. *Macellum*] Locus publicus obsoniis vendendis accommodatus.

[230 Vat. Palat. 6. duo codd. ap. Torrent. item edd. Cuning. et Sanad. *quid enim.* Vat. Rom. 9. *quid tunc.* Vatt. 9. et 13. *quid tu.*]

[231 Vat. 13. *quidquid eorum.*]

233 *Æquus*] Nomentanus æquo animo orationem lenonis audiens. [Vat. 10. Vatt. Rom. 1. 2. et Chisian. 1. *contra hoc.* Vallicel. 1. *contra hic.*]

234 *Dormis*] Tu, o venator.

235 *Tu pisceis, &c.*] Tu, o piscator. *Verris, &c.*] Vetus haud dubie lectio: prius autem *vellis* legebatur: idque in tribus Mss. repperi, nec damnare ausim: convenit enim magis hiberno mari. At 'everriculo,' quod ab everrendo dictum retis genus est, quocumque tempore utimur, saltem si absit glacies. *Torr.* *Verris*] Hyeme piscaris.

236 *Segnis ego*] Segnis sum ego.

237 *Sume tibi decies*] O venator, sume tibi decies centena sestertium nummum millia. *Tibi tantundem*] O piscator. *Tibi triplex*] O leno, sume tibi triplum.

238 *Unde uxor*] A quo. *Currat de nocte*] Summo consensu *currit* legunt omnes codices: et duo quidem *decurrit nocte;* unus etiam, *surgit;* et mox, *absorberet* pro *exsorberet;* utrumque recte, maxime illud *currit;* vult enim ut triplum sumat ille, unde uxor, id est, cujus uxor, semper præsto est. *Torrent.* *Vocata*] Accersita.

239 *Filius Æsopi*] Plinius x. 2. et IX. 35. eademque de re Valerius IX. 1. Macrobius IV. 7. *Filius Æsopi*] Clodius Æsopi tragœdi filius. *Ex aure Metellæ*] Gloria enim erat, inquit Plinius, binos ac ternos uniones auribus dependere, loco paulo ante citato. *Torrent.* *Metellæ*] Quæ Clodium Æsopum adamavit.

240 *Ut decies solidum*] Ut decies centum millia sestertium nummum devoraret. *Aceto Diluit*] Hanc aceti vim docet Plinius IX. 35. et XXIII. 1. atque his verbis Vitruvius VIII. 3. 'Margarita nec minus saxa silicea, quæ neque ferrum neque ignis potest per se dissolvere, cum ab igne sunt percalefacta, aceto sparsa dissiliunt et persolvuntur.' 'Diluere' ergo 'baccam' idem est quod liquare. *Torrent.*

241 *Diluit insignem baccam*] Liquefecit margaritam. [Vat. 13. *qui insanior.*]

242 *Illud idem in rapidum*] Eandem margaritam. [Vallicel. 1. *in fluvium rapidum.*]

243 *Quincti progenies Arri*] An illius forte Arri, de cujus sumtuosissimo epulo funebri ante diximus? Sed et M. Arrii Secundi denarium servo: verum quis hic fuerit ignoro. *Torrent.*

244 *Nequitia et nugis*] Luxuria et ingenii levitate. *Gemellum*] Simile et æquale. [*Nequitie et nugis* Cuning. ex aure sua, et Sanad.]

245 *Luscinias soliti impenso prandere*] Hoc Æsopum factitasse in illa patina, cujus ante memini, auctor est Plinius. *Impenso* autem nove dixit Horatius, pro eo quod 'impenso pretio' dicunt Cicero, Cæsar, Livius, et alii: hoc est, ingenti aut immani, sine pondere; ut 'immenso mercari' inquit Plinius, subaudito pretio. Nam

'impense' et 'immense' adverbia, quemadmodum et 'impendio,' aliud significant, nempe valde et ultra modum. Cruquius pro *impenso*, legendum censet *immenso*, ἀμετρήτως incredibili pretio. Vid. Turneb. XIII. 5. *Impenso prandere*] Magno pretio.

246 *Quorsum abeant sani*] Malim, ut in melioribus libris legitur: *Quorsum abeant? sani creta an carbone notandi?* Vel *notati?* quamquam illud magis placet. *Torrent. Quorsum abeant sani?*] Quibus sunt adnumerandi? sanis an insanis?

247 *Ædificare*] Ut solent pueri. *Plostello adjungere mures*] Veluti jumenta.

249 *Barbatum*] Virum gravem. *Amentia verset*] Amentia eum agitet, id est, pro insano habeatur. [Codd. ap. Feam, *delectat*. Vatt. 2. 4. 12. 13. *verset*. Vat. 1. Vat. Palat. 6. al. ap. Lamb. *vexat*.]

250 *His, ratio esse evincet*] Ædificare casas, et similia. [*Sed puerilius* Vat. 7. et Vat. Rom. 7.]

251 *Trimus*] Utrum tale nunc opus ludas, quale prius ludebas, quum esses trium annorum infans.

253 *Sollicitus*] Captus. [Vallicel. 3. *faciesne*.]

254 *Mutatus Polemon*] Multo plures libri *Palemo*, aut *Palemon*. male. Hanc autem Polemonis Atheniensis, qui Xenocrati successit, historiam, præter Diogenem Laërtium, referunt etiam Suidas et Valerius VI. 9. De lascivia vero illa juvenum Atheniensium Plinius XXI. 3. *Torrent.* Vid. Canter. Nov. Lect. II. 16. *Mutatus Polemo*] Mutatus oratione Xenocratis, cui postea in schola successit. *Insignia*] Ornamenta amatoria. [*Palemon* plures codd. ap. Feam; sed Gr. Πολέμων. Vid. Val. Max. VI. 9. ext. 1. et Diog. Laërt. IV. 26. *Polemo* Cuning. Sanad. et Phil.]

255 *Fasciolas, cubital, focalia*] Libri optimi quique legunt *cubitale*. Et sane necesse non est fateri *focalia* primam producere, tametsi a faucibus dicantur, quod faucium fasciæ sint, ut *cubitalia* brachiorum; quas morbo liberi deponere solent: ad quod alludit Poëta, ut recte Turneb. VII. 10. atqui coronas posuit Polemo: cujus exemplo sui quoque morbi insignia amatorem deponere optat Horatius, hoc est, amorem ipsum abjicere ac desinere insanire. *Torrent. Fasciolas*] Periscelides. *Cubital*] Ornamentum cubiti vel brachiorum tegumentum. *Focalia*] Quibus homines molles utebantur. *Potus ut ille*] Ut Polemo ebrius.

256 *Coronas*] Flores, rosas, lilia, &c. e quibus fiunt coronæ.

257 *Magistri*] Oratione Xenocratis sobrii et modesti, qui fuit Aristotelis auditor.

[258 Vat. Rom. 10. a m. sec. et Barberin. 2. *recuset*.]

259 *Catelle*] Hoc quoque blandientium ὑποκόρισμα est, a muliercularum catellis: Plaut. Curcul. 'Delicatum te hodie faciam, cum catello ut accubes; Ferreo ego dico.' Non illepida ambiguitate, ut exponunt Grammatici. Nam 'catulus' et inde 'catellus,' etiam vinculi quoddam genus dicebatur, teste Festo. sed Nonius 'catellæ' et 'catella' diminutivum a catena esse voluit. Ego Festo assentior: quamquam uterque dicere verum potuit. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *neget*.]

260 *Exclusus qui distat*] Thaide exclusus. Totus hic locus desumitur ex Eunucho Terent.

[261 Octodecim codd. Feæ, alii ap. Pulm. et edd. multæ ante Lamb. *accersitus*.]

262 *Invisis foribus*] Foribus sibi odiosis: unde erat exclusus.

263 *Dolores*] Quos amando patior [Vat. Rom. 8. *ac potius;* Vatt. 4. 12. *et potius;* Vat. Rom. 10. *aut potius*.]

265 *Servus*] Parmeno. *O here*] O Phœdria.

[268 Cuning. *si qui*.]

269 *Et cæca fluitantia sorte*] Incerto casu contingentia.

270 *Nihilo plus*] Nihilo plus agat.

272 *Semina pomis*] Pomorum grana. [Vat. Rom. *Qui cum.*]

273 *Gaudes, si*] Gaudes tamquam felicis amoris omine. *Si cameram percussti*] Inter alios ludos convivales hunc quoque enumerat Pollux IX. 8. quo recentis mali semina primoribus digitis veluti ejaculantes, si triclinii lacunar, sive cameram, ut vocat Horatius, attigissent; bene: sin minus; male de suis amoribus augurabantur. *Torrent.* *Cameram percussti forte*] Tectum in curvitatem formatum. *Penes te es*] Esne mentis compos?

274 *Quum balba*] Cum blandiuscule verba pronuncias more pueri balbutientis, ad gratiam puellæ captandam. *Balba feris*] Tale illud Tibulli de sene amatore: 'Et tibi blanditias tremula componere voce.' Et quod, 'Balbutit Scaurum,' I. Sat. 3. ait Horatius. Sed præsens versus plane artificiosus est: nam (ut illud *balba*, et illud *annoso*, quæ epitheta hic optime conveniunt, omittam) *ferire verba palato* cum dicit, linguam tamquam plectrum ante oculos ponit: quo percussa palati veluti testudine quadam, articulatus ille verborum sonus efficitur, unde et 'sonare,' pro loqui dixerunt veteres. *Torr.* *Feris annoso verba palato*] Quum verberes: est Hypallage.

275 *Ædificante casas*] Quomodo sanior es puero nugas agente? *Adde cruorem Stultitiæ*] *Cruorem* pro crudelitate exponit antiquum glossematium. Quod ergo sequitur, *Atque ignem gladio scrutare*, eodem modo interpretabimur. Est autem Pythagoræ symbolum, Πῦρ σιδήρῳ μὴ σκαλεύειν, *Ignem gladio ne fodito.* quod cum alii aliter intelligant, ex Horatii sententia vetuisse dicetur Philosophus ille, ne quis malum malo ulcisci velit: ut si ignem gladio verberet, atque ita duplici laboret insania. Exempla miseri amantes præbent. *Torrent.*

276 *Stultitiæ, atque*] Amatoris stultitiæ adde scelus et crudelitatem. *Ignem gladio scrutare*] Amoris calori adjunge cædem.

277 *Hellade percussa, Marius quum*] Hellade interfecta a Mario, quum ab ea sperneretur.

278 *Cerritus*] Nonius *Ceritus* scribit: nec multum refert. *Ceritus* enim a *Cereritus*, duabus syllabis in unam contractis dicitur. *Torrent.* *Cerritus fuit*] Cereris furore vexatus, id est, fuitne furiosus?

279 *Absolves hominem, et sceleris*] An absolves insanum, et eundem condemnabis sceleratum? [*Absolvens* Vat. Palat. I.]

280 *Cognata vocabula*] Si enim mali omnes stulti, si stulti insani, si insani furiosi dicendi sunt, ut Stoici definiunt; nihil interest, quo ex his omnibus nomine Marius appelletur. *Torrent.* *Rebus*] Vocabula criminibus apta, sed diversa.

281 *Libertinus erat*] Libertinæ conditionis hominem dicit: et novum et inauditum refert stultitiæ genus; quo, quisquis ille fuerit, quem a status sui conditione *Libertinum* appellat, precibus passim per compita, in quibus Lares colebantur, effusis, obtineri a Diis posse credidit, ut mortem evaderet. Neque huic interpretationi obstat, quod ex his quæ sequuntur vendi hunc hominem a domino potuisse arguitur. Nam ne dedititius quidem vendi posset, postquam semel libertatem adeptus sit, et verba illa, *cum venderet*, ὑποθετικῶς accipienda sunt, pro *si venderet:* nemo antem tam liber est, quin casu aliquo fieri servus ac vendi queat. Aut certe temporis mutatio est, pro tunc excepisset cum vendere potuit. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Torrent.* *Libertinus erat, qui*] Pro liberto. Horatius, sub persona Stertinii superstitiosos taxans, omnem ridet religio-

nem. *Circum compita*] In compitis Deos penates constitui et coli jusserat Augustus. *Siccus Lautis mane senex manibus*] Singula verba hominis istius insaniam exaggerant, quod senili ætate ita desiperet, quod primo mane, jejunus adhuc, et purus, ea tantopere deprecaretur, quæ evenire necesse esset: nota autem veterum superstitio, qua aliqua parte impurum rem divinam aggredi nefas habebatur: 'Casta placent superis, pura cum veste venite, Et manibus puris sumite fontis aquam.' Omitto 'cœnam puram,' 'torum puram,' de quibus alibi plura. A sacrorum sane puritate sumtum, quod illotis pedibus manibusque rem aliquam aggredi dicuntur, quicunque rudes et imparati accedunt. Ex Hesiodi Ἔργοις καὶ Ἡμέραις. Erasmus Chiliadibus. *Torr.* *Siccus*] Jejunus.

282 *Lautis mane senex manibus*] Manibus ablutis, ut eas puras ad Deos tenderet. [Vat. 13. a m. sec. *Lotis.*]

283 *Quiddam magnum*] Mallem *quid tam magnum:* ut in castigatioribus exemplaribus legitur: ait enim non magnam rem se poscere, ut Dii omnes unum morti caput subripiant. Turneb. XXIII. 3. *Torr.* *Unum me surpite morti*] Me unum immortalitate donate, quo quid majus a Diis potuit peti?

285 *Auribus atque oculis*] Sanus toto corpore, sed mente non sanus, quia superstitiosus. *Nisi litigiosus*] Verba hæc parenthesi includenda. *Litigiosos* autem vocamus homines litibus deditos, litibus plenos, qui lites ament, qui lites facile serant. Sed et *excipere*, quomodo hic usurpat Flaccus, verbum Juris est: sæpe in pactionibus usitatum, cum retinere aut servare volumus aliquid, quod pacto scilicet non comprehendatur. Ait igitur Horatius dominum, qui tale mancipium uti sanum vendat, mentem excipere debere, nisi nimio plus lites amet. Qua in re tamen sciendum est, *furorem* quidem a JCtis pro morbo haberi; sed eum qui Romane loquendo vere furor sit: non sicut Stoici loquuntur. Quin et Ædilitium edictum, quod certiorem jubet facere emtorem, quid morbi vitiique cuique mancipio sit. *Torrent.* Vid. Turneb. XXIII. 2. [Vat. Rom. 7. *nisi litigiosi.*]

286 *Dominus, quum venderet*] Dominus in vendendo mancipio, vitia ejus tacere non debuit, nisi lites amaret. *Hos*] Hos superstitiosos. [Chisian 1. *vulgi*. Vat. Palat. 6. a m. pr. *vulgo*.]

287 *Fecunda in gente Meneni*] 'Gens Menenia' plebeia quidem, celebris tamen vel ob Menenium illum Agrippam; qui a patribus legatus ad plebem interpres atque arbiter concordiæ civium, noto de ventre ceterisque humani corporis partibus apologo, urbem conservavit. Sed cur huic potissimum genti stultos insanosque inserit Horatius? an quia tunc *Menenius* quispiam mente captus, nihilo saniores se filios habuit? certe tale aliquid fingi necesse est. Turnebi sententiam amplectamur: Poëtam ingeniosissimum ad Græcam vocabuli originem respexisse, a μέμηνα, unde μεμηνὼς, id est, *insanus:* illum vide, XXIII. 11. *Torrent.* *Fœcunda in gente*] In multiplici familia Meneni, id est, in stultorum numero, qui numerus est infinitus. *Meneni*] Menenus vixit ætate Horatii, homo superstitiosus, et mente captus. [*Chrysippi*. codd. ap. Fea.m.]

288 *Jupiter ingentes*] Alterum exemplum superstitionis.

289 *Cubantis*] Ægrotantis.

290 *Frigida si puerum*] Votum matris per Hypothesin. *Quartana reliquerit*] Quartana quæ ab atra bile proficiscitur, corpus in principio paroxysmi ingenti horrore excruciat. *Illo mane die*] Tuo die, die Jovis.

291 *Indicis jejunia*] Pervigiliis je-

juniisque placabant Deos suos veteres, præcipue Chaldæi et Ægyptii; quorum ingens semper Romæ turba ob sacra Isidis vanissima superstitione cultæ. Sed et ii qui sacris Romanorum præerant, jejunia interdum instituebant, quibus prodigia expiarentur. Exemplum apud Livium lib. XXXVI. et venuste 'Jovem indicere jejunia' ait, quæ a sacerdotibus Jovi ipsi institnuntur a populo servanda. *Torrent.* *Indicis jejunia*] Quo magistratus vel sacerdotes tuo nomine jejunia imperant. *Nudus*] Ut vivo flumine ablutus, ad tua sacra purus accedat. [*Magne die*, i. e. magne Jupiter, nonnulli codd. ap. Feam. *quando indicis* Vat. Rom. 7. et Vallicel. 1.]

292 *Casus Medicusve*] Id est, medicus fortunatus, quem casus aliquis juvat: nam in quartana inveterata depellenda, plus sæpe casus ipse, quam medici quodvis pharmacum, valere potest. *Cruq.* *Casus medicusve levarit*] Si casus hunc liberavit, qui in quartana sæpe plus valet, quam medicus. Est enim quartana medicorum opprobrium. [Codd. ap. Feam, *medicusque*. Vat. Rom. 1. *levarat*.]

293 *Ex præcipiti*] Id est, ex summo discrimine, ac veluti ex præcipitio, cum in crisi est morbus, ut nostri loquuntur nunc medici: atque ita Juvenal. Sat. I. 'Omne in præcipiti vitium stetit.' *Torrent.* *Ex præcipiti*] Ex morbo periculoso, in sene præsertim. *Mater delira necabit*] Existimans se voti religione obstrictam.

294 *In gelida fixum ripa*] Dicit ex antiquorum ritu, qui sacris operaturi, se in flumine purificabant. Turneb. XXIII. 2. *Febrimque reducet*] Febrim renovabit per aquæ frigiditatem. [Chisian. 1. *febremque reducit*.]

295 *Quone malo*] Id est, quo malo. Turneb. VII. 10. *Concusso*] Mentem habens percussam. *Timore Deorum*] Quam nos 'superstitionem,' quosque 'superstitiosos' vocamus, Græci δεισιδαιμονίαν καὶ δεισιδαίμονας appellant, ob inanem scilicet deorum formidinem: quam tametsi superstitionis etymon sive vocabulum ipsum non ita manifeste demonstrat; siquidem a parentum assiduis precibus, ut liberos habeant superstites, dici volunt; constat tamen eam sic a nostris definiri, ut sit inanis metus deorum. *Torrent.* *Timore Deorum*] Responsio est.

296 *Sapientum octavus*] Simile huic illud Juvenalis Sat. II. 'Habeat jam Roma pudorem, Tertius e cœlo cecidit Cato.' *Torrent.* *Sapientum octavus, &c.*] Stertinius, septem sapientibus Græcis adnumerandus. Ironice.

297 *Arma dedit*] Hanc defensionem dedit. *Compellarer inultus*] Ne insanus dicerer.

299 *Respicere ignoto*] Nota Æsopi de duabus manticis, Græci πήρας vocant, fabella: ad quam alludit hic Horatius, uti in Varum Epigrammate Catullus: 'Sed non videmus manticæ quod in tergo est.' Et elegantissime Themistius in Oratione quæ βασανιστὴς inscribitur, optans inverti sibi manticas, quo suam tantum respicere posset, alienam minime: quod enim alii dicant nihil esse dulcius neque jucundius quam omnia nosse, id sibi quoque videri, si bona sint. *Torr.* *Pendentia tergo*] Discet sua peccata, quæ pendent in mantica a tergo sibi ignoto. Nemo enim suum tergum novit. [Vat. Rom. 8. a m. pr. *pendentia collo*.]

300 *Stoice post damnum*] Irrisio pervenusta. Neque enim simpliciter ut Philosophum salutat, sed ut eum qui damno talis factus sit; et tamquam eo nomine indignum, tacite jubet redire ad mercaturam, optans etiam ut cum lucro id faciat, ne denuo philosophari necesse sit: ita enim interpretor illud: 'Sic vendas omnia pluris.' *Torrent.* *Stoice, post damnum*] Dialogus est inter Horat. et Damasippum usque ad Satyræ finem. *Sic vendas omnia pluris*] O Damasippe,

sic post merces amissas quæstuosam mercaturam facias. *Sic* particula est bene precantis.

303 *Quid? caput*] Respondet Damasippus. *Agave*] Fabulam narrat Ovidius Met. III. videbatur enim sibi non filium, sed vel aprum vel taurum discerpere, quamdiu furor mansit. *Torr.* *Agave*] Filia Cadmi. [Vat. Palat. 5. *portet.*]

304 *Gnati infelicis*] Penthei. *Videtur*] Furiosa videtur? minime. [Multi codd. ap. Feam, *sibi tunc.*]

305 *Stultum me fateor*] Loquitur Horatius.

306 *Edissere*] Hoc expone.

307 *Accipe: primum*] Audi, inquit Damasippus.

308 *Ædificas*] An multa ædificaverit Horatius, 'satis beatus,' ut de se inquit, 'unicis Sabinis,' nescio. Ergo pro sumtuose se gerere, μεταφορικῶς, libentius acceperim: et, ut ipse exponit, pro magna imitari, cum parvus esset: huic enim interpretationi convenit, quod in Epistolis sese 'In tenui re Majores pennas nido extendisse fatetur.' *Torrent.* *Ædificas, hoc est*] Magnifice ædificas. *Longos imitaris, ab imo*] Incedendo te effers, ut longus videare, id est, opulentos et potentes viros imitaris.

309 *Moduli bipedalis*] Quæ forma humani corporis minima est, quod de Conopa quodam ait Plinius VII. 16. De turbone autem tunc noto nihil compertum habeo. *Torrent.* *Moduli bipedalis, &c.*] Brevis es staturæ, id est, res tua familiaris est tenuis et angusta.

310 *Turbonis in armis*] Gladiatoris homunculi.

311 *Spiritum et incessum*] Animum et gestum tumidum. *Qui ridiculus*] In qua re es tu minus illo ridiculus?

312 *Verum est*] Æquum est te idem facere?

313 *Tanto dissimilem*] Tanto viro dissimilem. *Et tanto certare*] Et cum tanto. [*Dissimilem tanto* Angelic. 1.]

314 *Absentis ranæ*] Æsopi fabula.

315 *Denarrat*] *De* particula auget quidem vim vocabuli cui jungitur, ut 'deridiculus,' 'despretus,' 'derepente,' 'desubito,' et alia multa omnibus nota; hoc tamen loco pro *ordine narrare* dictum puto. Atque ita Donatus ad illud Terentii in Phorm. 'Hæc adeo ego illi jam denarrabo.' *Torrent.*

316 *Cognatos eliserit*] 'Cognati' ita dicti sunt, quasi una et communiter nati; omnes tamen ab eadem orti progenie eo vocabulo continentur. Lepide igitur hoc ranæ pullis accommodat Horatius. Loquitur autem de rana, quam, quod in rubis ac vepribus agat, ut inquit Plinius XXXII. 5. Latini 'rubetam' nominant, Græce φρῦνος dicitur, omnium ranarum maxima, ita ut testudinem aliquando æquet; pulmones habens magnos et rotundos, qui plurimo aëre impleri possint: quare et intumescit sæpius ac spiritu intenditur. Mira autem lectionum varietas in illis verbis: *num tandem, se inflans, sic magna fuisset.* Sed non habeo quam receptæ lectioni anteponam. *Torrent.* *Cognatos eliserit*] Ut simul natos oppresserit. *Illa rogare*] Illa rogabat.

317 *Quantane? num tandem*] Quantus fuit ille vitulus?

318 *Major dimidio*] Respondet pullus. *Num tanto*] Num tanto major est, inquit mater?

319 *Non si te ruperis*] Cum autem mater ulterius magis atque magis se inflaret; tandem inquit pullus: O mater, si te etiam inflando, ut video, ruperis, illi tamen belluæ par esse non poteris. Hæc imago vanitatis et insaniæ in rana, non multum abludit vel discrepat a te, o Horati. Tu enim parvus, te inflas etiam, et magnum Mæcenatem vis imitari. Huic jam in ædificando insaniæ, adde nunc aliam illam Poëtarum insaniam, ipsa scilicet Poëmata: hoc est, oleum adde camino, ut in Proverbio dicitur,

et unum malum alio accumula. *Lubinus.* *Inquit*] Inquit pullus.

320 *Hæc a te non multum*] Damasippus Horatium alloquitur. *Abludit*] Discrepat.

321 *Adde poëmata nunc*] Adjunge ad insaniam tuam in ædificando aliam, qua furis in Poëmatis scribendis. *Oleum adde camino*] Eodem schemate utitur hoc proverbio, quo paulo ante dixit: 'Adde furorem Stultitiæ, atque ignem gladio scrutare.' Neque enim cumulanda sunt mala. *Torrent.* *Oleum adde camino*] Ut major fiat tua insania. Proverbium est.

322 *Quæ si quis*] Hic quoque non conveniunt codices manuscripti. Placet, ut in duobus optimis legitur, *Quæ si quis sanus facit, et sanus facias tu.* Notum autem illud: 'Arcet sanos Helicone Poëtas Democritus.' *Torrent.*

323 *Non dico horrendam rabiem*] Missam facio tuam iracundiam cum rabie comparandam, et prætermitto vestitum tuum sumtuosiorem, quam census tuus ferat. *Jam desine*] Verba sunt Poëtæ: at ille rursus incipit, *Cultum majorem censu:* iterumque monitus cum nondum quiesceret, *Mille puellar. &c.* lepidissimo maledicto sermonem abrumpit Horatius, *O major tandem, &c.* Guil. Canterus Novar. Lect. II. 12. *Torrent.* *Jam desine*] Loquitur Horatius sua vitia a Damasippo enumerari invite audiens.

324 *Teneas*] Tuis te vitiis contineto, mea ne tangito.

325 *Mille puellarum*] Prætermitto (inquit Damasippus) furores tuos, id est, insanos amores.

326 *O major tandem parcas insane minori*] Respondet et exclamat Horatius: O Damasippe (qui me stultior es, et insanior) parcas mihi minori, id est, minus insano.

SAT. IV. Sub persona cujusdam Catii Philosophi Epicurei, irridet Epicureorum præcepta ad artem culinariam spectantia.

Quemadmodum superiore Satyra inter Stoicos, sub Damasippi persona, illos suavissime irridet, qui curiositati ac malignitati suæ philosophiam prætendunt: sic præsenti Sermone cum Catio habito, ex Epicureis jocose admodum lacessit illos, qui, quod pater Epicurus summum in voluptate aut indolentia bonum constituit, probe sibi consecuti esse videntur, si callidi ac lauti obsonatores evaserint. Quis vero Catius iste fuerit, non facile dixerim. Antiqui Interpretes eum 'M. Catium Epicureum' vocant: et quatuor ejus 'De rerum natura ac summo bono' libros commemorant. Mihi vix fit verisimile De natura ac summo bono scribentem, istiusmodi nugis operam dedisse, sed Horatii ætate nebulonem potius aliquem fuisse crediderim, culinarum arte præstantem. *Torrent.*

1 *Unde et quo Catius*] Communis salutandi obvios formula, ut Sat. IX. 'Unde venis, et quo tendis?' Turneb. I. 24. et XXVIII. 23. *Torrent.* *Unde*] Unde venit Catius, et quo vadit? *Non est mihi*] Non mihi vacat (inquit Catius) tibi respondere. *Aventi*] Cupienti.

2 *Ponere signa novis præceptis*] Hoc sic expono, ut qui recenter a magistro venerat, totus in eo fuerit, ut quæ audiverat memoriæ consignaret, sive litteris, sive notis, sive etiam imaginibus, aliisque indiciis; de quibus hi qui memoriæ præcepta tradunt. *Signa* enim in universum vocantur omnia quibus res nobis indicantur. Vel apponere seu adscribere causas, rationes et argumenta ad persuasionem. *Torrent.* *Ponere signa novis præceptis*] Philosophi et Grammatici cum opiniones suas secum ipsi conciperent, et in commentarios referrent, ἀποσημειοῦν dicebantur; et ἀποσημειώσεις illas commentationes vocabant. Ergo quod Catius dixit, *Ponere signa novis præceptis*, est, quod Græci dicerent: ἀποσημειοῦν τὰς κυ-

φίας δόξας. Etiam commentatiunculas suas, quas in alios philosophos scripserunt, nonnulli ita vocarunt. *Heinsius.* *Ponere signa novis præceptis*] Præceptis nunquam a quoquam traditis, nomina imponere et vocabula, quæ sunt rerum σημεῖα, id est, *signa.* *Vincant*] Qualia vincere possunt.

3 *Anytique reum*] Socratem ab Anyto accusatum.

4 *Peccatum*] Verba Horatii. *Lævo*] Tempore inopportuno.

5 *Sed des veniam bonus, oro*] Sed oro, ut mihi pro bonitate tua des veniam: vel dabis mihi veniam, quæ tua est bonitas: vel bonus sis in danda mihi venia. *Steph.*

6 *Interciderit*] Si aliquid memoria effluxerit. *Repetes mox*] Facile in memoriam revocabis, sive memoria constet natura, sive arte. [*Quin si* Angelic. 2.]

7 *Sive est naturæ*] Auctores memoriæ beneficium ita naturæ tribuunt, ut arte tamen plurimum juvetur: utroque excelluisse ait Catium, quo blandiens facilius quod vult impetret. At ille, quin hoc ipsum, inquit, agebam: nempe ut memoriæ beneficio omnia illa de rebus subtilibus subtilissime disputata retinerem; sic enim vocabulum *tenue* hic accipio, ut ‘ textura tenuis’ Lucretius. *Torrent.* *Sive est naturæ*] Ironica commendatio Catii, partim a natura, hoc est, naturali rerum causarumque cognitione; partim ab arte, hoc est, artificio culinario, præceptionibusque opsonandi. *Cruq.* *Mirus utroque*] Tu in utroque es admirandus. Ironica est commendatio, ut eum impellat ad dicendum. [Vat. 9. a m. pr. *munus utroque.*]

8 *Quin id erat*] Profecto (inquit Catius) hoc agebam. *Tenerem*] Ut tenerem memoria.

9 *Tenues*] Res subtiles. *Peractas*] Disputatas.

10 *Ede hominis nomen*] Dic nomen Magistri tui, inquit Horatius.

11 *Ipse memor præcepta canam*] Verba Catii. [*Ipse canam præcepta memor* Vat. 9.]

12 *Longa quibus*] Doctrinam suam bonus ille præceptor, ut cœnam Romani, ab ovis exorsus est. Neque hic de singulis præceptis disputare velim, rectene an secus sese habeant: hoc tantum dicam, errare illos, mea quidem sententia, qui contendunt nullum serio tractari ab Horatio. Nam vel illud quod de ovis est, Columellam et Plinium assertores invenit. *Torrent.* *Facies ovis*] Forma vel figura.

13 *Ut succi melioris*] Ut gratioris saporis.

14 *Ponere*] Mensæ apponere. *Namque marem cohibent callosa vitellum*] Nam ova dura veluti callo obducta marem vitellum, id est, semen masculi continent. *Callosa*] Oblonga probat ova; quia marem continent; ideoque magis callosa ceteris, et melioris sunt succi, et candore quoque gratiora. ‘ Callosum’ autem, ut durum magis ac spissum, ‘ tenero’ opponitur: et ‘ callus ovi,’ ni fallor, albumen ipsum, sive candidum est (λεύκωμα vocant Græci) quo luteum ovi seu vitellus, unde pullo vita est, circumdatur; densius ob calorem, cum natura marem parturit. Sunt qui callum ovi testiculam esse credant. *Torrent.*

15 *Qui siccis crevit*] Dulcior caule agresti, qui, &c.

16 *Irriguo nihil est elutius horto*] Quo magis has deliciarum nugas exagitet Horatius, ita loquitur, ut quid voluerit dicere, intellectu difficile sit, ut hoc loco constat. ‘ Irriguum’ tamen ‘ hortum’ vocari arbitror, qui assiduis fontium aut aquæductuum irrigationibus plus æquo madeat, quo caulium aliorumque oleorum virtus elanguescit: proinde dulciora omnia in agro nasci, qui tempestiva de cœlo pluvia irroretur. *Elutius* ergo pro languidius, stupi-

diusque, et insulsius, interpretabimur: a coloribus ducta, ut puto, Metaphora, quos cum pleni ac saturi sunt laudamus, dilutos minime. Gellius xx. 1. ubi de xii. Tabb. agit. *Irriguo nihil est elutius horto*] Scripserat absque dubio Poëta, *irrigui nihil est elutius horti*. Melius ad mentem. Nihil est elutius horti irrigui caule. *Heins.* *Irriguo nihil est*] Nihil est insipidius caule hortensi multis aquis irrigato.

17 *Si vespertinus*] Sic in Epist. 'Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum.' Elegans quoque verbum 'responsare palato;' ut 'responsare cupidinibus,' 'responsare fortunæ,' pro obniti et reluctari. *Torrent.* *Si vespertinus*] Si vesperi hospes advenerit.

18 *Responset dura palato*] Ne gallina male adversetur palato, et faucibus reluctetur.

19 *Doctus eris*] Nosse debes. *Misto mersare*] Falerno cum aqua diluto.

20 *Hoc teneram faciet*] Ac proinde ori ac stomacho et aptiorem et gratiorem. 'Tenerum' igitur in cibis opponitur 'duro.' Græci τακερὸν καὶ ψαθυρὸν καὶ ἁπαλὸν vocant. Pet. Victorius xxxix. 3. Nunc quoque inciso gutture capos gallinasque in aquam illico injiciunt, ut palpitantes moriantur, quo reddantur teneriores: quod haud dubie celerius fiet admixto vino, ut præcipit Catius, etiam mero, nisi impensæ parcas. *Torrent.* *Hoc teneram*] Hæc res molliculam efficiet carnem. *Pratensibus optima fungis Natura*] Hoc quoque ambigue dictum est. Nam qui sub 'pratensium' nomine, fungis humili et uliginoso loco natis palmam tribuat, præsertim tamquam salubrioribus, is profecto multum erret. Terram enim amant putrem, tenuemque magis et aëriam, quam densam atque pinguem; hi præsertim qui innoxii habentur. 'Prata' vero etiam in montibus esse possunt: cum ab usu Villici ad fœnum herbamque, non a situ ipso appellentur; nec ideo minus prata sint, quod arbores quoque ferant. *Torrent.*

21 *Aliis male creditur*] Aliis fungis periculosum est vesci.

22 *Qui nigris prandia moris Finiet*] Non minor super *moris* quam *fungis* altercatio est: nam qui Catii doctrinam defendat, is Galenum cum tota medicorum gente graviter offenderit. 'Mora' enim, quod leviter refrigerent, vacuo inferri ventriculo non improbant: at mala comminantur, si post alia cibaria sumantur. Hoc veriti fortasse Turnebus et Lamb. nil præter mora pranderi debere aiunt: quæ profecto sententia non tam ridicula est, quam nonnulli existimant, si de æstivo, hoc est, levissimo prandio locum hunc interpretemur: quali in summis caloribus contenti esse debent, qui prolixe cœnaturi sunt: atque ea, ni fallor, ratione sumta mora adversus æstum plurimum profuerint. Jam vero ante solem legenda esse, nec medici negaverint. *Torrent.* [Chisian. 1. et Vallicel. 3. *peragit.*]

23 *Finiet*] Terminabit. *Ante gravem quæ*] Quæ mane ex arbore decerpserit.

24 *Forti miscebat mella Falerno*] Vini quidem austeritatem veteres melle temperabant, quod et Virg. docuit; nec temperatura melior, quam illa de qua Horatius Sat. 2. lib. ii. 'Nisi Hymettia mella Falerno Ne biberis diluta.' Verum de 'promulside' hic agitur, quod et ipsa præcepti ratio manifeste ostendit, et recte observavit Turnebus i. 23. Inter 'mulsum' autem et 'promulsidem' differentia non in re ipsa; nam 'promulsis' etiam 'mulsum' est, sed in eo tantum consistit, quod prima cœnæ potio proprie 'promulsis' dicebatur: quam leviorem esse debere merito indicat Catius, atque adeo multi principio mensæ non ex vino, sed ex

aqua, mulso (ὑδρόμελι vocant Græci) utebantur. At liberalior Catius, qui οἰνόμελι quidem non damnat, sed vino molliore confici 'promulsidem' præcipit. Qua in re hoc quoque obiter addendum, a prima illa potione etiam primam cœpæ partem, quam 'antecœnam' appellat Macrobius, (Itali nunc *antipastam*) promulsidem quoque vocari. 'Cœna' ergo proprie ipsum cœnæ corpus est, inter 'antecœnam' seu 'promulsidem' et 'bellaria.' Vide Macrob. Saturn. III. 13. *Torr.* *Forti Falerno*] Austero Falerno.

26 *Mulso*] Melicrato.

27 *Prolueris*] Verbum aptissimum, qua vim illam mellis in abstergendo significat, minus haud dubie efficacem, si vini obstet austeritas. Atque ita I. Sat. 5. 'Multa prolutus vappa.' *Torrent.* *Si dura alvus*] Si venter sese non exoneret.

28 *Mitulus*] Sic optimi quique codices. Recte autem de promulside agens, 'conchas' adjungit; nam initio utilius ponuntur. Quare apud Macrobium quoque antecœnam instruunt echini et ostreæ: lubrica enim sunt, et alvum movent: quæ virtus tamen non tam carni, quam succo illi salsuginoso, in quo natant, (Græci ὠμὸν vocant) attribuitur, idque universo illi generi commune est: juvaturque, si cum lapatho, sive rumice, et vino, maxime albo, coquantur; teste etiam Athenæo lib. III. Pet. Victor. III. 13. *Mutilus* scribi debere censet: ideo maxime, quod *Tellinas* Græcis dictas a Romanis μύτλους vocari ait Athenæus. Verum alii 'mituli' quam 'tellinæ,' ut volunt ii, qui nostra ætate diligentissime de piscibus scripsere. *Mitulus* omnino Latinum nomen est: neque aliud occurrit quo 'tellinæ' aptius nominentur: quæ hodieque nomen servant et plurimo in usu incoctæ vino. Quod autem de 'lapatho' additur, nihil necesse est ita interpretari, quasi 'conchulæ' ventri moven-do per se non sufficiant, ideo 'lapatho' incoquendæ; movent enim illæ; movet et 'lapathum,' cujus plures esse species Epod. II. diximus: movet denique 'Coum album,' quod Cato quoque nos docuit: ut si omnia hæc simul misceantur, verendum ne convivæ de cœna surgant: quare *lapathum* cum *Coo* disjungi a *conchulis* malim. Lector cogitet. Leviter enim movent singula, nec magnum in mixtione periculum. *Torrent.* Vid. Turneb. I. 24. *Mitulus*] Musculus. Angl. *a muscle.* *Et viles pellent*] Conchæ parvi pretii. *Obstantia*] Ut venter non sit laxus.

29 *Et lapathi brevis herba*] Et rumex, herba, quæ brevia et acuta habet folia, ventrem etiam evacuat. *Coo*] Non sine vino, sic dicto ab insula Co.

30 *Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ*] Idem Aristoteles tradit, et his verbis etiam Plinius II. 41. 'Lunari nempe potestate ostrearum, conchyliorumque, et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui.' Notandumque, Horatium, et cum alvum levari conchis dicit, et cum crescente luna impleri conchylia, et cum non omne mare generosam testam ferre, his vocabulis promiscue uti. E quibus 'testa' quidem nihil ad pisces attinet, usu tamen obtinuit, ut quæ a cutis seu integumenti potius duritie Græce ὀστρεῖα et ὀστρακόδερμα vocantur, ea nunc fere 'testacea' nominentur, quod testæ instar dura sint. Differunt vero 'conchæ,' 'ostrea,' et 'conchylia;' quod ni ita esset, non tamquam diversa poneret Plinius. Turneb. I. 24. et XXI. 21. *Torrent.* *Lubrica nascentes implent conchylia*] Conchylia generosa lubricam reddunt alvum. *Lunæ*] Luna accrescente, conchylia implentur. [Vat. Rom. 1. *complent.*]

31 *Generosæ fertile testæ*] Generosorum testaceorum.

32 *Murice Baiano melior Lucrina*]

Hunc versum sic intelligo, ut muricem Baianum, et Lucrinam peloridem ceteris quidem sui generis præferat; peloridem tamen murici anteponat. Errant enim veteres interpretes, qui ita exponunt, ut meliores murices in Lucrino sinu, quam in Baiano littore, capi dicat Catius. Differunt enim specie 'murex' et 'peloris,' utraque quidem concha: sed 'peloris' inter chamas habita; quæ a reliquis conchis eo maxime distant, quod semper hiant et testam apertam gerunt ἀπὸ τοῦ κεχηνέναι, unde et 'hiatulas' nonnulli appellant: 'murices' vero (dicti a similitudine muricum ferreorum, qui Græce τρίβυλοι vocantur, quorum in bello ad insidias usus) clusi sunt; et flore magis quam gustu commendantur, sicut et purpuræ. Jure itaque 'peloridem' anteponit Catius, quamquam et *murices* in pontificali illa Macrobii cœna referuntur, nec 'peloridem' admodum probat Martialis, nunc aquosam, nunc fatuam nominans, x. 37. *Torrent.* *Lucrina peloris*] Peloris in sinu Lucrino capta.

33 *Ostrea Circeis*] Ostreorum nomen generale esse, et testacea omnia complecti ante notavimus: sed speciatim de iis dicitur, quæ omnibus nota sunt, et 'ostreæ' quoque appellantur: 'Olim,' ut inquit Plinius, 'mensarum palma ac gloria; quarum postquam domicilia inquiri cœpere, magnum gulæ certamen incidit, quæ aliæ aliis præferantur.' Catii iste doctor, Circeiis nata, plurimi fecit: quæ et apud Juvenalem Sat. IV. collaudantur. Lego igitur *Circeiis* non *Circæis;* nam Circeii populi, olim insula, antiqui Latii finis, teste Plinio III. 5. Elegans autem loquendi genus, *Ostrea Circeiis:* perinde ac si alibi nata, si cum his conferantur, vix *ostrea* dici possint; sicut nec *echini*, nisi ad Misenum orti. Notandumque echinos hic inter testacea ab Horatio annumerari, ex Aristotelis sententia. *Torrent.* *Ostrea Circæis*] Ostrea Lucrina sunt meliora ostreis Circæis, ubi Circe filia Solis habitavit. *Miseno oriuntur Echini*] In Miseno Baiarum portu, ubi Misenus Æneæ nauclerus undis submersus periit. [*Messano* Vat. 9.]

34 *Pectinibus patulis*] *Pectines*, Græce κτένες, duabus constant testis striatis ac spissis, quæ superiore parte strictiores, inde in orbem dilatantur; unde *patulos* appellat Horatius, juniores 'pectunculi' vocantur; quamquam non desunt, qui 'pectunculos' specie a 'pectinibus' differre putent. *Molle* autem *Tarentum* appellans, ut alibi 'imbelle,' Tarentinorum mores haud dubie respicit. Nec scio quare in hoc errasse dicat Flaccum Macrobius III. 18. Turneb. I. 24. *Torrent.* *Pectinibus patulis jactat se*] Piscibus os aperientibus, qui conchas habent serratas ad similitudinem pectinis. Angl. *cockles.* *Molle Tarentum*] Tarentum mollitie et luxu diffluens. [Codd. ap. Feam, *se jactat.*]

[35 *Ne sibi* Vat. 12.]

36 *Ni prius exacta tenui ratione saporum*] Nisi prius explorata saporum ratione, quæ tenuis est et difficulter percipitur. [*Non prius exausta* Vat. Rom. 7.]

37 *Cara piscis avertere mensa*] Legitur *avertere*, et in pluribus manuss. sed magis placet *averrere;* neque enim minore sæpe negotio pisces e macello, ob licitantium improbitatem, quam e mari everruntur. 'Mensam' itaque intelligere debemus, in qua venales sunt pisces, ut et 'argentariorum mensas' dicimus. *Torrent.* *Mensa*] Pisces e macello piscatorio caro pretio emere et auferre.

38 *Quibus est jus aptius*] Elixis scilicet; nam hi fere ex jure aliquo sumuntur: nec assis sua condimenta desunt; sed illi in suo jure natant. Unde factum fortassis, quod observavit Turnebus, ut qui sic cocti sunt, 'patinarii' appellentur; ad 'assorum'

differentiam. *Torrent.* *Quibus est jus aptius*] Quibus piscibus jus conveniat. [*Ignaro* Vatt. Rom. 1. 10. et 2. a m. sec. Chisian. 1. a m. sec. Chisian. 2. et Vallicel. 1.]

39 *Et quibus assis Languidus*] 'Assum' erat veteribus, quicquid sine condimento ullo et jure apponebatur. Nonius: 'Assum autem existimandum est, ut in obsoniis sine pigmento saporis alieni: quemadmodum merum dicitur solum.' Ita ergo Catius, Non satis est, inquit, magno precio emisse pisces, si quis ignoret, quibus jus sit aptius: et quibus assis, hoc est, sine ullo jure appositis, conviva, jam languidus ac edendo satiatus, magis delectatus, de integro vesci incipiat. Memento ergo opponi pisces assos et conditos. *Heinsius.* *Languidus in cubitum jam se conviva reponit*] Tamquam in nova fame iterum se operi accinget. Repetenda vero quæ notavimus I. Od. 27. 'Et cubito remanere presso.' *Torrent.* *Languidus in cubitum*] Alludit ad antiquum ex tricliniis cœnandi morem, e quibus convivæ accumbentes, corpore leviter in sinistrum cubitum inclinato, cibum potumque tantisper capiebant, dum essent saturi. *Cruq.* *Languidus in cubitum*] Crapula satiatus insurget iterum ad edendum, quasi ad novas delicias excitatus. [Septem codd. ap. Feam, *reponit.*]

40 *Umber et iligna*] Umbrum hic laudat aprum glande ex ilice pastum, alinbi vero Lucanum, alibi Marsum, ut ludere Poëtæ solent. *Torrent.* *Umber et iligna*] Ex Umbria aper.

41 *Curvat*] Mallem *curvet*, ut plures habent Mss. Totos autem ponebant apros, ut lances curvari minime mirandum sit. Juvenalis: 'Quanta est gula quæ sibi totos Ponit apros.' *Torrent.* *Curvet aper*] Oneret. *Inertem*] Carnem pinguiorem, sed inertia et otio comparatam.

42 *Laurens malus est, ulvis*] Malus est aper nutritus in agro Laurenti. Quod est Latii oppidum. *Ulvis et arundine*] 'Laurentes' enim maritimi, locis nunc quoque paludosis; unde Mart. lib. x. 'Et Laurentino turpes in gurgite ranas.' *Torrent.*

43 *Vinea summittit capreas*] Capreas sylvestres. Sic loquitur ut paulo ante: 'Miseno oriuntur echini.' Vult enim non alias laudari capreas, quam quæ subinde vitibus pascantur, et ne tunc quidem semper edules esse; cujus tamen peculiaris aliqua ratio mihi non constat: nam neque cervi, neque apri quavis anni tempestate laudantur. *Torrent.* *Summittit capreas*] Suppeditat et nutrit. *Non semper edules*] Capreas non aptas esui. [Vat. Palat. 2. *submittat.*]

44 *Fœcundi leporis*] Nota *leporis* fecunditas, vel ex Plinio VIII. 55. Et hoc plane ridiculum est, quod nonnulli, tamquam rem notandam, legi etiam *fecundæ* nos monuerunt: eamque lectionem secuti sunt, ideo maxime, quod femellæ caro succulentior sit. Verum hi ipsi Catium ubique exagitant, tamquam absurda sint omnia, quæ loquitur: labi igitur hic quoque permisissent, et masculum præferre: taceo quod incerti sexus esse leporem veteres credidere. *Sapiens sectabitur armos*] *Sapiens* communi loquendi usu dicitur, quicumque rei, de qua agitur, peritus est: qui ergo ad gulam est sapiens, armos præferet. *Armos* autem intelligo carnem illam, quæ in summo circa armos ac spinam est. *Torrent.* *Sapiens sectabitur armos*] Qui palatum sapit.

45 *Natura et foret ætas*] Hæc tanta rerum naturalium peritia, non ultra palatum extendenda est. *Torrent.*

46 *Nulli patuit*] Nulli cognita fuit. *Palatum*] Sapor in lingua et palato consistit. [Barberin. 1. *patuit nulli.*]

47 *Crustula promit*] Placentas adinvenit.

48 *Nequaquam satis*] Sensus est: Non satis est eleganti obsonatori, ut unius condimenti aut confectionis sit

peritus, in eoque omnem curam et studium impendat: sed etiam necesse est in omnibus eum culinæ partibus esse artificiosum et diligenter exercitatum. *Cruq.* *Nequaquam satis*] Distinguo hoc modo: *Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit; Nequaquam satis in re una consumere curam.* *Satis* enim non est ἄλις, sed ἄλις ὄν. hoc est, cum non sit satis; vel, quandoquidem non est satis, in una re curam consumere. Tale est illud hac ipsa: 'Ne gallina (malum) respondet dura palato.' Ita enim scribendum. *malum*, κακὸν ὄν. Quandoquidem hoc malum est et ingratum palato. Græca parenthesi. *Heinsius.* *Nequaquam satis*] Non satis.

49 *Hoc, mala'ne sint vina*] Si hoc curet solum. [Vatt. Rom. 1. 9. *solum hæc.*]

50 *Securus olivo*] Non curans.

51 *Massica*] De vini Massici præstantia ante diximus; diximus etiam de colatione vini II. Od. 11. hujus ergo loci sententia est, Massica vina corrumpi, si quis per colum sive saccum vinarium ea liquare tentet: at vero commodissime extenuari et sine noxa, si nocturnæ exponantur auræ. Qua de re Athenæus quoque lib. I. et Plinius XIV. 21. *Torrent.* *Massica si*] Vina optima in monte Massico nata, vide I. Od. 1.

53 *At illa*] Vina Massica.

54 *Vitiata saporem*] Lineo sacculo percolata.

55 *Surrentina*] Vinum Surrentinum, ob acerbitatem ægre maturescens, non ante annum quintum et vigesimum probabatur; utile convalescentibus, ob tenuitatem salubritatemque. Turneb. I. 24. De Surrentino autem Athenæus, Dioscorides, Plinius XIV. 6. *Torrent.*

56 *Limum*] Fæcem.

57 *Quatenus ima petit*] Quoniam in fundum decidit vitellus. *Volvens aliena vitellus*] Deducens aliena a natura vini, id est, fæces. [*Quatinus ima petat* Vat. 1. a m. sec. Vatt. Rom. 1. 8. et 10. a m. sec. aliusque codex ap. Pulm.]

58 *Tostis marcentem squillis*] Instructa utcumque jam cœna, præcepta adjungit, quibus lassus refici stomachus possit: ut puta squillis, maxime si tostæ apponantur, et cochleis quæ potorem excitent: neque hic tam pretio opus est, quam cibi novitate, et levitate aliqua, quæ nauseam reprimat. Nam quod lactucis ad id utebantur, quæ vini vim frangerent, ac crapulæ resisterent; damnat hoc Catius, nec immerito. Inde enim factum est, ut communi quodam consensu claudere cœnam solita, mox initio tantum poneretur. Addit neminem mirari debere istiusmodi rebus ventriculum recreari, cum pernis quoque et hillis tunc gaudeat, et immundis allata e popinis malit, quam vel sumtuosissima quæque, unde satietas augeatur. Hæc est hujus loci periphrasis. Sunt autem squillæ inter crustacea; et hic quidem de minoribus agitur. *Torrent.* *Marcentem squillis recreabis*] Potorem languentem squillis revocabis ad edendum et bibendum.

59 *Lactuca innatat acri*] Lactucam post epulas et vinum largius sumptum, esitare solebant. [Vat. Rom. 9. *innatet.*]

60 *Perna magis ac, &c.*] Hoc est: Si cochleis assis non recreetur, cedat et reficiatur elixa perna, in morsus et minuta frustula concisa; et hillis, hoc est, isitiis, tomaculis, lucanicis et id genus intestinis et consectis carnibus suillis et arvina fartis, potius quam lactucis. *Cruq.* *Hillis*] Tenuissimis intestinis ex carnibus suillis et arvina factis. [Codd. ap. Fеam, *illis.*]

61 *Flagitat in morsus refici*] Vir doctissimus Petrus Scriverius, *immorsus* legebat, contra nonnullos, qui Latine id dici negant. Vetus Glossographus Isidori nomine publicatus, *immorsus, jejunus.* Sane sensu opti-

mo. Ante ostendit, quomodo marcentem reficere; jam vero, quomodo jejunum excipere oporteat. *Heinsius.* *Flagitat in morsus refici*] Conviva nauseans vult refici, &c.

62 *Popinis*] E popinis, quæ solent esse immundæ.

63 *Duplicis pernoscere juris Naturam*] Istiusmodi juris descriptio Sat. VIII. 'His mistum jus est.' Verba autem illa, *Simplex e dulci constat olivo*, parenthesi includi velim: quo apertius sit, simplex jus esse, quod unum tantum; duplex quod mixtum ac varium. Qui plura velit, Platinam consulat l. VI. De Honesta Voluptate. *Torrent.*

64 *Simplex e dulci*] Simplex jus.

66 *Non alia quam quæ*] Non quævis muria, sed ea quæ, &c. *Byzantia putruit orca*] In nostris pœne omnibus libris legitur *putuit*, et *orcha* pro *orca*. Sed *putruit* servare debet, qui Lambini interpretationem tueatur: aliud enim 'putere,' de quo Satyra præcedente. De 'orca' vero bellua marina ingentis magnitudinis, a vasis olearii seu vinarii, aut aquarii similitudine sic dicta, balænis infesta, pulcerrime Plinius IX. 6. Cur autem muriam ex tali monstro liquefacto præferat Catius, nulla alia idonea meo judicio caussa reddi posset, quam ut tanto magis auditor stupeat: nisi quis forte *orcam* pro thunno poni existimet. Ego vero *orcam* pro illo ipso vase testaceo, non pro bellua ad ejus similitudinem dicta, accipio, quæ recte 'putere' dicitur; gravis enim muriæ et gari ex piscibus præsertim est odor. *Torrent.* *Orca*] Orca est vas fictile Constantinopolitanum ventricosum et ore angusto.

67 *Hoc ubi confusum*] Vinum pingue cum muria. *Sectis inferbuit*] Herbis minutim concisis et incoctis.

68 *Corycioque croco sparsum*] Cilicio croco sic dicto a monte Coryco in Cilicia. *Sparsum stetit*] Ingeniose Turnebus I. 24. 'Ante,' inquit, 'liquidum, postquam coquendo jam concretionem aliquam adeptum est, recte stare dicitur.' Ego vero id quod jam concretum sit, jus recte dici non existimo. Liquidum enim esse oportet, in quo natare ficedulæ aut pisces possint, ut passim loquuntur auctores. 'Stare' ergo dicit Poëta, quod incoctum herbis jam deferbuit: tunc enim spargi croco jubet, et mox oleum addi. Atque ita Virgilius: 'Cum placidum ventis staret mare.' Postquam scilicet jam fervere desierat. In hac autem juris compositione quod dulce olivum pingui miscere mero præcipit; quum dulce vinum, pingue olivum, aptius dixisset; id vel ad ostentationem referendum, ne vulgaria sequi videatur, vel ad artem potius: pingue enim vinum, hoc est, crassum, non defœcatum, non sacco colatum, magis convenit. *Torrent.* *Stetit*] Propemodum concrevit. *Insuper addes*] Superinfundes oleum Venafranum.

70 *Picenis*] Quod nunc sequitur, ad secundam mensam spectat; quæ pomorum, teste Servio, dicebatur: atque ita Turnebus observavit, quem sequor. De *Picenis* autem *pomis* etiam Sat. præcedente fit mentio: nomen habent a patria, ut 'Amerina' et 'Græcula:' alia ab inventorum familiis, ut 'Matiana,' 'Sextiana,' 'Manliana,' &c. Plinius XV. 14. *Torrent.* *Picenis*] Picena mala sunt dulciora Tiburtinis: eadem puto a Nasidieno nominari 'melimela,' a melleo sapore: 'Mustea' Catoni, Varroni, Columellæ, inter conditiva numerata. *Cruq.* *Tiburtia succo*] Poma Tibure nata.

71 *Facie præstant*] Pulchritudine præstant. *Venucula*] Sic nostri quoque meliores codices, non *venuncula*. At Plinius XIV. 2. si scriptura proba est, 'veniculam' vocat, ollis (ut inquit) aptissimam. Hinc porro *ollares uvæ*, et in veteri Lexico, *βοτρυόνες*, *racemi condititii*. Torrent. *Venucula*

convenit ollis] Uva Venucula melius in ollis conditur. [Codd. Feæ, *Venacula, Venecula, Venuncula, Vennuncula, Vernucula.* Eadem varietas ap. Plin. N. H. XIV. 2. 5.]

72 *Albanam fumo*] Uvam Albanam. *Fumo duraveris*] De hac quoque servandi uvas ratione Plinius XIV. 2. *Torrent.* [Vat. Palat. 3. *induraveris.*]

73 *Hanc ego cum malis, ego*] Hanc uvam Albanam ego primus invenior circumposuisse in mundis et nitidis catillis. *Fæcem primus et alec*] 'Fæx' cujuscumque rei excrementum est: hic tamen, ni fallor, aut idem est quod 'fæcula,' de qua mox Sat. VIII. aut certe liquamen aliquod ex vini fæce expressum. De 'alece' vero non parva dubitatio est: dicam tamen quod ex auctoribus observavi. *Alec* igitur, aut *allec,* ut in antiquissimis membranis scribitur, numquam autem per aspirationem, nisi apud Nonium, non certi alicujus piscis nomen est, in quo multos errasse video: sed genus potius, sub quo minimi quique ac vilissimi pisciculi continentur: quos in universum 'alecarios' vocat Theodorus Gaza: hoc loco tamen non pro pisciculis ipsis, sed pro liquamine ex minutis pisciculis accipitur, quo gula irritetur, sicut et Sat. VIII. Neque quo a 'muria' vel a 'garo' differat, facile dixerim. *Torrent. Fæcem primus et halec*] Halecem fæcatam per Hendiadyn.

74 *Invenior*] Germana lectio: pro qua *inveni* priori editione scripserat Lamb. Canterus Nov. Lect. IV. 12. Quod autem sequitur, *piper album cum sale nigro,* Hypallagen esse annotat ignotus Scholiastes, pro *piper nigrum cum sale albo;* sed male: nam et *sale nigro* nunc quoque plebs Itala utitur, neque is albo in saliendo deterior est: et *album piper* agnoscit Dioscorides II. 153. idque interpretando Poëtæ satis est. *Incretum* vero, pro 'incerniculo purgatum,' bene exponit Lamb. Vetus Interpres, pro 'permixtum.' *Torrent.*

75 *Incretum, puris*] Permixtum, vel incerniculo purgatum. *Puris catillis*] Nam quidquid immundum est et sordidum illotumque, præterquam quod oculos offendat, stomacho quoque nauseam non parum movet. Quod Nasidienus etiam non ignorans, jubet alterum puerum mensam acernam pertergere, et alterum tollere quidquid posset cœnantes offendere. *Cruq.*

76 *Dare millia terna*] Tria millia sestertium insumere piscibus in macello venalibus.

77 *Angustoque vagos pisces*] Et in angustis patinis grandes pisces continere.

78 *Magna movent*] Magnam nauseam movent hæc, sive, &c. *Movent stomacho fastidia*] *Movet* habent quinque libri Mss. quod magis placet. *Torrent. Unctis manibus*] Sordidatis manibus.

79 *Dum furta ligurrit*] Dum e patinis ablata vorat.

80 *Veteri cratera*] 'Veterem' vocat, vel antiqui operis, ideoque pretiosiorem, vel, qua a majoribus per manus tradita, invitationem faciebant: ut in Didonis convivio: 'Qua Belus et omnes A Belo soliti.' Cruquius in Bland. vetustissimo scriptum esse dicit, *veteri creterræ,* quam Nonius, situlam esse dicit. *Torrent.*

81 *Vilibus in scopis*] In scopis parvo pretio habendis. *In mappis*] Quibus convivæ manus unctas tergant. *In scobe*] Lampridius Elagabalo: 'Scobe auri porticum stravit et argenti, dolens quod non posset et electri.' Similis autem huic locus ille Juvenalis Sat. XIII. 'Verre pavimentum,' &c. Et paulo post: 'Et tamen uno Semodio scobis hæc emendat servulus unus.' Errant igitur qui *scobe* patinas defricari volunt. Turneb. I. 24. *Torrent. In scobe*] Quo vasa defricata splendeant. *Quantus*] Quam parvus

sumptus!

82 *Neglectis*] Quo sumptus est minor, eo culpa est major. [*Consistat sumptus* Vat. Palat. 3.]

83 *Ten' lapides varios, &c.*] Tene decet (o Horati) pavimenti marmorea versicoloria, scopa ex palma mundare? *Lapides varios lutulenta radere palma*] *Varios lapides* ipsa pavimenta appellat, vario lapide seu marmore constrata. Male igitur qui *parios* substituunt: marmoris enim periphrasis est ob colorum fere disparitatem; quemadmodum et 'pantheræ' a maculis dictæ olim 'variæ,' et a simili varietate 'mensæ Citriæ pantherinæ.' Plinius VIII. 18. *Torr.*

84 *Et Tyrias dare*] Et purpureas vestes substernere toralibus ignotis? *Tyrias dare circum*] Sensus est: Tene decet circum Tyrias vestes dare illota toralia, hoc est, purpurea lectorum instragula circumdare et contegere substragulis impuris et immundis; et non potius contra, tegere sordida toralia purpureis stragulis? *Cruq. Illota toralia*] *Illuta* duo probatæ fidei codices, ut 'illutos echinos' Sat. VIII. et sic 'elutum' pro dilutum. *Tyrias* autem *vestes* cum dicit, vestem haud dubie stragulam intelligit, de qua Sat. III. 'Cui stragula vestis Blattarum ac tinearum epulæ.' Qua lecti scilicet tam triclinares, quam cubiculares insternebantur, ut ex infinitis auctorum locis patet. Nam et Græci περιστρώματα et περιπετάσματα vocant, ut ait Varro. Verum quid 'toral' aut 'torale' sit, magis dubitatur. Nam ut hic *illota toralia* dixit Poëta, sic 'turpe toral' Epistola ad Torquatum. Et Varro quidem Ling. Lat. lib. III. 'Torale,' inquit, 'quod ante torum est.' An ergo idem 'toral' quod 'stragulum?' Ego 'toral' dictum puto, ex Turnebi et Lambini sententia, stramentum lecto injectum involutumve, quod in quotidiano usu erat ac manebat, cui solemnioribus convivis pretiosa illa stragula pro tempore circumdabantur. Sic enim Ovidius loco ab aliis citato: 'In medio torus est de mollibus ulvis, Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo Sternere consuerant.' Et Lampridius Elagabulo: 'Primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit.' At nihil fecisset eximium si de veste stragula hoc intelligeretur. Turneb. I. 24. *Torrent.*

86 *Illis*] Rebus nitidis et sumptuosis.

88 *Docte Cati*] Jocatur Horatius suburbane illum Epicureum deridens, a quo Catius fuit institutus. *Rogatus*] Rogatus a me.

90 *Memori*] Memoriter.

91 *Interpres tantundem juveris*] Quum tu sis tantum interpres, non potes mihi tantum prodesse renuntiando, quantum Magister ipse loquendo, a quo hæc habes.

92 *Vultum habitumque*] Gestum et pronuntiationem Magistri tui. [Vat. 1. a m. pr. *quæ tu.*]

93 *Quia contigit, &c.*] Quia tibi contigit audire et videre eum docentem. [Vat. 13. *ac mihi.*]

94 *Fontes ut adire remotos*] Ut audiam ipsos auctores et inventores hujus disciplinæ.

95 *Atque haurire*] Tota hæc Allegoria est irrisione plena.

SAT. V. Sub persona Ulyssis Tiresiæ umbram apud inferos consulentis, Poëta insidiatores et captatores testamentorum describit.

1 *Tiresia*] Tiresias fuit vates Thebanus, cujus judicio Juno offensa, eum oculis orbavit. *Præter narrata*] Jam reditum prædixerat: sed negaverat res ejus fore salvas, si Solis boves violari contingeret: ipse igitur jam plurima perpessus, et deteriora metuens, vatem rogat quomodo vel amissa vel amittenda recuperare queat ac pensare damnum. *Torrent. Præter narrata, petenti*] Præter alia quæ mihi

narrasti.

2 *Amissas*] Naufragio perditas, ob Solis boves a sociis violatos, contra Tiresiæ oraculum. *Cruq.* *Res*] Jacturas præteritas resarcire.

3 *Artibus atque modis*] Jure vel injuria. *Jamne doloso Non satis est, &c.*] Scribe *dolose*, ut lepidissime illi alteri respondeat: 'O nulli quicquam mentite.' *Heinsius.* *Doloso*] Δόλιος Græcis dictus, communi cum Mercurio epitheto. Videnda autem quæ notavimus I. Od. 6. 'Nec cursus duplicis per mare Ulyssei.' Est autem Emphasis in verbis illis *Ithacam revehi;* votorum enim summa erat, patriæ, præ qua immortalitatem repudiaverat Ulysses, fumum aspicere. At hic a Tiresia ad recuperandas etiam opes consilium expetit. *Torrent.* *Doloso*] Nonne satis est tibi astuto et fallaci? O Ulysses, &c. Sunt verba Tiresiæ.

[4 *Num satis* Vat. Rom. 10. *patriosve* Barberin. 1.]

5 *O nulli quidquam mentite*] Magna divini illius Tiresiæ laus, qui, quod ex Homero M. Tullius quoque tradidit, solus apud inferos saperet, cum ceteri umbrarum modo vagarentur. *Torrent.* *O nulli quicquam*] O vates veridice, inquit Ulysses. [*O quicquam nulli* Vatt. 7. 12. 13.]

6 *Te vate*] Te vaticinante.

7 *Apotheca*] Quid *horreum*, quid *apotheca*, vide III. Od. 28. *Apotheca procis*] Penum, vel repositorium.

8 *Nisi cum re*] Nisi cum divitiis. *Alga*] Herba nullius usus. Vide III. Od. 17. [Vat. Rom. 5. et Chisian. 1. *alga*, sine *est.*]

9 *Quando pauperiem, &c.*] Quoniam, &c. inquit Tiresias. *Ambagibus horres*] Longo verborum circuitu omisso.

10 *Turdus*] Sive turdus.

11 *Privum*] Sic 'Priva triremis,' Epist. I. ad Mæcenatem, id est, sua, sive propria: opponitur enim navigio conducto. De genuina autem vocabuli hujus significatione recte Festus; ait enim 'privos privasque dixisse antiquos pro singulis; unde et privata dicantur quæ uniuscujusque sint: hinc igitur et privilegium.' Quia vero, quæ singulorum sunt, cariora habentur, quam quæ in usu publico; factum inde, ut quemadmodum singulare atque unicum, sic etiam *privum* pro eo, quod eximium ac rarum sit, et minime gregarium, accipiatur; ut apud Lucilium: 'Abdomina thunni Priva dabo.' Et hoc ipso loco: aliter enim exponere frigidum sit et inane. *Torrent.* *Privum*] Sive aliud privatum. *Devolet illuc*] Apposita festinationi Metaphora, ab avibus dono mittendis desumpta, ne alius senem divitem præoccupet: non raro; namque nocuit differre paratis. *Cruq.* *Devolet illuc*] Deferatur illuc.

12 *Res nitet*] Nitor domus argumentum est divitiarum. *Dulcia poma*] Non certum aliquod pomi genus, qualia melimela a sapore mellis dicta, aut mustea, sed quæcumque præstantia sint et placere possint. *Fundi* autem *honores* dixit, ut alibi 'ruris honores.' *Torrent.*

13 *Honores*] Optimos fructus honoribus deorum debitos.

14 *Ante Larem*] Turneb. II. 19. *Ante Larem*] Antequam fructuum primitias Laribus tuis offeras.

15 *Qui quamvis*] Monet omnis generis divites esse captandos, probos, improbos, nobiles, ignobiles, &c. nam valere debent pudor et probitas, ubi de nummaria re agitur; Virtus enim post nummos. *Cruq.* *Sine gente*] Cum de civili cognatione agitur, 'gentem' is 'habere' dicitur, qui majores suos simili nomine ciere possit: unde et apud Festum ait Cincius: 'Gentiles mihi sunt qui meo nomine appellantur,' aut, ut plenius ex Scævolæ sententia in Topicis Cicero: 'Gentiles sunt qui eodem nomine sunt ex ingenuis oriundi, quorum majorum nemo servitutem servivit, et qui capite deminuti non sunt.' Libertinæ ergo

conditionis homines, quamquam tribum habente, gente tamen carent. Hominem ergo *sine gente*, obscurum interpretabimur atque ignobilem, qui vix civis credi possit. *Torrent.* *Sine gente*] Ignobilis, ut libertus vel libertinus. *Cruentus*] Fratricida.

16 *Fugitivus*] Non qui sit, sed qui servus fuerit, 'fugitivi' nomine hic intelligo. Contumeliose autem 'fugitivum' vocat; nam et hoc servi sibi mutuo exprobrant: et Ædilitio edicto cautum fuit, ut talia vitia non celarentur: quin et tituli venalibus præponebantur, si fugitivus, si erro, si noxa non solutus esset. De quo Gellius IV. 2. *Torrent.* [Vat. 1. *non tamen.*]

17 *Comes exterior*] Loco nempe minus honorato, ita enim Ovid. v. Fast. de sene, cui a juvenibus honor debeatur: 'Et medius juvenum non indignantibus ipsis Ibat, et interior si comes unus erat.' 'Interior' autem est, qui ad dextram est; *exterior* qui ad lævam collocatur. Suetonius Claudio cap. 24. 'Inde revertenti latus clausit:' atque eadem de re loquens Eutropius: 'Ut descendenti,' inquit, 'de Capitolio lævus incederet.' Quæ loquendi formulæ ex eo promanarunt, quod lævum latus imbecillius, et magis obnoxium injuriæ sit; unde illud e Sat. III. 'Nullique malo latus obdit apertum.' Accedat quod ex Aristotelis lib. III. De partibus animalium atque omnium recte philosophantium sententia, 'dextra' omnia ut meliora et feliciora, sic etiam nobiliora censeantur. Turneb. XIV. 24. *Torrent.* *Exterior, si postulet*] Comes inferior, a parte sinistra incedens.

18 *Visne tegam*] Verba sunt Ulyssis. *Spurco Damæ*] 'Spurcum' dicebant veteres, obscœnum, impurum, lutulentum, fœtidum. et *Dama* quidem nomen servile, hic tamen ut dixi libertum notat, ut bene Persius: 'Dama est, non tressis agaso.' Turneb. VI. 4. *Torrent.* *Damæ latus*] Homini abjecto et servili genere nato?

19 *Certans semper melioribus*] 'Meliores' appellat optimates ac principes Græcorum; quorum, post Achillem, fortissimum Ajacem armorum ipse judicio superavit: sortitus etiam inter illos novem, quorum unus cum Hectore singulari certamine congrederetur, neque ipsi parcens Agamemnoni. *Torrent.* *Melioribus*] Cum melioribus de virtute et gloria contendens. *Ergo*] Tiresiæ conclusio.

20 *Hoc animum tolerare jubebo*] Ut præter meam consuetudinem, hominem infimæ sortis colam, ditescendi causa, inquit Ulysses.

22 *Ærisque ruam*] Eruam et conquiram: alludit ad avarorum naturam, qui suum thesaurum solent humi defodere, aut in arcis conclusum diligenter asservare. *Cruq.* *Ruam, dic augur*] Unde eruam. [Vat. 13. et Vallicel. 3. *eruam.*]

23 *Dixi equidem*] Loquitur Tiresias. *Captes astutus ubique*] Ditescere quidem quamvis sapiens optat Ulysses, sed alia, quam Tiresias suggesserat, ratione. At hic perstat in sententia: quo significare voluit Poëta lepidissimus quæstum illum Romæ fuisse uberrimum, cum illi, quos 'heredipetas' vocabant, simulato obsequio, et munusculis missis, divitum, qui senes et orbi essent, suprema judicia aucupabantur, hoc igitur est 'captare testamenta:' hoc captare illos ipsos quibus insidiæ fiunt: hoc 'captare hereditates aut legata,' apud JCtos, et hinc vetitæ institutiones captatoriæ, aut saltem pro non scriptis habendæ, quæ eliciendæ alienæ voluntatis caussa fiunt. *Torrent.* [Vallicel. 1. *et dicam.*]

24 *Neu si vafer, &c.*] Præcipit in instituto esse obdurandum animum, nec confestim desperandum, si semel et iterum res ipsa non successerit ex animi sententia; nam qui lucrum cupit, damnum patiatur oportet. *Cruq.* [Vat. Palat. 3. *ne si.*]

25 *Insidiatorem*] Si quis vafer te fugerit insidiatorem, qui captandæ hæreditatis causa munera quasi ex insidiis offers. *Præroso fugerit hamo*] Sic de insigni quodam captatore Martialis ad Marianum: 'Munera magna quidem misit, sed misit in hamo; Et captatorem piscis amare potest?' *Torrent. Præroso fugerit hamo*] Hamo prægustato. Metaph. a piscibus.

26 *Deponas*] Aut spem abjicias. *Aut artem*] Dolum. *Artem illusus omittas*] *Arcem* habent tres optimi codices; nec male, quasi in eo summa rerum consistat. *Torr.* [*Haud spem* Vat. 4. et Vat. Rom. 2.]

27 *Certabitur olim*] Si res litigabitur posthac.

28 *Improbus ultro*] Esto ultro, id est, esto non rogatus illius improbus defensor et indefessus patronus, qui audax, &c. [Vat. Rom. 7. *natis.*]

[29 Cuning. *in jus vocet.*]

30 *Defensor*] Rei sive caussæ in judicio pendentis meminerat: optime ergo defensoris verbo utitur, ad jus enim pertinet, pro eo qui alium in judicio defendit. *Torrent. Priorem Sperne*] Sperne civem meliorem.

31 *Domi si gnatus erit, fæcundave conjux*] Ita et Juvenalis Sat. v. 'Nullus tibi parvulus aula Luserit Æneas, nec filia dulcior illo. Jucundum et carum sterilis facit uxor amicum.' *Torrent.* [Vat. Rom. 8. *fecundasque.*]

32 *Quincte puta*] Tiresias captatorem docet formulam senis aucupandi. *Gaudent prænomine*] An ideo fortassis quod prænomine carebant servi: quodque liberti, quamvis prænomen adepti, raro aliter, quam cognomine, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur? Turn. II. 19. *Torrent. Prænomine molles*] Veteres Romani tribus appellationibus erant nominati, prænomine, nomine, cognomine, ut M. Tull. Cicero.

33 *Virtus tua*] Non pecunia.

34 *Jus anceps*] Alibi 'vafrum' appellat; ut 'controversum' ac 'varium' Cicero: hinc litis omnis eventus, ut dici solet, incertus, sed eorum et fraude et imperitia, qui in jure versantur. ut enim recte M. Tullius de Legibus lib. I. 'Juris ignoratio potius litigiosa est, quam scientia.' *Torrent. Jus anceps novi*] Quod in utramque partem trahi potest.

[35 Vat. 12. et Vat. Rom. 9. *ocius mihi.*]

36 *Cassa nuce*] Libri veteres magno consensu *quassa* legunt: id monitum oportuit. *Torrent. Cassa nuce*] Quam te inani nuce fraudet.

37 *Neu sis jocus*] Ne sis cuiquam ludibrio. *Ire domum atque*] Tiresiæ sunt præcepta ad Ulyssem.

38 *Pelliculam curare*] Id est, cutem, corpus: sic et χρὼς Græce *cutis* et *corpus* est; nam Latini Græcanicum sermonem ore Romano æmulari gaudebant. Vide Turneb. XXIV. 28. *Pelliculam curare*] Delicate vivere. *Fi cognitor*] Antiqua lectio, pro *sis cogn.* 'Cognoscere' autem exponunt Grammatici, pro diligenter et exacte considerare. Verbum in jure frequens: quo monentur judices, quique quæstioni alicui præsunt, ne quid temere decernant: 'cognoscere enim ante oportet, nec caussa cognita esse dicitur, nisi utraque parte audita et vocatis his quorum interest: ut recte a JCtis traditur. 'Cognoscere' ergo forense verbum est. Quod vero ad 'cognitoris' vocabulum attinet, hoc ipsum etiam forense est: sed alia significatione quam analogiæ ratio postulat; non enim pro eo, qui cognoscit, accipitur; sed pro eo, qui alterum in judicio defendit: neque alio differt a procuratore, quam quod cognitor, ut inquit Festus, litem alterius suscipit coram eo, cui datus est; procurator autem absentis nomine auctor fit. Turneb. XIII. 17. *Torr. Fi cognitor ipse*] Esto patronus.

39 *Rubra canicula findet*] Canicula ardens et ignita, id est, sive æstas fuerit, sive bruma. [*Presta* Vat. Rom.

7. *Presta* Vat. 13. Zarot. et Venet. 1509. *Insta* Vat. 9.]

40 *Infanteis statuas*] Sic ἀφωνότερον ἀνδριάντος γίνεσθαι, Sinesius. *Torrent.* *Infantes statuas*] Statuas mutas; intelligit fortasse infacundos actores, vel judices ineptos. *Pingui tentus omaso Furius*] Furium Bibaculum notari volunt: et multa reprehensione digna de eodem referuntur apud Gellium XVIII. 11. quibus accedat quod conspui a Jove Alpes dixit. Quod vero *tentus omaso* additur, id vel ad edacitatem hominis referendum, ut illud in Epistolis, 'Patinas cœnabat omasi.' Vel quod magis credo, ad ingenii pinguedinem. *Torrent.* *Tentus omaso*] Distentus pinguibus intestinis.

41 *Furius hybernas cana nive conspuet Alpes*] Poëta Bibaculus, qui cum brumam describeret, utebatur hoc versu, 'Jupiter hybernas cana,' &c. [*Spurius* Chisian. 2. et Vallicel. 1. *conspuit* Vat. 9.]

43 *Inquiet*] Dicet de te. *Ut patiens? ut amicis*] Quam patiens est Ulysses?

44 *Plures annabunt thynni*] Plures senes sine liberis accedent, quæ tuæ fidei causam suam committent. Thynni sunt pisces admodum celeres, quorum multi capiuntur in Hispania ad columnas Herculis. *Annabunt thunni*] Jam ante monuimus captatorem piscatori esse similem: qui Tiresiæ præcepta servet, tales ad hamos plures thunni confluent, quos exceptos in vivaria mittat: nec temere 'thunnos' nominat, piscem prægrandem, et inprimis nobilem. *Torr.* *Et cetaria crescent*] Vivaria et piscinæ, ubi pisces prægrandes aluntur. [Codd. Feæ, *thinni, tinni, thynni.* Vat. Rom. 9. *cetaria crescant.*]

45 *Validus male*] Filius valetudinarius et parum firmus. *In re Præclara sublatus aletur*] 'Sublatum' vocat, quem pater, ut Terentius loquitur, decrevit tollere: 'rem præclaram' vero, lautam atque opimam. *Torrent.*

46 *Præclara sublatus aletur*] In censu amplo ab infantia ad adultam ætatem producetur.

47 *Cœlibis obsequium*] Obsequium hominis sine liberis. *Nudet te*] Ne fallaciam tuam prodat. *Leniter in spem*] Sensim, et paulatim tuis officiis demerere. [Tres codd. Feæ, *ludet te;* al. *ludat te.* Vallicel. 1. *lenius.*]

48 *Arrepe*] Ἡσύχῳ ποδὶ, hoc est, *tacito pede* et cautim, multisque officiis eum demereri stude, quo sperare possis te hæredem languenti filio substitutum fore. *Cruq.* *Scribare secundus Heres*] Hoc 'substituere' vocant JCti, primi scilicet hæredis loco, si hæreditatem non adierit, alium instituere. Suet. Cæsare: 'D. Brutum etiam in secundis heredibus nominavit.' Et hoc ipsum est 'in vacuum venire,' vacantem scilicet ac caducam, quia primus heres adire vel noluit, vel non potuit, hereditatem occupare. *Torrent.* [Vat. 1. Vallicel. 1. et ed. Gryphii, *et ut.*]

49 *Heres, et si quis*] Filio languenti substitutus. *Egerit Orco*] Si quis casus ad mortem puerum perduxerit. [Cuning. *si qui.* Vallicel. 1. *arroget orco.*]

50 *In vacuum venias*] In locum hærede vacuum. *Perraro hæc alea fallit*] Perraro hic eventus frustratur. *Hæc alea*] *Aleam* pro aucupio, seu captura dixit. Vel de ancipiti rerum eventu, nimirum ubi res non ex arbitrio nostro, sed a fortuna dependet. [Vat. Rom. 3. et Angelic. 2. *fallet;* Vatt. 7. 12. et Angelic. 1. *ludit.*]

51 *Qui testamentum*] Quicunque testator. Est Tmesis.

52 *Abnuere*] Recusare. *Et tabulas*] Tabulas testamenti.

53 *Ut limis rapias*] Ut obliquis oculis inspicias. *Quid prima secundo*] Quid prima tabula cerata, (id est, primus versus in quo scribebatur nomen testatoris) velit in secundo versu, id est, quem hæredem constituerit testator. *Prima secundo Cera velit*

versu] Qui testatur, inquit Ulpianus lib. I. de Hered. instit. ab heredis institutione plerumque debet initium facere testamenti: utputa, L. Titius mihi heres esto. Verum ante heredis institutionem inscribi solere testatoris nomen probat Suetonius Nerone cap. XVII. Bene igitur Tiresias captatorem recusare quidem jubet inspectionem testamenti; sed raptim interim ac limis oculis; aliud agentem, aliud simulantem, observare quid mox post testatoris nomen, quod summæ tabulæ primo versu inscribi solet, subsequatur, solusne heres sit ex asse, an alios habeat coheredes: illa enim fere, vel prima, vel media cera scribebantur, ut in ima substitutiones. Turneb. II. 19. Lege et And. Alciati Parerg. Juris IV. 6. *Torrent.*

55 *Plerumque recoctus Scriba, &c.*] Ubi per *recoctum*, intelligo veteratorem insignem, qui longo usu didicerit, 'quid distent æra lupinis.' Itaque recte Donatus hoc ad roborationem artis, ingenio quæsitam detorquet. *Junius* v. 5. *Recoctus Scriba ex quinqueviro*] Locus iste viros doctos exercuit. Dicam breviter quod sentio: nempe *quinqueviros* non certum aliquem fuisse magistratum; ut duumviri fuere cum decurionibus iidem ferme in municipiis, quod Consules cum Senatoribus Romæ; sed munus potius aut procurationem, quæ pro tempore certó numero civibus committebatur, sive Romæ, sive in municipiis: qui si plures paucioresque erant, aliter atque aliter appellabantur: hic vero sumitur pro quavis administratione publica. Nam Coranum ex quinqueviro scribam cum facit, et quidem recoctum; hominem significat exercitatum in officiis, callidumque effectum, qui scriba etiam cum esset, plures fortasse provincias obierit in comitatu majorum magistratuum, ut fieri consuevit. Refertur itaque etiam ad ingenium, quod frequenti usu, non minus ac massa igni excocta et incudi reddita, perficitur. Turneb. XXI. 26. *Torrent. Recoctus*] Sæpe scriba ætate grandis et in multis negotiis versatus, ex quinqueviro iterum in scribam rediit.

56 *Deludet hiantem*] Hæreditati insidiantem decipiet, ut vulpes olim Æsopi corvum. [Vat. Rom. 1. et Chisian. 1. *deludit;* quod receperunt Fea, Bothe, et Jaeck.]

57 *Dabit risus*] Præbebit ridendi occasionem.

58 *Num furis*] Ἐνθουσιάζεις, μάντην ἄγεις; afflatus numine et furore divino raptus hæc loqueris, an sciens et prudens me ludificas? *Cruq. Num furis*] Loquitur Ulysses. *Ludis me*] Ludificas me?

59 *O Laërtiade, quidquid*] O Ulysse fili Laërtis. *Quidquid dicam*] *Dico* habent meliores codices. Quod vero sequitur, *aut erit aut non*, plane ambiguum est: malim tamen sic exponere, ut sive ait, sive neget, neminem umquam fallat. Nam ridere Poëtam non crediderim: cum ob Tiresiæ vatis præstantiam, cujus oraculum tot seculis manserit, ut Plutarchus tradidit; tum ob versum sequentem, *Divinare et enim;* ut enim ceteri vates Apollinis ore loqui credebantur, sic Apollo Jovis. Turn. II. 9. *Torrent.*

62 *Tempore quo juvenis*] Χρονογραφία, quando hæc res esset eventura: nimirum eo tempore quo Parthi Augusto imperanti redderent signa militaria. *Cruq. Juvenis*] Augustus.

64 *Forti nubet*] Diviti.

65 *Metuentis reddere soldum*] Fugientis vel nolentis reddere universum debitum. Dotem cum filia fortasse intelligit.

66 *Tum gener*] An generum ergo captabat socer? Omnino verisimile est, Nasicam hunc, hominem sordidum et impense avarum, filiam juvenculam ac formosam, Corano jam seni captandæ hereditatis caussa elocas-

se: nec dubium quin notissima fuerit tunc omnibus fabula, quæ a nobis nunc ignorata, frigidior forte cuipiam atque ineptior videatur. 'Fortem' autem vocat, ut sæpe Plautus honestum ac probum. Nasicam contra, 'Metuentem reddere soldum,' qui nihil integre atque ex fide redderet. 'Proceram' vero 'filiam,' qui præstantis formæ pars corporis proceritas; nihil enim pusillum pulcrum. *Torrent. Gener hoc faciet*] Coranus. *Socero dabit, atque*] Nasicæ dabit testamenti tabulas. [*Tunc gener* Angelic. 1. *Cum gener* Vat. Palat. 1. *Tum gener hæc* Vat. 9.]

67 *Negatas*] Quas inspicere negavit. [Vat. 5. *rogatas*.]

68 *Accipiet tandem, et tacitus*] Nonnulli Mss. *Accipiet tandem tacitus, leget, invenietque*. Placet. Volebat autem vivens adhuc Coranus eam decepti insidiatoris voluptatem capere. *Torrent.*

69 *Præter plorare*] Sic I. Sat. 10. 91. 'Discipularum inter jubeo plorare cathedras.' Sumtum a Græcis, Aristoph. Pluto: ἐγὼ μὲν οἰμώζειν λέγω σοί. Concinnior autem erit locus, si Coranus captatorem suum conceptis verbis *plorare* ex legato jusserit, ut restim urbanus quidam (quod in veteri marmore memini legisse) inimico suo dare se testamento dixit. *Torrent. Præter plorare*] Præter ploratum et fletum. *Suisque*] Suæ filiæ.

70 *Illud ad hæc*] Aliud Tiresiæ præceptum ad captandum senem. [Vat. 10. et Vat. Rom. 10. *ad hoc;* Vatt. 5. 7. et Barberin. 2. *adhuc*.]

71 *Temperet*] Si regat. *Illis*] Liberto, uxori, vel concubinæ. [*Libertusne* Vat. Rom. 7. *istis* Vat. 1. a m. pr.]

72 *Laudes*] Laudare debes libertum vel mulierem.

73 *Adjuvat hoc quoque*] Hoc quoque conducit. *Ipsum*] Ipsum senem capere. [*Vincet* Vatt. 2. 4. 7. 9. 12. 13. Chisian. 2. et Angelic. 1.]

74 *Scribet mala carmina*] Si scribet. *Vecors*] Stultus vel insanus. [Vat. 1. et Chisian. 1. *scribit*, quod recepere Fea, Bothe, et Jaeck.]

75 *Ultro Penelopen*] Sub Ulyssis et Penelopæ personis insurgit in Romanos putidissimos, qui suas uxores matronas pudicas et honestas, hæreditatis assequendæ gratia, vel invitas ultro perducebant ad senes adulteros. *Cruq. Ultro*] Non rogatus uxorem ei tuam suppone tamquam potiori. [Vat. 1. aliique codd. ap. Oberlin. *caveas roget*. Vat. Rom. 9. *cave ne*. Vat. Rom. 1. *cave non roget*. Vat. Rom. 2. *caveto*.]

76 *Putasne*] Verba sunt Ulyssis ad Tiresiam.

77 *Perduci poterit*] 'Perducere' et 'deducere,' ad amoris conciliationem pertinent: unde dicti 'perductores,' non multum a lenonibus differentes. Flagitium autem si maritus uxoris leno sit. *Torrent. Perduci poterit*] Persuaderi.

78 *Recto depellere*] Ad adulterium impellere. [Vat. Rom. 3. Chisian. 1. 2. Vallicel. 4. et Junt. 1503. *nequivere*.]

79 *Venit enim*] Respondet Tiresias. *Parca juventus*] Venit juventus illiberalis, et restricta in magnum donando.

80 *Veneris*] Rei Venereæ. *Culinæ*] Ventris. [*Veneri* Chisian. 1.]

81 *Frugi est*] Casta est.

82 *De sene gustarit*] Si senis munera sit semel experta. *Lucellum*] Lucrum a sene acceptum. [Vatt. Rom. 2. 3. a m. pr. et Barberin. 1. *gustaret*.]

83 *A corio nunquam*] Quod rodere didicit. *Numquam absterrebitur*] Libri duo antiquissimi *exterrebitur*. Turneb. XXVI. 31. *Torrent.*

[84 Codd. Feæ, *quid dicam*.]

85 *Ex testamento*] Ipsius voluntate. *Elata, &c.*] Elata, e domo ad rogum.

86 *Heres*] Ea lege institutus est

hæres, si corpus testatricis oleo copioso inunctum nudis humeris portaret.

87 *Elabi si posset mortua*] Elegans locutio: nec placet, quod et ego tamen in aliquot exemplaribus legi, *elabi et sic pos. mort.* vel, *ut sic pos. mort.* Anus autem illa male salsa, (quare et 'improbam' vocat, ut in re non multum dissimili Aristium Fuscum I. Sat. 9.) ex testamento sic est elata, vel quod eam institutioni conditionem adscripserat, vel quod gravem aliquam pœnam addiderat, ni heres sic fecisset, ut supra Sat. III. 'Quod ni fecissent gladiatorum dare centum Damnati populo paria.' Quo nempe testatam faceret importunissimi testatoris nequitiam. *Torrent.*

88 *Quod nimium institerat*] Quia nimio officio eam vivam prosecutus fuerat.

89 *Neu desis operæ*] Vetus hæc scriptura, pro *Ne desis operæ;* præscribit autem obsequiis modum. *Operæ*] Officio tuo. [*Non desis* Angelic. 2. *Ne desis* Venet. 1490. Dion. ab Harsio Lugd. 1538. Gryph. 1552. Venet. 1552. et Mur.]

90 *Ultro Non etiam sileas*] Plures libri *ultra;* sed nihil muto. *Ultra* enim pro *ultro* scriptum sæpe invenias. Lego autem cum interrogationis nota, hoc sensu: Si hominem nactus es difficilem ac morosum, quales fere sunt senes, quem offendant garruli; tu, qui eum captas, non ultro taceas potius, quam expectes, ut silentium imponatur? *Torr. Ultro*] Qui non provocatus garrit, offendet, &c.

91 *Non etiam sileas*] Ne sis etiam nimium taciturnus. *Davus sis comicus*] Indue personam Davi, timide cum domino suo loquentis.

92 *Stes capite obstipo*] Capite in alterum humerum inclinato, qui gestus est hominis ad palpandum parati.

93 *Obsequio grassare*] 'Grassari' proprie est impetu quodam ingredi atque aditum aperire: id obsequio fieri ostendit Tiresias. Nec dissimile illud Livii lib. X. 'Consilio grassandum, si nihil vires juvarent, ratus.' Varius autem hujus vocabuli usus est. Venusta autem antithesis *obsequio grassare:* obsequuntur enim captatores his quos perire velint. *Torr. Obsequio grassare*] Quovis genere obsequii divitem capta eique insidiare. *Si increbruit*] Si ventus factus est acrior. *Increbruit aura*] 'Auram' pro vento dixit. Sic enim Cicero Epist. ad Trebatium: 'Ventus increbrescit:' et Cæsar de Bell. Gall. lib. III. 'increbruit auster.' At pessime qui *increpuit* hic ferri posse putant, repugnante syllaba. *Torrent.* [Vat. Rom. 7. *increverit*. Vat. Rom. 10. *si crepuit*.]

94 *Cautus*] Sibi cavens. [*Catus uti* Vat. 13.]

95 *Oppositis humeris*] Objectis humeris tuis, ne in turba jactetur. *Aurem substringe*] Quid sit *aurem substringere* dubitatur, et varie quidem a Lambino et Turnebo viris doctissimis exponitur; sed nimis hercule diligenter. Ego *substringere aurem* idem esse existimo, quod subrigere, et arrigere, aut sustollere: unde 'sublata aure' dixit Horat. Epod. VI. de quo I. Sat. 9. 'Demitto auriculas.' Nec omittere velim, legisse videri Porphyrionem *aurem distringe;* quod sane non displiceret: sed dissentiunt manuss. omnes. Turneb. XVI. 17. et XIX. 13. et XXX. 27. *Torrent. Aurem substringe loquaci*] Aurem tuam substringe loquaci seni, id est, auribus tuis substrictis et arrectis finge te attente auditurum longas senis narrationes.

96 *Importunus amat laudari*] Ita ut non desinat molestus esse ni laudetur. ut *importunæ volucres* Horatio et Virgilio, quæ assidue lacessunt. *Torrent. Importunus*] Cruquius sic con-

struit: Importunus urge, hoc est, noli unquam finem facere ejus laudes in aureis occinendi, donec sublatis ad cœlum manibus, dixerit, ohe jam satis est. *Importunus*] Importune. *Ohe, jam*] Donec dixerit, Ohe jam satis est.

97 *Ad cælum manibus sublatis*] Gestus orantium ac laudantium Deos superos maxime, ut alibi diximus. Et iste igitur manus cœlo sustollebat, ut Diis de tot donis lætus ageret gratias. Sunt qui ad laudatoris ipsius diviti applaudentis gestum referunt: sed male. *Torrent.* *Manibus sublatis*] Præ gaudio. *Urge et Crescentem*] Multo plures et meliores libb. sine particula *et*: 'Tumidos' autem 'sermones' appellat, quibus auditor ille intumesceret: ut Epist. I. 'Laudis amore tumes.' Unde 'sufflati' iidem, qui et 'tumidi,' veluti vento aliquo distenti, quales esse homines elati et arrogantes solent. *Torrent.*

98 *Utrum*] Infla hominem vanum et philautum, qui falsis laudibus et adulationibus velut uter intumescit.

99 *Levarit*] Morte sua.

100 *Et certum vigilans*] Non per somnium, sed inter vigilandum, et ne tunc quidem per imaginem aut φαντασίαν, ut Philosophi loquuntur; sed certo et liquido apertis jam testamenti tabulis, audieris in triente te heredem institutum esse. Ridere autem videtur Academicos, qui ne id quidem credunt aut affirmant, quod vident. *Torrent.* *Et certum*] Et quum tu certo vigilans, non somnians, audieris hæc verba: Quartæ partis hæres sit Ulysses. [*Quartæ est* Vatt. Rom. 2. 5. et Barberin. 2.]

101 *Ergo nunc Dama sodalis*] Post obitum senis sic dices voce queribunda, 'Ergo nunc,' &c. [Vat. Rom. 1. a m. sec. et Vat. Rom. 9. *ergo tunc*, cum gloss. *dices*.]

102 *Nusquam est*] Species metalepseos: exprimit gestus, voces et lamentationes quibus uti solebant amici, propinqui, affines et hæredes in funebri pompa. *Cruq.* *Nusquam est*] Mortuus est? *Fidelem*] Unde tam fidelem parabo amicum? [*Nunquam* Vat. Rom. 1. a m. pr.]

103 *Sparge subinde*] Divulga hæc verba 'unde mihi,' &c. *Est*] Licet, vel, utile est. [*Est* non habetur in Vatt. 4. 5. 12. Vatt. Rom. 1. 3. 5. 9. 10. Vat. Palat. 3. Barberin. 1. Vallicel. 1. Angelic. 1. et Venett. 1483. 1490.]

104 *Gaudia prodentem vultum*] Propter senis mortem. *Vultum celare*] Vultum hilarem dissimulatione et fictis lachrymis celare. [Vat. Rom. 1. a m. pr. *celato*.]

105 *Permissum arbitrio*] Ita nostri quoque codices sex. Testator autem vel ipse sepulcri modum in testamento præscribit, vel heredis arbitrio relinquit. Hinc inscriptiones antiquæ; EX TESTAMENTO POSVIT; vel simpliciter: POSVIT; vel: DE SVO POSVIT. Jam vero quæ hæredis arbitrio permittuntur, non ita stricte observanda veniunt, ut quæ fidei ejus commissa sunt, ad quæ præstanda obligatus existit. Illa quoque non prætereunda, quod in optimis exemplaribus pro *ohe jam*, *ohe eia*; pro *subinde*, *subunde*; pro *illacrymare*, *inlacrimare*, scriptum repperi. Guil. Canterus Novar. Lect. IV. 12. *Torrent.* *Arbitrio*] Arbitrio tuo si est commissum. *Sine sordibus extrue*] Extrue magnifice. *Funus*] Pompam funeralem, a te factam. [*Commissum* plurimi codd. ap. Feam, et alios, item edd. antiq. *Permissum* viginti codd. Feæ al. ap. Lamb. Pulm. Torrent. item Venett. 1478. 1486. 1490. 1492.]

[106 Vat. Rom. 10. Vat. Palat. 3. Angelic. 1. a m. sec. et Barberin. 1. *laudat*.]

107 *Male tussiet*] Graviter et periculose. *Huic tu*] Huic coheredi.

108 *Ex parte tua, &c.*] Ex parte quæ tibi ex testamento obvenit.

109 *Gaudentem nummo*] Dic te ma-

lentem nummum, quam fundum, addicere ei fundum pecunia. *Nummo te addicere*] Placet de imaginaria quadam emtione locum hunc intelligi, quæ nummo fieri dicebatur, re ipsa vero donatio erat. *Addicere nummo*, inquit Budæus, est quod nostrates dicunt, frusto panis vendere, quod donationis est instar, cum obtentu venditionis rem donantes, invidiam donationis vitamus, aut pudori accipientis consulimus. *Cruq.* Turn. XXVIII. 3. *Sed me*] Tiresiæ umbra apud inferos hæc omnia loquitur.

110 *Imperiosa trahit Proserpina*] Proserpina mortis arbitra, ut I. Od. 28. vidimus, umbrarumque domina: cujus metu, ne Gorgonem objiceret, plura apud inferos scrutari desinit Ulysses in Homeri Necyomantia; quemadmodum et apud Virg. imminente aurora, Sibyllæ monitu, umbra Deiphobi Æneam relinquit. *Torr. Imperiosa*] Proserpina quæ imperium habet in mortuos.

SAT. VI. Se contentum iis quæ habet, vivere, ac plura non optare dicit. Deinde otii sui, quo ruri fruitur, commoda cum incommodis negotiorum et molestiarum, quæ vitam urbanam comitantur, comparat.

1 *Hoc erat in votis*] 'Vovere' est Deo aliquid sancte promittere: quod quoniam ideo fieri solet, ut quod optamus, Dei beneficio facilius consequamur, hinc 'vovere' sæpe pro optare accipitur: et ut 'vovere' atque 'optare,' sic 'preces' et 'vota,' fere conjunguntur. Nec aliud est 'in votis esse,' quam optare aliquid ut fiat. Quod igitur semper optaverat Horat. id Mæcenatis beneficio jam adeptus, ac sua sorte contentus, vitæ rusticæ laudes commoditatesque, et contra urbanæ vitæ tædia ac molestias recenset, pulcerrimo tandem apologo concludens illam alteri esse præferendam. *Torr. Hoc erat in votis*] Exorditur ab expositione sui voti, quod a Diis immortalibus auctius factum, quam speraverat, grato animo deprædicavit, in quo ostendit se et virum bonum, et paucis contentum. *Cruq. Hoc erat in votis*] Hoc optabam. *Modus agri*] Varro 'agrum' ab agendo dici voluit, in quo terram agebant, fructus caussa; nec dissentit Donatus. Modicum igitur agrum, hortumque, et silvæ aliquid una cum fonticulo, optabat Horatius: quæ omnia villula illa quam in Sabinis habebat, ei præbuit. De qua sic etiam III. Od. 16. 'Puræ rivus aquæ, silvaque jugerum Paucorum, et segetis certa fides meæ.' *Torrent. Modus agri*] Modicus ager. *Non ita magnus*] Modus agrorum apud antiquissimos illos Romanos tam fuit exiguus, quam ipsorum continentia magna. Romulus, teste Varrone, bina civibus jugera divisit: accrevit paulatim mensura: sed tamen Curius ille Dentatus, qui anno U. C. CDLXII. de Samnitibus, Lucanis, ac Sabinis triumphavit, in concione perniciosum esse civem dixit cui septem jugera non essent satis: auctor Plinius XVIII. 4. Verum optime Columella, 'Modus,' inquit, 'erit sua cuique moderata voluntas facultasque:' citans illud Virg. 'Laudato ingentia rura, Exiguum colito.' *Torrent.*

2 *Jugis aquæ fons*] Fons aquæ perennis.

3 *Super his foret*] Ultra hæc. *Auctius atque, &c.*] Amplius quam optabam.

4 *Bene est*] Quo utebantur, quoties præsentibus acquiescere sese ac contentos esse dicere volebant. Seneca Medea: 'Bene est: peractum est: plura non habui, dolor, Quæ tibi litarem.' Auctor Thyestæ: 'Bene est: abunde est: hic placet pœnæ modus.' *Rutgers. Nihil amplius oro, Maia nate*] Sic ad Mæcenatem Epod. I. 'Satis superque me benignitas tua Ditavit.' Gratias autem agit Mercurio: et quod in tutela esset, et quod Deus ille ditare homines crederetur,

ut Sat. III. diximus: ipse nempe dator opum. *Torr.*

5 *Maia nate*] O Mercuri. *Propria*] Propria dicuntur in quibus nemo alius quippiam juris habet, et quæ perpetuam adferunt domino possessionem. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Propria hæc*] Nisi ut hæc munera facias mihi perpetua et firma.

6 *Ratione mala rem*] Injuria vel fraude.

7 *Vitio culpave minorem*] Nequitia luxuriave.

8 *Si veneror stultus nihil horum*] Si nihil horum a Diis precor, quæ proxime dicam. *Veneror*] De hoc vocabulo quantum satis est diximus in Carm. Sæc. et supra Sat. II. *Torrent.* *O si angulus ille*] Utinam angulus ille, &c.

9 *Denormat*] Hanc scripturam et ego sequor, optimorum exemplarium testimonio probatam: quamquam vocabulum ipsum non memini alibi me legisse. 'Normatum' vero 'ad perpendiculum' dixit Columella. Notum autem fabrorum instrumentum *norma*, *γνώμων*, ut et 'regula,' sive 'linea' et 'perpendiculum,' ad quæ opera exiguntur. Alii legunt *Deformat*. Torrent. *Denormat agellum*] Qui facit agellum inæqualem.

10 *O si urnam*] Talia illa apud Persium omnibus nota Sat. II. 'O si Ebullit patrui præclarum funus! et o si Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro Hercule.' 'Dextro' inquit, ut 'amico' Horatius. Herculem autem moriturum monuisse scribit Diodorus lib. V. bene et feliciter victuros, qui jam Deo facto decimas offerrent: hoc ergo est, quod vel ad minuendam invidiam, vel, quod plura adhuc largiretur, Romanorum ditissimi, Sulla, Crassus, Lucullus, ut in eorum vitis legimus, decimam illi bonorum suorum ex voto consecrarunt. Deque ea consuetudine Plutarchus Prob. XVII. et Macr. III. 12. Facete ergo Plaut. Mostel. de homine impense prodigo: 'Is vel Herculi conterere quæstum possiet.' Et iterum Bacch. de adolescente minime parco: 'Frugi est, Herculem fecit ex patre: Decumam partem ei dedit, sibi novem abstulit.' Quæ cum ita sint, constat etiam ratio quare thesauris Herculem præfecerint antiqui. Turneb. XXIX. 35. *Torr.* *Fors qua mihi monstret*] Fortuna alicubi.

11 *Agrum Illum ipsum*] Illum ipsum interpretor, in quo thesaurum jam offenderat, quem ut in solidum sibi acquireret, agrum mercatus est, antequam de thesauro sciretur. De thesauris enim ita cautum fuit, ut si quis in suo reperisset, ipse potiretur, si in alieno dimidium domino daret, si in publico, æqualiter cum fisco partiretur. *Torrent.*

12 *Dives amico*] Dives factus favente Hercule, qui thesauris recludendis præesse creditur.

13 *Si quod adest*] Si eo, quod possideo, delector.

14 *Pingue*] Pinguis hebes et tardus dicitur. Turneb. XXVIII. 26. *Domino facias*] Mihi domino.

15 *Præter ingenium*] Præter pingue, id est, hebes ingenium. *Utque soles*] Nam illum et in Philippensi acie servavit, et ab arboris lapsu tutatus est. II. Od. 7. et 17. *Torrent.* *Custos mihi*] Sub Mercurii tutela sunt Poëtæ. Vide II. Od. 17.

16 *Ergo ubi me in montes*] Precatus Mercurium rerum suarum conservationem, paucis edocet quid rustica vita, jucunda, simplex et nullis morbis obnoxia, differat ab urbana, plena tædii, molestiæ et ambitionis laboriosæ, non sine valetudinis injuria. *Cruq.* *In arcem*] Sic rus suum appellat, vel edito loco positum, vel, quod malim, quia regnum ibi possidere sibi videretur. *Arces* enim regum sedes fuere; nam et alibi: 'Cur valle permutem Sabina Divitias operosiores.' Cum tamen ibi quoque de

hoc ipso rure loquatur. *Torrent.* *In arcem ex urbe removi*] In villam Tusculanam, in monte positam.

17 *Quid prius illustrem, &c.*] Quid potius carmine celebrare me par est, quam Satyros, et Musas agrestes, Deos Deasque campestres, quos penes est, meos tutari fines, et pecoris curam agere? *Prius* ergo *Satyris*, id est, potius quam Satyros, et Musam campestrem. Quid enim prius fuerit ei, qui rus colit, quam Diis rusticis sacra facere, eorumque laudes decantare. *Cruq.* *Satyris, Musaque*] Satyrico carmine et versibus, qui stant pedibus solutæ orationi similibus. *Musaque pedestri*] Satis superque hoc antea declaravimus: nec illos audio, qui nescio quos Satyros et campestrem Musam hic somniarunt. *Torrent.*

18 *Nec mala me*] Quando in agro sum, nulla perturbatione afficior. *Plumbeus Auster*] 'Plumbeum' ab effectu vocat, quod Austro flante tardiores gravioresque, ac proinde imbecilliores efficimur. Et sic 'plumbeos' vocamus 'homines' tardos atque hebetes: Romæ autem infestissimus Auster, teste etiam Galeno, præcipue Autumni tempore, vel per se noxii: unde et 'morbifer' et 'morborum pater' dicitur. Juven. Sat. vi. 'Metuique jubet Septembris et Austri Adventum.' *Torrent.* *Plumbeus Auster*] Insalubris Auster, cujus intemperie corpora gravescent.

19 *Libitinæ quæstus*] Numa Pompilius Manes, qui præcipuam nostri partem acciperent, religiose coli instituit: quæque ad sepulturam spectarent a pontificibus poscentibus præberi voluit: ejusque rei curam Libitinæ Deæ delegavit, quasi illa, an justa darentur mortuis, observaret: eamque doctissimi Romanorum, vel Venerem, vel Proserpinam esse credidere; eidem nomini ortum obitumque imputantes: et hinc 'Venus epitymbia' Græcis: quæ Latinis a libendo (si Varroni credimus) dicta est 'Libentina,' vulgo 'Libitina;' cujus templum commemorat Cicero de Nat. Deorum lib. ii. In templo autem vendebantur funeribus necessaria, aut certe locabantur per eos qui 'Libitinarii' inde appellati sunt, tanto majore quæstu, quanto plures moriebantur. *Torrent.* *Libitinæ quæstus acerbæ*] Quum multi in Autumno intereunt, quæstum faciunt ii, qui in funeribus procurandis sunt occupati, dicti libitinarii a Libitina funerum Dea.

20 *Matutine pater*] Janum invocat, actionum civilium præsidem, laborumque auctorem. Quia autem per Janum credebatur accessus patere ad superos deos cæteros, precesque supplicum per eum, tanquam per cœli portas transmitti, primus omnium semper invocabatur. *Cruq.* *Matutine pater*] A Matuta, id est, aurora. *Seu Jane*] Studiose observabant veteres, ut Deos pluribus nominibus appellarent: uti in Carmine Sæculari ostendimus. Ita ergo hic quoque Janum invocat Poëta, et veteri quidem, ut arbitror, instituto. Nam cum Janum temporibus præesse crederent; tempus autem sit mensura motus; merito et nomen hoc illi accommodarunt, ab eundo dictum, ut ait Cicero de Natur. Deorum lib. ii. et tamquam principem quemdam, a quo inciperent et in quem desinerent omnia, coluerunt: ille anni et mensium, ille diei dominus habebatur, id quod a tergo et quod a fronte esset adspiciens; aperiens item et claudens universa; unde et Jani appellati transitiones perviæ, ut fores ipsæ Januæ, ei consecratæ. Sed et clavem gestat, et dierum anni totius numerum manuum articulis exprimit: nunc biceps, nunc quadriceps pingitur: eademque ratione et bifrons et quadrifrons appellatur, quaqua versus respiciens. Denique cum talis sit; prima et extrema moderans, merito

hanc vitæ urbanæ narrationem ab eo exorditur Horatius; 'Matutinum' appellans 'patrem,' ab ortu ipso, quæ cujusque diei pars præcipua est: unde et Macrobius, 'Janum,' inquit, 'patrem vocamus, solem sub hac appellatione venerantes.' Atque ita etiam in Epistola ad Quinctium: 'Jane Pater clare, clare cum dixit Apollo.' Nam et in supplicando et in sacrificando antiqui Janum tanquam principem, ut dixi, præfabantur; nempe Deorum antiquissimum, a quo omnium rerum factum esset initium. *Torrent.* *Audis*] Libentius appellaris.

21 *Unde homines*] A quo. *Operum primos*] Satis ex prædictis apparet, quid hoc versu voluerit Horatius. Referri tamen etiam poterit ad veterem Romanorum consuetudinem, qua anni initio ipsis Kalendis Januarii auspicabantur artes quisque suas; ut toto anno agentes Deum haberent propitium. Sic ergo a Jano auspicari Poëta voluit. *Torrent.* *Operum vitæ*] 'Εν διὰ δυοῖν, id est, vitæ operosæ, molestæ, et difficilis, puta urbanæ. *Cruq.*

23 *Romæ sponsorem*] Quum Romæ sum, O Jane, tu cogis me esse fidejussorem, id est, pro altero spondere. *Me rapis*] Janum (puto) alloquitur: ille enim diem moderans, cujusque diei actiones quoque moderari ac regere videbatur. *Rapis* igitur, inquit, *me responsorem*, id est, res ipsa cui præes interpellat, ut pro amico spondeam: urge igitur ut id alacriter præstem, neque officium meum quisquam desideret. 'Spondendi' autem verbum generale, hic (opinor) pro fidejubere accipitur. Quod autem *urges*, pro *urge*, probant Turnebus et Lambinus, ego nullo in codice repperi. Turneb. XIII. 17. *Torrent.*

24 *Ne prior officio*] Urge, ne quis me officiosior existat.

25 *Aquilo radit terras, &c.*] Sic Epod. XVI. 'Ut neque largis Aquosus Eurus arva radat imbribus.' Eadem, ni fallor, ratione, qua 'verrentes æquora venti,' et 'remis vada livida verrunt,' Lucretius et Virgilius dixere. *Torrent.* *Radit terras*] Sive Aquilo flat et devastat terras.

26 *Interiore diem gyro*] Poëtarum more loquitur; non quod ita sit, sed quod ita appareat: idem enim perpetuo solis cursus, neque ille longius æstate, quam hieme iter peragit; sed quia ob terræ situm nunc paucioribus, nunc pluribus horis conspicitur, ideo et gyrum mutare fingitur: circulus autem quo centro propior, eo et interior, ac proinde etiam brevior. *Interiorem* itaque pro breviore dixit Horatius, qualis est brumalis, æstivo oppositus. *Torrent.* *Interiore diem*] Sive bruma breviore ambitu diem contrahit. *Ire necesse est*] Ad spondendum pro altero.

27 *Post modo quod, &c.*] Ostendit damnum fortuitum et fori molestias, quæ sponsionem subsequi solent. *Postmodo ergo mihi clare locuto*] Id est, postquam clare, aperte et libere de certa summa sponsionem feci, quod mihi obsit, et damno esse possit, luctandum in turba, &c. *Cruq.* *Postmodo, &c.*] Laborandum est mihi in turba id clare et aperte locuto, quod mihi damnum afferat, spondendo nimirum. *Clare certumque locuto*] Ut loqui eum convenit, qui pro altero spondeat, quod stipulando fieri consuevit, ut a JCtis nostris traditur. Notum autem illud Biantis: 'Sponde, noxa præsto est.' *Torrent.*

28 *Luctandum in turba*] Nimirum, ut alios antevertam, minus in rebus agendis alacres. *Cruq.* *Tardis*] Tardius euntibus; scilicet dum propero.

29 *Quid vis insane*] Verba hæc sunt, non ejus qui in turba pellitur, (ut volunt omnes,) sed cujus nomine Horatius sponsionem fecit: is enim fingitur monere Horatium, ei non esse luctandum in turba ad sponsionis caussam disceptandam, sed recurren-

dem ad Mæcenatem, apud quem facile pellat quicquid obesse possit. *Improbus*] Ut qui in urgendo Horatio nullam habeat rationem venti, tempestatis, &c. *Urget*] Instat. *Cruq.* *Quid vis, insane*] Melius libri tres manuscripti: *Quid tibi vis, quas res agis, insane? improbus urget Iratis precibus.* Addam 'preces' et pro obsecrationibus et pro exsecrationibus dici. *Torr.* *Quid vis insane? et quas res agis*] Verba sunt ejus qui ab Horat. properante in turba impellitur.

30 *Improbus urget Iratis precibus*] Omnino scribendum est: *improbus urget, Iratus precibus.* Heinsius. *Iratis precibus*] Diris precationibus. *Tu pulses*] Verba Poëtæ seipsum alloquentis, et ut illa quæ sequuntur. *Torrent.* *Tu pulses*] O Horati, tibi licet pulsare quicquid obstat eunti.

31 *Memori si mente recurras*] Si recurras mente memoriam beneficiorum acceptorum.

32 *Hoc juvat et melli est*] Inquit Horat. hoc consilium placet, et gratum est, mellis instar. *Cruq.* *Hoc juvat*] Respondet Horatius, hoc (nempe in turba jactari et male audire) esse sibi voluptati instar mellis. *Atras*] Ob bustorum ignes ac lumina, quæ mortuis ibidem sepeliendis præferebantur. Vide I. Sat. 8. *Torrent.*

33 *Esquilias, aliena negotia centum*] In Esquiliis habitabat Mæcenas, quas *atras* appellat, vel quod olim erat plebis sepulcretum, vel quod eo veniens atris curis obruebatur.

34 *Et circa saliunt latus*] Omni ex parte insiliunt.

35 *Sibi adesses*] O tu Horati, sibi esses advocatus ad puteal, id est, ad locum ubi prætor jus dicebat. *Ad puteal*] Sic Epist. III. ad Mæcenatem: 'Forum putealque Libonis Mandabo siccis.' Fuit autem Puteal locus Romæ percelebris: cujus etiam meminit P. Victor, regione Urbis VIII. et de quo egregie Dionysius Antiq. Rom. lib. III. ubi de Atii Navii statua in foro, ante curiam, non procul a ficu sacra sive ruminali posita loquens, eodem ferme loco inde cotem ac novaculam, quibus Atius divinationi fidem astruxerat, defossas ait; additque, καλεῖται δὲ φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, cum tamen *puteal* Romanis non *puteum* significet, sed *putei operculum*, hoc est, φρέατος κάλυμμα, non φρέαρ, ut Dionysius vertit. Rectius igitur Cicero de Divinatione lib. I. 'Cotem autem illam et novaculam defossam in comitio, supraque impositum puteal accepimus.' Quæritur quale illud 'puteal,' sive 'putei tegmen' fuerit? nummi veteres quos ego servo aram coronatam repræsentant, adscripto Scribonii Libonis nomine: quod ille aram hanc, ut ego arbitror, aut instituisset, aut instaurasset forte in magistratu. Errant igitur qui tribunal fuisse prætoris volunt: verum illud affirmare ausim, loco illo qui *puteal* vocabatur fenora tractari quoquo modo solere. Aliter enim auctores vix explicaveris. Ovidium in primis: 'Qui Puteal Janumque timet, celeresque Kalendas.' Et Persium: 'Si puteal multa cautus vibice flagellat.' Denique M. Tullium pro Sextio; 'Puteali et feneratorum gregibus inflatus.' Vetus exemplar Horatii servo, cujus margini adscriptum est, *puteal* locum fuisse, quo Senatores ituri in senatum convenire soliti. Cælius X. 17. *Torrent.*

36 *De re communi*] Si de re communi scribæ conventum cupiebant, Horatium e scribarum numero ipsum fuisse verisimile est. Decuriæ autem scribarum Romæ honestissimæ fuere, distinctæ magistratuum nominibus: alii enim prætorii, alii æditii, alii quæstorii, alii aliter appellabantur. Quod autem additur *magna atque nova*, id magis incitat Poëtam, ut ad constitutum veniat. *Torrent.* *De re communi*] De re quæ ad rem publicam pertineat.

38 *Imprimat his, cura*] Da operam

ut Mæcenas subscribat. *Mæcenas signa tabellis*] An de eo tempore loquitur, quo absentia Augusti Urbi præerat Mæcenas? aut etiam præsente Cæsare signabat, ejus (ut quidam volunt) sigilli custos? Vide III. Od. 8. *Torrent.*

39 *Dixeris*] Si dixeris, tentabo an velit subscribere.

40 *Septimus octavo propior*] Septimus annus elapsus est, fere octavus, ex quo, &c.

42 *Duntaxat ad hoc*] Expositio causæ finalis familiaritatis cum Mæcenate, qua facete utitur, non tam ut molestias pro aliis intercedendi apud Mæcenatem evitet; quam ut significet, quo ipso loco, suique similes viri docti sint apud potentes et nobiles. *Cruq.* *Quem tollere rheda*] Facturus iter communicat mecum, quem vellet recipere in rhedam.

44 *Hoc genus*] Nugas hujus generis. *Hora quota est*] Mæcenas me interrogat. *Thrax est Gallina Syro par*] Hanc vulgatam lectionem libri nostri omnes tuentur. At Guil. Canterus, Nov. IV. 12. *Thrax an Gallina*, in vetusto quodam codice legi admonuit primus. Antiquissimi codices non *Thrax*, sed *Threx* habent, aut *Trex*, de qua scriptura diximus III. Od. 11. ‘Me nunc Tressa Chloë regit.’ Nam utroque modo recte scribitur. Hunc porro locum sic interpretor, ut *Gallina*, quod fatentur etiam veteres Grammatici, quemadmodum ‘Columbus’ et ‘Palumbus’ apud Suetonium, nomen proprium gladiatoris fuerit armaturæ Thracum: ‘Syrus’ vero, ut et ‘Cilix’ apud Juven. Sat. IV. contrariæ factionis, Mirmillonum scilicet, qui ab armatura Gallica etiam ‘Galli’ dicebantur; ut ‘Thraces’ alii, non solum quia parmas gestabant Thracii scuti genus, unde et ‘parmularii’ dicti, (quo vocabulo usus Suetonius Domit. cap. X. ut ibi docuimus,) sed etiam gladios illius imitatione gentis. Denique Juven. Sat. VIII. utriusque factionis arma describens, cum ait: ‘Nec clypeo Gracchum pugnantem aut falce supina,’ Parmam Threcidicam, ut puto, et gladium intelligit, quo falcato nunc quoque Thraces utuntur. At contra Mirmillones ‘a Myrmidonum fortissima Græcorum gente, mutato *d* in *ll*, ut cum pro Ὀδυσσεὺς, *Ulysses* dicimus, appellari Turnebus censuit. Hi vero inter alia muniti erant galeis, quibus piscis effigies inerat: unde ‘Retiario,’ inquit Festus, ‘pugnanti adversus mirmillonem cantabatur, Non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle?’ neque negaverim, quin hi quoque gladiis scutisque ornarentur, sed Gallicis. Justum Lipsium in Saturnalibus vide hac de re latius disserentem. *Torrent.* *Thrax est Gallina*] Thrax (quem ignaviæ causa gallinam nominat) et Syrus, duo erant gladiatores.

45 *Parum cautos*] Sunt parum cauti, qui sub finem Autumni utuntur adhuc veste æstiva.

46 *Et quæ rimosa*] Quæ garrulis sine periculo possunt committi. *Rimosa*] *Rimosam* vocat *aurem*, male tutam, quæ infusa non servet, ducta a vasis rimarum plenis, quæ hac atque illac perfluunt, Metaphora: atque ita I. Od. 27. ‘Quicquid habes, age, Depone tutis auribus.’ ‘Tutæ’ enim ‘aures,’ ‘rimosis’ oppositæ. Errant igitur, qui ‘rimosam’ hic ‘aurem’ pro male memori exponunt. Notandumque notari obiter a Poëta taciturnitatem Mæcenatis, qui ne familiarissimis quidem amicis suis Reip. secreta panderet. ‘Deponere’ autem juris verbum est, pro custodiæ tradere: unde ‘depositum.’ *Torrent.*

47 *Per totum hoc*] Per totum hoc septennium fui magis ac magis invidiæ expositus.

48 *Noster ludos spectaverat*] ‘Nostros’ vocamus, et qui nostris propitii sunt, et qui nostri loci atque ordinis: aut ergo ad Mæcenatem hæc referri

poterunt, qui quod una forte cum Horatio aut ludos in theatro spectaverat, aut in campo Martio luserat, Poëtæ tamquam fortunatissimo omnes invidebant; aut ad vulgi sermonem per μίμησιν, ut vocant Grammatici, hic nostri vir subsellii Horatius repente Fortunæ filius effectus est, qui in intimam Mæcenatis amicitiam penetraverit. Vide Turnebum, VI. 7. *Torrent.* *Noster ludos spectaverat una*] Noster Horatius (dicunt omnes invidi) Fortunæ filius, id est, homo felicissimus, una cum Mæcenate versatus est in theatro, et in campo Martio.

49 *Luserat in Campo, Fortunæ filius, omnes*] Hoc sensu: Omnes inter se susurrant ac murmurant, Noster una ludos spectaverat; Noster nuper omnes candidatos in campo eluserat: quibus enim voluit, commendatione sua profuit; cæteros elusit. *Heinsius.*

50 *Frigidus a Rostris*] 'Frigidum' vocat 'rumorem' sive nuntium, non qui frigide ac leviter divulgetur, sed qui audientibus timorem atque horrorem adferat; moventibus scilicet sese barbaris adversus imperium Romanum: sic 'frigida mors.' Daci autem iidem qui et Getæ, uti III. Od. 8. notavimus. Ingeniose etiam e Rostris loco Urbis frequentissimo, veluti fonte aliquo, exortum rumorem, per vicos omnes deduci fingit. *Torrent.* *Frigidus a Rostris*] Si quis rumor vanus vagatur.

51 *Me consulit*] Me rogat. *O bone*] Horati.

52 *Deos quoniam propius*] Augustum et Mæcenatem.

53 *De Dacis audisti*] Cum Dacis tunc bellum gerebant Romani. *Nil equidem*] De Dacis nihil audio, inquit Horatius. *Ut tu*] Sunt verba percunctatoris.

54 *Exagitent me*] Dii male me vexent.

55 *Si quicquam*] Audivi. *Quid? militibus promissa*] Quid? inquit percunctator, utrum prædia militibus promissa daturus est Cæsar ex Sicilia, an ex Italia? *Militibus promissa*] De metatione agrorum loquitur, quæ post bellum Philippense contigit, devictis Bruto et Cassio; de qua Sat. 2. hujus libri, 'Videas metato in agello.' Quamquam et ad colonias, ab Augusto deductas lege Julia, referri possit; sed illud malim. *Triquetra*] 'Triquetrum' appellamus, quod Græci τρίγωνον, ut et figuram ipsam triangularem 'triquetram.' 'Triquetra' autem Sicilia, sicut et 'Trinacria' dicta, tribus promontoriis, (ἄκρα vocant Græci,) Pachyno, Peloro, et Lilybeo, excurrens in mare. Ovid. Fast. IV. 'Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor, Trinacris a posita nomen adépta loci.' *Torrent.* *Triquetra*] Sicilia dicta est Triquetra a tribus promontoriis.

59 *Perditur hæc inter*] Consumitur dies inter hæc nugatoria. *Misero lux*] Mihi in miseriis, sed non sine optatis.

61 *Nunc veterum libris*] Tria enumerat vitæ rusticæ studiosis grata commoda: veterum lectionem, otium sive lectionis intermissionem, et somnum: quibus in urbe sine interpellatione frui non licet. *Cruq.* *Et inertibus horis*] Quæ dantur joco et otio.

62 *Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ*] 'Sollicitam' cum dicit, vitam urbanam intelligo, ob continuas in urbe molestias; cujus litterato ruris otio semel oblivisci posse optat. *Torrent.* *Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ*] Hujus vitæ urbanæ sollicitudines oblivisci.

63 *O quando faba Pythagoræ cognata*] Festivissimus ac urbanissimus autorum, cum Pythagoræ de faba sententiam traducere hic urbane vellet, qui ex eadem et origine, et eodem natam tempore cum homine eam asserebat; fabam non hominis

cognatam e Pythagoræ sententia, sed præter expectationem, Pythagoræ cognatam vocavit. Quod urbanius, et magis salsum. *Heinsius.* *Faba Pythagoræ cognata*] Inter varias opiniones cur a fabis abstinere præceperit Pythagoras, non postremo loco habetur, quod, ut inquit Plinius, mortuorum animæ sint in eis; qua de caussa parentando utique faba assumitur. Varro etiam ab hoc Flaminem ea non vesci tradit; quoniam in flore ejus litteræ lugubres reperiuntur. Huc ergo alludit Horatius, 'Pythagoræ fabam cognatam' vocans: ille enim cognatas esse animas statuit quocumque tandem transmigrassent. Posset etiam ad nascendi quamdam similitudinem referri. Nam summus auctor Theophrastus, principium germinandi in faba membri instar habere tradit, idque etiam in cicere et lupino cerni. *Torr.* *Faba Pythagoræ cognata, simulque*] A faba Pythagoras abstinuit, quasi sibi cum ea cognatio aliqua esset, veritus ne in fabam aliquam animus paternus immigrasset.

64 *Ponentur*] Apponentur.

65 *O noctes cœnæque Deum*] Deorum omnia læta, tranquilla, suavia, secura: tales autem, semota ambitione ac metu, rusticorum et somni et cœnæ. Turnebus XIII. 17. et XVII. 17. *Torrent.* *O noctes cœnæque*] O nocturnæ curæ suaves et jucundæ, quales erat Deorum cœnæ.

66 *Ante Larem proprium*] Ante Deum domesticum et familiarem. *Vernasque procaces*] Audaculos servos domi nostræ natos.

67 *Libatis dapibus*] Ingeniose quidem Turnebus VI. 7. hoc ad veterum religionem refert: qui, teste Varrone apud Nonium, et Plutarcho de Fortuna Romanorum, cœnæ particulam Lari sacram in focum mittebant; quod 'in patellam dare' dicebant ac 'libare dapes.' Sed tamen Lambino potius assentior. De vernis enim loquitur, qui herilis mensæ reliquiis pascebantur, et fere quidem accumbentium et manu sumtis. *Torrent.* *Libatis dapibus, prout cuique*] Dapibus a me prius degustatis et leviter tactis.

68 *Siccat inæquales calices*] Tunc inæquales calices siccantur, cum, qui plus potest bibere, plus bibit: qui minus potest, non cogitur; sed animo suo obsequitur, nec supra vires suas bibit: at ubi lex eadem omnibus bibendi imposita est, huic parere tenentur ex æquo pusilli, timidique potatores cum valentissimis et promptissimis: et tunc æquales omnibus calices hauriuntur. *Siccat inæquales calices*] Ebibit calices inæqualiter plenos, pro suo quisque arbitratu. *Inæqualeis*] Quantum quisque velit, suo nempe, non magistri arbitrio. 'Insanæ' autem 'bibendi leges' apud Plinium extremo lib. XIV. *Torrent.*

69 *Insanis: seu quis capit*] Per leges præfinitum erat convivis a bibendi Magistro, quantum quisque biberet. *Acria fortis*] Grandia pocula.

70 *Seu modicis*] Seu modico potu delectatur. *Modicis humescit lætius*] Tales potatiunculæ illæ Socraticæ, seu Platonicæ, si mavis, de quibus Gellius XV. capite 11. Macrobius II. cap. ult. *Torrent.*

71 *Sermo oritur*] Sermo convivalis, in cœna rustica.

72 *Lepos*] Nonnulli codices *Nepos* habent: in veteri tamen libro adscriptum, 'Lepos Cæsaris archimimi nomen:' placet. *Torrent.* *Lepos saltet*] Lepos insignis saltator, Augusti scurra.

75 *Usus, rectumne*] Utilitas, an honestas.

76 *Summumque quid*] Et quid sit summum bonum.

77 *Garrit aniles*] Cervius jucunde narrat vulgares fabulas.

78 *Ex re*] Id est, pro re nata: ut 'pro loco,' 'pro tempore,' dicimus.

Virg. 'Pro re pauca loquar.' vel *ex re*, quia audientibus utilissimæ, atque ad persuadendum etiam maximis in rebus efficacissimæ, præsertim cum ad multitudinem habetur oratio; tametsi per se inanes illæ ac stolidæ videri possint. *Torrent.* *Ex re*] Ex usu. *Arelli*] An forte amicum suum Arellium Fuscum nobilem oratorem oblique taxat? *Torrent.* *Arelli*] Cujusdam avari nomen Arellius.

79 *Ignarus opes*] Non expertus, quantas secum curas trahunt amplæ divitiæ. *Sic incipit*] Cervius sic incipit. *Olim*] Quondam.

81 *Cavo*] Angusto cubili.

82 *Asper et attentus*] Laboriosus, non delicatus. *Ut tamen arctum*] Ita tamen, ut animum parcum laxaret hospitiis, id est, hospitibus accipiendis.

83 *Neque illi Sepositi ciceris*] Libri non pauci legunt *ille;* sed nihil puto mutandum. Est autem Hellenismus; ut Sat. III. 'Et morbi miror purgatum te illius.' Virgilius: 'Justitiæne prius mirer belline laborum?' *Torrent.* *Hospitiis*] Hospitibus: abstractum, ut aiunt Grammatici, pro concreto; sic et vigiliæ, et præsidia, &c. pro vigilibus, præsidiariis. *Cruq.*

84 *Sepositi ciceris nec longæ invidit avenæ*] Hellenismus. Invideo cum genitivo casu; pro quo Latini dicerent: Neque invidit ille sepositum cicer, neque longam avenam, sed liberaliter ei apposuit.

85 *Aridum et ore*] Acinum desiccatum.

86 *Cupiens varia fastidia*] Cupiens varietate eduliorum depellere urbani fastidia muris, dente superbo singula degustantis.

88 *Quum pater*] Cum mus rusticus stratus in palea hujus anni.

89 *Esset ador*] Nec hoc quoque otiosum. Eo enim frumenti genere, farre scilicet, quod *ador* et 'adoream' vocabant, usus est populus Romanus annis trecentis; auctor Plinius; ut III. Od. 3. notavimus: quamquam, ut hoc obiter dicam, 'farris' nomen, non ador ipsum, sed adoris pollinem significare videtur Ausonio: 'Mox ador atque adoris de polline pultificum far.' Et apud veteres, si Varroni credimus, de omnibus frugibus dicebatur. *Torrent.* *Esset ador*] Ederet ador, farris genus. *Dapis meliora relinquens*] Relinquens dapes meliores.

91 *Prærupti*] Nemoris alti.

92 *Feris præponere*] Desertis regionibus.

93 *Comes*] Comitare me in urbem. *Terrestria quando*] Quandoquidem terrestria animalia mortales habent animas. Horatius vel ex Atheorum sententia, vel in persona muris urbani et cæterarum animantium (homine excepto) ista loquitur.

94 *Mortaleis animas*] Id vetus omnis Philosophia negavit, at recentiores plerique, præsertim post Aristotelem, impie affirmarunt, perinde ac si homo nihil differret a beluis. Tritum autem Poëtis argumentum, ob vitæ brevitatem atque incertitudinem, hilare ac jucunde vivendum esse: in quo sæpissime noster versatur Horatius: et graviter Plinius lib. VII. 'Is demum profecto vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.' *Torr.*

95 *Aut magno*] Nobili aut ignobili. *Quo bone circa*] Quocirca, o bone.

97 *Hæc ubi dicta*] Postquam hæc verba muris urbani murem rusticum impulerunt vitæ genus commutare.

100 *Nocturni*] Noctu.

101 *Ponit uterque In locuplete domo vestigia*] Lucr. initio lib. V. 'Inque tuis nunc Fixa pedum pone pressis vestigia signis.' Virg. Georg. III. 'Vix summa vestigia ponat arena.' Ductum volunt a gladiatoribus. *Torrent.*

102 *Cocco*] Purpura.

103 *Canderet*] Notanda verbi pro-

prietas. 'Candere' enim et 'candescere' non ad colorem tantum referuntur; sed et ad igneum illum splendorem, qui in accensa quavis materia cernitur, ut 'candens ferrum,' 'carbo,' 'favilla,' ac similia. Pulcre igitur Flaccus 'candentem rubro cocco vestem' depingit, ob ardorem scilicet purpuræ. *Torrent.* *Canderet vestis*] Splenderet stragula vestis.

105 *Exstructis*] Alte cumulatis: tam enim repositis epulis impleri canistra poterant, quam mensæ ipsæ: unde 'struices patinariæ' Plauto. Peculiare enim convivils vocabulum: unde et 'structores' inter officia mensarum. *Torrent.* *Extructis inerant*] In canistris ordine dispositis et exornatis.

106 *Ergo ubi porrectum*] Cura, sedulitas et studium muris urbani, ut apparatu, magnificentia et dapibus hospitem suum accipiat ad ruris odium inducendum, et urbis amorem persuadendum. *Cruq.* *Porrectum in*] Murem rusticum extentum vel accumbentem.

107 *Veluti succinctus*] Instar servi ad ministrandum expeditus. *Hospes*] Mus urbanus.

108 *Continuatque dapes*] Dapes dapibus accumulat. *Vernaliter ipsis*] Sic quidem nostri codices: usus tamen obtinuit, ut Horatium secuta ætas, 'vernilis' et 'verniliter' diceret. Tacitus quoque Hist. III. 'vernile dictum' pro scurrili ac procaci dixit, qualia esse servulorum solent. *Torr.* *Vernaliter*] Officiose in morem vernarum.

109 *Prælambens*] Non displicet quidem, ut prægustantis munere functum dicat: mallem tamen ligurritorem significari; quales fere sunt vernulæ: poterat et ideo prælambere, ut suo prius, quam convivæ palato satisfaceret. *Torr.* *Prælambens*] Prægustans.

110 *Ille cubans gaudet mutata sorte*] Mus rusticus porrectus in stragula purpurea gaudet sorte mutata. *Bonisque Rebus agit lætum convivam*] Ob res jucundas præbet se lætum convivam.

111 *Cum subito ingens*] Hic vide momentaneæ fluxæque voluptati quam parum sit fidendum.

112 *Lectis excussit*] Lectis discubitoriis.

113 *Currere*] Currebat.

114 *Exanimes trepidare*] Metu perturbari, magis trepidabant. *Simul*] Simul atque. *Molossis*] Canibus Epiroticis a Molossa civitate Epiri, ubi canes robusti gignuntur.

115 *Tum rusticus*] Mus rusticus.

116 *Et valeas*] Valeat hæc vita urbana, turbulenta et timoris plena. *Cavusque*] Caverna, ubi ante habitabat.

117 *Ervo*] Ervum, est species leguminis.

SAT. VII. Horatius inducit servum vehementer dominum suum increpantem, quod aliter vivat, quam promiserat aut præ se ferat.

1 *Jamdudum ausculto*] Exordium Comicum, ex interrupto, puta ab officio servi cordatioris et in herum suum benignioris: ait enim se patienter audire quid dicat, imperet, velit; se quoque videre quid meditetur, quid agat, non audere tamen se ei, quod novit, indicare. *Cruq.* *Ausculto*] Audio te loquentem. *Servus*] Existens in servitute. *Jamdudum ausculto*] Non Davo hoc tribuo, sed Horatio: *At cupiens tibi dicere servus Pauca reformido;* hoc sensu: Senserat Horatius servulos suos aliquid dicturire, et attentus aliquantisper sederat, ut exspectaret quidnam vellet. Sed cum videret, neminem eorum proloqui, pertæsus moræ, ipse silentium abrumpit: et, Quin hoc agitis, inquit, jam enim dudum est, cum ausculto. Hic Davus, cui loquendi partes a reliquis datæ fuerant: atqui quo minus loquar facit, quod ea, quæ

dicenda habeo, pace tua fortasse dici nequeunt. Tum Horatius: Quid? Davusne est, qui paucis me volebat? Ita respondet servus, ipse Davus ille, quem tu tantopere diligis: nec id immerito. Est enim frugi in tantum, quantum servo necesse est. Non dico, nimis. Cum enim vetus querela sit, maximas virtutes non diurnare, metuo, ne et tu, si me supra modum frugi dixero, verearis, ne ante diem tantis virtutibus mancipium tibi mors ereptura sit. Hoc enim volunt urbanissima illa: *Et frugi quod sit satis: hoc est, Ut vitale putes.* Rutgers.

2 *Reformido*] Non ignorabat enim domino suo eam vitæ et morum turpitudinem auditu fore injucundam: idcirco ait servus, reformido: perinde ac si velit significare libertate ei opus esse ad libere loquendum. *Cruq.* *Davusne*] Num Davus audet hæc loqui? inquit dominus suus. *Ita, Davus*] Ita est, ego Davus servus tibi utilis cupio te paucis convenire.

3 *Mancipium domino et frugi quod sit satis: hoc est, ut vitale putes, &c.*] Hic interpretes *mancipium frugi*: quod satis esse possit ad persuadendum tibi, me vita dignum esse. Erat enim dominorum in servos vitæ necisque potestas. At ego hero, non servo, illa verba puto tribuenda: *hoc est, Ut vitale putes: age, libertate Decembri ... utere.* Ut conscius sibi herus tractationis et querelæ servi sui, quem jam in summa temporis libertate expostulare secum velle videbat; nimirum inquit, id est, 'vitalia mihi amputare velle.' Commemoratio enim tuæ frugalitatis, quantum satis est, ut ais, beneficii loco servata, ut et apud Comicum servus ait; exprobratio quædam est. 'Putare' autem pro amputare, ille idem poëta dixit: in similibus enim more poëtico per ἀφαίρεσιν syllaba perditur, ut Maro, 'Pone metum,' pro 'depone.' *Schottus.* *Et frugi, quod sit satis*] Servus, inquam, tanta frugalitate præditus, ut me meo merito judicare possis vitalem, id est, meliore vita dignum, nempe libertate. *Frugi quod sit satis*] Sic frugi, ut nihil nimis, nec immodice se jactet: et quia vulgo creditur, insignite probos immatura fere morte extingui; jocose addit, *ut vitale putes:* hoc est, ut superstitem speres, nec tali mancipio ante diem priveris. *Frugi*] Sobrii potissimum ac parci, et qui opera sua utiles sunt, maxime cum de servis loquimur, eo vocabulo notantur. Talem se Davus iste prædicat. Turneb. XVIII. 27. *Torrent.*

4 *Age, libertate Decembri*] Hoc mense Decembri, cum Saturnalia celebrentur, inquit dominus, servis loqui licet, quicquid libet. *Libertate Decembri*] Saturnalia, quod ex Macrobio aliisque auctoribus notum est, in Decembrem mensem incidebant: quibus, quod servi pro dominis se gererent, et hi vicissim servilibus muneribus fungerentur, ut, memores iisdem sese ortos esse seminibus, nec natura, sed conditione distare, moderatius imperarent; recte Horatius, Age, inquit, &c. Et de Saturnalibus quidem multa dicere otiosi hominis sit, adscribam tantum Dionis locum de Narcisso Claudii Cæsaris liberto lib. LX. Hic enim ad exercitum A. Plautii missus, cum ascenso ducis tribunali, alloqui milites aggrederetur; illi indignabundi acclamare tritum illud: 'Io Saturnalia.' 'Moris enim,' inquit, 'erat, ut Saturnalia habitu dominorum colerent servi.' Nec vero servis tantum major tunc permissa licentia: sed ceteri quoque homines toto mense Decembri feriabantur. *Torrent.*

6 *Pars hominum*] Exorditur ab aliorum vitiis, ut tutius securiusque tandem ad herum veniat. *Torrent.* *Pars*] Verba servi. *Constanter*] Pertinaciter. *Et urget*] Perseverat in consilio suscepto.

7 *Natat*] Instabilis est, huc illuc fluctuans. *Recta capessens*] Virtutes sequens.

8 *Pravis obnoxia*] Vitiis obnoxia.

9 *Cum tribus anellis*] Annlorum origo, teste Plinio, e Græcia fuit, sera tamen; siquidem Iliacis temporibus nulla illorum fit mentio, et signandi quidem caussa inventos fuisse Macrobius tradit VII. 13. primum singulos, eosque ferreos: quos, augescente luxu, qui senatores erant aut equites, libertis reliquere, sumtis ipsi aureis. Sed Plinius ad ornatum referre maluit: cunctanter initio sumtos narrans, ac lævis tantum manibus, quo magis occulerentur; quamquam alii, quo minus impedirent, id factum voluere: Gellius vero X. 10. ex Appione, ideo primum sinistræ manus digitum, qui minimo est proximus, anulo decoratum ait, quod ab anatomicis repertum sit, nervum quemdam tenuissimum ab eo digito ad cor usque pervenire. Crevit autem una cum luxuria numerus. Et tres quidem suo sæculo, ut multos ponit Horatius; at Plinius, demto medio reliquos omnes digitos eis onerari solere sua ætate ostendit. Vide Alex. ab Alex. II. 19. *Torrent.* *Cum tribus annellis*] Annulos plures gestasse, turpe fuit. *Modo læva Priscus*] Vixit aliquando sine ullo annulo, quem in sinistra manu gestare mos erat, quia manus sinistra otiosior est, et propterea minus in illa annuli atteruntur, quam in dextra.

10 *Inæqualis*] Sibi non constans. *Clavum mutaret*] Nunc scilicet angustiore, nunc latiore utens: illud modestiæ, hoc luxus indicium: ut priore libro Sat. VI. notavimus. *Torr.* *Clavum ut*] Clavum, aut latum aut angustum. Vide I. Sat. 6.

11 *Ædibus ex magnis subito*] Ex domo plena dignitatis subito migraret in domum abjectam.

12 *Mundior exiret*] Unde, id est, ex qua exiret paulo elegantior. *Honeste*] Decenter.

13 *Jam mœchus Romæ*] Inconstantiæ nota ab instituto et vitæ modo, non sine obliquo crimine luxus Romani, et commendatione Athenarum a disciplinis liberalibus. *Cruq.* *Doctus Athenis*] Sic, demto uno, nostri omnes. Turnebus *doctor* maluit, ego contra sentio. *Doctores* enim fere Grammaticos vocabant. At Priscus iste Senatorii ordinis erat: qui modo Romam præferebat, ob adulterarum copiam ipse mœchus; modo Athenas, ubi doctrinam, quam præ se ferebat, disserendo inter eruditos probare posset. Turneb. XIII. 17. *Torrent.* *Doctus Athenis*] Priscus Orator fuisse dicitur.

14 *Vertumnis*] Ex Turnebi XIII. 17. sententia, *Vertunnis* edidit Lambinus, ut 'Portunnus,' 'Autunnus:' parum refert. Illud vero non recte, irato, sive iniquo *Vertumno* natum dici, qui mobili esset ingenio, qui secum pugnaret, qui sententiam mutaret in horas: nam Vertunno ipso nihil varium magis aut mutabile; cum omnia in se vertat, ut pulcerrima quadam Elegia Propertius cecinit, servato semper decoro; in quo deficit Priscus homo vanus ac levis. Bene itaque Tibullus: 'Talis in ætherio felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.' Donatus in Adelphos ad ea Comici verba: 'Quæ res tibi vertat male:' et rursus ad illa: 'Dii bene vortant:' 'Quia sæpe res aliter eveniunt, quam vel optamus vel opinamur, cujus eventus nobis ratio non constet; vertendi illam in utramque partem potestatem Vertumno tribuit; quem Prisco propitium fuisse negat Horatius.' *Torrent.* *Vertumnis*] Vertumnus Deus est animum vertens, ad omnes figuras et formas opportunus, unde multiformis et mutabilis apparet. Quamobrem qui inconstantes sunt, et mobili inge-

nio, dicuntur nati iratis Vertumnis. *Quotquot sunt*] Quotquot sunt Vertumni, non quod multi essent Vertumni, sed quia Vertumnus varie depingebatur, modo arator, seminator, messor, modo plantator, fossor, &c.

15 *Justa chiragra*] Stephanus miratur Horatium, primam in hac voce corripere ausum; imo vix hoc illi verisimile videtur: ita ut credat illum *cheragra* scripsisse; quum Græci Poëtæ χέρα non minus dicant, quam χεῖρα. *Justam chiragram* Lambinus vult dictam esse magnam, gravem et omnibus numeris absolutam: quemadmodum dicimus, 'justum exercitum,' 'justum Poëma,' &c. Sed cur *justam*, in sua prima et usitatissima significatione non accipimus? ut quemadmodum 'justæ pœnæ' dicuntur, sic etiam 'justa,' quæ pœnas justas et meritas sumit, appelletur. Sic Naso, Trist. v. 9. 'Vidi ego naufragiumque viros et in æquore mergi: Et nunquam, dixi, justior unda fuit.' *Stephan.* *Justa chiragra*] *Justam* vocari malim, scurræ mœrenti ob ingluviem immissam, quam ex aliorum sententia, veram ac legitimam. De articulari autem morbo loquitur, qui ab affecta corporis parte nomen mutat, et nunc podagra, nunc chiragra est, Græce ἀρθρῖτις. Sed et *contigit* pro *contudit* scriptum repperi in veteribus membranis. *Torrent.* *Justa chiragra*] Chiragra gravis et suis numeris absoluta.

16 *Tolleret atque*] Ex alveo sumeret.

17 *In pyrgum*] E duobus optimis codicibus nostris hic *fimum*, ille *phimum* habet; et adscriptum: 'id est, *pyrgum* vel fritillum, instrumentum ligneum, cui imponitur tessera, ne falli possit cum quo luditur.' Latini sane 'turriculam' vocant, ut ex Martiale observavit Turnebus, vi. 3. Ceterum quia φιμὸν Græci inter organa, quæ κυβευτικὰ vocant, referunt, ut videre est apud Pollucem non uno in loco: πύργον vero ea significatione non temere reperias; hic quoque hoc vocabulum adulterinum puto, et legendum *phimum*. uti et prisci legisse videntur interpretes. 'Fritillum' autem appellat Seneca et Juven. sed 'arcam' Persius Sat. iii. Vide Guil. Canter. Nov. Lect. vii. 8. *Torr.* *In pyrgum*] In vasculum ex quo ad evitandum dolum tali ab aleatoribus in alveum conjiciebantur, ne si manu jacerentur, lusores fraudem committerent.

18 *Quanto constantior*] Quod ait Poëta, quanto quisque assiduo vitæ usu in vitiis obfirmatior est, tanto levius esse miserum; id verum quidem opinione laborantis; vix enim se miserum esse sentit: re ipsa tamen ut turpior, sic et miserior multo est, quam ille qui interdum sapit et recte agit, modo se continens, modo remittens, neque umquam pedem firmans, sed natanti similis, ut paulo ante dixit. *Torrent.*

19 *Tanto levius miser*] Tanto minus miser. *Ac prior ille*] Mallem, *ac prior illo*. Nec silere possum in melioribus codicibus legi *acrior illo*, ut caussam reddat, quare *levius miserum* dixit, nempe qui alacrior in proposito persistat. Turneb. xiii. 17. *Torr.* *Illo*] Illo prisco.

20 *Qui jam contento*] Modo ita contendit funem, ut periculum sit ne rumpatur, modo nimis laxat, id est, in omni vitiorum genere volutatur.

21 *Non dices*] Verba sunt heri. *Putida tendant*] Verba rancida et auditu injucunda.

22 *Ad te*] Respondet servus. *Quo pacto*] Loquitur herus. *Laudas Fortunam, &c.*] Multis, inquit, laudibus effers divitias antiquas non amplas, sed modicas, quæ vitæ frugaliter sustentandæ satis esse possint: commendas antiquum vivendi modum simplicem, frugalem: at si Deus tamen aliquis tibi e malis erepto, ea quæ tantopere laudas largiatur ultro, credo te recusaturum. *Cruq.* *Laudas*] Sunt

verba Davi ad herum.

23 *Antiquæ plebis*] Mores antiquorum hominum. *Et idem*] Et tu idem.

24 *Subito te agat*] Si sine tuis votis ad illa te compellat. *Usque recuses*] Valde recuses.

25 *Quod clamas*] Quod asseris.

26 *Non firmus*] Non stabilis. *Et hæres*] In luto hæsitas. *Hæres Nequicquam*] Hoc est, ita tecum pugnas, ita te tibi involvis, ut quid dicas, quo te vertas, ut ex his rebus te vindices, omnino tibi sit incertum. *Cruq.*

27 *Cœno cupiens evellere plantam*] Notum Græcorum proverbium ἐκτὸς πηλοῦ πόδας ἔχειν, de his qui molestiam aliquam jam superarunt. Turneb. XIII. 17. *Torrent. Evellere plantam*] Cupiens ex vitiorum gurgite emergere, laudas.

28 *Romæ rus optas*] Quando Romæ es. *Rusticus urbem*] Quando es rure.

29 *Levis*] Inconstans.

30 *Laudas securum*] Victum domesticum. *Velut usquam*] Quasi, quo vocaris, eo coactus et invitus eas.

31 *Amasque*] Estque tibi jucundum.

32 *Potandum*] Epulandum. *Jusserit*] Si jusserit.

33 *Serum sub*] Sero, paulo ante vesperum. *Sub lumina prima*] Idem ferme, quod 'supremo sole,' quodve 'ad facem primam :' ac tale etiam illud Juvenalis Sat. X. 'Pereundum est ante lucernas.' Sed in Repubi. occupati fere tardius accumbebant ; ut hic Mæcenas ; quare *serum* addidit Horatius. *Torrent.*

34 *Nemon' oleum feret ocyus*] Mira hic scriptionis varietas. Sunt qui pertinaciter cum hiatu, *Nemo oleum;* et mox, *audit*, legi debere affirment. Ego absque contentione in uno atque altero vetustissimo codice sic scriptum attestor: *Nemon' oleum fert ocyus? en quis Audit*, pro *et quis*, vel *ecquis*, aut *hæc quis:* quam scripturam veram puto. *Oleum* autem pro unguento dixit, ut 'ungor olivo.' Sat. VI. *Nemon' oleum*] Verba sunt heri ad Mæcenatem properantis. Cœnaturi oleo ungebantur.

35 *Magno blateras*] Sed et cameli cum voces edunt, *blaterare* dicuntur; auctor Festus. *Torrent. Blateras*] Inepte clamas. *Fugisque*] Placet: sic tamen ut damnare nolim, quod in quinque libris repperi; *furisque*. Torrent. *Fugisque*] Ad cœnam festinas.

36 *Milvius et scurræ*] Fieri quidem potest, ut *Milvius* scurræ nomen sit, ab ave rapacissima sumtum. Fuerant autem hi cum Horatio cœnaturi; quos a Mæcenate invitatus, mala multa imprecantes, reliquerat, suo tunc victuros succo. *Torrent. Et scurræ tibi*] Parasiti, qui erant apud te cœnaturi. *Referenda*] Multa mala.

37 *Etenim fateor*] Davi sunt verba, non Horatii. *Dixerit ille*] Vetus locutio: pro dixerit fortasse aliquis, ὁ δεῖνα, uti loquuntur Græci. *Torrent. Ille*] Aliquis dixerit.

38 *Duci ventre*] Me ventri indulgere. *Nasum nidore supinor*] Sic nostri omnes, non *supino:* adscriptumque in uno: 'ut facere odorantes solent.' *Torrent. Nasum nidore supinor*] Nasum habeo supinum ad suavem odorem obsonii percipiendum.

39 *Quid vis*] Lambinus recte *si quidvis* edendum censuit; est enim vetus scriptura; et meo quidem judicio, particula *si* abundat; ut Epod. I. 'Quid nos quibus te vita si superstite?' 'Popinones' autem, teste Nonio, vel ipsi tabernarii sunt, vel qui se totos popinis dedunt. *Torrent. Popino*] Popinarum amator.

40 *Tu*] Here. *Ego*] Servus nimirum.

41 *Insectere*] Debesne me insectari? *Verbisque decoris*] Vocabulis virtutis vitium tuum tegas?

42 *Stultior ipse*] Alii leg. *stultior ipso.*

43 *Aufer*] Noli me vultu terrere.

44 *Stomachumque teneto*] Iram comprime.

45 *Crispini docuit*] Philosophi. vide Sat. III. lib. 1.

46 *Te conjux*] Te, qui herus meus es.

48 *Natura incendit*] Naturalis et vehemens libido. *Sub clara nuda lucerna*] Nihil muto; 'teste' enim 'lucerna ludere,' Martialis inquit: atque ita de Messalina Juvenalis: 'Obscurisque genis turpis fumoque lucernæ.' et sane cum scortilla ista fere in fornicibus agerent, unde et *fornix* pro lupanari, non mirum si etiam de die lucernis utebantur: neque hic quicquam occultioris scientiæ; nam quod ante lenonum ædes laureatas lucernæ suspendebantur, id tunc solenne erat, cum nova aliqua meretricula prostituebatur, ut ex Tertulliano constat, et ex hoc Juvenalis loco e Sat. VI. 'Ornentur postes et grandi janua lauro.' *Lacerna* tamen, quod in tribus codicibus repperi, damnare nequeo: cum ob locum illum I. Sat. 2. 'Altera nil obstat; Cois tibi pœne videre est Ut nudam:' tum quod 'togatæ' ac 'palliolatæ' fere inducantur meretriculæ: atque ita Juven. 'Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ.' *Torrent. Sub clara nuda lacerna*] Sub linea veste tam tenui, ut meretrix quasi nuda videretur.

49 *Caudæ*] Mentulæ tumentis.

50 *Clunibus aut agitavit*] Aut superincubando me clunibus agitavit, velut equo insidens.

51 *Dimittit neque*] Me missum facit illæsa fama.

52 *Meiat eodem*] Cum eadem coëat.

53 *Tu cum projectis insignibus, &c. caput obscurante lacerna*] Ut lateret ille, insignia dignitatis, nempe annulum deposuerat; et libertatis, nempe togam, quæ 'Romanus habitus' Poëtæ dicitur, et tunc in usu erat saltem apud digniores: et sic in servili habitu: nempe sine toga, quæ ingenuorum: præterea caput lacerna involutus ut lateret, quod expressit per *caput obscurante lacerna*, non quod servorum lacerna atra esset. *Ferrarius. Tu, quum*] Tu here. *Projectis insignibus*] Insignia civis Romani toga, senatoris latus clavus, equitis annulus, quem ob hoc *equestrem* vocat Poëta. Quam autem flagitiosum fuerit sine his in publico conspici, inter alios docet Gellius XIII. 20. *Projectis insignibus*] Ornamentis equestribus depositis. Non sunt autem hæc ita accipienda, quasi Horatius significet, se equitem esse Romanum; sed eo dicuntur tantum, ut intelligamus plerosque dominos servis suis esse deteriores et nequiores; utpote qui turpissimis libidinibus servientes, multa se indigna, suæque personæ indecora perpetiantur et perferant. *Lambin.*

54 *Romanoque*] In toga. *Prodis, ex judice, Dama*] Quum tu vestitum servilem sumis (ne ab aliis agnoscaris) et ex Judice factus es Dama, servus infamis, Non es, &c. *Ex judice Dama Turpis, &c.*] Hoc est, cum tu, vel eques, vel unus ex selectis judicibus, comessabundus, quo turpitudinem celes, servili habitu prodis, an aliud quam servus es? *Torrent.*

55 *Odoratum caput*] Caput odoribus delibutum. *Lacerna*] Pallio obsoleto.

56 *Induceris*] Induceris in ædeis mulieris.

57 *Altercante libidinibus*] Pugnante metu cum libidine. *Tremis ossa*] Habes ossa trementia.

58 *Quid refert*] Quid interest utrum eas gladiator auctoratus (id est, obligatus pretio) virgis uri, (id est, verberandus et gladio necandus) an mœchus sis clausus in arca turpi? Quasi diceret, quid interest inter gladiatorem et adulterum?

59 *Auctoratus eas*] Hunc locum priore editione Lambinus nec bene distinxerat, nec, ut decuit, explicaverat. Melius multo Turnebus II. 20. Sed et nos quoque symbolam demus. Qui igitur neque vires ostentandi caussa, neque pœnæ nomine

in arenam descendebant, sed accepta mercede se lanistæ ad ferrum dabant, instar militum, proprie 'auctorati' dicebantur: et 'auctoramentum' tam ipse actus ille, quam inde nata obligatio, ac merces etiam qua conducti tenebantur: varie etenim hoc vocabulo usi sunt auctores; non de gladiatoribus tantum, sed quavis etiam alia simili pactione. Erant autem leges durissimæ, ut non ex hoc tantum Poëtæ nostri, sed et Petronii Arbitri loco persimili apparet, 'uri, vinciri, verberari, ferro necari,' et siquid aliud adjiceretur. Hinc Juven. Sat. XI. 'Scripturus leges et regia verba lanistæ.' Nec mirum repertos fuisse, qui in tantam servitutem se venderent: ingenti enim pretio sæpe conducebantur: præsertim notiores, et qui jam rude donati fuerant; uti et milites, si emeriti forte reposcebantur. *Torrent.*

60 *Quo te*] In quam arcam. *Conscia*] Ancilla.

61 *Contractum*] Demisit te contractum, propter arcæ angustias. *Estne marito Matronæ peccantis in ambos*] Meliores libri *in ambo*, ut Sat. III. 'Jurejurando obstringam ambo.' Totus autem hic locus mihi sane difficilis est. Et de mariti quidem in deprehensos adulteros potestate I. Sat. 2. diximus: verum ea qualiscumque fuerit narrato jam periculo, in quo superveniente marito adulter fuerat, rogat, anne hoc saltem ipse fateatur, æqualem aut etiam majorem (quanto scilicet deterius peccat corruptor) irrogari sibi posse legibus pœnam? quo veluti confesso: Et tamen mulier, inquit, quamvis facilius veniam sperare possit, non ultro te ambit: non, quo occultius tuis potiatur amplexibus, aut matronalem mutat habitum, aut ab ædibus discedit, aut veluti in sublimi posita palam etiam et in conspectu peccat; cum te metuat potius, nec fingenti forte amorem optime fidat: at tu, illa insipientior, sciens vidensque servili te supplicio exponis, et furenti domino, hoc est, marito (invicem enim 'dominos' se appellant conjuges) et rem, et vitam, et, quod gravissimum est, famam quoque committis; et quoties forte evaseris, toties iterum discrimen incurres. *Torr.*

62 *In ambos*] In adulterum et adulteram.

63 *In corruptorem vel justior*] In adulterum.

64 *Non habitu*] Illa non mutat matronæ habitum. *Mutatve loco*] Nec se mutat, ut ad domum tuam veniat. *Peccatve superne*] *Superne peccare*, quæ haud dubie germana lectio est, (neque enim assentior viro erudito Pet. Naunio *supine* pro *superne* conjicienti) ex Turnebi sententia interpretor II. 18. ut *superne* partem locumve superiorem significet: vocabulum, inter alios auctores, Vitruvio frequens. Atque ita lib. II. Od. 20. 10. 'Album mutor in alitem Superne.' Et, 'supernum Tusculum,' loco edito situm. *Torrent.* *Peccatve superne*] Non vult incubare tibi subjacenti; vel non palam peccabit, ut vult Eras. *Superne*] Quasi levius. Erasmus putat *superne* pro 'externe' positum, quasi dicat, non peccat palam. Et sane Poëta conatur ostendere mulierem imbecillitate, non dedita opera peccare. *Glarean.* *Peccatne superne*] Accipio pro inverecunda, nec vultu erubescente, ut inverecundia solet: quæ res bonæ indolis est signum. *Schott.*

65 *Amanti*] Neque credat tibi dicenti, te eam amare.

66 *Ibis sub furcam*] Consulto dabis te in miseram et detestandam servitutem, quod nemo servorum facit, imo ne gladiatorum quidem quisquam, qui non dato, sed accepto pretio, se operamque suam addicit emptori. *Cruq.* *Ibis sub furcam*] Feres furcam in collo ut servus: unde dictus est furcifer, qui talem furcam circumtulit. *Prudens*] Sciens. *Dominoque furenti*] Li-

bidini furiosæ, quæ tibi imperat, concredes te, tuaque omnia.

68 *Evasti*] Evasisti periculum? *Metues*] Ironice, id est, non metues. *Doctusque cavebis*] Doctus periculo tuo cavebis.

69 *Quæres, quando*] Imo cogitabis quo tempore illa te iterum admittat, ut paveas, et pereas.

70 *O*] Exclamatio in indignitatem libidinis, quæ toties ex homine libero servum facit. *Cruq.* *O toties servus*] Quoties in adulterio deprehenderis.

73 *Sapiens, &c.*] Cautus, vel mihi sapiens. *Tolle periclum*] Tolle metum pœnæ.

74 *Vaga prosiliet*] Proclivis ad vitium.

75 *Tune mihi dominus*] Tune te mihi dominum esse dicis, qui me nequior es, et duriorem servis servitutem? *Rerum imperiis*] Pecuniæ, libidinis, gloriæ, metus, &c.

76 *Minor*] Inferior. *Quem ter vindicta*] Tribus modis servos ex justa servitute manumitti solere, 'censu, vindicta, testamento,' ex M. Tullii Topicis, in eumque librum Boëtii Severini commentariis, omnibus notum est. His ergo modis plenam libertatem assequebantur. Vindictæ autem ratio vel præcipua erat, a Vindice quodam P. Poplicolæ, aut ut alii volunt Vitelliorum servo, ob conjurationis indicium primo publice manumisso, originem, et, ut gravissimi auctores tradunt, etiam nomen adeptæ. Erudite igitur Horatius hunc præcipue modum expressit, ob Prætoris præsentiam ceteris efficaciorem. Verum de ipsa manumittendi per vindictam forma, nonnihil ambigitur. Nam præter domini voluntatem, qui servi caput raso vertice manu tangens, eumque in orbem vertens sive circumagens: 'Hunc hominem,' inquit, 'liberum esse volo;' ad prætoris assensum, cum diceret: 'Aio te liberum more Quiritium;' accedebat etiam lictoris opera, qui accepta a Prætore vindicta, quam plerique 'virgulam,' Persius etiam 'festucam' vocat, ea caput servi pulsabat, ut et faciem ac tergum manu. Quo facto, ac relato in acta manumissi nomine, liber factus, accepto pileo discessit. *Torrent.* *Vindicta*] Virga, qua prætor servum liberabat.

77 *Imposita haud umquam*] Capiti sæpius imposita. *Privet*] Possit liberare.

78 *Quod non levius*] Quod superioribus par est.

79 *Sive vicarius*] In magnis familiis alii aliis honestius serviunt, omnes tamen servi habentur. Lepide igitur Davus, postquam herum etiam suum servire demonstravit, rogat eum quo nomine sibi appellandus: an 'conservus,' ut se mutuo appellare ordinariam præstantes operam solent: an 'vicarius' magis, sic enim alteri servo servire ac subesse jussus vocabatur, ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης, ut recte vertit Theophilus Justiniani Institutionum interpres lib. IV. *Torrent.* *Si vicarius est, &c.*] Soletis vos disputare, utrum servus servi sit dicendus vicarius, an conservus; cum tu igitur mihi imperites et aliis servias, (id est, vitiis, et furiosæ libidini) quid? conservus ne sum ego tuus, an vicarius? *Uti mos Vester ait*] Duo codices, *ut est mos.* Male; mori enim personam tribuit: nec displicet, quod ex suis exemplaribus asseruit Cruquius, *Uti mos Vester agit*, pro observat. *Torrent.*

82 *Duceris ut nervis*] Traheris alia potestate velut imagunculæ quæ ex ligno factæ certis nervis sua sponte moventur. *Ut nervis alienis mobile lignum*] Recte Muretus et Lambinus (nam aliam lectionem qui ex se comminiscuntur frustra sunt, et doctissimo Poëtæ injuriam faciunt) non ad turbinem scutica impulsum hoc referunt: sed ad ea opera, quæ occultis fidiculis intensa, per se moveri

videntur, quæ *νευρόσπαστα* et *αὐτόματα* et *αὐτοκίνητα* vocant Græci. Gellius etiam XIV. 1. *νευρόβατα* inventa a Ctesibio quodam, ut Vitruvius tradit. Turneb. II. 18. *Torrent.*

83 *Quisnam igitur, &c.*] Concludit ex Stoicorum sententia. *Sapiens, sibique imperiosus*] Vetus lectio, pro *sibi qui imp.* ut ante vulgo legebatur. 'Sapientis' autem vocabulum, ut a Crispini janitore audiverat, Stoicorum more usurpat Davus, aliter vero ex sua persona paulo ante: 'Ubi vasa Prætereo sapiens argentea,' pro vafro scilicet, et non incauto, quique callide omnia observet. Notum *παράδοξον*: *Solus sapiens liber*. Gul. Canterus Nov. Lect. IV. 12. *Torrent.* *Sibique*] Qui sibi suisque affectibus imperat.

85 *Responsare fortis*] Hellenismus. Hæc autem prolixior expositio Stoicæ sententiæ, paucis hoc modo reddi potest: liber est, qui neque dejicitur adversis; neque prosperis effertur, &c. *Cruq.* *Responsare cupidinibus*] Fortis ad respondendum, id est, ad obsistendum cupidinibus.

86 *In seipso totus*] Est totus in se conversus, et ex se pendens, non e fortuna, nec foras spectans et vergens; nam figura rotunda in se tota collecta est, nihilque in ea angulis eminet, quod fortunæ et injuriæ sit obnoxium, et in quo quidquam externum hærere possit, in levi et conglobata convexitate. Vide Turneb. II. 18. *In seipso*] Tale illud Persii: 'Nec te quæsieris extra.' Notandaque inprimis tam expressa Virgilii imitatio: 'Securus mundi instar habens, teres atque rotundus, Externæ nequid labis per devia sidat.' *Torrent.* *Teres atque rotundus*] Totus æqnabilis et perfectus, ut rotunda figura.

87 *Externi ne quid valeat*] Ne quid externum eum commoveat. *Per læve morari*] Ne quid possit quasi per læve lignum, sive marmor hærere: est Metaph.

88 *Manca ruit*] Debilis fortuna.

89 *Ex his*] Ex his quæ dixi. *Ut proprium quid noscere*] Quod possis vere fateri tuum esse?

91 *Perfundit*] Per risum scilicet aut contemptum. *Torrent.* *Perfundit gelida*] Perfusum aqua gelida repellit a foribus.

92 *Non quis*] Non potes dicere te esse liberum, qui servis libidini.

93 *Dominus mentem*] Libido, dominus crudelis.

94 *Lasso stimulos*] Tibi lasso. Est Allegoria ab equis ducta. *Negantem*] Libido vexat te negantem servire.

95 *Vel quum*] Quum admiraris tabulam a Pausia pictam. *Pausiaca torpes insane tabella*] Talia et illa: 'Stupet Albius ære.' 'Cum stupet insanis acies fulgoribus.' Quodque huic loco simillimum est, 'Suspendit vultum picta mentemque tabella,' Epist. ad Augustum. De *Pausia* autem pictore nobili præter Varronem Plin. XXI. 1. et XXX. 11. *Torrent.*

96 *Atque ego*] Quomodo peccas minus, quam ego? *Quum Fulvi Rutubæque*] Quum gladiatorum prælia contemplor picta in pariete. *Fulvi Rutubæque Aut Placideiani*] Nihil dubitandum, quin hæc trium gladiatorum sint nomina; præsertim cum ex Lucilii versibus, non uno in loco, et a Cicerone et a Nonio relatis, de Placideiano hoc constet, aut Pacidiano potius; nam utroque modo in vetustis quoque membranis scriptum reperi. Erasmus tamen in Chiliadibus tres rudiores pictores his nominibus notari existimat. male: vide si lubet Turnebum VIII. 13. Lambino autem non assentior sic distinguenti: *Qui peccas minus? atque ego cum, &c.* ut *atque* pro *atqui* positum sit: hæc enim mutatio evitari poterit, si, servata veteri lectione, particula *cum* C majuscula scribatur, aut (quod malim) interrogatio post verbum *viri* pona-

tur. *Torrent.*

97 *Contento poplite*] Μίμησις est; nam ad decertantium gestus refero: et Virgilius Æn. x. 'Projecto dum pede lævo Aptat se pugnæ.' 'Projecto' enim 'pede,' idem ferme quod *contento poplite*, seu 'extento,' ut Virg. Georg. III. 'Contenta cervice ferunt;' pro alta atque erecta. Vetusti codices fere *contemto* habent; male. *Torrent.* *Contento poplite miror*] Gladiatores pugnant altero poplite contento, altero leviter inflexo.

98 *Rubrica picta aut carbone, &c.*] Rubrica est terra rubei coloris et minio proxima.

99 *Feriant vitentque*] Cum feriunt, proprie 'petere' dicuntur: cum vitant, 'declinare' aut declinatione defugere: unde et 'petitiones.' Pingi autem gladiatoria munera solere atque proponi publice, docet nos Plinius XXXV. 7. *Torrent.*

100 *Nequam et cessator*] Dicor a te servus nequam et piger.

101 *Audis*] Callidus diceris.

102 *Nil ego, si ducor*] Non dubito, quin huc respexerit Juvenalis initio Sat. XI. 'Atticus eximie si cœnat, lautus habetur: Si Rutulus, demens.' Nulla igitur hic ironia, sed ex vulgi sententia loquitur: et 'responsare' idem erit, quod 'respondere.' Horatius tamen hoc verbo aliter semper utitur; ut 'responsare cupidinibus,' 'palato,' 'fortunæ.' Lector cogitet. *Torrent.* *Nil ego, si ducor, &c.*] Si libi vel placentæ vapore delector, hominem nihili, (id est, nullius pretii,) me dicis esse. *Tibi ingens*] Tu sapiens et magnanimus haberis, si cœnas opiparas contemnas. Est Ironia. Nam herus suus tam imbecillus et nullius virtutis fuit, ut cœnas opimas contemnere non potuerit.

104 *Obsequium ventris*] Luxuria. *Perniciosius est*] Mihi quam tibi perniciosius.

105 *Tergo plector enim*] Vapulo. *Qui tu impunitior*] Sic libri nostri Mss. omnes nulla mutatione, nisi quod in duobus, versus sequens sic legitur, *Quæ parvo sumi nequeunt obsonia captas?* In uno præterea *Quæ pro auro*, non *Quæ parvo*. Torrent.

106 *Quæ parvo sumi nequeunt*] Quæ magno constant.

107 *Inamarescunt epulæ*] Epulæ non sapiunt, vel ructum acidum generant. *Sine fine petitæ*] Quæ immoderate appetuntur.

108 *Illusique pedes*] *Illisique* legendum esse, contendit Guil. Canterus VI. 30. *Illusique pedes*] Pedes fraudati bono alimento propter incontinentiam in victu recusant, &c. *Vitiosum*] Corpus morbosum.

109 *Sub noctem qui, &c.*] Peccatne puer, qui sub noctem data strigili furtiva uvam accipit?

111 *Gulæ parens*] Gulæ serviens.

112 *Non horam tecum*] Ostendit herum se multo puniri acerbius, ut qui non corpore modo, sed etiam laboret animo. *Cruq.* *Non horam tecum*] Adeo es inconstans, et in varia distractus. *Recte, &c.*] In re seria et honesta. *Non horam tecum esse potes, non otia recte Ponere: teque ipsum vitas fugitivus et erro, &c.*] Fugitivus is est, qui animo non revertendi fugerit: Erro autem 'qui non quidem fugit,' Ulpiani verba sunt, 'sed frequenter sine caussa vagatur, et temporibus in res nugatorias consumptis, serius domum redit.' Quum ergo dicit Horatius: *Non horam tecum esse potes*, de fugitivo, qui animo non revertendi a se exierat: *non otia recte Ponere*, de Errone dixit. *Rutgers.*

113 *Teque ipsum*] Tu teipsum fugis, tecum pugnas, es præsens absens. *Fugitivus et erro*] Vetus haud dubie scriptura, quam sequor. Differunt enim *fugitivus* et *erro*, ita inter servos comparati, ut inter milites *desertor* et *emansor*. Quomodo autem quis seipsum fugiat, II. Od. 16. annotavimus. *Torrent.* *Ut erro*] Ut servus vagabundus, aliquando ad domi-

num revertens.

114 *Fallere curam*] Lenire curam.

115 *Comes*] Ipsa cura.

116 *Unde mihi lapidem*] Unde mihi sumam lapidem? inquit herus irascens propter servi orationem nimis liberam. *Quorsum est*] Sunt verba servi. *Unde sagittas*] Herus ira incensus sagittas etiam petit.

117 *Aut insanit homo*] Verba sunt servi. *Aut versus facit*] Aut Poëtarum more furit. *Ocyus hinc te*] Herus minatur servo, se illum missurum in Sabinos, sic ut ex servo urbano efficiatur servus rusticus et abjectus.

118 *Accedes*] Accedes nonus ad octo servos operarios, quos misi in agrum Sabinum. *Opera agro*] Cum familiæ aut urbanæ essent aut rusticæ, deterior habebatur ruri servientium conditio; quod fere vincti opus facerent. Hinc facetissima illa Tranionis et Grumionis apud Plautum altercatio, initio Mostellariæ; ille enim urbanus, hic rusticus. *Torrent.* *Opera agro nona Sabino*] Opera in hoc loco, ut sæpe apud Ciceronem, hominem significat sordidum, et vilis conditionis.

SAT. VIII. Horatius Fundanium amicum suum interrogat, qualis Nasidieni fuerit cœna, cui ipse interfuerat.

1 *Ut Nasidieni*] Notum *Nasidii* bellis civilibus, etiam ex veteri nummo, nomen; de quo Appianus; sed quis *Nasidienus* hic fuerit ignoro. Sunt qui *Catii* cognomen fuisse velint: non recte: putidum et ineptum cœnarum ostentatorem fuisse, Sermo hic cum Fundanio (de quo I. Sat. 10.) habitus, lepidissime demonstrat. Illis non assentior qui primum versum aliter edidere, *Ut te Nasidieni juvit cœna beati?* vel, *Nasidieni qui juvit te cœna beati?* Reclamant enim exemplaria: et secundo loco Anapæsto uti potuit Horatius; ut primo Georg. Virgilius: 'Fluviorum rex Eridanus.' Nisi quadrisyllabum hic esse malis, nempe duos Spondæos, ut alibi, 'vindemiatur,' quod verius est. Turneb. III. 3. et XX. 34. *Torrent.* *Ut Nasidieni*] Quomodo te cœna divitis Nasidieni delectavit? *Beati*] 'Bona' inde dicta aiunt JCti quod beant, id est, beatos faciunt: et 'beatus,' ut inquit Varro, qui multa bona possidet. Vel *beati εἰρωνικῶς*, quasi infelicis et miseri, ut qui nesciat rebus suis uti; sed eas corrumpi potius et perire, quam frui velit. *Cruq.*

2 *Dictus here illic De medio potare die*] *Here* pro *heri* citatur a Prisciano, atque ita Juvenalis Sat. III. 'Res hodie minor est here quam fuit.' Solemnia autem convivia maturius auspicabantur, ut I. Od. 1. notavimus. Accedat Juven. Sat. XI. 'Ad has epulas solito maturius ibat.' *Torrent.* *Dictus here illic*] Dictus es mihi heri illic apud Nasidienum a meridie potare.

3 *Sic, ut mihi nunquam*] Sic me juvit (inquit Fundanius) ut nunquam libentius cœnarim.

4 *Da*] *Dic* habent manuscripti omnes. *Da* substituit aliquis cui Virgilianum illud elegantius visum est: 'Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.' *Torrent.* *Da (si grave non est)*] Dic, o Fundani.

5 *Iratum*] Tale illud e Sat. II. 'Latrantem stomachum bene leniet.' Notumque illud Plautinum, 'Fames et mora bilem in nares conciunt.' *Torrent.* *Iratum ventrem*] Famelicum ventrem.

6 *Lucanus aper*] Umbrum laudat Catius, Laurentem damnat fortassis Nasidienus nimio Austro jam corruptum, ac pæne putidum excusat; ob eamque caussam tot cinctum rebus apponit quæ non cœnæ initio, sed lassato jam ventriculo præberi consuevissent: ut hujus libri Sat. II. vidimus. Turneb. XX. 34. *Torrent.* *Leni fuit Austro*] Lucanus aper captus fuit Austro leniter flante, ex quo

carnes putrescunt et teneriores redduntur.

7 *Cœnæ pater*] Præfectus et rex convivii, Nasidienus. *Acria circum*] Rapula aceto condita. Turneb. xx. 34.

9 *Pervellunt stomachum*] Provocant stomachum languentem. *Siser, alec, fæcula Coa*] *Siser* esse vult Andreas Matthiolus id quod Græci σίσαρον, Galli *cheruy*, Germani *girlim*. Belg. *Suycker wortelkens*, appellant: cujus radix, ut auctor est Plinius, stomachum excitat, fastidium absterget: et xix. 5. 'Inter medica,' inquit, 'dicendum siser, idipsum Tiberius nobilitavit, flagitans omnibus annis a Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua.' De *alece* autem copiose item Sat. iv. ubi Catius *fæcem* vocat, quæ hic *fæcula* nominatur. *Torrent.* *Siser*] Genus pastinacæ, Anglis *Skirwort*. *Fæcula Coa*] Fæcula est genus condimenti, quod purum profluit ex crassiori sedimento vini Coi.

10 *Puer alte cinctus*] Servus ad ministrandum bene expeditus. *Acernam*] Acernis autem mensis prima, post citrias, gloria. de quibus Plinius xvi. 15. ut de citriis xiii. 16. *Torrent.* *Acernam*] Tersit mensam, ex acere arbore factam.

11 *Gausape purpureo*] Similis Lucilii versus: 'Purpureo tersit tunc latas gausape mensas.' Antiquissimi autem teste Prisciano lib. vii. hic gausapes, hæc gausapa, hoc gausape et gausapum, unde plurale gausapa, dixere. Petronius etiam gausapia. Auctor est Plinius viii. 48. tunicam etiam lati clavi sua ætate in modum gausapæ texi cœpisse; caloris ut credo caussa; quare et in castris non amiciendi tantum, sed et tegendi gratia illa utebantur: hic vero tergendis, apud Martialem etiam tegendis mensis servit lib. xiv. 'Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.' 'Citrum' enim pro mensa citrea dixit. *Torrent.* *Gausape purpureo, &c.*] Panno villoso. *Gausape purpureo mensam pertersit*] An *prætersit* legend. Hinc apparet, mensam illam non fuisse gausape instratam. Quid enim opus fuisset detergere? Cæterum mantilia, seu mappas villosas in usu fuisse apud veteres docet Servius ad illud, 'Tonsisque ferunt mantilia villis.'

12 *Sublegit*] Collegit. *Inutile*] Sordidum.

13 *Ut Attica virgo*] Velut canistrifera virgo. *Attica virgo*] Videnda quæ notavimus i. Sat. 3. 'Ut qui Junonis sacra ferret.' *Torrent.*

14 *Hydaspes*] Puer formosus.

15 *Cæcuba vina*] Vina generosa. *Alcon, Chium*] Alter servus vinum ferens Chium non ex Chio insula advectum, sed in Italia factum, simulatum igitur. *Chium maris expers*] Hunc locum sic explicat Turnebus et Lambinus, ut vel jocose *maris expers* dicat Poëta, quod mare nunquam viderit, sed natum in Italia ac plane vernaculum pro Græco seu transmarino venditetur; vel quod vere quidem Chium fuerit, sed aquæ marinæ non admixtum. Nam cetera quidem vina Græca mari condiri solere, Chium vero minime, id Plauti auctoritate fulcit Turnebus in Gurgul. 'Nomen ei est lenæ, Multibiba atque Merobiba. Pa. Quasi tu lagenas dicas, ubi vinum solet Chium esse.' Ego verum eundem Comicum in Rudente sic scripsisse memini, et Plinium xiv. 7. de Græcis vinis ita loqui, ut alia quidem plus, alia minus aquæ habuerint, nulla tamen fere sine aqua fuerint. Quare locum hunc sic explicandum sentio, ut Nasidienus tamquam rem magnam, Chium purum exhibuerit, ut multo salubrius, præsertim opinione Romanorum. *Torr.*

16 *Heic herus*] Nasidienus ait, o Mæcenas, si vinum Albanum, &c.

17 *Appositis delectat, habemus ulrum-*

que] Si vinum Albanum vel Falernum te magis delectat, quam vina quæ sunt apposita.

18 *Divitias miseras*] Miseras enim vocat Nasidieni divitias, ut ego quidem arbitror, quas tunc anxie et sollicite, non dicam servare, sed et prodigere conspiciebatur. *Torrent.* *Divitias miseras*] Si quid Horatium intelligo, et ejus nasum, scripsit, *Divitias miras!* Et hoc verum est. *Heinsius.* *Divitias miseras*] O miseras divitias, inquit Horatius. *Sed queis cœnantibus una*] Sed quibus aliis convivis.

19 *Pulchre fuerit tibi*] Quam jucunde cœnaris.

20 *Summus ego, et prope me Viscus Turinus*] De triclinio, tribusque in eo lectis, quibus terni aut quaterni, ac si necesse esset, etiam quini accumbebant, diligentissime singulari de Tricliniis edito Commentario Pet. Ciacconius, et in Appendice Ful. Ursinus; ac nos I. Sat. 3. quantum satis est, diximus: et hic quidem convivæ una cum hospite novem, tribus excepti lectis: sed his si duos demas, quos Mæcenas umbras addaxerat; et solus ipse medium occupasset lectum, et locus fuisset proverbio *septem facere convivium.* Sit igitur in confesso, ut in triclinio, lectum; sic in unoquoque lecto, sinum seu pulvinum, qui medius erat, honestiorem fuisse: atque ita Virg. Æn. I. 'Aulæis jam se regina superbis Aurea composuit sponda, mediamque locavit.' *Torrent.* *Summus ego*] Summus ego fui in primo lecto, inquit Fundanius. *Viscus Turinus*] Libri duo *Turrinus*, optimus *Thurinus*, quod probo: a Thurio oppido, aut Thuriis populis, pagove Thurino, de quo Suetonii Augusto cap. 7. Duos autem Viscos amicos suos commemorat Horatius I. Sat. 10. *Torrent.*

21 *Cum Servilio Balatrone, &c.*] Hos Mæcenatis umbras fuisse arbitror; ac proinde ita distingui oportere, ut hi in Mæcenatis lecto accubuisse intelligantur. *Servilio* autem trissyllabum est: nam secunda producetur et SERVEILIVS fere in antiquis numismatibus scribitur. Pro *Vibidius* quoque *Ubidius* uno in cod. scriptum repperi: utrumque Romanum est; sed nihil hic muto. *Torrent.*

22 *Umbras*] Umbras appellat convivas a convivatore non invitatos.

23 *Nomentanus erat super ipsum*] *Ipsum* cum dicit, cœnæ patrem ac dominum significat: qui quo lautitias suas Mæcenati magis probaret, Nomentanum tamquam judicem adhibuit, qui saporibus veluti pretium diceret; notissimus tunc nepos; uti et Porcius Catulli carmine perstrictus: 'Quod convivia sumptuosa largus De die faceret.' *Obsorbere* etiam pro *absorbere* in duobus Mss. legitur: illud vero *super ipsum*, germana lectio est: atque ita Sallustius ac Tacitus, ut modo vidimus, et Suetonius Augusto cap. 43. 'Superque se subsellio secundo collocavit.' *Torr.* *Super ipsum*] Supra Nasidienum.

24 *Ridiculus totas, &c.*] Porcius ideo fuit ridiculus, quod uno haustu totas absorberet placentas.

25 *Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret*] Scribe, *quo si quid forte lateret.* Nihil erat Mæcenate festivius, qui cum venisset, ut Nasidienum lepidissime, quemadmodum indicat Poëta, exerceret, Nomentanum supra se, Porcium infra collocaverat. Quare Nomentanum? Quo singula quæ apponerentur, 'Indice monstraret digito:' eorumque miram suavitatem mimice deprædicaret. Porcius vero integras placentas, præsente ac vidente parocho, festive absorbebat. Mæcenas ergo in medio eorum, ut affatim rideret, locum delegerat. *Heinsius.* *Nomentanus ad hoc*] Nomentanus insignis helluo ad hoc fuit a Mæcenate ductus, ut, &c. *Si quid lateret*] Si quid aliis erat incognitum.

28 *Celantia succum*] Intra se continentia succum longe meliorem succo noto, id est, succo usitato.

29 *Passeris*] Piscis plani.

30 *Porrexerit*] Quum Nasidienus porrexerit, &c.

31 *Melimela*] Antea a celeritate mitescendi *mustea* dicebantur. Plinius XV. 14. de iisdem Varro Rei Rust. lib. II. *Torrent. Melimela rubere*] Mala mellei saporis.

32 *Ad lunam delecta*] Crescente luna. *Quid hoc intersit*] Quæ sit differentia inter melimela collecta, crescente, vel decrescente luna. *Ab ipso*] Ab ipso Nasidieno, qui me docuit.

34 *Nos nisi*] Nos obsoniorum fœtore propemodum enecati moriemur inulti. *Damnose bibimus*] Nisi large bibimus cum damno convivatoris.

35 *Calices poscit majores*] Sic quidem multo plures Mss. non displicet tamen mutatio numeri *poscunt*, ut habet editio Mureti. Nota autem Græcorum invitatio: de quibus mirari se aiebat Anacharsis, quod initio convivii parvis uterentur poculis; cum vero saturati essent, majoribus: at morem illum vetustissimum fuisse Virg. demonstrat: 'Postquam prima quies epulis mensæque remotæ, Crateras magnas statuunt.' Notum et illud; quo plus biberint, plus sitire Parthos. *Torr. Vertere pallor*] Oderunt enim et execrantur avari potores egregios, suo vino male formidantes. *Cruq. Vertere pallor*] Pallor vertebat.

36 *Parochi faciem*] Nasidieni convivatoris faciem. *Ut acres*] Strenuos potores.

38 *Exsurdant*] Recte Lambinus. 'Translatio,' inquit, 'ab aurium sensu ad gustatum:' et erudite Virgilius de malo citrio loquens: 'Media fert tristes succos tardumque saporem Felicis mali.' 'Tardum' enim 'saporem' vocat, cujus asperitate palatum quodammodo obstupescat. Turneb. XX. 34. *Torrent. Exsurdant vina palatum*] Hoc est, offendunt, sive parum grata accidunt: ut aspera vox clamantis aures audientium lædit atque exsurdat, etiam Græcis ἐκκωφεῖν pro βλάπτειν. *Exsurdant vina palatum*] Hebetant palatum, unde palatum ad bibendum redditur impotentius.

39 *Invertunt Aliphanis*] Tres codices *Alliphanis*. Oppidum enim Allife agro et fictilibus nobile, ut reliqua Campania; unde 'Campana supellex.' *Torrent. Invertunt Alliphanis*] Vibidius et Balatro evacuant totos vini cados poculis Aliphanis, id est, poculis majoribus factis in Aliphe oppido Samnii.

40 *Secutis omnibus imis*] Hæc vulgata lectio, scriptis quoque exemplaribus magna ex parte confirmatur: unum tantum vidi codicem, qui pro Cruquio staret: *Secutis omnibus, imi Convivæ lecti.* Neque sane negaverim hanc scripturam facile defendi posse: ceteris enim acriter potantibus, ideo imi lecti convivæ Nomentanus et Porcius abstinuere, quod Nasidienum timebant offendere: maxime cum Nomentanus, ut saporum judex advocatus accumberet, quo munere ebrius non recte fungeretur; alter vero ciborum magis ingluvie, quam vini ingurgitatione caperetur: sic ergo lagenis nihil nocuere. Magis tamen placet, cœpta per Balatronem et Vibidium invitatione, nullos secutos fuisse alios, quam eos qui non in lectis accumberent, sed ad lectorum pedes in subselliis de more sessitarent: quos non tam convivarum loco habebant, quam ut convivas jocis ludisque reficerent; quales parasiti et ridiculi omnes, quos idcirco 'imi subsellii viros' appellat Plautus Captivis, sicut et in Sticho, his lepidissimis verbis: 'Haud postulo equidem summo in lecto accumbere, Scis tu me dudum esse imi subsellii virum.' Aliud igitur *lecti*, aliud 'subsellia,'

quæ ad lectorum pedes collocata; ὑποπόδια a Græcis appellantur: eadem ferme ratione, ni fallor, qua nobilium pueri, in aspectu parentum, propria et parciore mensa ad fulcra lectorum, sive imo lecto, vescebantur. *Torrent.* *Imi*] Convivæ qui accumbebant in imis lectorum partibus.

41 *Convivæ lecti nihilum*] Convivæ electi et honoratiores, id est, Mæcenas, Varius, &c. a temperantia non recedebant.

42 *Natantes*] In jusculo.

43 *Sub hoc herus, &c.*] Hoc ipso tempore Nasidienus convivii dominus inquit, &c.

44 *Deterior post partum carne futura*] Vide exemplar Mss. in quo pro *futura*, legebatur *soluta*. Sunt qui 'murænam' non gravidam ideo deteriorem existimant, quod coire cum serpentibus credatur: sed hoc periculum potius adferat, quam sapori aliquid detrahat. Plinius scribit 'murænam' quocumque tempore parere, cum ceteri pisces stato pariant. *Torrent.* *Post partum*] Deterior futura si capta esset postquam peperisset.

45 *His mistum jus est*] Squillis scilicet: quamquam incertum est an una eademque in patina muræna cum squillis apposita fuerit, an secus. Sequitur autem juris descriptio a Nasidieno excogitata, quemadmodum et Catius jus suum ante descripsit, Sat. IV. *Torrent.* *His mistum jus*] Ex his jus est temperatum, nempe oleo, garo, vino quinquenni, pipere albo et aceto. *Quod prima Venafri*] Quod ex olivis Venafranis primum est expressum.

46 *Garo de succis piscis Iberi*] De garo sic Plinius XXXI. 7. et 8. 'Aliud liquoris exquisiti genus, quod garum vocavere; intestinis piscium, ceterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies: olim quidem ex pisce, quem Græci garon vocabant, nunc e scombro. laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis, quod sociorum appellatur.' Sed et 'aphyæ' pisciculi, qui ex maris spuma incalescente oriuntur, unde et nomen habent tamquam ἀφυεῖς, huic liquamini conveniunt, pluresque alii: 'thynni' maxime, sed pusilli adhuc, diversis appellati nominibus; ceterum omnium optimus 'scomber,' quem piscem 'Iberum' nominat Horatius, quod in Hispania ad novam Carthaginem frequens; insulæ etiam non procul inde positæ 'Scombrariæ' nomen dedit: auctor Strabo. *Torrent.* *Garo de succis*] Garum est genus muriæ ex scombris confectum.

47 *Citra mare nato*] Dum coquitur jusculum vino Italico.

48 *Cocto Chium*] Juri cocto vinum Chium est aptissimum.

50 *Quod Methymnæam*] Quod suo acore corruperat vinum factum in Methymna Lesbi oppido. *Methymnæam vitio mutaverat uvam*] Plures libri *mutaverit*. Supra Sat. II. 'Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.' Pro vino jam mutato pæne atque acido. *Torrent.*

51 *Erucas virideis*] Erucam autem satis omnibus cognitam, neque gratam palato, neque stomacho utilem esse constat, capiti etiam excessu caloris noxiam, præsertim si sola edatur: ideoque lactucas addebant veteres, ut Plinii et Galeni testimoniis cognovimus. Idem ferme de *inula*, quam nunc *enulam* dicimus, Græci ἑλένιον, Plinius XIX. 5. nam præter austeritatem, ob quam Horat. alibi 'acidas,' hic *amaras* vocat *inulas*, ut 'tristes' Columella, ait etiam 'stomacho inimicam' esse: pluribus tamen modis mitescere, et gratiam invenire. Quæ cum ita sint, artem herbas hasce incoquendi se monstrasse affirmat Nasidienus: non una ut coquerentur; (quid enim absurdius?) sed vel in jure illo, cujus descriptionem ante tradidit, vel in mu-

ria, de qua sequitur; qua nempe Curtillus, et ipse gulæ doctor eximius, echinos incoquere docuerat. Lector eruditus utrum volet sequatur: ego, ut verum fatear, quomodo muria vel erucis vel inulis conveniat, non video. 'Testam' vero 'marinam' dixit, ut 'orcam Byzantiam,' Sat. IV. aut 'Græcam' et 'peregrinam,' ut habent interpretes: quamquam nonnulli ita interpretantur, ut 'marinam,' non fluviali aut fontali aqua dilutam dicat. *Torrent.*

52 *Incoquere, illutos*] Monstravi incoquere herbas in illo jure, quod descripsi. *Illutos Curtillus echinos*] Curtillus monstravit incoquere echinos illutos, hoc est, e vasis ubi sale conditi et repositi fuerant, cum sua salsugine exemptos in hoc jure coquere: *ut melius*, Hellenismus, ὡς κρεῖττον ὄν, id est, tamquam hoc sit sapidius, quam cum ea muria, quam *testa marina*, id est, orca Byzantia ad nos remittit: perinde ac si echinus illutus in eo coctus, non tantum suppleret vicem muriæ seu gari ex succis piscis Iberi, sed id etiam sapidius redderet, ex sententia Curtilli. Alii aliter interpretantur. *Cruq. Curtillus echinos*] Curtillus unus ex hoc genere Epicureorum, docuit incoquere echinos non maceratos, (id est, non muriam ex eis factam) sed echinos integros.

53 *Ut melius muria*] Tanquam sapidius cum ea muria, quam quod testa. *Testa marina remittat*] Græca ad nos remittat.

54 *Aulæa*] Hæc veteres supra mensam suspensam habebant, qui nunc principum virorum mos est. *Torrent.*

55 *Pulveris atri*] Tantum pulveris.

57 *Nos majus veriti*] Nos domus ruinam veriti.

58 *Erigimur*] Liberamur a metu. *Rufus, posito*] Nasidienus capite demisso flebat.

60 *Amicum tollere*] Mœstum solaretur.

62 *Ut semper gaudes*] Quam gaudes!

64 *Suspendens omnia naso*] Omnia deridens.

65 *Hæc est conditio*] Ut mala sint vicina bonis. *Eoque*] Ideoque.

66 *Labori*] In cœna apparatu.

67 *Tene, ut ego, &c.*] Tene æquum est cruciari?

68 *Ne panis adustus*] Ridicula est totius apparatus enumeratio.

72 *Agaso*] Qui jumenta curat, quales erant Nasidieni ministri.

73 *Uti ducis*] Quemadmodum Imperatoris.

75 *Quæcunque preceris*] Quæcumque optes.

77 *Et soleas poscit*] Soleas veterum more deposuerat, antequam accumbebat. *Soleas poscit*] 'Solea,' quod pedis solo subjicitur, ut aiunt Grammatici, sic dicta, id omne calceamenti genus significat, quo plantarum calces tantum infimæ teguntur: quales ferme Græcorum crepidæ, et quæ Gallicæ olim appellabantur. De quo, præter Festum, egregie Gellius XIII. 20. Auctores ita utuntur, ut fere mulieribus tribuant, sicut et 'socculum:' aut viris etiam, sed in domestico calceatu tantum; socculatum enim aut soleatum exire turpe erat. Atque idem fortasse socculus quod solea. Fuerunt ergo *soleæ* domesticæ; quas tamen accubituri in convivio deponere, et a mensa discessuri iterum sumere solebant, idque munditiæ caussa: nam ut in Epist. ad Vinium videbimus, solebant convivæ familiares cum pileolis soleas secum ferre, quas ingressi domum induerent, quanquam ne has quidem in lectis retenturi. Turneb. XXIV. 17. et XXX. 38. *Torrent. Tum in lecto quoque*] Tum in singulis lectis videre licebat convivas consusurrantes.

79 *His mallem ludos*] Quam hos, inquit Horatius.

80 *Redde*] Declara.

81 *Fracta lag. &c.*] Aulæorum casu,

83 *Ridetur fictis rerum*] Sic hoc ipso lib. Sat. II. 'Corruptus vanis rerum.' Fictus autem Vibidii jocus de fracta lagena; cui egregie et ipse jocum movens, tamquam cui secundas ageret, subservit Balatro: hoc ut puto vult Horatius. *Torr.* *Ridetur fictis rerum Balatrone secundo*] *Secundus* est, ὁ μῖμος, ὁ ὑποκριτὴς, *histrio*, *mimus*: is qui risus causa gestum alicujus exprimit et verba. Talis erat iste Balatro. Etiam infra, partes secundas vocat, non τὰς τοῦ δευτερολόγου aut δευτεραγωνιστοῦ, quæ proprie ita in scena dicuntur, sed ipsius mimi, cum alicujus exprimit verba: 'Ut puerum sævo credas dictata magistro Reddere, vel partes mimum tractare secundas.' Tum omnis Poësis in imitatione consistit. Qui imitatur autem, secundus est ab eo quem imitatur. Ergo Poëtæ sunt secundi a rebus. *Heinsius.* *Fictis rerum*] Ob res confictas. *Secundo*] Balatrone applaudente.

84 *Redis mutatæ frontis*] Redis hilarior.

85 *Fortunam*] Fortuitum aulæorum casum.

86 *Mazonomo magno*] In lance prægrandi.

88 *Pinguibus et ficis pastum jecur anseris albi*] Anseris jecur in deliciis fuisse ostendit etiam Juvenalis, Sat. v. 'Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par Altilis.' Adde si lubet Turnebum, XIII. 17. et XX. 34. Martial. XIII. 58. Plin. X. 22. *Torrent.* *Pastum jecur*] Saginatum.

89 *Ut multo suavius*] Tanquam multo delicatius.

90 *Pectore adusto*] Videndus in hunc locum Gellius, XV. 8. Negabant enim gulæ magistri ullam avem præter ficedulam totam comesse oportere. Sed optime Varro apud Nonium: 'Dominum convivii, vinum, aliudve quid, ni laudato.' At in hoc convivio omnia præter dominum laudantur. *Torrent.*

91 *Vidimus et merulas*] Postea etiam merulas nobis apponi vidimus, non assas, sed adusto pectore, et sylvestres palumbes, quibus clunes ademti erant. Certe res suaves et lætitias non contemnendas, si convivii dominus Nasidienus earum rerum caussas non narraret, suaque garrulitate nauseam nobis concitaret, et ferculorum naturas prolixe nobis exposuisset. Certe quem Nasidienum, nos convivæ ejus garrulitatem ulti, surgentes et abeuntes sic fugimus, ut cibos ejus fastidiremus, et cum nos odiosa sua verbositate vexaret, nihil omnino gustaremus, velut si cibis Canidia venefica et atris Africanis serpentibus pejor, venenato suo spiritu, afflasset, illosque cibos venenatos et mortiferos reddidisset. *Lubinus.* *Poni*] Apponi.

92 *Suaves res*] Existentes res suaves. Hunc etiam in modum de Anate scripsit Martialis: 'Tota tibi ponetur anas, sed pectore tantum Et cervice sapit; cætera redde coquo.' Quasi in particulis majores sint delitiæ, quam in totis aut feris aut avibus. Verum quod Horatius nihil quam rideat, vel hinc manifestum est, quod dicit: *nisi caussas narraret earum et Naturas dominus*: hoc est, per ἓν διὰ δύο, caussas naturales, cur partes essent totis sæpe et integris corporibus, aut aliæ aliis præferendæ. Quid? an non hoc consentiat signis Catianis, quibus nova sua præcepta ὀψοποιΐας stabilienda, cunctisque aliorum præceptis præponenda judicat? Vide Plin. X. 50. et A. Gellium XV. 8. Ejusmodi autem delitiæ ciborum, Græcis τραχήλια proprie nominantur ex particulis recisis avium, quasi truncatis. Vide Athenæum lib. III. περὶ ἰχθυοπωλίου et II. numerantur inter ἀκροκώλια apud Celsum II. 19. quos 'trunculos' vocat a truncando, et cap. 22. ubi trunculi suum et petioli, &c. *Causas narraret earum*] Si nobis non recitasset causas natura-

les, ob quas aliæ aliis partibus sint præferendæ.

94 *Illis*] Illis cibis.

95 *Canidia afflasset*] Mulier venefica. *Serpentibus Afris*] Pejor serpentibus, quorum afflatu cibi salutares redduntur venenati et mortiferi. Turneb. XVIII. 12.

EPISTOLARUM LIB. I.

AD MÆCENATEM. Se ludicra sua studia missa facere dicit, et ea quæ ad virtutem ducunt amplecti: sic tamen ut in nullius Magistri verba juret. Hujusmodi autem esse hæc studia, ut nemo sit, qui non illis excoli possit, si modo patientem aurem commodet. Tandem pravum hominum judicium, virtutem opibus et honoribus postponentium, et quæ corporis sunt, non quæ sunt animi, curantium, reprehendit.

Hoc Horatii opus, pars altera Sermonum ejus est. Sed, ut antea me dixisse memini, merito vel ob id tantum Epistolarum titulo publicata, quod ea, quæ partim de moribus, partim de Poësi dicere instituerat, per literas ad absentes amicos, et quidem diversis temporibus atque occasionibus datas, tractat. Nec vero ideo minus vocandæ Epistolæ, quod eas carmine scripserit: id enim ante ipsum alii quoque viri magni factitarunt. Prima est autem ad Mæcenatem, pari verborum ac sententiarum gravitate conscripta: ut facile appareat Poëtam jam tum omissis ludicris serio philosophatum fuisse. Et alioqui fateri cogimur, eum, quacumque ætate, modo Sermones, modo Odas scripsisse. Neque illud silendum in vetustissimo codice sic inscribi hanc Epistolam, *Ad Mæcenatem allocutio.* Torrent.

1 *Prima dicte mihi*] Quod plerique Græcorum de Jove ceterisque Diis, id de Mæcenate suo tamquam numine aliquo, ob tot recepta beneficia, agit Horatius: quemadmodum de Augusto etiam Virgilius Ecl. VIII. 'A te principium, tibi desinet.' Turneb. VI. 17. *Torrent. Prima dicte mihi*] O Mæcenas, mihi in principio carminis lyrici celebrate. *Summa dicende Camena*] In ultimis meis scriptis.

2 *Spectatum satis*] Satis a populo cognitum. *Donatum jam rude*] Pulcerrima ab arena Metaphora ostendit, sibi quoque ab amoris palæstra quiescendum esse: daturus jam operam Philosophiæ. Et 'rudis' virga dicitur impolita ad quoscumque usus: sed præcipue scipio seu baculus ille quem lanista liberandis gladiatoribus gerit: sic enim Carisius: et post finitam gladiaturam donari rudem solere scribit; signum quippe exauctorationis, ne ultra ad ferrum ea donati cogerentur. Unde et 'rudiarii' dicti. *Torrent. Rude, quæris*] Quem ætas a scribendi munere liberavit. Rudis virga est, qua gladiatores donati, a gladiatura cessabant.

3 *Antiquo me includere ludo*] Persistit in Metaphora: nam 'ludum' cum dicit, gladiatorium intelligit; ut de Arte: 'Æmilium circa ludum.' Unum hoc addam, hinc 'delusisse gladiatores' dici apud Plinium extremo libro XXXVI. qui tamquam caussaria missione milites, et ipsi fracti ac debilitati ludo abierunt. *Torrent. Ludo*] Ut versus lyricos atque amatorios iterum faciam.

4 *Non eadem est ætas*] Non eadem est ætas, sed alia, quæ alios mores postulat. *Veianius*] Nomen Italicum magis, quam Romanum. in uno cod. *Vehianius* legitur. *Torrent.* *Veianius*] Veianius gladiator.

5 *Herculis ad postem*] Recte Turnebus: 'Qui artem,' inquit, 'aliquam desinebant, ejus instrumenta diis suspendebant; sacrabant autem iis maxime, qui artis præsides haberentur:' citatque illud Maronis: 'Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.' Nos eodem referemus illud Persianum omnibus notum: 'Veneri donatæ a virgine pupæ.' An vero Herculem præcipua religione coluerint gladiatores, nescio. Satis sit Herculem Deorum omnium, quos virtus in cœlum ex hominibus vexerit, fortissimum fuisse; qui toties singulari cum monstris certamine victor evaserit: illud tamen obiter repetendum, quod alibi monuimus ex Isidoro, gladiatorum factiones partim Neptuno, partim Vulcano sacras fuisse. Turneb. VI. 9. et XXVI. 26. *Torrent.* *Herculis ad postem fixis*] Armis Herculi dedicatis, et in ejus templo posti affixis. *Latet abditus agro*] Delitescit in agro.

6 *Ne populum*] Ne a pari suo victus et jam jam enecandus, a populo in theatro sedente supplex salutem petat. *Extrema toties exoret arena*] Bene *extrema*, ut decebat supplicem; qui, quantum in eo erat, pugna cederet locumque desereret, petens ne iterum produceretur: vel *extrema*, pro peracto jam certamine. Vel *extrema arena*, id est, in extremo vitæ cursu, ne peccet, ad extremum ridendus. Hæc ergo in Veianii laudem dicuntur, qui nempe spectatæ virtutis, quamquam nunc rudiarius et ætate impar, sæpius a populo postularetur; latere tamen maluit, quam quoties prodiret in arenam, toties exorare, ne iterum peteretur. Nota enim consuetudo postulandi etiam rude donatos, uti et veteranos in militiam, quod ingenti sæpe pretio factitabant. Turneb. XXVI. 26. *Torrent.* *Arena*] Ab extrema parte arenæ in qua decertabant.

7 *Est mihi purgatam, &c.*] Monitorem autem qui sonat per aurem Horatio, accipio ποιητικῶς, animæ diviniorem partem, mentem ipsam vel rationem, humanorum affectuum in capite veluti præfectum, Platone autore: vel ipsum animum, ὃς ἐν ὠσὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκέει, id est, *qui in auribus hominum habitare* dicitur Herodoto. *Cruq.* *Est mihi purgatam*] Est mihi monitor, ratio nimirum, vel, conscientiæ stimulus. *Personet aurem*] His verbis scilicet, quæ sequuntur, *Solve sen.* atque ita Virgilius: 'Cava dum personat æquora concha.' *Torrent.* *Personet aurem*] Qui sonet per aurem docilem et attentam.

8 *Solve senescentem*] Alia sumta a circo Metaphora. De equis autem Circensibus alibi diximus: neque dubito, quin ad hos Ennii versus respexerit Poëta: 'Sicut fortis equus spatio qui sæpe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.' Summa autem erat non agitatorum modo, sed et equorum, qui ad metas decurrebant, gloria. Hinc 'Volucer,' hinc 'Incitatus,' hinc 'Aquilon,' et 'Hirpinus,' nobilia equorum nomina; quorum etiam palmæ in vetustis marmoribus enumerantur. Bene igitur exemplo generosi equi, ut a juvenili amoris studio mature quiescat, monetur Horatius, ne peccando tandem rideatur. *Torrent.* *Solve senescentem*] Sejunge equum a curru. *Mature*] Opportune.

9 *Ad extremum ridendus*] Ridendus sub finem curulis certaminis. *Et ilia ducat*] Et spiritus difficultate ne laboret. *Ilia ducat*] 'Ilia appellantur,' inquit Plinius, X. 37. 'inter vesicam et alvum arteriæ ad pubem tendentes:' nec aliter Celsus, cum inter coxas et pubem in imo ventre posita esse ait. Hæ vero arteriæ suspirio-

sis et anhelantibus præcipue agitantur, sive hominibus, sive jumentis; quod in longiore cursu, qualis per Circi spatia erat, maxime apparet. Hinc 'iliosi,' qui ea parte laborant, atque ægre anhelitum ducunt; iidem ferme qui et 'suspiriosi.' Lucanus: 'Nec jam integer illis Impetus, et longi suspendunt ilia flatus.' *Torrent.*

10 *Versus et cætera ludicra*] *Versus* cum dicit, universam ni fallor Poëticam intelligit. *Torrent.* *Versus*] Versus amatorios. *Cætera ludicra pono*] Depono jocos, nugas, convivia, et id genus alia, quæ me ludicrum faciunt et ridiculum.

11 *Verum atque decens*] *Verum* quærere ad eam Philosophiæ partem spectat, quæ in contemplatione ac rerum cognitione consistit: *decens* vero ad eam, quæ de moribus est, et de officiis tractat, ac tota in actione versatur. Turn. XXVI. 26. *Torrent.* *Et omnis in hoc sum*] Totus in hoc sum.

12 *Condo et compono*] 'Condere' et 'componere' dicimus versus; condere etiam et componere ea, quæ ad communis vitæ utilitatem ac rerum scientiam tradita, et in unum collecta, memoriæ commendamus. Non parva igitur in hac ambiguitate elegantia est. *Torrent.* *Condo et compono*] In animo recondo et in ordinem digero. *Depromere possim*] Quæ suo tempore depromam ad usum meum, tam dicto, quam facto.

13 *Quo me duce, quo Lare*] Sic I. Od. 29. 'Socraticam domum' dixit: nam ad Philosophorum, quas vocabant familias, id referendum est. M. Tullius de Orat. lib. III. 'Familiæ Philosophorum multæ, a Socrate proseminatæ.' *Torrent.* *Quo me duce*] Quo Philosopho auctore, et qua familia Philosophica me tutum præstem.

14 *Nullius addictus*] Philosophari se velle dicens, ac proinde rogari fingens, quem igitur secutus ducem, cui se familiæ tradiderit; aptissime respondet, neque ita se affectum esse, ut in alicujus magistri, veluti militiæ ducis, verba juret; et adeo nullam certam elegisse familiam; ut naviganti quodammodo similis videri posset, eo appellens quo animi impetu, tamquam tempestate quadam, delatus fuerit. *Addictus* igitur *jurare*, id est, addictus ut juret. Nec male Nonius 'addictum' exponit pro devotum sive obnoxium, non solum judicis sententia, sed et suapte voluntate. Cicero pro Cælio: 'Hunc addictum, deditum, obstrictum tibi habebis:' et quod huc propius spectat, II. Tusc. 'Qui certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt.' Denique his verbis ostendit Horatius, ex eorum numero esse, qui, nullum certum secuti auctorem, undique quod optimum videbatur, eligerent; ἐκλεκτικοὶ dicebantur a Græcis. Turneb. XXX. 19. *Nullius addictus, &c.*] Ego obligatus nullius magistri dictatis assentiri, deferor, &c.

15 *Quo me cunque*] Pro ventorum arbitratu, id est, pro ratione temporum.

16 *Nunc agilis fio*] Practicus aliquando fio, ut Peripateticus. *Et mersor*] In Reipubl. administratione exerceor. *Mersor civilibus undis*] Atque ita IV. Od. 4. 65. 'Merses profundo.' et Epist. proxima: 'Adversis rerum immersabilis undis.' Jam vero non levis inter veteres Philosophos fuit dubitatio, an sapienti attingenda esset respublica: recte vel hoc exemplo demonstrat Horatius, veluti desultorie se philosophari, qui in quibusdam rebus otium, in aliis negotium quæreret. Nec abs re est, quod 'furtim in Aristippi præcepta relabi' se dicit, cum in aperto virtutis tamquam satelles quidam incederet: Stoicorum enim, qui omnia in virtute ponunt, disciplina lucem amat; volup-

tas quærit, quo se abscondat: consulendum autem publicæ honestati. *Torrent.*

17 *Virtutis veræ custos*] Aliquando fio Stoicus: summum bonum in virtute ponens. *Rigidusque satelles*] Æqualiter omnia peccata puniens: rigidus ergo, id est, durus et inexorabilis.

18 *Aristippi furtim*] A Cyreneo Aristippo (qui omne bonum in voluptate posuit) Cyrenaica manavit disciplina.

19 *Subjungere*] Verbum elegans, pro quo antea *summittere* legebatur: apte quidem, sed Metaphoram male a bobus sumtam; quos *subjungere* dicimur, cum jugo alligamus, 'disjungere' vero cum jugo solvimus: unde 'subjuges' et 'injuges' boves, quæ sub jugo vel fuerint vel non fuerint. et Virg. Æn. VIII. 'Nulli fas Italo tantam subjungere gentem.' *Submittere* ergo ex glossemate irrepserat. *Torr.* *Conor*] Academicus ergo.

20 *Ut nox longa*] Perinde ac si omne tempus sibi perire crederet, quod Philosophiæ in omni ætate et fortuna profuturæ studiis non impartiretur; pulcerrimis comparationibus ostendit, quam molesta sit mora: nec referre quod tardius inceperit, ut ad summum progredi possit; nam aliquo saltem perventurum: et interim vel qualiacumque principia prodesse. *Torrent.* *Quibus mentitur*] Quibus promissa non servat.

21 *Opus debentibus*] Operariis conductis.

22 *Matrum*] Custodia novercarum.

24 *Consiliumque*] Quæ propositum meum conscribendi vulgandique præcepta ad bonos mores conducentia retardant.

27 *Elementis*] Philosophiæ primordiis.

28 *Non possis oculo quantum contendere Lynceus*] Lambinus Passeratii conjecturam secutus, edendum censuit: *Non possis oculos quantum contendere Lynceus.* Et sane ut 'tendere,' sic 'contendere' etiam et 'intendere oculos' recte dicimus; sed contendere possunt oculos etiam hi, qui minus acute vident, cum in re aliqua eos veluti defigunt: aliud vero est *oculo contendere*, pro videndi acie certare, quantum vel Lynceus ille inter Argonautas nobilis. Item 'contendere animo,' 'voce,' 'labore,' pro vehementer anniti, dicimus. *Inungui* autem pro *inungi* in omnibus ferme Codd. legitur. *Torrent.* *Non possis oculo*] Si non possis in rebus ipsis perspiciendis tanta vi oculorum niti, quanta Lynceus. *Lynceus*] Lynceus acutissima oculorum perspicacitate præditus, ea, quæ apud inferos agerentur, dicitur vidisse.

30 *Invicti membra Glyconis*] Lambinus candide fatetur, nihil de Glycone isto sibi observatum: et interpretes tacent. Atqui meminisse debent viri docti, non alium, de quo hoc agit, a Glycone Philosopho fuisse, qui invictum sibi robur corporis ac virium studio gymnasticæ assiduo ac indefesso comparaverat. Ita ut *εὐέκτης, τήν τε πᾶσαν σχέσιν ἀθλητικὴν ἐπιφαίνων*, a Laërtio, hoc est, *firmo corpore et plane habitu athletico*, dicatur. Item *ὠτοθλαδίας*. Quam vocem interpres non cepit. Recte Suidas interpretatur, et pueris notum est, de antiquis athletis dici, quorum aures multis ictibus contusæ erant. *Heinsius.* *Glyconis*] Pugilis robusti.

31 *Nolis prohibere*] Nec nolis, id est, velle debes.

32 *Est quodam*] Sic antiqui libri omnes: quod cur Lambino displiceat, ignoro. *Torrent.* *Est quodam prodire*] Licet ad aliquantum doctrinæ progredi, si non licet transgredi.

33 *Fervet avaritia*] Enumeratio vitiorum, quibus implicitus animus humanus dicitur solari se, quando legendis Philosophis audiendisque sedulo enititur ad virtutem. *Cruq.* *Fervet*] Æstuat.

34 *Sunt verba et voces*] Ingeniose

vocabulis usus est Poëta quæ pariter tam ad magicam quam ad philosophicam medendi rationem referri possunt. *Torrent.* *Sunt verba*] Sunt sermones philosophici. *Dolorem*] Animi, qui curis augendæ quidem rei plurimis, amittendæ vero metu maximo conficitur. *Cruq.*

35 *Magnam*] Quare magnam morbi partem et non omnem potius morbum dicit? an quia humana ope fieri nequit, ut vitia penitus excidantur? Sic enim I. Sat. 3. *Torrent.*

36 *Laudis amore tumes*] Sic II. Sat. 3. 'tibi cum tumidum est cor;' unde et 'sufflati' pro superbis, ut in ejusdem lib. Sat. 5. monuimus: 'Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.' *Idem.* *Laudis amore tumes*] Ambitione laboras? *Certa piacula*] Hoc quoque ἀλληγορικῶς dictum, et a veteri expiationum superstitione, ut puta cæso pro insaniente Laribus porco, ad vim Philosophiæ transferendum. *Torrent.* *Piacula*] Sunt sacrificia, vel medicamenta purgantia, id est, philosophica præcepta.

37 *Ter pure lecto*] *Ter* dicit, ut in artis magicæ allusione perseveret; nota enim ternarii numeri vis: unde et Tibullus: 'Ter cane, ter dictis despue carminibus.' Notum et illud, neque magica, neque cetera sacra, illotis (quod aiunt) manibus tractanda. Idem Tibullus: 'Casta placent superis, pura cum veste venite; Et manibus puris sumite fontis aquam.' Hinc 'puri' oppositi profanis, teste Festo: hoc ergo voluit Horatius. Turneb. XXVI. 26. et XXIV. 23. *Torrent.* *Pure lecto*] Animo puro.

39 *Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit*] Alia rursus translatio ab agricultura ad Philosophiam, quæ vera animi cultura est. 'Ferum' igitur pro agresti exponamus, qui cultura mitis evadat, atque ita Virg. Georg. II. 'Fructusque feros mollite colendo.' Addam et illud Attii Poëtæ apud Gellium: 'Quod in pomis est, idem esse aiunt in ingeniis; quæ dura et acerba gignuntur, post fiunt mitia et jucunda.' *Torrent.* *Ferus est, ut non*] Nemo tam est immanis, et ab humanitate alienus. *Mitescere*] Mansuefieri.

40 *Culturæ*] Philosophiæ.

41 *Virtus est, vitium fugere*] Honestatis præcepta traditurus, ne quis errore in delectu rerum admisso se excuset, hoc veluti fundamentum adipiscendæ virtutis ac sapientiæ statuit; ut vitia fugias, et stultitiam exuas: qua primum adhibita cautione, quæ vera bona sunt appetas, vitesque contraria. At nunc, inquit, aliter facis; nam summo quidem labore ea fugis, quæ mala esse credis; sed, quod facile erat, ante docendum te præbere debueras, quæ vera bona aut mala censenda sint, ne in eligendo aberrares: quod cum non feceris, stultitia peccas, et inania pro solidis consectaris. Turneb. XXVI. 26. *Torrent.* *Virtus est*] Principium virtutis est vitiorum fuga.

42 *Stultitia caruisse*] Vitiis carere, quæ a stultitia proveniunt.

43 *Censum*] Census significat totam rei familiaris æstimationem. *Turpemque repulsam*] Repulsam in magistratu petendo, et non obtinendo.

44 *Capitisque labore*] Corporis labore, per Synecdochen.

45 *Impiger extremos curris mercator, &c.*] Si ad vitandam pauperiem mercaturam facere in animum induxisti, vel ad Indos usque impigre curris, mercatorii lucri caussa. *Steph.* *Impiger extremos*] Impigre navigas ad Indos longe remotos.

46 *Per ignes*] Per ardentes circulos: vel, per gravissima pericula.

47 *Ne cures*] Ut ne cures, id est, ut contemnas ea, quæ, &c. *Et optas*] Scilicet divitias, honores, &c.

48 *Meliori credere non vis*] Hæc enim verba sunt Philosophi, docentis contemptum divitiarum, magistratu-

um, honorum, &c. præ virtutis excellentia, quæ cætera omnia sua bonitate longe superat. *Cruq.* *Meliori credere*] Prudentiori.

49 *Quis circum pagos, &c.*] Quis homo fortis et pugnax in vilioribus certaminibus pugnabit, et contemnet, &c.

50 *Olympia, cui spes*] Coronari Olympiorum nomine.

51 *Sine pulvere*] Ἀκονιτὶ dicunt Græci, eodemque sensu ἀνιδρωτὶ, *sine sudore*. Atque ita Græci quoque, ἀναιμωτὶ νικᾶν, ἀναίματον τρόπαιον, ἄδακρυν, et item ἀσίδηρον, hoc est, *sine sanguine vincere, incruentum trophæum*, ac *sine lacrymis* et *ferro* bellum dixere; ut autem Plinius 'vincere Olympia,' sic Horatius 'coronari' dixit; uterque imitatione Græcorum: νικᾶν καὶ στεφανοῦσθαι ὀλύμπια· et Turneb. XXVI. 26. *Torrent.* *Sine pulvere*] Sine labore.

52 *Vilius argentum est auro*] Meliores codices, *Vilius est argentum auro*. ostendit autem exemplo verum esse, quod ante docuit, stultitia fere peccari, dum non ad rationis normam, sed ad vulgi opinionem vivitur. Per μίμησιν enim sapientum dicta, quale hoc ipsum: *Vilius est argentum auro, virtutibus aurum*; cum popularibus comparat; quale est quod sequitur: *O cives, cives, quærenda pecunia primum est, Virtus post nummos.* Quam tamen sententiam Plato de Repub. lib. III. Phocylidi tribuit: tunc nempe virtutem coli et exerceri oportere, cum vivendi facultates suppetunt, cujus loci nos etiam Lambinus admonuit: et sane perpauci fuere, qui virtutem infortunatam amplexi sunt. *Torrent.*

54 *Virtus post*] Sed stulte id facitis. *Hæc Janus summus ab imo Perdocet*] P. Victor, regionis Urbis VIII. 'Jani,' inquit, 'duo, celebris mercatorum locus.' Quod ergo II. Sat. 3. dixit Horat. 'Postquam omnis res mea Janum Ad medium fracta est.' Quod item Cicero de Officiis lib. II. 'Ad medium Janum sedere,' id non ita intelligi oportet, ut tres Jani fuerint: sed quod loci inter duos Janos erat, id 'Janus medius,' et 'ad medium Janum,' et absolute 'Janus' vocabatur. Sic enim Ovid. 'Qui puteal Janumque times celeresque Kalendas.' Tum *Prodocet*, non *Perdocet* edi curavit Lambinus. *Perdocet* tamen magis placet, non solum quia usitatius; nam alterum illud novum plane et mihi inauditum; sed quia efficacius quoque, et Jano tanquam Deo docente dignum: ut quod docuerit, imbutis semel auribus numquam effluat. *Torrent.* *Hæc Janus summus ab imo*] Omnes fœneratores (qui habitabant in foro Romano, ubi templum est Jani) hæc publice docent.

55 *Dictata senesque*] Hæc præcepta sæpius inculcata.

56 *Lævo suspensi loculos*] Turneb. XXVI. 26. Vide I. Sat. 6. 74. *Suspensi loculos*] Habentes loculos suspensos ad fœnus reponendum. *Tabulamque lacerto*] Et habentes tabulam ad scribenda debitorum nomina.

57 *Si quadringentis*] Multo plures et meliores libri, *Sed quadringentis sex septem millia desunt.* Quæ scriptura recta est, ut verba sint pecuniæ studium excusantis. Nam cur ni, inquit, properem ditescere? qui in plebe mansurus sim, si equestri summæ quadringentorum millium vel minimum aliquid desit. Simile illud: 'At bona pars hominum decepta Cupidine falso: Nil satis est, inquit, quia tanti quantum habeas sis.' De lege autem Roscia theatrali in Epodis diximus. *Torrent.* *Si quadringentis*] Quadringentis millibus sestertium. *Septem millia*] Si sex aut septem millia desunt ad censum equestrem.

58 *Est animus tibi*] Hic versus in cod. Buslid. vetustissimo præponitur huic, *Si quadringentis, &c.* Cruq.

59 *Plebs eris*] Eris plebeius. *At*

pueri ludentes] Responsio Poëtæ ad præcedentem objectionem, pervenusta sane comparatione legis Rosciæ et puerorum næniæ: ait illa *Plebs eris*, si præscriptam summam non adimpleris: hæc vero *Rex eris*, si recte facias, hoc est, fortunatissimus, beatissimus, maximus: vulgus enim nihil regno sublimius agnoscit. At Poëta noster, quod pueri æqualibus suis et dicere et servare solent, ut regnum ei promittant deferantque, qui quod agit recte agendo cæteris se superiorem esse ostenderit: id et ipse ex perfectæ Philosophiæ assertionibus, sub hac imagine pollicetur ei, qui nullam culpam contraxerit, cujus conscientia expallescat, quo regnum nullum firmius stabiliusque. Turneb. XXIV. 29. *Torrent.*

60 *Hic murus*] Sit hæc ars tua: Nullius sceleris tibi esse conscium. *Murus aëneus*] Veteres membranæ *aheneus*. Est aut proverbii loco, pro re invicta et inexpugnabili, ut, 'Solidoque adamante columnæ.' *Torr.*

62 *Roscia*] Lex a Roscio Othone lata. Vide Epod. IV. *Puerorum Næniа*] 'Næniam' quidem proprie cantum esse lugubrem, sed transferri etiam ad alia II. Od. 1. ostendimus: hoc vero loco pro vulgari puerorum dicto accipitur, quod talia nimirum veluti accinendo pronuntientur. Pet. Nannius Miscell. lib. IV.

63 *Nænia*] Cantilena puerilis.

64 *Et maribus Curiis*] Decantata a fortissimis illis Romanis, et mascula virtute præditis. *Maribus Curiis*] Sic Horat. de Arte: 'Post hos insignis Homerus Tyrtæusque mares animos in Martia bella Versibus exacuit.' Et alibi, 'Mascula Sappho.' *Torrent.*

65 *Isne tibi melius*] Rosciæ legis auctor. *Qui ut rem*] Qui suadet, ut luctum facias.

66 *Quocunque modo*] Jure vel injuria.

67 *Ut propius spectes*] Ludos theatrales proximi proscenio spectabant senatores ex Orchestra: inde equites lege Roscia in XIV. ordinibus, qui locus etiam 'equestria' dicebatur: postremo plebeii ex cavea. *Torr.* *Ut propius spectes*] Ut inter equites Romanos sedeas in theatro. *Puppi*] *Pupi*, habent meliores codices. 'Pupia' enim gens Romana, et quidem consularis; a pupus, unde et pupillus: quis tamen iste 'Pupius' fuerit, ignoro. Tragicum fuisse Poëtam ostendit, cum *lachrymosa* ejus *Poëmata* appellat Horatius. *Puppi*] Tragici Poëtæ.

68 *Responsare superbæ*] Obsistere.

69 *Liberum*] Purgatum a vitiis. *Et erectum*] Erectum ad virtutes. *Hortatur et optat*] *Aptat* in novem exemplaribus Mss. repperi, quam scripturam probo; itaque Turneb. XXVI. 26. ut monitor ille etiam præceptoris munere fungatur, aptans animos Philosophiæ: qui tamen *optat* retinere velit, is *optare* non solum pro cupere aut e pluribus unum eligere, sed etiam pro precibus postulare, a Grammaticis exponi dicat. Terent. Eunucho: 'Quodvis donum et præmium a me optato, id optatum feres.' Guil. Canter. IV. 12. *Torrent.*

70 *Cur Non ut porticibus*] Mihi illud Horatianum a populi sermone ductum profectumque videtur. Vide Turneb. XXX. 12.

71 *Ut porticibus*] In quibus cum populo sedeo. *Sic judiciis fruar iisdem*] Sic, suam sententiam cur non sequar.

73 *Cauta*] Vulpes astuta.

74 *Referam*] Respondebo. *Quia me vestigia terrent*] Non dabitur mihi a vitiis reditus, si ad illa semel ingressus fuero.

75 *Omnia te adversum*] Liber vetustissimus *omnia advorsum*, sine *te*. Locum autem hunc ex Lucilio sumtum indicat Muretus: cujus hi apud Nonium versus, in verbo 'Spectare:' 'Quid sibi vult, quare fit ut introversus et ad te Spectent atque ferant

vestigia, et omnia prorsus.' Turneb. XXX. 9. *Torrent.*

76 *Bellua multorum*] Est populi descriptio.

77 *Conducere publica*] Vectigalia populi conducere, unde publicani appellabantur.

78 *Frustis et pomis*] Mallem *Crustis*, ut in editione Mureti, et in uno atque altero, quem viderim, manuscripto: crustula enim ad hamos aptiora. Fuit autem is quæstus Romæ uberrimus. Cruquius legendum esse censet *Fructis*: docet 'fructum' olim fuisse secundæ inflexionis: ut in Adelphis: 'Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab his fero, odium.' *Torrent.* *Frustis et pomis*] Donis nullius pretii. *Avaras*] Viduas, munerum cupidas.

79 *Excipiantque senes*] Insidiose capiant senes. *Quos in vivaria mittant*] Quos tandem devorent veluti pisces aut feras in vivariis detentas. *In vivaria*] Simile illud: 'Plures annabunt thunni et cetaria crescent.' De verbo autem 'excipere' insidiatoribus accommodato, III. Od. 12. *Torrent.*

81 *Esto, aliis alios rebus, &c.*] Concedo quod diversi homines diversa sectantur. At iidem persæpe mutantur.

82 *Iidem eadem possunt*] Ad ostendendam majorem inconstantiam, sciscitatur an in proposito aliquis constet, et non potius in horas singulas id variet? quo argumento demonstrat hoc donari posse, non omnes idem sentire, sed sibi non constare, secumque pugnare, nulla esse venia dignum. *Cruq.* *Possunt*] *Ne* particulam, quam huic verbo subjunxit Lambinus, nullo in codice repperi: nec video quare tantopere Lambino placuerit. *Torrent.*

83 *Baiis prælucet amœnis*] *Prælucet* dixit, ut I. Od. 33. 'Læsa præniteat fide.' Interim vide si lubet Senecam Epist. LII. Item illud: 'Ut mille laudem, Flacce, versibus Baias, Laudabo digne non satis tamen Baias.' *Torrent.* *Baiis prælucet amœnis*] Urbs Campaniæ.

84 *Lacus*] Lucrinum intellige: erat enim in sinu Baiano contra Puteolos divitum prætoriis nobilis, quemadmodum et Avernus ei vicinus: uterque deliciis affluens, ut eo loci vel castissimi mores corrumperentur. *Torrent.* *Lacus et mare*] Lacus marinus, id est, Lucrinus in Baiano.

85 *Festinantis heri*] Heri eo festinantis ad ædificandum. *Libido Fecerit auspicium*] Præclare de divite otioso, et qui medio in luxu semper se fugeret, nec præsentibus umquam acquiesceret; ideoque libidinem auspicii loco sequebatur. Turneb. XXVI. 26. *Torrent.*

86 *Fecerit auspicium, cras ferramenta*] Si vitiosa libido, tanquam avis cantu aut volatu, auspicium fecerit ratum, id est, impulerit divitem, ut ædificet, statim animum mutat et jubet fabros et ferramenta Teanum transportare. *Ferramenta Teanum*] *Ferramenta* pro quibusvis instrumentis fabrilibus dixit. *Teanum* autem Græce Τέανον Stephano et Straboni, mediterraneæ Campaniæ oppidum olim maximum; cognomine 'Sedicinum,' ad differentiam ejus, quod in Apulia erat. Utriusque meminit Plinius. *Torrent.* *Theanum*] Campaniæ oppidum.

87 *Tolletis fabri*] Transportabitis. *Lectus genialis*] Quasi genitalis, inquit Servius, nubentibus enim puellis sternebatur, dictus a generandis liberis, ac proinde Genio sacer, qui Naturæ Deus credebatur; idem qui et natalis. Virg. 'Lucent genialibus altis.' Et Juven. Sat. IX. absolute: 'Tyrius genialis in hortis Sternitur.' Erat etiam genus lecti maritalis, quem 'adversum' appellabant, stratum in atrio ante januam; boni ominis caussa, ut opinor, sic dictus. Propert. Elegia ultima lib. IV. 'Si tamen adversum mutarit janua lectum, Sederit

et nostro cauta noverca toro.' 'Aulam' vero appellat Horatius divitis domum: aut aulam certe pro atrio posuit, si quis de lecto, quem vocamus 'adversum,' locum hunc intelligi malit: nec sane displicet, ut idem sit, qui genialis. *Torrent.* *Lectus genialis in aula est*] Uxorem habet? Lectus genialis est qui sternitur nuptiis in honorem Genii; in aula, id est, domo.

88 *Cœlibe vita*] 'Cælebs' per æ auctore Festo, quod dignam cælo vitam agat. Alii Græcum esse volunt κοίλοψ, carens concubitu; et per œ scribi. Ego in antiquissimis exemplaribus *celebs* sine diphthongo scriptum reperio. *Torrent.*

89 *Si non est*] Si non est ei lectus genialis, id est, uxor.

90 *Quo teneam vultus mutantem*] Quomodo teneam Protea in quamvis formam se transmutantem?

91 *Quid pauper*] Quid agit pauper? *Ride: mutat*] Ride (inquit Horatius) ejus etiam inconstantiam. *Cœnacula*] Notum JCtis vocabulum, pro superiore ædium contignatione, quo scalis ascendere necesse erat: ibi enim tenuiores mercede annua, distinctis mansionibus, habitabant: unde 'cœnacularium' ipsa pensio sive merces, quæ locatori solvebatur: et 'cœnaculariam exercere,' pro quæstum inde facere: et 'cœnacularius' qui ita habitat. Qua de re Budæus lib. XIII. Sed et Juvenalis Sat. X. cum ait: 'Rarus venit in cœnacula miles,' Pauperum securitatem significat. Turneb. XIII. 11. *Torrent.*

92 *Conducto navigio*] Non habens proprium navigium.

93 *Nauseat ac locuples*] Æque fastidio afficitur ac dives. *Priva*] 'Privum' 'conducto' opponit. De quo vocabulo II. Sat. 5. diximus. *Torrent.* *Priva*] Sua, et propria.

94 *Si curtatus, &c.*] Si occurrit capillos curtatos habens a tonsore, (id est, qui inæqualiter tondet,) rides. *Curtatus inæquali tonsore*] Hypallage pro tonsura; ut, 'Exiguæque togæ simulet textore Catonem,' pro textura. Quod autem in nonnullis exemplaribus *curatus* pro *curtatus* legitur, mihi sane non displicet; quamquam enim tonsorum nullus Romæ usus ante annum ab Urbe condita 454. si Varroni et Plinio credimus; postea tamen ingens, etiam virorum, de capillis cura: quam arguto Epigrammate notat Martialis lib. VIII. ad Cæditianum; et egregie post alia multa Seneca De brevitate vitæ: 'Quis est istorum qui non malit remp. suam turbari, quam comam? qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quam de salute? qui non comptior esse malit, quam honestior? hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculumque occupatos?' Receptam tamen lectionem servo. At mox pro *occurri*, *occurro* legitur in duobus codicibus: nec male. Similia etiam rideri a divitibus conqueritur Juvenalis Sat. III. 'Si fœda et scissa lacerna est, Si coma sordidula est.' *Torrent.*

95 *Subucula pexæ Trita subest tunicæ*] *Subucula* viris fœminisque communis, inde dicta quod subtus gestaretur. *Pexam* autem opponit *tritæ:* de quo Turnebus v. 14. *Torr.* *Pexæ*] Tunicæ lanosæ et a sordibus mundatæ.

96 *Si toga, &c.*] Si toga non sedet æqualis in humeris.

97 *Secum*] *Mecum* habent tres libri manuscripti. *Torrent.*

99 *Æstuat*] Commovetur. *Disconvenit*] Sic in Epist. ad Villicum suum: 'Non eadem miramur: eo disconvenit inter Meque et te.' *Torrent.*

101 *Insanire putas solennia*] Non rides me quando mecum dissentio: cur? quia me insanire putas solennia, hoc est, per Enallagen, σύνηθες Græco more putas solemne, consuetum, familiare; ut qui sim ὀξύθυμος, irasci facilis, iræ impatiens, cerebrosus, quod de se fateri videtur I. Sat. 5.

Cruq. *Sollennia*] *Sollenne* proprie, quod certis anni temporibus fieri consuevit; ut *sollennes ludi*, *sollennia sacra*, apud Festum. Hinc factum, ut pro solito ac consueto dicatur. Recte igitur in hunc locum vetus Scholiastes, *Insanire putas sollennia*: 'id est, communi omnium vitio laborare, communem errorem pati; et ideo negligis nec reprehendis.' Turneb. xxx. 3. *Torr.* *Solennia me*] Solenniter, more omnium hominum.

102 *Nec medici*] Qui me sanet.

103 *A Prætore dati, &c.*] Qui solet a prætore insanis dari, si deessent agnati.

104 *Quum sis*] Quum sis tutor mearum rerum, o Mæcenas. *Stomacheris ob unguem*] Quum irascaris, ob unguem amici, &c. id est, ob levia amicorum incommoda.

106 *Ad summam, sapiens*] Cum tota Epistola philosophandum esse docuerit; recolligens ante dicta, ac simul utilitatem Philosophiæ demonstrans, Stoicorum sapientem ante oculos ponit. Quod vero eundem deriserit I. Sat. 3. id ut Epicureum fecisse dicemus, cum insanientis illius sapientiæ consultus adhuc aberraret. Illud tamen quod sequitur, 'Præcipue sanus nisi cum pituita molesta est,' si ridicule dictum esse credimus, ad ingenium redierit Horatius: sin minus, ad animum referemus; ut excepto sapiente ceteri quidem insaniant, ille solus vero sanus sit; non ita tamen, quin et ipse vitiosi humoris, nempe bilis aut pituitæ redundantia, insanire possit. Sunt qui aliter distinguendo, *Ad summam sapiens*, interpretentur, pro eo qui ad rem suam sapiat, ut 'ad genium sapere' dixit Plautus, pro in iis sapere, quæ ad genium spectent; ut ad vulgi scilicet sapientem ea detorqueat, quæ de suo Stoici tradidere: sed an eo sensu 'ad summam sapere' idoneus aliquis auctor dixerit, nescio. *Ad summam* autem pro denique, vel postremo, ut recollectio sit, non uno in loco ipse Cicero. Idem ergo sit *ad summam*, quod 'in summa.' Turneb. xxvi. 26. *Torrent.* *Uno minor est Jove, dives*] Uno Jove inferior.

108 *Præcipue sanus*] Solus sanus et animo et corpore. *Nisi quum pituita, &c.*] Id est, nisi cum emungitur pecunia et pro lucro damnum facit; ut enim defluxus e capite per nares, ita defluxus pecuniæ e loculis avari, sine quæstu tam gravis est, ut eum nec dies nec noctes sinat interquiescere. *Cruq.* *Nisi quum, &c.*] Si infirmitate corporis non detineatur, aut pituita aliusve morbus ipsi molestus non sit, tunc præcipue et præ aliis sanus est, et animo pariter et corpore valet. *Lubin.* Turneb. xxvi. 26. *Nisi quum pituita*] Stoicos irridet qui dicunt, sapientem esse sanum, etiamsi ægrotet.

EPIST. II. AD LOLLIUM. Homerum in suis poëmatis plenius ac melius quam quosdam Philosophos, quid honestum sit, docere dicit; amborum afferens argumenta. In Iliade quidem quales sunt in stultis regibus et populis animi motus describi: in Odyssea autem, Ulyssis exemplo, quid virtus et sapientia possint, ostendi. Deinde ad studium sapientiæ hortatur, utpote quos recenset animi morbos, sanaturæ. Sed a teneris assuescendum hujusmodi præceptis esse docet.

1 *Scriptorem*] Homerum. *Maxime Lolli*] Ut hic 'maximum,' sic 'liberrimum' vocat Lollium Epist. XVIII. ob animi præstantiam: non quod *Maximi* cognomen tulerit, ut sensisse videntur hi, qui hanc Epistolam ad *Maximum Lollium* inscribunt; cum, ut arbitror, *M. Lollius Palicanus* appellatus fuerit. De quo prolixe IV. Od. 9. et quidem inter alia, Caio Cæsari Augusti filio proficiscenti in Armeniam moderatorem eum datum fuisse declaravimus; qui cum natura ferocior esset, quæ tali juveni præ-

cepta optime convenirent, ad futurum ejus rectorem hic Poëta perscripsit. *Torrent.*

2 *Dum tu declamas Romæ*] Faciebant id Romæ summi quoque viri, ut ex Annæi Senecæ declamationibus apparet. Posset etiam ad recitandi morem referri, æstivis præcipue mensibus Romæ celebrem, cum æstus vitandi caussa Præneste tunc Flaccus ageret. *Torr.* *Declamas Romæ*] Dum tu de virtute, tamquam Orator exercitii causa, disputas. *Præneste relegi*] Quo, sine dubio, mense Augusto secesserat: quo mense Poëtæ et declamatores se exercebant. Hoc est, quod dixerat: *Dum tu declamas Romæ.* Heinsius. *Præneste relegi*] Præneste nomen urbis in Latio.

3 *Quid sit pulcrum*] Universam de moribus atque officiis disciplinam complecti Homerum ostendit, quæ tota in quæstionibus de honesto et utili consistit. *Torrent.* *Pulchrum*] Honestum. *Quid non*] Quid non sit utile.

4 *Plenius*] *Planius* habent libb. Mss. nostri quinque: et sane, si non plenius uberiusque, at saltem planius et apertius nos docuit Homerus, per exempla omnibus nota: exempla autem verbis manifestiora habentur. *Torr.* *Plenius ac melius*] Copiosius et perfectius. *Chrysippo et Crantore*] Ille porticum Stoicorum fulcire creditus est: hic inter veteres Academiæ principes enumeratur a M. Tullio de Finib. lib. v. At Horatius, jam senior horum, præcipue Philosophiam sequutus est. Crantoris autem præstantiam, quod de eo in Academicis quæstionibus scribitur, ostendit. 'Legimus omnes,' inquit ibi Cicero, 'Crantoris veteris Academici de luctu: est enim non magnus, verum aureolus, et ad verbum ediscendus libellus.' *Torrent.* *Chrysippo et Crantore*] Chrysippus erat Stoicus et Crantor Academicus.

5 *Nisi quid te*] Nisi aliud te detinet. *Detinet*] Libri nostri omnes *destinet*, vel *distinet*: adscriptumque in uno, 'Distineo, id est, occupo vel separo.' *Distinet* ergo restituendum puto, vocabulum Ciceroni frequens: unde 'distentus' et 'distentissimus.' *Torrent.*

7 *Græcia Barbariæ*] Sic II. Od. 3. 'Barbaræ postquam cecidere turmæ,' pro Trojanis. Qua de re plura Epod. IX. quamquam hic 'Barbariam' pro universa Asia, non pro Phrygia tantum, libens exposuero: qui enim magnifice de bello Trojano locuti sunt Poëtæ, eo non modo Græciam, sed Europam totam cum Asia committunt. *Torrent.* *Barbariæ*] Phrygiæ. *Lento collisa duello*] Bene *lento*, 'decimum quod distulit Hector in annum.' 'Duellum' autem veteres dicebant, quod duabus partibus de victoria contendentibus dimicaretur: unde et 'perduellis;' auctor Festus; ut 'duis' pro 'bis,' et 'duidens hostia' pro 'bidens:' 'duonum' etiam pro 'bonum.' Nunc 'duelli' nomine fere de singulari certamine utimur. *Torrent.* *Lento collisa duello*] Contrita bello decennali.

8 *Stultorum regum, &c.*] Continet Agamemnonis et Achillis perturbationes.

9 *Belli præcidere*] Præcidendam esse belli caussam, Helenamque cum suis bonis Atridis reddendam. *Cruq.* *Præcidere causam*] Id est, Helenam Græcis reddere. *Caussam*] Belli caussa fuit Helena, tunc saltem, ut videtur, reddenda, cum invicem dimicaturis Paride et Menelao, sic fieri convenisset, si ille vinceretur. Et inferior quidem Paris, sed Veneris præsidio evasit incolumis: unde orta controversia an eam juste repeteret Menelaus; ipse quidem illa in pugna fortior, aut felicior saltem; sed incertum an victor, cui hostis sic elapsus esset. Nec vero reddendam Helenam solus Antenor censuit, sed senes fere Trojani omnes. Vide Pet.

Nannii Miscell. lib. IV. *Torrent.*

10 *Quid Paris*] Quid facit Paris? *Ut salvus regnet*] Sunt qui legendum esse contendant, *ut solus regnet;* eo sensu, ut si vel soli Paridi regnum Asiæ deferretur, ne tali quidem conditione Helenam dimitteret. Verum libri nostri Mss. omnes receptam scripturam servant; et 'regnare' hic, si fallor, non tam imperare significat, quam feliciter agere: ut, 'Vivo et regno, simul ista reliqui.' Est enim hic insignis stultitiæ exemplum Paris. *Torrent.*

11 *Cogi posse negat*] Ad reddendam Helenam.

12 *Inter Peleiden festinat*] Inter Achillem Pelei filium, et Agamemnonem filium Atrei.

13 *Hunc amor*] Agamemnonem Briseidis amor incendit. *Utrumque*] Agamemnonem et Achillem.

14 *Delirant*] Peccant. *Plectuntur Achivi*] Plebei luunt pœnas.

18 *Exemplar Ulyssem*] Exemplar ad imitandum.

19 *Qui domitor Trojæ*] Ubi Trojam domuit. *Domitor Trojæ*] Plus Ulyssi tribuit, quam Achilli. *Torrent. Providus*] Prudens.

22 *Immersabilis undis*] Fortunæ tempestatibus immersus.

23 *Seirenum voces*] Sic Græci, Σειρήνιον καὶ Σειρηναῖον μέλος. Acheloi fluminis et Musarum unius filiæ *Sirenes* perhibentur. Nec desunt, qui eas perfectæ eloquentiæ ac suadelæ symbolum esse velint. Illorum tamen potior sententia est, qui 'Sirenes' a 'Musis' ita distinxere, ut hæ prorsus cælestes sint, et rebus sublimibus ad humanæ vitæ usum ac naturæ cognitionem pertinentibus intentæ; his quoque qui eadem tractant studia, et illam ipsam indolem, qua ducuntur, inspirent, et verba suppeditent, quibus ea quæ cognoverint, apte atque ex dignitate etiam aliis tradant. Itaque Poëtis præesse credebantur; quorum ars nihil aliud quam numerosa quædam et perfecta eloquentia est. 'Sirenes' ergo, eandem, quam illæ seriis, ipsæ inutilibus ac nugacibus rebus sermonis elegantiæ curam impendunt; tantum a 'Musis' discrepantes, quantum a veritate mendacium, aut umbra a corpore. Canoris igitur nugis dediti homines Sirenum capti vocibus earumque appulsi scopulis recte dicentur. *Torrent. Sirenum voces*] Voluptatum illecebras. *Et Circes pocula nosti*] Circe suis veneficiis homines in feras mutabat. *Circæ pocula*] Sic et nostri codices; et sane *Circam* semper dixisse Horatium auctor est Caper Grammaticus. Circes autem fabula omnibus nota: meretricem fuisse aperte ostendit Horatius, quemadmodum et Sirenes. *Torrent.*

24 *Quæ si cum*] Quæ pocula venefica. *Cum sociis stultus cupidusque*] Id est, quod si tam stultus et cupidus fuisset, ut ea cum sociis biberet, vixisset canis, &c. *Steph.*

25 *Turpis*] In formam belluæ versus fuisset. *Et excors*] Amens. *Excors*] Mentem quidem retinebant Ulyssis socii, sed usum perdiderant, ut voluptatibus corrupti solent: cum animus servit, corpus imperat: parum autem differt non esse et non apparere. Quamquam etiam 'excordem' vocare potuit, in quo nihil virilis animi futurum erat, si Circæ obtemperasset. *Torrent.*

26 *Vel amica luto sus*] Ut sus luto gaudens.

27 *Nos numerus sumus*] Nos turba sumus sine virtute, numerum duntaxat explentes. *Numerus sumus*] Id est, turba sumus, et, ut inquit Virgilius, 'sine nomine vulgus,' nullius classis, loci, aut ordinis viri, atque eo ipso tantum, quod sumus, hoc est, numero censendi. At contra, 'primæ,' 'secundæ,' 'tertiæ notæ,' aut 'palmæ' etiam, dicuntur ea, quæ ceteris præstant: et quia pauci præstantes, inde fit, ut 'paucorum' nomine

insignes tantum intelligantur: 'multorum' vero plebs mera, tunicatique ac pullati et imperiti omnes, ut ad illum I. Sat. 7. locum diximus: 'Sum paulo infirmior, unus Multorum.' *Torrent.* *Fruges consumere nati*] Viventes ut edamus.

28 *Sponsi Penelopes*] 'Sponsos' vocat, qui non re ipsa, sed voto sponsi erant: uti et Catullus: 'Ut missum sponsi furtivo munere malum.' Et ita Homerus μνηστῆρας eos nominat. *Torrent.* *Sponsi Penelopes*] Proci luxuriosi. *Alcinoique*] *Alcinoi* autem *juventus* merito ex Homeri historia, quemadmodum et 'Alcinoi mensa' proverbio celebratur, ob Phæacum, quibus præfuit Alcinous, intemperantiam. *Torrent.* *Alcinoique*] Nos sumus juventus Alcinoi Phæacum regis, id est, molles sumus, et voluptatibus dediti.

29 *In cute curanda*] Cum autem cutem dicit, et corpus intelligit. Turneb. XXVI. 27. *Operata juventus*] Virg. Æneid. III. 'Connubiis arvisque novis operata juventus.' *Torrent.* *Operata*] 'Occupata.

30 *In medios dies*] In meridiem.

31 *Ad strepitum citharæ*] Sic IV. Od. 3. 'O testudinis aureæ Dulcem quæ strepitum Pieri temperas.' Ibi vide. *Cessatum* quoque habent omnia nostra exemplaria; non *cessantem*, ut quidam legunt. Sententia autem est, Phæacas somno, conviviis ac choreis, tempus omne traducere solitos. Josephus Scaliger ita interpretatur, ut citharæ cessent seu vacent; sic enim et Propertius lib. I. 'Num tua non ætas umquam cessavit amori.' Id est, vacavit: ego pro sopire curas ad citharam exponere malim. *Torrent.* *Cessatum ducere curam*] Vir illustris Josephus Scaliger malebat: *cessatam ducere curam:* sicut in illo Ovid. Fast. IV. 'Largaque provenit cessatis messis in herbis.' Ut 'cessata cura,' soluta. Mihi lectio recepta displicere nondum potest. *Heinsius.* *Cessatum ducere*] Cessare facere, id est, abjicere curas.

32 *Ut jugulent homines*] Hæc nullum hic habere locum, facile videbit, qui Poëtæ institutum finemque in tota hac Epistola consideraverit. In qua Iliada et Ulysseam, earumque utilitatem, ex divisione utriusque operis, expendit atque examinat. Ac de Iliade: prius deinde et de Ulyssea. In qua primo Ulyssem, a quo inscriptio. Secundo partim procos, partim et Phæacas, quos virtutibus illius ac prudentiæ opponit. Quæ sequuntur ab hoc versu, *Ut jugulent homines*, usque ad illum, *Fingit equum*, prorsus aliena sunt; ex disputatione alia petita. Quod et ex scriptoris vitio, qui paginas transposuit, aut pessime continuavit, evenisse, nulli dubitamus. Totus ergo locus, qui hic pessime infarctus est, ad primam pertinet Epistolam, et sic manifeste connectendus fuit: *Fervet avaritia miseraque cupidine pectus? Sunt verba et voces, &c. Laudis amore tumes? Sunt certa piacula, quæ te Ter pure lecto poterunt recreare libello. Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator, Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, Si modo culturæ patientem præbeat aurem. Virtus est vitium fugere, et sapientia prima, Stultitia caruisse: vides, quæ maxima credis Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam, Quanto devites animi capitisque labore. Impiger extremos curris mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes: Ne cures ea quæ stulte miraris et optas, Discere, et audire, et meliori credere non vis? Quis circum pagos et circum compita pugnax Magna coronari contemnat Olympia; cui spes, Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmæ? Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones: Ut te ipsum serves non expergisceris? atqui Si non is sanus; curres hydropicus: et ni Posces ante diem librum cum lumine, si non Intendes animum, &c.* Heinsius. *Ut jugulent*] Cri-

minatur juventutem tam supinam, suæque salutis ita immemorem, ut etiamsi possit ab imminenti malo, seque suaque servare, nolit tamen expergisci, seque periculis eripere. *Cruq.* *Ut jugulent homines*] *Hominem* habent lib. quatuor meliores. *Torrent.* *De nocte latrones*] Per noctem.

34 *Si nolis sanus, curres hydropicus*] Si dum sanus es, expergisci et vigilare nolis, ut te adversus insidias ac vim tuearis; id sero tibi curæ erit, cum jam veterno isto in hydropem incideris. Et 'currendi' vocabulum studium illud exprimit, quo omni conatu liberari cupimus. Suadent autem medici, ut, quod facilius tutiusque est, a morbo nos præservemus potius, quam ut spe curationis negligentius agamus: notum illud: 'Venienti occurrite morbo.' Pet. Nannius Miscell. lib. IV. Turneb. XXVI. 27. *Torrent.* *Si noles sanus, curres hydropicus*] Plerique legunt *nolis*, non *noles*. Ex quo facillime vera lectio eruitur: *Si non is sanus, curres hydropicus*. Si sanus ad medicum non is, ut morbum antevertas, post, in morbum delapsus, non ibis tantum, sed curres. Animi morbum nemo curat, quia ne sentit quidem: corporis, curant omnes et in isto festinant. *Heinsius.* *Sanus*] Si noles dum sanus es. *Curres hydropicus*] Curres ad medicum, cum factus eris hydropicus.

35 *Librum cum lumine*] Hæc nimirum illa 'piacula, quæ te Ter pure lecto poterunt recreare libello.' Graviores autem periculosioresque sunt animi, quam corporis morbi: tanto ergo diligentius evitandi. At contra evenire postea ostendit: ac scitum illud Diogenis Cynici: cum enim serio loquentem in turba nemo auscultaret, musicam occœpit; atque ita intentis omnibus, exprobravit quod ad res ineptas magno studio concurrerent, ad utilia atque honesta tardi admodum ac negligentes. *Torrent.*

36 *Studiis, et rebus honestis*] Philosophiæ præceptis.

37 *Vigil torquebere*] Sciens ac prudens.

38 *Lædunt oculos*] *Oculum* legitur in melioribus quatuor manuscriptis. *Si quid Est animum*] Nonnulli codices *si quod* habent, utraque lectio idonea est. *Esse* autem *animum* dixit, pro absumere ac tabefacere. *Torrent.*

39 *Est animum*] Si quid consumit et corrumpit animum.

40 *Dimidium facti*] Quia principium est dimidium totius. Hesiod. *Sapere aude, Incipe.* Notum omnibus, quod ante proposuit proverbium ex Hesiodo, ἀρχὴ ἥμισυ παντός· *principium dimidium totius.* Id igitur præcipue in capessenda Philosophia conspici Poëta demonstrans, audere et obfirmato semel animo incipere præcipit: neque in annum differre, quod quacumque et ætate et tempore possit.

42 *Rusticus*] Insigne exemplar ignaviæ expectans rusticus dum amnis defluat, cum vel vado, vel ponte, vel navigio transire, vel etiam transnatare possit. *Torrent.* *Rusticus expectat dum*] Rustice, vel tanquam rusticus (volens flumen transire) expectat, &c. *Defluat amnis*] Donec tota aqua elapsa, alveus arescat.

44 *Puerisque beata creandis*] Uxor pecuniosa, vel felix in pariendo.

45 *Pacantur*] Excoluntur.

46 *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet*] Vetus hæc scriptura est, pro eo quod non libidini, sed naturæ sufficiat. Qua de re præclare iterum Epicurus: 'Si ad naturam vives, numquam eris pauper; si ad opiniones, numquam eris dives.' Ac vetus Poëta Comicus: 'Non est beatus esse qui se non putat.' *Torrent.* *Optet*] Optare debet.

47 *Non domus et fundus*] Nam tantum abest, ut fortuita bona sublevent animi morbos et ægritudines, ut eas magis augmentent cupiditate et me-

tu. *Cruq.* *Non æris acervus*] Non ingens pecunia.

48 *Deduxit corpore febreis*] Plures codd. *febrem*. Unus etiam *deducunt* et alius *deducet*. Sed pulcerrime Lucretius lib. I. 'Non calidæ citius decedunt corpore febres, Textilibus si in picturis ostroque rubenti Jacteris.' *Torrent.*

49 *Valeat possessor*] Animo valere possessorem oportere ait, qui paratis recte utatur. Sic enim et I. Od. 31. 'Frui paratis et valido mihi Latoë dones: at precor integra Cum mente.' Extat etiam Menandri versus: Μακάριος ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει. Turneb. XXVI. 27. *Torrent.* *Valeat possessor*] Oportet ut sit animo et corpore sanus.

50 *Comportatis rebus*] Rebus hereditariis vel acquisitis.

51 *Qui cupit*] Confirmat possessorem, qui divitiis recte utatur, ab animo valere debere. nam nisi animus rite purgatus fuerit, nulla opulentia proderit; non opibus igitur, sed animi virtute ac tranquillitate (εὐθυμίαν vocant Græci) felices efficimur. *Torrent.* *Aut res*] Res familiaris, vel pecunia.

52 *Fomenta podagram*] Hoc est, eum qui podagricus sit: innuit enim, quomodocumque dolor mitigetur, manere tamen morbum, qui radicitus evelli nequeat. *Torrent.* *Fomenta podagram*] Fomenta podagræ dolorem ad tempus minuunt, sed causam morbi funditus non extirpant.

54 *Sincerum est*] Nisi sit animus purus. Est Allegoria.

55 *Nocet empta dolore voluptas*] De inhonesta voluptate hoc dictum accipio. Apposite vero Cynicus voluptatem illam Veneream letali mulso comparabat. *Torrent.* *Dolore voluptas*] Dolore subsequente.

56 *Semper avarus eget*] Nec mirum: cum nihil ei satis sit, qui divitias, non ut instrumenta vivendi, sed ut finem appetit, ut præclare Aristoteles lib. I. politic. lepidum ergo illud Mimographi: 'Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.' *Torrent.* *Certum voto pete finem*] Quia avaritia infinita est et insatiabilis, quia nec augetur copia, nec minuitur inopia; consulit itaque ut certam sibi copiam præscribat, in qua possit acquiescere. *Cruq.* *Certum voto pete finem*] Definitam pecuniæ summam expete.

57 *Rebus opimis*] Rebus secundis et fortunatis.

58 *Siculi non*] Phalaris et Dionysius. Turneb. XXVI. 27.

59 *Qui non moderabitur iræ*] Qui frænum non injiciet iræ.

60 *Dolor quod suaserit et mens*] Id est, mens dolore provocata, ac proinde illatæ sibi injuriæ aut cujuscumque mali pœnam flagitans, nec ante acquiescens, quam sumserit. A læsione igitur dolor, a dolore ira, odiumque in auctorem atque ultionis cupiditas; quæ animi necdum expurgati summa voluptas est: unde sub læsi hominis persona Juven. Sat. XIII. 'At vindicta bonum vita jucundius ipsa.' Quam tamen opinionem egregie refellit ipse, et ne eo progrediamur a sapientia consilium ac remedium petendum monstrat. *Torrent.* *Dolor quod suaserit et mens*] Stephanus, ex conjectura sua, legendum esse credit, *exmens;* et Græcorum illud ἔκφρων Horatium exprimere voluisse: quum et 'exlex' et 'exspes' dicamus. *Et mens*] Mens dolore affecta, id est, mens irata.

61 *Odio*] Odio provectus.

62 *Animum rege*] Appetitum rege.

63 *Hunc frænis*] Tanquam equum indomitum.

64 *Fingit*] Format. *Magister*] Equorum domitor.

65 *Quam monstrat*] *Qua monstrat eques*, habent sex nostri codices. *Torrent.* *Venaticus ex quo*] Catulus venaticus.

66 *Cervinam pellem*] Quæ cervi si-

militudinem gerit. *Pellem latrabit*] Ita loquitur Epod. v. 'Senem, quod omnes rideant, adulterum Latrent Suburanæ canes.' Turneb. xxvi. 27. *Torrent.*

67 *Militat*] Feras sectatur. *Nunc adbibe, &c.*] Percipe Philosophiæ præcepta. *Adbibe puro Pectore verba, puer*] Pro hauri, præcipe, animo infige. Ad juventutem orationem convertit: a teneris enim assuescere multum est. 'Adbibere' autem pro 'imbibere' dixit, metaphoricôs a corpore ad animum, ut 'imbutum arte,' 'litteris,' 'sapientia,' 'præceptis' dicimus; cum tamen 'imbuere' proprie inficere significet, ut infici fucarique lanæ solent. Audacior autem Horatius, quum 'aure bibere' dixit, ut hic 'pectore,' ii. Od. 13. Monet ergo ab infantia præceptis optimis imbuendum puerum, ut in iis sese exerceat, ubi ad ætatem maturam pervenerit. *Torrent.* Verum *adhibe* non metrum modo respuit, sed et sententia. *Adbibe* doctissimi viri recte restituerunt. Vox ipsa significat largiter haurire: quo illud Terentian. Heautont. i. 2. 'ubi adbibit plus paulo:' et Dido amorem bibens, Æneid. i. *Xylander.* *Puro Pectore*] Nondum imbuto pravis opinionibus, nondum occupato malis præceptis et exemplis, sed ab illis vacuo. *Piscator.*

68 *Puer, nunc te*] Dum puer es. *Melioribus offer, &c.*] Philosophiæ magistris, vel honestis et salutaribus disciplinis.

69 *Quo semel est*] Non possum non adscribere divi Hieronymi verba ad Lætam de institutione filiæ: 'Difficulter eraditur quod rudes animi perbiberunt: conchylia quis in pristinum candorem revocet? recens testa diu et saporem retinet et odorem quo primum imbuta est.' *Torrent.* *Recens, &c.*] Recens testa, in quam nihil adhuc fuit infusum.

70 *Quod si cessas, &c.*] Si in Philosophiæ studio sis ignavior, aut si promovearis alacrius.

71 *Nec tardum*] Animi sui sinceritatem ostendit; qui Philosophiæ spatia decurrens, neque præcedentibus invidia noceat, neque sequentium tarditatis exemplo remissior existat. Similis a Circensi decursione translatio, i. Sat. 1. *Torrent.* *Nec tardum opperior, &c.*] Nec te expecto, qui me persequi non potes, nec conor eos antevertere, qui me præcedunt.

EPIST. III. AD JULIUM FLORUM.

Julium Florum de Claudio Nerone, ubi militet, et de quorumdam amicorum scriptis interrogat. Deinde ipsum Florum ad sapientiæ studium, et ad redeundum in gratiam cum fratre hortatur.

Hunc *Julium Florum* altera etiam lib. ii. Epistola celebrat Horatius: et illa quidem tota seria est, et accurate perscripta; hæc vero familiaris: in qua tamen Philosophiam obiter attingit, cum ejus studium commendans, etiam usum exigit, servata in fratrem pietate. Et *Florus* quidem olim Aquilliorum et Valeriorum satis celebre cognomen fuit: hunc vero *Julium Florum* e provincia potius fuisse crediderim. *Torrent.*

1 *Quibus terrarum, &c.*] In quibus regionibus. 'Oræ' significant extremas partes terrarum.

2 *Claudius Augusti privignus*] Titus Claudius Nero Augusti privignus, ac gener etiam, ducta Julia ejus filia. Quod autem militarem eum dicit, qui dux belli fuerit; vel κατάχρησις est, vel ad belli auspicia referendum, quæ penes Augustum erant, ut lib. iv. Od. 4. ostendimus: 'Te consilium et tuos Præbente divos:' puto autem scriptam hanc Epistolam eo tempore, quo Tiberius vel Pannonicum bellum gessit, vel in Armeniam profectus est, regnum Tigrani restituturus. *Torrent.* *Claudius Augusti privignus*] Tiberius Nero, Augusti privignus ex Livia Drusilla.

3 *Thraca*] Θρῄκη Græce. Atque ita Virg. XII: 'Gemit ultima pulsu Thraca pedum.' Vide quæ notavi III. Od. 9. *Torrent.* *Thracane vos*] Thraciane. *Hebrusque nivali compede vinctus*] Hebro epithetum tribuit, quod ipsi terræ Thracum melius conveniret: ut alibi 'nivalem' appellat 'Armeniam,' Θρῄκην χιονόεσσαν Græci. At flumina glacie quidem consistunt, navibus vero augentur potius, et impetuosiora fiunt. Sed ad gelidæ regionis naturam respexit: et glacie igitur et nive desuper vinctus erat Hebrus. *Torrent.* *Nivali compede vinctus*] Glacie vinctus.

4 *An freta vicinas*] An Hellespontus inter Sestum et Abydum currens? *Vicinas inter currentia turres*] *Turres* vocat, vel urbes ipsas Seston et Abydon, Hellesponti angustiis divisas, Herus et Leandri amore nobiles, ut πύργους Græci; quod Petrus Nannius Miscell. lib. IV. annotavit: vel ipsa urbium propugnacula: vel eo denique respicit, quod Hero inclusa turri servabatur. Cruquius dicit Blandinum cod. vetustissimum habere *terras*, pro *turres*: et interpretatur regiones Europam et Asiam, quas Hellespontiacum mare dividit.

5 *Morantur*] Detinent?

6 *Quid studiosa cohors*] Hactenus de castris Claudii Neronis, quo loco sita sint; nunc de commilitonum studiis, exercitiisque, dum sint in statione. *Cruq.* *Quid studiosa cohors*] Quid faciat literata Drusi cohors? *Studiosa cohors*] Cohortem amicorum Tiberii significat. *Torrent.*

8 *Longum diffundit in ævum*] Scriptis mandat ad memoriam sempiternam.

9 *Quid Titius*] Hunc *Titium* veteris libri glossematium poëtam Lyricum fuisse testatur, cognomine 'Septimium,' aut 'Septiminum' potius, út ego arbitror; quamquam ne sic quidem hominem noverim. Titia tamen gens Romana. *Torrent.* *Titius Romana brevi*] Titius Poëta, qui brevi ob sua scripta celebrabitur a populo Romano.

10 *Pindarici fontis*] Sic Lucretius: 'Juvat integros accedere fontes, Atque haurire.' Sententia autem est, Titium, vulgaria contemnentem, non de lacu aut obvio omnibus flumine aquam petere, sed fontem ipsum ac veluti caput Lyrici Poëmatis Pindarum æmulari; quem assequi difficillimum sit, ut in Odis vidimus. Turneb. XXVI. 27. *Torrent.* *Pindarici fontis*] Qui non dubitavit fluidam Pindari eloquentiam Latinis versibus imitari. *Haustus*] Liquores.

11 *Lacus et rivos*] Scripta vulgaria et inventu facilia.

12 *Fidibusne Latinis*] Rogat, an in proposito sibi studio persistat, ut Thebanum Pindarum Latino carmine imitetur; an potius Tragœdiæ scribendæ se dederit. *Torrent.* *Fidibusne Latinis*] Num studet Latinis versibus lyricis Pindaricos versus modulari?

13 *Auspice Musa*] Musarum auspicio?

14 *Tragica desævit*] Imitationis vim ostendit, qua excellens Poëta sævire ipse videatur, hoc est, acer, vehemens, animosus esse, qui tales personas in theatrum adducat. Poëtæ namque est, quam velit personam inducere, eamque ante oculos ponere. *Torrent.* *Desævit*] An valde sævit crudeles et sævos principum mores exprimendo? *Et ampullatur*] Ampullis verborum utitur? *Ampullatur*] Suo more feliciter audax. Sic expressit quod Græci ληκυθίζειν dicunt: idem enim illis λήκυθος, quod nobis *ampulla*, vasculum rotundum ac veluti inflato ventre; varii cum in balneis, tum in mensis ad oleum atque unguentum usus. Quamquam, ut ego quidem arbitror, ληκυθίζειν sæpius ad amœnitatem potius jucunditatemque atque ornatum orationis pertinet; cum veluti ex arculis quibusdam pictoriis

vasculisque unguentariis verborum illæ deliciæ depromuntur. 'Ampullari' vero magis severitatem et atrocitatem quandam styli et robustum nescio quid significat, ut in Tragœdia utimur, cum ipsas res natura sævas pari severitate enarramus: ut in Epist. ad Pisones: 'Projicit ampullas et sesquipedalia verba.' Græci itaque ad ea, quæ arculis illis pigmentariis ampullisque servantur, respexerint: Flaccus vero noster ad ampullæ, quam dixi, formam; cui tumida et inflata Tragicorum oratio merito comparatur: unde et τραγῳδεῖν Græci dicunt, pro vociferari atque atrociter agere, ut miseri atque irati solent: his adde, si lubet, Turnebum IX. 3. et XXVI. 27. *Torrent.*

15 *Celsus*] Celsum intelligo Albinovanum de quo mox Epistola ei inscripta aliquid dicemus. *Torrent.* *Celsus agit*] Celsus Poëta qui alienos versus pro suis recitaret.

16 *Privatas ut*] Ut suam inventionem, non alienam quærat.

17 *Palatinus quæcunque recepit Apollo*] Pro quibusvis veterum scriptis hoc dictum intelligo: quibus nempe bibliotheca Palatina ab Augusto Apollini ac Musis dedicata, ut I. Od. 31. diximus, referta erat. *Torrent.* *Apollo*] Apollinis templo adjunctam bibliothecam Augustus extruxerat in monte Palatino.

19 *Cornicula*] Græci κολοιὸν, hoc est, *graculum*, appellant. Erasmus Chiliadibus, Αἰσώπιος κολοιός; quod dicitur in eum, qui aliena pro suis usurpat, aliorumque bonis se venditat. Turneb. XXVI. 27. *Torrent.*

20 *Ipse quid audes*] Tu, Juli Flore, quos sequeris Auctores?

21 *Quæ circum volitas agilis thyma*] Celsum a plagio cavere monet: Florum vero ob imitationem, qua dextre usus sit, commendat; nisi dici mavis materiam ipsam in qua tum versabatur Florus. *Torrent.* *Quæ circum volitas, &c.*] Circum quæ volitas thyma velut apis, ex variis doctorum virorum scriptis varia decerpens.

23 *Nec turpiter hirtum*] Plures libri *non turpiter*, vel *et turpiter hirtum.* Alludit autem ad hoc, quod 'hirti' sive 'hirsuti' audaces magis habentur, quam ingeniosi: nisi in Metaphora ab agro sumta persistere eum malis; 'hirta' enim quæ et inculta. *Torrent.* *Nec turpiter*] Nec rude et impolitum.

24 *Seu linguam*] Sive Oratorem, Jurisconsultum, vel Poëtam agis.

25 *Feres ederæ v. p.*] Auferes præmia. *Ederæ victricis*] *Edera* Bacchi est, ut Apollinis *laurus;* utriusque autem Dei clientes sunt Poëtæ, ut alibi docuimus: et non minus edera, quam lauro coronabantur: quamquam hunc locum ad commissiones Rhetorum Poëtarumque referre malim; ut Floro, si certare velit, tam inter Rhetores, quam inter Poëtas coronam polliceatur: quin et in Philosophia excellere eum posse affirmet, si res omnes, quæ inutiles curas nutriant, ab se abdicare queat, quod studium unice commendat. *Torrent.* *Victricis præmia*] Ederæ victoriam tuam indicantis.

26 *Fomenta relinquere posses*] Curarum nutrimenta, nempe divitias, ambitionem, et similia, quæ, ut frigus, gravant et tardant festinantem.

28 *Hoc opus*] Properemus sapientiæ studiis incumbere. *Parvi, et ampli*] Cujuscunque fortunæ sumus.

29 *Si patriæ volumus*] Ea namque sapientia docet, quid patriæ debemus, quid nobis, quid propinquis et amicis, ut περὶ καθήκοντος libri docent. *Cruq.*

30 *Si tibi curæ*] Plures libri *sit tibi curæ.* Non placet: sic enim scripsere qui de particula *si* pro *an* dubitabant; cum id sæpius fecerit Horatius, et alii passim. *Torrent.* *Si tibi cura*] An Numatius frater tuus sit tibi tantæ curæ, quantæ conveniat, necne.

31 *Quantæ conveniat Munatius*] Muretus legendum censet, *Quam te conveniat Munatius, &c.* Eoque significat, cupere se scire, serione Munatius cum ipso in gratiam redierit, et ecquid eum, ut amicorum mos est, alloquatur. *Munatius*] Recte, non *Numatius*. Alius vero hic *Munatius* quam ille, de quo I. Od. 8. hujus fortasse pater: et fratrem quidem habere potuit Julium Florum, sed uterinum tantum: quamquam fœdere potius, quam natura fratres fuisse crediderim; ut cum alter alterum germani loco dilexissent, postea in dissidium venerint. *Torrent.* *An male sarta*] Gratia conjuncta et perfide instaurata.

32 *Nequicquam coit*] Non durat.

33 *Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia*] In quinque exemplaribus manuscriptis scriptum repperi: *Heu calidus sanguis, heu rerum inscitia;* mutatum fortassis ab aliquo, qui secundam verbi *sanguis* syllabam produci noluerit: de quo extrema I. Od. 15. *Torrent.* *Seu calidus*] Sanguis calidus in juvenibus iram excitat.

34 *Indomita cervice feros*] Cervice dura et rerum experientia nondum emollita.

35 *Indigni fraternum, &c.*] Per vitia indigni, qui rumpatis fraternam amicitiam.

36 *In vestrum reditum votiva juvenca*] Vide I. Od. 36. ubi pro Numidæ reditu vitulum solvit. *Torrent.* *Votiva juvenca*] Juvenca quam immolabo vobis reducibus.

EPIST. IV. AD ALBIUM TIBULLUM. Albium Tibullum compellat, cui studium Philosophiæ laudare videtur, atque id facere ut ejus amore illum accendat. Recenset quibus dotibus illum dii ornaverint: deinde ita vivendum illi esse dicit, ut unumquemque diem extremum sibi fore putet.

1 *Albi*] Nolim quemquam dubitare quin hic Albius ille Tibullus sit Elegorum scriptor elegantissimus, cui etiam I. Od. 33. inscribitur. quamquam enim uti divitem hic describit Horatius, cum ipsemet operis sui initio paupertatem accusare videatur; paupertas illa non inopia fuit, sed optanda mediocritas, ut id quod sequitur manifeste demonstrat. *Torrent.* *Candide judex*] Qui nostros sermones non malevole vel interpretaris, vel accipis, fortasse propter filium, inopiæ post prodigalitatem notatum I. Sat. 4. idque ut arbitror nimia patris indulgentia; quo factum credo, ut pater ipse Tibullus, nunc indigentior, coactus sit in villa vivere angustius. *Cruq.* *Candide judex*] Sincere judex Satyrarum nostrarum.

2 *In regione Pedana*] Prædium ibi habebat Tibullus; in quo cum forte se contineret, hujus Epistolii caussam dedit. Fuit autem Pedum olim Latii oppidum: cujus incolæ Pedani, ager etiam Pedanus dictus. Plinius III. 5. Sed et vetustissimi codicis margini adscriptum repperi, 'regionem Pedanam' inter Tibur et Præneste fuisse, a monumento 'Pedanii' cujusdam cognominatam. *Torrent.* *Pedana*] Sic dicta a Pedo Italiæ oppido.

3 *Scribere quod*] An dicam te scribere? *Cassi Parmensis*] An idem Cassius Parmensis, qui et Etruscus, I. Sat. 10. vidimus? Valerius I. 7. *Torrent.* *Cassi Parmensis, &c.*] Qui multas Tragœdias scripsit, dictus Parmensis ab urbe Parma.

4 *Silvas inter*] Turnebus Adversar. I. 22. occulte significari a Poëta ait Tibullum Epicureum fuisse. et Epicurum quidem annos natum 15. philosophari cœpisse, atque in hortis docere solitum. Sed quare non æque aut Academicum aut Peripateticum fuisse Albium fingere liceat, cum istarum quoque sectarum principes in hortis docuisse, et quidem Aristotelem inter ambulandum, constet? inde enim sectæ nomen. Nullus ita-

quo hic occultior sensus latet: sed dubitet Poëta, cui potissimum studio in Pedano suo incumbat Tibullus, Poëtico an Philosophico; cui adeo intentus sit, ut ne valetudinis quidem caussa in umbra reptans, quid verum honestumve sit, inquirere desinat. *Torrent.* *Reptare*] Lentius ambulare.

5 *Sapiente bonoque*] Sæpe hæc conjungit Horatius; et merito sane: neque enim alios bonos, alios sapientes esse existimare, aut alios beatos esse, quam qui boni simul et sapientes sint, credere sine pernicie possumus. Atqui ita in Epist. ad Quinctium: 'Neve putes alium sapiente bonoque beatum.' Turneb. I. 18. *Torrent.*

6 *Corpus eras sine pectore*] Vel enallage temporis est, Poëtis frequens; vel subintelligendum, ante istum secessum tuum: perinde ac si dicat: si dum in turba eras, cordatus atque intelligens habebaris, quid non in ista solitudine præstes? *Formam*] Formam humanam.

7 *Dederant*] *Dederunt* in duobus antiquissimis exemplaribus legitur, nec quemquam deterreat syllaba; sic enim Virg. 'Obstupui steteruntque comæ.' *Torrent.* *Sine pectore*] Sine mente, excors.

7 *Artemque fruendi*] Qua sine, ne divitiæ quidem vocandæ sunt, aut in bonis numerandæ, quæ non beent possessorem; sed, sive avarus, sive prodigus fuerit, infelicem efficiant. *Torrent.* *Artemque*] Formam humanam.

8 *Quid voveat*] Quid possit nutricula optare majus alumno?

9 *Quam sapere*] Neque libri, neque viri docti, vel in legendo, vel in exponendo hoc versu consentiunt: nostra exemplaria quinque sic habent: *Quid sapere et fari possit quæ sentiat, et cui Gratia, fama, valetudo.* Quod cum ita sit, una amota littera lego, *Qui sapere,* posita interrogationis nota in fine versus præcedentis post verbum *alumno*, in hanc sententiam: Dii tibi et animi, et corporis, et fortunæ bona contulere; et quid obsecro amplius alumno suo nutricula aliqua optare possit? votorum enim summa, ut sapere et fari possit. Verba igitur ista, *Qui sapere et fari*, quæque sequuntur, μιμητικῶς ita quodammodo accipienda sunt, ut si a nutricula proferantur: alioqui bis idem dixerit; quid enim aliud est 'pectus habere,' quam hominem esse; quod sermone et ratione efficitur? quidve aliud 'divitiæ et ars fruendi,' quam 'mundus victus non deficiente crumena?' nam 'mundus victus' idem qui et temperatus, atque in neutram partem cultus miser, ut lib. II. Sat. 2. vidimus. *Gratia* autem et *valetudo* ad formam spectant; solum itaque *famæ* votum adjicitur: sed ea fere bonorum, quæ diximus, comes, omitti poterat. *Torrent.* *Et fari possit*] Et eloqui sua sensa.

10 *Gratia, fama*] Benevolentia apud principes viros, fama ex bene factis.

11 *Et mundus victus*] Victus non sordidus, neque nimis exquisitus.

12 *Inter spem*] Epistolium pulcerrima ex Epicuri instituto sententia concludit, Tibullum monens, ut inter varias mortalium curas, quæ ex animorum perturbationibus existant, sic ipse se gerat, ut quotidie moriturus. *Torr.*

13 *Omnem crede*] Omnem diem putato esse postremum.

14 *Grata superveniet*] Ita fiet ut grata, &c.

15 *Me pinguem*] Exemplo suo, quam dixerat, sententiam confirmat: ideo nitidus et pinguis, quod sine crastini sollicitudine in diem viveret. *Torrent.* *Et nitidum bene*] Porcum elegantem et succi plenum.

16 *Cum ridere voles*] Hoc severioris disciplinæ sectatorem fuisse Albium adversus Turnebi opinionem ostendit: male enim apud alios audiebat Epicurus, ut, magister voluptatis.

Torrent. *Epicuri de grege*] Summum bonum in voluptate posuit Epicurus.

EPIST. V. AD TORQUATUM. Torquatum ad cœnam invitat, quam frugalem fore dicit. Hortatur ut curis et cupiditati divitiarum valedicens, hilaritati se tradat, et laudes ebrietatis addit. Tria esse dicit, quorum studiosus sit in apparatu convivii; primum autem ponit munditiem.

Idem opinor hic Manlius Torquatus, cum illo cui IV. Od. 7. inscribitur.

1 *Archaicis conviva recumbere lectis*] Lecti duorum generum fuere: quorum partim in cubiculo, partim in triclinio usus: illi cubiculares; hi discubitorii et tricliniares dicti. Lampridius Elagabalo: 'Solido argento habuit lectos et tricliniares et cubiculares.' Hic igitur de tricliniaribus agitur. Et *Archaicis* quidem habent tres optimi nostri codices: plures tamen *Archaicis* legunt: quæ scriptura Turnebo I. 11. vel 18. placet: ut ab Archia quodam non optimo artifice sic dicti sint, rudes et impoliti, quemadmodum et 'Sotherici' apud Senecam, et Gellium XII. 11. Prior tamen lectio magis placet, ut Græco vocabulo Poëta usus sit. Græci autem ἀρχαϊκὸν vocant, quicquid veterum simplicitatem, ab omni fuco et assentatione alienam, præ se fert, sive de moribus, sive de sermone, sive etiam de operibus agatur. Pet. Nannius Misc. lib. IV. Franc. Luisinus Parergon III. 1. *Torrent.* *Archaicis lectis*] Lectis ligneis et parum elegantibus, antiquo more fabricatis. Angl. *beds of the old fashion.* *Recumbere lectis*] Accumbere.

2 *Nec times olus*] Nec abhorres; sed gaudes. *Patella*] Et quod *patella* dicit, et quod *modica*, et quod *olus omne*, eleganter admodum cœnæ tenuitatem exprimit; ut contra luxum, cum ait: 'Porrectum magno magnum spectare catino Vellem, ait, harpyis gula digna rapacibus.' *Patella* igitur hic nihil occultum significat; vocabulum alioqui in sacrificiis libationibusque usurpatum; unde 'in patellam dare,' 'de patella sumere,' et 'Dii patellarii' apud Plautum. Turneb. I. 18. *Torrent.*

3 *Supremo te Sole*] Idem dicit quod II. Sat. 7. 'Serum sub lumina prima venire Convivam;' his quoque verbis cœnam minime solennem significans. *Torrent.* *Supremo Sole*] Sub vesperam. *Manebo*] Te expectabo.

4 *Vina bibes iterum Tauro diffusa*] Non, *iterum diffusa*, quod Lambinus vult, sed, *diffusa, Tauro iterum*, nimirum, *consule*. Hoc est: Vina bibes quæ diffusa sunt secundo Tauri consulatu; aut, Tauro secundum consule. *Heinsius.* *Iterum Tauro diffusa*] T. Statilius Taurus homo novus, uti et Agrippa, sed Augusti amicitia, victoque in Sicilia Lepido, rebusque mox in Africa gestis, unde triumphum meruit, clarissimus; iterum Consul fuit A. U. C. 727. quo tempore annum agebat Horatius circiter quadragesimum: non optimam itaque vini notam dicit. Statilii autem famam auxit ejus amphitheatrum, et abneptis Statilia Messallina Neronis principis uxor. *Diffusa* autem *vina* dicit, quemadmodum et Juven. Sat. V. 'Ipse capillato diffusum Consule potat.' Et Sat. XI. 'Hic tibi vina dabit diffusa in montibus illis:' hoc est, non ita multo post vindemiam e dolio in cados amphorasque, ad asservandum in apothecis, distributa. Turneb. I. 1. *Torrent.* *Diffusa palustres*] Bibes vina e torculari in cados fusa, Statilio Tauro iterum Consule. Vini ætas notabatur Consulum nominibus. Vide II. Od. 3. *Palustres Inter Minturnas*] Juven. Sat. X. 'Exilium et carcer, Minturnarumque paludes.' Loquitur autem de C. Mario, qui in paludibus illis latuit, Minturnensium auxilio incolumis: de Sennessa quoque antiqui Latii oppido, olim Sinope appellato,

Plinius III. 5. Petrinum vero agri Sinuessani vicum fuisse in Campaniæ finibus volunt. Cumque nec Minturnensium nec Sinuessanorum vina, nisi forte ob copiam, laudentur; hac quoque parte non nimis accuratum aut sumptuosum fore convivium demonstrat. Libere interim, ipse tenuior, potentem amicum monet id quod sequitur, ut si talem fastidit, ipse meliorem cœnam præbeat. *Torrent.*

5 *Inter Minturnas*] Minturnæ oppidum erat Sinuessæ oppido propinquum.

6 *Arcesse*] Sic nostri omnes Mss. atque ita scribi debere vult Priscianus lib. I. quo loco *ar* sæpe pro *ad* in compositione dixisse veteres demonstrat: addens 'arcesso' ab 'arcio' venire, pro quo (inquit) nunc 'accio' dicimus. Sed quæ obsecro ratio est, cur non 'accersere' etiam, ut 'accire' posteri dixerint, præsertim cum 'arcersere,' littera *r* toties repetita, durum et insuave sit? Ego utroque modo in vetustissimis membranis scribi reperio, 'arcessere' et 'accersere,' nusquam vero *arcersere*, mollioris soni caussa. *Torrent.* *Arcesse*] Jube tecum afferri ad me, vel, sine regem esse convivii, et tibi imperare, ut illo vino utare, quod tibi apponam. Alii exponunt; Morem mihi gere. *Imperium fer*] Familiare imperium, pro eo quod dici solet, sine te exorem, morem gere, legem accipe. *Cruq.* Turneb. I. 18. *Imperium fer*] Imperium convivatoris dicit; unde et rex, et dominus, et cœnæ pater appellatur. *Torrent.*

7 *Splendet focus*] Hactenus cœnæ modum explicuit, nunc munditiem pollicetur. Atque adeo si rem omnem recte consideremus, convivium suum ad Epicuri formulam instituit, venustate magis, quam sumtu laudandum. Sed cur 'splendere focum' dicit, si, ut sequitur, æstas erat? an forte splendorem non ad luculenti ignis copiam, sed ad Deorum Penatium in foco cultum ornatumque referemus? an magis ad culinæ focum? *Torrent.*

8 *Mitte leves spes*] Omitte spes rerum levium, id est, divitiarum. *Et certamina divitiarum*] Omitte lites et dissidia in divitiis comparandis. *Certamina divitiarum*] Præcipuum vitæ studium: 'Noctes atque dies niti præstante labore Ad summas emergere opes.' Eam duram deponere vult Torquatum. *Torrent.*

9 *Moschi caussam*] Moschum Rhetorem, patria Pergamenum, tunc veneficii reum fuisse tradunt interpretes, et a Torquato defensum. *Torrent.* *Moschi causam*] Clientis tui. *Cras nato Cæsare festus*] Si Augusti Cæsaris natalem indicat, qui Suetonio teste IX. Kal. Octobris fuit, post æquinoctium autumnale; non male focum instruxerit: sed quomodo æstivam eam noctem vocat? Ego, cum hæc scripsit Horatius, ob natum forte in familia Cæsarum Augusto nepotem aliquem ferias indictas fuisse crediderim. *Tendere* autem *noctem* habent nostri Mss. omnes: vulgati ante Lambinum *extendere*, cujus verbi usus frequentior est: ut 'extendere ætatem' Plautus, 'virtutem extendere factis' Virgilius. *Torrent.* *Cras nato Cæsare festus*] Idibus Julii.

10 *Somnumque dies*] Ut non sit necesse mane surgere.

11 *Sermone benigno*] Faceto sermone et largo noctem extendere.

12 *Quo mihi fortuna*] Mureto et Lambino placuit *fortunas*, contra veterum exemplarium fidem; in quibus constantissime legitur *fortuna*: et 'fortunam' pro divitiis dixit etiam Ovid. Trist. v. 'Nec mea concessa est aliis fortuna, nec exul Edicti verbis nominor ipse tui.' *Torrent.* *Quo mihi fortuna*] Quorsum divitias expetam.

13 *Ob hæredis curam*] Ut hæres ditescat. *Severus*] Durus, inmitis, tetricus, qui nihil sibi indulgeat, dum

heredi, plerumque indigno, ut alibi ait Horatius, pecuniam properat. *Torrent.* *Severus*] Nimium tristis vel asper.

14 *Assidet*] Contrarium 'dissidere:' ut, 'dissidens plebi virtus,' II. Od. 2. *Assidet insano*] Sedet proximus insano, eique est similis. *Et spargere flores*] In apparatu splendido secundæ mensæ floribus inspergi solebant.

15 *Inconsultus haberi*] Stultus haberi.

16 *Quid non ebrietas designat*] Talia igitur et illa: 'Dulce est desipere in loco,' et, 'Recepto Dulce mihi furere est amico.' 'Designare' autem, inquit Nonius, proprie est cum nota et ignominia facere. Ter. Adelphis: 'Illa quæ ante facta sunt omitto: modo quid designavit?' ubi tamen Donatus, 'Designare,' ait, 'est rem novam facere, in utramque partem, bonam et malam:' atque ita usus est hic Horatius. *Torr.* *Quid non ebrietas*] Enumerat ebrietatis effecta, quæ plus ad ejus laudem faciunt, quam vituperium, ut Torquato, discussa morum severitate, persuadeat, lætioribus poculis, latioribusque nunc esse agendum. *Cruq.* *Designat*] Quid non ebrietas efficit, perpetrat? *Recludit*] Aperit.

17 *Spes jubet esse ratas*] Sic III. Od. 21. de amphora: 'Tu spem reducis mentibus anxiis.' Et IV. Od. 12. de cado: 'Spes donare novas largus, amaraque Curarum eluere efficax.' Quamquam hic multo plus dicit, ut quod speres tam confecisse tibi videatur ebrietas; cum spe nihil sit vanius, ut paulo ante: 'Mitte leves spes.' Et Tullius pro Milone: 'O spes fallaces! o cogitationes inanes nostras!' Mox autem pro *inermem*, *inertem* legunt libri quinque Mss. *Torr.* *Ratas*] Spes firmas. *In prælia*] Quia spiritibus vini calore accensis, pellitur timor.

18 *Onus eximit*] Eximit curarum onus. *Addocet artes*] Ebrii jactitant se multarum artium esse peritos.

19 *Facundi calices*] Calices pleni et copiosi.

20 *Contracta in paupertate*] In angusta paupertate. *Solutum*] Solutum a curis.

21 *Et idoneus imperor*] A ratione jubeor tanquam idoneus ad hanc procurationem.

22 *Ne Turpe toral*] Illotum toral. *Turpe toral*] II. Sat. 4. *Mappa*] Inter edendum manus mappa abstergruntur.

23 *Corruget nareis*] Quod in nausea ac fastidio contingere solet: contrarium *explicare frontem*, III. Od. 29. *Torrent.* *Corruget nares*] Sic offendat, ut inde conviva nares contrahat.

24 *Ostendat tibi te*] Ita splendeant, ut in illis tuam imaginem contemppleris velut in speculo.

25 *Eliminet*] Eliminare vetus vocabulum, pro extra limen ejicere. Notus autem Lacedæmoniorum mos ex Plutarcho; publica enim intrantibus convivia, quæ phiditia appellabant, aliquis natu grandior fores ostendens, *Per has*, inquit, *verbum nullum egreditur*, Διὰ τούτων ἔξω λόγος οὐκ ἐκπορεύεται. Et, 'Odi,' ut dici solet, 'memorem compotorem.' *Torr.* *Eliminet*] Divulget. *Ut coëat par*] Ut convivæ pares congregentur.

26 *Brutum tibi, Septimiumque*] Merito illos damnat Lambinus, qui *Brutam Septimiamque* legunt; quid enim, si Torquatus venire recusasset, et Sabinus quoque meliorem secutus conditionem abfuisset? an solus inter mulierculas accubiturus erat Horatius? neque negaverim Phyllidem aliquam, aut Megillam, aut Damalim interfuisse: sed nihil opus erat exprimere; cum meretriculæ in eodem fere quo amatores sinu recumberent. Antiquissimi et optimi codices *Butram* pro *Bruto* legunt: et *Septimium*, non *Septitium*: et Septimii quidem non uno tantum loco fit mentio. At *Butra* viri cognomen fuit, unde *Bru-*

tam fecere imperiti. *Torrent.* *Brutum tibi*] Assumam tibi sodaleis Brutum, Septimium, Sabinum, &c.

28 *Locus est*] Mensa nostra capax est plurium, quos te sequi voles, ne incomitatus venias: non invitatos enim 'umbras' nominare solemus. *Cruq.* *Umbris*] Convivis non invitatis.

29 *Nimis arcta premunt*] Ubi multitudo est convivarum arcte sedentium, ibi alarum odor gravis existit. *Capræ*] "Hircum' vocat Epod. XII. 'Gravis hirsutis cubet hircus in alis.' Ideo autem Aristoteles alas corporis partem maxime abstrusam fœtere dicit, quod spiritu ventoque non agitentur. Pererudite igitur Catullus, sub alarum valle habitantem illum caprum pestem nasorum fingit. *Capræ*] Fœtor sub axillis.

30 *Quoties esse velis*] Ita Martialis in Distichis: 'Dic quotus et quanti cupias cœnare.' Erat cœnæ genus, quæ honoris caussa uni tantum, sed adductis quot vellet umbris, præbebatur. *Torrent.* *Quotus esse velis*] Quos sodaleis velis vocari. *Rebus omissis*] Causis et negotiis tuis relictis.

31 *Postico*] Ψευδόθυρον Græci vocant. At Plautus 'posticulum' dixit, 'posticulam' vero Petronius. Atque ita intelligendum illud Virgilii: 'Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus Tectorum inter se Priami.' *Torrent.* *Postico falle*] Per posticum egredere, et clientem tuum late, qui in domus tuæ atrio te expectat et observat. *Clientem*] Falle Moschum (de quo supra) vel quemvis alium.

EPIST. VI. AD NUMICIUM. Nihil admirari rem esse dicit, quæ propemodum sola ad vitæ beatitudinem conferat, quum homines non ea tantum quæ cupiunt, sed etiam quæ timent illis contraria, eodem fere modo mirentur: verum ex iis, quibus admiratio cupiditatem incitat, alios aliud expetere: omnes autem frustra in eo felicitatem, quæ a sola virtute pendet, collocare.

Quis Augusti tempore Numicius iste fuerit, ad quem tam eruditam scripsit Epistolam Horatius, non facile dixerim. Nota gens Numicia, et quidem patricia, non plebeia, ut quidam volunt, e qua nempe Consul T. Numicius Priscus cum A. Virginio A. U. C. CCXCIIII. dicta a Numico seu Numicio Latii fluvio, Ænea et Annæ Perennæ indigitatione nobili, unde et aquam Vestæ libandam petere necesse erat. Virgil. Æneid. VII. 'Hæc fontis stagna Numici.' Neque illud omisero in vetustissimo codice scriptum reperiri hunc titulum, *Ad Numicium de cupiditate*; nec male equidem, ut mox videbimus. *Torrent.*

1 *Nil admirari*] Quod vitæ humanæ felicitatem in admirationis vacuitate, quam ἀθαυμαστίαν vocant Græci, constituit; non de quacumque rerum admiratione intelligi debere existimandum est. Sed cum alia in nobis sita sint, alia vero extra nos posita; hæc si ita admiramur, ut optemus etiam et cupiamus, aut eis contraria metuamus, elati gaudio si consequimur, dejecti dolore si frustramur; quoniam hinc graves existunt animorum motus, ex singulorum hominum perturbatione lædi communis vitæ societatem ac convelli Rempublicam necesse est. Fons igitur malorum non tam admiratio est, quam inde nata cupiditas ejus rei, quæ, cum in tua non sit potestate, ne leviter quidem te afficere debuerat; tantum abest, ut affligat ac maceret. Hæc igitur illa Democriti ἀθαυμαστία, quam pressius declarat Horatii versus ex Epist. I. 'Ne cures ea quæ stulte miraris et optas.' Non omnem enim admirationem culpat, sed eam quæ stulta sit, et ad vota procedat; cujus vacuitas nulli facile, nisi perfecto jam Philosopho, contingit. Lege Pet. Victorii Var. Lect. XXXV. 6. *Torrent.* *Nil admirari*] Nullis animi perturbationi-

bus affici. *Res est una*] Res est præcipua et sola.

3 *Hunc Solem*] Si res, inquit, cælestes, quibus nihil admirabilius est, quidam sic contemplentur, ut nullam inde perturbationem sentiant; quid de humanis sentiendum? *Torrent.*

4 *Sunt qui formidine*] Quanto minus admirabuntur terrena, quæ cœlestibus sunt inferiora?

5 *Quid censes munera terræ*] *Terræ munera* sunt, unde alimur, unde vivimus, quare et 'almam' vocamus. Verum non ista significantur a Poëta; sed aurum, et lapides, ad quæ sub terram avaritia penetravit. *Torrent. Munera terræ*] Aurum, argentum, marmor, et quæ ex se terra profert.

6 *Quid maris*] Multa quidem etiam maris munera; sed cum addit, 'Extremos Arabas ditantis et Indos.' Ut purpuras et conchylia omittamus, nulli dubium quin margaritas intelligat. Turneb. XXII. 8. *Torrent. Quid maris*] Munera maris, uniones, margaritas, et hujusmodi.

7 *Ludicra*] Aut ita appellat populi Romani plausus ac munera Philosopho ridenda, aut ludos illos, qui in Circo et theatro edebantur summa plebeculæ admiratione; unde ambitiosis hominibus nata occasio, qua delenita plebe Rempubl. pessundarent. *Torrent. Ludicra quid*] Ludos inanes, et plausus in theatris. *Plausus et amici dona Quiritis*] *Plausus* cum dicit, omnem læti animi significationem intellige, sive applaudendo, sive acclamando, sive consalutando assurgendoque, vel in Circo, vel in theatro, vel in foro a populo fieret: in qua cum populi voluntas et judicium contineri videretur, pervenuste M. Tullius pro Sextio, 'Ei,' inquit, 'qui tali rumore tenetur ac ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem videri necesse est.' His adde quæ notavi I. Od. 20. 'Datus in theatro Cum tibi plausus.' *Amici* autem *dona Quiritis* non Mæcenatis interpretor cum Lambino: quid enim ad Numicium aut alios spectant munera, quæ a potenti amico Horatius acceperat? sed pop. Romani Quiritium, 'Qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia;' ut quodam in loco ait Juvenalis. *Torrent. Et amici dona*] Dona populi Romani te amantis, id est, honores populi suffragio ad te delatos. *Quiritis*] Quiritum, id est, Romanorum.

8 *Quo sensu*] Quo judicio, et quo vultu? certe non alio, quam nulla cupiditate, nulla formidine.

9 *Qui timet his adversa*] Præclare magnus ille Cato teste Seneca Epist. V. 'Desines,' inquit, 'timere, si sperare desieris; spem enim cum sequatur timor, nisi sublata spe timoris remedium non invenies.' Turneb. XXII. 8. *Torrent. His adversa*] Pauperiem, contemptum, sibilos, ignominiam, quæ his bonis expetitis adversantur. *Fere miratur eodem*] Nam qui miratur appetendo, pavet ut ne assequatur; qui miratur metuendo, pavet ne eveniant: ita utrobique pavor est molestus: hinc ne assequatur cupita; illinc ne fugiat adversa. *Cruq.*

10 *Pavor est utrique*] Vetustissimi quique codices *utrobique*, pro *utrique;* parum refert. Turnebus XXII. 8. *Torrent. Utrobique molestus*] Pauper est in cupiendo et metuendo.

11 *Improvisa simul*] Insperata et non præmeditata mali et boni species. *Utrumque*] Exterret tam cupidum, quam timidum.

12 *Gaudeat*] Et quid, inquit, refert, quo affectu vel opinatis bonis, vel contra ex opinatis malis, quatiaris; cum sive melius, sive pejus quam speres evenerit, mente pariter ac corpore deficias? Est autem *spes* opinio cujuscumque rei futuræ: speramus igitur etiam mala, ut Dido apud Virgilium: 'Hunc ego si tantum potui sperare dolorem,' pro si expectare, si opinari. Quod ergo ait Horatius

melius pejusve sua spe, perinde est ac si præter opinionem diceret, idque in utramque fortunæ partem : quinimo, si re desperata, grande aliquod malum opinanti ingens repente bonum evenerit, gravior multo ac nocentior inde orta lætitia existit, quam si bonum speranti malum acciderit, quod repentinæ quorumdam ex inopinato gladio mortes testantur. *Torr.* *Quid ad rem*] Quid facit ad hanc rem quam nos agimus, scilicet ad beatitudinem?

13 *Quidquid vidit melius*] Quicquid defixis oculis vidit, id est, attentissime.

14 *Defixis oculis*] Pro demissis dejectisque accipio. Vel ut Cruquius vult : Attente, oculis immotis. *Torpet*] Si hebet, stupescit, deficit.

15 *Insani sapiens*] Hæc Poëtæ sententia non ita accipienda est, quasi aliquid in virtute nimium esse possit; nullum namque periculum, ne quis nimis aut justus, aut fortis, aut liberalis, aut temperans evadat: quin virtus esse desinit, illico ubi modus abest. *Torrent.*

16 *Virtutem si petat*] Virtus posita est in mediocritate, cujus re vera nimium esse non potest.

17 *I nunc: argentum*] Ironica concessio. *Marmor vetus*] Ductos de marmore vultus, seu majorum effigies intelligo: inde enim marmori dignitas ac pretium. *Torrent.* *Æraque et artes*] Æreas artes, id est, statuas æreas, vel vasa ærea multo artificio fabricata.

18 *Suspice*] Cum admiratione aspice. *Tyrios*] Plinius IX. cap. 36. *Torrent.* *Tyrios mirare colores*] Colores purpureos.

20 *Gnavus mane forum*] Scribe: 'Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum : Ne plus frumenti dotalibus emetat agris Mucius.' Omnem curam ac studium impende, ne opibus te antecedat Mucius. Illum æmulare, illum mirare potius possessionum causa, quam ut ille virtutis aut aliarum rerum causa (quod indignum fuerit, cum deterioribus sit ortus) te miretur. Argumentum ab absurdo. *Heinsius.* *Gnavus mane forum, &c.*] Tu gnavus et industrius prima luce confer te in forum, et vesperi domum redito, ne Mucius, &c.

21 *Ne plus frumenti*] Pendent hæc a superioribus in hanc sententiam : Gaude ob partam eloquentiam, quam multitudo omnis in te admiratur : sed ingentes ut inde opes componere possis, dies totos foro invigilans, caussas age ; ne si cesses, mutus aliquis atque elinguis et (quod indignum sit) multo te ignobilior, sola matrimonii sorte, plus frumenti congerat, quam tu tanta tua industria. Lego igitur, quemadmodum in omnibus vetustis exemplaribus scriptum reperi : *Mutus et indignum quod sit, pejoribus ortus.* Deinde per interrogationem : *Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi?* Scire enim debent nullum Romæ quæstum caussis illis forensibus uberiorem fuisse, præsertim si dicenti suffragabatur familiæ dignitas. Atque ita Mart. 'Dives eris Romæ si caussas egeris, inquis.' *Torrent.* *Dotalibus emetat agris*] Ne metat et excipiat ex agris, quos ab uxore in dotem accepit, plus frumenti, quam tu.

22 *Indignum quod sit*] Indignum existens.

23 *Hic tibi*] Mucius.

24 *Quidquid sub terra*] 'Sub terra esse,' pro occultum atque obscurum esse accipio. Ex Sacris Litteris docemur, nihil sub sole novum ; neque aliquid esse, quod aut non fuerit, aut non postea etiam futurum sit. *Torrent.* *Quicquid sub terra est*] Virtus sola est immortalis, cætera pereunt. *In apricum proferet*] In lucem.

25 *Condetque nitentia*] Abscondet. *Cum bene notum*] Sic alibi 'bene nummatum;' augendi enim vim habet dictio *bene*. Torrent. *Quum bene*

notum] Quum porticus ab Agrippa constructa (ubi causas agas) et quum via Appia ab Appio constructa conspexerit te bene notum, id est, fama celebrem, ire tamen, &c.

26 *Porticus Agrippæ*] Multa quidem et egregia Agrippæ opera: sed reliqua superavit templum, quod, Jovi et Diis omnibus consecratum, ipse 'Pantheon' appellavit, ante quod porticus, et area, et juxta thermæ. Areæ meminit etiam Gellius XIII. 5. 'In Agrippæ campo duambulabam.' Operis autem novitas ac magnificentia locum Horatii tempore fecit celebriorem. *Torrent.*

27 *Ire tamen restat*] Ad mortem. *Numa quo devenit et Ancus*] Spectant huc nonnulla, quæ notavi I. Od. 28. et IV. Od. 7. 'Quo pius Æneas, quo Tullus dives et Ancus.' Et efficax sane consolatio est, cum præstantium virorum mortis exemplo omnibus semel moriendum esse ostendimus. Turneb. VI. 18. *Torrent.* *Numa quo*] Numa et Ancus Romanorum reges.

28 *Si latus*] Quod jam sæpius monui, trita morborum corporis et animi apud Philosophos comparatio est. Atque equidem ut corpori laboranti, sic animo quoque pari cura, aut majore etiam, quanto scilicet gravior ejus ægritudo est, opem adferre deberemus: sed in eo plerumque peccatur. Bene igitur Horatius finem ac formulam aliquam constitui oportere demonstrat, ad quam vivamus, et propositum urgeamus. *Torrent.* *Si latus*] Pleuritide. *Aut renes*] Nephritide.

30 *Si virtus hoc una potest dare*] Nempe recte vivere. *Fortis omissis*] Fortiter huic uni rei stude.

31 *Virtutem verba putas, ut Lucum ligna*] Optimi codices habent *et Lucum ligna;* atque ita omnino legendum est; nam retenta vulgari lectione, videri possit Horatius de luco id sentire, quod alterum rogat: et sensisse quidem credo: sed ita sentire videri hoc loco noluit. Notum autem omnibus, lucum, sive Diis sive heroum animis consecratum, non tam materia, quam religione censeri. *Virtutem* vero *verba putant*, 'qui,' ut inquit Satyricus, 'Curios simulant et Bacchanalia vivunt:' quive de 'virtute locuti Clunem agitant,' moresque et emolumenta Philosophiæ in linguæ verborumque artes convertunt; et vitia facundissime accusantes, occultis ipsi vitiis madent. P. Victorius Variarum Lect. XXIII. 2. cui accedat L. Florus: 'Sed quanto efficacior est fortuna quam virtus! et quam verum est, quod ille moriens efflavit, non in re, sed in verbo esse virtutem!' *Torrent.* *Verba putas*] Num putas virtutem in verbis, non in actione consistere?

32 *Lucum ligna*] Lucus non ex solis arboribus constat, ut sylva, sed alicui numini sacer est. *Cave ne portus, &c.*] Si in ea es sententia, cave Mercator ne alter, &c.

33 *Ne Cybiratica*] *Cybira*, vel ut melius scribunt alii *Cibyra*, Phrygiæ urbs, XXV. civitatum conventu nobilis. Non temere ergo *Cibyratica negotia*, ut magna, commemorat Horatius. *Torrent.* *Ne Cibyratica*] Negotia Cibyràtica dicuntur a Cibyris urbe Ciliciæ populosa et ingenti. *Ne Bithyna*] Bithynia est in Ponto.

34 *Mille talenta rotundentur*] 'Rotundandi' vocabulo utitur, ob millenarii numeri perfectionem; quod enim rotundum, undique perfectum est: ut mox quoque, *et quæ pars quadret acervum.* Nam et quaternario sua perfectio est. *Torrent.* *Rotundentur*] Coacerventur, cumulentur, Angl. *laid round in a heap.* *Totidem altera*] Alia mille talenta.

35 *Tertia*] Mille. *Quadret acervum*] Etiam quæ pars perficiat, vel acervum in quadrum redigat, id est, quarta mille, quæ quatuor millia efficiunt.

36 *Scilicet uxorem*] Enumerat divi-

tiarum commoda, ut II. Sat. 3. 'Omnis enim res, Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris Divitiis parent.' Merito igitur 'regina pecunia,' quæ omnia temperat, omnibus imperat. *Torrent.*

37 *Et genus*] Nobilitatem. *Regina pecunia*] Pecunia in rebus humanis regnum obtinens.

38 *Suadela, Venusque*] *Suada* quidem sive *Suadela*, Græcis Πειθὼ dicta, una cum Venere, et Jove, et Junone, et Diana, inter nuptiales Deos a Plutarcho in Rom. quæstionibus enumeratur: neque eorum opinionem damnare ausim, qui Poëtam sic interpretantur, ut in conciliandis nuptiis, ubi nummi adsint, Suadelam quoque et Venerem, duas potentissimas deas præsto esse dicat; quoniam ante tamen speciatim de uxore dixit, hæc de Suadela et Venere verba generatim exponi malim: ut quisquis scilicet nummatus est, ita quamcumque rem aggrediatur, Deas hasce habere propitias, ac proinde se felicem credat: ut olim Sulla eo nomine Venerem præcipue coluit; et ut *Felix* Romæ, sic inter Græcos Ἀφροδίσιος appellatus est. Vide Turneb. IX. 30. et XIX. 16. et XXII. 8. *Suadela, Venusque*] Eloquentia et venustas.

39 *Mancipiis locuples*] Esto nummatus et locuples, non servorum et clientum modo, qualis est Cappadox, sed pecuniæ quoque; non enim servorum multitudo te ditabit regemque faciet, quæ oneri potius est, quam honori, sed pecunia et ampla rerum possessio, qualem habuit Lucullus. *Cruq.* *Cappadocum rex*] Neque hoc etiam loco viris doctissimis assentior, qui *Cappadocum regem* pro mangone aut venalitiario exponunt. Meo itaque judicio divitias, avaro blandiens, sic extollit Horatius; ut ne regnum quidem expetendum esse affirmet, si, ut Cappadocum seu reguli seu primates solent, in servos quidem quotquot velis imperium habeas, sed nummis careas, ut nunc quoque in barbaris quibusdam nationibus usuvenit. Cappadoces autem, non minus quam 'Sardi venales,' celebrari etiam proverbio possint. Turneb. XXII. 8. et XXVI. 16. et XXX. 7. *Torrent.*

40 *Fueris hic tu*] Nolo ego ut tu sis talis, qualis fuit rex Cappadociæ, qui una re abundans cæteris egebat, sed Philosophiam sequere, cui nihil deesse potest, et talis esto, qualis fuit Lucullus. *Chlamydes Lucullus*] Hic ille Lucullus 'Xerxes togatus' appellatus ob occupatum ædificiis mare, et coæquatos montes. Hunc igitur potius æmulandum proponit Horatius: adeo opulentum, ut 'cum omnibus modis' (quod Catilinæ verbis ait Sallustius) 'pecuniam traheret vexaretque, summa tamen libidine divitias suas vincere nequiret.' Ejus igitur affluentiæ exemplum hic cernimus. *Clamides* autem et *Clamidum* habent duo vetustissimi libri. *Torr.*

41 *Præbere*] Commodata dare. *Rogatus*] Rogatus a Prætore ad spectaculum celebrandum.

42 *Qui possunt tot*] Non credo me tot habere, inquit Lucullus.

44 *Tolleret omnes*] Sumeret.

45 *Exilis domus est*] Domus est inanis, et bonis non referta, ubi, &c. *Multa supersunt*] Hæc nimirum in tanta copia divitum libido est, ut miseri sibi videantur, nisi multa pereant; in sola illa exsuperantia beatitudinem collocantes. Quod cum vere sit abuti, perinde detestabile est, ac prorsus non uti, nam non utenti divitiæ quidem neque prosunt neque ornamento sunt: abutentem vero etiam lædunt et ignominia afficiunt. ut præclare Plutarchus lib. περὶ Φιλοπλουτίας, 'Atqui,' inquit, 'non his equidem indigemus: sed quibus superfluimus, his felices ac beati efficimur;' perinde ac si ad pompam tantum ac spectaculum, non ad vitæ usum divitiæ expetendæ sint. *Torr.*

46 *Et dominum fallunt*] Ignorantur

a domino.

47 *Si res*] Si pecunia.

48 *Hoc primus repetas opus*] Ut divitias congreges.

49 *Species et gratia*] Tali morbo laborabat Burrus ille, de quo in Satyris: 'haberi Ut cuperet formosus.' Sed ille puellis se jactabat, hic de populo inescando agitur. Est autem *species* cujusque rei forma atque habitudo: sed fere in bonam partem pro decore accipitur: unde et 'speciosus' vocabulum Horatio frequens. *Gratia* vero ab hominum magis opinione dependet, Veneris ac Charitum donum. Pet. Nannius Miscell. lib. IV. *Torrent.* *Species et gratia præstat*] Decus externum, honores et magistratus. *Species, &c.*] *Speciei*, hic non formam significat, sed splendorem et magnificentiam: sic dicta a spectabilitate, quod magnificentia honoris, et cultus omnium oculos in se convertat. *Nannius.*

50 *Servum, qui dictet nomina*] Mercemur servum nomenclatorem. A nomenclatore ille, qui magistratum peteret, monebatur, quo nomine quisque civis, qui in suffragiis aliquid valeret, appellaretur, et suo quemque nomine compellare, benevolentiam conciliat. *Lævum*] Ita quidem Lambinus; sed quotquot vidi codices Mss. *sævum* legunt: quod pro 'durum' exponere licebit; ut non unius Scholiastæ verbis adscriptum observavi. Accedat 'cogendi' verbum, quo mox utitur: sævus enim ac lentus est, qui ad prensandum pæne compelli debeat. Nec mirum, cum etiam illos, quos oderant (non dico ignotos tantum) et ex infima fæce quosdam salutare deberent candidati; ni facerent, certi repulsæ: atque adeo adepti magistratum, vix aspectu eos dignabantur, quos tam blande interpellaverant. *Torrent.* *Lævum*] Qui domino astans lævo ipsius latere extrema manu impulso admoneat, ut illum et illum salutet.

51 *Qui fodiat latus et cogat trans pondera dextram Porrigere*] Mirum quantopere hic locus torserit interpretes. 'Mittere' autem 'dextram trans pondera,' nihil aliud fuit, quam toga brachium exerere; hoc est dextram trans togam brachio atque humero obductam porrigere, quæ quoniam brachium premeret et oneraret, ideo poëtice *pondera* appellat. Monet enim Horatius, emendum esse servum Nomenclatorem, qui quoties quis in aliqua tribu gratiosus occurreret, dominum moneat lævum latus fodiendo, ut brachium veste cohibitum exerat, sive extra togæ pondera mittat, ad civem eum prensandum. *Ferrarius.* *Fodiat latus*] Ut admonendi caussa, digitis, tanquam stimulis quibusdam aculeisque, fieri solet. Terentius Hecyra: 'Dic jussisse te. PHIL. Noli fodere: jussi.' Nihil igitur hic immutare ausim: *fodicet* tamen in tribus exemplaribus sine ulla litura legitur; adscriptumque in uno: 'Fodicare, est leviter ac superficie tenus fodere;' et mihi sane magis arridet. Turneb. XI. 12. et XXVIII. 38. *Torr.* *Et cogat trans*] Et cogat herum trans saxa aut trabes magni ponderis dextram porrigere, vel benevolentiæ ineundæ vel auxilii causa. *Trans pondera dextram Porrigere*] Quamquam hunc locum varie interpretantur viri eruditi, nolim tamen quemquam dubitare, quin ad prensantis gestum referre debeat: non ut auxilium in turba laboranti ferat, aut ut lapsum erigat; sed ut ea humanitate petitor suffragatorem sibi devinciat. Quod vero ait *trans pondera*, prementis populi, ut in tanta multitudine fieri solet, onus atque molestiam significare voluit: atque adeo quicquid accedere et prensare volenti obstet, ut id omne propulsare eum compellat nomenclator, ne quovis pacto is, qui apud tribus gratiosus sit, a candidato negligi et præteriri videatur. Atque ita II. Sat. 6. 'Luctandum in turba:' et

mox: 'Tu pulses omne quod obstet.' Quam interpretationem ideo libentius amplector, quod in campo Martio, ubi comitia fiebant, quæ vel moles, vel machinæ, vel sarraca aut plaustra prensationi impedimento esse potuerint ignoro. Nec Francisco Florido assentior, qui *pondera* pro lecticis interpretatus est Lect. succisivarum I. 9. Vide et Turneb. XXII. 8. Franc. Luisini Parergon III. 41. *Torrent.* *Pondera*] Vel pondera hic nominat, saxa ponderosa, trabes, et ejusmodi, quæ nominat Hesychius σπήλωνες, pontis loco in hieme præsertim itineribus projectos lapides ingenteis, σπήλωνες, inquiens, οἱ πρὸς τῇ βάσει λίθοι. Unde illud quoque est Virg. Georg. IV. de apibus: 'Et grandia conjice saxa, Pontibus ut crebris possint consistere.' *Cruq.*

52 *Porrigere*] Gratioso apud aliquam tribuum civi. *Hic multum in Fabia valet, ille Velina*] Notum nunc omnibus tribus fuisse Romæ XXXV. in quas divisus populus Romanus suffragia ferebat. Inter eas *Fabia*, a Fabiorum gente dicta: et *Velina*, non a Velia urbe olim Lucaniæ, ut quidam voluere, sed a lacu Velino in Sabinis sic appellata; ac novissime una cum Quirina prioribus XXXIII. adjecta A. U. C. 513. a Manlio II. et Q. Lutatio Coss. *Torrent.* *Hic multum*] Verba sunt nomenclatoris. *In Fabia valet*] Hic in tribu Fabia, ille in tribu Velina valet.

53 *Cuilibet hic fasces dabit*] Hic, cui suffragatus fuerit, consulatum dabit, tot secum trahit suffragatores. *Eripietque curule*] Eripiet curule ebur, id est, curulem eburneum, cui volet importunus, (id est, irrequietus) dum voti compos fiat.

54 *Frater, pater*] Blandientium verba, ut II. Sat. 1. 'Cupidum pater optime.' *Torrent.*

55 *Facetus adopta*] Blandissime saluta unumquemque, et facete tibi adjunge.

56 *Bene vivit*] Si sit fœlix. *Lucet, eamus*] Dies est, surgamus, conquiramus obsonia palato gratissima.

58 *Plagas*] Retia.

59 *Differtum transire*] Forum hominibus plenum.

60 *Unus ut e multis*] Ut insignis mulus et præaltus.

61 *Emtum mulus aprum*] Aprum emptum, non a se venante captum. *Crudi tumidique lavemur*] Persius Sat. III. 'Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur.' Id autem factitabant, quo novam sibi famem compararent: quamquam Laconica ad hoc magis laudabantur. *Torrent.* *Tumidique lavemur*] Saturitate inflati descendamus in balneas.

62 *Cærite cera digni*] Digni qui ignominia notentur; proverbiali schemate dictum. *Cære* enim sive *Cærete* Straboni lib. v. Καιρέα, Stephano Καίρη, ante *Agylla* a conditoribus suis Pelasgis appellata, nobilissimum olim Etruriæ oppidum fuit, non procul a Tarquiniis. Cujus incolæ Cærites, aut a Cærete Cæretani, quod bello Gallico Virgines Vestales una cum sacris benigne recepissent custodissentque, municipes omnium primi effecti sunt: jus quidem civitatis populi Rom. beneficio adepti; sic tamen ut negotiis et honoribus vacarent: longo enim tempore municipia non plus juris habuere. Unde factum postea, ut tabulæ Cærites appellarentur, in quas vice versa referebantur, non qui beneficii loco, ut ante Cærites; sed qui ignominiæ caussa moti tribu, suffragiis privabantur. Gellius XVI. 13. et Pet. Crinitus de honesta disciplina VII. 6. Turneb. XXI. 11. *Torrent.* *Cerite cera*] Tabula Ceritum digni, id est, sine lege viventes. Ceritibus enim a populo Romano devictis negatum fuit suffragiorum ferendorum jus.

63 *Remigium vitiosum*] Quum simus quasi remiges, et socii Ulyssis, vitiis et libidinibus addicti.

64 *Cui potior*] Quibus remigibus. *Interdicta voluptas*] Ab Ulysse interdicta.

65 *Mimnermus*] Mentio ejusdem præstantissimi ac vetustissimi Poëtæ in Epist. ad Florum lib. II. et apud Propertium. Philologus ex Suida: Mimnermus elegiarum scriptor fuit, qui sectam Epicuream secutus, eam vitam beatam putat, quæ in amoribus et jocis transigitur. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Mimnermus uti censet*] Poëta venereus.

66 *Vivas in amore jocisque*] Licet ut vivas.

67 *Istis*] Quæ dixi de summo bono.

68 *Candidus imperti*] Benignus imperti. *Si non*] Si non rectius nosti, utere jam a me dictis.

EPIST. VII. AD MÆCENATEM. Mæcenati se excusat quod promissis non steterit, ejus in se liberalitatem commemorat et laudat, sed libertatem et animi tranquillitatem omnibus amicorum donis et quibuslibet divitiis anteponendam esse, atque adeo eum qui paucis contentus vivere didicit, incommoda quæ vitam ambitiosam comitantur, non posse ferre innuit.

1 *Quinque dies*] Exorditur a remotione culpæ in morbi timorem, propter æstum canicularem. *Cruq.* *Rure futurum*] In Sabina regione, ubi villam habuit Horatius amœnissimam.

2 *Sextilem totum*] Hic mensis sextus a Martio, qui annum apud veteres inchoabat, 'Augustus' postea dictus est; ut Quintilis 'Julius.' Et Horatius quidem, vitandi æstus caussa, eo mense ab Urbe abesse voluit: at Cæsar ipse Augustus hieme magis infestam valetudini suæ Urbem expertus est: Suet. cap. 72. *Torrent.* *Sextilem totum*] Totum mensem Augustum absum. *Atqui Si me vivere*] Optimi codices numero quinque legunt *atque*. Torrent.

4 *Quam mihi das ægro*] Dabis illam veniam, quam mihi dares ægro.

5 *Dum ficus prima*] Donec fervet Canicula, quo tempore ficus primum maturescunt. *Ficus prima*] 'Ficum biferam' esse diximus II. Sat. 2. 'Cum duplice ficu.' *Torrent.*

6 *Designatorem*] Duo codices *dissignatores;* adscriptumque in altero, 'Dissignatores dicuntur funerum mancipes et ordinatores: nam dissignare est ordinare, unde et qui locos in theatris spectatoribus distribuunt, dissignatores dicebantur. Præterea dissignare est confundere: ipse alibi: 'Quid non ebrietas dissignat?'' Sic ille, quisquis fuerit. Sed receptam servo, auctore Donato, in illud Terentii Adelphis: 'Modo quid designavit:' ait enim 'designare' esse rem novam facere: et quia in funebribus pompis multa fiebant nova ac spectanda ad retinendum populum, dictos inde 'designatores' qui præerant: et, ut ego quidem arbitror, suum cuique locum atque ordinem præscribebant. Vide Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Torrent.* *Designatorem*] Designator est, qui constituendæ funebri pompæ præest. *Lictoribus atris*] Facete libitinarium suum, tamquam curulem honorem gereret, lictoribus ornat, qui in funebri ministerio fuere vespillones, sandapilarii, ustores, pollinctores, præficæ, et alii id genus homines; atri omnes, et vestis caussa et ominis. *Torrent.* *Lictoribus atris*] Ministris libitinariis pullatis.

7 *Dum pueris*] Dum mater liberis suis metuit.

8 *Officiosa sedulitas*] Appositissima significatio plebeculæ cum suis advocatis sollicitæ in causis familiaribus, quas ideo nominat 'opellas,' quæ cum sint minimi fere momenti, eas tamen agunt, quasi de rebus maximis sit contentio. *Cruq.* *Officiosa sedulitas*]. Nimia diligentia in officio præstando suis clientibus. *Opella*] Opera in foro.

9 *Testamenta resignat, &c.*] Mortua

testatore cuicumque petenti aperire jubet tabulas prætor: quæ vere tabulæ non dicuntur, nisi signatæ septem testium signis, qui hinc etiam 'signatores' dicebantur. Bene igitur Horatius, cum nihil aliud sit 'resignare,' quam quod signatum est aperire. Quod vero mox sequitur 'cuncta resigno,' et III. Od. 29. 'resigno quæ dedit,' potius ad litterarum obligationis aut donationis tabulas retulerim. Contractuum enim quorumcumque instrumenta scripto concepta, 'tabulas' appellamus, ut de matrimonio Juvenal. 'Signatæ tabulæ, dictum feliciter.' *Torrent.* *Testamenta*] Testamenta aperit post mortem testatoris.

10 *Quod si bruma*] Vult Lambinus particulam *si* hoc loco non conditionem, sed tempus significare: perinde ac si dixisset: 'Cum bruma advenerit.' et ita quidem modestiæ caussa, ob vitæ futurique temporis incertitudinem, sæpe loquebantur antiqui. Virg. V. 'Præterea si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.' Mallem tamen hic conditionem esse: ut qui dies tantum quinque ruri se abfuturum pollicitus fuerit, et jam toto mense desideretur, etiam autumno se emansurum dicat; neque hoc solum, sed et hieme tota Tarentum, aut alio ad mare, ubi aër temperatior sit, abiturum, si forte locis Romæ vicinis nivem jacere contigerit: sic enim Albanos hic agros intelligo: ut, 'Albanasque timent secures.' *Torr.* *Illinet*] Asperget.

11 *Ad mare descendet*] Ad civitatem maritimam. *Vates tuus*] Horatius.

12 *Contractusque leget*] Parcus erit in legendo. Metaph. ducta a navigantibus, qui vasa contrahunt, ut effugiant naufragium.

13 *Et hirundine*] Vere ineunte, cujus est hirundo nuntia. *Hirundine prima*] Notum proverbium Græcis pariter et Latinis usurpatum: 'Una hirundo non facit ver:' nam 'prænuntia veris hirundo.' abeunt nempe hibernis mensibus hirundines; et redire incipiunt ante diem VII. Kal. Martii: quo tempore plerique Græcorum, maxime Rhodii, sollenni quodam more et invitare hirundinem et ei stipem vicatim certis cantiunculis colligere solebant; quod χελιδονίζειν dicitur, teste Athenæo lib. VII. *Torrent.*

14 *Calaber jubet hospes*] 'Calabri hospitis' munera recte dici poterunt, quæcumque sine delectu, sine venustate ac gratia, obtruduntur potius quam dantur: ut ex his lepidissimis Horatii versibus apparet: qualia ferme veterum olim missilia, quæ non tam donanti, quam Fortunæ debebantur. *Torrent.*

15 *Vescere sodes*] Obsecro indulge genio, esto hilaris: o hilaritas rustica, et in pyris, pomis, nucibus, quam laudabilis Calabri prodigalitas! *Cruq.* *Vescere sodes*] Verba Calabri ad hospitem viatorem.

16 *Jam satis est*] Verba sunt viatoris. *At tu quantum*] Inquit Calaber. *Benigne*] Liberaliter mecum agis, ait viator.

17 *Non invisa feres*] Grata feres munuscula, inquit Calaber.

18 *Tam teneor*] Verba viatoris. *Onustus*] Pyris tuis oneratus.

19 *Ut libet*] Facito ut libet, inquit Calaber.

20 *Prodigus et stultus*] Stulte prodigus is vere dici potest, qui in dando nec personam, locum, nec tempus novit, sed sine delectu metitur omnia ex animi sui sententia, donans tam dignis indigna, quam contra. *Cruq.*

21 *Hæc seges ingratos*] Quem enim ingrati animi fructum exspectet, qui temere donando nullum ipse muneri pretium ponit? Et quod sine judicio ullo fit, beneficium esse negamus. *Torr.* *Hæc seges ingratos*] Hæc inconsiderata rerum vilium et super-

fluarum donatio semper parit ingratos.

22 *Dignis ait esse paratum*] Ex Carisio Grammatico *paratus* legendum esse primus nos admonuit Guil. Canterus Nov. Lect. VI. atque ita Virg. 'Sensit medios delapsus in hostes;' pro sensit se delapsum. *Torrent. Dignis ait esse paratum*] Dicit se viris bonis esse paratum.

23 *Quid distent æra lupinis*] Nota lupini leguminis vilitas, quo Cynici fere vescebantur. Andreas quidem Alciatus Parergon lib. VII. naporum rotulis, ut ipse vocat, Comœdos uti solere pro auro tradit. Verum ego illorum potius sententiæ subscribo, qui lupina aureorum in scena vicem subiisse volunt: et colore enim et ipsa forma auro signato proxime accedunt: et nunc quoque in Italia pascendo pecori ejus leguminis usus est. Turneb. I. 15. et XIX. 7. et XXV. 29. *Torrent. Quid distent*] Non ignorat quæ sit differentia inter bonos et malos nummos, id est, inter bonos et malos homines.

24 *Dignum præstabo*] Effecturum quidem se promittit, ne collati beneficii aut Mæcenatem ipsum pœniteat, aut alius quispiam tamquam indigno collatum reprehendat: monet tamen, ut ætatis jam defluentis ratio habeatur. *Torrent. Dignum præstabo me etiam pro laude merentis*] Ego (inquit Horatius) me gratum præstabo et dignum laude promerentis, id est, laude ejus qui beneficia est promeritus.

25 *Discedere*] A te discedere. *Reddes*] Reddes meliores annos, quos tecum consumpsi.

26 *Nigros angusta fronte capillos*] Capillos nunc canos in fronte, lata propter calvitiem. *Angusta fronte*] Nulla nempe calvitie deformi: senibus enim crescit frons cadentibus capillis. Lib. I. Od. 33. quod ait, 'Insignem tenui fronte Lycorida;' non brevem atque angustam frontem intelligo, sed teneram ac levem, nec rugis nævisque asperam, ut ἁπαλὸν μέτωπον puero suo pingi poscit Anacreon. *Torrent.*

28 *Inter vina*] Reddes ætatem ad levitates amatorias aptam. *Mœrere protervæ*] Iniquo animo ferre, quod juvenem, non senem decet.

29 *Tenuis*] Inani ventre.

30 *Repserat in cumeram frumenti*] Introierat in vas vimineum frumentarium. *Cumeram frumenti*] Quid 'cumera' sit, I. Sat. 1. diximus. Turneb. V. 13. *Pastaque*] Bene saginata.

31 *Tendebat*] Conabatur.

33 *Cavum*] Locum excavatum. *Quem macra*] Quem gracilis intrasti.

34 *Hac ego si compellar*] Ego Horatius, si hac vulpeculæ imagine, similitudine, et conditione a te, o Mæcenas, compellar, quod sc. alia ratione ab hac servitute mihi discedere non liceat, nisi vulpis exemplo, accepta munera restituam, et tum demum mihi restituar, atque mei juris sim, malo pauper et liber, quam dives et servus esse; et sic cuncta resigno. *Lubinus. Hac ego*] Hac similitudine. *Cuncta resigno*] 'Resignare' hic non pro restituere accipio; id enim neque Mæcenati neque Horatio honestum fuisset; sed pro quomodocunque relinquere: ut honestam, quod ait alibi, paupertatem sine dote potius amplectatur, quam imminutæ libertatis tædium ac molestiam Romæ ferat. 'Resignare' est irritum facere quod convenerat. *Torrent. Cuncta resigno*] Omnia, quæ mihi dedisti, restituo.

35 *Nec somnum plebis*] Non, ut plerique solent, privatæ tenuiorum vitæ securitatem otiumque se laudare dicit, postquam ipse jam satur ac dives effectus sit; uti et vulgo dici solet: 'Qui satur est, pleno laudat jejunia ventre;' sed vere atque ex animo, ut hominem verecundum decet. *Torrent. Nec somnum plebis laudo*] Nec quietem plebeiorum hominum laudo, eo

quod sumptuosis epulis sim plenus, aliter sensurus, si egerem. *Altilium*] Satur avium domi saginatarum.

36 *Arabum liberrima*] Vide I. Od. 29.

37 *Verecundum*] Me paucis contentum.

38 *Audisti coram*] Appellatus es a me rex, propter munificentiam, pater vero propter tuum erga me amorem, sive præsens tecum sum, sive absens.

39 *Inspice*] Tecum considera. *Donata reponere*] Reddere quæ mihi donasti.

40 *Haud male Telemachus*] Hoc exemplo Menelai et Telemachi, diluscide docet, fuisse honestius, nec Mæcenatem dare, nec se munera accipere, quam nunc reddere. *Cruq. Haud male Telemachus*] Locus ex Odyss. Δ. *Torr. Proles patientis Ulyssei*] Menelao respondet.

41 *Non est aptus*] Verba Telemachi ad Menelaum.

42 *Porrectus spatiis*] Non extensus in longum. *Nec multæ prodigus herbæ*] Nec herbæ ferax.

43 *Atreide*] O Menelae, Atrei fili.

44 *Regia Roma*] Roma magnifica.

45 *Sed vacuum Tibur placet*] Sed Tibur non populosum placet. *Aut imbelle Tarentum*] Tarentum voluptuarium.

46 *Philippus*] Hic ille L. Marcius Philippus Consularis et Censorius, qui duobus summis oratoribus Crasso et Antonio proximus eloquentia, opibus et gravitate florentissimus fuit civitatis: magno vir ingenio, in primisque clarus; et, quod ait Cicero de Offic. lib. II. gloriari solitus, se sine ullo munere adeptum esse, quæ haberentur amplissima. *Torrent. Philippus*] Orator, in altercando nobilis.

47 *Ab officiis*] A forensibus. *Horam*] Horam diei.

48 *Foro nimium distare Carinas*] Atqui Virgil. Æn. VIII. hæc conjunxit: 'Passimque armenta videbant, Romanoque foro et lautis mugire Carinis;' nec sane multum distabant: et alioqui, cum magnus esset vicus, remotior forte a foro Philippi domus fuit. Mira autem vici illius celebritas; in quo et Pompeii et Cicerones et plures alii viri principes habitarunt: qua de caussa, ob ædificiorum speciem, atque amplitudinem 'lautas' Virg. appellavit. *Torrent. Carinas*] Viam Romæ sic dictam ab ædificiis factis in similitudinem carinarum, in qua via domus erat Philippi.

50 *Adrasum quendam*] Ita ut e tonstrina venerat: quamquam hoc ipsum ad nitorem spectat, crebro radi et in tonsoris sive pergula sive porticu (quo vacui et otiosi homines convenire solent) sessitare: 'vacuam' etiam vocare possis, quod hora diei octava jam ad cœnam omnes discessissent. *Torrent. In umbra*] In tonstrina.

52 *Demetri*] Philippus servum suum Demetrium alloquitur. *Non læve*] Non stulte.

53 *Et refer*] Mihi renuntia. *Unde domo*] Ut 'domo Carthaginiensis;' Plautus Pœnulo: 'Qui genus, unde domo;' et iterum: 'Qui Cærete domo,' Virg. Æn. VII. *Torrent. Unde domo*] Ex qua familia.

54 *Cujus fortunæ*] Pauper an dives. *Quove patrono*] In cujus clientela.

55 *It*] It puer. *Vulteium nomine Menam*] *Mænam* scribendum arbitror: ut a vili pisciculo, qui Græce μαινὶς dicitur, Plinius *Mænam* vocat, cognomen traxerit. *Torrent.*

56 *Tenui censu*] Pauperem esse.

57 *Et properare loco*] Id est, in loco. Ut, 'Dum resque locusque sinebant.' *Torrent. Et properare loco*] Et viatorem, vel mercatorem agere lucri causa. *Et cessare*] Interdum otiari. *Et quærere et uti*] Divitias acquirere, iisque uti, quod non facit avarus.

58 *Parvisque sodalibus*] Gaudentem uxore et liberis, et domicilio stabili,

non vita vaga. *Et Lare certo*] Cruquius legendum putat, *et Lare curto*; nam pauperiores in pergulis habitabant, ut et meretrices. *Lare certo, &c.*] Non ita ut ille: 'Scurra vagus, qui non certum præsepe teneret.' *Torrent.*

59 *Decisa negotia*] Post negotia confecta. *Campo*] Campo Martio, ubi valetudinis causa corpus exercebat.

60 *Scitari licet*] Verba sunt Philippi.

61 *Credere*] Credebat.

62 *Mirari*] Mirabatur. *Benigne, Respondet*] Sensus apertus et facilis: quare Lambino in priore editione assentior. Aliter tamen Muretus et Turnebus v. 13. et sane nolim contentiosus esse. Quod vero sequitur, *negat ille mihi*, artificiose admodum divitis a paupere contemti gestum exprimit; uti et servuli, hero obsequentis, *negat improbus*. Torrent. *Benigne*] Gratias agit tibi ingentes.

63 *Negat ille*] Verba sunt Philippi. *Negat improbus*] Negat improbe, inquit Demetrius.

64 *Negligit*] Te non curat, aut formidat.

65 *Tunicato scruta popello*] Digna emtore merx: non contentus enim 'popellum' dixisse, addit 'tunicatum,' ut infimæ plebis fæcem significet: sine toga enim honestiorem aliquem in publicum prodire probrosum erat. *Scruta* vero quæ sint ex Lucilio discimus, apud Gellium III. 14. cum proverbiali schemate sic dixit: 'Qui ni? et scruta quidem et vendat scrutarius, laudat Præfractam strigilem, oleam improbus dimidiatam.' *Scruta* igitur idem quod 'frivola' apud Juvenal. Sat. III. 'Dum frivola transfert.' Et iterum Sat. v. 'Romanorum omnia regum Frivola.' Perlepide enim sic veterum regum supellectilem appellat: Festus quoque vasa fictilia quassa proprie ait significare id vocabulum: et ideo non male Sidonius Epist. lib. VII. utrumque conjunxit: 'Nunc quædam frivola, nunc ludo apta virgineo scruta donabat.' Hinc porro 'scrutarius,' eademque ratione 'frivolarius' dici posset. Plura Cœlius x. 56. et Turneb. v. 13. Quidquid sit, quia Vulteium præconem paulo ante fecit; non tam scrutarium fuisse existimo, quam præconis operam locasse, cum præteriens Philippus eum ad cœnam invitabat: unde interpretamur id quod sequitur, *mercenaria vincla*. Torrent. *Scruta*] Merces viles. *Popello*] Plebeculæ, tunicis, non togis utenti.

66 *Occupat*] De hoc vocabulo non male Nonius: significat autem prævenire, præcipere, antevertere, aggredi quoque et detinere. Virgilius quoque Æneid. VI. 'Occupat Æneas aditum custode sepulto.' *Torr.* *Occupat*] Antevertit.

67 *Excusare*] Excusabat. *Mercenaria vincla*] Occupationes mercenarias.

69 *Providisset*] Sic namque Terent. Andr. 'Herus est, neque provideram.' Excusat autem Mæna quod se occupari permiserat. Lambinus legit *provisisset*. Torrent. *Providisset*] Ante vidisset. *Sic ignovisse*] Verba sunt Philippi.

70 *Ut libet*] Sit ita, inquit Mena. *Ergo*] Post horam nonam, inquit Philippus, venies, id est, tribus horis ante solis occasum. Quando Romani e balneis egressi cibum capiebant.

71 *Nunc i: rem strenuus auge*] Id est, strenue rem auge. Vel in re augenda strenuum te ostende. *Steph.* *Rem strenuus auge*] Rem familiarem auge.

72 *Ut ventum*] Postquam. *Dicenda, tacenda*] Ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα, *fanda nefanda*; cui concinit hoc proverbium, 'Quicquid in buccam venit:' hæc autem accipienda sunt in eum sensum, nimirum Vulteium sua negotia inconsiderate effutivisse. Turneb. v. 13. *Cruq.* *Dicenda tacenda*] Libere

quidvis locutus.

73 *Tandem dormitum*] Jubetur ire domum.

74 *Visus*] Visus est.

75 *Mane cliens*] Ut et salutandi et comitandi, si opus esset, officium perageret; ut III. Od. 1. 'Illi turba clientium Sit major.' *Torrent.* *Mane*] Postridie. *Certus conviva*] Qui etiam non vocatus adesse posset: non qualis ille apud Juven. Sat. v. 'Ergo duos post Si libuit menses neglectum adhibere clientem,' &c. *Torr.* *Certus conviva*] Quotidianus conviva.

76 *Indictis comes ire Latinis*] Decorum observat. Philippum enim, quem fortem ac strenuum agendisque caussis clarum esse dixerat, non nisi ferialibus diebus abesse conveniebat: siquidem, 'Feriarum ratio,' ut inquit Cic. de Legib. II. 'in liberis requietem habet litium et jurgiorum, in servis operum et laborum.' Id vero Latinis feriis vel maxime servabatur. *Torrent.* *Indictis comes ire Latinis*] Feriis Latinis a Consule imperatis. In quibus non licebat aliquid agi in urbe.

77 *Impositus mannis*] Hoc quoque Mænæ commoditati datum, ut manniculo veheretur, uti dives ille Mæna libertus, Epod. IV. 'Appiam mannis terit.' *Torrent.* *Mannis*] Equis pusillis. *Cœlumque Sabinum*] Aërem Sabinum.

78 *Non cessat laudare*] Vulteius.

79 *Quærit*] Philippus.

82 *Mercatur*] Vulteius agellum mercatur.

83 *Ex nitido fit rusticus*] Ut 'nitidum' ante descripsit, adrasum, 'curtantem leniter ungues;' ita nunc 'rusticum' scabrum intonsumque. *Torr.* *Ex nitido fit*] Ex urbano fit incultus et obsoletus.

84 *Et vineta*] Loca vitibus consita solum habet in ore.

85 *Et amore*] Lucri studio tabescit. *Senescit*] Ut 'senium' veteres pro odio, tædio, ac molestia dixere; sic etiam 'senescere' pro cruciari ac macerari. *Torrent.*

87 *Spem mentita seges*] Simile illud Tibulli lib. II. 'Neu seges illudat messes fallacibus herbis.' At contra alibi: 'Segetis certa fides meæ.' *Seges* autem a serendo dicta, et fructus ipsos, et terram fundumque unde nascuntur, significat. Atque ita 'stimulorum seges' apud Plaut. Aulul. convitium est in servulum; cujus tergo non aliter stimuli inhæreant, quam agro fruges. *Torrent.* *Spem mentita*] Postquam ager satus, minus reddidit, quam speraverat agricola.

88 *Media de nocte*] Paulo post mediam noctem.

90 *Scabrum intonsumque*] Squalidum et impexum.

91 *Durus*] Homo ferreus et laboriosus. *Attentusque*] Attentus ad rem, id est, avarus.

92 *Pol*] Verba sunt Vulteii.

93 *Ponere nomen*] Nomen imponere. Alii, *dicere*.

94 *Quod te per*] Propter quod te obsecro, vel, quam rem te obsecro. *Per Genium*] Ita de colono quodam suo etiam Seneca Epist. XII. ad Lucium: 'Per Genium meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam.' Atque ita fere servi per heri Genium jurare soliti, ut per heræ Junonem, ancillæ. *Torrent.*

96 *Qui simul aspexit, quantum dimissa petitis*] Qui Philippus posteaquam consideravit, quantum dimissa, id est, relicta distent a petitis, dixit hæc verba: Redeat Vulteius in urbem quam primum et vitam urbanam, quam reliquit, repetat.

98 *Metiri se*] Monemur omnes, ut nostra sorte contenti, ne acquiramus aliena. Tale est illud Persii: 'Tecum habita, et noris quam sit tibi curta supellex.' *Cruq.* *Suo modulo*] Sua formula et mensura. *Verum est*] Æquum est.

EPIST. VIII. AD CELSUM ALBINOVANUM. Ad Celsum scribens, se mi-

nus animo, quam corpore valere dicit, in se ipso cum alia quædam vitia, tum inconstantiam reprehendens; sed ita ut illum in persona sua taxare videri possit. A Musa autem de non ferenda immoderate et insolenter fortuna eum vult admoneri.

1 *Celso*] Celsus Corneliorum et Papiorum cognomen fuit, ut ex veteribus nummis apparet; Albinovanus vero Postumiorum, apud Appianum Bell. Civ. lib. I. Sed et P. Albinovanus commemoratur in nobili illa Lentuli apud Macrobium cœna III. 4. uti et M. Tullius Albinovanus ad Q. Fratrem Epist. II. 3. Celsus igitur iste duo cognomina habuit. *Torrent.* *Celso*] Hac Epistola, fere per antiphrasin intelligenda, suo more depingit Horatius Celsum suis coloribus, idque sub sua persona liberius, quem arguit arrogantiæ et nimiæ levitatis, ut qui quovis vento mobilior, in nulla certa firmaque vitæ ratione sibi constet, nec recte consulentibus morem gerat. *Cruq.* *Gaudere, et bene rem gerere*] Ordo est: O Musa a me rogata, refer, id est, renuntia Celso Albinovano χαίρειν καὶ εὐπράττειν, ut gaudeat et bene rem gerat.

2 *Comiti scribæque*] 'Comites' et apud JCtos nostros et apud optimos quosque auctores nominantur, qui una cum magistratibus in provincias proficiscebantur: et hi quidem 'Comites' vel certo aliquo officio fungebantur, (inter quos Cicero Verr. IV. 'præfectos,' 'scribas,' 'medicos,' 'accensos,' 'aruspices,' 'præcones' enumerat,) vel sine certo officio erant, et 'amici' potius appellabantur; unde 'amicorum cohors' dicta. Quod autem 'cohors' dicitur, id, ni fallor, inde factum, quod prætorianorum instar esse viderentur. Et sane 'comites' illos, sive 'amicos,' pro cujusque auctoritate ac potentia ita distingui solere, ut alii primæ, alii secundæ, alii tertiæ etiam admissionis dicerentur. *Torr.* *Comiti*] Qui tanquam inferior amicus Neronem comitatur. *Scribæque Neronis*] Notario, Angl. *a secretary.*

3 *Si quæret*] Variant hic antiqua scripta; in aliis est *quærit:* alia habent, *quærat;* sed plura, *quæret.* Cruq. *Minantem*] Superbe promittentem.

4 *Nec recte, nec suaviter*] *Recte vivere*, est cum virtute vivere, qua sine jucunde vivi posse Epicurus ipse negabat. *Torrent.*

5 *Contuderit*] Fregerit. *Oleamque momorderit æstus*] Tale illud III. Od. 1. 'Fundusque mendax, arbore nunc aquas Culpante, nunc torrentia agros Sidera, nunc hiemes iniquas;' caussas enim sterilitatis recenset. Eaque de re aliquid P. Victorius Var. Lect. XXXII. *Momorderit*] Siccitate affecerit et læserit.

6 *Longinquis armentum ægrotet in agris*] Sic nostri codices septem, pro *arvis*, ut ante legebatur. Quod autem *longinquis* addit, eo opinor referendum, quod plurimi Romanorum, qui publica conducebant vectigalia, ingentem et ex arationibus et ex re pecuniaria etiam provinciis quæstum faciebant. *Torrent.*

7 *Sed quia mente*] Quia animo ægrotus magis quam corpore, velim nil, &c. *Mente minus validus*] Quæsitum a Plutarcho et aliis Philosophis, 'Utri periculosiores, animi an corporis morbi?' Atque equidem animo nos gravius ægrotare vel sola illa ratio ostendit, quod nec morbum agnoscimus, nec medicum toleramus, ut Epist. 2. vidimus. *Torrent.*

8 *Quod levet ægrum*] Quod relevet ægrum.

9 *Fidis offendar*] Satis acerbe ex sua persona docet Horatius, Celsum esse incurabilem, et animi prope deplorati, cujus malum, nimirum arrogantiam, jactantiam, inconstantiam, nominat metaphoricôs 'funestum veternum;' in proposito sc. pertinaci-

am. *Cruq.* *Fidis offendar*] Quia fidis offendar.

10 *Cur me funesto*] Propterea quod. *Funesto properent arcere veterno*] Recte animi sui morbum 'veternum' appellat. signa enim manifesta cum alia, tum illud maxime, quod mente torpens excitari se non patiatur: 'Nil audire velit, nil discere quod levet ægrum.' Quare 'stolidum' appellat 'veternum' Catullus Epigr. ad Coloniam, et Latini 'marcorem,' ut ab oblivione 'lethargum' Græci. Provenit autem fere ab intemperantia et immodica potatione, sæpe in hydropem ac tabem desinens. *Turr.* *Veterno*] Lethargo, qui inexpugnabilis est dormiendi necessitas. Metaphoræ hic ponitur pro arrogantia, levitate, inconstantia.

11 *Sequar*] Quia sequar quæ, &c.

12 *Romæ Tibur amem*] Quia ubi sum Romæ, amem Tibur, ventosus, id est, inconstans et vento popularis auræ plenus. *Ventosus*] Et alibi 'ventosa plebs,' ut 'mobile vulgus.' *Turr.* *Tibure Romam*] Quia existens Tiburi, Romam amem.

13 *Post hæc*] Post hæc omnia, rogato. *Et se*] Quomodo se gerat.

14 *Juveni*] Neroni. *Utque cohorti*] Guil. Canter. v. 20. legit, *atque cohorti.* *Utque cohorti*] Et quomodo cohorti placeat.

15 *Primum gaudere*] Primum dicito me gaudere, deinde, &c.

16 *Auriculis hoc*] Ejus auriculis, sc. Celsi.

17 *Ut tu fortunam*] Quemadmodum tu secundam fortunam feres, ita ut non superbias, sic non tuam amicitiam feremus, et servabimus continuo.

EPIST. IX. AD CLAUDIUM NERONEM. Claudio Neroni Septimium commendat, et rogat ut in amicitiam suam eum recipiat. Sed hoc verecunde facit, et ita, ut ab ipso Nerone id tanquam pro suo jure notare videri non possit.

1 *Septimius*] Hunc credo Septimium inter futuros cum Torquato convivas enumerat, et eximiam ejus in se charitatem II. Od. 7. demonstrat Septimii etiam cujusdam et Acmes puellæ amores suavissimo Epigrammate Catullus celebrat. Referuntur et Septimii versus, non hercule illepidi, apud Terentianum, libro quem De Metris scripsit; an hujus, ignoro. Ut autem Quinctii et Sextii, sic et Septimii, a numeris nomen traxere. *Torrent.* *Septimius*] De quo II. Od. 6. *Claudi, nimirum*] O Nero Augusti privigne.

2 *Quanti me facias*] Qua æstimatione sim apud te. *Nam cum roget*] Hanc scripturam, P. Victorii XX. 9. testimonio comprobatam, nostri quoque codices servant: ac nisi ita legamus, illud alterum *cum*, quod quarto adhuc versu repetitur, quo referri possit, aut quid significet, non invenies. Nunc vero asyndeton est *cum roget*, cum ex intimis amicis esse me censet. *Rogat et prece cogit*] *Cogit* propter insignem amicitiam, cui nihil negari debeat; cum talem erga Horatium se gereret Septimius, ut nullum ejus causa periculum fugeret. *Torrent.* *Et prece cogit*] Et rogando cogit.

3 *Laudare*] Commendare.

4 *Dignum mente domoque*] Dignum amicitia, et contubernio Neronis legentis, id est, eligentis res honestas et honestos viros. *Legentis honesta*] Magna viri principis laus, eos sibi comites deligentis, pro quibus tuto spondeat. *Torrent.*

5 *Munere cum fungi propioris censet amici, Quid possim videt*] Cum, inquit Poëta, Septimius petit, ut se commendem, et in eo familiaris apud te amici fungar munere; videre se ostendit, quid apud te possim, melius quam ipse ego. Sensus est quem dixi: *Cum censet fungi*, cum me vult fungi. Nihil est simplicius. *Heinsius.* *Munere quum*] Officio interioris amici.

Propioris censet amici] Sic II. Sat. 6. 'Namque Deos propius contingit.' *Torrent.*

6 *Quid possim videt, &c.*] Quid apud te possim intelligit ac magis novit quam ego ipse. *Me valdius ipse*] Id est, quam ego ipse. *Valdius* comparativus rarus a valde, id est, magis, melius. Ita modeste suam apud Neronem gratiam extenuat. *Piscator.*

7 *Multa quidem, &c.*] Alteram partem superiori annectit per Prolepsin. Si dubitas an satis apud Neronem gratia valeas; cur ergo Septimio in commendando gratificaris? Respondet: Excusavi me quidem Septimio: sed tandem persuaderi mihi passus sum. Sic transfert culpam commendationis, si qua est, in Septimium. *Excusatus abirem*] Non cogerer commendatitiam epistolam scribere. *Piscator.*

8 *Sed timui*] Sed tandem petitioni Septimii locum dedi, et eum commendare institui, quia timui. *Mea ne*] Meam apud te gratiam minorem esse quam sit. *Ne putarer*] Judicarer a Septimio et aliis qui hoc intellecturi essent. *Finxisse mea*] Gratiam meam apud te et facultatem meam commendandi. *Minora*] Quam revera sint.

9 *Opis propriæ*] Facultatis meæ. *Mihi commodus*] Meam rem agere judicaret, nulla amici cura. is autem, qui uni sibi studet, Græce significantius ἰδιοπράγμων nominatur. *Cruq. Mihi commodus uni*] Mihi soli studens.

10 *Culpæ*] Dissimulationis. *Culpæ majoris*] Videlicet invidiæ erga amicum: quæ magis culpanda est, quam importuna commendatio. *Piscator.*

11 *Frontis ad urbanæ descendi præmia*] Frustra hic est Scholiastes, et cæteri, quos vidi. *Frons urbana* est quam dicimus infirmam. Præmium infirmæ frontis est, ut qui negare, id quod petitur, non audet, ei cui alium commendat parum verecundus videatur. Ego igitur, dum ex altera parte, inquit, metuo, ne si amico negem, id quod petit, hoc est, ut commendem se, parum illi videar amicus; ex altera, ne dum illi indulgeo quod petit, tibi impudens fortasse videar; hoc prætuli: qui tibi parum pudens videri malui, quam illi parum amicus: quod levius existimavi crimen. Vide quid sequatur: *Quid si Depositum laudas ob amici jussa pudorem, &c.* Heinsius. *Frontis ad urbanæ descendi præmia*] Quasi nempe hæc in Urbe conversanti tamquam merces quædam ac præmium accedat, quod inverecundiores evadunt, salva tamen modestia aliqua; nam nimius ille pudor, (δυσωπίαν vocant Græci) rusticus et incivilis est. *Torrent. Frontis ad urbanæ descendi*] Descendi ad impudentiam seu inverecundiam, quæ frontis perfrictæ est præmium. Urbani enim perfrictioris oris esse solent quam rustici.

12 *Depositum laudas*] Depositus pudor est impudentia. *Ob amici jussa*] Ob Septimii rogatum.

13 *Tui gregis hunc*] De tuo grege esse et amicorum numero. *Bonumque*] Et virum esse bonum.

EPIST. X. AD FUSCUM ARISTIUM.

Fusco Aristio urbis amatori vitam rusticam, qua ipse delectabatur, laudat, et varia ejus commoda recenset. Simul autem ab ambitione, quæ vitam urbanam, non rusticam comitatur, eum deterret.

Fuscus et Murelliorum et Aristiorum pariter cognomen fuit. Arellii duo, pater et filius, Augusti ætate floruere, eloquentia clari; ut ex Anniæ Senecæ Controversiarum libris constat. De patre fortasse Horatius II. Sat. 6. 'Quod si quis laudet Arellî Sollicitas ignarus opes.' Hanc vero Epistolam ad Aristium Fuscum scriptam esse constat, ut et I. Od. 22. cum ejusdem etiam in Satyris meminerit: 'Fuscus Aristius occurrit mihi carus.' Salsum et urbanum fuisse Sat. IX.

demonstrat. *Torrent.*

1 *Urbis amatorem*] Hic agitur de urbano strepitu et pompa, de salutationibus, assentationibus, et ejusmodi officiis plusquam servilibus, quæ ut nec litteras, nec literatos decent, ita Fuscum rebus his urbanis plus satis fortasse deditum studet abducere ad ruris opes, hoc est, ad vitam tenuem quidem et frugalem, sed naturæ convenientem. *Cruq.* *Fuscum salvere*] Grammaticum, in urbe commorantem.

2 *Ruris amatores*] Nos.

3 *Ad cetera*] Quanto hoc melius quam cum Lambino legere, *Pariter vetulis notisque columbis,* aut cum aliis dicere deesse aliquid, ut puta *tamquam*, aut quid simile. *Torrent.* *Gemelli*] Simillimi.

4 *Fraternis animis quicquid negat*] Tanquam fratres, idem nolumus, idem volumus.

5 *Notique columbi*] Hic vide quanto artificio conatur eripere Fusco studium rerum urbanarum, non sine avaritiæ et ambitionis nota, quod vera non constet inter eos amicitia, ubi aliqua in re est animorum dissensio. *Cruq.* *Notique columbi*] Quorum magnus et mutuus amor notus est.

6 *Tu nidum*] Urbem Romam per contemptum *nidum* nominat, præ ruris amplitudine. *Cruq.* *Tu nidum servas*] Tu Romæ manes.

7 *Circumlita saxa*] Saxa musco obducta.

8 *Quid quæris*] Quid multis? *Vivo et regno*] Tam beate vivo, ut me regnare putem, simul ac, &c.

9 *Ad cælum effertis*] *Fertis* habent manuscripti fere omnes: idque restitui velim, ut mollius multo. *Rumore secundo*] Virg. Æn. VIII. 'Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.' Et Ennius apud Nonium: 'Mox auferte domos populi rumore secundo.' Pro lætis faustisque acclamationibus eorum, qui ludicra, qui plausus et amici dona Quiritis (nam hæc significat Horatius) suspiciunt atque admirantur. *Torrent.* *Rumore secundo*] Vulgo approbante.

10 *Utque sacerdotis fugitivus*] Sententia satis aperta, si liba urbanis deliciis, panem rusticæ simplicitati comparemus. Illas enim se fastidire, hanc appetere significat Horatius: ut nutriti in sacerdotum domibus servi solent, cum votivis illis dulciariis, Diis de more positis, assiduo saturi, panem malunt; præsertim si male frugi sint, et in fugam parati: sic enim hoc loco 'fugitivi' nomen accipio, ab animi proposito potius quam ab effectu. Terentius Eunucho: 'Exi foras, sceleste; at etiam restitas, Fugitive? prodi.' Jam vero notum est, libum vel a Græco verbo λείβω deduci, quod Diis libaretur; vel, ut quidam volunt, a Libero patre; de quo III. Ovid. Fast. 'Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.' Quod obiter addidi, ut sacerdotum domos liborum plenas fuisse ostenderem. *Torrent.* *Utque sacerdotis fugitivus*] Ut improbus sacerdotis servus, qui liba edere consuevit, tandem desiderat panem; sic ego, urbem fastidiens, rure delector.

11 *Pæne egeo*] Ut naturæ satisfaciam, simplicem tenuemque victum cum summo otio et tranquillitate desidero. *Cruq.* *Placentis*] Libis sacrificiorum.

12 *Vivere naturæ si convenienter*] *Convenienter naturæ vivere* dixit, non quomodo Stoici et Academici, cum (ut M. Tullii utar verbis) 'congruenter naturæ convenienterque vivere finem bonorum esse concludunt;' sed more Romano, ut vulgo dicere solemus, naturam arti præferendam: de habitatione enim hic agitur, quæ campo aperto et libero, ut olim aureo illo sæculo, multo melius commodiusque ruri, quam in conclusis angustisque urbium vicis instituitur. *Torrent.* *Si convenienter oportet*] Quoniam vi-

vere oportet secundum naturam, id est, virtute adhibita donis frui a natura datis.

13 *Ponendæque domo*] *Domui* dicerent Grammatici: sed aliter etiam Cato de Re Rust. cap. 141. 'Pastores pecuaque salva servassis, duisque bonam salutem valetudinemque mihi, domo familiæque nostræ.' *Torrent. Ponendæque domo*] Et quoniam area, id est, solum primum quærendum est ad domum exstruendam.

14 *Beato*] Rure opulento.

15 *Est ubi plus*] Estne locus ullus ubi, &c.

16 *Rabiem Canis*] Sideris cœlestis immoderatum æstum. *Momenta Leonis*] *Momenta* vocare videtur tempora illa, quæ inter cujusque sideris ortum et occasum intercedunt; ut Epist. ad Numicium. *Torrent. Momenta Leonis*] Tempora Leonis circiter Idus Quinctiles.

17 *Accepit Solem*] Ingreditur Sol Leonem: itaque a Leone accipitur pridie Idus Julias, aut circiter. *Cruq. Furibundus*] Cum Leo vesanus ingreditur solem vehementem.

18 *Est ubi divellat*] Estne locus ullus ubi, &c. *Divellat somnos*] Multo quidem plures libb. Mss. *depellat;* ut 'pellere somnum' dixit II. Od. 11. *Divellat* tamen non minus arridet: non enim tam de insomnia agitur, quam de interrupto sæpius ac divexato quodammodo somno. *Invida cura*] Invidiæ periphrasis; sunt enim et rusticis suæ curæ: sed invidia fere in urbibus habitat. *Torrent. Invida cura*] Cura, quæ hominibus animi tranquillitatem videtur invidere.

19 *Deterius Libycis*] Magna veterum in pavimentis elaborata arte pingendis cura; donec illam lithostrata, ut inquit Plinius, expulere, quæ parvis e testulis in varios colores tinctis Romæ sub Sulla fieri cœpere: sed et sola integra marmorea habuisse divites, eaque ad conviviorum luxum odoribus et unguentis spargi solita, ex auctoribus manifestum est. Sed ea omnia viridantis herbæ et nitore et odore vinci hoc versu significat Horatius. *Torrent. Deterius Libycis*] Numquid herba deterius aut olet, aut nitet, quam lapilli, id est, marmora ex Numidia advecta, ex quibus Romæ fiunt pavimenta.

20 *Purior in vicis*] Vicos urbium dicit, Romæ præsertim: ingenti enim sumtu extructis aquæductibus e tubulis fistulisque plumbeis, civium necessitati vicatim subveniebatur: unde jus aquæ etiam domatim ducendæ non nisi auctoritate publica concedi solitum: idque certa mensura, digitis videlicet, unciisque ac modulis. *Torrent. Tendit rumpere plumbum*] Vi magna contendit, quasi tubulos plumbeos ruptura.

21 *Per pronum*] Placet equidem hæc scriptura, ut I. Od. 29. 'Quis neget arduis Pronos relabi posse rivos Montibus?' Sed dissimulare nequeo in duobus optimis codicibus legi, *per planum;* ut *planum* rivi quidem epitheton sit, sed quod 'sublimi' opponatur. Aquæductus enim Romæ, ut nunc quoque cernere est, editi ac sublimes erant: in agris vero rivi æquo fere loco, ac per planiciem ducuntur. Atque ita apud JCtos 'de plano cognoscere,' et 'e tribunali,' 'de plano opus facere,' et 'e machina operari,' contraria sunt. *Torrent. Trepidat cum*] Labitur per declivem rivum.

22 *Nempe inter varias*] Comparat ea quæ suæ naturæ, cum iis quæ sunt artis, eaque mirabiliter a natura superari docet. *Cruq. Nempe inter varias*] Apparet enim vitam rusticam suaviorem esse, quam urbanam, quia divites quasi natura duce in suis ædificiis urbem ruri similem reddere student. Nam arbores in hortis spatiosis conserunt, &c. *Inter varias nutritur sylva columnas*] Hoc nimirum est in urbe rus quærere. Repetenda autem hic quæ notavimus III. Od. 10.

'Nemus intra pulcra situm tecta.' *Varias* quoque *columnas* cum dicit, nemo dubitet, quin versicolores intelligendæ sint, quales Phrygiæ: nam *Parias* nullo umquam in codice scriptum repperi, et Lambini somnium est. *Torrent. Columnas*] Inter columnas ex marmore versicolori factas.

24 *Naturam expellas furca*] Octo libri miro consensu *expelles* pro *expellas*. Sensus est: Haud facile dedisci, quæ nobis natura penitus indidit atque insevit. 'Furca' autem 'expellere,' pro vi maxima ejicere, a rusticorum, ut puto, armatura sumtum est, cum furcis illis ferreis (quas 'bicornes' vocat Virg. varii in re rustica usus) armati, se defendunt. Plura Turnebus XIII. 8. *Torrent. Naturam expellas furca*] Cum naturam uti ignominiosam ejicias. *Usque recurret*] Semper.

25 *Et mala perrumpet*] Et natura vincens, per contraria sibi studia furtim erumpet. *Fastidia*] Res sane miranda, in omnibus expertæ fidei exemplaribus legi *fastigia*; sed fere adscribi, et quidem sæpe eadem manu, *fastidia*. Idque Lambinus silentio transiit: ideo, credo, quod *fastidia* si legeris, plana et aperta sententia est; fastidiosam divitum luxuriam nulla arte efficere posse, ut naturam superet: sin aliter, vix occurret quo te expedias. Memini me in Suetonii Cæsarem annotasse ex Plutarcho, quo loco Calpurniæ somnium narrat, visum sibi collabi 'fastigium domus,' non ædificii summitatem eo ibi vocabulo significari; sed quod Græcus scriptor ἀκρωτήριον vocat, ornatus majestatisque causa Cæsaris impositum domo. Quid ergo si hoc sentire dicamus Horatium? naturam, quomodocumque a foribus arceatur, tamen recurrere; et vel, perrupto fastigio, hoc est, contemta quavis dignitate ac copia, si non vi at certe clam aditum patefacere. Quod vero 'malam' vocat 'naturam,' ut in re præsenti, pro pervicace, astuta, et callida exponendum est. *Torrent. Fastidia victrix*] Istam fastidiosam divitum luxuriem.

26 *Non qui Sidonio*] De vi naturæ ante dixit: quod ne quis parvi æstimet; nullum mercatori imperito damnum tam grave existere affirmat, ut non multo gravius ferat, qui ignoratione naturæ verum a falso distinguere non possit. Nota enim 'Tyriæ purpuræ' præstantia, quæ, teste Plinio, in libras vix mille denariis emi poterat: at in Italia nullæ laudantur, excepta forte 'Tarentina.' De Aquinate sane nihil invenio: viliorem ceteris fuisse ex Horatio manifestum est. nam quod ita locum hunc interpretatur Lambinus, ut Aquinatis succi purpura cum Tyria contendat, ita ut parvum inter eas discrimen fuerit, quamquam et Acro sentiat, mihi non perinde placet. Similes quidem videri poterant, ut non peritissimi ejus artis facile deciperentur, præsertim si altera citra alteram cernerentur; sed ejusdem esse præstantiæ, minime gentium, postquam tanti intererat non falli mercatorem. Extrinsecus igitur specie non dissimiles, intrinseca bonitate differebant: ita ut callide inter se conferri ac comparari necesse esset, quo internoscerentur: quod proprie est *contendere*. Atque ita veteres 'contendere aliqua inter se,' et 'contendere aliquid alicui,' et 'cum aliquo,' et 'ad aliquid,' dixere. *Torrent. Non qui Sidonio*] Hactenus ab adjunctis commodis, nullum rure locum naturæ magis convenientem esse declaravit: nunc contra, ab incommodis damnisque certissimis indicat urbem, resque urbanas esse naturæ pestilentissimas; ubi pro libertate servitus, pro securitate solicitudo; pro tranquillitate dominatur perturbatio. *Cruq. Non qui*] Is non accipiet certius damnum, qui nescit discernere purpuras, quam qui, &c. *Sidonio contendere callidus ostro*] Cum

purpura Sidonia comparare lanas succo Aquinati tinctas.

28 *Propiusve medullis*] Quod propius attingat.

29 *Vero*] A vero.

30 *Quem res plus nimio delectavere secundæ*] Hoc quoque ad laudem rei Rusticæ referendum: quod enim dicere poterat Aristius, in urbe dari fortunæ locum, qua aspirante facile quis posset emergere, id pulcerrimis versibus refellit Horatius, tutiorem ostendens esse honestam ac liberam ruri paupertatem, summis in servitute divitiis. *Torrent.*

31 *Quatient*] Commovebunt. *Quid mirabere*] Si quid magni facias. *Pones*] Depones.

33 *Præcurrere*] Anteire.

34 *Melior communibus herbis*] Superior in pugna, e compascuis pellebat equum.

35 *Minor*] Inferior.

36 *Imploravit opes*] *Opes* antiqui non tam pro divitiis, quam pro potentia, quæ modo in pecunia, sed in amicorum quoque, sociorum et servorum copia consisteret, posuere. Lucr. initio lib. II. 'Ad summas emergere opes, rerumque potiri.' Virg. quoque Æn. x. 'Tarchon Jungit opes, fœdusque ferit.' Atque ita 'opulentos,' dicimus homines potentes ac factiosos. *Torrent.* *Frenumque recepit*] Homini parere incepit.

37 *Victor violens*] Duo codices inverso ordine: 'Sed postquam violens victor discessit ab hoste.' Nec sane displicet, violentum enim homo effecerat tergo insidens, et tela emittens. *Torrent.* *Victor*] Equus. *Ab hoste*] A cervo.

39 *Metallis*] Auro et argento.

40 *Dominum vehet*] Pecuniæ cupiditatem, cui serviet perpetuo.

41 *Quia parvo nesciet uti*] Sic libri nostri; demtis duobus, qui habent, *Qui parvo nesciet uti.* Unus etiam, *Quia parvum nesciet uti.* Torrent.

42 *Cui non conveniet sua res*] Sed sua res amplior, vel angustior erit, quam satis est. *Ut calceus olim*] Recte. Lambinus, et calceum pedi et vestem corpori aptandam. Poterat addi Græcorum proverbium: Μὴ ὑπὲρ τὸν πόδα τὸ ὑπόδημα. *Ne supra pedem calceus:* et interdum absolute: Μὴ ὑπὲρ τὸν πόδα. *Torrent.*

43 *Subvertet: si minor*] Subvertet pedem. *Uret*] Pedem lædet.

44 *Lætus sorte tua*] Hortatur Fuscum ad mediocritatem, et amice requirit ab eo castigari, si in congerendo ipse modum excedat. *Cruq.*

45 *Nec me dimittes*] Sed me acerbe reprehendes.

46 *Cogere*] Coacervare.

47 *Imperat aut servit*] *Imperat* his pecunia, quibus nihil satis est: *servit* his, qui non majorem appetunt, quam usus postulet. Atque ita Seneca lib. de Vita Beata: 'Divitiæ apud sapientem virum in servitio sunt, apud stultum in imperio.' *Torrent.*

48 *Tortum digna sequi*] Quæ debet potius trahi, quam imperare, id est, servire potius, quam imperare: est Allegoria ducta ab iis qui restim ductant. *Ducere funem*] Terentius Adelphis: 'Tu inter eas restim ductitans saltabis.' Ubi non satis apposite, meo judicio, Donatus vel lusum esse existimat, natum ab eo fune, quo introductus equus ille Durius in Trojam; vel, quod magis probat, puellorum puellarumque cantantium consertis manibus chorum, ita ut restim ducere viderentur. Potior eorum sententia est, qui referendum putant ad illud saltationis Comicæ genus, quod Græcis κόρδαξ (unde κορδακίζειν et κορδακισμὸς) dicitur, de quo Interpres Aristoph. in Nebulis, et plura Pollux et Athenæus. Nannius Misc. lib. IV. *Torrent.* *Ducere funem*] Non vult Horatius pecuniam esse præsultorem, funemque ductando cæteros post se trahere, et impe-

rare ad ea quæ minus sunt honesta; sed contra eam ductari trahique. *Cruq.*

49 *Dictabam*] Hæc dictabam puero meo scribenti, ut ad te mitterem. *Post fanum putre*] Pone cariosam ædem Vacunæ, quæ Dea est vacationis. *Vacunæ*] Quæ de ridicula hac veterum Dea Lambinus hic trahit, Turnebi sunt II. 23. Ego vero veteris Scholiastæ verba ex antiquissimo codice Laurentiano adscribam: 'Vacunam apud Sabinos plurimum cultam, alii Minervam, alii Dianam putaverunt, nonnulli etiam Venerem dixerunt; sed Varro lib. I. rerum divinarum Victoriam esse ait, quod ea maxime gaudeant qui sapientiæ vacant.' Aliter: 'Vacunam alii Cererem, alii Deam Vacationis dicunt, alii Victoriam, qua faciente curis vacamus.' Sic ille. Fuere autem et festa Vacunalia mense Decembri, a rusticis jam vacuis operum post perceptos fructus celebrata. De quibus Ovid. Fast. VI. 'Nunc quoque cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ, Ante Vacunales stantque sedentque focos.' Quicquid sit, Vacunam vetustissimam Sabinorum Deam fuisse constat, unde et putre ejus fanum vocat. Ingeniose igitur ibi rus suum collocat Poëta facetissimus, ut qui otiosus hæc, occupato Romæ Aristio, scripserit. *Torrent.*

50 *Cætera lætus*] Cæteris rebus lætus, eo tantum excepto, quod mihi non adesses.

EPIST. XI. AD BULLATIUM REVERSUM EX ASIA. Ad vitæ beatitudinem nihil interesse dicit, quo quisque loco habitet, quum hæc ab animi tranquillitate pendeat. Docet etiam, de quopiam loco aut aliquo vitæ genere non debere a nobis judicium fieri ex commodis aut incommodis quæ in eis senserimus.

Bullatius iste quis fuerit ignoro: hominem minime malum fuisse crediderim, qui cum, ut morosi solent homines, forte molestiæ alicujus vitandæ caussa, quodve alibi melius sibi futurum speraret, in Asiam pulcerrima quæque loca visendi studio abiisset; sumta inde occasione, monet eum Horatius, nihil referre quo quis loco agat, cum in animi æquitate et tranquillitate beatitudo consistat. *Torrent.*

1 *Quid tibi visa*] Hæc enumeratio locorum variorum, indicio est, Bullatium fuisse πολύτροπον, id est, hominem versatilis ingenii, ad omnia perlustranda. *Cruq.* *Quid tibi visa Chios*] Quid tibi visa est Chios, insula in mari Ionio? *Lesbos*] Insula in mari Ægæo nota, id est, nobilis propter Alcæum et Sappho Poëtas celebratissimos.

2 *Concinna Samos*] Samum intellige insulam, quæ e regione Ephesi Ioniæ adjacet, Pythagoræ patria, ac vasis olim fictilibus, quæ Samia dicebantur, celebrata, et Junoni sacra; quæ ibi et nata et educata, et Jovi nupta scribitur. Quam 'concinnam' vocat Poëta; cum ob loci totius elegantiam, tum ad discrimen alterius ejusdem nominis insulæ, quæ ad Epirum est, non longe ab Actio, dicta etiam Cephalenia. De utraque Strabo lib. XII. Sed de prima agit Horatius; inter quam et Lesbum media est Chios, quæ hic quoque junguntur. *Torrent.* *Samos*] Samos non longe distat a Chio, concinna et amœna, propter pulchra ædificia. *Sardis*] Urbs Lydiæ, in qua rex Crœsus considebat.

3 *Smyrna*] Civitas Ioniæ. *Colophon*] Colophon est urbs in Ionia, non longe a Sardibus. *Majora minorane fama*] Nunquid majora vel minora sunt, quam fama divulgavit? *Minorane*] Libri nostri omnes *minorave*; et in versu sequenti multo plures *Cunctaque*, pro *Cunctane*.

4 *Cunctane præ campo*] An cuncta

illa videntur vilia, comparatione facta cum Campo Martio et Roma?

5 *An venit in votum*] An tibi optabilis est una ex urbibus, quæ sub Attalo Pergami rege fuerunt? *Attalicis ex urbibus*] Inter quas Trallis, seu Tralles multitudinis numero, Attali olim regia, teste Plinio. Vide quæ notavi lib. II. Od. 18. 'Attali ignotus hæres.' *Torrent.*

6 *An Lebedum laudas*] Id quoque oppidum Strabo, et Mela Ioniæ attribuunt, distans a Colophone stadiis 120. At Horatius fortasse, comparatione aliarum ejus provinciæ urbium, *vicum* appellavit, et quidem Fidenis Gabiisque desertiorem. Gabii autem, unde 'via Gabina,' 'cinctusque Gabinus,' Volscorum, Fidenæ ad Tiberim Latinorum, olim oppida fuere: additque nonnullam huic loco gratiam, si his locis (quod quidam affirmarunt Grammatici) vicina fuit Horatii villa. Lebedum antem conventu ludisque scenicorum in honorem Liberi patris quotannis celebrari solere auctores tradunt, sed Poëta majorem anni partem respexit. Quod vero sequitur, *odio maris atque viarum*, non aliud, opinor, significat, quam Bullatium illic diutius commoratum fuisse, quod cum infelix forte terra marique in Asiam iter habuisset, eamdem in reditu fortunam metuebat: unde viæ illi marisque fastidium. *Torrent.* *An Lebedum laudas*] Lebedus est Ioniæ oppidum desertum juxta mare, unde nullus incola audet mare transire.

7 *Scis, Lebedus quam sit*] Ita quidem Lambinus: sed vetusti libri omnes, *Scis Lebedus quid sit?* ut Bullatium per dialogismum id percontari fingat Poëta: cui mox ipse respondet, *Gabiis desertior*. Quod tamen quamquam ita sit; ne forte ipse ægre ferat contemni Lebedum, addit se quoque ibi non invite victurum: sed multum referre ostendit, qua caussa, quave intentione certo aliquis se loco alliget; ne inconstanter ac leviter agat. *Torrent.* *Gabiis desertior*] Gabii et Fidenæ sunt civitates Sabinorum.

8 *Vivere vellem*] Vivere non recusarem.

9 *Meorum*] Oblitus propinquorum et patriæ.

10 *Neptunum procul e terra*] Indicat autem Poëta maritimam fuisse Lebedum, e qua prospectus esset in mare. *Torrent.* *Neptunum*] Mare. *Spectare*] Ut prospiciam.

11 *Sed neque qui Capua*] Verba sunt Horatii confutantis Bullatii sententiam a simili, perinde ac si dicat: Si vitam metiaris felicem aut infelicem ex commodis loci vel incommodis, ergo in itinere Capua Romam cauponam delige defatigatus lutove aspersus, ubi perpetuo vivas. *Cruq.*

12 *Vivere*] Vivere perpetuo.

13 *Frigus collegit*] Frigus contraxit. *Furnos et balnea*] Focum vel casam furnariam.

14 *Ut fortunatam*] Veluti ea quæ omnino præstant vitam beatam.

15 *In alto*] In mari disjecerit.

16 *Trans Ægæum mare*] Vide II. Od. 20. *Vendas*] Vendere debeas.

17 *Incolumi*] Homini sanæ mentis. *Mitylene pulcra*] Inter octo urbes Lesbi insulæ fuit hæc nobilissima, de qua I. Od. 7. magnifice quidem atque eleganter admodum ædificata, sed minus prudenter posita, ubi nempe Austro flante ægrotarent homines, Coro tussirent, Septentrione demum restituerentur. Ita Vitruvius. *Torrent.* *Pulchra facit*] Rhodus est insula, sic etiam Mitylene, rebus omnibus pulchre instructa.

18 *Pænula solstitio*] Pænulæ adversus imbrem et frigora comparabantur. Juven. Sat. V. 'Cum pænula multo Stillaret nimbo:' neque illis in urbe uti fas erat. *Torrent.* *Pænula solstitio*] Vestis densa solstitio æstivo, id est, æstate inutilis. *Campestre*] Quo, ut inquit Acro, in-

guina tantum tegebantur. Turneb. XXVII. 22. *Torrent.* *Campestre nivalibus*] Vestis tenuis, qua juvenes, in Campo Martio se exercentes, utebantur. *Auris*] Ventis hybernis.

19 *Per brumam Tiberis*] Quod facit natatio in Tiberi per hyemem. Quis enim tunc nataret? *Sextili mense*] Quod facit ignis mense Augusto.

20 *Dum licet et vultum*] Dum res integræ sunt, dum per valetudinem ac fortunam licet. Et sane in sapientis potestate non est quovis loco corpore valere, aut interdum exilium etiam evitare, sed si evenerit, patienter ferre. *Torr.*

21 *Romæ laudetur*] Suadet ut Romam redeat; quo fortassis eum res domesticæ revocabant: multa enim nunc ignoramus, quæ ad Poëtæ mentem faciant: legendumque *laudetur*, non *laudatur*, ut quidam volunt. Neque 'laudare' ea significatione hic accipio, qua apud Virg. 'laudato ingentia rura:' sed vera sententia est, ut rebus ita ferentibus in urbem redeat, atque ibi quantum velit urbes illas laudibus efferat. Lego etiam, ut in antiquissimis membranis, *Samus, et Chius, et Rhodus*, per *u* Latinorum more. *Torrent.* *Romæ laudetur Samos*] A te Romæ habitante laudetur Samos absens, &c. Sed in illas insulas ne proficiscitor.

22 *Tu quamcunque*] Cruquius credit hunc versum cum sequenti esse supposititium, quoniam de loci tantummodo, non etiam temporis mutatione hic agatur: vel huic postponendus, *Cœlum, non animum mutant*, &c. Torrent.

23 *Nec dulcia*] Videri poterit Seneca extrema Epistola XII. *Nec dulcia differ in annum*] Statim utere.

24 *Vixisse libenter*] Quia ubique licet bene vivere.

26 *Non locus effusi late maris arbiter*] Non urbs, neque tota terra, quæ suo situ et arbitrio maris undas arcet, sed sola animi tranquillitas beatum efficit.

27 *Cœlum, non animum*] Versus proverbialis adversus eos, qui mutatis sedibus vitam moresque subito se mutaturos credunt. Et eleganter in Demosthenem Æschines: Οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαξας. Quem locum cum Horatiano hoc comparans diligenter expendit P. Victorius, XVIII. 13. Nec dissimile illud Poëtæ: 'Patriæ quis exul, Se quoque fugit?' *Torrent.* *Cœlum, non animum mutant*, &c.] Clima cœli, non mores mutant, qui, &c.

28 *Strenua nos exercet inertia*] Eodem modo 'inquietam inertiam' dixit, et quænam illa esset ostendit Seneca de Tranquillitate Vitæ cap. 12. qua nempe laborant omnes, quibus neque otii, neque negotii ratio constat. Eaque de re extant versus aliquot Enniani perpetua digni memoria apud Gellium XIX. 10. 'Otio qui nescit uti plus negotii habet Quam cum est negotium in negotio.' *Torr.* *Strenua nos*] Vehemens stultitia. *Navibus atque Quadrigis*] Hoc est, summa festinatione summoque studio, si quid in patria ægre est, alio migramus et fugimus, quasi bene ibi victuri, sed non fugimus nos ipsos, hoc est, effectus animi cupiditatesque. *Cruq.* Simile illud Juvenal. Sat. X. 'Undique ad illos Conveniunt et carpentis et navibus omnes.' Adde quod 'equis virisque' dicebant veteres. *Torr.* *Navibus atque Quadrigis*] Terra marique.

29 *Quadrigis*] Equis. *Quod petis*] Bene beateque vivere, domi est patria.

30 *Est Ulubris*] Alludit eo Cicero non semel ad Trebatium, et Juvenal. Sat. X. 'Vasa minora Frangere pannosus vacuis ædilis Ulubris.' Incolæ 'Ulubrani' et 'Ulubrenses.' *Torrent.* *Est Ulubris*] Est quovis in loco, etiam obscuro, ut Ulubris vico deserto in Campania. *Æquum*] A-

nimus tranquillus sine perturbatione.

EPIST. XII. AD ICCIUM. Iccio eas esse facultates dicit, quibus si recte fruatur, ne ab ipso quidem Jove ditiorem effici posse: innuens, nimirum, tantum esse divitem unumquemque, quantum rebus utitur. Ejus exemplo mirum debere videri quod de Democrito narratur. Suadet illi, ut Grosphum in familiaritatem suam recipiat. Quo in statu sint res Romanæ, certiorem facit.

Viri hujus, quisquis ille fuerit, nomen varie scribitur: quemadmodum et I. Od. 29. nam eumdem esse vel ex eo constat, quod eum studio quidem Philosophiæ deditum fuisse, et hic et illic narret Horatius; sed qui propositum non urgeret. Inter alias igitur scripturas, cum etiam *Ittium* repererim, rejectis ceteris nihil dubito quin Itius appellandus sit, ob veterem L. ITI denarium, unde Itiam gentem Romanam fuisse manifestum est. *Torrent.*

1 *Fructibus Agrippæ Siculis*] Itium M. Agrippæ in Sicilia Procuratorem fuisse volunt interpretes; et sane tale aliquid excogitandum est, nisi quis forte coactorem vocare malit, aut conductorem potius: nam mancipis et publicani nomen ad res populi Romani tantum pertinet. *Torrent.* *Quos colligis*] Quos ut coactor ab Agrippa constitutus ex agris fructuariis in Sicilia colligis.

2 *Si recte frueris*] Hoc est, si vere, si large; nam consideranda verbi proprietas est. Plus enim est 'frui' quam 'uti,' ut ex Jurisconsultorum scriptis notum est: qui 'fructum' ab 'usu' distinguunt, quandoquidem fructui et usus inest, usui vero fructus deest. Et ceteri quidem auctores his vocabulis fere promiscue utuntur; hoc tamen loco admonitum esse Lectorem oportuit, ut, quod nunc ait Horatius, differat ab eo, quod mox sequitur, *Si forte in medio*. Meo enim judicio totius loci sententia est: Si sorte ista, quæ Agrippæ beneficio obvenit, vere frueris, ut appositis paratisque frui liceat; vix majorem copiam a Diis immortalibus optare possis: quare ne audire quidem te de paupertate conquerentem velim: pauper enim dici nequit, qui nulla re necessaria careat. Quod si etiam firma corporis constitutio accedat, ne Regum quidem divitiæ potiores habendæ sint. Sin vero in tanta copia ita abstines, ut sine vini usu, herbis, et quidem his quoque quibus pro alimento vix quisquam utitur, contentus sis; sic deinceps quoque perges vivere, tametsi totus aureus efficiaris, sive quod illa vitæ austeritas tibi indita est ipsa natura, quam pecunia non facile immutat, sive quod ita ex Stoicorum disciplina te jam comparasti, ut, demta sola virtute, cetera negligas atque contemnas. Ex quibus omnibus infertur nullum Itio relinqui querelæ locum, et habenti quod satis est, et æque frugaliter victuro, quamvis multa plura assequatur. *Torrent.* *Non est ut*] Fieri nullo modo potest ut, &c.

3 *Tolle querelas*] Omitte querelas paupertatis.

4 *Pauper enim non est*] Paupertatem dici volunt Philosophi κατὰ στέρησιν, sive *per privationem*, ut nos loquimur: non qui habet igitur, sed qui non habet, *pauper* appellandus est, quinimo optimus divitiarum modus primum habere quod necesse est, secundo quod satis est. *Torrent.* *Cui rerum suppetit usus*] Cui nihil ad vitam deest.

5 *Si ventri bene*] Si cibum et potum habeas, si non desint stramina dormienti, si bene sit pedibus, ut neque calceamenta desint, nec equus quo veharis.

7 *In medio positorum*] In medio posita dicuntur fortunæ bona, quibus sine discrimine licet omnibus uti. *Cruq.* *Positorum abstemius herbis*] Si tu in medio appositorum eduliorum

abstinens et sobrius vivas herbis et urtica, id est, tenui et parco victu. *Abstemius*] Non placet hic aliarum etiam rerum, quam vini abstinentem, 'abstemium' dici, per κατάχρησιν, ut aiunt Grammatici: proprie enim usus est, significans Itium aqua et olusculis victitasse. Est autem 'abstemius,' teste Quinctiliano, vox composita, ab abstinentia et temeto dicta. *Herbis Vivis et urtica*] Satis erat *herbis* dixisse: 'urticam' addit, ut majorem victus vilitatem notet, herbam nominans agrestem, medicis quam coquis notiorem. Mira autem quorumdam veterum Philosophorum abstinentia, ita ut 'dipondii' vocarentur, qui vix duos in diem asses absumerent. *Torrent.*

8 *Sic vives protinus*] Dictio *protinus*, pro quo etiam 'protinis' et 'protinam' antiqui dixere, idem quod 'porro,' 'insequenter,' ac 'sine intermissione.' Vult igitur Horatius Itium, cui tam parum sufficiat, et alioqui jam nihil desit, plura appetere non debere. *Torrent.* *Protinus*] Deinceps.

9 *Inauret*] Ut te divitem faciat. Alludit fortasse ad Midæ fabulam.

10 *Vel quia naturam*] Natura pecuniæ in usu est, eaque non prius interit, quam in usu esse et fœnore desiit; idcirco mutare suam naturam nescit, sed majori semper major accedit, non minus quam unda supervenit undæ. Quare si pergat Iccius frugaliter vivere, quia putat cætera virtute minora, fore dicit, ut ex eo vel invito et inscio majoris continenter ex fructibus accessione pecuniæ totus fiat aureus. Hæc nimirum Cruquii opinio est, nimirum ut supra τὸ *naturam* intelligamus, tuam, quod non fieri potest sine nota avaritiæ, quam sapientis est fugere in amici commendatione, vel multa ironicῶs accipienda erunt. *Naturam mutare pecunia nescit*] Sic in Epodis: 'Licet superbus ambules pecunia, Fortuna non mutat genus.' *Torrent.*

11 *Minora*] Inferiora.

12 *Miramur si Democriti*] Negat tantopere in Democrito admirandum esse ardens illud Philosophiæ studium; cui ut liberius vacaret, et oculis se privavit, et patrimonium neglexit, et agros incultos deseruit; postquam repertus sit Itius, qui, quod multo præclarius est, nec rei familiaris curam abjiciat, et pari tamen ardore Philosophiam capessat. quo equidem rideri Itium crediderim. *Torrent.* *Miramur*] Nunquid miramur?

13 *Cultaque*] Rura illius. *Dum peregre*] In rerum magnarum contemplatione occupatus. *Velox*] Nihil est cogitatione velocius.

14 *Inter scabiem tantam*] Inter pecuniæ studium, cujus contactus non minus quam scabies mordet ac serpit.

15 *Sublimia*] Res arduas.

16 *Mare compescant*] Ne effundatur latius et terras obruat. *Quid temperet annum*] Quæ res annum gubernet, ut per quatuor temporum commutationes certo fluat.

17 *Jussæne*] Alicujus jussu.

18 *Quid premat*] Quæ caussa Lunam condat, vel claram faciat, et plenam.

19 *Rerum concordia discors*] Simili figura dictum in Epist. ad Pisones: 'Ut gratas inter mensas symphonia discors.' *Torrent.* *Concordia discors*] Mundus inferior, qui constat ex quatuor elementis inter se pugnantibus.

20 *Empedocles*] Quum tu scire cures utrum Empedocles an Stertinius deliret. *Stertinium deliret acumen*] Ita et nostri codices, non *Stertinii*, ut ante legebatur. Hic autem ille Stertinius sapientum octavus, de quo II. Sat. 3. De Empedocle vero nihil attinet dicere, nisi quod eum Stertinio comparans Horatius, non eruditionem ejus atque ingenium, quæ in illo viro summa fuere, sed exitum deri-

det: nam cum 'ardentem frigidus Ætnam Insiluit,' vel hac sola insania Stertinium, quem ubique notat Horatius, longe superavit. *Torrent.*

21 *Verum seu*] Sive sumptuose, sive tenuiter vivis. *Seu pisceis, seu porrum*] Pisces delicatorum mensis conveniunt, eorumque qui opibus fruuntur: porrum et cepe pauperum epulæ sunt, ut eorum qui exercendæ abstinentiæ caussa paupertatem æmulantur. Eleganter etiam 'trucidandi' vocabulo, non minus de porro et cepe, quam de piscibus usus; tamquam in illis quoque, ut in Pythagoræ faba, majorum animæ continerentur. *Torrent. Pisces*] Obsonium carissimum. *Seu porrum et cæpe*] Seu nihil aliud occidis in cœnam, nisi porrum et cæpe. Impropria est vel Ironica locutio.

22 *Pompeio Grospho*] Ad hunc extat II. Od. 16. *Pompeio Grospho*] Qui fuit Horatii amicus. *Ultro*] Non rogatus offer.

23 *Nisi verum*] Nisi justum.

24 *Vilis amicorum*] Facile, inquit, ac nullo pæne impendio comparantur amici, ubi bonis viris deesse aliquid cernitur. nam tales fere verecundi sunt ac minime petaces; et (quod de Grospho dixit) nil nisi æquum postulant. *Torrent. Vilis amicorum est annona*] Parvo constant amici, cum viris bonis aliquid deest.

25 *Ne tamen ignores*] Epilogus epistolæ, de statu Romano, quem scribit indies amplificari, adjectis imperio hinc Cantabris, Agrippæ virtute, quod dicit in gratiam Icci, illinc fortitudine Claudii Neronis Augusti privigni, Armenio Phraate subjugato. *Cruq. Quo sit loco*] In quo statu.

26 *Cantaber Agrippæ*] Hanc Epistolam scripsit Flaccus, cum absente Augusto rebellantes a L. Æmilio iterum victi, ne sic quidem conquiescerent; tandem bello repetitos A. U. C. 733. Agrippa perdomuit: eodem tempore, quo in Armeniam profectus Tiberius, regnum Tigrani restituit; cujus fama moti Parthi, restitutis signis, Cæsaris amicitiam ultro petivere; ac Phraates in regnum restitutus est, ut II. Od. 2. vidimus. *Phrahates* etiam legunt optimi codices. *Torrent. Cantaber Agrippæ*] Gens Hispaniæ Agrippæ virtute cecidit, id est, devicta est.

27 *Jus imperiumque*] Phraates rex Persarum se parere velle dixit populi Romani legibus et imperio.

28 *Genibus minor*] Nempe qui genibus advolutus supplex fieret. Recte igitur Plinius XI. 45. 'Hominis genibus quædam et religio inest observatione gentium. Hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortassis quia inest iis vitalitas.' Et Servius in illud Virgilii Æneid. III. 'Genua amplexus genibusque volutans Hærebat.' 'Genua,' inquit, 'misericordiæ consecrata, sicut frons genio, dextra fidei.' *Torrent. Genibus minor*] Supplex et ad genua Cæsaris devolutus. *Aurea fruges Italiæ pleno*] Similis frugum abundantia lib. IV. Od. 5. 'Nutrit rura Ceres.' De 'Copiæ cornu' vero, quo ubertas et affluentia significatur, duplex extat historia; nam utrumque, et illud quod Acheloi fronte detractum ab Hercule nymphæ omni genere florum atque frugum replevere; et illud quod capræ Amaltheæ Jovis nutricis fuisse fertur, unde nectar profluebat, pariter proverbio convenit, de quo vide præter alios Zenobium Parœmiographum. *Torrent. Aurea fruges*] Benigna copia, ubertatis Dea.

29 *Diffudit copia cornu*] Fruges fudit de cornu pleno. Vide I. Od. 17.

EPIST. XIII. AD VINNIUM ASELLAM.

A Vinnio petit, ut in offerendis Augusto suis libris, et temporis et decoris rationem habeat.

Ad Vinnium scribo. Vinia enim gens Nomana Prætoria: e qua T. Vinius, imperante Galba, etiam ad Consulatum provectus est. Cognomen autem Vindex; et hic Asina: quod etiam

Corneliorum fuit, ut Asellio Semproniorum, et Asellus Claudiorum. Quamquam hunc Vinium rusticum aliquem, et quidem Poëtæ in Sabinis vicinum fuisse crediderim: cujus nempe in mandatis ad amicos Romam deferendis opera uti consueverat. *Torrent.*

1 *Ut proficiscentem*] Quemadmodum.

2 *Augusto reddes*] Ita reddes Augusto mea volumina consignata et sigillo impressa.

4 *Ne studio nostri*] Moderata sit opera tua in nobis et libellis Augusto tradendis. *Cruq.* *Ne studio*] Ne nimio in nos studio pecces.

5 *Sedulus importes*] Nimiam diligentiam adhibens. *Opera vehemente*] Quæ modum non servet. Terent. Heautont. 'Vehemens in utramque partem Menedeme es nimis.' Quales qui sunt, non tam agere id quod agunt, quam satagere videntur. *Torr.* *Minister*] Quasi minister.

6 *Sarcina chartæ*] Librorum sarcina.

7 *Abjicito*] *Abicere* fere scribunt optimæ notæ chirographa, ut 'reicere,' 'proicere.' Monet autem ut sarcinam abjiciat potius, si gravem sibi esse sentiat, quam ut eo loci, quo ire jussus sit, eam feri more lassus excutiat: tanto magis ridendus, quod tale parentum cognomen ferat. Jam vero 'ferum' etiam absolute de equo dici, ut hic de 'Asino,' alibi notasse memini: nisi pro agresti interpretari malis. *Torrent.*

8 *Clitellas ferus impingas*] Ne tamquam stupidus sub onere meorum librorum corruas, clitellas asini more in terram impingendo, idque in Augusti oculis, cum ei libros tradas. *Asinæque paternum*] Cognomen patris erat Asina.

9 *Et fabula fias*] In ora hominum pro ludibrio venias.

10 *Viribus uteris*] Ut quo vis, pervenias. *Per clivos*] Per Romam clivosam, id est, septicollem. *Lamas*]

Vetus Lexicon sic habe
λώδεις τόποι· qualia fera
aprorum, lustra: a qu
etiam prostibula 'lustra
Sunt qui *Læma* scriben
Græco λαιμός· quo verb
go significatur. *Torrent.*
cunas majores contin
pluviam, vel fluviorum
11 *Victor propositi*] I
nire confecto, superave
viæ difficultates tibi
iter confeceris. *Cruq.*
siti] Compos voti. *Ill*
Augusti.

12 *Sic positum servabis*
lat lepor Poëtæ, qui e
in hac Epistola, resc
servabis onus. Cum, in
neris, sepones onus,
sub ala gestabis: ne a
quem adis, principi,
Heinsius. *Sic positum*]
est, decoro gestu libello
nibus tuis tenebis. *Ne*
Ut non sub brachio in
libros meos portes, sic
ala portat agnum, vel
mulenta portat glomos,
rulas ex filo lanæ; ve
domum rediens bene p
calceos gestat sub bra

14 *Ut vinosa glomos*]
bos, plures *glomos* hab
etiam 'glomus, glomeri
meramina' Lucretio, et
merare' Ovid. Met.
glomerabat in orbes.'
proprium aniculæ bib
est: nec dubito quin
Mimo aliquo desumtus

15 *Cum pileolo soleas*]
scripsimus ad illum S
locum: 'et soleas po
lem' quoque 'conviva
milem ac plebeium; ut
qui ejusdem tribus sunt
lent. Turneb. VII. 11.
Torr. *Tribulis*] Vicin
tribu.

16 *Ne vulgo narres*] Tu oratus multa prece, ne vulgo narres te multum laborasse, festinumque fuisse in tradendis Cæsari carminibus, quæ et illum legentem et audientem vehementer afficient: id est, versus aut polite mordaceis; aut ne mali alicujus suspicionem moveant. *Cruq.*

17 *Morari*] Delectare.

18 *Nitere porro*] Et celeritatem hoc verbo et diligentiam exigit; cum et pro volare et pro vehementer allaborare veteres dixerint: exempla plurima apud Nonium. *Torrent.* *Nitere porro*] Da operam.

19 *Ne titubes*] Cave ne offendas et in dictis sis inconstans.

EPIST. XIV. AD VILLICUM SUUM. Villici sui desiderium reprehendit, cupientis ob lupanaria et popinas in urbe vivere, et interim inconstanter fastidientis rura, quæ antea tacita prece petiisset. Cur autem contra vitam rusticam urbanæ præferat, exponit. Sed illum more hominum facere dicit, ut alienam sortem suæ præferat.

1 *Villice*] Notum omnibus, familias partim urbanas fuisse, partim rusticas: unde et servi vel urbani vel rustici appellabantur, plerumque quidem vel loci vel officii ratione distincti, sed præcipue judicio atque arbitrio dominorum. Verum inter rusticos proprie is dicebatur 'villicus,' qui ceteris præerat, atque agriculturam et operas curabat, ut in urbe res fere heriles omnes 'dispensator:' nam cui ædium cura et custodia commissa erat, 'insularius.' vocabatur. Qua de re Caius, l. XCIX. de Leg. III. *Torrent.* *Villice sylvarum*] Villicus is dicitur, cui reliqui servi in agris colendis obsequuntur. Angl. *a hind or bailiff of husbandry.* *Reddentis agelli*] Animum meum reficientis.

2 *Quem tu fastidis*] Indignum sane a servo id fastidiri, quod herum ita reficiat, ut vitam ei debere videatur: nec vili sufficere mancipio prædium, quod olim quinque distinctum focis Penatibusque, totidem etiam publico vicinæ urbis consilio patres emiserit: ea scilicet tempestate, qua bina aut terna familiis jugera propriis culta manibus sufficiebant. *Torrent.* *Quem tu fastidis*] Quem agellum quinque familiis distinctis habitatum.

3 *Bariam*] *Variam* habent Mss. omnes, quam scripturam probo: ejusdem enim nominis oppida et in Apulia et in Hispania legimus; nam quod ad Sabinos attinet, postquam alii auctores desunt, veteres interpretes sequi debemus: qui illic quoque *Variam* fuisse tradunt, olim oppidum, post vicum tantum Anieni imminentem. De Sabinorum autem situ inter alios Plinius III. 12. Atque adeo nunc quoque inter Tibur et Præneste locus est non incelebris, qui Italis *Vico varo* appellatur: quo fit, ut facilius credam Horatii villam ad octavum ultra Tibur lapidem fuisse: et quidem via Valeria, si veteri hic scholiolo credimus. Quin et incolas affirmantes audivi, extare adhuc ejus vestigia in campo, quem hodieque 'Horatium' vocant. *Torrent.* *Bariam*] Sabinorum oppidum. *Patres*] Romanos Senatores, vel homines grandes natu ad lites in Baria discernendas.

4 *Certemus, spinas, &c.*] Vicissim experiamur, an ego fortius spinas, mordaces curas, quæ animum cruciant et pungunt, ex animo meo evellam; an vero tu spinas, lappas, sentes, ex agro meo alacrius exstirpes, et eruas. Et utrum Horatius, ejusque animus a vitiis melior et cultior, quam res, fundus et ager meus a spinis et sentibus. *Lubinus.* *Certemus*] Ego et tu. *Spinas animone*] Curas quæ mentem pungunt.

5 *Et melior sit Horatius, an res*] Plane περίεργα sunt et supervacua, quæ de significationibus vocis *rei* adferunt docti interpretes. Scribe *an rus.* Tu evellis, inquit, spinas ex meo

rure: ego evellam ex animo. Ita inter nos certemus, ac videamus, uter melior futurus sit, an Horatius, qui ex animo spinas evellit, an rus ejus, e quo tu spinas evellis. *Heinsius.* *Melior sit Horatius, an res*] Hoc est, meliorne ac cultior sua ipsius cura atque opera, quam fundus ejus et possessio tua. Rei enim significatio generalis est. Aliter tamen Lambinus. *Torrent.* *An res*] An Agellus.

6 *Lamiæ*] Duos Augusti tempore Lamias, Lucium et Quinctium, quos fratres fuisse hic locus indicat. *Torr.* *Lamiæ pietas*] Ælii Lamiæ, de quo III. Od. 17. *Moratur*] Romæ detinet.

7 *Rapto de fratre*] Ob fratrem immatura morte sublatum.

8 *Insolabiliter*] Ut nullum admittat solatium. *Istuc*] In agrum.

9 *Fert*] Ducit me. *Et amat spatiis obstantia rumpere*] Et cupit rumpere spatiosa claustra, id est, omnes moras et impedimenta præcidere. *Spatiis obstantia rumpere claustra*] Ducta ab equis Circensibus Metaphora. Circi enim spatia dicimus, et ipsam Circi planiciem, in quam e carceribus equi gestiunt erumpere, et decursiones illas quæ singulis missibus septenæ peragebantur. *Torrent.* *Spatiis obstantia*] Loci distantia et intercapedine sejuncta. *Cruq.* *Claustra*] Repagula vel carceres.

12 *Stultus uterque*] Et se et villicum stultitiæ reum facit; quoniam loco tribueret, quod ab animo petendum sit. Demonstrat tamen se constantiorem esse. *Torrent.* *Causatur inique*] Criminatur locum, qui non meretur odium.

13 *Qui se non effugit*] Vide II. Od. 16. 'Patriæ quis exul Se quoque fugit?' *Qui se non effugit umquam*] Qui loci commutatione curam non depellit, sed eam secum fert perpetuo.

14 *Tu mediastinus*] Ipsa vocabuli ratio demonstrat, *mediastinos*, ab eo quod in medio omnibus expositi starent sic dictos, non certi alicujus officii servos fuisse, sed varii ac multiplicis usus, ac proinde ceteris fere viliores: quales qui in balneis thermisque ministrabant. Hi enim, si Nonio ac Prisciano credimus, proprie olim hoc vocabulo comprehendebantur: quamquam usu obtinuit, ut in ædibus quoque villisque, qui communem præstabant operam atque obsequium, sic appellarentur. Horatius servum hunc suum, ex balneario factum villicum, iterum optare balnea et urbem fingit. Turneb. XXVIII. 31. *Torrent.* *Tu mediastinus*] Tu servus laboriosissimus et ad omnia fere ministeria paratus, quasi stans in medio petebas, &c. *Tacita prece*] Servi decorum servat tacite optantis, quod si palam petat, fortasse vapulet. *Torrent.*

16 *Me constare, &c.*] Semper eundem esse. *Discedere tristem*] Rure discedere.

18 *Non eadem miramur*] Non delectamur iisdem. *Eo disconvenit inter*] Ideo non convenit.

19 *Inhospita tesqua*] Hanc quidem scripturam servant libb. Mss. omnes: sed *tesca* legendum esse, quasi *tuesca* dicas, a tuendo, et Varro nos docuit, et sequitur Festus. Vetus Lexicon *tesqua*, interpretaturque κατάκρημνοι καὶ ῥάχεις καὶ ἔρημοι τόποι. Augures vero eadem ferme *tesqua*, quæ et *templa* vocabant, loca augurio designata, quorum termini cum fere rupibus silvisque ac montibus finirentur, factum inde ut inculta omnia ac deserta *tesca* appellarentur. Exempla apud Festum. *Torrent.* *Tesqua*] Loca aspera, inculta et senticosa.

20 *Mecum qui sentit*] Qui solitudinem amat, sicut ego.

21 *Fornix tibi*] Ganeum, lupanar. *Uncta popina*] Popina omnibus obsoniis plena.

22 *Incutiunt*] Injiciunt. *Et quod, &c.*] Hæc verba sunt accipienda, quasi a villico propter agri sterilitatem

pronuntiata.

23 *Angulus iste*] Sic contemtim ex persona villici rus suum appellat; ubi ille quidvis potius, quam vinum nasci posse conqueritur, ipse vini amans. *Torrent.* *Angulus iste*] Iste ager Sabinus. *Ocyus uva, &c.*] Ocyus quam vinum, id est, nunquam feret vinum iste ager.

24 *Præbere taberna*] Vinum suppeditare.

26 *Ad strepitum salias*] Ad cujus strepitum in cythara vel tibia, tu saltes inscienter, quasi terræ inutile pondus. *Terræ gravis*] Rustici salientis gestum exprimit, ita, ut invisam ob inexhaustos labores, terram pedibus pulsare ac tundere videatur. Vide III. Od. 18. *Et tamen urges*] Non quod ita faceret villicus hoc addit Poëta: sed quod operam absenti hero jactitans, ita facere se mentiretur. *Torrent.* *Et tamen*] Ironica est enumeratio operum villici, talia opera non omnino facientis. *Urges*] Arva colis.

27 *Non tacta*] Non culta. *Bovemque Disjunctum*] Sic habent nostra exemplaria, vix uno atque altero demto: atque ita legendum, quicquid dicat Lambinus. *Torrent.*

28 *Disjunctum curas*] Bovem ab altero separatum et otiosum pascis. *Exples, &c.*] Collectis frondibus saturas.

29 *Addit opus*] Rivus negotium tibi pigro exhibet.

30 *Multa mole docendus*] Multis molibus, scilicet saxis, fossis, aggeribus avertendus, ut prato parcat, id est, ut prato non noceat.

31 *Quid nostrum*] Si quid nostram concordiam dissolvat.

32 *Quem tenues decuere togæ*] Me, quem tenues togæ in juventute ornaverunt, &c. *Nitidique capilli*] Capilli unguento delibuti.

33 *Quem scis immunem*] De voce 'immunis' diximus IV. Od. 12. Scire autem id villicum ait, qui hero antea in aliis etiam officiis serviverit. *Torrent.* *Immunem*] Sine muneribus. *Rapaci*] Avaræ amicæ, quales sunt meretrices.

34 *Quem bibulum*] Repetenda dictio *scis:* fuisse enim bibacem se, et quidem a medio sæpe die, fatetur, qui nunc brevi cœna et somno in herba, procul ab amicæ complexibus, contentus sit. *Torrent.* *Quem bibulum*] Me, quem scis fuisse bibacem Falerni, &c.

35 *Cœna brevis juvat*] Nunc me cœna brevis juvat.

36 *Nec lusisse pudet*] Non pudet genio indulsisse, Venerique operam dedisse. *Sed non incidere ludum*] Sed pudet non abrumpere vitam intemperatam et libidinosam. *Incidere ludum*] *Ludum* vocat quicquid fert adolescentia: alia autem ætas alios mores postulat, ac prudenter Juven. Sat. VIII. 'Breve sit quod turpiter audes.' *Torrent.*

37 *Istic*] Non rure.

38 *Limat*] Recte quidem pro *deterit* Lambinus. Sed quomodo hoc oculus faciat, non satis video: quare ad limos maligni hominis oculos referre malim, nam et 'collimare' dicimus; et Poëta verborum novitatem interdum amat: ut mox 'venenare' dicit: totus enim locus ad fascinationem spectat. *Torrent.* *Limat, non odio obscuro*] Maligno oculo atterit. *Morsuque venenat*] Obtrectatione vel maledicentia.

39 *Rident vicini*] Hoc est, tantum abest, ut vicini meis commodis invideant, ut etiam gaudeant, mihique congratulentur, opera rustica exercenti. *Cruq.* *Rident vicini*] Vicini gaudent et rident me, &c.

40 *Cum servis urbana*] At tu contra rusticus mavis cum servis urbanis rodere diaria, id est, tenuiter vivere. *Urbana diaria rodere mavis*] 'Diarium,' inquit Lambinus, victus est diurnus; sed ex JCtis discere debemus, verbo 'victus' quæ esui, potui, cul-

tuique corporis, atque adeo, quæ ad vivendum homini necessaria sunt, contineri: 'Diariis' vero alicui relictis, neque habitationem, neque vestiarium, neque calcearium, sed cibum tantum deberi. Eadem ergo 'diaria,' quæ et 'cibaria:' quæ quod certa fere mensura præberentur, inde et 'demensi' vocabulum venit. Qua de re pererudite P. Victorius Var. Lect. I. 23. Quod vero alt *cum servis*, non sic accipiendum, quin et villicus ipse servus sit, sed quod, ceteris ruri imperans, liber quodammodo censeri possit. *Torr.* *Diaria rodere mavis*] Diarium est unius diei victus.

41 *Horum tu in numerum*] Servorum urbanorum. *Voto ruis*] Cum impetu et sine ratione.

42 *Calo argutus*] Scio quidem 'calones' fere dici militum servos, auctore Festo, Servio atque aliis; idque a ferendis ad castrorum usum *lignis*, quæ κᾶλα vocabantur Græce: sed neque ignoro Porphyrionem I. Sat. 2. a 'kalando' id nomen deducere; eoque significari velle servum, qui ad ministerium alios vocet: quod huic profecto loco magis convenit; et ita locupletibus semper e familia adesse solet aliquis, qui kalatoris munere fungatur. Meo sane judicio friget Horatius, nisi 'calonem' urbani officii ministrum intelligamus, maxime cum 'argutum' vocet. *Torrent.* *Calo argutus*] Servus versipellis (qui ex urbe it lignatum foras) invidet tuæ felicitati in usu lignorum, in usu etiam pecoris et horti, quibus omnibus abundas.

43 *Optat ephippia*] Similia illa: 'aratro jaculari,' 'bove venari leporem.' Quamquam huic Horatii dicto tunc potissimum locus est, cum, ut inquit Terentius, nostri nosmet pœnitet. *Torrent.* *Optat ephippia*] Hoc carmine eleganter notavit Horatius vitium, quod naturaliter omnibus est insitum, ut quippe semper alienam sortem magis mirentur, ac suam contemnant ac fastidiant, optent item inexperta, experta damnent. *Erasmus.* *Ephippia bos piger*] Equorum ornamenta, vel cellas equis ad insidendum impositas. Proverbium convenit in eos, qui sui muneris functionem fastidientes, alienam, ad quam sunt inepti, exoptant.

44 *Quam scit uterque*] Elegans Ciceronis Senarius, Tusc. I. 'Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.' *Torr.* *Censebo, exerceat artem*] Judicabo ut uterque libens exerceat artem, quam norit, ut tu ruri colas agros: ut ille calo, tibi invidens, maneat in urbe.

EPIST. XV. AD VALAM. Quod Veliam et Salernum proficisci cogitet, quæ ibi sit hiems, et quale cœlum percontatur: sed se non ita salubritatis rationem habere innuit, ut non etiam aliquam voluptatis habere velit.

Quoniam in hujus viri nomine adhuc errari video; sunt enim qui C. *Numonium*, aut *Nummonium*, sunt qui C. *Numenium*; sunt deinde qui C. *Vinonium* vocent, testor ex veteri denario, quem omni parte integerrimum servo (et appingendum curavit in antiquis Imaginibus Fulvius Ursinus) liquido constare nomen ei fuisse C. *Numonius Vaala.* Et gens quidem ipse a 'numo,' quod princeps ejus forte bene numatus esset, suum ut opinor nomen invenit: cognomen autem a 'vallo' militari sumtum esse ipsum numisma demonstrat; virtutis nempe causa datum ei, qui primus in ea gente sic cognominatus est, quod hostile vallum fortiter oppugnasset. *Torrent.*

1 *Quæ sit hyems Veliæ*] Hic longum est Hyperbaton usque ad vs. 25. ut sit ordo: Par est te scribere nobis, ac nos tibi credere, quæ hyems sit Veliæ, id est, quæ aëris qualitas in hyeme, &c. *Veliæ*] Velia, olim Helia teste Plinio IV. 5. Græce Ὑέλας, a fonte quodam, ut ait Strabo,

sic nominata: aut quod nonnulli malunt 'Ἐλία, quod palustri loco sita esset, nobilis Lucaniæ quondam civitas fuit, distans a Pæsto Orientem versus passuum millia 25. contra Pontiam et Isciam insulas Œnotridas olim dictas, ut locum descripsit Plinius. Petrus Victorius Var. Lect. xxxv. 23. Veliæ etiam ac Veliensium non uno in loco mentio apud Ciceronem; et elegans Julii Hygini disceptatio, quomodo dixerit Virg. 'Portusque require Velinos.' Quum Velia Servio Tullio regnante, post annum amplius sexcentesimum, quam Æneas in Italiam venit, condita fuerit, apud Gellium x. 16. *Torrent.* *Quod cælum*] An purum et serenum? an nubilum et pluviosum? quale solet esse in locis paludosis. *Cruq.* *Salerni*] Velia et Salernum sunt oppida in Lucania.

2 *Quorum hominum regio*] Quibus moribus ibi sunt homines. *Nam mihi Baias Musa supervacuas Antonius*] Antonius Musa Euphorbi Jubæ Regis medici frater, Augusti libertus, cum eum a gravi admodum ac periculoso morbo liberasset, ingenti donatus pecunia, sibi insuper jus aureorum annulorum, et universo ordini medicorum immunitatem vacationemque adeptus est: statuam ei præterea Romani juxta signum Æsculapii ære collato posuere: sic enim Dio lib. LIII. Et quoniam cum calidis alii remediis nihil in Augusto profecissent, ipse illum frigidis maxime lotionibus, quas ψυχρολουσίας vocant Græci, sanavit: inde evenit ut aquis Baianis calidis plurimum auctoritatis decederet et gratiæ. Qua occasione Horatius, et ipse valetudinis caussa Baias ante adire solitus, nunc quoque ad mare se descendere velle ostendit; sed quoniam auctorem secutus Musam frigidis uteretur, et ob id Baiis invisus esset, alio ire constituit. Eaque de caussa de Velia et Salerno, Lucaniæ oppidis ultra Silarum amnem ad mare positis, tam sollicite inquirit. *Torrent.*

3 *Musa supervacuas*] Antonius Musa (Augusti medicus clarissimus) dicit aquas calidas Baianas ad valetudinem meam non esse utiles. *Illis*] Baiis.

4 *Me facit, &c.*] Me odiosum reddit, Nam Baiæ mihi quodammodo sunt iratæ: quod illarum aquis a me relictis, frigidis aquis jam utar per frigus brumale. *Quum perluor unda*] Libri Vetustissimi, *quod perluor unda;* duo etiam, *cum pervehor unda.* Torrent.

5 *Myrteta*] *Murteta* habent vetustissimi codd. ut 'Venus murtea' Romanis dicta. Spectat hoc autem ad amœnitatem, ut ad sanitatem id quod sequitur; utroque autem nomine in pretio olim Baiæ: et nunc quoque illæ myrtis abundant. *Torr.* *Myrteta relinqui*] Loca myrtis consita apud Baias aquis sulphureis abundantia.

6 *Dictaque cessantem*] Quæ dicuntur e nervis depellere morbum articularem. *Cessantem nervis*] Arthritidem intelligo nervis incubantem, quæ quos afficit, desidiosos ac cessatores facit: et sane calidæ peculiariter nervis contractis prosunt. *Sulphura* quoque et *sulpura* scribunt antiquissima exemplaria. *Torrent.*

7 *Sulfura contemni*] Aquas sulphuratas. *Vicus gemit*] Vicus Baianus moleste feret. *Invidus ægris*] Ægris odiosus.

8 *Qui audent*] Nam præter vim prope intolerabilem ea perfusione, partibus corporis male affectis illatam, incertus est, de virium suarum reparatione. *Cruq.* *Fontibus audent Clusinis*] Sunt qui aliter et distinguant et legant: *Qui caput et stomachum supponere fontibus audent, Clusinos Gabiosque petunt*] Non bene, ni fallor; neque enim de quibusvis, puto, fontibus loquitur Poëta, sed de aquis medicatis tantum, qualis teste Plinio non procul a Teano Sidicino Acidula, et in Stabiano Denudia: neque Latine

dixeris *Clusinos* aut 'Romanos petere' eum, qui Clusum aut Romam proficisci velit. *Torrent.*

9 *Clusinis*] Aquis frigidis in Etruria, sic nominatis a Clusio Etruriæ oppido. *Gabiosque*] Gabii olim oppidum, postea vicus media via Prænestina, apud Strabonem: neque aquas illic ullas memorabiles invenio. Addiderit igitur hoc Horatius, quia non ψυχρολουσίας tantum, sed omnia frigida, etiam victus et cæli ratione commendabat Antonius, Clusium ideo et Gabios ablegans ægros. *Torr.* *Gabiosque*] Volscorum urbem.

10 *Mutandus locus est*] Ut medici consilio assentiar, alium locum quam Baianum me petere oportet. *Nota*] Nota vel mihi, vel equo.

11 *Quo tendis*] Hoc a noti diversorii vel hospite vel caupone dictum finge: cui iratus Baiis, quod videlicet nocentes deprehensæ sint, respondet eques, *Non mihi Cumas Est iter aut Baias;* ad lævam interim equum detorquens: Roma enim Capuam ac Neapolim, indeque Veliam ac Salernum petentibus, sinus Baianus ad dextram est. Et ita quidem eques ipse: sed equus aurem in ore gestat, eo iturus quo frænum vocet: quamvis spontis suæ si esset, Baias peteret. *Torrent.* *Quo tendis*] Verba sunt Horatii, aut alius ad equum suum.

12 *Stomachosus habena*] Iracundus.

13 *Sed equi*] Quid stomacharis? Equus non aure, sed ore, in quo inest frænum, sentit, quo sit eundum. *Sed equi frenato est auris in ore*] *Auris* per-aurea. Et sane veteribus *auris* non tantum membrum significasse videtur, sed etiam capistrum, quod equis ad id religabatur, et inde κατ' ἀναλογίαν deductum 'Auriga,' ut 'Aureax' ἀπὸ τοῦ 'Aurea.' Porro habenarum duo erant genera, ut et hodie: aliæ ora frenabant, et 'Aureæ' seu 'Oreæ' appellabantur: aliæ jumenta compescebant, ne disjungi possent, atque ea 'Jungula' dictæ. *Meurs. Crit.* 129.

14 *Major utrum*] Repete vs. 25. 'Par est te scribere utrum,' &c. *Populum frumenti copia pascat*] In Velia vel Salerno.

15 *Collectosne bibant imbres*] *Collectos imbres* cisternas lacusque *Jugis aquæ* puteis opponit: ita namque legere malim, quam *Dulcis aquæ:* denique caussa redditur quare *puteos perennes* vocet; nempe quod 'jugis aquæ fons,' ut alibi loquitur Poëta, in eis scaturiat. *Torrent.* *Collectosne bibant imbres*] Collectos in cisternis. *Puteosque perennes*] Aquas fontanas jugiter promanantes.

16 *Nam vina nihil moror*] Vina aquosa, quæ in Velia et Salerno nascuntur, non desidero.

17 *Rure meo*] Rationem addit cur illius oræ vina non magni faciat. *Torrent.* *Rure meo possum*] Quum rure sum. *Quidvis perferre patique*] Quemvis cibum ac potionem.

18 *Ad mare quum veni*] Quum veni in Campaniam aut Lucaniam prope mare. *Generosum et lene*] Nobile vinum.

19 *Manet*] Dimanet.

20 *Animumque*] Vinum spiritus concalefaciens animi motus excitat.

21 *Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ*] Id est, quod mihi juventutis commendationem apud illam tribuat. Vel quod me perinde ac juvenem commendatum illi reddat. Quod facit, ut æque sim illi acceptus, ac si juvenis adhuc essem. *Steph.* *Commendet amicæ*] Quod mihi vires præstet ad Venerem.

22 *Tractus uter plures*] Repete vs. *Par est te scribere,* uter tractus, id est, utra regio Velina, an Salernina educet, id est, nutriat pl. lep. &c.

23 *Echinos æquora celent*] Echinos marinos.

24 *Phæaxque*] Unus Alcinoi juvenum, ut Epist. II. vidimus. *Torrent.* *Phæaxque reverti*] Nitidus splendidusque, quales erant Phæaces, popu-

li luxuriosi et voluptuarii.

25 *Accredere*] Malim *adcredere* ambiguitatis tollendæ caussa, ut apud Lucretium lib. III. 'Facile hoc adcredere poscis.' *Torrent.*

26 *Mænius*] Bene per *æ* diphthongum, ut I. Sat. 3. diximus: quamquam an hic idem ille *Mænius*, non facile dixerim: nam et *Mævius* non uno in codice scriptum repperi. Mirum autem tanta librorum constantia, quotquot saltem ego viderim, aut novam hic Epistolam ad Valam inscribi; aut saltem capitali littera, aut justo intervallo sequentia a præcedentibus separari, præfixo in quibusdam titulo, *De Mænio guloso et impudente*. Nihil enim certius quam omnia cohærere. Mænii namque exemplo ridicule se defendit; qui domi sobrius, ad mare cum venerit delicias faciat. *Torrent.* Vide Pet. Victorii Var. Lect. IV. 6. *Ut*] Postquam.

27 *Fortiter absumtis*] Impigre, strenue, animose. Quamquam enim ex Aristotelis sententia fortitudo nullum in pecunia locum habet; neque, ut 'fortiter adire pericula' recte et proprie dicimus, sic etiam 'fortiter largiri pecuniam' aut 'profundere.' *Torrent.* *Fortiter absumptis*] Profuse. *Urbanus cœpit haberi*] Facetus, ad divitum mensas risum movens.

28 *Scurra vagus*] Qui per totam urbem vagaretur, modo hujus, modo illius divitis mensam consectans. *Non qui certum præsepe teneret*] Exponit quod dixerat *scurra vagus*: qui diversos scilicet sequeretur; non unum tantum, ut Mæcenatem Milius et Nomentanus. *Torrent.* *Præsepe teneret*] Domum statam aut mensam.

29 *Impransus non qui*] Qui existens famelicus in omnes erat æque maledicus. *Civem dignosceret*] *Dinosceret* habent quinque exemplaria. *Torrent.* *Hoste*] A perduelle, vel peregrino.

30 *Sævus*] In confingendis in quemvis criminibus. Alii legunt *Certus*, id est, promptus, vel paratus fingere.

31 *Barathrumque macelli, &c.*] Devorator. Est enim barathrum profunda vorago.

32 *Quidquid quæsierat*] Quicquid lucri fecerat. *Ventri donabat avaro*] *Avarum* pro avido dixit: ut de Græcis: 'Præter laudem nullius avari.' *Torrent.* *Avaro*] Ventri multa cupienti.

33 *Hic ubi nequitiæ*] Mænius, quum a nequitiæ fautoribus (id est, luxuriosis) parum, et timidis (id est, avaris) nihil auferret. *Nequitiæ fautoribus*] Id est, luxuriosis: sic enim 'nequities' accipitur ad finem II. Sat. 2. 'Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris,' &c. *Torrent.* *Et timidis*] *Timidos* vocat, qui scurræ nemini parcentis maledicentiam veriti, ut eam effugerent, elargiebantur aliquam offam Cerbero: male autem qui *tumidis* legunt. *Torrent.*

34 *Patinas cœnabat omasi Vilis et agnini*] *Agninæ* legit et probat Turneb. VI. 25. et XVIII. 23. ut partim *omaso*, partim *agnina*, quæ nullo apud veteres Romanos in pretio erat, se expleverit Mænius: neque ego scripturam eam improbo. Recepta tamen, *omasi Vilis et agnini*, exemplarium numero vincit, et nihilo altera deterior est. *Torrent.* *Omasi*] Cibi plebei et vilissimi.

35 *Agninæ*] Supple carnis.

36 *Scilicet ut ventres*] Ita ut inopia et egestate correctus diceret, &c. *Lamna candente*] *Lama* etiam interdum scribi reperias. *Torrent.* *Lamna candente*] Lamina, id est, ferro candefacto, genere cruciatus. *Nepotum*] Luxuriosorum.

37 *Correctus Mænius idem*] Hæc recepta hactenus lectio utcumque subsistit: non modo enim tam vili patina contentum fuisse Mænium, ita ut avidissime vesceretur, significat: sed, perinde ac si mores jam plane correxisset, offensum etiam nepotibus fingit; quorum perditissimos ventres candenti lamina urendos esse di-

ceret. Verum Mss. longe aliter loquuntur; nempe hoc modo: *Diceret urendos correptus Bestius. Idem Siquid erat nactus;* idque summo consensu, saltem quod ad *Bestii* nomen attinet; nam pro *corruptus* in nonnullis *correctus* scriptum reperias; videndum omnino, an hinc quoque idonea aliqua sententia elici possit. Quod non erit difficile, si sub Bestii persona hominem insigniter avarum intelligamus: qui, si eo nomine forte reprehenderetur, ipse contra in nepotes invectus, quovis eos dignos esse supplicio exclamabat. *Torrent.* Guil. Canterus Nov. Lect. IV. 6.

39 *Verterat in fumum*] Postquam omnia consumserat.

40 *Si qui comedunt bona*] Si qui bona sua prodige consumunt. *Comedunt bona*] Germana lectio est omnium veterum librorum testimoniis comprobata, et jam pridem a P. Victorio Var. Lect. IV. 6. Græcorum exemplis defensa. *Torrent.* Vid. Turneb. XXVI. 20.

41 *Nil vulva pulchrius ampla*] Vulvam suillam dicit, veterum mensarum delicias, verum cum tria sint nomina ab auctoribus celebrata, 'abdomen,' 'sumen,' et 'vulva,' de quibus egregie Plinius VIII. 51. et XI. 36. ea sic explicat Hermolaus Barbarus, ut 'abdomen' a 'sumine' non re, sed voce tantum differat: illud antiquis, hoc recentibus magis usurpatum, pro suillis cum lacte mammis. At *vulva* ipse uterus est, ejecto aut etiam edito jam partu: illa tamen melior, quam et 'ejectitiam' appellabant; ut hanc porcarum. Bene igitur in Xeniis Martialis, de vulva: 'Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna gravi de sue vulva capit.' *Torrent.* *Nil vulva pulchrius amplu*] Nil delicatius vulva ejectitia suis primiparæ.

42 *Nimirum hic ego sum, &c.*] Talis ego sum, inquit Horatius, cum multa non suppetunt, contentus sum paucis etiam non optimis.

43 *Satis inter*] Satis fortiter vilibus cibis famem explens.

44 *Unctius*] Id est, pinguius, delicatius. Horat. de Arte: 'Si vero est unctum qui recte ponere possit.' Recte 'unctum' Horat. pro apparate condito cibo dixisse videtur. Turneb. XVIII. 11. *Unctius*] Sumptuosius. *Idem*] Idem ego aio.

45 *Vos sapere*] Vos esse vere sapientes. *Bene vivere*] Beate vivere.

46 *Quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis*] Villas Romanis duplices fuisse, nemo ignorat: alteram ad voluptatem, alteram ad fructum. Alteram, quam urbanam, alteram quam rusticam dicebant. Ergo *nitidam villam*, et *rusticam*, opponit. Ut supra, *nitidum hominem* et *rusticum*. Hæc ergo mens Poëtæ est: Ego, inquit, Mænio sum similis. Quoties nihil aliud contingit, parvo hilare et jucunde vivo. Contra, ubi melius et unctius quid evenit, solos vos bene et jucunde vivere aio, qui non in villarum fructibus, verum in splendore prætoriorum et luxu, pecuniarum vestrarum ac rerum, fundamenta habetis: atque ibi uncte ac laute vivitis. *Heins.* *Nitidis fundata pecunia villis*] *Fundum* Varro lib. IV. et Servius ad Georg. II. quod fundat quotannis multa, pecuniæque sit ac pecudum fundamentum, dici tradidere; et venusta translatione Plautus Truculent. de amatore divite ac liberali: 'Nunc is est,' inquit, 'fundus nobis.' Ad hanc igitur vocabuli proprietatem respiciens Poëta, cum *nitidis fundatam villis pecuniam* dicit, firmas stabilesque divitias significat; quales avitæ esse solent: unde et prædiis optime caveri dicimus. *Fundi* autem appellatione ex JCtorum sententia integrum aliquid continetur, hoc est, non ager tantum, sed et ædificium. *Torrent.* Vid. Turneb. XXVII. 16. *Nitidis fundata*] In fructuosis villis, agris, pascuis, non in rebus, quarum

quæstus est incertus.

EPIST. XVI. AD QUINCTIUM. Postquam agri sui formam et situm Quinctio descripsit, in eoque jucunde se vivere dixit, in ejus vitam inquirit, monetque ne ex rumore vulgi pendeat, sed vir bonus esse, quam videri malit. Deinde quis demum viri boni nomine dignus sit, ostendit.

Hic, ni fallor, Quinctus ille Hirpinus, ad quem exstat II. Od. 11. Gens antem Quinctia antiquissima Alba Romam translata, et omnibus honoribus functa; variis etiam distincta cognominibus, qualia Capitolinus, Cincinnatus, Barbarus, Pennus, Claudus, Crispinus, Flamininus. Dicti autem Quinctii a prænomine Quinctus, ut a Quinctiis Quinctilii, ipsi quoque majorum gentium et honoribus clarissimi. *Torrent.*

1 *Ne perconteris*] Hoc verbo designat Quinctium πολυπράγμονα τῶν ἀλλοτρίων κακῶν, id est, *nimis in aliena mala curiosum indagatorem*, quales fere sunt præpotentes, qui nimia sibi φιλαυτίᾳ pulchre placentes in foro versantur, otiosi ab animo, ecquid agant, quid meditentur, &c. *Optime*] Εἰρωνικῶς ut illud Comicum: 'salve, bone vir.' *Cruq.* *Ne perconteris*] Ne forte inquiras.

2 *Arvo pascat herum*] Arvo sativo, id est, segete et frumento. *Opulentet*] Ditet aut locupletet dicere poterat: sed novum vocabulum fingere maluit, quam hoc loco a proprietate discedere. Quia enim, ut pulcre Festus ait, omnes opes humano generi terra tribuit, *opulenti* proprie dicuntur terrestribus rebus copiosi; et sane Horatius, non nisi terrestres hic opes enumerat. *Torrent.* *Opulentet olivæ*] Me divitem faciat.

3 *Pomisne et pratis*] Mallem, *an pratis*, ut in tribus Mss. nam quid 'pratum' sit, II. Sat. 4. diximus. *Torrent.* *An amicta*] An et vini ferax. Ulmus dicitur vitibus maritari.

4 *Forma loquaciter*] Forma et situs agri mei scribetur loquaciter, id est, ample. *Loquaciter*] Quam apte respondet hoc, verbo 'perconteris:' loquacitas enim sive garrulitas percontatori est propria, ut vulgo fertur: 'Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.' *Cruq.* *Et situs agri*] 'Agrum' intellige, quam late se fundus extendit; nam 'fundus' ipsa possessio est. *Torrent.*

5 *Continui montes*] Fundum suum ita describit, ut in valle situs fuerit: ad Orientem et Occidentem ventis pervius, a Septentrione vero et Meridie continuis septus montibus; qui situs saluberrimus est. *Torrent.* *Continui montes*] Ager meus sunt montes conjuncti, nisi quod separentur valle interjecta. *Nisi dissocientur*] *Ni dissocientur* habent plures et meliores codices. *Torrent.*

6 *Valle*] Commentator ait in Odis, nimirum I. 17. hanc vallem nominari Usticam: crediderim potius montem villæ Horatianæ propinquum dici Usticam, eique ex opposito Lucretilem imminere montem, cujus eadem quoque Ode mentionem facit. *Cruq.* *Sed ut veniens*] Ita tamen opaca est vallis, ut Sol exoriens aspiciat latus dextrum vallis, occidens vero lævum tepefaciat.

7 *Vaporet*] Vide Epod. III. 'Nec tantus unquam siderum insedit vapor Siticulosæ Apuliæ.' *Torrent.*

8 *Temperiem laudes*] Cœli et agri temperiem merito laudaveris. *Benigne*] Copiose.

9 *Corna vepres et pruna ferant*] Aut de insitione loquitur; aut, quod malim, cum *vepres* dicit, dumos intelligit, quibus hortorum spatia separabantur; prunis enim cornisque nunc quoque ut plurimum extruuntur. *Torrent.*

10 *Multa fruge*] Dubitat Lambinus an 'frugem' pro glande recte dixerit Horatius: sed scrupulum illum JCti nobis eximent: qui 'frugem' pro re-

ditu accipiunt, non solum eo qui ex frumentis et leguminibus, verum etiam eo qui ex vino, aut ex silvis cæduis, aut cretæ fodinis aut lapicidinis capitur: quinimo 'fruges' a 'frumento' separant. *Torrentius. Multa fruge pecus, &c.*] Multa glande: per Acyrologiam.

11 *Dicas adductum propius*] Dicere potes agrum meum tam esse amœnum, quam est Tarentum.

12 *Fons etiam rivo*] Fontem hunc villæ suæ, quam ut purum et illimem, ut frigidum quoque et abundantem mirifice hic commendat, et 'rivi' nomen mereri ait; ipse rivum nomine 'Digentiam' appellat Epist. XVIII. 'Rivum' autem non manu factum accipiamus, sed qui naturali suo impetu fluat, ἀπὸ τοῦ ῥεῖν. *Torrent. Fons etiam rivo*] Est etiam in agro meo fons tam uber, ut dignus sit qui appelletur fluvius.

13 *Thracam*] Thraciam. *Hebrus*] Gelidissimum esse oportuit fontem, qui cum Hebro certare posset; quem Horatius in Odis 'hiemis sodalem' vocat, et 'nivali compede vinctum' Epistola III. *Hebrus*] Hebrus est magnus fluvius in Thracia.

14 *Fluit utilis*] Nulla caussa est, cur hæc mihi scriptura displiceat. Plures tamen libri habent, 'Fluit aptus et utilis alvo.' *Torrent. Utilis alvo*] Salubris.

15 *Hæ latebræ*] Agri mei.

16 *Septembribus horis*] Autumni initium dicit, et illud *pomiferi grave tempus anni*, cum nocentes corporibus Austros metuimus. *Torr. Septembribus horis*] Autumno, quod tempus anni maxime est insalubre.

17 *Tu recte vivis*] Laudato rure et animi sui securitate, amicum monere incipit, ut, cum Romæ beatus ab omnibus audiat, ipse aliorum de se opinionem cum sua conferat, nec beatitudinem a virtute separet: et Socrates expedita et compendiaria quadam via eos ad gloriam pervenire dicebat, 'qui id agerent, ut quales videri vellent, tales etiam essent,' refertur a Val. Max. VII. 2. et Æschyli de Amphiarao Senarius laudatus: Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει, *Vir optimus vult esse, non viderier*. Torrent. *Quod audis*] Quod audis de te, id est, quod diceris esse, nempe si talis sis, qualem te fama testatur.

18 *Jactamus jampridem*] Omnis Roma, id est, omnes nos Romani jactamus te esse beatum.

19 *Ne cui de te plus*] Ne plus credas alicui multa de felicitate tua prædicanti. *Tibi credas*] Quam conscientiæ tuæ.

20 *Neve putes alium sapiente bonoque beatum*] Οὐκ ἔστιν ἕτερος τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαθοῦ μακάριος. Semper secundum Græcorum in Latinum mutat. *Heinsius. Alium sapiente*] Sic *alius Lysippo*, pro quam Lysippus. *Torrent. Alium sapiente bonoque*] Alium a sapiente, id est, insipientem.

21 *Neu, si te populus sanum*] Ostendit hac comparatione æque graviter peccare et eos, qui falsa elati fama, sua vitia dissimulant ac curare negligunt, et eos qui præpostero pudore una discumbentium valere se fingunt, cum morbum sentiant: res enim, quod aiunt, in nervum erumpit, magno et existimationis et valetudinis dispendio: ergo 'quod sis,' inquit ille, 'esse velis.' *Torrent.*

22 *Sub tempus edendi*] Circiter tempus edendi.

23 *Donec manibus*] Donec febris tremore manuum seipsam prodat. *Unctis*] Cibo unctis.

24 *Pudor malus ulcera celat*] Vitiosus pudor, qui vetat facienda.

25 *Tibi terra*] Bella abs te gesta.

26 *Dicat*] Enarret. *Vacuas permulceat aures*] Aures assentationi patentes.

27 *Tene magis*] Nihil majus pro imperii incolumitate optare potuit, quam mutuam Augusti ac pop. R. benevolentiam manere perpetuam.

Bene etiam Theopompus Lacedæmoniorum rex, affirmante quodam, Spartam ideo esse incolumem, quod reges haberet imperandi gnaros: 'Imo,' inquit, 'et populum regibus obsequentem.' *Torr.* *Tene magis*] Verba sunt alicujus Augusto assentantis.

28 *Servet in ambiguo*] In æquilibrio, ut dici solet, Græci *ἰσοῤῥοπίαν* vocant. Credebant enim veteres Jovem res mortalium in trutina ponere, ut alibi loquitur Horatius, et veluti libra quadam pensitare: unde *ὑψίζυγος* a Græcis cognominatus est: quo referendum illud Virgilii: 'Juppiter ipse duas æquato examine lances Sustinet.' *Torrent.* *Servet in ambiguo*] Utinam Jupiter servet in ambiguo, ut sit semper incertum, utrum populus te, O Auguste, velit magis salvum esse, an tu populum. *Qui consulit tibi*] A quo urbis prosperitas dependet: ita enim apud Suetonium Messala: 'Quod bonum faustumque sit tibi domuique tuæ, Cæsar Auguste, (sic enim nos perpetuam felicitatem Reip. precari existimamus,) senatus te consentiens cum pop. R. consalutat patriæ patrem.' Potuit eo quoque respicere, quod prisci Jovem consiliis, Themidem judiciis præesse crediderunt. *Torrent.*

29 *Augusti laudes*] Ad Augustum, non ad te pertinere.

30 *Sapiens emendatusque*] Quum pateris te sapientem emendatumque vocari. *Emendatusque*] Sic 'ad unguem factus homo' Lucilio. *Torrent.*

31 *Respondesne tuo*] Itane respondes, quasi nominatim sis appellatus? *Nempe*] Perinde ac si dicat, neminem ita a se alienum, ut non malit bonus dici, quam malus; sapiens quam stultus: negligere enim quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. *Cruq.* *Nempe*] Concedo, inquit Horatius, non omnes sapientis et boni viri appellatione delectari.

32 *Vir bonus et prudens*] Concessio est; nam hæc a Quinctio dici, fingere debemus: atque ita Persius: 'Neque enim mihi cornea fibra, ut Laudari metuam.' Sed urget Horatius, negatque tam levi et inconsulto judici, qualis populus, esse credendum, 'Qui stultus honores Sape dat indignis, et famæ servit ineptus.' *Torrent.*

33 *Qui dedit*] Sed populus inconstans, qui, &c.

34 *Fasces indigno*] Honorem. *Detrahet idem, &c.*] Idem populus adimet.

35 *Pone, meum est*] Depone honorem, inquit populus.

36 *Idem si clamet*] Si idem populus me furem, impudicum, parricidam esse criminetur.

37 *Contendat laqueo*] Si pertinaciter dicat.

38 *Mordear opprobriis falsis*] Commovearne his falsis criminationibus? *Mutemque colores*] Ut male sibi conscii solent: et quidem varie, tum pallore, tum rubore confusi: bene igitur *colores* dicit. Vult autem laudes et opprobria a sapiente contemni; qui non ad aliorum opiniones, sed ad rectæ rationis normam, vitam instituat. Recte itaque infert Horatius, neminem aut falso honore delectari aut falsa terreri infamia; nisi qui ipse vitiosus sit, et alius quam sit videri volens, perpetuo mentiatur. *Torrent.* *Mutemque colores*] Et expallescam? minime vero.

40 *Mendacem*] Alii legunt *Medicandum*, id est, medicamentis egentem; scilicet præceptis Philosophicis imbuendum. *Vir bonus est*] Ex opinione multitudinis.

41 *Qui consulta patrum, &c.*] Qui Senatusconsulta servat. Responsio est per Ironiam.

42 *Secantur*] Finiuntur.

43 *Quo responsore*] Sunt qui fidejussorem hoc nomine intelligunt, sed male. 'Sponsorem' enim appellamus, qui pro alio promiserit: sed nec

verbum 'respondere' apud ullum bonum auctorem, quod sciam, pro 'spondere' aut fidejubere accipitur. Paulo melius ergo alii, immutata nonnihil scriptura, eodem tamen sensu legunt *Quo res sponsore.* Sed eam tamen ego lectionem nusquam hactenus repperi. Porro cum 'respondendi' vocabulum proprie de consultis dicatur, ut non uno in Sermonibus loco vidimus; unde et 'responsa prudentum' appellata, quæ instar legum erant; nihil equidem dubito, quin 'responsorem' pro consulto dixerit Horatius, nove fortassis, sed illi frequens, et certe non barbare; postquam verbum 'respondere' sic accipitur. 'Teneri' quoque 'caussas' dicit pro obtineri, quod frequentius est. *Torr.* *Quo responsore, &c.*] Quo Jurisconsulto consilium dante, et quo teste causæ obtinentur.

44 *Sed videt*] Sed iste, inquit, tuus vir bonus, tot nominibus commendatus, si fucum, si personam detrahas; si domesticos, si vicinos, qui eum propius norunt, pro testimonio voces; longe alius est quam simulat. Ostendit ergo neminem ex vulgi rumore judicandum. *Torrent.*

45 *Speciosum pelle*] Extrinsecus bonum virtutis simulatione.

46 *Nec furtum feci*] Aliam docet cautionem, ne in judicando facile aberremus: neque enim qui servili more pœnarum metu a peccato abstinet, sed qui virtutem amans mala vitat, bona persequitur, hic ille est, quem quærimus et optamus. *Torrent.*

47 *Ureris, aio*] Non cæderis.

48 *Non hominem occidi*] Servus dicat, Non, &c. *Non pasces*] Respondet Horatius.

49 *Sum bonus*] Servus loquitur. *Sabellus*] Sabelli nomine Horatium patria Venusinum intelligunt Grammatici. Sed dure nimis et infeliciter. Ego Ofelli, de quo Sat. II. 'Anormis sapiens crassaque Minerva,' similem hunc Sabellum fuisse crediderim, ætate illa quam nostra notiorem. In duobus etiam codicibus inveni *renuit negatque Sabellus;* ut fortassis *renuitque negatque* legendum sit; aut, *renuit negitatque,* quod nonnullis placere video. *Torrent.* *Sabellus*] Horatius in agro suo Sabino existens, negat te esse bonum, quod pœnæ metu, non virtutis amore abstinueris a maleficio.

50 *Metuit foveam*] Devitat foveam.

51 *Opertum milvius hamum*] Occultum hamum: non desinunt tamen hæ feræ rapaces esse, sic tu. *Milvius*] *Milvus* habent emendatissimi codices. Pulcre autem lupi, accipitris, milvi rapacissimorum animalium exemplo docet Horatius, neque illa rapacitatem exuere, cum insidiarum metu arceantur a præda, neque nos injustos et improbos esse desinere, cum, animo mali, non sponte, sed timore in officio continemur. *Torrent.*

52 *Oderunt peccare*] Vilia omnia sceleraque habent odio, ad virtutem vel naturæ ductu, vel recta institutione propensi. *Cruq.* *Virtutis amore*] Hoc est quod, si Plutarcho credimus, dicere solebat Xenocrates, eo distare Philosophos ab aliis, quod ipsi sponte facerent, quæ ceteri metu legum inviti. *Torrent.*

53 *Tu nihil*] Quinctium pro quovis e populo alloquitur: non quod illum talem esse pronuntiet. Convenit autem huic loco illud Senecæ Ep. 96. 'Honesta, quamdiu illis spes inest aliqua, sequimur: in contrarium transituri si plus scelerata promittant.' *Torrent.* *Tu nihil admittes in te*] Tu autem a peccato te abstinebis.

54 *Sit spes fallendi*] Si speres fore, ut lateat maleficium. *Miscebis sacra profanis*] Bonorum, et malorum discrimen tolles.

55 *De mille fabæ modiis*] Verum est quod ait Horatius, eum qui de mille

modiis unum tantum suffuretur, quo tutus lateat, non quin totum mente appetat, æque facinorosum et scelestum videri, ac si totum raperet. *Torrent.*

56 *Damnum est, non*] *Damnum* autem *lene* interpretor ; quod quia exiguum, leniter feras ; ut II. Od. 19. 'Tectaque Penthei Dejecta non leni ruina.' *Torrent.* *Damnum est, &c.*] Isto pacto damnum est mihi levius, non facinus admissum. Contra Stoicos qui dicunt omnia peccata esse æqualia.

57 *Vir bonus omne forum*] Nova iterum adversus falsam vulgi justitiam cautio, ne temere illis credamus, qui superstitione probitatis laudem affectant, quo securiores injustitiam exerceant ; aliud summis labris, quam mente agitent, proferentes. 'Spectare' autem pro suspicere et admirari dixit. ut Epistol. VI. 'Gaude quod spectant oculi te mille loquentem.' *Torrent.* *Vir bonus*] Non vere, sed opinione vulgi.

59 *Jane mater*] Macrobius Saturn. I. 17. 'Janum,' inquit, 'patrem vocamus Solem sub hac appellatione venerantes.' An ergo idem numen et Jani et Apollinis nomine salutat Horatius? Vide quæ notavi II. Sat. 6. 'Matutine pater.' *Torrent.* *Jane pater, clare, &c.*] Postquam hæc clara voce pronuntiavit, O Jane, &c.

60 *Labra movet*] Summissa voce loquitur, nolens ea audiri ab assistentibus quæ secum precatur, sic, O pulchra Laverna, &c. *Metuens audiri*] Pulcerrime de perditissimorum hominum votis Persius Sat. II. 'At bona pars hominum tacita libavit acerra,' &c. Sed et Macrob. Saturn. I. 7. sanctissimum refert Philosophiæ præceptum, sic loquendum cum hominibus tamquam Dii audiant, sic loquendum cum Diis tamquam homines audiant. *Laverna*] Festi verba adscribam : 'Laverniones fures antiqui dicebant, quod sub tutela Deæ Lavernæ essent, in cujus luco obscuro abditoque soliti furta prædamque inter se luere : hinc et Lavernalis porta vocata est.' *Torr.* *Laverna*] Dea furum.

61 *Da mihi fallere*] Concede ut mea injusta facta alios lateant. *Justum sanctumque*] Ita quidem plures libri : sed meliores, *Da justo sanctoque videri.* Guil. Canterus Nov. Lect. IV. 12. *Torrent.*

62 *Noctem peccatis*] Noctem nubilosam, id est, tenebras et ignorantiam offunde peccatis meis, ne deprehendantur.

63 *Quo melior servo, &c.*] Quoniam falsæ, quam hactenus descripsit, justitiæ fons cupiditas et avaritia est ; quo magis eam detestemur, graviter admodum et acerbe, neque liberum esse avarum ostendit, et, (quod deterius est) jure belli in acie capto eum comparat : quem, licet occidi possit, vendi tamen potius mandat ; ut, quamquam sibi inutilis, aliorum commoditatibus serviat. *Torrent.* *Qui melior servo*] Qua ratione ille vir bonus sit servo melior, &c.

64 *Demittit ob assem*] Ad humum se inclinat ob assem in viis a pueris fixum, quo prætereuntes illudantur.

66 *Qui metuens vivit*] Syllogismus ex Enthymemate ; Qui cupit et metuit, non est liber : avarus cupit et metuit, liber itaque vivere nequit. *Cruq.*

67 *Perdidit arma*] His ergo similem esse ait Horatius, qui virtutem falso verbis professus, vita ac moribus eam deseruit ; ut avari plerique omnes, pro mancipiis habendi. *Torrent.* *Perdidit arma*] Quod militi est ignominiosum. *Locum virtutis deseruit, qui*] Locum non tenuit, quod in re militari est flagitiosissimum.

68 *Re*] Pecunia.

69 *Vendere cum possis*] Persistit in translatione a militia. Sed huic loco lumen JCti prætulerunt, cum *servos* non tam a serviendo, quam a servando

dictos tradunt; quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare, nec occidere solent. *Torrent.* *Occidere noli*] Sed vende.

70 *Sine pascat durus, aretque*] Sine ut pascat gregem, durus, id est, laboris perferens.

72 *Annonæ prosit*] Annonam faciat viliorem, frumenta aliunde importando. *Penusque*] Hoc *penus,—oris*, significat omne esculentum et potulentum, quo vescuntur homines.

73 *Vir bonus et sapiens*] Detecta latentis injustitiæ fraude, tandem quis vere justus et constans, idemque bonus ac sapiens dicendus sit, non certa definitione, sed (quod efficacius est) exemplo ostendit. *Torrent.* *Vir bonus*] Vir revera bonus et sapiens audebit cum Baccho sic alloqui Penthea. *Pentheu*] O Pentheu rector Thebarum, quid me pati coges?

75 *Indignum coges*] Mallem *cogas*, ut in tribus exemplaribus. *Torrent.* *Adimam bona*] Penthei est comminatio. *Nempe pecus, rem*] Respondet sapiens hoc modo: At sunt bona fortunæ quæ mihi adimere minaris, nempe pecus, &c.

76 *In manicis*] In duris vinculis (inquit Pentheus) te tenebo.

78 *Ipse Deus*] Pater meus Jupiter (inquit Bacchus) statim ubi voluero, me liberabit a vinculis, atque immortalem faciet. *Simulatque volam*] Ita omnino legendum, non *volet*, ut quidam arbitrati sunt. Sententia enim est, ipsum, sibi mortem consciscendo, a Deo liberatum iri. Notum illud Plinii, sed petitum a Stoicis, XXVIII. 2. omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiva morte. *Torrent.* *Opinor*] Existimo, inquit Poëta, virum bonum hoc sentire, ut citius moriatur, quam turpiter serviat. Nam mors finis omnium malorum.

79 *Ultima linea*] Rerum enim omnium extremum mors: neque vel a geometrarum vel a pictorum lineis duci hanc Metaphoram arbitror: sed a circo vel stadio potius; nam quemadmodum Græci γραμμὴν, sic Latini quoque *lineam* vocant, tam ubi cursus incipit, quam ubi desinit: quod ducta linea designabatur. Frequens autem admodum vitæ humanæ ac stadii comparatio est. *Torrent.* *Linea rerum est*] Finis seu extremum. Metaphora ducta vel a Geometris vel Pictoribus.

EPIST. XVII. AD SCÆVAM. Scævam monet, ne potentiorum amicitias spernat, atque ut in suo vitæ genere Aristippum potius quam Diogenem imitetur. Ad principum amicitias pervenire, et illorum favorem ac liberalitatem emere non cujusvis esse: et quanta sit arte opus hac in re, docet.

Scæva cognomen Juniorum fuit, teste Livio, sicut et Cassiorum, inter quos Cassius ille Scæva, Cæsaris miles omnium fortissimus; de quo Plutarchus, Suetonius, et alii. Hinc porro ὑποκοριστικὸν Scævola Muciorum, uti et Scævius Flaviorum. Cognominis autem hujus origo incerta: σκαιὸν Græci *sinistrum* vocant: unde Latinis *scæva* pro sinistra; qua qui magis quam dextra manu uterentur, quibus dixi nominibus appellatos plerique volunt. Alii μεταφορικῶς ad mores et ingenium referunt; sic et Lævinos cognominatos videri scripsimus, I. Sat. 6. *Torrent.*

1 *Per te tibi consulis*] Quamvis sine alterius consilio tibi sapias.

2 *Majoribus uti*] Cum majoribus vivere et versari.

3 *Amiculus*] Ego Horatius, tuus amicus. *Ut si Cæcus*] Etiamsi cæcus, &c.

4 *Cæcus iter*] Refertur in proverbiis: Μήτε τυφλὸν ὁδηγὸν, μήτε ἀνόητον σύμβουλον, *Neque cæcum viæ ducem, neque amentem consultorem;* quare vel modestiæ caussa hoc ait Horatius, vel dissimulanter potius, ejus rei, quam hic tractat, omnium peri-

tissimus. *Torrent.* *Iter monstrare*] Alludit ad statuas in triviis indices viarum cœcas, viatoribus tamen non inutiles, quas *ἀνδριάντας* nominamus, seu *ἑρμαῖα*. *Cruq.*

5 *Quod cures*] Quod ejusmodi sit, ut velis in rem tuam vertere. *Proprium fecisse*] Ad te rapere, tibi servare, ut quod usui esse possit. *Torrent.*

6 *Si te grata quies*] Consilium amico de amplectendo vitæ genere daturus, initio monet, ut, quo eum natura trahit, id potissimum sequatur: si ad quietem, quieti se atque otio det; et Romam, ubi hoc non facile sperari possit, relinquens, obscuri alicujus et infrequentis oppiduli secessum petat, cum et pauperibus sua sint gaudia, nec dici queat male vivere, qui sibi vivens reliquos lateat, ita ut natum mortuumve omnes nesciant. Sin vero ex nobilium procerumque convictu aut laudem aut divitias aut quæcumque alia sibi suisque commoda affectet, atque eo magis se duci sentiat; nec sic quidem malefacturum ostendit, si ipse tenuior ditiori se mancipet: sed quod semel elegerit, id constanter persequi debere significat; ne vel otium in negotio, vel contra negotium in otio quærens, utroque frustretur, ac sibi ipsi perpetuo molestus sit. *Torr.* *Et primam somnus*] Somnus usque ad Solis ortum, id est, si te vita tranquilla delectet.

8 *Si lædit*] *Si lædet* habent Mss. omnes: nec mutari ideo debuit, quia præcedit *delectat*. *Ferentinum*] Hoc Etruriæ oppidum fuisse et ex Plinio lib. III. et ex Suetonio discimus, ubi Othonis principis proavos Ferentino oppido oriundos ex principibus Etruriæ fuisse ait. Lambinus tamen Hernicis adscribit. Nec silere velim duobus codicibus *Tarentinum* pro *Ferentinum* legi, et in uno *Terentium*. Torr. Alii per *Ferentinum* intelligunt agrum aut prædium; nam ipsum oppidum in Hernicis Ferentum dicitur Straboni. *Georg. Fabrit.* *Ferentinum ire jubebo*] Oppidum Hernicorum incelebre.

9 *Solis*] Habent enim pauperes suas etiam voluptates.

10 *Natus moriensque fefellit*] Nemini dubium est, quin illud Epicuri dictum respexerit, *Λάθε βιώσας*· nam et Græcæ dictionis vim exprimere voluit, 'fallendi' vocabulo usus. Quo admonet, in humili fortuna vitam esse feliciorem iis, qui obscure vivunt et a publicis negotiis ita semoti, ut cum vita discessissent, nemo illos vixisse sentiret. Vitandam certe turbam tranquille vivere volenti, nemo negaverit; laudaturque Democritus, quod ait: 'Unus mihi pro populo est, et populus pro uno.' At quanto venustius illud Epicuri ad amicum quemdam scribentis, 'Satis magnum alter alteri theatrum sumus.' Adi si lubet P. Victorium Var. Lect. XXIV. 13. *Torrent.* *Fefellit*] Qui adeo obscure vixit, ut ab hominibus ignoraretur.

11 *Pauloque benignius ipsum*] Paulo liberalius.

12 *Accedes siccus ad unctum*] Tu pauper et sobrius accedes ad divitem unguento delibutum, cujus guttur etiam condimentis est inunctum. *Siccus ad unctum*] Liber vetustissimus *siccus inunctum*; sed nihil muto, *siccus* enim ut, cum de potu agitur, *uvido*; sic ubi de esu, recte *uncto* opponitur: falluntur que qui ad unguenta transferunt. Horatius Epist. XV. 'Verum ubi quid melius contingit et unctius.' Sin ergo 'uncti' qui et lauti, et luculenti, et nitidi: *sicci* contra *ξηροφάγοι*, quibus Cynica cœna apponitur, arida nempe omnia. *Torrent.*

13 *Si pranderet*] Hoc, oluscula sua lavans prætereunti forte Aristippo objecerat Diogenes: ipse vicissim audiens quod sequitur. *Torr.* *Si panderet*] Hoc est dictum Diogenis in Aristippum.

14 *Si sciret*] Est hoc Aristippi re-

sponsum ad Diogenem.

15 *Qui me*] Nempe Diogenes.

16 *Verba probes, &c.*] Utrius dicta laudes.

18 *Mordacem Cynicum*] Cynici quasi Latine 'canes' dicas, cum ob impudentiam et vitæ sordes, uti et Avidienus ille II. Sat. 2. tum ob rixam et maledicentiam ita nominati sunt; quod omnibus velut allatrarent. *Torr.* *Mordacem Cynicum*] Diogenem his verbis irridebat.

19 *Scurror ego ipse mihi*] Altera Aristippi in Diogenem retorsio. Cum enim hic ei, quod Dionysio assentaretur, exprobrasset: At tu, inquit, populo: et ego quidem in rem meam; tibi vero nihilo inde melius est. Elusit itaque Cynicum, cum, in pari scurrilitatis caussa, ipse ob splendorem saltem et commoda rectius sese facere ostenderet; exemplo hoc ipsum confirmans. *Torrent.* *Scurror ego ipse mihi*] Ego, inquit Aristippus, scurram ago et regibus risum moveo, sed mihi, id est, in meam utilitatem. *Populo tu*] Tu scurraris ad populi plausum. *Rectius hoc et Splendidius multo est*] In veteri codice, ut in suo Scaliger ὁ μακαρίτης notarat, erat: *regibus, hoc est, Splendidius multo.* Ex quo parva mutatione feci: *regibus, hoc et Splendidius multo est.* Nihil venustius. Ego, inquit, mihi ipse parasitor, dum reges colo: regibus enim parasitari, hoc splendidius multo est. Et subjungit rotundissime: *Equus ut me portet, alat rex.* Heinsius.

20 *Splendidius*] Sibi scurrari. *Alat*] Ut rex alat.

21 *Officium facio*] Officiosum me præbeo. *Tu poscis vilia rerum Dante minor, quamvis fers te nullius egentem*] Locus elegans, sed pessime conceptus. Distingue ac scribe; *Officium facio, tu poscis vilia rerum. Dante minor: quamvis fers te nullius egentem.* Hoc sensu: Ego officium facio; qui est ὑποκορισμὸς ejus qui potentiori cum utilitate adblanditur: *tu poscis;* qui est ὑποκορισμὸς ejus qui mendicat. Dices, res esse viles, quas petis. Interim necesse est ut minorem te sic profitearis eo a quo petis; cum nullius te egere dicas. *Heinsius.* *Vilia: verum es*] Tu Cynice res viles poscis. *Verum es Dante minor*] Tu, o Cynice, quamvis fers te nullius nec rei, nec personæ egentem; verum tamen, dante minor, id est, impotentior et pauperior eo qui tibi dat, poscis impudenter vilia dona, non splendida nec regia. *Cruq.*

22 *Dante minor*] Tu pauperior es et inferior eo, qui tibi dat. *Quamvis*] Quamvis dicis.

23 *Omnis Aristippum decuit color*] Alias addit rationes, ob quas hunc alteri præponat, ut commodum et facilem, et quod dicere solemus omnium horarum hominem, qui personis, locis, temporibus se accommodare posset, meliora appetens, ut tamen præsentibus acquiesceret. *Torrent.* *Omnis Aristippum decuit color*] Omnis vitæ conditio vel vestitus.

24 *Tentantem majora*] Quærentem majora. *Æquum*] Præsentibus contentum.

25 *Quem duplici*] Diogenem Cynicum. *Duplici panno patientia velat*] Jucunda Cynici periphrasis, Diogenis præsertim: qui, teste Laërtio, pallium, quo solo amictus erat, primus duplicavit, ut eo etiam strati loco uti posset. Turneb. VII. 20. alioqui 'duplex amiculum' pro vili atque contemto etiam alii posuere.

26 *Mirabor*] Mirum mihi erit. *Vitæ via si conversa decebit*] Si novum vitæ genus eum decebit.

27 *Alter*] Aristippus.

29 *Personamque feret non inconcinnus utramque*] Et aulici et Philosophi. idque de eo dicere solitum Platonem ferunt, solum esse Aristippum, quem deceret et chlamys et pannus. Et apud Græcos χλαμὺς fere pro tenuiore ac molliore amiculo tunicæ injecto usurpatur: sic Latini sæpe ab-

solute 'pannos' vocant crassiore lana factos: unde 'pannosus.' Optime igitur Flaccus 'Milesiæ chlamydi' hoc ipso loco 'pannum' opponit, nempe Diogenis pallium sive τρίβωνα. *Torrent.* *Non inconcinnus*] Non indecore uteretur utroque vestitu, nunc sordido, nunc ornatiore.

30 *Alter Mileti textam*] Diogenes vestem pretiosam rejiciet ex optima lana factam in Mileto Asiæ insula. *Cane pejus et angue*] Acerrime. Proverbialiter dictum.

32 *Refer et sine*] Risus, sed acerbissimus. Et sane ineptus Diogenes. sed neque laudandus hic Aristippus. *Torrent.* *Refer, et sine vivat ineptus*] Redde Aristippe suum Diogeni pallium, quod tu indueras, purpuream tuam chlamydem ei relinquens, et permitte ut vivat ineptus ad omnem fortunæ habitum.

33 *Res gerere*] Postquam, Aristippum Diogeni præferendo, vitam quæ in actione versatur, per quam gloria et honor acquiritur, secretæ et otiosæ nec quicquam audenti prætulit; ne difficultate rerum magnarum quis terreatur, ea quæ sequuntur adjungit. Sententia autem est, non ideo quod summa te posse consequi desperes, quale est Romæ triumphasse, conquiescendum videri. Nam aliquo saltem perventurum: et qui inter principes esse nequeat, principibus tamen placere non parva cum laude posse; cum etiam qui audet tantum, laudari debeat. *Torrent.* *Res gerere*] Res magnas et laudabiles, sive domi, sive belli, tota oratio ponitur pro casu nominativo.

34 *Attingit solium*] Proxime accedit ad divinitatem.

35 *Principibus placuisse*] Nam, quia non omnibus datum est, ad rerum gerendarum gloriam immortalem pervenire, saltem eos laudare, assectari, eis placere et applaudere ob beneficia in rempub. collata, quis neget in laude ponendum? Verum ut *non cuivis homini contingit, &c.* ita non cujusvis est *principibus viris placere*, non ignavi, non desidis, sed agentis fortiter et quosvis labores subeuntis, virique sapientis. *Cruq.* *Principibus*] Ob beneficia in remp. collata.

36 *Non cuivis homini*] Videto Chiliad. Erasmi.

37 *Sedit qui timuit*] 'Sedere' proprium ignaviæ est. Virg. 'Meliora Deos sedet omnia poscens.' *Torrent.* *Sedit, qui timuit*] Quievit, neque tentare voluit.

38 *Qui pervenit*] Qui quod voluit consecutus est.

39 *Hic est aut nusquam, quod quærimus*] In hoc, inquit, summa controversiæ consistit, in hoc cardine res vertitur; hic caussæ jugulus est. Cum enim sint, qui animi magnitudine freti timidiores antevertant, et usque progredi conentur; aut eos sola virtute, eo ipso nempe quod hoc agunt, contentos esse jubebis; et nihil præter inanem sonum et verba, quos λόγους Græci appellant, invenient, aut aliud labori præmium constitues, utpote honores aut commoda. Quod si ita est; ea ipsa recte a viro strenuo et promto et industrio expetuntur. Ridere autem videtur Flaccus noster prædurum illud Stoicorum dictum: Ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετή. *Quod seipsa contenta virtus;* nisi enim virtuti alia merces accedat; vix, paucis exceptis, ceteros deterrebit ardua illa ad virtutem via. *Torrent.* *Hic est aut*] In hoc, id est, in agendo fortiter, id est, de quo quæritur. *Hic onus horret*] Alius ad Principum amicitiam aspirare non audens, veretur, ne non succedat conatus.

41 *Hic subit, &c.*] Alius, nempe fortis subit. *At virtus*] Secundum Epicureos.

42 *Aut decus et pretium*] Aut honorem et præmium merito petit vir prudens et rerum expertus. *Experiens vir*] Non de perfecto aliquo et numeris omnibus absoluto Philosopho lo-

quitur; quales videri volebant Stoici: sed de eo, qui periclitari ac tentare res audeat; quales qui in repub. versantur. Ipsa enim vocabuli ratio ad actionem pertinet. At vero 'expertum' cum dicimus, 'habitum' quemdam experientia partum significamus. *Torrent.*

43 *Coram rege suo*] Quoniam eam maxime ob caussam majores observamus et colimus, ut rem nostram meliorem faciamus; et id quomodo Scæva consequi possit, demonstrat Horatius. Idem autem 'Rex,' qui et 'potens amicus.' *Torrent.* *Coram rege suo*] Coram amico suo potentiore. *Tacentes*] Non conquerentes.

44 *Plus poscente ferent*] Plus accipient a potentiore amico, quam is qui poscit. *Distat sumasne*] Multum interest utrum cum pudore sumas, an impudenter petendo extorqueas.

45 *Atqui rerum caput*] Summa totius rei, de qua agimus, est, ut cum ditioribus amicis decenter versemur. *Rerum caput*] Hoc est, prima et præcipua caussa atque intentio, ut qui majori servit, melius habeat. *Torrent.*

47 *Et fundus nec vendibilis, nec pascere firmus*] Id est, non firmus in suppeditandis alimentis: Firmitatem et constantiam in victu suppeditando non servans. Perinde ac si dixisset, Cujus non est certa fides, vel qui spem mentitur, fundus mendax. *Nec pascere firmus*] Nec firmus me pascere propter frugum proventum incertum.

48 *Qui dicit*] Qui sic queritur, videtur clamare, Date alimentum. *Succinit alter*] Hoc petacem clientem proficere ait, ut alios quoque ad petendum provocet. Per μίμησιν nempe hæc accipienda sunt, ut palam petenti alius quispiam qui nihil ei cedat, ilico veluti succinat id quod sequitur, *Et mihi dividuo;* sunt enim æmuli competitoris in partem venire volentis verba. *Torrent.* *Succinit alter, &c.*] Alter cliens succlamat.

49 *Dividuo findetur munere quadra*] Cum 'dividuum munus' dicit, æqualem cum altero partem cogita. Significat enim vix dimidium ad se perventurum. Et 'quadræ' vocabulo panes significari crediderim, quos 'quadratos' teste quodam Philemone, apud Athenæum lib. III. appellabant Romani, quales Græcis βλωμίλιοι ἄρτοι, quod pluribus buccellis, sive turundas, aut crustula dicere mavis, cohærebant. Possumus etiam et quidem 'simplicis quadræ' nomine cibaria omnia intelligere: ut qui quadram petit, victum petere videatur; sic enim Juvenalis: 'Ut bona cuncta putes aliena vivere quadra:' pro alieno sumtu. Alioqui *quadra* proprie est ex mensario instrumento, cui concisssæ dapes imponuntur, olim etiam ex pane ad eum usum aptato fieri solita: ut apud Virg. Æneid. VII. 'Patulis nec parcere quadris.' *Torrent.* *Findetur munere quadra*] Communicetur inter nos quadra, id est, quarta pars panis, munere diviso, id est, quod divisionem admittit.

51 *Et rixæ multo*] Cum cæteris avibus.

52 *Brundusium*] Oppidum in Calabria. *Comes aut*] Comes in itinere. *Surrentum ductus amœnum*] Oppidum in Campania.

53 *Salebras*] Vitæ asperitatem.

54 *Subducta viatica, &c.*] Viatica furtim ablata.

55 *Nota refert meretricis*] Imitatur astutias meretricis. *Catellum*] Id fere pro catenula interpretantur Lambinus et alii. Ego ad *catellam* aliquam quæ in deliciis sit, quales olim Melitææ, proverbio celebratæ, referre malim: frequens enim in auctoribus mentio, quanta cura mulierculæ catellas nutrire et anxie admodum servare consueverint. *Catellus* igitur πολύσημον est; nam præter communem notionem etiam vinculi genus, et, quod modo dixi, ornamentum significat. Omittere etiam non possum,

veteres marmorum inscriptiones, inter cetera aulæ officia, meminisse servarum libertarumque quæ 'a cura catellæ' fuerint. *Torrent.* *Catellam*] Monile muliebre. Est diminutivum a catena.

56 *Periscelidem*] Græco verbo usus est, pro quocumque crurum integumento. Σκελεὰς vocat Hesychius τὰ τῶν σκελῶν σκεπάσματα. *Torrent.* *Periscelidem*] Cruris vinculum. *Flentis*] Ereptam sibi conquerentis.

57 *Nulla fides*] Hoc mendacibus præmium, ut ne vera quidem dicentibus credatur. *Torrent.* *Adsit*] Adhibeatur.

58 *Attollere curat*] Lege *curet;* pendet enim a particula, *uti*. Steph. *Attollere curat*] Erigere in pedes.

59 *Planum*] Vox Græca; sed non modo ab Horatio, verum etiam a M. Tullio donata civitate. *Planum, &c.*] Impostorem et scurram, qui in trivio sibi crus fractum esse mentiebatur. *Manet*] Emanet, id est, quamvis ille planus affatim lachrymetur.

60 *Per sanctum*] Quamvis per Osirim Ægyptiorum Deum juret. *Osirim*] Hunc una cum Iside sua, magna etiam Romæ religione cultum, ideo præ aliis nominat Horatius; quod ægris tamquam alter Æsculapius mederi crederetur. Quo referendum illud Juvenalis, 'Pictores quis nescit ab Iside pasci?' ob tabellarum, quæ ex voto figebantur, multitudinem. *Torrent.*

61 *Non ludo*] Non jocor. *Tollite claudum, &c.*] O crudeles erigite me claudum.

62 *Quære peregrinum, vicinia, &c.*] Vicini multo clamore rauci reclamant illi plano, Quære peregrinum aliquem, qui fraudes tuas non norit; nam nos fallacias tuas habemus cognitas.

EPIST. XVIII. AD LOLLIUM. Quæ ad amicitiam conservandam facienda sint, quæ item vitanda, ac præsertim quo modo quis erga potentiorem amicum gerere se debeat, Lollium docet. Initium autem sumit ab iis, qui dum tenere modum non norunt, vel scurrarum potius quam amicorum fungi officio videntur: vel asperitate agresti (quam libertatem meram et virtutem veram haberi volunt) utuntur. Postremo eum ad quærenda illa, ex quibus tranquillitatem vitæ consequi possit, hortatur.

Hæc secunda ad M. Lollium Epistola est. de quo prolixe III. Od. 9. quæ hic repetita Lectorem plurimum juverint. Idem autem ferme argumentum tractat quod Epistola præcedente, quomodo potentiorum amicitia utendum sit. *Torrent.*

1 *Metues*] Cavebis.

2 *Scurrantis*] Crebra quidem *scurrarum* in nostri Poëtæ scriptis mentio: sed quoniam hic 'scurra' 'amico' componitur, vocabuli originem demonstrabo: et sunt quidem nonnulli qui Græcum esse velint συγκυρεῖν aut σκυρεῖν· verum ego vocabulum istud apud Romanos receptum prius fuisse crediderim, quam scirent quid Græca illa significarent, ne nunc quidem satis cognita. A sequendo igitur dictus sit 'scurra,' teste Festo: quod tenuioris fortunæ homines non antecedere, sed sequi quempiam sint soliti. Atque ita etiam Isidorus: 'Scurra, qui sectari solet quempiam cibi gratia: a sequendo, sicut et assecla.' Initio igitur officium fuit sectari potentiores: sed quia Romani fere aut agriculturæ aut militiæ caussa aberant; ideo, si qui immunes in urbe remanebant, qui alieno cibo viverent, aliis propter otium odiosi, et 'urbani' pariter et 'scurræ' dicebantur. Tandem vero crescente luxuria cum otiosi divites jocos undique ac risus quærerent, ridiculi omnes assentatores, et parasiti 'scurrarum' nomen retinuere. *Torrent.* *Scurrantis*] Hominis pabuli causa turpiter adulantis. *Professus amicum*] Quum decreveris esse amicus.

3 *Ut matrona meretrici*] Perelegans comparatio scurræ cum meretrice, et amici cum matrona, ut quantum matrona a meretrice, tantum a scurra amicus differat. In matrona et amico nihil petulans, nihil affectatum, nihil ineptum atque immoderatum: at meretrici et scurræ hæc omnia insunt vitia. *Dispar erit atque Discolor*] Quod *dispar* dicit, ad naturam atque indolem; quod *discolor*, ad habitum cultumque referre velim. *Torrent.*

4 *Discolor*] Dissimilis vultu, vestitu et gestu. *Infido scurræ distabit amicus*] Sic amicus distabit a scurra infideli.

5 *Est huic diversum*] Opponitur ex diametro scurrilitas asperitati morum: vitium vitio, extremum extremo: asperitas enim culpat non culpanda, scurrilitas vero laudat non laudanda: at virtus est medium vitiorum. *Prope majus*] Scurrari namque plausibilius apparet, et aliquid præ se ferre humanitatis; sed asperam esse, minime. *Cruq.* *Vitium prope majus*] Lambinus particulam *et* interserit, ac legit *vitium et prope majus*, contra exemplarium omnium fidem. *Torrent.*

6 *Asperitas agrestis*] Hoc vitium Joannes Jovianus Pontanus lib. III. de Sermone, 'scurrilitati' oppositum, 'agrestitatem' appellare ausus est: inter quæ media sit 'facetudo:' addit longius multo a media distare 'agrestes,' quam quos 'scurras' dicimus: his enim modum tantummodo ac mensuram deesse: adhibita itaque cautione aliqua facetos fieri: quod nomen illi sperare vix umquam possint. *Torrent.* *Asperitas*] Fera quædam duritia. *Inconcinna*] Insuavis.

7 *Tonsa cute, dentibus atris*] Non placet Mureti et Lambini opinio, per *tonsam cutem* totius corporis horridam quamdam asperitatem intelligi; unde durus iste et intractabilis laudem aucupetur: sed ad libertatem potius, qua se jactitet, referendum est: perinde ac si strictim et ad cutem usque radendo, quod ἐν χρῷ ξυρεῖν dicunt Græci, nihil aut in se, aut in amico vitii ferat, cum atros interea rodendo dentes exerceat. *Torrent.* *Tonsa cute, dentibus atris*] Hirsuto corporis squalore. Nam quæ tondentur, pilosa sunt et hirsuta: vel tonsa cute, id est, radendo amicum usque ad cutem, sic eum nimis duriter castigando, idque atris dentibus, id est, agresti mordacitate.

8 *Dum vult*] Dum illa asperitas vult nominari libertas. *Mera dici*] Mss. omnes, *Dici mera veraque virtus;* quod cur Lambino displicuerit, nescio. Tritum autem, sed pulcerrimum quod sequitur, *Virtus est medium vitiorum;* uti et I. Ser. 2. 'Est modus in rebus.' *Torrent.*

9 *Utrinque reductum*] Ab utroque extremo, id est, excessu, et defectu remotum.

10 *Alter in*] Blandiens scurra. *Imi Derisor lecti*] Videnda quæ notavimus II. Sat. 7.

11 *Derisor lecti*] Qui se deridet et ejusdem ordinis homines in infima parte lecti accumbentes. *Nutum divitis horret*] Hoc est, summa quadam veneratione observat, cum totus ab eo dependeat. Sic enim vocabulum 'horrere,' cum de sacris agitur, sæpe accipi alibi diximus. Virg. Æneid. VI. 'Horrendæque procul secreta Sibyllæ.' Lucret. lib. III. 'Quædam divina voluptas Perciit, atque horror;' id est, ingens quædam admiratio, ut recte interpretatus est Gifanius. *Torrent.* *Horret*] Horrere se fingit.

12 *Sic iterat voces*] Sic repetit voces divitis quasi admirans. *Iterat voces*] Ut videlicet quod rex ait et ipse aiat, negetque quod negat, tamquam admirans hominem, unde et assentatoris nomen defluxit. semper enim ad alterius voluntatem agit, eique quam simillimus vitiis. *Torrent.* *Cadentia tollit*] Verba ex ore divitis inconsiderate excidentia pro mirandis, quasi

de terra tollit.

13 *Dictata magistro Reddere*] Proprium Grammatici, aut etiam Declamatoris officium, 'dictare' quæ mox discipuli reddant: unde Cæsaris de Sulla dictum: 'Eum nescire litteras qui dictaturam deponeret.' Jocus sumtus ab ambiguitate vocabuli 'dictare,' unde dictator. *Torrent. Dictata magistro Reddere*] *Reddere dictata* est, quod ἀναλήμματα ἀποδοῦναι in Græcorum colloquiis dicitur. *Heinsius.*

14 *Reddere*] Singulatim. *Vel partes mimum*] Ut credas histrionem secundas Comœdiæ agere cum voce submissiore, vultuque humiliore, quam qui agit primas. *Parteis mimum tractare secundas*] Assentatorem secundarum partium histrioni comparat et quidem aptissime. Eum enim qui primas partes agit observant ceteri, et, quod Divinatione in Verrem ait Cicero, tametsi interdum clarius dicere possint, summittunt tamen, ut ille princeps maxime excellat: et quos Græci δευτεραγωνιστὰς et τριταγωνιστὰς vocant, Latine quoque uno vocabulo 'secundarios,' 'tertiariosque' dici monuit Cic. in Bruto. Ergo 'actor' absolute vocatur, qui primas agit. Et quod mihi in primis observatione dignum videtur, 'secundas' hic agere non est proximum a primo locum tueri, seu post primum ceteris frequentius in scenam prodire: sed secundas agunt qui vere vocantur hypocritæ; et cum certam nullam ea in fabula personam gerant, alios exprimunt, et sola imitatione oblectant. *Torrent.*

15 *Alter rixatur*] Sunt qui *rixator*, sunt qui *rixatus* legant, inepte. Lego igitur et distinguo: *Alter rixari de lana sæpe caprina Propugnat, nugis armatus;* multo enim urbanius est, rixosum ac contentiosum hominem, de re nihili certaturum, nugis veluti armatum in campum deducere; ubi, quos mox audies, latratus emittat. *Torrent. Alter rixatur*] Agrestis reprehensor.

16 *Propugnat*] Pugnat pro nugis, id est, defendit nugas, tanquam homo armatus. *Ut non, &c.*] Ut non mihi indubitata fides habeatur, inquit agrestis.

17 *Ut non*] Ut non libere dicam et acriter defendam.

18 *Pretium ætas altera*] Si pretii loco altera vita, vel ætas longior mihi detur, certe contemnam.

19 *Ambigitur*] Qua de re controvertitur? sc. de nugis. *Castor sciat an Docilis*] Utrum Castor gladiator, an Docilis sit scientior.

20 *Brundusium Numici*] Hæc vulgata lectio, quam Lambino placere equidem admiror: cum meminisse debuisset *Numiciorum* nomen, a quorum gente hæc via nomen sortita foret, secundam producere. At vero *Minucii*, quæ gens Romæ non incelebris fuit, secundam corripit Silius lib. VII. 'Si factis nondum Minuci te cauta probare Erudiit fortuna meis.' Nihil igitur dubitandum; quin, ut in omnibus vetustis exemplaribus legitur *Minuci*, vel *Minucii*, aut veterum more *MinucI* restituendum sit: præsertim cum Epist. ad Atticum IX. 14. 'Minuciæ viæ' mentio fiat: idque a Turnebo notatum I. 20. Nomen autem, ni fallor, viæ L. Minucius Augurinus imposuit, qui coarguto Sp. Melio, præfectus annonæ, fratris pretium ad assem redegit: in cujus beneficii memoriam statuam ei extra portam Trigeminam populus ære collato posuit, ibidemque bove aurato donatus est. *Torr. Brundusium Numici melius via ducat*] Contentio est, utrum via Numicia an Appia melius ducat Brundusium.

21 *Quem damnosa Venus*] Postquam de scurrilitate eique opposita asperitate, quam æqualiter fugere oportet, jam satis dictum est, monere pergit Lollium de aliis quoque, præsertim

ne fiducia majoris amici, quem observandum sumserit, si vitio aliquo laborare eum perspexerit, ipse quoque liberius peccet. Divites enim quanto plus possint, tanto plus sibi licere rati. *Torrent.* *Quem damnosa Venus*] Ordo est: Dives amicus multo vitiosior quam amicus minor, odit eum quem damnosa libido, &c. *Præceps alea*] Quia vel momento depauperet lusorem. *Cruq.* *Nudat*] Depauperat.

22 *Supra vires*] Supra quam facultates ferunt. *Vestit ut ungit*] Non tam ad unguenta hoc retulerim, quam ad cœnarum lautitias: ut Epist. præcedente: 'Accedes siccus ad unctum.' *Torrent.* *Ungit*] Unguento sumptuosior.

24 *Quem paupertatis pudor*] Qui omne officium præstat diviti, pudore paupertatis, ut eam fugiat.

25 *Decem vitiis*] Multis vitiis. *Instructior*] Perinde ac si fundum probe instructum dicat, ita hominem vitiis refertum describit. *Torrent.*

26 *Regit*] Nec mirum qui *regis* nomine appelletur: quo vocabulo Romani varie usi sunt, ut in Odis: 'Memor Actæ non alio rege puertiæ.' *Torrent.* *Regit*] Moderatur, reprehendit ac vult emendare.

27 *Virtutibus esse priorem*] Vult paupertatem virtute compensari, quemadmodum dicit postea, stultitiam compensari opibus, ita ut opum gratia, stultitia vulgo habeatur pro sapientia. *Cruq.* *Priorem vult*] Meliorem esse quam se.

28 *Prope vera, &c.*] Veris propinqua. *Meæ (contendere noli)*] *Contendere noli*, inclusum parenthesi, contentiose agere ac jurgari cum potenti amico significat. Sententia enim est, divitem, si plus forte sapientiæ aut virtutis minori inesse fateatur, id perfunctorie, et, quod aiunt, dicis caussa, ut de filiis materculæ solent, facere: non quod ideo moneri se de vitiis, quæ in magnis opibus toleranda sint, patiatur. Juvenalis: 'Plurima sunt quæ Non audent homines pertusa dicere læna.' *Torrent.*

29 *Opes stultitiam patiuntur*] Opes quibus stultitiam meam compenso, quando stulte ago.

30 *Arcta decet sanum comitem toga*] Non ampla toga decet comitem iter facientem, est enim molesta: sic multæ opes viro bono sunt impedimenta.

31 *Eutrapelus*] Hactenus dives: nunc Poëta loquitur, Eutrapelo auctore docens non modo verum esse illud dictum, *Stultitiam patiuntur opes;* sed una semper incedere, ac quodam modo cohærere, stultitiam ac divitias. Pulcre enim Isocrates in Areopagitico: *Συντέτακται καὶ συνακολουθεῖ τοῖς πλουσίοις καὶ τοῖς δυνάσταις ἄνοια, καὶ μετὰ ταύτης ἀκολαστία·* quod ita esse ut reipsa monstraret Eutrapelus, *cuicumque nocere volebat Vestimenta dabat.* Id autem quodam loquendi genere dictum accipio, *dabat* pro dari volebat, aut danda sentiebat. Vide Franc. Luisini Parergon II. 6. *Torrent.* *Eutrapelus cuicumque*] Homo facetus et adeo callidus, ut sciret stultorum animos cum habitu mutare.

32 *Beatus enim jam*] Dives factus fortuna sua jam mutata.

33 *Et spes*] Et meliora sperabit.

35 *Nummos alienos*] Nummos fœnore augebit. *Ad imum*] Postremo.

36 *Thrax erit*] *Trax* aut *Trex* habent vetusta exemplaria, neque tam de gladiatore armaturæ Thracum, quam de aliquo, qui ad cædem faciendam immani Thracum more conduci mercede sese pateretur, hunc locum intelligo. Gens enim illa ceteris semper omnibus truculentior habita, ut Epod. V. 'Quale posset impia Mollire Thracum pectora.' *Torr.* *Thrax erit*] Efficietur gladiator, urgente rerum inopia. *Aget mercede*] Circumducet.

37 *Arcanum neque*] Horatius dat Lollio præcepta, quibus in amicitia et vita communi est opus.

38 *Commissumque*] Tuæ fidei creditum. *Et vino*] Et potus et iratus. *Vino tortus et ira*] *Vinum* et *ira* potentiorum quasi fidiculæ quædam, quibus suos explorent an sint amicitia digni, ut ad Pisones: 'Reges dicuntur multis urgere culullis.' *Torrent.*

40 *Ille*] Ille superior amicus.

41 *Gratia sic fratrum*] Sic amicitia duorum fratrum est dissoluta propter studiorum diversitatem. *Amphionis atque Zethi*] Hi Jovis ex Antiopa filii cum gemini essent, diversa tamen studia secuti sunt: ille Philosophiam et Musicam; hic vero durior tristiorque rem rusticam: unde et declamationum apud Rhetores argumenta, cum uterque alteri suum studium persuadere contendit. *Torrent.*

42 *Donec suspecta*] Donec Lyra Amphionis, Zetho odiosa, desiit.

43 *Fraternis cessisse*] Moribus rusticis.

46 *Ætolis onerata plagis*] Nota Græciæ regio, ab Ætolo Martis filio, quem jaculum cum amento invenisse scribit Plinius, cognominata. *Torrent.* *Ætolis onerata*] Retibus optimis, qualia habuerunt in venatione apri Calydoniæ, quæ urbs est in Ætolia.

47 *Et inhumanæ senium depone Camœnæ*] Et depone senilem tuæ Camœnæ insuavitatem, quæ venatoribus videtur esse aspera et inhumana. *Inhumanæ senium depone Camœnæ*] *Senium* pro tædio dixit atque molestia; ut sæpe veteres: exempla apud Nonium. *Inhumanam* vero *Camœnam*, vel quod solitudinem amans hominum cœtus fugit, vel quod talis divitibus esse videatur. *Torrent.*

49 *Romanis solemne*] Venari, opus est usitatum Romanis. *Utile famæ*] Famæ utile, quia inde apparent signa fortitudinis.

50 *Vitæque et membris*] Utile vitæ, quia exercitatio conservat corporis valetudinem.

52 *Speciosius*] Decentius, quam tu o Lolli.

53 *Quo clamore*] Quo applausu populi circumstantis.

54 *Prœlia sustineas*] Ludicra certamina perferas in Campo Martio.

55 *Puer*] In tenera ætate.

56 *Sub duce*] Sub Augusto. IV. Od. 15. *Signa refixit*] *Refigit* habent nostri Mss. omnes: et ex his duo, *Nunc et si quid abest.* Torrent. *Signa refixit*] Signa quæ Crassus amiserat.

57 *Adjudicat armis*] Adjungit populo Romano.

58 *Ac ne te retrahas*] Lollium perseverare etiam monet, cum opus est, in venatione aliisque hujus generis exercitationibus: maxime, inquit, cum nunc quoque, quamvis nihil inordinate aut immoderate facere velis, interdum tamen hisce te ludis exerceas una cum fratre ac pueris tuis, Actiacæ pugnæ simulacra referens. Puto autem hæc scripsisse Horatium, cum Caio Cæsaris Augusti filio in Armeniam ituro comes destinatus esset Lollius: eodem fere tempore quo priorem quoque Epistolam scripsit. *Torrent.* *Ne te retrahas*] Noli te nimis longe retrahere aut abesse, sine justa excusatione.

59 *Extra numerum*] Inepte. Metaph. ducta a saltatoribus.

60 *Interdum nugaris*] Tamen interdum ludis et nugas agis in villa patris tui.

61 *Partitur lintres exercitus*] Exercitus dividit naviculas inter se. *Actia pugna*] Pugna commissa apud Actium, promontorium Epiri, inter Augustum et Antonium.

62 *Refertur*] Repræsentatur, ut ejus memoriam gratam faceret Augusto.

63 *Adversarius*] Est in loco adversarii ducis. *Lacus, Adria*] Lacus in fundo patris tui simulat Mare Adriaticum, in quo navale prælium gestum

est inter Augustum et Antonium.

64 *Alterutrum*] Te aut fratrem. *Velox Victoria*] Non arbitror hoc ad historiam referendum: sed eo potius, quod alatæ virginis habitu Victoria pingebatur, coronam fere manu tenens. *Torrent.* *Fronde*] Laurea.

65 *Qui*] Augustus.

66 *Utroque tuum laudabit pollice ludum*] 'Pollices,' inquit Plinius XXVIII. 2. 'cum faveamus, premere etiam adverbio jubemur:' et contra 'vertere pollicem' dicebantur, qui infesti erant: ductum enim ab arena, ut ad Suetonii Cæsarem annotavit Torrentius, c. XXV. Sic itaque et Juven. Sat. III. 'Verso pollice vulgi Quemlibet occidunt populariter.' Eademque de re Politianus, Erasmus et Turnebus Adversar. II. 6. Vult igitur Horatius, ut quem sibi favorem speret Lollius, ipsi prior diviti præstet. *Torrent.* *Utroque pollice*] Pollice ad medium digitum presso, inque indicem relapso, signum clarum sonitumque damus, favoremque significamus: quod si fiat utroque pollice, maximi ad favoris est: et hoc est, premere pollicem. *Cruq.* *Pollice ludum*] Utraque manu, id est, summopere comprobabit.

67 *Protinus ut moneam*] Id est, ut monere pergam. *Torrent.* *Protinus*] Deinceps.

69 *Percontatorem*] Percontatorem tuorum secretorum. *Nam garrulus*] Quia secreta eadem libidine prodit, qua audit.

70 *Aures*] Aures percontatoris.

71 *Volat irrevocabile verbum*] Facete Plautus Amph. 'Vox ad aures advolavit;' respondet alter: 'Næ ego homo infelix fui Qui non alas intervelli: volucrem vocem gestito:' Recte igitur Homerus ἔπεα πτερόεντα προσηύδα· verba enim veluti pennata esse ait, quæ teli instar per aures ad animum celerrime perferantur. *Inrevocabile* autem legunt fidelissimi codices. *Torrent.*

72 *Non ancilla*] Vide ne ames puerum puellamve divitis.

73 *Intra marmoreum*] In domo magnifica.

75 *Munere te parvo beet*] Ancillam nempe puerumve donando. *Torrent.* *Munere te parvo*] Dans tibi quod amas. *Aut incommodus*] Denegans tibi puerum vel puellam a te amatam. *Incommodus*] Non tam molestus, quam qui amico commodare nolit. *Torr.*

76 *Qualem commendes*] Optimum præceptum: eadem enim in tradendis, quæ in assumendis amicis cautio est, ut ante probentur: ac scitum illud Theophrasti: 'Prudentis esse officium amicitiam probatam appetere, non appetitam probare.' *Torrent.*

77 *Pudorem*] Verecundiam.

78 *Et quondam non dignum*] Et aliquando indignum alteri commendamus.

79 *Deceptus omitte tueri*] Quo dicto, non excludit Horatius omnimodam defensionem ejus quem commendasti; sed vult inquirendum esse, verane sit culpa an falsa. Addit enim *si tentent*, id est, si intentent crimina malevoli, falsoque eum culpent. *Serves*, id est, servare debes: nam si innocentem a te commendatum non fueris tutatus, futurum est, ut hoc crimen, quo falso gravatur, redundet in te commendatorem, tamquam ejus mali quoque conscium. *Cruq.* *Deceptus omitte tueri*] Tua spe falsus, noli eum tueri quem commendasti, quemadmodum defenderes penitus tibi notum.

80 *Ut penitus notum, si tentent crimina, serves*] *Crimina* sunt συκοφαντίαι. Glossæ veteres, *crimen*, ἔγκλημα, διαβολή· optime. *Criminibus tentari*, συκοφαντεῖσθαι. Quo nihil esse in aula frequentius, norunt omnes. *Heinsius.* *Si tentent crimina*] 'Tentare' pro afficere, appetere, invadere, vexare, frequens Virgilio: 'Non insueta graves tentabunt pabula fetas.'

Ipse Horatius: 'Si latus aut renes morbo tentantur acuto.' *Torrent.* *Si tentent crimina*] Si malevoli falso eum culpent, serves, id est, servare debes eumque tutari.

82 *Dente Theonino quum circumroditur*] De Theone quod dicam non habeo, nisi quod hominem ea ætate maledicentissimum fuisse aiunt Grammatici. Adi Victorium XVI. 10. et XVI. 13. ubi egregie de versu, qui mox sequitur, *Nam tua res agitur, &c.* Torr. *Dente Thenonio*] Invidis detrectatoribus. Fuit Theon Poëta maledicentissimus.

84 *Nam tua res agitur*] Res tua in periculo versatur.

86 *Dulcis inexpertis*] Ad minimas enim offensas indignantur gravissime, et plumbeas iras gerunt, auctore Plauto: ita ut non injuria dicatur, 'Aulica vita splendida miseria.' *Cruq.* *Cultura potentis*] Cultus et observantia.

87 *Expertus metuit*] *Metuet*, et mox *vehat aura* pro *ferat*, in duobus codicibus: nec male. *Torrent.* *Expertus metuit*] Qui periculum fecit, metuit.

88 *Hoc age*] Bene de hac loquendi formula Lambinus, et Brissonius de Formulis. *Torrent.* *Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura*] In hac re studium tuum pone, ne ob levem offensionem, potentis amici amicitiam amittas. Nam divites, ut aura sunt mutabiles.

89 *Oderunt hilarem*] Morum similitudo necessaria est in amicitia.

90 *Sedatum*] Tardum. *Agilem gnavumque*] Hominem ad agendum promtum, et strenuum oderunt ignavi.

91 *Bibuli*] Epitheton hoc esse verbi *potores*, non *Falerni*, quod quidam falso credunt, ostendit locus ex Epist. ad Villicum: 'Quem bibulum liquidi media de nocte Falerni.' *Torrent.*

93 *Vapores*] *Tepores* legunt chirographa omnia, tanto consensu, ut silentio transire nefas sit: et sane cum vino incalescimus, tepidi illi vapores, caput veluti arcem petentes, nobis molesti sunt. *Torrent.* *Vapores*] Vapores vini.

94 *Deme supercilio nubem*] 'Frons homini,' inquit Plinius, 'tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, severitatis index: in ascensu ejus supercilia, et pariter et alterne mobilia, et in iis pars animi: negamus, annuimus, hæc maxime indicant fastum,' &c. Eademque ratione *supercilii nubem* hic Flaccus noster, ut *frontis nubeculam* in Pisonem Cicero, dixere: quia vultus hilaritatem tristitia, ut cœli serenitatem nubila depellunt. P. Victor. XVI. 14. *Torrent.* *Deme supercilio*] Aufer a vultu tristitiam.

95 *Occupat obscuri speciem*] Obtinet speciem hominis recti. *Obscuri*] Id est, minime aperti, qualis quem fictum astutumque vocamus. *Acerbi*] Hominis inhumani.

96 *Leges, &c.*] Leges Philosophorum libros.

97 *Leniter*] Sine molestia.

98 *Ne te semper*] Mirum est in omnibus Mss. legi *Num te;* demto uno *Non te*, et altero *Nec te:* versu item sequenti *Non pavor*, aut *Nec pavor;* vulgatam tamen scripturam retineo. *Torrent.* *Inops cupido*] Cupiditas semper egens.

99 *Rerum mediocriter utilium spes*] *Res mediocriter utiles*, fortunæ bona appellat, quæ tamquam media quædam ἀδιάφορα, ut Græci vocant, habenda sint: quibus patienter carere non minor sit laus, quam si habeas, honeste uti; nefas vero præter æquum appetere. *Torr.* *Rerum mediocriter*] Quales sunt non necessariæ divitiæ.

100 *Virtutem doctrina paret*] Percunctabere doctos, utrum virtus doctrina constet an natura.

101 *Quid te tibi*] Quid faciat te jucunde vivere.

102 *Quid pure tranquillet*] Vitæ tranquillitatem exoptant omnes: sed

quum ea ab adeptione finis, quo tendimus, dependeat, merito dispicere jubet Horatius, qua tandem via eo perveniamus. *Torr.* *Quid pure tranquillet*] Quid vere animum tranquillum reddat.

103 *An secretum*] An obscurum vitæ genus. *Fallentis semita vitæ*] Vitæ latentis.

104 *Reficit*] Animum relaxat. *Digentia rivus*] Digentia rivus est per agrum Horatii fluens.

105 *Mandela bibit*] Mandela est pagus in Sabinis, cujus incolæ frigore contracti, aquam Digentiæ bibunt. *Rugosus frigore*] Quia frigore contrahuntur et asperiora fiunt corpora. *Torrent.*

106 *Precari*] Optare.

107 *Sit mihi*] Ut servem, quod nunc habeo. *Ut mihi vivam*] Ut vivam meo, non potentiorum, arbitratu.

109 *Sit*] Ut sit.

110 *Neu fluitem*] Lambinus *ne fluitem*, ex Cantero Nov. Lect. IV. 12. et paulo ante *et mihi vivam*, pro *ut mihi vivam*, et *non fluitem*, quæ lectio multo pluribus testimoniis nititur. 'Dubiam' vero 'horam' vocat, qua nihil incertius, mortis scilicet; cujus spe, sive metu angi nolit. 'Summum,' inquit ille, 'nec metuas diem, nec optes.' *Torrent.* *Ne fluitem*] Ut ne semper incertus sim, pendens a rebus speratis.

111 *Sed satis est*] Vota quidem sua ante explicuit: quorum nunc formulam restringens. Verum satis est, inquit, ea Jovem orare: *Quæ donat et aufert, Det vitam, det opes.* sic enim in tribus vetustissimis codd. legitur, pro *qui donat*, atque ita omnino legendum censeo, ut multo apertius. *Torrent.*

112 *Det vitam*] Ut vitam largiatur et bona externa. *Æquum mî animum*] Quasi vero id sine divino beneficio quisquam facere possit. Sed ex Stoicorum sententia loquitur. *Torrent.* *Æquum mî animum ipse parabo*] Animum æquabilem et præsentibus contentum ipse mihi parabo.

EPIST. XIX. AD MÆCENATEM. Pravum quorundam in imitandis Poëtarum vitiis potius quam virtutibus studium reprehendit. Imitatores vocans servum pecus, se contra vestigiis aliorum insistere voluisse negat. Deinde rationem reddit: cur ii, qui librorum ejus lectione domi delectarentur eosque laudarent, foris eos vituperarent.

1 *Prisco si credis*] Crat. Priscus Poëta priscam Comœdiam scripsit. *Cratino*] Cratinus Atheniensis ex tribu Œnoide, Callimedis filius, floruit Olympiade LXXXI. Cratinum ut φιλοπότην καὶ παιδικῶν ἡττημένον describit Suidas: addunt Interpretes adeo temulentum sæpe fuisse, ut pelles quibus recumbere solitus erat, passim permeieret: unde sunt qui Κρατίνου κώδιον pro re abjectissima proverbio celebratum fuisse scribant. Sane vinosum fuisse, constat etiam ex Aristophanis Comœdia Εἰρήνῃ: et nihilominus ad summam senectutem pervenit. testis Lucianus de Longævis. *Torrent.*

2 *Nulla placere diu*] Probari præsentibus: *Diu vivire*, ad posteros durare. Notus Græcorum Senarius: Οὐκ ἔστι διθύραμβος ἂν ὕδωρ πίνει· quo dithyrambus esse negatur qui aquam bibit: cujus qui caussas cognoscere velit, Plutarchum consulat Symposiac. VII. 10. *Torrent.* *Nec vivere*] Nec annosa fieri.

3 *Aquæ potoribus*] Vinum non bibentibus. *Ut male sanos Adscripsit Liber Satyris Faunisque Poëtas*] Quomodo Liber Satyris et Faunis Poëtas asscripsit? Apud Græcos antiquissimum Poëma sunt Satyri. Eos non scribebant tantum veteres Poëtæ, sed et agebant. Ita cum Satyris errabant per theatra; habitu eorum et persona. Vidit igitur Cratinus Satyros et imitatus est: quæque ab iis

repræsentabantur, vita et scriptis expressit. Vini commendator, ut ubique antiqui docent, magnus pariter et helluo. Idem ille de quo præcesserat: 'Prisco si credis, Mæcenas docte, Cratino, Nulla valere diu nec vivere carmina possunt, Quæ scribuntur aquæ potoribus.' Quem secuti sunt Poëtæ reliqui, qui exemplo probarunt, jure optimo ac merito Poëtas Baccho comites cum suis sibi Satyris adjungi, et eorum personas sustinere. Constat autem Satyros, nihil fere aliud quam vinum in scena commendasse, aut argumenta, quæ huc facerent, tractasse. Exemplo sit Euripidis Cyclops, in quo ab initio ad finem vini fit mentio. 'Ex quo ergo tempore,' inquit Poëta, 'apud Græcos Poëtæ Satyrorum effinxerunt mores, quos vinosos et bibentes introduxerunt, ex eo tempore ipsæ Musæ nihil præter vinum oluerunt.' Dixit autem non *Satyris* tantum, sed et *Faunis*, quia Ennius a Faunis Romanæ Poëseos initia deduxerat, et Satyri Romanis erant Fauni. *Heinsius. Ut male sanos*] *Ut*, pro postquam exponendum est. Lepide enim Horatius, postquam Liber pater Poëtas Satyrorum Faunorumque numero adscripsit, ait etiam Musas ipsas benignius sese invitantes vinum oluisse. *Torrent. Ut male sanos*] Quandoquidem Liber retulit in numerum Satyrorum et Faunorum vinosorum Poëtas parum sanos, id est, divino furore correptos, extra se positos.

5 *Vina fere*] Ipsæ Musæ etiam mane sobriæ non fuerunt.

6 *Laudibus vini*] Non adest hilaritas, cum deest vinum. Excitat etiam vini calor inveniendi vim, quæ torpet nonnunquam in jejunis, movet phantasias, addit impetus, subministrat fiduciam, ut ex Plutarcho Erasmus ratiocinatur. Vide et Pet. Nannii Miscell. lib. IV. *Laudibus arguitur, &c.*] Homerus convincitur esse vinosus, eo quod crebro vinum laudet.

7 *Ennius ipse pater*] Hunc tamquam alterum Homerum priori associat: 'Qui primus amæno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam Per gentes Italas.' Et Homeri quidem de vini laudibus testimonia satis clara sunt: vel cum Nepenthen illam suam et Ambrosiæ nectarisque liquorem celebrans, nihil aliud quam vini vim significare visus est. *Torrent. Ennius ipse pater*] Ipse Ennius, qui Faunos et vates conjungit, plane, ut apud Græcos Æschylus, nunquam nisi ebrius scripsit. Vides jam quam hæc cohæreant; τὸ *ipse* enim plane vim peculiarem habet. Quod autem quærunt quidam, quare Ennius dicatur *pater;* festivissima et vere Satyrica mimesis est. Ennius mirifice amabat vocem *pater*, ut se ea abstinere haud posset. *Heinsius. Pater nunquam nisi potus ad arma*] Ennius primus Poëta Latinus.

8 *Forum, &c.*] Res forenses et sedem Prætoris a Libone in foro collocatam. *Putealque Libonis*] Quid *puteal*, quove loco Romæ fuerit, diximus II. Sat.6. Neque dubium quin veluti ex prætoris formula hæc verba proferantur: ita enim in albo prætoris: 'Pacta servabo,' 'judicium dabo,' et similia: sed ingens dubitatio est, quis hic prætoris personam gerat; nam de Cratino aut Baccho hoc fingere plane ridiculum est, neque Ennio multo magis convenit. quis enim edicentem eum inducat, qui jam ut testis auditus sit? Lego itaque versu sequenti *Hoc simul edixi;* atque ita scriptum repperi in antiquissimo exemplari Laurentiano. Et cur quæso hic non edicat Horatius? qui mox subjungit, 'quod si pallerem casu.' *Torrent.*

9 *Mandabo siccis*] Committam sobriis. *Adimam cantare*] Adimam cantus et carmina hominibus, qui studia colunt seria.

10 *Hoc simul edixit*] Vertunt se in omnem faciem Interpretes. Neque

enim sane ad Bacchum, neque ad Cratinum, multo minus, ad Ennium, ut diximus, referri hoc potest. Legendum ergo, *edixti*. Ut ad Mæcenatem referantur hæc omnia: 'Laudibus arguitur vini vinosus Homerus. Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma Prosiluit dicenda,' &c. Solebat Mæcenas summus Poëtarum fautor, istis suis clientibus, cum moneret in mensa, ut strenue rem gererent, Homeri, primi apud Græcos, Ennii apud Romanos, exempla proponere; quos cupidissimos vini fuisse constat: et edicti instar, lepide, ut in mensa ac vino, pronunciare, Judicia et forum sobriis et siccis evenire, Poëtam sine vino esse neminem. Ex eo tempore, inquit Poëta, nunquam sobrii fuerunt Poëtæ. Non tamen nego quin optime admitti possit, quod in Mss. codd. reperisse se eruditi testantur *edixi*. Ut Horatio hoc tribuatur: qui, cum de aliis, tum imprimis simiis suis et ineptis imitatoribus agit; et sequitur: 'Quod si Pallerem casu, biberent exangue cuminum,' ut recte Torrentius notavit. *Heinsius*. *Hoc simul*] Postquam Ennius hoc clare dixerat.

11 *Nocturno certare mero*] Certatim potare totam noctem. *Putere diurno*] Fœtere vino diurno.

12 *Si quis vultu*] Si quis vestem, vultumque Catonis imitetur, nunquid ille statim virtutibus erit Cato? *Pede nudo*] Cato in publicum sæpe sine calceis prodibat.

13 *Exiguæque togæ simulet textore Catonem*] De Catone Uticensi loquitur: qui non solum nudo pede in publicum prodiit, sed etiam provincias transivit. Quod vero dicit *textore*, id quoque novum quidem, sed non inelegans est; ut Ep. I. 'Si curtatus inæquali tonsore capillos Occurri.' pro tonsura et textura, per hypallagen; nam *tescore* aut *tesquore* pro squallore mihi nullo modo placet: modicus enim fuit ille Cato, at minime sordidus. Turneb. XVII. 22. *Torrent*. *Exiguæque togæ simulet textore Catonem*] 'Textoris' vox referenda erit non ad togam exiguam, sed ad materiam rudem scilicet, crassamque et vili textura, filoque Cilici confectam. Nam Lucanus de ejusdem Catonis toga loquens ait: 'pretiosaque vestis Hirtam membra super Romani more Quiritis Induxisse togam.' Hic 'Quiris' pro quolibet ex populo, id est, plebeia vulgarique toga contecto, angusta, rudique textura confecta. *Ferrarius*. *Textore Catonem*] Cum textore exiguæ togæ.

15 *Rupit Iarbitam*] Mira hujus nominis varietas: nam et *Hiarbytam*, et *Barbytham*, *et Tarbitam* legi: adscriptum autem margini vetustissimi cod. 'Barbita Maurus cum Timagenem Philosophum inter pocula declamantem vellet imitari nec posset, invidia ruptus est:' malo tamen *Iarbitam* legere. De Timagine vero, non Philosopho, sed Rhetore Alexandrino, plura Suidas; quem vide. Potuit autem, qui Rhetor vel Sophista fuit, etiam historiam scribere. Quod vero *cœna* pro *lingua* in quibusdam exemplaribus legitur, hoc eo referri possit, quod inter pocula certamen illud initum fuisse Scholiastes narrat. *Torrent*. *Rupit Hyarbitam*] Hyarbitam lingua Timagenis Rhetoris æmula rupit, id est, dirupit eum nimium clamando.

16 *Studet urbanus*] Et dum contendit.

17 *Decipit exemplar*] Qui in medio populi velut exemplar vitæ morumque positus est, ad quod se forment cæteri, videat ne vel in minimo decedat a recto, populumque in errorem inducat: nam cum vitia magis allubescant, imitatuque sunt faciliora, fit, ut ea vulgo, in viris principibus, pro virtutibus habeantur, ignarosque decipiant. *Cruq*. *Decipit exemplar vitiis imitabile*] Non imitationem tollit, sed vitiis inhærere vetat. *Torrent*. *Imitabile, quod si*] Bonum exemplar,

in quo aliqua insunt vitia, stultus imitatur in vitiis, virtutibus omissis. *Quod si pallerem*] Tres Mss. codices *pro si*, quod haud dubie magis Poëticum est: et alioqui quomodocumque legas, frigidum erit; nisi edictum quod ante dixi ab Horatio proferri fateamur, 'Hoc simul edixi.' *Torrent.*

18 *Pallerem casu, biberent exangue*] Si, inquit Horatius, præter solitum pallerem, mei imitatores biberent cuminum, quod eos redderet exangues, id est, pallidos.

19 *O imitatores, &c.*] O potulentos Poëtas, vitiorum potius quam virtutis Poëticæ imitatores, ventri servientes tanquam bestiæ serviles. *Ut mihi sæpe*] Quam sæpe. *Sæpe Bilem, sæpe jocum*] Iracundiæ risum adjungit; solet enim indignatio in risum verti. *Torrent.*

20 *Bilem*] Iracundiam. *Tumultus*] 'Tumultum' pro trepidatione accipio. ut enim assentatores in regibus suis trepidi observant quod vel laudent, vel imitentur; sic et ii, qui similes haberi student illis, quos etiam per vitia æmulantur, vere servum pecus. *Torrent.* *Tumultus*] Vestræ conturbationes.

21 *Libera per vacuum*] Ostendit deinceps quantum a servili illa imitatione ipse differat, qui aliis intentata primus apud Romanos aggredi ausus fuerit: hoc est enim 'per vacuum vestigia ponere:' ut 'in vacuum venire' dixit II. Sat. 5. pro vacantem hereditatem ingredi; sive accipere. *Torrent.* *Libera per vacuum*] Ego nullius Poësin Latinam imitatus sum, sed vestigia in vacuo posui, id est, præcedentem non sum sequutus. *Princeps*] Primus.

23 *Dux, reget examen*] Non dubitabit se aliorum ducem profiteri, Metaph. ducta ab apibus. *Parios*] *Paros* Archilochi patria; quem in Epodis imitatus est. *Torr.* *Parios ego*] Iambos inventos ab Archilocho, qui fuit ex Paro insula.

24 *Numeros animosque*] Neque numeris neque spiritu Archilocho inferiorem se judicat: materia etiam superiorem, quod maledicentiam fugiens non nisi licita scripserit. *Torrent.* *Numeros animosque sequutus*] Sequutus metrum et spiritus Archilochi.

25 *Agentia*] Verba ad laqueum adigentia. Vide Epod. VI.

26 *Foliis brevioribus ornes*] Id est, parcius laudes; 'laurus' enim et 'hedera' Poëtarum præmia sunt, pro laudis magnitudine largius benigniusque donanda. *Torrent.* *Brevioribus*] Videtur alludere ad coronam tonsilem seu depexam, cujus erant breviora folia. Vide I. Od. 7. *Cruq.* *Brevioribus ornes*] Ne minore corona, id est, laude me corones, o Mæcenas.

28 *Temperat Archilochi*] Metrum Archilochi, quod nos imitamur, versibus Alcæi et Sapphus temperamus. *Archilochi Musam*] Pro Archilochum ipsum: quem non ita imitari se ait, quin Alcæum et Sapphonem admisceat. *Mascula Sappho*] *Sapho* scribunt vetustissimi codices. Turneb. X. 2. et XXI. 6. *Torrent.* *Mascula Sappho*] Sappho fuit animo forti et virili.

29 *Sed rebus*] Sed sententiis et dispositione dissimilis non quæret Lycamben. *Rebus et ordine dispar*] Idem videri possit ante dixisse; sed meo judicio repetere voluit, ut etiam Alcæum suum, hoc est, Alcaica quæ scripsit, acerbitate illa Archiloica carere ostendat. *Torrent.*

30 *Quem versibus*] Quem versibus maledicis dedecoret.

31 *Sponsæ laqueum*] Neobulæ, Lycambes filiæ, quæ se quoque post patrem suspendit.

32 *Hunc ego*] Hunc Archilochum. *Non alio dictum prius ore*] Non ab alio ore Latino.

33 *Vulgavi fidicen*] Ego imitatus sum existens fidicen, id est, Poëta lyricus. *Juvat immemorata ferentem*]

Juvat me proferentem dicta a nullo ex Latinis ante me.

34 *Ingenuis*] Hominum ingenuorum oculis legi.

35 *Scire velis*] Προκατάληψις, cum non scribat carmen maledicum, cur in publico non laudetur, nec populi manibus teratur.

36 *Premat extra, &c.*] Cur foris vituperet.

37 *Non ego*] Ut solent indocti Poëtæ. *Ventosa plebis*] Plebis mobilis et inconstantis. *Suffragia venor*] Salse, ut solet, sæculi sui ambitum carpit; qui sine muneribus non magis publicam Poëtæ laudem apud plebem sperare possit, quam candidati magistratum. *Torrent.*

39 *Auditor et ultor*] *Actor* legit Canterus Nov. Lect. IV. 12. et quidem ex cod. uno. Mss. nostri omnes *ultor* habent; quod probo, vel ob solum Juvenalem: 'Semper ego auditor tantum, numquamne reponam?' *Torrent. Ultor*] Judex et castigator: vel qui ulciscor eos mea carmina vicissim recitando.

40 *Grammaticas ambire tribus*] Notum Grammaticorum supercilium, qui se omnium scriptorum judices venditant: unde 'Critici' appellantur: eosque ob multitudinem, instar pop. Rom. facete in tribus dividit. *Torrent. Grammaticas ambire tribus*] Grammaticorum multitudinem prensare, ut libros meos suis discipulis ediscendos proponant. *Pulpita*] Pulpitum proprie quidem suggestum significat, hoc est, locum editum; unde, ut in theatro comœdiæ, sic in doctorum hominum conventiculis auctorum scripta recitabantur: verum hic pro auditorio accipere malim, partem scilicet pro toto; nec male Porphyrio *pulpita* pro magistris exponit, qui in sublimi præsident ceteris. *Torrent. Pulpita*] Unde recitentur a Grammaticis mea carmina.

41 *Hinc illæ lachrymæ*] Ex hac causa indignatio apud Grammaticos exoritur. *Spissis indigna theatris*] Ordo est: Si dixi, pudet me recitare scripta indigna spissis, id est, frequentibus theatris, et addere pondus nugis meis: rides Horati, ait aliquis invidus.

42 *Et nugis addere pondus*] Et nugas venditare.

43 *Rides, ait*] Simulatione uteris. *Jovis auribus ista*] Auribus Augusti, Jovis nostri.

44 *Fidis enim*] Confidis te solum edere dulcia carmina.

45 *Tibi pulcher*] Tuo judicio bonus Poëta; nam suum cuique pulchrum. *Ad hæc ego naribus uti Formido*] Scribe: *ad hæc ego: naribus uti Formido.* Ut illa verba sint Horatii: qui se Criticum acumen subterfugere testatur. *Heinsius. Ad hæc ego*] Ad ea, quæ mihi ab illo dicta sunt vereor subsannare, id est, vereor irridere quæ dixit.

46 *Luctantis*] Non dissimile illud ex Epist. ad Florum lib. II. 'Cædimur, et totidem plagis consumimus hostem, Lento Sammites ad lumina prima duello.' Ibi enim ab arena, hic a lucta, ad eos qui invicem sua scripta recitant, aut inter se committuntur, ducta Metaphora est. *Torrent. Luctantis*] Mecum contendentis.

47 *Displicet iste locus*] Iste locus, (id est, theatrum) in quo carmina mea palam recitentur, mihi displicet. *Iste locus*] Meliores libb. tres, *ille locus*, quod mallem: locum autem intelligo, quo recitaturi conveniebant. *Torr. Clamo et diludia posco*] Legendum *deludia;* nam 'deludere' est ludi finem facere. Nam et 'dilusisse gladiatores' dicuntur, ubi finem ludo et arti posuerunt, quod Græce καταλύειν dicitur: hinc 'deludium' cessatio a ludo, vel κατάλυσις ludi. Sic et 'desiderari' res dicitur, quæ abiit, nec amplius exstat. 'Deferbuisse' dicitur quod fervere desiit. *Salmas. Diludia*] Vetus glossema, quod constat esse Acronis, in vulgatis libris corruptum: 'Diludia dicuntur tempora

quæ gladiatoribus conceduntur intra dies munerum quibus pugnant.' Sed melius Porphyrio; 'Diludia,' inquit, 'intermissio seu dilatio ludorum.' Ad omnes enim ludos spectare arbitror, maxime tamen gymnicos, ut certantes respirarent. Turneb. XXII. 5. Canterus Nov. Lect. VI. 4. *Torrent.* *Diludia posco, &c.*] Spatium emendandi carmina exposco. Metaph. ducta a ludorum dilatione gladiatoribus concessa.

48 *Ludus enim genuit trepidum*] Ludus certamen, certamen iram, ira inimicitias, inimicitiæ bellum sæpe genuerunt. Climax est, seu gradatio.

49 *Funebre bellum, &c.*] Lugubre bellum.

EPIST. XX. AD LIBRUM SUUM. Librum suum compellat in lucem prodire cupientem, a quo eum, propositis, quæ impendent, periculis, deterrere conatur. De suo genere, vita et moribus, nec non de corporis statura et ætate quædam refert, quæ ab eo narrari velit.

1 *Vertumnum Janumque*] 'Vertumnus' vel ab amne Tiberino averso: vel a vertendis commutandisque rebus ac mercibus; vel quod vertentis anni (unde *Vertunnus* scribi volunt) temporibus præsit: vel a vertendis hominum mentibus ac cogitationibus dictus; ut Deum, teste Varrone, ex Hetruria Romam profectum decuit, in vico Tusco ædem adeptus est: signumque ejus in ara Opis et Cereris stetit, regione fori Romani, ut P. Victor. nos docuit. Qui locus sicut et Janus, cum valde celebris esset; non mirum si, quod hic significat Flaccus, bibliopolæ illic tabernas suas habuere. *Torr.* *Vertumnum, &c.*] Vertumnus et Janus Dii sunt, qui præsunt rebus vendentium et ementium, ante quorum templa vel statuas erant loca in quibus cum cæteris rebus libri etiam venales erant, librariorum columnis affixi. *Spectare*] Vel videtur, ut Cruquius censet, alludere ad auguralia; librumque suum spectare hos rerum commutandarum Deos, Vertumnum Janumque, ut ipsis quasi propitiis feliciter exiret in lucem, cui Horatius, tanquam jus omne auspiciorum habeus, obnunciando pericula, studet apud se retinere. *Spectare*] Spectare, hoc est, fixis crebro oculis intueri, ut solemus ea quæ extollimus et admiramur, sic liber iste locum ubi publicaretur. *Torrent.*

2 *Ut prostes, &c.*] Ut palam te venalem offeras librariorum pumice expolitum. *Sosiorum pumice*] Sosia gens plebeia Romæ non ignota, cognomen Senecio, hos vero Sosios fratres librarios ea ætate celeberrimos fuisse, monstrat etiam locus Epistolæ ad Pisones: 'Hic meret æra liber Sosiis.' *Torrent.* *Pumice*] Pumex lapis cavernosus, quo quæ maculosa rudiaque sunt, raduntur, lævigantur, complananturque. *Cruq.*

3 *Odisti claves*] Non vis domi contineri et sub sigillo esse: quod pudicis gratum esse consuevit. *Claveis et grata sigilla pudico*] Alludit ad diligentem virginum ac prætextatorum custodiam, obsignatis cubiculorum foribus, ne egrederentur. *Torrent.*

4 *Gemis*] Lamentaris.

5 *Non ita nutritus*] Non in eum finem a me conscriptus, ut egredi periculose, quam tuto malis apud me manere. *Quo discedere*] *Descendere* habent Mss. omnes; atque ita loquebantur Romani in forum ituri. *Torr.*

6 *Non erit emisso reditus tibi*] Postquam fueris emissus.

8 *In breve te cogi*] Voluminum quibus utebantur veteres formam cogitemus; sciendumque quod nisi explicarentur atque evolverentur, legi non poterant. Ait ergo Horatius doliturum librum, ubi lædi se ac reprehendi senserit, qui etiam ab amatore, si quem invenerit, deseratur, et in angustum cogatur, mox ubi fruitionis eum satietas ceperit. Occulta

igitur a re Venerea ad evolutionem libri translatio est, ac perpetua quædam Allegoria. Ab ea vero quam dixi evolvendi ac complicandi ratione dictum 'breviarium.' Videnda etiam quæ in Hermathena notat de ratione complicandorum voluminum Joan. Gotropius Becanus. *Torrent.* *In breve te cogi*] Complicari, &c. in manibus involvi. *Quum plenus, &c.*] Quum lector tui videndi antea cupidus, sit languidus et legendo defessus.

9 *Quod si, &c.*] Si ego (qui tibi peccanti, ut augur, futura prænuncio) non desipio odio tui mihi bene monenti non parentis, &c.

10 *Donec te deserat*] Tantisper dum novus eris. *Ætas*] Juventa.

12 *Tineas pasces*] Tineas pascere dicuntur, quæ neglecta situ pereunt. *Erasmus.* *Tineas pasces*] Tineas quæ te corrodent. *Taciturnus*] Quia non legeris.

13 *Aut fugies Uticam*] Aut tineas tacendo pasces, aut si tam vili esca contentus esse nolis, vel fugam in Africam ultro arripies, vel vinctus etiam ut fugitivi solent in Hispaniam mitteris. Nobilia enim oppida, *Utica* Catonis morte, *Ilerda* Cæsaris adversus Pompeianos victoria. *Vinctus* autem legitur in omnibus nostris exemplaribus uno demto, qui *victus* habet, alii *unctus* edunt. Neque hic occultum aliquid subest, sed fuga illa sive spontanea sive coacta, eo spectabat, ut Romæ jam evilescens, in provincia, novitate Lectorem alliceret: quemadmodum enim lenones meretriculas, sic et bibliopolæ libellos quæstus gratia alio atque alio mittunt. *Torrent.* *Fugies Uticam, aut*] Exulabis. Est Utica urbs in Africa. *Unctus mitteris*] Fient ex te literarum integumenta. Solebant veteres alia charta suas epistolas operire. *Ilerdam*] Hispaniæ civitatem.

14 *Monitor, &c.*] Ego qui te præmonui ridebo.

15 *Male parentem*] Sibi non obtemperantem. *In rupes protrusit asellum*] Præcipitem dedit, deturbavit. 'In rupes protrudere,' non caret adagii forma, quod in eos quadrare potest, qui malo genio nati, nec per se sapiunt, nec bene monenti credere volunt. *Cruq.*

17 *Hoc quoque, &c.*] Hoc tibi eventurum est. *Pueros elementa docentem*] Hoc Poëtæ nostro, uti et Poëtarum principi Virgilio, sua jam ætate contigisse testatur Juven. Sat. VII. 'Totidem olfecisse lucernas, Quod stabant pueri cum totus decolor esset Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.' *Torrent.* *Elementa*] Literas.

18 *Extremis in vicis*] *Extremos* credo *vicos* dicit, loca ubi plures vici in trivia aut quadrivia desinunt: ibi enim Grammaticorum scholæ, quo plures confluerent. *Torrent.*

19 *Quum tibi*] Hora diei tertia aut quarta, quo tempore ludimagistri dictata pueris præbere consueverunt. *Sol tepidus pluris admoverit aureis*] Quum invalescente jam die, non pueri modo, sed et alii ad te audiendum confluxerint: nam pueros etiam ad lucernas discere solitos Juvenalis ostendit. *Torrent.* *Aures*] Auditores.

20 *In tenui re*] In parva hæreditate, vel angusta re familiari.

21 *Majores pennas*] Humilitatem generis mei illustrasse. Allegoria ducta ab avium pullis.

22 *Generi demas*] Natalibus.

23 *Primis urbis belli, &c.*] Romæ Primatibus, Augusto, Mæcenati, Pollioni, &c.

24 *Præcanum*] Canum ante tempus. *Solibus aptum*] Libenter apricari solitum se ostendit Horatius, ut senes plerique omnes apricationibus, quas Græci ἡλιοκαΐας vocant, gaudent: unde Persius Sat. IV. 'At si usquam cesses, et figas in cute solem.' Eumque ad usum solarium fere et heliocaminum in ædibus habebant veteres. *Torr.* *Solibus aptum*] Sole gaudentem.

25 *Irasci celerem*] Iracundum, ita tamen ut sim facile placandus. *Irasci celerem*] Ut sunt fere cholerici, ὀξύχολοι inde dicti: accedat poësis: 'genus enim irritabile vatum;' sed et hoc in eis optimum, quod placabiles sunt ac facile sedantur; ut bene ex Homero, Euripide, Aristotele, Cicerone Lambinus: talis ergo Horatius. At vero Lucilius apud Nonium, quamquam corruptus, viris bonis aliter evenire ait his versibus, ut ex Oberti Gifanii sententia restitui forte poterunt: 'Id bonis porro ceu proprium est viris Si irati sen cui propitii sint, ii ut Diutius una eadem maneant in sententia: Non cum benignitate sollicitarier Proposcito.' Verum ille de constantibus loquitur; Noster vero iracundiæ vitium in se agnoscit, non ideo futurus levis, nisi nimia quadam inconstantia sine maturo animi consilio huc et illuc eum verti ac commoveri contigerit. *Torr.*

26 *Ævum*] Ætatem meam.

27 *Decembres*] Annos quatuor et quadraginta.

28 *Collegam Lepidum*] Natalem Horatii incidisse anno Urbis 688. Cotta et Torquato Coss. jam ante cognovimus, III. Od. 21. unde ad annum Urbis DCCXXXII. quo Coss. fuere Q. Æmilius Lepidus et M. Lollius, anni sunt 44. Atque ita Fasti Capitolini. Recte igitur ingeniosus Poëta, utens verbo *duxit*, Lollio primas tribuit: quamquam ob nobilitatem, ut arbitror, Lepidi nomen anteponatur, ut in Fastis, sic in hac pontis Fabricii inscriptione: L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR. FACIVNDVM. COERAVIT. Q. LEPIDVS. M. F. M. LOLLIVS M. F. COS. EX. S. C. PROBAVERVNT. *Torrent.* *Duxit*] Quia ex Dione colligimus, ipsum Lollium ducem et auctorem fuisse consulatus ipsi Lepido, cum Lucio Silvano contendenti. *Cruq.* *Anno, &c.*] Eo anno quo Lollius Consul sortitus est Lepidum collegam suum in Consulatu.

EPISTOLARUM LIB. II.

EPIST. I. AD AUGUSTUM. Queritur de pravo Romanorum suæ ætatis judicio, Poëmata e vetustate æstimantium, et nova, non ob aliud quam quod nova essent, fastidientium: quum tamen multa sint in veteribus Poëtis reprehensione digna. Poëticæ studium non multis ante sæculis Romæ coli cœptum esse dicit, et fatetur quidem non minus indoctos quam doctos Poëmata scribere: sed aliqua commoda hunc illorum errorem consequi, atque adeo, qualescunque sint, illo suo Poëticæ studio ipsi Reipubl. utiles esse ostendit. Poësin initio rudem, non nisi sero ex Græcorum lectione expoliri cœpisse ait, quum Græcia capta cæteras etiam artes agresti Latio intulit. Vulgi de Comœdia, tanquam opere minime laborioso, judicium reprehendit: et quæ a scribendis fabulis multos deterreant exponit. Postremo de Poëtis illis agit, qui non spectatoribus scribunt, sed lectoribus, et Augustum ad calcar illis addendum hortatur, ejus de Virgilio et Vario judicium laudans.

Pulcerrimæ hujus Epistolæ Argumentum ipsa Horatii Vita, quæ Suetonii titulo circumfertur, ostendit. Quum igitur editis sermonum libris nullam in eis sui memoriam habitam Augustus per Epistolam conquestus esset, hanc, ut inquit ille, Eclogam

Poëtæ expressit; in qua summo artificio optimum maximum principem collaudans, ac de Poësi multa disserens, ejus erga Poëtas studium et benevolentiam accendit. *Torrent.*

1 *Cum tot sustineas*] Exorditur a deprecatione brevitatis Epistolæ, captans Augusti benevolentiam a negotiorum magnitudine, quæ non patitur eum prolixis scriptis legendis operam dare. *Cruq.* *Solus*] Per partes enim, hoc est, per diversas factiones, eo jam ventum erat, ut necesse esset Reipub. per unum consuli. Oppresso igitur Lepido et victo apud Actium Antonio, constituto Augusti Cæsaris principatu, hæc scripsit Horatius. *Torrent.* *Solus*] Optimus princeps (cujus subsequitur elegans descriptio) solus/sustinet negotia, sed non solus consultat.

2 *Res Italas armis*] Ea enumerat, quibus boni principis officium continetur, armis tueri imperium, Rempub. legibus, ac domi militiæque bonos mores colere: quæ omnia sic præstitit Augustus, ut neminem novi status pœniteret. *Torrent.* *Res Italas armis tuteris*] Imperium et dignitatem Romanam. *Moribus ornes*] Recta disciplina, quæ bonos mores inducit.

3 *Legibus emendes*] Metu pœnæ, quæ ex legibus infertur. *In publica commoda peccem*] In Reipubl. utilitatem delinquam.

4 *Morer*] Si tardem.

5 *Romulus et Liber pater*] Hi omnes quibus artibus in cœlum vecti sint, III. Od. 3. vidimus: ubi eandem Augusto sedem pollicetur; eo nomine, ut hic ait, ceteris præferendo, quod videns vivensque divinis honoribus affectus sit; illi post fata. *Torrent.* *Liber pater*] Bacchus, qui animum curis liberat.

6 *Post ingentia facta, &c.*] Post res fortissime gestas, (id est, post finem vitæ,) in cœlos recepti.

7 *Dum terras, &c.*] Typus hic est optimi principis erga subditos. *Cruq.* *Dum terras colunt*] Dum vivunt.

8 *Componunt*] Dum bella finiunt. *Agros assignant*] Dum suum cuique assignant.

9 *Plorarere suis*] Questi sunt. *Non respondere*] Favorem non esse meritis suis parem.

10 *Qui contudit*] Hercules. *Contudit Hydram*] Ὕδραν τέμνειν, *Hydram secare*, proverbio dicimur: sed Poëtis liberum sit eam contundere: quamquam hoc verbo generaliter pro opprimere usi sunt. Hujus itaque fabulæ interpretationem videre apud Palæphatum de Non Credendis Fabulosis Narrationibus. *Torrent.*

11 *Fatali*] Ita de eo etiam Virg. Æn. VIII. 'Ut duros mille labores Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ Pertulerit.' 'Junonis fata' vocans, quæ ejus opera serius nascenti Herculi, quam Eurystheo evenerant, ut in fabulis legimus. *Torrent.*

12 *Comperit*] Cognovit. *Supremo fine*] Ipsa morte.

13 *Urit enim*] Urunt oculos omnia splendida διὰ τὰ ὀπτικὰ, non sine dolore: dein hebetant et caligare faciunt: ita metaphoricôs, qui virtutes rebus gestis reddunt graves aliis et inimitabiles, nominis sui splendore et gloria urunt invidos. *Cruq.* *Urit enim, &c.*] Ille homines sua virtute accendit ad invidiam, qui artifices se inferiores sua excellentia quodammodo opprimit. *Fulgore*] *Splendore* duo optimi codices. *Torrent.* *Qui prægravat artes Infra se positas*] Sensus est talis: Qui in summa aliqua et digniori arte versantur, qualis ars est in qua Cæsar versatur, quales sunt quas supra commemoravit; bella componere, agros assignare, oppida condere, regnare, bene de humano genere mereri; plerumque dignitate sua ac fulgore, eos, qui versantur in minoribus, ut cæteri cives, prægravant; ideoque et urunt. Quamdiu vivunt scilicet. At te superstitem Pop. Romanus nihilo secius colit. Hæc est

interpretatio. Jam quod Lambinus interpretatur, *prægravat*, 'onerat atque opprimit,' non est nauci. 'Prægravare' est 'præponderare' et 'antecedere;' quemadmodum in lancibus, quæ graviora sunt. Ut cum Seneca 'deteriorem partem civitatis prægravare' dixit. *Heins.* *Prægravat artes Infra se positas*] *Artes*, pro artibus præditos dixit: qui ab excellentiore aliquo prægravantur, ut cum eo loci quo ille ascenderit pervenire se posse desperant: unde invidia, adversus quam vix ullum nisi post fata remedium: mortuis enim, quos ob eam quoque caussam beatos appellari arbitror, cum amplius obstruere nostris luminibus nequeunt, non invidemus. Qua de re aliquid II. Od. 20. 'Invidiaque major Terras relinquam.' *Torrent.*

14 *Extinctus, &c.*] Mortuus idem amabitur.

15 *Præsenti tibi*] Tibi vero viventi. *Maturos*] Tam uberes ac perfectos florenti adhuc ætate eum virtutum suarum fructus referre ait, quam si jam vitæ spatium peregisset. *Torrent.* *Maturos largimur honores*] Tempestivos Deorum honores, ante tuam mortem.

16 *Jurandasque*] Aram ponere, et per ejus, cui posita sit, nomen jurare, deorum immortalium honor est. Locum autem illustrat Suetonius Cæsare cap. LXXXV. ubi de ara, et super eam columna ei post cædem posita, loquens: 'Apud eam,' inquit, 'longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam interposito per Cæsarem jurejurando distrahere, perseveravit.' Loquitur autem de plebe Romana. Quod igitur post mortem Cæsari, id primo mortalium apud Romanos Augusto adhuc viventi contigit: ut de aris templisque, maxime per provincias ei positis, plura diximus supra IV. Od. 5. *Torrent.* *Jurandasque, &c.*] Ponimus aras, ad quas per nomen tuum juraturi sumus.

17 *Nil oriturum*] Idem aliis verbis IV. Od. 2. 'Quo nihil majus meliusve terris Fata donavere bonique divi; Nec dabunt, quamvis redeant in aurum Sæcula priscum.' *Torrent.* *Nil oriturum*] Nullum talem, qualis es tu.

18 *Sed tuus hic populus*] Illatio artis et ingenii plena. Collaudato enim populi de præferendo omnibus omnium ætatum ducibus Cæsare judicio, necessario quodammodo sequitur in judicanda Poësi graviter eum aberrare, quam solis annis non virtute æstimet. Et quanto quidem magis Augustum laudat, ut eo justior sit populi sententia; tanto gravius populum premit, quod non eodem de Poëtis judicio utatur. *Torr.* *Justus in uno*] Justus est in hac una re æstimator.

19 *Te Graiis anteferendo*] Te Græcis præponendo.

20 *Cætera nequaquam, &c.*] De cæteris rebus non recte judicat: nam veteres Poëtas ob solam vetustatem novis anteponit.

21 *Nisi quæ terris semota*] Nisi a terris abstracta, id est, Poëtas mortuos. *Suisque Temporibus defuncta*] Quæ præterierunt.

22 *Fastidit*] Aspernatur.

23 *Sic fautor veterum*] Ita favens veterum scriptis, ut dictitet Albano, &c. *Tabulas peccare vetanteis*] Cum autem finis legum sit, ut unius corporis cives æquali jure inter se vivant, constituta in eos qui societatem hanc violent pœna, quam sanctionem appellamus, et cujusque legis pars vel præcipua est, jure addit Horatius, *peccare vetanteis.* Torrent. *Tabulas peccare, &c.*] Leges XII. Tabularum.

24 *Quas bis*] Quas decemviri confirmarunt. *Sanxerunt*] Partim ex Solonis et Atheniensium legibus, partim ex moribus Spartanis institutisque. *Cruq.* *Fœdera regum, &c.*] Fœ-

dera regum Romanorum cum Gabiis aut severis Sabinis icta, et ex æquo composita.

25 *Rigidis*] Quod vero 'rigidos' vocat Sabinos, id ad priscæ gentis severitatem referendum est: quo nomine etiam Sabinæ præcipue laudabantur. Turneb. XXX. 29. *Torrent.*

26 *Pontificum libros*] Quales qui precationes, quique sacrificandi artem, aut augurales ritus, et similia continebant: potest etiam de annalibus intelligi. *Torrent.* *Pontificum libros*] Jus pontificale de sacrificiis. *Annosa volumina vatum*] Bene *annosa*; nulli enim rei æque ac vaticiniis nomen et celebritatem vetustas arrogat; eisque præcipue Romani tenebantur, ob divinitatem nempe, et quandam cælitum societatem nobilissimam. Plinius VII. 33. Ergo omnes libros quos et 'vaticinos,' et 'fatales,' et 'fatidicos' dicebant: hinc intelligi posse arbitror. *Torrent.* *Annosa volumina vatum*] Antiqua vatum prædicta.

27 *Albano Musas in monte loquutas*] Facete admodum, sub vulgi persona loquens, Musas e Parnasso et Cithærone aliisque Græciæ collibus in Albanum montem magnæ apud Latinos venerationis transtulit: perinde ac si pro Latinis suas ibi sedes collocasset. Vide et Turneb. XXVI. 24. *Torrent.* *Musas in monte*] A Musarum ore fluxisse.

28 *Si quia Græcorum*] *Graiorum* habent duo exemplaria. Sententia autem horum versuum obscura est; quæ meo judicio sic poterit explicari: Si, quia inter Græcorum scripta antiquissima quæque etiam sunt optima, eadem omnino ratione Romani scriptores censendi veniunt; non est cur tantopere gloriemur, ac de rebus nostris magnifice sentiamus: perinde ac si vel intra oleam vel extra nucem nihil duri esse manifesto mendacio contendamus, nostra Græcis præferimus: et tamen præferimus; ergo nobis ipsis adversamur; nam eodem modo quo Græci Græcos sola antiquitate excellunt; sic in universum Græci omnes longo intervallo Romanos antecedunt. Duo itaque versus illi, *Venimus ad summum fortunæ, &c.* per μίμησιν accipiendi sunt, ut quorum sententia Romanis semper in ore sit. De quo sic M. Tullius Tuscul. Quæst. lib. I. 'Sed meum judicium semper fuit, omnia nostros aut invenisse per se sapientius quam Græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent in quibus elaborarent.' Intervalla autem temporum, quibus Græci ac Romani scriptores floruere, declarat Gellius lib. XVII. cap. ultimo. Breviter igitur, aut desinamus, inquit Horatius, nostra Græcis tanto jam tempore prioribus anteponere; aut fateamur colligi, ideo quia apud Græcos sic contigit, apud nos quoque novos a veteribus superari. *Torrent.* *Si, quia Græcorum sunt*] Ordo est: Si quia scripta Græcorum sunt antiquissima, sunt etiam optima, idcirco Romani scriptores, quo antiquiores erunt, eo meliores habebuntur: certe nihil restat nisi ut denegemus ea quæ sunt naturalia, scilicet quod olea non habet intra se lapillum, neque nux extra se corticem.

30 *Non est quod multa*] Τὸ *quod*, pro 'cur.' Sensus est: Frustra cum id genus hominibus contendimus; nam dicere nihil esse doctum nec laude dignum, nisi quod est antiquum: hoc perinde est ac si cum ratione insanias: quis enim sanæ mentis, nucis corticem neget esse durum? *Cruq.* *Non est quod multa loquamur*] Cur multa loquamur.

31 *Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri*] Horatius volens significare summam rei absurditatem, sic concludit: si hoc (de quo dixit) verum atque æquum est; etiam illud verum est, neque nucleum oleæ, neque nucis ligneum putamen esse du-

rum: quod quia palam absurdum est; sequitur etiam illud esse absurdum, de quo ibi est sermo. *Cruq.*

32 *Venimus ad summum*] Nos Romani venimus ad summum fortunæ, id est, perfecti sumus Poëtæ. *Pingimus atque Psallimus et luctamur*] Quatuor artes prima ætate discebant Græcorum pueri, ut in Laconum Rep. Xenophon et lib. VIII. de Repub. ait Aristoteles, 'Grammaticam,' quamque (quod nudi corpora exercebant) 'Gymnasticam' vocabant, et Musicam, et 'Picturam:' quarum 'Musicam' et 'Palæstram' Plato ubique in cœlum fert, ut I. Od. 10. diximus. Terentius vero Eunucho cum ait: 'Fac periculum in Litteris, Fac in Palæstra, in Musicis, quæ liberum Scire æquum est adolescentem, solertem dabo.' Picturam omisit, ut minus frequentem, et Romanis sua ætate ferme ignotam. At Horatius litteras non addit, quia de scriptoribus controversia est. *Torrent.*

33 *Psallimus*] Cithara canimus. *Doctius unctis*] Doctius Græcis palæstritis, qui ungi solebant.

34 *Si meliora dies*] Hæc alia ratio est, dicentium idem Poëtarum scriptis quod et vinis evenire, ut ætate meliora fiant; quam jocose eludere maluit Horatius, quam serio refellere. Et verum quidem est, nec vina nec carmina quæ mala sint ætatem ferre: verum etiam est ut sæpe vina ita et ingenia, quæ dura et acerba nascuntur, (quod Attium Poëtam dixisse ferunt) post fieri mitia et jucunda: sed ingeniorum fœtus, hoc est, scripta ipsa, tempore emendatiora reddi ut vina solent, plane falsissimum est. Relinquitur igitur non rei varietate, sed sola invidia, quod multi sæpe conquesti sunt, recentiorum gloriam obscurari. *Torrent.* *Si meliora dies*] Ironica concessio; quia ad judicium poëmatis, ais, temporis unius habendam rationem, velim id tempus definiri, ut certi quid ea de re cognoscamus, ne perpetuo sit litigandum. *Cruq.* *Dies, ut vina*] Temporis processus.

35 *Pretium chartis*] Sic optimi duo codd. alii *chartis pretium.* Recte autem, si scripta vinis comparanda sunt, rogat Horatius, quo tandem anno vetustatis gratiam obtinere possint; nam et vinis pro cujusque genere sua ætas est: ut Falerni media ætas, si Plinio credimus, a quintodecimo anno incipit. *Torrent.* *Pretium chartis, &c.*] Quot anni authoritatem acquirant carminibus.

36 *Qui decidit, inter*] Qui mortuus est.

38 *Viles atque noves*] Inter contemptos. *Excludat jurgia finis*] Responsio est: Pone finem annorum, et nulla erit contentio.

39 *Est vetus atque probus*] Est vetus atque laudabilis Poëta (tu dicis) qui, &c. *Centum qui perficit annos*] Emendatissimi quique codices, *centum quia perficit annos.* Placet. Sic enim Juven. 'Et soli cedit Homero Propter mille annos.' *Torrent.*

40 *Qui deperiit*] Qui defunctus est minor, id est, junior uno mense.

42 *An quos*] An inter novos, &c. *Respuet*] Malim *respuat*, ut in tribus optimis libris; sunt qui *respuit* legant. *Torrent.*

43 *Iste quidem*] Responsio ad secundam quæstionem.

45 *Utor permisso*] Utor eo, inquit Horatius, quod mihi permittis. *Caudæ pilos*] Caudæ pilos equinæ paulatim vellit, qui quod viribus atque impetu fieri nequit, id tempore atque assiduitate conficit. *Erasmus.* *Caudæque pilos*] Notus apologus, quo suos Sertorius milites admonuit, perseverantiam inconsulta vi esse efficaciorem. *Torrent.*

47 *Elusus ratione*] Deceptus acervali argumentatione, id est, Sorite. *Ratione ruentis acervi*] Cum *acervum* dicit, quem Græci σωρὸν vocant, manifeste alludit ad argumentationis

est syllogismi genus, quod σωρείτης dicitur a dialecticis: cum aliquid minuatim et gradatim additur aut demitur. Turneb. xxx. 7. *Torr.*

48 *Redit ad fastos*] *In* pro *ad* habent plures et meliores codd. nec male. Sensus enim est, antiquarium hunc, quomodocumque eum premas et rationibus convincas, in fastos recidere, et virtutem annis æstimare, non quomodo, sed quando quid scriptum sit curantem. *Torrent.* *Ad fastos*] Ad libros annaleis, in quibus Consulum nomina perscribebantur, quorum appellatione anni notabantur. *Virtutem, &c.*] Virtutem carminis.

49 *Miraturque nihil nisi*] Nihil laudat nisi quod mortuum est, id est, mortuos Poëtas: de Libitina vide III. Od. 30. *Libitina*] Repetenda quæ notavi II. Sat. 6. 'Autumnusque gravis Libitinæ quæstus acerbæ.' *Torrent.*

50 *Ennius*] Enumerat veteres Poëtas: quorum Romæ familiam duxit Ennius; qui Latinorum Homerus semper habitus fuerit: priori Africano, cujus res gestas scripsit, et bellorum etiam comes fuit, adeo carus, ut statuam ejus sepulcro suo imponi jusserit, clarumque illud nomen ex devicta Africa partum, in supremo cinere cum Poëtæ titulo legi. Præsens igitur Horatii versus ita intelligendus est, ut ex Ennii quodammodo persona loqui videatur, qui tot nomina sibi ipse sumserit. *Torrent.* *Alter Homerus*] Ennius animam Homeri in se immigrasse dicebat.

51 *Critici dicunt*] Grammatici, scriptorum censores.

52 *Quo promissa*] An promissis digna præstet, qui primum se Musarum scopulos superasse ait. *Quo promissa cadant*] Ita negligenter scripsit, ut videatur parvi facere, quid de se promiserit vel somniarit. *Somnia Pythagorea*] Ex Pythagoræ μετεμψυχώσει, seu *animarum traductione* petita: quæ peramare ridentur a Persio his versibus Sat. VI. 'Cor jubet hoc Enni postquam destertuit esse Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.' Plus itaque promittit quam præstat, 'Ennius ingenio maximus, arte rudis.' *Torrent.*

53 *Nævius in manibus*] Ideo manibus teri negat, quod ob frequentes ejus in scena fabulas (nam plurimas et quidem populo gratissimas scripsisse dicitur) spectatores eum recenti pæne memoria tenerent. Placet veteris libri glossarium: 'In manibus non est, quia non reperitur;' ut, quamquam ea ætate vix extarent Nævii opera, non aliter tamen hæreret in omnium mentibus, quam si recens periisset. *Torrent.* *Nævius in manibus non est*] Nævius Poëta Campanus, Ennio senior, non manibus teritur.

54 *Pene recens, &c.*] Quasi recens sit.

55 *Uter utro sit prior*] Uter utri præstet.

56 *Pacuvius docti famam, &c.*] Ut Afranium Menandro, Plautum Epicharmo comparat: sic videtur dicere Pacuvium Euripidi similem, qui scenicus Philosophus dicebatur: Accium Sophocli, cujus cothurni sublimitas ab omnibus celebrata est. Est igitur *doctus senex* fortasse Euripides: *altus* senex, Sophocles. *Turneb.* XXVI. 24. *Pacuvius docti*] Pacuvius octogenarius, existimatur ab omnibus doctus. *Docti Senis*] Nec omittere velim, in Jacobi Carondeletii codice inter lineas suprascriptum esse *docti senis*, id est, Enni, et *alti*, id est, Nævi;' adscribi præterea in margine: 'Alii dicunt *docti senis* Sophoclis, *alti* Euripidis.' Eosdem etiam confert Quinctilianus. *Torrent.* *Alti*] Elati Poëtæ.

57 *Afrani toga*] Elegans dictum; quia enim Togatas scripsit Afranius, et tanta quidem cum laude, ut Menandrum ipsum æquare videretur; in tanta paritate, utriusque vestis etiam alteri convenit. *Torrent.* *Toga convenisse*] Togata Comœdia Afrani Me-

nandro similis dicitur.

58 *Siculi properare Epicharmi*] *Properat* legitur in duobus exemplaribus. Neque ego id damnare ausim, nisi mox sequeretur: *vincere Cæcilius:* magis enim exprimit Horatii de Plauto judicium, ut temerarium, ut præcipitem, et inconsideratum jure damnantis. *Torrent.* *Properare*] Non laboriose, nec graviter, sed humili stylo, jocoso nugacique scribere suas Comœdias. Deinde Plautus, inquit Festus, non Atticissat, sed Siculissat, id est, Sicule loquitur. *Cruq.* *Properare Epicharmi*] Dicitur appropinquare laudi Epicharmi Poëtæ Siciliensis.

59 *Vincere Cæcilius gravitate*] Dicitur alios Comicos vincere. *Cæcilius*] Huic primam in Comœdia palmam, ut secundam Plauto tribuit Sedigitus. Fuit autem e Gallia Cisalpina, et quidem patria, ut quidam volunt, Mediolanensis. Quare hæc omnia non de sua, sed de Criticorum sententia loquitur Horatius. *Torrent.*

60 *Hos ediscit*] Hos Roma ediscit in scholis. *Arcto stipata theatro*] *Arto* legunt vetustissimi codd. et quidem perpetuo. 'Arctum' autem theatrum cum dicit, populi frequentiam respicias oportet. Nam quæ sub Augusto tria Romæ theatra commemorantur, omnia amplissima fuere. De quibus Plin. xxxv. 15. *Torrent.*

62 *Livi scriptoris ab ævo*] Hic nempe, ut obiter ante diximus, primus Romæ fabulas docuit, non satis dignas, quæ iterum legerentur. Nomen autem traxit a Livio Salinatore, qui eum, quod filias ejus erudierat, manumisit: ante Andronicus dictus. *Torrent.* *Livi scriptoris*] Ab ævo Livii Andronici Poëtæ antiquissimi.

63 *Rectum videt*] Recte judicat. *Est ubi peccat*] Alicubi peccat.

66 *Nimis antique*] Ἀρχαϊκῶς supra Epist. ad Torquatum. Tanto autem liberius hæc tractat Horatius, quod Augustus mundiciarum patris sui in Sermonibus sectator, ut ait Gellius, aut, ut Suetonius, genus eloquendi secutus elegans et temperatum, cacozelos et antiquarios pari fastidio sprevit. *Torrent.* *Nimis antique*] Obsolete.

67 *Ignave multa*] Si fatetur eosdem multa oscitanter dicere.

68 *Mecum facit*] Mecum sentit et vere judicat. *Jove judicat æquo*] Qui recte judicat, Jovem habet propitium. Est supra dictum Jovem consiliis, Themidem judiciis præesse. *Torrent.* *Jove judicat æquo*] Jove approbante.

69 *Non equidem*] Non velut invidus detraho. *Delendaque*] Meliora exemplaria *delendave*, ut puto, melius. *Torrent.*

70 *Plagosum*] Nimis durum in discipulos et immitem. Nec de Orbilio mirandum, qui miles jam quinquagenarius, repetitis quæ a puero non leviter attigerat studiis, Consule Cicerone Romam veniens, profiteri cœpit. Auctor libri de Claris Grammaticis. *Torrent.*

71 *Orbilium dictare*] Orbilium magistrum meum, plagas suis discipulis infligere gaudentem. *Emendata videri*] Non delenda.

72 *Exactis, &c.*] Perfectis et summo artificio elaboratis.

73 *Inter quæ verbum*] Inter quæ carmina. *Decorum, &c.*] Particula *et*, abest a duobus codicibus; neque ego illam revocaverim. *Torrent.*

74 *Concinnior*] Elegantior.

75 *Totum ducit venditque poëma*] Hoc est, auditori seu spectatori ostentat et approbat: sumtum, ni fallor, a mangonibus, qui inter venalium greges quanta possunt arte aliquos concinnant, ut tanto facilius etiam alios extrudant. Plura Turneb. xxvi. 24. *Torrent.* *Ducit*] Producit, ostentat. *Venditque*] Laudat, quasi venderet.

76 *Indignor quicquam*] Indigne fero. *Crasse*] Rustice, crassa Minerva.

77 *Illepideve*] Sine lepore.

78 *Nec veniam antiquis*] Et indignor non veniam erratorum suorum antiquis dari, sed, &c.

79 *Recte, necne crocum*] Si dubitarem, utrum recte et merito fabula Attæ Poëtæ antiqui, recitetur in scena croco et floribus conspersa. *Crocum*] De croco sic Plinius XXI. 6. 'Sed vino maxime convenit, præcipue dulci, tritum ad theatra replenda.' Propert. IV. 1. 'Pulpita sollennes non oluere crocos.' Et Spartianus Hadriano: 'In honorem,' inquit, 'Trajani, balsama et crocum per gradus fluere jussit.' Seneca etiam non uno in loco 'sparsiones' et quidem 'odorarias' vocat, ut 'rosarias,' ni fallor, Suetonius Nerone cap. XXVIII. *Torrent.* *Attæ Fabula*] T. Quinctius Atta, scriptor Togatarum fuit. Addit Festus id ei cognomen adhæsisse a pedum crurumve vitio: 'Attæ enim,' inquit, 'appellantur, qui plantis insistunt, et attingunt magis terram, quam ambulant.' Argute igitur Horatius, ad cognominis originem alludens, vel quod vere talis esset, et 'Attæ' et 'ambulandi' vocabulo usus: ridicule querens non licere sibi de claudicantis gressu dubitare. *Torrent.*

80 *Clament periisse pudorem*] *Clamant* habent tres Mss. Tale autem illud: 'Habeat jam Roma pudorem.' *Torrent.*

82 *Gravis Æsopus, quæ doctus Roscius*] Duo Romani theatri lumina, ille Tragœdus, hic Comœdus magis: ille gravior, quod tragicam actionem docuit; hic artificiosior; unde aptum utrique officium tribuit Horatius. Quamquam non histrionicæ tantum artis, sed aliarum etiam disciplinarum peritia summopere laudatur Roscius. Ambo autem ditissimi fuere, ex ingenti scenæ quæstu. Cum tales igitur ac tanti duo histriones isti fuerint, mirum non est, fabulis quas actitabant magnum ab eis decus ac pretium accessisse. *Torrent.* *Æsopus, quæ doctus Roscius*] Æsopus tragœdiarum actor. *Egit*] Recitavit in scena.

83 *Quod placuit sibi*] Ut plerique senes solent, et ii qui male judicant. Terentium enim hoc loco imitari videtur Horatius: 'Homine imperito numquam quicquam injustius, Qui nisi quod ipse faciat, nil rectum putat.' *Torrent.* *Ducunt*] Existimant.

84 *Parere minoribus, et quæ*] Concedere nobis, quos se inferiores esse putant.

85 *Imberbes didicere*] Adolescentes vel pueri. *Senes perdenda*] Adeo difficile est assueta relinquere, ut non temere Diogenem dixisse ferant: Νεκρὸν ἰατρεύειν, καὶ γέροντα νουθετεῖν, ταυτὸν εἶναι. *Mortuum curare, et admonere senem, perinde est.* Cruq. *Senes perdenda*] In senectute, ea esse abjicienda pudet fateri.

86 *Jam Saliare Numæ*] Quod Salii Martis sacerdotes a Numa Pompilio instituti saliendo canebant. *Saliare Numæ carmen*] Turneb. XXVI. 25.

87 *Quod mecum ignorat*] Versuum Saliarium obscuritas patet ex plerisque verbis inde desumtis, apud Varronem Ling. Lat. lib. VI. quorum vix pauca ipse Ælius assecutus sit. Merito itaque Horatius invidiæ eum insimulat, qui ea scire se jactet, minime iisdem, quibus senes illi de quibus ante dixit, rationibus excusandum. *Torrent.* *Quod mecum ignorat*] Quod nescit, æque ac ego.

88 *Sepultis*] Mortuis.

89 *Nostra sed impugnat*] Scripta novorum Poëtarum. *Lividus odit*] Nobis invidus.

90 *Quod si tam Græcis novitas*] Cum ab omni hominum memoria nullo non seculo Græcia scriptores habuerit, si sui quisque seculi invidia oppressus interisset; quos, inquit, nunc haberemus, qui veteres vocari, aut qui omnino legi possent? et facete, ut cives solemus, sic etiam scriptores quadam generis novitate a nobilibus distinguit. *Torrent.*

92 *Tereretque viritim publicus usus*]

Quod dum singuli viri legunt, assiduo usu tereretur.

93 *Ut primum positis*] Ostendit bonarum artium, quæ oblectandi caussa inventæ sunt, originem atque incrementum. unde sequitur, per se, non ab annis, illas censeri oportere. *Torrent.* *Nugari Græcia bellis*] Levibus artibus operam dare.

94 *Fortuna labier æqua*] Inde vitiis alimenta: præclare enim ille: 'Nunc patimur longæ pacis mala: sævior armis Luxuria incubuit victumque ulciscitur orbem.' *Torrent.* *Æqua*] Fortuna secunda.

95 *Studiis, nunc arsit*] Studiis gymnicis.

96 *Fabros*] Artifices.

97 *Suspendit pictæ vultum*] Attentissime fixit vultum, et cogitationem in picturæ artificio.

98 *Nunc tibicinibus*] Tibia canentibus, id est, Comœdis.

99 *Sub nutrice*] Veluti, inquit, si puella infans sub nutrice luderet.

100 *Mature plena*] Celeriter satiata.

101 *Aut odio est*] Aut displicet. *Quod non*] Nam jucundum nihil est, nisi quod reficit varietas.

102 *Hoc paces habuere*] Ex pace igitur et rebus secundis nata est hæc in Græcis artium varietas.

103 *Romæ*] Hactenus de Græcis. Nunc Romanos quidem serius ad res ludicras et ad scribendum appulisse animos ait; ut tamen, postquam cœpissent, aliis non cederent. *Torrent.* *Solenne reclusa*] Ex more Atheniensi, ut arbitror: apud Athenas enim a legum latione θεσμοθέται dicti, ætate et usu docti, domi jura dabant, querelas criminationesque cognoscebant, æquo examine de causis decernebant. *Cruq.* *Solenne*] Usitatum. *Reclusa*] Aperta.

104 *Mane domo vigilare*] Vide I. Sat. 1. 'Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.' *Torrent.* *Promere jura*] Respondere jus.

105 *Cautos nominibus certis*] Nummos per Syngraphum viris bonis et fidis creditos. *Nominibus certis*] Ab eo quod feneratores, ut Epod. II. diximus, eorum, quibus pecunias credebant, nomina Kalendariis suis inserebant, factum est, ut 'nominis' appellatio ad omnem obligationem contractumque pertineret. Nam 'facere nomina' idem est, quod contrahere: et nominibus legatis, quæcumque adversus quoscumque debitores actiones debentur. *Certis* itaque *nominibus expendere nummos*, est certa, bona, et idonea sequi nomina in contrahendo, ut cautum sit illis, qui pecuniam collocant, sive de mutuo sive de emtione agatur. 'Cavere' etiam proprium JCti munus est, idque late Cynicum illum tradidisse credo, libris quos de JCti officio scripsit. Neque est quod dicat aliquis, si *certis* legamus, videri antiquis illis Romanis fenora quæ attenti nimis exercebant; cum laudandi potius caussa hæc Poëtæ dicantur: *rectis* vero significare proba et legitima, quæ huic loco magis conveniant. nam præterquam quod 'nomina' de quavis obligatione dicuntur; etiam ad usuras sive fenus quod attinet, nulla bona aut idonea ac proinde certa appellanda sunt, quæ non legitima et honesta sint. Quam ob caussam neque filiifam. neque pupilli, neque minores 25. annis, aut furiosi, aut prodigi, bona nomina esse possunt, obstantibus nempe legibus ac senatusconsultis. Quare nempe bonum nomen erit, si quis alicui graviore usura, quam jure liceat, mutuo dederit: cum rescindi contractus possit. Denique bona omnia nomina certa sunt; ut incerta quæ mala. *Torrent.* *Expendere nummos*] Exponere, locare.

106 *Minori*] Ad ætatem referendum: ut cum 'minorem herum' pro herili filio dixit Terentius. *Torr.* *Majores audire*] Majorum consilia sequi, et minori consilium dare.

107 *Crescere res posset*] Augeri posset res familiaris. *Damnosa libido*] 'Libidinem' non tam pro Venere accipio, licet proprium hoc illi epithetum dederit in Epist. ad Lollium, quam pro alia aliqua immoderata cupidine, quæ ex professo rem crescere impediat. *Torrent.* *Damnosa libido*] Execrabilis avaritia, qua nihil in Repub. damnosius.

108 *Mutavit mentem*] Morum severitas in lenitatem conversa, prima fuit occasio vitæ melioris: cepere omnes ludere, carmina scribere, scenicis operam dare, animoque indulgere. *Cruq.* *Mutavit mentem*] Mutavit priorem illam vitæ consuetudinem. *Et calet*] Et flagrat Poëticæ studio.

110 *Fronde comas vincti*] Frondem lauri vel hederæ dicit, quo Poëticæ studiosi esse videantur. *Torr.* *Fronde comas vincti*] Hedera vinctas comas habentes, per Synecdochen.

112 *Parthis mendacior*] Parthos olim acerrimis pœnis punivisse mendacium, auctor est Herodotus: hinc colligunt viri docti, natura mendacissimos fuisse. Ad gentis itaque Romanis invisæ perfidiam referamus; quam cum alii sæpe duces, tum Crassus et Antonius experti fuere. *Torrent.* *Parthis mendacior*] Tum Parthi pugnabant maxime, quum fugam simularent maxime. Vide I. Od. 19.

113 *Prius orto Sole*] Ante solem ortum. *Scrinia posco*] In quibus libri reponebantur; ut 'Crispini scrinia lippi.' *Torrent.*

114 *Navem agere*] Cætera studia, ut nec ab omnibus, nec passim tractari, quod et ærumnosa et laboriosa sint, ita dicit numeros modosque scribere omnes indoctos doctosque, eo quod ea vitæ ratio, cum jucundissima, tum naturæ maxime sit consona. *Cruq.* *Navem agere*] Navim gubernare. *Abrotonum*] Recte pro *abrotanum*, ut in quibusdam exemplaribus. Ἀβρότονον enim Nicandri Interpres sic dictum ait: διὰ τὸ πρὸς ὄψιν φαίνεσθαι ἁβρὸν καὶ ἁπαλόν· *quod conspectu tenerum, molle, ac delicatum sit*, at difficilem halitum prospiret: odore enim grave, gustu amarum est. Lucret. 'Absynthia tetra, Abrotonique graves et tristia Centaurea.' *Torrent.* *Abrotonum ægro*] Herbam valde amaram.

115 *Nisi qui didicit*] Nisi qui didicit artem medicandi.

116 *Fabrilia*] Fabrilia opera.

117 *Scribimus indocti*] Alias artes nemo exercet, nisi qui eas habet cognitas. At nos scribimus, &c.

118 *Hic error*] Nascitur enim carminis amor ex propensione quadam naturæ erronea, qua ferimur magis ad id omnes quod delectat, quam quod rectum est: hinc Cebes in sua Tabula Poëtas quoque statuit inter τῆς ψευδοπαιδείας ἐραστὰς, *falsæ disciplinæ amatores*. Cruq. *Hic error tamen*] Hoc immoderatum scribendorum versuum studium.

119 *Virtutes habeat*] Quantas utilitates. *Sic collige*] Sic ratiocinare.

120 *Non temere*] Non cito, non facile.

121 *Ridet*] Incendia parvi facit.

122 *Puerove incogitat*] Hanc scripturam nostra quoque exemplaria constantissime tuentur, quamquam verbum sit insolens, et nullo negotio hic mutari possit: sed fortassis verbum Græcum ἐπιβουλεύειν imitari voluit Horatius. *Torrent.* *Incogitat*] Machinatur.

123 *Vivit siliquis*] Vivit parce, legumina edendo et panem secundarium. Anglice: *household bread.* *Siliquis*] Lambinus 'siliquas' interpretatur fructum quendam vilissimum, vel legumina, quæ κεράτια vocant Græci, arboris ceratoniæ, ut eam Galenus appellat, fructus. 'Siliquas' enim Latine dici testis est Plinius xv. 24. nos eas, quamquam viles, exoticas tamen, a Poëtarum mensis arceamus, et legumina potius apponamus, paulo

benignius quam Horatius, qui folliculos tantum et involucra leguminum eis præbet: nisi forte partem pro toto, aut continens pro contento, ut loquuntur Grammatici, accipiat. Turneb. XXVI. 24. *Pane secundo*] Pretiosissimus Romæ panis ex siligine. 'Siliginem autem,' inquit Plinius, 'proprie dixerim tritici delicias;' et recte quidem: non enim alia frumenti species 'siligo,' sed ipsius tritici farinæ flos. Romanum esse vocabulum professi, quo Græci careant, nam σίλιγνιν appellant. Siligini autem proxima 'similago,' et ipsa ex tritico, cujus farinæ flos proprie 'pollen' dicebatur: et inde 'similagineus,' quem non minus puto, quam siligineum, Flaccus noster Poëtarum epulis admittet. 'Secundum' igitur pro secundario exponamus, quem et 'cibarium' vocat Plinius XVIII. 11. ideo, arbitror, quod communiter cibis, ab his qui non prorsus delicatuli essent, admiscebatur. Ut autem 'secundarius,' sic et 'tertiarius' fuit: familia velut in classes divisa; ut pro cujusque conditione alii alio pane pascerentur: nam quo plus furfuris inest, eo deterior. *Torrent.*

124 *Piger et malus*] Imbellis et meticulosus.

125 *Si das hoc*] Si concedis hoc. *Parvis quoque rebus*] A Poëtica vel Grammatica professione Rempub. adjuvari.

126 *Os tenerum pueri*] Collegit jam nunc ex instituto vitæ moribusque Poëtam esse virum bonum et honestum: hic ex officio docet, eundem esse utilem urbi. *Cruq.* *Figurat*] Poëta conformat vocem et pronuntiationem pueri.

127 *Torquet*] Detorquet.

128 *Præceptis format*] Documentis utilibus, honestis et jucundis.

129 *Asperitatis*] Sævitiæ. *Corrector*] *Correptor* habent nonnulla exemplaria, ut sæpe 'correptus' pro 'correctus:' sed nihil moror. Guil. Canter. Nov. Lect. IV. 12. *Torrent.*

130 *Recte facta refert*] Recte facta majorum commemorat. *Orientia tempora*] *Orientia tempora* cum dicit, et præsens et futurum tempus complectitur. Præteritorum enim recordatio nos instructiores reddit ad instantia et futura, qui præcipuus historiæ fructus est. *Torrent.* *Orientia tempora*] Homines qui hodie vivunt, et qui post nascentur. *Notis*] Exemplis præteritis.

132 *Castis cum pueris*] Quæ sequuntur spectant ad religionem, cujus cultu Respub. continetur. *Torrent.* *Ignara puella mariti*] Innupta.

133 *Preces*] Unde disceret carmina secularia, quæ apud antiquos ludis secularibus virgines et pueri Diis immortalibus canebant. *Vatem*] Poëtam.

134 *Chorus, &c.*] Chorus puerorum et virginum. *Præsentia numina sentit*] Sentiat auxiliantes et faventes Deos.

135 *Cœlestes implorat aquas*] 'Aqua cœlestis' eadem quæ et pluvia, quippe de cœlo cadens et imbre excrescens, ad differentiam aquæ vivæ, quæ imbribus conceptæ opponitur. Fuere autem Romæ festa Aquilicia, quibus Jovi, qui 'Pluvius' inde vocabatur, sacra fiebant pro elicienda de cœlo aqua: alium quendam eliciendæ aquæ inter rusticos ritum fuisse ostendit, quam in urbe Roma. Hæc autem non sine carminibus fieri solere Flaccus significat, ex eorum scilicet disciplina, quos ob id 'aquileces' appellabant, Tuscos maxime, unde 'Tuscus aquilex' Varroni in Quinquatribus, apud Nonium. *Torrent.* *Cœlestes aquas*] Pluvias. *Blandus*] Blande supplicans.

136 *Avertit morbos*] De Apolline ipse Horatius I. Od. 21. 'Hic bellum lacrymosum, et miseram famem, Pestemque a populo et principe Cæsare in Persas atque Britannos Vestra motus aget prece.' Chorum enim

alloquitur: notumque omnibus Apollinem præcipua veneratione inter deos eos coli, quos ab avertendo seu averruncando, ut veteres loquebantur, Græci quoque ἀποτροπαίους appellarunt: et carmen quo id fiebat ἀποτροπαῖον. *Torrent.*

137 *Locupletem frugibus annum*] Annum frugibus abundantem.

138 *Placantur Manes*] Ne noceant.

139 *Agricolæ prisci*] Transit ab urbanis ad agricolas prisci temporis, qui et ruris labores carmine solabantur, et nunc perceptis frugibus læti, ludendo, canendo, Diis sacra faciebant: hæc antem digressio pertinet ad originem deducendam antiquæ comœdiæ. *Cruq.* *Fortes parvoque beati*] Sic Virgilius: 'At patiens operum parvoque assueta juventus.' *Torrent.* *Fortes*] Agricolæ robusti et paucis contenti.

140 *Condita post frumenta*] Tunc enim præcipuæ rusticorum feriæ, cum oblatis Diis eorum auctoribus frugum primitiis læti otiantur; utque Poëtarum princeps canit: 'Mutuaque inter se læti convivia curant: Invitat Genialis hiems curasque resolvit.' Quem locum vide: idem enim argumentum tractat quod hic Horatius. *Torrent.* *Condita post*] Post messem. *Levantes*] Corpus relevantes.

141 *Spe finis dura*] Spes fines ipsius laboris.

142 *Cum sociis operum et pueris*] Particula *et*, deest in sex nostris exemplaribus: recte ni fallor. Socii enim operum ipsi pueri et conjuges, priusquam rura ergastulis, hoc est, nequissimis servis, vel invita colerentur. *Torrent.*

143 *Tellurem porco*] Duo ex multo pluribus ruris numina recenset, *Tellurem* sive 'Cererem,' aut 'Opem' etiam, sive 'Bonam Deam' ac 'Magnam matrem' appellare mavis; cujus beneficio fruges proveniunt; et *Silvanum*, qui cujusque agri fines tutari crederetur: additur *Genius*, cujus peculiari tutela dominus ipse ac familia regebatur. Verum cum de terra, quam iis quæ dixi nominibus indigetari ait, loquens Macrob. I. 12. porcam ei immolari solitam tradit; facile quis mihi persuaserit, hoc quoque in loco *porcæ* scribi debere. Diserte enim optimus ille auctor, 'Sus,' inquit, 'prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ.' Accedat Juven. Sat. II. 'Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ Et magno cratere Deam.' Nihilominus omnes, quos vidi, codices *porco* legunt. Sunt qui porcum communis olim generis fuisse dicant. Denique ab hoc animali initium sacrificandi factum esse, auctor est Varro de Re Rust. II. 4. observatumque feminei generis hostias potiores habitas fuisse; ut si mare litatum non esset, femina daretur succidanea. Turneb. XXVI. 24. *Torrent.* *Porco*] Sue, quæ Telluri immolabatur propter ejus fœcunditatem. *Silvanum lacte placabant*] *Silvanum* tutorem finium vocat Epist. II. de quo quantum satis est diximus, III. Od. 18. Et lac quidem in quotidiano rusticorum numinum cultu erat, uti et frugum omnis generis primitiæ sæpe promiscue offerebantur; ut uva Silvano, loco jam dicto: alioqui sollennem Silvani hostiam aut eandem cum Fauno fuisse crediderim, hœdum vel agnam, aut certe porcum. *Torrent.* *Sylvanum lacte*] Pastorum Deum lacte placabant.

144 *Floribus et vino genium*] Genio quemadmodum et Lari, vino fere veteres et ture et floribus supplicabant. Persius: 'Funde merum Genio.' Tibull. 'Magne Geni, cape tura lubens, votisque faveto.' Juven. Sat. XII. 'Laribusque paternis Tura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.' Sed Genio hæc tantum. Laribus etiam porcus, ut Maniæ eorum matri, porca. *Torrent.* *Genium*] Genium

naturæ Deum, qui facit homines vitæ brevitatis esse memores. *Memores brevis ævi*] Hanc scripturam asserunt Mss. omnes; nam 'memorem brevis ævi Genium' dicit, qui nos memores reddat, ut I. Od. 9. 'Impressit memorem dente labris notam.' id est, quæ ejus qui impressit mentem excitet. et Virg. 'Memorem Junonis ob iram,' non quæ meminerat, sed quæ in memoria erat. *Torrent.*

145 *Fescenina*] Plures libri, *Fescennina*. *Fescenninam* vocat Plin. IV. 5. Etruriæ oppidum; quod Servius tamen Campaniæ adscribit, in illud Virgilii Æn. VII. 'Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos,' addens ab Atheniensibus duxisse originem, et inventa ibidem fuisse nuptialia carmina. Et Festus adjicit, ideo sic dici videri, quod fascinum putabantur arcere. Quicquid sit, si Fescenninæ conditores Athenienses fuere, ad eos referenda Fescenninæ tam in nuptiis, quam in theatro licentiæ origo est. Quin ego in theatro primum fuisse, et inde ad nuptiarum thalamos penetrasse crediderim; nam quicquid pari, hoc est Satyrica libertate, dicitur, 'Fescennina locutio' est. Verum de tota re quam hic tractat Horatius, pulcre Livius initio lib. VII. quem vide. *Torrent.* *Fescennina per hunc inventa licentia morem*] Per hunc morum consuetudinem veterum agricolarum, Fescennini versus, (in quibus jocosa convitia cum magna licentia exprimebantur,) habebant locum in quoslibet. Ab oppido Fescennino nomen sumpserunt.

146 *Versibus alternis opprobria rustica fudit*] Veteres membranæ scribunt *obprobria*. Sic autem inter alia Livius, quo jam dixi loco. *Opprobria* autem *rustica* vel præcipua olim, quibus invicem desidiam exprobrabant suam, ut I. Sat. 3. 'Magna compellans voce cucullum.' *Torrent.*

147 *Libertasque*] Anniversalis libertas.

148 *Lusit amabiliter*] Jocata est facete sine verborum contumelia.

149 *In rabiem verti*] In apertam maledicentiam.

150 *Ire domos impune*] Probos viros publice et nominatim carpens. *Doluere cruento*] Qui convitiis lacerabantur, ægre tulerunt illam maledicendi licentiam.

151 *Intactis quoque*] Ii quos maledicentia non attigerat, communi periculo prospiciebant.

152 *Super communi*] De conditione communi.

153 *Pœnaque lata*] *Nata* habent tres codices; nec displicet. *Torrent.* *Pœnaque lata*] Et pœna constituta est. *Malo quæ*] Maledico carmine.

154 *Vertere modum*] Mutaverunt rationem scribendi metu fustuarii. *Formidine fustis*] 'Fustem' pro fustigatione dixit, quod supplicii genus fuisse I. Sat. 3. ostendimus. Hinc toties apud JCtos 'fustibus animadverti, castigari, cædi, admoneri.' 'Fustim' ergo pro quacumque coërcitione Poëta dixit, qua maledicorum hominum latratus cohiberentur. Addam postremo, fustibus disciplinæ caussa delicta militum castigari solere: unde 'fustuarium' castrense vocabulum: quamquam vite fere centuriones ad hoc uterentur. *Torrent.*

155 *Ad bene dicendum*] Non ad maledicendum.

156 *Græcia capta ferum victorem cepit*] Ita ut armis victa Græcia, Romam tandem otio ac luxu vicerit; tradendo artes quibus mores corrumpi cœpere: ut victorem Annibalem vicit Capua. Idque perpetuo conquestus est Cato, Græcanicam urbem se non diutius posse tolerare in Senatu exclamans. At quanto justius Juvenalis: 'Non possum ferre Quirites Græcam urbem.' *Torr.* *Græcia capta ferum, &c.*] Græcia a Romanis bello subacta cepit vicissim (id est, delectavit suis artibus) ipsos victores Romanos, nondum humanioribus literis expolitos.

157 *Agresti Latio*] Italiæ incultæ. *Sic horridus ille*] Hoc modo paulatim evanuit numerus ille Poëticus impolitus, qui Saturno regnante floruerat.

158 *Defluxit numerus Saturnius*] Sic versus vocat antiquissimos, perinde ac si una cum Saturno in Italiam, ab ejus Dei tutela olim Saturniam appellatam, venissent: quibus Faunus, ut inquit Festus, fata cecinisse hominibus videtur. addit Lucium Poëtam,' 'versibus Saturniis' bellum Punicum scripsisse, ut et alios alia. Et Terentianus quidem veteres existimasse ait, 'Saturninum' dictum esse versum, tamquam Italis repertum: Græcam tamen originem censeri debere. Meminit etiam Varro Linguæ Latinæ lib. vi. et pluribus Hadr. Junius Animadv. i. 11. Turneb. xxvi. 24. de verbo autem 'fluere' vide i. Od. 12. *Torrent*. *Et grave virus*] Barbaram orationem, quæ tanquam virus aures doctas enecat. *Grave virus*] *Virus* idem quod 'venenum,' ita ut in bonam etiam partem accipi possit. Grammatici tamen proprie ad odoris gravitatem referri tradunt: quamquam et de saporis acerbitate, et denique de quacunque asperitate dicatur. Sic igitur Horatius priscam illam feritatem et amarulentiam *grave virus* vocat, cui bonæ artes remedium invenere. *Torrent*.

159 *Munditiæ pepulere*] Nitor et elegantia Græcarum aurium expulerunt, &c. *Sed in longum*] Ad bellum usque Punicum, fere tertium.

160 *Hodieque manent vestigia ruris*] Hoc obiter ad invidiam illorum dicit, qui etiam Augusti ætate rudes illos et incultos veteres scriptores tantopere admirabantur; nondum satis noti Virgilio ejusque æqualibus, qui una cum Horatio floruere, et rus omne edomuere. *Torrent*. *Ruris*] Rusticitatis in Romanis Poëtis.

161 *Serus enim Græcis admovit*] Romanus sero studium contulit ad scripta Græcorum. *Acumina chartis*] Ingenii sui vim.

162 *Post Punica bella*] Eadem de re Gellius lib. xvii. sed mendosus; lego enim: 'Porcius autem Licinius serius Poëticam Romæ cœpisse dicit in hisce versibus: 'Punico bello secundo Musa pennato gradu Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.'' Libertum enim fuisse credo a Porciorum aliquo manumissum. *Torrent*. *Quietus*] Pace potiens.

163 *Quid Sophocles*] Græci Poëtæ Tragici. *Thespis*] Tragœdiæ apud Græcos auctor, ut Epist. ad Pisones: 'Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ Dicitur,' &c. *Torrent*.

164 *Si digne vertere posset*] An apte transferre posset Græca in Latinum sermonem.

165 *Sublimis et acer*] Magno animo præditus.

166 *Spirat tragicum satis*] Spiritus habet tragicos. *Et feliciter audet*] Quod incipit, perficit.

167 *Sed turpem putat*] Sed erubescit sua scripta emendare. *In scriptis*] Versus iste in aliquot optimæ fidei codicibus legitur: *Sed turpem putat inscite*; et adscriptum in uno; 'id est, stulte:' nec dubium quin ita legerint antiqui Interpretes: quare et mihi probatur; nam illud *inscitiæ* mendosum est pro *inscite*. Torrent.

168 *Creditur, ex medio*] Comœdia creditur non esse laboriosa, quia arcessit, id est, sumit materiam e medio, id est, ex vita communi. *Ex medio quia res arcessit*] Accessit habent Mss. nostri omnes, uno demto. Et sane non video cur aliquid mutemus; cur enim non æque Latine rem 'ex medio accedere,' et 'ex medio arcessi' dicemus; arcessitur enim ut veniat. Nec 'rem' pro argumento dici novum est. Quare nihil interest quomodo legatur. *Torrent*.

160 *Sudoris minimum*, &c.] Minimum laboris.

170 *Adspice, Plautus*] Nemo me-

diocriter doctus dubitaverit, quin Plautum tamquam exemplar comicæ virtutis, natura ipsi inditæ ostentet, atque inter Latinos imitandum proponat Horatius. Nam quod alibi eum damnat, id ad numeros et sales attinet: hic vero aliis nominibus commendatur, maxime a decoro personarum quas enumerat. *Torrent.* *Aspice, Plautus Quo pacto*] Viri docti qui Plautum hic commendari putabant, negligentes in notanda ἀκολουθίᾳ fuerunt. Quid enim? Negat Plauto in personis repræsentandis illud ἠθικὸν adesse (de quo infra multis) quod in unico Terentio, et consummatum est et divinum. Plautus ergo negligenter, quod ostendit hoc loco, ephebi partes tuetur; at Terentius, quod infra probat, absolute. *Heinsius.*

171 *Quo pacto partes*] Quam accurate. *Ephebi, &c.*] Juvenis amatoris.

172 *Attenti*] Patris avari.

173 *Quantus sit, &c.*] Quantum studium Dorsenus, Poëta Comicus, in describendis parasitis posuerit. *Dorsennus*] Male. *Dossenus* enim, aut, quod melius est, *Dossennus* habent libri Mss. omnes. Fuit autem Poëta Comicus, et Attellanarum etiam scriptor non ignobilis, cujus meminit Plin. XIV. 13. Errat igitur qui Parasiti nomen apud Plautum Comœdia aliqua nobis ignota fuisse volunt, maxime cum etiam versus ejus citet Plinius. Laudatur igitur et *Dossennus* in parasitis describendis; ut in adolescentibus, senibus, lenonibus Plautus. *Torrent.*

174 *Quam non adstricto*] Quam laxo, quam dissoluto: parum enim accuratas, si parasitos excipias, Dossenni fabulas fuisse significat. Atque ita Plauti honorem tueamur. *Torr.* *Quam non adstricto*] Quam incurius et negligens in aliis personis exhibendis. *Socco, &c.*] Quam laxo socco fabulam peragat. Soccus convenit Comœdiæ, ut Tragœdiæ cothurnus.

175 *Gestit enim, &c.*] Arguit Dossennum in scribendis Attellanis plus lucri fuisse, quam gloriæ cupidum: in ludis enim publicis Ædiles sæpe ingenti pecunia Comœdias a Poëtis redimebant. *Cruq.* *Dimittere*] *Demittere* emendatius, ut opinor: nummi enim in crumenam demittuntur, cum in eam descendunt. *Turneb.* XXVI. 25. *Gestit enim nummum*] Gaudet lucrum facere. *Post hoc*] Post primam actionem.

176 *Securus cadat*] Parum sollicitus, utrum fabula intercidat et explodatur, an iterum exhibita placeat et probetur. *Cadat, an recto stet fabula talo*] 'Stare' dicitur fabula, quæ placet, 'cadere' quæ exigitur. Hinc nata Flacco nostro occasio, ut fabulam homini aut cuicumque animali talum habenti quodammodo compararet: cum nisi recto talo stare nequeamus. *Post hæc* etiam, aut *posthac* legitur in omnibus ferme Mss. Turneb. XVIII. 12. *Torrent.* *Talo*] Pede.

177 *Quem tulit*] Poëta laudis studio adductus, quem gloria tulit, &c. *Ad scenam*] Ad scribendas fabulas. *Curru*] In curru vano.

178 *Examinat*] Simile illud Ciceronis pro Sextio, quod etiam in Epist. ad Numicium retuli: 'Ei qui populi rumore tenetur ac ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem videri.' *Torrent.* *Examinat lentus spectator*] Contristat spectator languidus, somno animum despondens. *Sedulus inflat*] Quem spectator diligens gaudio inflat, id est, superbire facit.

179 *Avarum, &c.*] Laudis cupidum.

180 *Subruit aut*] Subvertit aut erigit. *Valeat res*] Pereat res scenica, et nihil mihi cum ea sit.

181 *Palma negata*] Victoria. *Macrum, donata reducit*] Tristem. *Opimum*] Lætum.

182 *Sæpe etiam audacem*] Pergit enumerare ea, quæ quamtumvis eti-

am audacem a scribendo deterreant. Tum ob inconstantiam populi et novitatis studium. *Terretque Poëtam*] A scribendi studio deterret.

183 *Numero plures*] Hinc multorum aut multitudinis vocabulo sæpe pro rudibus et imperitis utimur, ut paucos cum dicimus, doctos probosque significamus. *Torrent. Minores*] Nempe plebeii.

184 *Depugnare parati*] Armis certare.

185 *Si discordet eques*] Equester ordo e XIII. ordinibus, qui locus etiam 'equestria' et 'equestre' dicebatur; plebs vero e cavea spectabat: tanta sæpe ob diversa studia contentione, ut acerrime depugnarent. Exempla non raro obvia. *Torrent. Si discordet eques*] Si equites aliud quam plebeii velint. *Media inter*] In mediis fabulis.

187 *Verum equites*] Non solum vulgus, verum etiam, &c. *Migravit ab aure voluptas*] Attentum magis equitem olim in ludis theatralibus fuisse dicit, non tam scenico apparatu, quam Poëtarum carminibus delectatum: at nunc, inquit, ab audiendo ad spectandum conversus, solos oculos pascit, vagos et inconstantes, et (ut diversæ offeruntur species) in omnem partem volubiles. Tales ergo *incertos* vocat. *Torrent.*

188 *Ad incertos oculos*] Incerti oculi sunt varia et incerta spectacula, ad quæ nunc huc, nunc illuc indefesse interrupteque intuenda flectuntur: quare visus pro re visa, oculi pro rebus oculo perceptis proponuntur. *Cruq.* Vel incerti oculi sunt, qui variis rerum spectaculis capiuntur, et hoc et illud avide intuentur, et voti sui incerti sunt, neque constanter unam aliquam speciem, qua fruantur, probant: sed multiplici varietate rerum diversarum delectantur atque gaudent. *Turneb.* XXVI. 25. *Ad incertos*] Ad incertas et varias res oculis perceptas.

189 *Aulæa premuntur*] Varie hoc exponunt viri eruditi, idque ob varium *aulæorum* in scena usum. *Aulæa* igitur ex Attalicis opibus Romam advecta, quod vel parietes ornandi vel etiam pulveris arcendi caussa, per aulas, hoc est, divitum domos, potissimum conspicerentur, sic dicta; in scenam quoque venere: ideo maxime ut ante exordium fabulæ scena eis velaretur: repente demissa ac humi strata, cum prodibant actores; sublataque iterum et in altum attracta, finita jam actione. 'Tolli' igitur et 'premi aulæa' contraria sunt: premuntur cum jacent inter agendum: tolluntur peracta jam fabula. Sic enim ad Pisones: 'Si plausoris eges aulæa manentis, et usque Sessuri, donec cantor, Jam plaudite, dicat.' Nam manet aulæa qui expectat dum iterum tollantur, quod sequens ibi versus manifesto demonstrat. Quatuor igitur ut minimum horis agi fabulam dicit Horatius, quamdiu scilicet aulæa cessant ac strata jacent, neque attolluntur: quo temporis spatio cum ea, quæ subjicit, spectanda præbeantur, excitari clamores, collidi manus, occupari animos, ita ut Poëtæ vix audiantur. Turneb. XXVI. 25. *Torrent. Aulæa*] Aulæis integebantur Theatra ad arcendum Solem. *Premuntur in horas*] Complicantur.

190 *Dum fugiunt equitum turmæ*] Sunt qui ad 'Pyrrhicam saltationem' hoc referant, quos ut refellere nolim, quod sciam Romanos eo saltationis genere plurimum oblectari solere; sic mihi ignoscant, si malim aliquid quod ad fabulæ argumentum spectet. Nam de scenicis ludis Poëta loquitur; frequenter autem in Tragœdiis actitandis belli simulacra interponebantur, ut taceam Comœdias quoque suas interdum habere rixas ac prælia. Ridet igitur suavissimus Poëta, quod loco fabulæ triumphus agebatur, distracto ab utilissima poëmatis consideratione, ad vanissimam pompam

populo. *Torrent.* *Dum fugiunt*] Dum fuga hostium simulatur.

191 *Mox trahitur*] Mox in triumpho ducuntur reges olim fortunati et potentes. *Retortis*] Manibus a tergo revinctis.

192 *Esseda festinant*] Vehicula Gallica. *Pilenta*] Matronarum vehicula. *Petorrita, naves*] Vehicula famularum captivarum, quæ omnia ad spectaculum adducebantur in Theatrum.

193 *Ebur*] Imagines eburneæ. *Captiva Corinthus*] Tanta, inquit, theatri pompa, ut vel speciosissimum L. Mummii Achaici de Corintho eversa triumphum æquare posset. *Torrent.* *Captiva Corinthus*] Simulachrum urbis Corinthi, quam L. Mummius cepit, ac demolitus est.

194 *Democritus*] Philosophus ad ridendum hominum insaniam ac stultitiam natura comparatus; ut ad fletum et lachrymas eadem de caussa Heraclitus. *Torrent.* *Democritus*] Philosophus Abderites, qui omnium hominum studia tanquam vana ridebat. *Seu Diversum confusa g. p. c.*] Sive camelopardalis, ex camelo et panthera concretus, &c.

196 *Diversum confusa genus*] Perelegans et erudita camelopardalis descriptio, in qua duarum naturarum confusio tertiam efficit. Primus autem Cæsar Dictator ludis suis Circensibus Romæ camelopardalin ostendit: ut tigrim Augustus in cavea mansuefactum. *Torrent.*

198 *Mimo spectacula plura*] Plura quam histrio.

199 *Scriptores*] Poëtas. *Asello*] Stolidæ multitudini.

200 *Asello Fabellam surdo*] 'Surdo narrare,' 'surdo canere, suadere,' proverbiali schemate dicimus, pro operam perdere. At Horatius duo ridicula conjunxit, asinum eumque surdum. *Torrent.* *Quæ pervincere voces*] Quis histrio tam vocalis, qui populi clamorem superare posset, propter reflexam Echo?

202 *Garganum*] Montem Apuliæ. *Mare Tuscum*] Mare Tyrrhenum.

203 *Et artes*] Habitus actoris artificiosus et exoticus.

204 *Oblitus actor*] Quibus actor indutus, seu potius commaculatus, &c.

205 *Concurrit dextera lævæ*] Plaudentium gestum describit. *Torrent.* *Concurrit dextera lævæ*] Plausus a populo datur propter elegantem auctoris vestitum, non propter orationem ejus qui nihil adhuc dixerat.

206 *Quid placet ergo*] Quid placet spectatoribus?

207 *Lana Tarentino violas imitata veneno*] Pulcre Plinius XXI. 8. 'Naturam,' inquit, 'gaudens vicisse luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur.' Et de violis quidem, ejusdem libri cap. 6. cum variorum sint generum ob multiplicem colorem, eas quæ purpureæ sint præcipue placuisse dicit, quas Græci ἴα vocant: hinc igitur 'ianthina vestis,' eadem nimirum quæ et 'amethystina:' qua de caussa auctores coccinea sive Tyria cum ianthinis et amethystinis sæpe conjungunt. *Torrent.* *Lana Tarentino*] Vestis violacei coloris. *Veneno*] Colore. Tarenti autem optima purpura tincta fuit.

208 *Quæ facere ipse*] Comœdias scribere.

209 *Maligne*] Parce laudare.

210 *Ille per extentum funem*] Usque adeo non maligne, hoc est, parce et dissimulanter, Tragicos laudat Horatius; ut ultro etiam fateatur eum rem præstare multo difficillimam, qui Tragici Poëtæ munus adimpleat; ita quæ velit, describens, ut non audiri, sed coram conspici videatur. *Torrent.* *Per extentum*] Videtur rem difficilem aggredi, ut funambulus.

211 *Meum qui pectus*] Qui animum meum sine causa perturbat. *Inaniter angit*] Nulla enim caussa, cur spectatoris animus re vana ac ludicra, et

nihil ad eum attinente commoveatur. *Torrent.*

212 *Irritat*] Ad iram impellit. *Mulcet*] Delectat. *Falsis terroribus implet, Ut magus*] Optima comparatio. Artium enim omnium vanissima et fraudulentissima magia est: quæ tamen plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque sæculis valuit. *Torrent.*

213 *Magus*] Præstigiator, qui arte magica portenta facit. *Et modo me*] Usque adeo apte res gestas describit, ut, qui audiunt, interesse videantur in iis locis ubi gestæ sunt. *Thebis*] Thebæ, Athenæ, Argos, Corinthus, Tragœdiarum domicilia. *Torrent.*

214 *Verum age*] Nunc primum incipit hujus epistolæ scopum collimare, hortarique Augustum, ne Chærilum aliquem velit sua gesta decantare, sed e multis deligat optimos quosque ex iis qui scribendo lectori placere malunt, quam e pulpitis recitando fastum populi ferre. *Cruq. His, qui se*] Vatibus egregiis.

215 *Quam spectatoris*] Quam audiri et spectari.

216 *Curam redde brevem*] Id varie exponitur: nempe ut his quoque Cæsar, qui ingenium suum in scena publicare nolint, vel curam sua liberalitate minuat; vel curam quo diligentiores sint, in eorum animis excitet; vel denique curam aliquam in delectu inter eos faciendo impendat, quo majore gloria ab idoneis celebretur. Verum mihi prima interpretandi ratio placet, ut Augustum nempe roget uti horum quoque, qui verecundiores scenam fugiunt, rationem habere dignetur; quo, de nulla alia re quam de scribendo solliciti, præstantiores evadant. *Torrent. Curam redde*] Redde aliquantum curæ, ut sint magis solliciti, non adeo negligentes. *Si munus Apolline dignum*] Si Bibliothecam Apollini a te consecratam et ædificatam, &c.

217 *Et vatibus addere calcar*] Et Poëtas excitare.

218 *Studio majore*] Majore animi contentione Musas colant stylumque exerceant; fere namque fit, dum in dubio est animus, nihil præclari ut meditetur et faciat: quare monet Cæsarem, ut animos Poëtarum liberet a cura et inedia, si quid eos laude dignum scribere desideret. *Cruq. Helicona virentem*] Montem Bœotiæ Apollini et Musis sacrum.

220 *Ut vineta egomet*] Ut meipsum omnium primum reprehendam. *Vineta egomet cædam mea*] Ductum a re rustica proverbium, in eos qui ipsi desides aliorum desidiam reprehendunt: aliter tamen Erasmus. *Torrent.*

221 *Sollicito damus*] De rebus bene agendis. *Quum lædimur*] Quum offendimur.

223 *Cum loca jam recitata*] Cum semel recitata ac satis jam intellecta usque repetimus. *Inrevocati* autem legunt libri veteres. *Torrent. Irrevocati*] Non revocati ab eo qui audit.

224 *Quum lamentamur*] Quum querimur non intelligi quantum laboraverimus.

225 *Et tenui deducta*] Subtili artificio elaborata. *Tenui deducta Poëmata filo*] Repeti hic potuerunt quæ I. Sat. 10. notavimus, 'Varius ducit.' *Torrent.*

226 *Ut simulatque*] Statim ut audieris nos versus scribere.

227 *Commodus ultro*] Liberalis.

228 *Arcessas*] Nos.

229 *Sed tamen est operæ pretium*] Verba hæc pendent a superioribus, nempe a vs. 219. 'Multa quidem nobis,' &c. Quasi diceret, Non gerimus nos erga te tam circumspecte, quam par esset, sed varias etiam offensionis causas tibi præbemus. Hæc fateor, Cæsar: sed tamen operæ pretium est, te internoscere ab aliis, eos qui æditui virtutis tuæ esse possunt (quorum versibus rerum a te gestarum memoria a te conservari et posteritati etiam commendari potest:

sive quorum versus, tanquam sacraria, virtutem tuam reconditam servare possunt) et eorum præ aliis rationem habeas, aliquid illis amplius quam aliis concedas et indulgeas. Eo autem in numero Virgilius et Varius digni sunt qui ponantur. Nec tibi continget, ut tuum de illis judicium, tuaque in illos liberalitas, reprehendi vel irrideri possint: sicut Alexander ridiculum se in suo Chœrilo præbuit, quum malos versus pro bonis haberet, tamen ob eos munificus fuerit. *Steph.*

230 *Æditnos*] Virtutis æditnos Poëtas vocat, vel quod viros virtute præditos, quorum illa pectoribus tamquam templis inhabitabat, adversus invidiam suis laudibus defendant; vel quod per virtutem facta, non aliter quam sua æditui sacra, scire volentibus enarrant. Atque eodem fere modo, 'Virtutis veræ custos rigidusque satelles,' Philosophus dicitur. 'Æditui' vero vel 'Æditimi,' ut, Varrone et Gellio testibus, veteres loquebantur, vocabulum Grammaticorum nobilissimi duplex esse voluere: vel a tuendis ædibus sacris, vel quasi ædis intimum dicas. *Torrent.* *Æditnos habeat*] Quales Poëtas, Metaph. ducta ab Æditnis sacrarum ædium custodibus.

231 *Virtus, indigno, &c.*] Virtus tua, o Auguste.

233 *Chœrilus*] Χοίριλον et Χαίριλον, modo idem nomen sit, vocant Græci. *Chœrilus* itaque scribendum est, non *Cherilus*. Et Chœrili quidem, patria Samii, ab Herodoto Athenis instituti, qui et Atheniensium adversus Xerxem et Lysandri Lacedæmoniorum ducis res gestas carmine scripsit, et Plutarchus et alii meminere. Verum fuere plures Chœrili Poëtæ. Turneb. XXVI. 25. et XXVII. 4. *Torrent.* *Chœrilus*] Poëta ineptissimus. *Incultis qui versibus*] Ordo est: Qui Philippos (regale numisma) retulit acceptos versibus incultis et male natis, id est, qui gloriatus est se ab Alexandro Philippos beneficio suorum versuum abstulisse. *Male natis*] Versibus male compositis, invita Minerva.

234 *Regale numisma*] Nummos imagine Philippi regis signatos.

235 *Tractata notam*] Atramenta manibus contractata. *Remittunt*] Reddunt.

236 *Fere scriptores*] Sic fere scriptores, &c.

237 *Linunt*] Deturpant. *Idem rex*] Alexander.

238 *Tam care prodigus emit*] Tam caro pretio.

239 *Apellem*] *Apellen* scribunt antiquissimi codd. quinque: ut paulo ante *nomisma*. Quam gratus autem Alexandro Apelles fuerit, videre est apud Plinium XXXV. 10. *Torrent.*

240 *Aut alius Lysippo*] Aut alius quam Lysippus insignis statuarius. *Duceret æra*] Hoc est, ex ære duceret Alexandrum, ut Apelles pingebat, sculpebat Pyrgoteles. Inepta igitur Lambini dubitatio est, anne vel *funderet* vel *cuderet* aptius legeretur. Nam et Plinius ita loquitur, ut modo vidimus: et verbum 'ducere' ad omnes hasce artes idoneum esse, ex Nonio et aliis I. Sat. 10. ostendimus. Atque ita Virg. 'Vivos ducent de marmore vultus.' quod tamen minus proprie dictum videri possit, quam 'ex ære ducere' aut 'ducere æra.' *Torrent.* *Duceret æra*] Formaret.

241 *Simulantia, &c.*] Exprimentia vultum.

242 *Judicium subtile*] Si, inquit, Alexandri acumen non picturæ aut sculpturæ artibus, sed Poësi æstimanda expenderes; non subtilem ac vafrum, sed nullius judicii esse vel juratus diceres. Atque ita quidem ex re præsenti Horatius: sed rex ille potentissimus, et summo ingenio præditus, edoctusque ab Aristotele, multo melius de scriptoribus, Poëtis maxime, qui Homerum perpetuo desideraret, quam de artificibus judi-

cabat. *Torrent.* *Judicium subtile*] Illud judicium Alexandri. *Videndis artibus*] In pictura et sculptura perspicienda.

243 *Ad libros*] Ad versus et Poëticam transferres.

244 *Bœotum*] Optime Lambinus. Sed eadem omnia, et multo plura Erasmus Chiliadibus, ' Sus Bœotia,' et ' Auris Bœotia,' et βοιωτιάζειν, pro *stolide et immodice vociferari.* Miris enim modis ' Bœotos ' ut stupidos, ceteri Græci exagitarunt. Multum autem referre ad hominum mores, quæ cujusque loci natura sit ubi nascimur alimurque, cum alii gravissimi Philosophi, tum peculiari opere Hippocrates tradidit. Usque adeo verum est Platonis in Timæo dictum, κατὰ τοὺς οὐρανοῦ τόπους κρᾶσιν ἠθῶν γενέσθαι, *mores pro cœli regionibus temperari.* Hinc Tullius lib. de Fato: ' Athenis tenue cœlum; ex quo acutiores etiam censentur Attici: crassum Thebis; itaque pingues Thebani et valentes.' Thebæ autem in Bœotia. Sed et de Democrito, qui natione Thrax erat, Juven. Sat. x. ' Cujus prudentia monstrat Summos posse viros et magna exempla daturos Vervecum in patria crassoque sub aëre nasci.' *Torrent.* *Natum, &c.*] Jurares Alexandrum pinguem esse et hebetem, quales sunt in Bœotia nati.

245 *Neque tua*] Ordo est: At dilecti tibi Virgilius Variusque Poëtæ non dedecorant tua de se judicia.

246 *Tulerunt*] Acceperunt.

247 *Dilecti tibi*] Dilecti abs te. *Virgilius Variusque*] Adscriptum in veteri codice: ' His singulis donavit Augustus decies sestertium.' Mirum autem tanta constantia in omnibus Mss. legi, *Virgilius Varusque.* Vide I. Od. 6. *Torrent.*

248 *Nec magis*] Hac ratione se passim venditant Poëtæ immortalitatem cui velint pollicentes. Vide IV. Od. 9. *Torrent.*

250 *Nec Sermones*] Nec Satyras.

251 *Repentes per humum*] Orationi solutæ similes. *Gestas*] Tua virtute gestas.

252 *Arces Montibus impositas*] Non vero de fortissimis ab Augusto arcibus expugnatis id intelligi; sic enim IV. Od. 14. ' Et arces Alpibus impositas tremendis Dejecit acer.' Drusus scilicet Augusti auspiciis: respicere tamen Horatium ad Germanici belli historiam malim. *Torrent.*

253 *Montibus impositas*] Arces in montibus extructas.

254 *Confecta duella*] Bella finita.

255 *Claustraque, &c.*] Portas Jani clausas, quod pacis tempore tantum fiebat. *Custodem pacis*] Videri poterit IV. Od. 15.

256 *Parthis te Principe*] Vide IV. Od. 15.

257 *Si, quantum*] Si voluntati facultas responderet.

259 *Rem tentare*] Rem experiri. *Recusent*] Non possint.

260 *Sedulitas*] Odi, inquit ille, nimium diligentem: id igitur scriptoribus evenire ait Horatius: maxime cum res gestas narrant, et quidem carmine: quod cum difficillimum sit, nisi circumspecte fiat, sæpe officio nostro eum cujus studiosi sumus gravamus magis ac premimus. Tanto autem cavendum diligentius: quod, ut natura ad reprehendendum proniores sumus, citius percipimus et altius recondimus si quid displicet; quam quæcumque alia vel inviti laudare cogimur et admirari: unde fit, ut per Lectoris fastidia, et qui laudat, et qui laudatur risus fiat ac fabula; damnatis ad mercium involucra libellis, quibus scriptor tam magnifice se jactitabat. *Torrent.* *Sedulitas autem, stulte quem diligit, urget*] *Urget* hic est gravat: deinde *stulte* jungatur non cum *diligit*, sed cum *urget*. Dicit ergo, Sedulitatem stultis officiis et obsequiis eum gravare, quem diligit. Id est, multis contingit, ut dum seduli videri, sive sedulitatis suæ tes-

timonium dare volunt, ea officia præstent, quibus stulte gravent quos diligunt. *Steph.* *Sedulitas autem*] Ordo est: Sedulitas eum urget quem stulte diligit, id est, qui stulta sedulitate officium suum alicui obtrudit, molestus est ei potius quam gratus. *Urget*] Molestia afficit.

261 *Præcipue quum se numeris, &c.*] Quum Poëta laudabilis se numeris artificiosis, (id est, versibus) commendat.

262 *Discit enim citius, &c.*] Quasi diceret, Quoniam si ille qui ad testandam suam sedulitatem, poëma de te scripserit, aliquid in eo inepte et ridicule de te dixerit, discentur citius illi versus inepti; et tui non sine risu mentio fiet, quoties recitabuntur. Ita igitur contraria illis, quæ speraverit, evenient: quia non honori tibi poëma illius erit; potius auribus tuis erit oneri. *Steph.* *Quod quis deridet*] Vid. Turneb. XXVI. 25.

264 *Nil moror officium, &c.*] Ac si diceret Horatius: Ad me certe quod attinet, Cæsar, si isto sim loco, nihili fecerim officium, quod mihi oneri sit potius, quam honori. Loquitur enim de officio, quod quum alioqui Cæsari præstare cupiat, ne id facere possit, obstare sibi venæ exilitatem dicit. Et pro *gravat, gravet* legendum. *Steph.* *Nil moror*] Quæ de se Poëta loquitur, perinde habenda sunt ac si a potenti aliquo amico, quem celebrari alias velit, proferantur, et quidem ab ipso Augusto. *Torrent.* *Nil moror*] Lege *morer*, et pro *opto, optem*. Stephan. *Nil moror*] Nihili facio. *Quod me gravat*] Quod mihi sit oneri potius quam honori. *Ac neque ficto*] Quemadmodum nolim imaginem mei ex cera fingi, ut deformior sit imago quam vera figura: sic neque ab indocto Poëta laudari velim.

265 *Proponi cereus*] Proponi in publico. *Cereus*] Ceræ erant in nobilium atriis majorum imagines, ut ex Juvenale aliisque auctoribus cognovimus. Verum hoc loco Horatius cum ceream ficto in pejus vultu imaginem dicit, et materiæ vilitatem et artificis imperitiam notat; ut aptius cum non satis idonei Poëtæ laudatione, statuæ honorem comparet. *Torrent.*

267 *Ne rubeam pingui*] Ne pudore afficiar crasso descriptus carmine. *Pingui donatus munere*] 'Pingue munus' vocat, cujus auctor ipse pinguis sit: sibi pariter atque ei quem laudat ruborem et ignominiam allaturus. *Torrent.*

268 *Cum scriptore meo capsa*] In eodem enim libro est scriptoris nomen et ejus qui describitur, ut in Virgilio Æneas, in Homero Ulysses. *Porrectus operta*] Extentus, quasi cadaver in cista.

269 *In vicum vendentem thus*] Fuit Romæ in regione fori Romani 'vicus thurarius:' ut et unguentarii duo, major et minor: hos puto innuere Horatium. *Torrent.* *In vicum vendentem*] In vicum ubi ex chartis inutilibus fiunt aromatum involucra.

270 *Chartis amicitur*] Sic ante Horatium Catullus: 'Et laxas scombris sæpe dabit tunicas.' Et utramque imitatus Persius: 'Nec scombros metuentia carmina, nec thus.' *Torrent.* *Amicitur*] Involvitur.

EPIST. II. AD JULIUM FLORUM. Excusat se Julio Floro querenti, quod nec Epistolam ullam, nec ea, quæ promiserat, carmina, misisset. Ac primum se pigrum fatetur esse, atque id illi prædixisse, ideoque se vitioso servo comparat, cujus emptor sit Florus a venditore de vitio præmonitus. Deinde se, quod de Luculli milite narrat, imitari velle dicit: ac quum paupertate ad versus faciendos impulsus fuerit, nunc eas facultates consequutum, quæ satis esse possint, malle somno id temporis dare, quod alioqui scribendis versibus daturus esset. Affert et alias rationes cur non scri-

bat: quarum una convenit cum his Nasonis verbis: 'Carmina secessum scribentis et otia quærunt.' Denique quamvis Poëtæ vulgo mutuis laudibus se ornent, multa componi ab illis, quæ merito risu excipiantur. Contra vero, ad scribendum legitimum Poëma, plurima requiri: rem magni laboris esse, et quæ animum etiam torqueat: at sibi non tanti esse, sapientem scriptorem haberi. Sibi igitur, quum jam provectæ ætatis sit, ad alios numeros animum esse appellendum: nimirum ad numeros et artem vitæ bene instituendæ. Atque adeo se jam in eo tantum esse, ut fruendo modicis opibus, quæ adsunt, discat majores non concupiscere. Verum ad bene beateque vivendum (quod vocat recte vivere) non satis esse carere avaritia, sed cætera etiam omnia vitia extirpari debere.

De hoc Julio Floro diximus aliquid Epistola III. Fuit autem ex cohorte Ti. Claudii Neronis, cum in Pannoniam atque Armeniam profectus esset. *Torrent.*

1 *Neroni*] Tiberio Claudio Neroni, qui successit Augusto.

2 *Puerum, &c.*] Servum. *Natum*] Externum, tibi incognitum.

3 *Et tecum sic agat*] Et tecum sic loquatur. *Tecum sic agat, &c.*] Μίμησις longe pulcerrima, qua mangonem summo artificio exprimit. *Hic*] Hic servus candidus est, (inquit venditor) cujus sunt omnia verba usque ad vs. 17. hujus Epistolæ.

5 *Nummorum*] Soluto pretio.

6 *Verna ministeriis*] Servus ex ancilla mea natus.

7 *Litterulis Græcis imbutus*] Nam plurimum ad commendationem servuli spectat, quod puer, quod verna, quod imbutus litteris; servitia namque novitia adhuc, et notæ educationis, tamquam ministeriis aptiora, tritis ac veteribus sunt præferenda: ita de Cæsare Suetonius: 'Servitia recentiora politioraque immenso pretio comparavit.' Erudiri ergo vernas curabant, ut tanto pluris venderent. *Torrent.* *Litterulis Græcis imbutus*] Eruditione imbutus. Nam vernæ liberaliter instituebantur, ut dominis essent utiliores.

8 *Argilla quidvis*] Argillæ similis est rudis ætas, primo quidem fingi potest dum tenera est, verum ubi duruit ingenium, non facile refingitur in alienam speciem. *Erasmus.* *Argilla quidvis*] In molli ingenio hujus pueri quidvis exprimes, sicuti ex argilla quidlibet simules. *Imitaberis*] Sic quidem tres nostri Mss. sed plures receptam lectionem servant, *imitabitur:* ut puer iste una cum litterulis plasticen etiam discere cœperit, aut ad eam natura ducatur: quæ sane interpretatio mihi non displicet. Sed reclamat Lambinus cum aliquot aliis; qui puerum argillæ conferri malunt, unde quidvis fingi possit, tam molli et flexibili. Verum id ante satis expresserat, cum cuilibet arti idoneum dixit: sed nolim contentiosus esse; nam idoneitatem illam luti similitudine comprobavit. Atque ita Acro. *Torrent.*

9 *Canet indoctum, sed dulce bibenti*] Canet, non quod arte didicerit, sed quod natura indiderit, quo inter pocula nova ad vinum lætitia accedat: præcipuus autem Musicæ in conviviis usus, teste etiam Plutarcho: et notum illud Ovidii: 'Tum carmina vino Lætitiam faciente canunt.' Nec silere velim in duobus exemplaribus legit *bidenti*, pro *bibenti;* quo sensu nescio. *Torrent.* *Indoctum, sed dulce*] Quiddam indoctum, sine artificio, quale rustici canere solent. *Bibenti*] Dulce convivanti.

10 *Multa fidem*] Postquam jam abunde laudavit, laudasse dissimulat, ne nimium commendando emtorem decipere velle videatur. Et quoniam qui servum vitiosum sciens vendit,

nisi de redhibitione teneri velit, vitium indicare legibus Ædilitiis jubetur; Poëta ingeniosissimus tam artificiose nunc illud extenuat, quam laudes ante ampliavit. Notum autem proverbium, vino vendibili non opus esse suspensa hedera. *Torrent.* *Levant, ubi plenius æquo*] Minuunt fidem; nam proba merx facilem emptorem reperit.

11 *Qui vult extrudere*] Quatuor Bland. Tons. Mart. Sil. habent *excludere;* quod mihi magis apparet vendendis mercibus idoneum: excluduntur enim, quæ claustris exemta venui proponuntur. *Extrudere* autem videtur nescio quid in rebus distrahendis habere vilitatis et contemptus: dijudicet lector. *Cruq.* *Qui vult*] Qui vult quam primum merces vendere.

12 *Res urget me nulla*] Nulla necessitas me premit. *Meo sum pauper in ære*] Pergit egregie Mangonis personam agere: qui videri velit non suo, sed emtoris commodo ac gratia puerum vendere; nam tametsi inquit pauper sum, nullo tamen ære alieno astrictus premor, ut vendam. *Torr.* *Meo sum pauper in ære*] Nihil cuiquam debeo.

13 *Nemo hoc mangonum*] Nemo ex iis qui servos vendunt, tibi vitia eorum patefaceret, ut ego tibi. *Mangonum*] 'Mangones' et 'venalitiarios' vocabant veteres eos qui venalium greges ducerent. *Torrent.* *Non temere*] Non facile quivis a me idem obtineret.

14 *Semel hic cessavit*] Semel cessasse ait, qui natura nihili et nequam erat: et latuisse qui fugerat, per μείωσιν ut Grammatici vocant. *Torr.* *Cessavit*] Semel fuit ad mandata facienda tardior.

15 *In scalis latuit metuens*] Ordo est: Hic puer latuit, metuens habenæ pendentis in scalis, id est, metuens verberari, loris vinciendus quæ pendebant in scalis. *Pendentis habenæ*] Ad terrorem enim in ædibus scuticæ, quas 'habenas' quoque et 'anguillas' appellabant, in gradibus dependebant: 'habena' autem impuberum fere pœna erat. Ulpianus l. I. de S. C. Silaniano: 'Solet hoc in usu observari, ut impuberes non torqueantur: terreri tantum solent, et habena vel ferula cædi.' Turneb. XXI. 8. *Torrent.*

16 *Des nummos*] Eme et pretium solve. *Excepta nihil te si fuga*] Si fuga servi, quam ego excepi et expressi, te nihil offendat.

17 *Ille ferat pretium*] Ille mango, inquit Horatius, accipere potest ab emptore nummos. *Pœnæ securus*] Non metuens de pœna emptori præstanda per legem redhibitoriam.

18 *Prudens emisti vitiosum*] Sciens, o Flore, quasi mancipium emisti me vitiosum, ita tamen ut vitium meum tibi prædixerim. *Dicta tibi est lex*] Legem Mancipii sive Contractus dicit; nam, ut JCti aiunt, verba contrahentium legem contractui dant. Et Varro Rei Rust. lib. II. 'In emtionibus,' inquit, 'jure utimur quod lex præscripsit: in ea enim alii plura, alii pauciora excipiunt.' Ita et mango iste servuli fugam exceperat. *Torrent.* *Lex*] Conditio venditionis.

19 *Insequeris tamen hunc*] Me quasi venditorem persequeris. *Et lite moraris iniqua*] Inique litigas mecum quasi cum mangone.

20 *Pigrum*] Cessatorem esse.

21 *Talibus officiis*] Ad scribendum esse ineptum, ut is qui manibus caret. *Prope mancum*] 'Mancus' proprie sine manu. Cicero pro Rabirio: 'Q. Scævola confectus senectute, præpeditus morbo, mancus, et membris omnibus captus ac debilis.' Transfertur etiam ad inanima, pro debilis, imbecillus, inutilis. *Torrent.* *Sævus*] Iratus.

22 *Veniret*] Libb. Mss. pæne omnes *rediret* legunt; et recte quidem, ut arbitror; nam jam Florus fortasse

per Epistolam expostulaverat, ac ne sic quidem longo tempore responderat Poëta, donec tandem hæc carmina sibi extorqueri pateretur. Si nihil tale est, receptam scripturam malim. *Torrent.*

23 *Quid tum profeci*] Vitium meum prædicendo. *Mecum facientia jura.Si tamen attentas*] Jura secum facere Ædilitiæ legis exemplum monstravit: adversus quæ ille peccet, si importunus esse pergat. 'Attentare' igitur pro lædere et offendere dixit, ut 'tentandi' verbo et ipse et Virg. et alii sæpe usi sunt. *Torrent.* *Mecum facientia*] Si jura me adjuvantia labefactari coneris.

24 *Super hoc*] Quereris de hoc præterea.

25 *Mendax*] In eo mendax.

26 *Luculli miles*] Qui bellum gessit cum Mithridate, rege Ponti. *Collecta viatica multa*] Viatica paulatim parta. 'Viaticum' dicitur, quicquid iter agendi causa necessarium est, sive cibus sit, sive pecunia ad victum expetenda. *Viatica*] 'Viaticum' pro castrensi pecunia accipio. Adde Gell. XVII. 2. *Multis Ærumnis*] Tanto igitur ei qui collegerat gratiora, ac proinde gravior de amissis dolor; quo extimulante, se de hostibus ultus est, qui furem reperire non posset: omnino enim de uno aliquo milite loquitur Horatius. *Torrent.*

27 *Ad assem*] Ita, ut vix quicquam restiterit.

28 *Vehemens lupus*] Apta comparatio lupi ac militis: ambo raptores. *Torrent.* *Vehemens lupus*] Acer inimicus. *Hosti*] Hosti Mithridatico.

30 *Præsidium regale*] Præsidium Mithridatis. *Loco dejecit*] Loco valde munito, multisque rebus referto depulit.

32 *Donis ornatur honestis*] Dona militaria dicit 'coronas,' 'torques,' 'phaleras,' quorum nomine pecunia non continetur. Ducum enim largitiones JCti et recentiores scriptores 'donativa' fere appellant; ut quæ populo dabantur, 'congiaria.' Nota autem Luculli adversus Tigranem et Mithridatem reges potentissimos bella: quibus finem imponere potuisset, si militem habuisset dicto magis audientem; nam Lucullus quamquam parcissimus imperator, quia militarium munerum exactor acerrimus, minus liberalis erat, militum favorem ac gratiam tenere non potuit. Jam vero norunt eruditi, 'honesti' vocabulum ὑποκοριστικῶς dici, quod modum non excedat: ut 'honestum et moderatum convivium' Cic. pro Murena. *Torrent.* *Honestis*] Donis honorificis.

33 *Super sestertia nummum*] Præter hæc dona accepit 20. millia sestertium nummum.

34 *Sub hoc tempus*] Paulo post. *Prætor*] Imperator Lucullus.

35 *Eundem*] Eundem Luculli militem.

36 *Mentem*] Animos.

37 *I bone quo*] Verba sunt Imperatoris militem hortantis. *Pede fausto*] Bono auspicio.

38 *Laturus meritorum*] Accepturus præmia.

39 *Ille catus quantumvis rusticus*] Quantumvis conditione rusticus, ex agro enim robustissimi milites, sollers tamen et acutus et prudens, qui fortunam toties periclitari nollet. *Torrent.* *Catus*] Prudens.

40 *Qui zonam perdidit*] Qui perdidit viaticum, quod in zona milites portare solebant.

42 *Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles*] Etiam Christianorum tempore, diu ab Homeri Achille studiorum suorum initia ducebant adolescentes. Unde apud Theodoretum proverbium: οὐδὲ τὴν 'Αχιλλέως μῆνιν ἴσασι, *ne iratum quidem Achillem norunt*, ut Horatius loquitur. Plane enim μῆνις 'Αχιλλέως illi, quod Horatio, *iratus Achilles.* Heinsius. *Iratus, &c.*] Id est, Iliadem Homeri didici.

43 *Adjecere bonæ*] Laus Athenarum ab artibus et disciplinis bonis, qualis omnis est rationalis disciplina, quæ verum et rectum dignoscere docet. *Cruq.*

44 *Ut possem curvo dignoscere rectum*] Libri antiqui pæne omnes *vellem* pro *possem* legunt: adscriptumque in uno atque altero, modestiæ caussa sic Poëtam loqui: germana igitur hæc scriptura est; nam eadem ratione dicti Philosophi. *Dinoscere* etiam, pro *dignoscere* scribunt vetustissimi codices. *Torr. Curvo dignoscere rectum*] Bonum a pravo.

45 *Atque inter sylvas*] Inter obscuros Philosophos Academicos, sic dictos ab Academo Atheniensi, qui Athenis construxerat porticum, quæ postea Academia nominata est. *Atque inter silvas Academi, &c.*] Scribe *Ecedemi*, ut et in Acrone ejus Interprete. Auctor proverbiorum: Ἀκαδημία δὲ ἦν γυμνάσιον ἐν Ἀθήναις, προάστειον ἀλσῶδες, ἐν ᾧ διέτριβε Πλάτων, ἀπὸ Ἀκαδήμου τινὸς ἥρωος ὀνομασθέν. Vide et Suidam, et Stephanum. *Meurs. Exerc. Critic. part.* II. p. 213. *Silvas Academi*] Academia locus Athenis suburbanus, plurimis pulcerrimisque arboribus consitus, templis præterea et illustrium virorum monumentis ornatus, ab Academi, qui eum consecraverat, nomine dictus: quem tamen aliqui 'Echedemum,' et inde 'Echedemiam' appellarunt: auctores inter alios Stephanus et Plutarchus in Theseo et Sylla. Hinc igitur Academi veteres et novi: sed veteres præcipue secutus fuit Horatius. *Torrent.*

46 *Dura sed amovere*] Bella civilia inter Brutum et Octavium me Athenis expulerunt. *Emovere*] Sic et nostri codices pæne omnes: recte; vocabulum enim Horatio frequens; ut IV. Od. 15. 'Emovitque culpas.' II. Sat. 3. 'Emovit veterem mire novus.' *Torrent.*

47 *Rudem*] Nimirum Philosophiæ, non armorum studiosum. *Cruq. Tulit æstus in arma*] Motus civilis me abstulit ad partes Brutinas; quæ fortitudini militum Augusti non erant pares.

48 *Lacertis*] Viribus.

49 *Simul primum me*] Quam primum, statim ut. *Philippi*] Civitas Thessaliæ a Philippo instaurata, mutato nomine, cum Dathos antea diceretur, gemina Romanorum clade insignita: Pompeii primum, deinde Bruti et Cassii adversus Cæsarem et Augustum; unde et bellum illud civile Philippense vocat Suetonius. At Lambinus in Thracia collocat: ideo, credo, quod per campos Emathios bella illa pugnata Lucanus scribit, quodque 'Emathii Philippi' Ovidius dixit. Sed Poëtis licet vicinarum gentium nomina interdum confundere: et 'Emathia' non Thracia ipsa, sed Thraciæ finitima, pars Macedoniæ est: et alioqui notum omnibus in campis Pharsalicis, quos Thessaliæ assignat Plinius, pugnatum fuisse. *Torrent. Philippi*] Philippi urbs in Thracia, a Philippo condita.

50 *Decisis humilem pennis*] Dignitate amissa et opibus. *Inopemque paterni*] Inopem per proscriptionem, quod secutus esset partes Bruti.

51 *Et Laris*] Totius patrimonii. *Paupertas impulit audax*] Notum illud e III. Od. 24. 'Magnum pauperies opprobrium, jubet Quidvis et facere et pati.' Accedat elegans Mimographi senarius: 'Hominem experiri multa paupertas jubet.' *Torrent. Audax*] Paupertas laboris Magistra, quid non audet experiri?

52 *Ut versus facerem*] Ad acquirendam gratiam virorum principum, Mæcenatis imprimis, ut ejus præsidio conciliaretur Augusto. *Cruq. Quod non desit habentem*] Sententia est, eum qui firmum aliquid ac stabile nactus sit, cui fidere scilicet ut proprio possit, pro insano habendum esse, si ultra scribendis versibus se excruciet.

Quod non desit igitur, id est, quod non facile herum fallat atque destitnat; qualis fundus Horatii in Sabinis. *Torrent.* *Quod non desit*] Habentem quod sufficiat.

53 *Quæ poterunt*] Insanus merito dicar, si non putem dormire melius esse quam versus scribere. *Satis expurgare cicutæ*] Cicuta herba quædam est venenata, notissima. Cicutam etiam appellarunt vulgo herbam catharcticam, quam hic intelligit: Græce dicitur κώνειον. Tum et Latini Cicutam vocant quamlibet cannam, intus cavam et inanem. Unde apud Poëtas *cicutæ* pro calamis quibus fistulant pastores. *Salmasius.* *Cicutæ*] Καταχρηστικῶς non tam pro elleboro (quod antiqui interpretes et nonnulli viri doctissimi ex Avicenna voluere) quam pro quocumque ancipiti adversus morbum ancipitem remedio, quod vel cum discrimine potius admoveatur, quam ægrotantem certo perire patiamur. Et cur obsecro scribendi illud cacoëthes, quod insanabile vocat Juvenalis, tamquam ex nimio calore aut atra bile ortum, cicuta, quæ frigore enecat, curare Horatium vetes? Exemplum certe secutus est Persius Sat. v. cum ait: 'Calido sub pectore mascula bilis Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.' *Torrent.* Vel censuit, se nulla cicuta, hoc est, validissimo medicamento, ita expurgari posse, quin credat se prius emori posse, quam censere, versus scribere melius esse, quam dormire et quiescere. *Cruq.* Vid. Turneb. XXI. 8. *Cicutæ*] Medicinæ vehementissimæ, ut Helleborus, quem hic a Poëta intelligi adducor ut credam, quoniam cicuta ab Avicenna Hellebori nigri nomine appellatur.

55 *Singula de nobis anni*] Singula quæ ad voluptatem pertinent. Secunda est excusatio cur non scribat. *Prædantur*] Rapiunt.

56 *Sed quod non desit habentem, &c.*] Ad ipsum Horatii animum referendum; qui ideo habebat quod non deesset, quia eo contentus erat, nec plus habere cupiebat. Quasi dicat, Habentem quod expleat cupiditatem meam, vel potius vota mea. *Stephan.*

57 *Tendunt extorquere*] Contendunt et conantur extorquere fingendi carminis propensionem.

58 *Denique non*] Tertia excusatio cur non scribat.

59 *Carmine tu gaudes*] 'Carmen,' cum dicit, per antonomasiam 'Heroicum' intellige. *Torrent.*

60 *Bioneis sermonibus*] Et 'Biones' quidem numero decem recenset Laërtius: e quibus omnibus 'Bion Borysthenites' aptus videri possit, a quo *Bionei sermones* pro amarulentis, ut Hipponactei et Archilochii, proverbio celebrentur. Fuit autem Philosophus et Poëta, non in homines tantum, sed in Deos etiam contumeliosus. Turneb. Advers. XXI. 8. *Torr.* *Bioneis sermonibus*] Lividis jocis, id est, Satyra. Bion sophistes cognominatus adeo mordax fuit in Poëtas, ut ne Homero quidem parceret. *Sale nigro*] Salibus amaris, quales sunt veteres Comœdiæ.

61 *Prope dissentire*] Hic *prope*, generatim capitur, seu universaliter, id est, omnes tres. *Cruq.*

62 *Palato*] Gustu.

63 *Renuis tu, quod jubet alter*] Horatius tanquam ad ipsos convivas loquitur.

65 *Præter cætera*] Insuper. Alia causa cur non scribat.

67 *Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, &c.*] Duæ res molestissimæ olim Romæ, spondere, et audire recitantes: ut non semel ante conquestus est; lepide Juven. inter maxima Urbis mala enumerat: 'Augusto recitantes mense Poëtas.' *Torr.* *Sponsum*] Ad respondendum pro se. *Auditum*] Fuit Horatius ex Criticis unus.

68 *Cubat hic*] Ægrotat.

69 *Extremo in Aventino*] In extrema parte montis Aventini.

70 *Intervalla vides humane commoda*] Interpretes τὸ *humane*, ἀνθρωπίνως exponunt: et nescio quomodo *humane commoda*, ea quæ incommoda sunt, dici existimant. Scribendum est: *Intervalla vides: humane: commoda. Humane* est approbantis, ναιχὶ, καλῶς, *benigne*, *recte*. Quæ sæpe ταυτίζει. Etiam vocati ad prandium aut cœnam, dicebant *humane*, ut 'recte,' 'benigne:' cum negarent id se facturos esse, ita ut laudarent tamen animum vocantis. Glossæ veteres ad illud Horatii I. Epist 7. 'At tu quantum vis tolle: benigne.' 'Advena, humane facis, inquit, et gratias agit.' Hic vero εἰρωνικῶς. Vides, inquit, intervalla: Respondet alter, *humane: commoda recte:* recte, inquit: sane sunt commoda. Ironia autem contrarium inferre solet. *Heins. Humane commoda*] Per Antiphrasin pro incommoda, nisi ironiam facere malis. *Torrent. Humane commoda*] Humano more commoda, id est, incommoda. Ut sunt humana omnia, in quibus plus est fellis quam mellis.

71 *Puræ sunt plateæ*] Optime explicatur a Lambino. 'Puras' enim vocat, ab hominibus ceterisque rebus minime impeditas; ut 'puro concurrere campo;' 'dimicare puro ac patenti campo,' Virgilius Liviusque dixere. Turneb. VII. 19. *Torrent. Puræ sunt plateæ*] Est objectio. Aliquis enim dixerit quod Romæ plateæ sint puræ, in quibus nihil est quod impediat versus meditantem.

72 *Festinat calidus*] Hæc enumeratio est impedimentorum, quæ declarat, eum nunc ironicῶs esse locutum. *Cruq. Festinat calidus*] Respondet non ita esse. Nam calidus redemptor, &c. *Calidus*] 'Calidos' vocamus vehementes et inconsultos, studio scilicet ejus rei, quam agunt, accensos: vocabulum non semel apud gravissimos scriptores corruptum. Idque observavit P. Victorius lib. Var. Lect. XXXIII. 6. Terent. Eunucho: 'Vide ne nimium calidum hoc sit modo.' Cic. I. de Officiis: 'Periculosa et calida consilia.' 'Redemtoris' autem vocabulo eodem sensu usus Poëta III. Od. 1. *Torrent. Mulis gerulisque*] Sarcinariis, et *gerulis*, id est, bajulis, vel portatoribus. *Redemptor*] Operum conductor.

73 *Torquet nunc*] Torquendo attollit lapidem. *Tignum*] Trabem.

74 *Luctantur funera*] Funera cum plaustris onerariis concurrentia contendunt. quando hac funus procedit, illac plaustra.

76 *I nunc*] Est Ironia.

77 *Nemus*] Solitudinem. *Et fugit urbes*] *Urbem* malim, ut in pluribus Mss. ut Romam dicat, non Gabios, aut Ulubros, aut vacuum Tibur, et imbelle Tarentum. *Torrent.*

78 *Bacchi*] In Bacchi tutela omnes Poëtæ sunt constituti. *Somno gaudentem*] Quiete et solitudine.

80 *Vis canere*] Vis Lyrica scribere? *Contracta*] Ego in septem codicibus *contacta* scriptum repperi. Quam scripturam cum agnoscant etiam interpretes, nihil equidem dubitandum, quin proba ac legitima sit: ut quam proxime sequatur eorum vestigia, qui vatum nomen meruere, ita ut tangere etiam et quod dicere solemus pedem pede premere videatur. Sunt qui *cantata* legant, quasi ab aliis prius dicta, quod Cruquio placet. *Torrent. Contracta sequi vestigia*] Vestigia angusta, quæ difficile est persequi.

81 *Ingenium, sibi quod*] Argumentum a majori. In summo otio et quiete, qui jam multos annos Athenis versantur, si hoc non præstiterint, egone id Romæ possim in summo strepitu? *Cruq. Ingenium, sibi quod vacuas*] Ille qui sibi elegit Athenas vacuas, id est, urbem quietissimam.

82 *Studiis annos septem dedit*] An forte solemne aliquid in septennio? mihi certe non videtur; nam pro quo-

vis longo ad discendum spatio posuit. *Torr.* *Insenuitque*] Et senium contraxit ex librorum lectione.

83 *Statua taciturnius exit*] Studium immoderatum homines efficit aliquando hebetes et ridiculos, præsertim ubi ad vitam politicam accedunt.

84 *Risu populum quatit*] Quod non tam ad carminis scribendi, quam ad ineptitudinem morum vitæque communis, pertinet. *Cruq.*

86 *Digner*] Dignum arbitrer connectere verba sonum lyræ motura, id est, carmina lyrica?

87 *Frater erat Romæ consulti rhetor*] Epistolæ argumentum hoc est: Florum Horatio succensuisse, quod ab eo nihil literarum acciperet: Horatium justa uti excusatione, quod ne id quidem se facturum promiserit. Carmina autem ideo non mittere, quod Philosophiæ incumberet, cum ante, paupertate adductus, poëtari cœpisset. Verum manifestus est hiatus, et sententiæ defectus. Sciat ergo lector, nihil unquam Pythiam dixisse verius, quam hos quinquaginta et sex versus, qui de Poëtis et Poëtica scribendi ratione agunt, hic insertos esse: eosque Poëtæ mentem et Epistolæ institutum tot jam annos divisisse pessime ac interpolasse. Quod tum apparebit primum, si, inductis illis, reliqua continuemus hoc modo: 'Heic ego rerum Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis, Verba lyræ motura sonum connectere digner? Nimirum sapere est abjectis utile nugis, Et tempestivum pueris concedere ludum. Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis, Sed veræ numerosque modosque addiscere vitæ.' Nego quicquam esse in scriptore isto, quod cohæreat melius, aut tam necessarium sit, quam ut illa conjungantur: 'Ut,' inquit, 'reliqua omittam, fieri qui potest, ut in tantis urbis tumultibus (et enumeravit omnes) versus faciam, cum hæc talia silentium requirant? Nimirum utile est, quod dixi, ut ab omni hoc studio abstineam, et has nugas pueris relinquam: neque modos versuum et numeros, verum ipsius vitæ sequar. Hoc agam: hic mentem habeam.' Quare, apage Poëtica præcepta, et id genus alia, quæ hic pessime intexta erant. Aliquam autem illius Epistolæ partem periisse, nobis tam est certum, quam meridie lucere: quamquam id a nemine notatum fuerit. Quod vel ex illis fiet manifestum: 'Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes, Divitiæque peregrinæ: quibus oblitus actor Cum stetit in scena, concurrit dextera lævæ. Dixit adhuc aliquid? nil sane. quid juvat ergo? Lana Tarentino, violas imitata veneno.' Post hæc, ista deinde subjungit: 'Ac ne forte putes, me, quæ facere ipse recusem, Cum recte tractent alii, laudare maligne.' Quibus profecto versibus, fatetur de Poëtis se judicasse, cum nihil minus egerit in præcedentibus. Nos dicere audemus, totam hanc præclaram epistolam deberi nobis. *Heinsius.* *Frater erat Romæ, &c.*] Duo erant fratres Romæ, suarum inter se laudum præcones, Jurisconsultus alter, alter Orator. *Consulti*] De hoc quoque vocabulo ante diximus, I. Od. 22. Exemplo autem horum fratrum laudare se mutuo Poëtas, qui tum aliquid Romæ scribebant, ostendens; eam quoque caussam prætexit cur ipse a scribendo cesset: nempe ne quos nolit laudare cogatur. Atque ita apud Juvenalem Umbricius: 'Quid Romæ faciam? mentiri nescio, librum Qui malus est nequeo laudare, et poscere.' *Torrent.* *Consulti rhetor*] Jurisconsulti frater.

89 *Gracchus ut*] Caium Gracchum intelligo: quamquam enim eloquentia præstabat etiam Tiberius; ille tamen illustrior orator, nempe fortis et vehemens, quodque nonnullis visum fuisse ait Gellius lib. X. severior, acrior, ampliorque ipso Cicerone. *Torrent.* *Gracchus ut hic*] Tantus

Orator, quantus fuit Gracchus Corneliæ filius. *Mutius ille*] Q. Mutius Scævola optimus Jurisconsultus.

90 *Qui minus argutos*] Quomodo sunt Poëtæ minus insani dum se invicem laudant?

91 *Carmina compono*] Si de se loquatur Horatius, 'carminum' nomine intelligere Odas malim, qui et 'Carminum libri' inscribuntur. Turneb. XXI. 8. *Torrent.*

92 *Cœlatumque novem*] Poëma artificiosissimum, a novem Musis elaboratum. *Aspice primum*] Primum hoc vide.

93 *Quanto cum fastu*] Quanto cum apparatu nos Poëtæ circumspectemus. Tmesis est. *Quanto molimine Circum*] Maximum, id est, eos, qui in Circo et exercent se et spectant; aut Circum συνεκδοχικῶς, id est, theatrum. Alii tmesin esse volunt, pro *circumspiciunt.* Ego malim esse asyndeton, hoc modo, spectemus circum et vacuam Romanis vatibus ædem: displiciat lector. *Cruq. Quanto molimine circum-Spectemus*] Duo optimi codices converso ordine: *Circum molimine quanto Spectemus.* Unus præterea *spectamus*, pro spectemus: nihil muto. *Torrent.*

94 *Circumspectemus vacuam Romanis vatibus ædem*] Sane 'ædes vacua Romanis Poëtis,' non est in qua nulli sunt Poëtæ Romani, sed quæ solos recipit Poëtas Romanos: seu, quæ nullos præter eos recipit. Ita 'ædes vacuas Romanis vatibus,' illa templi Palatini pars, in qua soli Romani vates recitabant: ita enim potius intelligendum quam de bibliotheca 'quæ Romanis vatibus vacabat.' *Heinsius. Vacuam Romanis vatibus ædem*] Tamquam vacuam, nisi nos eam scriptis nostris impleamus atque ornemus. *Torrent. Ædem*] Templum Apollinis cui Bibliotheca fuit adjuncta, ab Augusto extructa.

95 *Si forte vacas*] Recte pro *vacat*, ut in vulgatis. *Torrent. Si forte vacas*] Si nihil habes, quod agas. *Et procul audi*] Audi e loco longinquo. *Procul audi*] Ne propius accedas, sed quasi ex insidiis sectare, ut aliud agere te cogitent. *Cruq.*

96 *Quare sibi nectat*] Quare hi duo Poëtæ se dignos judicent corona poëtica, id est, laude.

98 *Samnites*] Poëtas mutuam in laudando tradentes operam gladiatorum generi, quos *Samnites* vocabant, aptissime comparat: dicti autem a splendidissima Samnitium, cum quibus tot olim bella gessere Romani, armatura. Sunt qui dicunt Romanos in privatis conviviis gladiatorum cæde ac sanguine oblectatos: rudibus, credo, ludi caussa batuebant. Atque id ipsum, ni fallor, significat hic Horatius: neque enim succedet Samnitium ac Poëtarum comparatio, si illi se mutuo jugulent, hi honorifice salutent: quamquam enim hæ salutationes, utpote simulatæ, vulnerum loco habendæ sint; cum monere quam adulari esset satius: integri tamen discedunt, uti et Samnites a lento illo duello, quod ad speciem tantum inierint. Turneb. XXV. 19. *Torrent. Samnites ad lumina*] Tanquam Samnites qui adversus Romanos pugnaverunt usque ad nocturnas lucernas, id est, vesperam. *Ad lumina prima*] Cum jam fervent convivia: quæ cum solennia erant, maturius parabantur, atque ita II. Sat. 8. 'Serum sub lumina prima venire Convivam.' *Torrent.*

99 *Discedo Alcæus puncto illius*] Ego, inquit Horatius, illius suffragio discedo par Alcæo, quia Lyricus sum.

100 *Nisi Callimachus*] Voco illum Callimachum, qui in Elegis floruit. *Callimachus*] Quem Propertius noster studiosissime imitatus, sic expressit, ut Romanus a multis Callimachus merito dictus sit. *Torrent.*

101 *Fit Mimnermus*] Appellatur a me Mimnermus. *Optivo*] Argute et-

iam 'optivo nomine crescere' dixit, ideo quod hi qui in alienam adoptabantur familiam, in adoptionis signum augebant fere nomina: ut P. Cornelius Scipio Æmilianus. *Torrent.* *Optivo cognomine*] Nomine quod ipse optaverit. *Crescit*] Fit major, ornatior.

102 *Multa fero*] Multas Poëtarum ineptias devoro. *Genus irritabile*] 'Οξύχολον, quibus ira commotis si repugnes, magis provoces, neque sine magno tuo malo discesseris. *Cruq.* *Irritabile vatum*] Genus iracundum.

103 *Suffragia*] Populi laudes.

104 *Idem*] Ego idem. *Et mente recepta*] Quum ex insania Poëticæ professionis, ad me redierim.

105 *Obturem patulas impune*] Obturare mihi liceat aures impune, *id est*, sine periculo. *Legentibus*] Carmina sua recitantibus.

107 *Se venerantur*] Sese invicem admirantur tamquam divinos Poëtas.

108 *Beati*] Sibi placentes.

109 *At qui legitimum*] At bonus Poëta, qui, &c.

110 *Cum tabulis animum*] Ipse sua scripta notabit, tanquam censor.

111 *Audebit quæcunque*] Non dubitabit: in animum inducet: volet. Vid. Turneb. XXI. 8.

112 *Et sine pondere erunt*] Levia erunt. *Honore indigna ferentur*] Scribo *feruntur*, ut in quinque exemplaribus. *Torrent.*

113 *Movere loco*] Verba mutare. *Invita recedant*] Ipso scribente invito.

114 *Et versentur adhuc*] Et quamvis adhuc sint domi abdita. *Intra penetralia Vestæ*] Liber optimus *inter*. Vult autem Horatius hanc censuram adhiberi, quamvis scripta adhuc domi magna diligentia sollicite adserventur; ut suorum quisque Poëmatum castigator ac censor sit, priusquam vel recitando tantum aliis communicentur: ac quantumvis prima facie arrideant, nec minus certa ac tuta videantur, quam si in Vestæ sacrario delitescant. Plura Turneb. XXI. 8. *Torrent.* *Vestæ*] In Vestæ templo servatus fuit ignis æternus Romæ. Vesta hic ponitur pro Lare.

115 *Obscurata diu*] Verba obsoleta et inusitata. *Eruet atque*] E tenebris extrahet.

118 *Nunc situs*] Nunc turpe senium premit.

119 *Adsciscet nova*] Cudet et finget nova, quæ usus genuerit.

120 *Vehemens et liquidus*] Vehemens ad verborum inventionem. Anapæstus pro Spondæo.

121 *Beabit*] Amplificabit.

122 *Luxuriantia compescet*] Quæ redundant, coërcebit.

123 *Levabit cultu*] Poliet et leniet sano artificio. Metaph. a corpore animato ad carmen. *Virtute carentia*] *Calentia* legitur in duobus fidelissimis exemplaribus: id monere volui. Cohibet fortassis nimium illum ingenii fervorem, quo inconsulte abripimur; nam *calidus* in malam partem sæpe accipitur; et sane molle illud et facetum non frustra extollit Horatius. Si *carentia* legas, nihil dicit quod non prius dictum sit. *Torrent.* *Tollet*] Extollet.

124 *Ludentis speciem*] Parum laboriose scribentis. *Torquebitur*] Nolim Lambino adversari, sic ex veterum interpretum sententia hæc exponenti, ut quamvis ludere scriptor videatur, magnum tamen laborem impendat: sed magis conveniet sequens cum histrione, qui una in fabula sæpe diversas personas agit, comparatio; si Poëtæ præcipiat Horatius, ut ipse quoque rei, quam tractat, ita sermonem accommodet, ita ex decoro stilum vertat, ut nunc jocari, nunc serio agere ac torqueri existimetur; in quo summus quidem labor, sed et summa gloria est. 'Moveri' autem 'Satyrum,' pro movendo imitari, Græcorum more dictum est. Turneb. XXI. 8. *Torrent.* *Torquebitur*] Fatiga-

bitur, ut Mimus, qui, &c.

125 *Movetur*] Qui saltat nunc Satyrum, nunc tardum Cyclopa.

126 *Prætulerim scriptor*] Revertitur ad id quod supra dixit, 'Gaudent scribentes et se venerantur,' &c. qui sui fetus scriptique carminis studio sic delectantur, ut vel consulto sua vitia prætereant, vel ea pro virtutibus habeant, securi vulgo de se dictorum: quos non minus mente captos, planeque desipere dicit, quam Argivum quemdam nobilem. *Cruq.* Vel Ironica est, aut amara interrogatio, quasi dicat, ego neutiquam prætulerim. *Glarean.* *Prætulerim scriptor*] Malim, inquit Horatius, esse Poëta ineptus.

127 *Dum mea delectent mala me*] Vitium peculiare Poëtis, nimii scilicet amoris, quo non aliter illi afficiuntur erga Poëmata sua, quam parentes erga liberos. *Torrent.* *Mea delectent*] Mea scripta. *Vel denique fallant*] Vel ignota sint.

128 *Quam sapere*] Quam sapiendo irasci, et intimis sensibus angi. *Argis*] Quod Argis contigisse ait Horatius, id Aristoteles in Commentario, quo res quasdam mirabiles exponit, Abydi factum narrat: quare ne memoria lapsum forte Poëtam aliquis existimet, tacere nolui in codice Laurentiano et altero quodam scribi *Argus* pro *Argis:* potuit autem patria Argivus esse, qui Abydi ea insania laborabat. P. Victorius Var. Lect. III. 9. *Torrent.*

130 *In vacuo lætus*] In vacuo ubi nulli spectatores erant.

131 *Cætera qui vitæ*] In aliis rebus non demens.

133 *Ignoscere servis*] Non sævus esse servis.

134 *Et signo læso*] Ideo domini lagenas obsignabant, ne vinum a servis furtim exhauriretur. *Non insanire*] Non furenter irasci.

135 *Rupem et puteum*] Libro II. Sat. 3. duplex genus describitur insaniæ, vel metuentis quæ metuenda non sint, vel contra quæ metuenda sint contemnentis, 'et ignes per medios fluviosque ruentis:' ibi vide. *Torrent.*

136 *Refectus*] Recuratus.

137 *Bilemque*] Bilem atram. *Meraco*] Sunt qui pro vino interpretentur: inepte. Perinde ac si oleo incendium extinguant; cum ellebori epithetum sit, pro puro ac solo: ut Horatii imitatione dixit Persius Sat. IV. 'Anticyras melior sorbere meracas.' *Torrent.*

138 *Et redit*] Factus est sanus.

140 *Per vim mentis*] Per vim purgativam. *Mentis gratissimus error*] Sic III. Od. 4. 'Auditis? an me ludit amabilis Insania?' *Torrent.*

141 *Nimirum sapere*] Transit ad Philosophiam: et ut alia nulla caussa sit cur versus non faciat, ætate saltem admoneri sese ostendit, ut adolescentiæ studia relinquat, et qui ante linguam ornaverit, nunc animum excolat, ut decenter et composite vivat: turpe enim linguam animo instructiorem gerere. *Torrent.* *Nimirum sapere*] Hæc tacita est προκατάληψις· dixit enim eos non sapere qui suis malis delectantur; nunc contra ait sapere esse, non nugari, et carmina pueris relinquenda scribere, sed veræ, id est, beatæ tranquillæque vitæ modos cognoscere. *Cruq.* *Nimirum sapere est abjectis utile nugis*] Ordo est: Nimirum abjectis nugis, utile est sapere, id est, operam dare, et concedere pueris ludum tempestivum, id est, artem poëticam.

142 *Tempestivum pueris*] Ludum opportunum, congruum.

144 *Veræ*] Vitæ beatæ. *Ediscere vitæ*] Cognoscere et memoriæ mandare.

146 *Si tibi nulla sitim*] Hanc similitudinem multo pulcerrimam, et adversus avaritiæ morbum efficacissimam, ab Aristippo Philosopho Socratico, primum profectam esse, monuit nos P. Victorius Var. Lect. VIII. 19. et totus ille præstantissimi Philosophi

ibellus hunc Horatii locum illustrat, præsertim cum et alias similitudines adjungit; nec ullum huic malo convenientius remedium est, quam animi morbum esse credere, inopia magis quam copia sanandum. *Torrent.* *Lymphæ*] Aquæ.

147 *Narrares*] Remedium petiturus.

150 *Levius*] Sanius. *Fugeres*] Fugere velles.

152 *Rem*] Divitias.

154 *Plenior es*] Locupletior es. *Monitoribus*] Opulentiæ laudatoribus.

156 *Ruberes*] Erubesceres et turpe tibi esse putares, si quis, &c.

158 *Si proprium est*] Ostendit nihil omnino vel emptione, vel usucapione cuiquam esse proprium, nec mancipatione, vel usucapione opus esse, ut jucunde vivas. *Libra mercatus et hoc est*] Ita nostri quoque codices; vulgata lectio *mercatur et ære:* quidam etiam, *mercamur et ære.* Torr. *Libra mercatur*] Libræ pretium appendebatur, non numerabatur. *Mercatus et ære*] Indicat autem nihil quicquam, vel emptione, vel usucapione cuiquam esse proprium, et proinde nos in eo plus æquo stultescere, quando nobis id proprium ducimus, quod alienari et alterius esse potest. *Cruq.*

159 *Quædam, si credis consultis*] Ordo est: Usus quædam mancipat, si credis Jurisconsultis. *Consultis*] *Consulti* iidem qui et prudentes per antonomasiam, pro Jurisperitis, ut non semel ante diximus. *Mancipat usus*] *Usus* inter alia apud JCtos etiam possessionem significat, et 'mancipio' sive 'dominio' ac 'proprietati' opponitur: nempe cum re aliqua veluti fundo utimur quidem, nec tamen vere domini sumus, at nihilominus tamquam domini possidemus, in eaque possessione a prætore defendimur, donec alius evicerit. Atque ita intelligendum illud M. Curii Epist. Fam. lib. VII. 'Sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri: ergo fructus est tuus, mancipium illius:' cui respondens Cicero: 'Quando,' inquit, 'Attici te proprium esse scribis mancipio et nexu, meum autem usu et fructu; contentus isto sum: id enim cujusque est proprium, quo quisque fruitur atque utitur.' Quibus sane verbis idem dicit quod hic pluribus Horatius. Recte igitur Horatius, *mancipat usus,* pro alienat sive in alium transfert. 'Mancipationis' enim vocabulo non solum pro venditione per æs et libram, sed generaliter pro quacumque alienatione auctores usi sunt: unde, 'mancipio dare,' 'mancipio accipere.' *Torrent.* *Mancipat usus*] Efficit usus quædam propria.

160 *Villicus Orbi*] Proprium nomen divitis alicujus vendacis magis quam emacis. Et Cruquius per Apocopen vult *Orbi* dici pro Orbii. *Torr.* *Orbi*] Orbus, est nomen proprium.

161 *Cum segetes occat*] Satæ primum occantur, dein sarriuntur, ac denique runcantur segetes. *Torrent.* *Occat, tibi mox*] Occare, est semen sparsum terra operire fractis glebis. *Daturus*] Mallem *daturas;* segetes scilicet, ut in uno atque altero Mss. hæc autem subtilius dicuntur a Poëta, quam verius. *Torrent.*

162 *Te dominum sentit*] Dominum fundi, cujus fruges emis.

163 *Temeti*] Cadum vini.

166 *Quid refert*] Quid interest, utrum vivas ex pretio per partes numerato, an olim, id est ex pretio simul numerato?

167 *Aricini quoniam*] Ostendit causam, cur nihil intersit inter eum, qui jam olim agrum emit, quando ei necesse est ejus fructus redimere ad usum vitæ, et eum, qui numerata quotidie pecunia fundum paulatim suum facit. *Cruq.* *Aricini quondam*] Melius, meo judicio, libri veteres, *quoniam* pro *quondam.* Torrent.

168 *Quamvis aliter putat*] Quamvis putat se proprium, non emptum cœnare olus.

170 *Usque suum*] Eo usque suum. *Qua populus adsita certis*] Qua popu-

lus arbor, applantata certis limitibus, jurgia cum vicino vitare facit. *Populus assita*] Citatur hic versus ab Agretio; quo loco: 'Insita,' inquit, 'est arbor cui inscissæ alienum germen includitur: assita, cui incolumi aliquid quod sustineat adjungitur.' Vite igitur amictam populum notat: atque hæc fere Turnebi sunt VI. 15. Non negat tamen quin arborem in limite et confinio plantatam 'assitam' vocaverit Horatius. Quæ cum ita sint, 'assitam' hic populum pro terminali accipio, sive marita sive cœlebs sit: quin cœlibem malim, ne associata vitis majora inter vicinos jurgia serat. *Torrent.*

172 *Sit proprium quicquam*] Germana lectio pro *cuiquam;* negat autem vere proprium dici quicquam in rebus humanis, quæ tot casibus subjectæ, toties, et quidem in horas dominum commutent: *proprium* enim sempiternum, aut certe diuturnum, et quoad vixeris, dicitur. Atqueequidem, quod præclare ait Lucretius: 'Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu:' id de cujusvis etiam fortunis merito dixeris; si Philosophos magis quam Jurisconsultos audire voles. *Torrent.*

173 *Prece, nunc pretio*] Donatione, emptione, vi a potentioribus illata, legitima successione et ultima voluntate testatoris. Sunt hæc quatuor alienationum genera. *Nunc vi, nunc sorte suprema*] 'Vim' dicit, propter ea quæ bello jure gentium acquiruntur: nam quod 'precem' quoque addidit, ad donationes, quæ gratuitæ sunt, referendum est. Nec *sorte,* sed *morte suprema* legitur in nostris Mss. omnibus. *Torrent.*

174 *Cedat in altera*] In alterius potestatem.

175 *Sic quia perpetuus*] Liber optimus *sed quia;* ceteri omnes *si quia:* et sane τὸ *sic* non optime convenit. *Torr.*

176 *Hæredem alterius*] Hæres hæredem excipit et subsequitur.

177 *Quid vici*] Qui *vites* legendum esse credunt, Ciceronem non viderunt. Is enim ad Atticum lib. I. 'Quod si assequor,' inquit, 'Crassum divitiis supero, atque omnium vicos et prata contemno:' sic enim amplissimæ possessiones vocantur pluribus villis sub unius dominio comprehensis. *Torrent.* Vid. Guil. Canter. Nov. Lect. IV. 12. *Calabris Saltibus adjecti Lucani*] Vide III. Od. 1.

178 *Saltibus adjecti*] Campis spaciosis Calabriæ, quæ pecorum, mellis et lanæ ferax est, ut Lucania. *Demetit Orcus*] Si mors avide aufert. Metaph. ducta a segete.

179 *Grandia cum parvis*] Nobiles et ignobiles.

180 *Tyrrhena sigilla*] Notat vetus Interpres primos Italorum Tuscos, qui profecti e Lydia Tyrrheni appellati sunt, signa ex marmore fecisse. *Torrent. Tyrrhena sigilla*] Parva signa ex Etruria. *Tabellas*] Picturas.

181 *Gætulo murice*] Purpura.

183 *Cessare*] Nihil agere et feriari. *Ungi*] Unguentis nitere.

184 *Præferat Herodis palmetis*] Scit Genius, quamobrem alter ex duobus fratribus malit esse otiosus, quam possidere omnia Syriæ palmeta, id est, loca palmis consita. Herodes Judæorum rex fuit. *Herodis palmetis*] Cum 'Herodis palmeta' dicit, Judæam, ac proinde regis potentissimi regnum universum significat, palmetorum nemoribus nobile. Plinius V. 17. *Torrent. Alter*] Cur alter illius cessatoris frater, &c.

185 *Ad umbram lucis*] Ad noctem usque.

186 *Sylvestrem flammis*] Sterilem agrum igne et vomere edomet, et fertilem reddat.

187 *Genius*] Noti Græcorum versiculi: *Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ.* Et: *Ἅπαντός ἐστι μυσταγωγὸς τοῦ βίου·* Veteres enim, ut Plinii verbis utar, singuli ex semetipsis totidem Deos faciebant, Junones, Geniosque, idque ex Stoicorum senten-

tia, qui credebant unicuique nostrum pædagogum dari Deum, singulis scilicet Genium et Junonem. Atque hinc toties in vetustis marmoribus GENIO MAGNO. GENIO SANCTO. GENIO GUBERNATORI. GENIO ET LARIBUS. DEO TUTELARI. TUTELÆ. FORTUNÆ CONSERVATRICI, et his similia legimus. Sed et servos per 'heri Genium,' ut ancillas per 'Junonem dominæ' jurare solitos, ut per 'Genium Cæsaris' Romanos omnes, nemo in litteris versatus ignorat. Idem autem qui et 'Deus natalis' Tibullo, et aliis: quibus ex Horatio plurimum lucis accedit. Non solis vero hominibus, sed et fontibus et fluviis, et regionibus urbibusque sui apud antiquos 'genii' fuere: usque adeo nihil usquam sine numine esse crediderunt. Turneb. II. 15. *Torr.* *Genius*] Genius naturæ Deus, qui simul cum homine nascitur et moritur, ἡ τύχη ἑκάστου, *fortuna cujusque*. *Natale comes qui temperat, &c.*] Qui comes nobis adjunctus influxum provenientem ab astro, quod nos nascentes aspexit, regit et moderatur. *Temperat astrum*] Aspectum astrorum felicem facit, et sidus natalitium quod ὡρόσκοπον nominant ἀστριταί. *Cruq.*

188 *Mortalis in unumquodque*] Qui unoquoque nostrum mortuo, moritur.

189 *Mutabilis*] Alius, atque alius. Nam suus cuique. Genius aliis est dissimilis. *Albus et ater*] Bonus et malus, prosper et adversus.

190 *Utar, et ex modico*] Horatius a sua persona commendat Floro bonorum partorum usum moderatum.

191 *Tollam*] Sumam. *Metuam quid*] Nec mihi erit curæ.

192 *Datis invenerit*] Relictis a me. *Idem*] Tamen ego idem.

193 *Quantum simplex*] Quid intersit inter liberalem et prodigum, inter parcum et avarum. *Nepoti*] Luxurioso.

195 *Distat enim*] Multum hæc inter se discrepant, sc. tua luxuriose profundere, sumptum libenter facere, et avare semper plura quærere.

197 *Puer ut festis Quinquatribus*] Quemadmodum pueri Quinquatribus, id est, quinque diebus festis Minervæ dicatis, raptim fruuntur eo tempore quod eis datur, ita et tu, &c. *Quinquatribus*] Sic Juven. Sat. x. 'Eloquium aut famam Demosthenis aut Ciceronis Incipit optare, et totis Quinquatribus optat, Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam.' Qui locus puerorum dies festos fuisse declarat 'Quinquatrus:' sic dictos quod quinque ab Idibus Martii dierum numerus sit, ut Gellius tradidit; aut quod post diem quintum Idus Martii, ut Varro: de iisdem quoque Festus et Macrobius. *Torrent.* *Olim*] Interdum.

198 *Raptim*] Celeriter.

199 *Pauperies immunda*] Paupertas, domus sordida et inelegans. *Utrum Nave ferar magna, &c.*] Est Allegoria. Utrum ex magnis reditibus vivam an parvis.

200 *Ferar unus*] Ad omnem eventum imperturbatus ero.

201 *Tumidis velis*] Nimia felicitate, id est, non sumus admodum divites.

202 *Non tamen*] Non tamen egeni sumus et valde pauperes. *Adversis*] *Aversis* tres codices; sed nihil muto. *Torrent.*

203 *Viribus*] Valetudine corporis. *Specie*] Decore externo. *Loco*] Gradu et pecunia.

204 *Extremi primorum*] Medii sumus inter summos et infimos.

205 *Non es avarus? abi. quid cætera*] Locus hic varie legitur. Præter duos Bland. omnes quos legi, scripti habent, *non es avarus?* cum interrogationis nota: *abi: quid cætera?* cum interrogatione. *Cruq.* *Cætera jam*] Cætera vitia.

206 *Cum vitio fugere*] In antiquis-

simis quibusque libris ita scribitur: *Abi: quid? cetera jam simul isto Cum vitio fuge: rite caret tibi pectus;* neque hercule inconcinne: secum enim hic loquitur Horatius, ab eo nempe versu: 'Quocirca mecum loquor hæc tacitusque recordor;' et dialogismus est partis animi perfectæ cum ea in qua perturbationes existunt. Porro dictio *quid*, indignantis est ob id quod præcedit, *abi:* at indignanti suggerit ratio, ut non avaritiam modo, sed et cætera fugiat vitia; quibus occupato adhuc animo, rogat ea quæ sequuntur, *Rite caret tibi pectus inani Ambitione;* sententia namque est, virtutem omni ex parte perfectam atque illibatam esse debere. *Torrent. Cum vitio*] Cum avaritia. *Pectus*] Animus.

208 *Sagas*] Mulieres veneficas.

209 *Nocturnos Lemures*] Falsas umbras nocte vagantes. *Portentaque Thessala*] Miracula rerum, quæ Thessalia tulit, contemnis?

210 *Nataleis grate numeras*] 'Gratum' et 'grave' contraria sunt. 'Natalis' quoque absolute pro die natali sæpe accipitur, vel Servio teste. Simplicissima igitur hujus loci enarratio est, ut rogetur anne jucunde affluentes, jam senior, sibi annos enumeret: sed quia jam ante rogatum fuit, an careat mortis formidine, et mox sequitur, *Lenior ac melior fis accedente senecta;* ne toties pæne idem dicatur, melius fortassis *natales* pro origine accipiemus; hujus tamen, quamquam libertino patre natum, non pudebat Horatium. Verum sub sua persona quemvis e populo arripuit: est autem vocabulum hac significatione Jurisconsultis maxime notum, apud quos 'reddi restituique natalibus' dicuntur, qui læsæ per servitutem ingenuitatis statum Principis beneficio recuperant, perinde ac naturæ redditi, qua initio omnes homines liberi nascebantur, natura enim liberum a servo non distinguit. *Torrent. Natales grate numeras*] Commemoras libenter ætatem tuam et annos, qui propinquitatem mortis denuntiant? *Ignoscis*] Amicis indulges?

212 *Quid te exempta*] Quid prodest uno te vitio carere, et tam multis aliis inquinari?

213 *Vivere si recte nescis*] Hoc est, si adempta avaritia, vita tibi præterea injucunda est, nec te componere vales ut tranquille vivas, morere, ne diutius sis miser, et sinito vivere te peritiores. *Cruq. Decede peritis*] Da locum melioribus et doctioribus.

214 *Lusisti satis*] Rebus Venereis satis usus es.

215 *Ne potum largius*] Ne te nimis potum.

216 *Lasciva decentius ætas*] Juvenilis ætas, quam lascivire magis decet, quam te, qui jam factus es effœtus senex.

DE ARTE POETICA LIBER.

CATHOLICA quædam præcepta, quæ hoc ad Pisones Libro continentur in unum collegit Fabritius lib. VI. de Re Poëtica. Primum præceptum est, ut Poëma sit uniforme, id est, ut partes Poëmatis inter se convenientes sint, et ut Philosophi appellant ὁμογενεῖς, id est, *ejusdem generis ac naturæ.* Hoc præceptum illustrat expositione contrarii, hoc est, ἑτερογενείας et disconvenientiæ partium inter se: quam ut ridiculam initio proponit, illustratam

tunis ornatibus. Multi enim, ut flosculos suos qualescumque aspergant, libere evagantur et excurrunt latius, ut inceptæ etiam materiæ obliviscantur, et institutum omittant. Eleganti ad id usus est similitudine Horatius, desumta ab iis qui in veste trita assuto panno purpureo videri gestiunt. *Nannius*. *Inceptis gravibus*] Principiis gravibus. *Et magna professis*] Et inceptis, quæ profitentur res magnas.

15 *Purpureus, late qui*] Splendida orationis particula, vel inepta descriptio ornandi causa adhibetur rerum levium, quas cum rebus heroicis Poëta contexere non debet. *Late qui splendeat*] Et ita opus principale obscuret.

16 *Cum lucus et ara Dianæ*] Nihil odiosius affectata venustate, si extra decorum et limites excurrat, si obtorto collo intrusa, si violenter attracta, cum præsertim color omnis et venustas orationis nativa, non artificiosa laudetur. *Lucus* silva est incædua, Diis Manibus consecrata. Talis Græcis τεμένη, omnes autem luci Dianæ sacri. Turneb. v. 4. et xx. 8. xxx. 27. *Nannius*. *Quum lucus*] Subintelligitur quæstio quando hoc fit? Respondetur, quum sacer lucus et ara, &c. id est, quum res leves describuntur ab iis, quorum incepta erant gravia. Quæ descriptiones fluviorum, sylvarum, aliorumque locorum tam alienæ sunt a poëmate incepto, quam cupressus a naufrago, quem pictor aliquis depingendum suscepit. *Lucus*] Id est, sacrum nemus, nempe Aricinum: hinc nemorensis Diana, quæ et Aricina, et rex nemorensis ejus sacerdos. *Cruq*. *Ara Dianæ*] Plures fuere *aræ Dianæ* multorum carminibus celebres. Una in nemore Aricino, cujus sacerdos *Rex nemorum* dictus: altera in Taurica, ubi hospites immolari solebant, et ad quam pervenit Orestes: alia item ara in cornibus Capreárum. *Nannius*. *Ara Dianæ*] Et templum vel statua Dianæ.

17 *Ambitus*] Pro rivo ponitur ambiente agros amœnos. Alludit ad scaturigines fontium hinc inde decurrentium per agros, ex quibus lacus expletur. Notat aliquem in his locis deliniendis nimis curiosum. *Cruq*. *Ambitus*] Amnis.

18 *Flumen Rhenum, &c.*] Turneb. xix. 9. *Aut pluvius*] Iris, quæ pluviam concitat. *Pluvius arcus*] Irin designat indicem pluviæ, de qua Virgilius Æneid. iv. 'Mille trahens varios adverso sole colores.' *Nannius*.

19 *Sed nunc non erat his locus*] Reprehendit τὸ ἀλλότριον, quod usitate nominant ἀπροσδιόνυσον, hoc est, cum quid nihil pertinet ad institutum, sed ab eo alienum est. *Piscator*. *Cupressum*] Arbor feralis, nec nisi funeribus adfigi solita: sed quid naufrago ex undis servato vivoque rei est, cum cupresso, quæ non vivo, sed funerato convenit? *His locus*] His pannis purpureis, id est, eloquentiæ intempestivæ. *Et fortasse cupressum*] Rursus inculcat, ut nobis ipsis constemus, et ne inceptæ obliti materiæ, ad alia veluti ἀφ' ἵππων ἐπ' ὄνους transcendamus; apologo scito rem demonstrans, quasi apud veteres pictor fuerit, qui eleganter cupressum exprimeret: omnibus ergo operam postulantibus persuadebat, ut picturæ cupressum additam vellent; artis suæ ostentandæ gratia; ita ut importune nimis omnibus tabulis additam cuperet cupressum. Turneb. ix. 31. *Nannius*.

20 *Scis simulare*] *Simulare* eleganter hoc loco usus est ἀντὶ τοῦ 'pingere;' vera enim picturæ virtus ad vivum exprimere studet, et veluti vitam colore suo mortuæ tabulæ indere. *Nannius*. *Simulare*] Penicillo exprimere. *Quid hoc*] Quid hoc, scilicet cupressum pingere, ad naufragium pertinet? *Si fractis enatat*] Si is, a quo mercedem accepisti, uti abs te pingeretur, naufragus sit? quid

cupressui cum naufrago? *Fractis enatat exspes Navibus*] Id est, fracto navigio et in ultima desperatione. Moris erat antiquitus ut in tabella quadam, quam 'votivam' vocat Horatius noster lib. II. Serm. naufragi se suaque pericula, ventorum furias, sævitiam maris, merces perditas et in mare conjectas depingi permitterent, ut ejus rei commiseratione corrogarent, hanc tabulam obviis quibusque monstrando. Sic Juvenal. Sat. XIV. 'Mersa rate naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate tuetur.' *Nannius. Exspes*] Sine spe. *Fractis enatat expes Navibus*] Quod vocabulum ab Horatio procusum videtur ad instar Græci, νήπους, quod idem est, ac *sine pede*. Et phocæ et pisces ab Homero vocantur νήποδες, non quod phocæ non habeant pedes, sed quia dum natant, et degunt in aquis, non videntur ullos habere. Quid enim ad rem, inquit, si quis e grege pictorum, in arte sua parum versatus, cupressum quidem effingere belle norit, sed cum hominem naufragum in tabella Neptuno vovenda depingendum arrhis acceptis susceperit penicillo exprimere, quod præcipuum est, nesciat, nimirum ingentem tempestatem, ventos immane spirantes, agitatam conquassatamque in mediis fluctibus navim, et miserum ipsum homuncionem, enatantem, et in aquis, quasi jam jam periturum, ore tantum tenus extantem, reliquo corpore undis absorpto. Hoc vult *expes* illud Horatii. *Bernardus Martini.*

21 *Ære dato qui pingitur*] Si is qui pingitur ære dato, enatat exspes navibus fractis, (hoc est, si pecunia conductus es, ut naufragi pingas casum et statum) *quid hoc?* scilicet ad rem facit: id est, quid attinet te in eadem tabula pingere cupressum, quippe ab argumento votivæ hujus tabulæ alienam. *Amphora cœpit, &c.*] Allegoria metaphorica; nam amphoræ comparat inceptum grave: urceo confert purpureum illum assutum pannum. Amphora sic dicta, quod utrinque haberet ansam, duabusque ferretur manibus. *Piscator. Amphora cœpit Institui*] Diversissimas enim habent formas amphora et urceus. Turn. XIX. 9. XXIV. 24. *Nannius. Amphora cœpit*] Vas vinarium grande, id est, poëma amplum et grande cœpit institui.

22 *Currente rota, cur*] Progrediente operis scriptione. Metaph. ducta a rota figulari. *Urceus exit*] Vas exiguum, id est, cur ultima primis sunt minutiora? *Exit*] Id est, absolvitur.

23 *Denique sit*] Epilogus omnium superiorum. Dicamus quicquid licitum, sed ita ut sit simplex et unum, non e variis compositum et compactum. *Nannius. Unum*] Unius certi generis ac formæ. *Quodvis simplex*] Quodvis poëma quod institnis. *Et unum*] Unum corpus, id est, una materia, non ex partibus dissimilium formarum composita.

24 *Maxima pars vatum*] Tertium præceptum: et in hujus expositione primum utitur confessione, qua non solum aliis, sed de se quoque hujus præcepti violationem confitetur. Deinde sententiam confessionis generalem, per quinque exempla declarat. *Piscator. Maxima pars vatum*] O pater et juvenes patre digni, Pisones nimirum, nos, magna pars vatum, decipimur, &c. *Patre digni*] Significat eos præclaris vestigiis patris insistere: nam degeneres indigni sunt suis majoribus. *Piscator.*

25 *Decipimur specie recti*] Ita plerumque fit, cum inter vitium et rectum nullum sit medium. Sunt enim quædam vitia ita affinia virtutibus, ut distinguere difficile sit, quemadmodum 'liberalitatem' a 'profusione,' 'severitatem' a 'crudelitate.' Sic Juvenal. Sat. XIV. 'Fallit enim vitium specie virtutis et umbræ.' Et notus versus Poëtæ nostri: 'Dum

vitant stulti vitia in contraria currunt.' *Nannius.* *Specie recti*] Falsa virtutis imagine; nam vitia in scribendo pro virtutibus sequimur. *Brevis esse laboro*] Primum exemplum. Huic adversatur ταυτολογία. Loquitur quasi de suis vitiis Horatius. Hoc faciendum est ei, qui castigare voluerit, ut castigatio mollior sit; quasi id in se prius reprehendat, quod in alio castigatum velit. 'Brevitas,' quam hic insinuat Poëta, tum demum perfecta est judicio Ciceronis, quando nullum verbum nisi necessarium; nihil otiosum, nihil supervacaneum adjungitur, sed omnia sunt necessaria. Hanc, si male imiteris, obscuritas sequetur, teste Fabio IV. 2. *Nannius.*

26 *Obscurus fio*] Brevitas orationis obscuritatem parit. *Sectantem levia*] Secundum exemplum. *Sectantem*, id est, eum qui sectatur in scribendo levia, τὰ λεῖα, hoc est, *politum* ac tersum scribendi genus: quale videtur esse Ovidii et Tibulli. *Piscator.* *Nervi*] Id est, mascula vis ac vehementia; nam in nervis potissimum robur consistit. *Sectantem levia*] Eum, qui politum orationis genus sectatur. *Nervi*] Nervi animosi, id est, vires orationis deserunt et sublimis sententiarum majestas.

27 *Nervi Deficiunt animique*] Destituunt eos vires. Multi enim leve et politum putant genus dicendi, quando perpetuo tenore fluit. At modo adsint nervi, vires et pectus, laudatur; si desint, rejicitur. Hinc efficitur tres dicendi characteres reperiri, quorum primus ἁδρὸς, *fortis*, alter ἰσχνὸς, *gracilis*, tertius μέσος, *mistus* est, qui ab utroque aliquid mutuatur. *Nannius.* *Professus, &c.*] Tertium exemplum. Is enim qui instituit scribere, grandi dicendi genere, incidit in genus dicendi tumidum ac inflatum. *Piscator.* *Professus grandia*] Grandiloquus. *Turget, &c.*] Inflatus evadit et modum excedit.

28 *Serpit humi*] Quartum exemplum. Is nimium tutus et cautus est, qui scilicet nimium sibi cavet a turgido isto dicendi genere. *Serpit*] Metaphora a vermibus vel pueris humi repentibus. *Piscator.* *Serpit humi tutus nimium*] Nimis humilis est, eique similis qui dum maris procellam timet, ripæ nimium propinquat. *Tutus nimium*] Ἀσφαλὴς is Græcis est, qui nimium sibi prospicit. Id non est Poëtæ semper, ita repere, ut nunquam assurgat, semper ita humilia ambire, ut magna et grandia reformidet, et audacioribus metaphoris ac sublimioribus dictionibus a vetustate petitis, opus farcire delectet. *Nannius.*

29 *Qui variare cupit rem*] Quinctum exemplum. Nam varietas apta delectat. *Variare cupit rem*] Fabulis incredibilibus opus ornare. *Prodigialiter*] Hic synchysis est; nam τὸ *prodigialiter* debetur posteriori sensui, et opponendum τῷ *appingit*, ut ordo sit: Qui vult variare rem unam, is prodigialiter appingit delphinum silvis, &c. *Cruq.* *Prodigialiter*] Monstrose et supra omnium hominum fidem.

30 *Delphinum silvis*] Confundit autem Poëtæ nostri judicio, et materiam et mores, qui aquatilia terris, terrestria mari adfingit. Virgilius Ecl. I. inter ἀδύνατα hos versus adhibuit: 'Ante leves ergo pascentur in æthere cervi, Et freta destituent nudos in littore pisces.' Hoc facit is qui nimis portentose materiam variat. *Nannius.* *Delphinum sylvis*] Inepta scribit et ab ipsa natura prorsus abhorret.

31 *In vitium*] Sic alibi: 'Stulti dum vitant vitia in contraria currunt.' *In vitium*] Culpæ fuga ducit eum in vitium qui non cognoscit medium vitiorum, id est, virtutem.

32 *Æmilium circa ludum*] Quartum præceptum, non esse satis, ut Poëta unius et alterius partis tractandæ

43 *Ut jam nunc dicat*] Aristoteles auctor in poëmatibus scriptisque adeo omnibus maxime ordinem observandum esse, ut res gestæ recta serie rectoque ordine procedant. Cæterum tum optimus esse censetur ordo, quando omnia suo loco et tempore adduntur, ut et hoc loco docet Horatius. *Nannius.* *Debentia dici*] Quæ debent dici, τὰ ὀφειλόμενα λέγεσθαι. *Ut jam nunc dicat, &c.*] Ut ea dicat, quæ nunc dici debent.

44 *Et præsens*] Ut in futurum tempus differat. *Præsens in tempus omittat*] Opinor autem *in præsens* dixisse, pro in præsenti tempore, Græcorum imitatione κατὰ τὸ παρόν. ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ. *Nann.* *Omittat*] Syllaba prima συστολὴν passa est.

45 *Hoc amet, hoc spernat*] Pro rerum delectu aliud probare, aliud improbare debet, qui se Poëtam professus est. *Promissi carminis auctor*] Ille qui poëma instituit aut promisit. Turneb. XXII. 12. et IX. 31. *Nannius.* *Promissi carminis auctor*] Carminis magni, prolixi vel editi.

46 *In verbis, &c.*] Septimum præceptum ad elocutionem pertinens: ut prudenter ac verecunde fingantur vocabula nova: ubi simul monet qua ratione ejusmodi verba authoritatem obtinere possint. Licere autem aliquando verba nova facere probat exemplis veterum, Plauti, Ennii, &c. Summa est, si licuit veteribus, cur non etiam recentioribus? Deinde mutabilitatem vocabulorum describit adhibita similitudine foliorum in arboribus. Et digressiunculam facit in laudem Augusti, qui ipsam pæne rerum naturam artificiosis operibus mutavit in mari ac Tiberi varie ducendis. Tandem causam exponit de mutabilitate verborum. *Serendis*] Faciendis, contexendis. Metaphora a seminibus quæ in agro seruntur. *Piscator.* *Tenuis, &c.*] Parcus in verbis novandis.

47 *Dixeris egregie*] Cum laute dixeris. *Notum si callida verbum, &c.*] Si artificiosa verborum connexio, verbum alioqui novum, reddiderit notum et perspicuum.

49 *Indiciis monstrare recentibus*] Vocabulis novis. *Abdita rerum*] Res abditas.

50 *Fingere cinctutis non exaudita Cethegis, &c.*] Acron Ms. in Bibliotheca Mediolanensi: *cinctutos*, 'exertos' recte ex Lucano interpretatur. Ideo ergo Cethegos exertos dictos intelligimus, quod sine tunica, nudisque humero et brachio incederent, atque inde *cinctutos* quod loco tunicæ, cinctum gestarent, hoc est, subligaculum, sive campestre, quod solas partes infra pectus velabat. 'Exerti' ergo dicti, quod domi et togati exerto nudoque humero ac brachio essent, quem postea morem etiam in bellis servarunt, ut scilicet sine tunica solo cinctu ac chlamyde exerto gentili more brachio pugnarent. Silius lib. XVIII. 'Ipse humero exertus gentili more parentum.' Exertum itaque ad togam refertur, extra quam brachium nudum cum humero exerebatur. Cur autem ita Cethegi incederent, ea ratio afferri potest, quod cum Romani antiquissimi solam togam sine tunica gestarent, Cethegos severioris vitæ ac cultus, in antiquo habitu perseverasse, eumque morem posteros secutos esse. Turneb. IX. 31. et XIX. 9. et 16. *Ferrar.* *Cinctutis non exaudita*] Cinctutis, procinctis et armatis viris, per Epenthesin. *Cethegis*] Vocabula incognita veteribus, qualis erat M. Cornel. Cethegus, quem M. Tullius in Bruto posuit inter priscos oratores.

51 *Continget, &c.*] Licebit verbis uti recentibus si fuerit necesse. *Pudenter*] Verecunde, cum pudore.

52 *Habebunt verba fidem*] Verba nova probabuntur et authoritatem obtinebunt. *Si Græco fonte cadant*] Si e Græca lingua derivata, desinant et exeant in casum seu finem Latinum.

53 *Parce detorta*] Paululum deflexa. *Quid autem Cæcilio, &c.*] Innuit populum Romanum Cæcilio Plautoque multorum verborum ab illis licentiam dedisse: ac proinde eandem licentiam Virgilio quoque et Vario concedere debere. Argumentum est a pari. *Ademptum*] Quod illis adimat et neget. *Piscator.* *Quid autem*] Si licuerit veteribus Poëtis Cæcilio et Plauto nova verba fingere, cur non liceat etiam recentioribus, Virgilio et Vario?

54 *Dabit*] *Dedit* Guil. Canterus Var. Lect. IV. 12.

55 *Acquirere pauca*] Nova verba facere.

56 *Invideor? &c.*] Cur vetor? aut patior invidiam? *Catonis*] Quum lingua utriusque antiqui authoris rudis et impoliti, &c. *Enni*] De quo Ovidius: 'Ennius ingenio maximus, arte rudis.'

57 *Sermonem patrium ditaverit*] Linguam Latinam amplificaverit.

59 *Signatum præsente*] Turneb. IX. 31. *Signatum præsente, &c.*] Licuit in medium proferre novam vocem, quam præsens usus comprobavit. Metaph. ducta a pecunia, quæ notam seu formam impressam continet. *Producere nomen*] Id est, extendere, παρεκτείνειν, (nempe ad rem novam significandam,) *nomen signatum nota præsente*, id est, nomen cui attributa est significatio jam usitata. *Piscator.*

60 *Ut sylvæ foliis*] Non dubitarim præferre, quod a Diomede adducitur: *Ut folia in sylvis pronos mutantur in annos, Prima cadunt, ita verborum vetus interit ætas.* Heinsius. *Pronos mutantur*] Per annos celerrime labentes.

61 *Prima cadunt*] Folia prima cadunt. *Ita verborum vetus*] Ita prisca verba respuuntur. *Verborum vetus interit ætas*] Id est, verborum veterum ætas: hypallage. *Interit*] Desinunt usurpari vetera.

62 *Et juvenum*] Foliorum more. *Florent*] Usurpantur, in usu sunt. *Piscator.*

63 *Debemur morti nos*] Justam rerum vicissitudinem prædicat: ubique in rebus mortalium nihil tam arduum, nihil tam magnificum, quin tandem senescat, interitum metuat, et mortem patiatur. Non mirum ergo et vocabula nunc florere, nunc aboleri. *Nannius.* *Debemur morti*] Sequitur argumentum a minori: Nos ipsi interibimus, et nostra opera: quanto magis vocabula. Antecedens illustrat exemplis tribus maximorum operum.' Primo, Portus Julii refecti, immisso mari in Lucrinum lacum. Secundo, siccatæ Pontinæ paludis, ut vomere subigeretur, frugesque produceret. Tertio, Tiberis a priori suo alveo in aliam partem aversi, ne urbi, nec agris noceret. *Piscator.* *Debemur morti nos*] Nos peribimus et omnia nostra peribunt. *Sive receptus Terra Neptunus*] Quæ superius de rerum omnium interitu dixit, ea jam illustrat loco communi; docetque quantumvis regalia, quantumvis magnifica, tamen omnia perire exemplo portus Lucrini, Tybridis per alveum deducti, et Pontinæ paludis ab Augusto exsiccatæ. *Nannius.* *Sive receptus*] Lacum Lucrinum intelligit, quem magnis molibus Jul. Cæsar incluserat et intromiserat in terram.

64 *Neptunus*] Mare. *Classes arcet, &c.*] Pro Aquilones a classibus arcet, ut tutæ ibi esse possent a tempestatibus: per Hypallagen.

65 *Regis opus*] Opus quale nemo nisi rex facere possit. *Sterilisve diu palus aptaque remis*] Sive Pomptina palus per Cethegum exsiccata factaque navigabilis, &c.

66 *Alit, &c.*] Suis frugibus alit. *Grave sentit aratrum*] Et aratur.

67 *Iniquum frugibus*] Nocentem. *Amnis*] Tiberis ante per Velabrum fluens, Augusti jussu in alveum est deductus.

68 *Doctus iter melius*] Postquam

coactus in alium alveum ingredi, ubi non amplius noceret agris. *Mortalia facta*] Pro mortalium facta peribunt. Hypallage. *Piscator.*

69 *Ne dum sermonum*] Quanto minus verba sint sempiterna. *Vivax*] Perpetua verborum venustas.

70 *Multa renascentur quæ*] Multa vocabula reviviscent, et in pristinum statum redibunt.

71 *Quæ nunc sunt in honore*] Ostendit verborum etiam quamdam esse vicissitudinem. *Si volet usus*] Consuetudo multum potest, magna ejus vis et potestas, sine qua verba confingere nequaquam licet. Hinc fit ut verba nova, nisi in usu maneant, sordescant; contra obsoleta non prius obsolescant, quam negligantur, et in usu esse desinant. *Nannius. Usus Quem penes*] Loquendi consuetudo.

72 *Quem penes arbitrium*] In cujus potestate est judicium et potestas, et norma loquendi. *Et jus*] Xylander legendum esse contendit *vis*: quia juris notatio fit in vocabulo *arbitrii* præcedente; et quia præter jus, viribus quoque sit opus. Cui sententiæ favet, quod dici solet, usus est tyrannus. *Piscator.*

73 *Res gestæ regum*] Octavum præceptum: Quo genere carminis argumentum quodque tractandum sit. Conmemorat autem carminum genera quatuor: Heroicum, Elegiacum, Iambicum et Lyricum. E quibus primi auctorem facit Homerum: secundi incertum aliquem: tertii Archilochum: quarti vero auctorem non attingit. *Piscator.*

74 *Quo scribi possent*] Primum quidem carmini Heroico, quale Homerus conscripsit, docet res sublimes convenire. Continet vero Heroicum res gestas Heroum, Ducum bella et fortia facinora, qualia sunt Ajacis, Achillis, Hectoris, &c. Vocatur etiam κατ' ἐξοχὴν 'Epicum.' *Nannius. Quo scribi*] Quibus pedibus, quo carminis genere, scilicet Heroico.

75 *Versibus impariter junctis*] Carminibus Elegiacis, quorum alterum est Hexametrum, alterum Pentametrum. *Querimonia*] Res tristis.

76 *Post etiam inclusa est*] Nam primum metro Elegiaco, res tristes et lugubres, post etiam lætæ et prosperæ cœperunt describi. *Nannius. Voti sententia*] Res lætæ, quæ nobis ex animi sententia eveniunt.

77 *Exiguos elegos emiserit auctor*] Elegos tenues, qui tam sublimi stylo non conficiuntur.

78 *Sub judice lis est*] Lis nondum finita est.

79 *Archilochum proprio rabies armavit Iambo*] Iamborum maledicentiam invenit primusque usurpavit Archilochus, cujus nota amarulentia, cum socerum Lycamben ad laqueum adegit. Adeo mordax et rabidum est Iambicum carmen. Hinc ἰαμβίζειν pro *maledicere* et *mordere* apud Græcos sumitur, allusitque eo Poëta, cum dixit 'rabies armavit,' sumta a canibus tralatione. Turneb. IX. 31. et V. 3. *Nannius. Proprio Iambo*] Iambo a se invento. *Armavit*] Armavit in Lycamben socerum et ejus filiam.

80 *Hunc socci cepere pedem*] *Socci* calceamenti genus, quo actores utebantur: hinc pro ipsa Comœdia accipitur. *Nannius. Hunc socci cepere, &c.*] Hunc versum Iambicum admiserunt Comœdiæ et Tragœdiæ. Soccis Comœdi, cothurnis Tragœdi usi sunt. *Grandesque cothurni*] *Cothurni* sunt calcei altiores, utrique apti pedi, quos induebant actores Tragici inter agendum, capiunturque pro ipsis Tragœdiis. *Grandes* vocantur, tum quia altiores, tum quia Tragœdia ipsa grandiloqua, in quam prodeunt reges et personæ sublimiores, et quæ contineat atroces et funebres rerum exitus. *Nannius.*

81 *Alternis aptum sermonibus*] Idoneum mutuis colloquiis. Talia in Comœdiis et Tragœdiis semper occurrunt, ut nimirum duæ vel tres perso-

næ inter se in proscenio loquantur, licet integram interdum scenam persona unica agat. *Nannius.* *Alternis aptum sermonibus*] Sermonibus mutuis. *Et populareis Vincentem strepitus*] Acron: 'Altius sonantem in scena, quam clamor populi.' Vel, ut alii explicant, quod populum resque a populo gestas commendet Iambus. Alii interpretantur, quod pes hic strepitus in theatro excitatos superet. Turn. XIX. 9. *Nannius.* *Et populares*] Altius sonantem in scena, quam clamorem populi versibus iambicis delectati.

82 *Natum rebus agendis*] Habentem aptitudinem naturalem ad fabulas agendas.

83 *Musa dedit fidibus*] Persequitur id, quod ante incœperat, singulis scilicet materiis sua carminum genera convenire: quamquam lex ista, quam hic præscribit Horatius, non ubique observetur. *Nannius.* Vid. Turneb. I. 4. et XXX. 7. *Fidibus divos*] Versibus lyricis. *Divos*] Recte. Tales certe hymnos Horatius conscripsit in Venerem, in Minervam, Cupidinem, aliosque Deos Deasque. *Pueros Deorum*] Παῖδας τῶν θεῶν. *Nannius.* *Puerosque Deorum*] Deorum filios, id est, heroas.

84 *Et pugilem victorem*] Hoc fecit Pindarus, cycnus ille Poëtarum, qui totus est in celebrandis Olympionicis aliisque sacris certaminibus. *Nannius.* Intelligit ergo eos, qui in certaminibus Olympicis Victores evadebant. Alii Castorem et Pollucem. 'Dicam et Alciden puerosque Ledæ, Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.' *Et pugilem victorem*] Pugnis et manibus acrem. *Et equum certamine*] Equum, qui cursu vicit. *Equum certamine primum*] Equi præcipue Epirotæ expetebantur, de quibus ita Virgilius: 'Eliadum palmas Epiros equarum.' In sacris certaminibus equos omnes fere Græci educabant ad vincendum vel in Olympiis vel Isthmiis. Cursus autem erat duplex, aut curulis, quando curru vehebatur victor, aut cum equo unus insidebat, eumque agitabat, quem 'celetem' vocabant. *Nannius.*

85 *Et juvenum curas*] Nam, ut Naso ait, 'Res est solliciti plena timoris amor.' Numquam desunt curæ, ubi non deest amor. *Nann.* *Curas*] Juvenum amores. *Et libera vina referre, &c.*] Symposia, in quibus ebrii operta recludunt libere.

86 *Descriptas servare vices*] Nonum præceptum, de decoro observando in diversis sententiis, ac affectibus sermone et gestu repræsentandis. Hoc præceptum illustrat exemplo rerum Comicarum et Tragicarum, eique exemplo addit exceptionem. *Piscator.* *Descriptas servare vices*] Cur, inquit, Poëtæ mihi offertur nomen, si officia, si indoles, si qualitates singulorum poëmatum tueri nequeam? *Nannius.* *Descriptas servare vices*] Suas cujusque poëmatis partes servare. *Operumque colores*] Multiplices poëmatum varietates, quæ, ut res pictæ, coloribus distinguuntur.

87 *Cur ego si nequeo*] Cur Poëtæ nomen mihi adscisco? *Poëta salutor*] *Salutor* idem quod appellor, efficacius tamen quam nominor, ut 'salutare aliquem Consulem, Cæsarem, Pontificem:' in quibus vocibus vis est quædam creandi. *Nannius.*

88 *Cur nescire, pudens prave*] Narrat prave quosdam erubescere, qui posita verecundia discere nolunt. Turpe ignorare, at turpius discere nolle. *Nannius.* *Cur nescire, &c.*] Cur prave pudens, id est, turpiter et præpostere verecundus, malo nescire, quam discere?

89 *Versibus exponi Tragicis res comica non vult*] Quælibet carmina suam materiam, suam habent indolem. Nam res Comica Tragicis exponi pedibus nequit. Comœdiæ autem versus sunt populares, in quibus omnia ad similitudinem colloquiorum familiarium fin-

guntur. In Tragœdia vero sunt Heroës, Reges, debetque altius insurgere. Sciendum porro Horatium hic loqui de nova Comœdia, non de veteri. Nam vetus sonantior ac sublimior erat, siquidem et choros habebat, et grandiloquentia utebatur, multaque habebat, ut Aristophanes tradit, cum Tragœdia communia. *Nannius. Non vult*] Non debet.

90 *Indignatur item*] Contra probat res Tragicas et cothurno dignas, Comicis verbis non includi. *Nannius. Privatis ac*] Humilibus, quales solent esse homines privati, qui magistratum non gerunt. *At prope socco Dignis*] Id est, dignis quæ pronuntientur in actione Comœdiæ ab histrione induto soccis. *Piscator. Prope socco*] Stylo comico.

91 *Cœna Thyestæ*] Thyestes et Atreus fratres germani fuerunt. Thyestes fratris uxorem adulterio stupravit, quam rem ubi Atreus rescivisset, tam indigne tulit, ut fratris filios mactarit, coxerit, coctos, manducandos patri apposuerit. Hinc *cœna Thyestea* dicitur quælibet cœna vel epulum sanguinolentum, ubi inter pocula digladiantur convivæ: vel ubi humanæ carnes apponuntur. Capitur hic pro quavis materia Tragica et funesta, qualis in Tragœdiis postulatur. *Nannius. Cœna Thyestà*] Tragœdia de Thyeste scripta, ponitur hic pro omni Tragœdia.

92 *Singula quæque*] Unaquæque materia, sive comica, sive tragica, suo carmine decenti et proprio tractetur. *Sortita*] Ut sors tulerit.

93 *Tollit, &c.*] Comœdia vocem tollit, quum aliquid indignum describitur et infandum.

94 *Iratusque Chremes*] Apud Terentium. *Tumido delitigat ore*] Tragicis verbis acriter litigat.

95 *Sermone pedestri*] Quæcumque enim non assurgunt neque altius sese efferunt, repere et pedestria esse dicuntur. Sic apud Romanos Senatores pedarii et minorum gentium, non erant tantæ auctoritatis in sententia dicunda rebusque decernendis, quantæ erant curules, et majorum gentium, qui in sellis, vel curulibus in Capitolium deferebantur. *Nannius. Sermone pedestri*] Humili dictione.

96 *Telephus et Peleus*] Hactenus prima pars exceptionis, Quod interdum in comœdia locus sit sermoni grandi et Tragico; sequitur hic pars exceptionis altera, Quod interdum in Tragœdia locus sit sermoni humili comico: Exempli gratia, quum Telephus et Peleus (personæ scilicet tragicæ) introducuntur ut pauperes et exules, conquerentes de sua fortuna. *Piscator. Telephus et Peleus*] Tragicum etiam pedestri dolere sermone probat Tragœdiis Euripidis, apud quem reges hi in scenam prodeunt. Videndum enim ut sit apta fortunæ vox. Telephus porro Rex fuit Mysorum; ad quem cum Græci divertissent, agrumque vastassent, pugna commissa ab Achille vulneratus est: cumque vulneri medelam afferre nulla ratione posset, consulto oraculo, responsum tulit, ab eadem qua vulneratus erat hasta, auxilium se consequi posse. Hinc Ovid. 'Vulnus Achilleo quod quondam fecerat hosti, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.' *Peleus* autem, de quo hic Horatius, fratrem occidit, ac proinde in exilium actus, regnoque exutus est. Omnes enim homicidæ apud veteres in exilium agebantur. Apte vero induxit has duas Tragœdias Poëta ingeniosissimus, ut probet misericordiæ et commiserationi concitandæ opus esse verbis flebilibus, ut voce miserabili affectus moveatur. *Nannius. Telephus, &c.*] Telephus Mysorum rex in egestate versatus tragicum argumentum præbuit, ampullas tamen, (id est, verba turgida et venti plena) omittit. Metaph. est ducta a vasis vitreis, quæ artifices suo spiritu vehementer inflant. *Peleus, quum pauper et exul uter-*

que] Peleus pater Achillis ejectus a patre Æaco ob Phocum fratrem interfectum, exulavit.

97 *Projicit ampullas*] Non utitur verbis inflatis: quibus nimirum uti solebat alias in fortuna secunda. Vel, Rejicit verba inflata, ac turgida, animumque regium; et humili sermone miserias suas fortunamque proponit. Græci non dissimili ratione dicunt φυσήματα, pro inani hominum futilium garrulitate: nam φύσα proprie *follis* dicitur, hinc accipitur pro *flatu*: hinc φύσημα, ἀλαζονία, *arrogantia*: Ciceroni verborum inanitas. *Cruq.* Vide Hadrian. Junium Adagiorum Cent. I. et Turneb. VII. 19. et IX. 3. *Projicit ampullas*] Longe a se rejicit. *Sesquipedalia verba*] Verba longa et nimium producta, pomposa et magnifica.

98 *Si curat cor spectantis tetigisse querela*] Si spectatorem ad commiserationem movere studet. 'Tangere' eleganter dixit pro movere. *Nannius.* Pet. Victorii Var. Lect. XIV. 2. *Si curat cor*] Si dolorem spectatoribus velit inurere. *Tetigisse querela*] Commovisse querimonia.

99 *Non satis est pulcra esse*] Expositio noni præcepti, ubi primum ejus ratio continetur ab effectu, videlicet delectatione auditorum ac spectatorum: quæ sententia illustratur a contrario. Deinde, cujusmodi verba ac gestus quamvis histrionis sententiam deceant, per species exponit. *Piscator. Non satis est*] Brevi hoc carmine totam poësios indolem repræsentat, et quicquid artificium poëticum requirat, ostendit. *Nannius. Pulchra esse poëmata*] Poëmata diserta et magnificis verbis redundantia. *Dulcia*] Suavia, ψυχαγωγικὰ, *animum moventia*, pathetica, affectibus plena. *Nannius. Dulcia sunto*] Dulci oratione auditorum animos alliciant. *Sunto*] Formula erat legislatoribus familiaris; quales sunt et 'agunto,' 'dicunto,' 'patiuntor.' Vult Horatius ut Poëta moveat in omnibus affectibus auditorem, in tristibus mœreat, in lætis alacer sit, &c. *Nannius.*

100 *Animum auditoris agunto*] Animum agere dixit Cicero, voluntates hominum impellere quo velis, unde autem velis abducere. *Cruq. Agunto*] Impellant.

101 *Ut ridentibus arrident*] Docet quomodo obtineamus id, quod jam ante dictum. Si quosvis inserere affectus velimus, opus erit ut tales efficiamur, quales cupiamus alios effici, ut docet Quinctilianus VI. 3. Prius efficiamur ipsi, ut alios efficiamus. Est namque συμπάθεια in vultu, ut, qualis quisque videtur, talem assumat animum. *Nannius. Ut ridentibus arrident*] Ita comparatos esse homines dicit Horat. ut in illorum animos et gaudium et mæror facile transmittantur, ubi recitatorem aut hilarem aut mæstum audiunt. Itaque prorsus legendum: *Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent Humani vultus.* Illud ipsum est quod mox addit: *Si vis me flere dolendum est, &c.* De verbo autem *adflent*, nil causæ est, ut opinor, cur aliquid dicatur: nam apud Plautum reperitur in Persa: En tibi: 'Sed longe ab Athenis esse se gnatam autumet, Et ut adfleat, quum ea memoret.' Iterum in Pænulo, 'ut adflet!' Ita et 'adplorare,' quo alibi usus est Horatius. *Faber. Adsunt*] Præsto sunt, quia similiter semper afficitur is qui audit, atque is qui affectus commovet dicendo.

102 *Humani vultus*] Φιλάνθρωποι, qui non duri nec rigidi, sed mobiles adsunt et flexibili motu. *Nannius.*

103 *Tunc*] Quum ipse primus dolebis, O Telephe, vel Peleu, id est, tu histrio, qui in scena hos repræsentas. *Tua me infortunia lædent*] Tuæ calamitates me dolore afficient.

104 *Male si mandata loqueris*] Si indecenter rem tibi mandatam exprimes, verbis utens a persona vel for-

tuna tua alienis, aut dorm. &c. *Mandata*] Si mandata tua negligenter egeris. *Mandata* sunt partes personæ a Poëta commissæ. *Nannius.*

105 *Aut dormitabo*] Id est, verba tua me non afficient, animum meum non agent in mœrorem propter tua infortunia, de quibus conquereris. *Aut ridebo*] Scilicet propter tuam in pronuntiando et persona agenda ineptiam. *Piscator.* *Tristia mœstum Vultum verba decent*] Hactenus docuit qualem oporteat habere vultum: nunc quæ verba, ut singuli moveantur affectus, necessaria sint, exponit. *Nannius.*

106 *Iratum plena minarum*] Quis enim increpans alios, vel ira furens, si verbis placidis agat, excitabit affectum, quem excitare desiderat? Sic Maroniana illa Juno: 'Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.' *Nannius.* *Plena minarum*] Verba minarum plena decent iratum.

107 *Ludentem lasciva*] Verba jocosa ac ludicra conveniunt iis, qui risum, non fletum movere cupiunt. *Nannius.*

108 *Format enim*] Commonstrat, in re aliena condolere angiqué animo, ita ac si tua res ageretur, videri rem quodammodo impossibilem; quamquam Aristoteles doceat dextra ingenia omnes motus excitare posse, omnesque concupiscentias exprimere, quia phantasia imaginum capax. *Nannius.* *Intus ad omnem*] In animo. *Ad omnem Fortunarum*] Id est, ad omnis generis affectus ortos ex utraque fortuna, tum secundæ, tum adversa. *Habitum*] Conditionem, statum. *Piscator.*

109 *Fortunarum habitum*] Ad omnem fortunæ varietatem vultu et animo exprimendam.* *Juvat*] Si fortuna sit secunda, natura gaudemus, et lætamur. *Aut impellit ad iram*] Si fortuna sit adversa.

110 *Aut ad humum mœrore*] Aut valde affligit. *Angit*] Scilicet nos, quum premimur rebus adversis, e quibus non possumus eluctari. *Piscator.*

111 *Post effert animi motus*] Natura deinde per orationem curas et perturbationes animi perspicue eloquitur. *Lingua*] Est munus linguæ animum interpretari.

112 *Fortunis absona dicta*] A statu et conditione loquentis aliena.

113 *Romani tollent*] Docet Poëtam, nisi digne et cum decoro explicet fortunas cujusque, et verba fortunis accommodet, populum ad risum excitari. *Nannius.* *Romani tollent equites, &c.*] Universus populus Roman. effuse ridebit.

114 *Intererit multum*] Transit ad decimum præceptum de decoro personarum; in quibus quatuor consideranda docet; fortunam seu conditionem, ætatem, genus vitæ, regionem seu nationem. *Intererit multum*] Scilicet ad decorum in Comœdia observandum. *Piscator.* *Intererit multum*] Debet quoque conditionis et ætatis cujusque servari ratio. Notanda etiam gentis cujusque indoles, Gallus ne sit an Italus, Anglus an Belga. *Divusne loquatur an heros*] Versus hic diversimode legitur. quidam, *Davusne loquatur an heres.* Alii rursum, *Divesne loquatur an Irus.* Sic Erasmus legebat. *Irus* vero pauperrimus fuit mortalium: unde proverbium: 'Iro pauperior.' *Nannius.* Cruquius in codice quodam scripto testatur sic scriptum fuisse: *Intererit multum Davusne loquatur an hæres.* Dispiciat lector, *hæres* ne pro herili filio positus credi possit, cui servus erat Davus. Pet. Victor. Var. Lect. XXXIII. 5. *Davusne loquatur an Eros*] Multum intererit servus ne subdolus et fallax loquatur, an Eros, id est, servus bene moratus et fidelis: versiculus hic varie legitur, de quo Commentatores consule.

115 *Maturusne senex*] Alia etiam oratio senis fingenda est, alia ado-

bilis, semper ad vindictam assurgens. *Flebilis Ino*] Ino, Athamantem maritum furiosum fugiens, se cum filio in mare præcipitavit.

124 *Perfidus Ixion*] Perfidiæ pœnas luit apud inferos rotæ alligatus, teste Marone Æn. VI. 'Quid memorem Lapithas, Ixiona, Perithoumque?' *Nannius.* *Perfidus Ixion*] Ixion socerum suum ad epulas sumptuosas invitans, in fossam jam inflammatam eum fecit incidere, atque ita flammis consumptus est. *Io vaga*] Hanc cum adamaret Jupiter, eique appropinquaret Juno, mutavit in vaccam, Ovid. Met. I. *Nannius.* *Io vaga*] Io in vaccam versa, œstroque a Junone agitata, usque eo vagata est, donec in Ægyptum pervenit. *Tristis Orestes*] Quomodo tristem introduci vult Orestem? Nusquam certe talis, sed demens. *Tristis*, quod notandum erat, est hoc loco, ὁ παραπλὴξ, *furiosus et insanus.* Heinsius. *Tristis Orestes*] Tristis propter conscientiam occisæ matris.

125 *Si quid inexpertum*] Hactenus prior pars decimi præcepti, quæ fuit de personis notis et usitatis: sequitur pars altera, quæ est de personis novis, id est, nondum in scenam productis. Has personas cum notis confert, ut tractatu difficiliores. *Inexpertum*] Id est, insuetum, παθητικῶς, pro eo quod est, cujus describendi periculum nemo adhuc fecerit. *Piscator.* *Inexpertum scenæ*] Ab aliis Poëtis non tractatum. *Scenæ committis*] Exhibes in theatro. *Nannius.*

126 *Personam formare*] De qua nullus alius Poëta dixit. *Servetur ad imum*] Perseveret ad extremum, qualis initio extiterit; sibi consentiat, nec moribus ingenioque dissideat. *Nannius.* *Ad imum*] Ad finem usque.

127 *Ab incepto*] Ab initio. *Sibi constet*] Sit semper idem, a suis moribus non recedens.

128 *Difficile est proprie*] Difficile est communia, id est, argumenta fabularum a nullo ante tractata, ita proprie dicere, id est, ita præclare scribere, ut proprie tua jure dici possint. *Proprie*] Ut tua fiant, ut posteri jam tua vestigia imitentur. *Communia*] Quæ nondum ab aliis occupata et mancipata. 'Commune' dicitur quod occupantibus cedit. *Nannius.*

129 *Rectius Iliacum carmen, &c.*] Fons ac fundus τῆς μυθοποιΐας Græcanicæ Cyclus Epicus fuit. Nec pauca materiæ fabularis argumenta Homeri Poësis subministrat. Tam ex hac, quam ex illo Tragici veteres Poëtæ fabularum, quas ad scenam componebant, ὑποθέσεις plerumque hauserunt. Plato Homerum vocat Τραγῳδίας ἡγεμόνα καὶ διδάσκαλον. Sic et Sophocles argumentum Tragœdiarum multarum duxit ex Epico Cyclo. Ergo Horatius hic docet argumentum Tragœdiæ melius sumi ex jam vulgata μυθοποιΐᾳ, quam novum fingi. Per carmen Iliacum non Homeri tantum Iliaden fortassean intelligit, sed etiam 'parvam Iliada' Leschis, et Cypriam Stasini, quæ et ipsæ suppeditarunt ὑποθέσεις Tragœdiarum antiquis Poëtis. *Salmas.* *Rectius Iliacum carmen deducis in actus*] Commodius derivas belli Trojani historiam in fabulam Tragicam aut Comicam, quam si novum argumentum tractes numquam ab aliis tractatum. *Nannius.* *Iliacum carmen deducis*] Argumentum Tragœdiæ ex Homeri Iliade rectius in scenam producis quam, &c. *In actus*] Actus in comœdia pars est pleno perfectoque sensu, qua finita proscenium vacuum relinquitur.

130 *Indictaque primus*] Non dicta ab aliis.

131 *Publica materies*] Præceptum undecimum de ratione imitandi veteres in personis notis. Monet autem quatuor in imitatione esse observanda. Primo: Ne nimis diu immoremur in sententiis vulgaribus. Se-

eundo: Ut in vertendis Græcis simus liberi, non serviles. Tertio: Ne nimis arcte aliorum vestigiis nos includamus. Quarto: Ne nimis tumide et inflate incipiamus seu proponamus. Id quod exemplis duobus contrariis declarat. *Piscator*. *Publica*] Id est, a multis tractata. Ilias Homeri quasi publica materia est. Turneb. XIX. 9. *Nannius*. *Publica materies*] Argumentum ab alio publicatum vel tractatum tuum putabitur, si argumenti tantum speciem referas, non etiam singula minutatim prosequaris. *Si Nec circa*] Si non hærebis in circulo omnibus patente et contempto, id est, si tuum authorem, quem imitaris, non sequeris ita religiose, ut nihil addas de tuo, nihil invenias, nihil immutes.

132 *Nec circa vilem moraberis orbem*] Vilis et patulus orbis est Cyclus, in quo publica fabularum ac Tragœdiarum materies veluti exposita cuilibet patebat. Inde quisque sumebat quasi ex publico materiam scribendis Tragœdiis; quam in privatum sic esse tribuendam monet Horatius, ut non eo modo tractetur et ordine quo in Cyclo ipso deducitur, hoc est, in poëmatis Cycli. Publicam materiem illam, quæ ex Cyclo petitur, ita demum sui juris et propriam sibi fecerit, qui non circa ipsum Cyclum morabitur; simili modo et ordine res tractans, ut ibi expositæ habentur sine ulla varietate et arte. Præcipit igitur μυθοποιΐαν tantum, et fabulæ ὑπόθεσιν ex Cyclo promendam esse, quæ calamistris propriis inurenda sit et ἐπεισοδίοις varianda, ut hoc modo publica videri desinat, in privatum jus scite translata. Quæ ergo sequuntur, fidem faciunt Horatium loqui de Cyclo: nam pergit improbare scribendi morem modumque Poëtarum Cyclicorum: 'Non sic incipies, ut scriptor Cyclicus olim.' Igitur 'vilis et patulus orbis,' ἐπικὸς Κύκλος, qui non ulla virtute poëtica censebatur; sed sola fabularum materia, ordine, commendabatur, quas late et fuse exponebat. Nam fabulas omnes Græciæ, ad Trojæ eversionem et Ithaci reditum, continebat, ex variis Poëtis congregatas, quorum carmina omnium vulgaria habita, triviali moneta percussa: idcirco 'vilem' vocat. *Salmas*. *Nec circa vilem patulumque moraberis orbem*] Quid est orbis? Omne illud quod est præter rem ipsam. Ita calliidi servi, ait Aristoteles, in delicto aliquo ab heris deprehensi, et de re interrogati, λέγουσι τὰ κύκλῳ. Cyclus enim Epicus nihil erat aliud quam Poëtarum compendium; simplex sine ullo ornamento ac digressionibus narratio. Nam contrahere Poëtas, et eorum orbes, ut Poëta loquitur, seu digressiones, hoc est, episodia præcidere ac amputare, Cyclici erat proprium. Neque alius est 'scriptor Cyclicus,' (de quo quid non excogitarunt docti?) quam Romanus Epicus aliquis, qui Trojanum bellum ab initio fuse erat persecutus. *Heinsius*. *Nec circa vilem patulumque moraberis orbem*] Per *orbem patulum* poëma κύκλος dictum intelligit, quod cyclicus ille scriptor τὰ Ἰλιακὰ κύκλῳ scripserit, quasi a gemino ovo, belli Trojani reliqua καθολικῶς, *universe*, complectens. *Vilem* vocat, qui projecti est animi κατὰ πλάτος, καὶ παχυλῶς dicere: quomodo interpretatur Ausonium Jos. Scaliger. *A. Schotus*. *Vilem patulumque, &c.*] Vilem appellat, quia non magni est ingenii, totam alterius inventionem sequi.

133 *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres*] Horatius hic non alloquitur Interpretem: sed eum quem instituit, monet, ne, ceu fidi Interpretis officio fungi volens, reddere verbum verbo curet. *Steph*. *Nec verbum verbo*] Si non studebis ut fidus Interpres, auctorem tuum, quem imitandum tibi proposuisti, verbatim exprimere.

134 *Nec desilies imitator in arctum*]

Et si tu, qui imitator es, non conjicies te in locum tam angustum unde te explicare honeste non possis sine pudore et reprehensione.

135 *Referre pudor vetet*] Discedere ab iis, quæ temere es aggressus. *Aut operis lex*] Id est, conditio, pactum. Quicumque ergo singula singulis reddere volet, semel hac sibi constituta lege, ab instituto suo nisi cum pudore digredi non potest. Turneb. XIX. 9. *Nannius. Lex, &c.*] Lex quæ jubet aut penitus non incipere, aut incepta perficere.

136 *Nec sic incipies*] Hoc præceptum nihil aliud continet, quam ut initio modesti simus, nec petulanter nos ostentemus, neque magni aliquid promittamus. Hac in re felices Græci, qui in principio nihil adferunt, sed omnia a Musis accepisse se dicunt. Sic Homerus: 'Dic mihi Musa virum.' Quasi non ipse, sed Musæ dicerent. *Ut scriptor cyclicus olim*] Ut scriptor quidam circumforaneus. Hunc quidam Antimachum fuisse autumant, qui Tragicus fuit superbus atque arrogans, et Asiaticæ dictionis, de quo Catullus: 'At populus tumido gaudeat Antimacho.' Quidam vero Stasinum volunt. 'Cyclici' autem Poëtæ erant: qui in vicis ac populi coronis carmina sua decantabant, ut hodieque circumforanei cantores: hos Juvenalis et Martialis 'Orbiculos' appellant. Alii 'Cyclicos' Poëtas eos fuisse existimant, qui versus ex Homeri Rhapsodiis consarcinabant, eosdemque decantabant. Turneb. I. 4. et XIX. 9. *Nannius. Ut scriptor Cyclicus olim*] Atqui nullo acumine aut molimine erat opus. Cyclicus Poëta est Poëta Epicus. Et quidem *ὁ δεῖνα, certus*, quem intelligit. Hunc poëtam cum Homero confert. *Heinsius. Ut scriptor, &c.*] Ut Poëta circumforaneus, qui, in conventiculis, hominibus suos versus obtrudat in orbem coactis.

137 *Fortunam*] Infelicitatem.

138 *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu*] Quid jactator hic verbis tam sonoris ac sublimibus dignum adferet? *Nannius. Tanto feret*] Tam pleno ore, id est, tanta verborum granditate.

139 *Parturient montes*] Respondet ad interrogationem præcedentem, quasi dicat, Nihil dignum affert; sed ridiculum se præbet, quum tractatio non respondeat exordio. *Piscator. Parturient montes*] Usurpatur hoc proverbium in eos, qui aureos montes pollicentur, sed minima præstant. *Ridiculus*] Qui risum excitet, *γελωτοποιός. Nannius.*

140 *Quanto rectius hic*] Proposito exemplo absurdo, a dissimili ostendit, quanto sit rectius cum modestia ordiri poëma, et paulatim assurgere, quam initio velle tumere statimque evanescere. *Nannius. Hic, qui nil molitur*] Scilicet Homerus, qui conatur nihil imperite scribere.

141 *Dic mihi Musa virum*] Initium est Odysseæ; quam satis simpliciter Homerus incepit, *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε· Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω, κ. τ. λ. Nannius. Dic mihi Musa*] Duobus hisce versibus Horatius utcunque expressit principium Odysseæ tribus versibus constans. *Virum*] Ulyssem. *Viri* nomen honorificum apud Græcos ac Romanos. Virgilius: 'Arma virumque cano,' &c. Et alibi: 'Vir Trojane quibus cœlo te laudibus æquem?' At hinc toties apud x. Græciæ Oratores reperias *Ἄνδρες Ἀθηναῖοι. Nannius. Virum*] Ulyssem.

143 *Non fumum ex fulgore*] Id est, non ex luce et flamma, seu ex splendido exordio, fumum seu ineptum ac obscurum quid; sed contra potius ut ex fumo, seu tenui et humili exordio, daret et in medium proferret lucem ac fulgorem seu præclarum hoc poëma. *Salmas. Non fumum ex fulgore*]

Hoc est, nititur non e magnis ad parva descendere, sed a parvis et humilibus ad majora devenire. *Nannius.* *Non fumum ex fulgore*] Fumus fulgorem subsequi proverbialiter dici potest, quando ex magnificis promissis tenuia et mediocria prodeunt: lux autem dicitur fumum sequi, quando ex humilibus splendidiora existunt, quam sunt promissa.

144 *Ut speciosa*] Digna spectatu. *Nannius.* *Ut speciosa, &c.*] Ut in processu monstra hominum vel ferarum dicat speciosa, id est, immania. Nam corpora vasta plus habent speciei, quam exigua.

145 *Antiphaten*] Læstrigonum regem, hominum voratorem. *Scyllamque*] Hecatæ filiam, cujus latera canibus latrantibus succincta fuisse dicuntur. *Et cum Cyclope*] Cum Polyphemo voraginem marinam in freto Siculo. *Cyclope*] Cyclops hic Polyphemus dictus, cujus erga Galatheam amores eleganter describit Theocritus et Ovidius in Metamorphosi. *Charybdim*] Charybdis monstrum marinum fuit multo periculosissimum, omnia vomens et revomens, ubi Ulysses naufragium passus est, et e caprifico se suspendit. *Nannius.*

146 *Nec reditum Diomedis*] Docuit hactenus Horatius quæ in Homero virtus in exordio eluceat, principio nimirum vitasse jactantiam, maluisse humilitatem, ut postea opus magnifice assurgat. Nunc subjungit non esse alte repetendum exordium, non errandum eodem ordine, quo alii; quædam etiam omittenda, quæ non satis splendoris habent. Ex obliquo autem taxatur Antimachus Cyclicus, qui reditum Diomedis principis Græcorum a Troja in Græciam narrans, eum incipit ab interitu Meleagri, quod procemium nimis e longinquo petitum reprehendit. *Salmas.* Historiam porro Diomedis et Meleagri fusissime prosequitur Diodorus Siculus lib. IV. et Ovidius Met. Turneb. XXVIII. 4. *Nannius.* *Nec reditum*] Nec reditum Diomedis a bello Trojano, aut aliam narrationem nimis longe repetit, id est, non sumit principium poëmatis a prima origine: præcipit enim Poëta longo procemio non esse utendum.

147 *Nec gemino bellum*] Qui bellum Trojanum narrat, vitiose ex eo tempore incipit, quo Jupiter sub specie cygni cum Leda matre Helenæ concubuit; cum potius a raptu Helenæ sit ordiendum. *Salm.* *Gemino bellum*] Ex ovorum uno exclusi sunt Pollux et Helena, ex altero Castor et Clytemnestra.

148 *Ad eventum festinat*] Festinat ad propositum scopum. *Et in medias res, &c.*] Omissis rerum principiis perinde ac si nota essent, rapit auditorem in res medias.

150 *Desperat tractata nitescere*] Monet Homeri exemplo, ut delectus habeatur in rebus narrandis, utque non omnia, quæ in complexum historiæ atque orationis veniunt, narrentur. Quædam enim adeo horrida atque spinosa existunt, poliri ornarique ut nequeant. *Nannius.* *Nitescere posse*] Oratione splendescere, seu verbis polite explicari.

151 *Atque ita mentitur*] Atque sic mentitur et falsa dicit, ut omnia inter se maxime cohæreant. *Remiscet*] Commiscet.

152 *Primo*] A principio.

153 *Tu, quid ego, &c.*] Præceptum duodecimum de decoro observando in exprimendis moribus cujusque ætatis: qui quales sint per singulas ætates, ordine exponit, videlicet primum pueritiæ, deinde adolescentiæ, tum ætatis virilis, postremo senectutis. Quibus singulatim expositis, subjungit enuntiatum de ætatum effectis generale, ex contrariis compositum: ac tandem præceptum de decoro hic observando, vel potius de indecoro vitando repetit. *Piscator.* *Tu, quid ego*] Tu, o Poëta, qui scribis

aliquid, audi.

154 *Si plausoris*] Id est, approbatoris. Mos erat, ut probata fabula manuum applausu exciperetur, improbata pedum supplosione exsibilaretur. Hinc 'stare' et 'cadere fabula' dicitur Horatio et Terentio. Tu, inquit, si fausto auditorum applausu Poëmata tua probari desideras, observa, quæ deinceps docebo. *Nannius.* *Si plausoris eges*] Si plausorem expetis. *Plausorem* autem intelligit spectatorem, qui plausu approbat fabulam. *Aulæa manentis*] Id est, exspectantis remotionem aulæorum. *Piscat.* *Si plausoris eges*] Nova significatione usurpat hic τὸ *egeo*, pro desidero. *Si plausoris eges aulæa manentis*] Si spectatorem plausu faventem cupis tibi contingere, qui tantisper maneat in theatro, donec aulæa removeantur. Aulæis enim parietes scenæ fuerunt ornati. *Aulæa manentis*] 'Manet aulæa' is, qui exspectat, dum tollantur. Aulæa sunt peristromata et peripetasmata, quibus scena vestiri antiquitus solebat, demissis quidem cum prodibant actores, sublatis vero cum peracta jam esset fabula. Dictaque sunt Latinis *aulæa* ab 'aula,' quod in aula regis Attali primum inventa fuerint, teste Servio in Georg. III. *Usque*] Capitur hic pro eo usque. *Nannius.*

155 *Donec cantor, Vos plaudite, dicat*] Ubi per cantorem, Tragœdum intelligimus, quem Prudentius 'tragicum cantorem' appellavit. Nam tragœdorum canere et cantare propria res: et 'cantare fabulam' dicebatur tragœdus, cum agebat fabulam. *Salmas.* *Donec cantor*] Id est, actor fabulæ, vel persona aliqua de choro. Turneb. IX. 29. *Nannius.* *Donec cantor*] Donec histrio, peracta fabula, dicat, Vos plaudite. *Vos plaudite*] Usitata formula actum et fabulam concludentium: non enim ante populi applausum expetebant, quam omnes actus essent expleti, ne exsibilarentur. *Nannius.*

156 *Ætatis cujusque notandi*] Hoc præcepto monet pro ratione ætatis verba actionesque esse formanda, et singulis ætatibus decorum ingenii, indolis, morumque attribuendum. Observandumque singulas ætates tres habere gradus. Ut enim 'adolescentia' et 'juventus' est 'viridis,' 'adulta,' 'præceps,' eodem modo senectutis prima pars 'viridis,' ut apud Virgilium Æneid. VI. 'Sed cruda Deo viridisque senectus.' Altera 'adulta,' ut in Mezentio et Idomeneo rege: tertia 'præceps,' qualis in Anchise et Latino apud Virg. *Nannius.*

157 *Mobilibusque decor*] Crescentibus aut decrescentibus naturis, suum cuique decorum est tribuendum. *Et annis*] Et sua cuique ætati proprietas est habenda.

158 *Reddere qui voces*] Puer, qui scit singula articulate eloqui et ad interrogata respondere gestit, &c. *Et pede certo*] Et pede confirmato ita incedit, ut signet humum vestigium imprimens.

159 *Paribus colludere*] Cum æqualibus, qui sunt ejusdem fere ætatis. *Et iram Colligit*] Repente irascitur ac facile placatur.

161 *Custode remoto*] Pædagogo remoto.

162 *Canibusque*] Venatione. *Et aprici gramine campi*] 'Apricum' autem 'campum' vocat, qui soli expositus sit. Festus Pompeius 'apricum' a Græco vocabulo φρίκης appellatum tradit, quasi ἀφρίκης sine horrore frigoris. *Nannius.* *Et aprici gramine campi*] Aprico campo, non opaco: licet hoc de campo Martio intelligere, in quo adolescentes se varie exercebant.

163 *Cereus in vitium flecti*] Facilis, tractabilis, deductilis ad vitium. Ostendit adolescentiam pronam in vitia esse, et instar ceræ facile ad quævis flagitia deduci. Videmus multos pes-

sum ire propter vitia in adolescentia contracta. Hinc pædagogi adhibiti, qui effrenes animi motus morum disciplina castigarent. *Nannius.* *Cereus in vitium*] Flexilis ad vitium. *Monitoribus asper*] Adhortantes ad bonam frugem odio Vatiniano prosequitur. *Nannius.* *Monitoribus asper*] Inimicus iis, qui eum peramanter monent.

164 *Utilium tardus*] Quæ sibi prosint. *Æris*] Pecuniæ.

165 *Sublimis*] Superbus, elatus. *Cupidusque*] Vehementer omnia concupiscens. *Amata relinquere*] Sunt enim adolescentes εὐμετάβολοι, καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, ut ait Aristoteles. *Nannius.* *Pernix*] Velox ad relinquendum quod concupiverat.

166 *Conversis studiis*] Cum ætate convertuntur studia. *Animusque virilis*] Nunc virilem ætatem suis quasi coloribus depingit; quæ omissis ludicris quærit honores, opibus coacervandis incumbit, magistratus et imperia ambit, et omni ratione cavet, id ne committat, unde postea doleat. *Nannius.*

167 *Inservit honori*] In honorum studio occupatus est.

168 *Laboret*] Conetur.

169 *Multa senem circumveniunt*] Multa vitia senectuti adscribit; sed eam intelligit, quæ præceps et decrepita, quæ et 'mala ætas' dicitur, ut 'bona ætas' adolescentia. *Nannius.* *Circumveniunt*] Premunt, gravant.

170 *Quærit et inventis miser abstinet*] Idem ait Terentianus ille senex: 'Ad omnia alia ætate sapimus rectius: Solum unum hoc vitium adfert senectus hominibus, Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est.' Et quo minus vitæ restat, eo plus anxii de viatico senex, inquit Cicero. *Nannius.* *Quærit et inventis miser abstinet*] Senex divitias quærit, quæsitis vero abstinet: vere igitur miser est et infelix.

171 *Vel quod*] Senum incommoda in partes dividit. *Nannius.* *Timide gelideque*] Nimium caute, et segniter administret. *Gelideque*] 'Gelidi' sunt senes, vel quod fervor ille et ardor adolescentiæ deferbuerit, vel quod naturalis etiam calor membra destituerit: unde proprie a Poëtis 'frigida' et 'gelida senectus' dicitur. *Nannius.*

172 *Dilator*] Rem semper procrastinans. *Spe longus*] Tenacissimæ spei. Videt rerum vices, semper sperat meliora, nec instar adolescentum desperat, sed spem ulterius extendit. Et Cicero ait neminem esse tam senem, qui se annum non speret posse vivere. *Nannius.* *Spe longus*] Longinqua sperans, quum sit morti proximus. *Iners*] Segnis et ad agendum ineptus. *Avidusque futuri*] Præsentia enim displicent, inhiat futuris. *Nannius.* *Avidusque futuri*] φιλόζωος, *vitæ cupidus.* Nam senex quia abest a vita longa, illam desiderat.

173 *Difficilis, querulus*] 'Difficiles' sunt senes, qui se minime faciles nec exorabiles atque obsequiosos præbent. 'Queruli,' μεμψίμοιροι, qui leviculis offensis læduntur, et statim expostulant. 'Morosi' qui nimium exacte in bonos mores anquirunt. *Nannius.* *Difficilis*] Morosus.

174 *Se puero*] In pueritia sua. *Censor castigatorque*] Quasi Censor castigans juniorum mores.

175 *Anni venientes*] In juvenibus enim memoria, robur, et agilitas crescunt; quæ sicut sensim crescunt usque ad juventutem plenam, ita sensim deficiunt, juventute recedente. Anni autem venire dicuntur ad 46. annum, inde abire. *Salmas.* *Anni venientes*] Anni ab incunabilis ad mediam ætatem. *Venientes*] Id est accrescentes. *Nannius.*

176 *Recedentes*] Decrescentes. *Nannius.* *Recedentes*] Post mediam ætatem. *Ne forte seniles*] Omnino discrimina ætatum et officia servanda. Nam si eo in genere prævaricemur, totum decorum extinguetur,

nec indoles constabit personæ. *Nannius.*

177 *Juveni parteis*] Ducta inde Metaphora, quod actores partes in agendo dividerent. *Nannius. Partes*] Partes pro officio.

178 *In adjunctis ævoque*] In iis moribus, qui sunt appositi et unicuique ætati apti.

179 *Aut agitur res*] Præceptum decimum tertium, de decoro servando in rebus in theatro agendis: ne sc. omnia ostendantur, et per actorem repræsententur: sed quædam tanquam acta referantur seu narrentur; ut sunt res nefariæ ac immanes, item impossibiles; quibus addendæ turpes ac fœdæ. Hoc præceptum illustrat primum distributione, qua res fabularum in duo genera distinguit: alterum earum quæ in theatro aguntur: alterum earum quæ narrantur. Deinde duo ista rerum genera inter sese comparat; et res quæ aguntur alteris, quæ commemorantur, præfert, tanquam ad motus animorum efficaciores. *Pisc. In scenis*] 'Scena' olim umbraculis et frondibus arborum tecta, (σκηνὴ enim Græcis *umbra* est, unde σκηνοπηγία festum Judæorum, cum sub tentoriis et frondosis habitaculis viverent,) post tabulatis constructa: deinde contignationibus duabus aut tribus compacta; demum scena ac theatrum ex lapide ædificatum fuit. *Nannius. Aut acta refertur*] Quia res est visu fœda, vel nimis atrox et incredibilis.

180 *Segnius irritant animos*] Illa quæ videmus movent vehementius, quam quæ audimus tantum. Hinc Plautinum illud: 'Plus valet oculatus testis unus, quam auriti decem.' Unde et 'fideles oculos' Poëta appellat. *Nannius. Demissa per aurem*] Audita.

181 *Quam quæ*] Quam quæ cernuntur. *Fidelibus*] Ad fidem faciendam magis valent oculi, quam aures.

183 *In scenam*] In conspectum. *Multaque tolles*] Docet multa intus agenda, tollendaque ex oculis, quæ scilicet visus exhorreat, tamquam incredibilia, turpiora et atrociora quam ut oculi ferant. Hæc in scena referri, non agi vult Horatius; ita tamen, ut efficacissima eloquentia proferantur, ut non tam narrari, quam agi videantur. *Nannius. Facundia præsens*] Oratio diserta coram spectatoribus.

185 *Nec pueros coram*] Exempla subjicit eorum quæ e conspectu submovenda sunt. *Medea trucidet*] Medea Scythico genere nata, Jasonem secuta, relictaque patria et patre Æta, fratrem Absyrtum occidit, corpusque membratim discerpsit, ut ita patrem insequentem reliquiis filii colligendis remoraretur. *Nannius.*

186 *Aut humana palam*] Atrei et Thyestæ nota historia. Vide vs. 91. *Nannius. Atreus*] De quo vide I. Od. 16.

187 *Aut in avem Progne*] Superioribus exemplis docuit submovenda quædam ex oculis, ut nimis atrocia: hic docet non agenda illa, quæ fide careant. *Progne*] Prognem Pandionis filiam uxorem duxit Tereus, ex qua Itin sustulit. Post cum Philomela sororem Tereo nuptam invisere vellet, rex barbarus adamavit puellam, eamque per vim stupravit; et ne facinus evulgaretur, linguam abstulit, atque in silvis occultavit. Philomela vero acu peplo rem ut facta erat intexuit, et depictam ad sororem misit. Quæ, intellecta crudelitate et libidine mariti, Itin filium coxit, et Tereo epulandum apposuit. Vide Pausaniam, Ovid. Met. VI. et interpretes Horat. IV. Od. 12. *Nann. Progne vertatur*] Progne Ityn filium Tereo marito comedendum apposuit; vide IV. Od. 12. *Cadmus in anguem*] Cadmus Agenoris filius missus a patre ad investigandam sororem Europam, a Jove tauri specie raptam, tandem pervenit in Phocidem; cumque

invenire illam non posset, ac socios aquatum misisset, a dracone occisi sunt. Ipse cognito sociorum interitu draconem Marti consecratum occidit, dentesque seminavit, ex quibus nati hostes, qui mutuis sese vulneribus confoderunt. Tandem et ipse senio confectus cum uxore in draconem mutatus est, ut fuse habes apud Ovid. Met. III. *Nannius.*

188 *Incredulus odi*] Non credens, contemno et odio habeo.

189 *Neve minor quinto*] Narrat quibus partibus debeat fabula consistere. Exiguntur quinque Actus, teste etiam Donato. Scenarum non tam certus numerus: quidam Actus plures Scenas habent: quidam unam tantum: ut in Eunucho Terentii Scena una Actum integrum absolvit. Magna quoque virtus et difficultas, quando actus incipiat finiaturve dignoscere. Olim facillimum erat distinguere: adhibebant ad finem Actus uniuscujusque choros et cantica: intelligebat tum spectator Actum finitum, alterum incipiendum. Postea sustulerunt et chorum et cantica, ut perpetuo agi contextu videatur. *Nannius. Neve minor, neu sit, &c.*] Præceptum decimum quartum, de fabulæ magnitudine: ne sit nimium brevis, neve nimium longa: sed quinque actibus constet. Fabula ergo ne habeat actus pauciores, nec plures, quam quinque. *Piscat.*

190 *Fabula, quæ*] Tragœdia, vel Comœdia, neque paucioribus, neque pluribus quam quinque Actibus constare debet. *Quæ posci vult et spectata reponi*] Quæ placere vult, sæpiusque agi. *Nannius. Posci vult*] A populo, ut iterum agatur. *Reponi*] Iterum doceri.

191 *Nec Deus intersit*] Olim in fabulis, ubi se ex rebus difficilibus extricari non poterant, ad numinis præsidium confugiebant, Deosque machinatos, (sic enim vocat Donatus,) hoc est, in machina constitutos, inducebant; qui Prologos narrarent, nodumque, si quis incidisset, solverent. Erasmus Adagio, 'Deus ex improviso apparens,' ut et apud Suidam Prov. Ἀπὸ μηχανῆς θεός. Hic connectuntur duo præcepta: XV. Ne temere in theatrum introducatur Deus quispiam: sed tum demum, cum inciderit difficilis aliquis nodus, qui humana sapientia aut potentia enodari atque explicari non possit. XVI. vero, Ne colloquantur quatuor personæ, sed vel duæ tantum, vel ad summum tres. *Piscator. Nec Deus intersit*] Nec Deus in scenam inducatur. *Nodus*] Res ardua et difficilis.

192 *Nec quarta loqui persona laboret*] Tres partes in Comœdiis ac Tragœdiis, Canticum, Chorus, et Diverbium. Singulæ certum personarum habent numerum: atque hinc factum, ut illas partes advocarent. Canticum est, ubi μελοποιὸς, id est, *cantus artifex* canit: ubi una tantum persona requiritur, aut si altera, tacita subsistat; et si loquatur, secum loquatur. Chorus autem plures habet personas, constatque e viris aut mulieribus, aut ex utrisque permixtis: omnesque loquentes introducuntur, sed confusa voce, quasi una sit persona. Diverbium, sive Deverbium, ut Donatus vult, locus est, ubi personæ Actorum versantur, et inter se histriones colloquuntur: in quo tres solum personas esse necesse est, si vero quarta adsit, (quod rarum est,) aut tacita subsistat, aut secum loquatur, ut Birria apud Terentium: 'Nunc nostræ timeo parti, quid hic respondeat.' *Nec quarta loqui persona*] Nec plures personæ uno et eodem tempore in scenam prodeant loquuturæ, quam tres.

193 *Actoris partes*] Præceptum XVII. de officio chori: quomodo is se gerere debeat, quasve sententias pronunciare aut canere. Hoc per partes exponit. Interserit narrationem de tibia et tibicine et citharœdo, et de-

nique de sententiis fabularum, et quomodo sententiæ graviores ac sublimiores in fabulis usurpari cœperint. *Piscator*. Vid. Turneb. XIX. 9. Pet. Nannii Miscel. lib. III. *Actoris partes chorus officiumque virile Defendat*] Sequitur ut ostendamus, quod sit illud *officium virile*, quod tantopere doctos exercuit viros. *Virile* ergo, non est τὸ τοῦ ἀνδρὸς, sed κατὰ τὸ δυνατόν. 'Viriliter,' inquam. *Virile defendere*, ut 'suave rubere,' 'torvum tueri;' et cætera, quæ in triviis nota sunt. Chorus ergo, inquit Flaccus, partes viriliter actoris agat: et quasi unus sit e reliquis actoribus. *Heins*. *Actoris partes chorus*] Chorus ex quocunque sexu aut numero constat, unius actoris loco habeatur, suumque sermonem accommodet actioni proxime peractæ. *Virile*] Officium virile, quamvis sit mulierum cœtus, nam Masculinum genus complecti solet fœmininum.

194 *Neu quid medios*] Neu quid canat inter medios actus, id est, in mediis actibus, quod sit alterius argumenti, et a re proposita alienum.

195 *Et hæreat apte*] Quod non sit ad rem præsentem aptum.

196 *Ille bonis faveatque*] Virtutes Chori proponit, ut nimirum benevolentia bonos prosequatur, sit φιλάνθρωπος, et inter se dissidentes amicitia conciliare conetur. Moderetur ira incensos, bene moratos amet, laudet vitam frugalem, justitiam commendet, pacem concordiamque civilem ac leges servandas suadeat, secreta non prodat, Deum ut mala averruncet, precetur, et cetera. Hæc officia Chori. Vid. Turneb. XIX. 9. *Nannius*. *Ille bonis faveatque*] Ille chorus, cujus officium breviter docet Horatius. *Consilietur amicis*] Det consilium amicis.

197 *Et regat iratos*] Studeat iratos placare. *Timentes*] Innocentes.

198 *Ille dapes laudet*] Laudet parsimoniam et continentiam in victu. *Salubrem*] Utilem. Nam ut salubritas corpus, sic Justitia Remp. conservat.

199 *Apertis otia portis*] Vid. Turneb. XIX. 9. *Apertis otia portis*] Portæ clausæ bellum, apertæ pacem indicant.

200 *Tegat commissa*] Alii secreta exponunt: Cruquius mavult hic signari scelera et flagitia principum virorum, quæ tegi vult a choro, id est, non prodi, ne auctori suo sint exitio; vel aliis malo exemplo: atque ideo subjicit *Deosque precetur et oret*, ne scilicet ea principum delicta et impietates sint exitio Reipub. miseroque populo. *Commissa*] Arcana fideicommissa ne prodat.

201 *Fortuna superbis*] Fortuna secunda.

202 *Tibia non ut nunc*] Hoc loco de Cantico seu μελοποιΐᾳ, ubi tibiæ introducuntur, ut apud Terentium: ACTA TIBIIS DEXTRIS VEL SINISTRIS, PARIBUS VEL IMPARIBUS. In 'tibiis' autem quædam 'dextræ,' quæ et 'Lybicæ' dicebantur; quædam 'sinistræ,' quæ 'Sarranæ.' Quando vero Comœdia gravitatem quamdam, jocis valere jussis, præ se ferebat, tum cantabat 'dextris tibiis:' cum vero jocos tantum et lusus inducebat, quales in Eunucho Terentiana, tum 'sinistræ' personabant: si porro argumentum ex utraque mistum, ut quædam gravia et severa, quædam jocosa et ridicula, tum 'tibiis dextris et sinistris' canebatur. *Nannius*. *Tibia non ut nunc*] Quando scilicet Romana res pauper esset olim, non erant tam ingentes tibiæ sicut nunc, nec ita ornatæ, nec tam multis foraminibus. Ostendit autem luxuriam recentem et ambitiosam natam esse cum dilatata dignitate Reipub. *Salmas*. *Tibia non, ut nunc*] Tibia veterum tenuis fuit, et simplex, id est, veteres simplici Musica in scenis usi sunt, at nunc imperio Rom. florente, tibia non solum ornatur orichalco, sed tot habet foramina, ut sonet tanquam tuba. *Tuber-*

vestis Tragicorum humum verrentis. Intelligit ergo Horatius magnificum citharœdorum et histrionum incessum ac comitatum. *Nannius.* *Traxitque vagus per*] Usus est veste ad talos demissa, huc et illuc se per scenam circumferens.

216 *Sic etiam fidibus*] Cum olim citharœdi in theatris canerent fidibus severiter, graviter ac moderate: postea cœptum est cani licentiosius. Eloquentia etiam facta est multo ambitiosior. *Piscator.* *Sic etiam fidibus, &c.*] Cave hæc cum superioribus conjungas. Alteram enim μελοποιΐαν jam tractat; Tragicam nimirum, postquam de Comica egit. Tragœdiæ enim cithara erat. *Heinsius.* *Fidibus voces crevere*] Citharis accesserunt, et multiplicati sunt modi, et soni, id est, chordæ. *Severis*] Ob res severas, quas numero et harmonia citharœdus imitatur.

217 *Et tulit*] Et protulit. *Facundia præceps*] Scribe, *facundia præsens.* Heinsius. *Præceps*] Celeriter fluens.

218 *Utiliumque sagax*] Superior versus intelligendus de figuris dictionum, in quibus audacissimus Horatius: deinde de sententiis, tropis, de schematibus rerum, exclamatione, &c. Turneb. XIX. 9. *Nannius.* *Utiliumque sagax rerum*] Et sententia, id est, prudens oratio personarum (ex quibus chorus consistit) parum ab Apollinis oraculo destitit. *Et divina futuri*] Divinans futurum.

219 *Sortilegis non discrepuit*] Responsa dantibus. Dabat responsa Apollo Delphis, et ænigmata tortuosa et obscura. Jam ubi quis nimium abutitur figuris, et obscuros verborum tropos inculcat, fit αἰνιγματώδης oratio, et Delphico oraculo similis. Sunt autem Delphi in Phocide, ubi templum sumtuosissimum habuit Apollo, unde 'Delphicus Apollo' dictus. *Nannius.* *Sortilegis non discrepuit*] Unde sortes, id est, oracula petuntur. *Non discrepuit*] Non minus pro vera ac divina fuit habita, quam si pronuntiata esset ab Apolline Delphico. *Sortilegis*] Hoc est, oracula edere solitis. *Piscator.*

220 *Carmine qui Tragico*] Transit jam ad præceptum XVIII. de decoro observando in Satyris. Primum narrat quæ fuerit origo Satyrorum. Deinde de decoro in iis servando præcipit. Tum exponit discrimen inter Satyram et Tragœdiam: tribuens illi sententiarum levitatem et protervitatem: huic contra gravitatem et pudorem. Atque hoc discrimen similitudine saltantis matronæ, cum meretrice scilicet, collatæ, declarat, ibi, 'Effutire,' &c. *Piscator.* *Carmine Tragico*] Præterea, qui ab hirco Tragœdiam deflectunt, non hircum animal, sed utrem hirci, musto refertum, præmium fuisse contendunt, eoque allusisse Virgilium: 'Mollibus in pratis unctos saliere per utres;' nimirum exhaustos vino utres postea inflasse: atque per eos saltitasse Athenis in festis Bacchi, quæ ἀσκωλίαι dicebantur, hinc ἀσκωλιάζω, per utres altero pede salto. *Cruq.* *Hircum*] Hircus præmii loco Tragœdiarum scriptoribus datus est.

221 *Agresteis Satyros*] Silvestres Faunos nudos introduxit: ita enim *Satyros* vocant, qui Latinis sunt 'Capripedes,' quod caprinas habeant facies, barbam item caprinam, et pedes caprinos, omnia denique caprina. Tales itaque Tragœdia producere solebat, qui petulanter torquerent scommata: nostri Rhythmici moriones habent, qui ridicula salibus sparsa effutiunt. Quod vero Satyros in fabulas inductos dixi, non peracta id fabula factum fuisse intelligendum, sed in medio fabulæ, quasi Choros. *Nannius.* *Nudavit*] Satyros nudos introduxit verbis et moribus obscœnis risum moventes. *Et asper*] Primo asper in Tragœdia, mox asperitatem facetiis condivit.

222 *Incolumi gravitate*] Salva gravitate Tragœdiæ.

223 *Grata novitate*] Religio primum adegit homines ad sacras aras hostiasque Diis mactandas: deinde ad comissationes ab omnibus itum est et pocula: inter quæ, ne Lapitharum more potu se perderent, a viri scordatioribus inventæ sunt fabulæ, ad continendos omnes in officio: hinc patet, non voluptatis, sed religionis ergo ludos a majoribus fuisse institutos. *Cruq.* *Morandus, &c.*] Delectandus novitate, quæ solet esse omnibus gratissima.

224 *Functusque sacris*] Post sacra et epulas ebrius et sine lege vivens. *Potus et exlex*] *Exlex*, Indomitus, ἀθέμιστος. Non mirum igitur, si aufugit auditor. Veteres in sacrificiis lautissime epulabantur; unde Virgilius sacris operatus, amicum invitat Ecl. II. 'Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.' Talis itaque spectator jocis morandus et retinendus. *Nannius.*

225 *Risores, &c.*] Satyri dicuntur risores, vel quod risum moveant, vel quod res rideant humanas. *Commendare*] Inducere. *Nannius.* *Commendare*] Auditorum auribus.

226 *Ita vertere seria ludo*] Poëma serium, jocis satyricis ita commiscere.

227 *Ne, quicunque Deus, quicunque adhibebitur heros*] Ne scilicet is, qui paulo ante dei instar aut herois in scenam fuit introductus, postea lacernosus prodeat. *Nannius.* *Adhibebitur heros*] In Tragœdia introducetur.

228 *Nuper*] Paulo ante.

229 *Migret in obscuras*] Ne utatur sermone humili et abjecto, qualis est tabernariorum et opificum oratio.

230 *Dum vitat humum*] Dum comicam humilitatem reformidat, ne intumescat, captans magna supra vires, quasi inter nubes et cœlum versans. *Nubes et inania captet*] Vid. Turn. XIX. 9.

231 *Effutire leveis indigna Tragœdia versus*] Indicat quibus verbis utendum, non levibus, non teneris et delicatis, sed gravibus, austeris et severis. Nam, ut ait Ovid. Trist. II. 'Omne genus scripti gravitate Tragœdia vincit.' Adfert simile a matrona, quæ festis diebus ante aras gestu gravi saltabat licentius, ut religionis, non lasciviæ ergo facere videretur. Sic Virgil. Æneid. IV. 62. de Didone: 'Aut ante ora Deum pingues spatiatur ad aras.' Est autem in hoc versu Græcismus *indigna effutire*, pro indigna quæ effutiat atque effundat. *Nannius.* *Effutire leves indigna*] Inepte loqui. Ordo et sententia verborum hæc est: Tragœdia quæ indigna est, in qua versus leves emittantur, intererit, id est, versabitur inter satyras velut pudica fœmina, quæ non nisi coacta festis diebus modice saltat.

232 *Moveri*] Saltare.

233 *Intererit Satyris, &c.*] Præceptum XIX. ut scilicet in Satyris servetur decorum personarum, et cuique conveniens sermo tribuatur. Hoc præceptum exponit per prolepsin, qua improbat falsam opinionem de discrimine Satyræ et Tragœdiæ: quasi illud consistat in solis verbis; ut scilicet verba Satyrorum sint propria et inornata, contra Tragœdiarum verba sint translata et exornata. *Piscator.* Turneb. XXIII. 3.

234 *Inornata, &c.*] Nomina simplicia et incondita. *Dominantia*] Id est, propria et usu trita: Græci κύρια vocant. *Nann.* *Dominantia*] Nomina propria, quæ in suo sensu dominantur, non expulsa de sede sua a translatis, qualia sunt verba ad Venerem spectantia: ut mentula, cunnus, et similia.

235 *Satyrarum*] Si ego Satyras in tragœdia scriberem.

236 *Tragico differre colori*] Id est, differre a Tragicis, sermonis ornamentis, quibus ille velut coloribus

pingitur. *Piscator. Tragico, &c.*] A tragica magniloquentia.

237 *Davusne loquatur, &c.*] Utrum Davus, Pythias, Simo, personæ Comicæ loquantur, an Silenus persona satyrica.

238 *Emuncto lucrata, &c.*] Deluso. Metaph. a quadrupedibus, quibus lac subtractum est.

239 *An custos famulusque*] An tragica et gravior persona loquatur, qualis fuit Silenus custos et minister Bacchi nutricius. *Dei alumni*] Id est, Bacchi: quia vinum modice sumptum alit vires. *Piscator.*

240 *Ex noto fictum carmen sequar*] Comœdia enim res in scenam adducit vulgares, amores puellarum, lenonum impuritatem, meretricum avaritiam, ceteraque in vulgus nota. Nullus est, quin facile scribere se posse putet, qualis ebrius, qualis senex avarus: atque rem aggressus, longe aliter experietur. Et pauci sunt qui Comœdiam et Tragœdiam recte tractant, ut, si quis nostri temporis Comœdiographos excutiat, videre liceat quam infeliciter res iis succedat, si cum veteribus componantur. *Nannius. Ex noto*] Præceptum XX. in tractandis argumentis notis, observandam esse artificiosam seriem seu dispositionem. Hoc præceptum exponit sub forma gloriationis; nam hoc ipsum se facere posse, jactat. *Piscator. Ex noto fictum*] Ex re nota, non abstrusa, fictum sequar, id est, carmen satyricum fingam: atque ejusmodi erit carmen, ut quivis speret se tale posse fingere.

241 *Sudet multum*] Multum laboris sumat.

242 *Ausus idem*] Conatus idem. *Tantum series*] Tantum valent rerum dispositio et verborum structura, ut difficile sit imitari.

243 *Sumptis accedit honoris*] Rebus vulgaribus. *Accedit honoris*] Id est, pulcritudinis, venustatis. *Nannius.*

244 *Silvis deducti*] Præceptum XXI. quod rursum ad Satyras pertinet: ut in sententiis Faunorum, qui in Satyris introducuntur, duo extrema vitia caveantur: nimia scilicet urbanitas, et nimia agrestitas. Huic præcepto rationem adjungit ab effecto inutili, offensione scilicet honestiorum civium: quam sententiam amplificat antithesi approbationis civium leviorum ac humiliorum per prolepsin ratiocinationis, a pari, cujus consequentiam negat. *Piscator. Sylvis deducti caveant*] E sylvis, id est, e proscenio numeroso producti in scenam civilem. *Fauni*] Quorum princeps est Pan. A Græcis satyri dicuntur.

245 *Ne, velut innati*] Ne velut nati in triviis, id est, locis celeberrimis, ac pene in medio foro. *Innati triviis*] Scurræ triviales. Nam alia est oratio in triviis, alia in foro. Hinc 'verba trivialia' dicta parum elegantia. *Nannius.* Jocus ergo Satyrorum, non sit urbanus et delicatus, sed habeat rusticitatem. Turn. XIX. 9.

246 *Juvenentur versibus*] Ne versibus nimium excultis juveniliter lasciviant.

247 *Aut immunda crepent*] Ne scilicet contra decorum taxent hominum vitia et mordaciter nimis in ea invehantur. Quod vero Horatius *immunda crepent* dixit, Græci uno verbo αἰσχρολογεῖν efferunt. *Crepent*, cum quadam ostentatione in ore habeant. *Nannius. Aut immunda crepent*] Aut verba nimis obscæna loquantur. *Ignominiosaque dicta*] Quæ alicujus existimationem lædant.

248 *Offenduntur enim*] Turneb. XIX. 9. *Quibus est equus*] 'Equites,' patricii, et locupletes.

249 *Si quid fricti ciceris*] Per *Fricti ciceris* et *nucis emtorem*, infimæ sortis ac vilissimos homines intelligit. 'Cicer' leguminis genus, unde 'Cicerones' dicti, ut a fabis 'Fabii,' a pisis 'Pisones,' Nannius. Turneb. XIX. 9. *Fricti ciceris emptor*] Fricti ciceris emptor, est homo pauper, et plebei-

us, qui cicere, interea dum agebantur fabulæ, et quovis alio tempore, famem levaret.

250 *Æquis accipiunt animis*] Patienter audiunt. *Donantve corona*] Remunerant. Nam bonos Poëtas hedera coronabant.

251 *Syllaba longa brevi*] Præceptum XXII. de Carmine Iambico: in quo monet cavendum, ne Spondæus regionibus paribus recipiatur. Tum pedem Iambum definit. Deinde caussam exponit, cur versus Iambici Senarii nominentur Trimetri. Tum distinguit Carmen Iambicum in duo genera: unum antiquum, quod ex puris Iambis constat: alterum novum, quod locis imparibus etiam admittit Spondæum. Ad extremum apponit exempla duorum, qui Iambo in suis Trimetris rarius usi sint. *Piscator. Syllaba longa brevi*] Iambus ex duabus syllabis conficitur, priore brevi, posteriore longa.

252 *Pes citus*] Virilis, acer, et concitus, ut Terentianus ait. *Nannius. Pes citus*] Pes celeriter currens, qui cito promitur, præsertim si comparetur cum Spondæo tardo. *Unde etiam Trimetris*] Ex quo, quod Iambus sit ita citus, jussit Iambeos versus Senarios Trimetros quoque nominari. *Accrescere jussit*] Trimetris addi.

253 *Quum senos*] Quum haberet sex pedes.

254 *Primus ad extremum*] A principio ad finem, olim ex Iambis duntaxat constans. *Non ita pridem*] Non diu est, quo inseri cœperunt Spondæi et alii pedes inter Iambos.

255 *Graviorque veniret ad aures*] Vox tardior ad movendos animos aptior sua mora, tametsi percipiatur segnius.

256 *Recepit*] Iambus recepit Spondæos stabiles, id est, graves et tardos, in sua jura, sed ita, ut e secunda aut quarta sede non depelleretur.

257 *Commodus et patiens*] Sese accommodans et libenter locum dans Spondæis.

258 *Socialiter*] Mutuo, pariter. *Hic et in*] Hic Iambus. *Atti*] Attius et Ennius in Tragœdiis quas scripserunt raros Iambos adhibuerunt. *Hic et in Acci*] Hic, est ἐκεῖ, non ἐκεῖνος aut οὗτος, quod multos decepit. Ubi? in secunda sede aut quarta. Iambus, inquit, in nobilissimis, ut vulgo volunt, Accii versibus, etiam *hic*, hoc est, in secunda sede aut quarta, rarissime apparet. Et hoc verum esse novit, qui fragmenta Accii vel semel salutavit. Etiam graves illos Ennii, ut idem illi volunt, versus, quos cum tanto pondere in scenam adferunt; idem Iambus, cum nec quartum locum nec secundum obtineat, arguit aut αὐτοσχεδίους aut ἀτέχνους esse, id est, aut festinanti aut ignaro artis excidisse. *Heinsius.*

259 *Nobilibus Trimetris*] Id est, laudatis. Ironia est, vel qui extollunt ignobiles, vel qui omnium sermone nobilitati. Ita enim 'nobile' aliquando dicimus, non quod generosum est, sed quod multorum fama celebratum. Sic 'nobilis latro,' 'nobile scortum' dicitur. *Nannius.* Turneb. XIX. 9.

260 *In scenam missos*] Expolitio XXIII. præcepti, ubi primum caussas efficientes exponit spondæi in Carmine Iambico intempestive et odiose usurpati, negligentiam scilicet et ignorationem artis. Dein duas denuo caussas affert istius negligentiæ et licentiæ: primam, quod non quivis istud vitium animadvertat: alteram, quod Romanis Poëtis venia in isto vitio dari soleat. Post monet licentiam illam in scribendo cavendam esse; quia non satis est culpam vitare; sed insuper opera est danda, ut laudem mereamur; imitanda ergo est diligentia Græcorum. *In scenam missus*] Non *missos*, hoc sensu: Versus Iambicus in scenam missus cum

magno pondere, id est, cum multis Spondæis, premit Poëtam crimine turpi, aut operæ celeris nimium, aut artis ignoratæ, &c. *Piscator.* *Magnos cum pondere versus*] Versus crebris Spondæis tardatos.

262 *Premit artis crimine turpi*] Iambus raro adhibitus premit, id est, indicat versus præpropere et negligenter scribi, vel sine arte et minus accurate.

263 *Immodulata Poëmata*] *Immodulata* vocat *Poëmata*, quæ suis numeris non constant. *Nannius.* *Immodulata Poëmata*] Quæ versibus sine cura atque arte factis constabant: quos αὐτοκαβδάλους Critici dixerunt. *Heinsius.* *Immodulata Poëmata judex*] Poëmata methodo et modulo Poëtico non recte effecta.

264 *Indigna Poëtis*] Indigne, immerito.

265 *Iccircone vager, scribamque licenter*] Ideone, inquit, veterum usurpabo licentiam, eorumque insistam vestigiis, qui tam licenter sua scripsere. *Nannius.* *Idcircone vager*] Idcircone sine arte scribere debeam, quia errata hi scriptis meis nemo est animadversurus? *An omneis Visuros peccata pictum*] Difficiles sunt hi versus, nec Interpretibus quicquam hic mentis aut ingenii est. Si anxius observavero leges metri, hoc efficiam, ut culpabilis non sim; si licenter, ero in culpa: utpote non servato decoro. Cautus, inquit, hoc est, εὐλαβὴς scribam, ut intra limites consistam, et dignus sim cui venia debeatur. *Nannius.*

266 *Peccata putem mea*] Vitia mei carminis. *Tutus et intra*] Hic nominativus pendet a verbo *putem*. Sensus est: Idque in eum finem ut sim tutus, videlicet a reprehensione propter peccata poëtica, et *extra Spem veniæ cautus.* Et ut sim cautus, quum intelligam, me esse extra spem veniæ positum, seu ademptam mihi esse spem veniæ, quæ Romanis Poëtis data est, ut antea dixit. Lego autem *extra*, cum Lambino: quum vulgares libri legant *intra*. Piscator. *Intra spem veniæ*] Dicit, non ita se scripturum insipienter, ut erroris veniam poscat, sed tutius scribat artisque præcepta servet diligenti studio: nam *intra spem veniæ* esse, est ad spem veniæ non pervenire, nec quicquam vel scribere venia dignum; quod faciunt indocti stultique Poëtæ, qui potius quam non scribant, venia dignos se haberi malunt: hoc autem est, quod notat Horatius, artis quidem peritiam hoc præstare solum posse, ut venia non sit opus, sed eam per se non mereri laudem, quam natura major, mentisque divinior quidam instinctus parit perficitque, teste Platone. Vide A. Gellium XII. 13. *Cruq.* *Intra Spem veniæ cautus*] Ut nihil scribam venia dignum, sed per se laudem merebitur.

267 *Vitavi denique culpam*] Reprehensionem effugi et probrum.. *Nannius.*

268 *Non laudem merui*] Is solus laudem meretur, qui recte facit, non qui culpam vitavit. *Vos exemplaria Græca*] Quoniam nos a Romanis avocavit, ad Græcos remittit; apud eos enim felicius nata et producta omnia, atque adeo quicquid homini necessarium, cum maxime in arte Poëtica, tum etiam in aliarum artium cognitione. *Nannius.* *Vos*] O Pisones. *Exemplaria Græca, &c.*] Græci optime et caute scripserunt.

269 *Nocturna versate*] Nam studiosis non est dormiendum nimis.

270 *At nostri proavi*] Pet. Victorius Var. Lect. XV. 13. *Numeros*] Numeros Poëticos.

271 *Sales*] Facetias. *Utrumque*] Numeros et sales.

272 *Stulte mirati*] Stulte sentiebant, quia verum ignorabant. Stultitia autem oritur ex ignorantia. *Et vos*] Vos, o Pisones.

273 *Inurbanum lepido*] Inurbane

dictum ab eleganti joco distinguere. *Seponere*] Postponere, posthabere. *Cruq.*

274 *Digitis callemus*] Digitis digerendo versus in pedes, aure audiendo, an versus sit numerosus.

275 *Ignotum Tragicæ*] Sequitur narratio quadripartita; cujus prima pars est de Tragœdiæ inventore; secunda, de ejusdem amplificatore et exornatore; tertia, de Comœdiæ veteris ortu et interitu; quarta, de studiis Comicorum Romanorum.

276 *Plaustris vexisse Poëmata*] Hæc initio: invaluit postea scena temporaria, quæ, actione exhibita, auferebatur, ut hodie. Deinde, auctore Pompeio Magno, firma theatris fundamenta jacta sunt. Cur autem plaustris circumveherentur Poëmata, caussa fuit hæc: quod olim, antequam Theseus in unam civitatem coëgisset, vicatim Attica habitaretur, carmenque solemne circa compita vicosque caneretur: unde et Comœdiam ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, id est, *lascive agere*, vel ἀπὸ τῆς κώμης, id est, *vico*, Megarensium lingua, natam quidam volunt. Moris etiam erat, ut rusticus injuriam passus occideret ad januam eorum qui injuriam intulissent: itaque injuriosos traducebant, ac vehicula per compita claro die inducebant; unde Prov. 'De plaustro loqui,' pro convitiis lacerare, quod etiam in Nebulis Aristophanis Interpres notavit, explicans vocem τρυγοδαίμονες. *Nannius. Thespis*] Thespis Atheniensis, primus Poëta tragicus, Tragœdias docuit, atque egit in plaustris, quibus Poëtæ circa vicos fuerunt circumacti, antequam scena esset inventa.

277 *Quæ canerent agerentque*] Hoc ad histriones, illud ad Chorum refertur. *Nannius. Canerent agerentque*] Ipsi Poëtæ. *Peruncti fæcibus ora*] Habentes ora fæcibus vini peruncta. Nondum enim usus erat personarum.

278 *Personæ pallæque repertor*] Repertor larvæ, qua vera histrionum facies fuit tecta, ne agnosceretur. *Honestæ*] Pallæ decoræ, quæ ad imos usque pedes esset demissa.

279 *Pulpita tignis*] Scenam modicam instituit.

280 *Magnumque loqui*] Perfectiorem eloquentiam. *Nitique cothurno*] Gestare cothurnum, quo nituntur incedentes.

281 *Successit vetus his Comœdia*] Est itaque 'Comœdia vetus,' 'media,' ac 'nova.' Hæc a vetere quinque in rebus differebat, (nam pauci admodum meminere Comœdiæ mediæ,) 'tempore,' nimirum, 'argumento,' 'stylo,' 'apparatu,' ac 'metro.' Ac primo quidem 'tempore,' quia vetus floruit bello Peloponnesiaco, ac tunc in populi libertate viguit. Nova vero exorta est extincta populi libertate, cum Philippus et Alexander rerum potirentur. II. 'Argumento:' nam vetere proscindebantur magistratus, et qui Remp. compilabant, item belli duces proditione infames. Nova autem, nil nisi amores adolescentum, suspiciones atque iras parentum, avaritiam meretricum. III. 'Stylo,' sive 'phrasi,' seu 'dialecto.' Apud Græcos mira grandiloquentia sæpe assurgit ad splendorem vel Heroicum vel Tragicum: in nova humilis stylus, phrasis familiaris, sermo plebeius. IV. 'Metro.' In veteri varia metrorum genera videas: at in nova unum, Iambicum nimirum, dominatur; sunt admixta nonnumquam alia genera, sed rarissime. Postremo 'apparatu' sive παρασκευῇ: nam mira fuit antiquitus in adornandis Choris, personisque instruendis, luxuries; constabat viginti quinque personis. Nihil tale in nova Comœdia, e qua omnino sublatus Chorus. 'Media' cum libertate ipsa extincta est, cum Poëtæ ob mordacitatem in periculum capitisque discrimen incidebant. *Nannius. His Comœdia*] Tragœdiis vetus comœdia fuit posterior.

282 *In vitium libertas*] Παῤῥησία scilicet dicendi. In Comœdia libertas illa nimia fuit, adeo ut eam flagellum populi nominarint. *Nannius*. *In vitium libertas excidit*] Postquam cœperunt honestos maledictis et turpibus convitiis nominatim insectari. *Et vim*] Maledicentiam.

283 *Lex est accepta*] De cohibenda maledicentia veteris Comœdiæ.

284 *Turpiter obticuit*] Obticuit, legis pœna perterritus: vel junge *turpiter* cum Gerundio *nocendi*. *Sublato jure nocendi*] Adempta licentia maledicendi.

285 *Nil intentatum, &c.*] Pet. Victorius Var. Lect. XXXI. 24. *Nil intentatum nostri, &c.*] Poëtæ Latini nihil in scribendo prætermiserunt.

286 *Vestigia Græca*] Quum recederent a Græcis exemplaribus, et facta Romana scriberent.

288 *Prætextas, &c.*] Latinas fabulas in quibus prætextati, id est, personæ nobiles, fuerunt inducti. *Docuere Togatas*] 'Docere' hic est exhibere in scena, more Græcorum, quibus διδάσκειν est *agere*. *Nannius*. *Togatos*] Fabulas tabernarias, in quibus plebeiæ et privatæ personæ fuerunt inductæ.

289 *Nec virtute foret clarisque potentius armis*] Dicit non futuros ullo in genere eruditionis inferiores Romanos, si castigandi limandique ferre laborem possint. *Nannius*. *Nec virtute foret*] A laudatione Poëtarum Romanorum transit ad eorundem reprehensionem: ac reprehendit in iis duo vitia: pigritiam in carminibus emendandis, et festinationem in iisdem divulgandis. Dein reprehendit morem perversum ac vitiosum in affectanda opinione insaniæ, cujus moris occasionem commemorat ex sententia Democriti sumptam. Tum etiam in transitu exponit propositionem hujus libri: sibi scilicet propositum esse præcepta tradere de *Arte Poëtica:* hancque propositionem amplificat prolepsi suæ ipsius imperitiæ, eamque sententiam illustrat eleganti similitudine cotis. *Piscator*. *Virtute foret*] Virtute militari.

290 *Lingua*] Eloquentia et re literaria. *Si non offenderet*] Si unusquisque Poëtarum sua scripta emendaret accuratius, &c.

291 *Limæ labor*] Emendandi cura. Metaph. ab artificibus mechanicis, qui lima opus suum perpoliunt. *Et mora*] Poëmatum editio in aliud tempus differenda.

292 *Pompilius sanguis*] A Numa Pompilio originem ducentes, vos, o Pisones, reprehendite, &c.

293 *Et multa litura coërcuit*] Olim in tabulis ceratis scribebant, quæ 'pugillares' dictæ. Ea quæ non placebant stylo inducebant, ut nos hodieque transverso calamo delemus: atque hoc erat 'stylum vertere.' Postea factum, ut omnem emendationem deletionemque 'lituram' vocaremus: unde Horat. Epist. ad Augustum: 'Sed turpem putat in scriptis, metuitque lituram.' *Nannius*. *Multa litura, &c.*] Frequens emendatio retinet invitum. *Coërcuit*] Sicut scilicet ars agricolarum ferro amputans coërcet vitem serpentem, ne sylvescat sarmentis. *Piscator*.

294 *Perfectum decies non castigavit*] Vid. Turneb. XIX. 9. *Perfectum decies, &c.*] Non perfectissime polivit. Metaph. ducta a marmorariis artificibus, qui unguibus juncturas probant et opus perpoliunt.

295 *Ingenium misera quia fortunatius*] Nunc carpit eos, qui habitus, cultus, mores potius Poëtarum imitantur, quam ut æmulentur eruditionem. *Nannius*. *Misera arte*] Quia misere torquet eos, qui ipsam student observare. Turneb. XIX. 9. *Ingenium misera quia*] Democritus Philosophus Abderitanus putavit ingenium fortunatius, id est, multo melius esse ad scribenda poëmata, quam artem, quæ sine ingenio misera est.

296 *Excludit sanos Helicone Poëtas*] Submovet a Musarum consortio, et non habet in numero bonorum Poëtarum; nam in monte Helicone fingebant habitare Musas, quæ vires ad Poësin suppeditarent. *Excludit sanos*] Negat eos esse bonos Poëtas, qui non insaniunt. Est Helicon mons Bœotiæ et Musis sacer. *Sanos*] Non furentes, nec afflatos. *Nannius.*

297 *Democritus*] Hic cum duobus fratribus patrimonium dividens, nihil præter pecuniam, quo aptior ad peregrinandum esset, elegit. Audivit in India Gymnosophistas, Babylone Magos, in Ægypto Sacerdotes. Rediit sapiens, sed patrimonio centum talentorum absumto, et a fratre Damasippo nutritus fuit. Omnium rerum humanarum derisor fuit; uti contra Heraclitus, qui res humanas putavit deflendas. *Bona pars non ungues*] Hoc est, multi affectant poëtices famam, si neque unguium præsegmina, nec barbam tollant. Olim præter Philosophos nulli barbam alebant: Hoc illis datum severitati: in aliis argumentum insaniæ fuit. *Nannius. Bona pars non ungues ponere curat*] Magna pars Poëtarum non curat ungues præsecare, eorumque sordes demere.

298 *Secreta petit loca*] Petit solitudines, uti omnes atra bile perciti solent. *Nannius. Balnea vitat*] In balneis non lavatur.

299 *Pretium nomenque*] Authoritatem et dignitatem Poëtæ.

300 *Si tribus Anticyris*] Id est, summa vi et maxima copia hellebori. *Nannius. Si tribus Anticyris caput*] Si insani speciem præ se ferat. In insula Anticyra multum nascitur hellebori, quo sumpto dementes sanantur. *Insanabile*] Caput quod helleboro sanari non possit. *Nunquam Tonsori, &c.*] Si caput nunquam tondendum curaverit.

301 *Licino commiserit*] Tonsori opulentissimo, qui postea factus est Senator a Cæsare, quod odisset Pompeium. *O ego lævus*] Id est, læva mente præditus. O me infelicem animi. Sic Virg. Æn. II. et Ecl. I. 'si mens non læva fuisset.' *Nannius. Lævus*] Ego stultus.

302 *Qui purgor bilem*] *Purgor*, ejicio, evomo bilem: et qui curo purgari meam bilem. Lambinus tamen legendum esse censet, 'purgo.' *Nannius. Sub verni, &c.*] In vere, quod tempus purgationibus Hippocrates decernit.

303 *Meliora Poëmata*] Meliora quam ego, nisi me purgarem. *Verum nil tanti est*] Irridet per σαρκασμὸν insaniam. Tametsi, inquit, magni momenti sit nomen Poëtæ, tamen ob id non cupio insanire. At dicat quis, quid tu, Horati, si Poëta non es, quare sine insania, quæ creatrix Poëtarum est, tradis artem Poëticam? Ego, inquit, cum Poëta esse nequeam, 'fungar vice cotis,' hoc est, meis id præceptis efficiam, ut alios ad id, quo ipse non contendam, excitem. *Nannius.*

304 *Nil tanti est*] Nil tanti æstimo, ut adduci possim ad imitandum hosce Democraticos. *Ergo fungar vice cotis*] Ergo ego cotis munus obibo. *Fungar vice cotis*] Vide Pet. Victor. Var. Lect. XV. 14.

305 *Exors ipsa secandi*] Sine sorte et facultate secandi.

306 *Munus et officium*] Docebo munus Poëtarum.

307 *Unde parentur opes*] Ista complent officium Poëtæ, si bene observata fuerint. *Nannius. Opes*] Opes Poëticæ, id est, res et facultas Poëtica. *Quid alat formetque Poëtam*] Ut nimirum vires nervosque orationi subministret. Hinc Cicero ne exaresceret, recurrit ad Poëtas, ut suum studium quasi oleto pinguefaceret. *Nannius. Quid alat*] Inventio scilicet. *Formetque Poëtam*] Quod informet et erudiat, nempe eloqutio et reliquæ partes.

308 *Error, &c.*] Artis et virtutis

ignoratio.

309 *Scribendi recte, sapere est*] Sequitur jam continuatio XXIII. præcepti: quod est, sapientiam seu cognitionem rerum Poëtæ ante omnia necessariam. Hoc præceptum primum declarat expositione causæ efficientis, unde scilicet rerum cognitio petenda sit. Deinde idem præceptum illustrat distributione, sive enumeratione specierum: enumerat enim aliquot officiorum species, quorum cognitio e libris Philosophorum petenda sit. *Piscator. Sapere est*] Philosophum esse, non insanum.

310 *Rem tibi Socraticæ*] *Rem*, id est, rerum copiam, quæ ex usu, peritia, atque Philosophia petitur. Nam 'verba' ex arte Grammatica ac Rhetorica petimus. *Nannius. Rem tibi Socraticæ*] Materiam, argumentum. *Chartæ*] Philosophorum scripta vel libri a Socratis discipulis scripti.

311 *Verbaque provisam rem*] Ubi 'res' constiterit animo fueritque conformata, ultro occurrent *verba*. Ita enim *verba* hic generaliter accipio, per quæ sermo universus nectitur. *Nannius. Verbaque provisam, &c.*] Eloquutio præparatam inventionem ultro sequitur: rerum enim copia verborum copiam gignit. Cic. de Orat.

312 *Qui didicit patriæ*] Docet nunc ea, quæ omni in re valeant plurimum, eadem in poëmate quoque valere. Neque enim possumus exhibere affectus cujusque, nisi noverimus omnia discrimina et officia singulorum, ut qui affectus patris in filium, quæ caritas filiorum in parentes, quid cognatis debeamus, quid patriæ, et reliquis. Hæc qui ignorat, non tuetur officium Poëtæ. *Patriæ quid debeat*] Multum patriæ debetur, quæ et ipsa omnes caritates complectitur, parentes, liberos, fortunas omnes: qua salva salvi itidem sumus, qua eversa evertimur. Quare et inter summas felicitates numerat Virg. Æn. I. pro patria occumbere, apud quem sic Æneas: 'O terque quaterque beati, Queis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis Contigit oppetere.' Et ipsemet in Odis Horatius: 'Dulce et decorum est pro patria mori.' *Nannius. Patriæ quid debeat*] Qui scit in tribuendis officiis delectum habere personarum, cognoscit ille quid deceat, estque optimus Poëta.

314 *Quod sit conscripti*] Senatoris: Livius lib. I. tradit Romulum instituisse cœtum Senatorum, quos *Patres* appellavit, vel a cura, vel officio, seu ab ætate. Et dicti quidam ex his 'Patres majorum gentium,' erantque numero centum. Adjecit illis postea Tarquinius centuriam secundam, nominavitque 'Patres minorum gentium.' Ejectis vero Tarquiniis, Brutus auxit ad numerum trecentesimum: et quos tum allegerat, vocavit 'Conscriptos.' Post totus Senatorum Ordo 'Patres conscripti' appellatus. *Nannius. Conscripti*] Senatoris.

316 *Convenientia cuique*] Τὰ πρέποντα, decora.

317 *Respicere exemplar*] Hoc est, peritiam et usum. *Vitæ*] Eorum quæ in hominum vita sunt. *Nannius. Exemplar vitæ*] Ideam seu perfectam speciem vitæ humanæ.

318 *Doctum imitatorem*] Hoc est, Poëtam. Nam res Poëtica aliud nihil est quam imitatio. Utque pictor imitatur lineamenta, neque novas res adfert, sed repræsentat ea quæ in rerum sunt natura; ita Poëta res, mores, ingenia omnium imitatur. *Nannius. Doctum imitatorem*] Eruditum et prudentem Poëtam. *Et veras hinc ducere*] Et hinc, id est, ex vita quotidiana et moribus hominum veras voces elicere. *Veras*] Naturales. Nam nemo recte scribit, nisi animos hominum exploraverit. Nemo novit quomodo exprimendus regius animus, nisi qui in aula versatus sit; vel rusticus qua ratione fingendus, nisi qui ruri. *Nannius.*

ingenia corrumpuntur. Metaph. ducta a metallis. *Cura peculi*] Cupiditas opum.

331 *Fingi*] Scribere posse.

332 *Posse linenda cedro*] Cedrinus succus obstat corruptelæ, nec sinit computrescere. Unde libros, quos volumus perpetuos, cedro linimus. Persius Sat. I. 'Et cedro digna locutus.' *Nannius. Linenda cedro*] Quæ perpetuo vivant; ea etenim quæ cedri succo linuntur, non putrescunt. *Et levi servanda cupresso*] Arcet 'cupressus' blattas et tineas: vestes enim cum in cistis cupressinis reponuntur, vermiculos non sentiunt. Plinius xv. 11. *Nannius. Cupresso*] In capsa ex cupresso, arbore bene olenti.

333 *Aut prodesse volunt aut delectare Poëtæ*] Triplex genus Poëtarum indicat, non tam genere carminum, quam scopo studiorum. Sunt qui nisi voluptatem quærunt, ut Elegiographi, Epigrammatarii, ut Ovidius in Eroticis, et Martialis. Alii seposita voluptatis cura prodesse cupiunt, toti in id intenti, ut adferant præcepta moralia, atque eruditionem. Hos vocamus 'didascalicos,' qualis Empedocles de Rerum Natura, et Theognidis Ἠθικαὶ Γνῶμαι. Tertium genus mistum habet studium, cupitque et prodesse et oblectare, ut Hesiodi Ἔργα καὶ Ἡμέραι, Virgilii Georgica. *Nannius.* Vide Pet. Victorii Var. Lect. xxxiv. 1. *Aut prodesse volunt*] Hinc conjunctim tradit duo præcepta. In primo ponit Poëtarum distributionem ex finibus in tria genera: quorum tertium duo priora complectitur. Deinde (ibi, 'Quicquid præcipies') tradit præceptum xxv. sumptum ex primo membro divisionis, quomodo scilicet Poëta debeat docere. Eique præcepto annectit rationem ab effectibus duobus, quorum posteriorem a contrario declarat. Tertio (ibi, 'Ficta voluptatis') tradit præceptum xxvi. ex altero divisionis membro sumptum. Quomodo scilicet Poëta debeat delectare figmentis poëticis: quod rerum genus exemplo Lamiæ declarat. Postremo (ibi 'omne tulit') tertium genus poëmatis ex effectis commendat. *Piscator. Volunt*] Debent.

335 *Quidquid præcipies, esto brevis*] Exposito Poëtarum genere, qui docere tantum volunt, præcipit jam quibus officiis præstare debeant opus docentis. In docendo opus brevitate et perspicuitate. Brevitas duo habet commoda, ut facilius discatur, et ut fidelius retineatur. *Nannius. Ut cito dicta*] Ut animi dociles cito percipiant tua dicta.

336 *Dociles*] Quod est ingenii. *Fideles*] Quod est memoriæ.

337 *Omne supervacuum pleno de*] Quæ supervacua sunt, effluant e memoria necesse est. *Pectore manat*] Pectus pro Memoria ponitur.

338 *Ficta voluptatis caussa, sint proxima veris*] Admonet nos summus artifex ut in fingendis rebus veritatem ex proximo sequamur, et, quantum licitum, insistamus rei veritati in materia verisimili. *Nannius. Sint proxima veris*] Verisimilia esse debent.

339 *Poscat sibi fabula credi*] Nam id artificium est fabulæ, ut ea, quæ creditu difficilia, efficiat credibilia, mereaturque fidem aut veritate rerum, aut verisimilium materia. *Nannius. Poscat sibi, &c.*] Postulet sibi credi, id est, audeat spectatorum oculis atque auribus subjicere.

340 *Nec pransæ Lamiæ*] Supra dixit: 'Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.' Quæ probari oculis nequeunt, non sunt subjicienda aspectui. Non exhibebit Poëta Lamiam, ut quando devoravit puerum, rursum desecto utero vivum adhuc extrahat. Est autem *Lamia* terriculamentum quoddam pueros in cunis devorans: Hadr. Junius Centuria prima Adagiorum. *Nannius. Non pransæ Lamiæ vivum, &c.*] Neve fingat

dar, non stomachabor, non irascar paucis erratis. Haud dubium quin opus Æneidos quædam habeat, quæ, si viveret Virgilius, emendaret; sed tanta est operis dignitas, ut ametur, quamquam nævi insparsi pulcerrimo corpori. *Nannius. Plura nitent in carmine, &c.*] Plura ornamenta.

352 *Maculis*] Erratis. *Incuria fudit*] Negligentia. Quæ temere effluunt, illa effundi dicuntur. *Nannius. Incuria fudit*] Quas negligentia non induxit.

353 *Aut humana*] Aut quas natura humana non potuit cavere. *Quid ergo*] Quid fiet illi scriptori, qui sæpius peccat ad eundemque sæpissime lapidem offendit? ille venia neutiquam dignus. *Nannius. Quid ergo*] Quid ergo dicendum?

354 *Si peccet idem*] Pro in una eademque re: Græcismus, subaudiendo præpositionem 'secundum,' id est, κατὰ, qua notatur objectum. *Piscator. Librarius*] Ut scriptor librarius assidue si peccet idem, hoc est, eodem modo, quamvis monitus, venia est indignus; exemplo citharœdi, qui ridetur, quod idem semper decantet, &c. *Nannius. Usque*] Semper.

355 *Quamvis est monitus*] Etiamsi fuerit monitus.

356 *Oberrat eadem*] Semper unam, eandemque chordam tangendo.

357 *Sic mihi, qui multum cessat, fit Chœrilus ille*] Alexander Magnus, fortissimorum operum admirator et maximus Poëtarum cultor, poëtam habere non nisi pessimum potuit Chœrilum, qui sua gesta scriptis posteritatique mandaret. Acron ita convenisse inter Alexandrum et Chœrilum scribit, ut quoties bonum ederet versum, acciperet Philippicum; quoties malum, colaphum. Sed Poëta toties malos edidit versus, ut colaphis perierit. *Turneb.* XIX. 9. *Qui multum cessat*] Lentus, iners est: alioqui *cessat* qui otiosus, et suum facere officium negligit. *Nannius. Chœrilus ille*] Est similis Chœrili mali Poëtæ.

358 *Quem bis terque*] Quem mirari soleo si duobus vel tribus locis laudabiliter scribat. *Et idem*] Et ego idem indigne fero, cum Homerum vel alium excellentem Poëtam lapsum esse animadvertam.

359 *Quandoque bonus dormitat Homerus*] Fingit hic adversarium, non raro delinquentem in carmine, objicere: Bonus Homerus dormitat nonnunquam. Verum quidem, inquit, sed opere in magno, ubi animus fatigatus nonnihil se de contentione remittit. *Bonis* hic non ad virtutem animi, sed ad ingenii eruditionem refertur. Franc. Luisini Parergon III. 26. *Nannius. Quandoque*] Quandocunque. *Dormitat*] Errat.

360 *Obrepere somnum*] Condonandum est, si quid excidat minus accurate dictum. *Pisc. Obrepere*] In errorem incidere.

361 *Ut pictura poësis erit*] Hic naturam Poëseos declarat, similitudine picturæ, cujus duo genera facit: unum, cujus imagines et tabulæ placent prope: alterum quod placet procul inspicienti. Deinde duo hæc genera inter se discernit et comparat; ita ut prius posteriori præferat. Sunt, qui volunt, ut post *Poësis* ponatur punctum. *Piscator. Ut pictura*] Poëma ita se habet, ut pictura. Nam pictura est Poësis loquens, Poësis autem tacita pictura. *Erit; quæ si propius stes*] Alia pictura reperitur omnibus numeris absoluta, quæ in luce quo magis spectatur, eo magis placet; alia vero rudibus lineamentis tantum constans laudari potest, sed procul spectata: sic Poësis perfecta, quo diligentius excutitur, eo videtur excellentior, at si sit deterior, leviter tantum et obiter est legenda. *Quæ, si propius stes*] Exponit paucis discrimina picturarum. Aliæ enim eminus, aliæ cominus placent: aliæ in tenebris,

aliæ in propatulo videri cupiunt. Tabula male picta lucem reformidat. *Nannius.*

362 *Te sapiet magis*] Te magis delectabit.

363 *Hæc amat*] Pictura deterior. *Volet hæc sub*] Pictura melior.

364 *Argutum quæ non*] Limatum, politum, vel subtile ingenium Judicis, id est, lectoris.

365 *Hæc placuit semel*] Poësis mala, semel; at bona decies repetita placebit. *Decies repetita placebit*] Hinc proverbium: Δὶς καὶ τρὶς τὰ καλά. *Quæ bona sunt bis terque repetita placebunt.* De quo lege Erasmi Chiliadas. Ea est natura bonorum librorum, ut non statim satient, sed semper novam adferant gratiam venustatemque. Sic Horatii Carmina prima fronte horrida videntur, verum sæpius repetita levia ac suavia fiunt. *Nannius.*

366 *O major juvenum*] Monet hic Poësin dissimilem esse cæteris quibusdam disciplinis: illas enim mediocritate contentas esse: at Poëtis mediocribus esse non licere. Ex hac vero admonitione colligi potest præceptum XXVII. nempe: Si cui negatum est in Poësi excellere, ut is Poëtæ nomen non affectet, sed æquo animo relinquat. *Piscator. O major juvenum*] O Piso, qui ex duobus fratribus ætate es provectior. *Voce paterna*] Paternis præceptis.

367 *Fingeris ad rectum*] Confirmaris ad rectam Poëtices imitationem.

368 *Tolle memor*] Sume tibi quod dicturus sum et memoria tene. *Certis medium et tolerabile*] Quibusdam artibus et disciplinis mediocritatem et tolerabilitatem (id est, non excellentem cognitionem) concedi, at Poëtica mediocris tolerabilis non est. *Tolerabile rebus*] *Tolerabile* dicitur id, quod dignum ut feratur, non tamen ut supra modum laudetur: ut 'tolerabiles mores,' qui utcumque sustinentur; 'tolerabilis eloquentia,' quæ non usque adeo eximia, sed quæ ferri potest, et cui mediocritas inest. *Nannius.*

370 *Virtute diserti*] Ab eloquentia Messalæ Corvini abest, id est, Messala diserto multo est inferior.

371 *Nec scit quantum*] Non est tam doctus in jure civili, quam Aulus Cascellius.

372 *In pretio est*] Quamvis sit mediocris. *Mediocribus esse Poëtis*] Verum ut Poëtæ sint mediocres, non homines, non, &c.

373 *Non Dii*] Quid Diis cum Poëtis? Nisi dicamus et Deos laudes suas ab excellentissimo Poëta libentes describi: vel intelligamus Apollinem et Musas Poëtarum Deos: quod certe malim, quam Deos in atriis depictos intelligere. *Non concessere columnæ*] Librarios intelligo, qui ad columnas vendebant opera Poëtarum, ut I. Sat. 4. 'Nulla tabella meos habeat neque pila libellos.' Nam et bibliopolæ hodieque ac typographi non libenter obvia et trivialia Poëtarum carmina typis evulgant, nisi eximia sint et divina. *Nann. Columnæ*] Columnæ, quæ in theatris fuerunt erectæ, vel ad quas libri prostiterunt venales.

374 *Ut gratas inter mensas*] Admonitionis modo factæ sententiam declarat, exemplo læti atque hilaris convivii, cui intempestiva delectamenta adhibentur; cujusmodi tria commemorat. Tum Piscator in opinione est, non hic vitia convivii commemorari, sed delectamenta; verum intempestiva; et hoc colligit ex istis verbis: 'Poterat duci quia cœna sine istis,' hoc est, poterat cœna hilariter, videlicet hilaribus colloquiis, traduci seu extendi, etiam sine istis delectamentis: quæ intempestive adhibita hilaritatem cœnæ corrumpunt. Malunt enim viri docti tempus traducere colloquiis suavibus, tanquam animorum oblectamentis; quam istis ob-

lectamentis sensuum. *Piscator.* *Ut gratas inter mensas*] Adfert rationem a simili, cur mediocres non patiamur Poëtas. Ut enim ineptum foret convivio splendido apparatoque musicam dissonam ac dissolutam inducere; mensæque secundæ ad delitias comparatæ fercula inferre palato ingrata: ita Poëta qui delectare debet, nisi adferat auribus arridentia, exsibilandus est. *Symphonia discors*] Adhibebantur apud priscos cantores in conviviis, qui lusus et acroamata, delectandi caussa, adferrent. *Nannius.* *Symphonia discors*] Musica nullum concentum reddens.

375 *Et crassum unguentum*] Unguentum obtusi odoris, quo veteres in cœna caput sibi unxerunt. *Sardo cum melle papaver*] Vide Servium ad illud Virg. 'Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis.' Porro his omnibus probat Horat. delitias omnes, nisi sint planæ delitiæ, contemtui esse; cumque Poëma natum sit ad delectationem, nisi verissimas habeat illecebras, similiter contemni. *Nannius.* *Sardo cum melle*] Quod deterrimum est propter herbas amaras, ex quibus apes mel ibi conficiunt.

376 *Duci quia*] Produci, extrahi.

378 *Si paulum*] Si paulum ab excellentia recesserit. *Vergit ad imum*] Extremi ordinis fit, displicet, et vix ullo est numero.

379 *Ludere qui nescit*] Sequitur ad illustrandum præceptum XXVII. querela de audacia quorundam suæ ætatis, qui cum nec ab arte ad Poësin essent instructi, versus tamen fingere et in lucem edere audebant. Hanc audaciam amplificat antithesi dissimilium, videlicet eorum, qui quum campestrium ludorum imperiti sint, ab armis campestribus abstineant: quam sententiam illustrat inductione, id est, trium exemplorum enumeratione. *Piscator.* *Ludere qui nescit*] Huic præcepto aptum Prov. 'Quam quisque norit artem, in illa se exerceat.' At indocti in carmine quidvis audent; unde Epist. II. 1. 117. 'Scribimus indocti doctique Poëmata passim.' *Nann.* *Ludere qui nescit*] Luctari, hastam jacere, salire, et similia. *Campestribus abstinet armis*] Fuit hic campus Romæ inter urbem et Tiberim, ager olim Tarquiniorum, consecratus Marti, unde dictus 'Martius:' eo in loco ludicra edebant spectacula Romani. *Nannius.* *Campestribus abstinet*] Abstinet armis, quæ in Campo Martio tractabantur.

380 *Discive*] 'Discus' genus instrumenti lusorii: lapis ingens fuit, cujus in medio amentum, quo lapidem ejaculabantur. Vel rotunda erat moles plumbea seu ferrea; cujus jactu juvenes inter se certabant, fortior judicandus, qui aut altius in sublime aut longius in tractu ultra designatum spatium projecisset. Alii aliam instrumenti fuisse formam perhibent. *Nann.* *Discive*] Vide I. Od. 8. *Trochive*] Erat olim 'trochus' æreus et concavus, trahebatque in medio annulum magno cum strepitu. Martial. X. 22. 'Quin celer arguto qui sonat ære trochus.' Idem XIV. 169. 'Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur, Cedat ut argutis obvia turba trochis?' Dictus ἀπὸ τοῦ τρέχειν, *a currendo.* Inter ornamenta et phaleras refertur et apud Pollucem in Onomastico 'trochus.' Turneb. XXVII. 33. *Nannius.* *Trochive quiescit*] Trochus ad ludum puerilem est excogitatus.

381 *Ne spissæ risum tollant*] Ne frequentes spectatores cachinnentur, qui in Campum Martium spectatum venerunt et corona constiterunt. *Impune*] Merito.

382 *Qui nescit*] Qui caret arte. *Nescit*] Licet artis Poëtices sit imperitus, andet nihilominus componere carmina, et versificari. Atque hoc est, quod Epist. II. 1. 117. dixit, 'Scribimus indocti doctique Poëmata passim.' *Nannius.* *Quidni*] Verba sunt

Poëtæ indocti: Cur, inquit, versus non faciam, quum sim liber et ingenuus, &c.

383 *Liber et ingenuus*] *Liber* est, qui in præsens non servit: *Ingenuus* qui numquam serviit: 'libertus' idem, qui manumissus: 'libertinus' vero, qui inde natus. *Liber* itaque facit omnia, nisi impediatur legibus: atque huc allusisse puto Horatium. *Nannius. Census equestrem*] Repertus habere in bonis quadringenta millia æris. *Equestrem Summam*] In censendo deprehensus habere summam equestrem: secundum Budæanam supputationem, et ut colligit doctissimus Anglorum Tonstallus, decies mille coronatorum Gallicorum. *Nannius.*

384 *Vitioque remotus ab omni*] Liber ab omni infamia: quando non notatus censoria virga, cum pater equestri ordine dignus, cum liber ipse et ingenuus, quidni utatur hac libertate carminis fingendi? *Nannius. Vitioque remotus*] Nullis vitiis coopertus.

385 *Tu nihil invita dices, &c.*] Monet hic majorem natu Pisonum, ne nimium bonitate naturæ suæ confisus, præpropere sua Poëmata, si quæ compositurus sit, in lucem edat: sed prius acrium et fidorum censorum judicio permittat, quales tres enumerat. Tum etiam ne editionem nimis festinet, sed diu supprimat, quod jam præceptum XXVIII. est, cui duplex ratio annexa est: prior a facultate emendandi, posterior ab irrecuperabilitate famæ semel amissæ. *Piscat. Tu nihil invita*] Quantumcumque sis nobilis, si non faveat Genius, si Minerva artium præses parum tibi indulgeat, si denique non optimum adsit ingenium, a scribendo abstinendum. Per Metonymiam *Minerva* pro re ab illa inventa. Turneb. XVII. 17. *Nannius. Tu nihil*] Tu, o Piso. *Invita dices*] Repugnante natura, id est, tuo ingenio vel naturali propensione reluctante.

386 *Ea mens*] Ea est tibi prudentia. *Olim*] In posterum.

387 *In Metii descendat*] Metius iste, teste Porphyrione, iis temporibus summus criticus fuit, et perdiligens carminum æstimator. *Nannius. Metii descendat*] Sp. Metii Tarpæ, critici, de quo I. Sat. 10.

388 *Et patris*] Patris tui. *Nonumque prematur in annum*] 'Premimus' ea, quæ in lucem venire nolumus; 'edimus' vero, quæ luci et oculis hominum permittimus et emergere sinimus. Proverbium vulgatum quadrat in hanc rem, Ἡ κύων σπεύδουσα τυφλὰ τίκτει. *Canis festinans cæcos parit catulos.* Extemporalia immatura sunt, adhibendaque maturitas, ut res quasi longa mora concoquatur, nec edatur cruda. *Nannius. Nonumque prematur in annum*] In multos annos supprimatur, ut acriore lima corrigatur.

389 *Membranis intus*] Si libros domi contineas, ne foras exeant.

390 *Nescit*] Virgilius: 'Volat irrevocabile verbum.' Homerus ῥήματα πτερόεντα dixit. *Nannius. Missa reverti*] Vox ore emissa.

391 *Sylvestres homines*] Annectit narrationem de vario usu Poëseos, ad vim ejus ac præstantiam commendandam. Primum enim narrat quomodo Poësi usi sunt antiquissimi illi Orpheus et Amphion; qui carminibus suis complexi sunt præcepta moralia. Dein hanc narrationem specialem auget narratione generali de sapientia veterum: quæ narratio constat brevi ac succincta partium enumeratione. Tandem annectit epiphonema de sapientiæ istius effectu, fama sc. et gloria. *Piscator. Silvestreis homines*] Commemorat quid olim tractatum a summis Poëtis, qui omnia sacra civilia primum carmine complexi sunt. *Nannius. Sylvestres homines*] Homines feros et immanes. *Sacer interpresque Deorum*] 'Sacrum'

vocat 'Orpheum,' quod sacra ceremoniasque invenerit, vel, ut aliis placet, quod Poëtas deorum filios et προφήτας veteres dixerint. *Nannius.* *Sacer*] Vates divinus.

392 *Cædibus et victu fœdo*] Homicidiis et ἀνθρωποφαγίᾳ. Humana enim carne olim silvestres homines vesci soliti, membraque incisa in cibos vertebant. Et hanc barbariem primus sustulit Orpheus. *Nannius.* *Cædibus et victu*] Mutuis cædibus et victu ferino. *Orpheus*] Calliopeę et Apollinis filius.

393 *Dictus ob hoc*] Nihil magis frequentatum apud Poëtas, quam Orphea convocasse tigrides, leones: quod scilicet homines brutos ac feroces in communem traxerit civilis vitæ societatem. Ovid. de Art. Am. III. 'Saxa ferasque lyra movit Rhodopeius Orpheus, Tartareosque lacus, tergeminumque canem.' *Rapidosque leones*] Vel ad celeritatem referendum, vel ad impetum, ut 'fluvios rapaces' dixit Lucretius, qui cum impetu feruntur. Alii legunt *rabidos*, id est, feroces. *Nannius.*

394 *Dictus et Amphion*] Tradunt Poëtæ hunc cantu suo Thebas condidisse. Solinus cap. XIII. 'Thebas condidit Amphion, non quod lyra saxa duxerit, neque par est ita gestum videri; sed quod affatus suavitate homines rupium accolas, et incultis moribus rudes, ad obsequii pellexerit disciplinam.' *Nannius.* *Amphion Thebanæ*] Amphion Jovis et Antiopæ filius, Musicus præstantissimus.

395 *Sono testudinis*] Cytharæ cantu. *Prece blanda*] Prece, quam cum sono sociabat, ut Musici faciunt.

396 *Fuit hæc sapientia*] Aliquando fuit hæc sapientia in Poëtis, ut docerent publica a privatis separare, &c.

397 *Publica privatis secernere*] Hæc nimirum officia veteris Poëticæ; quæ rem videlicet privatam a publicis videbat. *Publica* totius sunt populi: 'privata' singulorum. *Nannius.*

398 *Vago*] Promiscuo. Nam paulatim leges in aliis atque aliis provinciis conditæ arctiores, præsertim maritales. *Vago*] Concubitu meretricio. *Dare jura maritis*] Tam viris, quam fœminis dare leges, quibus cogantur matrimonii castitatem inviolatam servare.

399 *Oppida*] Urbes ædificare. *Leges incidere ligno*] Tabulis ligneis antiquitus leges incidebantur, et sic a Solone conscriptæ fuere, vocabanturque tabulæ illæ ἄξονες. Apud Romanos in æs incidebantur, affigebanturque in foro, loco ad hoc destinato, ut populus legeret. *Nannius.* *Ligno*] In ligneis tabulis leges describere, cunctisque legendas proponere.

401 *Carminibus venit*] Queritur autem Horatius Poëtis omnem gloriam et honorem ademtum, postquam Theologicis atque civilibus relictis artibus, ad amores aliasque frivolas narrationes se contulerunt. *Post hos insignis Homerus*] Homerus primum exorsus bella scribere, auctor fuit, ut animi Græcorum ad fortia facta et virtutes incitarentur. *Nannius.*

402 *Tyrtæusque mares*] De hoc Justinus in Epitoma Trogi Pompeii lib. III. Fuit Tyrtæus ut genere Atheniensis, claudus, luscus, et omni membrorum parte deformis. Nota historia de Lacedæmoniis et Messeniis: quorum illi consulto oraculo jussi ducem ab Atheniensibus petere, Tyrtæum Poëtam membris mutilum receperunt. *Nannius.* *Mares animos*] Animos fortes et strenuos.

403 *Exacuit*] Excitavit et tanquam ad cotem acuit. *Dictæ per carmina sortes*] Vates deinde, inquit, et Phœbades Apollinis non nisi carminibus, idque plerumque Heroico, oracula retulerunt: unde etiam versum Heroicum oraculo Pythio debemus, ut auctor Plinius lib. VII. *Nannius.* *Sortes*] Oracula ab Apolline data.

401 *Et vitæ monstrata via est*] Ratio vivendi a Poëtis indicata: quale est carmen Empedoclis Physicum, et Lucretii de Rerum Natura poëma, ac Theognidis Moralia. *Nann.* *Gratia*] Amicitia regum carminibus comparata est.

405 *Pieriis tentata*] Carminibus Musarum, quæ Pierides appellantur. *Ludusque repertus*] Seriis relictis ad ludos ventum, repertæ fabulæ spectaculis exhibendæ. *Nannius.* *Ludus*] Oblectatio animorum, sc. Comœdiæ et Tragœdiæ.

406 *Et longorum*] Et requies animi post longos labores. Animos enim fessos versus et lyra relaxant. *Ne forte pudori*] Hæc, inquit, eo recensui, ut, quam olim res arduas poëtica tractaverit, cognoscas, et ne Musas contemnas, atque in Poëtarum referri numerum erubescas. *Nannius.* *Ne forte pudori*] Hæc dixi, o Piso, ne te pudeat Poëtam esse.

407 *Solers*] Perita. *Apollo*] Apollo inventor citharæ, qui Musis præest.

408 *Natura fieret, &c.*] Tractat hic quæstionem de causis efficientibus Poëseos. Et primum quæstionem proponit per oppositionem causarum duarum, naturæ scilicet et artis. Deinde respondet duas illas causas non esse separandas, sed conjungendas. Tum hanc sententiam illustrat a contrario, videlicet reprehensione ignaviæ, petulantiæ, atque ambitionis, et denique impudentiæ quorundam Poëtarum sui temporis. *Piscator.* *Natura fieret laudabile, &c.*] Multi affirmant posse solo ingenio quemquam Poëtam evadere: alii nihil ingenio, omnia institutioni atque arti tribuunt. Horatius alterum sine altero inutile ac mancum esse tradit. *Nannius.*

409 *Quæsitum est*] In controversiam vocatur, utrum Poëta nascatur, an fiat. *Studium sine*] Ars sine fœcundo ingenio.

410 *Rude quid prosit*] Ingenium arte non expolitum. *Alterius sic*] Sic natura et doctrina mutuis se opibus juvant.

411 *Conjurat amice*] Ostendit utrumque se invicem requirere, ita ut et natura et arte Poëtam formari dicendum sit. *Nann.* *Conjurat*] Consentit.

412 *Qui studet optatam*] Cum per se non sufficiat ingenium, omnia laboribus petenda esse pronuntiat, et in primis annis sudandum; idque exemplis eorum, qui ob coronam floribus contextam, mox marcidam futuram, innumeros subeunt labores. *Cursu contingere metam*] Loquitur de σταδιοδρόμοις, hoc est, iis qui in stadio currunt. Locus autem undè cursus initium erat, 'carcer,' ubi finis, 'meta' dictus. *Nannius.* *Cursu contingere*] Labore et opere ad finem pervenire sibi propositum.

413 *Multa tulit*] Mira sunt quæ de athletarum et cursorum abstinentia tradunt auctores. Antequam enim sese ad certamen ipsum accingebant, quotidie per aliquot menses in gymnasio exercebantur, verbera a magistro accipiebant, concubitu abstinebant, tenui cibo et vix ad vitam tolerandam sufficienti se sustentabant, frigida in potum dabatur: quæ omnia Græci voce ἀναγκοφαγίας comprehendunt, meminitque Aristoteles Polit. VIII. 3. *Nannius.* Vide et Pet. Victor. Var. Lect. XXXVII. 21. *Puer*] Παῖς ὤν, cum esset puer. *Sudarit et alsit*] Calorem sensit et frigora pertulit.

414 *Abstinuit Venere et Baccho*] Hoc est, libidine et ebrietate. Cui simile Terentii illud in Eunucho, 'Sine Cerere et Libero friget Venus.' Pet. Victor. Var. Lect. VI. 2. *Nann.* *Vino*] Romæ pueri vino abstinebant. *Qui Pythia cantat*] Tibicen, adhibitus ad canendas laudes Apollinis in Pythiis, id est, in ludis celebratis in honorem Apollinis, qui Pythonem serpentem occiderat, hic Tibicen didicit, &c.

Pythia cantat] Docet altero exemplo tibicinis, neminem cum arte nasci, sed magistrorum primo judicium subeundum esse. Pythia olim fuit Citharœdicum tantum certamen, ubi citharœdi de laude carminis certabant: quo respexit Horatius. Postea Empedocles etiam alia instituit certamina, ut palæstram, ut discum. Fuere et Pythia certamina in honorem Apollinis instituta, quæ initio singulis novenniis, post quinquennio quoque celebrata sunt: primus ea Apollini dicavit Diomedes. Turn. II. 25. *Nannius.*

416 *Non satis est dixisse*] In aliis est, *Nunc satis est dixisse, Ego mira, &c.* Si legas *Non satis est*, simplex erit Oratio; si vero *Nunc satis est*, oratio tota εἰρωνικῶς effertur. Nam id, quod videtur asseverare, miris modis negat. *Nannius. Nunc satis est dixisse*] His miseris temporibus. *Pango*] Compono, id est, Ego possum mira poëmata componere, inquit malus Poëta.

417 *Occupet extremum*] Metaph. ducta a lusu puerorum se mutuo ad currendum cohortantium, qui scabiem imprecantur ei, qui ultimus ad calcem pervenerit. Sic indoctus et gloriosus Poëta non vult in extremo ordine versari, sed suam ignorantiam tegit jactatione et audacia. *Mihi turpe*] Inhonestum post alios currere, non antevertere. *Relinqui* autem idem hic est quod Græcis ἀπολείπεσθαι. *Nannius. Relinqui est, &c.*] In cursu relinqui.

418 *Et, quod non didici*] Hæc verecundia stulta. Pueri hac ambitione plerumque laborant, ut quæ ignorant, simulent se scire, ne non videatur ingenium omnibus modis instructum. Verum vituperanda illa arrogantia: nemo enim tam doctus, cui non multa restent discenda. *Nannius. Et, quod non didici*] Et sane turpe est mihi (inquit malus Poëta) fateri, quod non didici.

419 *Ut præco ad merces*] Præceptum XXIX. quales carminum nostrorum auditores, censores, ac judices adhibere debeamus, nempe non adulatores, sed sinceros. Ad hoc præceptum transit reprehensione Poëtarum sui temporis, qui hac in parte delinquebant, et ita reprehensionem paulo ante institutam continuat. Reprehensionem autem hanc illustrat primum similitudine præconum: deinde expositione causarum adulationis, id est, beneficiorum quibus ditiores sibi comparant assentatorum gratiam et applausum. *Piscator. Ut præco ad merces*] Damnat eos, qui auditores corrogabant, et muneribus devinciebant, ut deprædicarentur. Hunc etiam morem taxat Martial. lib. VI. 'Quod tam grande sophos clamat tibi turba togata, Non tu Pomponi, cœna diserta tua est.' Cum comiter excipiuntur prandio, laudant Poëtam et lectorem. Sic Persius his verbis: 'Scis comitem horridulum trita donare lacerna.' Carpit similiter eos qui invitatiunculis corrogant auditorium, ad laudes decantandas. Tales assentatores dicuntur Plinio 'laudi cœnæ.' *Nannius. Cogit emendus*] Qui congregat.

420 *Assentatores jubet, &c.*] Sic Poëta locuples assentatores ad poëmata sua vel indoctissima laudanda beneficiis provocat.

422 *Si vero est unctum*] Si sit Poëta, qui unctum, id est, convivium lautum dare possit. *Unctum qui recte ponere possit*] Qui liberaliter in convivio tractat adulatores, qui munera dat, qui sportulas, qui tesseras, miror qui verum amicum a ficto dignoscat. Hoc malum divitiæ ferunt, ut nusquam internoscant veros a falsis amicos, sibique adulatores et gesticulatores concilient, unde recte Diogenes: Κρεῖττόν ἐστι ἐς κόρακας ἀπελθεῖν ἢ ἐς κόλακας. *Præstat in corvos quam in adulatores incidere.* Nam corvi non nisi cadavera devorant, adulatores vi-

vos etiam absumunt homines. *Unctum*] Quicquid laute et opipare instructum, id *unctum* vocamus. *Nannius.*

423 *Et spondere levi*] Et se vadem constituere pro paupere levi, qui quavis impellitur emolumenti spe. *Levi pro paupere*] Hoc est, infido, cui fides non habeatur. Græcis ἀναξιόπιστος dicitur paupertas, ut quæ suspecta. *Nannius.* *Atris*] Tristibus.

424 *Internoscere*] Distinguere.

425 *Beatus*] *Beatus* hic Horatius non pro divite et opulento, ut alias, sed cum quo bene agitur, quod ob stuporem suas adversitates non intelligat. Ita in Miscellaneis docuimus lib. III. *Nannius.* Vel tanquam beatus: quod si sciret, esset beatus, in hac saltem parte. *Beatus amicum, &c.*] Beatus, ut ipse se censet esse.

426 *Tu seu donaris*] Docet Horatius, quomodo adulatores possunt cognosci. *Cui*] Alicui.

427 *Tibi factos*] Ad versus abs te scriptos. *Ducere plenum*] Tecum adducere adulatorem lætitia affectum ob spem utilitatis.

428 *Pulchre, bene, recte, &c.*] Verba sunt assentatoris, poëmata tua ficte approbantis.

429 *Pallescet*] In admirationem ac stuporem rapietur. *Nannius.* *Superbis*] Ad hæc pallescet, quasi novo genere poëmatis obstupefactus. *Etiam stillabit amicis, &c.*] Non statim clamabit 'Euge,' sed prius contrahet pallorem, quasi extra sensum rapiatur, et quasi miraculum audiat, deinde lacrymabitur. Gaudium ingens et dolor ingens ex diversis caussis eumdem habent effectum, ut ostendit Alexander Aphrodisiensis in Problematis. *Nannius.* *Stillabit amicis Ex oculis, &c.*] Effundet lachrymas (quæ sunt ros oculorum) simulans se gaudere.

430 *Tundet pede terram*] Præ gaudio saltabit.

431 *Ut qui conducti plorant*] Ut præficæ, quæ in funeribus conductæ lacrymas excitant, queritantur, ploratum edunt, pectus tundunt, vellunt crines ob hominem defunctum, non minus quam liberi parentibus aut parentes liberis orbati solent; ita assentator et gesticulator plures ostendit affectus quam verus laudator. *Nannius.*

432 *Ex animo*] Τῆς καρδίας, vere, sine fuco.

433 *Derisor vero plus*] Assentator. *Movetur, &c.*] Movetur ficte, non ex animo.

434 *Culullis*] Id est, poculis; diminutivum a culeis. Hinc 'cululli' proprie calices fictiles, quibus Pontifices et virgines Vestales in sacris utebantur: postea promiscue pro omni genere poculorum usurpati. Horatius I. Od. 31. 'Dives et aureis Mercator exsiccet culullis,' &c. *Nannius.* *Urgere*] Poculis explorare.

435 *Torquere mero*] Vinum ingeniorum lene est tormentum. *Perspexisse*] Ad plenum cognoscere. *Nannius.*

437 *Numquam te fallant*] Si conditurus es carmen, et amici judicium adhibiturus, perspice an censuram ingenuam ac candidam adhibeat. Nam laudabit forte omnia, ut beneficiolum aliquod exsculpat, ut vulpecula illa Æsopica. *Nannius.* *Animi sub vulpe*] Animi dolosi, vafri, insidiosi.

438 *Quintilio si quid recitares*] Quintilio Varo Poëtæ Cremonensi. Hic fuit alienorum scriptorum sincerus et incorruptus judex: de hoc Quintilio vide I. Od. 18. et 19.

439 *Melius te posse negares*] Si negares te melius posse id præstare, postquam bis vel ter, id est, sæpius tentasses.

440 *Delere jubebat, &c.*] Quintilius jubebat adhuc corrigere, vel certe discindere, ne carmina legerentur.

441 *Et male tornatos incudi*] Et versus non satis rotundos, id est, male perpolitos emendare. Duæ sunt Me-

taph. a fabris lignariis et fabris ferrariis ductæ.

442 *Vertere nolles*] Corrigere.

443 *Nullum ultra*] Nullum amplius verbum dicebat.

444 *Quin sine rivali*] 'Rivales' dicuntur, qui eandem amant, quasi ad unum eumdemque rivum, potum veniant; alioqui 'rivales' sunt, qui ex eodem fonte rivos ducunt. Nonius Marcellus, 'Rivales dicti sunt, quasi in unum amorem derivantes.' *Nannius*. *Sine rivali*] Sine æmulo.

445 *Vir bonus et prudens*] Occasione exempli Quintilii, exponit nunc in genere officium boni et prudentis emendatoris, cujus officii partes septem enumerat; quæ tamen ad quatuor revocari possunt. Primo, ut tollat supervacanea; versus scilicet inertes et ambitiosa ornamenta. Secundo, ut addat, quæ desiderantur, hoc est, parum claris lucem det. Tertio, ut commutet deteriora cum melioribus, nempe minus significantia cum significantioribus, sententias ineptas cum acutis, &c. Quarto, μετάθεσις. Verba enim in versibus alio atque alio loco collocata numerum faciunt molliorem; ut, 'Si curat cor spectantis,' &c. Melius sic, 'Si cor spectantis curat,' &c. *Piscator*. *Vir bonus et prudens*] Hæc duo in censore requiruntur, ut sit candidus, sincerus, et peritus. Talis admonebit, quæ vitiosa sint, nec quidquam subterfugiet aut subticebit, quod dedecori esse possit scriptori. *Nannius*. *Inertes*] Versus arte carentes.

446 *Duros*] Malesonantes. *Allinet atrum*] Transverso calamo notabit et lituram inducet.

447 *Ambitiosa recidet*] Crebriora epitheta et ornamenta nimis florida amputabit.

448 *Parum claris lucem dare coget*] Obscuris lucem adferet et illustrabit. Maximum autem in oratione vitium obscuritas; nam totum sermonis officium extinguit, cum in hoc adhibeatur, ut intelligatur. *Nannius*. *Parum claris*] Parum apertis.

449 *Arguet ambigue dictum*] Amphibologias vituperabit. *Notabit*] Signo calami.

450 *Aristarchus*] Fiet castigator severus, qualis Aristarchus Grammaticus clarissimus, qui in Homeri versibus seligendis germanis, et in nothis rejiciendis, judex fuit acerrimus. *Nec dicet*] Sic ut multi adulatores dicunt.

451 *Nugis*] In re levi. *Hæ nugæ*] Hæc vitia, (inquit Horatius,) quæ nugas esse ducis, Poëtam, semel ab assentatore deceptum, in mala seria deducent, ita ut optimum se Poëtam esse sibi persuaserit. *In seria ducent mala*] Id est, in publicam et apertam reprehensionem, si non fuerit emendatus. *Nannius*.

452 *Exceptumque sinistre*] Male delusum ab amico adulatore.

453 *Ut mala quem scabies*] Hic exponit, quid evenire soleat Poëtæ vesano, id est vanæ gloriæ cupiditate laboranti, quique emendari recusat: illum, nempe, a sapientibus fugi, a pueris exagitari, dicit. Et hoc illustrat tribus similibus: Comparat enim ambitionem stulti Poëtæ primum porrigini, deinde morbo regio, tum lunatico. Tum similitudinem aucupis in foveam lapsi addit: ubi describit ambitiosi Poëtæ gestum, et aucupis querelam per prosopopœiam exponit. *Piscator*. Turneb. VI. 25. *Ut mala quem scabies*] Qui sapiunt non secus timent fugiuntque malum Poëtam, quam illum quem scabies, &c. *Morbus regius*] Icteritia, qua facies tota hominum fit crocea.

454 *Fanaticus error*] Turneb. XIX. 9. *Fanaticus error*] Morbus fanaticus, quo laborant furiis correpti. *Diana, &c.*] Diana lymphatos efficit.

455 *Vesanum tetigisse timent*] Poëtam furore quodam, non studio et doctrina cum ingenio conjuncta excita-

tum. *Timent*] Qui sapiunt, vesanum tamquam scabiosum fugiunt. *Nannius.*

456 *Agitant pueri*] Persequuntur. *Incautique*] Parum cauti.

457 *Hic dum sublimes versus*] Hic plurimum sibi tribuens. *Sublimis*] Μετέωρος, qui vultu in cœlum sublato incedit. *Nannius.* Guil. Canter. Novar. Lect. IV. 12. *Ructatur*] Dum putidos versus quasi ructus edit. *Et errat*] Et errat animo et corpore.

458 *Si veluti merulis intentus, &c.*] Si, ut auceps qui merulis avibus insidias struit, in foveam, (id est, in perspicuos errores) incidit.

459 *Licet, succurrite*] Quamvis longum, id est, diu clamet, io cives, succurrite, succurrite.

460 *Clamet, Io cives*] *Io* vox jubilantis, ut in triumphis; hic vero quiritantis, dum Quiritum opem implorat. *Non sit qui tollere curet*] Quia ignorat an ultro se dejecerit, an si extractus eodem se præcipitabit. *Nannius. Tollere curet*] Attollere.

461 *Demittere funem*] Demittere funem in foveam.

462 *Prudens huc*] An sciens et de industria.

463 *Servari nolit*] Servari non vult ne emendetur. *Dicam Siculique Poëtæ*] Ne videatur incredibile tantum inesse Poëtis furorem, ut cupiant perire, et si admoveas manum auxiliatricem, habituri sint pro maleficio, non pro beneficio, narrat mortem Empedoclis Agrigentini, qui avidissimus gloriæ, in Ætnam insiluit, ut hominum opinione in cœlos sublatus putaretur. *Nannius. Siculique Poëtæ*] Empedoclis Agrigentini.

465 *Frigidus Ætnam*] *Frigidus*, stultus et vecors. Nam quibus sanguis est frigidior, corde sunt plerumque vecordiore. Elegans hic est antithesis, qua frigiditas bilis atræ opponitur ardoribus ignis Ætnæ. *Nannius. Frigidus Ætnam*] Frigidus præsentis mortis horrore; vel, Frigidus, id est, atra bile affectus. Est enim Melancholia frigidissima.

466 *Poëtis, &c.*] Poëtis qui se nolunt corrigi.

467 *Invitum qui servat, &c.*] Vide Pet. Victor. Var. Lect. x. 22. et XXXVI. 21. *Idem facit occidenti*] Idem facit ac si occideret. *Idem* pro *simile*.

468 *Si retractus erit*] Ab Ætnæ incendio.

469 *Fiet homo*] Fiet rationis particeps et sanus. Insanus enim, homo non est. *Et ponet famosæ*] Nec deponet amorem, id est, curam non abjiciet famosæ mortis, id est, mortis infamis. Nam seipsum occidere, quod fecit Empedocles, infame est.

470 *Nec satis apparet*] Hic furorem ambitiosi Poëtæ aliis similibus declarat. Primum comparat illum furioso, qui ob nefanda scelera furiis exagitatur: dein comparat cum urso, qui e caverna eruperit: postremo comparat eum hirudini, qui cutem invaserit. Atque ita hanc de Arte Poëtica præceptionem concludit, ut doceat plurimum referre, ut Poëta non sit ambitiosus; sed contra, ut in poëmatis suis vitia quam diligentissime inquiri curet, eaque demonstrata emendare studeat. *Piscator. Nec satis apparet cur versus factitet*] Non satis perspicuum est, utrius sceleris pœnam luat malus Poëta, dum versus factitet; sepulchrine violati, an sublati bidentalis.

471 *An triste bidental Moverit*] Omnis locus, fulmine ictus, statim erat religiosus. At sacer fiebat, ara ibidem extructa, et sacrificio facto. Sacrificium autem ex bidentibus ovibus. Unde et 'bidental' vocarunt Romani locum fulmine tactum, et bidentibus ovibus expiatum, consecratumque. Eum locum nec ingredi, nec calcare fas erat; sepiebantque eum muro, ut ingressus arceretur. *Salmas.*

In patrios cineres] In patrium sepulchrum. *Minxerit in patrios cineres*] An violarit sepulchrum patris, id est, furore divinitus plectatur propter violatum sepulchrum patris. Nihil tam sanctum, quam religio sepulturarum: unde in medio belli tumultu petebant victi inducias ad sepelienda mortuorum cadavera, quod illis non negabatur. *Nannius*. *Bidental*] Locum in quem fulmen decidit, ita appellatum, quod hostiis bidentibus et ara extructa a sacerdote expiaretur.

472 *Moverit incestus*] *Incestus*, impius, flagitiosus. 'Incesta' ea sunt, ubi 'cestus' non adest. Est autem 'cestus' Veneris cingulum, quo amores conglutinantur. 'Incestum' vitium est, quod vel in Vestalem, vel inviduam, vel in cognatam committitur. *Nannius*. *Moverit incestus*] Pollutus flagitio, in sororem, sacerdotem, vel affinem commisso. *Certe furit*] Quæ ergo causa vel culpa siet, qua iste ambitiosus poëta sibi attraxerit furorem, non constat: hoc saltem planum, eum furere. *Piscator*. *Ac velut ursus*] Poëta, qui molestus sua ubique ingerit carmina, similis urso hactenus in carcere clauso, qui posteaquam ruptis cancellis evasit, omnia perturbat: quem ut fugiunt omnes, ita et insania Poëtæ fugienda. *Nannius*.

473 *Valuit si frangere*] Si forte potuit frangere. *Clathros*] Sepimenta vel cancellos, quibus feræ tanquam portis, e cavea ne exeant, coërcentur.

474 *Recitator acerbus*] Poëta in recitandis carminibus suis molestus.

475 *Quem vero arripuit*] Quem auditorem nactus fuerit.

476 *Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo*] Poëta φίλαυτος, sibique nimium placens, quasi hirudo est: hodie sanguisugam vocant, animal reptile aquatile, quod natantes invadit: Græci αἱματοπότας appellant. Hoc autem Horatii carmen proverbio usurpatur in eos, qui hominem garrulitate molestiaque enecant, nec dimittunt. *Nannius*. *Non missura cutem nisi*] Tanquam sanguisuga, quæ tam diu hæret corpori affixa, donec sanguine completa exciderit.

APPENDICIS

LOCO ADDITA QUÆDAM.

I. SAT. 6. 22.

De corrigiis seu ligulis calceor. patricior.] Patricii calcei quatuor corrigias seu ligulas habebant, quæ ad medium usque crus perveniebant, quod Horatius innuit: 'Nam ut quisquam insanus nigris medium impediit crus.' *Pellibus*] Id est calceus hic altius crus tegebat. Quum enim calcei plebeii unicam tantum ligulam sive corrigiam haberent, qua religabantur; patricii quatuor corrigiarum erant, ut Isidorus ait, quæ inter se implexæ ad medium usque crus ascendebant: atque has corrigias Seneca 'lora patricia' vocat. Vide Martial. II. 29. Has autem corrigias in calceis patriciis et senatoriis ex nigra aluta fuisse indubitatum est. Et ex Juvenal. elicitur, haud quaquam totum calceum, sed partem solummodo superiorem ad tibias pervenientem

clavum fierique Tribunum.' Hic enim Tullius Senatu motus, atque ita deposito clavo lato, in Equestri ordine consistens, ut rursus Senatorium ordinem acciperet, militiæ se dederat, atque ita ad Tribunatum perveniens, latum clavum iterum sumpserat. Male etenim Torrentius, qui tribunum plebis eum factum credit.

Tribuni ergo Laticlavii sunt, non qui Senatores sunt, sed qui ex equitibus Tribunatum militum gerunt, ut per eum ad Senatorium ordinem perveniant. Laticlavia enim dignitas non ipse ordo Senatorius est, sed gradus ad eum. Non recte ergo Casaubonus in Sueton. August. hos juvenes laticlavios secundi ordinis appellatos fuisse existimat, primo gradu iis concesso qui domum Augustam vel sanguine, vel affinitate, aut aliqua necessitudine, contingerent: et adfert locum Statii in Præfatione lib. IV. Sylvar. 'Proximum et Lyricum carmen ad Septimium Severum juvenem, uti scis inter ornatissimos secundi ordinis:' cum tamen ipse Statius hunc Septimium contentum arcto lumine purpuræ vixisse testetur. Rectius igitur Domitius secundum ordinem Equestrem interpretatur. *Rubens.*

I. Sat. 6. 27.

De calceis Romanor. ac primum de mulleis] Horat. 'Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus Pellibus et latum demisit pectore clavum.' Olim in ipso nascentis Reipub. exordio, tam Senatores, quam alii, perones, id est, calceos cavos ex crudo corio portabant, soli illi, qui magistratum curulem gesserant, calceos ex aluta habebant, et quidem mulleos, id est, rubros aut puniceos. Festus in 'mulleos.' Aperte id Cato indicat lib. VII. Origin. 'Qui magistratum curulem cepisset, calceos mulleos alutacinatos, cæteri perones.' Qui locus mirum in modum torquet interpretes. Ego accedo iis, qui 'mulleos alutatos' legunt, aut, si mavis, aluminatos; sic enim et Marcellus 'pellem aluminatam' dicit. Illo igitur tempore, de quo Cato loquitur, non alii calcei ex aluta in usu erant, nisi mullei, qui vel nomen a colore mulli piscis acceperunt, ut Isiderus asserit, vel id nomen pisci illi a colore mulleorum calceamentorum, ut Fenestella existimat, datum.

Hos autem mulleos Albanorum reges portarunt, deinde et Romanorum reges: sed expulsis regibus et Reipub. forma mutata, mulleorum usus perstitit penes eos, qui magistratum curulem gesserant, si Festo credimus; nec tamen existimo, eos semper et ubique iis calceis usos, sed diebus solennibus solum, et quando ludos celebrabant, aut thensas ducebant; hinc enim etiam palmatam et cætera ornamenta portabant: unde credo etiam calceos mullos inter insignia triumphantium fuisse; illi enim eodem, quo prisci Romæ Reges cultu utebantur, ut Dionysius tradit; atque ita conjunguntur vestis triumphalis et calcei punicei in veteri inscriptione de C. MARIO. DE. MANVBIBIS. CIMBRICEIS. ET. TEVTONICEIS ÆDEM. HONORI. VICTOR. FECIT. VESTE. TRIVMPHALI. CALCEIS. PVNICEIS. Julius Cæsar autem insolens in eo visus est esse, quod diebus etiam non festis mulleos calceos gestabat, nempe ut se ab Regibus Albæ oriundum testaretur. et Dio lib. XLIII. dicit fuisse solo alto et colore puniceo; unde Salmasius haud male colligit, hos mulleos eosdem fuisse cum Tuscis aut Tyrrhenicis calceis. Quod si verum est, longe sane differebant a patriciis aut senatoriis Romanor. calceis, qui cavi erant, et totum pedem tegebant, cum Tyrrhenici ex sandaliorum genere essent; et sane mulleos similes esse cothurnorum, Isidorus ait: utrique enim punicei, et solo alto;

utrique etiam tibiatim calceabantur: de cothurnis Virgil. 'purpureoque alte suras vincire cothurno.' Crepidæ autem seu sandalia appellantur omnia calceamentorum genera, quæ digitos pedum haud includunt. Postea tamen omnes Romani cœperunt uti calceis ex aluta, qui tamen ut perones erant, et totum pedem tegebant; quos ideo Tertullianus Perones effœminatos vocat, quia crudi perones magis viriles sunt. Patricii tamen calceis a plebe differebant, quos recentiores cum mulleis confundunt: male. Si enim omnes patricii iis utebantur, non video, quare Jul. Cæsar notatus, Julium enim Patricium fuisse omnes norunt. Adhæc mullei erant crepidæ; quum calcei urbani Romanor. tam patricii quam plebeii cavi essent, et totum pedem tegerent. *Rubenius.*

I. Sat. 6. 28.

Definiuntur clavi ex Rubenii sententia] Ego censeo clavos vestium fuisse zonas quasdam ex purpura, auro, vel alio colore, quæ non quidem ad extremitates vestium assuebantur, sed per medias vestes rectæ veluti viæ quædam deducebantur. Zonæ vero per mediam tunicam transversim ducebantur. Ac dico ex auro, purpura, vel alio colore: quidam enim clavi aurei erant, quidam albi, alii purpurei, alii punicei, alii etiam picti. Addo quæ non ad extremitates vestium assuuntur, sed per medias vestes deducuntur, ut clavos distinguam a limbis aut segmentis, quæ imas vestium oras ornat, et a purpurea prætexta. Adjunxi 'veluti viæ quædam,' secutus Tibullum: 'Illa gerat vestes tenues quas fœmina Coa Texuit auratas disposuitque vias.' Servius ad Æneid. IV. de virgatis sagulis Gallorum, 'quæ habebant in virgarum modum deductas vias.' Sic et H. Rabanus Maurus de institut. Clericorum de Dalmatica: 'Habet quoque et purpureos tramites ipsa tunica a summo usque ad ima, ante et retro descendentes.' Dixi etiam per medias vestes, ut includam non solum tunicæ clavos, sed etiam eos qui chlamydes, lænas, trabeas, pænulas, mappas, mantilia, &c. ornabant. *Rubens.*

Scutulatæ vestes quæ? Salmas. ad Vopisc. fol. 405. et 513. contendit scutulam idem esse quod virgam, atque hinc virgatas et scutulatas vestes easdem esse: sed negamus omnes virgatas scutulatas fuisse. Scutulam enim appellarunt veteres omne id quod Rhombi figuram habebat. Sic in emplastratione Plin. XVII. 16. jubet eximi scutulam ex Catone quatuor digitorum longitudinem et trium latitudinem. Sic et in pavimentis scutulæ dicuntur, quando a rhombis distinguuntur, Vitr. VII. 1. Hinc et lances ῥομβοειδεῖς scutulas aut scutellas vocarunt. Martial. lib. XI. 'Et leves scutulas cavasque lances.' Nam quod Salmasius ait, cum scutulæ rotundæ fuerint non quadratæ, ab his scutulatum rete et scutulatas vestes dici non posse; profecto fugit eum ratio: scimus enim plerasque antiquorum lances quadratas fuisse, non rotundas. Vide Juvenal. Sat. II. 97. *Rubens.*

De Umbone togæ: in quo explicando viri docti valde æstuant. Optime omnium Lipsius, qui ait, Latinos, vestis positum, qui ad pectus exibat in tumorem, umbonem vocasse: cui assentior, et existimo umbonem dictum fuisse partem illam togæ quæ circa humerum sinistrum in varias rugas contracta descendebat in pectus et imponebatur balteo illi qui sub humero dextro ad sinistrum oblique ducebatur atque ita umbonem cingebat: ut enim umbo dicebatur σιδηρᾶ κόγχος, quæ aptabatur clypeo supra duplex tabulatum, Polybio teste; ita etiam

umbo dicebatur in toga pars illa togæ quæ imponebatur duplicatæ togæ, et umbonis quidem partem de lævo ita promittebant, ut infra balteum ipsum descenderet. At umbo togæ a Macrobio 'artifex nodus' vocatur; quia totam togæ structuram stringebat. Tum in prætextis, umbo, si non totus purpureus, saltem purpuratus erat; namque eum magna ex parte formabat summa togæ ora, quæ purpurea erat; non enim solum prætexta purpuram in infima ora, sed circum circa habebat. *Rubens.*

FINIS NOTARUM VARIORUM.